

Ακαδημία Αθηνών / Academy of Athens

ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

35
|
2001

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ

ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΟΥ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ 2001

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

- © Ακαδημία Αθηνών
Κέντρον Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου
Αναγνωστοπούλου 14, 10673 Αθήνα, τηλ. / fax (01) 3623565
- © Academy of Athens
Research Centre in the History of the Greek Law
14, Anagnostopoulou Street, 10673 Athens / Greece, tel. /fax (01) 3623565

ISSN 1105-0055

Διόρθωση δοκιμίων με την ευθύνη των συγγραφέων κάθε συμβολής

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ: Το βυζαντινό δίκαιο και η επίδρασή του στο ποινικό δίκαιο των μετεπαναστατικών χρόνων	7
ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ: «Νέον όσπίκιον έκ θεμελίων...» Συμβάσεις για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών στην Ύδρα (1802-1833).....	15
ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ: Αποφάσεις Εφετείου Πάργας (1803-1805). Εισαγωγή - Σχολιασμός	121
ΔΗΜΗΤΡΑ Π. ΚΑΡΑΜΠΟΥΛΑ - ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ: Το Βιβλίο των Αποφάσεων του «Συλλόγου της Επικλήσεως των πέ-ντε» Πάργας (1803-1805) - [Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας, φάκελος 9 (1)].....	145
ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ: Δικονομικές διατάξεις και απονομή αστικής δικαιοσύνης στις περιοχές Πάργας-Πρέβεζας-Βόνιτσας (1800-1806).....	171
ΔΗΜΗΤΡΑ Π. ΚΑΡΑΜΠΟΥΛΑ: Περί της απονομής και οργάνωσης της ποινικής δικαιοσύνης στις περιοχές της «Συμπολιτείας του Ακρω-τηρίου» και των Ιονίων Νήσων με αφορμή μια απόφαση του Εφε-τείου Πάργας των αρχών του 19ου αιώνα.....	283
ΗΛΙΑΣ Ν. ΑΡΝΑΟΥΤΟΓΛΟΥ: Η ρωμαϊκή νομοθεσία περί σωματείων και η εφαρμογή της στη Μικρά Ασία.....	317
ΜΑΡΙΑΝΟΣ Δ. ΚΑΡΑΣΗΣ: Περί της φύσεως της δικαστικής αποφάσεως στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο ή από τον άλογο στον έλλογο χαρακτήρα του δικαίου.....	333
ΗΛΙΑΣ Ν. ΑΡΝΑΟΥΤΟΓΛΟΥ - ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ: Βιβλιογραφία Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου, 1990-2000.....	377

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΜΕΝΕΛΑΟΣ Α. ΤΟΥΡΤΟΓΛΟΥ

Το βυζαντινό δίκαιο και η επίδρασή του στο ποινικό δίκαιο των μετεπαναστατικών χρόνων*

Όταν το Ελληνικό έθνος ύστερα από μακράιωνα οθωμανική δεσποτεία εκήρυξε, με την Επανάσταση του 1821, την πολιτική του ύπαρξη και ανεξαρτησία¹ εφρόντισε ταυτοχρόνως, για την άρση της νομικής αβεβαιότητας, να ρυθμίσει και το εφαρμοστέο δίκαιο του δημιουργούμενου ελληνικού κράτους. Γιατί έως τότε οι υπόδουλοι Έλληνες αντί δικαίου είχαν ως απολαβή την αυθαιρεσία και αδικία την οποία επέτεινε και ο καθιερωμένος χρηματισμός των οργάνων του κατακτητή. Το εφαρμοστέο δε αυτό δίκαιο ανεζητήθη στους νόμους των βυζαντινών αυτοκρατόρων.

Υπεστηρίχθη ότι η επιλογή του βυζαντινού δικαίου από τους συντάκτες των Επαναστατικών Συνταγμάτων έγινε γιατί με τον τρόπο αυτό επεξητήθη η ανασύνδεση προς το διακοσπέν δια της Αλώσεως βυζαντινό παρελθόν². Η άποψη αυτή χωρίς ενός σημείου δεν στερείται βάσεως. Και τούτο, διότι είναι αληθές ότι οι Έλληνες στην πλειονότητά τους τα πρώτα μετά την κήρυξη της Επανάστασεως χρόνια επιθυμούσαν κώδικες εθνικούς με περιεχόμενο βυζαντινό³. Επίσης είναι εξ ίσου αληθές ότι το Βυζάντιο, κατά τα μακρά έτη της δουλείας αποτελούσε για τους Έλληνες αστείρευτη πηγή ιστορικών αναμνήσεων που διατηρούσαν και εθέρμαιναν προσδοκίες και ελπίδες για την ανάσταση του γένους⁴.

* Ανεκοινώθη στο «Διεθνές Συνέδριο Νομικών - Βυζαντινό Δίκαιο», Θεσσαλονίκη 10-13 Δεκεμβρίου 1998.

1. Α. Μάμουκα, Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος, τ. Β', εν Πειραιεί 1839, σ. 15.

2. Πρβλ. Ν. Πανταζόπουλου, Εκκλησία και δίκαιον εις την Χερσόνησον του Αίμου επί Τουρκοκρατίας, Επιστ. Επετ. της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών (Αντιχάρισμα στον Ν.Ι. Πανταζόπουλο), τ. ΙΘ', τεύχ. Γ', Θεσσαλονίκη 1986, σ. 175. Το υ Ιδίον, Το δια της Επανάστασεως του 1821 θεσπισθέν δίκαιον και οι Έλληνες νομικοί, αυτόθι, τεύχ. Δ', σ. 23.

3. Βλ. Κ. Τριανταφυλλόπουλου, Το Ελληνικόν ιδιωτικόν δίκαιον κατά τον δέκατον αιώνα, Ανατύπωση εκ του Γ' τόμου "Επιστήμαι" του Πανελληνίου Λευκώματος της Εθνικής Εκατονταετηρίδος, Αθήναι 1924, σ. 19.

4. Πρβλ. και Γ. Μαριδάκη, Ο εθνικός χαρακτήρ του ισχύοντος εν Ελλάδι αστικού

Οι αναφερόμενες όμως στο εφαρμοστέο δίκαιο διατάξεις των Συνταγμάτων δεν μαρτυρούν καθόλου ότι οι συντάκτες τους τις διατύπωσαν υπό το κράτος συναισθηματικής φορτίσεως. Αντιθέτως αποδεικνύουν ότι οι τελευταίοι ήσαν πλήρως προσγειωμένοι στην αναγκαιότητα των περιστάσεων. Γι' αυτό και η επιλογή από αυτούς του βυζαντινού δικαίου ως νομοθεσίας της υπό σύσταση ελληνικής πολιτείας υπηγορεύθη κυρίως από λόγους καθαρά ουσιαστικούς. Οι λόγοι δε αυτοί συνίσταντο στο γεγονός ότι κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, το δίκαιο που εφαρμόσθη επί των υποδούλων Ελλήνων από τα εκκλησιαστικά ή και κοινοτικά κριτήρια, ιδίως στις ιδιωτικές διαφορές, ήταν κατά σημαντικό μέρος είτε βυζαντινό είτε έφερε σαφείς επιδράσεις βυζαντινών διατάξεων. Ακόμη δε περισσότερο, αφού ο Αρμενόπουλος αποτελούσε αδιαμφισβήτητη πηγή βυζαντινού δικαίου επί Τουρκοκρατίας, οι δε διατάξεις του εφαρμόζοντο ως λαϊκό δίκαιο γενικής αποδοχής και με τη συνείδηση ότι επρόκειτο για το θετικό δίκαιο των βυζαντινών⁵.

Έτσι λοιπόν το βυζαντινό δίκαιο που ετέθη σε εφαρμογή με τις διατάξεις των ελληνικών Συνταγμάτων επεβλήθη εκ της ανάγκης των πραγμάτων. Γιατί το δίκαιο αυτό δεν ήταν ξένο, αλλά ήταν εκείνο με το οποίο ο Ελληνισμός είχε βιώσει περισσότερο από μια χιλιετία μέχρι την εθνεγερσία, και ανταπεκρίνετο στα ήθη και στις παραδόσεις του ελληνικού λαού. Ήταν με άλλα λόγια το εθνικό μας δίκαιο⁶. Απόδειξη δε της ορθής τότε αντιμετώπισης των πραγμάτων από τις Εθνικές Συνελεύσεις είναι ότι με την αίσθηση της πραγματικότητας που διέκρινε τις αποφάσεις τους, διεχώρισαν τις εμπορικές υποθέσεις από την εφαρμογή του βυζαντινού δικαίου. Γι' αυτές ώρισαν ότι θα είχε αποκλειστική εφαρμογή ο Εμπορικός Κώδιξ της Γαλλίας.

Τώρα όσον αφορά ειδικότερα στο Ποινικό Δίκαιο τα Συντάγματα ώρισαν ομοίως την ισχύ των ποινικών διατάξεων του δικαίου των βυζαντινών. Συγκεκριμένα, προκειμένου για την ποινική νομοθεσία της αρτιγέννητης ελληνικής πολιτείας, το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (1 Ιανουαρίου 1822), που ψηφίσθηκε από τη συνελθούσα στην Επίδαυρο, στις 20 Δεκεμβρίου 1821, πρώτη Εθνική των Ελλήνων Συνέλευση, ώρισε την ισχύ των βυζαντινών νόμων. "...Αι εγκληματικάι διαδικασίαι βάσιν έχουσι τους Νόμους των αιμνήστων Χριστιανών ημών αυτο-

δικαίου, Επιστημονικόν μνημόσυνον Γεωργ. Κ. Γαρδίκου, Αθήναι 1939, σ. 87.

5. Βλ. "Εισαγωγή" του Κ. Πιτσάκη, στην υπ' αυτού επανέκδοση του κειμένου του Αρμενοπούλου, Αθήνα 1971, σ. 7 δ'. Π. Καλλιγιά, Περί εθίμων, "Μελέται και λόγοι", τ. 1, εν Αθήναις 1899, σ. 206.

6. Βλ. Κ. Τριανταφυλλόπουλου, Αρχαία ζητήματα συγχρόνων νόμων, Ανατ. εκ της Νομικής Επιθ. Θεσσαλονίκης "Αρμενόπουλος" 17(1963), Θεσσαλονίκη 1963, σ. 18-19.

κρατόρων...”⁷. Την ισχύ των ποινικών νόμων των βυζαντινών αυτοκρατόρων επανέλαβαν στη συνέχεια το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Νόμος Επιδαύρου) που εξεδόθη στα μέσα του Απριλίου 1823 από τη συνελθούσα στο Άστρος Β΄ Εθνική Συνέλευση⁸, καθώς και το Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος⁹, που εψηφίσθη από την Εθνική Συνέλευση στην Τροιζήνα το Μάιο του 1827. Ακόμη και το “Προσωρινόν Πολίτευμα της νήσου Κρήτης” του 1822 ώρισε στο άρθρο 29 αυτού ότι “...εις τα εγκληματικά κριτήρια θέλουν είναι εις χρήσιν οι νόμοι των αιμνήστων ημών Αυτοκρατόρων”¹⁰.

Το εισαχθέν όμως με τα ελληνικά πολιτεύματα ποινικό δίκαιο των βυζαντινών, που αποτελούσε βασικά εξελληνισμένη μορφή του κωδικοποιηθέντος από τον Ιουστινιανό ρωμαϊκού δικαίου, αν και εξελιγμένο σε πολλά σημεία, ήταν τελείως απρόσφορο για να ανταποκριθεί στις συνθήκες που επικρατούσαν κατά την Ελληνική Επανάσταση. Γιατί ραγδαίες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές είχαν επέλθει ήδη πολύ πριν από το 1821. Η Γαλλική Επανάσταση είχε γκρεμίσει την αρχαία κοινωνία. Έτσι η επιβολή αυτούσιας της βυζαντινής ποινικής νομοθεσίας, που ήταν σε θεμελιώδη σημεία αναχρονιστική, δεν μπορούσε να ανθέξει στο ρεύμα των φιλελευθέρων ιδεών του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασεως που κυκλοφορούσε στον ελληνικό χώρο.

Συγκεκριμένα:

α) Στο Βυζάντιο ο νομικός θεσμός της δουλείας, που απαντούσε αλλοτε σε όλες τις αρχαίες κοινωνίες, ευρίσκετο σε πλήρη άνθηση. Ο Χριστιανισμός, παρά το ότι διεκήρυξε την ελευθερία και την ισότητα όλων των ανθρώπων¹¹ δεν κατόρθωσε να εξαφανίσει τη δουλεία. Μόνο ορισμένα μέτρα προστασίας των δούλων και περιστολής των απεριορίστων δικαιωμάτων και καταχρήσεων των κυρίων τους ελήφθησαν όπως και εθεσπίσθη μια μεγαλύτερη δυνατότητα απελευθερώσεώς τους.

Η διάκριση όμως αυτή των ανθρώπων σε ελευθέρους και δούλους, συνεπήγετο και την δυσμενέστατη αντιμετώπιση των τελευταίων από το δίκαιο. Ιδιαίτερος δε δυσμενής ήταν η μεταχείριση των δούλων από το ποινικό δίκαιο των βυζαντινών. Αυτό γίνεται φανερό και από τη γενική διάταξη των Βασιλικών, που ορίζει ότι: “Εν τοῖς ἐγκλήμασι πικρότερον οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ἄτιμοι τιμωροῦνται”¹².

7. Α. Μάμουκα, ἐνθ’ ἀν., τ. Β΄, σ. 32 § 7η’.

8. Α. Μάμουκα, ἐνθ’ ἀν. τ. Β΄, σ. 143 § π’.

9. Α. Μάμουκα, ἐνθ’ ἀν. τ. Θ΄, σ. 148.

10. Α. Μάμουκα, ἐνθ’ ἀν. τ. Γ΄, σ. 120.

11. “Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ. Πάντες ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ” (Παῦλος, Πρὸς Γαλάτας, Κεφ. γ΄, 28).

12. Β α σ . 60.51.26.

β) Εκτός όμως από την διάκριση των ανθρώπων σε ελευθέρους και δούλους, η νομοθεσία των βυζαντινών κυριαρχείται και από άλλες διακρίσεις, μεταξύ ελευθέρων πλέον πολιτών, που είχαν κληροδοτηθεί από το ρωμαϊκό δίκαιο. Οι διακρίσεις δε αυτές είχαν σοβαρώτατες επιπτώσεις κυρίως στο ποινικό δίκαιο. Έτσι άνιση ήταν, ως προς τις επιβαλλόμενες ποινές, η ποινική μεταχείριση των “εὐτελῶν” πολιτών εν σχέσει προς τους χαρακτηριζομένους ως “ἐντίμους” και των “ἀπόρων” έναντι των “εὐπόρων”¹³.

γ) Τις βυζαντινές ποινικές διατάξεις χαρακτηρίζει η σκληρότητα των απειλουμένων ποινών. Πολύ δε συνηθισμένη επί ορισμένων εγκλημάτων κύρωση ήταν ο ακρωτηριασμός μελών των υπαιτίων, ακόμη και η τύφλωση. Τέλος,

δ) Πολύ γνώριμες κυρώσεις στα βυζαντινά νομοθετικά κείμενα αποτελούσαν οι βασανισμοί, που προεβλέποντο ευρύτατα, κυρίως στις δικονομικές διατάξεις των βυζαντινών, και η δήμευση της περιουσίας των καταδικαζομένων ενόχων.

Τα Επαναστατικά όμως Συντάγματα υιοθέτησαν κατά τρόπο καθολικό την περί ισότητας αρχή της Γαλλικής Επαναστάσεως και περιέλαβαν όλα σχεδόν τα ατομικά δικαιώματα των γαλλικών διακηρύξεων¹⁴. Ειδικότερα:

α) Το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος (Νόμος Επιδάυρου) που εξεδόθη από τη συνελθούσα στο Άστρος, το 1823, Β' Εθνική Συνέλευση, στο άρθρο 9 αυτού καταργεί τη δουλεία¹⁵. Η ίδια διάταξη, με πληρέστερη διατύπωση, επαναλαμβάνεται και στο Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος που ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα το 1827. Έτσι στο άρθρο 21 αυτού ορίζονται: “Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν, οὔτε πωλεῖται οὔτε ἀγοράζεται ἄνθρωπος. Ἀσκηθάντων δὲ ἡ δοῦλος παντός γένους καὶ πάσης θρησκείας, καθὼς πατήσῃ τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, εἶναι ἐλεύθερος καὶ ἀπὸ τὸν δεσπότην αὐτοῦ ἀκαταζήτητος”¹⁶.

β) Τα Ελληνικά Συντάγματα, ορίζουν την ισότητα των πολιτών έναντι του νόμου “ἄνευ τινός ἐξαιρέσεως ἢ βαθμοῦ, ἢ κλάσεως, ἢ αξιώματος”¹⁷. Επακόλουθο των θεσπισμάτων αυτών ήταν το ανεφάρμοστο των διατάξεων εκείνων του βυζαντινού ποινικού δικαίου οι οποίες, επί ορισμένων εγκλημάτων, καθιέρωναν διάφορη

13. Βλ. εκτενώς, Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Κοινωνικά τινες επιδράσεις επί το Βυζαντινόν δίκαιον, Επετ. Κέντρου Ερεύνης Ιστορ. Ελλην. Δικαίου, τ. 12, εν Αθήναις 1968, σ. 169 επ.

14. Α. Σ β ώ λ ο υ, Τα πρώτα Ελληνικά Πολιτεύματα και η επίδρασις της Γαλλικής Επαναστάσεως, ΕΕΝ, 1935, σ. 743-744.

15. Α. Μ ά μ ο υ κ α, ἐνθ' αν., τ. Β', σ. 129. Πρβλ. και Α. Σ β ώ λ ο υ, Τα Ελληνικά Συντάγματα 1822-1952 (Εισαγωγή-Επιμέλεια Λ. Αξελού, έκδ. Στοχαστή), Αθήνα 1972, σ. 26.

16. Α. Μ ά μ ο υ κ α, ἐνθ' αν. τ. Θ', εν Αθήναις 1841, σ. 131.

17. Α. Μ ά μ ο υ κ α, ἐνθ' αν. τ. Β', σ. 16 και σ. 128, τ. Γ', σ. 114 και τ. Θ', σ. 129.

ποινική μεταχείριση εξαρτωμένη είτε από την κοινωνική τάξη είτε και από την περιουσιακή κατάσταση του δράστη αξιόποινης πράξεως¹⁸.

γ) Ομοίως τα βασανιστήρια και η ποινή της δημεύσεως κατηργήθησαν από τα Ελληνικά Συντάγματα¹⁹.

Είναι φανερό ότι οι φιλελεύθερες αυτές διατάξεις των επαναστατικών συνταγμάτων δεν ήταν δυνατόν να αφήσουν απρόσβλητη την καθιερωθείσα από τα ίδια συντάγματα, ως ισχύον δίκαιο, ποινική νομοθεσία των βυζαντινών.

Η εμφανής δυσαρμονία και η σύγκρουσή τους προς ορισμένες ανελεύθερες διατάξεις του ποινικού αυτού δικαίου ήταν επόμενο ότι είχε αντίκτυπο και δημιουργούσε προβλήματα κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης.

Γι' αυτό, προφανώς, το λόγο εκ της ανάγκης των πραγμάτων επεταχύνθη η σύνταξη νέου ποινικού κώδικα προσαρμοσμένου προς τις θεσπισθείσες φιλελεύθερες διατάξεις των Συνταγμάτων.

Πράγματι το 1824 ετέθη σε ισχύ ο πρώτος ποινικός κώδικας του δημιουργούμενου τότε Ελληνικού κράτους υπό την ονομασία "Απάνθισμα τών Έγκληματικῶν". Είναι δε πολύ σημαντικό το γεγονός ότι το νομοθέτημα αυτό απέφυγε να περιλάβει τις βυζαντινές εκείνες διατάξεις που ερούσαντο σε πλήρη αντίθεση με τις θεσπισθείσες από τα Ελληνικά Συντάγματα φιλελεύθερες αρχές.

Έτσι, στις διατάξεις του Απάνθισματος δεν απάντα σε καμιά περίπτωση διαφορετική μεταχείριση του δράστη αξιόποινης πράξεως. Επικρατεί ισότητα των ποινών. Επίσης δεν προβλέπονται ως ποινές, οι μικροπληροισμοί μελών των υπαιτίων, η τύφλωση, τα βασανιστήρια κ.ά. Ούτε και οι ποινές της ισόβιας στέρησης της ελευθερίας και της δημεύσεως.

Παρά ταύτα όμως η εισαγωγή του νέου Ποινικού Κώδικα δεν επέφερε καθόλου και την εκτόπιση του βυζαντινού ποινικού δικαίου. Και τούτο διότι:

α) Το Απάνθισμα ήταν ένα νομοθέτημα που δεν διεκρίνετο για την αρτιότητά του. Παρουσίαζε ελλείψεις²⁰, δεδομένου ότι εστερείτο παντελώς γενικού μέρους και

18. Βλ. Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Περί της ποινικής δικαιοσύνης επί Τουρκοκρατίας και μετ' αυτήν μέχρι και του Καποδιστρίου, Επετ. Κέντρου Ερεύνης Ιστορ. Ελλην. Δικαίου, τ. 15, εν Αθήναις 1972, σ. 26.

19. Α. Μ ά μ ο υ κ α, ένθ' αν., τ. Β', σ. 32 και 144, τ. Θ', σ. 131. Προβλ. Α. Γ ι ω - τ ο π ο ύ λ ο υ - Μ α ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Τα ανθρώπινα δικαιώματα στα Συντάγματα της Ελληνικής Επανάστασης, ΝοΒ, τ. 28(1980), σ. 1026.

20. Αυτό ήταν επόμενο δεδομένου ότι η δοθείσα προς την Επιτροπή συντάξεώς του εντολή ήταν «να εκθέσει τα κυριώτερα των Εγκληματικών εκ τ ο υ π ρ ο χ ε ί ρ ο υ». (Βλ. σχετικώς «Κ ώ δ ι ξ τ ω ν Ν ό μ ω ν» φυλλάδιον Α', εκ της εν Ύδρα τυπογραφίας 1824, σ. 10. Φωτ., επανέκδ. Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρίας της Ελλάδος, Αθήναι 1971). Πολύ δε περισσότερο που η εννεαμελής αυτή Επιτροπή, της οποίας η πλειονοψηφία των με-

δεν προέβλεπε πλείστα εγκλήματα²¹. Γι' αυτό το λόγο διетηρήθησαν σε ισχύ και οι βυζαντινές ποινικές διατάξεις²². Οι τελευταίες εφηρμόζοντο στις αξιόποινες πράξεις που δεν προέβλεπε το Απάνθισμα²³.

β) Πλείστες διατάξεις του Απανθίσματος είτε επαναλαμβάνουν αυτούσίως ανάλογες των βυζαντινών νομοθετικών κειμένων είτε συνετάχθησαν έχοντας ως πρότυπα τους ορισμούς του ποινικού δικαίου των βυζαντινών²⁴. Το γεγονός μάλιστα αυτό δεν το αρνούνται και οι ίδιοι οι συντάκτες του. Αντιθέτως το συνομολογούν στην “αναφορά” που συνόδευε την υποβολή του έργου τους προς την Εθνική Συνέλευση. Εκεί μεταξύ άλλων εσημείωναν ότι για την κατάρτιση του Απανθίσματος είχαν μελετήσει “έσκεμμένως” και “τούς νόμους τῶν ἀειμνήστων αὐτοκρατόρων χριστιανῶν”. Τούτο άλλωστε αποτελούσε και εκτέλεση της δοθείσης προς αυτούς επιταγής στην οποία ωριζέτο ότι: “Ἡ Ἐπιτροπή νά ἐκθέσῃ τὰ κυριώτερα τῶν Ἐγκληματικῶν ἐκ τοῦ προχείρου, ἐρανιζομένη ἀπό τούς Νόμους τῶν ἡμετέρων ἀειμνήστων Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, καί ἄλλοθεν”²⁵.

Ἔτσι λοιπόν και υπό το κράτος της ισχύος του Απανθίσματος των Εγκληματικών η εφαρμογή, σε πολλές περιπτώσεις, του ποινικού δικαίου των βυζαντινών όχι μόνον δεν είχε παραμερισθεί αλλά και η επίδρασή του γενικότερα στις εκδιδόμενες δικαστικές αποφάσεις είναι καταφανής.

Βραδύτερον οι νομοθέτες της Καποδιστριακής περιόδου με δύο νομοθετήματά τους²⁶ προέβησαν, αντί των νόμων των “ἀειμνήστων χριστιανῶν αὐτοκρατόρων της

λῶν της ήταν κληρικοί και κανείς νομικός, ἐπεράτωσε το ἔργο της εντός δέκα ἑξι μόλις ημερῶν.

21. G.L. M a u r e r, Ο Ελληνικός λαός, τ. Α' (μετάφρ. Ε. Καραστάθη), Αθήναι 1943, § 227, σ. 446 επ.

22. Βλ. επί του προκειμένου την παράγραφο π' της Β' Εθνικής Συνελεύσεως του Ἀστρους (Α. Μάμουκα, ἐνθ' αν. τ. Β', σ. 143 επ.) και το άρθρο 142 του Πολιτικού Συντάγματος της Ελλάδος που ψηφίσθηκε στην Τροιζήνα (Α. Μάμουκα, ἐνθ' αν., τ. Θ', σ. 148).

23. Αυτό προκύπτει αναμφισβητήτως από τη ρητή διάταξη β' του από 1 Ιουλίου 1824 υπ' αριθ. 34 νόμου που επεκύρωσε το Απάνθισμα των Εγκληματικών.

24. Βλ. σχετικῶς Μεν. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Το Ποινικό Δίκαιο των Βυζαντινών πρότυπο των “περί φόνου” διατάξεων του “Απανθίσματος των Εγκληματικών”, Τιμή Γεωργίου Κ. Βλάχου, Αθήνα 1995, σ. 635 επ.

25. “Κώδιξ των Νόμων”, ἐνθ' αν., σ. 10. Ὅσον αφορά στις διατυπωθείσες κατά καιρούς ποικίλες απόψεις περί των προτύπων τα οποία εχρησίμευσαν στους συντάκτες του Απανθίσματος ως βάση για την κατάρτισή του, βλ. εκτενῶς Μεν. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, ἐνθ' αν., σ. 637 επ.

26. Βλ. σχετικῶς το άρθρο 38 του ΙΘ' ψηφίσματος (αρ. 8268) της 15 Δεκεμβρίου 1828 (Α. Μάμουκα, ἐνθ' αν., τ. ΙΑ', σ. 511), και στη συνέχεια το άρθρο 148 του υπ' αριθμ. 152 της 15 Αυγούστου 1830 ψηφίσματος του κυβερνήτη Καποδίστρια, Πολιτικῆ και

Κωνσταντινουπόλεως”, στη θέσπιση δύο νέων πηγών δικαίου οι οποίες θα ανεπλήρωναν του λοιπού τα κενά ή τις ατέλειες του Απανθίσματος. Αυτές ήσαν αρχικά μεν η “επιείκεια” αργότερα δε ο “ορθός λόγος”.

Ανεξάρτητα όμως από το γεγονός ότι η καθιέρωση των νέων αυτών πηγών δικαίου, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπήρξε η επιτυχημένη λύση, ιδίως για ποινικές υποθέσεις²⁷, ο επιχειρηθείς παραμερισμός του βυζαντινού ποινικού δικαίου δεν εφαρμόσθηκε στην πράξη ακόμη και όταν επρόκειτο περί αξιοποιήσιμων πράξεων που προεβλέποντο και ετιμωρούντο με ορισμένη ποινή από το ίδιο το Απάνθισμα των Εγκληματικών.

Έτσι π.χ. επί εγκλημάτων στρεφόμενων κατά της γενετήσιας ελευθερίας οι απονέμοντες δικαιοσύνη Έλληνες κριτές αντί των ρητών διατάξεων του Απανθίσματος εφήρμοζαν τις σχετικές του βυζαντινού ποινικού δικαίου γιατί, προφανώς, ήσαν προσφορότερες και ανταπεκρίνοντο επιτυχέστερον προς τις επικρατούσες τότε ηθικές αντιλήψεις του ελληνικού λαού²⁸.

Από όσα εξετάθησαν, γίνεται, νομίζω, φανερό ότι από την έκρηξη της Επανάστασεως και μέχρι το Μάιο του 1834, οπότε ετέθη σε εφαρμογή ο συνταχθείς από το Mauget νέος Ποινικός Κώδικας, έντονη ήταν η παρουσία και γενικότερα η επίδραση του ποινικού δικαίου των βυζαντινών τόσο επί του ισχύσαντος όσον και επί του εφαρμοσθέντος κατά το χρονικό αυτό διάστημα δικαίου.

Εγκληματική Διαδικασία, εν Αιγίνη 1830, σ. 14.

27. Πρβλ. G.L. Mauget, Ο Ελληνικός λαός, τ. Α' (μετάφρ. Ε. Καραστάθη), Αθήναι 1943, σ. 433.

28. Βλ. Μεν. Τουρτόγλου, “Παρθеноφθορία” και “Εύρεσις θησαυρού”, Αθήναι 1963, σ. 109 επ.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ

"Νέον όσπίτιον έκ θεμελίων ..."
Συμβάσεις για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών
στην Ύδρα (1802-1833)*

I

Η αλματώδης ανάπτυξη της ναυτιλίας της Ύδρας, ιδιαίτερα κατά τους ναπολεόντειους πολέμους, είναι γνωστή. Αυτή η ανάπτυξη είχε ως αποτέλεσμα το νησί να καταστεί ένα μεγάλο ναυτιλιακό κέντρο. Η κοινότητα αναπτύσσεται, αποχτά μάλιστα ένα είδος αυτοδιοίκησης με το διορισμό "διοικητή" από τον Τούρκο αρχιναύαρχο και θωρακίζεται με πλήθος θεσπίσεων και ιδιαίτερα με τους νόμους του 1804 και του 1818¹.

Οι στεγαστικές ανάγκες της πολιτείας, που έχει ήδη καταστεί πολυάνθρωπη - ο συνολικός πληθυσμός της κατά τις παραμονές της επανάστασης του 1821 μπορεί να υπολογιστεί σε 15-20.000 άτομα² - οδήγησαν παράλληλα σε οικοδομικό οργα-

* Ανακοίνωση, σε πρώτη μορφή, στην Γ' Συνάντηση Ιστορίας του Δικαίου, Κομοτηνή 2-3 Νοεμβρίου 1999 (Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης -Τμήμα Νομικής, Τομέας Ιδιωτικού Δικαίου).

1. Πρώτος Διοικητής διορίστηκε ο Γεώργιος Βούλγαρης (1802-1812)· μετά το θάνατό του και μέχρι την έναρξη της επανάστασης του 1821 στην Ύδρα ο Νικόλαος Κοκοβίλας (1812-1821). Για τους νόμους και τα θεσπίσματα της Ύδρας βλ. Α. Λιγνός, Ιστορία της Νήσου Ύδρας, 1, Αθήνα 1946 (στη συνέχεια: Λιγνός, Ιστορία), 67, 72, 247-281.

2. Σύμφωνα με τον Γ. Δ. Κριεζή, Ιστορία της νήσου Ύδρας προ της (ελληνικής) επανάστασεως του 1821, Πάτρα 1860, 17, κατά το 1794 ο πληθυσμός της Ύδρας ήταν 11.000, ενώ το 1821 οι αυτόχθονες είχαν φτάσει στις 16.460 και οι πάροιχοι αριθμούσαν 11.730. Ο Αντ. Α. Μιαούλης, Ιστορία της νήσου Ύδρας, 21936, 93, επαναλαμβάνει τους αριθμούς του Κριεζή και προσθέτει ότι το 1813 ο πληθυσμός ανερχόταν σε 22.000. Ο A. de J a s s a u d, Mémoire sur l' état physique des isles d' Hydra, Spétsie, Poro et Ipséra en l' année 1808, Αθήνα 1978, 33, υπολογίζει τον πληθυσμό κατά το 1808 σε 22.000. Ο F.-C.-H.-L. P o u - q u e v i l l e, Voyage de la Grèce, Παρίσι, 21827, 6, 305, αναφέρει επίσης ότι ο πληθυσμός το 1813 υπολογιζόταν σε 22.000 άτομα. Στο "Αρχαίον της Κοινότητος Ύδρας, δημοσιευόμενον υπό Α. Λιγνού, Πειραιάς 1921-1932, 1-16" (στη συνέχεια: Α.Κ.Υ.), 14, 121. δη-

σμό³. Ποιός δεν έχει θαυμάσει την Ύδρα! Αυτήν τη θαλασσινή πολιτεία, με τα σπίτια της ν' απλώνονται γύρω, σκαρφαλώνοντας στις πλαγιές, σ' ένα τεράστιο κοίλο θεάτρου και το λιμάνι, λες, η ορχήστρα. Τα σπίτια θεατές στα δρώμενα και τα καράβια ο χορός σε μέγα έργο. Το έργο παίχτηκε πριν δύο αιώνες, τα καράβια σαπίσανε και χάθηκαν, οι άνθρωποι "οστά γεγυμνωμένα", μα τα σπίτια παρέμειναν να μαρτυρούν τα τότε μεγαλεία.... Μαζί τους, ευτυχώς, σωθήκανε και πλήθος γραφτά: κατάστιχα, τετράδια, κώδικες, αποφάσεις, συμφωνητικά και άλλα· ανάμεσά τους συναντάμε πολλά εργολαβικά, που αφορούν κυρίως το χτίσιμο των υδραϊκών σπιτιών που σήμερα θαυμάζουμε.

Τα συμφωνητικά που σώζονται - όλα των αρχών του 19ου αιώνα, τα περισσότερα των ετών 1817-1821 - παρέχουν ένα δείγμα της οικοδομικής δραστηριότητας και πάντως, επειδή είναι αδύνατο να διαπιστωθεί το πραγματικό μέγεθος της, το δείγμα αυτό μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μία σαφή εικόνα της. Επιπλέον, τα συμφωνητικά αυτά αποτελούν πολύτιμη πηγή, επειδή εκτός των άλλων παρουσιάζουν ένα σύνολο με αξιοσημείωτο αριθμητικά μέγεθος, που αφορά δραστηριότητες περιορισμένες στα στενά τοπικά και χρονικά όρια μιας πόλης. Είναι επίσης αξιοσημείωτο το ότι η περίοδος που έχουν συναφθεί τα συμφωνητικά θεωρείται, όσον αφορά τον ελλαδικό χώρο, ως εποχή οικονομικής ύφεσης. Πράγματι η ναυτιλία της Ύδρας γνωρίζει κάμψη αφού, λόγω της ηρείας που επικράτησε στην Ευρώπη μετά την πτώση του Ναπολέοντα, έχει εκλείψει πια η αφορμή για να πραγματοποιηθούν τα υπέρογκα κέρδη των προηγούμενων χρόνων. Παρόλα αυτά η οικοδομική δραστηριότητα προϋποθέτει μία εύρωστη οικονομία.

Γενικά, ελάχιστα παρόμοια συμφωνητικά και για αυτή την εποχή από όλο τον ελλαδικό χώρο είναι γνωστά και έχουν δημοσιευθεί. Και η βιβλιογραφία επίσης είναι φτωχή. Περιορίζεται κυρίως σε αρχιτεκτονικά μελετήματα. Έτσι η Ύδρα, κατέ-

μοσιεύεται απογραφή της 20-6-1828, σύμφωνα με την οποία ο πληθυσμός ανερχόταν σε 15.516 άτομα (Υδραίοι 12.615 και ξένοι 2901). Ο R. A n d e r s o n, Observations upon the Peloponnesus and Greek Islands, made in 1829, Βοστώνη-Νέα Υόρκη 1830, 143, αναφέρει τους ίδιους περίπου αριθμούς με την απογραφή του 1828. Αν λάβουμε υπόψη τις απώλειες λόγω της επανάστασης και τους αριθμούς (ακόμα και αν είναι υπερβολικοί), που αναφέρουν οι παραπάνω περιηγητές και οι ιστορικοί, ο συνολικός αριθμός που υποθέτουμε των 15-20 χιλιάδων κατοίκων κατά το 1821 δεν πρέπει να απέχει πολύ από την πραγματικότητα.

3. Ο Γ. Δ. Κ ρ ι ε ζ ή ς, ό. π., 17, υπολογίζει τον αριθμό των σπιτιών της Ύδρας κατά το 1794 σε 2.235. Ο R. A n d e r s o n, ό. π., 143, αναφέρει ότι κατά το 1829 τα κατοικημένα σπίτια της Ύδρας ήταν 2.602, τα μαγαζιά 504 και οι εκκλησίες 55. Με βάση τους παραπάνω αριθμούς και αν λάβουμε υπόψη μας ότι κατά το διάστημα της επανάστασης η οικοδομική δραστηριότητα θα είχε περιοριστεί στο ελάχιστο, μπορούμε να δεχθούμε ότι ένα σύνολο οικοδομών που ανέρχεται σε 3.000 σπίτια και μαγαζιά είναι πολύ πιθανό.

χει το προνόμιο και προσφέρει πάρα πολλά για το συγκεκριμένο θέμα, όχι μόνο στην ιστορία του Δικαίου αλλά σε άλλους επιστημονικούς κλάδους όπως στη ιστορία της λαϊκής Αρχιτεκτονικής και στη γενικότερη Ιστορία⁴.

II

Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Α. Γενικά

Η σύμβαση για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών είναι μία από τις πιο γνωστές περιπτώσεις εργολαβίας⁵.

Οι πηγές, όσον αφορά το θετό γραπτό δίκαιο της Ύδρας, δεν αναφέρουν τίποτε σχετικά με την εργολαβία⁶. Ο μελετητής του αστικού δικαίου της Ύδρας Ι. Κίσκηρας επίσης δεν αναφέρει τίποτε.⁷ Συνεπώς, οι μόνες πληροφορίες παρέχονται από τα συμφωνητικά που δημοσιεύονται.

Η εργολαβία ορίζεται ως η αμφοτεροβαρής σύμβαση κατά την οποία ο εργολάβος αναλαμβάνει την υποχρέωση να εκτελέσει το συμφωνημένο έργο και ο εργοδότης να καταβάλει τη συμφωνημένη αμοιβή. Το αντίκειμενο συνεπώς της σύμβασης είναι το αποτέλεσμα που παράγεται από την εργασία, όπως πολύ ορθά συνοψίζεται στον κανόνα των Βασιλικών "έν τῇ τῶν ἔργων μίσθωσι τοῦ ἀποτελέσματος θεωρεῖται"⁸.

4. Η σχετική βιβλιογραφία συνοψίζεται στα: Χ. Κ. Αρναούτογλου, ΥΔΡΑ, Αθήνα 1985, στη σειρά "Ελληνική παραδοσιακή αρχιτεκτονική" των εκδόσεων Μέλισσα, της ίδιας, Με αφορμή ένα μύλο στην Ύδρα, *Κατοικία*, Αθήνα 1985, τεύχ. 20, 45-48, Κ. Μιχαηλίδης, Παρατηρήσεις πάνω σε τρεις πόλεις νησιών του Αιγαίου, *Αρχιτεκτονικά Θέματα*, 8 (1974), 136-138, Χ. Γ. Κωνσταντινόπουλος, Οι παραδοσιακοί χτίστες της Πελοποννήσου, Αθήνα 1983, Ν. Χαλιόρης, Υδρέϊκα λαογραφικά, Πειραιάς 1931, του ίδιου, Το Υδρέϊκο σπίτι, *Το Μέλλον της Ύδρας*, 12 (1952), 7 επ.

5. Ο όρος "εργολαβία" είναι περισσότερο ορθός από αυτόν του Ρωμαϊκού Δικαίου "μίσθωση έργου" (*locatio operis faciendi*). Ο Αστικός Κώδικας, είχε ακολουθήσει την ίδια ορολογία (Κεφάλαιον δέκατον ένατον. Μίσθωσις έργου. Άρθρα 681-702). Στο νέο κείμενό του, το μεταγλωττισμένο στη δημοτική γλώσσα, ο όρος μίσθωσις έργου έχει μεταφερθεί ως "σύμβαση έργου". Περισσότερα για τη μίσθωση έργου στο ρωμαϊκό, βυζαντινό, μεταβυζαντινό και στο δίκαιο που ίσχυσε πριν από την εισαγωγή του Α.Κ στην Ελλάδα, βλ. Γ. Α. Πετρόπουλος, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού δικαίου, Αθήνα ²1963, 978-982.

6. Οι Νόμοι και Θεσπίσματα της Ύδρας που δημοσιεύονται στο σύνολό τους (όσοι βέβαια είναι γνωστοί) από το Λιγνό, δεν παρέχουν καμία ένδειξη. Βλ. Λιγνός, Ιστορία, 247-281.

7. Ι. Π. Κίσκηρας, Το αστικόν δίκαιον της Ύδρας, Αθήνα 1961,

8. Β.2.2.5 §1. Ο κανόνας αυτός προέρχεται από χωρίο του Παύλου στον Πανδέκτη (Ι. 50.16. 5§1.). Η έκφραση του Παύλου "*quod Graeci ἀποτέλεσμα vocant non ἔργον*" είναι σα-

Μολονότι η διατύπωση αυτή είναι σαφής, στην ιστορική εξέλιξη του θεσμού παρατηρούμε δύο προβλήματα που δυσχεραίνουν την κατανόηση των μηχανισμών της εργολαβίας. Το πρώτο είναι η αντεστραμμένη ορολογία της ως προς τους συμβαλλόμενους, σε σχέση πάντοτε με τη μίσθωση πράγματος και τη μίσθωση εργασίας, πράγμα το οποίο δημιουργεί προβλήματα και σύγχυση όχι μόνο στους συμβαλλόμενους αλλά ακόμα και στους νομικούς⁹. Το πρόβλημα υπάρχει από παλαιά, εφόσον στην Εξάβιβλο του Αρμενόπουλου παρατηρείται μία προσπάθεια η σύγχυση αυτή να επεξηγηθεί και πάντως επισημαίνεται¹⁰. Το δεύτερο πρόβλημα συνίσταται στη διαμάχη των Ρωμαίων νομικών ως προς τη φύση της σύμβασης, αν πρόκειται δηλαδή για πώληση ή μίσθωση έργου, όταν τα υλικά τα παρέχει εν μέρει μόνο ο εργολάβος¹¹. Στο χτίσιμο όμως σπιτιού που το οικόπεδο ανήκει στον εργοδότη, ακόμα και αν τα

φέστατη και αποδεικνύει την ορθότερη νομικά σύλληψη της έννοιας της εργολαβίας από το ελληνικό δίκαιο. Όπου στη συνέχεια αναφέρονται τα Βασιλικά (B.), η παραπομπή γίνεται στην έκδοση των: H. J. Scheltema – N. van der Wal – D. Holwerda, *Basilicorum Libri LX, Series A. (Volumen I-VIII), Textus librorum I-LX*, Groningen, 1955-1988, και όπου ο Πανδέκτης (I.), η παραπομπή γίνεται στη έκδοση Th. Mommsen – P. Krüger, *Digesta Iustiniani Augusti, editio altera lucis ore expressa*, επανέκδοση Βερολίνου 1963.

9. Συγκεκριμένα, η αντεστραμμένη ορολογία του ρωμαϊκού δικαίου ως προς τους συμβαλλόμενους, έχει ως εξής: *Εκμισθωτής* (locator), στην εργολαβία είναι ο εργοδότης, δηλαδή αυτός που παραγγέλλει την εκτέλεση του έργου και δίνει το μισθό, ενώ στη μίσθωση εργασίας είναι ο εργαζόμενος (εργάτης) και στη μίσθωση πράγματος είναι ο αυτός που παραχωρεί τη χρήση του πράγματος· *μισθωτής* (conductor) είναι ο εργολάβος, αυτός δηλαδή που αναλαμβάνει την εκτέλεση του έργου και παίρνει το μισθό, ενώ στη μίσθωση εργασίας είναι ο εργοδότης, δηλαδή αυτός στον οποίο παρέχεται η εργασία και καταβάλλει το μισθό και στη μίσθωση πράγματος είναι αυτός που παίρνει τη χρήση του πράγματος και πληρώνει το μίσθωμα.

10. Βλ. Κ. Πιτσάκης, Κωνσταντίνου Αρμενόπουλου, *Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος* (στη συνέχεια: *Εξάβιβλος*), 3.8 "*περί μισθώσεως, εν ᾧ καὶ περί εργολάβων*", άρθρο 3, και σημ. 1 (σελ. 205), όπου παρατηρείται ότι στο άρθρο αυτό γίνεται προσπάθεια να επισημανθεί η σύγχυση που οφείλεται σε μεγάλο μέρος στην αντινομία που παρατηρείται στη μίσθωση έργου. Η διάταξη προέρχεται από τη Μικρή Σύνοψη, στοιχείο M, θ'. Βλ. I. και Π. Ζέπου, *Νόμιμον κατά Στοιχείον ή Μικρά Σύνοψις*, IGR, 6, 319-547. Η φράση "*παρά τῷ νόμῳ τὸ εἰπεῖν ... παρὰ δὲ τοῖς ἄλλοις ...*" δηλώνει, κατά τη γνώμη μου, μαζί με όλα τα παραπάνω και τη σύγχυση που προέρχεται από την έκφραση του νόμου, από την αντίθεση δηλαδή που υπάρχει ανάμεσα στην επίσημη νομική γλώσσα και ορολογία και τη λαϊκή, των άλλων, έκφραση.

11. Το πρόβλημα εμφανίζεται τελικά στον Πανδέκτη, ότι έχει λυθεί. Βλ. Γ. Α. Πετρόπουλος, ό. π., 978, σημ. 78, ο οποίος υποστηρίζει ότι πρόκειται αναμφίβολα για μίσθωση έργου από την κατηγορηματική διατύπωση των σχετικών χωρίων του Πανδέκτη (D. 18.1.20=B.20.1.20, και 18.1.65 =B.19.1.65).

υλικά προέρχονται από τον εργολάβο, κανείς δεν αμφιβάλλει ότι πρόκειται για μίσθωση έργου-εργολαβία¹².

B. Ο Εργολάβος

Ο συμβαλλόμενος εργολάβος αναλαμβάνει την υποχρέωση να εκτελέσει το έργο. Στα συμφωνητικά της Ύδρας ως εργολάβοι συμβάλλονται τις περισσότερες φορές ένας ή δύο *μάστορες* και σπάνια περισσότεροι (τρεις ως επτά). Σε μία περίπτωση ο μάστορας εκπροσωπείται από τον αντιπρόσωπό του¹³. Η περίπτωση υπεργολαβίας δεν αποκλείεται, υπάρχει μάλιστα συμφωνητικό στο οποίο ο εργολάβος που έχει αναλάβει το χτίσιμο σπιτιού, συμφωνεί με άλλον να αναλάβει τη μπήλιαση αυτού του σπιτιού¹⁴. Συχνά όμως το όνομα του εργολάβου-μάστορα ή μαστόρων συνοδεύεται από την έκφραση *"και οι (επί)λοιποι συντρόφοι"*¹⁵ ή από παραπλήσιες εκφράσεις, όπως *"με την συντροφία του"*¹⁶, *"με το μπουλούκι του"*¹⁷. Από τις εκφράσεις που αναφέρθηκαν προκύπτει ότι μπορεί να ενεργεί είτε ως εκπρόσωπος μίας ομάδας μαστόρων είτε ως *"πρωτομάστορας"* ενός μπουλουκιού, με τη συναίνεση ρητή ή σιωπηρή των μελών του¹⁸. Η επαγγελματική οργάνωση των χτιστών σε μπουλούκι πολλές φορές είναι αυτονομη και συχνά αναγράφεται η σύνθεσή του ότι δηλαδή αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό *"σφυριά"*, δηλαδή μάστορες, συνήθως πέντε, ή και περισσότερους¹⁹. Είναι πιθανόν επίσης ο συμβαλλόμενος (ή οι συμβαλλόμενοι) εργολάβος θοισμένες φορές να ενεργεί έξω από την οργάνωση σε μπουλούκι, όχι ως πρωτομάστορας, αλλά ως εργολάβος με περισσότερο εξελιγμένη και σύγχρονη σ' εμάς έννοια.

Η καταγωγή των εργολάβων-οικοδόμων δεν μπορεί να εξακριβωθεί με βεβαιότητα, αλλά πολλοί από αυτούς δεν είναι Υδραίοι, τουλάχιστον κατά την εποχή που ερευνάμε. Στα κατάστιχα του τύπου *"Δοσίματα ξένων ἐγκατοίκων ἐπάνω εἰς τὴν*

12. D. 19.2.22 = B.20.1.22.

13. Π. χ. συμφωνητικό αριθ. 55.

14. Βλ. συμφωνητικό αριθ. 36. Η μπήλιαση, είναι το στρώσιμο της σκεπής με χώμα και διάφορα άλλα υλικά ώστε να στεγανοποιηθεί.

15. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 13, 20, 23, 70.

16. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 31, 60.

17. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 6, 31, 93.

18. Βλ. Χ. Γ. Κωνσταντινόπουλος, ό.π., 49.

19. Βλ. συμφωνητικά αριθ. 13, 23, όπου οι μάστορες είναι πέντε. Στις επομενες περιπτώσεις ο αριθμός τους κυμαίνεται, όπως π. χ. *"τζούσηδες 7, σφυριά 6"* (συμφ. αριθ. 96), *"και ἡ συντροφία του, μαστόρους ἑπτά, ἤτοι σφυριά ἑπτά"* (συμφ. αριθ. 101), *"σφυριά ἔχουν νὰ δουλεύσουν ἑννέα"* (συμφ. αριθ. 22), *"μέ τοὺς ἐπιλοίπους συνδρόφους, ὅλοι τοὺς ἑννέα σφυριά"* (συμφ. αριθ. 20), *"μέ τὸ μπουλούκι τοὺς, ἄνθρωποι δώδεκα"* (συμφ. αριθ. 93).

νήσον μας", διαφόρων ετών από το 1782 μέχρι το 1820²⁰, στα οποία αναφέρονται κατά επαγγέλματα οι ξένοι, συναντάμε τα ονόματα αρκετών ανάμεσα στους χτίστες και στους ξυλουργούς²¹. Η καταγωγή των μή Υδραίων είναι συνήθως η ορεινή Αρκαδία, Λακωνία και Αχαΐα, και ειδικότερα τα Λαγκάδια (κατά το μεγαλύτερο ποσοστό) και ακολουθούν η Αγία Βαρβάρα, το Αγρίδι, ο Άγιος Πέτρος κ.ά²². Τα επίθετα άλλωστε Λαγκαδιανός και Βαρβαρίτης π.χ., που φέρουν αρκετοί, αποδεικνύουν εκτός από την καταγωγή και την ύπαρξη οικογενειών με το ίδιο επάγγελμα.

Αν οι οικοδόμοι ήταν οργανωμένοι σε συντεχνίες (σινάφια), δεν έχουμε ή δεν έχουν σωθεί στοιχεία, ενώ υπάρχουν θεσπίσματα που αφορούν άλλα σινάφια της Ύδρας²³. Σε αυτά τα θεσπίσματα, ειδικά από τον τον πρόλογό τους, σχεδόν ομοιόμορφο σε όλα, μας επιτρέπεται να υποθέσουμε ότι μπορεί να υπήρξε ρύθμιση και για τους οικοδόμους²⁴. Τον Μάιο του 1819 όμως, δεν φαίνεται να υπήρχε οργανωμένο σινάφι, αφού οι σύντυχοι καλούν ορισμένους οικοδόμους και όχι την ηγεσία

20. Βλ. Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η ς, Ιστορικό Αρχείο Ύδρας, Απογραφικό διάγραμμα (στη συνέχεια: Απογρ. Διάγρ.), *Τετράδια Εργασίας* του Κ.Ν.Ε./ Ε.Ι.Ε., 11 (1987), 157 επ., αα 1 (1782), 61 (1800), 69 (1802), 145 (1814), 151 (1815), 157 (1816), 166 (1819-20), 181 (1820) κ.ά.

21. Βλ. E. C a s c a d i r i, *Étrangers et institutions communales. Le cas de l'île d'Hydra. Fin du XVIIIème-début du XIXème siècle*, Mémoire de D.E.A. (Université de Paris 1, Formation de D.E.A. d'Histoire du monde byzantin et post-byzantin), Παρίσι 1989, όπου αναλύεται λεπτομερέστατα η περίπτωση των "ξένων εγκατοίκων" της Ύδρας, ερευνάται η προέλευσή τους, τα επαγγέλματα που ασκούσαν και πλήθος άλλα σχετικά ζητήματα. Παρατηρούμε ότι σε πίνακα (πίνακας αρ. 7, σελ. 69), όπου παρουσιάζεται η συχνότητα των επαγγελμάτων που ασκούνται από Έλληνες κατοίκους, όχι Υδραίους, οι χτίστες ανέρχονται το 1814 σε 28, το 1815 σε 61, το 1818 σε 48 και το 1819 σε 175 (!), και οι μαραγκοί το 1800 σε 25, το 1815 σε 5 και το 1819 σε 85.

22. Βλ. E. C a s c a d i r i, ό. π., 40 επ., 69 (σημ. 1).

23. Βλ. Α. Ν. Μ α ν ι κ η ς, Τα συνάφια της προεπαναστατικής Ύδρας, *Το Μέλλον της Ύδρας*, 5 (1937), 189-193, όπου αναφέρει ότι διάφοροι επαγγελματίες ήταν οργανωμένοι σε σινάφια, όπως οι ταβερνιάρηδες, οι χρυσοχόοι, οι ραφτάδες, οι παπουτσήδες και κουντουράδες, οι καλαφάτηδες. Βλ. επίσης Α. Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορία*, 1, 247 επ., όπου δημοσιεύονται θεσπίσματα σχετικά με τα εν λόγω σινάφια, χρονολογημένα από τα τέλη Αυγούστου μέχρι τα τέλη Δεκεμβρίου του 1819.

24. Το θέσπισμα π. χ. που αφορά την οργάνωση της συντεχνίας των καλαφάτηδων έχει τον εξής πρόλογο: "ή πολιτική διοίκησις έπαγρυπνουσα πάντοτε διά την ευνομίαν, την εὐταξίαν και την προστασίαν πάντων τῶν κατοίκων τῆς νήσου ταύτης, σκέψιν ακριβῆ ποιήσασα διά τὰς ἐργασίας πάντων τῶν σιναφίων, κατ' ἐξοχήν δε τοῦ ἰδικοῦ σας, γνωστοποιεῖ ὑμῖν τὴν βουλὴν καὶ ἀπόφασίν της ..." (βλ. Λ ι γ ν ό ς, *Ιστορία*, 278-279). Η αναφορά ότι η διοίκηση φροντίζει για τις εργασίες όλων των σιναφίων δεν αποκλείει τους οικοδόμους.

ενός σιναφιού, όπως θα ήταν λογικό, για να διαβεβαιώσουν εγγράφως πώς μετριώνται οι τοίχοι των οικοδομημάτων²⁵.

Γ. Στοιχεία της σύμβασης εργολαβίας

Η ανάλυση της έννοιας της εργολαβίας περιλαμβάνει τρία ουσιώση στοιχεία: Τη συμφωνία, την παροχή του έργου και την αμοιβή.

1. Η συμφωνία:

Το πρώτο στοιχείο της εργολαβίας, είναι η συμφωνία για το έργο και την αμοιβή, η οποία δεν υπόκειται σε κάποιο συγκεκριμένο τύπο, όπως άλλωστε ορίζεται και στο Βυζαντινό δίκαιο²⁶.

Τα έγγραφα ιδιωτικά συμφωνητικά "αντιγράφονται" σε κοινοτικούς κώδικες. Αυτό προκύπτει από τον τίτλο του κώδικα αριθ. Ν. 1 "*Κόπι(ες) διαφόρων πωλητηρίων γραμμάτων και έτέρων*"²⁷ και από την ύπαρξη πρόχειρων σχεδιασμάτων των συμφωνητικών για τα οποία γίνεται εκτενέστερα λόγος παρακάτω²⁸. Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι από κάποια χρονική στιγμή, τουλάχιστον από το 1817 (οπότε αρχίζει ο κώδικας Ν. 1) οι συμβαλλόμενοι δεν εμφανίζουν μόνο τα συμφωνητικά στην Κοινή Καγκελαρία αλλά και τα συμφωνητικά αυτά εγγράφονται σε σχετικό κοινοτικό κώδικα *εις ένδειξιν και ασφαλείαν*²⁹. Επειδή όλες μας οι αποδείξεις προκύπτουν από τα έγγραφα που υπάρχουν, τίποτε δεν αποκλείει την προγενέστερη εγγραφή των συμφωνητικών σε κοινοτικούς κώδικες, που όμως δεν έχουν σωθεί. Η εμφάνιση των συμβαλλόμενων στην Καγκελαρία, η σύνταξή των συμφωνητικών και η υπογραφή τους από τους ίδιους, τους σύντυχους ως μάρτυρες και από τον γραμματέα της κοινότητας αποδεικνύεται από το αρχαιότερο συμφωνητικό, της 25-6-1802³⁰. Αν ήταν δυνητική ή υποχρεωτική η εμφάνιση και εγγραφή, δεν υπάρχει ένδειξη· η ύπαρξη όμως συμφωνητικών που δεν έχουν "περαστεί" στους κοινοτικούς κώδικες, κατά την χρονική περίοδο που καλύπτεται από αυτούς, συνηγορεί υπέρ του ότι δεν ήταν υποχρεωτική.

2. Η παροχή- κατασκευή του έργου:

Ο εργολάβος αναλαμβάνει την υποχρέωση να κατασκευάσει το έργο. Από τα

25. Βλ. παρακάτω, το σχετικό έγγραφο που δημοσιεύεται στην υποσημ. 47.

26. "*Η μίσθωσις και άγράφως δύναται γενέσθαι*" (B.20.1.86).

27. Βλ. παρακάτω σ. 30 (III. Α. Τα συμφωνητικά, α).

28. Βλ. παρακάτω σ. 31 (III. Α. Τα συμφωνητικά, ε).

29. Π. χ. συμφωνητικά αριθ. 10, 16, 18, 21, 22, 59 κ. ά.

30. Βλ. συμφωνητικό αριθ. 84, που τελειώνει ως εξής: "*και εις ένδειξιν και ασφαλείαν των άνωθεν έγινε τό παρόν βεβαιωμένον και μαρτυρημένον εις την Καντζελλαρίαν μας ίνα έχη τό κῦρος και την ίσχύν έν παντί καιρῳ και κριτηρίῳ.*"

συμφωνητικά προκύπτει ότι καλύπτονται όλες οι πιθανές οικοδομικές εργασίες, που είναι οι ακόλουθες:

α) Το χτίσιμο σπιτιού. Τα μισά περίπου συμφωνητικά αφορούν το χτίσιμο εξ ολοκλήρου σπιτιών. Η έκφραση *νά οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων* είναι χαρακτηριστική.

Όταν πρόκειται να χτιστεί ένα σπίτι, η επιλογή του αρχιτεκτονικού τύπου και το είδος της τοιχοδομής γίνεται από τον εργοδότη. Συχνά συμφωνείται να μοιάζει με το σπίτι του τάδε: "... *νά οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, (τὸ τεῖχος νά γίνη) ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου ...*"³¹. Συμφωνείται ακόμα "*τὸ τεῖχος νά γίνη κατὰ τὴν νέαν μόδαν*" ή "*οἱ πέτρες ἀράδα κατὰ τὸ νέον*"³², αλλά και αντίθετα "*τὰ τεῖχη σκέτα καὶ ὄχι ἀράδα κατὰ τὸ νέον, ἀλλὰ κατὰ τὸ παλαιόν*"³³. Οι εκφράσεις αυτές αποδεικνύουν, κατά τη γνώμη μου, την "εισαγωγή" στην Ύδρα της τοιχοδομής που βλέπουμε και θαυμάζουμε, με τις γυμνές, λαξεμένες και ορθογωνισμένες πέτρες -της ισόδομης λιθοδομής- και τα παράθυρα *νά γυρίζουν θόλο*. Παρόμοια σπίτια συναντάμε επίσης στην ορεινή Αρκαδία για παράδειγμα, στη Δημητσάνα, στά Λαγκάδια και αλλού.

Ειδικοί όροι συμφωνούνται συχνά και ανάλογα με την περίπτωση ενώ η ποικιλία τους είναι μεγάλη. Οι περισσότεροι βέβαια από αυτούς αφορούν λεπτομέρειες της κατασκευής, όπως ο αριθμός των παραθύρων, το είδος της σκεπής, ακόμα και το είδος και η προέλευση της ξυλείας.

β) Το φτιάξιμο στέρνας. Είναι η δεύτερη μεγάλη ομάδα συμφωνητικών που ξεπερνάει αριθμητικά το 1/4 του συνόλου.

Όταν πρόκειται για στέρνα συμφωνείται και καθορίζονται πάντοτε:

αα) Το συγκεκριμένο μέρος πού θα φτιαχτεί. Συνήθως η στέρνα κατασκευάζεται στο υπόγειο του σπιτιού, αλλά και στην αυλή, ή σε ακάλυπτους χώρους του οικόπεδου³⁴.

ββ) Οι διαστάσεις της επακριβώς. Επειδή όμως οι ακριβείς διαστάσεις μιάς

31. Π. χ. συμφωνητικά αριθ. 37, 46, 47, 54, 55. Σε ένα ειδικά συμφωνητικό (αριθ. 45) περιλαμβάνεται η φράση "*ὡσάν τῆς ἐκκλησίας Ταλαιπώρου*". Πιθανόν πρόκειται για το ναό των 40 Μαρτύρων στη θέση Βίγλια, χτισμένο ή ανακαινισμένο το 1820. Βλ. Δ. Γ. Χελιώτης, Η Χριστιανική Ύδρα, Ύδρα 1938, 18 (αα. 130).

32. Π. χ. συμφωνητικά αριθ. 48, 10, 59. Σε μία άλλη περίπτωση (συμφ. αριθ. 13) συμφωνείται "*ὅσα κουφώματα γίνουν ... νά γυρίσουν θόλον κατὰ τὴν νέαν ἐφεύρεσιν...*".

33. Συμφωνητικό αριθ. 33.

34. Π. χ., "*μέσα εἰς τὸ ὀσπίτιον*" (συμφ. αριθ. 3, 21, 52, 94), "*μέσα εἰς τὸ κατώγαιον τοῦ ὀσπιτίου*" (συμφ. αριθ. 16, 19, 72), "*εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὀσπιτίου*" (συμφ. αριθ. 25, 32, 63, 71, 100, 102), "*εἰς τὴν μάντραν ἔμπροσθεν τοῦ ὀσπιτίου*" (συμφ. αριθ. 91), "*ὅσον βαστᾶ ἡ γούβα, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἔτοιμη εἰς τὸ ὀσπίτιόν του*" (συμφ. αριθ. 5).

στέρνας εξαρτώνται από το χώρο που θα γίνει, από υπάρχοντα θεμέλια, και από τυχόν άλλους παράγοντες, πάντοτε στα συμφωνητικά τίθεται όρος ότι η αμοιβή αυξομοιώνεται ανάλογα³⁵. Μονάδα μετρήσεως για τις στέρνες είναι τα αχνάρια της κάννας.

Ειδικοί όροι, όπως τονίστηκε παραπάνω στα σχετικά με το χτίσιμο σπιτιού, συμφωνούνται κατά περίπτωση και η περιπτωσιολογία τους είναι πλουσιότατη.

γ) Διάφορα άλλα οικοδομήματα παραπλήσια με τα σπίτια συγκροτούν μία τρίτη ομάδα, όπως εκκλησία³⁶, νέα οικοδομή στα οσπιτάλια, οσπιτάκιον με λάσπη, μαγαζιά, ακόμα και ανεμόμυλοι.

Για όλες αυτές τις εργασίες, αλλά και για τις επόμενες, ακολουθείται η ίδια πρακτική όπως και στο χτίσιμο ενός σπιτιού και στην ουσία ισχύουν και εφαρμόζονται τα ίδια με το χτίσιμο των σπιτιών και από άποψη του δικαίου και από την άποψη των οικοδομικών κανόνων.

δ) Το χτίσιμο μάντρας, είτε πρόκειται για αυτήν του σπιτιού, είτε περικλείει χωράφια, είτε είναι πέτρινη, είτε ξερολιθιά, είναι αρκετά συνηθισμένη εργασία³⁷.

ε) Οι διάφορες εργασίες και επισκευές καταλαμβάνουν ικανοποιητικό μέρος, όπως: η ανακαίνιση σπιτιού (που φτάνει μέχρι γκαρμενιά και ξαναχτίσιμο τοίχων)³⁸, οι επισκευές (στέρνας, φούρνου, ονιά σπιτιού)³⁹, η κατασκευή (κουζίνας, σκάλας, λουκιών σπιτιού)⁴⁰, οι εργασίες στη στέγη (επισκευή και αντικατάσταση κεραμιδιών, στεγανοποίηση)⁴¹, η στεγανοποίηση αυλής, λιπαριού και μετατροπή τους σε ταράτσα⁴².

στ) Οι εργασίες για ένα πηγάδι, είτε πρόκειται για πηγάδι κάποιου ιδιώτη, είτε για πηγάδι της Κοινότητας, δεν ήταν δυνατό να λείπουν⁴³.

ζ) Εργασίες επίσης για λογαριασμό της Κοινότητας, εκτός από τις παραπάνω, που αφορούν τη διευθέτηση κοινοτικού χώρου στην περιοχή του πηγαδιού στο Καμίνι, δηλαδή να χτιστούν πεζούλια, παραπέτι, καλντερίμια⁴⁴.

3. Η (συμφωνημένη) αμοιβή:

Ουσιώδες στοιχείο της εργολαβίας είναι η αμοιβή που έχει συμφωνηθεί.

35. Π. χ. συμφωνητικά αριθ. 15, 25, 26, 32, 79, 81, 95.

36. Συμφωνητικά αριθ. 10, 89, 20, 4 και 94, 6 και 68, αντίστοιχα.

37. Συμφωνητικά αριθ. 28, 28α, 38, 41, 42, 59, 77.

38. Συμφωνητικά αριθ. 1, 12.

39. Συμφωνητικά αριθ. 51-51α, 27 και 51-51α, 43, αντίστοιχα.

40. Συμφωνητικά αριθ. 38 και 59, 38 και 50-50α, 27, αντίστοιχα.

41. Συμφωνητικά αριθ. 27, 36.

42. Συμφωνητικά αριθ. 27, 29.

43. Συμφωνητικά αριθ. 7 και 90 αντίστοιχα.

44. Συμφωνητικό αριθ. 91.

Συνίσταται σε χρήμα, αλλά μπορεί να συνοδεύεται και από άλλες παροχές, όπως το μπαξίσσι (δηλαδή φιλοδώρημα), το γεμεκλίκι (δηλαδή η ημερήσια τροφή των εργαζόμενων μαζί με το κρασί τους), κρασί⁴⁵.

Το ποσό της αμοιβής συμφωνείται κατ' αποκοπή ή με καταμέτρηση. Και οι δύο αυτοί τρόποι είναι γνωστοί στο βυζαντινό δίκαιο, που γνωρίζει επίσης τρόπο καταβολής της αμοιβής κατά μονάδα-τιμήμα που παραδίνεται⁴⁶.

Η καταμέτρηση συνηθίζεται εξίσου με την αποκοπή, προκειμένου για τα σπίτια, για τις μάντρες και για συναφείς εργασίες σ' αυτά και έχει ως εξής: Αφού τελειώσει το κτίσμα μετριώνται το ύψος του και το συνολικό μήκος όλων των τοίχων του (συμπεριλαμβάνονται και οι μεσότοιχοι) με την πήχη. Το γινόμενο πολλαπλασιάζεται με την τιμή της πήχης που έχει συμφωνηθεί. Οι τοίχοι πάντοτε έχουν πάχος τουλάχιστον μια πήχη. Αν έχουν πάχος περισσότερο, η διαφορά υπολογίζεται και πληρώνεται επίσης με την ίδια τιμή. Οι μεσότοιχοι, αν έχουν πάχος λιγώτερο από πήχη, θεωρούνται ως μιάς πήχης και έτσι υπολογίζονται. Ο τρόπος αυτός με όλες του τις λεπτομέρειες εκτίθεται σε έγγραφη διαβεβαίωση από 20 Μαΐου 1819, την οποία υπογράφουν μερικοί από τους περισσότερο τίμιους, ευυπόληπτους και γνωστούς οικοδόμους-εργολάβους, οι σύντυχοι και ο γραμματέας της κοινότητας και συντάχτηκε, επειδή πιθανόν να υπήρξαν προβλήματα και αμφισβητήσεις⁴⁷.

45. Π.χ. "νά τους δώση και γεμεκλίκι 3 μπότζες κρασί" (συμφ. αριθ. 101), "τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὡ ὅκα κρασί τήν κάθε ἡμέρα δουλευτιάρικην" (συμφ. αριθ. 39, 40, 47, 70), "νά δώση γρόσια 935 καί 5 ὁκάδες μπαρούτη καί 20 μπότζες κρασί" (συμφ. αριθ. 62), "καί διά μπακίσι" (συμφ. αριθ. 65), "τοῦ κάθε μαστοράν ὅπου κτίζει τήν κάθε ἡμέραν δουλευτιάρικην γεμεκλίκι παράδες 20 καί ὄχι ἄλλον" (συμφ. αριθ. 59). Η ποσότητα μπαρούτη που συμφωνείται να δοθεί από τον εργοδότη, για να χρησιμοποιηθεί στα νταμάρια ως εκρηκτική ύλη (συμφ. αριθ. 62, αλλά και 1, 2, 10, 13, 16, κ. ά.) δεν περιλαμβάνεται στην έννοια της αμοιβής.

46. Βλ. "Εάν ὑπό μέτρησιν ἔργον μισθωθῇ ... Εἰ δέ ὑφ' ὀμάδα μισθωθῇ ... " (B.20.1.35), "Ἀμα γάρ ὀρισθῇ ... ἐπὶ δέ τῆς μισθώσεως ὁ μισθός ... " (B.20.1.2), "... καί τὸ ἔργον ἐπὶ δήλω ποσῷ ἐμίσθωσά σοι ... " (B.20.1.60 §4), "Εάν μισθώσω σοι ποιῆσαι ἔργον ἐφ' ᾧ καθ' ἡμέραν σε λαβεῖν τὸν μισθόν, ... " (B.20.1.50 §1).

47. Το σχετικό κείμενο (έχει δημοσιευτεί στο Α.Κ.Υ, 6, 178-179) περιέχεται σε κοινοτικό κώδικα, στον οποίο αντιγράφονται κείμενα ποικίλου περιεχομένου, συμφωνητικά, πωλητήρια, κοινοτικές αποφάσεις κλπ. Στο πρωτότυπο πρέπει να υπήρχαν οι αυτόγραφες υπογραφές των οικοδόμων, των σύντυχων και του γραμματέα της κοινότητας και να είχε τεθεί η σφραγίδα (η μικρή) της κοινότητας. Για την ενότητα της παρουσίασης των κειμένων που αφορούν τη σύμβαση εργολαβίας και το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το εν λόγω κείμενο εκδίδεται στη συνέχεια από το πρωτότυπο, το κοινοτικό κώδικα Ν. 2, σελ. 7-8, βλ. Γ. Ε. Ροδολάκης, Απογορ. Διάγορ. α/α 332:

" Προσκαλέσαμε τοὺς κάτωθεν ὑπογεγραμμένους, οἱ ὅποιοι καὶ ἐ /2 ρωτηθέντες περὶ τῶν τειχῶν τῶν οἰκοδομημάτων πῶς μετροῖ /3 ὦνται, ἀπεκρίθησαν ὅτι ἡ συνήθεια τῆς ἐνταῦθα πολιτείας εἶναι /4 ὅτι, ὅταν μιᾶς οἰκοδομῆς τὰ τεῖχη εἶναι τὸ χόνδρος μία πήχη /5 μαστορικῇ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Όταν πρόκειται για στέρνες, η αμοιβή σχεδόν πάντοτε συμφωνείται κατ' αποκοπή. Αν όμως κατά την παράδοση, που γίνεται και η καταμέτρηση, βγεί περισσότερο ή λιγότερο απ' όσο συμφωνήθηκε, η αμοιβή αυξομειώνεται ανάλογα⁴⁸.

Πιο συγκεκριμένα, η πληρωμή της αμοιβής γίνεται ως εξής:

α) Με την υπογραφή της συμφωνίας συχνά δίνεται προκαταβολή (καπάρο), που συνυπολογίζεται στην αμοιβή. Αν η προκαταβολή αυτή δίνεται και ως αρραβώνας είναι αμφίβολο. Σε μία μόνο περίπτωση συμφωνείται ότι θα επιστραφεί διπλό το ποσό της, αλλά από τα συμφραζόμενα "και ἄλλα τόσα διὰ πισμανλίκι" είναι εμφανής η συνομολόγηση ποινικής ρήτηρας⁴⁹.

β) Η πληρωμή μπορεί να συμφωνηθεί σε δόσεις (ράτες), που κυμαίνονται από τρεις ως έξη. Ενώ στην αμοιβή κατ' αποκοπή οι δόσεις είναι συνηθισμένη πρακτική, στην αμοιβή με την πήχη (προκειμένου για τις οικοδομές οι δόσεις δεν συνηθίζονται⁵⁰. Ο χρόνος καταβολής των δόσεων, άλλοτε δεν ορίζεται επακριβώς (αφήνεται πιθανόν σε συναλλακτική συνήθεια) και άλλοτε καθορίζεται ανάλογα με την πρόοδο της οικοδομής⁵¹. Όταν πρόκειται για στέρνα οι δόσεις είναι συνήθως τρεις και κα-

ὑψος καὶ μάκρος ἀριθμῶντας τοῦ ἐνὸς μετὰ τοῦ ἐτέ / 6 οὐ καὶ ὅσες πῆχες συναριθμοῦνται, πληρώνει ὁ οἰκοκύρης τὴν τι / 7 μὴν τῆς πῆχης κατὰ τὴν συμφωνίαν ὅπου ἔχει μὲ τοὺς μαστόρους. / 8 Καὶ τὰ τῶν μεσοχωρίων τεῖχη, ἀνέχωσι ὀλιγότερον χόνδρος ἢ / 9 πὸ τὴν πῆχην, πληρῶνεται ἢ ἰδία τιμῇ ὥσαν νὰ εἶναι χόνδρος / 10 μίαν πῆχην. Ὅταν δὲ τὰ τεῖχη ἔχωσι χόνδρος περισσότερον ἢ / 11 πὸ τὴν πῆχην, ὅσες πῆχες ἐβγαίνωσι τὸ περισσεύμα, πληρῶ / 12 νεται εἰς τὴν τιμὴν ὅπου εἶναι ἡ πῆχη συμφωνία, δηλαδὴ τὸ τεῖχος // σ. 8 / 13 μίαν πῆχην χόνδρος. Καὶ διὰ νὰ εἶναι ἡ ἐνταῦθα συνήθεια καὶ πληρῶνε / 14 ται ὅταν εἶναι περισσότερον χόνδρος ἀπὸ μίαν πῆχην τὸ τεῖχος. Καὶ οἱ / 15 ἐρωτηθέντες εἰσὶν ἀπὸ τοὺς μαστόρους ὅπου καθημερινῶς οἰκοδομοῦν / 16 οἰκοδομὰς καὶ εἶναι τίμιοι καὶ υπολήψεως εἰς αὐτὴν τὴν πολιτείαν. Ἐγὲ / 17 νετο τὸ παρὸν ἐκ τῆς Κοινῆς Καντζελλαρίας, ἵνα ἔχη τὸ κῦρος ὅπου / 18 ἀνήκει. < > 20 Μαΐου. / 19 μαστρο-Γιάννης Ράλλης

/ 20 Ἀντώνης Δημήτρη Λαγκαδιανός / ο Δημήτρης Πλατανίτης

/ 21 Ντέντες Γιάννη Κρανιδιώτη, (ντ)ουλκέρης / ο Γιάννης Χατζημαστρογιάννης

/ 22 ἡ μικρὴ Ἰωάννης Κουτουλουμᾶς, σύντυχος

/ 23 Ντέντες Κυριάκου Ρήγα, σύντυχος

/ 24 Νικόλαος Τζέπλης ὁ γραμμ(ατεύς). "

48. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 25, 26, 32, 95.

49. Βλ. συμφωνητικό αριθ. 30.

50. Μόνο σε μία περίπτωση (συμφ. αριθ. 2) έχουμε καθορισμό δόσεων και μάλιστα χωρίς να ορίζεται ο αριθμός τους.

51. Π.χ. "... εἰς τέσσαρες ράτες: Τώρα γρόσια 100. Ὑστερον ἀπὸ 4 ἡμέρας, θεμελιώνοντας, γρόσια 100. Καὶ τελειώνοντας τὰ τεῖχη ἀπὸ τὸ κτίσιμον γρόσια 200. Καὶ τελειώνοντας τὴν σκεπὴν γρόσια 260." (συμφ. αριθ. 34), "... τὰ ὅποια γρόσια ἔχουν νὰ μετρηθῶσι μὲ ράτες, τὰ μὲν γρόσια 300 εἰς τὰς 22 παρόντος, τὰ δὲ 350 ρίχνοντας τὲς τράβες τοῦ πατώματος καὶ τὰ πρέκια τῶν παραθυρίων, καὶ τὰ γρόσια 210, ὅταν τελειώσῃ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον ἀπὸ τὴν σκεπὴν." (συμφ. αριθ. 56). Αἰξίζει να σημειώσουμε ὅτι παρόμοιος τρόπος καταβολῆς τοῦ τιμήματος

ταβάλλονται ως εξής: η πρώτη προκαταβάλλεται, ως καπάρο, η δεύτερη κατά την θεμελίωση και η τρίτη κλειδώνοντας ο θόλος ή όταν τελειώσει⁵². Η καταβολή της αμοιβής σε δόσεις πρέπει να αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, εξέλιξη του βυζαντινού τρόπου καταβολής της κατά μονάδα-τμήμα που παραδίνεται.

γ) Συχνά ορίζεται επιβλέπων, *επιστάτης*, που είναι και αυτός οικοδόμος, ο οποίος κατά την παράδοση εγκρίνει την κατασκευή⁵³. Απόλυτα όμοια διάταξη συναντάται και στα Βασιλικά και στον Πρόχειρο Νόμο και στην Εισαγωγή (Επαναγωγή)⁵⁴. Όταν η κατασκευή, το κτίσμα, οι τοίχοι δεν αρέσουν στον επιβλέποντα ή στον εργοδότη (όταν δεν έχει οριστεί επιβλέπων) τότε υποχρεώνεται ο εργολάβος-οικοδόμος να το γκρεμίσει και να το ξαναφτιάξει με δικά του έξοδα⁵⁵.

Δ. Οι υποχρεώσεις του εργολάβου

Ο εργολάβος αναλαμβάνει τις εξής υποχρεώσεις:

α) Να εκτελέσει το έργο έγκαιρα. Σε συμφωνητικά τίθεται μάλιστα και προθεσμία πότε να αρχίσει το έργο αλλά και προθεσμία πότε ακριβώς να το τελειώσει⁵⁶. Σε περίπτωση που δεν τελειώσει το έργο μέσα στην προθεσμία που συμφωνήθηκε, υποχρεώνεται να δώσει αποζημίωση⁵⁷. Στο βυζαντινό δίκαιο η υποχρέωση αυτή του εργολάβου για έγκαιρη εκτέλεση του έργου και για αποζημίωση προκύπτει σαφώς⁵⁸.

εφαρμόζεται μέχρι σήμερα στις πωλήσεις διαμερισμάτων πολυκατοικίας υπό κατασκευήν !

52. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 44, 49, 93.

53. Επιστάτης ρητώς συμφωνείται στα συμφ. αριθ. 10, 59, 68. Είναι αξιοσημείωτο ότι διορισμό επιβλέποντα, στα συμφωνητικά μας πάντοτε, συναντάμε μόνο στην αμοιβή με την πτήχη και προκειμένου για τις οικοδομές.

54. " *Ἐὰν συνεφωνήθη κυρωθῆναι τὸ ἔργον δοκιμασία τοῦ δεσπότη, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ δοκιμασίαν ἐπιζητοῦμεν. Τὸ αὐτὸ κὰν εἰς τὴν δοκιμασίαν ἑτέρου τὸ ἔργον ἀναγάγωμεν ...* " (B. 20.1.24). Βλ. επίσης I. και Π. Ζέπου, Ο Πρόχειρος Νόμος (στη συνέχεια: Πρόχειρος Νόμος), Ιϋϋ, 2, 181 (17.18), τ ω ν ἰ δ ι ω ν, Επαναγωγή του Νόμου, Ιϋϋ, 2, 313 (24.18). Η ονομασία Επαναγωγή, μετά από νεότερες έρευνες, αντικαταστάθηκε από την ορθότερη Εισαγωγή. Βλ. A. S c h m i n c k, Studien zu mittelbyzantinischen Rechtsbüchern, Frankfurt a.M., 1986.

55. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 13, 23 70,

56. Π.χ. " *Τὸ ὁποῖο σπίτι ἔχω νὰν τὸ ἀρχινήσω εἰς διορία Αὐγούστου 15*" (συμφ. αριθ. 55α), " *Τὴν ἐρχομένην Δευτέραν, εἰς τὰς 16 παρόντος, ἔχουν νὰ ὑπάγουν νὰ πιάσουν δουλειά*" (συμφ. αριθ. 92), " *... καὶ νὰ τελειώσῃ αὐτὴ ἡ οἰκοδομὴ ἕως τοῦ Ἀγίου Δημητρίου*" (συμφ. αριθ. 31)

57. Βλ. συμφωνητικό αριθ. 51. Ο χαρακτηρισμός όμως " *διὰ πισμανλίκι* " οδηγεί στη συννομολόγηση πιθανόν ποινικής ρήτηρας.

58. " *Ἐὰν ἐπερωτήσω τὸ διαφέρον, εἰ μὴ γένηται τὸ ἔργον, ὅπερ ἐμίσθωσα, καὶ μὴ ὀρισθῇ καιρὸς τῇ συμπληρώσει, ἀνδρὸς ἀγαθοῦ δοκιμασία ὀρίζεται ...* " (B.20.1.58 §1)

β) Να εκτελέσει το έργο όπως πρέπει. Όταν η κατασκευή, το κτίσμα, οι τοίχοι δεν αρέσουν στον επιβλέποντα ή στον εργοδότη (όταν δεν έχει οριστεί επιβλέπων), τότε υποχρεώνεται ο εργολάβος-οικοδόμος να το γκρεμίσει και να το ξαναφτιάξει με δικά του έξοδα⁵⁹.

γ) Να εκτελέσει το έργο (έγκαιρα και όπως πρέπει), ευθυνόμενος όμως για τα ελαττώματά του. Η ευθύνη αυτή συγκεκριμενοποιείται στη συμφωνία, στην οποία υπόσχεται ο τοίχος να είναι "καλός, εὖμορφος καὶ σάϊκος", το κτίσιμο να είναι "καλό, σάϊκο", "ἡ δουλειὰ παστρική". Στα Βασιλικά μας εκπλήσσει η απόλυτα αντίστοιχη έκφραση "τὴν καλλονὴν"⁶⁰. Στις στέρνες υπόσχεται "νά βαστᾷ τὸ νερό".

δ) Ο εργολάβος επίσης συχνότατα υπόσχεται-εγγυάται ότι για ένα χρονικό διάστημα το σπίτι (οι τοίχοι της οικοδομής) δεν θα πάθουν κανένα "σακάτεμα". Η εγγύηση δίνεται για χρονικό διάστημα που κυμαίνεται από 3 μέχρι 10 χρόνια. Όταν κατασκευάζεται στέρνα, πάντοτε δίνεται εγγύηση. Παρόμοιες ρυθμίσεις συναντάμε στην Εξάβιβλο του Αρμενόπουλου⁶¹.

ε) Ο εργολάβος ευθύνεται μετά την παράδοση του έργου και κατά το χρονικό διάστημα που καλύπτει με την εγγύησή του εκτός από τις περιπτώσεις ανώτερης βίας και ειδικότερα εκτός από τις ζημιές που προκλήθηκαν από σεισμό⁶². Απόλυτα σύμφωνη με τα παραπάνω συναντάμε διατάξη όχι μόνο στα Βασιλικά, αλλά και στον Πρόχειρο Νόμο και στην Εισαγωγή (Επαναγωγή)⁶³.

στ) Αν η προκαταβολή που έχει λάβει ο εργολάβος, έχει την έννοια αθροῦνα, είναι πολύ αμφίβολο και ούτε προκύπτει από τα έγγραφα⁶⁴.

στ) Ποινική ρήτρα. Η σύναψη ποινικής ρήτρας που να εξασφαλίζει τα δικαιώματα του εργοδότη από παραβιάσεις του εργολάβου (και αντίστροφα) είναι επίσης γνωστή⁶⁵.

59. Π. χ. συμφωνητικά αριθ. 13, 23 70.

60. "Εἰ μὲν συνέδοξε τὴν καλλονὴν σε παρασχεῖν" (B.20.1.50).

61. "... εἰ γὰρ ἔνδοθεν τοῦ δεκάτου ἑνιαυτοῦ γένηται πτώσις ἄνευ θεομηνίας, ὑποκείσθω ὁ κτίζων ταῦτα ἐξ ιδίων ἀναλωμάτων ποιεῖν" (Εξάβιβλος 3.8.43). Ο Αρμενόπουλος έχει λάβει τις σχετικές διατάξεις από το Επαρχικό Βιβλίο· βλ. και Ι. και Π. Ζέπου, Λέοντος του Σοφού, Το Επαρχικόν Βιβλίον (στη συνέχεια: Επαρχικό Βιβλίο), ὠνῦ, 2, 392 (XXII. §4)· η επικεφαλίδα του τίτλου 22 έχει ως εξής: "Περὶ πάντων τῶν ἐργολάβων ἤτοι λεπτουργῶν, γυψοπλαστῶν, μαρμαρίων, ἀσκοθυραρίων, ζωγράφων καὶ λοιπῶν".

62. Συμφωνητικό αριθ. 10.

63. "Ἐὰν τὸ γινόμενον ἔργον ἀπὸ σειμοῦ παρασαλευθῇ, τοῦ μισθώσαντός ἐστὶν ὁ κίνδυνος." (B.20.1.59). Βλ. επίσης Πρόχειρος Νόμος 18.27, Εισαγωγή 24.27.

64. Στο συμφωνητικό αριθ. 30 ο διπλασιασμός, όπως αναπτύχθηκε παραπάνω, έχει την έννοια πιθανότερα ποινικής ρήτρας.

65. Βλ. συμφωνητικό αριθ. 59. Βλ. επίσης συμφ. αριθ. 51 και 30. Πρβλ.. Μ. Α. Τ ο υ ρ - τ ό γ λ ο υ, Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων στα μεταβυζαντινά δικαιοπρακτικά έγγραφα.

Ε. Οι υποχρεώσεις του εργοδότη

Ο εργοδότης αναλαμβάνει τις εξής υποχρεώσεις:

α) Να χορηγήσει την ύλη. Εξυπακούεται ότι το οικοπέδο για το σπίτι, ο χώρος για τη στέρνα ή ο λάκκος της τίθεται στη διάθεση του εργολάβου.

β) Αναλαμβάνει ακόμα ο εργοδότης ειδικές υποχρεώσεις. Οι πιο συνηθισμένες είναι: αα) να χορηγήσει το μπαρούτι (ορισμένη ποσότητα), ββ) να θέσει στη διάθεση του εργολάβου έναν εργάτη που θα φτιάχνει τη λάσπη (υπουργό) και γγ) να θέσει στη διάθεση του εργολάβου και να του δώσει ορισμένα υλικά.

Η διαμάχη ως προς τη φύση της σύμβασης, όταν τα υλικά τα παρέχει εν μέρει μόνο ο εργολάβος, είναι γνωστή από το ρωμαϊκό δίκαιο και επισημάνθηκε παραπάνω ως ένα από τα προβλήματα της εργολαβίας. Στα συμφωνητικά που ερευνώνται αναφέρεται με ακρίβεια ποιά υλικά παρέχει ο εργολάβος και ποιά ο εργοδότης, ακόμα και ποιές ειδικά εργασίες είναι υποχρεωμένος να εκτελέσει και να πληρώσει ιδιαίτερα ο εργοδότης. Με την απαρίθμηση αυτή το όλο πρόβλημα παύει να υφίσταται, εφόσον δεν αμφισβητείται ο χαρακτηρισμός της σύμβασης, αλλά τα πάντα ανάγονται στους ειδικούς όρους που συμφωνούνται και γίνονται αποδεκτοί.

δ) Υποχρέωση του εργοδότη είναι επίσης να εγκρίνει και να παραλάβει το έργο. Εκτός από την έγκριση από αυτόν τον ίδιο, συνήθως, ορίζεται επιβλέπων, που είναι και αυτός οικοδόμος, ο οποίος κατά την παράδοση εγκρίνει την κατασκευή⁶⁶.

ε) Να καταβάλει τη συμφωνημένη αμοιβή, που συχνά συμφωνείται να καταβληθεί σε δόσεις.

στ) Ποινική ρήτρα. Τα ίδια ακριβώς που αναπτύχθηκαν παραπάνω για την σύναψη ποινικής ρήτρας προς εξασφάλιση των δικαιωμάτων του εργοδότη ισχύουν και αντίστροφα για την εξασφάλιση των δικαιωμάτων του εργολάβου.

ΣΤ. Η λήξη της εργολαβίας

Η εργολαβία λήγει όπως είναι φυσικό με την αποπεράτωση του έργου, την έγκρισή του και την εξόφληση του εργολάβου.

Σε πολλά συμφωνητικά έχει σημειωθεί στο τέλος τους η πράξη εξοφλήσεως⁶⁷.

Επιβιώσεις αρχαίων ελληνικών δικαίων, *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών*, 71 (1996), 115 επ.

66. Επιβλέπων, "επιστάτης" σύμφωνα με την ορολογία των εγγράφων, ρητώς συμφωνείται στα συμφ. αριθ. 10, 59, 68. Βλ. π. χ. συμφ. αριθ 23: "καί ὅταν δέν ἀρέσῃ [ο τοίχος] τοῦ δουλκέρη, ὅπου παρ᾽αστέκεται ἐπάνω εἰς αὐτήν τήν οἰκοδομήν νά τόν κρεμίσουν καί νά τόν ξαναφτιάσουν, ὅλα τὰ ἔξοδα αὐτῶν".

67. Π. χ. συμφωνητικό αριθ. 23: "Τὴν ἄνωθεν οἰκοδομήν τὴν ἐτελείωσαν καὶ ἔλαβον οἱ

Συναντάμε όμως και πράξεις εξοφλήσεως που έχουν συνταχθεί ξεχωριστά και ανεξάρτητα από το τυχόν συμφωνητικό⁶⁸. Οι αυτοτελείς αυτές πράξεις συνδυάζονται αρκετές φορές με εγγύηση⁶⁹

Σε μία περίπτωση η σύμβαση λήγει με υπαναχώρηση⁷⁰. Δεν διευκρινίζεται αν υπαναχώρησε ο εργολάβος ή ο εργοδότης, πάντως οι μάστορες (που συνεβλήθησαν) επέστρεψαν το ποσό που είχαν λάβει ως καπάρο και ακυρώνουν τη συμφωνία.

Ζ. Συμπεράσματα. Δίκαιο που εφαρμόζεται στην πράξη

Τα συμφωνητικά όπως διαπιστώνουμε καλύπτουν το χρονικό διάστημα από το 1802 μέχρι το 1833 και όλα, εκτός από δύο, έχουν συνταχθεί πριν από την επανάσταση του 1821. Τα δύο τελευταία και μεταεπαναστατικά συμφωνητικά αφορούν το ένα (αριθ. 94) το χτίσιμο μαγαζιού κατά το 1829, και το άλλο (αριθ. 95) την κατασκευή στέρνας κατά το 1833· περιέχουν συνεπώς τις δύο βασικές ομάδες οικοδομικών εργασιών. Όλα όμως τα συμφωνητικά μεταξύ τους, χωρίς εξαίρεση, δεν εμφανίζουν καμμία απολύτως διαφορά από την άποψη του δικαίου που εφαρμόζουν. Κατά συνέπεια, μία σημαντική διαπίστωση είναι ότι το δίκαιο που διέπει τη σύμβαση εργολαβίας παραμένει το ίδιο και μετά την απελευθέρωση, χωρίς να εμφανίζεται ουδεμία τροποποίηση.

Συνοψίζοντας, τέλος, τα όσα εξετάστηκαν παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι η σύμβαση εργολαβίας στην Ύδρα κατά την περίοδο που ερευνάται, στο πλαίσιο μίας κοινωνίας εύρωστης και αναπτυσσόμενης οικονομικά έχει λάβει μία πλήρως εξελιγμένη μορφή, που σε πολλά σημεία πλησιάζει τα όσα ισχύουν σήμερα. Επιπλέον, οι ομοιοτήτές της με τις ρυθμίσεις που προβλέπουν οι διατάξεις του βυζαντινού δικαίου, όπως αυτές διαπιστώθηκαν κατά τη διερεύνηση των συμφωνητικών, αποδεικνύουν ότι οι κανόνες που τη ρυθμίζουν δεν είναι γέννημα των χρόνων της δουλείας· αντίθετα, αποπνέουν σαφέστατα το δίκαιο των βυζαντινών, που ζώντας στη συλλογική μνήμη των υπόδουλων δεν έπαψε να υπάρχει, να εξελίσσεται και να συνεχίζει την πορεία του.

μαστόροι αὐτὸ ὅπου τοὺς ἀκαρτεροῦσε καὶ μένουν τὰ δύο μέρη ἐξωφλησμένα καὶ ἀκαταζήτητα."

68. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 7, 15, 24.

69. Π.χ. συμφωνητικά αριθ. 9, 29, 50, 50α, 59.

70. Συμφωνητικό αριθ. 86.

III

ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΑ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΩΝ ΞΗΡΑΣ

Α. Τα συμφωνητικά

Τα συμφωνητικά που μελετώνται και εκδίδονται στο παράρτημα, παραμένουν ανέκδοτα στο σύνολό τους σχεδόν⁷¹. Τα περισσότερα είναι γραμμένα σε τρεις κοινοτικούς κώδικες· τα υπόλοιπα σώζονται σε λυτά έγγραφα. Ειδικότερα:

α) *Κώδικας Ν.Γ⁷²*: Στο εξώφυλλό του έχει τον τίτλο: "*Από την αην Μαΐου 1817 Κόπι(ες) διαφόρων πωλητηρίων [γραμ] μάτων και έτέρων*". Άλλος τίτλος υπάρχει και στο φ. 1α': "*1817 Μαΐου α'. Κόπιες διαφόρων γραμμάτων του κοινοῦ*". Ο κώδικας αυτός περιέχει πολλά συμφωνητικά, γραμμένα περιληπτικά κατά κάποιο τρόπο, και ανάμεσά τους ξεχωρίζουμε εννέα (συμφ. αριθ. 1-9) που έχουν σχέση με το θέμα μας, χρονολογημένα από 7-5-1817 μέχρι 26-6-1818.

β) *Κώδικας Ν.8⁷³*: Στο εξώφυλλό του έχει τον τίτλο (με νεότερο χέρι): "*Βιβλίον Συμφωνητικῶν οἰκοδομῶν 819- 1820*". Ο κώδικας αυτός περιέχει τριάντα εννέα συμφωνητικά (συμφ. αριθ. 10-48), από 24-6-1819 μέχρι 2-3-1820 και είναι αφιερωμένος εξ ολοκλήρου στο θέμα μας, πράγμα το οποίο προκύπτει άλλωστε από τον τίτλο του.

γ) *Κώδικας Ν.9⁷⁴*: Στο εξώφυλλό του έχει τον τίτλο: "*1820 Μαΐου Συμφωνητικῶν οἰκοδομημάτων ξηρᾶς δηλαδή θαλασσίων, στεγνῶν καὶ ἐτέρων*". Ο κώδικας περιέχει είκοσι οχτώ συμφωνητικά (συμφ. αριθ. 49-76), από 1-7-1820 μέχρι 26-2-1821 και είναι επίσης αφιερωμένος στο θέμα μας.

δ) *Λυτά δικαιοπρακτικά έγγραφα⁷⁵*: Ανάμεσα στις εκατοντάδες έγγραφα, ξεχωρίσαμε 12 συμφωνητικά σχετικά με το θέμα μας (συμφ. αριθ. 84-95), διαφόρων ετών (1802, 1813, 1816, 1817, 1818, 1819, 1829, 1833).

71. Μόνο το συμφωνητικό αριθ. 89 έχει δημοσιευθεί, στο ΑΚΥ, 6, 570. Έχουν δημοσιευθεί ακόμα τα αριθ. 90 και 91 στο περιοδικό *Το μέλλον της Ύδρας*, 7 (1939), 265. Το αριθ. 91 δημοσιεύθηκε πάλι στο περιοδικό *Το μέλλον της Ύδρας*, 9 (1959), 10. Η ημερομηνία του συμφωνητικού αυτού δεν διαβάζεται καθαρά επειδή έχει διορθωθεί. Προκρίθηκε στην παρούσα έκδοση η 10 Απριλίου, αντί για τη 16 που έχει στις παραπάνω δημοσιεύσεις.

72. Βλ. Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η ς, Απογρ. Διάγρ., 192 (α/α 331), Βλ. επίσης, Κ. Α δ α - μ ο π ο ύ λ ο υ - Π α ύ λ ο υ, Ιστορικό Αρχείο- Μουσείο Ύδρας (στη συνέχεια: Ι.Α-Μ.Υ), Ύδρα 1997, 56 (Αρχειοθήκη 4: Κώδικες-Κατάστιχα, Ν. 1).

73. Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η ς, Απογρ. Διάγρ., 193 (α/α 338), Κ. Α δ α μ ο π ο ύ λ ο υ - Π α ύ λ ο υ, Ι.Α-Μ.Υ, 56 (Αρχειοθήκη 4: Κώδικες-Κατάστιχα, Ν. 8).

74. Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η ς, Απογρ. Διάγρ., 192 (α/α 339), Κ. Α δ α μ ο π ο ύ λ ο υ - Π α ύ λ ο υ, Ι.Α-Μ.Υ, 56 (Αρχειοθήκη 4: Κώδικες-Κατάστιχα, Ν. 9).

75. Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η ς, Απογρ. Διάγρ., 195 (α/α 359), Κ. Α δ α μ ο π ο ύ λ ο υ - Π α ύ λ ο υ, Ι.Α-Μ.Υ, 56 (Αρχειοθήκη 1: Λυτά έγγραφα και Κατάστιχα, κιβώτια 47-50).

ε) *Πρόχειρα σχεδιάσματα.*

Ένα αξιοσημείωτο εύρημα είναι το εξής: Μέσα στους κώδικες N. 8 και N. 9 βρέθηκαν δεκατέσσερα λυτά έγγραφα, ένα στον πρώτο (ανάμεσα στα φ. 2 και 3) και δεκατρία στον δεύτερο (ανάμεσα στα φ. 9 και 10), που περιέχουν τα πρόχειρα σχεδιάσματα συμφωνητικών. Τα μισά από τα συμφωνητικά αυτά έχουν "καθαρογραφτεί" επίσης στον αντίστοιχο κώδικα για τούτο έλαβαν τους ίδιους αριθμούς, που ακολουθούνται από το διακριτικό "α" (δηλαδή 28α, 49α, 50α, 51α, 52α, 55α και 67α), ενώ τα άλλα που δεν ταυτίζονται έλαβαν τους αριθμούς 77-83. Είναι εξαιρετικά ενδιαφέρον που σώζεται το πρωτότυπο συμφωνητικό, γραμμένο από τους ίδιους τους συμβαλλόμενους. Είναι προφανής η πολλαπλή αξία αυτών των πρόχειρων σχεδιασμάτων, που διασώζουν επακριβώς τη λαϊκή έκφραση, χαμένη οριστικά από την παρέμβαση των "ελληνικών" του κοινού καγκελλάριου της νήσου και πόλεως Ύδρας.

Η κατά χρονολογική σειρά κατανομή των συμφωνητικών, που από το 1802 φτάνουν μέχρι το 1833, εμφανίζεται ως εξής: Από ένα τα έτη 1802, 1813 και 1816, εννέα το 1817, τρία το 1818, τριάντα τέσσερα το 1819, τριάντα έξι το 1820, έξι το 1821, ένα το 1829 και ένα το 1833.

Η ύπαρξη χρονικών κενών στους τρεις κοινοτικούς κώδικες και συγκεκριμένα ανάμεσα στο N1 και N8 κενού ενός έτους, ανάμεσα στο N.8 και N.9 τεσσάρων μηνών και επιπλέον η αντιπροσώπευση του έτους 1818 μόνο με ένα συμφωνητικό στο N.1 και με δύο σε λυτά έγγραφα, οδηγεί στην υπόθεση ότι πρέπει να υπήρχαν και άλλοι κώδικες που δεν διασώθηκαν.

Β. Τα περιεχόμενα

Τα συμφωνητικά περιέχονται, όπως αναπτύχθηκε, στους τρεις κοινοτικούς κώδικες και ακόμα συναντώνται ως λυτά έγγραφα.

Τα περιεχόμενά τους αναφέρονται σε πλήθος οικοδομικές εργασίες, που περιγράφονται παραπάνω κατά την ανάλυση της έννοιας της εργολαβίας (η συμφωνία). Ορισμένα συμφωνητικά, μολονότι δεν είναι συμβάσεις εργολαβίας, και δεδομένου του ότι είναι ελάχιστα, κρίθηκε ότι καλό θα ήταν να μην εξαιρεθούν από την έκδοση. Αυτά είναι τα ακόλουθα: α) Τα συμφωνητικά με αριθμό 8 και 88, που αφορούν την πώληση ασβέστη, αφού πρόκειται για βασικό οικοδομικό υλικό και β) το συμφωνητικό με αριθμό 78, που περιέχει λογαριασμό πιθανόν για επισκευή ή χτίσιμο σπιτιού και πώλησή του.

Γ. Η Γλώσσα και η ορθογραφία των συμφωνητικών

Η γλώσσα των συμφωνητικών, εκείνων που είναι γραμμένα στους κοινοτικούς

κώδικες (από τον καγκελλάριο), είναι περισσότερο η "λογία" της εποχής παρά η λαϊκή. Χρησιμοποιείται όμως η λαϊκή ορολογία των οικοδόμων, αλλά με συνειδητή προσπάθεια να "αποκαθαρθεί". Έτσι χρησιμοποιούνται συχνότατα λέξεις και καταλήξεις της λαϊκής και οι αντίστοιχες της "αρχαϊζουσας-καθαρεύουσας" χωρίς διάκριση⁷⁶. Στην ίδια αιτία οφείλεται η σύγχυση στη χρήση ορισμένων λέξεων⁷⁷. Τα συμφωνητικά που είναι γραμμένα από τους συμβαλλόμενους, ιδιαίτερα τα πρόχειρα σχεδιαγράμματα έχουν γραφτεί (ανορθόγραφα) στη λαϊκή γλώσσα.

Το κείμενο των συμφωνητικών, όσα είναι γραμμένα στους κοινοτικούς κώδικες είναι αρκετά ορθογραφημένο. Οι γραφείς γνωρίζουν ορθογραφία, αλλά τα ορθογραφικά λάθη είναι συχνά. Αντίθετα, το κείμενο των πρόχειρων σχεδιασμάτων είναι τελείως ανορθόγραφο.

Δ. Οι αρχές της έκδοσης

Τα συμφωνητικά εκδίδονται στο σύνολό τους για πρώτη φορά⁷⁸.

Τα συμφωνητικά αριθμούνται με συνεχή αρίθμηση σύμφωνα με τη θέση α) τη θέση που έχουν στους κοινοτικούς κώδικες (ακολουθώντας την αρίθμηση των φύλλων τους) και β) τη σειρά που δόθηκε με πρώτο τον κώδικα Ν.1, δεύτερο το Ν.8, τρίτο το Ν.9, τέταρτο τα πρόχειρα σχεδιασμάτα και πέμπτο τα συμφωνητικά που βρίσκονται σε λυτά (δικαιοπρακτικά) έγγραφα.

Η παρούσα έκδοση δεν παρεκκλίνει από τις αρχές που ακολουθούνται στις προηγούμενες εκδόσεις νοταριακών κωδίκων του Κέντρου Έρευνας της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου και εκτίθενται λεπτομερέστερα στην έκδοση του κατάστιχου του νοτάριου της Κέρκυρας Ιωάννου Χοντρομάτη⁷⁹. Οι αρχές αυτές συνοψίζονται στα εξής: Διορθώνονται μόνο τα ορθογραφικά σφάλματα, διατηρείται όμως ανέπαφος ο γραμματικός και συντακτικός τύπος του κειμένου. Οι ιδιωματικές λέξεις και τα δάνεια από την ιταλική και τούρκικη γλώσσα παραμένουν όπως εκφέρονται. Οι αυτόγραφες υπογραφές των συμβαλλόμενων, των γραφένων- αντιγραφένων, των μαρτύρων κ.λπ. δεν ορθογραφούνται, αλλά μεταγράφονται όπως έχουν. Προστίθενται

76. Π. χ. αλλού γράφεται να οικοδομήσει και αλλού να φτιάσει οσπίτιον. Χρησιμοποιείται επίσης το ουσιαστικό *ὁ μάστωρ*, τοῦ μάστορος αλλά και τοῦ μαστόρου, τοῦ μάστωρ, και ακόμα *τῷ μάστορι*, οἱ μαστόροι.

77. Π.χ. προκειμένου να δηλωθούν οι τοίχοι οικοδομημάτων ή ο τοίχος μάντρας, χρησιμοποιείται χωρίς διάκριση *ὁ τοῖχος*, οἱ τοῖχοι και *τό τεῖχος*, *τά τεῖχη*. Παρόμοια, χρησιμοποιείται η λέξη *ἡ καπάρα*, *τό κάπαρο*, *ἡ μπαρούτη*, *ἡ παρούτη*, *τό μπαρούτι*, *ὁ κιούσης*, *ὁ τζούσης*, *το ντουλάπι*, *το δουλάπι*, *ὁ οἰκοκύρης*, *ὁ νοικοκύρης* (σπανιότερα).

78. Τα δύο μόνο που έχουν εκδοθεί παλαιότερα επανεκδίδονται.

79. Πρβλ. Ι. Μ. Κ ο ν ι δ ά ρ η ς – Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η ς, Οι πράξεις του νοτάριου Κέρκυρας Ιωάννη Χοντρομάτη (1472-1473), *Επετηρίς Κ.Ε.Ι.Ε.Δ.*, 32 (1996), σ. 145-147.

σημεία στίξης με φειδώ και χρησιμοποιούνται όπου είναι απαραίτητο διαλυτικά και απόστροφος. Γίνεται χωρισμός λέξεων ενωμένων πέρα από κάθε κανόνα. Κεφαλαία τίθενται στην αρχή της φράσης, στα αρχικά των κύριων ονομάτων, των προσώπων και στα τοπωνύμια. Τέλος, το κριτικό σημείο που χρησιμοποιείται για την ανάλυση βραχυγραφίας, δεδομένου ότι οι βραχυγραφίες είναι σπάνιες ή χρησιμοποιούνται οι πολύ συνηθισμένες, τοποθετήθηκε μόνο όπου ήταν απόλυτα απαραίτητο, ενώ δεν σημειώθηκε στα ονόματα μηνών, στα μέτρα, σταθμά και νομίσματα, στις λέξεις "χατζης", "καπετάν" και άλλες παρόμοιες.

Δεν πρέπει να συγχέεται με το κριτικό σημείο (ανάλυση συντομογραφίας) το όμοιο σημείο (), που έχει τεθεί για να δηλώσει την χρήση των γραμμάτων "π" και "τ" με μία τελεία από πάνω, που χρησιμοποιούνται στα συμφωνητικά για να αποδόσουν τους φθόγγους "b" και "d", ενώ στην "έκδοση" που ακολουθεί αποδίδονται ως "(μπ)" και "(ντ)" αντίστοιχα⁸⁰. ούτε βέβαια πρέπει να γίνεται σύγχυση με τις φράσεις σε παρένθεση, που συνηθίζονται στα συμφωνητικά, αλλά είναι ευδιάκριτες λόγω του μεγέθους τους.

Ε. Τα ευρετήρια

Την έκδοση των συμφωνητικών ακολουθούν τα εξής αλφαβητικά ευρετήρια:

α) *Ευρετήριο συμφωνητικών*. Ευρετηριάζονται τα συμφωνητικά όπως χαρακτηρίστηκαν από τον εκδότη. Η σκοπιμότητα και η χρησιμότητα τέτοιου είδους ευρετηρίου, που έχει καθιερωθεί πλέον στις εκδόσεις δικαιопρακτικών εγγράφων του ΚΕΙΕΔ, έχει επανειλημμένα τονιστεί και δεν χρειάζεται να μακρυγορήσουμε. Στην παρούσα έκδοση εμφανίζεται η εξής ιδιοτυπία: Επειδή όλα σχεδόν τα συμφωνητικά (πλήν δύο που αφορούν την πώληση ασβέστη) είναι εργολαβικά, δηλαδή συμβάσεις για την εκτέλεση οικοδομικών εργασιών, το ευρετήριο αυτό αποβαίνει στη ουσία ευρετήριο των οικοδομικών εργασιών.

β) *Ευρετήριο όρων νομικών και οικοδομικών, λέξεων και πραγμάτων*. Δημιουργούνται χρήσιμοι νομικοί όροι και λέξεις, ενώ αποφεύγονται οι πολύ κοινοί. Κρίθηκε απαραίτητο, λόγω της ιδιομορφίας των συμφωνητικών να γίνη λεπτομερής ευρετηρίαση των όρων και λέξεων που έχουν σχέση με τις οικοδομικές εργασίες⁸¹. Με τη συντομογραφία "κ.ά." δηλώνεται ότι μία λέξη ή νομικός όρος συναντιέται

80. Οι λέξεις π. χ. πουλούκι, τουλκέρης, μεταγράφονται (μπ)ουλούκι, (ντ)ουλκέρης. Σχετικά βλ. Λ ί ν ο ς Π ο λ ί τ η ς, Οδηγός Καταλόγου χειρογράφων, Αθήνα 1961, 98.

81. Το λεξικό του Ζ. Τζάρτζανου, το οποίο δεν παύει να είναι πολύτιμο, περιλαμβάνει κυρίως τους σύγχρονους όρους και μάλιστα των αστικών κέντρων. Βλ. Ζ. Τ ζ ά ρ τ ζ α ν ο ς, Λεξικό των λαϊκών τεχνικών όρων της οικοδομικής (των μεγάλων αστικών κέντρων), Αθήνα 1981.

πολύ συχνά, οπότε δίνεται μόνο το πρώτο χωρίο που βρίσκεται.

γ) *Ευρετήριο ονομάτων*. Περιλαμβάνονται όλα τα οικογενειακά ονόματα, στα οποία εντάσσονται, αλφαβητικά, τα πρόσωπα. Τα προταχτικά "μαστρο", "καπετάν" και λοιπές ενδείξεις του επαγγέλματος κρίθηκε ότι δεν έπρεπε να παραλειφθούν. Επισημαίνεται η παντελής απουσία ονομάτων γυναικών που δικαιολογείται από τη φύση των συμφωνητικών.

δ) *Ευρετήριο τοπωνυμίων*. Ληματογραφούνται τα λιγοστά ονόματα τόπων, πόλεων, χωριών, νησιών κ.λπ.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

()	= ανολύσεις συντομογραφιών
[]	= γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά
[αβγδ]	= γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά και συμπληρώνονται
[.....]	= γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά και μπορούν να υπολογισθούν
[[]]	= γράμματα ή λέξεις που διαγράφει ο γραφέας
{ }	= γράμματα ή λέξεις που διαγράφει ο εκδότης
<αβγδ>	= γράμματα ή λέξεις που παράλειψε ο γραφέας και προστίθενται
< >	= χάσματα
	= γράμματα ή λέξεις που προσθέτει ο γραφέας στο διάστιχο
	= γράμματα ή λέξεις που προσθέτει ο γραφέας στο περιθώριο

ΤΑ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΑ

Α. Κώδικας Ν. 1

1

Σπίτι (ανακαίνιση)

Κώδικας Ν. 1, φ. 1β' (πράξη 8η)

1817, 7 Μαΐου

Μαΐου 7. Συμφωνίαν ὁ Π. Ξάπλιαρης καὶ Δ. / ² Ζήζηλας, νὰ κρεμίσουν τὸ ὀσπίτι τοῦ Ν. Θελονά / ³ κη καὶ νὰ ἀνανεώσουν αὐτὸ ὅσον χρειασθῇ / ⁴ πρὸς παράδες 63 τὴν πήχη, κρασί ὀκάδες 4 τὴν ἡ / ⁵ μέραν. Χορήγι, χῶμας, μπαρούτη τοῦ οἰκοκύρη, / ⁶ 4 σφυριά οἱ μάστορες, τρεῖς πέτρες καὶ τὸ / ⁷ νερὸ νὰ κουβαλήσουν 3 ἡμέρες, χορήγι, πόρ / ⁸ τα, παρέθυρα, κουφοκαμάραν, ἀπὸ ἓν ἄνθρωπον / ⁹ εἰς τὸ χάλασμα τῆς μπήλιας. Ἡ πληρωμὴ / ¹⁰ εἰς διάφορες ράτες.

2

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 1, φ. 2α' (πράξη 1η)

1817, 24 Μαΐου

Μαΐου 24. Συμφωνίαν ὁ Κωνσταντῆς Δεμίρη / ² διὰ νὰ φτιάσῃ νέον ὀσπίτιον τοῦ Ἀναστάση Μή / ³ τρου Παπαντώνη, πρὸς παράδες 63 τὴν πήχη, / ⁴ γεμεκλίκι παρ(άδες) 63. Ἡ λάσπη τῶν μαστόρων, / ⁵ χῶμας, χορήγι, (μπ)αρούτη ἐπὶ τὸν οἰκοκύρην. / ⁶ Τὰ παρέθυρα, πόρτας, κουφοκαμάραν, οἱ τοῖ / ⁷ χοι καθὼς τοῦ Παντελῆ Χριστοδούλου Μωραῖ / ⁸ τη. Ἡ πληρωμὴ εἰς διάφορες ράτες.

3

Στέρνα

Κώδικας Ν. 1, φ. 2β' (πράξη 2η)

1817, 28 Μαΐου

Μαΐου 28. Συμφωνίαν ὁ μαστωρ-Μιχάλης Πα / ² πασταθόπουλος νὰ φτιάσῃ στέρναν εἰς τὸ ὀσπί / ³ τιον Γιάννη Πανάγου Ταπακολόγου ἀχναρίων / ⁴ 30, νερὸν

βάθος ἀχνάρια 11, μάκρος 11, πλά / ⁵ τος 8, καὶ ὅσον περιπλέον ἔβγη ἀνάλογον, / ⁶ διὰ γρόσια 240, ὅλα ἐπὶ τὸν μάστορην, ἔξον ἀπὸ / ⁷ χορήγι καὶ μερικὲς ἰπέτρες| εὐρίσκονται εἰς τὸ ὁσπὶ / ⁸ τιον Γιάννη. Ἡ πληρωμὴ εἰς διάφορες ράτες.

4

Μαγαζιά

Κώδικας Ν. 1, φ. 2β' (πράξη 4η)

1817, 3 Ιουνίου

3 Ἰουνίου. Μάστορες 10 τζούσηδες συνεφώνησαν / ² μὲ τὸν καπετάν-Φραγκίσκον Βούλγαρη διὰ νὰ φτιάσουν / ³ εἰς τὸ μοράγιον τὰ μαγαζιά του ὡς ὁ δεσχερὲς / ⁴ διὰ τὴν κάθε πήχη πρὸς γρόσια 3ῶ. Καὶ διὰ / ⁵ γεμεκλίκι τοῦ κάθε μάστορα πρὸς παράδες 20 / ⁶ τὴν κάθε δουλευτιάρικην ἡμέραν.

5

Στέρνα

Κώδικας Ν. 1, φ. 3α' (πράξη 1η)

1817, 5 Ιουνίου

Ἰουνίου 5. Ὁ Κωνσταντῆς Γιάννη Βαροβάρη / ² καὶ Γιαννάκης (Μπ)οῦ-ζου-λας συνεφώνησαν νὰ φτιά / ³ σουν στέρναν τοῦ Σαράντου Μαρίας ὅσον βαστᾶ / ⁴ ἡ γούβα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἑτοιμὴ εἰς τὸ ὁσπῆτιόν του, / ⁵ διὰ γρόσια 180. Τὰ ὅσα χρειασθῶσι ἕως τὴν τελείω / ⁶ σιν τῆς στέρνας εἶναι ἐπὶ τῶν μαστόρων καὶ διὰ 3 / ⁷ χρονῶν ὑπόσχεσιν νὰ βαστάξῃ τὸ νερόν.

6

Ανεμόμυλος

Κώδικας Ν. 1, φ. 7α' (πράξη 3η)

1817, 1 Σεπτεμβρίου

Σεπτεμβρίου α'. Οἱ μάστορες τζούσηδες Γεώργης Τυρο / ² φὸς καὶ Ἀγγελῆς Ἀγριδιώτης μὲ τὸ (μπ)ουλούκι τους / ³ συνεφώνησαν μὲ τὸν Λάκον Τζουάνη νὰ / ⁴ τοῦ φτιάσουν ἀνεμόμυλον εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδριανό, / ⁵ ὡς ὁ δεσχερὲς τους φανερώνει, πρὸς γρόσια 2.30 / ⁶ τὴν πήχη καὶ διὰ γεμεκλίκι τῶν 8 μαστόρων γρόσια 4.20.

7

Εξόφληση (για ἓνα πηγάδι)

Κώδικας Ν. 1, φ. 8α' (πράξη 4η)

1817, 25 Οκτωβρίου

Ὀκτωβρίου 25. Ὁ μαστωρ-Βασίλης τζούσης, / ² ἐξωφλητικὸν μετὰ τοῦ Γιάννη

Ἄ. Κοκκίνη, / ³ περί ενός πηγαδίου δουλεύτη μέσα εἰς τὸ / ⁴ περιβόλι του. Τῷ ἰδίῳ Ἰωάννῃ.

8

Ασβέστης (πώληση)

Κώδικας Ν. 1, φ. 11β' (πράξη 1η)

1817, 17 Δεκεμβρίου

Δεκεμβρίου 17. Ὁ Ἀντώνης Πλέσσας καμινιά / ² ρης συνεφώνησε, μέσον μα-
στωρ-Ἀγγελῇ τζού / ³ ση, μετὰ τῷ κυρίῳ Δ. Κριεζῇ, τοῦ ὁποίου / ⁴ ἐπώλησε ἐν
ὀλόκληρον καμίνιον χορή / ⁵ γιον τὸ μέλλον νὰ κάψῃ εἰς τὴν ἀπέναντι / ⁶ στερεὰν
εἰς τὴν Κουβέρτα πρὸς παράδες 54 / ⁷ τὸ καντάρι. Καί εἰς τὰς 14 τοῦ μηνὸς
Φεβρουαρίου / ⁸ νὰ τὸ παραδώσῃ μέρος εἰς τὸ καμίνιον καὶ / ⁹ τὸ ἄλλο εἰς τὸν λι-
μένα μας παστρικὸν καὶ κα / ¹⁰ τίνα. Ἔλαβεν αὐτὸς Πλέσσας διὰ καπάραν / ¹¹
γρόσια 300, τὰ δὲ λοιπὰ ἀφοῦ τὸ παραδώσῃ.

Εγγύηση καὶ ἐξωφλήση (για ἓνα σπίτι)

Κώδικας Ν. 1, φ. 21α' (πράξη 4η)

1818, 26 Ιουνίου

Ἰδίου 26. Οἱ μάστορες τζούσηδες Γεώργης Μαρ / ² κάρης καὶ Γεωργάκης
Βαρελᾶς, ἔδωσαν ὑ / ³ πόσχεσιν διὰ ἐν ὀσπιτίον ἔφτιασαν τοῦ ἐδῶ / ⁴ Γιάννη
Μήτρου Μοίρα διὰ 5 χρόνους, ἐὰν / ⁵ πατήρ νὰ τὸ ξανακτίσουν μὲ ἐδικὰ των ἔξο /
⁶ δα, ἔλαβον δὲ καὶ τὴν συνεφωνηθεῖσαν τιμὴν / ⁷ γρόσια 520 καὶ ἐξωφλήθησαν.

Β. Κώδικας Ν. 8

10

Εκκλησία

Κώδικας Ν. 8, φ. 1α'

1819, 24 Ιουνίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι Γεώργης Μαρκάρης, Γεωργάκης Βα / ² ρελᾶς,
Δημήτρης Ντελῆς καὶ Νικόλας Σουβλᾶς, συνεφώνησαν μετὰ / ³ τοῦ Ἀναγνώστη
Νικολῇ (Μπ)αρ(μπ)έρη νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν ἐκκλησίαν / ⁴ ἐκ θεμελίων μὲ τὴν πῆ-
χην ἐγγὺς τοῦ ὀσπιτίου Κυριάκου Σκούρ / ⁵ τη εἰς ὕψος ὅσον χρειάζεται καὶ θελήσῃ
ὁ οἰκοκύρης. Τὰ τεῖχη νὰ / ⁶ ἔχουν πλάτος τρία ἥμισυ ρούπι καὶ ἀπὸ τὴν στρῶσεν
τῆς πόρτας ἕως / ⁷ τέλος τοῦ ὕψους νὰ ἔχουν ρούπια τρία καὶ ἓνα παρμάκι. Δίδουν

ὑπόσ / ⁸ χεσιν οἱ αὐτοὶ μαστόροι, ἔξε σφυριά καὶ πέντε ὑπουργοί, νὰ δουλεύσουν / ⁹ ὅλοι τους ἑνδεκα, νὰ κτίσουν τοῖχον καλόν, εὐμορφον καὶ σάϊκον, / ¹⁰ οἱ πέτρες ἀράδα κατὰ τὸν νέον ὁποῦ τὰ [] ἀκολουθ[]. Ὅταν / ¹¹ δὲν ἀρέσῃ ὁ τοῖχος τοῦ Κωνσταντῆ Πελεκάνου (τὸν [ὅποῖον] διορίζει / ¹² ἐπιστάτην ὁ οἰκοκύρης καὶ οἱ ρηθέντες τὸν ἐδ[]), νὰ τὸν / ¹³ κρεμίσῃ καὶ νὰ τὸν ξανακτίσουν οἱ μαστόροι καὶ [τὰ ἔξοδα] τοῦ αὐτοῦ / ¹⁴ γκρεμισμένου εἶναι διὰ λογαριασμὸν τῶν αὐτῶν μαστόρων, / ¹⁵ ἄνευ τινὸς λόγου, αἰτίας καὶ προφάσεως. Ἡ πέτρα καὶ τὸ νερὸν εἶναι / ¹⁶ διὰ λογαριασμὸν τῶν μαστόρων. Ὁ οἰκοκύρης νὰ πληρώσῃ / ¹⁷ ὑπουργόν (ἐκτὸς τὸν τῶν μαστόρων) νὰ κάμῃ τὴν λάσπην. Τὸ / ¹⁸ χῶμα, ἄμμος, χορήγι καὶ κουβαλητικά αὐτῶν καὶ ἡ (μπ)αρούτη τοῦ οἴκο / ¹⁹ κύρη. Καὶ τελειώνοντας, εἰς ὅσες πῆχες καντζελλαρίας ἔβγῃ, / ²⁰ νὰ εἶναι εἰς χρέος ὁ ρηθεὶς Ἀναγνώστης νὰ πληρώσῃ τῶν μαστόρων / ²¹ κατὰ τὴν συμφωνίαν πρὸς παράδες ἑνενήντα τὴν κά / ²² θε πῆχην, προσέτι νὰ τοὺς δώσῃ καὶ διὰ γεμεκλίκιν τὴν / ²³ κάθε ἡμέραν δουλευτιάρικην τῶν ἑνδεκα γρόσια τρία, Νο 3. / ²⁴ Πρὸς τούτοις δίδουν ὑπόσχεσιν οἱ αὐτοὶ μαστόροι εἰς τρεῖς χρό / ²⁵ νους διορία, ἂν ραῖσθῇ κανένας τοῖχος αὐτῆς (ἔξω ἀπὸ σεισμόν), / ²⁶ νὰ τὸν διορθώσουν μὲ ἐδικὰ τους ἔξοδα. Ὅσα παραθύρια // φ. 1β' // ²⁷ καὶ θυρίδες θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης νὰ κάμουν οἱ μαστό / ²⁸ ροι. Τὰ παραθύρια ἔχουν νὰ γίνουν μὲ κάσες ἀπὸ / ²⁹ ρεντίνες ἢ ἀπὸ ὅ, τι εἴλα θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης. Εἰς ἑνδεὶ / ³⁰ ξιν ὑποσημειώνονται εἰς τό παρόν.

/ ³¹ Ὑδρα.
/ ³² μαστρό γιοργίς μαρκαρὶς βεβεόνο
/ ³³ μαστρό νικολας σουλας βεβεονο
/ ³⁴ γιοργακης βαρελας βεβενο
/ ³⁵ δημητρὶς ντελης βεβενο
/ ³⁶ σιμερον ελαβαμε δια καπαρον γρ. 300.
/ ³⁷ [] ελαβαμε γρ. 490.

11

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 2α'

1819, 24 Ιουνίου

Ὁ Γεώργης Μαμάσης καὶ Μιχάλης γαμβρὸς Μαστρογεωργάκη / ² συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Μήτρου Συκιώτη νὰ τοῦ φτιάσουν / ³ τὴν στέρναν καθὼς εἶναι σκαμμένα ἡ γούβα, ἡ ὁποία στέρνα / ⁴ νὰ γίνῃ βάθος μάκρος καὶ πλάτος νὰ γυρίσῃ ἀχνάρια τριάντα / ⁵ τῆς πῆχης, ὁποῦ εἶναι πῆχες δώδεκα. Κτίσιμον, κουρασάνι, / ⁶ γούρνα ὁποῦ ἔχουν νὰ μαζωχθοῦν τὰ νερά καὶ εἴ τι χρειασθῇ ἢ αὐ / ⁷ τὴ στέρνα νὰ οἰκοδομηθῇ εἶναι ὅλα εἰς βάρος τῶν ρηθέντων / ⁸ Μαμάση καὶ Μιχάλη. Ἡ ταράτσα

ἐπάνωθεν τῆς στέρας, ὅσον βα / ⁹ στᾶ μάκρος καὶ πλάτος, ἔχει νὰ γίνη κοπανιστὴ
 μὲ φιλίπρα καὶ / ¹⁰ χορήγι καὶ ἐπάνωθεν τῆς φιλίπρας νὰ βαλθῇ κουρασάνι μὲ ἔξο /
¹¹ δα τῶν ρηθέντων. Ἡ συμφωνία τους, ἄλλον ἔξοδον νὰ μὴν / ¹² ἡξεύρῃ ὁ
 Μῆτρος, παρὰ νὰ δώσῃ γρόσια τῶν ἄνωθεν δια / ¹³ κόσια πενήντα, Νο 250, τὰ
 ὅποια ἔχουν νὰ τὰ περιλάβουν / ¹⁴ μὲ ράτες δουλεύοντας. Ἐν γίνη παρὰνὼ ἀπὸ τὰ
 ρηθέντα / ¹⁵ ἀχνάρια εἶναι εἰς χρέος ὁ Μῆτρος, ὅσα ἀχνάρια γίνη παρὰνὼ / ¹⁶ νὰ
 τοὺς τὰ πληρώσῃ, κάμοντας λογαριασμὸν πόσον ἔρχεται / ¹⁷ τὸ ἀχνάρι, ὁμοίως νὰ
 μαγκάρουν καὶ οἱ ρηθέντες, ἂν ἔβγῃ / ¹⁸ παρακάτω ἀπὸ τὰ ἀχνάρια τριάντα.
 Ὑπόσχονται οἱ ρη / ¹⁹θέντες μαστόροι ἢ αὐτὴ στέρνα νὰ εἶναι σάϊκη, νὰ κρατῇ τὸ
 ὅσον / ²⁰ νερὸν βάλῃ μέσα ἀπὸ κάτωθεν ἄχρι τῶν ποδῶν καλουπὶ / ²¹ων, ὅπου
 εἶναι ἡ συμφωνία, ἐν διορίᾳ χρόνων πέντε καὶ ἐν τῷ αὐ / ²²τῷ διαστήματι δὲν κρα-
 τήσῃ τὸ νερὸν, εἶναι εἰς χρέος οἱ αὐτοὶ μα / ²³στόροι νὰ τὴν διορθώσουν καὶ νὰ τὴν
 ξαναφτιάσουν μὲ ἐδικὰ τους / ²⁴ ἔξοδα, χωρὶς λόγου αἰτίας καὶ προφάσεως. Δι' ὃ
 καὶ ὑποσημειοῦνται.

/ ²⁵

24 Ἰουνίου 1819

/ ²⁶ γιοργίς μαμασίς καὶ μιχαλὶς τοῦ μαστορογιόργα / ²⁷ γαπρὸς υποσχομαιθα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ
 Κώδικας Ν. 8, φ. 2β

Σπίτι (ανακαίνιση)

ΑΘΗΝΩΝ
 1819, 19 Ιουλίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι Γεώργιος Κουρούσας, Σταμάτης Ψαρὸς / ² καὶ
 Κωνσταντῆς Γιάφας συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Γεώργη Μανόλη / ⁴ Γιακουμῆ νὰ τοῦ
 διορθώσουν καὶ μερεμετίσουν μερικῶν ἀπὸ τὰ / ⁵ τεῖχη ὀσπιτίου του, νὰ κρεμίσουν
 ὅσον θέλῃ ὁ οἰκοκύρης καὶ ἂ / ⁶ πάνω εἰς τὰ παλαιὰ νὰ κτίσουν καὶ νὰ ὑπᾶν ὅσον
 ὕψος θελήσῃ ὁ οἱ / ⁷ κοκύρης, νὰ δουλεύσουν τέσσαρα σφυριά καὶ ὅσοι ἄλλοι δουλεῦ-
 / ⁸ τάδες χρειάζονται, νὰ κτίσουν τοῖχον καλόν, σάϊκον, εὖ / ⁹ μορφον, οἱ πέτρες
 ἀράδα κατὰ τὸ νέον, ὥσάν τὸ τεῖχος τῆς / ¹⁰ αὐλῆς τοῦ Γεώργη γαμβοῦ Νικόλα
 Βαρελᾶ, ἀπὸ αὐτὸ νὰ γίνη / ¹¹ καλύτερος καὶ εὐμορφότερος, ὅταν δὲν ἀρέσῃ τοῦ
 οἰκοκύ / ¹² ρη νὰ τὸ κρεμίσουν καὶ νὰ τὸ ξανακτίσουν χωρὶς ἔξοδον / ¹³ τοῦ
 οἰκοκύρη. Ἡ πέτρα καὶ τὸ νερὸν τῶν μαστόρων, ὁ οἰκοκύρης / ¹⁴ νὰ πληρώσῃ ἓνα
 ὑπουργὸ νὰ κάμῃ τὴν λάσπην, τὸ χορήγι, / ¹⁵ τὴν ἄμμον καὶ τὸ χῶμα εἶναι τοῦ
 οἰκοκύρη. Τελειώνοντας καὶ μετρῶν / ¹⁶ τας τὸν νέον τοῖχον, ὅσες πῆχες ἔβγῃ νὰ
 τοὺς τὸν πληρώσῃ / ¹⁷ πρὸς παράδες 6 π. τὴν κάθε πῆχην τεκτονικὴν, προσέτι νὰ
 τοὺς / ¹⁸ δώσῃ καὶ μισὴ ὀκτὰ κρασί τοῦ κάθε μαστόρου καὶ δουλευτῇ τὴν κάθε / ¹⁹
 ἡμέραν δουλευτιάρικην. Καὶ οὕτως ὑπογράφονται.
 / ²⁰ Ὑδρα,

19 Ἰουλίου 1819.

- /21 γιώργις κουρουνιας σταματης ψαρος κονσταντης γιαπαπας μιν ιξεβρω
 /22 τας να γραψι υποσκουτε διοχειρως εμενα βασιλεις της δημιτρακαιν
 /23 ελαβαναι δια καπάρω γροσια 50
 /24 19 αυγουστου ελαβαμαι ολων τωνελογαριασμων
 /25 οσου εκαμαναι υ τοιχει οπος καμαμαι και εξο
 /26 φυλσαμαι ομωσ καί από τω γεμεκλεικυ γροσια 173
 /27 223
 /28 γιωργις κουρουνια με τους σινροφους του

13

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 3α'

1819, 13 Αυγούστου

Οί ύπογεγραμμένοι μαστόροι Ἀγγελῆς Παχύς, Στάθης Πισίρης καὶ Σωτῆρος /
 2 Στριφτόμολας καὶ λοιποὶ συνδρόφοι συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Πέτρου Καρα / 3 μή-
 τζου νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν νέον ὀσπίτιον ἐγγὺς τῆς ἐκκλησίας Εὐαγγε / 4 λισμοῦ,
 ὕψος ὅσον χρειάζεται καὶ θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης, τὰ τεῖχη νὰ ἔχουν / 5 πλάτος παρμά-
 κια εἴκοσι ἕνα. < > / 6 Ὑπόσχονται οἱ αὐτοὶ μαστόροι νὰ δουλεύσουν εἰς αὐτὴν τὴν
 οἰκοδομήν / 7 πέντε σφυριά καὶ ὅσοι δουλεντιάδες χρειάζονται (καὶ διὰ τὰς πέτρες
 καὶ / 8 νερόν, ὅπου εἶναι εἰς βάρος τους) νὰ κτίσουν τοῖχον κακόν, σάϊκον καὶ / 9
 εὐμορφον, οἱ πέτρες ἀράδα κατὰ τὸ νέον ὥσαν τὸ τεῖχος τοῦ ὀσπιτίου / 10 Οὕγκρα,
 ἀπὸ αὐτὸ νὰ γίνῃ καλύτερος καὶ εὐμορφότερος, ὅταν δὲν ἂ / 11 ρέσῃ τοῦ μαστορη
 Ἀντώνη Λυμπέρη, δουλκέρης εἰς αὐτὴν τὴν οἶκο / 12 δομήν, νὰ τὸ κρεμίσῃ καὶ νὰ
 τὸ ξαναφτιάσουν χωρὶς ἔξοδον τοῦ οἱ / 13 κοκύρη, ὁ ὁποῖος ἔχει νὰ πλερώσῃ ἕνα
 ὑπουργὸν νὰ φτιάσῃ τὴν / 14 τὴν λάσπην καὶ νὰ τὴν κουβαλοῦν οἱ ρηθέντες μαστό-
 ροι. Τὸ χορή / 15 γι, ἄμμος, χῶμα, (μπ)αρούτη διὰ νὰ ἐβγάλουν τὰς πέτρες, τοῦ
 οἶκο / 16 κύρη. Ὅσα κουφώματα γίνουν καὶ θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης χρέος / 17 οἱ μα-
 στόροι νὰ τὰ φτιάσουν καὶ νὰ γυρίσουν θόλον κατὰ τὴν νέαν / 18 ἐφεύρεσιν.
 Ὅσ[[ων]]οι μαστόρ[[ων]]οι καὶ ἄλλ[[ων]]οι δουλεντιάδ[[ων]]ες δουλεύσουν εἰς αὐτὴν
 / 19 τὴν οἰκοδομήν, χρέος ὁ οἰκοκύρης νὰ δίδῃ εἰς αὐτοὺς τὴν κάθε / 20 ἡμέραν
 δουλεντιάρικην μισθὸν καὶ κρασί τοῦ κάθε ενός. < > / 21 Τελειώνοντας καὶ μετρῶ-
 ντας, ὅσες πῆχες μαστορικὲς ἔβγῃ, νὰ τοὺς πλη / 22 ρώσῃ ὁ οἰκοκύρης τὴν κάθε πῆ-
 χην πρὸς παράδες ὀγδοήντα / 23 πέντε, Νο 85.

/24

13 Αυγούστου.

/25 Τὴν ἄνωθεν οἰκοδομήν τὴν ἐτελείωσαν καὶ σήμερον ἐλογαρι / 26 ἀσθησαν καὶ
 αὐτὸ ὅπου ἀκαρτεροῦσε τῶν αὐτῶν μαστόρων τὸ ἐμέτρη / 27 σεν ὁ Πέτρος Καρα-
 μήτζου εἰς περιλαβιά τῶν αὐτῶν μαστόρων / 28 καὶ ἐξεμπέρδευσαν καὶ δὲν πρετεν-

δέρει νά λάβη ὁ εἷς τοῦ ἑτέρου / ²⁹ οὔτε λεπτόν, οὔτε οἱ μαστόροι ἀπὸ τὸν Πέτρον, οὔτε ὁ Πέτρος ἀπὸ τοὺς / ³⁰ μαστόρους. Μένουν οἱ μαστόροι καὶ ἀπὸ τὰ τῶν πηχῶν ὡσὰν καὶ τὰ τοῦ γε / ³¹ μεκλίου ἐξωφλησμένοι, ὅτι τὰ ἔλαβον σῶα καὶ ἐξώφλησαν. / ³² 28 Σεπτεμβρίου.

14

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 3β'

Ὁ Γιάννης Σωτηρόπουλος συνεφώνησε νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπί / ² τιον ἐκ θεμελίων τοῦ Δημήτρη Σακτούρη, τοῦ μάκρους πουνέντε-λεβάν / ³ τε νὰ γίνη ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην πῆχες τεκτονι / ⁴ κές δεκατρεῖς, τοῦ πλάτους ἔνδεκα*

15

Εξόφληση (για ἓνα σπίτι)

Κώδικας Ν. 8, φ. 4β' **

1819, 27 Αυγούστου

Τὴν συμφωνίαν ὅπου ἔκαμαν οἱ μαστόροι Γεώργης Κουρὰν / ² τος καὶ Γεώργης Λαγκαδιανὸς νὰ τοῦ φτιάσουν τὸ σπίτι τοῦ Γιάννη / ³ Ραφελιᾶ Λισμάνη, τὸ ὁποῖον τὸ ἔφτιασαν κατὰ τὴν συμφωνίαν / ⁴ τους, καὶ σήμερον ἔμειναν τὰ δύο μέρη εὐχά / ⁵ ριστα, οἱ δὲ ρηθέντες μαστόροι ἔλαβον τὸν ὅλον λο / ⁶ γαριασμόν, τοὺς ἀπαρθένευσεν, τόσον τῶν πηχῶν ὅσον / ⁷ καὶ τοῦ γεμεκλίου καὶ ἐξώφλησαν καὶ δὲν πρετενδέρουν / ⁸ ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Γιάννην διὰ τὴν φτιάσιν αὐτοῦ τοῦ ὀ / ⁹ σπιτίου ὀβολόν. Οὕτως καὶ ὑποσημειοῦται. Οὔτε αὐτοὶ πρετεν / ¹⁰ δέρουν οὔτε ἄλλος τις τοῦ μπουλουκίου τους ὅτι ὡς εἴρηται / ¹¹ ἔλαβον τὸν λογαριασμόν σῶον καὶ ἐξώφλησαν.

/ ¹²

27 Αυγούστου.

/ ¹³ γιοργ [] αντος γιοργις λακαδινος μην ξεροντας να γραψουν
/ ¹⁴ βεβεονουν δια χιρος εμου του γραπατος σταθακυσ αγριδιωτις.

* Μέχρι αὐτό το σημεῖο εἶναι γραμμένο το συμφωνητικό.

** Το φ. 4α' δεν περιέχει καμία πράξη (παραμένει ἀγραφο).

16

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 5α'

1819, 7 Αυγούστου

Ὁ Κωνσταντῆς Γιάννη Βαρβαρίτη συνεφώνησε μετὰ τοῦ Χριστο / ² φίλου Μάρκου Χριστοφίλου νὰ τοῦ φτιάσῃ μέσα εἰς τὸ κατώγει / ³ ον τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ τὴν στέρναν, ἡ ὁποία ἔχει νὰ βάλῃ νερόν / ⁴ εἰκοσι ἔξε ἀχνάρια τῆς κάννες βάθος μάκρος καὶ πλάτος, ἀπὸ κά / ⁵ τω ἔως εἰς τὸ πάτος ἔως εἰς τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων θόλου. / ⁶ Σκάψιμον, κτίσιμον, κουρασάνι, γούρνα νὰ μαζωχθοῦν / ⁷ τὰ νερὰ καὶ εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ αὐτὴ στέρνα / ⁸ εἶναι ὅλα εἰς βάρος τοῦ αὐτοῦ Κωνσταντῆ, ὁ δὲ οἰκοκύρης Χρι / ⁹ στόφιλος εἶναι εἰς χρέος νὰ τοῦ δώσῃ γρόσια διακόσια, Νο 200, / ¹⁰ καὶ τρεῖς ὀκάδες (μπ)αρούτη καὶ οὐχὶ ἄλλο τι. Ἀπάνωθεν τῆς στέρνας / ¹¹ ὅσον βαστᾶ μάκρος καὶ πλάτος ἔχει χρέος ὁ Κωνσταντῆς νὰ / ¹² τὴν στρώσῃ φιλίπρα μὲ χορήγι καὶ ἀπάνωθεν τῆς φιλί / ¹³ πρας νὰ τῆς βάλῃ τὸ κουρασάνι. Ὅταν ἐβγάλῃ τὰ / ¹⁴ καλούπια, ἂν θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης νὰ μυστρίσῃ τὸ θόλος, / ¹⁵ νὰ πληρώσῃ καὶ νὰ τοῦ τὴν μυστρίσῃ ἢ ὁ Κωνσταντῆς ἢ ὅποι / ¹⁶ ον μάστορην θελήσῃ. Καὶ εἰς ἐνδείξιν καὶ ἀσφάλειαν ὑπογρά / ¹⁷ φεται ὁ Κωνσταντῆς, ὅστις ὑπόσχεται εἰς πέντε χρόνους ἢ αὐ / ¹⁸ τῇ στέρνα νὰ ἐβγῇ σάϊκη, νὰ βαστᾶ τὸ νερόν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν / ¹⁹ διορίαν ἐν τῷ μεταξύ δὲν βαστάξῃ τὸ νερόν, χρέος ὁ Κων / ²⁰ σταντῆς νὰ τὴν διορθώσῃ ἢ νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ μὲ ἰδιά του / ²¹ ἔξοδα χωρὶς νὰ ζητῇ ἀπὸ τὸν οἰκοκύρην λεπτόν.

/ ²²

Ὑδρα, 7 Αυγούστου 1819.

/ ²³ κοστατιν γιανι βαβαριτι ειποκομε

/ ²⁴

20 Αυγούστου ἔλαβον τὰ ἄνωθεν γρόσια 200.

/ ²⁵ κοστατιν γιανι βαβαριτιν.

17

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 5β'

1819, 17 Αυγούστου

Ὁ Ἀντώνης Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Ντέντε Λαλεχοῦ / ² νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων ἐγγὺς τοῦ ὀσπι / ³τίου αὐτοῦ τοῦ Ντέντε, τὸ ὁποῖον θέλει γίνῃ κούφωμα τοῦ μάκρους / ⁴ ὀστρια τραμουντάνα ἀχνάρια τῆς πῆχης τριάντα ἔξε καὶ τοῦ / ⁵ πλάτους κούφωμα τὸ ὀσπίτιον 12 καὶ τὸ κατώγειον αὐλῆς δώδε / ⁶ κα. Εἰς τὸ κατώγειον αὐλῆς ἔχουν νὰ γίνουν δύο ὀντάδες, ὁ μὲν / ⁷ εἰς τὸ ἐν μέρος καὶ ὁ ἕτερος εἰς τὸ ἄλλον, εἰς τὴν μέσην νὰ γίνῃ κα / ⁸ μάρα, τοῦ

κάθε ὄντᾱ νὰ γίνουν ἀπὸ δύο παραθύρια καὶ ἀπὸ / ⁹ μία πόρτα καὶ ἀπὸ ἓνα (ντ)ουλάπι μὲ κουτὶ καὶ μὲ τὰ φύλλα τους / ¹⁰ καὶ πόρτα ἔμπροσθεν εἰς τὴν καμάραν τοῦ ἀπάνω ὀσπιτίου. / ¹¹ Ὅσος τόπος ἀνοίξῃ εἰς τὸ κατώγειον τοῦ ὀσπιτίου ἔχει νὰ γυρίσῃ / ¹² θόλος. Τ[οῦ ὀσπι]τίου ἀνωγαίου νὰ γίνουν παραθύρια ἕξε, μία πόρτα, / ¹³ ἓνα (ντ)ουλάπι, τὰ ὁποῖα ὕψος καὶ πλάτος ὡσάν τοῦ ἐτέρου ὀσπιτίου Ντέντε, καὶ / ¹⁴ κατὰ τὸ νέον νὰ γυρίσῃ ἐπάνωθεν καμάρᾱ, τὸ πλάτος τοῦ τοίχου / ¹⁵ νὰ γίνῃ ρούπια τρία, τὸ κτίσιμον τοῦ τοίχου νὰ εἶναι σάϊκον καὶ / ¹⁶ ὡσάν τὸ τεῖχος τοῦ ὀσπιτίου Θιόκου. Τὰ παραθύρια, πόρτες καὶ ντολάπια, / ¹⁷ τῶν ὁποίων ἔχει νὰ κάμῃ τὰ φύλλα ἀπὸ τάβλες < > / ¹⁸ μὲ χωρὶς κολτεμήρια, ὁ κερεστὲς (μπ)ήλιασες σέσης καὶ ὀσπιτίου καὶ / ¹⁹ σκεπῆς ἀπὸ καστανιές, ἡ (μπ)ήλιασες μὲ ταράτζα φιλίπρα καὶ χορὴ / ²⁰ γι, τόσον λιακωτοῦ αὐλῆς ὅσον καὶ τοῦ ὀσπιτίου, ἡ σκεπὴ νὰ γίνῃ ὡσάν / ²¹ τοῦ ὀσπιτίου Ντέντε. Ὁ, τι χρειασθῇ νὰ γίνουν τὰ ἄνωθεν ὀσπίτιον / ²² καὶ αὐλὴν εἶναι ὅλα εἰς βάρος τοῦ μαστρο-Ἀντώνη (ἔξω ἀπὸ τὰ κολ / ²³ τεμήρια παραθυρίων καὶ πόρτων καὶ κλειδαρίων καὶ ὁ σουβάς), τὰ ὁ / ²⁴ ποῖα εἶναι τοῦ Ντέντε. Διὰ αὐτὴν τὴν οἰκοδομήν, ὡς ἄνωθεν / ²⁵ λέγομεν, σύμφωνοι τὰ δύο μέρη νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Ντέντες Λελεχοῦ γρὸς / ²⁶ σια 2370, τὰ ὁποῖα ἔχει νὰ τὰ λάβῃ ὁ μαστρο-Ἀντώνης μὲ ράτες. / ²⁷

17 Αὐγούστου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Κώδικας Ν. 8, φ. 6α'

1819, 20 Αὐγούστου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι Γεώργης Μαρκάρης, Γεωργά / ² κης Βαρελᾶς συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Γεωργάκη Σωτήρου Βαρβαρί / ² τη νὰ οἰκοδομήσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων ὑποκάτωθεν τοῦ / ⁴ ὀσπιτίου Ματρόζου, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ γίνῃ τοῦ μακροῦς ἀπὸ τὴν μί / ⁵ αν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην πῆχες ἑνδεκα καὶ τοῦ πλάτους ἀ / ⁶ πὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην πῆχες πέντε, ρούπια τρία, / ⁷ ὕψος ἀπὸ τὴν στρῶσιν τῆς πόρτας ἄχρι τῆς συδρομῆς πῆχες / ⁸ τρεῖς ρούπια ἓνα. Ἡ πόρτα ἔχει νὰ ἔμβῃ τὸ κάτω μέρος νὰ σηκῶ / ⁹ θῇ τὸ τεῖχος ἕως νὰ ἔλθῃ ἴσια ἡ στρῶσις τῆς πόρτας μὲ τὸ θεμέ / ¹⁰ λιον τοῦ ἀπάνωθεν τείχους καὶ ὅχι νὰ σκαφθῇ. Τὸ τεῖχος νὰ γί / ¹¹ νῃ ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου Γεώργαινας Χρυσάφτισσας. Ὁ, τι χρεια / ¹² σθῇ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον νὰ οἰκοδομηθῇ εἶναι ὅλα τῶν ρηθέντων / ¹³ μαστόρων (ἐκτὸς τοῦ χορηγίου, ὅπου εἶναι τοῦ Σωτήρου) καὶ νὰ τοὺς δώσῃ / ¹⁴ διὰ ὅλην αὐτὴν τὴν οἰκοδομήν γρὸσια τριακόσια εἴκοσι. Ὅσα κουφώματα θέλει ὁ οἰκοκύρης νὰ γίνον, τὰ ὁποῖα ἀπάνωθεν / ¹⁶ νὰ γυρίσουν καμάρᾱ. Εἰς ἑνδειξιν ὑπογράφονται. / ¹⁷

Ὑδρα, 20 Αὐγούστου 1819.

/ 18 μαστρο γιοργις μαρκαρις ειποσκομε
/ 19 γεοργακις βαρελας βεβεον τανοθεν
/ 20 Έλαβον δια κάπαρον γρόσια 50

19

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 6β'

[1819], 24 Αυγούστου

Οί υπογεγραμμένοι μαστόροι Γεώργης Μαρκάρης και Γεωργάκης Βα / 2
ρελᾶς συνεφώνησαν μετά του Θεοδωρή Δημήτρη Τουρκίστε να του / 3 φτιάσουν την
στέρναν μέσα εις το κατώγαιον του όσπιτίου του, ή ό / 4 ποία έχει να γίνη βάθος
αχνάρια της κάννας επτά και μάκρος / 5 και πλάτος να βάλη νερόν από το πάτος
έως εις τα ποδάρια των καλου / 6 πίων αχνάρια της κάννας τριάντα πέντε.
Σκάψιμον, κτίσι / 7 μον και κουρασάνια και όλα τα αναγκαία όπου έχει να οικοδο /
8 μηθῇ αυτή ή στέρνα είναι εις βάρος των άνωθεν μαστόρων (έκ / 9 τος της γούρνας
και των κιουγκίων όπου είναι του οικοκύρη). Η άπάνω / 10 ταράτσα αυτής της
στέρνας έχει να γίνη με φιλίπρα από αυτήν ό / 11 που έβγαίνει εις την βρύσιν
ανακατωμένην με χορήγι και να / 12 έλθῃ ίδια με την πόρταν του κατωγαίου και
ούτε παράνω, ούτε παρα / 13 κάτω από την πόρταν. Την έρχομένην Δευτέραν έ / 14
χουν να κάμουν την άρχην. Όσον χώμα έβγῃ από την γούβαν / 15 αυτής της στέρ-
νας να το ρίξουν μέσα εις το ίδιον κατώγαιον. / 16 Και δια την οικοδομήν και τα
αναγκαία δια αυτήν να τους δώση / 17 γρόσια τριακόσια είκοσι πέντε, Νο 325, τα
μέν γρόσια 125 δια / 18 κάπαρον, τα δέ γρόσια 100 θεμελιώνοντας την στέρναν και
τα / 19 γρόσια 100 κλειδώνοντας τον θόλον. Έβγάζοντας τα καλούπια / 20 οί μα-
στόροι να μυστρίσουν τον θόλον με χορήγι φτιασμένον με άμ / 21 μον και να τους
πλερώση ό οικοκύρης δύο ανθρώπων δύο ήμερο / 22 δούλια και ούχι άλλον.
Υπόσχονται οί ρηθέντες μαστόροι αυτή ή / 23 στέρνα να είναι σάϊκη και να βαστᾷ
το νερόν και αν εις διάστημα δέ / 24 κα χρόνων δέν βαστᾷ όσον νερόν βάλῃ μέσα
να το / 25 διορθώσουν έξ ιδίων τους και χρείας να ρίξουν όλον το κουρασάνι και να
το / 26 ξαναβάλουν έξ ιδίων τους. Και ούτως υπογράφονται.

/ 27

24 Αυγούστου.

/ 28 γιοργις μαρκαρις ειποσκομε
/ 29 γιοργακις βαρελας ειποσκομε

20

Σπιτάκι

Κώδικας Ν. 8, φ. 7α'

1819, 24 Αυγούστου

Οί υπογεγραμμένοι μαστόροι Γεώργης Κουράντος και Δημήτρη Ντελῆς, / 2

μέ τοὺς ἐπίλοιπους συνδρόφους, ὅλοι τοὺς ἐννέα, σφυριά τέσσαρα, συνεφώ / ³ νη-
σαν μετὰ τοῦ χατζη-Δημήτρη (Μπ)ογιατζῆ νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν ἓνα ὁ / ⁴ σπιτάκιον
μέ λάσπην καὶ χορήγι εἰς τὰ ἀγκωνάρια. Τὸ νερὸν καὶ / ⁵ τὸ χωρύγι ἔχουν νὰ τὸ
κουβαλήσουν οἱ μαστόροι, ὁμοίως καὶ τὲς πέτρες. / ⁶ Τὸ χῶμα διὰ τὴν λάσπην καὶ ἡ
(μπ)αρούτη ὅσον ὑπάγη καὶ ἓνα ἀσκή διὰ / ⁷ νὰ κουβαλοῦν τὸ νερὸν τοῦ οἰκοκύρη.
Καὶ τελειώνοντας νὰ τὸ μετρή / ⁸ σουν εἰς πόσες πῆχες ἔβγη εἶναι εἰς χρέος ὁ ρη-
θεὶς χατζη-Δημήτρης / ⁹ νὰ πληρώσῃ τοὺς μαστόρους πρὸς παράδες ἑβδομήντα τὴν
κάθε / ¹⁰ πῆχην, προσέτι καὶ διὰ γεμεκλίκι τὴν κάθε ἡμέραν / ¹¹ δουλευτιάρικην δύο
(μπ)ότζες κρασί καὶ οὐχὶ ἄλλο. Ἔλαβον

/ ¹² διὰ κάπαρον γρόσια 50. Καὶ οὕτως ὑπογράφονται.

/ ¹³

24 Αὐγούστου.

/ ¹⁴ Ἔτι ἔλαβον " 50

/ ¹⁵ Ἔτι ἔλαβον " 40

/ ¹⁶ Ἔτι ἔλαβον " 57. 30

/ ¹⁷ " 197. 30

Ἡ ἄνωθεν οἰκοδομή

/ ¹⁸ ἔγινεν πῆχες 113. Οἱ αὐτοὶ μαστόροι ἔλαβον / ¹⁹ τὰ τῶν πηχῶν σῶα, ὁμοῦ καὶ
τὸ γεμεκλίκι τὸ κρασί καὶ ἔ / ²⁰ ξώφλησαν καὶ οὕτως ὑπογράφονται.

/ ²¹

8 Σεπτεμβρίου.

/ ²² γιοργίς κοραντος καὶ διμητρίσ τέλις μὲν ἐξέβροντας νὰ γραψουν

/ ²³ βεβεονουν δια χιρος εμου λαζου πογιατζις.

21

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 7β'

1819, 31 Αυγούστου

Ὁ Κωνσταντῆς Γιάννη Βαρβαρίτης συνεφώνησε μετὰ τοῦ Τζώρ / ² τζου
Μάρκου Χριστοφίλου νὰ τοῦ φτιάσῃ μέσα εἰς τὸ ὀσπίτιόν του / ³ στέρναν, ἡ ὁποία
νὰ βάλῃ νερὸν βάθος μάκρος καὶ πλάτος ἴσια / ⁴ μέ τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων,
ἀχνάρια τῆς κάννας εἴκοσι δύο. / ⁵ Σκάψιμον, κτίσιμον, κουρασάνι καὶ εἴ τι ἄλλο
χρειασθῇ νὰ οἰκο / ⁶ δομηθῇ ἡ αὐτὴ στέρνα καὶ ὅσον διάστημα ἔχει τοῦ μάκρους καὶ
πλάτους, / ⁷ ἀπάνωθεν νὰ τὴν στρώσῃ μέ φιλίπραν ἀνακατωμένην / ⁸ μέ χορήγι καὶ
κοπανισμένην, ἐπάνωθεν τῆς φιλίπρας / ⁹ νὰ τὴν μυστρίσῃ μέ κουρασάνι, ὁ ρηθεὶς
Τζωρτζος διὰ αὐτὴν / ¹⁰ τὴν οἰκοδομὴν ἔχει νὰ τοὺς δώσῃ γρόσια διακόσια πέντε,
No 205, / ¹¹ καὶ δύο ὀκάδες (μπ)αρούτη, καὶ τὴν γούρναν ὅπου ἔχουν νὰ μαζω-
χθοῦν / ¹² τὰ νερὰ καὶ τὰ κιούγκια, τῶν ὁποίων τόσον γούρνας ὅσον καὶ κίου / ¹³
γκίων τὰ μαστορικά εἶναι τοῦ Κωνσταντῆ. Τὰ καλούπια τοῦ οἰκοκύρη. Ὅταν
ἐβγάλῃ τὰ καλούπια δὲν ἔχει χρέος ὁ Κωνσταντῆς νὰ / ¹⁵ μυστρίσῃ. Ἄν θελήσῃ ὁ

Τζωρτζος νά τὸ μυστρίση, ἄς πληρώ / ¹⁶ ση τὸν ἴδιον ἢ ἄλλον νά τὸ μυστρίση. Ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς ρη / ¹⁷ θεῖς Κωνσταντῆς εἰς πέντε χρόνους ἢ αὐτὴ στέρνα νά βαστᾶ τὸ νερὸν / ¹⁸ ἀπὸ κάτω ἕως ἀπάνω εἰς τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων, νά εἶναι σάϊκη. / ¹⁹ Εἰς τὸ διάστημα τῶν πέντε χρόνων ἂν δὲν ἔβγη σάϊκη καὶ δὲν βαστάζη τὸ / ²⁰ νερὸν χρέος ὁ Κωνσταντῆς νά τὴν ξαναφτιάση ἐξ ἰδίων του, χωρὶς νά / ²¹ δώση ὁ Τζωρτζος παρά. Καὶ εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν ὑπογράφεται.

/ ²²

31 Αὐγούστου 1819.

/ ²³ Τὰ ἄνωθεν γρόσια 205 σήμερον τὰ ἔλαβεν καὶ ἐξώφλη

/ ²⁴ σεν.

/ ²⁵

16 Ἰανουαρίου 1820.

/ ²⁶ μαστροκοστατιν γιανι βαβαριτι

22

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 8α'

1819, 31 Αυγούστου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἀδελφία Μιχαῆλ καὶ Γεώργης / ² Βασίλεινας συνεφώ-
νησαν μετὰ τοῦ Σταμάτη Γιάννη Γιοῦ / ³ καὶ Δοκού νά τοῦ οἰκοδομήσουν νέον
ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων / ⁴ ἐγγὺς τοῦ ὀσπιτίου Μιχαῆλ Τζάνη. Ὑψὸς καὶ μακρὸς καὶ
πλάτος / ⁵ ὅσον θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης. Τὸ τεῖχος νά εἶναι πλάτος καὶ τὸ κτί / ⁶ σμιον
ὡσάν τοῦ μαγαζίου νέου καπετάν-Γεωργίου, καὶ ὅταν δὲν / ⁷ ἀρέσῃ τοῦ μαστρο-
Γιάννη Ντέντε νά τὸν κρεμίσουν καὶ νά τὸν / ⁸ ξανακτίσουν ἀνέξοδον τοῦ οἰκοκύρη.
Σφυριά ἔχουν νά / ⁹ δουλεύσουν ἐννέα, Νο 9. Ἡ πέτρα καὶ τὸ νερὸν τῶν μαστόρων.
/ ¹⁰ Τὸ χῶμα, ἄμμον, χορήγι καὶ ἓνας ὑπουργὸς νά φτιάσουν τὴν / ¹¹ λάσπην εἶναι
τοῦ οἰκοκύρη. Καὶ διὰ αὐτὴν τὴν οἰκοδο / ¹² μὴν ἔχει νά πληρώσῃ ὁ οἰκοκύρης τὴν
κάθε τεκτο / ¹³ νικὴν πύλην πρὸς παράδες ἑκατὸν ὀκτώ, Νο 108, καὶ τοῦ / ¹⁴ κάθε
σφυρίου τὴν κάθε δουλευτιάρικην ἡμέραν πρὸς / ¹⁵ εἴκοσι τέσσαρους παράδες διὰ
γεμεκλίκιν. Καὶ εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀ / ¹⁶ σφάλειαν ὑπογράφονται. Πρὸς τούτοις ἔλα-
βον καὶ διὰ / ¹⁷ κάπαρον τριακόσια γρόσια, Νο 300.

/ ¹⁸

31 Αὐγούστου 1819.

/ ¹⁹ μαστο μιχαλὶς κε μαστρ γιοργγίς ἱποσκομε.

23

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 8β'

1819, 2 Σεπτεμβρίου

Ὁ μαστωρ-Βασίλης Στρίμπερης μὲ τοὺς ἐπίλοιπους συνδρόφους συνε / ² φώ-

νησε μετά τοῦ Μανώλη Ἐλευθέρη Κατζογιάννη νὰ τοῦ οἰκοδο / ³ μήση νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, μὲ τὴν πῆχην πρὸς 87 παράδες / ⁴ τὴν κάθε πῆχην τεκτονικὴν καὶ γεμεκλίκιν τὴν κάθε ἡ / ⁵ μέραν δουλευτιάρικην γρόσια 2. Ὁ αὐτὸς Βασίλειος μὲ τοὺς συν / ⁶ δρόφους τοῦ ὑπόσχονται ὁ τοῖχος νὰ ἔχη πλάτος παρμάκια 21, ὁ ὁποῖος / ⁷ νὰ εἶναι καλὸς, σάϊκος καὶ εὐμορφος, ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου καπετάν-Κυ / ⁸ ριάκου (Μπ)ρούσκου καὶ νὰ δουλεύσουν πέντε σφυριά. Ὅταν δὲν ἂ / ⁹ ρέση τοῦ δουλκέρη ὅπου παραστέκεται ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν / ¹⁰ οἰκοδομὴν, νὰ τὸν κρεμίσουν καὶ νὰ τὸν ξαναφτιάσουν, / ¹¹ ὅλα τὰ ἔξοδα αὐτῶν. Τὰ λιθάρια ὅπου εὐρίσκονται εἰς / ¹² αὐτὸν τὸν τόπον ὅπου οἰκοδομεῖται αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον μέσα καὶ / ¹³ ἔξω, χρέος οἱ μαστόροι νὰ τὰ ἐβγάλουν νὰ σιάξῃ ὁ τόπος. / ¹⁴ Τὸ χῶμα καὶ χορήγι εἶναι τοῦ οἰκοκύρη, ὁμοίως καὶ ἡ (μπ)αρούτη, ὅσον / ¹⁵ ὑπάγῃ. Τὸ νερὸν καὶ οἱ πέτρες τῶν μαστόρων. / ¹⁶ Ὁ οἰκοκύρης νὰ πληρώσῃ ὑπουργὸν νὰ κάμῃ τὴν λά / ¹⁷ σπην. Καὶ ὑπογράφονται.

/ ¹⁸

2 Σεπτεμβρίου.

/ ¹⁹ 21 Σεπτεμβρίου. Ἐλαβον γρόσια μὲ τὸν κάπαρον / ²⁰ ὅπου εἶχαν πρωτύτερα πεντακόσια, Νο 500.

/ ²¹ βασιλιος στρεμπερις με τους σιντροφους στου υποσχομεν.

/ ²² 6 Ὀκτωβρίου. Τὴν ἄνωθεν οἰκοδομὴν τὴν ἐτελείωσαν καὶ ἔλαβον / ²³ οἱ μαστόροι αὐτὸ ὅπου τοὺς ἀκαρτεροῦσε καὶ μένουσιν τὰ δύο μὲ / ²⁴ ῥη ἔξωφλησμένα καὶ ἀκαταζήτητα. Ὑπόσχονται οἱ μα / ²⁵ στόροι ὁ αὐτὸς Στριμπερης μὲ τοὺς ἐπιλοῖ- πους, ἂν τὰ τει / ²⁶ χῃ αὐτῆς τῆς οἰκοδομῆς λαβὼν κανένα σακα / ²⁷ τιλίκι, εἰς χρόνους πέντε νὰ τὸ διορθώσουν / ²⁸ με ἔξοδα τους. / ²⁹ βασιλις στριμπερις με τους σιντροφον / ³⁰ υποσχομεν.

24

Εξόφληση (για ἓνα σπίτι)

Κώδικας Ν. 8, φ. 9α'

1819, 6 Ὀκτωβρίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι Δημήτρης Ντελῆς, Βασίλης καὶ Γεώργης Κου / ² ρούσιας συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Μανώλη Γεώργη Νικόλα καὶ τοῦ οἴκο / ³ δόμησαν νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων. Σήμερον δὲ τελειω / ⁴ θείσης αὐτῆς τῆς οἰκοδομῆς με- τρώντας τὴν ἔλαβον αὐτὸ ὁ / ⁵ πὺν τοὺς ἀπαρθένευεν εἰς ὅσες πῆχες ἐβγήκεν, ὁμοῦ καὶ τὸ συμ / ⁶ πεφωνηκὸς γεμεκλίκι ἐπὶ χεῖρας μετρητὰ σῶφον εἰς τὸν / ⁷ ἀριθμόν. Εἰς τὸ ἔξῃς μένουν ἀμφοτέρω τὰ μέρη οἱ τε μα / ⁸ στόροι καὶ Μανώλης διὰ αὐτὴν τὴν οἰκοδομὴν ἀνενόχλητα / ⁹ καὶ ἀκαταζήτητα, ὅτι ἐξώφλησαν ὅλον τὸν λογαρια- σμὸν ἕως λεπτόν.

/ ¹⁰

6 Ὀκτωβρίου 1819.

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 9β'

1819, 10 Σεπτεμβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος μαστωρ-Δημήτρης Ντελῆς συνεφώνησε μετὰ τοῦ / ² μαστωρ-Νικόλα Μαραγκοῦ νὰ τοῦ φτιάσῃ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ τὴν στέρναν / ³ ἢ ὁποία νὰ γίνῃ μᾶκρος ἀχνάρια τῆς κάννας 15, πλάτος 10 καὶ βά / ⁴θος 10, συμποσούμενα ἀχνάρια 35, νὰ βάλῃ νερὸν ἕως εἰς τὰ ποδὰ / ⁵ ρια τῶν καλουπίων. Ὁ, τι χρειασθῇ ἡ αὐτὴ στέρνα νὰ οἰκοδομηθῇ, / ⁶ εἶναι ὅλα εἰς βάρος τοῦ μαστωρ-Δημήτρη, ἔξω ἀπὸ τοπιάτικα τῶν λιθα / ⁷ ρίων, ἂν τοὺς ζητήσουν. Ἄν γίνῃ μεγαλυτέρα ἢ αὐτὴ στέρνα ὑπὸ / ⁸ σχετῇ ὁ οἰκοκύρης νὰ ἀποκριθῇ τῷ μάστορι πρὸς γρόσια ἔξε[[ηντα]] / ⁹ φράγκα ἰτὸ ἀχνάρι, ὡς καθὼς ἔχει νὰ πληρώσῃ καὶ τὰ ρηθέντα ἀχνάρια 35 / ¹⁰ ἀνὰ γρόσια ἔξε[[ηντα]] τὸ ἀχνάρι. Ὁ αὐτὸς Δημήτρης δίδει ὑπόσχε / ¹¹ σιν διὰ τὴν αὐτὴν στέρναν νὰ εἶναι σάϊκη, νὰ βαστᾷ τὸ νερὸν / ¹² ἕως ἀπάνω διὰ χρόνους ἑπτὰ καὶ ὅταν δὲν ἔβγῃ σάϊκη νὰ τὴν / ¹³ ξαναφτιάσῃ μὲ ἔξοδά του ἕως νὰ ἔβγῃ σάϊκη καὶ νὰ τὴν κάμῃ ἕως τοῦ / ¹⁴ [] ρίου.

/ ¹⁵

9 Σεπτεμβρίου.

/ ¹⁶ Ἐλαβεν κάπαρον γρόσια 60.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Κώδικας Ν. 8, φ. 10α'

1819, 10 Σεπτεμβρίου

Ὁ μαστωρ-Σταμάτης τοῦ μαστωρ-Κώστα συνεφώνησε μετὰ τοῦ Στάθη / ² Τζιλιγκίρη ἀδελφοῦ Μακρῇ νὰ τοῦ φτιάσῃ τὴν στέρναν νὰ βά / ² λῃ νερὸν ἕως εἰς τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων βάθος, μᾶκρος, πλά / ⁴τος ἀχνάρια τῆς κάννας 33. Ἡ πέτρα, χορήγι, νερὸν, κουρα / ⁵ σάνι, ταράτζες, ὑπουργοὶ, τὰ καλούπια, ἢ ταράτζα ἀπάνω τῆς / ⁶ στέρνας μέσα εἰς τὸ κατώγι ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἕως εἰς τὸ ἄλλο κατωγαίου, / ⁷ νὰ γένῃ μὲ φιλίπρα μὲ χορήγι καὶ ἀπάνω νὰ ἀλειφθῇ μὲ κουρα / ⁸ σάνι, εἶναι τοῦ μαστωρ-Σταμάτη. Ὅσες πέτρες εἶναι ἐβγαλμένες ἀ / ⁹ πὸ τὴν γούβαν δὲν ἔχει κανένα ἔξοδον ὁ μαστωρ-Σταμάτης ἀλλὰ πη / ¹⁰ γαίνουν ἀμούντα εἰς τὸ κτίσιμον. Τὰ σανίδια ἀπάνω τῶν κα / ¹¹ λουπίων, τὰ κιούγκια καὶ ἡ γούρνα καὶ ὁ λαιμὸς στέρνας εἶναι τοῦ Στάθη / ¹² καὶ διὰ αὐτὴν τὴν οἰκοδομὴν καὶ ἔξοδα ἔχει νὰ δώσῃ ὁ Στάθης / ¹³ γρό(σια) 220. Ἄν γίνῃ μεγαλυτέρα, δηλαδὴ βάλῃ περισσότερον / ¹⁴ νερὸν ἀπὸ τὰ ἀχνάρια 33, ὅσον πέφτει εἰς τὸ ἀχνάρι νὰ πλη / ¹⁵ ρώσῃ ὁ Στάθης. Ὑπόσχετῇ ὁ αὐτὸς Σταμάτης {ἡ} ἢ στέρνα νὰ / ¹⁶ ἔβγῃ σάϊκη καὶ νὰ βαστᾷ τὸ νε-

ρόν. Τὴν αὐτὴν ὑπόσχεσιν τὴν δίδει / ¹⁷ διὰ πέντε χρόνους καὶ ἂν εἰς τὴν αὐτὴν διορίαν δὲν ἔβγη σάϊκη καὶ δὲν / ¹⁸ βαστάζη τὸ νερόν νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ μὲ ἰδιά του ἔξοδα νὰ / ¹⁹ κρατῇ τὸ νερόν καὶ νὰ μὴν ἐμπορῇ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Στάθην / ²⁰ οὐδὲ λεπτόν.

/ ²¹

10 Σεπτεμβρίου.

/ ²² ἔλαβεν διὰ κάπαρον γρόσια 100.

/ ²³ ἐγὼ μάστρο σταματης του μάστρο κωσσ στα βεβονο ειδιοχιρος

/ ²⁴ εμου.

/ ²⁵ 20 Ὀκτωβρίου ἔλαβεν ἔτι γρόσια 120.

27

Διάφορες εργασίες-επισκευές

Κώδικας Ν. 8, φ. 10β'

1819, 17 Σεπτεμβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος μαστωρ-Γιάννης Σωτηροπούλος συνεφώνησε / ² μετὰ τοῦ Δημήτρη Ἀγγέλου Τίκλη διὰ νὰ τοῦ φτιάσῃ τὰ λούκια τοῦ ὅσπι / ³ τίου ἀπὸ κιούγκια σίγουρα καλὰ νὰ μὴν τρέχουν τὸ νερόν καὶ ποτὶ / ⁴ σὴ τὸν τοῖχον, μὲ ὑπόσχεσιν αὐτοῦ τοῦ Σωτηροπούλου εἰς τρεῖς χρόνους νὰ / ⁵ ἔβγουν σάϊκα νὰ μὴν τρέχουν καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν 3 χρόνων / ⁶ ἂν τρέξουν νὰ τὰ ξαναφτιάσῃ μὲ ἔξοδα του. Νὰ μερεμετίσῃ καὶ τὰ / ⁷ κεραμίδια, τὰ ὅποια, ὅσα ἔμβουν νέα, εἶναι τοῦ οἰκοκύρη. / ⁸ Ἐτι νὰ ἀπεράσῃ τῆς μουσάνδορας ἓνα ταμπάνι ἀπὸ καστα / ⁹ νιά, νὰ μερεμετίσῃ καὶ τὸν φοῦρνον νὰ μὴν ἔμβῃ τὸ νερόν / ¹⁰ μέσα. Καὶ τὴν αὐλὴν νὰ τὴν φτιάσῃ ταράτσα μὲ φιλίπρα ἢ / ¹¹ ὅποια ἀνακατωμένη μὲ χορήγι καὶ ἀπάνω νὰ τῆς ἀπεράσῃ / ¹² κουρασάνι. Τὸ κατώγαιον, ὅσον ἔχουν συμφωνίαν, νὰ / ¹³ τὸ στρώσῃ μὲ χ[ῶμ]α χόρηγον καὶ νὰ τὸ περδαχίσῃ. Διὰ ὅλα / ¹⁴ αὐτὰ νὰ τοῦ δώσῃ ἔξοδα καὶ μαστορικὰ γρόσια ἑκατὸν πέντε, / ¹⁵ Νο 105, ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβεν διὰ κάπαρον γρόσια 30 / ¹⁶ καὶ τελειώνοντας ἡ δουλειὰ νὰ λάβῃ καὶ τὰ ἐναπολειφθέντα.

/ ¹⁷

17 Σεπτεμβρίου.

28

Μάντρα

Κώδικας Ν. 8, φ. 11α'

1819, 21 Σεπτεμβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος μαστωρ-Δημήτρης Ντελῆς συνεφώνησε μετὰ / ² τοῦ Γεώργη Κοταρᾶ νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ τοῖχον μάνδρας εἰς τὴν / ³ νῆσον Δοκοῦ ἀποκοπὴν ὡς κατα[θιθένε]. Τὰ αὐτὰ τεῖχη ἔχουν / ⁴ νὰ κτισθοῦν μὲ πέτρες ξηρὲς καὶ νὰ ἀνε-

βοῦν εἰς ὕψος κατὰ τρα / ⁵ μουντάνας δύο ἡμισυ πῆχες [[ὁμοίως καὶ]] κατὰ πουνέν-
ντε δύο πῆχες, κατὰ ὄ / ⁶ στρια γάρπη με τὸ θεμέλιον πῆχες δύο ἡμισυ, κατὰ λεβά-
ντε πῆ / ⁷ χες δύο. Τὸ μέρος ὅπου εἶναι τὸ ποτάμι ἔχει νὰ γίνῃ 19 πῆχες τοῖχος / ⁸
τοῦ μακροῦς με λάσπην. Ἔτι νὰ γίνουν καὶ δύο πόρτες εἰς ὄ, τι μέρος / ⁹ θελήσῃ ὁ
οἰκοκύρης αἱ ὁποῖαι ὅσον καλῇ νὰ κτισθοῦν με λάσπην / ¹⁰ καὶ ἐπάνω νὰ γίνῃ σα-
μάρι. Καὶ διὰ αὐτὰ τὰ μαστορικά τῆς αὐτῆς ἀπο / ¹² κοπῆς ἔχει νὰ λαμβάνῃ γρό-
σια 240 καὶ οὐχὶ ἄλλο τι. Αὐτὴν / ¹³ τὴν μάνδραν ἔχει νὰ τὴν καταπιάσῃ αὐτὸς ὁ
ρηθεὶς μαστωρ-Δη / ¹⁴ μήτρης τελειώνοντας τὴν στέρναν τοῦ μαστωρ-Νικόλα Μα-
ραγκοῦ / ¹⁵ χωρὶς τινος προφάσεως.

/ ¹⁶

21 Σεπτεμβρίου.

/ ¹⁷ Ὁ αὐτὸς μαστωρ-Δημήτρης Ντελῆς ἔλαβεν κάπαρον γρόσια 40.

28α*

Μάντρα

Κώδικας N. 8 (λυτό έγγραφο)

1819, 21 Σεπτεμβρίου

1819, Σεπτεμβρίου 21, Ὑδρα.

/ 2 Τὴν σήμερον ἐσυμφωνήσαμε ἐγὼ ὁ Γεώργιος Κοταρᾶς / ³ με τὸν μαστρο-
Δημήτρη Τελῆ νὰ μοῦ φτιάσῃ μία μάντρα / ⁴ εἰς τὸ Δοκὸ ξερολίθι, τὴν ὁποία μάν-
τρα ὕψος κατὰ / ⁵ τὴν τραμουντάνα δύο ἡμισυ πῆχες, κατὰ πουνέντε / ⁶ δύο, κατὰ
ὄστρια-γάρπη ἀπὸ θεμέλιο πῆχες δύο ἡμισυ, / ⁷ κατὰ λεβάντε πῆχες δύο καὶ δύο
πόρτες με / ⁸ λάσπη καὶ νὰ τοῦ φτιάσῃ 15 πῆχες με λάσπη / ⁹ διὰ τὸ ποτάμι. Καὶ
εἶναι τὸ παζάρι γρόσια 240. / ¹⁰ Καὶ οὕτως ἔδωσα τὴν παροῦσαν μου διὰ σιγουρητὰ
/ ¹¹ τοῦ {τοῦ} Γεώργη Κοταρᾶ καὶ γλυτώνοντας ἀπὸ τὸ μα / ¹² στρο-Νικολὸ τὴν
στέρνα νὰ πάω νὰ τοῦ τὸ φτιάσω χωρὶς / ¹³ ἄλλο.
/ ¹⁴ Καὶ ἔλαβε κάπαρο γρόσια 40.

29

Εξόφληση καὶ εγγύηση (για ταράτσα)

Κώδικας N. 8, φ. 11β'

1819, 28 Σεπτεμβρίου

Ὁ Βασίλης Δημητράκαινας εἶχε συμφωνήσῃ με τὸν Στέριον γαμ / ² βροῦ
Πάνου Κάκου καὶ τοῦ ἔφτιασεν τὸ λιακωτὸν τοῦ ὀσπιτίου του / ³ ταράτζαν με φιλί-

* Το συμφωνητικό εἶναι γραμμένο σε λυτό έγγραφο, με ἄλλο χέρι (πιθανόν του εργολά-
βου), καὶ ἀποτελεῖ τὸ πρόχειρο σχεδιάσμα τῆς προηγούμενης πράξης (αριθ. 28). Βρισκόταν
ανάμεσα στα φ. 2 καὶ 3.

πρα, τὴν ὁποίαν ἀνακατωμένην με χο / ⁴ ρήγι. Καὶ σήμερον ἔλαβεν ὅλον αὐτὸν ὅπου εἶχαν συμφωνίαν / ⁵ καὶ δὲν ἔμεινε νὰ λαμβάνη ὀβολὸν ὁ αὐτὸς Βασίλης, ὁ ὁποῖος δίδει / ⁶ ὑπόσχεσιν ὅπου αὐτὴ ἡ ταράτσα νὰ εἶναι σάϊκη καὶ νὰ μὴν στάζη / ⁷ καὶ ἂν στάζη νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ με ἔξοδά του ἕως νὰ γίνῃ στάνια / ⁸ χωρὶς νὰ πρε-
τενδέρῃ ἀπὸ τὸν Στέριον διὰ τὴν ξαναφτιάσειν / ⁹ ὀβολόν.

/ ¹⁰

28 Σεπτεμβρίου.

/ ¹¹ βασιλεις τῆς διμιτρακαινα.

30

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 12α'

1819, 28 Σεπτεμβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος Γεωργάκης μαστρο-Σωτήρου συνεφώνησε με / ² τὰ τοῦ Γκίκα Γεώργη Τζαγκάρη νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ τὴν στέρναν ἔ / ³ ξω τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ τοῦ μέρου[[λε]]ς λεβάντε, ἡ ὁποία νὰ γίνῃ βάθος / ⁴ ἀχνάρια τῆς κάννας δέκα, μακρος δεκάξε καὶ πλάτος δέκα, συμπο / ⁵ σούμενα ἀχνάρια τῆς κάννας ἀπὸ τὸ πά-
τος ἕως εἰς τὰ ποδάρια τῶν / ⁶ καλουπίων τριάντα ἔξε. Ἄν εὔρεθῇ πέτρα βράχος καὶ δὲν ἤμπορῇ / ⁷ νὰ ρίξῃ φουρνέλλα, ὑπόσχεται ὁ ρηθεὶς μάστορης τὸ βάθος νὰ
τὰ γιῶ / ⁸ μίση εἰς τὸ μακρος, πάντα νὰ βάλῃ νερόν ἀχνάρια τριάντα / ⁹ καὶ ἔξε, εἰς τὸ βάθος ὅμως ὅσον ἤμπορέσῃ ἂν εἶναι βράχος ἔχει νὰ ὑ / ¹⁰ πάγῃ καὶ ἀπὸ τὸ ἔδαφος τῆς γῆς ἔχει νὰ σηκωθῇ ἴσια με τὴν κάτω κάσ / ¹¹ αν παραθυρίου κατω-
γαίου ἡ ταράτσα καὶ παρὰνω νὰ μὴν ἀνέβῃ ἀπὸ / ¹² τὴν κάσαν οὔτε δάκτυλον, ἀπὸ δὲ τὴν γωνίαν τοῦ ὀσπιτίου αὐ / ¹³ τοῦ μέρους ὀστρίας νὰ μὴν ἔβγῃ οὔτε δάκτυλον εἰ μὴ πρόσω / ¹⁴ πον με αὐτὴν τὴν γωνίαν νὰ βαλθῇ ἀπετονί[α]. Ὁ, τι χρειασθῇ / ¹⁵ ἡ αὐτὴ στέρνα νὰ οἰκοδομηθῇ εἶναι ὅλα τοῦ μαστόρου ἔξω ἀπὸ / ¹⁶ μία ὀκά (μπ)αρούτη, ὅπου ἔχει νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸν οἰκοκύρην καὶ μέρους κε / ¹⁷ ρεστὲ διὰ κα-
λούπια (ἂν εὔρισκεται εἰς αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον). Ἀπάνω / ¹⁸ τῆς [[ταράτζας]] στέρνας, ὅσον κρατεῖ μακρος καὶ πλάτος, / ¹⁹ νὰ γίνῃ ταράτσα με φιλίπραν ἀνακατωμένην / ²⁰ με χορήγι καὶ νὰ τὴν μυστρίσῃ με κουρασάνι / ²¹ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Γκίκας διὰ ἔξοδα καὶ κόπους γρόσια 340, ἐκ τῶν / ²² ὁποίων ἔλαβεν ὁ μάστορης διὰ κάπαρον γρόσια 185. Τὰ / ²³ ἐναπολειφθέντα νὰ τὰ λάβῃ τελειώνοντας αὐτὴν τὴν στέρ / ²⁴ ναν, δηλαδὴ κλειδώνοντας τὸ θόλος. Αὐτὴν τὴν στέρναν / ²⁵ ἔχει νὰ τὴν ἀρχίσῃ εἰς τὰς 15 τοῦ ἐρχομένου Νοεμβρίου καὶ ἂν μαγκά / ²⁶ ρη καὶ δὲν ἀρχίσῃ εἰς τὰς 15 ἢ 16 ἢ ἕως 18 Νοεμβρίου νὰ δώσῃ εἰς / ²⁷ τὸν Γκίκαν γρόσια 185, τὸ κάπαρον καὶ ἄλλα τόσα διὰ πισμανλίκι. / ²⁸ Ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Γεωργάκης ἡ αὐτὴ στέρνα νὰ εἶ-
ναι σάϊκη, νὰ βά / ²⁹ στᾶ τὸ νερόν ἕως εἰς τὰ ποδάρια καλουπίων καὶ, οὐδὲν ἔβγῃ

σάϊκη, / ³⁰ νά τήν ξαναφτιάση με ἴδια του ἔξοδα. Αὐτὴ ἡ συμφωνία εἶναι / ³¹ διὰ 3 χρόνους. Καὶ οὕτως ὑποσημειοῦται.

/ ³²

28 Σεπτεμβρίου.

/ ³³ εἶπο γιοργακὶς του μάστρο σοτιρου ηποσκόμε.

* ἸΣήμερον, 6 Αὐγούστου 1822, ὁ Γκίκας Τζηγκάρη ἐμέτρησε τοῦ Γεωργάκη τὰ ρε-
στάντε καὶ ἐξώφλησαν. / 2 Μένουν ἀμφοτέρω τὰ μέρη ἀκαταζήτητα. Ἰ

31

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 12β'

[1819], 1 Οκτωβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος Ἀντώνης Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Δημή / ² τρη
Ἡμέρου νά τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, τὸ ὁποῖον / ³ τοῦ μὲν μά-
κρους ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην πῆ / ⁴ χες ἑννέα καὶ τοῦ
πλάτους ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην πῆχες / ⁵ πέντε ἡμισυ. Ὑψος ἀπὸ
τὴν κάτω κάσαν τῆς πόρτας αὐτοῦ καὶ ἰδίου / ⁶ ὀσπιτίου ἕως νά πέσουν τὰ περα-
στάρια (ἐκτὸς τῶν ἀστρακίων) / ⁷ πῆχες τρεῖς. Μίαν πόρταν, τρία παραθύρια,
(νι)ουλάπι ἓνα, τὰ ὅ / ⁸ ποῖα νά γίνωνται τακίμια με τὰ φύλλα, με τὰ μάσχουλα καὶ
με τὰ / ⁹ κολτεμῆρια ἀπὸ σίδηρον, νά φτιάσῃ τὴν καμινάδα, ὅσος / ¹⁰ τόπος εἶναι
γούβα νά γίνῃ παρακατώγι, νά ἀπεράσῃ πέντε τρα / ¹¹ βες καστανιές καὶ τὰ περα-
στάρια καὶ τὰ ψαλίδια καὶ ὅλος ὁ κερεσιές / ¹² ὅπου χρειάζεται εἰς αὐτὴν τὴν
οἰκοδομὴν νά εἶναι ἀπὸ καστανιά. / ¹³ Εἰς τὴν σκεπὴν νά βάλῃ σκίζες καθὼς καὶ
τοῦ ὀσπιτίου Ἀγγελῇ Παχῷ. / ¹⁴ Τοῦ ὀσπι[τίου αὐτοῦ] ὀπίσω ὁ ἀφαῖτης νά γίνῃ
καθὼς τοῦ Βασίλη, γειτόνου αὐτοῦ τοῦ Ἡμέ / ¹⁵ ρου, [καὶ διὰ τὸ] στρώσιμον μέσα,
χρέος ὁ Λαγκαδιανὸς νά δώσῃ / ¹⁶ ὅσον χορήγι χρειασθῇ. Ὅ, τι χρειάζεται αὐτὸ τὸ
ὀσπίτιον νά οἰκο / ¹⁷ δομηθῇ εἶναι ὅλα τοῦ μαστωρ-Ἀντώνη (ἔξω ἀπὸ τὴν κλειδαριά
τῆς / ¹⁸ πόρτας καὶ τὸ σουβαὶ καὶ τὸ στρώσιμον μέσα) ὅπου ἔχει νά δώσῃ ἑρρία φορ-
τώματα χορήγι ὁ Ἀντώνης Ἰ / ²⁶ μία ἡμέρα νά πληρώσῃ ὁ Δημήτρης τὸ πουλούκι.
Ἡ πόρτα ἔχει / ²⁷ νά ἔμβῃ εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶναι σιαγμένον Ἰ Καὶ κατὰ / ¹⁹ τὴν
συμφωνίαν τους νά δώσῃ ὁ Δημήτρης Ἡμερος γρόσια τετρακόσια / ²⁰ σαράντα, Νο
440, ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβεν ὁ Λαγκαδιανὸς διὰ κά / ²¹ παρον γρόσια 200.
Ὑπόσχεται αὐτὸς ὁ Ἀντώνης Λαγκαδιανὸς τὰ τεῖχη / ²² αὐτοῦ τοῦ ὀσπιτίου νά γί-
νουν καλοὶ, εὐμορφοὶ καὶ σάϊκοι καὶ νά γίνουν ἄρμο / ²³ λόγι με τὸ χορήγι καὶ νά

* Το κείμενο που ακολουθεῖ (ἡ ἐξώφληση) εἶναι γραμμένο στο ἀριστερὸ περιθώριο, κάθετα στο κείμενο του συμφωνητικοῦ, ἀπὸ πάνω πρὸς τα κάτω ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς δεύτερης σειρᾶς.

τελειώση αὐτὴ ἡ οἰκοδομὴ ἕως τοῦ Ἁγίου / ²⁴ Δημητρίου. Καὶ οὕτως ὑπογράφεται.
 / ²⁵ [α'] Ὀκτωβρίου
 / ²⁶ Μία ἡμέρα νὰ πληρώσῃ ὁ Δημήτρης τὸ πουλούκι. Ἡ πόρτα ἔχει / ²⁷ νὰ ἔμβῃ
 εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶναι σιαγμένον.
 / ²⁸ Τὴν ἄνωθεν οἰκοδομὴν τὴν ἐτελείωσαν καὶ ἐξεμπέρι / ²⁹ δευσαν καὶ ἐξώφλησαν
 τὰ δύο μέρη.
 / ³⁰ 21 Ἀπριλίου 1820.

32

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 13β' *

1819, 8 Ὀκτωβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος Γεώργης τοῦ μάστορος Νικόλα συνεφώνησε / ² μετὰ τοῦ
 Γεώργη Σωτήρου (Μπ)ούχλα νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ τὴν στέρναν / ³ ἔξω εἰς τὴν αὐλὴν,
 τὴν ὁποίαν νὰ τὴν ξεμπηλιάσῃ καὶ νὰ τὴν ἀνοίξῃ, / ⁴ ἡ ὁποία στέρνα νὰ βάλῃ νερὸν
 ἀπὸ τὸ πάτος ἕως εἰς τὸν θόλον ἄχνά / ⁵ ρια τῆς κἄννας τριάντα. Ὅ, τι χρειάζεται
 νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ αὐτὴ / ⁶ στέρνα εἶναι ὅλα τοῦ μαστόρου, τὸ κουρασάνι μέσα ἔχει
 νὰ τὸ βάλῃ ἕως / ⁷ εἰς τὸ θόλος, δηλαδὴ νὰ τὴν μυστροῖσῃ ὅλην καὶ τὸ θόλος, ἀπά-
 νωθεν τὴν / ⁸ ταράτσαν νὰ τὴν κάμῃ μὲ φιλιπράν ἀνακατωμένην μὲ / ⁹ χορήγι καὶ
 ἀπάνωθεν τῆς φιλιπράς νὰ τὴν μυστροῖσῃ μὲ κουρασάνι. / ¹⁰ Προσέτι τὴν πόρταν
 τῆς αὐλῆς νὰ τὴν βάλῃ εἰς τὸ στενόν. / ¹¹ Διὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔξοδα καὶ κόπον νὰ δώ-
 σῃ ὁ Μπούχλας γρόσια / ¹² 265. Ἄν ἡ αὐτὴ στέρνα δὲν βάλῃ τὸ ὅσον νερὸν ὡς ἄνω-
 θεν / ¹³ λέγομεν 30 ἄχνάρια ἄλλ' ὀλιγώτερον, ἔχουν συμφωνίαν / ¹⁴ ὅ, τι πέφτῃ εἰς
 τὸ ἄχνάρι, δηλαδὴ ὅσα γρόσια ἔρχεται νὰ χάνῃ ὁ μάστο / ¹⁵ ρας ἀπὸ τὸν λογαρια-
 σμὸν τὰ γρόσια 265, καὶ ἂν γίνῃ καὶ βάλῃ / ¹⁶ περισσότερον νὰ πληρωθῇ παρὰ τὸ
 ὅσον πέφτῃ εἰς τὸ ἄχνάρι. / ¹⁷ Ὑπόσχεται ὁ ρηθεὶς μαστωρ-Γεώργης ὅπου ἡ αὐτὴ
 στέρνα νὰ ἔβγῃ σάϊ / ¹⁸ κη καὶ νὰ βά / ²⁹ στᾶ ὅλον τὸ νερὸν ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἀπά-
 νωθεν, / ¹⁹ καὶ ἂν δὲν βαστάξῃ ὅλον τὸ νερὸν νὰ τὴν διορθώσῃ ἢ νὰ τὴν ξανα / ²⁰
 φτιάσῃ μὲ ἔξοδα ἰδιὰ του, χωρὶς νὰ πάρῃ παρὰ ἀπὸ τὸν οἶ / ²¹ κοκύρην διὰ τὴν
 διόρθωσιν ἢ ξανάφτιασιν. Ἡ αὐτὴ συμ / ²² φωνία καὶ ὑπόσχεσις εἶναι διὰ πέντε
 χρόνους.

/ ²³ Ἀπὸ τὰ ἄνωθεν γρόσια 265 ἔλαβεν σήμερον κάπαρον γρόσια 200.

/ ²⁴

8 Ὀκτωβρίου 1819.

/ ²⁵ μαστροογιωργίς υποσχομε τα ανωθεν δια χιρος μου/ ²⁶ ελαβα και τα ρεστα γροσια και εξοφιλισα 20 νωεμριου 1819./ ²⁷ γιωργίς μαστρονικολα

* Το φ. 13α' δεν περιέχει καμία πράξη (παραμένει άγραφτο).

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 14α'

1819, [31] Οκτωβρίου

Ὁ ὑπογεγραμμένος Βασίλης Στρέμπερης συνεφώνησε μετὰ / ² τοῦ Δημήτρη Ντελῆ, νὰ τοῦ φτιάσῃ τὸ ὀσπίτιον ὀπισθεν τοῦ ὀσπιτίου καπετάν / ³ -Κωνσταντῇ μέ τὴν πῆχυν, τὴν κάθε πῆχυν πρὸς παράδες 78 καὶ γε / ⁴ μεκλίκι τὴν κάθε ἡμέραν δουλευτάρικην 4 ὀκάδες 200 δράμια / ⁵ κρασί. Νὰ πληρώσῃ ἕναν πουργὸν καὶ δύο κοφίνια. Ὑπόσχεται ὁ / ⁶ αὐτὸς Στρέμπερης νὰ κάμῃ τοῖχον εὐμορφον καλὸν καὶ σάϊκον / ⁷ ἀπ' ἔξω νὰ ἀπεράσῃ ἀρμολόγι καὶ τὰ τεῖχη σκέτα καὶ ὄχι ἀράδα κα / ⁸ τὰ τὸ νέον, ἀλλὰ κατὰ τὸ παλαιόν. Ὅ,τι χρειάζονται τὰ τεῖχη αὐτὰ / ⁹ νὰ κτισθοῦν εἶναι ὅλα τοῦ Βασίλη / ¹⁰ ἔξω ἀπὸ τὸν κερεστὲ καὶ τὴν ἄμμον ὅπου εἶναι τοῦ οἰκοκύ / ¹⁰ ρη.

[31] Ὁκτωβρίου.

/ 11 ἔλαβεν κάπαρον γρόσια 100

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Κώδικας Ν. 8, φ. 14β'

Νέον οσπίτιον

ΑΘΗΝΩΝ

1819, 4 Νοεμβρίου

Ὁ Γεώργης Σταμάτη Κουρούσα συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γιάννη γαμβροῦ Λα / ² ζάρου Μαρικιοῦ, νὰ τοῦ φτιάσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων συγκο / ³ λλητὸν μετὰ τοῦ ὀσπιτίου Μανώλη Δημήτρη Ἡλία δύο πλευρὰ καὶ ἕνα ἀρ / ⁴ φανόν. Αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον ἔχει νὰ γίνῃ ἀπ' ἔξω γωνίαν ἕως εἰς τὴν / ⁵ ἄλλην γωνίαν μᾶκρος πῆχες ἔνδεκα τοῦ πλάτους κούφωμα ἀχνάρια / ⁶ τῆς πῆχης 13 (τὸ τεῖχος πλάτος 3 ρούπια), ὕψος τὸ κάτω πλευρὸν μὲ / ⁷ τὸ θεμέλιον εἰς τὴν μέσην ἕως εἰς τὸ τέλος πῆχες ἔξε. Κουφώματα / ⁸ 4, πόρτες δύο, δουλάπια δύο (μὲ χωρὶς κουτί) μὲ τὰ φύλλα νὰ σφαλῇ / ⁹ σουν (ἄνευ κολτεμηρίων), περαστάρια πεύκινα, ψαλίδια, ρεντίνες, / ¹¹ σκεπὴ πέταυρα, καρφιά, κεραμίδια καὶ μαστορικά καὶ εἴ τι χρειά / ¹² ζεταὶ νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον εἶναι τοῦ μαστόρου. Τὸ κτίσιμον ἀράδα ὡσάν τὰ τοῦ ὀσπιτίου Νικόλα Διολῆ. Διὰ ὅλα τὰ ἄνω / ¹³ θεν ὅσα ἔξοδα ἀκολουθήσουν ὑπόσχε-ται ὁ αὐτὸς Γιάννης κατὰ / ¹⁴ τὴν συμφωνίαν μεταξὺ αὐτῶν γρόσια 660, τὰ ὅποια / ¹⁵ ἔχουν νὰ δοθοῦν ὡς κάτωθεν εἰς τέσσαρες ράτες.

/ ¹⁶ Τώρα

γρόσια 100

/ ¹⁷ Καὶ ὕστερον ἀπὸ 4 ἡμέρας, θεμελιώνοντας

" 100

/ ¹⁸ Καὶ τελειώνοντας τὰ τεῖχη ἀπὸ τὸ κτίσιμον

" 200

/ 19 Καὶ τελειώνοντας τὴν σκεπὴν
/ 20
/ 21

" 260
γρόσια 660
4 Νοεμβρίου 1819.

35

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 15α'

1819, 5 Νοεμβρίου

Ὁ Γεώργης Μαρκάρης καὶ Γεωργάκης Βαρελᾶς συνεφώνησαν / 2 μετὰ τοῦ Δημήτρη Ντέντε Τζολάκη, νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν νέον / 3 ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, ὡσὰν τὸ ὀσπίτιον τὸ παλαιὸν τοῦ Χατζῆ, γαμπροῦ / 4 Ποτογιάννη, τὸ μᾶκρος του ὄστρια τραμουντάνα ἰσπεξω ἴσια μὲ αὐτὸ / 5 τοῦ πλάτους, κούφωμα ἀχνάρια δώδεκα. Τὸ κτίσιμον καλὸν μὲ / 6 χορήγι ὡσὰν τοῦ ὀσπιτίου Σβόμπου. Τράβες πεύκινες εἰς τὸ πάτω / 7 μα, περαστάρια, ψαλίδια, ρέντινες, ἡ σκεπὴ πέταυρα πυκνὰ / 8 καὶ κεραμίδια, κουφώματα ὀκτὼ μὲ τὰ φύλλα τους ἀπὸ τάβ / 9 λες βενέτικες, μὲ μάσχουλα (ἄνευ κολτεμηρίων), χορήγι, / 10 ὑπουργοῦς, ντουλκέρη καὶ ὅ, τι χρειασθῇ νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτὸ τὸ / 11 ὀσπίτιον, εἰς τριάντα μίᾳ ἡμέρᾳ νὰ παραδώσουν τὸ κλει / 12 δι τοῦ αὐτοῦ Δημήτρη, αὐτὸς δὲ διὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐξόδα καὶ κό / 13 πους αὐτῶν νὰ τοὺς δώσῃ γρόσια 800.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Διάφορες εργασίαι (μπήλιαση)

Κώδικας Ν. 8, φ. 15β'

1819, 8 Νοεμβρίου

Ὁ Δημήτρης Ριζώτης συνεφώνησε μετὰ τοῦ Δημήτρη Ντελῆ νὰ μπηλιάσῃ τὸ / 2 ὀσπίτιον τοῦ Γιάννη Κομπολήλα ἀποκοπή. Τὸ αὐτὸ ὀσπίτιον τὸ ἔχει ἀπ' / 3 αὐτοῦ τοῦ ἀποκοπῆ αὐτὸς ὁ Δημήτρης Ντελῆς. Αὐτὴν τὴν (μπ)ήλιασιν ὑπόσχεται / 4 αὐτὸς ὁ Ριζώτης ὅπου νὰ τὴν κάμῃ καλὰ καὶ νὰ μὴ στάζῃ. Τὸ χῶ / 5 μα καὶ οἱ ἀφάνες εἶναι διὰ λογαριασμὸν τοῦ Ριζώτη, ὁμοίως καὶ τὸ νερὸν / 6 καὶ κοπανιστικά. Καὶ νὰ λάβῃ διὰ κόπον, νερὸν καὶ κοπανιστι / 7 κά γρόσια ἑκατὸν τριάντα, Νο 130, ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβεν / 8 διὰ κάπαρον ἀπὸ τὸν αὐτὸν Ντελῆν γρόσια 30.
/ 9

8 Νοεμβρίου.

37

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 15β'

1819, 17 Νοεμβρίου

Ὁ Γεωργάκης Βαρελᾶς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Σπύρου Κοτζοβίλη, νὰ τοῦ οἰ / 2

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

κοδομήση νέον όσπίτον έκ θεμελίων μέ την πήχην, τό τείχος / ³ νά γίνη ώσάν τοῦ όσπιτίου Στάθη Κουλτζουνιώτη. "Ο, τι χρειασθῇ νά γίνη αὐτή ή / ⁴ οίκοδομή εἶναι τοῦ Βαρελά. "Ο Κοτζοβίλης ἔχει νά πληρώσῃ ἕναν ὕ / ⁵ πουργόν νά κάμῃ την λάσπην. Καί μετρώντας αὐτήν την οίκοδομήν / ⁶ ὅσες πῆχες ἔβγουν, νά τές πληρώσῃ ὁ Κοτζοβίλης, πρὸς γρόσια 2 την / ⁷ κάθε πήχην.

/ ⁸ Ἔλαβεν διὰ κάπαρον ὁ Βαρελάς γρόσια 50.

/ ⁹

17 Νοεμβρίου 1819.

/ ¹⁰ 23 Δεκεμβρίου ἔλαβεν τέλος καί ἐξώφλησαν.

38

Διάφορες εργασίες (σκάλες, τοίχοι)

Κώδικας Ν. 8, φ. 16β' *

1819, 14 Δεκεμβρίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι συνεφώνησαν μετὰ τοῦ κυρίου Ἰωάννου Κριε / ² ζῆ νά φτιάσουν τῶν δύο νέων όσπιτίων τές σκάλες, τὰ τείχη / ³ τῶν αὐλῶν, κουζίνων καί τῶν μάνδρων. Ἀρχινώντας ὕστερον / ⁴ τῶν Θεοφανείων νά δουλεύσουν δώδεκα σφυριά ἢ δέκα καί ὄχι παρα / ⁵ κάτω, νά δουλεύσουν τοίχον καλόν, σάϊκον, ώσάν τό τείχος τῆς / ⁶ αὐλῆς Ἐλευθερίου, συγκολλητός μετὰ τοῦ Κυριάκου Παξινοῦ. "Όταν / ⁷ δέν ἀρέσῃ τοῦ οἰκοκύρη νά τό γκομετῇ καί νά τό ξανακτίσουν / ⁸ ἀνέξοδον τοῦ οἰκοκύρη, νά ἔχουν χόντρος τό τείχος τρία ρούπια / ⁹ καί ὅσοι τοίχοι εἶναι θεμελιωμένοι αὐτῶν τῶν μάνδρων, ὅσον χόν / ¹⁰ τρος ἔχωσι, τόσον ἔχουν νά ὑπάγωσιν εἰς ὕψος ἕως τό τέλος. / ¹¹ "Όσες πῆχες τοίχοι γίνουν κατὰ την συμφωνίαν τους ὡς εἶρη / ¹² ται ἔχουν νά πληρωθῶσιν μαζί μέ τό γεμεκλίκι πρὸς παρά / ¹³ δες ὀγδοήντα ἕνα ἡ ή κάθε πήχη. "Ο, τι χρειασθῇ νά κτισθοῦν αὐτά τὰ τεί / ¹⁴ χη (ἐκτὸς ἀπὸ τές πέτρες ὅπου εἶναι τῶν μαστόρων, τές ὁποῖες / ¹⁵ ἔχουν νά τές ἐβγάλουν ὑποκάτωθεν τοῦ μύλου Βώκου μέ (μπ)αρούτη τοῦ / ¹⁶ οἰκοκύρη), λάσπη, χῶμα, ἄμμον καί χορήγι καί εἴ τι ἄλλο / ¹⁷ εἶναι τοῦ οἰκοκύρη. Καί εἰς ἀσφάλειαν ὑπογράφονται.

/ ¹⁸

14 Δεκεμβρίου 1819.

/ ¹⁹ Σήμεραρον ἔλαβον διὰ κάπαρον γρόσια ἑκατόν

/ ²⁰ πενήντα 150.

/ ²¹ μαστρο κωσ σταντης κουρουσας και γιωργη κουρουσας παναγιوتاκυσ

/ ²² κιλικυς γιοργακυσ λολος διμιτρης πριτζος γιανις πριτζος

/ ²³ αναστασις λαγκαδιανος και αναστασις μπουλουσις ιποσκομεθα

* Το φ. 16α' δεν περιέχει καμία πράξη (παραμένει άγραφτο).

39

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 17α'

1819, 26 Δεκεμβρίου

Οί μαστόροι Δημήτρης Ἡμερος καὶ Στάθης συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Ἀγγελῆ /²
Μαστρογεωργάκη νὰ τοῦ φτιάσουν νέον ὀσπίτιον ἕως πῆχεων 300 /² μὲ χωρὶς πά-
τον, νὰ φτιάσουν τοῖχον καλὸν καὶ εὐμορφον καὶ σάϊκον, /⁴ τὸ νερὸν εἶναι τῶν μα-
στόρων, ἡ λάσπη καὶ παρούτη καὶ χορήγι τοῦ οἰκοκύ /⁵ ρη. Μετρώντας ὅσες πῆχες
ἔβγη χρέος ὁ Ἀγγελῆς νὰ τοὺς πληρῶ /⁶ ση τὴν κάθε πῆχην πρὸς γρόσια δύο, νὰ
δώσῃ καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου /⁷ μισὴ ὁκὰ κρασί τὴν κάθε ἡμέραν δουλευτιάρικην.
/⁸ Ἐλαβον διὰ κάπαρον γρόσια 100
/⁹ 26 Δεκεμβρίου 1819.

40

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8 φ. 17α'

1820, 7 Ἰανουαρίου

Οἱ μαστόροι Θεοδώρης καὶ Χρήστος, Σώτηρος, Γεώργης καὶ Βασίλης συνεφώ /
2 νησαν μετὰ τοῦ Γεώργη Νικόλα νὰ οἰκοδομήσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ /³ θεμελίων,
τὸ τεῖχος πλάτος ρούπια 3, παρμάκι ἓν. Τὸ τεῖχος νὰ εἶναι ὡ /⁴ σὰν τοῦ ὀσπιτίου
Κοτζοβίλη, νὰ εἶναι σάϊκος καὶ καλός. Οἱ πέτρες καὶ τὸ νε /⁵ ρὸν εἶναι τῶν μαστό-
ρων. Τὸ χῶμα, ἄμμος, ἡ (μπ)αρούτη διὰ τὲς πέτρες /⁶ καὶ ἓνα ὑπουργὸν νὰ φτιάσῃ
τὴν λάσπην καὶ τὸ χορήγι τοῦ οἰκοκύρη. /⁷ Τελειώνοντας καὶ μετρώντας ὅσες πῆχες
ἔβγη νὰ πληρώσῃ ὁ οἶκο /⁸ κύρης τὴν κάθε πῆχην πρὸς γρόσια 2, νὰ τοὺς δώσῃ καὶ
γεμεκλί /⁹ κιν τοῦ κάθε ἀνθρώπου μισὴ ὁκὰ κρασί τὴν κάθε ἡμέραν δουλευ /¹⁰
τιάρικην .
/¹¹ 7 Ἰανουαρίου 1820.

41

Μάντρα (σε χωράφια)

Κώδικας Ν. 8, φ. 17β'

1820, 7 Ἰανουαρίου

Ὁ Νικόλας Ρετεντάγκου συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γεώργη Ζωγ /² γοῦ εἰς τὰ χω-
ράφια αὐτοῦ εἰς τὸν πέρα Προφήτην Ἡλίαν εἰς τὸ Ἀ /³ λωνάκι, νὰ περιορίσῃ με-
ρικῶν αὐτῶν τῶν χωραφίων μάν /⁴ δρα ἰμέλ ξηρόπετρες, τὸ πλάτος τοῦ τοίχου νὰ
εἶναι μία πῆχη καὶ τὸ ὕψος /⁵ νὰ ὑπάγῃ δύο πῆχες καὶ ὅσες πῆχες ἔβγουν αὐτὰ τὰ

τείχη ύπόσ / ⁶ χεται ὁ Ζωγκὸς νὰ τὰ πληρώσῃ πρὸς δέκα παράδες τὴν / ⁷ κάθε πή-
χην, προσέτι νὰ δίδῃ καὶ εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον μισή / ⁸ ὁκὰ κρασί τὴν κάθε δου-
λευτάρικην ἡμέραν ὅσων ἀνθρώπων / ⁹ εὔρεθούν εἰς τὴν δουλειάν. Ὑπόσχεται αὐ-
τὸς ὁ ρηθεὶς Νικό / ¹⁰ λας Ρετηντάγκου αὐτὰ τὰ τεῖχη νὰ εἶναι σάϊκοι ἕως εἰς πέντε
χρό / ¹¹ νους καὶ, ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν τῶν πέντε χρόνων κρεμισθούν, χρέ / ¹² ος
νὰ τὰ ξανακτίσῃ μὲ ἔξοδά του ὁ Νικόλας.
/ ¹³

7 Ἰανουαρίου 1820.

42

Μάντρα

Κώδικας Ν. 8, φ. 18α'

1820, 9 Ἰανουαρίου

Ὁ Μιχάλης Σολιώτης καὶ Μιχάλης Παπασταθόπουλος συνεφώνησαν μετὰ τοῦ
/ ² Σταμάτη Γιάννη Γκιώνη νὰ τοῦ φτιάσουν τὴν μάνδραν τῆς ὁποίας τὸ / ³ τεῖχος
νὰ εἶναι πλάτος τρία ρούπια ὕψος μὲ τὸ θεμέλιον ὀλοτρόγυρα / ⁴ ἐκτὸς τοῦ σαμα-
ρίου τρεῖς ἥμισυ πῆχες καὶ τὸ ἀπάνωθεν μέρος τρεῖς πῆχες / ⁵ ἐκτὸς τοῦ σαμαρίου.
Οἱ πέτρες, τὸ νερόν, τὸ χῶμα καὶ ἡ ἄμμος καὶ εἴ τι χρειά / ⁶ ζεται νὰ οἰκοδομηθῇ
αὕτῃ ἡ μάνδρα εἶναι τῶν μαστόρων. Τὸ κτίσιμον τοῦ τοίχου ἔχει νὰ κτισθῇ καθὼς
καὶ τοῦ ὀσπιτίου ἰδίου. Ὁ οἰκοκύρης νὰ τοῖς δώσῃ τὸ χορήγι, 8 ὁκάδες (μπ) αρούτη,
νὰ πληρώσῃ καὶ / ⁹ ἓναν ὑπουργὸν διὰ τὴν λάσπην νὰ φτιάγῃ καὶ διὰ κόπον τοὺς /
¹⁰ γρόσια πεντακόσια πενήντα, Νο 550.
/ ¹¹

9 Ἰανουαρίου 1820.

43

Επισκευή (οντά)

Κώδικας Ν. 8, φ. 18β'

1820, 12 Ἰανουαρίου

Ὁ Γιάννης Λαζάρου Ρετηντάγκου συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γεώργη / ² Παύλου νὰ
τοῦ διορθώσῃ τὸ ὀσπίτιον, δηλαδὴ τὸν ὄν(ντ)άν, ὁ ὁποῖος / ³ ἔχει νὰ γίνῃ μὲ λιακω-
τόν. Ὁ, τι χρειασθῇ αὐτὸς ὁ ὄν(ντ)άς νὰ διορθωθῇ / ⁴ εἶναι τοῦ μάστορος Γιάννη,
δηλαδὴ τράβες, καστανιές (ἔξω ἀπὸ τὰ δο / ⁵ κάρια ὅπου ἔχει), σκίζες, χῶμα τῆς
μπήλιασης, νὰ γίνῃ ἡ ταράτσα, / ⁶ κερεστὲς διὰ 9 κουφώματα ὅπου ἔχουν νὰ γίνουν
παραθύρια / ⁷ καὶ πόρτες, δηλαδὴ κάσες καὶ φύλλα ἰδίων καὶ μάσχουλα παρμακλί /
⁸ κια σιδηρένια ἀπὸ τὴν μέσην καὶ κάτω τῶν παραθυρίων (τὰ ὁποῖα / ⁹ ἔχει νὰ πλη-
ρώσῃ, δηλαδὴ τὸ σίδηρον τὸ μὲν ἥμισυ ὁ μάστορης καὶ τὸ ἔτε / ¹⁰ ρον ὁ οἰκοκύρης)
τρία εἰς τὸ κάθε ἓν. Τὸ τεῖχος ἔχει νὰ γίνῃ ἀπ' ἔ / ¹¹ ξω ἀρμολόγι, μέσα δὲ νὰ τὸν
σουβατίσῃ. Τέλος, εἴ τι χρειασθῇ / ¹² νὰ ἀνανεώσῃ αὐτὸς ὁ ὄν(ντ)άς πρὸς λογα-

ριασμόν τοῦ μάστορος, νὰ γί / ¹³ νη ἓνα (ντ)ουλάπι ἐγρετίδικον, ἔξω δὲ μάνδρα ἴσια μὲ τ' ἄ / ¹⁴ κροδόματα ἀπάνω μέρους καὶ ἀπὸ κάτω μέρους μισὴ πήχη καὶ τὸ σα / ¹⁵ μᾶρι. Διὰ αὐτὴν τὴν ἀνανέωσιν, κόπους καὶ ἔξοδα ἔμειναν σύμ / ¹⁶ φωνα τὰ μέρη νὰ πληρώσῃ ὁ Γεώργης Παύλου τοῦ μάστορος Γιάννη / ¹⁷ γρόσια τριακόσια ἑξήντα, Νο 360.

/ ¹⁸

12 Ἰανουαρίου 1820.

/ ¹⁹ Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐμετρήθησαν διὰ κάπαρον

γρόσια 100

/ ²⁰ 21 Ἰανουαρίου

" 160

/ ²¹ 15 Φεβρουαρίου

" 100

/ ²²

γρόσια 360

44

Στέρνα

Κώδικας Ν. 8, φ. 19α'

1820, 13 Ἰανουαρίου

Ὁ Γεωργάκης Πονοπάρτης συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γεώργη Παξινοῦ νὰ / ² τοῦ φτιάσῃ τὴν στέρναν, ἡ ὁποία νὰ γίνῃ μακρὸς ἀγνάρι τῆς / ³ κάννας 13, βάθος 9 καὶ πλάτος 6, νὰ βάλῃ νερόν ἀπὸ τὴν ταρά / ⁴ τᾶ ἕως εἰς τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων ἀγνάρι 28. Τὸ θόλος / ⁵ μὲ κουρασάνι ἀπὸ τοῦθεν ὅσον βαστᾶ ἡ στέρνα μακρὸς καὶ πλάτος / ⁶ νὰ γίνῃ ταράτσα μὲ φιλίππα καὶ χορήγι κοπανιστῆ καὶ ἀπὸ τοῦθεν / ⁷ νὰ μυστριθῇ μὲ κουρασάνι. Εἴ τι χρειασθῇ νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτὴ ἡ / ⁸ στέρνα εἶναι τοῦ (Μπ)ονοπάρτε. Ὁ λαιμὸς καὶ τὰ λούκια τοῦ οἴκου / ⁹ Διὰ ἔξοδα καὶ κόπους ἔμειναν σύμφωνοι τὰ μέρη νὰ πληρώσῃ ὁ Παξινὸς / ¹⁰ τοῦ μάστορος γρόσια διακόσια καὶ δύο ὀκάδες (μπ)αρούτη. Δίδει ὑπόσχε / ¹¹ σιν αὐτὸς ὁ μαστωρ-Γεωργάκης αὐτὴ ἡ στέρνα νὰ εἶναι σάϊκη, τὸ νε / ¹² ρὸν ὅλον ἀπὸ κάτω ἕως εἰς τὰ ποδάρια καλουπίων νὰ τὸ βαστᾶ. / ¹³ Αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις εἶναι διὰ δέκα χρόνους καὶ ἂν δὲν ἔβγῃ σάϊκη, / ¹⁴ νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ ἐξ ἰδίων του ἕως ὅτου νὰ βαστᾶ τὸ νερόν.

/ ¹⁵ Ἐλαβεν διὰ κάπαρον γρόσια ἑκατόν, Νο 100.

/ ¹⁶ Καὶ ὅταν σηκώσουν τὰ καλούπια νὰ λάβῃ 50.

/ ¹⁷ Καὶ ὅταν τελειώσουν ἀπὸ ὅλες τὲς ταράτζες 50.

/ ¹⁸

13 Ἰανουαρίου.

45

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 8 φ. 19β'

1820, 11 Φεβρουαρίου

Ὁ Γεώργης Μαρκάρης συνεφώνησε μετὰ τοῦ Λάμπου χατζη-Ἀναργύ / ² ρου

Κριεμάδη νά τοῦ φτιάση νέον ὀσπίτιον ἐγγὺς τοῦ ὀσπι / ³ τίου Γεώργη Γαρμπῇ, τοῦ ὁποίου ἔχει νά γίνη τὸ τεῖχος ὡσάν τῆς / ⁴ ἐκκλησίας Ταλαιπώρου καὶ κτίσιμον καὶ χόντος ἀπαράλλακτον, / ⁵ τὸ μᾶκρος κούφωμα πῆχες ἑνδεκα καὶ πλάτος κούφωμα / ⁶ πῆχες τέσσαρες ἥμισυ, ὕψος τὸ τεῖχος τῆς ὀστρίας μὲ τὸ θε / ⁷ μέλιον πῆχες τέσσαρες καὶ ρούπια τρία. Οἱ τράβες καστα / ⁸ νιά, τὰ ψαλίδια πεύκινα, ὁμοίως καὶ τὰ 4 περαστάρια πεύκι / ⁹ να. Ἡ σκεπὴ πεταύρα καὶ τὰ κεραμίδια. Ὁκτὼ κουφώματα / ¹⁰ μὲ καπάκια, σανίδι βενέτικον. Καὶ διὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔ / ¹¹ ξοδα καὶ κόπους νά δώσῃ ὁ Λάμπος γρόσια 870. Ἐλαβεν κά / ¹² παρον ὁ Μαρκάρης γρόσια 150, καὶ ὅταν ρίξῃ θεμέλιον νά / ¹³ λάβῃ γρόσια 100.
/ ¹⁴

11 Φεβρουαρίου.

46

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 20α'

1820, 20 Φεβρουαρίου

Ὁ Ἀγγελῆς Κοκκορογιάννη συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γιάννη Παπα / ² αντώνη νά τοῦ φτιάσῃ νέον ὀσπίτιον εἰς τὴν Πλαγίαν λεγόμενον, / ³ τοῦ ὁποίου νά γίνη τὸ τεῖχος ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου Γκίκα Τσαγκάση / ⁴ ἀπαράλλακτον. Τὸ μᾶκρος κούφωμα πῆχες δώδεκα καὶ πλάτος κούφωμα / ⁵ πῆχες τέσσαρες ἥμισυ. Ὑψος τὸ τεῖχος τῆς ὀστρίας μὲ τὸ θεμέλιον / ⁶ πῆχες τέσσαρες ρούπια τρία. Τὰ δὲ ἄλλα ὡσάν τοῦ Λάμπου τὴν συμ / ⁷ φωνίαν. Ἄν γίνη κανένα κούφωμα παράνω ἀπὸ τοῦ Λάμπου, νά τὸ / ⁸ πληρώσῃ ὁ Γιάννης, δηλαδή τὰ μαστόρικα τοῦ δουλκέρη καὶ τὸν κερε / ⁹ στὲν κάσων καὶ σανίδι τὰ δύο φύλλα καὶ καρφιά καὶ ἄλλα ὅ, τι χρειά / ¹⁰ ζεταὶ αὐτὸ τὸ κούφωμα. Παράνω νά ἔμβῃ ἀπὸ τοῦ Λάμπου μία / ¹¹ τράβα καὶ ἓνα περαστάρι. Νά δώσῃ ὁ Γιάννης διὰ ἔξοδα αὐ / ¹² τῶν καὶ κόπους γρόσια 950 καὶ 6 ὀκάδες παρούτη.
/ ¹³

20 Φεβρουαρίου.

47

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 20β'

1820, 1 Μαρτίου

Ὁ Βασίλης Μηντζηنيώτης καὶ Ἀντώνης Σουδενιώτης συνεφώνη / ² σαν μετὰ τοῦ [[Σπήλιου Κιούση]] Θεοδωρῇ Μαραγκοῦ νά τοῦ φτιάσουν νέον ὀσπίτιον / ³ ἐκ θεμελίων, νά γίνη τὸ τεῖχος ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου Σπήλιου / ⁴ Κιούση, ἡ πέτρα πελεκητή, νά ἀρέσῃ τοῦ οἰκοκύρη. Οἱ πέτρες / ⁵ καὶ τὸ νερόν τῶν μαστόρων. Ὁ Θεοδω-

ρῆς νὰ πληρώσῃ ὑπουργὸν / ⁶ νὰ φτιάσῃ τὴν λάσπην, τὸ χορήγι, ἡ ἄμμος κουβα-
λητὰ αὐτῶν / ⁷ καὶ ἡ (μπ)αρούτη τοῦ οἰκοκύρη, ὁ ὁποῖος ὑπόσχεται νὰ πληρώσῃ τὴν
/ ⁸ κάθε πήχην (μετρώντας αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον ὅσες πῆχες ἔβγῃ) / ⁹ πρὸς 90 παράδες,
προσέτι νὰ τοῖς δώσῃ καὶ μισὴ ὀκτὰ κρασί / ¹⁰ τὴν κάθε ἡμέραν δουλευτιάρικην τοῦ
κάθε ἀνθρώπου.

/ ¹¹ Ἐλαβον οἱ μαστόροι κάπαρον γρόσια 50.

/ ¹²

1 Μαρτίου.

48

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 8, φ. 21α'

1820, 2 Μαρτίου

Ὁ Κωνσταντῆς Γιάννη Βαρβαρίτης συνεφώνησε μετὰ τοῦ Βαγγελῆ / ²
Παναγιώτη Τηνιακοῦ νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον εἰς τὸν / ³ Γκλιάτην, τὸ μά-
κρος αὐτοῦ τραμουντάνα καὶ ὄστρια κούφωμα ἄ / ⁴ χνάρια με τοῦ Βαγγελῆ 43, τὸ
πλάτος κούφωμα με τοῦ ἰδίου Βαγγελῆ ἄ / ⁵ χνάρια 13 (μάκρος καὶ πλάτος ὡσάν
τὸ ὀσπίτιον τοῦ Καυκαλήδε), / ⁶ ψηλὸς ἀπὸ τὴν κάσαν τῆς πόρτας κατωγαίου ἕως
ἐκεῖ ὅπου νὰ / ⁷ πέσουν τὰ περαστάρια πῆχες 4. Τὸ τεῖχος νὰ / ⁹ κτισθῇ με λασπο-
χόρηγον, νὰ γίνῃ κατὰ τὴν νέαν μόδα, με / ¹⁰ δίχως χαλίκια ἀπ' ἔξω, νὰ ἀρέσῃ τοῦ
οἰκοκύρη. Νὰ γίνουν δύο / ¹¹ πόρτες ἐννέα παραθυρία με καμάρες, με τὰ φύλλα
ἀπὸ σανί / ¹² δι βενέτικον καὶ με μάσχουλα. Ὁ κερεστές ὅλος 14 τράβες τῆς / ¹³
(μπ)ήλιασης κατωγαίου καὶ τῶν πόρτων καὶ παραθυρίδων 6 περαστάρια / ¹⁴ καὶ τὰ
ψαλίδια καὶ τῆς κορυφῆς νὰ εἶναι καστανιά καὶ αὐτὸς νὰ ἀρέσῃ / ¹⁵ τοῦ οἰκοκύρη,
οἱ ἀστραχές καὶ οἱ σκίζες τῆς σκεπῆς, τὰ κεραμίδια / ¹⁶ καὶ εἴ τι χρειάζεται αὐτὸ τὸ
ὀσπίτιον νὰ οἰκοδομηθῇ εἶναι διὰ λογα / ¹⁷ ριασμὸν τοῦ μαστόρου Κωνσταντῆ,
ἐκτὸς τῶν μεσοχωρίων καὶ σκίζων / ¹⁸ καὶ χῶμα καὶ μεροδούλια καὶ ἀφάνες ὅπου
ἔχει νὰ γίνῃ ἡ μπήλιασις κα / ¹⁹ τωγαίου, κολτεμηρίων, τῶν πόρτων καὶ παραθυρί-
δων, ὁ σοβάς με / ²⁰ σα καὶ ἡ (μπ)αρούτη ὅση χρειασθῇ ὅπου εἶναι διὰ λογαριασμὸν
τοῦ οἱ / ²¹ κοκύρη. Κατὰ τὴν μεταξὺ των συμφωνίαν νὰ δώσῃ ὁ Βαγ / ²² γελῆς
γρόσια 1325 καὶ ὄχι ἄλλο τι περισσότερον νὰ δώσῃ. / ²³ Αὐτὰ τὰ γρόσια ἔχουν νὰ
δοθοῦν με ράτες.

/ ²⁴

2 Μαρτίου.

/ ²⁵ 4 Μαρτίου ἔλαβεν γρόσια

200

/ ²⁶ 14 ἰδίου ἔλαβεν "

300

/ ²⁷ 20 ἰδίου ἔτι "

300

/ ²⁸ 4 Ἀπριλίου ἔτι "

150

/ ²⁹ 9 Ἀπριλίου ἔτι "

175

/ 30 12 Ἀπριλίου ἔτι γρόσια
/ 31
/ 32 κοστατι του γιανι βαβαριτι εξοφισα

200
1325

Γ. Κώδικας Ν. 9

49

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9, φ. 1α'

1820, 1 Ιουλίου

Ὁ Γεώργης μάστορος Νικόλα Βαρβαρίτη συνεφώνησε μετὰ τοῦ / 2 Ἀντώνη Φώκα νὰ τοῦ φτιάσῃ τὴν στέρναν εἰς τὴν γούβα ὅση εἶναι / 3 σκαμμένη καὶ νὰ ἔλθῃ ἢ ἀπάνω ταράτσα ἴσια μὲ τὴν πόρταν. / 4 Εἴ τι χρειασθῇ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ στέρνα εἶναι ὅλα τοῦ μάστορος. Ἡ ἀπάνω / 5 ταράτσα νὰ γίνῃ ἀμυγδαλάτον. Τὰ ξύλα σανίδια διὰ τὰ καλούπια / 6 καὶ εἴ τι ἄλλο χρειάζεται εἶναι τοῦ μάστορος (ἔξω ἀπὸ τὰς πέτρες καὶ κιού / 7 γκια ὅπου εἶναι τοῦ Φώκα). Χρέος ὁ μάστωρ Γεώργης, ὅταν ἐβγάλῃ / 8 τὰ καλούπια αὐτὰ νὰ μυστήσῃ τὸ θόκος μὲ χορήγι μὲ ἔξοδά του. / 9 Διὰ ὅλα τὰ ἔξοδα καὶ κόπους τοῦ μάστορος χρέος ὁ Φώκας κατὰ / 10 τὴν συμφωνίαν τοὺς νὰ δώσῃ γρόσια τριακόσια πενήντα, Νο 350.

/ 11	Ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβεν κάπαρον	γρόσια	100	} 350
/ 12	Καὶ ὅταν καιρὸς τῶν καλουπίων νὰ λάβῃ	"	100	
/ 13	Καὶ ὅταν τελειώσῃ νὰ λάβῃ τὰ ρεστάντε	"	150	

/ 14 Ὑπόσχεται ὁ ρηθεὶς Γεώργης αὐτὴ ἡ στέρνα νὰ ἔβγῃ σάϊκη, / 15 νὰ βαστᾷ ὅλον τὸ νερὸν ὅπου βάλῃ ἔως εἰς τὰ πόδια τῶν καλου / 16 πίων εἰς διάστημα τριῶν χρόνων. Ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν τῶν / 17 τριῶν χρόνων ἂν δὲν κρατήσῃ τὸ ὅσον νερὸν βάλῃ / 18 χρέος νὰ τὸ διορθώσῃ καὶ μετὰ τὴν διόρθωσιν ἂν ἰδέναι κρα / 19 τήσῃ νὰ τὸ ξαναφτιάσῃ ἐκ θεμελίων μὲ ἔξοδά του.

/ 20

1 Ιουλίου 1820.

/ 21 γεωργίς μαστρονικόλα εἰποσχομε

49α*

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9 (λυτὸ ἐγγράφο)

1820, 1 Ιουλίου

Νὰ φτιάσῃ τὴ στέρνα ὅσο εἶναι σκαμμένη ἢ στέρνα, ἥγουν ἢ / 2 γού[[ρν]]βα, τὸ

* Το συμφωνητικὸ εἶναι γραμμένον σε λυτὸ ἐγγράφο, με ἄλλο χέρι (πιθανόν κάποιου

ψηλός νάρθη ἴσια μὲ τὴν πόρτα, νὰ φτιαστῇ / ³ τὸ χτίσιμο μὲ χορήγι χορτάτο, ὅλα τὰ ἔξοδα εἶναι τοῦ μα / ⁴ στρο-Γιώργη, χῶμα, χορήγι, νερό, κουρασάνι, κάτω ταράτσα / ⁵ καὶ ἐπάνω ταράτσα μὲ κεραμίδια, καλούπια, σανίδια. / ⁶ Διὰ ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχει ἄλλο ὁ μπαρμπα-Ἀντώνης / ⁷ παρὰ τὴν πέτρα ὅπου εἶναι ἔτοιμη καὶ τὰ κιούγκια. Διὰ / ⁸ ὅλα αὐτὰ ἔχει νὰ λάβῃ ὁ μαστρο-Γιώργης διὰ τὴν πλη / ⁹ ρωμὴ του γρόσια 350, τίποτις ἄλλο. Ἔλαβε τώρα γρόσια ἑκατό, / ¹⁰ εἰς τὰ καλούπια ἐρχάμενος νὰ πάρῃ ἄλλα ἑκατό, εἰς τὸ / ¹¹ τέλος τὰ ἐναπολειφθέντα. Ὑπόσχεται ὁ μαστρο-Γιώργης ἕως / ¹² τρία χρόνια νὰ τὴν ἔχῃ ἔγνοια.

1 Ἰουλίου 1820.

50

Εξόφληση καὶ εγγύηση (για σκάλα)

Κώδικας Ν. 9, φ. 1β'

1820, 19 Ἰουλίου

Ὁ μαστωρ-Βασίλης Στρέμπερης μὲ τοὺς ἐπιλοίπους συνδρόφους, 4 / ² Ἰουλίου 1820, διὰ γραμμάτου εἶχον συμφωνίαν μετὰ τοῦ Γιάννου / ³ Ζερβοῦ καὶ τοῦ ἔφτιασαν μίαν σκάλαν ὑποκάτωθεν ὀσπιτίου Ντέντε / ⁴ Λέκεχου ἕως εἰς τὸν μύλον αὐτοῦ τοῦ Ζερβοῦ τὸ ὑποκάτωθεν διὰ γρόσια / ⁵ 325, τὰ ὅποια ὁ μαστωρ-Βασίλης τὰ ἔλαβεν ἐπὶ χεῖρας μετρητὰ / ⁶ σῶα εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐξώφλησαν. Προσέτι τοὺς ἔδωσεν καὶ πακ / ⁷ κοίσι γρόσια 25. Ὁ αὐτὸς Βασίλης ὑπόσχεται μὲ τὸ νὰ εἶναι θεμελιωμένη / ⁸ αὐτὴ ἡ σκάλα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἶναι ἐπικίνδυνος ἀπὸ τὴν θάλασσαν / ⁹ σαν, εἰς τρεῖς χρόνους νὰ εἶναι σάικη, ἐν τῷ μεταξὺ αὐτῶν τῶν τριῶν / ¹⁰ χρόνων ἂν πατήρῃ αὐτὴ ἡ σκάλα ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ χαλάσῃ / ¹¹ νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ μὲ ἔξοδά του, ὕστερον ἀπὸ τὴν διορίαν τῶν / ¹² τριῶν χρόνων πατήρῃ αὐτὴ ἡ σκάλα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι ἐλεύθερος ὁ μαστωρ-Βα / ¹³ σίλης καὶ εἶναι διὰ λογαριασμὸν τοῦ Γιάννου τὰ ἔξοδα ὅπου ξαναφτιάσεται. / ¹⁴ Οὕτως καὶ ὑποσημειοῦται.

/ ¹⁵

19 Ἰουλίου 1820.

/ ¹⁶ μαστρο βασίλης κε μαστροσοσιρος βένγκός κέ επιλιπι σίντροφι

/ ¹⁷ υποσχομεθαν.

ἀπὸ τοὺς συμβαλλόμενους), καὶ περιέχει τὸ πρόχειρο σχεδιάσμα του προηγούμενου συμφωνητικού (στην προκείμενη περίπτωση τοῦ αριθ. 49α'). Βρισκόταν μαζί με ἄλλα παρόμοια ανάμεσα στα φ. 9 καὶ 10. Το ἴδιο ἀκριβῶς ἰσχύει ὅσον ἀφορὰ τα συμφωνητικά αριθ. 50α', 51α', 52α', 55α' καὶ 67α'. Τα συμφωνητικά αριθ. 77 μέχρι 83 ἀνήκουν στὴν ἴδια ομάδα μετὰ τὴν διαφορά ὅτι δὲν συναντάται ἡ "ἐπίσημη" μεταγραφὴ τους σε κοινοτικό κώδικα.

50α*

Εξόφληση και εγγύηση (για μια σκάλα-στράτα)

Κώδικας Ν. 9 (λυτό έγγραφο)

1820, 4 Ιουλίου

1820, Ιουλίου 4, Ύδρα.

/ ² Τὴν σήμερον εσυνφωνήσαμεν ἑμεῖς οἱ ὑποκάτωθε / ³ βεβαιωμένοι, ἐγὼ κα-
πετάν-Γιάννης Ζερβὸς μὲ / ⁴ τὸν μαστρο-Βασίλη καὶ μαστρο-Σωτήρη καὶ ἐ / ⁵ πί-
λοιποι σύντροφοι νὰ τοῦ φτιασῶμέν τὴ στρ / ⁶ ἀτα ἀποκάτω ἀπὸ τοῦ Τετέ ἕως στὸν
μύ / ⁷ λο καὶ τὸ χορήγι νὰ εἶναι τοῦ νοικοκύρη τὰ / ⁸ δὲ ἐπίλοιπα τῶν μαστόρων.
Λοιπὸν ἀκόμη / ⁹ τὸ δὲ πλάτος τῆς σκάλας νὰ γενῇ ὡς καθὼς ἀποφασίσανε οἱ μά-
στοροι καὶ τὸ παζάρι νὰ / ¹¹ εἶναι γρόσια 325. Ἀκομὴ νὰ ἔχη ὁ / ¹² καπετάν-Γιάν-
νης νὰ μᾶς πληρώνη μία ἡμέ / ¹³ ρα ὅσο μᾶς ἔρθῃ τὴν ἡμέραν στὰ τρακ / ¹⁴ ὅσια
εἴκοσι πέντε γρόσια καὶ στὸ τέλος / ¹⁵ νὰν τοῦ δώσωμεν ὑπόσχεσιν ἕως σὲ τρία / ¹⁶
χρόνια ἂν χαλάσῃ καὶ ὁ καπετάν-Γι / ¹⁷ ἀννης νὰ μὴν ἔχη νὰ μᾶς διασεῖσῃ τε-
λείως.

/ ¹⁸ ἐγὼ ὁ μαστραγγελὶς βεβεωνο - γιανη Ζερβὸν ὑποσχομε

/ ¹⁹ ὁ μαστροθεωδορὶς βεβεωνο †

/ ²⁰ μαστροβασίλης κε σοτιρὸς κε κοστάντης βεβεωνομεν

// φ. 1β' // ²¹ ελαβαμε εμῖς ἰ μαστορι

/ ²² ετερα ελαβαμε

/ ³ ετερα ελαβαμε

51

γρόσια 70
γρόσια 100
γρόσια 100

Επισκευές (στέρνας και φούρνου)

Κώδικας Ν. 9, φ. 2β' **

1820, 25 Ιουλίου

Ὁ Παναγιώτης μάστορος Νικόλα συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γεώργη Πέτρου Σπε-
τζιώ / ² τη νὰ βάλῃ τὸ κουρασάνι τῆς στέρνας ἀπὸ κάτωθεν ἕως ἄνωθεν, ἐβγά-
ζοντας καὶ τὰ / ³ καλούπια νὰ μυστρίσῃ καὶ τὸ θόλος μὲ κουρασάνι, νὰ φτιάσῃ καὶ
τὸν φούρνον καὶ τὴν / ⁴ καμινάδα αὐτοῦ καὶ τρεῖς φογοῦδες, νὰ μυστρίσῃ καὶ τὴν
χρεία, καὶ ὅλα νὰ / ⁵ τὰ συγυρίσῃ, ὅ, τι χρειάζονται. Τὰ ὅποια ὅλα αὐτὰ ὑπόσχεται
εἰς τὰς 15 / ⁶ τοῦ ἐρχομένου Αὐγούστου νὰ εἶναι τελειωμένα καὶ εἴ τι ἤθελε χρεια-
σθῇ νὰ γί / ⁷ νουν αὐτὰ τὰ ἄνωθεν εἶναι ὅλα διὰ λογαριασμὸν τοῦ αὐτοῦ ρηθέντος

* Βλ. συμφωνητικὸ ἀριθ. 49α'.

** Το φ. 2α' δεν περιέχει καμία πράξη (παραμένει ἀγραφτο).

Πα / 8 ναγιώτη, ὁ δὲ Γεώργης ἄλλο νὰ μὴν δώσῃ διὰ ἔξοδα καὶ κόπους τοῦ
ρηθέντος Πα / 9 ναγιώτη ἀλλὰ νὰ τοῦ δώσῃ κατὰ τὴν συμφωνίαν των γρόσια 230.
Δίδει ὁ / 10 πόσχεσιν ὁ διαληφθεὶς Παναγιώτης ὅτι αὐτὴ ἡ στέρνα νὰ ἔβγῃ σάϊκη,
νὰ βαστάζῃ / 11 τὸ νερὸν ἕως εἰς τὰ πόδια τῶν καλουπίων ἐν διορίᾳ χρόνων ἑπτὰ.
Ἐν / 12 τῷ διαστήματι αὐτῶν τῶν ἑπτὰ χρόνων ἂν δὲν κρατήσῃ τὸ νερὸν ἡ στέρνα /
13 αὐτὴ, χρέος ὁ Παναγιώτης νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ ἐξ ἰδίων του χωρὶς τινος λό / 14
γου, αἰτίας καὶ προφάσεως. Καὶ εἰς τὰς 15 Αὐγούστου ἂν δὲν τελειώσῃ αὐτὰς τὰς
ἄνω / 15 θεν δουλείας ὁ Παναγιώτης, ὑπόσχεται νὰ δώσῃ πισμανλίκι γρόσια 80. /
16 Ἐκ τῶν ἄνωθεν γροσίων ἔλαβεν ὁ Παναγιώτης ἐπὶ χεῖρας μετρητὰ γρόσια 150, /
17 καὶ τὰ ἐναπολειφθέντα γρόσια 80 θέλει τὰ περιλάβει ὅταν τελειώσουν ὅλες / 18
αἱ ἄνωθεν δουλειές.

/ 19

τῇ 25 Ἰουλίου 1820.

/ 20 πανιαγιωτις του μαστρο νικολα

/ 21 γεωργής πετρωσπεσζιωτης

51α*

Επισκευές (στέρνas καὶ φουῶρου)

Κώδικας Ν. 9 (αὐτό ἔγγραφο)

1820, 25 Ἰουλίου

Τῇ 1820, Ἰουλίου 25, Ὑδρα. Δηλοποιεῖται παρ' ἡμῶν / 2 ὅτι ἐγὼ Γεώργιος
Πετροπετζιώτης ἐσυμφώνησα μὲ / 3 τὸν μαστρο-Παναγιώτην Νικολάου νὰ μου συ-
γυρίσῃ πάντο / 4 θεν τὴν στέρναν καὶ ὁ ἴδιος ὑπόσχεται ὅτι νὰ εἶναι στάνια / 5 ἕως
ἑπτὰ χρόνους καὶ, ἐὰν ἀκολουθήσῃ ἐν ταύτῳ καιρῷ / 6 κανένα συμβεβηκός, νὰ τὴν
ἀνανεώσῃ, καὶ τὸν φουῶρ / 7 νον μὲ τὴν καμινάδα καὶ μὲ τὰς φουγοῦδες καὶ / 8 τὴν
χρεῖα νὰ τὴν μυστρίσῃ καὶ νὰ τὴν συγυρίσῃ καὶ διὰ / 9 τὰ ρηθέντα ὑπόσχομαι κατὰ
τὸ παζάρι νὰ τοῦ δώ / 10 σω γρόσια διακόσια τριάντα, Νο 230. / 11 Νῦν δὲ λαμβά-
νει γρόσια ἑκατὸν πενήντα, / 12 Νο 150, καὶ τὰ ἐναπολειφθέντα θέλει τὰ λάβει ὅταν
/ 13 τὰ τελειώσῃ καὶ ὑπόσχεται νὰ τὰ τελειώσῃ εἰς τὰς / 14 δεκαπέντε Αὐγούστου
καὶ ἐὰν δὲν τελειωθοῦν εἰς τὸν / 15 διωρισμένον καιρὸν νὰ χάνῃ ὁ μαστρο-Παναγιώ
/ 16 τῆς τὰ ὀγδοήντα γρόσια (εἰ μήτε ἐὰν συμβῇ / 17 πρὸς αὐτὸν κανένα συμβεβηκός
τοῦ σώματος). / 18 Καὶ οὕτως γέγονε τὸ παρὸν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν. / 19 †
Καὶ ἐγὼ μαστρο-Παναγιώτης ὑπόσχομαι διὰ τὸ / 20 σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

** Ἰγεωργης ηπωσκωμε τὴν σηφωνι και πληρωμη. ||

* Βλ. συμφωνητικό αριθ. 49α'.

** Ἡ αὐτόγραφη υπογραφή καὶ ὑπόσχεση που ἀκολουθεῖ εἶναι γραμμένη στο ἀριστερό
περιθώριο, κάθετα στο κείμενο του συμφωνητικού, ἀπὸ πάνω πρὸς τα κάτω ἀρχίζοντας ἀπὸ
τὸ ὕψος τῆς δεύτερης σειρᾶς.

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9, φ. 3β' *

1820, 3 Αυγούστου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Στάθη γαμβροῦ Κοκοβίλε /² νὰ τοῦ φτιάσουν τὴν στέρναν εἰς τὸ ὀσπίτιον τοῦ υἱοῦ του, τῆς ὁποίας νὰ γίνουν τὰ τεῖχη /³ ὡς σημειοῦται, τὸ τοῦ μέρους τραμοντάνας ρούπια πέντε, τὸ τοῦ μέρους πονέντε ρού /⁴ πια δύο ἥμισυ, τὸ τοῦ μέρους ὄστριας ρούπια τρία καὶ τὸ τοῦ μέρους λεβάντε πήχη /⁵ μία, βάθος μάκρος πλάτος ὅσον εἶναι ἡ γούβα. Εἴ τι θέλῃ νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτὴ ἡ /⁶ στέρνα εἶναι ὅλα ἐπάνω εἰς τοὺς μαστόρους, μέσα καὶ ἔξω ἔχει νὰ ἀλειφθῇ μετὰ τοῦ κου /⁷ ρασάνι, ἡ ταράτζα μέσα καὶ ἔξω ἔχουν νὰ γίνουν με κεραμίδια ἀμυγδα /⁸ λάτη, τὸ πεζούλι δὲ ἔχει νὰ γίνῃ ρούπια δύο ἥμισυ. Διὰ ὅλα τὰ ἔξοδα καὶ κόπους αὐ /⁹ τῶν τῶν μαστόρων κατὰ τὴν συμφωνίαν μεταξὺ αὐτῶν ὑπόσχεται νὰ τοὺς δώ /¹⁰ σῃ ὁ Στάθης γρόσια διακόσια ἐνενήντα, Νο 290, τὰ ὁποῖα ἔχει νὰ τὰ δώσῃ /¹¹ εἰς τρεῖς φορές μετὰ τὰς. Αὐτοὶ οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι δίδουν ὑ /¹² πόσχεσιν αὐτὴ ἡ στέρνα νὰ γίνῃ σαῖκη, νὰ βαστᾷ τὸ νερόν. Αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις των /¹³ εἶναι διὰ πέντε χρόνους, ἐν τῷ διαστήματι αὐτῶν τῶν πέντε χρόνων ἂν δὲν /¹⁴ βαστάξῃ τὸ νερόν, νὰ τὴν διορθώσουν καὶ ἂν δὲν εἶναι στάνια νὰ τὴν ξαναφτιάσουν με /¹⁵ ἐδάκα των ἔξοδα, ὅποιος ἀπὸ τοὺς τέσσαρους ὑπογεγραμμένους εὔρεθῇ τότε, νὰ ἔξω /¹⁶ δώσῃ νὰ τὴν ξαναφτιάσουν.

/¹⁷

3 Αυγούστου 1820.

/¹⁸ Τὰ ἄνωθεν γρόσια διακόσια ἐνενήντα παραλαμβάνοντες οἱ ὑπο /¹⁹ γεγραμμένοι σῶα εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐξώφλησαν ἀπὸ αὐτὰ /²⁰ καὶ δὲν ἔχουν νὰ πρετενδέρουν ἄλλο τι.

/²¹

7 Σεπτεμβρίου 1820.

/²¹ βασηλης βολη μηχανης παπασταθης δημητρης κακλης

/²² σπηρος κοκηοβηλης βασηλη τελονας ηποσκομεθα

52α**

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9 (λυτό έγγραφο)

1820, 3 Αυγούστου

Ἐσφώνησα ὁ μαστρο-Βασίλης καὶ ὁ μαστρο-Μιχάλης /² μετὰ τὸ Πράπα Στάθη διὰ νὰ τοῦ κάμουνε μία /³ στρένα διὰ διακόσια ἐνενήντα γρόσια. Εἰς /⁴ στὸ μέ-

* Το φ. 3α' δεν περιέχει καμία πράξη (παραμένει ἀγραφτο).

** Βλ. συμφωνητικό ἀριθ. 49α'.

ρος τῆς τραμουτάνας νὰ σιαστῇ ὁ τοῖχος / 5 ρούπια πέτε, στὸ μέρος τοῦ λεβάτε
 πήχη μία / 6 στὸ μέρος τῆς ὄστρεας ρούπια τρία, εἰς τὸ μέρος / 7 τοῦ πουνέτε δύο
 ἥμισυ, μὲ τὸ κουρασάνι τῆς / 8 καὶ μὲ τὸ κεραμίδι νὰ γενοῦνε οἱ δύο ταρά / 9 τζαι
 καὶ ἡ μέσα καὶ ἡ ὄξω μὲ τὸ κουρασάνι / 10 νὰ ἀλειφθῇ ὅλη καὶ διὰ τὸ πεζουλι δύο
 ἥμισυ / 11 ρούπια. Τὰ ὅσα μιλήσαμε εἶναι τοῦ μάστορα / 12 καὶ δὲν ἔχει ὁ Στάθης
 νὰ ἀποκριθῇ τίποτε, / 13 μόνο τὰ ἄσπρα ὁ Στάθης ἔχει ν' ἀποκριθῇ / 14 εἰς σὲ τρεῖς
 ράτες. Διὰ τὴ στέρνα μινέσκει / 15 ὁ μαστρο-Βασίλης καὶ ὁ μαστρο-Μιχάλης καὶ ὁ
 μα / 16 στρο-Δημήτρης καὶ ὁ μαστρο-Σπῦρος διὰ νὰ εἶναι / 17 στανία ἀπὸ τὸ νερὸ
 ἀπὸ δύο ἕως πέτε χρόνους, / 18 ὁ Θεὸς Ἰφυλάξῃ, ἀκουλουθήσε καμμία ζημία ὁποῖος
 ἦθε / 19 λε βρεθῇ τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀπὸ τοὺς μαστόρους / 20 νᾶχη νὰ ἀρχινήσουνε
 νὰ τήνε φιάσουνε.
 / 21

3 Αὐγούστου 1820.

53

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 4α'

1820, 5 Αυγούστου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι Βασίλης Στρεμπέρι καὶ Σωτῆρος Βέγκος συναφώνησαν
 μετὰ τοῦ Νικόλα Γκιώνη Κόνθη νὰ τοῦ / 2 φτιάσουν ὀσπίτιον νέον ἐκ θεμελίων,
 μέσον ὀσπιτίων Γιάννη Κατζάβη καὶ / 3 Νικήτα Σταμάρε, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ γίνῃ τοῦ
 μὲν μακροῦς πονέντε καὶ λεβάντε / 4 κούφωμα ἄχνάρια τῆς πήχης τριάντα δύο καὶ
 τοῦ πλάτους (κούφωμα) ὄστρια καὶ τρα / 5 μοντάνας ἄχνάρια τῆς πήχης δεκατρία,
 τὸ ὕψος τοῦ ἀπὸ τὴν κάτωθεν κάσαν / 6 τῆς πόρτας κατωγαίου ἕως εἰς τὸ τέλος
 ὁποῦ ἔχουν νὰ ἔμβουν τὰ περαστάρια πῇ / 7 χες ἔξε. Τὰ κεραμίδια καὶ πέντε φορ-
 τώματα χορήγι τὴν κάθε ἡμέραν ὁποῦ / 8 δουλεύσουν καὶ ὄση (μπ)αρούτη ὑπάγη καὶ
 ὁ δουλκέρης ἕως νὰ τελειώσῃ ὅλον τὸ γιαπὶ αὐτό, / 9 δηλαδή τὰ φύλλα τῶν πόρτων,
 παραθυρίων καὶ σκεπὴν ἱπλανιστήν! καὶ ἕως νὰ ἔχη δουλκερο / 10 σύνην αὐτὸ τὸ
 γιαπὶ καὶ νὰ τοὺς δώσῃ διὰ τὰ ἔξοδα καὶ κόπους γρόσια 750, / 11 τὰ ὁποῖα ἔχουν
 νὰ λάβουν μὲ ράτες. Ὁ κερεστὲς ὅλος, δηλαδή / 12 τάβλες διὰ τὰ φύλλα πόρτων
 καὶ παραθυρίων, τράβες ἰκαὶ ρεντίνες!, περαστάρια, ψαλίδια / 13 καὶ σκεπῆς, τέλος
 πάντων ὅσος κερεστὲς ἔχει νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ γιαπὶ εἶναι τοῦ / 14 οἰκοκύρη. Τὰ τεῖχη
 αὐτοῦ τοῦ ὀσπιτίου ἔχουν νὰ γίνουν ὡσάν τοῦ ὁ / 15 σπιτίου Ἀντώνη Μήτρου Δρα-
 πανιώτη. Καρφιά, μάσχουλα, ριζέδες καὶ / 16 κολτεμήρια τοῦ οἰκοκύρη.

/ 17

5 Αὐγούστου 1820.

/ 18 Σήμερον ἔλαβον κάπαρον γρόσια πενήντα

50

/ 19 βασιλὶς στρεμπέρις κε σοτιρος βενγκος ἱποσχομεθα

/ 20 20 Αὐγούστου ἔλαβον γρόσια ἑκατὸν πενήντα

150

/ 21 29 Σεπτεμβρίου ἔλαβον ὅλα τὰ ἐναπολειφθέντα καὶ ἐξώφλησαν
/ 22

550

750

54

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 4β'

1820, 9 Αυγούστου

Ὁ Κωνσταντῆς Γιάννη Βαρβαρίτη συνεφώνησε μετὰ τοῦ Θεοδωρῆ Κωνσταντῆ (Μπ)ούζα / 2 διὰ νὰ τοῦ φτιάσῃ νέον ὀσπίτιον εἰς τὸν πατρικόν του τόπον ἐκ θεμελίων, τὸ / 3 ὁποῖον νὰ γίνῃ ὡσάν τοῦ Γιάννη Ἀντώνη Κωνσταντάκη καὶ τὸ μᾶκρος καὶ τὸ ὕψος / 4 καὶ τὸ πλάτος, τὰ τεῖχη νὰ γίνουν ὡσάν τοῦ Ἀγγελῆ Τζικνιά, ὁ κερεστὲς / 5 νὰ εἶναι καστανιά, ἡ σκεπὴ νὰ γίνῃ ὡσάν τοῦ ἰδίου Τζικνιά. Αὐτὸ τὸ / 6 ὀσπίτιον ἔχει νὰ τὸ σκεπάσῃ, νὰ κάμῃ τὰ φύλλα τῶν πόρτων καὶ παρα / 7 θυρίων, ἰμὲ χωρὶς κολτεμήρια καὶ κλειδαριές, νὰ βάλῃ καὶ τὲς τράβες τοῦ σουφᾶ, χωρὶς πάτωμα τοῦ σουφᾶ / 8 καὶ μύστριμα σουβᾶ. Ἡ δουλεία νὰ γίνῃ παστρική τόσον τῶν τείχων ὅ / 9 σον καὶ τῆς δουλκεροσύνης. Διὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἔξοδα καὶ κόπους ὅ / 10 πόσχεται ὁ Θεοδωρῆς νὰ τοῦ δώσῃ γρόσια 1325, τὰ ὅποια ἔχει νὰ τὰ δώσῃ μὲ ράτες.

/ 12

/ 13 ἔλαβε κάπαρον γρόσια ἑκατόν

/ 14 κοστατις γιανι βαβαριτι

/ 15 11 Αὐγούστου ἔλαβε γρόσια τριακόσια ἑβδομήντα πέντε

/ 16 22 Αὐγούστου ἔλαβε γρόσια πεντακόσια εἴκοσι πέντε

/ 17 13 Σεπτεμβρίου ἔλαβε γρόσια τριακόσια εἴκοσι πέντε

/ 18

9 Αὐγούστου 1820.

No 100

" 375

" 525

" 325

" 1325

55

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 5α'

1820, 12 Αυγούστου

Ὁ Δημητράκης Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Δημήτρη Παναγῆ Κεφαλ / 2 ληναίου ἐπιτρόπου Δημήτρη Παριανοῦ νὰ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον / 3 ἐκ θεμελίων αὐτοῦ τοῦ Δημήτρη Παριανοῦ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀποκοπὴ / 4 καὶ ἔχει νὰ γίνουν τὰ τεῖχη ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου Ἀντώνη Μήτρου Δραπανιώτη, / 5 τοῦ μὲν μᾶκρους ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην / 6 ἀχνάρια τῆς πῆχης τριάντα, No 30, ὕψος δὲ μὲ τὰ θεμέλια τὸ κάτω / 7 θεν μέρος ἑπτὰ ἡμισυ πῆχεων καὶ τοῦ πλάτους κούφωμα μέσα τὸ ὀσπῆ / 8 τιον ἀχνάρια τῆς πῆχης δώδεκα. Δύο πόρτες, ἕξ παρα-

θύρια, / ⁹ τρία (ντ)ουλάπια, με χωρίς κουτί και φύλλα, ή σκεπή με πέταυρα, / ¹⁰ και
 τὰ περαστάρια και τὰ ψαλίδια πεύκινα, καθὼς εἶναι τοῦ ὀσπιτίου Ἀντώνη / ¹¹
 Μήτρου Δραπανιώτη και τὰ κεραμίδια ὁμοίως και τὰ ξυλοδέματα τῶν / ¹² περα-
 σταρίων και οἱ τράβες τοῦ σοφᾶ και τὰ ξυλοδέματα ὅπου ἔχουν νὰ / ¹³ πέσουν οἱ
 τράβες, ὅλα αὐτὰ νὰ εἶναι ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου αὐτοῦ τοῦ Ἀντώνη. / ¹⁴ Ὁ κερεστὲς
 κάσων παραθυρίων και πόρτων νὰ εἶναι καστανιά. Αὐτὰ εἶναι / ¹⁵ ὅλα διὰ λογα-
 ρισμὸν τοῦ μάστορος Δημητράκη και χρέος ὁ Δημήτρης / ¹⁶ ἐπίτροπος νὰ δώσῃ
 τοῦ μάστορος Δημητράκη διὰ ἔξοδά του και κόπους / ¹⁷ και πέτρες και χορήγι και
 χῶμα και ἄλλα, γρόσια ἑπτακόσια ἑβδομήντα / ¹⁸ πέντε. Τὰ σανίδια διὰ τὰ φύλλα
 πόρτων, παραθυρίων, (ντ)ουλαπίων / ¹⁹ και σοφᾶ και μάσχουλα και σουβᾶ μύστρι-
 μα και διόρθωμα κατωγαίου εἶναι / ²⁰ τοῦ οἰκοκύρη, ὁμοίως και σκάλες ἂν χρεια-
 σθοῦν.

/ ²¹

12 Αὐγούστου 1820.

/ ²² Ἔλαβεν ὁ μαστωρ-Δημητράκης κάπαρον γρόσια τριακόσια

No 300

/ ²³ Ἔλαβεν ἔτι γρόσια τετρακόσια "

" 400

/ ²⁴ Ἔλαβεν ἔτι γρόσια ἑβδομήντα πέντε

" 75

/ ²⁵ Τὴν ἄνωθεν οἰκοδομὴν ἐτελείωσαν

" 775

/ ²⁶ Ἔλαβεν ὁ Δημητράκης τὰ συμφωνηθέντα σῶμα και

/ ²⁷ ἀνελλιπῇ και ἐξώφλησαν.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Κώδικας N. 9 (λυτό ἐγγραφο)

1820, 12 Αυγούστου

Σημειώνω τὸ σπίτι ὅπου θέλω φτιάσω / ² ἐγὼ ὁ μαστρο-Δημητράκης Λά-
 γκαδιάνος / ³ τοῦ Δημήτρη Παργιάνου. / ⁴ Ἀρχῆς ἰαπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως τὴν
 ἄλλην ἀπ' ἔξω ἀχνάρια τῆς πῆχης 30 / ⁵ πλάτος κούφωμα ἀχνάρια 12 / ⁶ ὕψος με
 τὰ θεμέλια τοῦ κάτωθεν μέρους 7 ὡ πῆχες / ⁷ διὰ γρόσια 775 και ὄχι ἄλλα, / ⁸ 2
 πόρτες / ⁹ 6 παραθυρά / ¹⁰ 3 ντουλάπια, με δίχως κουτιά. / ¹¹ [[7 ὡ πῆχες τὸ σπίτι
 τὴν κάτω μεριά]] / ¹² και νὰ χτιστῇ με τὸ χορήγι του / ¹³ και ὁ τοῖχος νὰ γένῃ
 ὡσάν τοῦ Ἀντώνη / ¹⁴ Μήτρου Δραπανιώτη / ¹⁵ 112 Αὐγούστου! Καὶ ἔχω νὰν τὸ
 σκεπάσω με πεταυρά / ¹⁶ και με κεραμίδια, νὰ ρίξω και τὶς τραβές / ¹⁷ τοῦ σοφᾶ
 μόνον. Μινέσκει τοῦ νοικοκύρη / ¹⁸ Δημήτρη Παργιάνου νὰ βάλῃ τὸ μυστρί νὰ / ¹⁹
 φτιάσῃ τὸν σοφᾶ, νὰ κλείσῃ τὰ κουφωματά, / ²⁰ τὰ δὲ ἄλλα ὅσα χρειάζονται μινέ-
 σκουν εἰς τὸν / ²¹ μαστρο-Δημητράκη Λαγκάδιανὸ νὰν τὰ φτιάσῃ.

* Βλ. συμφωνητικὸ ἀριθ. 49α'.

// φ. 1β' // ²² Τὸ ὁποῖο σπῖτι ἔχω νὰν τὸ ἀρχινήσω / ²³ εἰς διορία Αὐγούστου 15.
Ἐλαβα διὰ / ²⁴ κάπαρο γρόσια 300.
/ 25

12 Αὐγούστου 1820.

56

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 5β'

1820, 13 Αυγούστου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι Γεώργης Κοράντος καὶ Ἀναστάσης Λαγκαδιανὸς συνε / 2
φώνησαν μετὰ τοῦ Δήμα Λαλεχοῦ νὰ τοῦ φτιάσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ θε / ³ μελίων,
τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ γίνη τοῦ μακροῦς ἀπ' ἔξω ἀπὸ γωνίαν ἕως γω / ⁴ νίαν πῆχεις δε-
κατρεῖς, τοῦ ὕψους καὶ τοῦ πλάτους ὅσον εἶναι τὸ ὀσπίτιον ὅπου ἔφτια / ⁵ σεν ὁ
Κωνσταντῆς (Μπ)ό(μπ)ολας καὶ τὰ τεῖχη ὡσὰν αὐτοῦ νὰ ἔχουν πλάτος ρούπια τρία
/ ⁶ παρμάκια δύο. Εἰς τὸ κατώγειον νὰ γίνουν δύο μεσοχώρια ἕως εἰς / ⁷ τὲς τρά-
βες τοῦ πατώματος. Εἴ τι χρειάζεται νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον / ⁸ εἶναι τῶν
μαστόρων, (μπ)αρούτη νὰ ἐβγάλουν τὲς πέτρες εἰς τὸν τόπον τοῦ οἴκο / ⁹ κύρη, χο-
ρήγι τέσσερα ἡμισυ φορτώματα τὴν ἡμέραν, ὁ κερεστές / ¹⁰ ὁλόγυρα ὅπου ἔχουν νὰ
πέσουν τὰ περαστάρια καὶ τὰ περαστάρια καὶ τῶν / ¹¹ ψαλιδίων καὶ τῶν πατζα-
κίων, πευκίνες, τὰ πέταυρα κολλητὰ τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο / ¹² ὅπου εἶναι τῆς σκεπῆς,
νὰ πλανισθοῦν τὰ ψαλιδία καὶ περαστάρια καὶ ἡ πληρωμὴ τοῦ μαστόρου (ντ)ουλ /
/ ¹³ κέρη, κεραμίδια, χῶμα, ἄμμος, τὸ νερὸν καὶ οἱ ὑπουργοί, ὅπου νὰ φτιάσουν / ¹⁴
τὴν λάσπην. Τελειώνοντας νὰ δουλεύσουν δύο μαστόροι μία ἡμέρα εἰς τὴν σκάλαν /
/ ¹⁵ ἔξω, ὅση δουλειὰ κάμουν μὲ χωρὶς πληρωμὴν τοῦ οἰκοκύρη. Διὰ ὅλα / ¹⁶ ἔχουν
συμφωνίαν νὰ τοὺς δώσῃ ὁ οἰκοκύρης γρόσια ὀκτακόσια ἐξήντα καὶ / ¹⁷ ὄχι ἄλλο,
τὰ ὁποῖα γρόσια ἔχουν νὰ μετρηθῶσι μὲ ράτες, τὰ μὲν γρόσια 300 / ¹⁸ εἰς τὰς 22
παρόντος, τὰ δὲ 350 ρίχνοντας ἰτὲς τράβες τοῦ πατώματος καὶ τὰ πρέκια τῶν πα-
ραθυρίων, καὶ τὰ / ¹⁹ γρόσια 210 ὅταν τελειώσῃ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον ἀπὸ τὴν σκεπὴν. /
/ ²⁰ Εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ νὰ τελειώσῃ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον, δηλαδὴ τὰ ξυλοδέματα ὅπου
ἔχουν / ²¹ νὰ πέσουν οἱ τράβες τοῦ πατώματος καὶ οἱ τράβες καὶ τὰ φύλλα πόρτων
καὶ παραθυρίων καὶ τὰ πρέ / ²² κια καὶ κάσες αὐτῶν καὶ τὰ κολτεμήρια καὶ τοῦ
πατώματος οἱ σκίζες ἀφάνες καὶ τὸ χῶμα / ²³ καὶ ἄλλα εἶναι τοῦ οἰκοκύρη, ὁμοίως
καὶ ὁ δουλκέρης, ὅπου δουλεύσῃ καὶ φτιασθοῦν τὰ κάτω / ²⁴ θεν. / ²⁵ 13
Αὐγούστου 1820.

/ ²⁶ Οἱ ἄνωθεν μαστόροι ἐτελείωσαν τὴν αὐτὴν οἰκοδομὴν καὶ ἔλαβον τὰ γρόσια 860

/ ²⁷ σῶα καὶ ἀνελλιπῇ καὶ ἐξώφλησαν.

/ ²⁸

12 Σεπτεμβρίου 1820.

57

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9, φ. 6β' *

1820, 18 Αυγούστου

Ὁ Ἡλίας Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Δημήτρη Μαρῆς νὰ τοῦ / 2
φτιάσῃ τὴν στέρναν ἔξω τοῦ ὀσπιτίου του, ἡ ὁποία ἔχει νὰ γίνῃ μᾶκρος βά / 3 θος
πλάτος νὰ βάλῃ νερὸν ἀπὸ τὸ κάτω κουρασάνι ἕως εἰς τὰ ποδάρια / 4 καλουπίων
ἄχνάρια τῆς κάννας τριάντα δύο. Εἴ τι χρειάζεται νὰ γίνῃ αὐτὴ / 5 εἶναι ὅλα διὰ
λογαριασμὸν τοῦ Ἡλίας, δηλαδὴ σκάψιμον στέρνας / 6 καὶ πέτρες καὶ χωρύγι καὶ
κουρασάνι καὶ τὰ καλουπια καὶ εἴ τι ἄλλο χρειάζεται, / 7 ἀπάνω δὲ ἡ ταράτσα μὲ
κουρασάνι ἀμυγδαλάτο καὶ ὅταν ἐβγάλῃ τὰ / 8 καλούπια νὰ μυστρίσῃ τὸ θόλος. Διὰ
ὅλα αὐτὰ τὰ ἔ / 9 ξοδα καὶ κόπους ἔχει νὰ τοῦ δώσῃ ὁ Δημήτρης γρόσια 320, ὅταν
τοῦ ζητήσῃ / 10 νὰ τοῦ δώσῃ. Ὑπόσχεται ὁ αὐτὸς Ἡλίας νὰ ἔβγῃ σάϊκη αὐτὴ ἡ
στέρνα, τὸ νερὸν / 11 ὅπου βάλῃ ἀπὸ κάτωθεν ἕως εἰς τὰ ποδάρια καλουπίων, νὰ τὸ
βαστᾷ. / 12 Αὐτὴ ἡ ὑπόσχεσις εἶναι ἕως εἰς χρόνια πέντε, ἐν τῷ διαστήματι αὐτῶν
τῶν / 13 5 χρόνων ἂν δὲν κρατήσῃ τὸ νερὸν νὰ τὴν διορθώσῃ καὶ ἂν δὲν διορ / 14
θωθῇ νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ μὲ ἔξοδά του.

/ 15

18 Αὐγούστου 1820.

Εξόφληση καὶ ἐγγύηση (γὰρ στέρνα)

Κώδικας Ν. 9, φ. 7α'

1820, 1 Σεπτεμβρίου

Ὁ Νικόλας (Μπ)ουλαμαντῇ συνεφώνησε μετὰ τοῦ Παναγιώτη Πουλου(μπ)ά-ση
καὶ τοῦ / 2 ἔφτιασε τὴν στέρναν του καὶ κατὰ τὴν συμφωνίαν των τὴν ἔφτιασε / 3 καὶ
ἐτελείωσε αὐτὸς ὁ Νικόλας παραλαβὼν ἐπὶ χεῖρας μετρητὰ / 4 σῶα εἰς τὸν ἀριθμὸν
γρόσια 150 ὅπου εἶχαν συμφωνίαν καὶ ἐξώφλησαν / 5 καὶ δὲν ἔχει νὰ ζητῇ ἄλλο τι
δικαίωμα αὐτὸς ὁ Νικόλας περὶ αὐτῆς τῆς / 6 στέρνας ἀπὸ τὸν (Μπ)ουλου(μπ)άσην,
οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον μέχρι λεπτοῦ. / 7 Ὑποσχόμενος αὐτὸς ὁ Νικόλας αὐτὴ ἡ
στέρνα νὰ ἔβγῃ σάϊκη, νὰ βαστᾷ / 8 τὸ νερὸν ἀπὸ τὸ κάτω πάτωμα ἕως εἰς τὰ πο-
δάρια τῶν καλου / 9 πίων καὶ ἂν δὲν κρατήσῃ τὸ νερὸν νὰ τὸ διορθώσῃ καὶ ἂν δὲν
ἐμπο / 10 ρέσῃ νὰ τὸ διορθώσῃ, χρέος νὰ τὸ ξαναφτιάσῃ μὲ ἔδικά του ἔξοδα, / 11 ὁ
δὲ Παναγιώτης, ἂν δὲν κάμουν βροχὲς, χρέος νὰ τὸ γιομίσῃ ἕως / 12 ἀπάνω ἀπὸ
νερὸν πηγαδίων.

/ 13

1 Σεπτεμβρίου 1820.

* Το φύλλο 6α' δεν περιέχει καμία πράξη (παραμένει ἀγραφτό).

*Νέον οσπίτιον (και άλλες εργασίες)**Κώδικας Ν. 9, φ. 7α' -β'**1820, 10 Αυγούστου*

Οἱ ὑπογεγραμμένοι Μιχάλης Βασίλη Κουλούκη, Γεώργης Βασίλη Κουλούκη /
 2 Βασίλης τοῦ Βασίλη Κουλούκη καὶ Σπήλιος Παναγιώτῃ Γιωβᾶ, κιούσηδες κτίσται,
 συνε/ 3 φώνησαν μετὰ τοῦ κυρίου Ἰωάννη Κοντορούπη διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸν
 Μωρέα εἰς τὸ χωρίον Λενίδι ὀνομαζόμενον (ὅταν θελήσῃ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης μὲ
 ὑπόσχεσιν / 5 αὐτῶν τῶν ρηθέντων μαστόρων νὰ εὔρουν καὶ ἄλλους ἑπτὰ καλοὺς
 μαστόρους, / 6 οἱ ὅποιοι νὰ εἶναι ἀρεστοὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰωάννη καὶ ὅταν δὲν τοῦ
 ἀρέσουν νὰ εὔρουν ἄλλους / 7 ὅπου νὰ ἀρέσουν), νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν νέον
 ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων εἰς ἓν μέρος αὐτοῦ τοῦ χωρίου. / 8 Αὐτὴ ἡ οἰκοδομὴ νὰ γίνῃ
 καλὴ, βάζοντας τὲς πέτρες εἰς τὴν ἀράδα, νὰ μὴν εἶναι μικρές, ὡς δύο ἀγκωνά / 9
 ρια πελεκητὰ εἰς τὸ ἓν μέρος τῆς γωνίας καὶ δύο εἰς τὸ ἄλλο μέρος, καὶ οἱ ἄλλες
 πέτρες εἰς τὴν / 10 ἀράδα, τὰ τεῖχη ἔχουν νὰ γίνουν πλάτος ρούπια πέντε, ἀπὸ τὸ
 θεμέλιον ἕως νὰ / 11 σφαλίσουν οἱ δύο καμάρες ὅπου ἔχουν νὰ γίνουν καὶ ἀπὸ τὰς
 καμάρας καὶ ἀπὸν / 12 ὡθεν ὅσον τὸ θελήσῃ ὁ οἰκοκύρης, ὁμοίως καὶ τὸ ὕψος, τὸ
 κτίσιμον ἔχει νὰ γίνῃ ὡς κατὰ / 13 τὸ παρὸν γίνονται τὰ γιάπια ἐδῶ εἰς Ὑδραν, νὰ
 ἀρέσῃ τοῦ οἰκοκύρη, ὁμοίως / 14 καὶ οἱ πόρτες, παραθύρια καὶ ἑτέρα χρειάζονται νὰ
 γίνουν αὐτῆς τῆς οἴκου / 15 δομῆς. Τὴν πέτραν μὲ τὰς φουρνέλας ἔχουν νὰ τὴν ἐβγά-
 λουν (μὲ παρού / 16 τη τοῦ οἰκοκυρίου) νὰ τὴν κοφαλίσουν οἱ μαστόροι, ὁμοίως καὶ
 τὸ νερόν / 17 καὶ τὸν ἀσβέστην, τὰ ἀσπὰ τοῦ νεροῦ καὶ τὰ κοφίνια τοῦ οἰκοκύρη.
 Τελειώνοντας // φ. 7β' // 18 αὐτὴν τὴν οἰκοδομήν, ἡ ὁποία ἔχει νὰ μετρηθῇ μὲ τὴν
 ἀρχιτεκ / 19 τονικὴν πῆχην τῆς καντζελλαρίας ταύτης Ὑδρας καὶ ὅσας πῆχεις ἔβγῃ
 / 20 χρέος ὁ κύριος Κοντορούπης νὰ πληρῶνῃ τῶν μαστόρων τὴν κάθε πῆχην / 21
 πρὸς δύο γρόσια, δίδοντας καὶ τοῦ κάθε μαστοροῦ ὅπου κτίζει τὴν κάθε ἡμέραν / 22
 δουλευτιάρικην γεμεκλίκι παράδες εἴκοσι, καὶ ὅχι ἄλλο τι. Αὐτοὶ οἱ μαστόροι / 23
 θέλει γνωρίσουν καὶ δεχθῶσιν διὰ οἰκοκύρην ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν οἰκοδομήν / 24
 τὸν ἐπιστάτην ὅπου ἤθελεν τοὺς διορίσει, τοῦ ὁποίου ὅταν δὲν ἀρέσῃ τὸ / 25 κτίσιμον
 ὅπου κάμουν ἔχει τὸ ἐλεύθερον νὰ τὸ ἐγκρεμίσῃ ὅσον τεῖχος / 26 δὲν τοῦ ἀρέσῃ καὶ
 νὰ τὸ ξανακτίσουν καὶ ὁ πρῶτος ἐκρεμισμένος τοῖχος ὑπάγῃ / 27 ἀμούντε, δηλαδὴ
 νὰ γάσουν οἱ μαστόροι τὰ ἔξοδα καὶ κόπους. Τοῦτο οὕτως ὑπόσχονται / 28 οἱ ρη-
 θέντες μαστόροι. Εἰς ἀσφάλειαν δὲ ἐγράφη τὸ παρὸν ἐπὶ τῇ / 29 κοινῇ ταύτῃ
 Καντζελλαρίᾳ Ὑδρας,
 / 30

τῇ 10 Αυγούστου 1820.

/ 31 Πρὸς τούτοις ἔχουν συμφωνίαν νὰ οἰκοδομήσουν τὴν μάνδραν, στέρναν καὶ
 κου / 32 ζίναν καὶ εἴ τι ἤθελε χρειασθῇ αὐτῆς τῆς οἰκοδομῆς νὰ σερβιρισθῇ νὰ τὰ /

33 οικόδομήσουν οί ρηθέντες μαστόροι. Ὅποιον μέρος μαγκάρη, νὰ δώση τοῦ ἐτέ-
ρου / 34 διὰ πισμανλίκι γρόσια πεντακόσια. Καὶ οὕτως ὑπογράφων τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ
ὡς εἴρηται, Αὐγούστου 1820.

/ 35 μαστόροι

/ 36 μιχαλῆς ὑπόσχομαι

/ 37 γεώργης ὑπόσχομαι

/ 38 βασίλις

/ 39 σπῦρος Ιούβας

/ 40 στάθης παναγιώτη

/ 41 κωνσταντῆς στρατουλήγης

/ 42 δημήτρης κακλῆς

60

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 8α'

1820, 4 Σεπτεμβρίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μαστόροι Κωνσταντῆς (Μπ)ό(μπ)ολας καὶ Σπῦρος / 2
Γιοβᾶς μετὰ τὴν συντροφίαν τῶν συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Ἀ / 2 ναστάση Γιάννη
Σακτούρη νὰ τοῦ φτιάσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ θε / 4 μελίων, τὸ ὅποιον νὰ γίνῃ μά-
κρως αὐτὸ ἔξω ἀπὸ τὴν μίαν γωνί / 5 αν ἔως εἰς τὴν ἄλλην πῆχες τεκτονικᾶς δεκαεῖς
καὶ τὸ πλάτος εἴτε μέ / 6 σα εἴτε ἔξω ἴσια μετὰ τὸ ὀσπίτιον τοῦ Νικόλα Γκιώνη Κόνθη
καὶ εἰς τὸ / 7 ὕψος ἀπὸ τὴν κάτω κάσαν τῆς πόρτας ἰδίου κατωγαίου ἔως εἰς τὰ / 8
ξύλοδέματα ὅπου ἔχουν νὰ πέσουν τὰ περαστάρια νὰ γίνῃ πῆχες / 9 ἐπτὰ. Αὐτοῦ
τοῦ ὀσπιτίου τὰ τεῖχη ἔχουν νὰ γίνουν ἀπαραλλάκτως / 10 ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου
Γιάννη Παπα-Ἀντώνη Παπαθεοχάρη. Χρέος / 11 οἱ μαστόροι τὴν ἡμέραν εἰς τὸ
κτίσιμον νὰβάλουν πέντε φορτῶ / 12 ματα χορήγι καὶ ἄμμος ὅσος χρειασθῇ. Εἴ τι
ἄλλο χρειασθῇ / 13 νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον, δηλαδή νὰ κτισθοῦν τὰ τεῖχη, εἶναι /
14 τῶν μαστόρων καὶ ὑπουργοὶ καὶ ἄλλα καὶ τὰ κεραμίδια ἱτῆς σκεπῆς καὶ τὰ κου-
βαλητά. / 15 Πρὸς τούτοις νὰ σιάξουν καὶ τὸ κατώγειον νὰ μὴν ἔχῃ βράχον, ἀλλὰ /
16 νὰ γίνῃ ἴσιος τὸ ἔδαφος. Τὰ καντούνια καὶ τὰ παρακαντούνια καὶ οἱ καμάρες /
17 νὰ γίνουν πελεκητὲς καὶ τὰ καλούπια τῶν κουφωκαμάρων τῶν / 18 μαστόρων.
Ὁ ξύλινος κερεστὲς ὅλος καὶ τρεῖς ὀκάδες παρούτη καὶ διὰ / 19 ὅλα τὰ τεῖχη κτίσι-
μον καὶ ἄλλα τὰ ἔξοδά των, ὅπου εἶναι γρόσια 950, νὰ / 20 τὰ δώσῃ ὁ οἰκοκύρης
Ἀναστάσης Γιάννη Σακτούρη, ὁμοίως / 21 καὶ τὰ καρφιά καὶ εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ
αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον νὰ τελειώσῃ, ἐκ / 22 τὸς τῶν τοίχων, ὅπου εἶναι τῶν μαστόρων.

/ 23

4 Σεπτεμβρίου 1820

/ 24 Ἐλαβον διὰ κάπαρον γρόσια ἑκατόν

100

/ 25 σπίλιος γιοβας κοσταντις ποπολας

61

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 8β'

1820, 5 Σεπτεμβρίου

Ὁ Δημητράκης Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γκίκα Δημήτρη (Μπ)άλα /
2 νὰ τοῦ φτιάσῃ νέον ὀσπίτιον ἀποκοπὴν, τὸ ὁποῖον ἔχει νὰ γίνῃ τοῦ μᾶκρους / 3
ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλλην ἀχναρίων τῆς πῆχης τριάν / 4 τα
πέντε καὶ τοῦ πλάτους μέσα κούφωμα χωρὶς τῶν τοίχων ἀχναρίων τῆς πῆχης δε / 5
κατριῶν. Τὰ τεῖχη ἔχουν νὰ γίνουν ὡσὰν τοῦ ὀσπιτίου Δήμα Ζάκα. < > / 6 Τοῦ
ὁποίου ἔχουν νὰ γίνουν πόρτες δύο, παραθύρια ἔνδεκα, (ντ)ουλάπια τέσσαρα, / 7 ὁ
κερεστὲς ὅλος καστανιά, τράβες τοῦ σουφᾶ καὶ παρασουφᾶ εἶναι εἴκοσι τέσσαρες / 8
περαστάρια τέσσαρα καὶ τὰ ψαλίδια ὅσα ἔμβουν, ἡ σκεπὴ μὲ τριεστιάνικα σανί / 9
δια πλανισμένα καὶ καβαλλικευμένα τὸ ἓνα μὲ τὸ ἄλλο, τὰ κεραμίδια καὶ οἱ / 10
κάσες καὶ παραστρατὰ πόρτων καὶ παραθυρίων καὶ τὸν κερεστὲ καὶ τὰ μάσχουλα
ἑμῶν πόρτας καὶ τὰ φύλλα / 11 πόρτων καὶ παραθυρίων βενέτικα σανίδια, (μπ)α-
ρούτη, χορήγι, ἄμμος, χῶμα, νερόν / 12 καὶ εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ νὰ γίνουν αὐτὰ τὰ
τεῖχη νὰ οἰκοδομηθῇ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον / 13 εἶναι τοῦ Δημητράκη. Χρέος ὁ Γκίκας νὰ
δώσῃ διὰ τὰ ἔξοδα, μαστορικὰ / 14 καὶ κόπους καὶ δουλκέρην κατὰ τὴν συμφωνίαν
τοὺς γρόσια χίλια τέτρα / 15 κόσια. Τὰ μάσχουλα μιᾶς πόρτας καὶ τῶν παραθυρίων
καὶ τῶν δουλαπίων / 16 τὰ φύλλα καὶ τὰ σανίδια διὰ τοὺς σουφάδες καὶ ὁ σουφᾶς
εἶναι διὰ λογαριασμόν / 17 τοῦ Γκίκα.
/ 18

5 Σεπτεμβρίου 1820.

/ 19 Ἐλαβεν κάπαρον γρόσια ἑπτακόσια εἴκοσι πέντε	No 725
/ 20 19 Σεπτεμβρίου ἔλαβεν γρόσια διακόσια ἑβδομήντα πέντε	" 275
/ 21 3 Ὀκτωβρίου ἔλαβεν ἀπὸ Χατζηκανελλάκην γρόσια	" 250
/ 22 10 Ὀκτωβρίου ἔλαβεν ἀπὸ Χατζηκανελλάκην "	" 150

62

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 9α'

1820, 20 Σεπτεμβρίου

Ὁ Μπενιζέλος Βέγκος συνεφώνησε μετὰ τοῦ Νικόλα Γκίκα Κάβου / 2 ρα νὰ
τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων ἀπαράλλακτον / 3 ὡσὰν τοῦ ὀσπιτίου τοῦ
Κοσμᾶ Ἀθανάση Πουλαμαντῇ καὶ τὸ μᾶκρος καὶ τὸ / 4 πλάτος καὶ τὸ ὕψος καὶ τὰ
τεῖχη, τὰ κουφώματα νὰ γίνουν ὀκτώ / 5 πόρτες καὶ παραθύρια, ὁ κερεστὲς πόρτων
καὶ παραθυρίων διὰ κάσες / 6 καὶ παραστρατὰ νὰ εἶναι καστανιά, τὰ φύλλα αὐτῶν

βενέτικη τάβλα / ⁷ και τὰ μάσχουλα αὐτῶν, ὁ κερεστές, περαστάρια, ψαλίδια καὶ κορυφῆς / ⁸ πεύκινα, ἡ σκεπὴ μὲ καλάμια καὶ τὰ κεραμίδια καὶ τὰ ξυλο / ⁹ δέματα ὅπου ἔχουν νὰ καρφωθοῦν οἱ τράβες τοῦ πατώματος καὶ τὰ / ¹⁰ περαστάρια πεύκινος. Χῶμα, πέτρες, ἄμμον, νερόν, / ¹¹ χορήγι, μαστόροι, ὑπουργοὶ καὶ εἴ τι ἄλλο χρειάζεται νὰ οἱ / ¹² κοδομηθῇ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον εἶναι ὅλα διὰ λογαριασμὸν / ¹³ τοῦ ρηθέντος μαστόρου. Καὶ διὰ αὐτὰ ὅλα, χρέος ὁ Νικόλας / ¹⁴ νὰ τοῦ δώσῃ γρόσια 935 καὶ 5 ὀκάδες (μπ)αρούτη καὶ εἴκοσι (μπ)ότζες / ¹⁵ κρασί. Οἱ τράβες τοῦ πατώματος καὶ τὰ σανίδια αὐτοῦ καὶ ὁ σου / ¹⁶ βὰς καὶ τὰ κολτεμήρια τῶν πόρτων καὶ παραθυρίων εἶναι / ¹⁷ διὰ λογαριασμὸν τοῦ Νικόλα.

/ 18

20 Σεπτεμβρίου 1820.

/ 19 Ἐλαβεν κάπαρον γρόσια διακόσια

No 200

/ 20 5 Ὀκτωβρίου ἔλαβεν γρόσια ἑκατὸν

" 100

/ 21 16 Ὀκτωβρίου ἔλαβε γρόσια τριακόσια εἴκοσι ἑπτὰ

" 327

/ 22 30 Ὀκτωβρίου ἔλαβεν ἑκατὸν τριάντα ἔξε, παράδες τριάντα

" 136. 30

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Κώδικας Ν. 9, φ. 9β

1820, 22 Σεπτεμβρίου

Ὁ Δημητράκης Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Ἀναγνώστη Τέτζη νὰ / ² τοῦ οἰκοδομήσῃ νέαν στέρναν ἐκ θεμελίων ἔξω εἰς τὴν αὐλὴν ὀσπιτίου του. / ³ Αὐτὴ ἡ στέρνα ἔχει νὰ γίνῃ βάθος μακρὸς πλάτος ἀχνάρια τῆς κάννας / ⁴ τριάντα ἔξε, δηλαδὴ νὰ βάλῃ νερόν ἀπὸ τὸ πάτος ἕως εἰς τὰ ποδάρια τῶν / ⁵ καλουπίων τὰ 36 ἀχνάρια. Τὰ τεῖχη αὐτῆς ἔχουν νὰ γίνουν πλάτος τὸ τοῦ / ⁶ μέρους πονέντε πήχης μιᾶς, ὁμοίως καὶ τὸ τῆς ὀστρίας, τὸ τοῦ λεβάντε / ⁷ ρούπια πέντε, ὁμοίως καὶ τὸ τῆς τραμοντάνας. Εἴ τι χρειάζεται νὰ οἱ / ⁸ κοδομηθῇ αὐτὴ ἡ στέρνα εἶναι ὅλα εἰς βάρος τοῦ Δημητράκη, ἡ ἀπάνω / ⁹ ταράτσα νὰ γίνῃ μὲ κουρασάνι ἀμυγδαλάτο, κιούγκια, ὅσα ἔμβουν / ¹⁰ εἰς τὸ τεῖχος αὐτῆς. Διὰ ὅσα ἔξοδα ἀκολουθήσουν εἰς αὐτὴν τὴν στέρναν / ¹¹ καὶ μαστορικά καὶ κόπους κατὰ τὴν συμφωνίαν χρέος ὁ Τέτζης νὰ δώσῃ / ¹² πρὸς ἐξόφλησιν γρόσια τριακόσια τριάντα καὶ ὄχι ἄλλον τι περισσότε / ¹³ ρον, τὰ ὅποια ἔχει νὰ τὰ περιλάβῃ ὁ Δημητράκης μὲ ράτες, / ¹⁴ τὰ μὲν γρόσια 150 πεσὶνι τώρα καὶ τὰ 180 μὲ ράτες κτίζοντας. / ¹⁵ Ὅταν ἐβγάλῃ τὰ καλουπία χρέος νὰ μυστρίσῃ τὸ θόλος μὲ κου / ¹⁶ ρασάνι. Δίδει ὑπόσχεσιν ὁ αὐτὸς Δημητράκης αὐτὴ ἡ στέρνα / ¹⁷ νὰ εἶναι σάϊκη, νὰ βαστᾷ τὸ νερόν ἀπὸ τὸ πάτος ἕως εἰς τὰ ποδάρια / ¹⁸ καλουπίων καὶ ἂν δὲν βαστάξῃ χρέος νὰ τὴν διορθώσῃ καὶ ἂν δὲν διορ / ¹⁹ θωθῇ διὰ χρόνους ἔξε νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ μὲ ἔδικά του ἔξοδα. / ²⁰

Ὁ λαιμὸς καὶ εἴ τι ἄλλο χρειάζεται αὐτῆς τῆς στέρνας ἔξω, ὡσάν κιούγκια, / ²¹ λούκια καὶ ἄλλα, εἶναι διὰ λογαριασμὸν τοῦ οἰκοκύρη.

/ ²²

22 Σεπτεμβρίου 1820.

/ ²³ Ἐλαβεν γρόσια ἑκατὸν πενήντα

No 150.

64

Νέον οσπίτιον

Κώδικας N. 9, φ. 10α'

1820, 24 Σεπτεμβρίου

Ὁ Κωνσταντῆς (Μπ)ό(μπ)ολας συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γιάννη Νικολοῦ / ² Γιαννίτζη νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, τὸ / ³ ὁποῖον ἔχει νὰ γίνῃ ἀπαράλλακτον καὶ τὸ μᾶκρος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ / ⁴ ὕψος καὶ τὰ τεῖχη καὶ τὰ κουφώματα, δηλαδὴ πόρτες, παραθύρια / ⁵ καὶ δουλάπια, ὡσάν τοῦ Ἀντώνη Χατζηφίλιππα. Ὁ κερεστὲς ὅλος καὶ τρά / ⁶ βες τοῦ πατώματος καὶ τρία περαστάρια καὶ ψαλίδια καὶ κάσες καὶ / ⁷ παραστράτα πόρτων καὶ παραθυρίων, τέλος ὅλος ὁ κερεστὲς, ὅπου / ⁸ χρειασθῇ νὰ εἶναι καστανιά, οἱ τράβες τοῦ πατώματος ἢ μία ἀπὸ τὴν / ⁹ ἄλλην νὰ ἀλαργάρουν ἓνα ἡμισὺ ρούπι καὶ νὰ πλανισθοῦν τετρά / ¹⁰ γωνα, ὁμοίως καὶ τὰ περαστάρια καὶ ψαλίδια, ἡ σκεπὴ μὲ σκίζες / ¹¹ καὶ εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον εἶναι διὰ λογαρια / ¹² σμὸν τοῦ σπέντες Κωνσταντῆ. Καὶ διὰ αὐτὰ ὅλα κατὰ τὴν συμφῶ / ¹³ νίαν νὰ δώσῃ ὁ Γιαννίτζης γρόσια χίλια διακόσια, No 1200, / ¹⁴ καὶ ὄχι ἄλλον περισσότερον. Ὁ οἰκοκύρης ἔχει τὸ χορήγι ὅπου / ¹⁵ ἔχει νὰ κτισθῇ (τοῦ ὁποῖου τὸ ἀγῶγι εἶναι τοῦ μαστόρου), κολτεμήρια / ¹⁶ καὶ σουβάς καὶ τὸ πάτωμα τοῦ οἰκοκύρη, ὁμοίως καὶ οἱ κλειδαριές. / ¹⁷ Τὰ φύλλα ἀπὸ σανίδι βενέτικη καὶ τὰ μάσχουλα παραθυρίων καὶ πόρ / ¹⁸ των [[καὶ]] καὶ τὰ καρφιὰ καὶ οἱ δουλκέρηδες εἶναι τοῦ μαστόρου / ¹⁹ ὁμοίως καὶ τὰ κεραμίδια καὶ πρεβάζια ὁλόγυρα εἰς τὴν σκεπὴν.

/ ²⁰

24 Σεπτεμβρίου 1820.

/ ²¹ Ἐλαβεν κάπαρον γρόσια ἑκατὸν

No 100.

65

Νέον οσπίτιον

Κώδικας N. 9, φ. 10β'

1820, 27 Σεπτεμβρίου

Ὁ (Μπ)ενιζέλος Βέγκος, κιούσης καὶ Γιάννης, γαμβρὸς Ἀκλήρου, (ντ)ουλκέρης, συνε / ² φώνησαν μετὰ τοῦ Παντελῆ Γιάννη Κορινθίου νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν / ³ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, ὡσάν τοῦ Δημήτρη Κουκουδάκη τὸ ὕψος καὶ τὸ

πλάτος απαράλλακτον και τὸ μάκρος δύο ἀχνάρια μακρύτερον / ⁵ ἀπὸ αὐτό, τοῦ
 ὁποίου ἔχει νὰ γίνη καὶ τὸ κατώγαιον ὡσάν αὐτοῦ νὰ ἔμβουν / ⁶ τράβες νὰ γίνη τὸ
 πάτωμα ὅσες χρειασθοῦν, κουφώματα νὰ γίνουν / ⁷ εἰς τὸ κατώγαιον πόρτα καὶ
 (μπ)άγκα. Εἰς τὸ ἀνώγαιον παραθύρια, εἰς τὸν / ⁸ ἀφαῖτην τοῦ μέρους τραμοντά-
 νας δύο καὶ τοῦ μέρους πονέντε πόρτα καὶ / ⁹ ἓν παραθύριον καὶ εἰς τὴν γωνίαν
 ἕτερον μικρόν. Ὁ κερεστὲς ὅλος πεύ / ¹⁰ κινος, οἱ τράβες τοῦ πατώματος, τὰ περα-
 στάρια τρία καὶ τὰ ψαλίδια τῶν κάσ / ¹¹ ων καὶ παραστρατῶν, πόρτων καὶ παρα-
 θυρίων καὶ (μπ)άγκας καστανιά. / ¹² Ἡ σκεπὴ μὲ καλάμια, ἀπάνω τὰ κεραμίδια.
 Τὰ φύλλα τῶν πόρτων, / ¹³ παραθυρίων καὶ (μπ)άγκας βενέτικη τάβλα. Καὶ τοῦ
 πατώματος οἱ σκίζες / ¹⁴ καὶ ἀφάνες καὶ τὸ χῶμα ὅσον χρειασθῇ νὰ πατωθῇ. Τὰ
 τεῖχη ἔχουν / ¹⁵ νὰ κτισθοῦν εἰς τὴν κάθε ἡμέραν μὲ τρία φορτώματα χορήγι, / ¹⁶
 νὰ ἀνακατωθῇ μὲ κοκκινάρι καὶ ἄμμον. Οἱ καμάρες ὅλων / ¹⁷ τῶν κουφωμάτων νὰ
 κτισθοῦν μὲ χορήγι. Διὰ τὴν αὐτὴν τὴν ἀποκο / ¹⁸ πὴν, κτίσιμον τοίχων, κερεστὲ,
 σκίζες, χωμ[[]]ατώματος, / ¹⁹ πῆλιασης, καλάμια, κεραμίδια, φύλλα κουφωμάτων,
 καρ / ²⁰ φιά, μαστορικά, χορήγι καὶ (ντ)ουλκεροσύνη καὶ (μπ)αρούτη νὰ δώσῃ ὁ
 Παν / ²¹ τελῆς κατὰ τὴν συμφωνίαν γρόσια πεντακόσια, Νο 500, τὰ ὅποια ἔχει νὰ
 λάβουν οἱ ρηθέντες μὲ ράτες, τώρα 200 / ²³ καὶ εἰς τὸ πάτωμα 150 καὶ εἰς τὰ κερα-
 μίδια 150. Καὶ διὰ (μπ)ακσίσιν / ²⁴ γρόσια 5. Τὸ κοπάνισμα πατώματος, ἰσάκσιμον
 κατωγαίου, / ²⁵ κολτεμῆρια, σουβάς καὶ κλειδαριές εἶναι τοῦ οἰκοκύρη,
 / ²⁶ 27 Σεπτεμβρίου 1820.
 / ²⁷ Σήμερον ἔλαβον γρόσια διακόσια No 200
 / ²⁸ 3 Ὀκτωβρίου ἔλαβον γρόσια ἑκατὸν πενήντα " 150

66

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 11α'

1820, 12 Οκτωβρίου

Ὁ Μιχάλης Σολιώτης καὶ Γεωργάκης Μαμάσης συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Δημή /
² τρη Καλαφάτη νὰ τοῦ οἰκοδομήσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, ἐγγὺς / ³ τῶν
 ὀσπιταλίων ἀπάνωθεν μέρους, τοῦ ὁποίου νὰ γίνη τὸ τεῖχος ἀπαράλλα / ⁴ κτον
 ἰώσανι τοῦ ἐκεῖ ἐγγὺς νέου ὀσπιτίου, τὸ μάκρος νὰ γίνη κούφωμα ἀχναρίων / ⁵ μὲ
 τοῦ ρηθέντος Μιχάλη τριάντα ἓνα, τὸ πλάτος μὲ τοῦ ἰδίου Μιχάλη δώδεκα / ⁶ καὶ τὸ
 ὕψος ἀπὸ τὴν κάτωθεν κάσαν τῆς πόρτας κατωγαίου ἕως εἰς τὰ ξυ / ⁷ λοδέματα
 τῶν περασταρίων πῆχεων ἑπτὰ. Οἱ πέτρες, χῶμα, ἄμ / ⁸ μος, νερόν, (μπ)αρούτη
 διὰ τὲς πέτρες, μαστόροι καὶ ὑπουργοί, ὁ κερεστὲς / ⁹ καστανιά, ψαλίδια, περαστά-
 ρια καὶ τῆς κορυφῆς καὶ τῶν κάσων πόρτων / ¹⁰ καὶ παραθυρίων, τὰ φύλλα πόρτων
 καὶ παραθυρίων τάβλα βενέτικη / ¹¹ καὶ τὰ μάσχουλα αὐτῶν, τὰ κεραμίδια καὶ τὸ

ἔδαφος τοῦ κατωγαίου / 12 νὰ γίνη ἴσια νὰ μὴν μείνουν πέτρες καὶ τὰ ξυλοδέματα
τόσον / 13 αὐτά, ὅπου ἔχουν νὰ πέσουν οἱ τράβες τοῦ σουφᾶ, ὅσον καὶ ἐκεῖνα ὅπου
νὰ / 14 καρφωθοῦν τὰ περαστάρια καὶ τὰ καρφιά, αὐτὰ ὅλα εἶναι διὰ λογα / 15
ριασμὸν τῶν μαστόρων. Ὁ οἰκοκύρης ἔχει νὰ τοὺς δώσῃ τὸ χορήγι, τὲς / 16 τράβες
τοῦ σουφᾶ, τὰ πέταυρα τῆς σκεπῆς καὶ διὰ τὸν ἄνωθεν κερεστὲν / 17 ἑκατὸν δέκα
ρεντίνες καὶ διὰ ἔξοδα τῶν ἄνωθεν καὶ κόπους αὐτῶν / 18 καὶ μαστορικά κιούση-
δων καὶ (ντ)ουλκέρη γρόσια 870, ὀκτακόσια ἑβδομήν / 19 τα, τὰ ὅποια ἔχουν νὰ τὰ
πάρουν εἰς τρεῖς ράτες. < >

/ 20 Αὐτοῦ τοῦ ὀσπίτιου ἔχουν νὰ γίνουν κουφώματα ὀκτώ, παραθύρια δύο, / 21
πόρτες καὶ δύο (ντ)ουλάπια μὲ κουτί, μὲ χωρὶς φύλλα τὰ (ντ)ουλάπια.

/ 22

12 Ὀκτωβρίου 1820.

/ 23 μιχαλὶς σολιοτὶς βεβεονυ

/ 24 γιοργὶς μαμασὶς βεβεονι.

67

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 11β'

[1820, 27 Ὀκτωβρίου]

Ὁ Δημητράκης Λαγκαδιανὸς συνενώρησε μετὰ τοῦ Δημήτρη Τσόληρη / 2 νὰ
τοῦ φτιάσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων, μᾶκρος καὶ ὕψος ἀπαράλλα / 3 κτον [[μετά]]
ὡσάν τὸ ὀσπίτιον Κωνσταντῇ Σκουζᾷ, τὸ πλάτος κούφωμα ἀχνάρια / 4 τῆς πῆχης
δώδεκα. Τὸ τεῖχος νὰ γίνη ὡσάν τοῦ Βαγγελῆ Τζικνιά, νὰ γίνουν / 5 κουφώματα ἔξε
παραθύρια, δύο πόρτες καὶ δύο (ντ)ουλάπια, τὰ δουλάπια μὲ / 6 χωρὶς κουτί,*

67α**

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 9 (λυτὸ ἔγγραφο)

1820, 27 Ὀκτωβρίου

1820, Ὀκτωβρίου 27

/ 2 Τὴν σήμερον ἐσυνενώρησε ὁ μαστρο{στρο} -Δημητράκης Λαγκαδιανὸς / 3
μὲ τὸ Δημήτρη Γιάννη Σόληρη νὰ τοῦ [[χ]]φ<τι>άσῃ σπίτι ἴσα μὲ τοῦ Κωστα / 4 ντῆ
Σκουζᾷ, μᾶκορος ψῆλος ἴσα μὲ κεῖνο, πλάτο χ<ν>άριγια δώδεκα. / 5 Ὁ κερεστὲς
πεφῆκινε γιὰ τὴ σκεπή, πόρτες παρὰθυρα καστα / 6 νὲς καὶ χορήγι ὅλα τοῦ μαστρο-
Δημητράκη καὶ νὰ γίνεταί τὸ κατώγι / 7 πνετε πῆχεσι ἰκαὶ μισὴ μᾶκορος, σκίζες καὶ

* Μέχρι αὐτὸ το σημεῖο ἔχει καθαρογραφεῖ το συμφωνητικό.

** Βλ. συμφωνητικό αριθ. 49α'.

ἀχαμνή μπήλιασις του μα / ⁸ στόρου, τοῦ σεκεπή τὰ πεταῦρα ἀπό δύο διάχτυλα ἀλάργου, / ⁹ ἔξε παράθυρα καὶ δύο πόρτες καὶ δύο τουλάπια, τὰ φύλλα διὰ τὶς / ¹⁰ πόρτες καὶ παράθυρα τοῦ μάστορη τὰ φύλλα τοῦ τουλαμπιῶνε / ¹¹ εἶναι τοῦ νοικοκύρη, καρφιά καὶ μάσκουλα εἶναι τοῦ μάστορη, κολ / ¹² τερμρήγια καὶ κλειδωνές εἶναι τοῦ νοικοκύρη, ἡ μπηλία καλὴ / ¹³ καὶ κοπανίσμα μυστρὶ ὅλα τοῦ νοικοκύρη, καὶ ὁ τοῖχος καλὸς σὰ τοῦ / ¹⁴ Βαγγελῆ καὶ τὰ κεραμίδια τοῦ μάστορη καὶ οἱ τράβες τοῦ φά [] πέ / ¹⁵ φκινεν τοῦ μαστόρη καὶ δύο φοροτώματα χορήγι τὴν ἡμέρα / ¹⁶ νὰ τὴ ρίξῃ στὴ λάσπη. Τὸ παζάρι του εἶναι 834. < > / ¹⁷ Καὶ τρεῖς ὀκάδες ἱκρασίλ τὴν ἡμέρα. Καὶ μία ὀκὰ μπαρούτη μοναχά.

68

Ανεμόμυλος

Κώδικας Ν. 9, φ. 12α'

1820, 15 Νοεμβρίου

Ὁ Βασίλης Κουτζογεώργα μὲ ἄλλους πέντε μαστόρους συνεφώνησαν / ² μετὰ τοῦ Γιάννη Γεώργη Γιάννη Μιχάλη νὰ τοῦ φτιάσουν ἐκ θεμελίων / ³ ἑνὸς ἀνεμομύλου τὸν πύργον ὕψος καὶ πλάτος καθὼς καὶ τῶν ἐτέρων ἀνεμο / ⁴ μύλων μὲ τὴν πῆχυν τεκτονικὴν καντζελλαρίας πρὸς παράδες πενήντα / ⁵ ἔξε τὴν κάθε μίαν καὶ γεμελίκι τὴν κάθε δουλευταρικήν ἡμέραν / ⁶ γρόσια τρία, ὅσοι ἀνθρώποι καὶ εἶναι εἰς αὐτὴν τὴν δούλεψιν. < > / ⁷ Ὑποσχεταὶ αὐτὸς ὁ Βασίλης μὲ τοὺς μαστόρους πέντε εἰς τὴν οἰκοδομὴν / ⁸ αὐτοῦ τοῦ πύργου νὰ δουλεύσουν ἔξε σφυριά καὶ ὅσοι ἄλλοι χρειασθοῦν / ⁹ διὰ νὰ σερβιρουν αὐτοὺς τοὺς ἔξε. Νὰ δουλεύσουν τοῖχον παστρικὸν καὶ / ¹⁰ σάϊκον, ἀπ' ἔξω νὰ μὴν ἔμβῃ χαλίκι ἀλλ' οἱ πέτρες πελεκητές / ¹¹ καὶ νὰ σοφιλιάσουν ἡ μία μὲ τὴν ἄλλην, ἀπὸ μέσα νὰ ἔμβουν χαλίκια. / ¹² Νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ τεῖχος εἰς τὸ πλάτος ρούπια ἑπτὰ. Ἔχει νὰ μετρηθῇ (τελειώ / ¹³ νοντας) αὐτὸς ὁ πύργος μέσα καὶ ἔξω καὶ ὅσες πῆχες ἔβγῃ νὰ πληρωθοῦν ὡς ἀνω / ¹⁴ τέρω. Καὶ οἱ σκάλες ὅπου γίνουν μέσα ἔχουν νὰ μετρηθοῦν κατὰ τὴν συνή / ¹⁵θειαν καὶ ὅσες πῆχες ἔβγουν νὰ πληρωθῇ ἡ κάθε μία πρὸς παράδες 56 ὡς καὶ / ¹⁶ ἡ τοῦ πύργου. Εἰς τὸ κτίσιμον θέλει εἶναι ἐπιστάτης ὁ Νικόλας (Μπ)ουλαμαντῆ / ¹⁷ καὶ ὅταν αὐτοῦ δὲν ἀρέσῃ τὸ τεῖχος ὅπου δουλεύσουν νὰ τὸ κρεμίσουν καὶ νὰ τὸ / ¹⁸ ξεναφτιάσουν. Τὲς πέτρες ὅπου ἔχει νὰ κτισθῇ αὐτὸς ὁ πύργος καὶ οἱ σκά / ¹⁹ λες ἔχουν νὰ τὲς ἐβγάλουν (μὲ (μπ)αρούτη τοῦ οἰκοκύρη) καὶ νὰ τὲς κουβαλή / ²⁰ σουν ὅσον καὶ νὰ εἶναι ἀλάργου οἱ μαστόροι. Τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ὅλα διὰ λογα / ²¹ ρισμὸν τοῦ οἰκοκύρη, χορήγι, χῶμα, νερὸν καὶ ἄλλα, ὅσα χρειασθοῦν / ²² (ἐκτὸς τῶν πέτρων) νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ οἰκοδομή, ὁμοίως καὶ ὁ ὑπουργὸς / ²³ ὅπου ἔχει νὰ φτιάσῃ τὴν λάσπην. Ὅμοίως ἂν χρειασθῇ νὰ γίνῃ καὶ δάμια / ²⁴ αὐτοῦ τοῦ ἀνεμομύλου,

νά τὴν φτιάσουν οἱ ἴδιοι μαστόροι μὲ τὴν πήχην / ²⁵ ὡς ἄνωτέρω, παράδες 56 καὶ
νά μετρηθῇ ὡς εἶναι συνήθεια αὐτοῦ τοῦ τόπου.

/ ²⁶

Ἵδρα, 15 Νοεμβρίου 1820.

/ ²⁷ Σήμερον ἔλαβον κάπαρον γρόσια ἑκατόν, Νο 100

/ ²⁸ βασιλις κουκιογιοργα κε σπιλιος βεβεονομε

/ ²⁹ 20 Δεκεμβρίου 1820. Ἐτελείωσαν, ἔλαβον τὸν λογαριασμὸν

/ ³⁰ τοὺς σῶον καὶ ἐξώφλησαν.

69

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ.12β'

1820, 20 Δεκεμβρίου

Ὁ Κωνσταντῆς Γιάννη Βαρβαρίτη συνεφώνησε μετὰ τοῦ Βασίλη Σταμάτη / ²
Σπαχῇ νὰ τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων ἀποκοπῇ / ³ διὰ γρόσια
ἑπτακόσια πενήντα, Νο 750. Αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον ἔχει νὰ / ⁴ γίνῃ μᾶκρος (ὄστριας καὶ
τραμοντάνας) ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν / ⁵ ἕως εἰς τὴν ἄλλην πῆχεις δέκα, τὸ
πλάτος κούφωμα μέσα πῆχεις τέσσα / ⁶ ρας, ἕως ἀπὸ κάσαν πόρτας κατωγαίου
ἕως νὰ πέσουν τὰ ξυλοδέ / ⁷ ματα τῶν περαιοσιῶν πῆχεις πέντε. Τὸ κατῶνι μᾶ-
κρος μέσα ἀχναρία / ⁸ τῆς πῆχης δώδεκα καὶ τοῦ πλάτους ὡς ἄνωθεν. Κουφωμα-
τά, πόρτες δύοσι κατωγαίου / ⁹ καὶ ἀνωγαίου, παράθυρα τέσσαρα, ὁ κερεστές, οἱ
τράβες τοῦ κατωγαίου (νὰ πέσουν / ¹⁰ ἀλάργου ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην ἐνὸς ἀχνα-
ρίου) καὶ τῆς σκεπῆς πεύκινος καὶ τὰ / ¹¹ περαιοστάρια τρία, ἡ σκεπὴ πέταυρα, τὰ
ὁποῖα νὰ πέσουν ἀλάργου ἢ μία ἀ / ¹² πὸ τὴν ἄλλην δύο δακτύλων καὶ τὰ κεραμί-
δια [[τὰ φύλλα]] ὁ κερεστές / ¹³ κάσων καὶ παραστρατῶν πόρτων καὶ παραθυρίων
καστανιά, τὰ φύλλα αὐτῶν / ¹⁴ βενέτικη τάβλα καὶ τὰ μάσχουλά των (χωρὶς κολτε-
μήρια), τὰς δύο κλειδα / ¹⁵ ριάς τῶν πόρτων, τὸ τεῖχος καὶ αἱ πόρται καὶ τὰ παρὰ-
θυρα ἔχουν νὰ γίνουν / ¹⁶ καὶ ἡ δούλευσις καὶ τὸ μᾶκρος πλάτος πόρτων παραθυ-
ρίων ἀπαράλλακτα / ¹⁷ ὡσὰν τοῦ ὀσπιτίου Δημήτρη Ντέντε Τζολάκη, δουλκέρης,
καρφιὰ / ¹⁸ καὶ ὃ, τι χρειασθοῦν νὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον εἶναι εἰς βάρος τοῦ Κων /
19 σταντῆ. Ἐξω ἀπὸ τὸν σουβάν καὶ κολτεμήρια ὡς ἄνωθεν, χορήγι / ²⁰ νὰ βάλουν
τὴν ἡμέραν εἰς τὸ κτίσιμον τρία φορτώματα καὶ οἱ πέ / ²¹ τρες καὶ τὸ χῶμα καὶ
ἄλλα τοῦ Κωνσταντῆ, ὁ τόπος νὰ ἐβγάλουν τὶς πέτρες εἰς / ²² βάρος τοῦ Βασίλη.
Τὰ ἄνωθεν γρόσια 750, ἔχει νὰ τὰ πά / ²³ ρη μὲ ράτες ὁ Κωνσταντῆς.

/ ²⁴ Ἐλαβεν τώρα γρόσια διακόσια πενήντα

No 250.

/ ²⁵

20 Δεκεμβρίου 1820.

/ ²⁶ κοστατιν γιανι βαβαριτι

/ ²⁷ 31 Δεκεμβρίου ἔλαβεν γρόσια διακόσια τρία

" 203.

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ. 13α'

1820, 28 Δεκεμβρίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι Γεώργης καὶ Βασίλης Βασίλαινας καὶ Στάθης καὶ οἱ λοι-
ποὶ συνδρό / ² φοι τοὺς συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Γεωργάκη Κόκεζα νὰ τοῦ οἰκοδο / ³
μήσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων μὲ τὴν πῆχυν, πρὸς / ⁴ παράδες ἐξήντα τὴν κάθε
πῆχυν. Τὸ τεῖχος ἔχουν νὰ τὸ κάμουν / ⁵ πλάτος πῆχυν μίαν καὶ νὰ γίνῃ ὡσάν τοῦ
ὀσπιτίου φούρνου τοῦ Γεώργου / ⁶ Βλάση καὶ νὰ τὸ γιομίσουν. Ὅταν δὲν ἀρέσῃ τοῦ
δουλκέρη μάστορος / ⁷ Θεοδωράκη νὰ τὸν γκρεμίσουν καὶ νὰ τὸν ξανακτίσουν
χωρὶς ἔ / ⁸ ξοδὸν τοῦ οἰκοκύρη. Νὰ δώσῃ ὁ οἰκοκύρης [διὰ] γεμεκλίκι / ⁹ τῶν ὅλων
μαστόρων τὴν κάθε ἡμέραν δουλευτιάρικην / ¹⁰ μισὴ ὀκτὶ κρᾶσι τοῦ καθενὸς
ἀνθρώπου, οἱ πέτρες καὶ τὸ νερὸν / ¹¹ εἶναι τῶν μαστόρων, τὰ δὲ ἄλλα ὅσα χρεια-
σθοῦν νὰ οἰκοδομηθῇ / ¹² αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον εἶναι τοῦ οἰκοκύρη, ὁμοίως καὶ ὁ
ὑπουργὸς διὰ τὴν / ¹³ λάσπην.

/ 14

28 Δεκεμβρίου 1820.

/ 15 Ἐλαβον διὰ κάπαρον γρόσια πενήντα, Νο 50.

/ 16 μαστρογιоргις ηποσκομε μαστρο βασιλεις ευποσχοιεν

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

71
Στέρνα

ΑΘΗΝΩΝ

Κώδικας Ν. 9, φ. 13β'

1820, 30 Δεκεμβρίου

Ὁ Γεωργάκης Σωτήρου καὶ Παναγιώτης Νικόλα καὶ Νικολὸς Σωτήρου συνε-
φώνησαν / ² μετὰ τοῦ Δημήτρη Κυριάκου (Μπ)αροῦ νὰ τοῦ φτιάσουν νέαν στέρναν /
³ ἔξω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ὀσπιτίου του, ἡ ὁποία ἔχει νὰ βάλῃ νερὸν ἀπὸ / ⁴ τὴν κάτω
ταράτζαν ἕως εἰς τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων ἀχνάρια τῆς / ⁵ κάννας βάθος ὕψος
καὶ πλάτος τριάντα ἕνα. Ὅ, τι ἔξοδα χρειασθοῦν νὰ / ⁶ γίνῃ αὐτὴ ἡ στέρνα εἶναι
διὰ λογαριασμὸν τῶν ρηθέντων μαστόρων. / ⁷ Ἀπάνω ἡ ταράτζα αὐτῆς ἔχει νὰ γίνῃ
μὲ φιλίπρα ἀνακατωμένη μὲ / ⁸ χορήγι καὶ μύστρισμα μὲ κουρασάνι. Προσέτι ὑπό-
σχονται / ⁹ αὐτοὶ οἱ μαστόροι νὰ τοῦ φτιάσουν καὶ σκάλαν ἔξω τῆς στέρνας, ὅσα
σκα / ¹⁰ λούνια πάρη ἕως νὰ ἀναβῇ εἰς τὴν ταράτζαν αὐτῆς, τὸ σκαλοῦνι πλάτος /
¹¹ μία πῆχη κούφωμα. Ὑπόσχεται καὶ ὁ Δημήτρης νὰ δώσῃ πρὸς αὐτοὺς / ¹² διὰ
ἔξοδα αὐτῆς καὶ κόπον μαστορικὸν γρόσια τριακόσια δέκα / ¹³ καὶ ὅση (μπ)αρούτη
ὑπάγη καὶ τὸν λαιμὸν προσέτι ὑπόσχονται οἱ ρηθέντες / ¹⁴ μαστόροι ὁλόγυρα τῆς
ταράτζας αὐτῆς τῆς στέρνας νὰ σηκώσουν τοῖχον / ¹⁵ ὕψος τρία ρούπια καὶ τὰ πε-

ζούλια νὰ τὰ στρώσουν μὲ κόκκινες πλάκες / ¹⁶ τοῦ ἐδῶ τόπου πελεκητές. Ὑπόσχονται αὐτοὶ οἱ ρηθέντες μαστόροι αὐτὴ ἢ / ¹⁷ στέρνα νὰ βαστᾷ τὸ νερὸν ἀπὸ ἀπάνωθεν ἕως κάτω, εἰς διάστημα χρόνων / ¹⁸ πέντε, ἂν δὲν βαστᾷ τὸ νερὸν νὰ τὴν διορθώσουν μὲ ἐδικὰ των ἔξοδα / ¹⁹ καὶ ἂν δὲν ἠμπορέσουν εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα χρόνων πέντε νὰ τὴν ξαναφτιάσουν / ²⁰ μὲ ἔξοδά των, χωρὶς νὰ δώσῃ ὁ οἰκοκύρης παρὰ.

/ 21

30 Δεκεμβρίου 1820.

/ 22 μαστρογοιοργάκις του μαστροσοτιρου βεβεονο

/ 23 μαστρονικολος του σοτιρου βεβεονο

/ 24 μαστροπαναγιωτις του μαστρονικολα βεβεονο

/ 25 Ἐλάβαμε διὰ καπαρο γρόσια

125

/ 26 1821 Γεναριου 9 ἔλαβα γρόσια

100

/ 27 19 Γεναριου ἐλάβαμε ἔτι γρόσια

076

/ 28 ἔτι ἔλαβον εἰς δύο φορές

79

/ 29 14 Φεβρουαρίου 1821 ἔλαβον καὶ τὰ ρέστα καὶ ἐξώφλησαν

30

/ 30

310

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Κώδικας Ν. 9, φ. 14α

ΑΘΗΝΩΝ

1821, 8 Ιανουαρίου

Ὁ Γεώργης Μαμάσης συμφώνησε μετὰ τοῦ Παντελῆ Θεοδώση Πανταλέξα / ² νὰ τοῦ φτιάσῃ εἰς τὸ κατώγειον ὁσπitiου τοῦ τὴν στέρναν, ἢ ὁποῖα νὰ γίνῃ / ³ βάθος μάκρος καὶ πλάτος αχνάρια μὲ τῶν ἰδίων εἴκοσι καὶ πέντε. Τὸ σκάψι / ⁴ μον καὶ ἄλλα ὅπου νὰ γίνῃ αὐτὴ ἢ στέρνα εἶναι τοῦ Μαμάση, προσέτι νὰ μυστρίσῃ / ⁵ μὲ χορήγι τὸ κατώγειον αὐτὸ τῆς στέρνας καὶ ὅσον μάκρος καὶ πλάτος εἶναι αὐτὸ τὸ / ⁶ κατώγειον νὰ γίνῃ ταράτζα μὲ φιλίπρα καὶ χορήγι καὶ ἀπάνω μύστριμα / ⁷ μὲ κουρασάνι. Ὅσον χῶμα ἔβγῃ ἀπὸ τὴν γούβαν αὐτῆς τῆς στέρνας νὰ / ⁸ τὸ ρίξῃ ὁ Μαμάσης εἰς τὸ ἄλλο κατώγειον μὲ ἔξοδά του. Διὰ ἔξοδα ὅπου / ⁹ ἀκολουθήσουν εἰς αὐτὴν τὴν στέρναν καὶ μαστορικὰ καὶ εἰς ὅλα ὃ, τι χρειά / ¹⁰ ζονται νὰ γίνῃ αὐτὴ ἢ στέρνα καὶ εἰς τὴν ἀπάνω ταράτζαν ὅλου τοῦ κατωγαίου / ¹¹ ὡς ἀνωτέρω καὶ μύστριμα ὅλου τοῦ κατωγαίου καὶ τοῦ καλουπίων καὶ τὴν γούρναν / ¹² ὅπου μαζωχθοῦν τὰ νερὰ νὰ δώσῃ ὁ Παντελῆς γρόσια διακόσια τριάν / ¹³ τα, Νο 230, καὶ ὅταν ἐβγάλῃ τὰ καλούπια νὰ δώσῃ ἀκόμη ὁ Παντελῆς / ¹⁴ διὰ τὸ μύστριμα τοῦ θόλου μὲ κουρασάνι γρόσια δέκα. Τὰ εἰκοσιπέντε / ¹⁵ αχνάρια ὅπου ἔχει νὰ γίνῃ αὐτὴ ἢ στέρνα εἶναι τὸ βάθος ἀπὸ τὴν κάτω ταράτζαν / ¹⁶ ἕως εἰς τὰ ποδάρια τῶν καλουπίων καὶ τὸ μάκρος καὶ τὸ πλάτος. < > / ¹⁷ Αὐτὴ ἢ στέρνα νὰ ἔβγῃ σάϊκη ἀπὸ κάτω ἕως εἰς τὰ ποδάρια καλουπίων, / ¹⁸ νὰ βαστᾷ τὸ νερὸν καὶ ἂν δὲν βαστᾷ τὸ

νερόν εις διάστημα πέντε χρό / ¹⁹ νων, υπόσχεται ὁ Μαμάσης νὰ τὴν διορθώσῃ καὶ μετὰ τὴν διόρ / ²⁰ θωσιν δὲν βαστάξῃ, χρέος ὁ Μαμάσης νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ ὅπου / ²¹ νὰ βαστᾷ τὸ νερόν εις τὴν διορίαν τῶν πέντε χρόνων.

/ ²²

8 Ἰανουαρίου 1821.

/ ²³ Ἐλαβεν σήμερον γρόσια ἑκατὸν ἓνα, παράδες εἴκοσι, No 101.20.

73

Σπίτι (τοιχοί)

Κώδικας N. 9, φ. 14β'

1821, 18 Ιανουαρίου

Ὁ Δημητράκης Λαγκαδιανὸς συνεφώνησε μετὰ τοῦ Δημητράκη Γεωργά / ² κη Βασίλῃ νὰ τοῦ φτιάσῃ τοὺς τέσσαρους τοίχους τοῦ νέου ὀσπιτίου ὅπου / ³ μέλλει καὶ μέσα ἕως νὰ πέσουν οἱ τράβες τοῦ σουφᾶ μισοτοιχῶν. / ⁴ Αὐτὰ τὰ τέσσαρα τεῖχη ἔχει νὰ γίνουν εις τὸ μᾶκρος καὶ ὕψος ἀπὸ τὸ ἔδα / ⁵ φος τῆς γῆς ἕως εις τὸ τέλος ὅπου ἔχουν νὰ πέσουν τὰ ξυλοδέματα τῶν / ⁶ περασταρίων ἴσια μὲ τοῦ ὀσπιτίου Μουτζούρη καὶ τὸ πλάτος μέσα ἀχνά / ⁷ ρια τῆς πηγῆς δεκαπέντε. Εἴ τι χρειάζονται νὰ οἰκοδομηθοῦν αὐτὰ / ⁸ τὰ τεῖχη (τὰ ὅποια ἔχουν νὰ κτισθοῦν ὡσὰν τοῦ φούρνου Γεώργου Βλάση / ⁹ ἀπαρallάκτως) εἶναι ὅλα διὰ λογαριασμὸν τοῦ Λαγκαδιανοῦ, δηλαδή οἱ / ¹⁰ πέτρες, χώμα, ἄμμο, νερόν καὶ τοῦ χορηγίου (αὐτὸ εἶναι τοῦ οἰκοκύρη) / ¹¹ τὸ κουβαλήμα, (μπ)αρούτη καὶ εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ διὰ αὐτὰ, ὡσὰν μαστόροι / ¹² καὶ ὑπουργοὺς καὶ ζῶα καὶ μαστόρους διὰ τὰ φουρνέλα, τὲς πέτρες ἔχει νὰ / ¹³ τὲς ἐβγάλῃ εις τὸν ἴδιον τόπον, ὁμοίως νὰ σκάψῃ καὶ τὰ θεμέλια ἕως / ¹⁴ νὰ εὖρῃ στερεὰν γῆν νὰ πιάσῃ νὰ κτίσῃ. Διὰ αὐτὰ τὰ ἔξοδα καὶ μα / ¹⁵ στορικὰ καὶ κόπους αὐτοῦ νὰ δώσῃ ὁ Δημητράκης Γεωργάκη γρόσια / ¹⁶ τετρακόσια ἑβδομήντα. Τὰ δουλκερικὰ καὶ ξυλικὴ εἶναι τοῦ / ¹⁷ Δημητράκη Βασίλῃ.

/ ¹⁸

18 Ἰανουαρίου 1821.

/ ¹⁹ Ἐλαβεν κάπαρον

50

/ ²⁰ 6 Φεβρουαρίου ἔτι ἔλαβεν

100

/ ²¹ 12 Φεβρουαρίου ἔτι ἔλαβον

80

/ ²² 19 Φεβρουαρίου ἔτι ἔλαβον

240

/ ²³

No 470

74

Σπίτι (τοιχοί)

Κώδικας N. 9, φ. 15α'

1821, 10 Φεβρουαρίου

Ὁ Μιχάλης τῆς Βασίλεινας μὲ τὸ (μπ)ουλούκι τοῦ, μαστόροι πέντε, συνεφώ-

νησαν / ² μετά του Γιάννη Τζιτζινάκη νά τοῦ φτιάσουν ἐκ θεμελίων νέον ὀσπίτιον, / ³ τοὺς τοίχους δηλαδή, ὅπου εἶναι ἡ τέχνη τους καὶ νά πληρωθῶσι μὲ τὴν πήχην / ⁴ πρὸς παράδες ἐνενήντα τὴν κάθε μίαν. Εἴ τι χρειασθῇ νά οἶκο / ⁵ δομηθοῦν αὐτὰ τὰ τεῖχη εἶναι ὅλα τῶν μαστόρων, πέτρες, νερόν, / ⁶ ἄμμον καὶ ἐβγάλισμον πετρῶν, δηλαδή ἡ παρούτη (τὸ χορήγι τοῦ οἰκοκύρη), / ⁷ τὸ μεροδοῦλι τοῦ ὑπουργοῦ ἐνὸς ὅπου ἔχει νά φτιάσῃ τὴν λάσπην, / ⁸ τὸ ἥμισυ νά τὸ πληρώσουν οἱ μαστόροι καὶ τὸ ἥμισυ ὁ οἰκοκύρης. / ⁹ Τὰ καλούπια ὅπου νά γυρίσουν οἱ καμάρες τῶν πορτῶν καὶ παραθυρίων καὶ ὁ / ¹⁰ κερεστὲς διὰ τὲς σκαλωσιὲς εἶναι τοῦ οἰκοκύρη. Τὸ τεῖχος νά γίνῃ / ¹¹ πλάτος ρούπια τρία ἥμισυ ἕως εἰς τὸ πάτωμα καὶ ἐπάνωθεν τοῦ πατώματος / ¹² ρούπια τρία καὶ νά γίνουν αὐτὰ τὰ τεῖχη ὡσάν τοῦ ὀσπιτίου Γεωργάκη / ¹³ Κόκεζα καὶ τὸ κτίσιμον καλὸν καὶ γιομᾶτον μέσα, νά ἀρέσῃ τοῦ / ¹⁴ οἰκοκύρη καὶ ὅταν δὲν ἀρέσῃ νά τὸ γκρεμίσουν καὶ νά τὸ ξανακτίσουν / ¹⁵ χωρὶς ἔξοδον τοῦ οἰκοκύρη.

/ 16

10 Φεβρουαρίου 1821.

/ 17 μαστρομιχαλὶς τις βασιλενας κε το πουλουκι του ηποχκομε

/ 18 Ἔλαβον κάπαρον γρόσια εἴκοσι πέντε, Νο 25

/ 19 12 Μαρτίου 1821 ἔλαβον ὅλον τὸ λογαριασμὸν σῶον

/ 20 καὶ ἐξώφλησαν καὶ δὲν μένει νά προτενδέρουν ὀβολόν.

/ 21 μαστρομιχαλὶς με το μπουλουκι του εξεφίλια.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Κώδικας Ν. 9, φ. 15β'

1821, 22 Φεβρουαρίου

Ὁ Κωνσταντῆς (Μπ)ό(μπ)ολα συνεφώνησε μετὰ τοῦ Γεώργη Γιάννη Εὐλογιάς / ² νά τοῦ οἰκοδομήσῃ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων ἀποκοπὴ ὡς κάτωθεν, / ³ τὸ ὁποῖον νά γίνῃ μᾶκρος ἔξω, ἀπὸ τὴν μίαν γωνίαν ἕως εἰς τὴν ἄλ / ⁴ λην πῆχες δώδεκα καὶ ἓνα ρούπι, ὕψος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς, δη / ⁵ λαδὴ τὴν πρώτην πέτραν ἕως τὸ τέλος ὅπου πέσουν τὰ ξυλοδέματα τῶν / ⁶ περασταρίων πῆχες ἑπτὰ, πλάτος κούφωμα μέσα μὲ τὸ ἀχνάρι / ⁷ τοῦ ἰδίου Γεώργη δέκα τρία. Τὸ κτίσιμον τῶν τοίχων ἀπαράλλακτον / ⁸ τοῦ ὀσπιτίου Γιάννη Νικολοῦ Γιαννίτζη, νά τοῦ γίνουν κουφώματα / ⁹ εἴκοσι πόρτες, παράθυρα καὶ (ντ)ουλάπια, οἱ τράβες τοῦ σουφᾶ νά εἶναι / ¹⁰ καστανιά, νά πέσουν ἀλάργου ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην δύο ἀχνά / ¹¹ ρια, οἱ τράβες τοῦ μικροῦ σουφᾶ καὶ τὰ ψαλίδια τῆς σκεπῆς καὶ τὰ περαστάρια / ¹² πεύκινα, ἡ σκεπὴ μὲ πέταυρα, τὰ ὁποῖα πλανισμένα καὶ κοντὰ τὸ ἓνα / ¹³ μὲ τὸ ἄλλο σοφιλιασμένα, ὀλόγυρα τῶν σαντζακίων νά βαλθῇ / ¹⁴ πρεβάζι ἀπὸ σανίδι βενέτικον. Ὅσοι μαστόροι δουλεύσουν τὴν ἡμέ / ¹⁵ ραν μὲ σφυριά, τόσα φορτώματα χο-

ρήγι ἔχουν νὰ ρίξουν εἰς ταὴν / ¹⁶ λάσπην. Τὰ φύλλα πόρτων, παραθυρίων καὶ τὰ κουτιά (ντ)ουλαπίων / ¹⁷ καὶ τὰ μάσχουλα ὅσα χρειασθοῦν πόρτων καὶ παραθυρίων τοῦ μαστόρου. / ¹⁸ Διὰ αὐτοῦ τὰ ἔξοδα καὶ μαστορικά καὶ ἄλλα ὅπου οἰκοδομηθῇ αὐτὸ / ¹⁹ τὸ ὀσπίτιον ἔμειναν σύμφωνοι τὰ δύο μέρη νὰ δώσῃ ὁ / ²⁰ Γεώργης τοῦ Κωνσταντῆ μαστόρου γρόσια χίλια τριακόσια, / ²¹ Νο 1300, τὰ ὅποια ἔχει νὰ τὰ λάβῃ μὲ ράτες.

/ ²²

22 Φεβρουαρίου 1821.

/ ²³ Ἐλαβεν κάπαρον γρόσια διακόσια ἑνενήντα, Νο 290.

76

Νέον ὀσπίτιον

Κώδικας Ν. 9, φ.16α'

1821, 26 Φεβρουαρίου

Ὁ Στάθης καὶ Βασίλης Κουμανταρόπουλα καὶ Νικόλας γαμβρός τους καὶ Χρόνης Ἀ / ² γριδιώτης συνεφώνησαν μετὰ τοῦ Νικόλα (Μπ)ουλαμαντῆ νὰ τοῦ οἰκοδο / ³ μήσουν νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμελίων μὲ τὴν πύλην, πρὸς παράδες / ⁴ πενήντα ἓνα ἡμισυ. Τὰ τεῖχη νὰ γίνουν ἀπαράλλακτα ὡσαν τοῦ / ⁵ ὀσπιτίου Δαμιανοῦ Χατζηδαμιανοῦ, νὰ δουλεύσουν ἐπὶ σφύρα, τὸν ὅποι / ⁶ ον νὰ δώσῃ τὴν κάθε ἡμέραν δουλειάστικην ἀνὰ παράδες εἴκοσι / ⁷ εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον μεμεκλίκι, τὰ ἀγκωνάρια καὶ τὰ παραγκῶ / ⁸ να νὰ γίνουν πελεκητά, τὸ διάστημα μία πύλη νὰ πελεκηθοῦν, / ⁹ οἱ μαστοροὶ νὰ κουβαλήσων τὲς πέτρες καὶ νὰ τὲς ἐβγάλουν (τὸ (μπ)αρούτι τοῦ οἰκοκύρη) καὶ τὸ νερὸν καὶ τὸ χῶμα. Τὸ χορήγι, ἄμμον / ¹¹ νὰ φτιασθῇ καὶ ἡ λάσπη εἶναι τοῦ Νικόλα.

/ ¹²

26 Φεβρουαρίου 1821.

/ ¹³ Ἐλαβον διὰ κάπαρον γρόσια ἑκατόν, Νο 100.

Δ. Κώδικας Ν. 9 (Λυτὰ ἐγγράφα)

77*

μάντρα

Κώδικας Ν. 9 (Λυτὸ ἐγγράφο)

[1819], 17 Αυγούστου

Ἐσυμφώνησεν ὁ Γιάννης Λαζάρου Δρένια μὲ τὸν μαστρο-Κυριάκο / ² Λαγκαδιανὸ διὰ νὰ φτιάσῃ μίαν μάνδραν ἀποπάνω / ³ ἀπὸ τὸν φοῦρνον τοῦ

* Το παρὸν συμφωνητικὸ (αρ. 77), καθὼς καὶ τα ἐπόμενα, αριθ. 78-83, σώζονται μόνο σε πρόχειρα σχεδιάσματα. Περισσότερα βλ. στο συμφωνητικὸ αριθ. 49α'.

Θεοφίλου, τὸ ὁποῖον ἔμειναν σύμφωνοι νὰ πιάσῃ / ⁴ ἀπὸ τὴν μάνδραν τοῦ φούρνου, νὰ πάῃ ἀπάνω ὡς καθὼς κρατεῖ / ⁵ τὸ σύνορον, καὶ ὁ τοῖχος θέλει γενῇ παρόμοιον ὡσὰν τὸ μαγαζί / ⁶ τοῦ κυρ-Δημήτρη [[]] τὸ ψῆλος 5 ὦ πῆχες θεμέλιον καὶ σαμ / ⁷ ἄρι. Ἡ συμφωνία εἶναι εἰς τὰ γρόσια 230 καὶ τρεῖς ὀκάδες μπαρούτη, νὰ / ⁸ δώσῃ ὁ ἄνωθεν Γιάννης ὁμοίως καὶ τὸ χορήγι καὶ ἀφοῦ τελειώσῃ / ⁹ νὰ λάβουν τὰ γρόσια.

78

Λογαριασμός

Κώδικας N. 9 (Λυτό έγγραφο) 1821, [Φεβρουάριος]

/ ¹	Νὰ λάβῃ ὁ Δημητράκης Βασίλη	ἔλαβεν κάπαρον	γρόσια 100
/ ²	ἀπὸ τὴν πώλησιν ὀσπιτίου του	μετρητά	" 85
/ ³	γρόσια 1670	μακρυλέγκα	" 15
/ ⁴	ἀφαιρῶνται ὅπου ἔλαβεν	διὰ χορήγι	" 40
/ ⁵	ὁ πενθερός του " 600	4 Φεβρουαρίου μετρητά	" 60
/ ⁶	γρόσια 1070	δημητράκης κιούσης	" 150
/ ⁷		9 Φεβρουαρίου μετρητά δημ.	" 60
/ ⁸		12 " μαστόρων	" 80
/ ⁹		14 " μετρητά δημη	" 50
/ ¹⁰		19 " τῶν μαστόρων	" 240
/ ¹¹			889
/ ¹²		19 Φεβρουαρίου μετρητά δημη.	181
/ ¹³			1070
/ ¹⁴		1821 Φεβρουαρίου 19 ἐξώφλησαν	
/ ¹⁵		ελαβα απο τονοτα γρ. 1070	
/ ¹⁶		διμιτρακис	
// φ. 1β' // ¹⁷		56	63.
/ ¹⁸		06. 10	3. 20
/ ¹⁹		130.	11.
/ ²⁰		13.	24
/ ²¹		8. 10	101. 20
/ ²²		213. 20	61.
/ ²³		14.	162. 20
/ ²⁴		13. 20	18. 10
/ ²⁵		241. 00	180. 30

79

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9 (Λυτό έγγραφο)

1820, 1 Αυγούστου

Νά φτιάσω τὴν στ<έ>ρνα τοῦ Θεοδωρῆ Μητρόκα στὸ σπίτι ἔξω / ² στὴν αὐλὴ, τὴν ὁποῖαν νὰ τὴν ἀνοίξῃ ὁ μάστορης τὴ γούβα καὶ νὰ τήνε / ³ κτίσῃ καὶ τὸ τοῖχο ποὺ θὲ νὰ χαλαστῇ νὰ ξανακτίσῃ ὁ μάσ / ⁴ στορης καὶ ὅ, τι σκάλες ποὺ χρειάζου-
ται ἀπὸ πάνω καὶ ἀ / ⁵ πὸ κάτω νὰ τὶς ἐφ<ι>άσῃ ὁ μάστορης. Ὁ νοικοκύρης ἔχει / ⁶ νὰ δώσῃ διὰ πληρωμὴ γρόσια διακόσια πενήτα, / ⁷ νούμερο 250, καὶ ὅ, τι πα-
ρούτῃ πάῃ εἶναι τοῦ νοικοκύρη, / ⁸ τὰ ἐπίλοιπα εἶναι ὅλα τοῦ μάστορη. Τὴ πέτρα
ποὺ νὰ περι / ⁹ σεπέψῃ εἶναι νὰ τήνε πάρῃ ὁ μάστορης. Ἡ στέρνα / ¹⁰ νὰ γένη
ἀχνάρια τῆς κάννας εἴκοσι δύο, νούμερο 22, / ¹¹ ἕως τὰ καλούπια νερό. Νὰ μυ-
στρίσῃ τὸ θόλο ὁ μάστορης. / ¹³ Ἐλαβα καὶ διὰ κάπαρο γρόσια ἑκατό, / ¹⁴ κλει-
δώνοτα τὴ στέρνα νὰ λάβω ἑκατό, τελειώ / ¹⁵ νοντας τὰ κουρασάνια νὰ λάβω τὰ
ἐπίλοιπα.

/ ¹⁶ μαστρογεωργίς του μαστρονικολά εὐποσχόμε

/ ¹⁷

α' Αὐγούστου 1820.

// φ. 1β' // ¹⁸ Διὰ 6 χρόνους νὰ κρατήσῃ. / ¹⁹ Ἄν γένη περισσότερον νὰ πλερώνῃ ὁ
Θεόδω / ²⁰ ρῆς, ἂν εἶναι μικρότερη ὅ, τι πέφτῃ τῆς κά / ²¹ ννας.

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9 (Λυτό έγγραφο)

Ἐκαμα ἐγὼ ὁ μαστρο-Παναγιώτης διὰ νὰ / ² τοῦ φτιάσω μία στέρνα τοῦ
Δῆμα Πέτρου Λαλεχοῦ, / ³ 25 ἀχνάρια κούφωμα [[]] 20. / ⁴ Ἡ ταράτσα ἀπάνω 20
ἀχνάρια μάκρος, / ⁵ πλάτος 10. Ὅ, τι χρειάζονται εἶναι ὅλα εἰς τὸν / ⁶ μαστρο-
Παναγιώτῃ, τὸ λαιμὸ εἶναι μόνον / ⁷ τοῦ νοικοκύρη. Ἡ στέρνα γρόσια 200 μὲ τὴ
γούρνα. / ⁸ Ἐλαβα γρόσια 80.

81

Στέρνα

Κώδικας Ν. 9 (Λυτό έγγραφο)

1820, 20 Ιουλίου

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ὁ μαστρο-Γε / ² ὠργης
Μαμάσης καὶ μαστρο-Μιχάλης μπατζανάκης τοῦ ἐσυμ / ³ φώνησαν μὲ τὸ μαστρο-

Κωνσταντῇ Γκιωνάκη νὰ τοῦ φθι / ⁴ ἄσουν μίαν στέρναν, ἡ ὁποία νὰ εἶναι 32 ἄχνάρια ἱτῆς κάννασι / ⁵ νερό, ἥγουν μάκρος πλάτος βάθος. Ἐν ἑναντίας ἤθελε / ⁶ γένη παρακάτω, νὰ μαγκάρουν ὅσον ἔρχεται τὸ ἄχνάρι, / ⁷ εἰ δὲ καὶ ἤθελε ἰγίνη παραπάνω, νὰ τοὺς πληρώνη ὅ, τι πέφτη τὸ / ⁸ ἄχνάρι. Καὶ νὰ τοὺς δώση γρόσια τριακόσια σαράντα, / ⁹ Νο γρόσια 340, νέτα χωρὶς νὰ τοὺς δώση ἄλλο τίποτις. Ὑ / ¹⁰ πόσχονται οἱ ἄνωθεν μαστόροι ὅτι εἰς 5 χρόνια, ἀνίσως καὶ πάθη τίποτις, νὰ τὰ φθιάσουν ἐξ ἰδίων τους. / ¹² Οὕτως ἐσυμφώνησαν καὶ διὰ τοῦτο ἔγινε τὸ παρὸν / ¹³ βεβαιωμένον παρ' αὐτῶν καὶ ἐδόθη εἰς χεῖρας τοῦ ἄνω / ¹⁴ θεν μαστρο-Κωνσταντῇ δια νὰ ἔχη τὸ κῦρος.

/ ¹⁵

20 Ἰουλίου 1820.

/ ¹⁶ 29 Αὐγούστου 1820, ἔλαβε με ράτες γρόσια 300.

82

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9 (Αὐτό ἐγγράφο)

1820, 22 Μαΐου

Συμφώνησις ὀσπιτίου

/ ² Συνεφώνησεν ὁ Ἀντώνιος Δημήτριος Λαγκαδιανὸς με τὸν / ³ μαστρο-Γεώργη καὶ μαστρο-Μιχαὴλ ὅτι νὰ τοῦ κτίσουν τὸ ὀσπί / ⁴ τιον εἰς ἀποκοπὴν εἰς πῆχες 200 καὶ εἰς γρόσια 410 καὶ νὰ ἔχουν ἀπὸ / ⁵ τὸν νοικοκυρὴν νὰ λάβουν τὰ συμφωνησμένα, ἐν πρώτοις μίαν / ⁶ βαρκάδα ἄμμον καὶ διὰ κρασί τους, 6 παράδες τοῦ καθενὸς καὶ 1 ζευγάρι / ⁷ ἄσκια διὰ τὸ νερόν καὶ 7 ὀκάδες παρούτη. Καὶ ἂν ἔβγη περισσότερον / ⁸ ἀπὸ τὰς 200 πῆχες ἔχει νὰ πληρώσῃ τὴν διαφορὰν, ὁμοίως καὶ παρακάτω / ⁹ νὰ ἔβγη. Καὶ ἔμειναν οἱ μαστόροι νὰ τὸ ποτώσουν εἰς διορίαν ἡμέρας 16. / ¹⁰ Καὶ ὁ τοῖχος νὰ ἔχη τὸ κτίσιμον ὁμοίος κατὰ τοῦ Ἰωάννη παπα-Ἀντῶ / ¹¹ νίου Θεοχάρη. Καὶ ἔλαβαν διὰ καπάρων οἱ ἄνωθεν μαστόροι / ¹² γρόσια 20.

/ ¹³

22 Μαΐου 1820

83

Νέον οσπίτιον

Κώδικας Ν. 9 (Αὐτό ἐγγράφο)

Τὴν σήμερον ἐσυμφωνήσαμε ἐμεῖς τὰ δύο μέρη, ἐγὼ ὁ / ² μαστρο-Ἀντώνη Λαγκαδιανὸς με τὸν κουνάδο μου τὸν Δῆ / ³ μα νὰ τοῦ φτιιάσω τὸ σπίτι, καὶ μινέσκομε στὸ [χριστι / ⁴ μενι] καὶ οἱ δύο. Μάκρος ἰσπὸ γωνίαν εἰς γωνίαν πῆχες 15, πλάτος ἀπ' ἔξω / ⁵ 6 ὦ, καὶ δύο τοῖχοι μεσοχωρία εἰς τὴν μέσην, τὸ ὕψος πῆχες / ⁶

8, πόρτες 6, παραθύρια 8, στο κατώγι παραθύρια / ⁷ 2. Τὸ πάτωμα νὰ εἶναι καστα-
νές, οἱ τράβες καὶ ὅλος ὁ κε / ⁸ ρεστὲ καστανές καὶ τὰ κουφώματα νὰν τὰ κλείσῃ ἰμέ
βενέτι καὶ τῇ / ⁹ σκεπὴ καὶ ἡ ταράτσα νὰ τὶς κάμῃ ἰμέ φιλίπρα καὶ κουρασάνι
ἀπάνωι στὸ πάτωμα ὁ μαστρ- / ¹⁰ Ἀντών, τὸ κατώγι νὰν τὸ σιάξῃ κολτεμήρια 10,
κλ / ¹¹ ειδωνιγές 1, ἡ σκεπὴ ἀπλάνιστη καὶ τὰ πάταρα κοντὰ / ¹² κοντὰ [[τὸ μυστρί
νὰ εἶναι τοῦ νοικοκύρη]] καὶ νὰ δώσῃ ὁ νοικο / ¹² κύρης τοῦ μαστρο-Ἀντώνη γρό-
σια δύο χιλιάδες. / ¹⁴ Τὰ τεῖχη καθὼς εἶναι καὶ κτίζονται.

Ε. Αυτά έγγραφα Ι. Α. Υ.

84

Στέρνα

Αυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 87 (δίφυλλο)

1802, 25 Ιουνίου

Διὰ τοῦ παρόντος γράμματος γίνεται δῆλον ὅτι ὁ Ἀθανάσης Κοσμᾶ Μπου / ²
λαμαντῇ ἐσυμφώνησε μὲ τὸν κύρ-Δημήτριον Μπαροῦ νὰ τοῦ φθιάσῃ εἰς / ³ τὴν μάν-
δραν ὅπου ἔχει εἰς τὸν πρόδρομον ἐμπροσθεν τοῦ ὀσπιτίου στέρ / ⁴ να, ἡ ὁποία νὰ
ἔχῃ μᾶκρος ἀχνάρια κούφωμα εἴκοσι, πλάτος ἀχνάρια / ⁵ κούφωμα ἑνδεκα, βάθος
δεκαπέντε, ἴσια μὲ τὰ καλούπια, ἡ ὁποία / ⁶ στέρνα νὰ παίρῃ μέσα νερόν ἀχνάρια
σαράντα ἔξῃ καὶ νὰ τοῦ δώσῃ / ⁷ διὰ μαστορικά πρὸς ἄσπρα δέκα τὸ ἀχνάρι. Ὅ, τι
χρειασθῇ ἡ ρηθεῖσα στέρ / ⁸ να νὰ φθιασθῇ, λέγω, χορήγι, κτίσιμον, καλούπια, πέ-
τρες, χῶμα / ⁹ καὶ ὑπουργοὺς εἶναι ὅλα τοῦ ρηθέντος Ἀθανάση καὶ οἱ τάβλες ὅπου
χρειάζονται / ¹⁰ διὰ τὰ καλούπια καὶ εἴ τι ἄλλο χρειασθῇ νὰ μπιτίσῃ ἡ ρηθεῖσα
στέρνα / ¹¹ ἄλλο νὰ μὴν ἡξεύρῃ ὁ ρηθεὶς κύρ-Μπαροῦς εἰ μὴ μόνον τὰ κιού / ¹²
γκια καὶ νὰ τὰ βάλῃ ὁ Ἀθανάσης μὲ ἔξοδά του, ἀκόμα νὰ βάλῃ καὶ / ¹³ τὸ κουρα-
σάνι ὁ ἴδιος Ἀθανάσης, πρὸς τούτοις εἶναι εἰς χρέος ὁ ρηθεὶς / ¹⁴ Ἀθανάσης νὰ
κάμῃ ταράτσα μὲ ἀμυγδαλάτο κοπανιστὸν ἀπὸ / ¹⁵ τὸ κάτω μέρος ἕως εἰς τὸν
ἀπάνω τοῖχον καὶ νὰ λάβῃ διὰ τὴν αὐτὴν / ¹⁶ ταράτζαν γρόσια σαράντα. Τὴν
ρηθεῖσαν στέρναν ἔχει νὰ τὴν / ¹⁷ ἀρχίσῃ εἰς τὰ 15 τοῦ ἐρχομένου Ἰουλίου. Ἐτι φα-
νερώνομεν ὅτι τὴν / ¹⁸ ρηθεῖσαν στέρναν ὑπόσχεται νὰ τὴν φθιάσῃ γερὴν, νὰ βαστᾷ
τὸ νερόν / ¹⁹ καί, εἰ μὲν (ὁ Θεὸς φυλάξῃ) καὶ δὲν ἔβγῃ γερὴ, νὰ τὴν ξαναφτιάσῃ
ὅπου / ²⁰ νὰ γενῇ στάνια. Καὶ εἰς ἑνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἄνωθεν ἔγινε τὸ / ²¹
παρὸν βεβαιωμένον καὶ [[ἐμ]]μαρτυρημένον εἰς τὴν Κανζελλαρί / ²² αν μας, ἵνα
ἔχῃ τὸ κύρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντὶ καιρῷ καὶ / ²³ κριτηρίῳ.

/ ²⁴

Ὑδρα, 25 Ἰουνίου 1802.

/ ²⁵ αθανασις κοσμας μπουλαματι βεβε

/ ²⁶ ονι δια χειρος εμου νικολα γιος γιλεβερουσι κε μαρτιρρι

/ ²⁷ δημητρης νικολα κιαφα ἐπίτροπος μάρτυς.

/28	γιάννης νευγακόρη επίτροπος μάρτυς.		
/29	Νικόλαος Χατζηθεοδώρου, γραμματικός κοινότητος, ὁ γράψας μάρτυς.		
// φ. 1β' //	30 1802 Ἰουνίου 25, τοῦ ἐπαρέδωσα διὰ κάπαρο	ἄσπρα 100	
/31	Ἰουλίου 13, ἔτι τοῦ ἐδωσα	ἄσπρα 100	
/32	Ἔτι μὲ χέρι τοῦ υἱοῦ του	ἄσπρα 50	
/33	Σεπτεβρίου 14, τῶν κιούσηδων	ἄσπρα 67.	20
/34	Διὰ τρεῖς ὑπουργούς	ἄσπρα 04.	30
/35	Τοῦ Γιάννη διὰ τὴ ἀσβέστη	<u>ἄσπρα 25</u>	
/36	347. 10		
/37	Ἔτι τῶν κιούσηδων	<u>ἄσπρα 72.</u>	20
/38		419.	30
/39	Ἔτι τοῦ ἐδωσα διὰ τοὺς πούργους	ἄσπρα 25	
/40	Ἔτι διὰ τοὺς ὑστερινοὺς κιούσηδες	ἄσπρα 45	
/41	Χρῆστος μὲ δύο ζᾶ	ἄσπρα 20	
/42	Γιάννης κιούσης	<u>ἄσπρα 12</u>	
/43		541.	30
/44	Ἔτι τοῦ ἰδίου	ἄσπρα 15	
/45	Ἔτι τοῦ ἰδίου	ἄσπρα 02	
/46	Οἱ κιούσηδες ἡμέρες 3	ἄσπρα 39	
/47	Ὁ Γιάννης ὁ κιούσης ἡμέρες 4	ἄσπρα 16	
/48	Ὁ υἱὸς τοῦ μπαρπα-Μήτρου ἡμέρες 3	<u>ἄσπρα 03.</u>	30
/49		617.	20
/50	5 μεροκάματα οἱ δύο ὅπου ἐκοπάνισαν	ἄσπρα 08	

Εγγύηση (για σπίτι)

Λυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 252

1813, 1 Αυγούστου

Δηλοποιεῖται ὅτι ὁ Παναγιώτης ἀδελφὸς Σωτήρου Βαρβα / 2 ρίτη, ἔχοντας οἰκοδομήσει ἓνα ὀσπίτιον νέον ἐκ / 3 θεμελίων τοῦ ἐδῶ Κυριάκου Μανόλη γαμπροῦ Νίνη καὶ / 4 θέλοντας ἰδίᾳ αὐτοῦ γνώμη νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν τέχνην / 5 καὶ δούλευσίν του, ὑπόσχεται διὰ τοῦ παρόντος ἀπὸ / 6 τὴν σήμερον ἕως χρόνους ἑπτὰ πρὸς τὸν οἰκοκύρην τοῦ αὐ / 7 τοῦ ὀσπιτίου ὅτι ὅποια οὔσα ζημία συνέβη εἰς αὐτό, σχί / 8 σμα τοίχου, ἢ καταρραγὴ τοῦ ἰδίου, παντελῶς νὰ ἀνοι / 9 κοδομῇται αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον καὶ νὰ διορθοῦται ἐξ ἰδίων / 10 ἐξόδων τοῦ εἰρημένου μαστόρου ἀναντιρρήτως καὶ ἀπρο / 11 φασίστως, ἐκτὸς μόνον φωτίας καὶ νεροῦ. Οὕτως ὑποσχόμενος ὁ μαστορὸς καὶ ὑπογράφεται, σὺν τῇ ὑποβε / 13 βαιώσει τῶν τιμιωτάτων συντύχων, διὰ νὰ

ἔχη ὅλην τὴν / ¹⁴ ἐνέργειαν καὶ τὸ κῦρος ἐν παντὶ καιρῷ τόπῳ τε καὶ κρι / ¹⁵ τηρίῳ.
 / ¹⁶ "Υδρα, τῇ α' Αὐγούστου 1813.
 / ¹⁷ διμιτρὶς μπαροῦ σίντυχος
 / ¹⁸
 / ¹⁹ ὁ καγκελλάριος
 Ἀναργυρὸς Χατζηνικολάου

86

Νέον ὀσπίτιον

Λυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 291 (δίφυλλο)

1816, 17 Ιανουαρίου

Φανεροῦται διὰ τοῦ παρόντος ἀποδεικτικῷ γράμματος / ² οἱ μάστορες τζού-
 σηδες, Ἀναγνώστης Βέγκος καὶ Βασί / ³ λης Βόλης, συνεφώνησαν μὲ τὸ (μπ)ου-
 λούκι τους, ἄνθρωποι δώδεκα, / ⁴ μετὰ τοῦ καπετάν-Ἀντωνίου Οἰκονόμου Ὑδριώ-
 την ἵνα τοῦ οἱ / ⁵ κοδομήσουν ἓνα ὀσπίτιον νέον ἐκ θεμελίων ἐπάνω εἰς τὸν / ⁶ τό-
 πον ὅπου ἐξουσιάζει εἰς τὴν Μεγάλην Πορνίτᾳ μετὰ τοῦ / ⁷ ὀσπιτίου Πέτρου
 Σπετζιώτη κατὰ τὴν τραμουντάνα μέρος / ⁸ καὶ νὰ πληρωθοῦν διὰ τοὺς τοίχους τὴν
 κάθε πύλην πρὸς / ⁹ γρόσια δύο καὶ τὴν κάθε δουλειαιρικὴν ἡμέραν διὰ / ¹⁰ γεμε-
 κλίκι γρόσια τρία. Καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς ὅ,τι / ¹¹ χρειασθῇ νὰ κτισθῇ καὶ νὰ τελειώσῃ
 τὸ αὐτὸ ὀσπίτιον / ¹² εἶναι ὅλα ἐπὶ τὸν οἰκοκύριον καπετάν-Ἀντωνιον ὁμοίως / ¹³ δὲ
 καὶ τὸ ἀνοιμα τοῦ τόπου ὅπου χρειασθῇ. < > / ¹⁴ Ὑποσχόμενοι ὅμως καὶ οἱ εἰρημέ-
 νοι μάστορες νὰ / ¹⁵ κτίσουν πέντε σφυριά, νὰ κουβαλήσουν τὸ νερόν, πέτρες, / ¹⁶
 τὸ πουλούκι τους, τέσ πέτρες νὰ τὰ κουβαλήσουν ἀπὸ τὸν / ¹⁷ ἴδιον τόπον τοῦτον
 καὶ νὰ κτίσουν τοῖχον εὐμορφον, κα / ¹⁸ λόν, σάϊκον, ὡσάν οἱ τοῖχοι τοῦ ὀσπιτίου
 Πέτρου Σπετζιώ / ¹⁹ τη, τὸ πλάτος νὰ γίνουν ρούπια τρία ἡμισυ, τὸ δὲ ὕ / ²⁰ ψος
 ὅσον θελήσῃ ὁ οἰκοκύριος καὶ ὅταν δὲν ἀρέσῃ / ²¹ τοῦ οἰκοκύριου τὸ κτίσιμόν τους νὰ
 τό κρεμίσουν, νὰ τὸ ξανα / ²² κτίσουν προσυποσχόμενοι αὐτοὶ οἱ μάστορες Ἀνα-
 γνώ / ²³ στης καὶ Βασίλης ἀπὸ τὴν σήμερον ἕως χρόνους ἑπτὰ / ²⁴ πρὸς τὸν οἰκο-
 κύριον τοῦ αὐτοῦ ὀσπιτίου ὅτι ὅποια οὔσα ζη / ²⁴ μία συνέβη εἰς αὐτό, σχίσμα τοίχου
 ἢ καταρραγὴ τοῦ / ²⁶ ιδίου, παντελὲς νὰ οἰκοδομῇται αὐτὸ τὸ ὀσπίτιον καὶ / ²⁷ νὰ
 διορθοῦται ἐξ ιδίων ἐξόδων τῶν εἰρημένων μαστόρων / ²⁸ ἀναντιρρήτως καὶ ἀπρο-
 φασίστως ἐκτὸς μόνον φωτίας / ²⁹ καὶ νεροῦ καὶ οὕτως χωρὶς ἀντιλογίαν. < >
 / ³⁰ Καὶ διὰ τὸ βέβαιον ἐγένετο τὸ παρὸν συμφω / ³¹ νητικὸν γράμμα ἐν τῇ κοινῇ
 Καντζελλαρίᾳ τῆς νῆ / ³² σου "Υδρας, ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν τιμιωτάτων συντύχων,
 {καί} // φ. 1β' // ³³ καὶ ἐμοῦ τοῦ καγκελλαρίου Ἀναργύρου, ὑπογραφαι ἰδιό / ³⁴
 χεῖραι τῶν παρασταθέντων, ὅπως ἔχη τὸ κῦρος καὶ / ³⁵ ὅλην τὴν δύναμιν ἐν παντὶ
 καιρῷ τόπῳ τε καὶ κριτηρίῳ.
 / ³⁶ "Υδρα, τῇ 17 Ἰανουαρίου 1816.

/ 37 μαστρο αναγνοστις βένκος βε υπόσχομε και βεβεόνο τάνοθεν δια χι ιρο μουι.

/ 38 μαστρο βασίλις βόλις υπόσχετε και βεβεώ δια χιρός εμου αναγνόστι βένκος

/ 39 και μαρτυρο.

/ 40 μανόλης νικολού έλευθήρη σίντιχος.

41 νικολος κριεζι σιντιχος.

/ 42

/ 43

ό Καγκελλάριος

Ἀνάργυρος Χατζηνικολάου.

// φ. 2α' // 44 Ἰδοὺ ἡ σημείωσις τῶν κάτωθεν μετρητῶν ὅπου λαμβάνουσι οἱ μά-

στορες παρὰ τοῦ καπετάν-Αντωνίου. / 45 Ἐλάβαμε ἀκόντο τάλλαρα δέκα, νούμερον

10. / 46 Τῇ 4 8βρίου 1816 ἔλαβεν ὁ καπετάν-Ἀντώνιος ἀπὸ τὸν μαστωρ-Ἀναγνώ-

στην / 47 τζούσην τὰ ἄνω τάλλαρα 10, τὴν καπάραν δηλαδή, μένοντας λοιπὸν ἡ

συμφωνία / 48 των ἄκερη.

87

Στέρνα

Αυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 309

1816, 13 Δεκεμβρίου

Οἱ μάστορες τζούσηδες Σταμάτης καὶ Δημητράκης / 2 ἀδελφια, υἱοὶ δὲ τοῦ μα-

στορο-Κώστα, συνεφώνησαν / 3 μετὰ τοῦ μαστρο-Γεωργάκη Χρυσόχοον διὰ νὰ τοῦ /

4 φτιάσουν μίαν στέρναν εἰς τὸ ὁσπίτιον τοῦ ἐπὶ συμφῶ / 5 νία κατὰ τὴν ἐγγραφον

τούτου συμφωνητικὸν γράμμα / 6 δεδομένον ὑπὸ τὴν 27 Νοεμβρίου 1816. / 8 Καὶ

ὁποῖον ἀπὸ τὰ δύο μέρη παρέβη τὴν συμ / 9 φωνίαν αὐτὴν νὰ ἐκπλῇ τοῦ ἄλλου γρό-

σια 300. Οὕτως / 10 ὑποσχόμενοι οἱ παρασταθέντες αὐτοὶ καὶ ὑπογρά / 11 φονται

μετὰ τῆς προσεπιβεβαιώσεως τῶν τιμιωτάτων / 12 συντύχων τῆς Καγκελλαρίας μας

διὰ νὰ ἔχη τὸ κῦρος / 13 ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ.

/ 14

Ὑδρα, τῇ 13 Δεκεμβρίου 1816.

88

Ασβέστης (πώληση)

Αυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 334 (δίφυλλο)

1818, 29 Ιουνίου

Ἐν ἔτει 1818, Ἰουνίου 29, εἰς Ὑδραν.

/ 2 Ὁ Δημήτρης Τζιπουλητᾶς συνεφώνησε μὲ τὸ κοινὸν / 3 τῆς Ὑδρας καὶ τοῦ

ἐπώλησεν χορήγι κανταρίων χιλίων / 4 τριακοσίων πρὸς παράδες ἐξήντα, Νο 60, τὸ

καν / 5 τὰρι καὶ οὐδὲν ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἀσβέστην ὑπόσχεται / 6 ὁ καμινιάρης αὐτὸς

Δημήτρης ὅπου νὰ εἶναι καλόν, / 7 παστρικόν, κατίνα καὶ σιμιγδάλι καὶ ἕως εἰς τὰς

15 / ⁸ ἢ 20 τοῦ ἐρχομένου μηνὸς Ἰουλίου νὰ φέρῃ τὸν ἀσβέ / ⁹ στην αὐτὸν καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ ἐδῶ ἔξω εἰς τὴν γῆν. / ¹⁰ Ἔλαβεν ὁ ἴδιος διὰ καπάραν τάλλαρα ἑκατόν, τὰ δὲ λοιπὰ / ¹¹ μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ χορηγίου.

/ ¹² Ἐγένετο τὸ παρὸν ἐπὶ τῇ κοινῇ Καγκελλαρίᾳ εἰς ἔνδειξιν / ¹³ καὶ ἀσφάλειαν.

/ ¹⁴ δημητρὶς Τζηλιπουδᾶς υποσχετε καὶ βεβεει τὰ ἀνοθεν δια χειρὸς / ¹⁵ ἐμου στάθι κλουκινιότη καὶ μαρτηρό αὐτός δε μὴν ἱξευβροτας να / ¹⁶ γραψη κάνι το σιμοῖον του σταυβρού †

// φ. 1β // ¹⁷ Ὑδρα, 1818, Ἰουλίου 17, ἔλαβε ὁ ἴδιος Τζιπουλητᾶς διὰ χειρὸς Παναγιώτη Καραχάλη.

/ ¹⁸ Ἔτερα τάλλαρα 50 γρόσια 300

/ ¹⁹ Ἔτερα τάλλαρα 20, γρόσια 120

γρόσια 420

/ ²⁰ Ἔτερα τάλλαρα 30, γρόσια 180

" 180

/ ²¹ Ἡ ὀπισθεν καπάραν τάλλαρα 100

" 600

/ ²² Ρέστα διὰ σάλδος

γρόσια 1056

/ ²³

γρόσια 2256 καντάρια 1504

/ ²⁴ ο γραψας δαμνανος νικολα μαρτζανι

89*

Εγγύηση (για οἰκοδομὴ τοῦ κοινού) καὶ ἐξόφληση

Αὐτὰ ἐγγράφα (ΙΑΚ), αριθ. 336 (δίφυλλο)

1818, 2 Αυγούστου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι μάστορες, τζούσηδες 7, σφυ / ² ριὰ 6, συνεφώνησαν μετὰ τὸ κοινὸν τῆς Ὑδρας / ³ νὰ κτίσουν εἰς τὰ ὀσπιτάλια νέαν οἰκοδομὴν ἐκ θε / ⁴ μελίων, τὴν κάθε πῆχην πρὸς παράδες 100 καὶ / ⁵ τὴν κάθε δουλευτιάρικην ἡμέραν διὰ γεμεκλίκι των / ⁶ γρόσια 4. Οἱ πέτρες καὶ τὸ νερὸν εἶναι ἐπὶ τῶν μαστόρων, / ⁷ τὰ δὲ λοιπὰ ἐπὶ τὸ κοινόν, ὑποσχόμενοι ὅμως οἱ / ⁸ μάστορες νὰ κτίσουν τοῖχον εὖμορφον, καλόν, σάϊκον, / ⁹ ἀρεσούμενον τῶν οἰκοκυραίων, καὶ ὅταν δὲν ἀρέσῃ τῶν / ¹⁰ οἰκοκυραίων νὰ τὸν κρεμίσουν καὶ νὰ τὸν ξανακτίσουν με / ¹¹ ἔξοδα ἐδικά των. Οὕτως ὑποσχόμενοι αὐτοὶ οἱ μάστο / ¹² ρες καὶ ὑπογράφονται.

Ὑδρα, 2 Αὐγούστου 1818.

/ ¹³ μαστρο βασιλης κουτζογιοργας ηποσχομε τα ανοθε

/ ¹⁴ μαστρο διμιτρακис

/ ¹⁵ μαστρο σοτηρος

/ ¹⁶ μαστρο παναγιωτακис

* Το συμφωνητικὸν ἔχει δημοσιευθεῖ στο ΑΚΥ, 6, 570. Αναδημοσιεύεται με ορισμένες διορθώσεις. Ο λογαριασμὸς ὅμως, που βρίσκεται στην πίσω σελίδα τοῦ δίφυλλου, ἦταν ἀδημοσίευτος.

/ 17	μαστρο ανδρεας		
/ 18	μαστρογιοργακис		
/ 19	μαστρο θοδορακис ηποσχομαστε τα ανοθεν		
// φ. 2α ' //	20 2 Αύγούστου 1818	έλαβον οί μάστορες τάλλαρα	30
/ 21	11 ιδίου	έλαβον έτι	70
/ 22	24 Αύγούστου	έλάβαμε τάλλαρα	60
/ 23	8 Σεπτεβρίου	έλάβαμε τάλλαρα	100
/ 24		τάλλαρα	260
/ 25	24 Σεπτεβριου τα λοιπα	έλάβαμε τάλλαρα	134
/ 26		τάλλαρα	394
/ 27	Είναι οί πῆχες 945, ρούπια 2		
/ 28	μαστρο βασιλις κουτζογιοργας με την σιντροφια του βεβεονομε		

90

Εξόφληση (για πηγάδι)

Ι.Α.Υ- Λυτά έγγραφα, αριθ. 353

1819, 31 Μαρτίου

Ο μαστωρ-Αναστάσης Αθηναίος, σουουτζής, έλαβα α / 2 πò τò κοινòν "Υ-
δρας τὰ ὅσα μεροκάματα 116 ὡ ἐ / 3 δοῦλεια εἰς τὸ πηγάδι με τὲς χασομέρες μου,
ὅλα / 4 γροσια 699, καὶ ἔμεινα εὐχαριστος.

/ 5 Εἰς ἔνδειξιν ὑπογράφομαι.

/ 6

"Υδρα, 31 Μαρτίου 1819.

/ 7 μαστρο αναστασης διπλαρις βεβεονι τα ανοθεν δια

/ 8 χιρος εμου γιοργαντα κολοβου κε μαρτιρω.

91

Διάφορες εργασίες

Λυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 354 (δίφυλλο)

1819, 10 Απριλίου

Ο μαστωρ τζούσης Γεώργης Κουράντος με την συντροφίαν του, ὅλοι / 2 των
σφυριά 6, συνεφώνησεν μετὰ τὸ Κοινὸν τοῦτο τῆς "Υδρας εἰς τὸ / 3 νὰ κτίσουν εἰς
τὴν περιφέρειαν τοῦ νῦν πηγαδίου εἰς τὸ Καμίνι ἓνα / 4 παραπέτι, πεζούλια, καλ-
ντερίμια καὶ ἔτερα πρὸς παράδες / 5 εἰς τὴν κάθε τεκτονικὴν πῆχην ἑκατό, τὸ δὲ
καλντερίμι πρὸς / 6 παράδες πενήντα, φράγκο δηλαδή ἀπὸ γεμεκλίκι των, ὑποσχό-
μενοι / 7 ὅμως οἱ μάστορες νὰ κτίσουν τὴν δουλείαν καλὴν, σάϊκον, ἀρεσοῦμε / 8
νον τοῦ Κοινοῦ. Οἱ πέτρες καὶ τὸ νερὸν νὰ εἶναι ἐπὶ τῶν μαστόρων, τὰ / 9 δὲ λοιπὰ

ἐπὶ τὸ Κοινόν. Ὁ πλάτος τοῦ τείχους ἀπὸ τὸ θεμέλιον καὶ / ¹⁰ ἔξωθεν τῆς γῆς πῆχης
μιας, νὰ γένη ρούπια πέντε καὶ ἀπὸ / ¹¹ τὰ ρούπια πέντε ἕως τὴν ὁλότῃ ρούπια τέσ-
σερα ἡμισυ. < > / ¹² Τὸ παραπέτι νὰ γένη μὲ τὸ σαμάρι, τὰ πεζούλια νὰ γίνουν / ¹³
ἐπάνω μὲ πέτρες μεγάλες, τὰ σκαψίματα τῶν θεμελίων νὰ / ¹⁴ εἶναι ἐπὶ τῶν μα-
στόρων, ἐκεῖνο δὲ τὸ ξενόχωμα ὅπου εἶναι ἐπάνω, / ¹⁵ ἐπὶ τὸ Κοινόν. Λαβὼν δὲ ὁ
μάστορης Κουράντος ἀπὸ τὸ Κοινόν / ¹⁶ διὰ καπάραν ρου(μπ)ιέδες 22, γρόσια
60.20, καὶ εἰς τὰ 21 τοῦ πνέονος νὰ ἀρχίσουν τὴν δουλειάν.

/ ¹⁷ Ἐγένετο τὸ παρὸν ἐπὶ τῇ Καγκελλαρίᾳ εἰς ἔνδειξιν.

/ ¹⁸

Ἦδρα, 10 Ἀπριλίου 1819.

/ ¹⁹ γιοργίς κουραντος ηποσχέτε και βεβινι δια χιρος εμου Σπιρο / ²⁰ γιοργάντα ος
και ηποσχομε.

// φ.1β' // ²¹ Ἡ ὀπισθεν καπάρα

γρόσια 60. 20

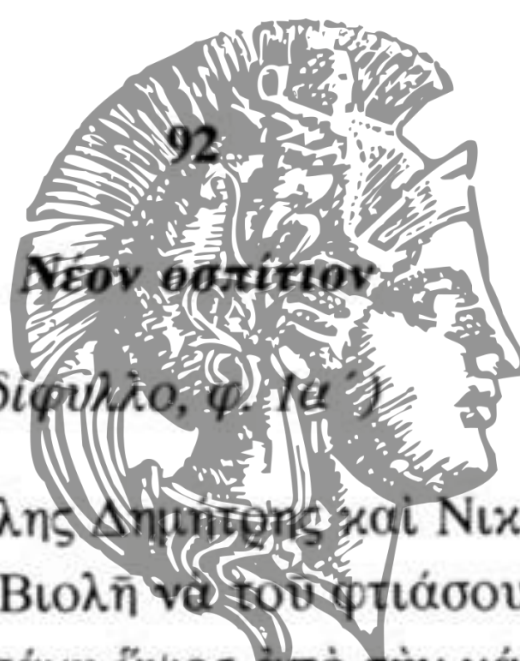
/ ²² 1819 Ἀπριλίου 27 ἔλαβα ἐγὼ Κουράντος παρὰ τῆς Καγκελλα

/ ²³ ρίας ἕτερα

γρόσια 139. 20

/ ²⁴ Μαΐου 11 ἕτερα

γρόσια 150.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Αυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 362 (δίφυλλο, φ. 1α')

ΑΘΗΝΩΝ

1819, 8 Ιουνίου

Οἱ ὑπογεγραμμένοι Βασίλης Δημητρίης καὶ Νικόλας κιούσηδες / ² συνεφώ-
νησαν μετὰ τοῦ Μανόλη Νικόλα Βιολῆ νὰ τοῦ φτιάσουν / ³ νέον ὀσπίτιον ἐκ θεμε-
λίων. Τὸ αὐτὸ ὁ / ⁴ σπίτιον νὰ ὑπάγῃ ὕψος ἀπὸ τὴν κάτω κάσαν πόρτας ἕως / ⁵ τὸ
τέλος κροδομάτων πῆχεις καντζελλαρίας 4 ὦ, κουφώματα, πα / ⁶ ραθύρια, πόρτες
καὶ ντουλάπια καὶ μάκρος καὶ πλάτος ὅσον θελήσῃ ὁ / ⁷ οἰκοκύρης. Δίδουν ὑπό-
σχεσιν οἱ αὐτοὶ μαστόροι νὰ κτίσουν / ⁸ τέσσαρα σφυριά νὰ κτίσουν τοῖχον καλόν,
εὐμορφον καὶ σάϊκον / ⁹ καὶ ὅταν δὲν ἀρέσῃ τοῦ οἰκοκύρη νὰ τὸν κρεμίσῃ, νὰ τὸ ξα
/ ¹⁰ ναφτιάσουν χωρὶς λόγον. Κουβάλημα νεροῦ καὶ χορηγίου / ¹¹ [[εἶναι]] καὶ
ἐβγάλισμον πέτρες εἶναι τῶν μαστόρων. Τὸ χῶμα, ἡ ἄμ / ¹² μος, τὸ χορήγι καὶ ἡ
ὄση (μπ)αρούτῃ χρειασθῇ εἶναι τοῦ οἰκοκύρη, / ¹³ ὅστις ἔχει νὰ πληρώσῃ καὶ ὑπουρ-
γὸν νὰ φτιάσῃ τὴν λάσπην. / ¹⁴ Τελειώνοντας τὸ αὐτὸ γιαπί, μετρώντας εἶναι εἰς
χρέος ὁ ρη / ¹⁵ θεὶς Μανόλης νὰ πληρώσῃ τὴν κάθε πῆχην [πρὸς] παράδες / ¹⁶ 55,
κάμοντας λογαριασμὸν ὅσες πῆχες ἔβγῃ νὰ πλη / ¹⁷ ρωθοῦν. Προσέτι, τὴν κάθε
ἡμέραν δουλευτιάρικην / ¹⁸ νὰ δώσῃ εἰς τὸν κάθε ἄνθρωπον γεμεκλίκι μία ὀκὰ κρα
/ ¹⁹ σί, ὅσων δουλευτάδων δουλεύσωσιν εἰς τὴν αὐτὴν οἶκο / ²⁰ δομήν. Τὸ χόνδρος
τοῦ τείχους ἔχει νὰ γίνη τρία ἡμι / ²¹ συ ρούπια. Τὴν ἐρχομένην Δευτέραν, εἰς τὰς

16 πα / 22 ρόντος, ἔχουν νὰ ὑπάγουν νὰ πιάσουν δουλειά. Δι' ὃ καὶ / 23 ἀπο-
φαίνονται.

/ 23

8 Ἰουνίου 1819.

/ 24 μαστροβισιλίς κε μαστροδιμίτρις μαστρονικολας

/ 25 βαρβαριτις στρεμπερις βεβαιονομε

/ 26 Σήμερον ἐλάβαμεν διὰ κάπαρο

γρόσια 100.

/ 27 2 Ἰουλιου ἐλάβαμεν ὅλον τὸ λογαριασμὸν

/ 28 καὶ ἐξωφλήσαμεν

γρόσια 204.

93

Στέρνα

Λυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 362 (δίφυλλο, φ. 1 β')

1820, 8 Ἰουνίου

Ὁ Γεώργης μαστρο-Νικόλα Βαρβαρίτη συνεφώνησε μετὰ / 2 τοῦ Δημήτρη
Γεωργάκη Τζιριτζίκου νὰ τοῦ φτιάσῃ εἰς τὴν / 3 αὐτὴν στέρναν, ἥ ὁποία ἔχει νὰ γίνῃ
βάθος μάκρος / 4 καὶ πλάτος νὰ γυρίσῃ ἀχνάρια τῆς κάννας τριάντα πέντε. / 5
Σκάψιμον, κτίσιμον, κουρασάνι, γούρνα ὅπου ἔχουν νὰ / 6 μαζωχθοῦν τὰ νερὰ καὶ
εἴ τι χρειασθῇ ἡ αὐτὴ στέρνα νὰ / 7 οἰκοδομηθῇ εἶναι ὅλα εἰς βάρος τοῦ ρηθέντος
Γεωργίου καὶ ἀ / 8 πὸ τὴν σήμερον, [ἐν] διορίᾳ ἡμερῶν εἴκοσι μίᾳ νὰ τελειωθῇ. Ἡ τα-
ράτσα [ἀπ]άνωθεν τῆς στέρνας ὅσον βαστὰ μὰ / 9 κρός καὶ πλάτος [ἔχ]ει νὰ γίνῃ
κοπανιστὴ μὲ φιλίπρα καὶ / 10 χορήγι καὶ ἀπ[άν]ωθεν τῆς φιλίπρας νὰ βαλθῇ κου-
ρασάνι / 11 μὲ ἔξοδα [τοῦ αὐ]τοῦ τοῦ Γεωργίου. Ἡ συμφωνία τους ἄλλο ἔξοδο / 12 νὰ
μὴν [] ὁ Δημήτρη, παρὰ νὰ τοῦ δώσῃ τοῦ ἄνω / 13 εἰρημένου Γεωργίου γρόσια τρια-
κόσια σαράντα πέντε, / 14 No 345, τὰ ὁποῖα νὰ τὰ δώσῃ μὲ τρεῖς ράτες, τὰ μὲν / 15
120 σήμερον διὰ κάπαρον, τὰ δὲ 120 κτίζον / 16 τας τὴν στέρναν καὶ τὰ 105 τελειώ-
νοντας τὸ κουρασά / 17 νι τῆς στέρνας καὶ ταρατάζας. Ὑποσχόμενος ὁ αὐτὸς μα-
στρο- / 18 Γεώργης ἡ αὐτὴ στέρνα νὰ εἶναι σάϊκη, νὰ κρατῇ τὸ / 19 ὅσον νερὸν βάλλῃ
μέσα, ἀπὸ κάτωθεν ἄχρι τῶν πο / 20 δῶν καλουπίων, ἐν διορίᾳ χρόνων πέντε καὶ ἐν
/ 21 τῷ αὐτῷ διαστήματι δὲν κρατήσῃ τὸ νερὸν εἶναι εἰς χρέος νὰ / 22 τὴν ξανα-
φτιάσῃ μὲ ἰδικὰ του ἔξοδα, / 23 χωρὶς λόγον προφάσεως. Δι' ὃ καὶ ὑπογράφονται.

/ 25

8 Ἰουνίου.

/ 26 γεωργίς μα[στρο]νικολα εἰποσχομε

/ 27 Σήμερο ἔλαβα διὰ κάπαρο γρόσια

120

/ 28 22 Ἰουνίου ἔλαβα ἔτι γρόσια

120

/ 29 13 Ἰουλίου ἔλαβα καὶ ἐξωφίλησα τὰ ἑκατὸ

105

Μαγαζί

Λυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 494 (δίφυλλο)

1829, 13 Μαΐου

Διὰ τοῦ παρόντος δηλοποιεῖται ὅτι ὁ κύριος Θεοχάρης Γιάννη Μιχά / ² λη
 ἐσυμφώ<νη>σαν μετὸν μαστρ-Ἀγγελῆ Κοκορογιάννη καὶ συντροφία του, / ³ μα-
 στόρους ἑπτὰ, ἥτοι σφυριά ἑπτὰ, μετὸς ὁποίους ἔκαμαν συμφωνίαν / ⁴ νὰ κτίσουν
 ἓνα μαγαζί κοντὰ εἰς τὰ ἄλλα μαγαζιά, εἰς τὴν Σπηλιά / ⁵ τοῦ Μπαργιάμη. Τὸ
 κάτω πλευρὸ καὶ τῆς τραμουντάνας τὸ πλευρὸ νὰ εἶναι / ⁶ ἀράδες, ὥς εἶναι ἡ μά-
 ντρα τοῦ Μαρούκα καὶ τὰ καντούνια μετὸ πα / ⁷ ραγκώνι του νὰ εἶναι πελεκητὰ
 παστρικά, εἰς τὸ κάτω πλευρὸ νὰ γίνουν / ⁸ τέσσερες κολῶνες ἀπὸ τὸ μέσα μέρος,
 νὰ ἔξέχουν ἓνα ρούπι ἀπὸ / ⁹ τὸν τοῖχον καὶ νὰ μετρηθῇ τὸ κάτω πλευρὸ καὶ νὰ
 πληρωθῇ πρὸς / ¹⁰ ἐνενήντα πέντε παράδες ἡ πῆχη, τὰ δὲ ἄλλα πρὸς δύο γρόσια /
¹¹ ἡ κάθε πῆχη, οἱ τοῖχοι νὰ γίνωνται εἴκοσι παρμάκια τὸ πλάτος. Καὶ / ¹²
 ὑπόσχεται ὁ Θεοχάρης ἰ[[τοῖς αἰτοῖς]] ἰ νὰ βάλῃ τὸ χορήγι καὶ νὰ τὸ φέρῃ εἰς τὴν
 δουλειὰ καὶ τὴν ἄμμο / ¹³ νὰ ἐβγάλῃ καὶ τὲς πέτρες νὰ τὲς ρίξουν ἀπάνω εἰς τὴν
 ράχην / ¹⁴ τοῦ δρόμου καὶ νὰ τοὺς δώσῃ καὶ γεμίσκῃ τρεῖς μπότζες κρασί / ¹⁵ καὶ
 ἓναν ὑπουργὸ διὰ τὴν λάσπην. Ὑπόσχονται καὶ οἱ μαστόροι νὰ / ¹⁶ φέρουν τὸ
 χώμα καὶ τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ πηγάδι, τὸ χώμα νὰ τὸ ἐβγάλουν / ¹⁷ ἀπὸ τὰ δύο μαγαζιά
 καὶ ἀπὸ τὴν μπάντα τοῦ μαγαζιοῦ, καὶ ἂν δέν / ¹⁸ φθάσῃ, τότε νὰ ἐβγάσουν καὶ
 ἀπὸ τὸ περιβόλι καὶ τὴν ἐρχομένην Δευτέρη / ¹⁹ ῥα, Μαΐου εἴκοσι, ὑπόσχονται οἱ μα-
 στόροι νὰ ἀρχίσουν δουλειὰ καὶ / ²⁰ νὰ σηκωθοῦν οἱ τοῖχοι εἰς τὸ ὕψος ὥς εἶναι καὶ
 τὰ πλησίον μαγαζιά. / ²¹ Ὅσον χρειάζεται ἀνοιγμά διὰ τὸ θεμέλιο διὰ φουρνέλες
 εἶναι τοῦ νοικο / ²² κύρη, νὰ λάβουν καὶ καπάρο, γρόσια τριακόσια, Νο γρόσια 300.
 / ²³ Ἡ δουλειὰ νὰ γίνεται σίγουρη καὶ διὰ ἀσφάλειαν ἀμφοτέρων τῶν / ²⁴ μερῶν
 ἔγινεν τὸ παρὸν συμφωνητικὸν ἔμπροσθεν ἀξιο / ²⁵ πίστων μαρτύρων καὶ νὰ ἔχῃ τὸ
 κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐν παντί / ²⁶ [[]] Κριτηρίω.

/ ²⁷

Ἐν Ὑδρᾷ, τῇ 13 Μαΐου 1829.

/ ²⁸ Θεοχάρης Ἰωάννου μιχάλι βεβαιόνω/ ²⁹ μαστρο ἀγγελίς βεβεονο/ ³⁰ μαστροσπῆρος ἀθηναῖος τουλγκέρης μαρτυρῶ// φ. 2β' // ³¹ Συμφωνητικόν/ ³² Θεοχάρη Ἰω. Μιχάλη μετὰ τοῦ/ ³³ μαστρο-Ἀγγελῆ Κοκορογιάννη/ ³⁴ καὶ συνδροφία περὶ οἰκοδομῆς/ ³⁵ νέου μαγαζίου./ ³⁶ ἀριθ 7 . ἐδόθη ἀντίγραφον

/ ³⁷ ἐνὶ ἐκάστῳ

/ ³⁸ τῇ 14 Μαΐου 1829.

95

Στέρνα

Λυτά έγγραφα (ΙΑΚ), αριθ. 516 (δίφυλλο)

1833, 15 Σεπτεμβρίου

Διὰ τοῦ παρόντος ἐνδεικτικοῦ συμφωνητικοῦ γράμματος / ² δηλοποιῶ ὁ κάτωθεν ὑπογεγραμμένος μαστρο-Γεώργης / ³ ἐσυμφώνησα τὰ ἀκόλουθα μετὰ τοῦ Λαζάρου Γιαννίκη:

/ ⁴ 1. Ὁ πρῶτος ὑπόσχεται νὰ φιάσῃ μία στέρνα εἰς τὴν αὐλὴν / ⁵ τοῦ Βασίλη Καθηκούρη ποδῶν εἴκοσι ὀκτώ, μῆκος δώδεκα, / ⁶ πλάτος ἕξ, βάθος δέκα. Ἐὰν ἡ εἰρημένη στέρνα ἤθελε γίνεῖ / ⁷ μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν συμφωνία ἕως ἓνα πόδι, θέλει τοῦ / ⁸ πληρώσει ὁ Λάζαρος ὅσο ἀναλογεῖ τὸ κάθε πόδι, ἐὰν δὲ ἤθελε / ⁹ γίνεῖ μικρότερα μέχρι τῶν εἴκοσι ἐπτὰ ποδῶν θέλει / ¹⁰ εἶναι εἰς βάρος τοῦ μαστρο-Γεώργη διὰ νὰ πληρώσῃ εἰς τὸν Λάζαρον / ¹¹ ὅ, τι ἀναλογεῖ εἰς τὸν κάθε πόδα. Ἐξ ἐναντίας δέ, ὅταν ἀνοίξῃ / ¹² ἡ γούβα, ἤθελε μετρηθῇ ἀπὸ τοὺς ἰδίους, ἃς ἤθελε γίνεῖ μικρότερα / ¹³ ἀπὸ τοὺς εἴκοσι ἐπτὰ πόδας θέλει ἐπιστρέψῃ ὁ μαστρο-Γεώργης / ¹⁴ τὰ ἑκατό, ἀριθμὸς 100, γρόσια ὅπου ἔλαβε προπληρωτέα παρὰ τοῦ / ¹⁵ Λαζάρου, οἱ δὲ κόποι τοῦ θέλουν εἶσθαι εἰς μάτην.

/ ¹⁶ 2. Ὅλα τὰ ἔξοδα, κόποι, ἀνοιγμα γούβας, κτίσιμο, καλούπια, / ¹⁷ κουρασάνι, χορήγι, καθὼς καὶ τὸ μπάζι θέλει ρίψῃ κάτωθεν / ¹⁸ τῆς οἰκίας τοῦ Α. Καλαφάτη, εἶναι τοῦ μαστρο- Γεώργη. / ¹⁹ Ἐπειδὴ εἰς ἓνα μέρος ὅπου θέλει ἀνοίξῃ ἡ γούβα εἶναι πετρώδης, / ²⁰ θέλει ρίψῃ ὁ μαστρο-Γεώργης φορνέλο μὲ μεγάλην προσοχὴν διότι, / ²¹ ἂν ἤθελε ἀκολουθήσῃ ζημία τοῦ ὀσπιτίου ἢ ἄλλο τι, θέλει εἶναι / ²² εἰς βάρος του, ἐκτὸς μόνον τῆς πυρίτιδος, ἥτις θέλει τοῦ / ²³ δοθῇ παρὰ τοῦ εἰρημένου Λαζάρου.

/ ²⁴ Ἀκολουθεῖ

// φ. 1β' // ²⁵ 3. Ὑπόσχεται πρὸς τούτοις ὁ ρηθεὶς μαστρο-Γεώργης διὰ τὴν / ²⁶ διαληφθεῖσαν στέρνα τὴν καλὴν τῆς στερέωσιν καὶ κτίσιμόν της, / ²⁷ τοίχους δυνατοὺς μὲ χορήγι ἀρκετὸ καὶ κουρασάνι παλαιό, / ²⁸ ὥστε ὅπου μέχρι τῶν δέκα χρόνων ἂν ἤθελε τρέξῃ εἶναι ὑπόχρε / ²⁹ ὡς πάντοτε νὰ τὴν διορθῶναι ἄνευ τινὸς πληρωμῆς - θέλει / ³⁰ τοῦ δώσει ὁ Λάζαρος χορήγι διὰ νὰ χαλικώσῃ τὸν τοῖχον ὁ μαστρο- / ³¹ Γεώργης ὅπου εἶναι ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἀντώνη Καθηκούρη χωρὶς / ³² νὰ τοῦ πληρώσῃ ἡμερομίσθι.

/ ³³ 4. Ὑπόσχεται δὲ ὁ Λάζαρος Γιαννίκης ἀφοῦ ἤθελε τελειοποιηθῇ / ³⁴ ἡ ρηθεῖσα στέρνα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν ὀπισθεν συμφων / ³⁵ ιῶν θέλει μετρήσῃ πρὸς τὸν

μαστρο-Γεώργη γρόσια τριακόσια, / ³⁶ ἀριθμὸς 300, ἀφαιρώντας τὴν πρώτην δόσιν γρόσια 100, ὅπου ἔλαβε / ³⁷ προπληρωτέα καὶ τὴν δευτέραν ὅπου θέλει τοῦ μετρήσει ἅμα / ³⁸ ὅπου θεμελιώσει τὴν στέρνα γρόσια ἑκατό, ἀριθμὸς 100, συμποσούμενα / ³⁹ ἰκαὶ ὡς τὴν τελείωσιν γρόσια 100 ὁμοῦ γρόσια τριακόσια, ἀριθμὸς 300, ὡς ἄνωθεν εἴρηται.

/ ⁴⁰ Ταῦτα πάντα ἐσυμφώνησαν καὶ συνυπόγραψαν μετὰ τῶν κάτω / ⁴¹ θεν μαρτύρων ἵνα ἔχη τὸ κῦρος.

/ ⁴² Ὑδρα, τῇ 15 Σεπτεμβρίου 18{0}33.

/ ⁴³ γεωργίς του μαστρονικοῦ λα εἰποσχομε ταανωθεν

/ ⁴⁴ Ἐλαβον ὁ ὑποφαινόμενος διὰ τὴν ἄνωθεν στέρνα κατὰ τὴν συμφωνίαν μας /

/ ⁴⁵ ἕως ὅτου κλειδώσῃ ἡ στέρνα γρόσια διακόσια, ἀριθμὸς 200, εἰς τρεῖς δόσεις / ⁴⁶

προσέτι λαμβάνω γρόσια πεντήκοντα παρὰ τοῦ ἰδίου Λαζάρου / ⁴⁷ Γιαννίκη ὑπό-

σχομαι μὲ αὐτὰ νὰ τὴν τελειοποιήσω καθ' ὅλην τὴν / ⁴⁸ ἑκτασιν μὲ τὰ κουρασάνια

ὄλα, νὰ δοκιμασθῇ καὶ ἀπὸ νερό, τότε / ⁴⁹ νὰ λάβω κατὰ τὴν συμφωνίαν μας τὰ

ὄλα [[]] τὰ ἴσα μᾶς ἀνήκουν

/ ⁵⁰ Ἀκολουθεῖ

// φ. 2α' // ⁵¹ διὰ τελειώσῃ ὁ λογαριασμὸς πρὸς ἀποπλήρωσιν τῶν τριακο / ⁵² σίων γροσίων, ὅταν καταμετρηθῇ ἡ στέρνα πόσα ἄγνῶστια εἶναι / ⁵³ καὶ ὑποφαίνουμαι.

/ ⁵⁴ μαστρογεωργίς του μαστρονικοῦ λα εἰλαβον ταανωθεν κατὰ τὴν συμφωνίαν

/ ⁵⁵ 1833, Δεκεμβρίου 10.

// φ. 2β' // ⁵⁶ Σημειώνω τὰ ὅ, τι δίδω τοῦ μαστρο-Γεώργη διὰ τὴν στέρνα

/ ⁵⁷ κάπαρο

/ ⁵⁸ Πρώτη δόση εἴκοσ<ἀρι> 5

/ ⁵⁹ Ἐτι 1 τάλληρον βασιλικόν

/ ⁶⁰ Ἐτι

/ ⁶¹ Ἐτι 2 σφέτζινα

/ ⁶²

/ ⁶³ 1½ εἰκοσάρι

/ ⁶⁴ 2½ εἰκοσάρια [στο]

/ ⁶⁵ Γαζέτες

/ ⁶⁶

/ ⁶⁷ Ἐτι 2 δίστηλα

/ ⁶⁸ Ἐτι εἰς δραχμάς

/ ⁶⁹ Ἀπὸ ἐλάττωσιν δύο

/ ⁷⁰ ποδῶν τῆς αὐτῆς στέρνας γρόσια

/ ⁷¹

/ ⁷² γεωργίς [[ελα]] μαστρονικο

/ ⁷³ λα εἰλαβον ταανωθεν

γρόσια 96. 40

16. 00

3. 10

6. 10

122. 20

28. 35

48. 05

20

200. 00

41.

γρόσια 37. 27

21. 16

300. 03

αρ. 419

αρ. 560

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ*

Ι. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΥΜΦΩΝΗΤΙΚΩΝ

ανακαίνιση σπιτιού **1, 12** βλ. και επι-
σκευές
ανεμόμυλος **6, 68**
ασβέστης, πώληση **8, 88**
εγγύηση **9, 29, 50, 50α, 58, 85, 89** βλ.
και εξόφληση
εκκλησία **10**
εξόφληση **7, 9, 15, 24, 29, 50, 50α, 58,**
89, 90 βλ. και εγγύηση
επισκευές **27, 38, 43, 51, 51α**
εργασίες διάφορες **27, 36, 38, 59, 91**
λογαριασμός **81**
μαγαζί **4, 94**
μάντρα **28, 28α, 38, 41, 42, 59, 77,** βλ.
και τοίχος
οικοδομή του κοινού στα οσπιτάλια **89**
πηγάδι **7, 90**
πώληση βλ. ασβέστης

σκάλα, -ες **38, 50, 50α,** βλ. και εγ-
γύηση, εξόφληση
σπίτι, (νέον) οσπίτιον **2, 9, 13, 14, 15,**
17, 18, 20 (σπιτάκι), **22, 23, 24, 31,**
33, 34, 35, 37, 39, 40, 45, 46, 47,
48, 53, 54, 55, 55α, 56, 59, 60, 61,
62, 64, 65, 66, 67, 67α, 69, 70, 73,
74, 75, 76, 82, 83, 86, 92, βλ. και
ανακαίνιση, εγγύηση, εξόφληση,
επισκευές, εργασίες, τοίχος
στρόνα **3, 5, 11, 16, 19, 21, 25, 26, 30,**
32, 44, 49, 49α, 52, 52α, 57, 58,
59, 63, 71, 72, 79, 80, 81, 84, 87,
93, 95, βλ. και εγγύηση, εξόφληση,
επισκευές, εργασίες
ταράτσα **29**
τοίχος, -οι **38, 73, 74** βλ. και μάντρα,
σπίτι

* Στα ευρετήρια που ακολουθούν οι αριθμοί παραπέμπουν στις πράξεις

II. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΟΙΚΟΔΟΜΙΚΩΝ ΟΡΩΝ, ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- ἀγκωνάρια, τά 20, 59, 76,
 ἀγώγι, τό 63
 ἀδελφός, ὁ 22, 26, 85, 87
 αἰτία, ἡ 10, 11, 51 βλ. και λόγος
 ἀκαρτερώ (=προσμένω) 13, 23
 ἀκαταζήτητος 23, 24, 30
 ἄκερος, βλ. ἄκυρος
 ἀκόλουθα, τά 95
 ἀκολουθῶ 34, 51α, 52α, 63, 72, 95
 ἀκόντο (ιταλ. acconto=πληρωμή έναντι
 λογαριασμοῦ) 86
 (ἀ)κροδόματα, τά (ακρόδομος, ο=δώμα
 οἰκίων, ταράτσα) 43, 92
 ἀκροδεσιά, ἡ
 ἄκυρος, ἄκερος 86
 ἀλαργάριω 64
 ἀλάργου 67α, 68, 69, 75
 ἀλείφω 26, 52, 52α
 ἄμμος, ὁ, ἡ 10, 12, 13, 19, 22, 33, 38,
 40, 42, 47, 56, 60, 62, 65, 66, 73,
 74, 76, 82, 92, 94
 ἀμούντα, ἀμοῦντε (ἀπό το βενετ. andar
 a monte =πάω χαμένος) 26, 59
 ἀμυγδαλάτος (=στο σχῆμα του αμύ-
 γδαλου) 49, 52, 57, 63, 84
 ἀναγκαῖα, τά 19
 ἀνακατώνομαι 65
 ἀνακατωμένος, ὁ 19, 21, 27, 29,
 32, 71,
 ἀναλογῶ 95
 ἀνανεώνω 1, 43, 51α
 ἀνανέωσις, ἡ 43
 ἀναντιρρήτως 85, 86, 93
 ἀνεβαίνω 28, 30, 71
 ἀνελλιπής 55, 56
 ἀνεμόμυλος, ὁ 6, 68
 ἀνενόχλητος 24
 ἀνέξοδος 22, 38
 ἀνήκω 95
 ἄνθρωπος, ὁ 1, 19, 39, 40, 41, 47, 68,
 70, 76, 86, 93
 ἄνοιγμα, τό 86, 94, 95
 ἀνοίγω 17, 32, 79, 95
 ἀνοικοδομοῦμαι 85
 ἀντίγραφον, τό 94
 ἀντιλογία, ἡ 86
 ἀνώγειον, τό 65
 ἀπαράλλακτος 45, 46, 60, 62, 64, 65,
 66, 67, 69, 73, 75, 76
 ἀπαρθενεῦω (ιταλ. appartenere=ανή-
 κω, προσήκω) 15, 24,
 ἀπεργῶ 27, 31, 33
 (ἀ)πετονιά, ἡ 30
 ἀπλάνιστος 83
 ἀποδεικτικό γράμμα, το 86, 93
 ἀποκοπή, ἡ 28, 36, 55, 61, 65, 69, 75,
 82
 ἀποκρίνομαι (=εἶμαι υπόλογος) 25,
 52α
 ἀποπλήρωσις, ἡ 95
 ἀποφαίνομαι 92
 ἀποφασίζω 50α
 ἀπροφασίστως 85, 86, 93
 ἀράδα, οἱ πέτρες - (=στη σειρά, στη
 γραμμῇ) 10, 12, 13, 33, 34, 59
 ἀράδες, οἱ 94
 ἀρέσει 10, 12, 13, 22, 23, 38, 47, 48,
 59, 68, 70, 74, 86, 89, 92

ἀρεσούμενος, ὁ 89, 91
 ἀρεστός 59
 ἀριθμός, ὁ 24, 50, 52, 58, 95
 ἀρμολόγι, τό 31, 33, 43
 ἀρφανός 34
 ἀρχή, ἡ 19, 55α
 ἀρχίζω 30, 55α, 84, 91, 94
 ἀρχινῶ 38, 52α
 ἀρχιτεκτονικός βλ. πήχης
 ἀσβέστη, ἡ 59, 84, 88
 ἀσκή, τό 20, 59, 82
 ἄσπρα, τά (=νόμισμα) 52α, 84
 ἀστράκια, τά 31
 ἀστράχι, τό (μίγμα ἀπὸ ὀστρακα, ἄμμο
 καὶ ἀσβέστη, εἰδικό γιὰ στεγανο-
 ποίηση) 48,
 ἀσφάλεια, ἡ, εἰς ἀσφάλειαν 16, 21, 22,
 38, 51α, 59, 84, 88, 94
 ἀσφαλίζω 85
 αὐλή, ἡ 12, 17, 25, 27, 32, 63, 71, 79,
 93, 95
 ἀφαῖτρω, -οῦμαι 38, 78, 95
 ἀφαῖτης, ὁ 31, 65, 67α
 ἀφάνες, οἱ 36, 48, 56, 65
 ἀχαμνός 67α
 (ἀ)χνάρια, τά (υποδιαίρεση μέτρων μή-
 κους) 3, 11, 16, 25, 35, 48, 65, 66,
 67α, 69, 72, 75, 80, 81, 84, 95
 - τῆς κάννας 16, 19, 21, 25, 26, 30,
 32, 44, 57, 63, 71, 79, 81, 93
 - τῆς πήχης 11, 17, 34, 53, 55, 55α,
 61, 67, 69, 73
 βάζω, βάλλω 11, κ. ἄ.
 βάθος, τό 3, 11, 16, 19, 21, 25, 26, 30,
 44, 52, 57, 61- 66, 69, 71, 72, 73,
 75, 81, 84, 92, 93, 95
 βαρκάδα, ἡ 82
 βάρος, τό
 εἰς βάρος 11, 13, 16, 17, 19, 25,
 63, 69, 93, 95

βασιλικόν τάλληρον, τό 95 βλ. καὶ τάλ-
 ληρον
 βαστῶ, βαστάζω 5, 11, 16, 19, 21, 25,
 26, 30, 32, 44, 49, 51, 52, 57, 58,
 63, 71, 72, 84, 93
 βέβαιον, τό 86
 βεβαιώνω 10, 15, 18, 20, 26, 50, 66,
 68, 71, 81, 84, 86, 88-94
 βενέτι, τό 83
 βενέτικος 35, 45, 48, 61, 62, 64, 65, 66,
 69, 75 βλ. καὶ τάβλα, σανίδι
 βροχές, οἱ 58
 βράχος, ὁ 30, 60
 βρύσις, ἡ 19
 γαμβρός, γαμπρός, ὁ 11, 12, 29, 35,
 76, 85
 γαζέτα, ἡ (=νόμισμα) 95
 γαρ(μ)πης, ὁ (ενετ. garbin= νοτιοδυτι-
 κὸς ἄνεμος) 28, 28α
 γείτων, ὁ 31
 γεμεκλίκι, γεμεκλίον, τό (τουρκ. yemək
 =φαγητό, χρήματα γιὰ φαγητό) 2,
 4, 6, 10, 12, 13, 15, 20, 22, 23, 24,
 33, 38, 40, 59, 66, 68, 70, 76, 86,
 89, 91, 92, 94
 γερός 84
 γῆ, ἡ 30, 73, 75, 88, 91, 94
 γιαπί, τό (τουρκ. yari= κτίσμα, οικοδο-
 μή, γιαπί) 53, 59, 92
 γίγνομαι 10, κ. ἄ.
 γιομάτος 74
 γιομίζω 30, 58, 70
 (γ)κρεμίζω, ἐγκρεμίζω, -ομαι 1, 10, 22,
 23, 38, 41, 59, 68, 74, 86, 92
 γνώμη, ἡ 85
 γνωρίζω 59
 γούβα, ἡ 5, 11, 19, 26, 31, 49, 49α, 52,
 72, 79, 95
 γούρνα, ἡ 11, 16, 19, 21, 26, 72, 80, 93
 γράμμα, τό 50 (διὰ γραμμάτου), 81, 84

αποδεικτικόν - 86, 93
 συμφωνητικόν - 86, 87, 95
 γραμματικός κοινότητος, ὁ 84
 γράφω, -ομαι 12, 15, 20, 59, 84, 88
 γράψας, ὁ 15,
 γρόσια, τά 3-6, 8-11, 16-23, 25-28α, 30-40, 42-66, 68-84, 86-95
 γρόσια φράγκα 25,
 γυρίζω 11, 13, 17, 18, 74, 93
 γωνιά, ἡ 14, 18, 30, 31, 34, 55, 55α, 56, 59, 60, 61, 65, 69, 75, 83
 δάκτυλος, -α, ὁ, τά (υποδιαίρεση μονάδας μήκους) 30, 67α, 69
 δεσχερές, ὁ (τουρκ. dezkege= υπόμνημα, σημείωμα) 4, 6,
 δευτέρα, ἡ (=μέρα της εβδομάδας) 92, 94
 δέχομαι 59
 δῆλον 81, 84
 δηλοποιῶ, οὔμαι 51α, 85, 94, 95
 διαληφθεῖς, ὁ 51, 95
 διασεῖω 50α
 διάστημα, τό 11, 19, 21, 27, 49, 51, 52, 57, 71, 72, 76, 93
 διάφορος 82
 δίδω, δίνω 9, κ. ά.
 δικαίωμα, τό 58
 διόρθωμα, τό 55
 διορθώνω 10, 11, 12, 16, 19, 23, 32, 43, 49, 52, 57, 58, 63, 71, 72, 85, 86, 95
 διόρθωσις, ἡ 32, 49, 72
 διορία, ἡ 10, 11, 16, 26, 50, 51, 55α, 82, 72, 93
 διορίζω 10, 59,
 διωρισμένος καιρός, ὁ 51α
 δίστηλο, τό (=νόμισμα) 95
 δοκάρια, τά 43
 δοκιμάζομαι 95
 δόσις, ἡ 95

δου- βλ. και ντου-
 δουλειά, -εία, ἡ 27, 41, 51, 54, 56, 91, 92, 94
 δούλευση, δούλεψη, ἡ 68, 69, 85
 δουλευτής, ὁ 12, 13, 92
 δουλευτιάρικη ἡμέρα, ἡ 4, 10, 12, 13, 20, 23, 33, 39, 40, 41, 47, 59, 68, 70, 76, 86, 89, 92
 δουλεύω 7, 10, 11, 12, 13, 22, 23, 38, 53, 56, 68, 75, 76, 90, 92
 δράμα, τά 33
 δραχμή, ἡ 95
 δρόμος, ὁ 94
 δύναμη, ἡ 86
 δυνατός 95
 ἐβγαίνω, ἐβγάζω 3, κ. ά.
 ἐβγάσιμο, τό 92
 ἐγγράφος 87
 ἐγνοία, ἡ 49α
 (ἐ)γρετιδίζω (=προσθετός, που μπορεί να μετακινηθεί, να αφαιρεθεί) 43
 ἑοσφος, τό 30, 60, 66, 73
 ἑοικός μου 52, 58, 63, 71, 89
 εἰκοσάρι, τό (νόμισμα) 95
 ἐκκλησία, ἡ 10, 13, 45
 ἑκτασις, ἡ 95
 ἐλάττωσις, ἡ 95
 ἐλεύθερος, ἐλεύθερον 50, 59
 ἐμβαίνω 18, 27, 31, 46, 53, 63, 65, 68
 ἐξ ἐναντίας 95
 ἐξέχω 94
 ἐναπολειφθέντα, τά 27, 30, 49α, 51, 51α, 53
 ἐνδεικτικός 95
 ἐνδειξις, ἡ, εἰς ἐνδειξιν 10, 16, 18, 21, 22, 51α, 84, 88, 90, 91
 ἐνέργεια, ἡ 85
 ἐξοδεύω 52
 ἑξοδον, το, τά 10-13, 16, 23, 25-27, 30, 32, 34, 35, 41, 43-46, 49, 49α, 50,

51, 52, 53-55, 57-59, 60, 61, 63, 66,
70-75, 84-86, 89, 93, 95

ἐξουσιάζω 86, 93

ἐξόφλησις, ἡ 13, 63

ἐξοφλητικόν, τό 7,

ἐξοφλῶ 9, 12, 13, 15, 20, 21, 23, 24,
30, 31, 32, 37, 48, 50, 52, 53, 55,
56, 58, 68, 71, 74, 78, 92, 93

ἐπαίρνω βλ. παίρνω

ἐπικίνδυνος 50

ἐπιστάτης, ὁ 10, 68

ἐπιστρέφω 95

ἐπίτροπος, ὁ 55, 84

ἐπιφάνεια, ἡ 75

ἔρχομαι 11, 19, 30, 32, 49, 49α, 50α,
81, 84, 88

ἐρχόμενος, ὁ 92, 94

ἔτοιμος 49α

εὐμορφος 10, 12, 13, 23, 31, 33, 39, 86,
89, 92

εὐμορφότερος 12, 13,

εὐρίσκω, -ομαι 3, 23, 30, 41, 52, 52α,
59, 73

εὐχαριστημένος 15,

εὐχάριστος 90

ἐφεύρεσις, ἡ κατά τήν νέαν ἐφεύρεσιν
13,

ἔχω 5, κ. ά.

ζευγάρι, τό 82

ζημία, ἡ 52α, 85, 86, 95

ζητῶ 16, 25, 26, 57, 58

ζῶον, ζῷ, τό 73, 84

ἡλιακό, τό βλ. λιακωτό

ἡμέρα, ἡ 1, 35, 43, 50α, 53, 56, 59, 60,
65, 67α 69, 75, 82, 84, 93 βλ. και

δουλευτιάριχη ἡμέρα

ἡμεροδούλι, τό 19,

ἡμερομίσθι, τό 95

ἥμισυς, μισός 12, κ. ά.

(ἡ)μπορῶ 26, 30, 58, 71

(ἡ)ξεύρω, ξέρω 11, 12, 15, 84, 88

θάλασσα, ἡ 50

θέλω, θέλει 10, κ. ά.

θεμέλιον, τό 18, 28, 28α, 34,, 42, 45,
46, 55, 55α, 59, 73, 77

ἐκ θεμελίων 10, 14, 17, 18, 22-24,
31, 34, 35, 37, 40, 47, 49, 53-56,
59, 60, 62-70, 74-76, 85, 86, 89, 92,
93

θεμελιώνω, -ομαι 19, 34, 38, 50, 95

Θεός φυλάξη, ὁ 52α, 84

θόλος, ὁ, τό 13, 16, 17, 19, 21, 30, 32,
44, 49, 51, 57, 63, 72

θυρίδες, οἱ 10,

ἰδιοχείρως 12, 26, 86

ἴδιος 16, 19, 21, 26, 29, 30, 32, 44, 51,
68, 73, 74, 75, 81, 84, 85, 86, 88

ἰσοκείμενον, τό 65,

ἴσιος 18, 19, 21, 30, 43, 60, 66, 67, 73,
84

ἰσχυς, ἡ 84, 94

καβαλλικευμένος 61,

καγκελλαρία, καντζελλαρία, ἡ 10, 59,
68, 84 , 86, 87, 88, 91, 92 βλ. και
πήχη, κοινή - , σύντυχοι

καγκελλάριος, ὁ 85, 86

καιρός, ὁ 49, 51α, 52α, 84, 86, 87

καίω (καμίνι) 8,

καλντερίμι, τό (τουρκ. kaldırım) 91

καλός 10, 12, 13, 23, 27, 31, 33, 35,
36, 38-40, 59, 67α, 68, 74, 86, 89,
91, 92, 95 βλ. και τοῖχος

καλύτερος 12, 13,

καλούπια, τά 11, 16, 19, 21, 25, 26, 30,
44, 49, 49α, 51, 57, 60, 63, 72, 74,
79, 84, 95

καλῶ 28,

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

καμάρα, ή 17, 18, 48, 59, 60, 65, 74

καμινάδα, ή 31, 51, 51α

καμινιάρης 8, 88

καμίνιον, τό 8,

κά(μ)νω 10, 11, 12, 15, 23, 25, 32, 33, 36, 37, 52α, 56, 58, 70, 80, 83, 84, 92

κάννα, ή (μέτρο μήκους-ύψους) βλ. άχνάρια της κάννας

καντάρι, τό (αραβ. kintar =μέτρο βάρους, ίσο με 44 οκάδες) 8, 88

καντούνια, τά 60, 94

καπάκια, τά 45

καπάρ(ρ)ο, κάπαρ(ρ)ο, τό, καπάρ(ρ)α, ή, τό (ιταλ. cappa=προκαταβολή) 8, 10, 12, 18-20, 22, 23, 25-28α, 30-33, 36-39, 43-45, 47, 53-55α, 60-62, 64, 68, 70, 71, 73-76, 78, 79, 82, 84, 86, 88, 91-95

καπετάν(ιος), ό 4, 22, 33, 50α, 86, 93
καρφία, τά 34, 46, 60, 64 65, 66, 67α, 69

καρφώνομαι 62, 66

κάσα, κάσες , ή, οί (από το ιταλ. cassa=κιβώτιο - το πλαίσιο κουφώματος) 10, 30, 31, 43, 46, 48, 53, 55, 56 60, 61, 62, 65, 66, 69, 92

καστανιά, ή 17, 27, 31, 43, 45, 48 54, 55, 61, 62, 63, 65, 66, 67α, 69, 75, 83

καταμετροῦμαι 95

καταπιάνω 28,

καταρραγή, ή 85, 86, 93

κατίνα, ή (ιταλ. calcina =ασβεστοκονίαμα) 8, 88

κατώγαιον, - ώγι, τό 16, 17, 19, 26, 27, 30, 48, 53, 55, 56, 60, 65, 66, 67α, 69, 72, 83

κεραμίδια, τά 27, 34, 35, 45, 48, 49α, 52, 52α, 53, 55, 55α, 56, 60, 61, 62, 64 , 65, 66, 67α, 69

κερεστές, ό (τουρκ. kereste =η ξυλεία για οικοδομή, για καράβι) 17, 30, 31, 33 43, 46, 48, 53, 54, 55, 56, 60, 67α, 83

κιούγκι, κιούνκι, το (τουρκ. künk =σωλήνας οχετού, υδροσωλήνας) 19, 21, 26, 27, 49, 49α, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 69, 74, 84

κιούσης 66, 78, 92 βλ. και τζούσης

κλειδαριά, ή 17, 31, 54, 63, 65, 69

κλειδί, τό 35

κλειδωνιά, ή 67α, 83

κλειδώνω 19, 30, 79, 95

κλείνω 55α, 83

κολ(ν)τεμήρι, τό (από το τουρκ. kolde-miri=μπάρα, αμπάρα - το στήριγμα που δένει το κούφωμα με τη λιθοδομή) 17, 34, 35, 48, 53, 54, 56, 62, 64, 65, 67α, 69, 83

κοινη καντζελλαρία, ή 59, 86, 88

κοινόν Ύδρας, τό 88, 89, 90, 91

κοινοίτης, ή 84

κοκκινάρι, τό (=το κοκκινόχωμα) 65,

κοκκινός 71

κολλητός 56

κολώνες, οί 94

κοπανίζω, -ομαι 84

κοπανισμένος, ό 21,

κοπανιστός 11, 44, 84, 93

κοπάνισμα, τό 65, 67α

κοπανιστικά, τά 36

κόπος, ό 30, 32, 35, 36, 42-46, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 59, 61, 63, 66, 71, 73

κορυφή, ή 48, 62, 66

κουβάλημα, τό 73, 92

κουβαλητά, τά 47, 60

κουβαλητικά, τά 10,

κουβαλώ 1, 13, 20, 76, 68, 86

κουνιάδος, ό 83

κουρασάνι, τό (από το τουρκ. horasan=

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

μίγμα από τριμμένο κεραμίδι, ασβέστη και άμμο) **11, 16, 19, 21, 26, 27, 30, 32, 44, 49α, 51, 52, 52α, 57, 63, 71, 72, 79, 84, 93, 95**
 κουτί, τό **17, 34, 55, 55α, 66, 67, 75, 83**
 κουφοκαμάρα, ή **1, 2, 60**
 κούφωμα, τό **17, 34, 35, 45-48, 53, 55, 55α, 61, 66, 67, 69, 71, 75, 80, 84**
 κουφώματα, τά (=πόρτες, παράθυρα, ανοίγματα) **13, 18, 35, 43, 45, 46, 55α, 62, 64-67, 75, 83, 92**
 κοφαλίζω **59**
 κοφίνια, τά **33, 59**
 κρασί, τό **1, 12, 13, 20, 33, 39, 40, 41, 47, 62, 67α, 70, 82, 92, 94**
 κρατῶ (νερό) **11, 26, 30, 49, 51, 57, 58, 77, 79, 93**
 κρεμίζω βλ. γκρεμίζω
 κριτήριο, τό **84, 85, 86, 94**
 κροδόματα, τά βλ. ἄκροδόματα
 κτίζω, -ομαι, χτίζω **10, 12, 13, 28, 33, 38, 42, 48, 55α, 59, 60, 62, 63, 65, 68, 73, 79, 82, 83, 86, 89, 91, 92, 93, 94**
 κτίσιμο(ν), χτίσιμο, τό **11, 16, 17, 19, 21, 26, 34, 35, 42, 45, 49α, 59, 60, 65, 68, 69, 74, 75, 82, 84, 86, 93, 95**
 κτίστης, ὁ **59**
 κύρ, κύριος, ὁ **38, 59, 77, 84, 94**
 κῦρος, τό **81, 84, 84, 87, 93, 95**

 λαιμός στέρνας **26, 44, 63, 71, 80**
 λαμβάνω **8, κ. ά.**
 λάσπη, ή **2, 10, 12, 13, 20, 22, 23, 28, 28α, 37, 38, 39, 40, 42, 47, 56, 67α, 68, 70, 74, 75, 91, 92**
 λασποχόρηγον, τό **48**
 λεβάντε(ς), ὁ (ιταλ. levante= η Ανατολή) **14, 28, 28α, 30, 52, 52α, 53, 63**
 λέγω **17, 32, 38, 59, 84, 95**

εἰρημένος, ὁ **85, 86, 93**
 λεγόμενος, ὁ **46**
 ρηθείς, ὁ **10, 15, 20, 21, 27, 28, 30, 32, 41, 49, 51, 51α, 59, 62, 64-66, 71, 84, 93, 95**
 λεπτόν, τό (=χάλκινο νόμισμα μικρῆς αξίας, υποδιαίρεση νομισμάτων) **13, 16, 24, 26, 58**
 λιακωτό, τό **17, 29, 43** βλ. και ήλιακό
 λιθάρια, τά **23, 25**
 λιμένας, ὁ **8**
 λογαριάζομαι **13**
 λογαριασμός, ὁ **10, 11, 12, 15, 24, 32, 36, 43, 48, 50, 51, 55, 57, 61-64, 66, 68, 71, 73, 74, 92, 95**
 λόγος, ὁ **10, 11, 51, 92, 93**
 λούκια, τά **27, 44, 63**
 μαγαζι(όν), τό **4, 22, 77, 94**
 μαγκάρω (ιταλ. mancare= στεροῦμαι, ελλείπω, ελαττώνομαι) **11, 30, 59, 81**
 μαζώνομαι **11, 16, 21, 72, 93**
 μακρός, τό **3, 11, 14, 16-19, 21, 22, 25, 26, 28, 30, 31, 34, 35, 44-46, 48, 52, 53-57, 60, 63, 67, 67α, 71, 72, 80-82, 84, 93**
 μακρύτερος **65**
 μάντρα, μάνδρα, ή **28, 28α, 38, 41, 42, 43, 59, 77, 84, 94**
 μαρτυρῶ **84, 86, 88, 90, 94**
 μαρτυρημένος, ὁ **84**
 μάρτυς, ὁ **84, 94, 95**
 μάστορας, -ρης, μάστωρ, ὁ **1-13, 15, 18-28α, 30-32, 34, 38-40, 42-44, 47-52α, 59-62, 64-66, 67α, 68, 70, 71, 73-83, 85, 86, 89- 95**
 μαστορικά, τά **21, 27, 28, 34, 46, 61, 63, 65, 66, 72, 73, 75, 84**
 μαστορικός, ὁ **71**
 μάσχουλα, τά **31, 35, 43, 48, 53, 55,**

61, 62, 64, 66, 67α, 69, 75
 μάτην, εις μάτην 95
 μεγάλος, μεγαλύτερος 25, 26, 91, 95
 μέλλω, μέλλει 73
 μέλλον, τό 8
 μένω 13, 15, 23, 24, 29, 30, 43, 44, 66, 74, 75, 82, 86
 μερεμετίζω (από το τούρκ. meremet= επισκευή - επισκευάζω, επιδιορθώνω) 12, 27,
 μεριά, ή 55α, 77, 90
 μεροδούλι, τό 48, 74
 μεροκάματο, τό 84, 90
 μέρος, τό (=το τμήμα) 8, 17, 18, 28, 30, 31, 43, 52, 52α, 55, 55α, 59, 63, 65, 84, 86, 93, 94, 95
 τά μέρη (=οι συμβαλλόμενοι) 17, 23, 24, 30, 31, 44, 75, 83, 87, 94
 μέση, ή 17, 34, 43, 83
 μεσοχώρια, τά 48, 56, 83
 μετροτά, τά 24, 50, 51, 58, 86, 78
 μετρώ, -οῦμαι 12, 13, 20, 21, 24, 36, 37, 39, 40, 43, 47, 56, 59, 68, 92, 94, 95
 μῆκος, τό 95 βλ. και μάκρος
 μήν(ας), ό 8, 88
 μικρός 59, 65, 75
 μιλῶ 52α
 μινέσκω 52α, 55α, 83
 μισότοιχο, τό 73
 μόδα, νέα μόδα, ή 48
 μοράγιον, τό (βενετ. muragia = προκυμαία, κρηπίδωμα προκυμαίας) 4
 μουσάντρα, ή (=ευρύχωρο ντουλάπι) 27,
 (μ)πάγκα, ή 64
 μπάζι, τό 95
 μπάντα, ή 94
 (μ)πακσίσι, τό (τουρκ. bahsis =φιλοδώρημα) 50, 65
 (μ)παρούτη, ή, μπαρούτι, τό 1, 2, 10 ,

13, 16, 20 , 21, 23, 30, 38, 39, 40, 42, 44, 46, 47, 48, 53, 56, 59, 60, 61, 62, 65, 66, 67α, 68, 71, 73, 74, 76, 77, 79, 82, 92
 μπάρμπα, ό 49α
 (μ)πατάρω (βενετ. bater = ανατρέπομαι) 50
 μπατζανάκης, ό 81
 μπηλιάζω 36
 (μ)πήλιαση, ή (εμπήλωσις, η=το άλειμμα με πηλό, οι στρώσεις από χώμα στην κατασκευή του δώματος) 1, 17, 43, 48, 65, 67α
 μπιτίζω (τουρκ. bitir = αποπερατώνω, τελειώνω) 84
 μπορῶ βλ. ήμπορῶ
 μποτίζα, ή (βενετ. bozza=μέτρο βάρους-χωρητικότητας, ίσο με δύο οκάδες) 20, 62, 94
 (μ)πουλούκι, τό (από το τουρκ. bölük= λόχος, τμήμα, πουλούκι, ομάδα χτιστών) 6, 15, 31, 74, 86, 93
 μύλος, ό 38, 50, 50α
 μυστρί, τό (=το συνηθισμένο εργαλείο του χτίστη) 55, 55α, 67α, 83
 μυστρίζω 16, 19, 21, 30, 32, 44, 49, 51, 51α, 57, 63, 72, 79
 μύστρι(σ)μα, τό 54, 55, 71, 72
 νέος 10, 12-14, 17, 18, 22-24, 27, 31, 33, 34, 35, 37-40, 45-48, 53-56, 59-67, 69-71, 73-76, 85, 86, 89, 92, 93, 94 βλ. και έφεύρεσις, μόδα, όσπίτιον, πέτρες
 νερό(ν), τό 1, 3, 5, 10-12, 13, 16, 19-23, 25, 26, 30, 32, 36, 39, 40, 42, 44, 47, 49, 49α, 51, 52, 52α, 56-59, 61-63, 66, 68 70-74, 79, 81, 82, 84,-86, 89, 91-95
 νέτα γρόσια, τά (από το ιταλ. netto=καθαρός) 81

νῆσος, ἡ 86
 νοικοκύρης, ὁ 55α, 67α, 79, 80, 82, 83,
 94 βλ. και οἰκοκύρης
 νούμερο 79, 86
 ντάμια, δάμια, ἡ 68
 ντουλάπι, δου-, ντο-, τό 13, 17, 23, 31,
 34, 43, 55, 55α, 61, 64, 66, 67,
 67α, 70, 75, 92
 ντουλκέρης, δου-, ὁ (τουρκ. dülger=ξυ-
 λουργός) 13, 23, 35, 46, 53, 56, 61,
 64, 66, 69, 70
 ντουλκεροσύνη, δου-, ἡ 53, 54, 65
 ντουλκερικά, δου-, τά 73

 ξαναβάζω 19,
 ξανακτίζω, ξαναχτίζω 10, 12, 22, 38,
 41, 59, 70, 74, 79, 86, 89
 ξανάφτιασις, ἡ 32
 ξαναφτιάχνω 11, 13, 16, 21, 23, 25-27,
 29-32, 44, 49, 49α, 50, 51, 52, 57,
 58, 63, 68, 71, 72, 84, 86, 92, 93
 ξεμπερδεύω 13, 31,
 ξεμπηλιάζω 32,
 ξενόχωμα, τό 91
 ξερολίθι 28α,
 ξέρω βλ. ἡξεύρω
 ξηρές πέτρες, οἱ 28
 ξηρόπετρες, οἱ 41
 ξύλα, τά 10, 49
 ξυλική, ἡ 73
 ξύλινος 60
 ξυλοδέματα, τά 55, 56, 60, 62, 66, 69,
 73, 75

 ὀβολός, ὁ 15, 29, 74
 οἰκία, ἡ 95
 οἰκοδομή, ἡ 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22,
 23, 24, 26, 31, 37, 55, 56, 59, 68,
 69, 89, 92, 94
 οἰκοδομῶ, οὔμαι 10, 11, 13, 14, 16-25,
 28-32, 35, 37, 40, 42, 44, 48, 52,

55, 56, 59, 61-66, 69, 70, 73-76, 85,
 86, 93
 οἰκοκύρης, ὁ 1, 2, 10, 12, 13, 16, 19-23,
 25, 27, 28, 30, 32, 33, 38, 39, 40,
 42, 43, 47, 48, 50α, 53, 55, 56, 59,
 60, 63-66, 68, 70, 71, 73, 74, 76,
 85, 86, 89, 92 βλ. και νοικοκύρης
 ὀκά, ἡ 1, 12, 13, 16, 21, 30, 33, 39, 40,
 41, 42, 44, 46, 47, 60, 62, 67α, 70,
 77, 82, 92
 ὀλογυρα, ὀλοτρόγυρα 42, 56, 75
 ὀλότη, ἡ 91
 ὀνομαζόμενος, ὁ 59
 ὀντάς, ὀδάς, ὁ (τουρκ. ἱὰ = δωμάτιο,
 κάμαρα) 17, 43
 ὀσπιτάκιον, τό 20,
 ὀσπιτάλια, τά 66, 89
 ὀσπίτι(ον), τό 1, 2, 3, 5, 9, 10, 12-24,
 27, 29-31, 33-40, 43, 45, 46-48, 52-
 57, 59-67, 69-76, 82-87, 92 βλ. και
 νέον ὀσπίτιον, σπίτι
 ὀστρία, ἡ (ιταλ. ostria=Νότος) 17, 28,
 28α, 30, 35, 45, 46, 52, 52α, 53,
 63, 69

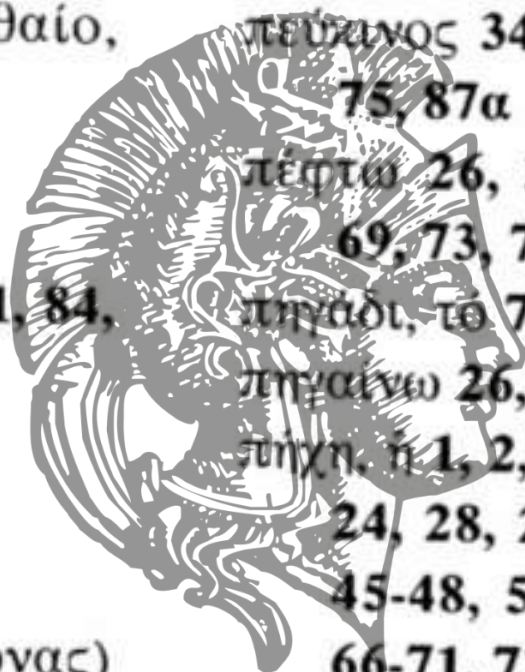
 πα- βλ. μπα-
 παζάρι, τό 28α, 50α, 51α, 67α
 παθαίνω 81
 παίρνω, ἐπαίρνω 32, 49α, 66, 69, 71,
 79, 84
 πακσίσι βλ. μπακσίσι
 παλαιός 12, 33, 35, 95
 παραβαίνω 87
 παράγκωνα, τά 76,
 παραγκώνι, τό 94
 παραδίδω 8, 35, 84, 88
 παράδοσις, ἡ 88
 παραθυρίδες, οἱ 48
 παραθύριον, παρέθυρον, τό 1, 2, 10,
 17, 30, 31, 43, 48, 53-56, 59, 61,
 62, 64-67α, 69, 74, 75, 83, 92

παρακάντουννα, τά 60
 παρακατώγι, τό 31,
 παραλαμβάνω 52, 58, 63
 παράς, ό 1, 2, 4, 8, 10, 12, 13, 20-23,
 33, 38, 41, 47, 59, 62, 68, 70, 71,
 72, 74, 76, 82, 88, 89, 91, 92, 94
 παραπέτι, το 91
 παραπόρτι, τό 91
 παρασουφάς, ό 61, 62,
 παρασταθείς 86, 87, 93
 παραστέκομαι 23,
 παραστρατά, τά 61, 62, 64, 65
 παρμάκι, τό (τουρκ. parmak= δάχτυλο,
 υποδιαίρεση μονάδας μήκους) 10,
 13, 23, 40, 56, 94
 παρμακλίκια, τά (τουρκ. parmaklik =
 κάγκελο, κιγκλίδωμα, στηθαίο,
 κουπαστή σκάλας) 43
 παρόμοιος 77
 παρουσία, ή 86
 παρών, παφόν, ό, τό 51, 56, 59, 81, 84,
 85, 86, 88, 91, 92, 94, 95
 παστρικός 8, 54, 68, 88, 94
 πάταρα, τά 83
 πατζάκια, τά 56
 πάτος, τό (=πάτωμα, βυθός στέρνας)
 16, 19, 30, 32, 39, 44, 63
 πατρικός τόπος, ό 54
 πάτωμα, τό 35, 54, 56, 58, 62, 64 65,
 74, 83
 πατώνω, -ομαι 65
 πεζούλι, τό 52, 52α, 71, 91
 πελεκητός 47, 59, 60, 68, 71, 75, 76, 94
 πελεκῶ, -οῦμαι 76
 πενθερός, ό 78
 περαστάρια, τά 31, 34, 35 45, 46, 48,
 53, 55 56, 60-62, 64-66, 69, 73, 75
 περδαχίζω (από το τουρκ. perdah =
 λείανση, εξομάλυνση, αλείφω, επα-
 λείφω) 27,
 περιβόλι, τό 7, 94

περιλαμβάνω 11, 51,
 περιλαβιά, ή 13
 περιορίζω 41
 περισσεύω 79
 περιφέρεια, ή 91
 πεσίνι (τουρκ. pesin= τοις μετρητοίς)
 63
 πέταυρο, τό (= λεπτή και επιμήκης σα-
 νίδα) 34, 35, 45, 55, 55α, 56, 66,
 67α, 69, 75
 πέτρα, ή, πέτρες, οί 1, 10, 12, 13, 20,
 22, 23, 26, 28, 30, 38, 40, 42, 47,
 49, 49α, 55-57, 59, 62, 66, 68-70,
 73-76, 79, 84, 86, 91, 92, 94 βλ. και
 ἄράδα
 πετρώδης 95
 πεύζανος 34, 35, 45, 55, 56, 62, 65, 69,
 75, 87α
 πέπτα 26, 31, 32, 48, 55, 56, 60, 66,
 69, 73, 75, 79, 81
 πηγάδι, τό 7, 58, 90, 91, 94
 πηγαίνω 26, 77
 πήχη, ή 1, 2, 4, 6, 10-15, 17, 18, 20, 22-
 24, 28, 28α, 31, 33, 34, 37-41, 43,
 45-48, 53, 55, 55α, 56, 59-61, 63,
 66-71, 73-77, 82, 83, 86, 89, 91, 92,
 94
 πήχη καντζελλαρίας 10, 92
 (ἀρχι)τεκτονική πήχη καντζελλα-
 ρίας 59, 68
 πήχη μαστορική 13
 πήχη τεκτονική 12, 14, 22, 23, 60,
 91
 πιάνω 73, 77, 92
 πισμανλίκι, τό (από το τουρκ. pisman-
 lik=μεταμέλεια, =αποζημίωση για
 την υπαναχώρηση) 30, 51, 59
 πλανίζω, -ομαι 56, 64
 πλανισμένος, ό 61, 75,
 πλανιστός 53
 πλάκες, οί 71

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

πλάτος, τό 3, 10, 11, 13, 14, 16-19, 21-23, 25, 26, 30, 31, 34, 35, 40-42, 44, 45, 48, 50α, 52-57, 59-69, 71-75, 80, 81, 84, 86, 91-95
 πλευρό, τό 34, 94
 πληρωμή, ή 1, 2, 3, 49α, 51α, 56, 79, 95
 πληρώνω, πλευρώνω, -ομαι 10-13, 16, 19-23, 25, 26, 31, 33, 37-44, 46, 47, 50α, 59, 68, 74, 79, 81, 82, 86, 92, 94, 95
 πο-, που- βλ. μπο-, μπου-
 ποδάρια, πόδια, πόδες καλουπίων, τά 11, 16, 19, 21, 25, 26, 30, 44, 49, 51, 57, 58, 61, 63, 71, 72, 93
 πόδι, τό 95
 πόρτα, ή 1, 2, 10, 17-19, 28, 28α, 31, 32, 34, 43, 48, 49, 49α, 53-56, 59-62, 64-67α, 69, 74, 75, 83, 92
 ποτάμι, τό 28, 28α
 ποτίζω 27,
 πο(υ)νέντε (ς), ό (ιταλ. ropente= Δύση) 14, 28, 28α, 52, 52α, 53, 63, 65
 πούντα, ή (ιταλ. punta= η άκρη του ακρωτήριου) 93
 πρεβάζι, τό 64, 75,
 πρέκια,τά (οριζόντια δοκάρια) 56
 πρετενδέρω (ιταλ. pretendere= αξιώνω, ζητώ, διεκδικώ) 13, 15, 29, 52, 74
 πρόδρομος του όσπιτίου, ό 84
 προπληρωτέος 95
 προσεπιβεβαίωσις, ή 87, 93
 προσοχή, ή 95
 προσυποσχόμενος, ό 86, 91
 πρόσωπον, τό 30
 πρόφασις, ή 10, 11, 28, 51, 93 βλ. και αίτια
 πυκνός 35
 πύργος, ό 68
 πυρίτις, ή 95

πώλησις, ή 78
 πωλῶ 8, 88
 ραϊζομαι 10,
 ράτες, οί (ιταλ. rata= η δόση) 1, 2, 3, 11, 17, 34, 38, 52-54, 56, 63, 65, 66, 68, 69, 75, 81, 93
 ράχη του δρόμου, ή 94
 ρεζές, ριζές, ό (τουρκ. reze = μεντεσές, στρόφιγγα) 53
 ρεντίνες, οί (από το τούρκ. rendeli= πλανισμένος) 10, 34, 35, 53, 66
 ρέστα, τά (ιταλ. resto = το υπόλοιπο) 32, 86
 ρεστάντε, τά (ιταλ. restante = τα υπόλοιπα, τα υπολειπόμενα) 30, 49, 71
 ρίγγω 19, 30, 45, 55α, 56, 67α, 72, 75, 94, 95
 ρουμπιάς, ό (=rub, τούρκικο χρυσό νόμισμα) 91
 ρούπι, τό (αραβ. rub=το 1/8 του πίκρη) 10, 17, 18, 34, 38, 40, 42, 45, 46, 52, 52α, 56, 59, 63, 64, 71, 74, 75, 86, 91, 92, 94
 σάϊκος (τουρκ. siki =σφιχτός, αδιάσπαστος) 10-13, 16, 17, 19, 21, 23, 25-27, 29-33, 38-41, 44, 49-52, 57, 58, 63, 68, 72, 86, 89, 91-93 βλ. και τοίχος
 σακατιλίκι, τό (τουρκ. sakatlik = αναπηρία) 23,
 σάλδος, τό (ιταλ. saldo=εξόφληση, υπόλοιπο) 88
 σαμάρι, τό 28, 42, 43, 77, 91
 σανίδι, σανίδια, τό, τά 26, 45, 46, 48, 49, 49α, 55, 61, 64, 75 βλ. και βενέτικα, τριεστιάνικα σανίδια
 σαντζάκια, τά 75,
 σεισμός, ό 10,
 σεργίρω, -ομαι (ιταλ. servire= εξυπη-

ρετώ, υπηρετώ, σερβίρω) 59, 68,
 σέσι, τό, ή (= τό δώμα) 17 (ή),
 σηκώνω, -ομαι 18, 30, 44, 71, 94
 σημείον τοῦ σταυροῦ, τό 51α, 88
 σημειώνω, -οῦμαι 52, 55α
 σημείωσις, ή 86
 σήμερον 21, 24, 30, 38, 67α, 68, 85, 86,
 92, 93
 σιάζω, -ομαι 23, 52α, 60, 83
 σιαγμένος, ό 31,
 σιγουρητά, ή (ιταλ. sicurtà= η ασφάλεια, η εγγύηση) 28α,
 σίγουρος 27, 94
 σιδηρένιος 43
 σίδηρος, ό, σίδηρον, τό 31, 43
 σιμιγδάλι, τό 88
 σκάλα, ή 50, 50α, 56, 68, 71, 79
 σκαλούνι, τό 71
 σκαλωσιές, οί 74
 σκάπτω 18, 73
 σκαμπένος, ό 11, 49, 49α
 σκαίνιμον, τό 16, 19, 21, 57, 72, 93
 σκεπάζω 54, 55α,
 σκεπή, ή 17, 31, 34, 45, 45, 48, 53-56,
 60-63, 65, 66, 67α, 69, 75, 83
 σκέτος 33
 σκίζες, οί 43, 48, 56, 64, 65, 67α
 σουβάς, ό 17, 48, 55, 62, 64, 65, 69
 σουβατίζω 43
 σουουτζής, ό (από το τουρκ. su=νερό, ο
 πηγαδάς) 90
 σο(υ)φάς, ό (τουρκ. sofa= ο σοφάς) 54,
 55, 55α, 61, 66, 75
 σοφιλιάζω 68
 σοφιλιασμένος, ό (=συναρμοσμέ-
 νος) 75
 σπίτι 55α, 67α, 79, 83 βλ. και όσπίτιον
 στάζω 29, 36
 στάνιος (ιταλ. stagno =στεγανός) 29,
 51α, 52, 52α, 84
 σταυρός, ό 51α, 88

στενό, τό 32
 στερεά, ή (=στεριά) 8
 στερεός 73
 στερέωσις, ή 95
 στέρνα, ή 3, 5, 11, 16, 19, 21, 25, 26,
 28, 28α, 30, 32, 44, 49, 49α, 51-
 52α, 57-59, 63, 71, 72, 79, 80, 81,
 84, 87, 93, 95
 στράτα, ή 50α
 στρώνω 16, 21, 27, 71,
 στρώση, ή 18,
 στρώσιμο, τό 31,
 συγκολλητός 34, 38
 συγυρίζω 51, 51α
 συμβαίνει 51α, 85, 86
 συμβεβηκός, τό 51α
 συμποσούμενος 25, 30, 95
 συμπληρωτικόν γράμμα, τό 86, 87, 95
 συμφωνία, ή 1-3, 10, 11, 15, 27-32, 34,
 38, 46, 48-50, 51-52, 56, 58, 59, 61,
 63-65, 77, 84, 86, 87, 93, 94
 σύμφωνος 17, 43, 44, 75, 77
 συμφωνό 4, 5, 6, 8-14, 16-48, 49, 50α,
 51-54, 55, 56-77, 81-84, 86-89, 91-
 95
 συ(ν)δρομή, ή 18,
 συνδροφία, συντροφία, ή 60, 86, 89, 94
 συνδρόφοι, συντρόφοι, οί 13, 20, 23,
 50, 50α, 70
 συνήθεια, ή 68
 σύνορον, τό 77
 σύντυχοι, οί 85, 86, 87
 συνυπογράφω 95
 σφαλίζω 34, 59
 σφέτζινα, τα (swazziga=νόμισμα Μα-
 ρίς Θηρεσίας) 95
 σφυριά, τά 1, 10, 12, 13, 20, 22, 23, 38,
 68, 75, 76, 86, 89, 92, 94
 σχίζες, σκίζες, οί 31, 43
 σχίσμα, τό 85, 86, 93
 σῶμα, τό 51α

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

σῶος 13, 15, 20, 24, 50, 52, 55, 56, 58, 68, 74

τάβλες, οἱ 17, 35, 53 62, 65, 66, 69, 84

τακίμια, τακίμλα (τουρκ. takim=ομάδα, σύνολο) 31

τάλληρον, τάλλαρα, τό, τά (νόμισμα) 86, 88, 89, 95

ταμπάνι, τό (από το τουρκ. taban= βάση, βάθρο, θεμέλιο) 27,

ταράτζα, ἡ 11, 17, 19, 26, 27, 29, 30, 32, 43, 44, 49, 49α, 52, 52α, 57, 63, 71, 72, 80, 83, 84, 93

τεῖχος, τό βλ. τοῖχος, ὁ

τεκτονική πήχη, ἡ βλ. πήχη

τελειοποιουῖμαι 95

τελειώνω, -ομαι 10, 12, 13, 20, 23, 24, 27, 28, 30, 31, 34, 40, 44, 49, 51, 51α, 53, 55, 56, 58-60, 68, 77, 79, 86, 92, 93, 95

τελειώσις, ἡ 5, 95

τέκος, τό 34, 37, 38, 49α, 50α, 53, 73, 92

τετράγωνος 64, 75

τέχνη, ἡ 74, 85

τζούσης, κιούσης, ὁ (από το τουρκ. üstat=μάστορας, πρωτομάστορας) 4, 6, 7, 9, 59, 84, 86, 87, 89, 91, 93

τιμή συμφωνηθεῖσα, ἡ 9,

τιμιώτατος 85, 86, 87

τοῖχος, ὁ, τεῖχος, τό 2, 10, 12, 13, 17, 18, 23, 27, 28, 31, 33, 37-43, 45-48, 52-56, 59-77, 79, 82-86, 89, 91, 92, 94, 95

τοπιάτικα, τά 25

τόπος, ὁ 17, 23, 31, 54, 56, 68, 69, 73, 85, 86, 93

τράβα, ἡ (ιταλ. trave= το δοκάρι, δοκάρι προς υποστήριξη στέγης ἡ δαπέδου) 31, 35, 43, 45, 46, 48, 53-56, 61, 62, 64, 65, 66, 67α, 73, 75

τραμο(υ)ντάνα, ἡ (ιταλ. tramontana= ο Βοριάς) 17, 28, 28α, 35, 48, 52, 52α, 53, 63, 65, 69, 86, 94

τρέχω (νερό) 27, 95

τριεστίνικα σανίδια, τά 61

υἱός, ὁ 52, 84, 87

ὑπάγω 20, 23, 30, 38, 41, 53, 59, 71, 92

ὑποβεβαίωσις, ἡ 85

ὑπογραφή, ἡ 86

ὑπογράφομαι 12, 16, 18, 19-23, 31, 38, 59, 85, 87, 89, 90, 93

ὑπογεγραμμένος, ὁ 12, 13, 18-20, 22, 24, 25, 27, 28, 30,-33, 38, 52, 53, 56, 59, 60, 70, 89, 92, 95

ὑποσημειώνομαι, - οὔμαι 10, 11, 15, 30, 50

ὑπόσχεσις, ἡ 5, 9, 10, 25, 26, 27, 29, 32, 44, 50α, 51, 52, 57, 59, 63, 92

ὑπόσχομαι, ὑπόσχω(υ)μαι 11-13, 16, 18, 19, 21-23, 25, 26, 30-34, 36, 38, 41, 47, 49-54, 57-59, 68, 70-72, 74, 79, 81, 84, 86-89, 91, 93-95

(ὑ)πουργός, ὁ (= βοηθός του χτίστη, που φτιάχνει και κουβαλάει τον πηλό και τις πέτρες) 10, 12, 13, 22, 23, 26, 33, 35, 37, 40, 42, 47, 56, 60, 62, 66, 68, 70, 73, 74, 84, 92, 94

ὑποφαινόμενος, ὁ 95

ὑπόχρεως 95

ὕψος, τό 10, 12, 13, 17, 18, 22, 28, 28α, 31, 34, 38, 41, 42, 45, 46, 53-56, 59, 60, 62, 64-69, 71, 73, 75, 82, 86, 92, 94

φανερώνω, οὔμαι 84, 86, 93

φέρνω 88, 94

φθάνω 94

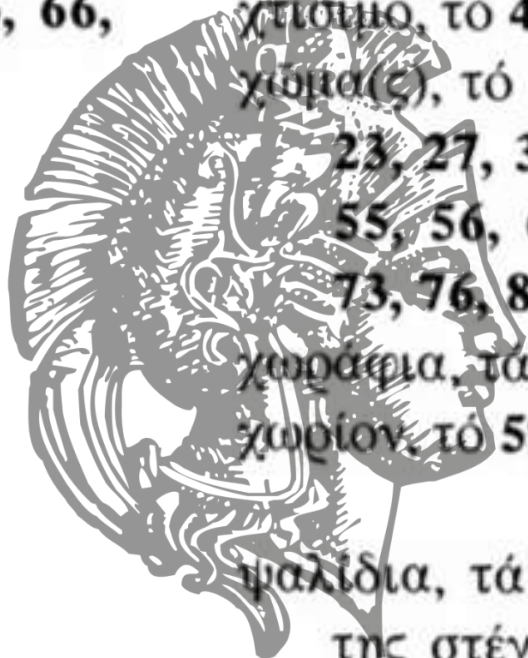
φιλίπτρα 11, 16, 17, 19, 21, 26, 30, 32,

44, 71, 72, 73, 83, 93
 φορά, ή 52, 71
 φορτώματα, τά 31, 53, 56, 60, 65, 67α, 69, 75
 φ(ο)υγού, φουβού, φουφού, ή 51, 51α
 φουρνέλα, ή , φουρνέλο, τό (ιταλ. fornello= το φουρνέλο) 30, 59, 73, 94, 95
 φοῦρνος, ό 27, 51, 51α, 70, 73, 77
 φράγκος, φράνκος (από το ιταλ. franco=ειλικρινής, ελεύθερος) γρόσια φράγκα 25, 91
 φτιά(χ)νω, φθιάνω 2, κ. ά. 5
 φτιάση, ή 15,
 φυλάττω, Θεός φυλάξη 52α, 84
 φύλλα, τά 17, 31, 34, 35, 43, 46, 48, 53, 54, 55, 56, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 67α, 69, 75,
 φωτιά, ή 85, 86
 χάλασμα, τό 1
 χαλίκι, τό 48, 68
 χαλικώνω 95
 χαλῶ 50, 50α, 79
 χάνω 32, 51α
 χασομέρες, οί 90
 χείρ, χέρι, ή , τό, εις, επί χεῖρας, διά χειρός, μέ χέρι 15, 20, 24, 32, 50, 51, 58, 84, 86, 88, 90, 91
 χόντρος, τό 38, 45, 92

χορήγι, τό (= ο ασβέστης) 1, 2, 3, 8, 10-13, 16-23, 26, 27, 29-32, 35, 38, 39, 40, 42, 44, 47, 49, 49α, 50α, 53, 55-57, 60-62, 64,-66, 67α, 68, 69, 71-78, 84, 88, 92-95
 χρεία, ή 19, 51, 51α
 χρειάζομαι 1, κ. ά.
 χρέος, τό (= το χρέος, η υποχρέωση) 10, 11, 13, 16, 20, 21, 23, 31, 39, 41, 49, 51, 58-63, 84, 92, 93
 χρόνοι, χρόνια, οί, τά 5, 9, 10, 11, 16, 19, 21, 23, 25, 26, 27, 30, 32, 41, 44, 49, 49α, 50, 51, 51α, 52, 52α, 57, 63, 71, 72, 79, 81, 85, 86, 93, 95
 χτίζω 55α βλ. και κτίζω
 χτίσιμο, τό 49α βλ. και κτίσιμο
 χιόμα(ς), τό 1, 2, 10, 12, 13, 19, 20, 22, 23, 27, 36, 38, 40, 42, 43, 48, 49α, 55, 56, 61, 62, 65, 66 68, 69, 72, 73, 76, 84, 92, 94
 χωράφια, τά 41
 χωρίον, τό 59
 ψαλίδια, τά (=ο τριγωνικός σκελετός της στέγης, τα συναρμοσμένα ψαλιδωτά δοκάρια) 34, 35, 45, 48 53, 55, 61, 62, 64, 65, 66, 75, 86
 ψηλος, τό 48, 49α, 67α, 77

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

III. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

Ἀγγελῆς, μάστορας **50α**

Ἀγριαδίτης Χρόνης **76**

Ἀγριδιώτης Ἀγγελῆς **6**
Σταθάκης **15**

Ἀθηναῖος, μάστωρ- Ἀναστάσης **90**
μαστρο-Σπῦρος **94**

Ἀκλήρος βλ. Γιάννης, γαμπρός του
Ἀνδρέας, μαστρο **89**

Βαρβαρίτης Γεωργάκης, Σωτήρου **18**
Γεώργης, -άκης, μαστρο-Νικόλα **32, 49, 49α, 79, 93, 95**

Κωνσταντῆς μάστορας, Γιάννη **5, 16, 21, 48, 54, 69**
μαστρο-Νικόλας **92**

Μαναγιώτης, ἀδελφός Σωτήρου **85**
Βαρελᾶς Γεωργάκης, μάστορας **9, 10, 18, 19, 35, 37**

Νικόλας βλ. Γεώργης γαμπρός του
Βασίλαινας Βασίλης **70**
Γεώργης **22, 70**
Μιχάλης **22, 74**

Βασίλης, μάστορας, τζούσης **7, 40, 92**
Βέ(ν)γκος Μπενιζέλος **62, 65**
Ἀναγνώστης **86**
Σωτήρος, -ρης, μάστορας **50, 50α, 53**

Βιολῆς, Μανόλης Νικόλα **92**
Βλάσης Γεώργος **70, 73**
Βόλη(ς) Βασίλης, μάστορας **52, 52α, 86**

Βούλγαρης καπετάν-Φραγκῖσκος **4**
Βῶκος **38**

Γαρμπῆς Γεώργιος **45**

Γεώργαινα βλ. Χρυσافرτίτσα

Γεωργάκη Δημητράκης, Βασίλη **73**

Γεωργάκης, μαστρο **89**
μαστρο-Σωτήρου **30, 71**

Γεώργης, γαμπρός Νικόλα Βαρελᾶ **12**
μάστορας **40, 82**

Γεώργιος, καπετάν **22**

Γιακουμῆς Γεώργης, Μανώλη **12**

Γιάννη Μιχάλη βλ. Μιχάλη

Γιάννης, γαμπρός Ἀκλήρου **65**
γαμπρός Λαζάρου Μαρικιου **34**
κιούσης **84**

Γιαννιτῆς, -κης Γιάννης, Νικολου **65, 75**
Λαζάρου **95**

Γιάπατας, Γιάφας, Κωνσταντῆς **12**
Γιλεβερούση, Νικόλας **84**

Γιοβᾶς Σπήλιος, Σπῦρος Παναγιώτη **59, 60**

Γιωργάντας Σπῦρος **91**

Γκιωνάκης Κωνσταντῆς, μάστορας **81**

Γκιώνης Σταμάτης, Γιάννη **42**

Δεμίρη Κωνσταντῆς **2**

Δήμας, κουνιάδος Ἀντώνη Λαγκαδιανού **83**

Δημητράκαινας Βασίλης **29**

Δημητράκης, μαστρο **89**

Βασίλη **78**

μαστρο-Κώστα **87** βλ. και Σταμάτης

Δημήτρης, κύρ **77**

μαστρο **92**

Διολῆς Νικόλας **34**

Διπλάρης, μαστρο- Ἀναστάσης **90**

Δοκός Γιάννης, Γκίκα 22
 Δραπανιώτης Ἀντώνης τοῦ Μήτρου,
 Δημήτρη 53, 55, 55α, 82
 Δρένια(ς) Γιάννης, Λαζάρου 77

Ἐλευθέρη, Μανώλης Νικολοῦ, σύντυ-
 χος 86
 Ἐλευθερίου 38
 Εὐλογιάς Γεώργης, Γιάννη 75

Ζάκα(ς) Δήμας 61
 Ζερβός, καπετάν-Γιάννης 50, 50α
 Ζήσηλας Δ. 1
 Ζογκός Γεώργης 41

Ἡλίας Μανώλης, Δημήτρη 34
 Ἡμερος Δημήτρη 31, 39
 Στάθης 39

Θελονάκης Ν. 1
 Θεοδωράκης, μάστορας 70, 89
 Θεοδωρής, μάστορας 40, 50α
 Θεόφιλος 77
 Θεοχάρης Ἰωάννης, παπα-Ἀντωνίου
 82
 Θιόκος 17

Κάβουρας Νικόλας, Γκίκα 62
 Καθηκούρης Ἀντώνης 95
 Βασίλης 95
 Κακλῆς Δημήτρη, μάστορας 52, 52α,
 59
 Κάκος Πάνος βλ. Στέριος γαμπρός
 του
 Καλαφάτης Α. 95
 Δημήτρη 66
 Καραμῆτζος Πέτρος 13
 Καραχάλη Παναγιώτης 88
 Κατζάβης Γιάννης 53
 Κατσογιάννης Μανώλης, Ἐλευθέρη 23
 Καυκαλίδε 48

Κεφαλληναῖος Δημήτρη, Παναγῇ 55
 Κιάφα Δημήτρη Νικόλα 84
 Κιλίκης Παναγιωτάκης 38
 Κιούσης Σπήλιος 47
 Κλουκινιώτη Στάθης 88
 Κοκέζα(ς) Γεωργάκης 70, 74
 Κοκκίνη(ς) Γιάννης, Α. 7
 Κοκοβίλας, μαστρο-Σπύρος 52, 52α
 Κοκορογιάννη(ς) Ἀγγελῆς 46, 94
 Κολοβός Γιωργαντᾶς 90
 Κομπολήλα(ς) Γιάννης 36
 Κόνθη Νικόλας, Γκιώνη 53, 60
 Κοντορούπης Ἰωάννης 59
 Κορίνθιος Παντελῆς, Γιάννη 65
 Κοταρᾶς Γεώργης 28, 28α
 Κοτσοβίλης 40
 Σπύρος 37
 Κουκουδάκης Δημήτρη 65
 Κουλουρί(ς) Βασίλης, Βασίλη 59
 Γεώργης, Βασίλη 59
 Μιχάλης, Βασίλη 59
 Κουμανταρόπουλος Βασίλης 76
 Στάθης 76
 Κου(υ)ράντος Γεώργης 15, 20, 56, 91
 Κουρούσ(ι)ας Βασίλης 24
 Γεώργης, μάστορας 12, 24, 38
 Γεώργης, Σταμάτη 34
 Κωνσταντῆς, μάστορας 38
 Κουτσογεώργα, Κουκιογιώργα μαστρο-
 Βασίλης 68, 89
 Κριεζῆς Δ. 8
 Ἰωάννης 38
 Νικολός, σύντυχος 86
 Κριεμάδης Λάμπρος, χατζη-Ἀναργύρου
 45
 Κωνσταντάκης Γιάννης, Ἀντώνη 54
 Κωνσταντῆς 50α
 καπετάνιος 33
 Κώστας, μαστρο 26, 87 βλ. και Δημη-
 τράκης, Σταμάτης
 Λαγκαδι(α)νός Ἀναστάσης 38, 56

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- Ἀντώνης 17, 31, 83
 Γεώργης 15
 Δημητράκης, μάστορας 55, 55α, 61, 63, 67, 67α, 73
 Ἡλίας 57
 Κυριάκος 77
 Λαλεχός Δήμας 56
 Δήμας Πέτρου 80
 Ντέντε(ς), 17, 50, 50α (Τέτε)
 Λάμπος 46
 Λισμάνης Γιάννης, Ραφελιά 15
 Λόλος Γιωργάκης 38
 Λυμπέρης Ἀντώνης, δουλκέρης 13
 Μακρυλέγκα 81
 Μαμάσης Γεώργης, μάστορας 11, 66, 72, 81
 Μαμῆς Δημήτρης 57
 Μανόλη Κυριάκος, γαμπρός Νίνη 85
 Μαραγκός Θεοδωρῆς 47
 Νικόλας, -λός, μάστορας 25, 28, 28α
 Μαρίας Σαράντος 5
 Μαρικιός Λάζαρος βλ. Γιάννης γαμπρός του
 Μαρκάρης Γεώργης, μάστορας 9, 10, 18, 19, 35, 45
 Μαρούκας 94
 Μαρτζάνη Δαμιανός, Νικόλα 88
 Μαστρογεωργάκη Ἀγγελῆς 39
 Ματρόζος 18
 Μηντζηνιώτης Βασίλης 47
 Μητρό(γ)κα(ς) Θεοδωρῆς 79
 Μήτρου, μπάρμπα, υἱός 84
 Μιχάλη Γιάννης, Γεώργη Γιάννη 68
 Θεοχάρης Γιάννη 94
 Μιχάλης, γαμπρός μαστρο-Γεωργάκη 11
 μάστορας 82
 μάστορας, μπατζανάκης τοῦ Γ. Μαμάση 81
 Μοίρας Γιάννης, Μήτρου 9
 Μουτζούρης 73
 (Μ)παλαῦς Γκίκας, Δημήτρη 61
 (Μ)παροῦ(ς) Δημήτρη 84, 85
 Δημήτρη, Κυριάκου 71
 (Μ)παρμπέρης Ἀναγνώστης, Νικολῆ 10
 (Μ)πογιατζῆς Λάζος 20
 χατζη-Δημήτρη 20
 (Μ)πό(μ)πολα(ς) Κωνσταντῆς, μάστορας 56, 60, 64, 75
 (Μ)πούζας Θεοδωρῆς, Κωνσταντῆ 54
 Μπούζουλας Γιαννάκης 5
 (Μ)πουλαμαντῆ(ς) Κοσμᾶς, Ἀθανάση 62
 Ἀθανάσης, Κοσμᾶ 84
 Νικόλας 58, 68, 76
 (Μ)πουλού(μ)πασης Παναγιώτης 58
 Μπουλούσης Ἀναστάσης 38
 (Μ)πούχλας Γεώργης, Σωτήρου 32
 Μωραΐτης Παντελῆς, Χριστοδοῦλου 2
 Νευγαδόρη Γιάννης 84
 Νικόλας μαστρο 92
 Νικόλα(ς) Γεώργης 40
 Μανώλης, Γεώργη 24
 γαμπρός Κουμανταρόπουλου 76
 Νικολός μάστορας, Σωτήρου 71
 (Ν)τελῆς, Δημήτρη 33, 36
 Δημήτρη, μάστορας 10, 20, 24, 25, 28, 28α
 Ξαπλιάρης Π. 1
 Οικονόμου, καπετάν- Ἀντώνης 86
 Πα- βλ. και Μπα-
 Παναγιώτης, μάστορας 80
 μαστρο-Παναγιωτάκης 89
 μάστορας, μαστρο-Νικόλα 51, 51α, 71

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Πανταλέξα Παντελῆς, Θεοδωρῇ 72
 Παξινός Γεώργης 44
 Κυριάκος 38
 Παπαντώνη Ἀναστάσης, Μήτρου 2
 Γιάννης 46
 Παπαθεοχάρη(ς) Γιάννης, παπα-
 Ἀντώνη 60
 Παπαστάθης Μιχάλης, μάστορας 52,
 52α
 Παπασταθόπουλος Μιχάλης 3, 42
 Παρ(γ)ιανός Δημήτρης 55, 55α
 Παύλου Γεώργης 43
 Παχὺς Ἀγγελῆς 13, 31
 Πελεκᾶνος Κωνσταντῆς 10
 Πετροπετziώτης Γεώργιος βλ.
 Σπετziώτης Γ.
 Πισίρης Στάθης 13
 Πλέσσας Ἀντώνης, καμινιάρης 8
 Πο-, Που- βλ. και Μπο-, Μπου-
 Ποναπάρτης, Ποναπάρτε Γεωργάκης
 44
 Ποτογιάννης βλ. Χατζῆς γαμπρός τοῦ
 Πράπας Στάθης 52α βλ. καί Στάθης
 Πρίτζος Γιάννης 38
 Δημήτρης 38

 Ρετεντάγκος, Ρετηντάγκος Γιάννης,
 Λαζάρου 43
 Νικόλας 41
 Ριζότης Δημήτρης 36

 Σακτούρης Ἀναστάσης Γιάννη 60
 Δημήτρης 14
 Σβόμπος 35
 Σκουζᾶς Κωνσταντῆς 67, 67α
 Σκούρης Κυριάκος 10
 Σολιώτης Μιχάλης 42, 66
 Σόπρης βλ. Τζόπρης
 Σουβλᾶς Νικόλας, μάστορας 10, 11
 Σουδενιώτης Ἀντώνης 47
 Σπαχῆς Βασίλης, Σταμάτη 69

Σπετziώτη(ς), Πετροπετziώτης, Γεώρ-
 γης, -ιος τοῦ Πέτρου 51, 51α
 Πέτρος 86
 Σπήλιος 68
 Στάθης 39, 70
 γαμπρός Κοκοβίλε 52, 52α βλ. καί
 Πράπας
 Παναγιώτη 59
 Σταμάρε Νικήτας 53
 Σταμάτης μάστορας, μαστρο-Κώστα
 26, 87 βλ. και Δημητράκης
 Στέριος, γαμπρός Πάνου Κάκου 29
 Στρατουλήγης Κωνσταντῆς 59
 Στρέμπερης, Στρίμπερης Βασίλης, μά-
 στορας 23, 33, 50, 53, 92
 Στριφτόμολας Σωτήρος 13
 Σουκώτης Μητρος 11
 Σωτήρος, μάστορας 40, 89
 Σωτηρόπουλος Γιάννης, μάστορας 14,
 27
 Ταπακόλογος Γιάννης, Πανάγου 3
 Τελώνης Βασίλης 52, 52α
 Τέλης Ἀναγνώστης 63
 Τζαγκάρης, Τζηκάρης Γκίκας, Γεώργη
 30, 46
 Τζάνη(ς) Μιχάλης 22
 Τζικνιάς (Β)αγγελῆς 54, 67, 67α
 Τζιλιγκίρης Στάθης, ἀδελφός Μακρῇ
 26
 Τσιπουλητᾶς Δημήτρης 88
 Τζιρτζίκος Δημήτρης, Γεωργάκη 93
 Τζιτζινάκης Γιάννης 74
 Τζολάκης Δημήτρης, Ντέντε 35, 69
 Τζόπρης, Σόπρης, Δημήτρης, Γιάννη
 67, 67α
 Τζουάνη Λάκος 6
 Τηνιακός Βαγγελῆς, Παναγιώτη 48
 Τίκλη(ς) Δημήτρης, Ἀγγέλου 27
 Τουρκίστε Θεοδωρῆς, Δημήτρη 19
 Τριανταένα(ς) Μιχάλης 66

Τυροφός Γεώργης 6

Φώκα, Φωκά(ς) Ἀντώνης 49, 49α

Χατζηδαμιανοῦ Δαμιανός 76

Χατζηθεοδώρου Νικόλαος, γραμματικός 84

Χατζηκανελλάκης 61

Χατζηνικολάου Ἀνάργυρος, καγκελλάριος 85, 86

Χατζῆς, γαμπρός Ποτογιάννη 35

Χατζηφίλιππας Ἀντώνης 64

Χρῆστος 40, 84

Χριστοδούλου Παντελῆς 2

Χριστοφίλου Τζωρτζος, Μάρκου 21

Χριστόφιλος, Μάρκου 16

Χρυσαφίτισσα Γεώργαινα 18

Χρυσοχόος, μαστρο-Γεωργάκης 87

Ψαρός Σταμάτης, μάστορας 12

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

IV. ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

Ἅγιος Ἀνδριανός, ὁ **6**
 Ἄλωνάκι, εἰς τό - **41**,
 Γκλιάτην, εἰς τόν - **48**,
 Δοκός (νησί), ὁ **28, 28α**,
 Εὐαγγελισμός (ἐκκλησία), ὁ **13**,
 Καμίνι, τό **91**
 Κουβέρτα, εἰς τήν - **8**
 Λενίδι, Λεωνίδιον, τό **59**
 Λιμήν, ὁ **8**
 Μεγάλη Πούντα, ἡ **86**
 Μοράγιο, τό **4**
 Μύλος τοῦ Ζερβοῦ, ὁ **50, 50α**
 Μωρέας, ὁ **59**

Ὅσπιτάλια, τά **66, 89**
 Πηγάδι (στο Καμίνι), τό **91**
 Πλαγία, εἰς τήν - **46**
 Πούντα βλ. Μεγάλη -
 (πέρα) Προφήτης Ἡλίας, εἰς τό Ἄλω-
 νάκι, ὁ **41**,
 Σπηλιά του Μπαργιάμη, ἡ **94**
 Ταλαιπώρου (ἐκκλησία), ἡ **45**
 Ὑδρα, ἡ **10, 12, 16, 18, 59 68, 84-91,**
94, 95
 Φοῦνος τοῦ Γεωργίου Βλάση, ὁ **70**
 τοῦ Θεοφίλου **77**

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ

Αποφάσεις Εφετείου Πάργας (1803–1805)

Εισαγωγή – Σχολιασμός

I

1. Το Βιβλίο των αποφάσεων

Κατά τη διάρκεια επιστημονικών αποστολών, που πραγματοποιήθηκαν από το ερευνητικό προσωπικό του Κέντρου Ερευνών της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου στο Ιστορικό Αρχείο της Κερκύρας επισημάνθηκε και φωτογραφήθηκε το Βιβλίο των αποφάσεων του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πάργας¹ που έχουν εκδοθεί από 14/10/1803 έως 22/9/1805 [Αρχείον Πάργας, φάκελος 9 (1)] .

Το Βιβλίο αποτελείται από 14 φύλλα. Υπάρχει μία αρίθμηση στο δεξιό περιθώριο που φέρει τους αριθμούς 1–14 (recto), η οποία και ακολουθείται στην "έκδοση" του βιβλίου². Μεταξύ των αποφάσεων υπάρχει κενό διάστημα δύο περίπου στίχων.

2. Τυπικό των αποφάσεων

Η ημέρα και ώρα της δικασίμου ήσαν σαφώς καθορισμένες³. Το δικαστήριο,

1. Ο "Σύλλογος της Επικλήσεως των πέντε Πάργας" edίκαζε κατά την εξεταζομένη περίοδο σε δεύτερο βαθμό τόσο τις αστικές όσο και τις ποινικές υποθέσεις, σύμφωνα με την αρμοδιότητα που παρείχε το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας της 25/12/1800. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Λ. Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, "Δικονομικές διατάξεις και απονομή αστικής δικαιοσύνης στις περιοχές Πάργας-Πρέβεζας-Βόνιτσας (1800-1806)", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), §§ IV, VIII, Β. Στη συνέχεια: Αστική δικαιοσύνη.

2. Βλ. Δ. Καραμπούλα - Λ. Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, "Το Βιβλίο των Αποφάσεων του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πάργας [Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας, φάκελος 9 (1)]", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), σ. 145 επ. Στη συνέχεια: Αποφάσεις.

3. Πρβλ. Καραμπούλα - Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 7, στιχ. 10-11, αριθ. 13, στιχ. 7-8, "όπου εισίν ή διατεταγμένη ημέρα της κρίσεως και συνάξεως και ακροάσεως"), αριθ. 15, στιχ. 10, "είς την διατεταγμένην ώραν", αριθ. 16, στιχ. 2-

μετά το πέρας της συζητήσεως της υποθέσεως και την προσαγωγή των εγγράφων προτάσεων των διαδίκων και ύστερα από διάσκεψη και ψηφοφορία όλων των δικαστών που μετείχαν στη συζήτηση της υποθέσεως, απήγγελε την απόφασή του σε δημόσια συνεδρίαση⁴. Το πιθανότερο δε είναι ότι η διάσκεψη προς έκδοση της αποφάσεως γινόταν μυστικώς για να αποτραπούν πιέσεις τρίτων προσώπων επί των δικαστών που αποφάσιζαν⁵.

Το περιεχόμενο της αποφάσεως ακολουθεί ένα ορισμένο τυπικό. Κάθε απόφαση αρχίζει με το έτος, ακολουθεί η ημερομηνία και, σπανιότερα, ο τόπος εκδόσεως της αποφάσεως. Η χρονολογία δημοσιεύσεως ("κήρυξη"), η οποία αναγράφεται στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως, δεν συμπίπτει πάντοτε με την ημερομηνία εκδόσεως⁶. Ρητώς αναφέρεται ότι οι αποφάσεις δημοσιεύονταν από τον "Καγκελλάριο", τον γραμματέα δηλαδή του δικαστηρίου, παρουσία των διαδίκων⁷, το γεγο-

3, "ἔχοντάς τον ὀρισμένον καὶ ἀνακρασμένον ὡς ὁριστὸς τὴν σήμερον ὅπου εἰσὶν ἡμέρα κρίσεως καὶ ὥρα". Βλ. επίσης Ρ. Σ τ α μ ο ῦ λ η, Πηγές της ιστορίας της Πρεβέζας (υπό εκτύπωση), Αρχεῖον Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πρεβέζης (ΑΜΠ), Βιβλίον Διοικήσεως (21), έγγραφο της 25/9/1806, φ. 46r (στη συνέχεια: Πηγές). Με το έγγραφο αυτό η Διοίκηση Πρεβέζης διαμαρτύρεται πρὸς τὸ ἐφετεῖο τῆς πόλεως διότι ὁ Ὑποπογὸς τῶν πράξεων τοῦ Δικανικοῦ Κοιτηρίου κλείδωσε τὸ δικαστικὸ μέγαρον τὴν ἡμέρα καὶ ὥρα κατὰ τὴν ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἐκδικασθῇ ἡ υπόθεση Κονιδάρη κατὰ Μεσίην.

4. Πρὸβλ. Δ η μ . Β ε ν ι ἔ ρ η, Κατάστασις τῆς Εἰτανήσου Πολιτείας. Ἐν Κερκύρα τῇ κδ' νοεμβρίου τοῦ αὐγ', Τριέστιο 1804, "Ἀναφορά τοῦ Συνεργαζομένου Συμβλήματος πρὸς τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα περὶ τῆς καταστάσεως", ὑπὸ στοιχείῳ ιη', σ. 16, "αἱ κρίσεις νὰ γίνωνται δημόσιαι καὶ αἰτιολογούμεναι". Επίσης Τίτλος σ', ἄρθρο ρμσ, "αἱ κρίσεις αἰτιολογοῦνται καὶ προφέρονται μεγαλοφώνως" (στη συνέχεια: Κατάστασις). Codice di organizzazione Giudiziaria e di Procedura Civile della Repubblica Settinsulare, Edizione II, Corfu 1804, Per Dionisio Sarandopoulo Direttore della Stamperia Nazionale, Tit. VIII, Sez.V, ἄρθρο 325 (στη συνέχεια: CPC 1804).

5. Πρὸβλ. Β ε ν ι ἔ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', ἄρθρο ρμσ', "Οἱ Κριταὶ ἀποφασίζουν μυστηριωδῶς" CPC 1804, Tit. VIII, Sez.V, ἄρθρο 325.

6. Κ α ρ α μ π ο ῦ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, δικαστικὴ ἀπόφαση με αριθ. 2 (ἡ ἀπόφαση ἐκδίδεται στὶς 16/10/1803 ἀλλὰ "κηρύσσεται" στὶς 29/11/1803), αριθ. 5 (ἡ ἀπόφαση ἐκδίδεται στὶς 30 Οκτωβρίου ἀλλὰ ἡ "κήρυξη" γίνεται ἀπὸ τὸν καγκελλάριο στὶς 4 Νοεμβρίου παρόντων καὶ τῶν διαδίκων), αριθ. 4 (ἡ ἀπόφαση ἐκδίδεται στὶς 28 Οκτωβρίου ἀλλὰ ἡ "κήρυξη" γίνεται ἀπὸ τὸν καγκελλάριο στὶς 30 Οκτωβρίου παρόντων τῶν διαδίκων). Πρὸβλ. ἀντιθέτως στὶς ἀποφάσεις με αριθ. 1 τῆς 13 Οκτωβρίου, αριθ. 3 τῆς 23 Οκτωβρίου, αριθ. 9 τῆς 21 Ἰουνίου 1805, αριθ. 13 τῆς 29/7/1805, ὅπου ἡ "κήρυξη" γίνεται τὴν ἴδια ἡμέρα με τὴν ἐκδοση τῆς αποφάσεως ἀπὸ τὸν καγκελλάριο παρόντων τῶν διαδίκων.

7. Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸ δίκαιο, ὁ δικαστὴς ὀφείλε νὰ ἀπαγγέλει τὴν ἀπόφαση παρουσία

νός δε της δημοσιεύσεως σημειώνεται στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως⁸. Επίσης στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως σημειώνεται και η τυχόν άσκηση ενδίκου μέσου κατά της συγκεκριμένης αποφάσεως⁹.

Ακολουθούν τα ονόματα των δικαστών, παρόντων ("άντουάλ") και απόντων, τακτικών και αναπληρωματικών, τα ονόματα των διαδίκων καθώς και οι ιδιότητές τους, δηλωτικές της κοινωνικής τους θέσης ("εύγενής", "ταπεινός").

Οι διάδικοι παρίστανται στο δικαστήριο αυτοπροσώπως (π.χ. δικαστικές αποφάσεις με αριθ. 2, 8, 14), ή δια νομίμων αντιπροσώπων¹⁰, καλουμένων "έπιτρόπων" (π.χ. δικαστικές αποφάσεις με αριθ. 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 15) ή "ύποεπιτρόπων" (δικαστικές αποφάσεις με αριθ. 4, 14), ή ακόμα δια πληρεξουσίων δικηγόρων ή υποδικηγόρων, των "διαφεντευτών" (π.χ. δικαστικές αποφάσεις με αριθ. 9, 11), "πρεκουρατόρων" (δικ. αποφ. αριθ.13) ή "ίντερβενιέντηδων"¹¹. Ακολουθεί η περιγραφή του αιτήματος της εφέσεως. Με το αίτημα της εφέσεως άλλοτε εκτίθεται συνοπτικά το ιστορικό της κρινομένης διαφοράς και άλλοτε εκτεταμένα (π.χ. στις αριθ. 3, 5, 8, 9, 11, 12 αποφάσεις). Αναφέρεται ρητά η πρωτόδικη απόφαση που εκκαλείται καθώς και οι χρονολογίες καταθέσεως των εγγράφων προτάσεων ("άβερσάριες κομπάρσες", "έστέζες", "έκθέσεις", "αναφορές") των διαδίκων (τόσο του εκκαλούντος όσο και του εφεσιβλήτου) ενώπιον του πρωτοβαθμίου και του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου. Στη συνέχεια γίνεται διεξοδική αναφορά των νομικών επιχειρημάτων ("δημιγορίες", "φονταμένα αποδεικτικά") του εφεσιβλήτου προς αντίκρουση της εφέσεως.

Οι αποφάσεις εκδίδονται στο όνομα του Χριστού ("Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι"). Στις αποφάσεις του Εφετείου Πάργας που λαμβάνονται δια πλειοψηφίας¹² η καταμέτρηση των ψήφων γινόταν με καταμέτρηση του αριθμού σφαι-ριδίων χρώματος λευκού και πρασίνου όπου, το μεν πράσινο χρώμα σήμαινε την εξαφάνιση της προσβαλλομένης πρωτόδικης αποφάσεως, το δε άσπρο χρώμα σήμαινε την

των διαδίκων (C. 7, 45, 44· B. Οικονομίδου – Μ. Λιβαδά, Εγχειρίδιον της Πολιτικής Δικονομίας, τ. Α', έκδ. 6η, Αθήναι 1905, § 88 σημ. 1).

8. Πρβλ. "Πολιτική Δικονομία του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων", Κέρκυρα 1851, Τίτλος Γ', Κεφ. Δ', Τμήμα Ε', § 358, 364 (στη συνέχεια: ΙΚΠολΔ).

9. Καραμπούλα – Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 2 της 16/10/1803, 7 της 31/5/1805, 13 της 29/7/1805.

10. Οι περισσότεροι από αυτούς ανήκουν στην τάξη των ευγενών. Για το ζήτημα της ικανότητας προς το δικολογείν βλ. αναλυτικότερα Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § IX, Β.

11. Σταμούλης, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφα της 16ης και 17ης /3/1806, φ. 23v-25v.

12. Ομόφωνες αποφάσεις βλ. Καραμπούλα – Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 1, αριθ. 4, αριθ. 11.

αποδοχή της. Για να διαφυλαχθεί δε η μυστικότητα της ψήφου των δικαστών τα σφαιρίδια αυτά ρίχνονταν σε περιστρεφόμενο "μπούσουλα"¹³.

Χαρακτηριστικό είναι ότι το κείμενο της αποφάσεως αναφέρει κυρίως το διατακτικό, δηλαδή την εξαφάνιση ("τάγιο, "ήλλοίωση", "δεπενατζιό") ή την αποδοχή ("λάουδο", "κύρωση", "στερέωση") της πρωτόδικης αποφάσεως και πολύ συνοπτικά ή και καθόλου την αιτιολογία της αποφάσεως. Συνήθως οι αποφάσεις δεν αναφέρουν την ακριβή διάταξη του ενετικού ή "κοινοτικού" νόμου που εφαρμόζει το δικαστήριο¹⁴. Στο τέλος της αποφάσεως γίνεται μνεία του καταλογισμού των δικαστικών εξόδων στον ηττηθέντα διάδικο¹⁵ ή της απαλλαγής του ενός ή και των δύο διαδίκων από την καταβολή τους¹⁶. Ακριβώς δε δίπλα στην πράξη καταλογισμού ή μη των δικαστικών εξόδων ή στο τέλος του κυρίως κειμένου της αποφάσεως και πριν από τις υπογραφές των μελών του δικαστηρίου (μερικές όμως φορές και στην αρχή του κειμένου ακριβώς μετά τα ονόματα των δικαστών ή και στο μέσον της αποφάσεως πριν από το διατακτικό) σημειώνεται, ως είδος σφραγίδος του δικαστηρίου, το μονόγραμμα "ε", δηλωτικό της δικαιοδοσίας του Κριτηρίου ("Σύλλογος τῆς Ἐπικλήσεως τῶν ε').

Ακολουθούν οι υπογραφές του Προέδρου του δικαστηρίου και των τακτικών ή και των αναπληρωματικών μελών (στις περισσότερες αποφάσεις δεν υπογράφουν όλα τα μέλη του δικαστηρίου αλλά ένα ή δύο από τα τακτικά και/ή συνήθως ένα από τα αναπληρωματικά μέλη¹⁷. Στη μοναδική ποινική απόφαση του Βιβλίου (αριθ.

13. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 8 της 24ης Ιουνίου 1805, στιχ. 55 επ. Ομοίως Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, αριθ. 1 της 3/2/1805, φ. 1ν. Πρβλ. επίσης Ν. Γ ε ω ρ γ ι τ σ η, "Η συμπολιτεία του Ακρωτηρίου (Continente), Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας, Βουθρωτού", "Ηπειρωτική Εστία", Έτος ΣΤ', Ιωάννινα 1957, σ. 829 (στη συνέχεια: Συμπολιτεία).

14. Βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, όλες οι αποφάσεις του εφετείου Πάργας εκτός από τις αριθ. 1 και 3. Πρβλ. αντιθέτως Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος ζ', άρθρο ρμς' · CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 326.

15. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 7, 10, 11, 15, 16.

16. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, στιχ. 37, αριθ. 2, στιχ. 31 ("λυσεντζάροντας από την ζήτησιν κάθε εξόδου"). Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20 (Βιβλίο Ψηφοφοριών), έγγραφο της 30ης Μαρτίου 1803, φ. 16r με το οποίο ορίζεται ότι οι χρηματικές καταθέσεις στο "οφίκιο" του καγκελαρίου που προέρχονται από πρόστιμα, ποινές κ.λπ. θα πρέπει να κατατίθενται αμέσως "εις την αυθεντικήν Κάσαν" καθώς και έγγραφο της 5ης Μαρτίου 1805, φ. 52v, με το οποίο καθορίζεται η διαδικασία καταθέσεως των δικαστικών εισπράξεων στον ταμία.

17. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12. Για την υπογραφή των πρωτοδίκων αποφάσεων από όλα τα μέλη του δικα-

6) γίνεται επίσης μνεία της λήξεως της θητείας του Κανγκελαρίου του δικαστηρίου Ιωάννη Μαυρογιάννη. Σύμφωνα πάντως με σχετικό ψήφισμα της Διοικήσεως Πρεβέξης της 17/2/1804, οι ερήμην αποφάσεις έπρεπε να υπογράφονται από όλα τα μέλη του δικαστηρίου¹⁸.

3. Γλώσσα και ορθογραφία του Βιβλίου

Οι αποφάσεις έχουν γραφτεί στο ιδιότυπο νομικό γλωσσικό ιδίωμα της εποχής της εποχής το οποίο χρησιμοποιεί και άφθονες λέξεις ιταλικής προελεύσεως (ειδικά όσες αναφέρονται σε νομικούς όρους). Ενδιαφέρον είναι πάντως ότι δικαστικές αποφάσεις του εφετείου της Πάργας έχουν συνταχθεί στην ελληνική γλώσσα, σε αντίθεση με τα ισχύοντα στα Επτάνησα όπου, κατά την περίοδο 1780–1863, επίσημη γλώσσα της διοίκησης παρέμενε η ιταλική¹⁹.

Το κείμενο δεν είναι ιδιαίτερα ανορθόγραφο. Από τις λιγοστές σχετικά ανορ-

στηρίου και τον Αρχαιοφύλακα καθώς και την καταχώρισή τους στο ειδικό βιβλίο των Αποφάσεων (Libro Sentenze) κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του 1804 βλ. CPC 1804, Tit. VII, Sez. V, άρθρα 229.

18. Προβλ. επίσης Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 20, αρθρ. 54, φ. 50ν όπου ορίζεται επι-
κυρώτως η ακροαματική διαδικασία που ακολουθείται επί ερήμην δικαζομένων υποθέσεων
και ο τρόπος υπογραφής από τα μέλη του δικαστηρίου: "μέ χρέος τοῦ Μνηστήρου πρὶν
ἀσυκωθοῦν οἱ κριταὶ νὰ τοὺς περηγράφη τὴν διαφοράν καθὲ μιᾶς, καὶ ἔπειτα νὰ κυρήττη τὴν
ἀποῦσαν ἀπόφασιν καὶ πρὶν τὸ βράδι νὰ ὑπογράφωνται τοῦλάχιστον ἀπὸ τὸν Πρόεδρον ἂν
δὲν ἤμπορέση ἀπὸ ὅλους, καὶ εἰς τὴν ἀκόλουθον συνέλευσιν νὰ ὑπογράφονται καὶ ἀπὸ τοὺς
ἄλλους". Πάντως, ὅπως προκύπτει ἀπὸ το διαθέσιμο ἀρχεῖακὸ υἱκὸ των δικαστικῶν ἀπο-
φάσεων τῆς Πάργας, θα πρέπει νὰ πρόκειται γιὰ νεοεισαχθέντα καὶ ὄχι γενικευμένο δικονο-
μικὸ κανόνα δεδομένου ὅτι οἱ ερήμην ἀποφάσεις τοῦ Εφετείου Πάργας δὲν φέρουν καμία
ἀπολύτως υπογραφή των δικαστῶν που ἔκριναν τῖς υποθέσεις αὐτές (Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α –
Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, ἀριθ. 7, 13, 15, 16).

19. Μάλιστα μέχρι το έτος 1833 ακόμα και οι ποινικές δίκες διεξάγονταν στα ιταλικά
(Θ. Φ ρ α γ κ ο π ο ὕ λ ο υ, Η εν τοις Ιονίοις νήσοις Αστυκή Νομοθεσία, κατά τε τους ενε-
τικούς νόμους και τας εν ισχύι διατάξεις του Ιονίου Πολιτικού Κώδικος, Μέρος Α', Αθήναι
1886, σ. 15). Για το ζήτημα βλ. επίσης Γ. Ν. Λ ε ο ν τ σ ί ν η, "Ελληνική Γλώσσα και
Βρετανική Πολιτική στα Επτάνησα", *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας*
(Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), *Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864, Κέντρο Μελετών Ιονίου*, Αθήνα
1997, σ. 257-262· Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ὕ λ ο υ, "Εθνικό φρόνημα, Γλώσσα και Δίκαιο στο
Ιόνιο Κράτος πριν την ενσωμάτωση", *Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας*
(Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), *Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864, Κέντρο Μελετών Ιονίου*, Αθήνα
1997, σ. 361-362· Τ ο υ ι δ ί ο υ, "Η εθνική γλώσσα και ξένο δίκαιο στην Επτάνησο. 1800-
1850", *Πρακτικά Β' Συνεδρίου Επτανησιακού Πολιτισμού (Λευκάδα 1984)*, Αθήνα,
Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών, 1991, σ. 445-461.

θογραφίες ορισμένες είναι συχνότατες²⁰, ενώ κάποιες λέξεις απαντώνται με διαφορετική ορθογραφία ακόμα και στην ίδια πράξη²¹. Λιγοστές είναι εξ άλλου οι ιδιοτυπίες στην εκφορά φθόγγων²².

II

Στο κείμενο που ακολουθεί επιχειρείται αναλυτικός σχολιασμός των αστικού περιεχομένου αποφάσεων του *"Βιβλίου τῶν Ἀποφάσεων τοῦ Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε Πάργας"*. Κατά τον σχολιασμό ακολουθείται η αρίθμηση του Βιβλίου.

Απόφαση αριθ. 1

Ἐφεση-επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως (νόμιμη αντιπροσώπευση υπάνδρου γυναικός)

Η υπόθεση εκδικάζεται ενώπιον του *"Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε"* Πάργας²³. Εκκαλείται η απόφαση του πρωτοδικείου (*"Κριτηρίου τῆς πρώτης ἀγωγῆς"*), η οποία έχει εκδοθεί στις 22/9/1803²⁴. Ως εκκαλὼν εμφανίζεται στη δίκη ο Ευθύμιος Δεσύλας (υιὸς του αποβιώσαντος Αναστασίου Δεσύλα), ενεργῶν ως νόμιμος αντιπρόσωπος (*"ἐπιτροπος"*) της Μαρίας Καλούδη, συζύγου του Ιωάννη Ζερνιώτη. Η ἔφεση απευθύνεται κατὰ του Γεωργίου Λούμπου (υιὸς του αποβιώσαντος Δημητρίου Λούμπου).

Ὅπως προκύπτει ἀπὸ το ιστορικό της αποφάσεως του εφετείου, το πρωτοδικεῖο με την απόφαση που εξέδωσε την 22α Σεπτεμβρίου 1803 ἀπέρριψε ως ἀπαράδεκτη την ἀγωγή της Μαρίας Καλούδη, συζύγου Ιωάννου Ζερνιώτη, η οποία ἐστρέφετο κατὰ του Γεωργίου Λούμπου λόγω ἐλλείψεως νομίμου ἀντιπροσωπεύσεως της ἐνάγουσας (παρίστατο στο πρωτοβάθμιο δικαστήριον δια του ἐπιτρόπου της Ευθυμίου Δεσύλα).

20. Π. χ. ἡλίοσιν τὸν κοστιτοῦτον: 5.35, ἡλίοσιν: 8.8, 8.49, ἡλύωσιν: 1.28, στεραίοσιν: 8.56, στεραίοσις: 8.61. μεγαλοφόνος: 13.9, ἐπιτρώπων: 7.8, ἐπίτρωπος: 7.6, ἀναγγέα: 5.84, ἐκυρίχθη: 2 (περιθώριο), 9 (περιθώριο) ἀναγγαεοτάτης: 5.54, ἀνέραισιν: 8.28. νὰ ἀνερέσεται: 8.28, ἔξωδες: 5.68. ἔξωδαις: 7.20, ἔξοδαις: 11.18

21. Π. χ. πρότης: 5.42, πρώτης: 5, 43, περισώτερον: 5.16, περισσώτερον: 5.24

22. Π. χ. ορισμένες φορές οι δίφθογγοι "ευ" και "αυ" γράφονται με βήτα ή προστίθεται ένα βήτα (14.21: κυριεύβη, ικετέβη: 5.58).

23. Περισσότερα για την υπόθεση βλ. Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Αστική Δικαιοσύνη, § IX, Α.

24. Από την απόφαση δεν προκύπτει ποιὰς συγκεκριμένης πόλεως, Πάργας, Πρέβεζας ή Βόνιτσας, το πρωτοδικεῖο είχε εκδώσει την εκκαλουμένη απόφαση.

Κατόπιν αυτών, ο Ευθύμιος Δεσύλας, υπό την ιδιότητά του ως αντιπροσώπου της Μ. Καλούδη βάσει ειδικού πληρεξουσίου αυτής (*"τίτλον έπιτροπικῆς"*, στιχ. 19, 28), εκκαλεί την πρωτόδικη απόφαση αιτούμενος την αναγνώριση της αντιπροσωπευτικής του εξουσίας²⁵, την αποδοχή των εγγράφων προτάσεών του (*"λάουδον τῆς γραφῆς"*) που έχουν κατατεθεί την 12/9/1803 ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, τη συνακόλουθη δε απόρριψη των επίσης εγγράφων ισχυρισμών του αντιδίκου (*"ἀναίρεσιν τῆς ἀναφορᾶς"*) που έχουν κατατεθεί στο δευτερόβαθμιο δικαστήριο την 5/9/1803. Λόγο εφέσεως αποτελεί επομένως η παραβίαση από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο δικονομικής διατάξεως και συγκεκριμένα εκείνης που αφορά στην ικανότητα της συζύγου να παρίσταται δι' άλλου (εκτός από τον σύζυγο) νομίμου αντιπροσώπου κατά την εκδίκαση υποθέσεως που αφορά στα προικῶα, παραβίαση που δικαιολογεί, κατά τους ισχυρισμούς του εκκαλούντος, την εξαφάνιση της εκκαλούμενης αποφάσεως.

Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο με ομόφωνη απόφαση (που εκδόθηκε την 14η/10/1803 και δημοσιεύθηκε την ίδια ημέρα από τον καγκελάριο του δικαστηρίου) επικύρωσε την πρωτόδικη απόφαση και απήλλαξε τον εφεσίβλητο Γεώργιο Λούμπο από την καταβολή των δικαστικών εξόδων. Ως εκ τούτου, απορρίπτοντας ως απαράδεκτο τον λόγο εφέσεως που προέβαλε η Μ. Καλούδη, δεν προχώρησε στην εξέταση της νομικής βασιμότητας και του προήγαγε υποστατού της αιτήσεως παροχής εννόμου προστασίας (για τον λόγο άλλωστε αυτό δεν υπάρχουν περισσότερες πληροφορίες σχετικά με το ουσιαστικό περιεχόμενο της υποθέσεως). Ωστόσο, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, επικαλούμενο τον βενετικό νόμο της 4/11/1553 (*"Νόμος τοῦ Ἀνωτάτου Κολλέγιου τῆς (πάλαι) Βενετικῆς Διοικήσεως 1553 Νοεμβρίου 4"*), παρέχει στην εκκαλούσα το δικαίωμα να επαναφέρει την υπόθεση στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο για να επανεξετασθεί η νομική και ουσιαστική βασιμότητα της αγωγής, υπό την προϋπόθεση ότι θα έχει την προσήκουσα, κατά τις διατάξεις του βενετικού αυτού νόμου, ικανότητα συμμετοχής στη διαδικασία και επομένως δεν θα συντρέχει λόγος απαραδέκτου και της νέας αυτής αγωγής.

Απόφαση αριθ. 2

Ακύρωση αποφάσεων των Προέδρων της Διοικήσεως Πρεβέξης

Στην υπόθεση αυτή που εκδικάζεται το έτος 1803 ο Κωσταντής Δεσύλας ασκεί ένδικο μέσο ενώπιον του Εφετείου (*"Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε"*) Πάργας

25. Πρβλ. στιχ. 8, 9, *"ζητεῖ τὴν κύρωσιν τῆς κομπάρσας του"* (από το ιταλ. *comparsa*: εμφάνιση, παρουσίαση/ (νομ.) παράσταση) *εἰς τὰς ἰβ' Σεπτεμβρίου ἀπερασμένου πρεζεντάδα εἰς τὸ εὐγενὲς Κριτήριον τῆς πρώτης ἀγωγῆς"*.

με το οποίο ζητά την ακύρωση των δύο αποφάσεων των *"εὐγενῶν Προέδρων"* Πρεβέζης που εξεδόθησαν στις 9/10/1801 και 7/11/1801 και με τις οποίες αποφασίσθηκε η αποβολή του από τη νομή και κατοχή πατρικού του ελαιοστασίου κειμένου στη θέση Αγίου Τρύφωνα.

Οι αποφάσεις αυτές θα πρέπει να είχαν εκδοθεί στα πλαίσια της εξαιρετικής καθ' ύλην αρμοδιότητας της Διοικήσεως, την οποία αυτή διέθετε πριν από το έτος 1803 επί υποθέσεων που αφορούσαν ακίνητα²⁶, κατά τους ισχυρισμούς δε του εκκαλούντος είναι εσφαλμένες γιατί βασίσθηκαν σε ψευδή αποδεικτικά μέσα και συγκεκριμένα σε ψευδομαρτυρίες ενώ εξ άλλου η κυριότητα του πατέρα του Γιαννάκη Δεσύλα επί του επιδίκου ελαιοστασίου είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση δεδομένου ότι έχει αποκτηθεί περίπου πριν από 18 έτη, με δικαστικές αποφάσεις των τότε λειτουργούντων βενετικών δικαστηρίων (*"τὰ πλέον βάλιδα καὶ νόμιμα ἄττα τῶν ποτὲ βενετικῶν κριτηρίων καὶ συλλόγων"*, στιχ. 18, 19). Στη συγκεκριμένη υπόθεση η απόφαση του εφετείου, η οποία υπήρξε ευνοϊκή για τον εκκαλούντα, εκδόθηκε την 16η Οκτωβρίου 1803 και δημοσιεύθηκε από τον καγκελλάριο του δικαστηρίου την 29η Νοεμβρίου 1803. Με την απόφασή του αυτή το εφετείο Πάργας ακύρωσε μεν τις αποφάσεις των Προέδρων Πρεβέζης, επιφυλαχθηκε όμως ρητά για το δικαίωμα του ηττηθέντος διαδίκου (Καλούδη) να προσφύγει ξανά στη δικαιοσύνη ενώ παράλληλα απήλλαξε τους διαδίκους από τα δικαστικά έξοδα.

**Επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως
(Νόμιμη αντιπροσώπευση γυναικός—**

Δικαίωμα προτιμήσεως γυναικός επί εκποιηθείσης πατρικής περιουσίας)

Στην εκδικαζόμενη υπόθεση το ένδικο μέσο ασκεί ο Γεώργιος Δεσύλας ως *"διαφεντευτής καὶ ἐπίτροπος"*²⁷ της Μαρίας Γεροσίμου, κόρης του Μιχαήλ Γεροσίμου και συζύγου Βασιλείου Καμμένου. Προσβάλλεται η από 28/7/1803 απόφαση του Συλλόγου Πρεβέζης και ζητείται η επικύρωση της αποφάσεως του Κριτηρίου της πρώτης δικανικής αγωγής Πρεβέζης που έχει εκδοθεί στις 9/7/1803. Ενδιαφέρον στοιχείο αποτελεί το γεγονός ότι, αν και έχει εκδοθεί τελεσίδικη απόφαση του *"Συλλόγου Πρεβέζης"*, η υπόθεση επανεξετάζεται από τον *"Σύλλογο τῶν πέντε Πάργης"* κατόπιν νέας προσφυγής της ηττηθείσης, κατά την έκκλητο δίκη, διαδίκου²⁸ καθώς

26. Για το συγκεκριμένο ζήτημα βλ. Παπαρρηγά-Αρτεμιάδη, Αστική δικαιοσύνη, § IV.

27. Το σχετικό πληρεξούσιο συντάχθηκε στις 6 /8/1802 από τον νοτάριο Πρεβέζης Πέτρο Βαλεντίνη.

28. Η νέα προσφυγή της Μαρίας Γεροσίμου κατά της τελεσίδικης αποφάσεως του εφε-

επίσης ότι η απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης έχει εκδικασθεί κατ' έφεση ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου της ίδιας πόλεως παρά τα όσα όριζε το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας κατά τη διατύπωση του πρώτου αντιγράφου της²⁹.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση οι Μιχαήλ Γεροσίμος, πατέρας της Μαρίας, και Χρήστος Γεροσίμος, αδελφός της, πούλησαν στους Χριστόδουλο Γεροδράκο και Δημήτριο Πέτρο Κοκκάλα είκοσι ρίζες ελιές με το κτήμα τους που ευρίσκετο στη τοποθεσία Λογγίδια, στα σύνορα της πολιτείας Πρεβέζης. Το σχετικό συμβόλαιο αγοραπωλησίας συνέταξε ο νοτάριος Δημήτριος Λεκατζάς στις 11/3/1798. Ήδη η Μαρία, ασκώντας το εμπράγματο δικαίωμα προτιμήσεως της ως *"μόνης έγγυτοτέρας έξ αίματος"* (στιχ. 29) συγγενούς κατά την εκποίηση οικογενειακής (και μάλιστα πατρικής) περιουσίας, ζητά να εξαγοράσει το εκποιηθέν πατρικό κτήμα με χρήματα δικά της (400 γρόσια) –και όχι του συζύγου της– προερχόμενα από γαμήλιες παροχές τα οποία έλαβε όταν παντρεύτηκε, κατά την τοπική συνήθεια (*"κεράσματα έδικούς είς φιλονάδες κατά την συνήθειαν εκείνης της πολιτείας"*)³⁰. Για τη θεμελίωση του λόγου της προσφυγής της κατά της αποφάσεως του εφετείου Πρεβέζης, η Μαρία (εκτός από την προέλευση των χρημάτων με τα οποία προτίθεται να εξαγοράσει το πατρικό ακίνητο) επικαλείται και το γεγονός ότι ο ασθενής αδελφός της Χρήστος με την υπογραφή του στο σχετικό πολιτειακό συμβόλαιο καθώς και με το *"χρητισμό"* που υπέβαλε στις 4/10/1803 στη γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου (*"κανγκελαρίαν της πρώτης δικανικής αγωγής Πρεβέζης"*) παραιτήθηκε από την άσκηση του δικαιώματος προτιμήσεως. Συνεπώς εφ' όσον ο πωλητής Μιχαήλ Γεροσίμος δεν έχει άλλα τέκνα, αρρενα ή θήλεα, ενεργοποιείται το δικαίωμα προτιμήσεως της Μαρίας, ως πλησιεστέρας συγγενούς του πωλητή. Κατόπιν αυτών ο Γ. Δεσύλας, ως επίτροπος της Μαρίας αιτείται την εξαφάνιση της από 28/7/1803 αποφάσεως του *"Συλλόγου των πέντε"*³¹ και την επικύρωση της από

τείου Πρεβέζης είναι πιθανόν ότι θεμελιώθηκε σε νέα έγγραφα τα οποία δεν κατείχε προηγούμενα κατά την εκδίκαση της εφέσεως, αν και κάτι τέτοιο δεν μνημονεύεται στην απόφαση. Για το ζήτημα της επανεξετάσεως τελεσιδίκων αποφάσεων βλ. Παπαρρηγιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § XIII, Β.

29. Για το ζήτημα βλ. Παπαρρηγιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § VIII, Β.

30. Για το ζήτημα βλ. Παπαρρηγιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § IX, Α.

31. Με την οποία προφανώς δεν είχε αναγνωρισθεί στην εκκαλούσα δικαίωμα εξαγοράς του εκποιηθέντος πατρικού ακινήτου διότι το δικαστήριο θεώρησε, είτε ότι δεν διέθετε δικαίωμα προτιμήσεως, είτε ότι δεν είχε δικαίωμα ελευθέρως διαχειρίσεως των χρημάτων της εξαγοράς. Είναι επίσης πιθανόν ότι η έφεση είχε απορριφθεί και για καθαρά τυπικούς λόγους, όπως η έλλειψη νόμιμης αντιπροσώπευσης της Μαρίας κατά την έκκλητο δίκη.

9/7/1803 εκδοθείσης αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης, τη συνακόλουθη δε αποδοχή των προτάσεων του που είχαν κατατεθεί στις 20/10/1803.

Αντίδικος είναι ο Σταμάτης Φιλόπουλος, ως "γενικός επίτροπος" του Χριστόδουλου Γεροδράκου και της Ελένης, συζύγου του αποβιώσαντος Δημητρίου Πέτρου Κοκκάλα, των αγοραστών δηλαδή του επίδικου ακινήτου. Προκειμένου να απορρίψει τους ισχυρισμούς της αντιδίκου, ο Σ. Φιλόπουλος αναφέρεται, αφ' ενός μεν στη διάταξη του 22ου Κεφαλαίου του 3ου Βιβλίου των Ενετικών Στατούτων, σύμφωνα με την οποία τα θήλεα τέκνα έχουν δικαίωμα προτιμήσεως όταν πωλείται πατρική ακίνητος περιουσία υπό την προϋπόθεση ότι δεν υπάρχουν άρρενα τέκνα, αφ' ετέρου δε στην έλλειψη νομίμου αντιπροσωπεύσεως της αντιδίκου του.

Κατόπιν αυτών το εφετείο της Πάργας εξέδωσε την από 23/10/1803 ομόφωνη απόφασή του με την οποία αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς του Σ. Φιλόπουλου, απέρριψε το ένδικο μέσο που άσκησε η Μαρία Γεροσίμου κατά της αποφάσεως του εφετείου Πρεβέζης και επεκύρωσε την από 28/7 εκδοθείσα απόφαση του "Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης".

Απόφαση αριθ. 4

Ακύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως

Όπως προκύπτει από το ιστορικό της εκδικαζομένης υποθέσεως³² έχουν ήδη εκδοθεί δύο δικαστικές αποφάσεις, από τις οποίες η μεν πρώτη εκδόθηκε από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης (*"εὐγενές Κριτήριον πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης"*) την 19η/7/1802, η δε δεύτερη από τον *"εὐγενές Σύλλογο τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε Πρεβέζης"* την 1η/8/1802. Η επανεκδίκαση της υποθέσεως ενώπιον του εφετείου της πόλεως Πάργας διεξάγεται κατόπιν εκδόσεως (στις 27/2/1803) σχετικής πράξεως (*"ἄττου"*) του *"Σύλλογου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε τῆς πολιτείας Πρεβέζης"* το οποίο όρισε την επανεξέταση της υποθέσεως που είχε ήδη κριθεί τελεσιδικώς από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πρέβεζας. Κατόπιν αυτών, ο Γεώργιος Βασιλάς ως επίτροπος του Ιωάννου Βούδα, γενικού επιτρόπου του Νικολάου Γκιτζέλη, ζητεί την εξαφάνιση της από 1/8/1802 εκδοθείσης *"ἀτάκτου, ἀδίκου καὶ σουλφούρεας"* (στιχ. 22–24) αποφάσεως του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης, με την οποία το δικαστήριο έκανε αποδεκτές τις προτάσεις του αντιδίκου του, Σωτηράκη Σολδαδογιάννη. Από το άλλο μέρος ο Ε. Δεσύλας, ενεργών ως επίτροπος του Σ. Σολδαδογιάννη, ζητά από το εφετείο Πάργας την επικύρωση των δικαστικών αποφάσεων που έχουν εκδώσει το πρωτοβάθμιο και δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης, τέλος δε τη συνα-

32. Για την υπόθεση αυτή βλ. αναλυτικότερα Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Αστική δικαιοσύνη, § XIII, Β.

κόλουθη απόρριψη των ισχυρισμών του αντιδίκου του Νικολάου Κιτζέλη, όπως αυτές είχαν διατυπωθεί στην από 9/12/1802 αναφορά που υπέβαλε στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο.

Το εφετείο Πάργας με την από 28/10/1803 εκδοθείσα απόφασή του, η οποία δημοσιεύθηκε στις 30/10/1803, έκανε δεκτούς τους ισχυρισμούς του Ευθυμίου Δεσύλα, επιτρόπου του Σωτηράκη Σολδαδογιάννη, όπως αυτοί είχαν υποβληθεί διεξοδικά³³, και συνεπώς επικύρωσε την από 1/8/1802 απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης.

Απόφαση αριθ. 5

Έφεση-ακύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως (διαφορές από εταιρική σχέση)

Στη συγκεκριμένη υπόθεση ο Ιωάννης Μανιάκης, ως επίτροπος των Δημητρίου Κουντουρά και Κωσταντίνου Μίχου Ζαγορήσιου, κατοίκων Πρεβέζης και εταίρων στην εν λόγω εταιρία σαπυνοποιίας (*"συντροφία της φάμπρικας σαπουνίου"*)³⁴, ζητά την αποδοχή της αναφοράς του που κατατέθηκε στη γραμματεία του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου την 28/10/1803 προκειμένου να ακυρωθεί η πρώτη *"περίοδος"* του διατακτικού της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης (*"Κριτήριο της πρώτης αγωγής Πρεβέζης"*) που εκδόθηκε στις 8/8/1803. Με την πρώτη *"περίοδο"* του διατακτικού της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης, η οποία προφανώς είχε εκδοθεί κατόπιν ασηκώσεως από ορισμένους εταίρους της εκ της εταιρίας αγωγής, ορίσθηκε η απόδοση στον Αθανάσιο Μαντουρά του ποσού των 73 γροσίων, χωρίς να γίνει ο λογαριασμός που όριζε το από 20/4/1802 *"εταιρικό"* δεδομένου ότι η εταιρία είχε παύσει τις εργασίες της εδώ και ενάμιση χρόνο λόγω αδυναμίας πραγματοποιήσεως του εταιρικού της σκοπού και συνεπώς θα πρέπει να θεωρηθεί ως λυθείσα. Αντιθέτως, κατά τους ισχυρισμούς του εκκαλού-ντος, θα έπρεπε να τηρηθούν οι ειδικότεροι όροι του από 20/4/1802 υπογραφέντος

33. *"διορίζουν την κύρωσιν τῶν ἐκθέσεων ἥτοι ἐστέζων"*: από το ιταλ. *ésteo* που σημαίνει εκτεταμένη, διεξοδική αναφορά.

34. Για τις από ενετοκρατίας λειτουργούσες στην Κέρκυρα *"συντροφίες"* σαπυνοποιίας, οι οποίες παρήγαγαν σαπούνι εξαιρετικής ποιότητας με μικρό σχετικά κόστος λόγω της αφθονίας πρώτων υλών στο νησί καθώς και για τις κατά το έτος 1798 διαμαρτυρίες των μελών τους προς τη διοίκηση Κερκύρας διότι καθυστερούσε να λάβει τα απαιτούμενα μέτρα προς αναδιοργάνωσή τους βλ. Η. Υ i a n n a c o p o u l o u, *"Francais Republicains et Impériaux aux Sept Iles Ioniennes: Quelques aspects de leur présence"*, στον τόμο *La Révolution Francaise et l' Hellenisme moderne, Actes du IIIe colloque d' Histoire (Athènes 14-17/10/1987)*, Athènes 1989, σ. 152.

μεταξύ των συνεταίρων εταιρικού συμβολαίου ("κοντράτου") που καθόριζαν τον τρόπο εξοφλήσεως των λογαριασμών μεταξύ των εταίρων³⁵. Αναλυτικότερα, σύμφωνα με το εταιρικό, ο Αθανάσιος Μαντουράς είχε αναλάβει την υποχρέωση να παράδιδε στη εταιρία σαπούνι καλής ποιότητας ("καλιτάς") λαμβάνοντας έναντι λογαριασμού ένα ορισμένο χρηματικό ποσό (251 γρόσια) μηνιαίως καθώς και τους τόκους ("τα διάφορα") των 60 γροσίων που αποτελούσαν το μερίδιο συμμετοχής του στην εταιρία, χωρίς όμως να του αποδίδονται και τα κεφάλαια³⁶ εάν και εφ' όσον δια του χρηματικού αυτού διακανονισμού θα εισέπραττε περισσότερο από αυτά. Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι επρόκειτο για εταιρία όπου ο κάθε εταίρος υποχρεούτο κατ' αρχήν σε καταβολή χρηματικής εισφοράς. Μεταξύ των εταίρων όμως, ο Αθ. Μαντουράς είχε επί πλέον την υποχρέωση να δίδει στην εταιρία, πέραν της αρχικής χρηματικής εισφοράς των 60 γροσίων (η οποία πιθανόν ήταν μικρότερη από τις χρηματικές εισφορές των άλλων εταίρων) παροχή σε είδος, δηλαδή σαπούνι και μάλιστα καλής ποιότητας. Είναι πιθανόν ότι οι χρηματικές εισφορές των εταίρων αποτελούσαν την εταιρική περιουσία της "φάμπρικας", η οποία ανήκε στο σύνολο των εταίρων κατ' ιδανικά μέρη ανάλογα της εταιρικής τους μερίδας, για τον λόγο δε αυτό τονίζεται ότι ο Μαντουράς δεν μπορούσε να λάβει τα "καπιτάλια", δηλαδή την αξία της μερίδας του επί πλέον των άλλων χρηματικών απαιτήσεών του από την εταιρία. Κατά τους ισχυρισμούς του Μανιάκη, ο Αθ. Μαντουράς παρέβη την υποχρέωσή του αυτή διότι παρέδωσε στην εταιρία σαπούνι κακής ποιότητας. Ως εκ τούτου και λόγω της πλημμελούς εκπληρώσεως της ενοχικής του υποχρεώσεως, θα πρέπει: α) το ποσόν που του αναλογεί ως αντάλλαγμα να επαναπροσδιορισθεί από φερέγγυους εκτιμητές και β) να επιδικασθεί από το δικαστήριο σε βάρος του Αθ. Μαντουρά ένα ορισμένο χρηματικό ποσό ως δικαστική εγγύηση³⁷ προκειμένου να αποκαταστήσει τη ζημιά που προκάλεσε στη "συντροφία" λόγω της παύσεως των εργασιών της που επακολούθησε.

Από το άλλο μέρος, ο Αθ. Μαντουράς, επανερχόμενος σε όσα διεξοδικά έχει εκθέσει στις από 11 και 18/8/1803 κατατεθειμένες στη γραμματεία του δικαστηρίου

35. Για τη συνήθη έγγραφη κατάρτιση της "συντροφίας", –η οποία, κατά τη συγγραφέα, αποτέλεσε *"την πρώϊμη μορφή της κεντροευρωπαϊκής ομόρρυθμης εταιρείας"*,– με σχετική "ομολογία" που περιείχε τα ονόματα και τις εισφορές των εταίρων βλ. Δ–Ε. Τ σ ο ύ ρ κ α – Π α π α σ τ ά θ η, Η ελληνική εμπορική Κομπανία του Σίμπιου της Τρανσυλβανίας (1636-1848). Οργάνωση και Δίκαιο, *Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου*, 246, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 196.

36. "καπιτάλια", από το ιταλ. capitale, κεφάλαιο.

37. "πιενγκιαρία", από το ιταλ. pieggeria ή fidejusione giudiziaria ή malleveria, δικαστική εγγύηση (Α. Β λ α ν τ ή – Ι. Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, *Dizionario Technico-Legale Italiano Greco*, Κέρκυρα 1840, σ. 97).

προτάσεις τους ("κοστιτούτα πρετέστου")³⁸, ζητά την κύρωση της πρώτης "περιόδου" της από 8/10/1802 εκδοθείσης αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης, την ακύρωση της δεύτερης "περιόδου" της ίδιας αποφάσεως και τη συνακόλουθη απόρριψη των ισχυρισμών του αντιδίκου, όπως αυτές έχουν διατυπωθεί στην από 28/9/1803 υποβληθείσα αναφορά του ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου. Και η μεν πρώτη "περίοδος" του διατακτικού της πρωτόδικης αποφάσεως αφορά, όπως αναφέρθηκε πιο πάνω, στην απόδοση σ' αυτόν από τους Δημήτριο Κουντουρά και Κωνσταντίνο Μίχου Ζαγορήσιο ποσού 73 γροσίων. Η δεύτερη όμως "περίοδος" της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης είχε απορρίψει το αίτημα του Μαντουρά να του αποδώσει ο Δ. Κουντουράς, ως ταμίας³⁹ της "φάμπρικας", μία ορισμένη ποσότητα "άλκαλίας"⁴⁰ προκειμένου να συνεχιστεί η επιχείρηση για όσο διάστημα προέβλεπε η εταιρική σύμβαση.

Το δικαστήριο αποδέχεται εν μέρει τις προτάσεις του Αθ. Μαντουρά και συνεπώς ορίζει την απόδοση σ' αυτόν από τους άλλους δύο εταίρους, Δ. Κουντουρά και Κ. Μ. Ζαγορήσιο, του χρηματικού ποσού των 73 γροσίων (αντί των 251 γροσίων προφανώς λόγω της πλημμελούς εκπληρώσεως της υποχρεώσεώς του να καταβάλει σαπουνι καλής ποιότητας) καθώς και αποζημιώσεως για τα διαφυγόντα κέρδη ("ντάνα") που προέκυψαν λόγω της παύσεως των εργασιών της εταιρίας αναδρομικά από τις 11 Αυγούστου 1803 μέχρι την ημέρα της εκδόσεως της αποφάσεως (30/10/1803). Σε αντίθεση επομένως με το πρωτοβάθμιο δικαστήριο το οποίο θεωρήσε ότι η εταιρία είχε λυθεί διότι η πραγματοποίηση του σκοπού της είχε καταστεί ανέφικτη, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο έκρινε ότι η εταιρία εξακολούθησε να υφίσταται για όσο διάστημα όριζε το εταιρικό της και για τον λόγο αυτό επιδίκασε αποζημίωση στον Μαντουρά για τα διαφυγόντα του κέρδη που προέκυψαν κατά το διάστημα παύσεως των εργασιών της. Επί πλέον δε υποχρεώνει τον Δ. Κουντουρά, ως ταμία της εταιρίας, να αποδώσει στον Αθ. Μαντουρά όλα τα απαραίτητα για να συνεχιστεί η λειτουργία της εταιρίας έως την τακτή ημερομηνία λύσεώς της που είχε συμφωνηθεί μεταξύ των εταίρων με βάση το από 20/4/1802 συνταχθέν εταιρικό, δηλαδή για μισό ακόμα έτος. Παράλληλα όμως αποδέχθηκε και το αίτημα των αντιδίκων (όπως τούτο είχε διατυπωθεί στο "κοστιτούτο" που κατέθεσαν στην καγκελαρία του "Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής" Πρεβέζης την 8/10/1803) για υπολογισμό από ειδικούς εκτιμητές της ζημίας που υπέστη η εταιρία από το χαλα-

38. Από το ιταλ. *pretesa* (*pretension*), που σημαίνει δικόγραφο όπου περιέχονται οι διαφοροί νομικοί ισχυρισμοί-αξιώσεις.

39. "κασέρης", από το ιταλ. *cassiere*, ταμίας.

40. Εννοεί τα αλκάλια τα οποία αποτελούν είδος πρώτης ύλης απαραίτητης για την κατασκευή του σαπουνιού. Όπως αναφέρεται την "άλκαλία" αυτή είχε φέρει από τη Μησίνα ο καπετάν Γαβρίλης προφανώς ενεργώντας για λογαριασμό της εταιρίας.

σμένο σαπούνι που της παρέδωσε ο Μαντούρας προκειμένου προφανώς να συμψηφισθούν οι χρηματικές απαιτήσεις των αντιδίκων.

Απόφαση αριθ. 6

Έφεση-μεταρρύθμιση της πρωτόδικης αποφάσεως (ανθρωποκτονία)

Η απόφαση (η μόνη ποινικού περιεχομένου) εξετάζεται αναλυτικά στην μελέτη της ερευνήτριας του Κέντρου κ. Δ. Καραμπούλα που δημοσιεύεται στον παρόντα τόμο (σ. 283 επ.) με θέμα: *Περί της απονομής και οργάνωσης της ποινικής δικαιοσύνης στις περιοχές της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" και των Ιονίων Νήσων με αφορμή μία απόφαση του Εφετείου Πάργας των αρχών του 19ου αιώνα*".

Απόφαση αριθ. 7

Ερημοδικία του εφεσιβλήτου

Αντίδικοι στην εκδικαζομένη υπόθεση είναι ο Γεώργιος Βασιλάς, ως επίτροπος του Αναγνώστου Τζιτζόνη (εκκαλών) και ο Ιωάννης Δεσύλας Μάστρακας, ως επίτροπος του Δήμου της Αντώναινας λόγω ανηλικότητας (εφεσίβλητος). Κατά την καθορισμένη ημέρα και ώρα της δικασίμου δεν παρουσιάστηκε ο Δεσύλας, ως επίτροπος του Δήμου, ούτε κάποιος άλλος νόμιμος αντιπρόσωπος του. Κατόπιν αυτού και μετά την "κήρυξη" από τον αρμόδιο δικαστικό υπάλληλο (Θ. Βαγγελινός, *"ύπηρετης του Κριτηρίου"*, στιχ. 14), το δικαστήριο με την από 31/5/1805 εκδοθείσα απόφασή του αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς του εκκαλούντος Αν. Τζιτζόνη, όπως αυτοί έχουν εκτεθεί στην από 2/11/1805 κατατεθείσα αναφορά του. Την ίδια ημέρα, όπως σημειώνεται στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως, ο Θ. Βαγγελινός κοινοποίησε την ερήμην απόφαση στον Ιωάννη Δεσύλα Μάστρακα, ως επίτροπο του ερήμην δικασθέντος Δήμου. Την 1η Ιουνίου 1805 ο Ιωάννης Δεσύλας Μάστρακας άσκησε κατά της ερήμην αποφάσεως το ένδικο μέσο της *"ρεαλιτιζιό"*⁴¹. Πράγματι δε η συγκεκριμένη υπόθεση εκδικάσθηκε εκ νέου από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας στις 21 Ιουνίου 1805 (βλ. δικαστική απόφαση αριθ. 9).

Απόφαση αριθ. 8

Έφεση-επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως

Εκκαλών στην εκδικαζομένη υπόθεση, η οποία αφορά κληρονομικές αξιώσεις

41. Για το ζήτημα βλ. Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Αστική δικαιοσύνη, § XIII, Α.

επί της κληρονομιαίας περιουσίας του συγγενούς των αντιδίκων Δήμου Δεσύλα, είναι ο "ταπεινός" Αναστάσης Δεσύλας, γιός του αποβιώσαντος Σταμάτη, εφεσίβλητος δε ο Αναστάσιος Καλούλης, γιός του αποβιώσαντος Δημητρίου. Η έφεση στρέφεται κατά της πρωτόδικης αποφάσεως του Δικανικού Κριτηρίου α' αγωγής που έχει εκδοθεί στις 25/5/1805 και με την οποία είχε δικαιωθεί ο εφεσίβλητος. Συγκεκριμένα ο εκκαλών ζητά την απόρριψη των ισχυρισμών του αντιδίκου, όπως έχουν εκτεθεί στις δύο έγγραφες αναφορές του (η πρώτη κατατεθείσα στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο στις 12/1/1805 και η δεύτερη στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο στις 22/6/1805), και την αποδοχή των δικών του ισχυρισμών, όπως αυτές εκτίθενται στην "κομπάρσα" του που έχει κατατεθεί στη γραμματεία του εφετείου στις 22/6/1805. Με την από 24/6/1805 εκδοθείσα απόφαση του εφετείου Πάργας επικυρώνεται με ψήφους 4 προς 1 η απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου με την οποία ο εφεσίβλητος Αναστάσιος Καλούλης είχε δικαιωθεί όσον αφορά στις κληρονομικές του αξιώσεις επί της κληρονομίας του αποβιώσαντος Δήμου Δεσύλα, γιού του αποβιώσαντος Ιωάννη Δεσύλα, σχετικά με ελαιοστάσιο ευρισκόμενο στην περιοχή του Αγίου Τρύφωνα⁴².

Απόφαση αριθ. 9

Έφεση-Μεταρρύθμιση της πρωτόδικης αποφάσεως (διακανονισμός εξοφλήσεως χρέους)

Στην υπόθεση αυτή που εκδικάζεται από τον "Σύλλογο των Πέντε Πάργας" τον Ιούνιο του έτους 1805 και αφορά διακανονισμό εξοφλήσεως χρέους μεταξύ του Αναγνώστη Τζιτζόνη (δανειστού), κατοίκου Πρεβέζης, και του Δήμου υιού της απο-

42. Συναφής με την υπόθεση αυτή είναι και η υπόθεση αντιδικίας μεταξύ Κ. Δεσύλα, γιού του Γιαννάκη Δεσύλα, κατά του ιδίου Αναστασίου Καλούλη, γιού του αποβιώσαντος Δημητρίου, επί της οποίας έχει εκδοθεί η υπ' αριθ. 2 απόφαση του εφετείου Πάργας (βλ. πιο πάνω σ. 127-128). Με την απόφαση αυτή, όπως προαναφέρθηκε, επικυρώθηκαν δύο αποφάσεις των Προέδρων Πρεβέζης, με τις οποίες ο Κωνσταντίνος Δεσύλας αποβλήθηκε από το συγκεκριμένο ελαιοστάσιο, -το οποίο αποτελεί προφανώς το αντικείμενο της αντιδικίας και στην συγκεκριμένη υπόθεση (αριθ. 8)-, και δικαιώθηκε ο Αναστάσιος Καλούλης, στον οποίο τελικώς επιδικάσθηκε αυτό. Υποθέτουμε συνεπώς ότι πρόκειται για αγωγές, δύο διαφορετικών κληρονόμων του αποβιώσαντος Δήμου Δεσύλα, του Κ. Δεσύλα (στην απόφαση αριθ. 2) και του Α. Δεσύλα (στην απόφαση αριθ. 8), που εστρέφοντο και οι δύο κατά του ιδίου εναγομένου, Αναστασίου Καλούλη, ο οποίος, για λόγους που δεν αναφέρονται ούτε στη μία ούτε στην άλλη απόφαση, δικαιώθηκε από τα δικαστήρια που δίκασαν την υπόθεση τόσο σε πρώτο όσο και σε δεύτερο βαθμό αναγνωρισθείς ως νόμιμος ιδιοκτήτης του επίδικου ελαιοστασίου.

βιωσιμότητας Αναστασίας Αντώναινας (οφειλέτου)⁴³, ο Γεώργιος Βασιλάς, ενεργών ως επίτροπος του Αναγνώστη Τζιτζόνη, ζητά από το δικαστήριο τη μεταρρύθμιση της από 8/4/1804 αποφάσεως του Συλλόγου Πρεβέξης κατά το μέρος που αναφέρεται στο δεύτερο και τρίτο "κεφάλαιό" της και την επικύρωση της από 1/9/1802 πρωτόδικης αποφάσεως του Δικανικού κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πρεβέξης η οποία είχε εκδοθεί ερήμην του οφειλέτου ("ἀποῦσα ἀπόφαση", στιχ. 10, 23-24). Από το άλλο μέρος, ο Αθανάσιος Πετζάλης, ως "διαφεντευτής" του Ιωάννη Δεσύλα Μάστρακα, επιτρόπου του Δήμου λόγω ανηλικότητας (στιχ. 29), ζητά από το δικαστήριο να εκδώσει τελεσίδικη πλέον απόφαση ("ζητεῖ ἓνα γιομᾶτο σπάτζο κυρώσεως ἥτοι λάουδο των δύο κεφαλαίων", στιχ. 54) με την οποία θα επικυρώνονται όσα ορίζονται στο δεύτερο και τρίτο "κεφάλαιο" του διατακτικού της από 8/4/1804 αποφάσεως του Συλλόγου Πρεβέξης. Όπως ειδικότερα ισχυρίζεται ο Πετζάλης, η πρωτόδικη απόφαση δεν συνυπολόγισε κατά τον προσδιορισμό του χρέους τους ιδιαίτερους εκείνους λόγους που συνέτρεχαν στο πρόσωπο του Δήμου (ανηλικότητα και ορφάνεια) για έναν επιεικέστερο διακανονισμό του τρόπου αποπληρωμής του χρέους και προσδιορισμού των τόκων. Έτσι αυτός επιβαρύνθηκε υπέρμετρα, κατά τρόπο ώστε ένα μικρό αρχικά χρέος 40 τζικινίων να μεταβληθεί σε χρέος 2.500 γροσίων, λόγω

43. Για την υπόθεση αυτή βλ. αναλυτικότερα Παπαρρηγά-Αρτεμιάδη, *Αθητική δικαιοσύνη*, § ΧΙΙΙ, Β. Η υπόθεση φέρεται εκ νέου προς συζήτηση ενώπιον του Εφετείου Πάργας κατόπιν του από 1ης Ιουνίου 1805 υποβληθέντος αιτήματος επανεξετάσεως από τον ερημοδικασθέντα Δήμο (βλ. Καραμπούλα-Παπαρρηγά-Αρτεμιάδη, *Αποφάσεις*, αριθ. 7 της 31 Μαΐου 1805 για την οποία βλ. πιο πάνω σ. 134). Από το ιστορικό της υποθέσεως συνάγεται ότι μάλλον πρόκειται για τοκογλυφικό δάνειο δεδομένου ότι ο Τζιτζόνης προσδιόρισε αρκετά αυθαίρετα το ποσοστό του τόκου ("κινδυνεύει νὰ ἀπωλεσθῇ ἀπὸ ἓνα μικρὸ χρέος τζικίνια 40 ὅπου ἐκείνους τοὺς καιροὺς ἔτρεχαν πρὸς χίλκια τὸ πᾶσα τζικίνι ὅπου ὀσαριθμοῦνται $n=160$ καὶ ὁ κύρ Τζιτζόνης τὰ κατάστησε μὲ τὴν ἀσπλαχνίαν του μὲ βαρὺτάτα διάφορα ἕως γρόσια χιλιάδες δύομισιν τζίρκα", στιχ. 29-33), ενώ εξ άλλου αρνήθηκε να δεχθεί τον διακανονισμό που του πρότεινε ο οφειλέτης ("ὁπότεν ὁ δυστυχὴς Δῆμος...ἐνχειρίζει χρηματικῶς πρῶτον τὸ διάφορον των τζικινίων 40 μὲ τέσ τριπλάσιες βαλοῦτες ὅπου τρέχουν καὶ γρόσια 100 τὸν χρόνον...δὲν ἦτον δίκαιον νὰ παραπονηθῇ...", στιχ. 41-47). Αξιοσημείωτο είναι πάντως ότι—κατά τους ισχυρισμούς του οφειλέτη—απώτερος σκοπός του δανειστή ήταν όχι μόνο να οικειοποιηθεί όλη την περιουσία του αλλά να σκλαβώσει ακόμα και τη γυναίκα του προφανώς διότι η σύζυγος είχε εγγυηθεί η ίδια προσωπικώς την εξόφληση του χρέους ("ὅπου νὰ τοῦ σκλαβώσῃ καὶ τὴν γυνὴν του εἰς ρισαρτζιμέντο του", στιχ. 34-35). Για τη δυνατότητα του δανειστή να φυλακίσει τον οφειλέτη για αόριστο χρόνο σε περίπτωση μη πληρωμής εντόκως του χρέους ή μη ικανοποιήσεως του δανειστή από το σύνολο της περιουσίας του οφειλέτη, όπως προκύπτει από ναξιακά πωλητήρια έγγραφα του 17ου αιώνα βλ. Μ. Τουρτόγλου, "Η προσωπική κράτηση σε δύο ναξιακά πωλητήρια έγγραφα του 17ου αιώνα". *Μελετήματα Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου*, τ. Γ', Αθήνα 2000, σ. 269 επ.

των υπέρμετρων (τοκογλυφικών) τόκων ("βαρύτατα διάφορα", στιχ. 32, "σκληρό κέρδος πλεονέκτης", στιχ. 47). Κατόπιν αυτών, ο Σύλλογος Πάργας επικυρώνει μεν την απόφαση του Συλλόγου Πρεβέζης, κατά το μεγαλύτερο μέρος της ("μέ ὅλες ἐκεῖνες τὲς ἄλλες περιλήψεις καὶ κοντετζιόνες"⁴⁴ όπου περιέχει ἄνω εἰρημένη ἀπόφασις", στιχ. 72–73), μεταρρυθμίζει δε το μέρος εκείνο του δευτέρου κεφαλαίου της που ὀρίζει τον τρόπο εξοφλήσεως του χρέους. Σύμφωνα ειδικότερα με την ἀπόφαση του Συλλόγου Πάργας, ο Δήμος υποχρεούται να καταβάλει ἄμεσα στον δανειστή ολόκληρο το αρχικό χρέος ("καπιτάλιο", "κεφάλι") των 40 τζικινίων, τους δε τόκους ("διάφορα") του κεφαλαίου θα καταβάλει σε ισόποσες ετήσιες δόσεις⁴⁵ των 200 γροσίων (χωρίς ὅμως περαιτέρω τόκους τόκων, "εἰς τόσες ράτες χωρίς διάφορον", στιχ. 68), αρχῆς γενομένης ἀπὸ τον Ιούνιο του 1806.

Απόφαση αριθ. 10

Έφεση –Αναπομπή της υποθέσεως προς κρίση στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο (αντίχρηση)

Στην υπόθεση αυτή που εκδικάζεται ἀπὸ τὸ Εφετεῖο Πάργας τὸ ἔτος 1805 ἐκκαλεῖται ἀπὸ τοὺς Βασίλειο καὶ Αθανάσιο Μανιάκη (υιὸς καὶ κληρονόμος τοῦ ἀποβιώσαντος Ἰωάννη Μανιάκη) ἡ ἀπόφαση τοῦ Κριτηρίου Πρώτης Ἀγωγῆς Πάργας πὺν ἐκδόθηκε τὴν 29/1/1805⁴⁶. Ἡ υπόθεση ἀφορᾷ παραχώρηση συμβατικής υποθήκης μετ' ἀντιχρήσεως⁴⁷ ἐπὶ ἐλαιοστάσιου με νοταριακό συμβόλαιο πὺν ἔχει

44. Ἀπὸ τὸ ἰταλ. *condizione*, ὅρος, προϋπόθεση.

45. "ράτες", "ρατατζιόνες", ἀπὸ τὸ ἰταλ. *rata*, δόση.

46. Για τὴν υπόθεση αὐτὴ βλ. ἀναλυτικότερα Παπαρρήγα - Ἀρτεμιάδης, Ἀστική δικαιοσύνη, § XIII, Β.

47. Ὅπως συγκεκριμένα ἀναφέρεται (στιχ. 12), τὸ ἐλαιοστάσιο ἔχει παραχωρηθεῖ "γόδε γόδε", (ἀπὸ τὸ ἰταλ. ἢ βενετ. *godet*, νέμομαι, καρπύμαι, ἀπολαμβάνω). Τὸ ἐνέχυρο ἢ υποθήκη ("ἀμανάτι") ἐπὶ ἀντιχρήσει ἀποτελεῖ θεσμό ὁ ὁποῖος ἀπαντάται στὸ βυζαντινὸ καὶ μεταβυζαντινὸ δίκαιο (Μ. Τ ο υ ρ τ ὅ γ λ ο υ, "Ἡ ἐξασφάλιση τῶν δικαιωμάτων στα μεταβυζαντινά δικαιοπρακτικά ἐγγράφα. Ἐπιβιώσεις ἀρχαίων ἐλληνικῶν δικαίων", *Μελετήματα Ἱστορίας Ἑλληνικοῦ Δικαίου*, τ. Γ', Ἀθήνα 2000, σ. 43, σημ. 50-51 ὅπου καὶ ἀναφορὰ σε μεταβυζαντινά ἐγγράφα Χίου, Παξῶν, Σύρου) καθὼς καὶ στὸ ἰταλικὸ δίκαιο. Κατὰ τὸν Γ. Πετρόπουλο ἀντιστοιχεῖ με τὴν ἰταλική *fiducia*, δια τῆς ὁποίας ἡ κυριότητα καὶ κάρπωση τοῦ ἐνυποθήκου κτήματος περιέρχονταν στὸν δανειστή γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα, μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ὁποῖου γινόταν ἐκτίμηση τοῦ κτήματος ἀπὸ ἐιδικούς ἐκτιμητές ("στιμαδόρους"), ἡ τυχόν δε διαφορὰ καταβαλόταν στὸν οφειλέτη (Γ. Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Νομικά ἐγγράφα Σίφνου ἐκ τῆς συλλογῆς Γ. Μαριδάκη (1684-1835). Μετὰ συμβολῶν εἰς τὴν ἐρευναν τοῦ μεταβυζαντινοῦ δικαίου, *Μνημεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας*, τ. Γ', τευχ. 1, Ἀθήναι 1951, σ. 87-93 ὅπου καὶ πλήθος σχετικῶν ἐγγράφων προερχομένων ἀπὸ τὸν Κυκλαδικὸ χώρο (Σίφνος, Νάξος) καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν Κρήτη κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐνετικῆς κατοχῆς τοῦ νησιοῦ).

συνταχθεί από τον νοτάριο Παναγιώτη Ζούλα στις 18/1/1784. Για κάποιους λόγους που δεν αναφέρονται στην απόφαση το συμβόλαιο αυτό θεωρήθηκε από το "Δικανικό Κριτήριο της πρώτης Αγωγής με την από 29/2/1805 εκδοθείσα απόφασή του άκυρο ("παράνομο", "ἀπαγορευμένο", στιχ. 12, 15)⁴⁸, ορίστηκε δε ότι το αδικημένο μέρος θα δικαιωθεί, όχι αναδρομικά από την ημέρα του ακύρου πλέον νοταριακού συμβολαίου, αλλά από την ημέρα εκδόσεως της πρωτόδικης αποφάσεως. Στην συγκεκριμένη περίπτωση οι αδελφοί Μανιάκη, ως καθολικοί διάδοχοι του οφειλέτη Ιωάννη Μανιάκη, δια του δικογράφου της εφέσεως, ζητούν από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να εκτιμηθεί από ειδικούς εκτιμητές η ακριβής αξία των καρπών του κτήματος ώστε να συμψηφισθούν αυτοί με το κεφάλαιο του δανείου και τους τόκους ("νά εξετιμωθοῦν οἱ χρονικοὶ καρποὶ ...νά πληρωθῇ αὐτὸς τὸ κρέδι ⁴⁹ τοῦτο γρόσια ἐξήντα τέσσερα μὲ τῇ διαφορὰν τοὺς ἄτε τὰ ἑκατόν", στιχ. 19–22). Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας με την απόφασή του που εξέδωσε στις 1/7/1805 παρέχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να προσφύγουν εκ νέου στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πολιτείας Πάργας.

Απόφαση αριθ. 11

Έφεση –επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως (διεκδίκηση προικίων)

Η υπόθεση αφορά αντιδίκη μεταξύ του Ιωάννη Αλτάνη (παρισταμένου στο δικαστήριο δια του "διαφεντευτῆ" και επιτρόπου του Γεωργίου Βασιλά) και των Ευσταθίου και Αναστασίας Μαυρογιάννη (νομίμως εκπροσωπούμενων από τον ευγενή Αθανάσιο Πετζάλη), γονέων της συζύγου του Αλτάνη, Λάμπρας, η οποία έχει αποβιώσει. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του εκκαλούντος, αμέσως μετά την αποβίωση της συζύγου του και ενώ ο ίδιος απουσίαζε στην Κέρκυρα (όπου και κατά τον χρόνο εκδικάσεως της υποθέσεως συνεχίζει να διατηρεί εργαστήριο), τα πεθερικά του, που συγκατοικούσαν με το ζευγάρι, υπεξαίρεσαν κινητά περιουσιακά αγαθά του ιδίου και της συζύγου του, όπως αυτά εμφανίζονται στο σχετικό συμβόλαιο προικοπαράδόσεως⁵⁰. Παρά το γεγονός ότι, κατά τον εκκαλούντα, αποδείχθηκε πλήρως, ύστερα από σχετικές έρευνες που διεξήγαγε ο ίδιος, η ψευδορκία των εφεσιβλήτων,

48. Για το ζήτημα της διασφάλισης της ακριβούς συντάξεως των συμβολαιογραφικών πράξεων βλ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αστική δικαιοσύνη, § XI.

49. Από το ιταλ. credito, πίστωση.

50. Μάλιστα δε κατόρθωσαν, –για κάποια αδικήματα που ο ίδιος ο Αλτάνης δεν αναφέρει αλλά από τους ισχυρισμούς των αντιδίκων συνάγεται ότι θα πρέπει να ήταν βιαιοπραγίες, εξύβριση κ. ά. εις βάρος των γονέων της συζύγου του (στιχ. 39-40),– ακόμα και να τον φυλακίσουν.

το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης με την από 13/8/1803 απόφασή του δεν έλαβε υπ' όψει του το γεγονός της βεβαιώσεως με όρκο ψευδών γεγονότων (το οποίο είχε δηλωθεί στην έγγραφη αναφορά του που κατατέθηκε στη γραμματεία του δικαστηρίου αυτού στις 18/6/1803) και απέρριψε την αγωγή.

Ωστόσο, οι εφεσίβλητοι Ευστάθιος και Αναστασία Μαυρογιάννη, εκπροσωπούμενοι από τον επίτροπό τους Α. Πετζάλη, γνωστοποιούν στο δικαστήριο ότι η από 13/8/1803 απόφαση του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πρεβέζης κήρυξε εκτελεστή ("ἀκολουθημένη εἰς ἐνέργειαν", στιχ. 37–38) την ανέκκλητη, κατά νόμον, αιρετοκρισιακή ("αἵροτοκριτική") απόφαση με την οποία στο παρελθόν είχαν αυτοί δικαιωθεί⁵¹. Συνεπώς η ασκηθείσα έφεση κατά ανεκκλήτου αιρετοκρισιακής αποφάσεως θα πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη. Κατόπιν αυτών το δικαστήριο, δεχόμενο την ένσταση απαραδέκτου του εφεσιβλήτου, απορρίπτει την έφεση και επικυρώνει την πρωτόδικη απόφαση του Δικανικού κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πρεβέζης.

Αριθ. 12

Έφεση –επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως (παροχή δουλείας διόδου υπέρ της Πολιτείας Πάργας)

Η υπόθεση εκδικάζεται από το Εφετείο Πάργας το έτος 1805 και αφορά αντιδικία μεταξύ των Προέδρων της Πολιτείας Πάργας Αναστασίου Βρανά, Δημητρίου Δεσύλα, Γιαννάκη Στανέλου και Γεωργίου Βασιλά, και του Αθανασίου Δεσύλα, υιού του αποβιώσαντος παπα–Λουρέντζου. Ως Πρόεδροι της Πολιτείας Πάργας οι Α. Βρανάς, Δ. Δεσύλας, Γ. Στανέλος και Γ. Βασιλάς αντιπροσωπεύουν στο δικαστήριο την Πολιτεία Πάργας⁵². Στη συγκεκριμένη υπόθεση η Πολιτεία Πάργας ζητά την παραχώρηση δουλείας διόδου επί παραλιακού ακινήτου του Αθανασίου Δεσύλα προκειμένου να ανασύρονται⁵³ από τη θάλασσα τα πλοία. Από το άλλο μέρος ο Αθ. Δεσύλας, επικαλούμενος τη 40ετή και πλέον κτήση νομής και κυριότητας επί του ακινήτου, υπεραμύνεται του δικαιώματός του να ανοικοδομήσει⁵⁴ το σπίτι του επ' αυτού. Επί της υποθέσεως έχει ήδη εκδοθεί απόφαση του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής⁵⁵.

51. Για το ζήτημα βλ. Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § XIII, Α, 2.

52. Για το ζήτημα βλ. Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § IX, Α, 2.

53. "ρεκουπεράρη", από το ιταλ. ricuperare, ανασύρω από την θάλασσα.

54. "ριφάμπρικα", στιχ. 14, από το βενετ. fabbricar, κατασκευάζω.

55. Για το ζήτημα βλ. Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αστική δικαιοσύνη, § VIII, Β.

Με την πρωτόδικη απόφαση που εκδόθηκε στις 10 Ιουλίου 1805, δικαιώθηκε ο Αθ. Δεσύλας, αφού έγινε δεκτή η πρότασή του⁵⁶ να παραχωρηθεί ένα ορισμένο τμήμα του ακινήτου (συγκεκριμένα δε το ήμισυ του χώρου που κατελάμβανε η παλιά σκάλα του σπιτιού) για να ανασύρονται από εκεί τα πλοία. Με την προσφορά του αυτή προς την κοινότητα Πάργας, όπως ο ίδιος ισχυρίζεται, παραιτήθηκε οικειοθελώς από το νόμιμο δικαίωμά του να ανοικοδομήσει σε όλη την έκταση της παλιάς σκάλας του σπιτιού (στιχ. 21, "εἰς ὅλον τὸ ποσέσιον"), που είχε κατασκευαστεί από τους προκατόχους του πριν από 40 χρόνια και πλέον. Συγκεκριμένα δε, όπως αναφέρει, "κανένας νόμος οὔτε δίκαιον ἤμπορεῖ ποτὲ νὰ ξεποσεσάρῃ ὅπου νὰ ἡύρσκεται ποσεσόροι εἰς καθ' ἕκαστον τρόπον μετὰ τοὺς χρόνους τριάντα" (στιχ. 24, 25). Ο εκκαλὼν επικαλεῖται συνεπώς εδώ το γεγονός της κτήσεως κυριότητας ἐπὶ του ἐπιδίκου τμήματος του ακινήτου του με ἔκτακτη χρησικτησία πιθανόν για να αντικρούσει κάποιον ισχυρισμό του ἀντιδίκου με τον οποίο το δικαίωμα κυριότητάς του ἐπὶ του ἐπιδίκου τμήματος του οικοπέδου ἐτίθετο ὑπὸ ἀμφισβήτηση⁵⁷.

Με βάση την ευνοϊκή υπέρ του Αθ. Δεσύλα πρωτόδικη απόφαση ἄρχισαν οι εργασίες ανοικοδομήσεως ἐπὶ του ἐπιδίκου ακινήτου. Την προηγουμένη ὁμως ἡμέρα της δίκης και ὕστερα ἀπὸ σχετικὸ αἴτημα τῶν Προέδρων της διοικήσεως Πάργας, ἐκδόθηκε ἀπὸ το δευτεροβάθμιο δικαστήριό Πάργας ἐιδικὸ ἐντάλμα ("σοσπετζιόν"⁵⁸ ἤτοι κιαμόρι",⁵⁹ στιχ. 9-10), με τὸ ὁποῖο διατάχθηκε ἡ ἀναστολή κάθε οἰκοδομικῆς ἐργασίας ἐπὶ του ακινήτου. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Αθ. Δεσύλας προσέφυγε στὸν "Σύλλογο της Επικλήσεως τῶν Πέντε" Πάργας με αἴτημα νὰ ἐκδοθεῖ αιτιολογημένη τελεσίδικη ἀπόφαση ("γιομᾶτο σπάτζο", στιχ. 21)⁶⁰ με τὴν ὁποία θα ἐπικυρωθεῖ ἡ ἀπὸ 10/7/1805 πρωτόδικη ἀπόφαση και θα ἀκυρωθεῖ τὸ ἀπαγορευτικὸ ἐντάλμα ἀνοικοδομήσεως που ἐκδόθηκε ἀπὸ το δικαστήριό αὐτό ("μὲ τὸ τάγιον του κιαμόρου", στιχ. 32). Ἀντικρούοντας τοὺς ισχυρισμοὺς του Δεσύλα, οἱ Πρόεδροι της διοικήσεως Πάρ-

56. "ὀμπλατζιόν", στιχ. 18: ἀπὸ τὸ ἰταλ. oblazione, προσφορά πρὸς τὴν κοινότητα.

57. Ὅπως προκύπτει ἀπὸ διάφορα ἐγγράφα της βυζαντινῆς και μεταβυζαντινῆς περιόδου, ἡ τριακονταετία θα πρέπει νὰ θεωρεῖτο ὡς χρόνος κτήσεως κυριότητος δι' ἐκτάκτου χρησικτησίας και στὸ βυζαντινὸ και στὸ μεταβυζαντινὸ δίκαιο. Για τὸ ζήτημα βλ. ἀναλυτικότερα Ε. Παπαγιάννη, Ἡ νομολογία τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων της βυζαντινῆς και μεταβυζαντινῆς περιόδου σε θέματα περιουσιακοῦ δικαίου, Ἰ. Ενοχικὸ δίκαιο-ἐμπράγματο δίκαιο, *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte-Athener Reihe*, Ἀθήνα 1992, σ. 153 σημ. 24, 29. Πρὸβλ. Ε. Π. Ι. 14· Λ. Χρυσανθοπούλου, Σύλλογὴ τοπικῶν της Ἑλλάδος συνηθειῶν ἐξ ἐπισήμων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τῶν τοπικῶν ἀρχῶν ἀπαντήσεων, Ἀθήναι 1853, σ. 82, 84 (ἔθιμα Ἄνω Σύρου, Νάξου).

58. Ἀπὸ τὸ βενετ. suspension, ἰταλ. sospensione, ἀναστολή, διακοπή, ἀναβολή.

59. Ἀπὸ τὸ ἰταλ. chiamore, ἐντάλμα με τὸ ὁποῖο ἀπαγορεύεται ἡ ἀνοικοδόμησις.

60. Βλ. Παπαρρηγά-Αρτεμιάδῃ, Αστικὴ δικαιοσύνη, σημ. 99.

γας ζητούν την ακύρωση⁶¹ της πρωτόδικης αποφάσεως και την έκδοση νέας αποφάσεως με την οποία θα επιτραπεί στον Δεσύλα να ανοικοδομεί μόνο πάνω στα θεμέλια του παλιού σπιτιού και όχι σε όλη την έκταση του παραλιακού οικοπέδου του, γεγονός που θα επέφερε βλάβη στα συμφέροντα όλων των κατοίκων της πολιτείας Πάργας εφ' όσον δεν θα μπορούσαν να ανασύρουν τα σκάφη τους σε περίπτωση θαλασσοταραχής.

Το δικαστήριο, αφού έλαβε σοβαρά υπ' όψει τους εκατέρωθεν ισχυρισμούς των αντιδίκων μερών, αποφάσισε ομόφωνα την επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως υπό τον όρο όμως ότι, όταν υπάρχει κακοκαιρία, κάθε καπετάνιος θα μπορεί να ανασύρει το πλοίο του επί του οικοπέδου του Δεσύλα χωρίς αυτός να μπορεί να προβάλει κανένα εμπόδιο.

Απόφαση αριθ. 13

Ερημοδικία του εφεσιβλήτου

Αντίδικοι στην εκδικαζομένη υπόθεση είναι η Χριστίνα Δεσύλα, χήρα του αποβιώσαντος Ανδρέα Στανέλου (εκκαλούσα) κατά του Παναγιώτη Ζούλα, ενεργούντος ως πληρεξουσίου ("πρεκουρατόρου", στιχ. 6) του απουσιάζοντος Αθανασίου Στανέλου (εφεσιβλήτου). Κατά την ορισθείσα ημέρα και ώρα της δικασίμου για τη διεξαγωγή της εκκλήτου δίκης δεν παρουσιάσθηκε στο δικαστήριο ο Παναγιώτης Ζούλας ούτε άλλος εκπρόσωπός του για να αντικρούσει τους ισχυρισμούς της Δεσύλα. Για τον λόγο αυτό, και ύστερα από τριπλή κλήτευση⁶², το δευτεροβάθμιο δικαστήριο με την από 29/7/1805 εκδοθείσα ερήμην απόφασή του, αποδέχεται την έφεση που έχει ασκήσει η εκκαλούσα στις 12/7 του ιδίου έτους. Στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως σημειώνεται η άσκηση του ενδίκου μέσου της "ρεαλτιτζιό" κατά της ερήμην εκδοθείσης αποφάσεως από τον ερήμην δικασθέντα Παναγιώτη Ζούλα⁶³. Όπως πάντως προκύπτει από την αμέσως επόμενη στη σειρά του Βιβλίου των αποφάσεων του εφετείου Πάργας δικαστική απόφαση (αριθ. 14), την ίδια ημέρα (29 Ιουλίου 1805) η υπόθεση εξετάσθηκε εκ νέου από το Εφετείο Πάργας παρόντων πλέον και των δύο διαδίκων μερών.

61. "γιομᾶτο σπάτζο αποτάγιον τῆς ἀδικωτάτης ἀποφάσεως", στιχ. 41.

62. Για το ζήτημα βλ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αστική δικαιοσύνη, § XIII, Α, 1.

63. Για το ζήτημα βλ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αστική δικαιοσύνη, § XIII, Α, 1.

Αριθ. 14

**Έφεση–Επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως
(διανομή "αδελφικής" περιουσίας)**

Στην υπόθεση αυτή αντίδικοι είναι οι Αθανάσιος Στανέλος, γιός του Δήμου Στανέλου, και η Χριστίνα Δεσύλα, σύζυγος του αποβιώσαντος Ανδρέα Στανέλου. Επί της υποθέσεως έχει ήδη εκδοθεί η από 10/11/1804 απόφαση του Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής με την οποία αποφασίσθηκε να αποβληθεί ο Αθανάσιος Στανέλος από κάποια παραλιακή τοποθεσία εκτάσεως "δύο οριών", την οποία είχε λάβει από τους συγγενείς του ως αντάλλαγμα για την παραίτησή του από το μερίδιο που edικαιούτο ως ανηψιός επί της περιουσίας του θείου του, Βασίλη Στανέλου. Κατόπιν αυτών ο Αθανάσιος Στανέλος, νομίμως εκπροσωπούμενος στο δικαστήριο από τους Σωτήρη Μαυρογιάννη και Χρήστο Δημουλίτσα, υποεπιτρόπους του Παναγιώτη Ζούλα, επιτρόπου του Αθανασίου Στανέλου, ζητά δια της εφέσεώς του να ακυρωθεί η εξωστική απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, διότι, κατά τους ισχυρισμούς του, η μεταβίβαση του ακινήτου σ' αυτόν είναι καθ' όλα έγκυρη εφ' όσον έγινε με διαιτητική απόφαση⁶⁴, η οποία μάλιστα περιεβλήθη και τον τύπο της νοταριακής πράξεως⁶⁵. Το συμβόλαιο μάλιστα αυτό, όπως αναφέρει ο εκκαλών, επικυρώθηκε στη συνέχεια από το Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αγωγής. Από το άλλο μέρος, η Χριστίνα Δεσύλα, ως επιτροπος ("κυβερνήτρια"), λόγω θανάτου του συζύγου της Ανδρέα Στανέλου, των εφεσιβλήτων ανηλίκων θυγατέρων της Μαρίας και Ελένης⁶⁶, ζητά την επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως με την οποία αποβλήθηκε ο Αθ. Στανέλος από το επίδικο ακίνητο. Το δικαστήριο, αφού άκουσε προσεχτικά τους ισχυρισμούς των διαδίκων μερών, απέρριψε κατ' αρχήν την έφεση υπό τον όρο ότι ο Μαρίνος Στανέλος, αδελφός του αποβιώσαντος συζύγου της Χριστίνας Δεσύλα,

64. "τραντζασιόν", από το βενετ. transazione, λατ. transactio, διαιτησία.

65. Το σχετικό νοταριακό συμβόλαιο συντάχθηκε από τον νοτάριο Θεοδόση Πετζάλη στις 4/8/1797, κατόπιν εκτιμήσεως της αξίας της περιουσίας του Β. Στανέλου.

66. Πρβλ. Γ. Δ υ ο β ο υ ν ι ώ τ ο υ, Ελληνικοί Κώδικες, ήτοι Κείμενον των Νόμων και των Β. Διαταγμάτων μετά της Νομολογίας Αρείου Πάγου κ.λπ., Ιόνιος Πολιτικός Κώδιξ, Αθήναι 1901, Κεφ. Β', Τμήμα Α', άρθρο 292. Για το ζήτημα της επιτροπείας της μητέρας ή της διαχειρίσεως της περιουσίας των ανηλίκων τέκνων μετά τον θάνατο του συζύγου, όπως τούτο προκύπτει από έγγραφα της μεταβυζαντινής περιόδου πρβλ. Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Παρατηρήσεις επί της απονομής δικαιοσύνης κατά τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια. Το παράδειγμα της διαφοράς μεταξύ Μοσχούς συζ. Αποστ. Γρυπάρη και Αικατερίνης Ι. Μπάου", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 31 (1995), σ. 113· Ε. Π α π α γ ι ά ν ν η, Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου, Π. Οικογενειακό δίκαιο, *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte-Athener Reihe*, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 174.

Ανδρέα Στανέλου, θα αποζημιώσει⁶⁷ τον Αθανάσιο Στανέλο για το επίδικο ακίνητο στην τιμή που έχει εκτιμηθεί η τοποθεσία του ακινήτου. Εάν όμως η αποζημίωση δεν θεωρηθεί από τον Αθ. Στανέλο επαρκής θα έχει αυτός το δικαίωμα να στραφεί κατά της κληρονομίας του αποβιώσαντος αδελφού του έτσι ώστε να συμπληρωθεί απ' αυτήν το υπόλοιπο της αξίας του μεριδίου του από την κληρονομία του θείου του, Βασιλείου Στανέλου.

Απόφαση αριθ. 15

Ερημοδικία του εφεσιβλήτου

Αντίδικοι στην εκδικαζομένη υπόθεση είναι ο ιερέας Πάνος Τζουράτης, κάτοικος Πρεβέζης, εκπροσωπούμενος διά του επιτρόπου του Γιαννούτζου Μαυρογιάννη, κατά του Πέτρου Σκιαδαρέση, ως αιρετού εκπροσώπου (*"διά σεβασμίου σουφραγίου"*, στιχ. 7) της *"αδελφότητος"* από Αγία Μαύρα (Λευκάδα)⁶⁸. Κατά την ορισθείσα ημέρα και ώρα δικασίμου για διεξαγωγή της εκκλήτου δίκης ο εφεσίβλητος δεν παρουσιάσθηκε στο δικαστήριο ούτε ο ίδιος ούτε άλλος ως νόμιμος αντιπρόσωπός του. Μετά την *"κήρυξη"* της υποθέσεως από τον αρμόδιο δικαστικό υπάλληλο (*"ύπνρέτου του κριτηρίου"*, στιχ. 11)⁶⁹, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο λόγω ερημοδικίας του εφεσιβλήτου, αποδέχεται τις έγγραφες προτάσεις του Γιαννούτζου Μαυρογιάννη, ενεργούντος ως επιτρόπου του εκκαλούντος ιερέα Π. Τζουράτη που έχουν κατατεθεί στη γραμματεία του δικαστηρίου στις 20/7/1805.

67. *"σοστεφάρει"* ή *"σοστισφάρει"*, από το ιταλ. *soddisfare*, ικανοποιώ.

68. Πρόκειται μάλλον για συναδελφικό ναό (*"άδελφάτο"/di confraternità*). Η ειδική αυτή κατηγορία ναών, που ήσαν εφημεριακοί ναοί, έλαβε νομική υπόσταση με τον Σαγρέδειο Νόμο του έτους 1754 (διάταγμα του Γενικού Προβλεπτή Θαλάσσης Αυγουστίνου Σαγρέδου της 26/8/1754 που επικυρώθηκε το επόμενο έτος από την Ενετική Δημοκρατία) ο οποίος έχει δημοσιευθεί σε ιταλικό κείμενο από τον G. P o j a g o, *Le Leggi Municipali delle Isole Ionie dall' anno 1386 fino alla caduta della Repubblica Veneta*, τ. Β', Corfu, Dalla Tipografia del Governo, σ. 157-170. Οι συναδελφικοί ναοί αποτελούσαν εταιρίες που είχαν ως κύριο σκοπό την εξασφάλιση στα μέλη τους του δικαιώματος της ταφής των νεκρών καθώς και των συναφών δικαιωμάτων λατρείας και μυστηρίων που ήταν και δικαιώματα κληρονομητά στους απογόνους τους. Κατά την περίοδο 1604-1797 αποτελούσαν στα Επτάνησα το κύριο είδος ναού, διεδραμάτισαν δε σπουδαίο ρόλο διότι γύρω από τους ναούς αυτούς δημιουργήθηκαν ενορίες, υπό τη μορφή μικρών κοινοτήτων. Για το ζήτημα αυτό και τα δικαιώματα των εταίρων και των απλών ενοριτών βλ. αναλυτικά Δ. Κ α π ά δ ο χ ο υ, *Η απονομή της δικαιοσύνης στην Κέρκυρα από τους μεγάλους πρωτοπαλάδες την ενετική περίοδο (1604-1797)*, Αθήνα 1990, σ. 46-47.

69. Για το ζήτημα βλ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, *Αστική δικαιοσύνη*, § XIII, Α, 1.

Απόφαση αριθ. 16

Ερημοδικία του εκκαλούντος

Αντίδικοι στην εκδικαζομένη υπόθεση είναι ο Δημήτρης Βασιλάς, υιός του αποβιώσαντος Σταμάτη (εκκαλών) κατά του Γιώργη Ζούλα, υιού του αποβιώσαντος Αποστόλη, που ενεργεί ως νόμιμος αντιπρόσωπος της συζύγου του. Κατά την ορισθείσα ημέρα και ώρα της δικασίμου δεν παρουσιάστηκε ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου ο Δ. Βασιλάς (ούτε ο ίδιος αυτοπροσώπως ούτε άλλος ως νόμιμος αντιπρόσωπός του). Ως εκ τούτου, και μετά τριπλή κλήτευση από τον αρμόδιο δικαστικό υπάλληλο, το δικαστήριο, με την από 22/8/1805 απόφασή του, ομοφώνως αποφασίζει την απόρριψη ("δεπενατζιόν", στιχ. 6) της εφέσεως η οποία έχει ασκηθεί στις 24/5/1805 και επικυρώνει την πρωτόδικη απόφαση που έχει εκδοθεί επί της υποθέσεως.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΑ Π. ΚΑΡΑΜΠΟΥΛΑ - ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ

**Το Βιβλίο των Αποφάσεων
του "Συλλόγου της επικλήσεως των πέντε" Πάργας
(1803–1805)**

[Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας, Φάκελος 9 (I)]

Το Βιβλίο των αποφάσεων του εφετείου Πάργας των ετών 1803-1805 εκδίδεται για πρώτη φορά. Οι αποφάσεις αριθμούνται σύμφωνα με τη σειρά που έχουν στο Βιβλίο και ακολουθούν την αρίθμηση των φύλλων του (φ.1-14α'). Η παρούσα έκδοση έγινε με βάση τις αρχές που τέθηκαν και εφαρμόστηκαν στην έκδοση των καταστίχων των νοταρίων της Κέρκυρας Ιωάννη Χοντρομάτη, Πέτρου Βαραγκά, Φιλίππου Κατωιμέρη και Αρσενίου Αλεξάκη¹ όπου και εκτίθενται αναλυτικότερα. Συνοπτικά οι αρχές αυτές είναι οι ακόλουθες: Διατηρούνται μόνο τα ορθογραφικά σφάλματα. Διατηρείται ανέπαφος ο γραμματικός και συντακτικός τύπος του κειμένου. Οι ιδιωματικές λέξεις και τα δάνεια από την ιταλική παραμένουν όπως εκφέρονται. Προστίθενται σημεία στίξης με φειδώ. Χρησιμοποιούνται όπου είναι απαραίτητο διαλυτικά και απόστροφος. Γίνεται χωρισμός λέξεων ενωμένων πέρα από κάθε κανόνα. Κεφαλαία τίθενται στην αρχή της φράσεως, στα αρχικά των κυρίων ονομάτων, των προσώπων και στα τοπωνύμια. Χρησιμοποιούνται τα συνηθισμένα κριτικά σημεία, όπως παρακάτω αναγράφονται στον σχετικό πίνακα. Ειδικότερα το κριτικό σημείο που δηλώνει την ανάλυση βραχυγραφίας τοποθετείται μόνο όπου εί-

1. Πρβλ. Ι. Μ. Κ ο ν ι δ ά ρ η – Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η, "Οι πράξεις του νοτάριου Κέρκυρας Ιωάννη Χοντρομάτη (1472-1473)", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 32 (1996), σ. 139-207· Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η – Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, "Οι πράξεις του νοτάριου Αγίου Ματθαίου Κέρκυρας Πέτρου Βαραγκά (1541-1545)", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 32 (1996), σ. 207-341· Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Γ. Ε. Ρ ο δ ο λ ά κ η, Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α, "Οι πράξεις του νοτάριου Καρουσάδων Κέρκυρας πρωτοπαλά Φιλίππου Κατωιμέρη (1503-1507)", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 33 (1997), σ. 9-437· Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, "Οι πράξεις του νοτάριου Δουκάδων Κέρκυρας Αρσενίου Αλεξάκη (1513-1516)", τ. 34 (1998), σ. 9-127.

ναι απαραίτητο, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις αμφισβητούμενης ερμηνείας, στα βαπτιστικά ονόματα και στις καταλήξεις που είναι αμφίβολο αν κρατούν το τελικό "ν".

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΑ

()	= αναλύσεις συντομογραφιών
[]	= γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά
[αβγδ]	= γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά και συμπληρώνονται
[.....]	= γράμματα ή λέξεις που λείπουν από φθορά και μπορούν να υπολογισθούν
[[]]	= γράμματα ή λέξεις που διαγράφει ο γραφέας
{ }	= γράμματα ή λέξεις που διαγράφουν οι εκδότες
<αβγδ>	= γράμματα ή λέξεις που παραλείψε ο γραφέας και προστίθενται
< >	= χάσματα
	= γράμματα ή λέξεις που προσθέτει ο γραφέας στο περιθώριο
	= γράμματα ή λέξεις που προσθέτει ο γραφέας στο διάστιχο

1

**Έφεση-επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως
(νόμιμη αντιπροσώπευση υπάνδρου γυναικός)**

φ. 1 α'

1803 Ὀκτωβρίου 14 Πάργα

|| Τῇ αὐτῇ./ Ἡ ἀντίκρυς ἀπόφασις ἔμεινε κυρηγμένη πα/ρόντων τῶν μερῶν/ παρ' ἑμοῦ Κανγκελαρίου. ||

Οἱ εὐγενέστατοι καὶ περίβλεπτοι κύριοι Κριταὶ τοῦ Συλλόγου, κύριος Νικόλαος Δε/² σύλας, κύριος Δημήτριος Πετζάλης, κύριος Πανταζῆς Μπογδᾶνος ἀντουάλ, καὶ εἰς τὴν /³ ἔλλειψιν τῶν δύο τους κολλέγων κυρίου Ἀναστασίου Δημουλίτζα (καὶ) κυρίου Ἰωάννου Μο /⁴ ναστηριώτη, εἰμὶν ἀνακαλεσμένοι ἐκ τὴν αὐτῶν εὐγένειαν, κύριος Ἀθανάσιος /⁵ Πετζάλης (καὶ) κύριος Κωνσταντῆς Ζούλας διὰ Κριταὶ ἀναπληρωτὰς παθήμενοι. ε . /⁶ ἤκουσαν ἀπὸ ἓν μέρος τὸν κύρ Εὐθύμιον Δεσύλα τοῦ (ποτέ) Ἀναστάση ἐπίτροπον /⁷ τῆς γυνῆς Μαρίας Καλούδη (καὶ) συμβίας τοῦ Ἰωάννη Ζερνιώτη ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὴν /⁸ κύρωσιν τῆς κομπάρσας του εἰς τὰς ιβ' Σεπτεμβρίου ἀπερασμένου προξενταῖα /⁹ εἰς τὸ εὐγενὲς Κριτήριον τῆς πρώτης ἀγωγῆς, (καὶ) τὴν ἡλλοίωσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κρι /¹⁰ τηρίου τῆς πρώτης ἀγωγῆς ἀκολουθήμενη 22 Σεπτεμβρίου νῦν παρελθόντος μέ /¹¹ τὸ λάουδον τῆς γραφῆς τοῦ ρηθέντος Δεσύλα εἰς τὰς 22 τρέχοντος (καὶ) μέ τὴν ἀναί /¹² ρεσιν τῆς ἀναφορᾶς τοῦ κύρ Γεωργίου Λούμπου τοῦ (ποτέ) Δημητρίου ἀντιδίκου του εἰς /¹³ τὰς 5 τοῦ νῦν, (καὶ) μέ τὴν ἀναίρεσιν τῆς κάτωθεν ἀντιδίκου ἐκθέσεως. Καὶ /¹⁴ οὕτως ζητεῖ. Καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου μέρους ἤκουσαν, τὸν πτωχὸν καὶ βασανισμένον /¹⁵ Γεώργιον Λοῦμπον ὁ ὁποῖος πρετεστάροντας ἰσχυρῶς τὰς δημηγορίας καὶ ἄνω /¹⁶ εἰρημένως παρανόμους ἐκθέσεις τοῦ ἀντιδίκου του κυρίου Εὐθυμίου Δεσύλα ἐπιτρό /¹⁷ που ἄνω εἰρημένου, ζητεῖ διὰ ἔργον δικαιοσύνης τὴν κύρωσιν τῆς τακτικῆς δικαίας /¹⁸ νομίμου ἀποφάσεως πρώτης ἀγωγῆς 22 παρελθόντος Σεπτεμβρίου τῆς ὁποίας /¹⁹ ἀποφάσεως, ὁ αὐτὸς Δεσύλας μέ τίτλον ἐπιτροπικῆς ὁποῦ ἡ Μαρία Καλούδη /²⁰ νόμιμος συμβία τοῦ Ἰωάννου Ζερνιώτη, εὕρισκομένου εἰς τοῦτον τὸν τόπον εἰς τὴν /²¹ ἐξουσίαν τοῦ ὁποίου εὕρσκεται καὶ ἡ ἄνωθεν γυνὴ του Μαρίας καὶ ἡ προῖκα τῆς /²² δοσμένη ἀπὸ τοὺς γονεῖς τῆς εἰς τὸν ἄνωθεν Ζερνιώτη, μέ τὴν προικοπαράδοσιν, /²³ πρᾶξις κύρ Θεοδοσίου Πετζάλη νοταρίου, καὶ ἐν ἐκείνῃ τὴν ὁποίαν ἤσυχα καὶ /²⁴ ἀτάραχα ποσσεδέρει εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ρηθεῖσα γυνὴ κατὰ τὸν

νόμον ἕως ὅπου / ²⁵ ἠύρισκεται εἰς τὴν ὑποταγὴν τοῦ ἀνδρός της, δὲν ἤμπορεῖ, οὔτε νὰ ἐπιχειριστῇ / ²⁶ οὔτε νὰ ἐκλέξῃ ἐπίτροπον δι' αὐτήν, ὥς ὁ ἄνωθεν κύρ Εὐθύμιος Δεσύλας / ²⁷ μὲ τὴν πλέον διζόρδινα καὶ παρανομίαν τοῦ κόσμου ἐπροσφέρθη μὲ τὴν / ²⁸ ἀναγεγραμμένην ἐπιτροπικὴν ζητώντας τὴν ἡλλοίωσιν τῆς ἄνωθεν ἀποφάσε / ²⁹ ως. Οὕτως ζητεῖ ὁ αὐτὸς Λοῦμπος. "Οθεν οἱ ἄνωθεν εὐγενεῖς κριταὶ καλῶς // φ. 1 β' / ³⁰ τὰ πάντα ἀκροασάμενοι καὶ βαθέως στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι / ³¹ ἀποφασίζοντες διορίζουν ὁμογνώμως τὴν κύρωσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ κριτηρίου / ³² τῆς πρώτης ἀγωγῆς σημειωμένη εἰς τὰς 22 τοῦ νῦν παρελθόντος Σεπτεμβρίου μὲ / ³³ ἐπεφύλαξιν τῆς Μαρίας Καλούδη, συμβίας τοῦ Ἰωάννου Ζερνιώτη, νὰ συντρέξῃ εἰς τὸ / ³⁴ Κριτήριο τῆς πρώτης ἀγωγῆς μὲ τοὺς μεθοδικοὺς τρόπους διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς προί / ³⁵ κός της καθὼς προβλέπει ὁ νόμος τοῦ Ἀνωτάτου Κολλέγιου τῆς (πάλαι) Βενετικῆς Διοί / ³⁶ κήσεως 1553 Νοεμβρίου 4 λυσεντζάροντας τὸν ἄνωθεν Λοῦμπον ἀπὸ τὴν / ³⁷ ζήτησιν τῶν ἐξόδων. ε'.

Νικόλαος Δεσύλας Πρόεδρος
Δημήτριος Σπυρίδων Πετζάλης Κριτής
Πανταζῆς Μπογδάνος Κριτής

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

Ακύρωση αποφάσεων των Προέδρων της Διοικήσεως Πρεβέξης

ΑΘΗΝΩΝ

Ὀκτωμβρίου 16

|| Νοεμβρίου 29. / Ἡ ἀντίκρυς ἀπόφασις ἐκηρύχθη παρ' / ἐμοῦ Κανγκελαρίου παρόντων τῶν μερῶν. / Ἐν τῇ Σεπτεμβρίου πρώτῃ / ἐνεφανίστη εἰς τοῦτο τὸ / εὐγενὲς Κριτήριο τοῦ / Συλλόγου τῶν πέντε ὁ κύρ / Ἀναστάσης Καλούλης τοῦ (ποτέ) Δημητρίου ὁ ὁποῖος / μὲ τὴν παρουσίαν του / εἰς [.....] τοῦ νόμου ἀπελάρει ἀγροικῶνα [...] // φ. 2α / νὰ εἶναι ἀπελάδα ἡ ἀντίκρυς ἀπόφασις ὅπου εἰς τοῦτο τὸ / εὐγενὲς Κριτήριο ἠκο/λούθησε εἰς τὰς 16 Ὀκτωμ/βρίου ἀπερασμένου, ἡ ὁ/ποία εἰσὶν εἰς βοήθειαν / τοῦ κυρίου Κωνσταντίνου / Δεσύλα τοῦ ποτὲ Γιαννάκη / καὶ εἰς ζημίαν καὶ βλάβην / τοῦ ἄνωθεν Ἀναστασίου Καλούλη. Καὶ τοῦτο διὰ τὸ / σεβάσμιον Κριτήριο / Πρεβέξης τοῦ Συλλόγου τῶν 5 / εἰς τὸ ὁποῖον ὁ / ταπεινὸς Ἀναστάσης Κα/λούλης θέλει προσφέρει τὸ δίκαιόν του διὰ τὴν / ἡλλοίωσιν τῆς ἀδίκου ἀ/ποφάσεως μὲ ἐπεφύλαξιν του εἰς ὅσον. ε' ||

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι Κριταὶ τοῦ Συλλόγου τούτης τῆς Πολιτείας κύριος Νικό / ² λαος Δεσύλας Πρόεδρος, κύριος Δημήτριος Πετζάλης, κύριος Πανταζῆς Μπογ / ³ δάνος, κύρ Ἰωάννης Μοναστηριώτης ἀτουὰλ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ κύρ Ἀνα / ⁴ στάση Δημουλίτζα κύρ Θεοδόσης Πετζάλης Κριτῆς ἀναπληρωτῆς, καθήμενοι / ⁵ ἤκουσαν ἀπὸ ἓν μέρος τὸν κύρ Ἀναστάση Καλούδη, ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὴν κύρωσιν / ⁶

τῶν δύο νομίμων ἀποφάσεων ἀκολουθημένων εἰς Πρέβεζαν, παρὰ τῶν / ⁷ εὐγενῶν Προέδρων τῆς ἰδίας Πολιτείας γιναμένας τῇ 9 8βρίου 1801 καὶ τῇ 7 / ⁸ 9βρίου τοῦ ἰδίου χρόνου, καὶ τὴν ἀναίρεσιν τῆς κάτωθεν ἀντιδίκου ἐκθέσεως. (Καὶ) οὐ / ⁹ τως ζητεῖ. Καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου ἤκουσαν τὸν κύρ [Ἄναστάση] Κωνσταντῇ Δεσύλα, / ¹⁰ υἱὸν καὶ κληρονόμον τοῦ ποτὲ Γιαννάκη, ὁ ὁποῖος προτεστάροντας ἰσχυρῶς / ¹¹ τὰς δημηγορίας καὶ ἄνω εἰρημένας ἐκθέσεις τοῦ ἄνωθεν ὀνομασμένου Ἀναστας / ¹² {σ}ίου Καλούδη, ἀντιδίκου του, ζητεῖ διὰ ἔργον δικαιοσύνης τὸ τάγιον ἥτοι ἡλλοίωσιν / ¹³ τῶν ἄνω εἰρημένων ἀτάκτων, ἀδίκων καὶ παρανόμων ἀποφάσεων τῶν εὐγενῶν / ¹⁴ κυρίων Προέδρων Πρεβέζης, μὲ τὲς ὁποῖες ἀγροικοῦν νὰ ἐκδώσουν τὸν ἄνωθεν Δεσύλα // φ. 2 α' / ¹⁵ μὲ μοναχὲς ψευδομαρτυρίες ὑποκειμένων γνωστῶν τούτης τῆς κοινότη / ¹⁶ τος ἀπὸ τὸ ὑποστατικὸν ἐλαιοστάσιον, πατρικὸν του, κείμενο εἰς τὸν Ἅγιον Τρύφωνα, / ¹⁷ {να} ἀκούϊστάδο ἀπὸ τὸν ἄνωθεν ποτὲ Γιαννάκη πατέρα του τῶρα χρόνους 18 / ¹⁸ τζίρκα μὲ τὰ πλέον βάλιδα καὶ νόμιμα ἄττα τῶν ποτὲ Βενετικῶν Κριτηρίων / ¹⁹ καὶ Συλλόγων καταλογάδα μὲ τὴν ἀναφορὰν τοῦ ἄνωθεν Κωνσταντίνου προσφερ / ²⁰ μενη εἰς τὰς 25 Ἰανουαρίου 1802 διὰ ὅσον καὶ εἰς ὅσον αὐτὴ περιέχει καὶ εἰς τὲς / ²¹ ἔξοδες. Ὅθεν οἱ ἄνωθεν εὐγενεῖς, ἀφ' οὗ πρὸ καιροῦ ἀκροάσθησαν καλῶς / ²² τὰ πάντα καὶ ἐπειδὴ ἐχρειάστη νὰ κάμουν ἀρκετὴν ἔρευναν καὶ σκέψιν εἰς τὰ / ²³ χαρτῖα τῶν ἄνωθεν μερῶν καὶ σκεψάμενοι πάλιν τὰ εἰρημένα χαρτῖα καὶ / ²⁴ μετὰ τὴν αὐτὴν σκέψιν, Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι, ἀποφασίζοντας διὰ / ²⁵ εἰς τὴν ἡλλοίωσιν τῶν δύο ἀποφάσεων ἀκολουθημένους παρὰ τῶν εὐγενῶν / ²⁶ Προέδρων τῆς Πρεβέζας πρὸς βοήθειαν τοῦ κυρίου Ἀναστασίου Καλούδη κυρῶ / ²⁷ νοντας οἱ αὐτοὶ εὐγενεῖς Κριταὶ τὰς ἐκθέσεις ἥτοι ἐστέξας τοῦ κυρίου Κωνσταντίνου / ²⁸ Δεσύλα τοῦ ποτὲ Ἰωάννου ἐπιφάλαγονται ὅμως κάθε ἄλλο δίκαιον τοῦ ἄνωθεν Κα / ²⁹ λούδη, ἐὰν ἡμπορῇ νὰ ἔχη νομίμως λυσεντζάροντας τὰ ἄνωθεν μέρη / ³⁰ ἀπὸ τὴν ζήτησιν κάθε ἐξόδου. Καὶ οὕτως ἔκριναν καὶ ἀπεφάσισαν μὲ μίαν / ³¹ βουλὴν καὶ γνώμην.

Νικόλαος Δεσύλας Πρόεδρος
Δημήτριος Πετζάλης Κριτῆς
Πανταζῆ Μπογδάνος Κριτῆς
Ἰωάννης Μοναστηριώτης Κριτῆς

3

**Επικύρωση τῆς πρωτόδικης ἀποφάσεως
(Νόμιμη ἀντιπροσώπευση γυναικός—**

Δικαίωμα προτιμήσεως γυναικός ἐπὶ ἐκποιηθείσης πατρικῆς περιουσίας)

Ὀκτωβρίου 23

Οἱ εὐγενεῖς καὶ σεβάσμιοι κύριοι Νικόλαος Δεσύλας Πρόεδρος, Δημήτριος

Πετζά/ ² λης, Ἀναστάσιος Δημουλίτζας, Πανταζῆς Μπογδᾶνος Κριτῆς διὰ ἀνα-
 πληρωτῆς / ³ ὁ κύρ Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης τοῦ Συλλόγου τῶν πέντε προσκα-
 θεζόμενοι ἐν κριτηρίῳ / ⁴ καὶ βήματι ἤκουσαν ἀπὸ ἓνα μέρος τὸν εὐγενῆ κύριον
 Γεώργιον Δεσύλα, // φ. 2β ' / ⁵ διαφεντευτὴν καὶ ἐπίτροπον τῆς κυρίας Μαρίας
 Γεροσίμου θυγατρὸς Μι / ⁶ χαῖλ καὶ συμβίας τοῦ κυρίου Βασιλείου Καμμένου ἀπὸ
 τὴν Πολιτείαν Πρεβέζης μὲ / ⁷ τὴν ἐπιτροπικὴν 6 Αὐγούστου ὕστερου ἀπερασμένου
 πρᾶξις τοῦ εὐγενοῦς κυρίου / ⁸ Πέτρου Βαλεντίνη νοταρίου τῆς ἄνωθεν Πρεβέζης, ὁ
 ὁποῖος ἐπίτροπος ἔχον / ⁹ τας καθαρὰς ἀποδείξεις τῶν εὐγενῶν κυρίων Κριτῶν
 πόσον νόμιμος σωστὴ / ¹⁰ καὶ δικαία εἶναι ἡ ζήτησις ὅπου ἡ ἄνω εἰρημένη Μαρία
 προσφέρει διὰ τὴν / ¹¹ ἔξαγορὰν τῶν εἴκοσι ριζαρίων ἐλαιῶν μὲ τὴν τοποθεσίαν
 τοὺς ἀπὸ τὸ ὑπο / ¹² στατικὸν κείμενο εἰς τὴν ὀνομασίαν Λογγίδια, σύνορα τῆς
 ἄνωθεν Πρεβέζης, / ¹³ πωλημένας ἀπὸ τὸν ἄνωθεν κύρ Μιχαῖλ πατέρα της, καὶ
 ἀπὸ τὸν ἀνύπαν / ¹⁴ δρον ἀσθενισμένον καὶ μισαποθάμενον υἱὸν τοῦ Χρήστον πρὸς
 τοὺς Χριστόδουλον / ¹⁵ Γερόδρακον καὶ Δημήτριον Πέτρον τώρα ὁπὲ ὥς εἰς τὸ
 κοντράτο 11 Μαρτίου, / ¹⁶ 1798 πρᾶξις ποτὲ Δημητρίου Λεκατζᾶ νοταρίου Πρεβέ-
 ζης, τὴν ὁποίαν ἔξαγορὰ / ¹⁷ ἡ αὐτὴ Μαρία τὴν ζητεῖ νὰ τὴν κάμη μὲ ἄσπρα ἐδικά
 της καὶ ὄχι τοῦ / ¹⁸ συμβίου της ἀπὸ γρῶσια τετρακόσια ὅπου ἔλαβε εἰς τὸν καιρὸν
 τῆς νυμφεύ / ¹⁹ σεῶς της εἰς κεράσματα ἐδικῶν εἰς [εἰς] φιλονάδες κατὰ τὴν συ-
 νήθειαν / ²⁰ ἐκείνης τῆς Πολιτείας τὰ ὅποια ἐξουσιάζει ἑτοιμὴ νὰ ὁμώσῃ καὶ ἑτοιμὴ
 ἀκό / ²¹ μὴ νὰ ἀποδείξῃ νομίμως, ἐὰν τὸ γνωρίσῃ χρειάζόμενο ἡ δικαιοσύνη τῶν /
²² εὐγενῶν Κριτῶν, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἄνωθεν ἀσθενισμένος αὐτάδελφός της Χρήστος /
²³ τόσον μὲ τὴν ὑπογραφὴν του εἰς τὸ ἄνωθεν κοντράτο ὅσον καὶ μὲ τὸ κοστι / ²⁴
 τοῦτο τοῦ 4 τοῦ τρέχοντος γραμμένο εἰς τὴν κανγκελαρίαν τῆς πρώτης δικανικῆς /
²⁵ ἀγωγῆς Πρεβέζης ἔμεινε παντελῶς ἐνδυμένος ἀπὸ προτίμησιν τέτοιας ἔξα / ²⁶
 γορᾶς καὶ μὲ τὸ ἄνωθεν πούλητῆς Μιχαῖλ Γεροσίμου δὲν ἔχει ἄλλο τέκνον / ²⁷ οὔτε
 ἀρσενικὸν οὔτε θηλυκὸν ἀπὸ τοὺς ἄνωθεν ὀνομασμένους Χρήστον καὶ / ²⁸ Μαρίαν
 κενὴ κατὰ φύσιν κατὰ νόμον καὶ κατὰ δίκαιον ἡ προτίμηση τῆς / ²⁹ ρηθείσης ἔξα-
 γορᾶς εἰς τὴν αὐτὴν Μαρίαν, ὥς μόνη ἐγγυτοτέρα ἐξ αἵματος, / ³⁰ καὶ εἰς τοῦτο δὲν
 ἔμπορεῖ νὰ μείνῃ καμμία ἀμφιβολία τῆς δικαιοσύνης / ³¹ τῶν εὐγενῶν Κριτῶν. Διὰ
 τοῦτο ὁ ἄνω εἰρημένος κύριος ἐπίτροπος Δεσύ / ³² λας ὀνόματι, ὥς συμβαίνει εὐ-
 λαβῶς, ζητεῖ καὶ ἰκετεύει ἀπὸ τὴν ἄσπιλον καὶ / ³³ ἀπροσωπόληπτον δικαιοσύνην
 τῶν εὐγενῶν κριτῶν γιομᾶτο σπάτζο ἂ / ³⁴ ποτάγιο ἦτοι ἡλλοίωσιν τῆς ἀτάκτου,
 ἀπρεποῦς καὶ κακῆς ἀποφάσεως τοῦ εὐγενοῦς // φ. 3 α ' / ³⁵ {γενοῦς} Συλλόγου
 Πρεβέζης 28 Ἰουλίου ὕστερου ἀπερασμένου διὰ νὰ μείνῃ λαουδά / ³⁶ δα καὶ κυρω-
 μένη ἡ τακτικὴ, δικαία καὶ νόμιμος ἀπόφασις τοῦ Κριτηρίου τῆς πρώ / ³⁷ τῆς δικα-
 νικῆς ἀγωγῆς τῆς ἄνωθεν Πρεβέζης 9 τοῦ ἄνωθεν Ἰουλίου μὲ τὴν / ³⁸ στερέωσιν τῆς
 ἀναφορᾶς τοῦ ἄνωθεν κυρίου ἐπιτρόπου προσφερμένη εἰς τὰς 20 / ³⁹ τοῦ τρέχοντος
 διὰ ὅλον καὶ εἰς ὅλον καὶ ὥς εἰς αὐτὴν μὲ δυνατόν προτέστο εἰς / ⁴⁰ τὲς δημηγορίες

καὶ ἐκθέσεις τοῦ κυρίου Σταμάτη Φιλόπουλου γενικοῦ ἐπιτρό / ⁴¹ που τοῦ κυρίου Χριστοδούλου Γεροδράκου καὶ γυνῆς Ἑλένης, χήρας τοῦ ποτὲ Δημη / ⁴² τρίου Κοκκάλα, τίτλον καὶ συμβαίνει ἀντίδικος τῆς ἀναγεγραμμένης Μαρίας / ⁴³ καὶ εἰς τὰς ἐξοδες. Καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου ἤκουσαν τὸν Σταμάτην Φιλόπουλον / ⁴⁴ ἐπίτροπον τοῦ Χριστοδούλου Γεροδράκου καὶ τῆς χήρας Ἑλένης συμβίας τοῦ / ⁴⁵ ποτὲ Δημητρίου Πέτρου Κοκκάλα α[.]ουτριτζε αὐτὴ ἡ χήρα Ἑλένη τῆς / ⁴⁶ κρίσεως, ὁ ὁποῖος προτεστάροντας ἰσχυρῶς τὴν ἄνωθεν ἀντίδικον ἐκθεσιν καὶ / ⁴⁷ δημηγορίαν ζητεῖ ἀπὸ τὴν ἄσπιλον δικαιοσύνην τούτου τοῦ ἱεροῦ βή / ⁴⁸ ματος τὴν ἀποδίωξιν εἰς τὰ ζητήματα τῆς κυρίας Μαρίας, συμβίας τοῦ Βα / ⁴⁹ σιλείου Καμμένου καὶ θυγατρὸς τοῦ Μιχαήλ Γεροσίμου, μὲ τὰ ὅποια ζητεῖ νὰ / ⁵⁰ προτιμηθῇ εἰς τὰς ἐλίες ριζάρια εἰκοσι κείμενες εἰς τὰ Λογγίδια εἰς τὸ / ⁵¹ σύνορον τῆς Πρέβεζας πωλημένες αὐτὰς ἀπὸ τὸν ρηθέντα Γεροσίμον / ⁵² πατέρα τῆς ὡς φαίνεται μὲ τὸ κοντράτον τῆς πωλήσεως 1798 Μαρτίου 11 εἰς τὰς / ⁵³ πράξεις τοῦ κυρίου Δημητρίου Λεκατζᾶ νοταρίου Πρεβέζης εἰς καιρὸν ὅπου ἡ αὐτὴ / ⁵⁴ ἔχει ἀδελφὸν ἀρσενικὸν καὶ τὸ εἰκοστὸν δεύτερον Κεφάλαιον τοῦ τρίτου Βιβλίου / ⁵⁵ τοῦ Στατούτου τῶν Νόμων τῆς Βενετικῆς Πολιτείας μὲ τοὺς ὁποῖους εἴμεθα διορισμένοι / ⁵⁶ νὰ πολιτευώμεθα δὲν τῆς τὸ συγχωρεῖ ἐπειδὴ καὶ λέγει ὅτι ἐὰν ὁ πωλητὴς δὲν / ⁵⁷ ἔχει ἀρσενικά καὶ ἔχει μόνον θηλυκὰ τότε αὐτὰ ἡμποροῦν νὰ ἀγοράσουν / ⁵⁸ τὸ πρᾶγμα ὅπου πωλεῖται καὶ μᾶλλον ἐὰν ὁ υἱὸς δὲν ἦτον δὲν ἡμποροῦσε / ⁵⁹ ἡ ἄνωθεν κυρία Μαρία νὰ ἔχη προτίμησιν ἐξαγορᾶς εἰς τὴν ζωὴν τοῦ / ⁶⁰ πατρὸς τῆς ἐπειδὴ εἶναι ὑποκείμενη εἰς τὸν ἄνδρα καὶ δὲν ἔχει δημηγορίαν / ⁶¹ νομοθετημένη ἀλλ' οὔτε ἀσυκουρατζίον τῆς προικός τῆς, ὡς ὁ νόμος διο / ⁶² ρίζει διὰ ὅλα τὰ ἄδικα καὶ ἄνομα ζητήματα τῆς ἄνωθεν γυναικὸς Μαρίας. // φ. 3β' / ⁶³ Ὁ ταπεινὸς Σταμάτης, ἐπίτροπος ὡς ἄνωθεν μὲ τὴν δύναμιν τῶν νόμων / ⁶⁴ εὐλαβῶς ἱκετεύει τὴν κύρωσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ εὐγενοῦς Συλλόγου / ⁶⁵ τῶν πέντε Πρεβέζης σημειωμένη 28 Ἰουλίου ὕστερου ἀπερασμένου εἰς ὃ / ⁶⁶ σον σαφέστατα ἀπεδείχθη καὶ εἰς τὰς ἐξοδες. Ὅσοι θεν οἱ ἄνωθεν εὐ / ⁶⁷ γενεῖς κριταὶ καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι καὶ καλῶς σκεπτόμενοι, / ⁶⁸ (Χριστοῦ) τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι, ἀποφασίζοντες διορίζουν τὴν κύρωσιν τῶν / ⁶⁹ ἐκθέσεων τοῦ κυρίου Σταμάτη Φιλόπουλου ἐπιτρόπου τῶν ἀπόντων Χριστοδού / ⁷⁰ λου Γεροδράκου καὶ τῆς κυρίας Ἑλένης χήρας τοῦ ποτὲ Δημητρίου Κοκκάλα. ε'.

|| Τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ / Ἡ ἀντίκρυς ἀπόφασις / ἐκηρύχθη / παρόντων τῶν εἰρημένων ἐπιτρό/πων παρ' ἐμοῦ Κανγκε/λαρίου. |

Νικόλαος Δεσύλας Πρόεδρος
Δημήτριος Πετζάλης Κριτῆς
Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης Κριτῆς ἀναπληρωτῆς

Ακύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως

Ὁκτωμβρίου 28 ἐν τῇ Πάργα

11 Ὁκτωμβρίου 30. / Ἡ ἀντίκρυς ἀπόφασις ἐκηρύχθη/ παρόντων / τῶν ἀντίκρυς ἐπιτρό/πων παρ' ἐμοῦ Κανγκελαρίου. / Τῇ ἰδίᾳ ἡμέρᾳ / ἐνεφανίστη (...) ὁ ἀντίκρυς κύριος Γεώρ/γ(ης) Βασιλᾶς, τίτλῳ ὡς / συμβαίνει, ὁ ὁποῖος πα/ραπονούμενος εἰς τὴν/ ἀντίκρυς ἀπόφασιν [.....] Σύλλογον [../..] 11.

Οἱ εὐγενέστατοι καὶ περιβλεπτοὶ κύριοι Νικόλαος Δεσύλας, Δημήτριος Πετζάλης / ² Πανταζῆς Μπογδᾶνος, Ἀναστάσιος Δημουλίτζας Κριταὶ ἐνεργηταὶ καὶ διὰ / ³ ἀναπληρωτῆς ὁ κύρ Γρηγόριος Βασιλᾶς, διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ Ἰωάννου / ⁴ Μοναστηριώτη, καθήμενοι ἐπὶ τόπῳ καὶ βήματι ἤκουσαν ἀπὸ ἐν μέρος τὸν / ⁵ κύρ Εὐθύμιον Δεσύλα, ἐπίτροπον τοῦ ἄποντος Σωτηράκη Σολδαδογιάννη, / ⁶ ὁ ὁποῖος ζητεῖ τὸ λάουδον τῶν δύο ἀποφάσεων, ἡ πρώτη εἰς τὸ εὐγενές / ⁷ Κριτήριον πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέξης στὰς 19 Ἰουλίου 1802 καὶ ἡ ἕτερη εἰς / ⁸ τὸν εὐγενές Σύλλογον τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε τῆς ἰδίας χώρας εἰς τὴν πρώτη Αὐ / ⁹ γούστου τοῦ ἰδίου χρόνου, καὶ τὴν ἡλλοίωσιν τῆς ἀναφορᾶς τοῦ εὐγενοῦς κυρίου / ¹⁰ Νικολάου Κιτζέλη προσφερμένη εἰς τὸν ἄνω εἰρημένον Σύλλογον στὰς 9 Δι / ¹¹ κεμβρίου ὅσον καὶ ἄττου γεναμένου ἀπὸ τὸν ἰδίον Σύλλογον διὰ τὸ ριασκόλ / ¹² τὸ στὰς 27 Φεβρουαρίου 1803, καὶ μετ' ἐπὶ τῆς κατωθεν ἀντιδικου ἐστέξας. / ¹³ Καὶ οὕτως ζητεῖ // φ. 4 α' / ¹⁴ {καὶ οὕτως ζητεῖ}. Ἦκουσαν καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τὸν εὐγενῆ κύριον Γεώργιον Βασιλᾶ, / ¹⁵ ἐπίτροπον τοῦ κυρίου Ἰωάννου Βούδα, ἐπιτρόπου γενικοῦ τοῦ εὐγενοῦς κυρίου / ¹⁶ Νικολάου Κιτζέλη, ὁ ὁποῖος Βασιλᾶς ἐπειδὴ ἀπόδειξε τῆς δικαιοσύνης / ¹⁷ ὅτι ὁ Σωτηράκης Σολδαδογιάννης μετ' τὸν πλέον ἄτακτον, καὶ ἄδικον τρόπον / ¹⁸ ἐπικαλεσ<θ>εῖς εἰς τοῦτο τὸ σεβάσμιον βῆμα τὸ σεβασμιώτατον καὶ δικαιοτάτον / ¹⁹ ἄττο τοῦ ριασκόλτο τοῦ σεβασμίου Συλλόγου Πρεβέξης, σημειωμένο 27 / ²⁰ Φεβρουαρίου ὕστερον ἀπερασμένου, μετ' τὸ ὁποῖον ἡ δικαιοσύνη ἐκείνων τῶν εὐγενῶν / ²¹ Κριτῶν ἐδεκρετάρισε νὰ τραταριστῇ νεωστὶ ἡ διαφορὰ τῶν μερῶν ἡ κα / ²² κα διακριμένη μετ' τὴν πλέον ἄτακτον ἄδικον καὶ σουλφούρεα ἀπόφασιν / ²³ τῶν προκατόχων τους σημειωμένη πρώτη Αὐγούστου 1802: ἀπὸ μισὸ βότο / ²⁴ εἰς ὄφελος τοῦ Σωτηράκη εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐφυλάχθη οὔτε πρᾶξις, οὔτε τάξις, / ²⁵ οὔτε νόμος, οὔτε δικαιοσύνη ο[....] γιναμένη ἔπειτα ἀπὸ μίαν ἡμέραν ὅπου / ²⁶ ὁ κύρ Κιτζέλης ἐπρόσφερε ἀναφορὰν μετ' καπίτολο μαρτύρων, ὡς ἐν τῇ / ²⁷ 31 Ἰουλίου ζητημένη μετ' τὴν ἔννοιαν τῆς τακτικῆς καὶ δικαίας ἀποφάσεως τῶν / ²⁸ ἰδίων κριτῶν σημειωμένη εἰς τὰς 29 τοῦ αὐτοῦ Ἰουλίου, ζητεῖ διὰ ἔργον δικαι / ²⁹ οσύνης τὴν ἀνουλατζιὸν τῆς ρηθείσης παρανόμου ἐπικαλέσεως καὶ τὴν κύρω / ³⁰ σιν τοῦ ἄνω εἰρημένου σεβασμίου δεκρέτου 27 Φεβρουαρίου διὰ ὅλον

καὶ εἰς ὅλον καὶ ὡς / ³¹ εἰς αὐτὸ μὲ δυνατὸν πρετέστο εἰς τὰς ψευδεῖς καὶ ἀπατη-
λὰς δημηγορίας καὶ / ³² ἐκθέσεις ἀβερσάριας καὶ εἰς τὰς ἔξοδες. Ὅθεν οἱ ἄνωθεν
εὐγενεῖς Κριτὲς / ³³ καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι, Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσά-
μενοι, ὁμογνώ / ³⁴ μως ἀποφασίζοντες διορίζουν τὴν κύρωσιν τῶν ἐκθέσεων (ἥτοι
ἐστέζων) / ³⁵ τοῦ κυρίου Εὐθυμίου Δεσύλα ἐπιτρόπου τοῦ ἄποντος Σωτηράκη
Σολδαδογιάννη / ³⁶ ἐκ Πρεβέζης. ε'.

Νικόλας Δεσύλας Πρόεδρος
Δημήτριος Πετζάλης Κριτὴς

5

Ἐφεση—ἀκύρωση τῆς πρωτόδικης αποφάσεως
(διαφορὲς ἀπὸ εταιρική σχέση)

Ὀκτωβρίου 30

Οἱ εὐγενεῖς καὶ σεβάσμιοι Κριταὶ τοῦ Συλλόγου τῶν πέντε κύριος Νικόλαος
Δεσύλας, / ² κύριος Δημήτρης Πετζάλης, κύριος Ἀναστάσιος Δημουλίτζας, κύριος
Πανταζῆς / ³ Μπογδᾶνος καὶ κύριος Ἰωάννης Μοναστηριώτης προκαθεζόμενοι. ε'.

Ἦκουσαν / ⁴ ἀπὸ ἓν μέρος τὸν ταπεινὸν Ἰωάννην Μανιάκη, ἐπίτροπον τοῦ ἄπο-
ντος / ⁵ κυρίου Δημητρίου Κοντούρα ὅπου κάνει καὶ διὰ ὄνομα τοῦ ἄποντος Κων-
σταντίνου / ⁶ Μίχου Ζαγορήσιου, συντροφὸν τῆς φάμπρικας σαπουνίου ἀπὸ τὴν
χώραν / ⁷ τῆς Πρέβεζας, ὁ ὁποῖος ζητεῖ διὰ ἔργον δικαιοσύνης τὴν στερέωσιν τῆς / ⁸
ἀναφορᾶς του παρρησιασμένη εἰς τοῦτο τὸ βῆμα στὰς 28 τοῦ τρέχοντος διὰ τὸ / ⁹
ἀποτέλεσμα ὅτι νὰ μείνῃ διορισμένη ἡ ἡλλοίωσις τῆς πρώτης περιόδου τῆς ἀ / ¹⁰
ποφάσεως τοῦ Κριτηρίου τῆς πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης στὰς 8 Αὐγούστου ὕστερου /
¹¹ ἀπερασμένου, ὅπου ὁρίζει νὰ τοῦ δοθοῦν τὰ γρόσια 73, χωρὶς νὰ γέ / ¹² νῃ ὁ
λογαριασμὸς τῆς συντροφίας τους, ὄντας ἀπερασμένος ὁ διορισμένος / ¹³ καιρὸς
τῶν ἑξῆ μηνῶν καὶ τοῦ χρόνου ὅπου εἶναι διορισμένο μὲ τὸ συμφω / ¹⁴ νικὸ γράμμα
τῆς συντροφίας τους, σημειωμένο στὰς 20 Ἀπριλίου 1802, / ¹⁵ ὅπου μὲ τὸν λογα-
ριασμὸν ὅπου εἶναι εἰς τὰ βιβλία τῆς συντροφίας ἔχει / ¹⁶ νὰ λάβῃ ὁ ἄνωθεν Μα-
ντούρας περισσότερον ἀπὸ τὸ εἶ τι τοῦ ἀπαρθενέβη, / ¹⁷ νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ μερτικόν
του τὰ διάφορα καὶ ἀπὸ τὰ γρόσια ἑξήντα τῆς / ¹⁸ συμφωνισμένης συντροφίας
τους, ὡς καλῶτα ἀποδείχθη τὸ θέμα, τὸ νό / ¹⁹ημα, τὸ θεμέλιον καὶ ἡ σύγκρισις
τῆς διορίσεως τοῦ κοντράτου τῆς συμ / ²⁰φωνίας τους ὅτι: ὅποταν ἐβγάλη ὁ κύριος
Μαντούρας σαποῦνι κα / ²¹ λῆς καλιτᾶς νὰ τοῦ δίνη ἡ συντροφία πρὶν τοῦ λογα-
ριασμοῦ ἀκόντο / ²² τοῦ μερτικοῦ του τὰ διάφορα καὶ τῶν ἑξήντα γροσίων γρόσια
251 τὸν / ²³ πᾶσα μῆνα, μὰ ὅχι νὰ τοῦ δίνονται ἀπὸ τὰ καπιτάλια εἰς καιρὸν / ²⁴
ὅπου ἔλαβε περισσότερον ἀπὸ αὐτὰ. Νὰ διοριστῇ ἡ στερέωσις τῆς / ²⁵ ἰδίας ἀνα-

φορᾶς τοῦ 28 τοῦ τρέχοντος διὰ τὸ ἀποτέλεσμα ὅτι νὰ γέ / ²⁶ νη ὁ λογαριασμὸς ἀπὸ τίμια ὑποκείμενα καὶ βάνοντας ἀρκετὴν / ²⁷ πιενγκιαρία διὰ ὅσον ἀποδειχθεῖ εἰς βάρος τοῦ αὐτοῦ Μαντούρα διὰ / ²⁸ τὸ χαλασμένο σαπούνι, κατὰ τὴν διόρισιν τῆς εἰρημένης ἀποφάσεως // φ. 5α' / ²⁹ 8 Αὐγούστου, καὶ διὰ νὰ κάνη σαπούνι καλῆς καλιτᾶς κατὰ τὴν ὑπό / ³⁰ σχεσιν τοῦ κοντράτου τοὺς προτεστάροντας ἰσχυρῶς τὴν δημηγορίαν / ³¹ καὶ ἔκθεσιν τοῦ ἀντιδίκου κυρίου Μαντούρα μαχόμενος νὰ ἀπατήση / ³² τὴν δικαιοσύνην σας καὶ νὰ ἀποβάλῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ σεπτοῦ βήματος / ³³ τῆς δικαιοσύνης ἐτούτου τοῦ Κριτηρίου μὲ τὴν ἀναίρεσιν τῆς ἀναφορᾶς / ³⁴ τοῦ κυρίου Μαντούρα εἰς ὅσον ἀντιστρόφως ζητεῖ στὰς 8 τοῦ τρέχοντος καὶ / ³⁵ τὴν ἡλλοίωσιν τῶν κοστιτούτων τοῦ αὐτοῦ Μαντούρα διζόρδινα καὶ ἄδικα παρρησι / ³⁶ ασμένα στὰς 11 καὶ 18 Αὐγούστου ἀπερασμένου καὶ εἰς τὲς ἐξοδες. / ³⁷ Ἦκουσαν καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τὸν κύρ Ἀθανάσιον Μαντούρα, ὁ ὁποῖος προ / ³⁸ τεστάροντας ἰσχυρῶς τὰς ἀπατηλὰς καὶ δολερὰς δημηγορίας καὶ ἐκ / ³⁹ θέσεις τοῦ κυρίου Ἰωάννου Μανιάκη, ἐπιτρόπου τοῦ ἄπον<τος> κυρίου Δημητρίου / ⁴⁰ Κοντούρα ἀντιδίκου του, ζητεῖ ταπεινὰ ἰκετεύει διὰ τῆς ἀσυγκρίτου / ⁴¹ καὶ ἀπροσωπολήπτου δικαιοσύνης τῶν εὐγενῶν κυρίων Κριτῶν / ⁴² νὰ μένῃ ἀποφασισμένο ἡ κύρωσις τῆς διορίσεως πρώτης περιό / ⁴³ δου τῆς ἀποφάσεως πρώτης δικανικῆς ἀγωγῆς Πρεβέξης 8 / ⁴⁴ Αὐγούστου ὕστερου ἀπερασμένου διὰ νὰ λαβῇ ὁ Μαντούρας ἀπὸ τὸν / ⁴⁵ Κοντούρα κασιέρη καὶ σύντροφόν τοὺς Κωνσταντῖνον Μίχου Ζαγορήσιον / ⁴⁶ γροῖα ἐβδομητατοῖα τῶν μηνιατικῶν γροσίων 251 τὸν κάθε / ⁴⁷ μῆναν διορισμένα μὲ τὸ κοντράτο 20 Ἀπριλίου 1802. Ἐτι ἐπεὶ / ⁴⁸ δὴ ὁ ρηθεὶς Μαντούρας ἀποδείξει τῆς δικαιοσύνης ὅτι ἐζήτησε τοῦ / ⁴⁹ κασιέρη Κοντούρα ἐσχόλασεν ἡ φάμπρικα τοῦ σαπουνίου {ου} μὲ ὁ / ⁵⁰ λον ὅπου εἰς σὲ ὀλίγες ἡμέρες μετὰ τὴν ἄνωθεν ἀπόφασιν, / ⁵¹ ὁ Κοντούρας ἔλαβε εἰς Πρέβεζα ἕναν ἀριθμὸν ἀλκαλίας ὅπου τοῦ ἦφε / ⁵² ρεν ἀπὸ Μησίνα ὁ καπετὰν Γαβρίλης καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ / ⁵³ δώσῃ ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Μαντούρα διὰ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν φάμ / ⁵⁴ πρικα μένει ἐλπίδα τῆς ἀναγκαιοτάτης θροφῆς τῆς ἐπτωχῆς / ⁵⁵ φαμιλίας του, ὡς ἀποδείχνεται μὲ τὰ δύο κοστιτούτα πρετέστου προσ / ⁵⁶ φερμένα παρὰ τοῦ Μαντούρα εἰς τὴν καγκελαρίαν τῆς πρώτης ἀγω / ⁵⁷ γῆς Πρεβέξης 11 καὶ 18 Αὐγούστου ὕστερου ἀπερασμένου, ζητεῖ / ⁵⁸ ὁμοίως καὶ ταπεινὰ ἰκετεύει νὰ μένῃ ἀποφασισμένο ἡ κύρωσις // φ. 5β' / ⁵⁹ τῶν προτέστων ζητημένων εἰς τὸ βῆμα τοῦ ρηθέντος Κριτηρίου πρώτης / ⁶⁰ ἀγωγῆς Πρεβέξης μὲ τὸ δεύτερον κεφάλαιον τῆς ἔκθεσιν τοῦ / ⁶¹ Μαντούρα καὶ ἡλλοιωμένο ἀδίκως μὲ τὴν διόρισιν τῆς δευτέρας / ⁶² περιόδου τῆς ἄνω εἰρημένης ἀπόφασης 8 Αὐγούστου, μὲ τὴν ἀναί / ⁶³ ρεσιν τῆς ἀτάκτου καὶ ἀδίκου ἀναφορᾶς Κοντούρα προσφερ / ⁶⁴ μένη παρὰ τοῦ κυρίου ἐπιτρόπου τοῦ Ἰωάννη Μανιάκη εἰς τὰς 28 / ⁶⁵ τρέχοντος μὲ ξένα καὶ ἀλλότρια ρητὰ τὰ ὅποια ἀπαρθενεύουν / ⁶⁶ εἰς ἕνα Κριτήριον πρώτης ἀγωγῆς καὶ ὅχι εἰς τοῦτο τὸ σεβάσ / ⁶⁷ μιον βῆμα τούτου τοῦ εὐγενοῦς Συλλόγου σας ρελεβάροντας ὁ Μαντούρας / ⁶⁸ ὅσον Ε' κατὰ εἰς τὲς ἐξοδες. / ⁶⁹

“Οθεν ἡ αὐτῶν εὐγένεια καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι καὶ με σκέ / 70 ψιν στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι ἀποφασίζοντας / 71 διορίζουν τὸ λάουδον τῶν ἐκθέσεων τοῦ κύρ Ἀθανασίου Μαντούρα τὸ ἀ / 72 ποτέλεσμα νὰ λάβῃ αὐτὸς ἀπὸ τοὺς συντρόφους του κυρίου Δημήτριον / 73 Κοντούρα καὶ Κωνσταντῖνον Μίχου Ζαγορήσιον τὰ γρόσια 73 καὶ τὰ / 74 ντάνα ἀπὸ τὴν ἡμέραν 11 Αὐγούστου ὕστερον ἀπερασμένου καὶ ἕως / 75 τὴν σήμερον διὰ τὴν σχολασμένην φάμπρικα σαπουνίου. Εἰς τὴν ὁποί / 76 αν ἡμέραν ὁ Μαντούρας με τὸ κοστιτοῦτο του, παρρησιασμένο εἰς τὴν / 77 καγκελαρίαν τοῦ Κριτηρίου τῆς πρώτης δικανικῆς ἀγωγῆς Πρεβέζης / 78 ὅπου τοὺς ἐπροτεστάρησε καὶ τοῦτο ἐκεῖνο ὅπου μένει ἐγνωρισμένο / 79 ἀπὸ δύο πρακτικοὺς τῆς φάμπρικας σαπουνίου ὅπου συμφώνως θέλει / 80 ἐκλέξουν φυλασσόμενα τὰ δικαιολογήματα τοῦ ἄνωθεν Κοντούρα καὶ / 81 Ζαγορίου διὰ τὸ χαλασμένο σαπουνί καὶ λογαριασμοὺς νὰ μείνουν / 82 θεωρημένα καὶ τελειωμένα με τοὺς ρηθέντας πρακτικοὺς ἀνθρώπους / 83 εἰς τὲς ζημίες ἐὰν εἰσὶν καὶ ὑποχρεώνοντας τὸν Κοντουρᾶ κασέρη / 84 νὰ δώσῃ τοῦ Μαντούρα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐξακολουθήσιν τῆς φάμ / 85 πρικας σαπουνίου ἕως τὴν τελείωσιν τῶν δύο χρόνων κατὰ τὸ κοντράτο / 86 20 Ἀπριλίου 1802. Καὶ οὕτως ἔκριναν καὶ ἀποφάσισαν.

Ἠ Νοεμβρίου 4./ Ἡ ἀντίκρυς ἀπόφασις ἐκηρυχθῇ τῶν μερῶν /παρ’ ἐμοῦ κανγκελαρίου Ἠ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Νικόλαος Δεσύλας Πρόεδρος
/ φ. 6α / Δημήτριος Πετζάλης Κριτής
Ἰωάννης Μοναστηριώτης Κριτής

6

**Ἐφεση—μεταρρύθμιση τῆς πρωτόδικης αποφάσεως
(ανθρωποκτονία)**

Ἠ1803 Δικεμβρίου 11Ἠ

Οἱ εὐγενέστατοι καὶ σεβάσμιοι κύριοι Νικόλαος Δεσύλας Πρόεδρος, / 2 Πανταζῆς Μπογδᾶνος, Ἰωάννης Μοναστηριώτης, Ἀναστάσιος Δημου / 3 λίτζας κριταὶ τοῦ σεβασμίου Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε / 4 τῆς Δικανικῆς καὶ Ἐνγκληματικῆς Διοικήσεως Πάργης καὶ διὰ / 5 ἀναπληρωτῆς ὁ κύρ Γιαννάκης Πετζάλης τοῦ ποτὲ Στέλιου καθεζόμε / 6 νοι ἐν κριτηρίῳ καὶ βήματι ἐπαρρησιάσθησαν ἐνώπιόν τους ὁ παπα— / 7 Ἰωάννης Καλούλης καὶ ὁ Ἀναστάσης Πλασκασοβέτης τοῦ ποτὲ Γιωργάκη, / 8 ὁ πρῶτος πατὴρ τοῦ φυλακωμένου φονέως Γεωργίου Καλούλη καὶ ὁ / 9 δεύτερος πατὴρ τοῦ ποτὲ φονεμένου Γιαννούτζου Πλασκασοβέτη καὶ λα / 10 βόντες εἰς ἐξέτασιν τὴν δικαστικὴν ἀπόφασιν τὴν γεναμένην / 11 ἀπὸ τὸ εὐγενὲς Κρι-

τήριον τῆς πρώτης δικανικῆς καὶ ἐγκληματι / ¹² κῆς ἀγωγῆς κατὰ τοῦ φυλακωμέ-
νου Γεωργίου Καλούλη, κατηγορηθέν / ¹³ τος παρὰ τοῦ κυρίου Ἀναστασίου Πλα-
σκασοβέτη ὡς φονέως τοῦ ποτὲ Για / ¹⁴ ννούτζου υἱοῦ του, τὴν ὁποίαν ἀπόφασιν ὁ
ἄνωθεν ὑπεύθυνος Καλούλης / ¹⁵ ἐπικαλέσατο εἰς τοῦτο τὸ σεβάσμιον κριτήριον
ὀρίσαντες ἀμφοτέρω / ¹⁶ τὰ μέρη καὶ ἀκροασάμενοι τὰς τε κατηγορίας τοῦ ἐνὸς καὶ
τὰς / ¹⁷ ἀπηλογίας τοῦ ἄλλου καὶ πρὸς τούτοις καλῶς διασκεψάμενοι ὅλα τὰ / ¹⁸
χαρτία τὰ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐν ταύτῳ δὲ τὸ θεληματικὸν / ¹⁹ κοστιτοῦτο
τοῦ αὐτοῦ κυρίου Ἀναστασίου μὲ τὸ ὅποιον ἀφίσταται ἀπὸ κάθε / ²⁰ ἐκδικητικὴν
αἵτησιν ἢ πρετέζα ἐναντίον τοῦ αὐτοῦ Καλούλη [...] / ²¹ μόνον προσαιτεῖ παρὰ τῆς
δικαιοσύνης ἵνα ὁ αὐτὸς φονεὺς // φ. 6 β' / ²² ἐξορισθῇ ἀπὸ τοῦτον τὸν τόπον ἐφ'
ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ αὐτοῦ παραπονε / ²³ μένου Πλασκασοβέτη. Ἀκριβῶς τέλος πά-
ντων κατασκεψάμενοι / ²⁴ τὰ πάντα καὶ γνωρίσαντες ὅτι ὁ τοιοῦτος φόνος ἐστάθη
ἀπεργασμέ / ²⁵ νος διὰ μέσου δουφεκιᾶς μὲ σκάγια εἰς ὥραν ἔριδος χωρὶς προμε /
²⁶ λήτησιν ἢ προδοσίαν καὶ ὅτι ἐσυνέβη εἰς καιρὸν τῆς ἀναρχίας / ²⁷ εἰδότες δὲ
προσέτι ὅτι διὰ καταδρομῆς τῶν παραπονουμένων / ²⁸ ὁ πατὴρ τοῦ ἄνωθεν
ὑπευθύνου Καλούλη χωρὶς ὑπεύθυνον αἰτίαν / ²⁹ του καθυπεβλήθη εἰς στενὴν
φυλακὴν διὰ μῆνας ὀκτώ, ἥτοι ν(ούμερ)ου 8, / ³⁰ προπάντων δὲ ἐνθυμηθέντες τὴν
διαπανταχοῦ κηρυχθεῖσαν ἀ / ³¹ μνησίαν παρὰ τοῦ αἰδίου ἡμῶν Βασιλέως (οὗ ὁ
θεὸς διαιώνει / ³² τὸ κράτος) εἰς ὅλα τὰ ἐγκλήματα τοῦ τότε καιροῦ. Διὰ τοῦτο
ἐπὶ κα / ³³ λεσάμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ συλλογισά / ³⁴
μενοι ὅτι κατὰ τοὺς νόμους κανένα ἐγκλημα δὲν ἔμπορεῖ νὰ / ³⁵ λάβῃ διπλάσιον
τὴν τιμωρίαν μᾶλλον δὲ ὅτι κανένα κοίτητον / ³⁶ δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ καταδικάσῃ
ἐκεῖνα τὰ ἐγκλήματα ὅπου / ³⁷ ὁ βασιλεὺς ἐπιγνώρησεν διὰ τοῦτο ἀναιροῦν τὴν
ἄνωθεν ἀπόφασιν / ³⁸ τοῦ ἄνωθεν εὐγενεοῦς πρώτου Κριτηρίου ὡς παράνομον καὶ
κατ' ἀρέσκει / ³⁹ αν οἰκονομικῶς δὲ προσφερόμενοι ἵνα ἐμποδίσουν περισσό / ⁴⁰
τερα σκάνδαλα καὶ διὰ τὸ κοινὸν παράδειγμα ἀποφασίζοντες / ⁴¹ διορίζουν ὅπως ὁ
αὐτὸς ὑπεύθυνος Καλούλης μείνῃ ἐξορισμένος / ⁴² ἀπ' ὅλον τὸν τόπον τοῦτον καὶ
σύνορά του παρομοίως καὶ ἀπὸ τὰ ἔ / ⁴³ τερα τρία μέρη τοῦ κοντινέντε ἕως ὅπου τὸ
παραπονούμενον / ⁴⁴ μέρος ἤθελε δώσῃ τὴν τελείαν ἄφεσιν καὶ ἀμφοτέρω τὰ μέρη /
⁴⁵ ἤθελαν προσφέρει τὲς πλέον ἀσφαλεῖς πιεντζαρίας διὰ τὴν / ⁴⁶ ἀμοιβαίαν
εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. ε' .

Νικόλ(αος) Δεσύλας Πρόεδρος

/ φ. 7α' / || 1804. Ἔως ἐδῶ τελειώνει ὁ καιρὸς τοῦ Ἰωάννου Μαυρογιάννη

Κανγκελαρίου ||

Ἰωάννης Μοναστηριώτης Κριτής

7

Ερημοδικία του εφεσιβλήτου

1805 Μαΐου 31

|| Τῇ αὐτῇ. / Ἀνάφερεν ὁ Θεοδωρῆς/ Βαγγελινός, ὑπηρε/της τοῦ Κριτηρίου, ὅτι / λντιμάρησε τὴν ἀντίκρυς ἀποῦσαν ἀπό/φασιν τοῦ ἀντί/κρυς εὐγενοῦς κυρίου / Ἰωάννη / Δεσύλα Μάστρακα, ἐπι/τρόπου τοῦ ἀντίκρυς / Δήμου τῆς Ἀντώναινας . ε' . / Ἰουνίου α' ης./ Ἡ ἀντίκρυς ἀποῦσα / ἀπόφασις ἐρεαλδη/ρίστη παρὰ τοῦ ἀντί/κρυς / κυρίου Ἰωάννου Δεσύλα / Μάστρακα ὡς ἐπίτροπος / τοῦ ἀντίκρυς Δήμου / τῆς Ἀντώναινας ἐξ ἀναζητήσεώς του. ε' ||

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι Παναγιώτης Ζούλας Πρόεδρος, Ἰωάννης / ² Δεσύλας, / Ἀναστάσιος Βασιλᾶς καὶ Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης / ³ Κριταὶ τοῦ σεβασμίου / Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε / ⁴ Πάργης καὶ διὰ ἀναπληρωτῆς ὁ εὐγενῆς / κύρ Θεοδόσιος) Πετ / ⁵ ζάλης προκαθεζόμενοι ἐν κριτηρίῳ καὶ βήματι οὕτως ἀνα / ⁶ ζητώντας ὁ εὐγενῆς κύριος Γεώργιος Βασιλᾶς ἐπίτροπος / ⁷ τοῦ κυρίου Ἀναγνώ- / στου Τζιτζόνη καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν καὶ ἔλλειψιν / ⁸ τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Ἰωάννου / Μάστρακα Δεσύλα ἐπιτρόπου τοῦ Δήμου / ⁹ τῆς Ἀντώναινας ἐκ πόλεως Πρεβέζης / ὁρισμένος διὰ τὴν σή / ¹⁰ μερον ὅπου εἶναι ἡμερᾶ κρίσιμος συνάξεως καὶ τῆς / ἀκροά/ ¹¹ σεις διὰ γὰ παρορησιασθῇ εἰς τοῦτο τὸ βῆμα καὶ μὴν φαινόμενος / ¹² ὁ / ἄνωθεν κύριος Δεσύλας ἐπίτροπος οὔτε ἄλλος διὰ ὄνομά του τελει / ¹³ ωμένη ἡ / ὥρα συνηθισμένη ἔπειτα ὅπου ἐκράχθη παρὰ / ¹⁴ τοῦ Θεοδωρῆ Βαγγελινοῦ, ὑπηρε- / του τοῦ κριτηρίου. Ἡ εὐγένειά τους / ¹⁵ αποφασίζουν εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἄνω / εἰρημένου Δήμου τῆς Ἀν / ¹⁶ τώναινας καὶ ἐπιτρόπου του καὶ στερεώνουσι καὶ κυ- / ρώνουσι τὴν / ¹⁷ ἀναφορὰν τοῦ ἄνω εἰρημένου κύρ Ἀναγνώστη Τζιτζόνη πα / ¹⁸ ρρησιασμένη παρὰ τοῦ ἄνω εἰρημένου κυρίου Βασιλᾶ ἐπιτρόπου του / ¹⁹ τῇ 2α / Νοεμβρίου ὕστερου ἀπερασμένου εἰς ὅλον καὶ διὰ ὅλον / ²⁰ καὶ ὡς αὕτη περιέχει / καὶ εἰς τὲς ἑξοδες.

8

Ἐφεση-επικύρωση τῆς πρωτόδικης αποφάσεως

1805 Ἰουνίου 24

Οἱ εὐγενεῖς καὶ σεβάσμιοι Κριταὶ τοῦ Συλλόγου τῶν πέντε κύ / ² ριοι Πανα- / γιώτης Ζούλας Πρόεδρος, Ἀναστάσιος Βασιλᾶς καὶ / ³ Ἀναστάσιος Γιωργογιάν- / νης καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀτουᾶλ // φ. 7 β' / ⁴ κολλέ<γ>ων του κυρίων Ἰωάννη / Δεσύλα καὶ καὶ Δέ[πτο] Καφήρη διὰ ἀνα / ⁵ πληρωταὶ ὁ κύρ Θεοδόσης Πετζάλης

καὶ Δημήτρης Στανέλος. / ⁶ Ἦκουσαν ἀπὸ ἑνα μέρος τὸν ταπεινὸν Ἀναστάση Δεσύλα τοῦ ποτὲ Σταμάτη / ⁷ ὁ ὁποῖος εὐλαβῶς ζητεῖ διὰ ἔργον δικαιοσύνης διὰ ὀρθὴν στράτα / ⁸ τὴν ἡλλοίωσιν τῆς παρανομωτάτης καὶ παράστρατης ἀδίκου ἀπο / ⁹ φάσεως πρώτης ἀγωγῆς στὰς 25 Μαΐου νῦν παρελθόντος / ¹⁰ ὅπου ἔγινε εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀναστασίου Καλούλη τοῦ ποτὲ Δημητρίου / ¹¹ καὶ ἐναντίον τοῦ ταπεινοῦ Ἀναστασίου Δεσύλα ὅπου ὁ ἄνω εἰρημένος / ¹² Καλούλης δὲν ἔχει παραμικρότατον δίκαιον ἐναντίον τοῦ ἄνω με / ¹³ λετημένου Δεσύλα ὡς ἀπλοτέρως ἢ δικαιοσύνη σας ἐπληροφό / ¹⁴ ρήθη ἀπὸ τὰ ἴδια φονταμέντα τοῦ ἄνωθεν Καλούλη ὅπου δὲν / ¹⁵ ἔχει καμμίαν παραμικρὰν ἀτζιὸν οὔτε δίκαιον ἐναντίον / ¹⁶ τοῦ ρηθέντος Ἀναστασίου Δεσύλα εἰ μὴ μόνον ἑνα ντεπόζιτο / ¹⁷ ἀπὸ μιτζούρια 15 ἐλίες, ὡς μαρτυρεῖ τὸ χειρόγραφον τοῦ αὐτα / ¹⁸ δέλφου του Πανταζῆ ὅπου ὡς δεποζιτάριος εἰς τὰ αὐτὰ μετζούρια / ¹⁹ δεκαπέντε ἀποδείχνεται ἀνγκαλὰ καὶ αὐτὰ ἀπὸ τόσους / ²⁰ χρόνους ἴσως ὁ ἄνωθεν Πανταζῆς νὰ τὰ ἔδωσε ὁποιοανοῦ / ²¹ ἀπαιτούσαν ὡς ἐξεκαθαρίζει τὸ ἄνωθεν χειρόγραφον ὅπου ὁ ἴ / ²² διος ποτὲ Πανταζῆς εἶναι τὴν I....I ἄλλην ζωὴν καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ / ²³ τὸ ἀποδείξει ὁμοίως ἢ δικαιοσύνη νὰ ἀναιρέσετε τὴν πα / ²⁴ ράστρατην ἀναφορὰν ὅπου ἐπρόσφερε εἰς τὸ Κριτήριο / ²⁵ τῆς πρώτης ἀγωγῆς στὰς 12 Ἰανουαρίου νῦν παρελθόντος ὁ / ²⁶ ποὺ μὲ ἐκείνην φλυαρεῖ χωρὶς τάξιν οὔτε παραμικρότατον / ²⁷ δίκαιον ἐναντίον τοῦ ἄνωθεν Ἀναστασίου Δεσύλα ὅσον δὲ καὶ / ²⁸ τὴν ἀναίρεσιν τῆς γραφῆς τοῦ ἄνωθεν Καλούλη προσφερομέ / ²⁹ νη εἰς τὸ Κριτήριον σας στὰς 22 τοῦ τρέχοντος ὅπου χωρὶς / ³⁰ ἀκόμη νὰ ἐγνώρισε τὰ ἀληθῆ δίκαια τοῦ ἄνωθεν Ἀναστασίου / ³¹ Δεσύλα ὁ ἄνωθεν Καλούλης ὅπου ἔμελε κάνε τώρα νὰ ἐγνώρῃ / ³² σὴ τὴν ἀληθινὴν στράτα καὶ τὸ δίκαιόν του ἐὰν ἔχη νὰ / ³³ συντρέξῃ ἐναντίον τὸν Δῆμον Δεσύλα ἢ μὲ τὴν στερέωσιν / τῆς κομπάρσας / τοῦ ἄνωθεν Ἀναστασίου Δεσύλα μὲ ὅλα τὰ / θεμελιωμένα δίκαια φονταμέντα ἀποδεικτικὰ / καταλογάδα εἰς / τὴν αὐτὴν κομπάρσα ἢ μένοντας ἀληθῶς / ³⁴ δικαίως λισεντζάνδος ὁ ἄνωθεν Ἀναστάσης Δεσύλας ἀπὸ / ³⁵ τὰ παράστρατα παρανομώτατα καὶ ἄδικα ζητήματα // φ. 8 α' / ³⁶ τοῦ ἄνωθεν Καλούλη καὶ ἀπέλθει ὅθεν ἀπαιτεῖ [...] ταῦτα καὶ μὲ / ³⁷ προτέστο τῆς κάτωθεν γελοιώδους ἔκθεσης τοῦ ἄνωθεν Καλούλη. [...] / ³⁸ Καὶ ἀπὸ ἄλλο τὸν ταπεινὸν καὶ ἀδύνατον Ἀναστάση Καλούλη / ³⁹ τοῦ ποτὲ Δημητρίου ὁ ὁποῖος ζητεῖ διὰ ἔργον δικαιοσύνης καὶ νόμου / ⁴⁰ δίκαιον νὰ μείνῃ ἀποφασισμένο ἢ στερέωσις τῆς ἀποφάσεως / ⁴¹ γιναμένης στὰς 25 Μαΐου νῦν ἀπερασμένου καὶ τὴν στερέ / ⁴² ωσιν τῆς ἀναφορᾶς προσφερομένη στὰς 22 τρέχοντος μὲ / ⁴³ τὴν ἀναίρεσιν τῆς κομπάρσας ἀβερσάριας προσφερομέ / ⁴⁴ νη στὰς 20 τοῦ τρέχοντος οὕτως καὶ μὲ προτέστο τῆς ἄνωθεν ἐν / ⁴⁵ στέζας ἀβερσάριας ὡς ἄνομες καὶ παράστρατες καὶ οὕτως ζητεῖ. / ⁴⁶ Ὅθεν ἢ ἄνωθεν εὐγένειά τους καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι / ⁴⁷ καὶ βαθέως στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι / ⁴⁸ ἀποφασίζοντες διορίζουν ὁ εὐγενὴς πρόεδρος Παναγιώτης Ζούλας / ⁴⁹ νὰ πάγῃ ὁ μπούσουλας διὰ τὴν ἡλ-

λοίωσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κρι / ⁵⁰ τηρίου τῆς α' ἡς ἀγωγῆς γιναμένης στὰς 25 Μαΐου νῦν ἄπε / ⁵¹ ρασμένου κατὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἄνωθεν κύρ 'Αναστασίου Δεσύλα ποτέ Σταμάτη διὰ νὰ εἰσέλθῃ ὁ 'Αναστάσης Καλούλης ἐναντί / ⁵² ον τὴν κληρονομίαν τοῦ ποτέ Δήμου Δεσύλα τοῦ ποτέ 'Ιωάννου καὶ κά / ⁵³ θε ἄλλον τῆς ἀδελφοσύνης διὰ νὰ λάβῃ κάθε δικαιολόγημα / ⁵⁴ ὅπου ἤμπορεῖ νὰ ἔχῃ διὰ τὰς ἐλίες κείμενες εἰς τὸν 'Αγι / ⁵⁵ ον Τρύφωνα καὶ νὰ ἐννοᾶται ἡ ψηφοφορίαν τοῦ χρώματος πρά / ⁵⁶ σινου διὰ τὴν αὐτὴν ἡλλοίωσιν καὶ διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ἄνω εἰρη / ⁵⁷ μένης ἀποφάσεως κατὰ τὰς ἐκθέσεις τοῦ ἄνωθεν 'Αναστάση Καλού / ⁵⁸ λη νὰ ἐννοᾶται ἡ ψηφοφορία τοῦ χρώματος ἄσπρου τοῦ αὐτοῦ μπού / ⁵⁹ σουλα. Καὶ εὐθὺς ἔκαμαν καὶ ἦλθε γύρωθεν ὁ αὐτὸς μπού / ⁶⁰ σουλας καὶ εὐρέθησαν εἰς τὸ πράσινο μπάλες μία καὶ εἰς τὸ / ⁶¹ ἄσπρο μπάλες τέσσερες καὶ ἐπιάσθη ἡ στερέωσις καὶ / ⁶² κύρος τῆς ἄνωθεν ἀποφάσεως.

'Αναστάσιος Βασιλᾶς Κριτῆς
'Αναστάσης Γιωργογιάννης Κριτῆς
Δημήτριος Στανέλος Κριτῆς ἀναπληρωτῆς

~~Ἐφεση-μεταρρύθμιση τῆς πρωτόδικης ἀποφάσεως
(Διακανονισμὸς ἐξοφλήσεως χρέους)~~

φ. 8β'

1805 'Ιουνίου 21

|| Τῇ αὐτῇ. / 'Η ἀντίκρυς ἀπόφα/σις ἐκηρύχθη πα/ρὸν τῶν μερῶν ||

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι Παναγιώτης Ζούλας Πρόεδρος, 'Αναστάσιος Γιωρ<γο>γιάννης / ² καὶ 'Αναστάσιος Βασιλᾶς Κριταὶ τούτου τοῦ σεβασμίου Συλλόγου Πάργης καὶ διὰ ἀνα/ ³ πληρωτῆς ὁ εὐγενὴς κύριος Πανταζῆς Βασιλᾶς καὶ Θεοδόσης Πετζάλης καθήμενοι / ⁴ ἐπὶ κριτηρίῳ καὶ βήματι ἤκουσαν ἐκ τοῦ ἐνοῦ μέρος τὸν εὐγενῆ κύριον Γεώργιον / ⁵ Βασιλᾶ, ἐπίτροπον τοῦ κυρίου 'Αναγνώστη Τζιτζόνη, ἀδίκως κρισολογημένος καὶ διὰ πολλώτατους / ⁶ χρόνους βασανισμένος, ὁ ὁποῖος ἐπειδὴ ἀπόδειξε τῆς δικαιοσύνης τῶν εὐγενεστάτων / ⁷ κυρίων κριτῶν πόσον ἄδικα καὶ πόσον παράνομα εἰσὶν τὰ δύο κεφάλια τῆς ἀτάκτου / ⁸ ἀποφάσεως τοῦ σεβασμίου Συλλόγου Πρεβέζης 8 'Απριλίου 1804 ζητεῖ διὰ ἔργον δικαι/ ⁹ οσύνης τὴν ἀποτομὴν ἥτοι ἡλλοίωσιν τῶν ἄνω εἰρημένων δύο κεφαλαίων δευτέρου, τρίτου / ¹⁰ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχῃ τὴν στερέωσιν καὶ κύρος ἡ δίκαιη καὶ νόμιμη ἀποῦσα ἀπόφασις / ¹¹ τοῦ Δικανικοῦ Κριτηρίου πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης τῇ α' Σεπτεμβρίου 1802 μὲ τὰ ἐπα/ ¹² κόλουθα αὐτῆς δίκαια καὶ νόμιμα ἐπιρρήματα διὰ ὅλον καὶ εἰς ὅλον καὶ ὡς περιέχει καὶ ἀνάφερε / ¹³ τοῦ ἄνω εἰρημένου κυρίου Τζιτζόνη

προσφερόμενα τὴν 2 Νοεμβρίου 1804 ἀντιλόγοντος / ¹⁴ ἰσχυρῶς καὶ πρετεστάροντας ὁ ἄνωθεν κύριος ἐπίτροπος Βασιλᾶς τὰς δολερὰς καὶ γιομάτη / ¹⁵ ἀπάτη δημηγορίες ἀντιδίκου ἐκθέσεως καὶ εἰς τὰ ἔξοδα. Καὶ ἀπὸ ἄλλο τὸν εὐγενῆ / ¹⁶ κύριον Ἀθανάσιον Πετζάλη, διαφεντευτὴ τοῦ εὐγενῆ κυρίου Ἰωάννη Δεσύλα Μάστρακα, / ¹⁷ ἐπιτρόπου τοῦ ταπεινοῦ καὶ δυστυχῆ Δήμου ποτὲ Ἀναστασίου Ἀντώναινας, ὁ ὁποῖος ἀντιλογώντας / ¹⁸ σφοδρῶς τὴν δημηγορίαν καὶ ἐκθεσιν τοῦ ἀντιδίκου κυρίου Γεωργίου Βασιλᾶ, ἐπιτρόπου / ¹⁹ τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Τζιτζόνη ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Πρεβέζας, ἔχοντας ἀποδείξει τῆς / ²⁰ εὐσπλάχνου δικαιοσύνης τῶν εὐγενεστάτων κυρίων κριτῶν πόσον ἄνομη καὶ ἀδικῶ / ²¹ τάτη ἄτακτον εἶναι τὸ ζήτημα ὅπου μὲ τὴν μισάνθρωπον καὶ ἀδικωτάτην ἀναφο / ²² ράν του ἐπαρουσίασε στὰς 2 Νοεμβρίου 1804 ὅπου φαντάζεται μὲ τὴν ἡλλοίωσιν / ²³ τῆς δικαιοτάτης ἀποφάσεως τοῦ εὐγενεστάτου Συλλόγου τῶν πέντε Πρεβέζης 8 Ἀπρι / ²³ λίου 1804 νὰ μείνουν στερεωμένη ἡ ἀδικωτάτη καὶ παρανομωτάτη ἀπόφασις ἡ / ²⁴ ποῦσα ἀκολουθημένη εἰς τὸ Κριτήριον τῆς πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης πρώτη Σεπτέμβρη / ²⁵ 1802 μὲ τὰ ἐπακόλουθα ἥτοι ἀκολουθημένα μὲ τὴν πλέον μεγαλυτέραν ἀδικίαν, / ²⁶ ὡς ἀπεδείχθη ἀπὸ τὰς δολερὰς στίμες ὅπου ὑπερῶν ἐγέναν εἰς τρίτο μόνον / ²⁷ ἀπὸ τὰς ἐξετίμωσες ὅπου ἐγέναν προλαβὼν χρόνον μὴ [...] πονηρίας τοῦ κυρίου / ²⁸ Τζιτζόνη διὰ γύμνωσιν τελείως ἀπὸ ὅλα τοῦ τα ἀγαθὰ τὸν δυστυχισμένον πολίτη / ²⁹ ὅπου διὰ κακὴν τοῦ τύχην μένοντος ἀνηλικὸς καὶ ὀρθανὸς ἀπὸ τὸν ποτὲ πατὴρ τοῦ κιν / ³⁰ συγγενεὶ νὰ ἀπωλεσθῇ τελείως ἀπὸ ἓνα μικρὸν πρὸς τζικινίαν 40 ὅπου ἐκείνους τοὺς καιροὺς / ³¹ ἔτρεχαν πρὸς χίλια τὰ πᾶσα τζικινί ὅπου ὁσαριθμοῦντα ν=160 καὶ ὁ κύρ Τζετζό / ³² νης τὰ καταστήσει μὲ τὴν ἀσπλαχνίαν μὲ βαρὺτατα διάφορα ἕως γρόσια χιλιά // φ. 9' / ³³ οὗς δυομισιν τζίρκα ὅπου μὲ τὴ θηριώδη γνώμην τοῦ ὅχι μόνον νὰ ἀρπάξῃ / ³⁴ ὅλα τὰ ἀγαθὰ τοῦ δυστυχισμένου Δήμου ὅπου νὰ τοῦ σκλαβώσῃ καὶ τὴν γυνὴν τοῦ εἰς ρισαρτζι / ³⁵ μέντο του διὰ τὸ ἐναπολειφθὲν καὶ ἄλλα βαρὺτατα ἔξοδα ὅπου [...] ἡ σοφία τῆς δικαιο / ³⁶ σύνης καὶ ἐλεημοσύνης τῶν εὐγενεστάτων κυρίων κριτῶν [[ἀπέ]] ἔβαλε σκέψιν / ³⁷ καὶ σύγκρισιν εἰς τὰ πάντα καὶ εἰς μερικές περιστάσεις ὅπου μὲ ἐκείνους τοὺς φρονίμους / ³⁸ ὑγιεστάτης καὶ δικαιοτάτης ἰδίας ἠκολούθησε ἡ δικαιοτάτη ἀπόφασις 8 Ἀπριλίου 1804 / ³⁹ ἀπὸ τὰ πλέον ἐνάρετα ὑποκείμενα τῆς πολιτείας Πρεβέζης ἔχοντας ἀποδείξει τῆς ἀγίας τους / ⁴⁰ δικαιοσύνης ὅπου ἡ διόρισις τῶν δύο κεφαλαίων εἶναι τόσο σωστὲς καὶ δίκαιες ἐπειδὴ / ⁴¹ ὅποτεν ὁ δυστυχὴς Δῆμος διὰ μέσου ἡξίου πιένγγιν ἐνχειρίζει χρηματικῶς τοῦ κυρίου Τζι / ⁴² τζόνη πρῶτον τὸ διάφορον τῶν τζικινίων 40 μὲ τὰς τριπλάσιες βαλοῦτες ὅπου τρέχουν / ⁴³ καὶ γρόσια 100 τὸν χρόνον εἰς κατεβασμὸν [...] τὸ διάφορον ὅπου μὲ τὸν αὐτὸν / ⁴⁴ τρόπον ὠφελεῖται χρονικῶς ὁ κύριος Τζιτζόνης ἀπὸ τὰ διάφορα καὶ ἐμβαίνει τὸ κρεδέ / ⁴⁵ τον του χωρὶς νὰ ἀπολωσθῇ καὶ τὰ κρέδη [...] δυστυχῆ πολίτη ὅπου ἀπὸ τὴν περιστάσιν / ⁴⁶ τῆς ὀρφανίας του καὶ ἀνηλικησῆς του εὐρέθη εἰς τοιοῦτον βαθμὸν καταστάσεως δὲν / ⁴⁷

ἦτον δίκαιον νὰ παραπονῇται [...] σκληρὸ κέρδος πλεονέκτης τῇ ἐπι/ ⁴⁸ καλέσει εἰς τοῦτο τὸ σεβάσμιον Σύλλογον μήπως ἀπαιτεῖ καὶ τὴν διάνοιαν τῶν σοφῶ/ ⁴⁹ τάτων καὶ δικαιοτάτων κυρίων κριτῶν ὡς λόγοι διὰ νὰ στεφανώσουν μὲ τὸ μεγα/ ⁵⁰ λύτερον ἁμάρτημα τὴν ἀδικίαν ὅπου μὲ τὴν ἄτακτὴν ἀποῦσαν ἀπόφασιν καὶ / ⁵¹ ἐπακόλουθα αὐτῆς ἅττα ἐπεβουλεύθη νὰ ἀπωλέσῃ ἕναν δύστυχον πολίτην διὰ ὅλα / ⁵² τὰ συμφωνισμένα νόμιμα καὶ σωστὰ δίκαια ὅπου ὁ εὐγενὴς κύριος Πετζάλης καὶ τὸ ὅλο/ ⁵³ ὡς ἄνωθεν μὲ τὴν ταπείνωσιν τῆς ἀμάθειάς του ἐπαρησίασε εὐλαβῶς ζητεῖ ἕνα / ⁵⁴ γιομᾶτον σπάτζο κυρώσεως ἥτοι λάουδο τῶν δύο κεφαλαίων τῆς σεβασμίας / ⁵⁵ ἀποφάσεως τοῦ εὐγενεστάτου Συλλόγου Πρεβέζης 8 Ἀπριλίου τοῦ 1804 εἰς ὅσον [...] / ⁵⁶ ξαναπρετεστάρουντες εἰς ὅσον μὲ [...] νόμον καὶ κοφορματζίονες ὅπου μὲ πλα / ⁵⁷ στὸν τρόπον ἀποφάσισε καὶ εἰς τὲς ἔξοδες. ε'. Ὅθεν ἡ ἄνωθεν εὐγενεία τους / ⁵⁸ καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι καὶ βαθέως στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικα / ⁵⁹ λεσάμενοι, ὁμογνώμως ἀποφασίζοντες διορίζουν τὴν στερέωσιν τῆς σεβα/ ⁶⁰ σμίας ἀποφάσεως τοῦ εὐγενοῦς Συλλόγου τῶν πέντε Πρεβέζης γεναμένης παρὸν τῶν / ⁶¹ μερῶν τὰς 8 Ἀπριλίου 1804 ἀποβαίνοντα μόνον τὸ μέρος τοῦ δευτέρου κε / ⁶² φαλαίου εἰς ὅσον περιέχει, δηλαδή περὶ τῶν ρατατζιόνων εἰς τὸ κεφάλι / ⁶³ καὶ καπιταλίου τζιζιόνων σαράντα καὶ διάφορον τὸ ἀποτέλεσμα κυρώσει/ ⁶⁴ καὶ πλερώσει ὁ ἄνω εἰρημένος Δῆμος τῆς Ἀντώναινας πρὸς τὸν κύριον Δημήτριον // φ. 9 β' / ⁶⁵ Ἀναγνώστη Τζιτζόνῃ ὅλον τὸ καπιτάλιον τοῦ τζιζιῶνα σαράντα εἰς τὸ παρὸν / ⁶⁶ καὶ εἶναι μελετημένα εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόφασιν καὶ διὰ τὰ διάφορα αὐτῶν / ⁶⁷ νὰ ἔχῃ χρέος καὶ ὑποσχεσιν ὁ αὐτὸς Δῆμος τῆς Ἀντώναινας νὰ τὰ δίνη τοῦ / ⁶⁸ ρηθέντος Τζιτζόνῃ εἰς τόσες ράτες χωρὶς διάφορον πρὸς γρόσια διακόσια / ⁶⁹ τὸν κάθε χρόνον ἀρχοῦντος νὰ δίνη τὴν πρώτην ράτα ἀπὸ τὸν ἐρ / ⁷⁰ χόμενον χρόνον 1806 μέσα εἰς τὸν μῆνα Ἰούνιον. Καὶ οὕτως νὰ ἔξακολουθῇ / ⁷¹ νὰ δίδῃ τὲς αὐτὲς ράτες ἀπὸ χρόνον εἰς χρόνον, ὡς εἴρητ(α)ι, ἕως τὴν τελεία / ⁷² ἀποπληρωμὴν εἰς τὸν αὐτὸν Τζιτζόνῃ μὲ ὅλες ἐκεῖνες τὲς ἄλλες περιλή / ⁷³ ψεις καὶ κοντετζιόνες ὅπου περιέχει ἡ ἄνω εἰρημένη ἀπόφασις. ε'.

Παναγιώτης Ζούλας, Βασιλᾶς Κριτῆς ἀναπλερωτῆς
Ἀναστάσης Γιωργογιάννης Κριτῆς
Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Κριτῆς

10

**Ἐφεση –Αναπομπή τῆς υποθέσεως πρὸς κρίσιν στο πρωτοβάθμιο δικαστήριον
(Αντίχρηση)**

1805 Ἰουλίου α'

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι Ἰωάννης Δεσύλας Πρόεδρος, Ἀναστάσιος Γιωργο-

γιάννης / ² και Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Κριταὶ τούτου τοῦ Κριτηρίου τοῦ σεβασμίου Συλλόγου καὶ διὰ ἀνα / ³ πληρωτὲς οἱ κύριοι Ἰωάννης Μοναστηριώτης καὶ Θεοδόσης Πετζάλης, προσκαθεζόμενοι / ⁴ ἐπὶ κριτηρίῳ καὶ βήματι ἤκουσαν ἐκ τοῦ ἐνοῦ μέρους τοὺς ἀδικοκρισολογημένους / ⁵ αὐταδέλφους Βασίλειον καὶ Ἀθανάσιον, υἱοὺς καὶ κληρονόμους τοῦ ποτὲ Ἰωάννη [[Μοναστηριώτη]] Μανιάκη, / ⁶ οἱ ὅποιοι προτεστάρονται ἰσχυρῶς τὰς ἀπατηλὰς δημηγορίας καὶ ἐκθέσεις τοῦ κυρίου / ⁷ Ἀναστασίου Μαυρογιάννη, ἐπιτρόπου τοῦ Φώτου Μαυρογιάννη, υἱοῦ καὶ κληρονόμου τοῦ ποτὲ / ⁸ Ἰωάννου ἀντιδίκου τῶν ἄνωθεν ἀδελφῶν, οἵτινες ἀποδείξαντες τῆς δικαιοσύνης / ⁹ τῶν εὐγενῶν Κριτῶν πόσον ἄδικη καὶ τερατώδης καὶ παρανομωτάτη ἐστάθη ἡ / ¹⁰ νεοφανὴς ἀλλόκοτος διόριση τῶν εὐγενῶν κυρίων Κριτῶν τῆς πρώτης δικα / ¹¹ νικῆς ἀγωγῆς γιναμένη μὲ τὴν ἀπόφασίν τους 23 Φεβρουαρίου ὕστερου ἀπερασμένου // φ. 10' α' / ¹² μὲ τὴν ὁποίαν ἠλλοιώνοντο τὸ παράνομον γράμμα γόδε γόδε 18 Ἰανουαρίου, / ¹³ 1784 πρᾶξις κυρίου Παναγιώτη Ζούλα νοταρίου, ἐπρόσθεσαν ὅτι τὸ / ¹⁴ ἀδικημένον μέρος νὰ ἔχη νὰ δικαιωθῇ ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἄνωθεν / ¹⁵ ἀποφάσεως καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ ρηθέν ἀπαγορευμένου κοντράτου, / ¹⁶ μὲ τὸ ὅποιον ὁ ἄνω εἰρημένος ποτὲ Ἰωάννης Μαυρογιάννης ἔλαβε εἰς ἐνέ / ¹⁷ χωρον τὸ ἐλαϊστάσιον τῶν ρηθέντων ἀδελφῶν ὅπου τὸ ἄνω εἰρημένον γράμ / ¹⁸ μα ἐξεκαθαρίσει. Ζητοῦν οἱ αὐτοὶ ἀδελφοὶ τὴν ἠλλοίωσιν τῆς ρηθείσης παρανόμου / ¹⁹ διορίσεως τὸ ἀποτέλεσμα μὲ ἀνθρώπους τῆς πράξεως νὰ ἐξετιμωθοῦν οἱ χρόν / ²⁰ [y]τικοὶ καρποὶ ὅπου ὁ Μαυρογιάννης ἔλαβε ἀπὸ τὲς ἐλίες τοῦ ρηθέντος ὑπο / ²¹ στατικοῦ νὰ πληρωθῇ αὐτὸς τὸ κρέδι τοῦτο γρόσια ἐξήντα τέσσερα μὲ τὴ διαφο / ²² ράν τους ἅτε τὰ ἑκατὸν μὲ τὴν ὁποίαν ἐγνώρισεν καὶ ἐξετίμωσεν νὰ δι / ²³ καιωθῇ [...] τὸ ἄλλο μέρος ὅπου ἐγνωρίστη ζημιωμένο διὰ ὅλην καὶ εἰς ὅλην / ²⁴ καὶ ὡς περιέχει ἡ ἀναφορὰ τῶν ἄνωθεν ἀδελφῶν προσφερομένη 14 Μαΐου / ²⁵ ὕστερου ἀπερασμένου καὶ εἰς τὲς ἐξοδες. Καὶ ἀπὸ ἄλλο τοῦ εὐγενοῦς κυρίου / ²⁶ Γιαννοῦτζο Μαυρογιάννη, ἐπιτρόπου τοῦ ἄποντος κυρίου Φωτίου Μαυρογιάννη / ²⁷ τοῦ ποτὲ Ἰωάννη, ὁ ὅποιος ζητεῖ διὰ ἔργον δικαιοσύνης τὴν στερέωσιν τῆς νομί / ²⁸ μου καὶ δικαίας ἀποφάσεως τοῦ εὐγενοῦς Κριτηρίου τῆς πρώτης ἀγωγῆς σημειω / ²⁹ μένη στὰς 29 Ἰανουαρίου 1805 μὲ τὴν ἀναίρεσιν κατὰ παντὸς τῆς ἀδικωτάτης / ³⁰ καὶ ἀξιοκατακρίτου γραφῆς εἰς τὰς 11 Μαΐου νῦν παρελθόντος τοῦ ἀντιδίκου Ἀθανασίου / ³¹ Μανιάκη χωρὶς καμμίαν διάκρισιν καὶ ἐναντίον τοὺς ἱεροὺς νόμους προτεστάρων / ³² τας ἰσχυρῶς τὴν δημηγορίαν καὶ ἐκθεσιν τοῦ ἄνωθεν ἀντιδίκου Μανιάκη / ³³ καὶ εἰς τὲς ἐξοδες. Ὅθεν οἱ ἄνωθεν εὐγενεῖς Κριταὶ καλῶς τὰ πάντα ἀκροασά / ³⁴ μενοι καὶ βαθέως στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι ἀποφασί / ³⁵ ζοντες διορίζουν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τῶν δύο μερῶν νὰ ξαναγυρίσουν ἰν πρό / ³⁶ στινο εἰς τὸν πρῶτον φόρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς Πολιτείας εἰς τὸν ὅποιον / ³⁷ νὰ φερ-

θοῦν νομίμως μετὰ τὴν τάξιν καὶ ρίγολα, καθὼς ἀπαιτεῖ καὶ ὁρίζει / ³⁸ μία τῶν μερῶν. ε'.

Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης Κριτῆς

Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Κριτῆς

Ἰωάννης Μοναστηριώτης Κριτῆς ἀναπληρωτῆς

11

Ἐφεση-ἐπικύρωση τῆς πρωτόδικης αποφάσεως (Διεκδίκηση προικῶν)

φ. 10 β'

ε'. 1805 Ἰουλίου 12

Οἱ εὐγενέστατοι καὶ σεβασμιώτατοι κύριοι Παναγιώτης Ζούλας Πρόεδρος, Ἀναστάσιος / ² Γιωρ<γο>γιάννης καὶ Ἀναστάσης Βασιλᾶς Κριταὶ τούτου τοῦ σεβασμίου Συλλόγου καὶ διὰ / ³ ἀναπληρωτὲς ὁ κύρ Θεοδόσιος Πετζάλης καὶ κύρ Κωνσταντῖνος ἱεροδιάκος, καθή / ⁴ μενοὶ ἐπὶ κριτηρίῳ καὶ βήματι, ἤκουσαν ἀπὸ ἓνα μέρος τὸν εὐγενῆ κύριον Γεώρ / ⁵ γιον Βασιλᾶ, διαφεντευτὴν καὶ ἐπίτροπον τοῦ κυρίου Ἰωάννου Ἀλτάνη, ὁ ὁποῖος / ⁶ ἐπίτροπος ἐπειδὴ ἀπόδειξε τῆς δικαιοσύνης τῶν εὐγενῶν κριτῶν ὅτι τόσον / ⁷ ὅλα τὰ πράγματα κινητὰ προικὸς τῆς ποτὲ Λάμπρος, συμβίας τοῦ ἄνωθεν Ἀλτάνη / ⁸ καὶ θυγατρὸς τοῦ Εὐσταθίου Μαυρογιάννη καὶ κυρίας Ἀναστασίας, κατὰ τὸ λεγόμενον / ⁹ χαρτὶ τῆς ἄνωθεν ποτὲ Λάμπρος ὅσον ἄλλα πολλὰ εἰς δίκαιον τοῦ αὐτοῦ Ἀλτάνη / ¹⁰ σημειωμένα εἰς τὸν κατάλογον νούμερο 7 εὐρίσκονται μέσα εἰς τὴν οἰκίαν / ¹¹ τοῦ ἄνωθεν Μαυρογιάννη μετὰ τὸ ὃ Ἀλτάνης μετὰ τὴν συμβίαν του ἐκατοικοῦσαν / ¹² καὶ συνέζωναν μετὰ τὰ πεθερικά του καὶ εἰς καιρὸν τοῦ θανάτου τῆς ἄνω εἰρημένης / ¹³ συμβίας Ἀλτάνη αὐτοὶ εὐρίσκοταν εἰς Κορφούς, ὡς καὶ τὴν σήμερον εὐρίσκεται / ¹⁴ κρατώντα ἐργαστήριον, εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντες εὐκαιρία / ¹⁵ τὰ ἄνωθεν πεθερικά του ἐπουλοῦσαν καὶ ἔκρυψαν ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολλὰ / ¹⁶ βασανισμένου Ἀλτάνη τόσον ἀπὸ ἐκεῖνα προικὸς τῆς θυγατρὸς τους ὅσον καὶ ἀπὸ / ¹⁷ ἄλλα τοῦ Ἀλτάνη γαμβροῦ τους διὰ τὰ ὁποῖα (φεῦ) καὶ τὸν φυλάκωσαν καὶ ἔπειτα / ¹⁸ ἀπὸ ἔρευναν ὅπου ὃ Ἀλτάνης ἔκαμε, ἔφερεν εἰς φῶς τῆς δικαιοσύνης τὴν / ¹⁹ ἀδικίαν ὅπου ἔλαβε ἀπὸ τὰ ἄνωθεν πεθερικά του ἀποδείχνοντας αὐτοὺς / ²⁰ διὰ ἐπιόρκους, ὡς ἡ δικαιοσύνη τῶν εὐγενῶν κριτῶν σαφέστερα ἐπληροφορήθη, / ²¹ διὰ τὴν ὁποίαν ἀδικίαν ὁ βασανισμένος Ἀλτάνης ἐπαραιπονέθη εἰς τὸ Κριτήριον / ²² τῆς πρώτης δικανικῆς ἀγωγῆς Πρεβέζης μετὰ τὴν εἰρημένην ἀναφορὰν του 18 / ²³ Ἰουνίου 1803 τὴν ὁποίαν οἱ εὐγενεῖς Κριτῆς τοῦ αὐτοῦ Κριτηρίου ἔπειτα ὅπου ἐ / ²⁴ γνώρισαν ἐπιόρκους τὸν Μαυρογιάννη καὶ συμβίαν του ἔπρεπε μετὰ τὴν ἀπόφασίν τους / ²⁵ 13 Αὐγούστου 1803 νὰ κυρώσουν τὴν ἄνω εἰρημένην ἀναφορὰν Ἀλτάνη ὡς εἰς αὐτὴν /

26 περιεχόμενα ζητήματα γιομάτα δικαιοσύνην και ὄχι νά τήν ὑστερήσουν τὰ ἡμῖς
/ 27 ἀπό τέτοια δικαιότατα ζητήματα διὰ τοῦτο ὁ ρηθεὶς ἀδικοβασανισμένος Ἀλτά-
νης / 28 μέ τὸ μέσον τοῦ ἄνω εἰρημένου κυρίου Βασιλᾶ ἐπιτρόπου του ζητεῖ καὶ
εὐλαβῶς ἱκετεύει / 29 τῆς δικαιοσύνης τῶν εὐγενῶν κυρίων κριτῶν γιομάτο σπάτζο
ἀποτάγιο τῆς ἄνω εἰ / 30 ρημένης ἀποφάσεως μέ τὴν στερέωσιν τῆς ἄνω εἰρημένης
ἀναφορᾶς Ἀλτάνη 18 Ἰου / νίου 1803 διὰ ὅλον καὶ εἰς ὅλον καὶ ὡς εἰς αὐτὴν καὶ
εἰς τὲς ἔξοδες // φ. 11α' / 31 καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τὸν εὐγενῆ κύριον Ἀθανάση Πετζάλη
ἐπίτροπον τοῦ ἀπόντος / 32 κυρίου Εὐσταθίου Μαυρογιάννη καὶ συμβίας του Ἀνα-
στασίας ἀπὸ τὴν χώραν τῆς / 33 Πρεβέζας ὁ ὁποῖος ἀντιλέγοντας σφοδρῶς τὰς δη-
μηγορίας καὶ ἔκθεσιν / 34 τοῦ εὐγενοῦς κυρίου Γεωργίου Βασιλᾶ ἐπιτρόπου τοῦ
ἀπόντος κυρίου Ἰωάννη / 35 Ἀλτάνη εὐλαβῶς ἐπιζητεῖ τὴν στερέωσιν τῆς ἀναφορᾶς
τοῦ Σεπτεμβρίου / 36 1803 ὅπου περιέχει διὰ τὴν στερέωσιν τῆς ἀποφάσεως τοῦ
εὐγενοῦς Κριτῆ / 37 ρίου τῆς πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης στὰς 13 Αὐγούστου 1803
ἀκολουθημένη / 38 εἰς ἐνέργειαν τῆς αἰροτοκριτικῆς ἀπόφασις διὰ ὅσον ἔμεινε ἀπο-
δειγμένο / 39 τῆς δικαιοσύνης τὴν τυραννίαν ὅπου ὑπόφεραν καὶ ζημίας ὅπου ἔλα-
βαν τὸ ἄνω / 40 εἰρημένο γεραλᾶτον ἀνδρόγυνον ἀπὸ τὴν σκληροκαρδίαν τοῦ ἀντι-
δίκου / 41 γαμβροῦ τους Ἀλτάνη μᾶλλον καὶ ἡ ἐπικαλῆσις του εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα τῆς
δικαι / 42 οσύνης σας εἶναι διζόρδινε καὶ ἀνόμη ὄντας ἀποθεμένη ἡ σεβασμία
ἀπόφα / 43 σις τῆς πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης εἰς αἰροτοκριτικὴν ἀπόφασιν ἵνα-
πελάμ / 44 πλε μέ τὴν λισέντζα ὅλως διόλου τῶν ἀδίκων ζητημάτων τοῦ ἀντιδίκου /
45 διαφεντευτοῦ κυρίου Βασιλᾶ ὡς ὄνομα καὶ χωρὶς θεμέλιον καὶ εἰς τὲς ἔξοδες. /
46 Ὅθεν ἡ ἄνωθεν εὐγένειά τους καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι καὶ βαθέως στοχα
/ 47 ζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι ἀποφασίζοντες ὁμογνώμως διο-
ρίζουν / 48 τὴν στερέωσιν τῆς ἄνω εἰρημένης ἀποφάσεως τοῦ Κριτηρίου τῆς πρώτης
ἀγωγῆς / 49 Πρεβέζης γιναμένη στὰς 13 Αὐγούστου 1803. ε'.

Ἀναστάσης Γιωργογιάννης Κριτῆς

Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Κριτῆς

12

Ἐφεση-επικύρωση τῆς πρωτόδικης ἀποφάσεως (Παροχή δουλείας διόδου υπέρ τῆς Πολιτείας Πάργας)

Ἰουλίου 12

Οἱ εὐγενεῖς καὶ σεβάσμιοι Κριτὲς τοῦ σεβασμίου Συλλόγου τῶν πέντε κύριος
Ἀνα / 2 στάσιος Βασιλᾶς Πρόεδρος, Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης καὶ εἰς ἔλλειψιν //
φ. 11 β' / 3 ἀντουάλ κολλέων τους διὰ ἀναπληρωτὲς ὁ κύρ Νικόλαος Βέργος Θεο-
δόσιος Πετζά / 4 τζης καὶ Γεώργιος Κορκοτζάκης καθήμενοι ε' ἤκουσαν ἀπὸ ἑνα μέ-

ρος τὸ / ⁵ κύρ Ἀθανάση Δεσύλα τοῦ ποτέ Παπαλουρέντζου ὁ ὁποῖος ζητεῖ ἐκ [[τῶν]]
 εὐγενῶν / ⁶ κυρίων Κριτῶν τούτου τοῦ σεβασμίου Συλλόγου διὰ ἔργον δικαιοσύνης
 ὅτι μὲ / ⁷ γιομάτο σπάτζο τους νὰ στερεώσουν καὶ κυρώσουν τὴν δικαίαν καὶ νό-
 μιμον / ⁸ ἀπόφασιν τῶν εὐγενῶν κυρίων Κριτῶν τῆς πρώτης ἀγωγῆς γιναμένη πα /
⁹ ρῶν τῶν μερῶν τὲς 10 τρέχοντος καὶ νὰ ἡλλοιώσουν τὴν σοςπετζιὸν ἦτοι κι / 10
 αμόρι ὅπου ἐξ ἀναζητήσεως τῶν εὐγενεστάτων κυρίων προέδρων τῆς κοινό / 11
 τητος ἔγινε τὴν ἐχθὲς ἡμέραν ἐναντίον τοῦ αὐτοῦ Δεσύλα μὲ ἄδειαν τούτου / 12 τοῦ
 Συλλόγου ἀπάνω εἰς τὴν ριφάμπρικα εἰς τὸ ὀσπίτιον [...] / ¹³ κείμενον κάτω εἰς
 τὸν αἰγιαλὸν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα νὰ ἀκολουθήσῃ / ¹⁴ νὰ θεμελιώσῃ καὶ κάμη ἐλευθέ-
 ρως ὁ αὐτὸς Δεσύλας τὴν ριφάμπρικα / ¹⁵ τοῦ αὐτοῦ ὀσπιτίου του καὶ εἶναι τὸ
 δίκαιον καὶ καθὼς ἡ δικαιοσύνη τῶν / ¹⁶ εὐγενῶν Κριτῶν τῆς πρώτης ἀγωγῆς μὲ
 τόσο [.....] ὅπου ἐκοπίασαν / ¹⁷ καὶ ἐκύρωσαν καὶ δικαίως εἰς αὐτὸ ἀποφάσισαν
 μάλιστα ἐπάνω εἰς τὴν / ¹⁸ εἰρημένην ὀμπλατζιὸν ὅπου Δεσύλας θεληματικῶς εἰς
 τὰς ἐκθέσεις του / ¹⁹ ἐπερίγραψε πρὸς ὄφελος τοῦ κοινοῦ μὲ τὸ νὰ ἀπαφίνεται
 ἐλεύθερη / ²⁰ ἡ μισὴ τοποθεσία ὅπου ἐκρατοῦσε ἡ παλαιὰ σκάλα του καὶ ὅπου ὁ
 αὐτὸς Δεσύ / ²¹ λας ἤμποροῦσε κατὰ νόμον νὰ φάμπρικάρῃ εἰς ὅλον τὸ ποσσέσιον
 τῆς αὐτῆς / ²² σκάλας ἐπειδὴ νὰ εἶναι καὶ πύρισκεται καμωμένη ἀπὸ τὸν καιρὸν τῆς
 φάμπρικας / ²³ τοῦ ὀσπιτίου του ἐκ τῶν αὐτόρων του τώρα χρόνους σαράντα καὶ
 ἐπίκοινα ὅπου / ²⁴ κανέναν νόμον οὔτε δίκαιον ἤμπορεῖ ποτέ νὰ ξεποσσεσάρῃ ἵνα
 ὅπου νὰ / ²⁵ πύρισκεται ποσσεσόρι εἰς καθέκαστον τρόπον μετὰ τοὺς χρόνους τοια-
 ντα καὶ / ²⁶ πόσο ἢ μάλλαν νὰ ἐμποδίστῃ ὡς ἀδίκους καὶ παρανόμως ἐμποδίστῃ ὁ
 αὐτὸς / ²⁷ κύριος Δεσύλας εἰς τὰ αὐτὰ παλαιὰ τῶν ποτέ αὐτόρων του ποσσέσια
 καὶ ὅπου / ²⁸ διὰ μοναχὸν καπρίτζιον καὶ ὅχι ποτέ διὰ δίκαιον ἀπὸ τοὺς εὐγενε-
 στάτους / ²⁹ κυρίους προέδρους ἔμεινε εἰς τὸν σεβάσμιον Σύλλογόν σας ἀπελάδη /
³⁰ ἡ ἄνω εἰρημένη δικαιοτάτη ἀπόφασις 10 Ἰουλίου τὴν στερέωσιν τῆς ὁποίας / ³¹
 ζητεῖ ταπεινῶς ἀπὸ τὴν δικαιοσύνη σας ὁ ρηθεὶς Δεσύλας ὡς ἄνωθεν εἴρη / ³² ται
 μὲ τὸ τάγιον τοῦ κιαμόρου διὰ ὅλα τὰ φανερά ἀποδίριτα καὶ νόμι / ³³ μα δικαιολο-
 γήματα ὡς καθὼς καλῶτατα ἡ δικαιοσύνη σας ἤμπορεῖ νὰ / ³⁴ ἔμεινε πληροφορη-
 μένη οὕτως ἀντιλέγοντες σφοδρῶς τὴν ἄδικην // φ. 12 α' / ³⁵ καὶ παράστρατη
 δημηγορίαν τῶν ἐναντίον ἄνω εἰρημένων εὐγενῶν / ³⁶ Προέδρων καὶ μὲ πρετέστο
 ὁμοίως τῶν κάτωθεν ἐκθέσεών τους. ε' / ³⁷ ἤκουσαν καὶ ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους
 τοὺς εὐγενέστατους κυρίους Προέδρους / ³⁸ Ἀναστάσιον Βρανᾶ, Δημήτριον Δεσύ-
 λα, Γιαννάκη Στανέλον καὶ Γιώργιον / ³⁹ Βασιλᾶ, οἱ ὁποῖοι ἀντιλέγοντες ἰσχυρῶς
 τὰς ἀπατηλὰς δημηγορίας καὶ / ⁴⁰ ἀντιδίκους ἐκθέσεις τοῦ ἄνω εἰρημένου κυρίου
 Ἀθανασίου Δεσύλα, ζητοῦν διὰ / ⁴¹ ἔργον δικαιοσύνης γιομάτο σπάτζο ἀποτάγιον
 τῆς ἀδικωτάτης ἀ / ⁴² ποφάσεως τοῦ Κριτηρίου πρώτης ἀγωγῆς ὡς τοῦ τρέχοντος
 τὸ ἀποτέλεσμα / ⁴³ νὰ ἔχη νὰ θεμελιώσῃ ὁ ρηθεὶς Δεσύλας τὸν νέον πύργον εἰς τὸ
 θεμέλιον / ⁴⁴ τοῦ παλαιοῦ ἐπειδὴ ἐβγαίνοντες ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅρια[...] ζημίαν καὶ /

45 βλάβην τῆς κοινότητος εἰς τὸ ἀπέραμα εἰς καιρὸν φουρτούνας καὶ [...] / 46 τῶν κατοικιῶν τῶν πολιτῶν διὰ ὅλον καὶ εἰς ὅλον καὶ ὡς περιέχει τὸ δικαίον / 47 τῶν προτάγμα 9 τοῦ τρέχοντος μὲ τὸ λάουδον ἦτοι κῦρος αὐτοῦ. ε' / 48. Ὅθεν ἡ ἄνωθεν εὐγένειά τους καλῶς τὰ πάντα ἀκροασάμενοι καὶ βαθέως / 49 στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι ὁμοφώνως ἀποφα / 50 σίζοντες διορίζουν τὴν στερέωσιν τῆς ἀποφάσεως γιναμένη εἰς τὸ Κρι / 51 τήριον τῆς πρώτης ἀγωγῆς στὰς 10 τρέχοντος μὲ ἐξεκαθάρισιν εἰς κά / 52 θε καιρὸν ἀνάγκης ἦτοι φουρτούνας ὅπου κάθε εἷς θελήσει νὰ ρεκουπεράρῃ / 53 τὸ πλοῖον του νὰ ἡμπορῇ ἐλευθέρως νὰ τὸ ρεκουπεράρῃ εἰς τὴν αὐτὴν ἐ / 54 φοδῖαν τοῦ ὀσπιτίου δίχως κανένα ἐμπόδιον ἀπὸ τὸν αὐτὸν Δεσύλα. ε'.

Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Πρόεδρος
Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης Κριτῆς
Νικόλαος Βέργος Κριτῆς ἀναπληρωτῆς
Γεώργιος Κορκοτζάκης Κριτῆς ἀναπληρωτῆς

13

Ερημοδικία του εφειβλήτου

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

Ἰουλίου 29

Οἱ εὐγενεῖς καὶ σεβάσμιοι κριτῆς τοῦ Συλλόγου τῶν πέντε κύριοι Ἀναστάσιος Βασιλᾶς // φ. 12 β' / 2 Πρόεδρος, Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης καὶ εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀπουσίων κολλέγων / 3 τους διὰ ἀναπληρωτῆς Θεοδόσιος Πετρίδης, Κωνσταντῖνος Δημουλίτζας καὶ Σπύ / 4 ρος Δεσύλας καθήμενοι ἐπὶ κριτηρίῳ καὶ βήματι / 5 οὕτως ἀναζητοῦντες ἡ κυρία Χριστίνα Δεσύλα χήρα γυνὴ τοῦ ποτὲ Ἀνδρέα Στα / 6 νέλου καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυρίου Παναγιώτη Ζούλα πρεκουρατόρου τοῦ / 7 ἀπόντος Ἀθανασίου Στανέλου ὄντας ὁρισμένος τὴν σήμερον ὅπου εἰσὶν ἡ δια / 8 τεταγμένη ἡμέρα τῆς κρίσεως καὶ τῆς συνάξεως καὶ ἀκροάσεως ὄντας τελειωμένη / 9 ἡ ὥρα συνηθισμένη κράζοντάς τον ὁ ὑπηρετῆς τοῦ Κριτηρίου μεγαλοφώνως διὰ / 10 τρεῖς φορές δὲν ἐφέρθη ὁ ἄνωθεν Παναγιώτης ὡς εἴρεται οὐδὲ ἄλλος / 11 διὰ ὄνομά του διὰ νὰ ἀπολογηθῇ τῆς κυρίας Δεσύλα. Διὰ τοῦτο ἡ αὐτοῦ εὐγένεια / 12 ἀποφασίζουσιν εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ αὐτοῦ κὺρ Παναγιώτη καὶ στερεώνουν τὴν / 13 γραφὴν τῆς κυρίας Χριστίνας Δεσύλα προσφευγμένη εἰς τοῦτο τὸ εὐγενές / 14 Κριτήριον στὰς 12 τοῦ τρέχοντος ὅλως διόλου ὡς αὐτὴ περιέχει. ε'.

/ φ. 12 β' || Τῇ αὐτῇ. Ἡ ἀντίκρυς ἀποῦσα ἀπόφασις κατεχωρίστη / τοῦ ἀντί-
κρυς Παναγιώτη Ζούλα τοῦ κὺρ / Φιλίππου ὑπὸ Θεοδωρῇ Βανγγελινου / ὑπηρετῆ
τοῦ Κριτηρίου / τὴν αὐτοῦ δηλοποίησιν. ε'. Ἰουλίου 21 / ἡ ἀντίκρυς ἀποῦσα / ἀπό-
φασις ἐρεαδηρίστη ὑπὸ τοῦ ἀντίκρυς / Παναγιώτη Ζούλα ἐξ ἀναζητήσεως ||

14

**Ἐφεση-επικύρωση της πρωτόδικης αποφάσεως
(Διανομή "αδελφικής" περιουσίας)**

1805 Ιουλίου 29

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Πρόεδρος, Ἀναστάσιος Γιωργο<γι>ιάννης / ² Κωνσταντῖνος Δημουλίτζας καὶ Σπύρος Δεσύλας Κριτὲς τοῦ σεβασμίου Συλλόγου καὶ διὰ / ³ ἀναπληρωτῆς ὁ κύρ Θεοδόσιος Πετζάλης καθήμενοι Ε΄ ἤκουσαν ἀπὸ ἓνα / ⁴ μέρος τοὺς κυρίους Σωτήρη Μαυρογιάννη καὶ Χρῆστον Δημουλίτζα ὑποεπιτρόπους / ⁵ τοῦ ἀπόντος κυρίου Παναγιώτη Ζούλα ἐπιτρόπου τοῦ ἀπόντος κυρίου Ἀθανασίου / ⁶ Στανέλου τοῦ ποτὲ Δήμου οἱ ὅποιοι καὶ ἄνωθεν ὑποεπιτρόποι ἐπειδὴ ἀπόδειξεν / ⁷ τῆς δικαιοσύνης τῶν εὐγενῶν κυρίων Κριτῶν ὅτι τὲς δύο ὀρίας τοπο/ ⁸ θεσίαν κείμενην εἰς τὸν αἰγιαλὸν τὴν ἔλαβε ὁ ἄνω εἰρημένος κύρ Ἀθανά / ⁹ σιος Στανέλος διὰ ρεφάρισμα τοῦ μεριδίου του ὡς ἀδελφοῦ τῆς ἀδελφότητος / ¹⁰ εἰς τὴν μοιρασίαν τῶν ἀγαθῶν τοῦ ποτὲ παπα - Βασίλη Στανέλου θείου τους / ¹¹ κατὰ τὴν ἐξετίμωσιν ὅπου ἐγένε εἰς τὰ ρηθὲν ἀγαθὰ τοῦ ἄνω εἰρημέ- νου / ¹² ἱερέως ὡς καθαρῶτατα ἐξεκαθαρίζεται εἰς τὴν τραντζασιὸν 4 Αὐγούστου / ¹³ 1797 πράξι κυρίου Θεοδοσίου Πετζάλη νοταρίου ἡ ὁποία [...] καὶ ἐκυρώθη / ¹⁴ ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς Κριτὲς τῆς πρώτης ἀγωγῆς ἀλλὰ με στραγγαλιὰν ἐ / ¹⁵ ξώνει τὸν ρηθέντα ἀδικοκρισολογημένον Ἀθανάσιον ἀπὸ τὴν ἄνω εἰρημένην / ¹⁶ τοπο- θεσίαν ὀρίας δύοι τὴν ὁποία ἔλαβε ρεφάρισμα τοῦ μεριδίου τῆς ἀδελφοσύνης του / ¹⁷ ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ρηθέντος ἱερέως ζητοῦν διὰ ἔργον δικαιοσύνης // φ. 13 α΄ / ¹⁸ τὴν ἡλλοίωσιν τῆς ἀδίκου αποφάσεως τοῦ ἄνω εἰρημένου κριτηρίου πρώτης / ¹⁹ ἀγωγῆς 10 Νοεμβρίου 1804 εἰς τὸ μέρος ὅπὲ ἐξώνει τὸν Ἀθανάσιον ἀπὸ τὴν / ²⁰ ἄνωθεν τοποθεσίαν ὀρίας δύο καὶ τὴν στερέωσιν ὅλως διόλου τῆς ἄνω εἰ / ²¹ ρημένης τραντζασιόνος διὰ νὰ κυριεύῃ ὡς κυριεύει καὶ ἐξουσιάζει ὁ πτωχὸς / ²² Ἀθανάσιος τὴν ρηθεῖσαν τοποθεσίαν ὀρίες δύο διὰ ὅλον καὶ εἰς ὅλον καὶ ὡς / ²³ περιέχει ἡ ἀναφορὰ τοῦ ἄνωθεν κυρίου Ἀθανασίου 21 τρέχοντος καὶ εἰς τὲς / ²⁴ ἔξοδες. Καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου τὴν κυρίαν Χριστίνα Δεσύλα συνβία τοῦ / ²⁵ ποτὲ Ἀνδρέα Στανέλου ὅπου αἰτεῖ αὐτὴ ὡς κυβερνήτρια τῶν θυγατέρων τῆς / ²⁶ Μαρίας καὶ Ἑλένης ἡ ὁποία προτεστάρει ἰσχυρῶς τὴν δημηγορίαν γελοιώδη / ²⁷ ὅπου χωρὶς παραμικρότατον δίκαιον ἐπαρησίασαν ὁ Σωτήρης Μαυρογι / ²⁸ ἀνης καὶ Χρῆστος Δημουλίτζας γαμβροὶ τοῦ ἄνωθεν ἀπόντος κύρ Ἀθανασίου / ²⁹ καὶ ὡς ὑποεπί- τροποι τοῦ ἀπόντος Ἀθανασίου ἀλλὰ διὰ μοναχὸν πείσμα / ³⁰ ἡ ὁποία ἄνω εἰρη- μένη γυνὴ ὀνόματι ὡς ἄνωθεν εὐλαβῶς ἱκετεύει ἀπὸ τὴν / ³¹ ἄσπιλον δικαιοσύνην τῶν σεβασμίων Κριτῶν τὴν κύρωσιν ἀποφά / ³² σεως πρώτης ἀγωγῆς στάς 10 Νοεμβρίου 1804 ὡς δικαία καὶ νόμιμος καὶ τὴν / ³³ στερέωσιν τῆς γραφῆς τῆς

αὐτῆς γυνῆς στάς 12 τρέχοντος με τὴν ἡλλοίωσιν / 34 κατὰ πάντα τῆς ἀδίκου, ἀνόμου καὶ ἀθεμελιώτου γραφῆς τοῦ ἄνωθεν Ἀθα / 35 νασίου στάς 21 Ἀπριλίου νῦν παρελθόντος ὡς ἀδικη, παράνομη καὶ ἀθεμε / 36 λιώτη ἔχοντας ἀποδείξει τῶν εὐγενεστάτων κριτῶν πόσον νόμιμη καὶ δικαία / 37 εἰσὶν ἡ ἄνω εἰρημένη ἀπόφασις χωρὶς παραμικρὰν ζημίαν τοῦ αὐτοῦ Ἀθανά / 38 σίου Στανέλου. ε'. Ὅθεν ἡ ἄνωθεν εὐγένειά τους καλῶς τὰ πάντα ἀκροα / 39 σάμενοι καὶ βαθέως στοχαζόμενοι Χριστοῦ τὸ ὄνομα ἐπικαλεσάμενοι ἀπο / 40 φασίζοντες διορίζουν τὴν κύρωσιν τῆς ἀποφάσεως τῆς πρώτης ἀγωγῆς στάς / 41 10 Νοεμβρίου 1804 με ἐξεκαθάριση ὅτι ὁ κύρ Μαρίνος Στανέλος αὐτὰ / 42 δελφος τοῦ ἄνωθεν ποτέ Ἀνδρέου νὰ δικαιώσῃ τὸν ἄνωθεν Ἀθανάσιον / 43 Στανέλον διὰ τὰς ἄνωθεν ὁρίες δύο εἰς τὴν τιμὴν ὅπου κατὰ τὸ παρα / 44 {α}τρέχει ἡ ἐκεῖ τοποθεσία καὶ τοῦτο γιὰ τόσα ἀγαθὰ στάμπιλε ἐκεῖ ὅπου νὰ / 45 πλεσιάζουν με τὸν αὐτὸν Ἀθανάσιον εἰ δὲ καὶ δὲν πλεσιάζουν αὐτὸν σω / 46 στεφάρει εἰς ἄλλο μέρος ἐπιφυλάγοντες δίκαιον τοῦ αὐτοῦ κύρ Μαρίνου / 47 νὰ συντρέξῃ ἐναντίον τῆς κληρονομίας τοῦ ποτέ ἀδελφοῦ του νὰ σωστεφάρῃ / 48 ἔαν καὶ εἶναι ἀδικημένος ἀπὸ τὴν αὐτὴν κληρονομίαν τοῦ ποτέ παπα- / 49 Βασιλείου θείου ἡλλοιώνοντας καὶ κάθε ἄλλο ζήτημα τῶν δύο μερῶν .

Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Πρόεδρος
Ἀναστάσης Γιωργογιάννης Κριτής
Κωνσταντῆς Δημουλίτζας Κριτής ἀναπληρωτής

15

Ερημοδικία τοῦ ἐφεσιβλήτου

1805 Αὐγούστου 22

Οἱ εὐγενέστατοι κύριοι Ἀναστάσιος Βασιλᾶς Πρόεδρος, Ἰωάννης Δεσύλας καὶ / 2 Ἀναστάσιος Γιωργογιάννης Κριταὶ τούτου τοῦ σεβασμίου Συλλόγου καὶ διὰ ἀναπληρωτὲς / 3 ὁ κύρ Κωνσταντῆς Δημουλίτζας καὶ Θεοδόσιος Πετζάλης καθήμενοι ε'. / 4 Οὕτως ἀναζητοῦντες ὁ εὐγενὴς κύρ Γιαννοῦτζος Μαυρογιάννης ἐπιτροπος τοῦ / 5 ἀπόντος παπα - Πάνου Τζουράτη ἀπὸ τὴν χώραν τῆς Πρέβεζας καὶ εἰς τὴν ἀπου / 6 σίαν τοῦ κυρίου Πέτρου Σκιαδαρέση ὡς ἀδελφοῦ τῆς ἀδελφότητος ἀπὸ Ἀγία / 7 Μαύρα κρατῶντες αὐτὸν ὁρισμένον διὰ σεβασμίου σουφράγιου 26 Ἰουλίου / 8 ὕστερου ἀπερασμένου, ὁ ὁποῖος Σκιαδαρέσης δὲν ἐφάνιστη σωματικῶς νὰ ἀπο / 9 λογηθῇ οὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλος διὰ ὄνομά του. Διὰ τοῦτο ἡ αὐτοῦ εὐγένειά εἰς τὴν / 10 διατεταγμένην ὥραν ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρέπουσαν κήρυξιν τοῦ Θεοδωρῆ / 11 Βανγγελινουῦ ὑπηρέτου τοῦ Κριτηρίου ἀποφασίζουσιν εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ ρηθέντος / 12 κυρίου Πέτρου Σκιαδαρέση ὡς ἀδελφοῦ τῆς ἀδελφότητος στερεώνοντα τὴν / 13 ἀναφορὰν τοῦ ἄνω εἰρημένου Μαυρογιάννη κυρίου ἐπιτρόπου προσφερομένη

/ 14 στάς 30 τοῦ ἄνω εἰρημένου Ἰουλίου διὰ ὅλον καὶ εἰς ὅλον καὶ ὥς εἰς αὐτὴν καὶ εἰς (τάς ἔξοδες).

16

Ερημοδικία του εκκαλούντος

Τῇ αὐτῇ

Οὕτως ἀναζητοῦντες ὁ κύρ Γιώργης Ζούλας τοῦ ποτέ Ἀποστόλη γυναικὶ ὀνόματι / 2 καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ κύρ Δημήτρη Βασιλᾶ τοῦ ποτέ Σταμάτη ἔχοντάς τον ὀρισμένον / 3 καὶ ἀνακρασμένον ὥς ὀρισμός τὴν σήμερον ὅπου εἰσὶν ἡμέρα κρίσεως καὶ ὥρα / 4 α[] ὡς καὶ ὁ ὑπηρέτης τοῦ κριτηρίου ἐστριδόρισε διὰ τρισὶ φορές καὶ δὲν ἐφάνη / 5 αὐτὸς οὐδὲ ἄλλος διὰ ὄνομά του. Διὰ τοῦτο εἰσὶ οἱ σεβασμιώτατοι κριταὶ τοῦ Συλλόγου / 6 τῶν πέντε ἀποφασίζουσι τὴν δεπενατζιὸν τῆς ἀπελατζιόνος στάς 24 Μαΐου / 7 νῦν ἀπερασμένου μὲ τὸ λάουδον τῆς ἀποφάσεως τοῦ Κριτηρίου πρώτης ἀγῶ // φ. 14 α' / 8 γῆς καὶ εἰς τὰς ἔξοδες.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΛΥΔΙΑ ΠΑΠΑΡΡΗΓΑ-ΑΡΤΕΜΙΑΔΗ

Δικονομικές διατάξεις και απονομή αστικής δικαιοσύνης στις περιοχές Πάργας–Πρέβεζας–Βόνιτσας (1800-1806)*

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ, II. ΠΗΓΕΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, III. ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΝ ΔΙΚΑΙΟ (Α. Κοινοτικοί νόμοι–ενετική νομοθεσία, Β. Τοπικά έθιμα), IV. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ, V. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ, VI. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ (Α. Προεδρία διοικήσεως–κονκλάβε, Β. Βοεβόδας–τουρκικές αρχές), VII. ΕΚΔΙΚΑΣΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΥΠΗΚΟΩΝ, VIII. ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ–ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ (Α. ΚΑΘ' ΥΛΗΝ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ, Β. ΚΑΤΑ ΤΟΠΟΝ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ, 1. Γενική δικαιοσύνη, 2. Ειδική δικαιοσύνη της τοποθεσίας του ακινήτου), IX. ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ–ΔΙΑΔΙΚΟΙ (Α. Ικανότητα του παρίσταται επί δικαστηρίου, Β. Ικανότητα προς το δικολογείν), X. ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ, XI. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ, XII. ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ, XIII. ΕΝΔΙΚΑ ΜΕΣΑ (Α. Τακτικά ένδικα μέσα, Β. Έκτακτα ένδικα μέσα), XIV. ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (Α. ΕΜΠΡΑΓΜΑΤΟ ΔΙΚΑΙΟ, 1. Δικαιώματα προτιμήσεως, 2. Εμπράγματα ασφάλεια, Β. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΔΙΚΑΙΟ, Γ. ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ), XV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στις αρχές του 19ου αιώνα (1800–1807) το πολιτειακό καθεστώς των πρώην βενετικών κτήσεων της Πρέβεζας, Βόνιτσας, Πάργας και Βουθρωτού¹, διαμορφώθηκε με βάση τη ρωσοτουρκική συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως της 21 Μαρτίου

* Θερμές ευχαριστίες οφείλω στη συνάδελφο, ερευνήτρια του Κέντρου του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού της Ακαδημίας Αθηνών, Ρόδη Σταμούλη η οποία έθεσε στη διάθεσή μου τους τρεις κώδικες της Διοικήσεως Πρεβέζης των ετών 1802-1806. Οι κώδικες αυτοί, που απόκεινται στο Αρχείο της Ιεράς Μητροπόλεως Πρεβέζης, μεταγράφηκαν από την ίδια και πρόκειται να δημοσιευθούν συντόμως υπό τον τίτλο *"Πηγές της ιστορίας της Πρέβεζας"*.

1. Ως προς το Βουθρωτό η συνθήκη δεν εφαρμόσθηκε (Π. Α ρ α β α ν τ ι ν ο ύ, Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία, εισαγωγή Κ.Θ.Δημαρά, επιμέλεια–ευρετήριο Ε.Ι.Νικολαΐδου, Εκδ. Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1984, Μέρος Β', σ. 195).

1800². Με τη συνθήκη αυτή οι εν λόγω περιοχές έπαυσαν πλέον να αποτελούν διοικητικό εξάρτημα της Επτανήσου³ και ενσωματώθηκαν, με την εγγύηση της Ρωσίας,

2. Το κείμενο της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως έχει δημοσιευθεί σε ελληνική μετάφραση από τους Π. Χι ώ τ η, Σειρά Ιστορικών Απομνημονευμάτων, τ. Γ', Κέρκυρα 1863, σ. 748-753 (στη συνέχεια: Ιστορικά Απομνημονεύματα) και Κ. Μ α χ α ι ρ ά, Πολιτική και Διπλωματική ιστορία της Λευκάδος (1797-1810), τ. 1, Αθήνα 1954, σ. 227 επ. (στη συνέχεια: Ιστορία Λευκάδος), σε ιταλική δε μετάφραση από τους Ε. Ζ α μ π έ λ η, L' augusta Convenzione delli XXI Marzo MDCCC e pezzi autentici ad essa relativi, Traduzione dal Francese. Nella Publica Stamperia di Corfù, L' anno MDCCCI, σ. 3-14 και στη συλλογή Le tre Costituzioni (1800, 1803, 1817) delle sette isole Ionie ed i relativi documenti con l' aggiunta dei due progetti di costituzione del 1802 e 1806 e delle modificazioni e riforme alla costituzione del 1817, Κέρκυρα 1849, σ. (στη συνέχεια: Le tre Costituzioni). Για τη λοιπή βιβλιογραφία της συνθήκης βλ. Σ. Α σ δ ρ α χ ά, "Όψεις από το προνομιακό καθεστώς της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας", στον τόμο *"Ελληνική Κοινωνία και Οικονομία, ιη' και ιθ' αι."*, *Νεοελληνικά Μελετήματα* 5, Αθήνα 1982, σ. 199, σημ. 1 (στη συνέχεια: Όψεις).

3. Ως εξάρτημα της Επτανήσου, οι ηπειρωτικές αυτές πόλεις, με εξαίρεση σύντομα χρονικά διαστήματα κατά τα οποία κατακτήθηκαν από τους Τούρκους, αποτέλεσαν ενετική κτήση από τον 15ο αιώνα έως τη συνθήκη του Καμποφόρμιο της 6/17-10-1797, μετά την υπογραφή της οποίας περιήλθαν πλέον στην κατοχή των Δημοκρατικών Γάλλων, ως αναπόσπαστο μέρος των Ιονίων Νήσων. Σύμφωνα ειδικότερα με τον νέο Οργανισμό των Ιονίων Νήσων που περιείχετο στο διάταγμα των Μηδολάνων της 7/11/1797 και επέβαλε την τομερή διοικητική διαίρεση της περιοχής, το Βουθρωτό και η Πάργα υπάγονταν στον νομό Κερκύρας μαζί με την Κέρκυρα, Παξούς, Αντίπαξους και Οθωνούς, ενώ η Πρέβεζα και η Βόνιτσα υπάγονταν στον νομό Ιθάκης μαζί με την Ιθάκη, Λευκάδα και Κεφαλλονιά. Η γαλλική κατοχή διήρκεσε έως το 1798 (καταστροφή του γαλλικού στόλου στο Αμπουκίρ την 1/8/1798), οπότε πλέον η μεν Πρέβεζα, η Βόνιτσα και το Βουθρωτό κατελήφθησαν βιαίως από τον Αλή πασά (6/10/1798 κατάληψη Βουθρωτού, 12/10/1798 κατάληψη Πρέβεζας και Βόνιτσας), η δε Πάργα παρέμεινε υπό ρωσοτουρκικό καθεστώς μέχρι την υπογραφή της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως της 21/3/1800 [Γ. Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία των Ιονίων Νήσων αρχομένη τω 1797 και λήγουσα τω 1815, τ. Α', Αθήναι 1889, σ. 118, 343 (στη συνέχεια: Ιστορία)· Α. Β α κ α λ ο π ο ύ λ ο υ, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 607 (στη συνέχεια: Ιστορία)· Ε μ μ . Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, "Σελίς εκ της Ιστορίας της Πάργας. Τρία ανέκδοτα έγγραφα εκ του Αρχαιοφυλακείου Κερκύρας (1798)", *Αθηνά, τ. ΝΘ'* (1955), σ. 131-135 (στη συνέχεια: Σελίς)· Τ ο υ ι δ ί ο υ, "Συμβολή εις την ιστορίαν Πρεβέζης και Πάργας (1798-1802)", *ΔΙΕΕ* 11 (1956), σ. 59-77 και την εκεί αναφερόμενη βιβλιογραφία (στη συνέχεια: Συμβολή)]. Τον Αύγουστο του 1807, κατόπιν της υπογραφής της συνθήκης του Τιλσίτ της 8ης Ιουλίου 1807, η Πάργα περιήλθε μαζί με τα Ιόνια νησιά στην κατοχή των Γάλλων. Η γαλλική κατοχή διήρκεσε έως τις 22/3/1814 οπότε η Πάργα κατελήφθη από τους Βρετανούς, παρέμεινε δε στη de facto κατοχή της Μ. Βρετανίας, τυπικά μεν μέχρι την υπογραφή της συνθήκης των Παρισίων της 5/11/1815, ουσιαστικά δε μέχρι την παράδοσή της στην Τουρκία τη 10η/5/1819, κατόπιν καταβολής από τον Σουλτάνο στους μεταναστεύσαντες προς τα Ιόνια νησιά Παργίους του ποσού των 150.000 λιρών ως αποζημιώσεως για τις εγκαταλειφθείσες ιδιοκτησίες τους [Κ. Μ α χ α ι ρ ά, Ανασχευή ενός

στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Παράλληλα ιδρύθηκε, ως είδος ενιαίας ανεξάρτητης ομόσπονδης Πολιτείας, η *"Πολιτεία των Ηνωμένων επτά Νήσων"*⁴ που συμπεριέλαβε τα Ιόνια νησιά και τέθηκε υπό την επικυριαρχία και προστασία της Υ. Πύλης, με εγγυήτρια δύναμη τη Ρωσία.

Όπως προκύπτει από τις διατάξεις των άρθρων 8, 9 και 10 της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως, το εσωτερικό πολίτευμα των περιοχών Πρέβεζας, Βόνιτσας, Πάργας και Βουθρωτού βασίσθηκε σε μια σειρά θρησκευτικών, διοικητικών, φορολογικών και δικαστικών προνομίων. Σύμφωνα ειδικότερα με το όγδοο άρθρο της συνθήκης, οι θρησκευτικές και δικαστικές προνομίες που παραχωρούνται στις νέες οθωμανικές κτήσεις (*"έμλιάκι χουμαγιουνίν"*) της Πάργας, Πρέβεζας, Βόνιτσας και Βουθρωτού, αντιστοιχούν με τις προνομίες που η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ήδη παραχωρήσει στις ηγεμονίες Μολδαβίας και Βλαχίας⁵ μετά τη συνομολόγηση της ρωσοτουρκικής συνθήκης του Κιουτσούκ-Καϊναρτζή του έτους 1774 με το "χάττι

ιστορικού ψεύδους, 1947, σ. 4 επ. (στη συνέχεια: *Αγασόκνι*).

4. Με τη διάταξη του δευτέρου άρθρου της συνθήκης ορίσθηκε ότι η Πολιτεία αυτή θα λειτουργήσει κατά το πρότυπο της Πολιτείας της Ραγούζης, θα έχει δηλαδή τα ίδια προνόμια με την αριστοκρατική αυτή Πολιτεία, όσον αφορά στο εσωτερικό σύνταγμα και στις πολιτικές και εμπορικές υποθέσεις [Χιώτου, *Ιστορικά Απομνημονεύματα*, σ. 763, 764· Μαυρογιάννη, *Ιστορία*, σ. 304· Α. Βρέζεση, "Η συνθήκη της 21 Μαρτίου 1800 και τα προνόμια των ηπειρωτικών πόλεων Πρεβέζης, Πάργας, Βόνιτσης και Βουθρωτού", *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. Γ' (1928), σ. 280-284 (στη συνέχεια: *Συνθήκη*)· Βακαλοπούλου, *Ιστορία*, σ. 613].

5. *"Απαντα δέ τὰ χορηγούμενα προνόμια πρὸς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς δικαιοσύνης, οἷα νέμονται οἱ Χριστιανοὶ ἐγκάτοικοι τῶν ἡγεμονιῶν Μολδαβίας καὶ Βλαχίας, παρέχονται καὶ τοῖς ἐγκατοικοῖς ὅλων τῶν χωρῶν τούτων ὡς οὖσιν ὁμοθρήσκοις αὐτῶν"* (Χιώτου, *Ιστορικά Απομνημονεύματα*, σ. 752). Η αρχική πρόταση της Υψηλῆς Πύλης κατά τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν της συνθήκης υποστήριζε την ίδρυση μιας ηγεμονίας που θα περιελάμβανε τόσο τα Επτάνησα όσο και τα ηπειρωτικά εξαρτήματά τους και η οποία θα λειτουργούσε κατά το πρότυπο των υποτελών παραδουναβίων ηγεμονιών. Στην πρόταση αυτή αντέδρασε η Ρωσία με το σκεπτικό ότι οι κάτοικοι των Ιονίων νήσων, *"ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ παράδειγμα τῆς Ραγουσίου πολιτείας, εὐτυχούσης καὶ ἡσυχάζουσας ἐπὶ τοσούτους αἰῶνας"*, θα αντιδρούσαν ιδιαίτερα έντονα στην ίδρυση υποτελούς ηγεμονίας κατά το πρότυπο της Βλαχίας και Μολδαβίας, για τον λόγο δε αυτό αντιπρότεινε το πρότυπο της αριστοκρατικής Πολιτείας της Ραγούζης (Χιώτου, *Ιστορικά Απομνημονεύματα*, σ. 743-744· Μαυρογιάννη, *Ιστορία*, σ. 277). Τελικῶς η πρόταση της Υ. Πύλης αναπροσαρμόσθηκε και συμπεριέλαβε μόνον τα ηπειρωτικά εξαρτήματα των Ιονίων Νήσων δηλαδή τις περιοχές Πρεβέζης, Πάργας, Βόνιτσας και Βουθρωτού *"ἐπειδὴ κεῖνται ἐν τῇ ξηρᾷ ἀποσπασμένοι ἐκ Βενετίας, καὶ συνεχόμενοι τῇ Ἀλβανίᾳ..."* (Χιώτου, *Ιστορικά Απομνημονεύματα*, ἀρθρο 8ο της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως, σ. 751 και σ. 754-755).

σερίφι" του έτους 1775⁶. Η διάταξη του ογδόου άρθρου της συνθήκης είναι ιδιαίτερα σαφής όσον αφορά στο νομικό καθεστώς που επρόκειτο στο εξής να εφαρμοσθεί από τα τοπικά δικαστήρια όταν εκαλούντο να αποφανθούν επί ζητημάτων αστικού ή ποινικού δικαίου. "Συνεπώς οὖν, αναφέρει η διάταξη, τὰ ἐπικρατοῦντα ἔθνη τοῦ τόπου κατὰ τὰς πολιτικὰς καὶ ἐγκληματικὰς δίκας, ἡ φύσις τῆς κατοχῆς ἰδιοκτησίας, καὶ αἱ διατάξεις τῆς διαδοχῆς οὐδόλως θὰ μεταβληθῶσιν"⁷. Ως "ἐπικρατοῦντα ἔθνη" του τόπου θεωρεῖ η συνθήκη τα ἐπὶ ἐνετοκρατίας ἰσχύσαντα⁸ δεδομένου ὅτι το πολίτειακό καθεστὼς που εγκαθιδρύθηκε με τη συνθήκη της Κων/πόλεως, μετὰ την εκδίωξη των γαλλικῶν δυνάμεων ἀπὸ τα ρωσοτουρκικά στρατεύματα (1798–1799), ἀνέτρεψε

6. Α θ α ν α σ ί ο υ Κ ο μ ν η ν ο ὕ Υ ψ η λ ά ν τ ο υ, Εκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν των εἰς Δώδεκα. Βιβλίον Η' Θ' καὶ Ι', ἡτοι τα μετὰ την Ἀλωσιν (1453-1789), Κωνσταντινούπολις 1870, σ. 541 επ. (στη συνέχεια: Τα μετὰ την Ἀλωσιν). Στὰ πλαίσια αὐτὴ ἡ νομικὴ ἐπιστῆμη καὶ τὸ σύστημα ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ἀναδιοργανώθηκαν, μέσω τῆς καταρτίσεως των ἀναγκαίων νομικῶν κωδίκων. Βλ. σχετικά "Νομικόν Συνταγμάτιον" τοῦ Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Ὑψηλάντου που ἐκδόθηκε τὸ ἔτος 1780 με κύρια πηγὴ τὸ "Νομικόν Πρόχειρον" τοῦ Μιχαὴλ Φωτεινοπούλου τοῦ ἔτους 1765 ἀλλὰ καὶ ἐγχώριο ρουμανικὸ δίκαιο, "Πολιτικὸς Κώδιξ τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Μολδαβίας" τοῦ Σκαρλάτου Καλλιμάχη τοῦ ἔτους 1817 με πρότυπο τὸν γαλλικὸ ἀστικὸ κώδικα τοῦ 1804 καὶ τὸν αὐστριακὸ ἀστικὸ κώδικα τοῦ 1811, πλὴν τοῦ οἰκογενειακοῦ καὶ κληρονομικοῦ δικαίου που εἶχε ὡς πηγὴς τὰ βασιλικά καὶ τὶς λοιπὲς βυζαντινὲς συλλογές. Πολιτικὴ "Νομοθεσία" τοῦ Ἰωάννου Καρατζά που ἐκδόθηκε τὸ ἔτος 1818 με πηγὴς τὸ Συνταγμάτιον, τὸ βυζαντινὸ δίκαιο καὶ ἀρκετὲς ἐπιρροὲς ἀπὸ τὸ γαλλικὸ δίκαιο [Π. Ζέπ ο υ, Συνταγμάτιον Νομικόν Ἀλεξάνδρου Ἰωάννου Ὑψηλάντου βοεβόδα ηγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας 1780, Πραγματεῖαι τῆς Ακαδημίας Ἀθηνῶν, τ. Δ', ἀριθ. 2, Ἀθῆναι 1936 (στη συνέχεια: Συνταγμάτιον Νομικόν). Κ. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ο π ο ὕ λ ο υ, "Σημείωμα περὶ των ἐλληνικῶν ἐν Ρουμανία κωδικοποιήσεων", Ι. καὶ Π. Ζέπ ω ν, Jus Graecoromanum, τ. VIII, Κεφ. Α', Ἀθῆναι 1931 σ. 9 επ. (στη συνέχεια: JGR)]. ΓΙΑ τὴ δικαστηριακὴ οργάνωση καὶ τὴ δικονομία που ἀκολουθεῖτο στὶς πολιτικὲς καὶ ποινικὲς υποθέσεις βλ. ἐιδικότερα: Χρυσόβουλο τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Νοεμβρίου 1775 (τὸ ἐλληνικὸ κείμενο τοῦ Χρυσόβουλου αὐτοῦ ἔχει δημοσιευθεῖ ἀπὸ τοὺς Ὑ ψ η λ ά ν τ η, Τα μετὰ την Ἀλωσιν σ. 592 επ. καὶ Ζέπ ο, Συνταγμάτιον Νομικόν, Παράρτημα Ι, σ. 233 επ. ἐνὼ τὶς ρουμανικὲς ἐκδόσεις τοῦ κειμένου τοῦ βλ. στὸν Ζέπ ο, Συνταγμάτιον Νομικόν, σ. 29 σημ. 1) καὶ στὴ συνέχεια Χρυσόβουλο τοῦ ἰδίου ηγεμόνος τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου 1775 (Δ. Φ ω τ ε ι ν ο ὕ, Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, 3, 1819, σ. 558 επ.· Ζέπ ο υ, Συνταγμάτιον Νομικόν, Παράρτημα ΙΙ, σ. 239 επ. καὶ σ. 28 σημ. 2). Τὶς διατάξεις τοῦ Χρυσόβουλου τοῦ Σεπτεμβρίου ἢ Νοεμβρίου 1775 συμπεριέλαβε τὸ τμήμα τοῦ Συνταγματίου που περιέχει τὴ δικονομία (Ζέπ ο υ, Συνταγμάτιον Νομικόν, Τίτλοι Ι, XV, XVII, XVIII, XXVIII, XXIX, XL).

7. Χ ι ώ τ ο υ, Ἱστορικὰ Απομνημονεύματα, σ. 752.

8. Τὸ σημεῖο αὐτὸ διασαφηνίζεται πληρέστερα στὸ κείμενο τοῦ ἐπακολουθήσαντος, ἐκτελεστικοῦ τῆς συνθήκης, φερμανίου τῆς 1ης/4/1800 ὅπου γίνεται ἀναφορὰ στοὺς παλαιούς νόμους καὶ στὶς ἀρχαῖες συνήθειες τῆς περιοχῆς (βλ. πιο κάτω σ. 178).

ολοκληρωτικά το δημοκρατικό καθεστώς της περιόδου της γαλλοκρατίας και επανέφερε τα πολιτικά προνόμια της νησιωτικής αριστοκρατίας⁹.

Κατά τη διάρκεια της σύντομης κατοχής των Ιονίων Νήσων και των ηπειρωτικών εξαρτημάτων τους από τους δημοκρατικούς Γάλλους, το δικαστικό σύστημα της περιοχής επιχειρήθηκε να τεθεί επί νέων βάσεων λόγω των τροποποιήσεων που επήλθαν τόσο στο σύστημα οργάνωσης της δικαιοσύνης¹⁰ όσο και στο νομοθετικό καθεστώς. Όπως ειδικότερα αναφέρει ο Μαυρογιάννης¹¹, εισήχθη νέα (γαλλική) νο-

9. Χι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 733-736. Προβλ. Η. Κ υ ρ ι α κ ο - π ο ύ λ ο υ, Τα Συντάγματα της Ελλάδος, Αθήναι 1960, υπό στοιχείον Α' (Σύνταγμα του 1800), Γενικό Μέρος (Costituzione Generale), άρθρο 1ο καθώς και προοίμιο του Ιδιαιτέρου Συντάγματος εκάστης νήσου (Costituzione Particolare di cadauna isola), άρθρα 1ο, 2ο, 8ο, 10ο, 14ο· επίσης, υπό στοιχείον Β' (Σχέδιο Συντάγματος της 21/10/1801), άρθρα 1ο και 2ο (στη συνέχεια: Συντάγματα).

10. Κατά την περίοδο της γαλλοκρατίας η διοικητική και δικαστική οργάνωση των νήσων και των ηπειρωτικών εξαρτημάτων τους βασίσθηκε στο γαλλικό Σύνταγμα της 22ας/8/1795 και γενικότερα στις νέες αντιλήψεις για το κράτος που διαμορφώθηκαν μετά τη γαλλική επανάσταση [N. G. Μ ο σ χ ο ν α s, "L'ideologie politique dans les îles Ioniennes pendant la période républicaine (1797-1799)", στον τόμο "La Révolution Française et l' Hellenisme moderne", Actes du IIIe colloque d' Histoire (Athènes 14-17/10/1987)", Athènes 1989, σ. 130 (στη συνέχεια: Ideologie politique)]. Προβλ. επίσης έγγραφο της 24/12/1798 του Γενικού Κομισσαρίου Δομήτιου όπου, προς ενταξίση του δικαστικού-φορολογικού συστήματος των Επτανήσων με το ισχύον τότε γαλλικό σύστημα, προβλέπεται η σύσταση ειδικού δικαστηρίου ("Κριτήριο δια ταῖς Πρέζαις"/Tribunal des Prises) για να κρίνονται οι εκτιμήσεις που γίνονταν τόσο από τα καράβια της Πολιτείας όσο και από τα Αρμαδούρικα [Θ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ, Ιονική Βιβλιογραφία. 16ος-19ος αιώνας, τ. Α' (1508-1863), έκδ. Ιονικής Τράπεζας, αριθ. 552, σ. 77/Πηγή: ΙΑΚ (Ενετ. Διοικ. 470, 21ο). Στη συνέχεια: Ιονική Βιβλιογραφία]. Παράλληλα ο γενικός τοποτηρητής των νήσων και διάσημος νομομαθής Ι. Κουμέυρας έλαβε από το Διευθυντήριο ειδική εντολή για να τροποποιήσει την οργάνωση των δικαστηρίων σύμφωνα με τους γαλλικούς νόμους και κανονισμούς που δεν θα αντέβαιναν προς τα τοπικά ήθη. Με βάση την εντολή αυτή ο Κουμέυρας συνέστησε επιτροπή αποτελούμενη από τους πέντε σπουδαιότερους νομομαθείς Κέρκυρας, Ζακύνθου και Κεφαλλονιάς για να μελετήσουν ζητήματα δικονομίας (κυρίως τα σχετικά με τη διαδικασία των εφέσεων) και να εισηγηθούν τις απαιτούμενες τροποποιήσεις (Χι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 635, 643). Δεν είναι γνωστό κατά πόσον το έργο της επιτροπής αυτής ολοκληρώθηκε δεδομένου ότι ο Κουμέυρας απηλλάγη από την άσκηση των καθηκόντων του μετά από ένα μήνα. Στα 1799 πάντως εκδόθηκε το Διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας περί τροποποιήσεως της δικονομίας των δικαστηρίων της Κέρκυρας [Decreto del Prestantissimo Senato diretto a modificare alcune pratiche Giudiziarie del Fori di Corfu (στη συνέχεια: Decreto 1799)] για το οποίο βλ. G. Ρ ο j α γ ο, Le Leggi Municipali delle Isole Ionie dall' anno 1386 fino alla caduta della Repubblica Veneta, vol. I, Corfu 1846, Dalla Tipographia del Governo, σ. 6-7 (στη συνέχεια: Leggi Municipali).

11. Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία, τ. Α', σ. 143 (Πηγή: Έκθεση της δημοτικής αρχής Κερκύρας προς την κεντρική διοίκηση της 28ης Ιανουαρίου 1798).

μοθεσία, την οποία οι δικαστές αγνοούσαν παντελώς μη δυνάμενοι να προμηθευθούν ούτε καν τα αντίτυπα των νομικών κειμένων για να μπορέσουν να τη μελετήσουν¹². Φυσικό επακόλουθο ήταν να αμφιταλαντεύονται κατά την εφαρμογή του νόμου καθώς ήσαν υποχρεωμένοι να ανατρέχουν στους λιγοστούς γαλλικούς νόμους που τυχόν είχαν στην διάθεσή τους ή στους νόμους του καταλυθέντος ενετικού κράτους ή ακόμα, αρκετά συχνά, να αντλούν τις εφαρμοζόμενες αρχές του δικαίου από τα συγγράμματα διαφόρων νομομαθών της εποχής (Beccaria¹³ κ.ά.). Άλλωστε και εάν ακόμα ήσαν γνωστοί οι τυπικώς ισχύσαντες κατά το διάστημα αυτό γαλλικοί νόμοι, και πάλι δυσχερώς θα εφαρμόζονταν, δεδομένου ότι το γαλλικό δίκαιο, πριν από τη σύνταξη του γαλλικού Κώδικα της 21/3/1804, δεν ήταν παρά ένα κράμα φεουδαλικού δικαίου, εθίμων και ρωμαϊκού δικαίου¹⁴. Κατά συνέπεια, η δια της συν-

12. Διάφορους ειδικούς γαλλικούς νόμους που εξεδόθησαν κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης και μέχρι το δέκατο έτος αυτής βλ. στον A. C a r p e n t i e r, Codes et Lois (pour la France, l' Algerie et les colonies....), 18η εκδ., Paris 1914, Recueil par ordre chronologique des lois. Décrets, arrêtés. Ordonnances, avis du Conseil d' État..., σ. 31-82. Από τους νόμους αυτούς δεν είναι γνωστό ποιοί εισήχθησαν ως νομοθεσία και τελικώς εφαρμόστηκαν κατά το σύντομο διάστημα της παραμονής των Γαλλών στα Ιόνια. Όπως πάντως προκύπτει από τα κείμενα των διαταγμάτων που εξέδωσε ο στρατηγός Μπερτιέ, κατά τη διάρκεια της δεύτερης γαλλικής κατοχής, το νέο νομικό καθεστώς προσηγοριοποιεί κυρίως στη λήψη μέτρων που απέβλεπαν στην ανακούφιση των λαϊκών εκείνων στρωμάτων που είχαν δοκιμασθεί από το ενετικό δικαστικό σύστημα (π.χ. υπερχρεωμένοι θρησκευτές, παρانونώς συλληφθέντες κ.λπ.) και γενικότερα στην υιοθέτηση μέτρων κοινωνικής προνοίας, όπως το ιατροφαρμακευτικό σύστημα για τους αγροτικούς πληθυσμούς των νησιών. Και τα διατάγματα όμως αυτά δεν είναι γνωστό εάν τελικώς εφαρμόστηκαν [H. Y i a n n a c o p o u l o u, "Francais Republicains et Impériaux aux Sept Iles Ioniennes: Quelques aspects de leur présence", στον τόμο "La Révolution Francaise et l' Hellenisme moderne", Actes du IIIe colloque d' Histoire (Athènes 14-17/10/1987)", Athènes 1989, σ. 153-154. (στη συνέχεια: Francais Republicains et Impériaux)].

13. Βλ. το σύγγραμμά του B e c c a r i a "Περί εγκλημάτων και ποινών" ("Dei delitti et delle pene, 1784), όπου ο συγγραφέας εισηγείται την κατάργηση των αυστηρών ποινών, τη γενική επιβολή της πρόσκαιρης φυλάκισης κ. ά.

14. Σύμφωνα ειδικότερα με τους Aubry-Rau, η Γαλλία πριν από την επανάσταση ήταν διηρημένη σε περιοχές όπου ίσχυε το γραπτό δίκαιο και σε περιοχές όπου ίσχυε το άγραφο εθιμικό δίκαιο. Παράλληλα δε εφαρμόζονταν το ρωμαϊκό δίκαιο που αποτελούσε τη βάση του γραπτού αστικού δικαίου καθώς και τα διατάγματα (ordonnances) των βασιλέων που είχαν αναγκαστική ισχύ σε όλη την επικράτεια. Κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης, το προγενέστερο γαλλικό δίκαιο ήλθε αναπόφευκτα σε αντίθεση με βασικές αρχές της επανάστασης, όπως η ενότητα του Κράτους, η κατάργηση του φεουδαλικού συστήματος, η ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου κ.λπ. Ωστόσο η νομοπαραγωγική δραστηριότητα της μετά το 1789 περιόδου περιορίστηκε μόνο στους τομείς εκείνους του αστικού δικαίου που ήσαν κατάφωρα αντίθετοι με τη νέα τάξη των πραγμάτων που επιδίωξε να επιβάλει η επανάσταση. Για τον λόγο αυτό το αστικό δίκαιο της εποχής και μέχρι την κατάρτιση του Ναπολεο-

θήκης της Κωνσταντινουπόλεως επίσημη πλέον επαναφορά του νομικού καθεστώτος της ενετοκρατίας τερμάτισε την προσωρινή σύγχυση που είχε επικρατήσει κατά τη σύντομη εγκατάσταση των γαλλικών δυνάμεων στην περιοχή των Ιονίων Νήσων και των ηπειρωτικών εξαρτημάτων τους, λόγω της άγνοιας των εφαρμοστέων κανόνων δικαίου από κριτές και κρινομένους και της αυθαιρεσίας που επακολούθησε¹⁵.

Οι διατάξεις της συνθήκης της 21ης Μαρτίου 1800 που αφορούσαν στο νομοθετικό καθεστώς και στο σύστημα απονομής της δικαιοσύνης επιβεβαιώθηκαν από δύο επίσημα κείμενα της εποχής, των οποίων η έκδοση ακολούθησε την υπογραφή της συνθήκης. Πρόκειται: α) για το φερμάνι ("χάττι χουμαγιούν") της 1ης Απριλίου 1800¹⁶ που απηύθυνε ο σουλτάνος Σελίμ στον βοεβόδα της περιοχής Αβδουλάχ Μπέη και β) για το "χάτ σερίφ" της 14ης Μαΐου 1800¹⁷. Το κείμενο ειδικότερα του

ντείου Κώδικα του έτους 1804 διακρίνεται για τον αποσπασματικό του χαρακτήρα [C. A u b r y – C. R a u, Cours de Droit Civil Francais (D'après la méthode de Zachariae), 4η έκδ., τ. Α', Paris 1869, σ. 13-14 (στη συνέχεια: Cours de Droit Civil Francais)].

15. Επιπρόσθετο ουσιαστικό λόγο για την επανάφραση της ισχύος των παλαιότερων βενετικών νόμων αποτέλεσε η προστασία των ιονιοκτησιακών ελληνισιακών συμφερόντων στην παραδοσιακά εξαστημένη από τα Επτάνησα περιοχή των ηπειρωτικών πόλεων καθώς και η διευκόλυνση της εμπορικής διακίνησης μεταξύ των δύο περιοχών [Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, "Η συνθήκη της Πρεβέζας (25 Δεκ. 1800) και η απήχηση της στα 1828", *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τ. 5 (1996), *Μνήμη Λεάνδρου Βουθρωτού*, Αθήνα 1996, σ. 424 σημ. 79 (στη συνέχεια: Συνθήκη)· Ασδραχά, Όψεις, σ. 206-207].

16. Το κείμενο του φερμανίου έχει δημοσιευθεί από τους Σ ε ρ α φ ε ί μ Ξ ε ν ό - π ο υ λ ο (Δοκίμιον ιστορικής τινός περιλήψεως της... Άρτης καιΠρεβέζης, Αθήνα 1884, σ. 384-389) και Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Συμβολή σ. 71-76.

17. Τό κείμενο του "χάτ σερίφ" της 14ης Μαΐου 1800 δεν έχει εκδοθεί. Για την ορθή χρονολόγησή του, –σε αντίθεση με την άποψη των Ν. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, "Η συμπολιτεία του Ακρωτηρίου (Continente), Πρεβέζης, Βονίτσης, Πάργας, Βουθρωτού", *Ηπειρωτική Εστία. Έτος ΣΤ*, Ιωάννινα 1957, σ. 825 (στη συνέχεια: Συμπολιτεία) και Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 277 που τοποθετούν την έκδοσή του στις 10/5/1801 και επομένως θεωρούν τη συνθήκη της 25ης Δεκεμβρίου 1800 προκαταρκτική πράξη, – βλ. Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις σ. 200 σημ. 5 και στο Παράρτημα σ. 213 (αριθ. 2 της 28ης Ιουνίου 1803), 215, 216 (αριθ. 4 της 28ης Ιουνίου 1803). Από το εξεταζόμενο αρχειακό υλικό προβλ. ομοίως Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές της ιστορίας της Πρεβέζας (υπό εκτύπωση), Αρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης (ΑΜΠ), 20 (Βιβλίων Ψηφοφοριών), έγγραφο Διοικήσεως Πρεβέζης της 14ης Ιουνίου 1803, φ. 24ν (στη συνέχεια: Πηγές) όπου αναφέρεται: "τὸ πάνσεπτον ἱερὸν χάτ σερίφ 14: τοῦ ἀκολουθούντου Μαγ(ί)ου (εννοείται ἔτους 1800)...." και ακόμα "... καὶ εἰς τὸ πάνσεπτον ἱερὸν χάτ σερίφ 14: Μαγίου ἀκολουθου με τὸ ὁποῖον ὁ ἀξιολάτρευτος Βασιλέασμας με ὑπερβάλουσαν ἀγαθότητα, καὶ εὐσπλαχνίαν ἐπιβεβαιεῖ τὰ πολητικά μας προνόμοια, καὶ τὴν ἐλευθέραν λατρίαν τῆς θρησκίας, τὰ δικαιώματα τῆς φηνάτζας, καὶ μίαν παντοτινὴν ἀνόδυνον ἡσυχίαν καὶ εὐτυχίαν". Επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21 (Βιβλίων Διοικήσεως), έγγραφο της 8 Δεκεμβρίου

φιρμανίου της 1/4/1800, εναρμονιζόμενο πλήρως προς το κείμενο της συνθήκης, προέβη στην παραχώρηση μιάς σειράς ευρυτάτων προνομίων, επαναλαμβάνοντας, όσον αφορά κυρίως στις αστικές διενέξεις, τη διάταξη της συνθήκης περί διατηρήσεως του επί βενετοκρατίας ισχύσαντος νομοθετικού καθεστώτος¹⁸. Ως προς τα δικαιοδοτούντα όργανα στην ευρύτερη περιοχή των νέων οθωμανικών κτήσεων της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας ορίσθηκε ότι:

1) οι αστικές διαφορές (*αί κάθε είδους άγωγαί και κληρονομικαί διαφοραί όμοίως και περί ύποστατικῶν*) μεταξύ χριστιανών κατοίκων των τριών ηπειρωτικών πόλεων και τούρκων υπηκόων θα εκδικάζονται στο εξής από τον βοεβόδα, και μόνο σε περίπτωση που αυτός αδυνατεί να επιλύσει τη διαφορά κατά τρόπο συμβιβαστικό, μπορεί να παραπέμψει την υπόθεση στον πλησιέστερο τούρκο καδή¹⁹. Οι υποθέσεις κρίνονται *"κατά τὸ δίκαιον"*, σύμφωνα δηλαδή με τους παλαιούς νόμους, έθιμα και συνήθειες που είχαν επικρατήσει στην περιοχή.

2) οι δικαστικές διενέξεις που ανακύπτουν μεταξύ χριστιανών κατοίκων των τριών ηπειρωτικών πόλεων θα εκδικάζονται στο εξής από τα τοπικά δικαστήρια, σύμφωνα πάντα με το προΐσχύσαν νομοθετικό καθεστώς της περιοχής²⁰. Στις περιπτώσεις αυτές καθιερώνεται ως νόμιμη γενική δικαιοδικία εκείνη της κατοικίας ενός

1805, φ. 3ν-4Γ (*"όπου με παράβασιν της δικαιοσύνης του βηηλίου χάτι χοιμαγιούν, και του αναφορικού εις αυτήν Πάνου 1800:10βήριου 25"*).

18. *"Οί κάτοικοι αυτών των τεσσάρων τόπων με τὸ νὰ εἶναι κατὰ τὴν θρησκείαν χριστιανοί, θέλει ἔχουν ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειαν εἰς πάντα τὰ τῆς πίστεώς τους, ὁμοίως καὶ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ νόμους, καὶ κτήσεις τους, ὅ, τι λογιῆς ἐξ ὧν τώρα ἔφθασαν νὰ εἶναι συνηθισμένοι, ἔτζι καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπαραλλάκτως διὰ νὰ ἐνεργῶνται εἶναι βασιλική μου ἄδεια καὶ θέλησις..."*. Επίσης, *"... αἱ κάθε είδους άγωγαί και κληρονομικαί διαφοραί ὁμοίως και περί ύποστατικῶν νὰ θεωροῦνται δικαίως κατὰ τοὺς παλαιούς τους νόμους καὶ ἀρχαίαις συνηθείαις των..."* (Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Συμβολή, σ. 73).

19. *".....καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ διαφορά κανενὸς τούρκου με ραγιάν ///τόπον νὰ τοὺς διακρίνῃ κατὰ τὸ δίκαιον ὁ βοεβόντας, καὶ ἂν συμβῇ ὅπου νὰ μὴν ἡμπορέσῃ νὰ τοὺς ξεχωρίσῃ, νὰ τοὺς διορίζῃ εἰς τὸν Καδὴν ὅπου ἤθελε τύχει πλησιέστερος, καὶ νὰ θεωρῆται ἡ διαφορά τους καθὼς εἶναι τὸ δίκαιον."* (Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Συμβολή, σ. 73). Παρόμοια η διάταξη του *"χάττι σερίφι"* έτους 1775 που παραχωρήθηκε στις επαρχίες της Βλαχίας και Μολδαβίας (Υ ψ η λ ἄ ν τ ο υ, Τα μετά την Άλωση, σ. 542 υπό Ζ').

20. *"...καὶ αἱ παραπίπτουσai κρίσεις, ὑποθέσεις καὶ διαφοραὶ ἀναμεταξύ τους, νὰ θεωροῦνται με τὸ μέσον τῶν ἐκλεχθησομένων τιμίων προεστώτων κατὰ τοὺς παλαιούς νόμους καὶ κανόνας καὶ συνηθείας των"* (Π ρ ω τ ο ψ ἄ λ τ η, Συμβολή, σ. 74). Πρβλ. έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης της 28 Αυγούστου 1803 όπου μεταξύ άλλων αναφέρεται: *"Αὕτη θεοσεβεστάτη εὐνοια δέν ἔχει ἀντιλογίαν, διατι λαμπι ἀπὸ τὰ ιερὰ φιρμάνια, εἰς τὰ ὅποια με ὑπερμετρον ἔλεος, δίδετε τῶν εντοπιον οἱ Εξουσία, εἰς τὸ νὰ διοικούν, τὰς δικανικὰς καὶ ἐγγλιματικὰς διαφοράς τὸν συμπολιτον τους"* (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 28 Αυγούστου 1803, φ. 31ν-32ν).

των διαδίκων σε μία από τις τρεις προνομιακές πόλεις. Παράλληλα καθίσταται σαφές ότι, όσον αφορά στη δικαστική οργάνωση, οι πόλεις αυτές αυτονομούνται πλέον πλήρως έναντι της "Επτανήσου Ρεπούμπλικας"²¹ στον βαθμό που οι "τίμιοι προεστώτες" τους καλούνται να εκδικάσουν πλέον ως νόμιμοι κριτές τις δικαστικές διαφορές και όχι τα δικαστήρια που εδρεύουν στα Επτάνησα²².

Σε εκτέλεση των διατάξεων της συνθήκης της 9/21ης Μαρτίου 1800 και του φερμανίου της 1ης Απριλίου 1800 που καθόριζαν τα προνόμια και έθεταν τις βάσεις του πολιτειακού οργανισμού των νέων οθωμανικών αυτών κτήσεων, υπογράφηκε την 25/12/1800 ανάμεσα στις τρεις προνομιακές πόλεις (Πρέβεζας, Βόνιτσας και Πάργας) και στην Επτάνησο Πολιτεία η συνθήκη της Πρέβεζας²³, ως "σύνταγμα

21. Το ζήτημα της αυτονομίσεως των τριών ηπειρωτικών πόλεων έναντι των Ιονίων Νήσων αποτέλεσε σημείο τριβής μεταξύ των αντιπροσώπων της Ιονίου Γερουσίας (Ορίου από τη μιά μεριά και Καποδίστρια-Σικούρου από την άλλη) κατά τις διαπραγματεύσεις που προηγήθηκαν της υπογραφής της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως. Οι αντιδράσεις αυτές συνεχίστηκαν και μετά την υπογραφή της συνθήκης (Β. ρ. κ. ο. σ. η, Συνθήκη, σ. 274 σημ. 5). Για τον λόγο δε αυτό ο Τομάρας, ως πρέσβης της Ρωσίας, δικαιολογώντας προς την προσωρινή Γερουσία της "Πολιτείας των επτά Ηνωμένων Νήσων" την, δια της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως, παράδοση της ηπειρωτικής χώρας στους Τούρκους, τονίζει ότι η ενδεχόμενη προσαρμογή της περιοχής αυτής στη νεοσύστατη Επτάνησο Πολιτεία θα επέφερε σ' αυτήν υπέρογκο βάρος λόγω της ανάγκης υπερασπίσεώς τους από τις επεκτατικές βλέψεις του Αλή πασά (Χ. ι. ω. τ. ο. υ., Ιστορικά Απομνημονεύματα σ. 754-755). Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Ρ. Σ. τ. α. μ. ο. υ. λ. η, "Πολιτικές κινητοποιήσεις των Πρεβεζάνων μετά τον "χαλασμό" (1798-1801)", *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά*, τ.6, ΚΕΜΝΕ, Αθήνα 2000, σ. 305-348 (στη συνέχεια: Κινητοποιήσεις). Για την οικονομική ενίσχυση την οποία απολάμβαναν οι Πάργιοι από τους Ενετούς κατά την περίοδο που προηγήθηκε της κυριαρχίας των δημοκρατικών Γάλλων βλ. Χ. ρ. Π. ε. ρ. ρ. α. ι. β. ο. υ., Ιστορία Σουλίου και Πάργας, τ. Α', Βενετία 1815, σ. 115-120.

22. Πρβλ. Σ. τ. α. μ. ο. υ. λ. η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6ης/10/1806, φ. 46r-47r. Όπως προκύπτει από το έγγραφο αυτό η Διοίκηση Πρεβέζης διαμαρτύρεται έντονα στον Πρύτανη Κεφαλληνίας διότι κάτοικος Πρεβέζης απευθύνθηκε στα δικαστήρια της Κεφαλληνίας για την επίλυση δικαστικής του υποθέσεως ενώ, σύμφωνα με τα προνόμια που είχαν παραχωρηθεί στην περιοχή με τις συνθήκες, όφειλε να διορίσει "τόν έδω έπιστάτην του...διά νά προβάλλη είς την δικεωσύνην πρός διαυθέντευσίν του".

23. Τις δημοσιεύσεις των δύο, αρχικώς ανευρεθέντων στο Αρχαιοφυλακείο Λευκάδας, αποσπασμάτων του κειμένου της συνθήκης (προοίμιο, 4ο άρθρο, υπογραφές συμβαλλομένων μερών) βλ. στον Σ. π. Α. σ. δ. ρ. α. χ. ά, "Η συνθήκη της 25 Δεκεμβρίου 1800 μεταξύ Επτανήσου Πολιτείας και των Εμλάκι Χουμαγιουνίν Πρέβεζας, Πάργας και Βόνιτσας", *Ρουμελιώτικο Ημερολόγιο*, 4 (1960), σ. 149-150 και Τ. ο. υ. ι. δ. ί. ο. υ., Όψεις, Παράρτημα, 1, σ. 211-212. Τις δημοσιεύσεις και αναλυτικό σχολιασμό των δύο, μερικώς διαφοροποιημένων μεταξύ τους, αντιγράφων του πλήρους κειμένου της συνθήκης, – από τα οποία το ένα προέρχεται από το Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Νικοπόλεως και Πρεβέζης [αριθ. 136 / νοταριακός κώδ. Κ. Α.

κανονίζον τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς χώρας αὐτῆς"²⁴. Ἡ συνθήκη αὐτή αποτελεί βασικότατο νομικό κείμενο στον βαθμό που με τις διατάξεις του κατοχυρώνονται, υπό συνταγματική επένδυση, βασικές πολιτειακές λειτουργίες του καθεστώτος των ηπειρωτικῶν πόλεων σε αντιδιαστολή με τα διαδραματιζόμενα την ίδια περίοδο στην Επτάνησο Πολιτεία μέσω της καταρτίσεως διαδοχικῶν συνταγματικῶν κειμένων (1800, 1801, 1803, 1806)²⁵. Επί πλέον δε καθορίζεται με ακρίβεια ἡ μορφή και ἡ

Μάνου, φ. 94v–95v ως συνοδευτικό του χάτι χουμαγιούν της 1ης Απριλίου 1800 (στη συνέχεια: Κείμενα 1)] και το δεύτερο από το Αρχεῖο Οικονόμων [φάκ. XXXVI, 2, αριθ. 23, 24, φ. 23r–24r (στη συνέχεια: Κείμενα 2)], – βλ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, σ. 403 επ.

24. Σύμφωνα με την έκφραση που χρησιμοποιεί ο Α. Μ ο υ σ τ ο ξ ὕ δ η ς (Εκθεσις των γεγονότων ὅσα συνέβησαν πριν και μετά την παραχώρησιν της Πάργας, Σύγγραμμα μεταφρασθέν υπό Ἰωάννου Βερβιτσιώτου, Κέρκυρα 1851, σ. 20· ὁμοίως, Π. Α. Σ α λ α π ά ν τ α, Ἱστορία της Πάργας, Αθήνα 1861, σ. 135). Καθώς αναφέρεται σχετικά στο προοίμιο ὅλων των ανευρεθέντων αντιγράφων της συνθήκης αποκλειστικό θέμα των διαπραγματεύσεων που κατέληξαν στην υπογραφή της αποτέλεσε ἡ κατάρτιση της "βάσεως της νομοθεσίας" των νέων προνομιακῶν οθωμανικῶν κτήσεων, του καταστατικῶν ἀλλὰ καὶ χάρτη ἢ συντάγματος αὐτῶν, το ὁποῖο θα περιελάμβανε τις βασικές διατάξεις που ἐπρόκειτο να ρυθμίσουν την οργάνωση της ἐσωτερικῆς τους διοικήσεως και δικαιοσύνης (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 436, στ. 19–20, Κείμενα 2, σ. 438, στ. 9–10· Ἀ σ ὶ ὁ ὁ λ ῆ ς, Ὁψεις, Παράρτημα 1, σ. 211). Ἀντιστοιχίες εἶναι και οἱ σχετικές αναφορές διαφόρων διοικητικῶν εγγράφων της Πρεβέζης τῶν ἐτῶν 1803–1806, οἱ ὁποῖες χαρακτηρίζουν τὴ συνθήκη ὡς "trattato", "συστατικὸν πιάνο του κοντινέντε", "συστηματικὸν πιάνο", "trattato συστηματικόν", "οργανιζατζιόν", "piano costituzionale", "piano di costituzione" κ.λπ. (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, σ. 416) ἐνῶ σύμφωνα με τα ανωτέρω εἶναι και το περιεχόμενο εγγράφου των Προέδρων Διοικήσεως Πρεβέζης προς το κοινὸ Συμβούλιο των ψηφοφόρων Πρεβέζης της 14ης Ἰουνίου 1803, ὅπου αναφέρεται σχετικά: "...σκεπτόμενοι ὁμοίως βαθέως τὰ ἄρθρα 8. 9. καὶ 10: τῆς σεβαστῆς συνθήκης 21 Μαρτίου 1800. εἰς τὴν ὁποίαν ἐπιστηρίζεται ἡ πολιτικὴ μας τύχη καὶ εἶναι περιγραφέντος ὁ τρόπος τοῦ κρίναι, καὶ δικάζειν ἐγκληματικῶς καὶ δικανικῶς, ἡ ἐλευθερία τῆς λατρίας, καὶ τῆς θρησκείας, τὰ διορισμένα δοσίματα εἰς τὸν τρόπον καὶ μέτρα διατηρημένα εἰς τὴν ξεπεσμένην Βενετικὴν ἀριστοκρατείαν" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, ἐγγράφο της 14ης/6/1803, φ. 24v–26r).

25. Στην περιοχή της Επτανήσου, την υπογραφή της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως (και μέχρι την υπογραφή της συνθήκης του Τιλσίτ της 8ης Ἰουλίου 1807 με την οποία τα Ἰόνια νησιά παραχωρήθηκαν στη Γαλλία) ἀκολούθησε ἡ κατάρτιση σειράς συνταγματικῶν κειμένων. Τα κείμενα των συνταγμάτων αὐτῶν δημοσιεύθηκαν, ὅπως ακριβῶς ἔχουν στο ἰταλικὸ πρωτότυπο, αρχικά στη συλλογή *Le tre Costituzioni*, σ. 7–12 (Σύνταγμα του 1800), σ. 22–25 (Σύνταγμα του 1801), σ. 41–78 (Σύνταγμα του 1803), σ. 97–113 (Σύνταγμα του 1806), στη συνέχεια δε ἀπὸ τον Η. Κ υ ρ ι α κ ὀ π ο υ λ ὀ [Συντάγματα, ὑπὸ στοιχείον Α' (Σύνταγμα του ἐτους 1800), σ. 665 επ., ὑπὸ στοιχείον Β' (Σχέδιον Συντάγματος του ἐτους 1801), σ. 671 επ., ὑπὸ στοιχείον Γ' (Σύνταγμα του ἐτους 1803), σ. 675 επ., ὑπὸ στοιχείον Δ' (Σύνταγμα του ἐτους 1806), σ. 709 επ.]. Το Σύνταγμα του 1803 δημοσίευσε σε ἐλληνικὸ κείμενο ὁ Δ η μ . Β ε ν ι ἔ ρ η ς, Κατάστασις της Επτανήσου Πολιτείας. Ἐν Κερκύρα τη κδ' νοεμβρίου του

έκταση των προνομίων κάθε πόλεως έναντι των άλλων πόλεων μιας οιοονεί "συμπολιτείας"²⁶.

Όσον αφορά ειδικότερα στο νομοθετικό καθεστώς καθώς και στην οργάνωση των δικαστηρίων των τριών πόλεων και στη διαδικασία που ακολουθείτο ενώπιόν τους κατά την επίλυση αστικών διαφορών, η διάταξη του β' άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας αναφέρει ότι: *"Οί Νόμοι, καί ἡ Δικασία τῆς Δικανικῆς καί Ἑγκληματικῆς διοικήσεως θέλουσιν εἶσθε ἀνάλογοι μέ ἐκείνους τῆς Ἑπτανήσου Ῥεβούβλικας, ὄντας αὐτοὶ σύμφωνοι μέ τοὺς βενέτικους καί μέ τὰ ἥθη, καί συνηθείας τῶν ἄνωθεν τόπων"*²⁷. Με το β' άρθρο της συνθήκης ορίζεται συνεπώς ότι οι διατάξεις του ιδιωτικού και δημοσίου δικαίου, συμπεριλαμβανομένου του αστικού και ποινικού δικονομικού δικαίου, που θα εφαρμοσθούν στη περιοχή αυτή, θα πρέπει υποχρεωτικά να είναι ανάλογοι με τις αντίστοιχες διατάξεις της Επτανήσου Πολιτείας. Η αναλογική αυτή εφαρμογή της νομοθεσίας των Ιονίων Νήσων δηλώνεται ρητά και σε έγγραφο που απευθύνει η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον βοεβόδα της περιοχής στις 2 Μαΐου 1806 όπου αναφέρεται σχετικά: *"Κατὰ τὸ σύστημα τῆς Διοικήσεως ἡ δῆκη τῶν κοινοτήτων εἶναι ἀνάλογες εἰς τὰς τάξεις, καὶ μέθοδες τῆς ἑπτανήσου ῤεπούπληκας"*²⁸. Η δια της συνθήκης της Πρέβεζας καθιέρωση της νομοθεσίας της Επτανήσου Πολιτείας ως "πρότυπης"²⁹ για τις προνομιακές κτήσεις των τριών πόλεων ήταν ἀλλοῦστε ἐκ τῶν πραγμάτων επιβεβλημένη λόγω της ελλειψείας διοικητικής και νομικής εξουσίας των ηπειρωτικών πόλεων από τα Επτάνησα έως το έτος 1798³⁰. Ωστόσο, και παρά τη ρητή διατύπωση του β' άρθρου της συνθήκης, όπως προκύπτει από έγγραφο που απευθύνει η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον *"Εξοχώτατον πρῦτανον κεφαλινίας"*³¹ την 6η Οκτω-

αωγ', Τριέστιο 1804 (στη συνέχεια Κατάστασις), του κειμένου δε των άρθρων του Συντάγματος προηγείται η *"Ἀναφορά τοῦ Συνεργαζομένου Συμβλήματος πρὸς τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα περὶ τῆς καταστάσεως"* όπου αναφέρονται οι θεμελιώδεις αρχές του συνταγματικού κειμένου που ακολουθεί. Μετάφραση των Συνταγμάτων των ετών 1800, 1801 και 1806 έχει εκπονήσει, με την επιμέλεια του ερευνητικού προσωπικού του ΚΕΙΕΔ, η Γ. Καρύδη και ελπίζουμε να δημοσιευθούν προσεχώς.

26. Η περιοχή των πόλεων Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας αποδίδεται από διάφορους ιστορικούς (Αραβαντινός, Σαλαμπάντας, Γεωργίτσης) με τους όρους *"Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου (Continente)"* ή *"δημοκρατικές πόλεις"* ή *"ελεύθερες δημοκρατικές πόλεις"*. Η ορθότητα των όρων αυτών έχει αμφισβητηθεί (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 279). Για την ιστορική τους προέλευση βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 403 σημ. 1.

27. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα, 1, σ. 436 και Κείμενα 2, σ. 438.

28. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 21, έγγραφο της 2/5/1806, φ. 29r.

29. Πρβλ. Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις σ. 203-204.

30. Βλ. και πιο πάνω σημ. 3.

31. Ο ρόλος του Πρυτάνεως, ως υπευθύνου για την τήρηση των *"κοινοτικών"* διατάξεων

βρίου 1806³², οι εφαρμοζόμενοι δικονομικοί κανόνες από τα δικάζοντα κριτήρια των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" απέβλεπαν στην ταχύτερη διεκπεραίωση των υποθέσεων και για τον λόγο αυτό η όλη διαδικασία, αν και βασιζόμενη στις ίδιες δικονομικές αρχές, ήταν συντομότερη και απλούστερη. Συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται, "...οί νόμοι τοῦ κοντινένται, καὶ τῆς ρεπούμπλικας εἶναι οἱ αὐτοί, καὶ εἰς ἄλλο δὲν διαφέρουσιν εἰμὴ εἰς τὴν μέθοδον τῆς δικασίας των, ὅπου τούτη εἶναι συντομώτερη, καὶ ἀπλώτερη καὶ δὲν διαιωνήζουσι τὰς διαφοράς".

Το β' άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας, –αν και απορρέει άμεσα από τη διάταξη του ογδόου άρθρου της συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως που καθόριζε τη διατήρηση του παλαιού νομοθετικού καθεστώτος στην περιοχή αυτή–, εισάγει ένα νέο στοιχείο τόσο έναντι της συνθήκης της 21ης Μαρτίου όσο και έναντι του εκτελεστικού αυτής φιρμανίου της 1ης Απριλίου 1800· θεσπίζει μεν την αναλογική εφαρμογή της νομοθεσίας των Ιονίων νήσων υπό την αναγκαία όμως προϋπόθεση ότι οι εφαρμοζόμενες αυτές διατάξεις (των Ιονίων Νήσων) συνάδουν, αφ' ενός μεν με τους βενετικούς νόμους, αφ' ετέρου δε με τα ήθη και τις συνήθειες των προνομιακών αυτών κτήσεων. Στα ζητήματα ουσιαστικού δικαίου, το πρόκριμα αυτό της συμφωνίας των αναλογικώς εφαρμοζομένων διατάξεων της Επτανήσου Πολιτείας

(*leggi municipali*) εκάστης νήσου και ως ανώτατου επιτηρητή των τοπικών δικαστηρίων, θεσμοθετήθηκε με το διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας της 1ης/9/1802, – που επανέφερε τον θεσμό αυτό μετά από ένα σύντομο διάλειμμα των ετών 1801-1803, υπό τη μορφή του προεδρεύοντος της τριμελούς προσωρινής διοικήσεως (*Reggenza*) κάθε νησιού –, και υιοθετήθηκε στη συνέχεια από το Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1803 [*Κυριακοπούλου*, Σύνταγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο 14, σ. 669, Γ' (Σύνταγμα 1803), Tit.V, άρθρο 126, σ. 699· *Χιώτου*, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 772· *Βακαλοπούλου*, Ιστορία, σ. 613· *Μαυρογιάννη*, Ιστορία, σ. 16, 21, 22· *Ν. Μοσχονά*, "Τα Ιόνια Νησιά κατά την περίοδο 1797-1821. Η Επτάνησος Πολιτεία (1800-1807)", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία (1669-1821). Τουρκοκρατία-Λατινοκρατία*, τ. ΙΑ', σ. 396-397· *Βενιέρη*, Κατάστασις, Τίτλος Ε', άρθρα ρκς', ρκζ', ρκη'].].

32. Στ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 46ν. Στην αναφερομένη υπόθεση ο Πρύτανης Κεφαλλονιάς, κατόπιν σχετικού αιτήματος του ενός των διαδίκων που είναι κάτοικος Κεφαλληνίας (Βρυώνης), παρεμβαίνει σε δικαστική υπόθεση (Βρυώνη κατά Λεκατζά) η οποία έχει κριθεί πρωτοδίκως και ήδη εκκρεμοδικεί στο εφετείο της Πρέβεζας, προκειμένου να παραπεμφθεί αυτή προς κρίση σε δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Κεφαλληνίας. Απαντώντας στον Πρύτανη η Διοίκηση Πρεβέζης, χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, το νομικό επιχείρημα ότι τα έννομα συμφέροντα του διαμαρτυρομένου διαδίκου (Βρυώνη) εξυπηρετούνται πληρέστερα από τη διαδικασία που ακολουθείται ενώπιον των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" διότι είναι συντομότερη και απλούστερη εκείνης που ακολουθείται ενώπιον των δικαστηρίων των Ιονίων Νήσων. Για την υπόθεση αυτή βλ αναλυτικότερα πιο κάτω § VIII, Β, 1).

με τις τοπικές συνθήκες και τους ενετικούς νόμους ήταν εύλογο να ανασύρει κατά τη διαμόρφωση δικανικής κρίσεως σειρά ερμηνευτικών προβλημάτων, όσον αφορά στην ανεύρεση του προσήκοντος κανόνος δικαίου καθώς και στη διαπίστωση του περιεχομένου του και των προβλεπομένων προϋποθέσεων εφαρμογής του³³.

Η υπαγορευόμενη από τη συνθήκη της Πρέβεζας αναλογική εφαρμογή του νομοθετικού καθεστώτος της "*Επτανήσου Ρεβούβλικας*" στις τρεις ηπειρωτικές πόλεις, μπορούσε να ανατραπεί εάν το "*Σώμα των Ευγενών*" κάθε πόλεως προέβαινε σε τροποποίηση των κειμένων διατάξεων εντός βεβαίως των ορίων που έθετε το νέο πολιτειακό καθεστώς. Τούτο ρητώς και σαφώς αναφέρει το β' άρθρο της συνθήκης ακριβώς μετά τη διακήρυξη περί επαναφοράς των διαδικαστικών και ουσιαστικών νομικών διατάξεων που ίσχυαν κατά τη βενετοκρατία: "*Έχοντας πάντοτε τήν άδειαν το σώμα τών Ευγενών, καί τήν έλευθερί(αν) από καιρόν είς καιρόν να κάμη κάθε άλλην πρόβλεψιν, καί σύστησιν δικαστηρί(ων), άξιωμάτων, καί όφφικίων...διά τήν καλλιωτέραν άποκατάστασιν, καί ευταξί(αν) τών τόπων*"³⁴. Όπως δε ειδικότερα προκύπτει από το πηγαίο υλικό της εξεταζομένης περιόδου, η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης έκανε πράγματι χρήση της εξουσιοδοτήσεως αυτής για να επιφέρει τροποποιήσεις σε επί μέρους θέματα που αφορούσαν την εύρυθμη οργάνωση της δικαιοσύνης, όπως για παράδειγμα τα τρία ψηφίσματα του Γενικού Συμβουλίου Πρεβέζης της 12ης Ιανουαρίου 1802, της 23ης Μαρτίου 1802 και της 1ης Μαρτίου 1803, με τα οποία ανατέθηκε ο ανώτατος έλεγχος της ορθής εφαρμογής των νόμων από τα δικαστήρια κάθε πόλεως στο τοπικό "*κονγκλάβε*" της πόλεως³⁵, το ψήφισμα της 24/8/1802 με το οποίο καταργήθηκε η παράταση των διαδίκων στα δικαστήρια μέσω "*ίντερβενιέντηδων*"³⁶, η πρόταση της Προεδρίας της Διοικήσεως Πρεβέζης της

33. Για τούτο και η συχνή αναφορά των αρχών της περιοχής προς Επτανησίους νομομαθείς για την επίλυση εκκρεμών νομικών ζητημάτων. Για το ζήτημα προβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 419 σημ. 57 και στη συνέχεια της μελέτης αυτής § V. Για τη νομική παιδεία των Επτανησίων επί ενετοκρατίας προβλ. Θ. Δ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, *Η εν τοις Ιονίοις νήσοις Αστυκή Νομοθεσία κατά τε τους ενετικούς νόμους και τας εν ισχύι διατάξεις του Ιονίου Πολιτικού κώδικος, Μέρος Α' ,* Αθήναι 1886, σ. 7 (στη συνέχεια: Αστυκή Νομοθεσία).

34. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, στιχ. 39-43. Προβλ. και προοίμιο της συνθήκης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κείμενα 1, σ. 436, "*φυλαττόμενον όμως του κάθε τόπου κάθε ζήτημα όπου γνωρίζει εύλογον διά τó πλέον καλόν του καί ευτυχίαν του*", στιχ. 23-25). Αντιθέτως, το δεύτερο άρθρο της συνθήκης, όπως τούτο καταγράφεται στο αντίγραφο της συνθήκης που προέρχεται από το Αρχείο Οικονόμων (Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 438), αποσιωπά εντελώς τη δυνατότητα του Σώματος των Ευγενών να τροποποιεί το ισχύον δικαιοδοτικό καθεστώς. Για το ζήτημα βλ. επίσης την άποψη του Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις σ. 205-206.

35. Βλ. πιο κάτω § VI, Α.

36. Βλ. πιο κάτω § IX, Β.

19/3/1805 περί καταρτίσεως νέου ενιαίου νόμου περί οργανώσεως της διοικήσεως και των δικαστηρίων των τριών πόλεων του "Κοντινέντε"³⁷ και πιθανώς το ψήφισμα της 15/12/1804 με το οποίο ιδρύθηκε το Δικαστήριο των "Ξένων"³⁸.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο, το προβλεπόμενο από τη Συνθήκη της Πρέβεζας "Σώμα των ευγενών" αποτελεί το αντίστοιχο του "Γενικού Συμβουλίου των Ευγενών" της Επτανήσου Πολιτείας³⁹ ή του "Κοινοτικού Συμβουλίου" που προβλεπόταν από τον Κανονισμό της Κοινότητας Πρέβεζας του 1741⁴⁰. Οι αρμοδιότητές του (εκλογή τοπικών αρχών, σύσταση δικαστηρίων, δικαίωμα τροποποίησης του ισχύοντος από βενετοκρατίας κανονισμού του Συμβουλίου) είναι εκτεταμένες, όπως ακριβώς αυτές είχαν καθορισθεί και επί ενετοκρατίας, ενώ απαρτίζεται από τους κατοίκους της πόλεως που είχαν εξασφαλίσει το δικαίωμα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι

37. Βλ. πιο κάτω § V.

38. Βλ. πιο κάτω § VII.

39. Περί αυτού και του παρ' αυτού εκλεγμένου επί Ενετοκρατίας Συμβουλίου των 150 βλ. Λοΰντζη, Πολιτική Κατάστασις, Κεφ. IV, σ. 112 επ.· Χιώτου, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 503· Χρ. Μαλιτζόγλου, "Επτανήσα. Διοικητική και κοινωνική σύνθεση", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. I, σ. 220· Κοβλ. και Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο πρώτο.

40. Ο Κανονισμός της πόλεως Πρεβέζης όριζε τις βάσεις της κοινοτικής οργανώσεως της περιοχής. Τον κανονισμό συνέταξε και υπέβαλε την 26η /7/1741 ο Γενικός κατά Θάλασσαν Προβλεπτής της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας Αντώνιος Λορεδάν στην Γερουσία, κατόπιν σχετικής εξουσιοδοτήσεώς της (από 31/12/1740) κατά το πρότυπο της γειτονικής Αγίας Μαύρας (Λευκάδας) που είχε ήδη αναγνωρισθεί από τη Βενετία ως Κοινότητα και με την οποία οι σχέσεις αλληλοεξαρτήσεως χρονολογούνται ήδη από τα τέλη του 17ου αιώνα λόγω του ανασυνοικισμού της Α. Μαύρας και από Πρεβεζαίους μετανάστες (Χρ. Μαλιτζόγλου, "Επτανήσα. Πληθυσμός", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. I, σ. 217). Τα μέλη του "Κοινοτικού Συμβουλίου" της Πρέβεζας προέρχονταν από "τάς καλλιτέρας οικογενείας τάς όποιās έθεωρήσαμεν άξίας όπως έγγραφούν ως μέλη του Κοινοτικού Συμβουλίου" (Κ. Δ. Μέρτζιος, "Ηπειρωτικά Σταχυολογήματα. Τα προνόμια της Πρέβεζας υπό την Ενετοκρατίαν", *Ηπειρωτική Εστία*, τ. ΙΑ' (1962), σ. 524). Η σύνθεση του Κοινοτικού Συμβουλίου Πρεβέζης είχε σαφώς δημοκρατικότερο χαρακτήρα έναντι εκείνης του Γενικού Συμβουλίου των Ιονίων νήσων (Consiglio Generale) το οποίο, ακόμα και κατά το Σύνταγμα του 1800, αποτελείτο από μέλη της κληρονομικής τάξεως των ευγενών (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο πρώτο). Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του Κοινοτικού Συμβουλίου Πρεβέζης, σύμφωνα πάντα με τον Κανονισμό του 1741, περιλαμβανόταν και η εκλογή των διοικητικών και δικαστικών αρχών, συγκεκριμένα δε, όσον αφορά στις δικαστικές αρχές, η εκλογή τριών δικαστών οι οποίοι θα δίκαζαν τις διαφορές μέχρι το ποσόν των 15 ρεαλίων, κατ' αναλογία με το Δικαστήριο των Ενιαυσίων Δικαστών που λειτούργησε στην Κέρκυρα ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο από τα μέσα του 17ου και μετά (Λοΰντζη, Πολιτική κατάσταση, 226).

στα τοπικά αξιώματα⁴¹. Η δυνατότητα όμως που του παρέχεται από το δεύτερο άρθρο της συνθήκης να επιφέρει τροποποιήσεις στους παλαιούς νόμους, ήθη και έθιμα, καθώς και στο σύστημα οργάνωσης της δικαιοσύνης στην περιοχή κάθε προνομιακής πόλεως, – εντός βεβαίως των πλαισίων που τίθενται με το συναφές τέταρτο άρθρο της συνθήκης⁴² και για λόγους κυρίως αποκαταστάσεως της δημόσιας τάξεως και ασφάλειας στην περιοχή σε μια ιδιαίτερα ταραχώδη περίοδο, – αντιστοιχεί στην ανάλογη αρμοδιότητα των ειδικών τοπικών επιτροπών της Επτανήσου Ρεπούμπλικας, των οποίων η σύσταση προβλέπεται στο Σύνταγμα του 1800⁴³, και αργότερα του Επτανησιακού Νομοθετικού Σώματος και Γερουσίας, όπως εκφράζεται στις διατάξεις του Συντάγματος του 1803⁴⁴.

41. Β ρ έ κ ο σ η, Συμπολιτεία, σ. 262· Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 419, 420, 421 σημ. 68, 69, 70· Τ η ς ι δ ί α ς, Κινητοποιήσεις, σ. 308 σημ. 12.

42. Βλ. πιο κάτω §§ IV, V.

43. Σύμφωνα ειδικότερα με το Σύνταγμα του 1800 για την τροποποίηση των νόμων παρέχεται εξουσιοδότηση, εφ' όσον πρόκειται για νόμους γενικού ενδιαφέροντος (*leggi generali*), όπως οι νόμοι που αφορούσαν τη διοικητική οργάνωση της Πολιτείας, σε ειδική Επιτροπή η οποία θα απαρτίζεται από την πλειοψηφία των μελών των γενικών Συμβουλίων των νήσων. Εάν όμως πρόκειται για "κοινοτικούς" νόμους (*leggi municipali*), τότε η εξουσιοδότηση παρέχεται σε ειδική τοπική επιτροπή η οποία και υποχρεούται να λάβει υπ' όψη της ιδιαίτερες του συγκεκριμένου τόπου (Κ ρ ε ι α κ ο υ τ ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο δωδέκατο).

44. Το Σύνταγμα του 1803, με βάση την ανάγκη διακρίσεως των εξουσιών αλλά και της καταργήσεως του "συμμαχικού συστήματος" το οποίο "διεμέριζε ήθικῶς τὸν γεωγραφικῶς διηρημένον τόπον" (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, "Αναφορά του Συνεργαζομένου Συμβλήματος προς το Νομοθετικό Σώμα περί της καταστάσεως", σημεία: α', ι', σ. 10, 12), παρείχε την αρμοδιότητα για τροποποίηση των νόμων που ίσχυαν στην Επτάνησο Πολιτεία στο Νομοθετικό Σώμα που συντίθετο από 40 μέλη εκλεγόμενα από τις Συγκλήτους των νήσων σε αναλογία που καθόριζε το Συνταγματικό αυτό κείμενο (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Τίτλος Β', άρθρο λβ'). Το Νομοθετικό Σώμα θέσπιζε ή τροποποιούσε τους ισχύοντες νόμους, κατά κανόνα ύστερα από σχετική πρόταση της Γερουσίας (ως ανώτατης εκτελεστικής αρχής). Εάν όμως επρόκειτο για πολιτικούς ή εγκληματικούς νόμους, η αρμοδιότητα για πρόταση του σχετικού νομοσχεδίου παρείχετο αποκλειστικά στο πενταμελές Νομοθετικό Συμβούλιο, που αποτελούσε το ένα από τα δύο συμβούλια που λειτουργούσαν εντός του Νομοθετικού Σώματος (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Τίτλος Γ', άρθρο νε' σε συνδυασμό με ξσ'). Σκοπός της συνταγματικής αυτής ρυθμίσεως ήταν να αφαιρεθεί από τη Γερουσία, που κατά το Σύνταγμα αποτελούσε την ανώτατη εκτελεστική αρχή, η αρχαιρεσία των Πολιτικών και Εγκληματικών Νόμων "οἷτινες εἰσὶν ἐν συνεχείῃ καὶ ἐγγυτάτῃ συναφῇ μετὰ τοῦ λαοῦ καὶ καθ' ὁμοιότητα τῆς Δικαστικῆς δυνάμεως, ἧς περ εἰσὶ τὰ θεμέλια, ὀφείλουσι νὰ εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τῆς κατ' εὐθείαν ἢ πλαγίας ἐπιρροῆς τῆς διοικήσεως" και να μεταβιβασθεί αυτή σε ειδικό σώμα το οποίο θα βρισκόταν σε συνεχή επικοινωνία με τους δικαστικούς λειτουργούς ώστε να πληροφορείται τα προβλήματα που θα προέκυπταν κατά την εφαρμογή

II. ΠΗΓΕΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Με βάση το β' άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας ως γραπτό δίκαιο στην περιοχή των προνομιακών οθωμανικών κτήσεων της Πάργας, Πρέβεζας, Βόνιτσας και Βουθρωτού εξακολούθησε κατ' αρχάς να ισχύει η νομοθεσία η οποία ρύθμιζε όλες τις έννομες σχέσεις των Ιονίων πολιτών από το 1483⁴⁵, –έτος κατά το οποίο τα Επτάνησα υπήχθησαν στην κυριαρχία των Ενετών–, έως την 1η/12η Μαΐου 1841, οπότε και καταργήθηκε σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 2 και 14 του "Πολιτικού Κώδικος του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων" ("Codice Civile degli Stati uniti delle isole Ionie")⁴⁶. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι πηγές του δικαίου

των νόμων και να προβαίνει στις σχετικές διορθωτικές προτάσεις (Βενιέρη, Κατάστασις, ιβ', σ. 13, 14). Στη διαδικασία υποβολής των σχεδίων νόμων σημαντικός καθίστατο ο ρόλος της δημοκρατικής Τιμητείας καθώς τα σχέδια νόμων που υπέβαλε το Νομοθετικό Συμβούλιο στο Νομοθετικό Σώμα προς ψήφιση απαιτείτο να έχουν προηγουμένως εγκριθεί από τους τρεις Τιμητές της Πολιτείας, που εκλέγονταν από το Νομοθετικό Σώμα μεταξύ των τοπικών Τιμητών των νήσων (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Γ', άρθρο η'). Το Σύνταγμα του 1803 προέβλεπε επίσης ότι, μετά την κατάρτιση του Πολιτικού και Εγκληματικού Κώδικα της Επτανήσου Πολιτείας και ακριβώς για να αποφευχθεί η σταδιακή αποδυνάμωση των Κωδίκων αυτών με τη διαδικασία των τροποποιήσεων, σε κάθε πρόταση του Νομοθετικού Συμβουλίου περί καταργήσεως ή τροποποιήσεως νόμου όφειλε να προηγείται νομοθετικό ψήφισμα που θα αιτιολογούσε ειδικώς την ανάγκη καταργήσεως ή τροποποιήσεως διατάξεως του Κώδικα καθώς και σχετική απόφαση της Γενικής Τιμητείας, ενώ η αντίστοιχη απόφαση του Νομοθετικού Σώματος έπρεπε να συγκεντρώνει την αυξημένη πλειοψηφία των 3/4 (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Γ', άρθρο α').

45. Προβλ. Σύνταγμα της "Πολιτείας των Επτά Ηνωμένων Νήσων" έτους 1800, άρθρο δωδέκατο του "Ιδιαίτερου Συντάγματος εκάστης νήσου" με το οποίο προβλέπεται η διατήρηση του νομοθετικού καθεστώτος της πρώην βενετικής κυβέρνησης (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο 12) καθώς και τον Προσωρινό Κυβερνητικό Οργανισμό (Provisoria Organizzazione Governativa) του "Γενικού Διοικητή των Ιονίων Νήσων" Μπερτιέ της 1/9/1807 με τον οποίο, αν και καθορίσθηκε η νέα διοικητική οργάνωση των νήσων σε αντικατάσταση των διατάξεων του Συντάγματος του 1803, ορίσθηκε ότι διατηρούνται οι ισχύοντες νόμοι και δικαστικοί οργανισμοί των Ιονίων Νήσων ενώ τα δικαστήρια θα συνεχίσουν να δικάζουν όπως και πριν όλες τις υποθέσεις, αστικές και ποινικές [Π. Γ. Ροντογιάννη, Ιστορία της νήσου Λευκάδος, *Εταιρεία Λευκαδικών Μελετών*, Αθήνα 1982, τ. Β', σ. 222-223 (στη συνέχεια: Ιστορία Λευκάδος)]. Για τα δικαστήρια που λειτούργησαν στη Λευκάδα από το έτος 1808 και μετά βλ. Ροντογιάννη, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 229.

46. Στη συνέχεια: ΙΠΚ. Την ρητή επιταγή περί συντάξεως Ιονίου Πολιτικού Κώδικος ("*Κώδης των Πολιτικών και Ποινικών Νόμων*") περιέλαβε κατ' αρχάς ο Συνταγματικός χάρτης της Ιονίου Πολιτείας του έτους 1817 (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Κεφ. ΣΤ', Τμήμα Γ', άρθρο 8, σ. 755). Ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδιξ, ο οποίος ψηφίστηκε από το Ζ' Κοινοβούλιο στις 24/2/1840 και άρχισε να ισχύει στις 1/12 Μαΐου 1841, καταρτίσθηκε με

της Επτανήσου Πολιτείας προσδιορίσθηκαν αρχικά από το διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας του έτους 1799⁴⁷ και στη συνέχεια από τον Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας" του έτους 1804⁴⁸. Οι δικαιικές πηγές που απαριθμούνται είναι κατά σειρά προτεραιότητας οι ακόλουθες :1) οι "κοινοτικοί" νόμοι (*leggi municipali*), 2) τα τοπικά έθιμα και 3) οι βενετικοί νόμοι. Με τη διάταξη δε του άρθρου 326 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1804 ορίσθηκε επί πλέον ότι οι "κοινοτικοί" (*Municipali*) καθώς και οι ενετικοί (*Venete*) νόμοι δεν θα πρέπει να αντιτίθενται στις διατάξεις του Συντάγματος του 1803, στους θεμελιώδεις νόμους του κράτους που έχουν εκδοθεί και στον παρόντα Κώδικα⁴⁹.

βάση κυρίως τον Κώδικα των δύο Σικελιών (που αποτελούσε πληρέστερη επεξεργασία του Γαλλικού Αστικού Κώδικα της 24/8/1807) αλλά σε ορισμένα θέματα ελάμβανε υπ' όψει του και το ενετικό δίκαιο (Γ. Δ υ ο β ο υ ν ι ώ τ ο υ, Ελληνικοί Κώδικες, ήτοι Κείμενον των Νόμων και των Βασιλικών Διαταγμάτων μετά της Νομολογίας του Αρείου Πάγου κ.λπ., Ιόνιος Πολιτικός Κώδιξ, Αθήναι 1901, σ. 3-4). Για τον Γαλλικό Αστικό Κώδικα του 1807 που αποτέλεσε νέα έκδοση του Ναπολεοντείου κώδικα της 21/3/1804 βλ. A u b r y – R a u, Cours de droit Civil Français, σ. 19.

47. Decreto 1799, Tit. V (P o j a g o, Leggi Municipali, Vol. I, σ. 6-7).

48. Codice di organizzazione Giudiziaria e di Procedura Civile della Repubblica Settinulare, Edizione II, Corfu 1804, Per Dionisio Sarantopoulos Direttore della Stamperia Nazionale, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 326 (στη συνέχεια: CPC 1804).

49. Τις ίδιες πηγές δικαίου όρισαν και οι διατάξεις των νόμων που εκδόθηκαν υπό το κράτος των Συνταγμάτων των ετών 1806 και 1817 [άρθρο 96 του Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας" (*Organizzazione dei Tribunali di Giustizia e Procedura Civile e Criminale delle Sette Isole Greche dell' Ionio*, Tit. IV) του έτους 1808, άρθρο 69 του κοινοβουλευτικού νόμου έτους 1819, άρθρο 67 του κοινοβουλευτικού νόμου του έτους 1820, άρθρο 72 του κοινοβουλευτικού νόμου έτους 1821, άρθρο 71 του κοινοβουλευτικού νόμου του έτους 1825 και τέλος άρθρο 71 του Κώδικα "Περί οργάνωσης των δικαστηρίων και Δικονομίας (*Organizzazione Generale e Procedura dei Tribunali Giudiziari*) του έτους 1839 που ίσχυσε μέχρι την 1η/5/1841· P o j a g o, Leggi Municipali Vol. I, σ. 7-9]. Με βάση τον Συνταγματικό Χάρτη του έτους 1817 το Νομοθετικό Σώμα της Ιονίου Πολιτείας εξέδωσε μια σειρά ειδικών αστικών νόμων με τους οποίους συμπληρώθηκαν ή τροποποιήθηκαν οι αντίστοιχοι "κοινοτικοί" ή ενετικοί νόμοι (περί αυτών βλ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστική Νομοθεσία, σ. 10-12· Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 9). Επί πλέον ορίσθηκε ότι σε περίπτωση ελλείψεως "κοινοτικών", ενετικών, κοινοβουλευτικών ή εθιμικών διατάξεων που να ρυθμίζουν το επίδικο ζήτημα (και μέχρι τη δημοσίευση του νέου Κώδικα των Πολιτικών και Ποινικών Νόμων και της Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας της Ιονίου Πολιτείας), το κενό του νόμου θα αναπλήρωνε η πάγια νομολογία των δικαστηρίων επί διαφορών που παρουσιάζουν ομοιότητες με την κατά περίπτωση κρινόμενη υπόθεση. Κατά τον Σ. Φλογαΐτη, με βάση τις διατάξεις αυτές, η νομολογία των δικαστηρίων αντικατέστησε την αρχή της επιεικειάς (*principe de l' equité*) στην ιεράρχηση των πηγών του ενετικού δικαίου [S p. F l o g a i t i s,

III. ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΝ ΔΙΚΑΙΟ

Από τις προαναφερθείσες πηγές ενδιαφέρον από άποψη πρακτικής εφαρμογής στις τρεις πόλεις του "Κοντινέντε" (Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας) κατά την εξεταζόμενη περίοδο παρουσιάζουν οι "κοινοτικοί" και ενετικοί νόμοι (υπό Α) καθώς και τα τοπικά έθιμα (υπό Β).

Α. Κοινοτικοί νόμοι – Ενετική νομοθεσία

Οι εφαρμοζόμενες κατά την εξεταζόμενη περίοδο διατάξεις του αστικού καθώς και του αστικού δικονομικού δικαίου ανευρίσκονται: α) στους ενετικούς νόμους (Statuta Veneta), στους νόμους δηλαδή της Ενετικής Δημοκρατίας που εξεδόθησαν από την κεντρική διοίκηση του ενετικού κράτους μεταξύ των ετών 1242–1729, όπως αυτές έχουν κωδικοποιηθεί κατά χρονολογική σειρά εκδόσεως στον Κώδικα των Ενετικών Νόμων υπό την μορφή που έλαβε κατά την τελευταία του έκδοση το έτος 1729⁵⁰ και β) στους "κοινοτικούς" ή "εγχώριους" ή "επαρχιακούς" νόμους (leggi municipali)⁵¹, δηλαδή στους κανονισμούς που εξέδιδαν τα τοπικά διοικητικά όργανα της Ενετικής Δημοκρατίας (γενικός προβαετής, βαΐλοι, σύνδικοι, ρέκτορες για

Système Venitien de succesions ab intestat et structures familiales dans les îles ioniennes, *Centre de Recherches d'histoire et de philologie de la IVe section de l'Ecole Pratique des Hautes Études* (V, *Hautes Études médiévales et modernes*, 45), Genève 1981, σ. 34 (στη συνέχεια: *Système Venitien*)).

50. *Novissimum Statutorum at Venetarum Legum Volumen duabus in partibus divisum*, Aloysio Mocenigo Venetiarum Principi dicatum, Venettis, MD. CC. XXIX, Ex Typographia Ducali Pinelliana, cum privilegio (στη συνέχεια: *Statuta Veneta*). Για τις προηγούμενες τρεις εκδόσεις (την πρώτη που χρονολογείται πριν από το έτος 1242, τη δεύτερη του έτους 1242, και την τρίτη των ετών 1487-1677) βλ. αναλυτικά F l o g a i t i s, *Système Vénitien*, σ. 24-26. Στη συλλογή αυτή προστέθηκαν, όσον αφορά στην αστική νομοθεσία: 1) ο "*Τιμαριωτικός Κώδιξ της Γαληνοτάτης Ενετικής Πολιτείας*", ο οποίος επικυρώθηκε από τη Γερουσία το έτος 1780 και περιελάμβανε όλους τους τιμαριωτικούς νόμους που είχαν εκδοθεί από το 1380 έως το 1780 και 2) ο "*Κώδιξ της Εμπορικής Ναυτιλίας*" ο οποίος επικυρώθηκε από τη Γερουσία στις 21/9/1786 [Δ. Μ α ν ί ν, *Περί της Αστικής, Εμπορικής και Ποινικής των Ενετών νομοθεσίας*, μετ. Μ. Σ. Ι δ ρ ω μ έ ν ο υ, Κέρκυρα, 1889, σ. 19-20 (στη συνέχεια: *Νομοθεσία Ενετών*)]. Η ισχύς των ενετικών νόμων προέκυπτε από ρητή διάταξη του προλόγου των (*S t a t u t a V e n e t a*, Prol. Pr. § II).

51. Οι νόμοι αυτοί αποδίδονται στη βιβλιογραφία με τους όρους "επαρχιακοί", "εγχώριοι" ή "κοινοτικοί" νόμοι. Βλ. Ι. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, *Μελέται επί των Αστικών Νόμων των Ιονίων Νήσων*, Αθήναι 1866, σ. 8 [στη συνέχεια: *Μελέται*]. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, *Αστική Νομοθεσία*, σ. 23.

νόμους που έχουν εκδοθεί στα Ιόνια νησιά)⁵² προς ενεργοποίηση, συμπλήρωση ή ακόμα και τροποποίηση των κειμένων νόμων⁵³.

Παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με το διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας του έτους 1799 (Decreto 1799, Tit. V, I)⁵⁴, το προβάδισμα στην ιεραρχία των πηγών του δικαίου είχαν οι κοινοτικοί νόμοι, ως *jus scriptum speciale*, και ακολουθούσαν οι ενετικοί, ως συμπληρωματικώς εφαρμοζόμενο δίκαιο⁵⁵, κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι αστικού περιεχομένου διατάξεις των ενετικών νόμων λαμβάνονται πρωταρχικά υπ' όψει από τα δικαστήρια κατά την επίλυση των ιδιωτικών διαφορών δεδομένου ότι: α) ο κύριος όγκος των διατάξεων των "κοινοτικών" νόμων αναφέρεται στο δημόσιο δίκαιο, β) αρκετοί "κοινοτικοί" νόμοι κατά την πάροδο του χρόνου είχαν υποπέσει σε αχρηστία και γ) οι ακριβείς ρυθμίσεις των "κοινοτικών" νόμων συχνά αγνοούνταν από τα τοπικά δικαστήρια διότι, μέχρι το έτος 1846 οπότε καταρτίσθηκε η συλλογή των "κοινοτικών" νόμων από τον Rojago, έλειπε οποιαδήποτε κωδικοποίηση των νόμων αυτών⁵⁶.

Εξ άλλου αντίστοιχη "κοινοτική" νομοθεσία με αυτή των Ιονίων Νήσων δεν είναι σαφές αν είχε εκδοθεί στις ηπειρωτικές προνομιακές πόλεις δεδομένου ότι επί ενετοκρατίας και γαλλοκρατίας οι πόλεις αυτές υπάγονταν διοικητικά και δικαστικά στα Επτάνησα⁵⁷. Λόγω της ελλείψεως λοιπόν "κοινοτικών" νόμων, πρωταρ-

52. Συνεπώς οι διατάξεις των κοινοτικών νόμων είχαν περιορισμένη τοπική ισχύ προσδιοριζόμενη από τα όρια της αρμοδιότητας της εκδόουσας αρχής.

53. Η αναγκαστική ισχύς των νομοθετημάτων αυτών, μετά την πτώση της Ενετικής Δημοκρατίας, προέκυπτε από την κύρωση της ισχύος τους με ειδικές διατάξεις που θέσπισαν οι διαδοχικές κυβερνήσεις των Ιονίων Νήσων καθώς και από την πάγια νομολογία των τοπικών δικαστηρίων, όπως αυτή διαμορφώθηκε από τις τελεσίδικες αποφάσεις των δικαστηρίων που αφορούσαν παρόμοιες περιπτώσεις (P o j a g o, Leggi Municipali, Vol. I, σ. 6-8).

54. Πρβλ. και τη διάταξη του άρθρου 96 του Κώδικα "Περί οργάνωσεως των δικαστηρίων και Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας" του έτους 1808 που γενίκευσε τις ρυθμίσεις αυτές για όλα τα Ιόνια νησιά.

55. P o j a g o, Leggi Municipali, Vol. I, σ. 7.

56. P o j a g o, Leggi Municipali, σ. 5· Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 23, 25.

57. Η αναλογική εφαρμογή των "κοινοτικών" νόμων των Ιονίων Νήσων από τα δικαστήρια των ηπειρωτικών πόλεων κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν θα πρέπει να αποκλεισθεί, ανακύπτει όμως το ερώτημα ποιάς νήσου ή περιοχής οι κοινοτικοί νόμοι εφαρμόζονταν. Κατά την άποψη που υποστηρίζει ο Α. Βρέκοσης, το εσωτερικό πολίτευμα των Ηπειρωτικών πόλεων έλκει την καταγωγή του από τα "Προνόμια της Κοινότητας Αγίας Μαύρας" στην οποία οι περιοχές αυτές υπάγονταν διοικητικά επί Ενετών (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 280 σημ. 16· Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 342). Τα προνόμια της Κοινότητας της Αγίας Μαύρας (Καταστατικός Χάρτης Αγίας Μαύρας/Privilegi della Comunita di Santa Maure), τα οποία εγκρίθηκαν από την Ενετική Σύγκλητο στις 2/12/1686 χαρακτηρίζονται από τον δημο-

χική εφαρμογή είχαν στην περιοχή των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" οι διατάξεις των Ενετικών Στατούτων⁵⁸. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται και από διάφορες δικαστικές αποφάσεις του Εφετείου Πάργας καθώς και από έγγραφα της διοικήσεως Πρεβέζης της εξεταζομένης περιόδου από όπου προκύπτει με σαφήνεια ότι σε ζητήματα ενοχικού⁵⁹, εμπραγμάτου⁶⁰, οικογενειακού δικαίου (συγκεκριμένα δε σε

κρατικό τους χαρακτήρα –καθώς στο Συμβούλιο γίνονταν δεκτοί, εκτός από τους ευγενείς, και όλοι οι αναγνωρισθέντες ως "πολίται"– καθώς και από την ενίσχυση του θεσμού της αυτοδιοίκησης στην περιοχή (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 529 επ., 547, 650· Ε. Κ ο ύ κ κ ο υ, Ιστορία των Επτανήσων από το 1797 μέχρι την Αγγλοκρατία, Αθήνα 1985, σ. 30· για τη μετέπειτα μερική ανατροπή των ευρέως παραχωρηθέντων πολιτικών δικαιωμάτων με τη δημιουργία του "Μικρού Συμβουλίου" από το διάταγμα Errizo του έτους 1687 βλ. Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 551 και πιο κάτω σημ. 166). Εάν η διοικητική αυτή εξάρτηση σήμαινε και νομική εξάρτηση τότε είναι πιθανόν ότι εφαρμόζονταν οι τοπικοί νόμοι της Λευκάδας, τη συλλογή των οποίων βλ. στον Ρ ο j a g o, Leggi Municipali, Vol. II, σ. 373 επ. Το κατά πόσον είναι η πληροφορία αυτή είναι ασφαλής δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω δεδομένου ότι, καθώς αναφέρει ο Εφ. Λούντζης ειδικώς για την Πάργα του 15ου αιώνα, οι δίκες που υπερέβαιναν την αξία των 28 δουκάτων καθώς και οι σοβαρές ποινικές υποθέσεις παραλέμπονταν να εξδικασθούν στην Κέρκυρα από τον εκεί εδρεύοντα Προβλεπτή Καπετάνο, στοιχείο που πιθανώς υποδηλώνει την έντονη νομική εξάρτηση της Πάργας από την Κέρκυρα κατά τους ενετικούς χρόνους [Ε φ μ . Λ ο ύ ν τ ζ η, Περί της πολιτικής καταστάσεως της Επτανήσων επί Ενετών, Αθήνα 1969, σ. 137 (στη συνέχεια: Πολιτική κατάσταση)].

58. Ρητώς τούτο τονίζεται σε έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1805 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 49/31/1805, φ. 58r), που αναφέρεται στο κατά το ενετικό δίκαιο ασυμβίβαστο του αξιωματούχου του "δεκατιστου" με το αξίωμα του Προέδρου της Διοικήσεως (".....άντιτάχθη εις την εκλογήν του κυρίου Ν. Ρ., ως αντίνομος διά τὸ ἔργον τοῦ δεκατιστοῦ ὁποῦ φέρει καὶ ὡς ἐναντία εἰς τοὺς παλαιοὺς Νόμους τῶν Ἑνετῶν με τοὺς ὁποίους διοικούμεθα"). Κατά τη διάταξη του ενετικού δικαίου που μνημονεύεται εδώ το επάγγελμα του φοροεισπράκτορα ("δεκατιστου") του φόρου της "δεκάτης" (που αποτελούσε ένα είδος αμέσου φόρου, εισπραττομένου κατά το ενετικό σύστημα της ενοικιάσεως των φόρων δια πλειοδοσίας· για το ζήτημα βλ. πιο κάτω σημ. 84) εθεωρείτο ασυμβίβαστο με την άσκηση δημοσίων αξιωμάτων προκειμένου προφανώς να αποφεύγονται τυχόν καταχρήσεις του "δεκατιστου" σε βάρος των φορολογουμένων. Είναι επομένως πιθανόν ότι το επάγγελμα του φοροεισπράκτορα συγκαταλέγετο μεταξύ των "εὐτελῶν" ή "βαναύσων" εκείνων επαγγελματιῶν των οποίων η άσκηση απέκλειε τον υποψήφιο από την εγγραφή του στην τάξη των ευγενῶν (nobili), εγγραφή που αποτελούσε απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή στη σύνθεση του Μεγάλου ή Γενικού Συμβουλίου των Ευγενῶν εκάστης νήσου (Χ ρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, "Επτάνησα: Διοικητική και κοινωνική σύνθεση", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι, σ. 220· Λ ο ύ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 114).

59. Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, "Το Βιβλίο των αποφάσεων του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πάργας (1803-1805). [Ι.Α.Κ., φάκελος 9 (1)]", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), αριθ. 9 (στη συνέχεια: Αποφάσεις).

60. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3,

εκείνα επί των οποίων κατά την εξεταζόμενη περίοδο και στη συγκεκριμένη περιοχή του "Κοντινέντε" δεν είχε δικαστική δικαιοδοσία ο ορθόδοξος κλήρος, όπως οι περιουσιακές διαφορές που πηγάζουν από σχέσεις οικογενειακού δικαίου⁶¹) και κληρονομικού δικαίου⁶², καθώς και σε δικονομικά ζητήματα⁶³, εφαρμογή είχαν κατά κύριο λόγο οι διατάξεις της ενετικής νομοθεσίας.

Β. Τοπικά έθιμα

Σύμφωνα με ρητή διάταξη του προλόγου των Statuta Veneta⁶⁴, ο δικαστής σε περίπτωση σιωπής του νόμου (vacatio legis) εφαρμόζει υποχρεωτικά το άγραφο δίκαιο, δηλ. το έθιμο "πού έχει επικρατήσει ως κανόνας δικαίου στην συνείδηση του λαού λόγω της μακράς, και όμοιομόρφου άσκήσεώς του"⁶⁵. Στη δικαστηριακή πά-

αναφερόμενη στο δικαίωμα προτιμήσεως των θηλέων τέκνων σε περίπτωση εκποιήσεως πατρικής περιουσίας· πρβλ. ιδίως, στιχ. 55-56, "*καί τὸ εἰκοστὸν δευτέρον Κεφάλαιον τοῦ τρίτου Βιβλίου τοῦ Στατούτου τῶν Νόμων τῆς Βενετικῆς Πολιτείας μὲ τοὺς ὁποίους εἴμεθα διορισμένοι νὰ πολιτενώμεθα*". Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα παρακάτω § XIV, Α, 1 και Λ. Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, "Αποφάσεις Εφετείου Πάργας (1803-1805). Εισαγωγή-Σχολιασμός", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 35 (2001), σ. 128-130. Στη συνέχεια: Σχολιασμός). Επίσης Σταμούλης, Πηγές, ΑΜΠ, Επιτομολόγιο (19), έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26ν καθώς και ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 30/3/1803, φ. 17τ αναφερόμενα στην κατά το ενετικό σύστημα περί υποθηκών θέση του ειδικού βιβλίου "προτερρότητας" όπου εγγράφονταν οι πιστωτικοί τίτλοι ακόμα και των απλών χειρογράφων δανειστών κατά χρονολογική σειρά προκειμένου να τηρηθεί η αρχή της "προτερρότητας". Για τα έγγραφα αυτά βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIV, Α, 2.

61. Σταμούλης, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31τ, αναφερόμενο στην εγκυρότητα της πράξεως του "βαδιμονίου", δηλαδή της πράξεως που κατά το ενετικό δίκαιο εξέδιδε το δικαστήριο για να κηρύξει αποδεδειγμένη την προίκα. Επίσης, Σταμούλης, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 10ν σχετικό με την εξόφληση των χρεών αποβιώσαντος συζύγου μετά την απόδοση των προικίων στη χήρα σύζυγο. Για τα ανωτέρω δύο έγγραφα βλ. επίσης πιο κάτω § XIV, Β).

62. Βλ. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 14, αναφερόμενη στη δια αιρετοκρισίας διανομή πατρικής κληρονομίας που τελεί υπό μορφή "αδελφικής" κοινωνίας, δηλαδή συγκυριότητας των επικοίνων πραγμάτων μεταξύ αδελφών του αποβιώσαντος. Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIV, Γ και Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Σχολιασμός, σ. 142.

63. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3 περί νομίμου αντιπροσωπεύσεως των υπάνδρων γυναικών. Για τις αποφάσεις αυτές βλ. αναλυτικότερα παρακάτω § IX, Α και Παπαρρηγά - Αρτεμιάδης, Σχολιασμός, σ. 126-127, 128 επ.

64. Statuta Veneta, Prologus primus I §III.

65. Βλ. Φραγκοπούλου, Αστυνομική Νομοθεσία σ. 41. Άλλωστε η ιδιαιτερότητα του ενετικού δικαιοκού συστήματος συνίστατο ακριβώς στην αναγνώριση του νομικού καθε-

ντως πρακτική, σύμφωνα με μαρτυρία που παρέχει ο Δ. Μανίν, η νομική ισχύς των εθίμων ήταν πολύ μεγαλύτερη στον βαθμό που μπορούσαν όχι μόνον να συμπληρώσουν ισχύοντα νόμο αλλά ακόμα και να τον ερμηνεύσουν, να τον τροποποιήσουν ή και να τον καταργήσουν μέσω κυρίως της οδού της αχρηστίας (αρνητικά έθιμα)⁶⁶.

Αν και η ισοδύναμη ισχύς εθίμων και "κοινοτικών" νόμων επαναλαμβάνεται στο διάταγμα της Ιονίου Γερουσίας του έτους 1799⁶⁷, οι μεταγενέστεροι νόμοι που εκδόθηκαν και όρισαν τις πηγές του δικαίου για την περιοχή της Επτανήσου Πολιτείας⁶⁸ παρέλειψαν να απαριθμήσουν μεταξύ των δικαιοκτών πηγών τα τοπικά έθιμα⁶⁹. Η εφαρμογή ωστόσο του αγράφου εθιμικού δικαίου από τα τοπικά δικαστήρια κατά την εξεταζόμενη περίοδο είναι αυτονόητη λόγω της επιβεβλημένης εφαρμογής τους τόσο από την ενετική νομοθεσία όσο και από τις ρητές διατάξεις των συνθηκών που καθόρισαν το δικαιοδοτικό σύστημα της περιοχής των πρώην βενετικών κτήσεων Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας⁷⁰. Εξ άλλου, τόσο η νομολογία των πρωτο-

στώτος κάθε κατακτηθείσας περιοχής, όπως αυτό είχε αποτυπωθεί, τόσο στις επίσημες νομικές διατάξεις που εξέδιδαν οι τοπικές αρχές, όσο και στο τοπικό εθιμογενές δίκαιο (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 21). Για την εφαρμογή των τοπικών συνηθειών, στους τομείς του ιδιωτικού και ποινικού δικαίου, από τους βενετικούς φεουδάρχες στα ενετοκρατούμενα νησιά του Αιγαίου (Μύκονος, Τήνος) από το έτος 1429 και μετά προβλ. D. J a c o b y, *La féodalité en Grèce médiévale. Les "Assises de Romanie". Sources, applications, et diffusion*, Paris 1971, σ. 296. Επίσης για την ανάλογη προσαρμογή του φραγκικού δικαίου των "Assises de Romanie" στα "εγχώρια νόμιμα" της περιοχής του προετοκρατούμενου Μωριά προβλ. Α δ. Α δ α μ α ν τ ί ο υ, "Τα Χρονικά του Μορέως. Συμβολαί εις την Φραγκοβυζαντινήν ιστορίαν και φιλολογίαν", *ΔΙΕΕ*, τ. 6 (1901-1904), σ. 667. C. S a t h a s, *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας. Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce au Moyen Age*, III, Athènes-Paris 1880-1890, σ. 364 (στη συνέχεια: Documents).

66. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 21 σημ. 1, 23. Για το ζήτημα της ισοδυναμίας νόμων και εθίμων κατά το ενετικό δικαιοκτικό σύστημα βλ. επίσης, F l o g a i t i s, *Système Venitien*, σ. 29-31. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 23-24.

67. Decreto 1799, Tit V, I, "...e le consuetudini locali che risultano adattate ed in practica" (P o j a g o, *Leggi Municipali*, Vol. I, σ. 7). Προβλ. Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυνομική Νομοθεσία σ. 23.

68. Βλ. πιο πάνω σημ. 49.

69. Προβλ. και τη διάταξη του άρθρου 13 του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα (ΙΠΚ, σ. 173), σύμφωνα με την οποία τα έθιμα τηρούνταν μόνον όταν ο νόμος αναφερόταν ρητώς σε αυτά.

70. Βλ. πιο πάνω σ. 174, 181. Προβλ. σχετικό έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης της 12ης Ιανουαρίου 1802 όπου αναφέρεται η επιταγή του "Χάτι Χουμαγιούν" της 1/4/1800 περί τηρήσεως των παλαιών τοπικών ηθών και εθίμων ("Οί εύγενείς πρόεδροι τής Πρεβέζης..... ενεργητικώς εις τας υπερετάτας φιλανθρώπους διαταγάς, του μεγαλοπρεπεστάτου Ανακτός μας....όπου θέλει απαράτρωτα, και αδιάσυστα, από ακραν του εύμένειαν και εύσπλαγχνίαν, τὰ παλαιὰ προνόμοια νόμους, έθιμα ήθη, και συνηθίας τούτων των κατοίκων", Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 1r-2v). Ομοίως, άλλο έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης της 22ας

βαθμίων και δευτεροβαθμίων δικαστηρίων που λειτούργησαν στα Επτάνησα καθώς και στις τρεις ηπειρωτικές πόλεις⁷¹ όσο και η παγία νομολογία που διαμόρφωσε αργότερα το "Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης" (Consiglio Supremo di Giustizia)⁷², ελάμβανε ιδιαίτερα υπ' όψει της το τοπικό εθιμικό δίκαιο δεδομένου ότι οι δι-

Απριλίου 1803 όπου, κατά την εκδίκαση υποθέσεως που αφορά ατασθαλίες των γενικών συμβουλίων Βόνιτσας, αναφέρεται σαφώς ότι εφαρμόζονται τα τοπικά ήθη της Βόνιτσας (*"έσυμβουλευθήσαν οί νόμοι, τὰ ήθη τῶν πολιτῶν τῆς Βόντζας ἢ ἕως τώρα πεπραγμένες των συνηθίες...."*), παρὰ το γεγονός ότι την υπόθεση εκδικάζει το κονκλάβε Πρεβέζης σε πλήρη σύνθεση, αποτελούμενο από τους έξι προέδρους της Διοικήσεως Πρεβέζης και τους κριτές των δικαστηρίων Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 21r-22r).

71. Η δικαιοπλαστική δύναμη της νομολογίας των βενετικών δικαστηρίων πρωτοεπισημάνθηκε από τον F r. S c h u p f e r (Manuale di Storia del diritto Italiano. Le Fonti. Leggi e Scienza. Città di Castello, έκδ. S. Lapi, 1892, σ. 98-99) που υποστήριξε την άποψη ότι η νομολογία αποτέλεσε αυτόνομη πηγή δικαίου θέτουνσα κανόνες άμεσης ισχύος, που διαμόρφωσαν το λεγόμενο *"diritto giudiziario"*. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα F l o g a i t i s, *Système Venitien*, σ. 32.

72. Τη σύσταση *"Υπερτάτου Ἀνωτάτου Δικαστηρίου τῆς Δικαιοσύνης"* εδρεύοντος στην πρωτεύουσα της Επτανήσου Πολιτείας, προέβλεπε αρχικά το σχέδιο Συντάγματος του 1803 το οποίο υποβλήθηκε στις 5/12/1803 στην *"Συνταγματική Ἐπιτροπή"* προς το Νομοθετικό Σώμα της Επτανήσου Πολιτείας, στα πλαίσια της κατάρτισης της ομοσπονδιακής οργανώσεως του διοικητικού και δικαστικού συστήματος των νήσων (Χ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, *Ιστορικά Απομνημονεύματα*, σ. 837 επ. και ιδίως σ. 845, στοιχείο α' σε συνδυασμό με στοιχείο ιη'). Το σχέδιο της Επιτροπής, με ορισμένες επανορθώσεις, τροποποιήσεις, ψήφισε το Νομοθετικό Σώμα στις 30 Νοεμβρίου 1803. Σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του επισήμου κειμένου του Συντάγματος του έτους 1803, το *"Δικαστήριο τῆς Ἀποκυρώσεως"* (Tribunale di Cassazione) δεν μπορούσε να υπεισέλθει στην κατ' ουσίαν κρίση της υποθέσεως. Μπορούσε όμως να καταργήσει την απόφαση στην περίπτωση όπου υπήρχε *"φανερή παράβαση"* των διατάξεων του *"Τιμωρητικοῦ"* ή *"Διορθωτικοῦ Κώδικος"* ή του *"Κώδικος τῆς Πολιτικῆς ἢ Ἐγκληματικῆς δίκης"*. Ειδικός νόμος καθόριζε τη διαδικασία με την οποία το *"Δικαστήριο τῆς Ἀποκυρώσεως"* θα μπορούσε να παραπέμπει ξανά αστική ή ποινική υπόθεση προς κρίση στο αρμόδιο δικαστήριο (Κ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, *Συντάγματα*, Γ' (Σύνταγμα 1803), Tit. VI, άρθρα 181-186, σ. 705· Β ε ν ι έ ρ η, *Κατάστασις*, Τίτλος σ', άρθρο ρπε', ρπσ'). Με βάση τη συνταγματική αυτή εξουσιοδότηση, εκδόθηκε το έτος 1804 ο Νόμος *"Περί Οργανώσεως των δικαστηρίων και Πολιτικῆς Δικονομίας"* της Επτανήσου Πολιτείας, ο οποίος προέβλεπε αναλυτικότερα τις αρμοδιότητες του δικαστηρίου αυτού και τη διαδικασία που θα ακολουθείτο ενώπιόν του (CPC 1804, Tit. XII, άρθρα 447-480). Η πρόβλεψη για ίδρυση Ανωτάτου Δικαστηρίου, (*"Ἀνώτατο Συμβούλιο τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Ἠνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων"*), επαναλαμβάνεται και στο Σύνταγμα του έτους 1817 που όρισε ότι το Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης θα δικάζει σε περίπτωση σιωπῆς του νόμου σύμφωνα με την αρχή της επιεικείας (πρβλ. *Statuta Veneta*, Prol. I § III· Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, *Αστυκή Νομοθεσία* σ. 42-43) και οι αποφάσεις του είναι δεσμευτικές για τα κατώτερα δικαστήρια όσον αφορά στην ερμηνεία των νόμων (Κ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, *Συντάγματα*,

καστές, λόγω της ασαφείας και πολυπλοκότητας του γραπτού δικαίου της εποχής⁷³ εκαλούντο να δικάσουν κυρίως *"κατά τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ τὸν ζῶντα Νόμον"*⁷⁴.

IV. ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

Με το πρώτο και τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας τίθενται οι βάσεις της οργανώσεως της αστικής δικαιοσύνης μέσα στα πλαίσια του προνομιακού καθεστώτος της περιόδου 1800-1806 και διευθετούνται ζητήματα αρμοδιότητας δευτέρου βαθμού των δικαστηρίων της περιοχής του "Κοντινέντε"⁷⁵.

Ε' (Σύνταγμα 1817), Κεφ. ΣΤ', Τμήμα Α', 6, Τμήμα Β', 4, 5, Τμήμα Γ', 4, 6, 7, 8). Για την ευρύτατη αποδοχή των δικαστικών του αποφάσεων από τα κατώτερα δικαστήρια και τους κρινόμενους πολίτες αλλά και την, μετά την ισχύ του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα, ανακήρυσσα διχογνωμία σχετικά με τη δυνατότητά του να υπερπηδά τους νόμους με βάση την αρχή της επιείκειας βλ. Σκαλτσούνη, Μελέται, σ. 70-75. Την αναλυτική καταχώριση των αποφάσεων του δικαστηρίου αυτού που εξεδόθησαν μεταξύ των ετών 1818 έως το 1847 βλ. στον Ν. Dillogi, Ευρετήριο της πολιτικής και εμπορικής νομολογίας του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης της Ιονίου Πολιτείας (1818-1847), Κέρκυρα 1848, σ. 1-359 και Τουιδίου, Συμπλήρωμα του ερευνητικού της πολιτικής και εμπορικής Νομολογίας του Ανωτάτου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης της Ιονίου Πολιτείας (1818-1847), Κέρκυρα 1849.

73. Η επίσημη Συλλογή των Νόμων της Ενετικής Δημοκρατίας δεν αποτέλεσε κωδικοποίηση νόμων αλλά μία *"ἄμορφο σωρεία νόμων καὶ διαταγμάτων"*, δηλαδή ένα συνοθύλευμα παντός είδους ποινικών, αστικών και πολιτικών διατάξεων που είχαν εκδοθεί κατά καιρούς από διάφορες αρχές και εξουσίες. Το γεγονός αυτό επισημαίνεται στα Πρακτικά της Επιτροπής προς εκπόνηση του Πολιτικού Κώδικος της Επτανήσου. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Φραγκοπούλου, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 12, 18· Σκαλτσούνη, Μελέται, σ. 8.

74. *"Όταν ὁ Πολιτικός Κώδεξ δημοσιευθῇ, οἱ Κριταὶ αἰτιολογοῦντες, ἐπάγουσι τὸ κείμενον τοῦ Νόμου, ὃπερ δικαιοῖ τὴν κρίσιν αὐτῶν. Πρὶν τοῦ καιροῦ τούτου, αὐτοὶ ἐπάγουσι τὸν ὀρθὸν λόγον, ὡς τούτῳ πειθόμενοι, ἢ τὸν ζῶντα Νόμον* (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος σ', άρθρο ρμσ', σ. 63). Βλ. επίσης και την οδηγία του προλόγου των Statuta Veneta του έτους 1242 προς τους δικαστές με την οποία παροτρύνονται αυτοί, όταν δεν υπάρχει γραπτός νόμος ή έθος ή άλλος νομικός κανόνας που να μπορεί να εφαρμοστεί κατ' αναλογία, να δικάζουν *"καθὼς φανῇ δίκαιον καὶ ἐπιεικὲς εἰς τὴν αὐτῶν πρόνοιαν..."*· τούτο είχε ως αποτέλεσμα την εφαρμογή, κατά τη δικανική πρακτική, κανόνων του ρωμαϊκού δικαίου παρά το γεγονός ότι για τους Ενετούς εθεωρείτο τούτο ξένη νομοθεσία (Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 22· Φραγκοπούλου, Αστυνομική Νομοθεσία, σ. 19, 20 και 43· Λούντζη, Πολιτική κατάσταση, σ. 225-226).

75. Σταμούλη, Συνθήκη, σ. 425-426. Ταυτόσημες ήσαν και οι αντίστοιχες ρυθμίσεις του "χάττι χουμαγιούν" της 1/4/1800 (Πρωτοψάλτη, Συμβολή, σ. 74: *"....καὶ ἂν παραπίπτουσαι κρίσεις, ὑποθέσεις καὶ διαφοραὶ ἀναμεταξύ τους, νὰ θεωροῦνται μὲ τὸ μέσον τῶν ἐκλεχθησομένων τιμίων προεστώτων"*).

Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της συνθήκης, "Τὸ μόνον σῶμα τῶν ἀρχόντων καθεκάστου τόπου θέλει ἐκλέγεικαὶ ὅλους τοὺς κριτάς, διὰ νὰ κρίνουν κάθε εἶδος διαφορᾶς Δικανικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς, καὶ νὰ συνθέσουν τὰ κριτήριά των, ἀξιώματα καὶ ὀφφίκια μὲ τὰς συνηθισμένας μεθόδους. καὶ οὕτω νὰ ἀποκαταστήσουν τὴν Εὐταξί<αν> καὶ ἀταραξί<αν> τῶν τεσσάρων τοιούτων τόπων, καὶ εἰς αὐτὰ ὁ Ἐκλαμπρότατος Βοεβόνδας δὲν θέλει ἔχει τόπον, καὶ ἐπιχείρησιν, εἰμὴ νὰ κάμνη νὰ ἐνεργῶνται ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου τοῦ ζητοῦνται ἀπὸ τὰ Νόμιμα τοπικά Κριτήρια διὰ τὴν κοινὴν ἡσυχί<αν> τῶν τόπων, καὶ διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀποφάσεων γινομένων ἀπὸ τὰ καθήκοντα Δικαστήρια καὶ Κριτήρια"⁷⁶.

Σε υλοποίηση των κατευθυντήριων αρχών που έθετε το α' άρθρο της συνθήκης η οργάνωση των αστικών δικαστηρίων που λειτούργησαν στις τρεις πόλεις της "συμπολιτείας" διαμορφώθηκε αφ' ενός μεν σε οριζόντιο επίπεδο, έτσι ώστε η περιοχή της συμπολιτείας να διαιρείται σε περισσότερες περιφέρειες που υπάγονταν αντίστοιχα σε δικαστήρια ομοειδή μεταξύ τους ("Δικανικά Κριτήρια τῆς Πρώτης Ἀναφορᾶς"), αφ' ετέρου δε σε κάθετο επίπεδο με κριτήριο κατά κανόνα την αξία των δικαζομένων διαφορών. Η κάθετη διάκριση αναφερόταν βασικά στις διαφορές για τις οποίες εκδόθηκε ήδη δικαστική απόφαση και οι οποίες μεταβιβάζονταν, λόγω ασκήσεως του τακτικού ενδίκου μέσου της ἀναψηλάφησης⁷⁷, σε δικαστήρια ανώτερου βαθμού ("Σύλλογοι καὶ Ἐπικλήσεως τῶν Πεντε").

Με βάση την αρχή αυτή σε κάθε πόλη της συμπολιτείας λειτούργησαν:

1) Ως πρωτοβάθμιο δικαστήριο των αστικών υποθέσεων, το "Δικανικό Κριτήριο τῆς πρώτης ἀπαιτήσεως" (ή "τῆς πρώτης ἀναφορᾶς") ή "Κριταί τοῦ πρώτου φόρου"· στη σύνθεσή του μετείχαν τρία τακτικά μέλη ("ἀτουάλιδες, ἀτουάλοι") και δύο αναπληρωματικά⁷⁸. Στην Πολιτεία πάντως της Πρέβεζας από το έτος 1803, όπως προκύπτει από πρακτικό εκλογής δικαστών της 9ης Μαρτίου 1803, τις πολιτι-

76. Σ τ α μ ο υ λ η, Κείμενα 1, σ. 436. Πρβλ. όμως και τη λεπτομερέστερη διατύπωση του άρθρου αυτού στο δεύτερο αντίγραφο της συνθήκης (φάκελλος XXXVI του Αρχείου Οικονόμων) όπου επιπροσθέτως ορίζεται ότι οι δικαστικές αρχές έχουν ενιαύσια θητεία και εκλέγονται από το Σώμα των ευγενών κάθε πόλεως με βάση την πλειοψηφική αρχή (Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 438, στιχ. 25-35).

77. Απαντώνται πάντως και αρκετές περιπτώσεις επανεξετάσεως των οριστικών ή και τελεσιδίκων αποφάσεων πιθανόν κατόπιν ασκήσεως του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλάφησης ή σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § XIII, Β.

78. Τα δύο τακτικά μέλη προέρχονταν από την τάξη των ευγενών και το ένα από την τάξη των "εντίμων". Από τα αναπληρωματικά, το ένα προερχόταν από την τάξη των ευγενών και το άλλο από την τάξη των "εντίμων" (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 1ης/3/1803, φ. 10ν, 12ν).

κές και ποινικές υποθέσεις δικάζε ένα ενιαίο δικαστήριο, το "Δικανικό καί Έγκληματικό δικαστήριο της πρώτης άπαιτήσεως"⁷⁹.

2) Ως εφετείο, το "Δικανικό καί Έγκληματικό Δικαστήριο της Έπικλήσεως των πέντε" ή "Σύλλογος της έκκλήσεως ή έπικλήσεως" ή "Σύλλογος των πέντε", το οποίο, τουλάχιστον από το έτος 1802 και μετά, δικάζε τόσο αστικές όσο και ποινικές υποθέσεις, παρά την αρχική πρόβλεψη να συσταθούν δύο ξεχωριστά εφετεία για την εκδίκαση των αστικών και ποινικών υποθέσεων⁸⁰. Στη σύνθεση του εφετείου μετείχαν πέντε τακτικά μέλη και τρία αναπληρωματικά⁸¹.

Στην πόλη της Πρέβεζας τα αστικά δικαστήρια, με την οργάνωση που προαναφέρθηκε, λειτούργησαν από το έτος 1802 και μετά. Τούτο προκύπτει από το πρώτο πρακτικό εκλογής δικαστών το οποίο φέρει τη χρονολογία της 12ης Ιανουαρίου του έτους 1802⁸² καθώς και από έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης της 15ης Απριλίου του έτους 1803⁸³ με το οποίο διορίζεται "ἀρχιβίστας", δηλαδή φύλακας των δικαστικών εγγράφων των πρώτων εγκληματικών και δικανικών δικαστηρίων για τα οποία νέα μέλη εξελέγησαν τον Μάρτιο του 1803⁸⁴. Κατά την προγενέστερη περίοδο

79. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 20, ΑΜΠ, σ. 12ν-πρβλ. και άλλο έγγραφο, φ. 41r. Στην Επτάνησο Πολιτεία, με βάση τις διατάξεις του Συντάγματος του έτους 1803 (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Αναφορά, υπό στοιχείον η), η ποινική διαχωρίσθηκε πλήρως από την ποινική δικαιοσύνη σε πρώτο αλλά πιθανώς και σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, όταν εκκαλούνταν οι αποφάσεις των "Εγκληματικών" δικαστηρίων. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α, "Περί της απονομής και οργάνωσης της ποινικής δικαιοσύνης στις περιοχές της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" και των Ιονίων Νήσων με αφορμή μία απόφαση του Εφετείου Πάργας των αρχών του 19ου αιώνα", ΕΚΕΙΕΔ, τ. 35 (2001), σ. 297 (στη συνέχεια: Ποινική δικαιοσύνη).

80. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 12ης Ιανουαρίου 1802, φ. 2r.

81. Τα τέσσερα τακτικά μέλη προέρχονται από την τάξη των ευγενών και το ένα από την τάξη των εντίμων. Οι δύο αναπληρωτές προέρχονται από την τάξη των ευγενών και ο ένας από την τάξη των εντίμων (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, αριθ. 10 της 9/3/1803, φ. 13r-v). Για τη συμμετοχή της δεύτερης τάξης στα όργανα διοίκησης της Πρέβεζας βλ. Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 287 σημ. 24· Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 346-347.

82. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 2r.

83. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 18v.

84. Στις 9/3/1803 ακολουθεί νέα εκλογή δικαστών για το έτος 1803-1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 12v). Οι δικαστές που ψηφίσθηκαν κατά την εκλογή της 9/3/1803 υπέβαλαν στις 10/5/1804 την παραίτησή τους. Η παραίτηση έγινε δεκτή από το "κονκλάβε", το οποίο εξέλεξε τρεις νέους, προσωρινούς όμως δικαστές, που θα μετείχαν στη σύνθεση του Εγκληματικού και Δικανικού Δικαστηρίου δικαστηρίου (της πρώτης αγωγής) μέχρις ότου να γίνει η σύγκληση του "κινού συμβουλίου κατά τας αυτοκρατορικάς διαταγάς όπου ταχέος αναμένομεν" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 41r). Στις 20 Νοεμβρίου του έτους 1804 εκλέγονται πλέον από το "Ένδοξον Μέγα Συμβούλιο", το οποίο προήλθε από τις εκλογές της 5ης/10/1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 45r και φ. 45v), οι δικαστές

ως πρωτοβάθμιο αστικό δικαστήριο καθ' ύλην αρμόδιο επί διαφορών που αφορούσαν την κυριότητα επί των ακινήτων, τις αγωγές περί νομής και κατοχής και τις αγωγές αποδόσεως χρήσεως μισθίου (ανεξαρτήτως ποσοτικών περιορισμών) λειτούργησε η Προεδρία της Διοκήσεως Πρεβέζης. Η "εξαιρετική" αυτή αρμοδιότητα της Προεδρίας προκύπτει από επιστολή της Διοκήσεως Πρεβέζης προς τους Προέδρους της Πάργας της 24ης Νοεμβρίου του έτους 1802, όπου σαφώς αναφέρεται ότι ο ενάγων (Χριστόδουλος Καραβέλας)⁸⁵ άσκησε αγωγή αποδόσεως μισθίου ενώπιον "τῆς παρελθούσας προεδρίας, ὅπου ἐπαράστενε τότες τὴν ὑπερτάτην ἀξίαν καὶ ὅλα τα κριτήρια" καθώς και ότι "δὲν ἀπεφάσιζε εἰμὴ διαφοράς, ὅπου νὰ μὴν ἀποβλέπουν κυριότητα ὑποστατικῶν, καὶ ἔξωσιν ἀκινήτων κτημάτων"⁸⁶ καθώς και από το ιστορικό υποθέσεως η οποία εκδικάζεται σε δεύτερο βαθμό από το Εφετείο Πάργας το έτος 1803⁸⁷. Το γεγονός αυτό, της ασκήσεως δηλαδή έργου απονομής αστικής δι-

που θα στελεχώσουν το "Εγκληματοδικανικό Κριτήριο τῆς Πρώτης Ἀγωγῆς" Πρεβέζης για το έτος 1804-1805 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 47r), ενώ στις 21/10/1804 εκλέγονται τα νέα μέλη του εφετείου Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 47v). Κατά την εκλογή αυτή υποβάλλεται από τον Ιωάννη Γενοβέτη (βλ. και σημ. 214) η πρόταση να εξαιρούνται από το δικαστικό αξίωμα τα προσώπα εκείνα που "μορεζητάρουν βασιλικά ντάτζια" (από το βενετ. *datia*, *dazii*, που σημαίνει τους τριμηνίους φόρους επί της εξαγωγής λαδιού και σταφίδας, επί της καταναλώσεως διαφόρων προϊόντων καθώς και τους τελωνειακούς οσμούς Χρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, "Επτάνησα: Οικονομική Κατάσταση", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Ι', σ. 227. Στη συνέχεια: Οικονομική κατάσταση). Η πρόταση έγινε δεκτή και έτσι αντικαταστάθηκε ο εκλεγείς Πέτρος Βαλεντίνης από τον Αποστόλη Αλέπαντο. Στις 17 Δεκεμβρίου 1805 ακολουθεί νέα εκλογή δικαστών για το "Δικανικό Κριτήριο πρώτης αγωγῆς" και τον "Σύλλογο της Επικλήσεως των πέντε" αφού προηγουμένως έγινε δεκτή η πρόταση του Σπύρου Γεωργαλή να μην αποκλείονται ως υποψήφιοι για το δικαστικό αξίωμα όσοι ασχούν το επάγγελμα του "ντατζιέρη", δηλαδή του ενοικιαστή των φόρων (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17ης Δεκεμβρίου 1805, φ. 5r). Για το σύστημα της ενοικιάσεως των αμέσων και εμμέσων φόρων επί ενετοκρατίας δια πλειοδοσίας βλ. Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, Κεφ. ΙΕ', σ. 226, 236· Μ α λ τ έ ζ ο υ, Οικονομική κατάσταση, σ. 227· Α. Andréades, *Économie publique des Sept îles ioniennes*, Corfù 1936, σ. 14, 41· G i a n n a c o p o u l o u, *Français Républicains et Impériaux*, σ. 143· το ενετικό φορολογικό σύστημα διατηρήθηκε στις γενικές του γραμμές και κατά τη σύντομη διάρκεια της γαλλικής κατοχής των νησιών. Για το ζήτημα προβλ. επίσης Π α π α δ ο π ο ὕ λ ο υ, *Ιονική Βιβλιογραφία*, αριθ. 575, σ. 82, έγγραφο της 21/8/1799/Πηγή: ΙΑΚ (Εφετείο 35 υποφ. 1).

85. Ο Χριστόδουλος Καραβέλας υπήρξε αδελφός του Σπύρου, Αλβίζε και Πάνου Καραβέλα, διετέλεσε δε τακτικό μέλος του κονγκλάβε Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ὕ λ η, *Κινητοποιήσεις*, σ. 320 σημ. 52).

86. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 30r. Για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο κάτω § VIII, Β.

87. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, *Αποφάσεις*, αριθ. 2 για την οποία βλ. πιο κάτω § XIII, Β.

καιοσύνης από την Προεδρία της Διοικήσεως της πόλεως, έστω και επί συγκεκριμένων μόνον διαφορών ανεξαρτήτως ποσού (εξαιρετική αρμοδιότητα), παραπέμπει στον μετέπειτα ιδιαίτερα παρεμβατικό ρόλο που διεδραμάτισε αυτή, ως ανώτατη εκτελεστική αρχή, στην απονομή της δικαιοσύνης⁸⁸. Από τη μεταγενέστερη του έτους 1804 περίοδο η μόνη διαθέσιμη πληροφορία είναι ότι στις 21 Ιουνίου του έτους 1808 εκδόθηκε στην Κέρκυρα Απόφαση της Επτανησιακής Γερουσίας "Περί ιδρύσεως δικαστηρίων στην πόλη της Πάργας"⁸⁹.

Καθώς οι δικαστικές περιφέρειες ταυτίζονταν με τις γεωγραφικές περιφέρειες των τριών προνομιακών πόλεων της "συμπολιτείας" είναι εμφανές ότι η οργάνωση της δικαστικής εξουσίας, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, χαρακτηρίζεται από τον αυστηρά τοπικό της χαρακτήρα καθώς ορίζεται μεν η συνύπαρξη περισσότερων ισοβάθμων και ομοειδών δικαστηρίων που διαθέτουν όμως κατά τόπο αρμοδιότητα περιορισμένη στο γεωγραφικό χώρο της κάθε πόλης. Η διάσπαση της δικαστηριακής ενότητας στο εσωτερικό του "Κοντινέντε" υπαγορεύτηκε σαφώς από πολιτειακούς λόγους, στον βαθμό που κάθε πόλη της "συμπολιτείας" διατήρησε την αυτονομία της στον τομέα της διοικητικής-δικαστηριακής οργάνωσης. Ταυτόχρονα η εφαρμογή του εν λόγω συστήματος εξυπηρέτησε και την κοινωνική ανάγκη της εύκολης πρόσβασης των διαδίκων στη δικαιοσύνη. Την ίδια περίοδο ανάλογα ίσχυαν και στην "Πολιτεία τῶν Ἑπτὰ Ἠνωμένων Νήσων" ὅπου, με βάση τις διατάξεις του Συντάγματος του 1803⁹⁰, προβλέφθηκε σε κάθε μεγάλη νησιωτική περιφέρεια η σύσταση ξεχωριστών πρωτοβαθμίων ("Δικαστήρια Πρώτης Ἐνστάσεως"/"Dicastero") και δευ-

88. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § VI, Α.

89. Η σχετική απόφαση αναφέρεται από τους Παπαδόπουλο, Ιονική Βιβλιογραφία, Giustizia. Corfù21 giugno..In nome di S. M. ..Il Senato, σ. 133 και É. L e g r a n d, Bibliographie Ionienne. Description raisonnée des ouvrages publiés par les Grecs des Sept-Iles ou concernant ces Iles du Quinzième siècle à l' année 1900, έκδοση Hubert Pernot, τ. 1, Paris 1910, σ. 784. Δυστυχώς η πρόσβαση στο περιεχόμενο του σχετικού εγγράφου δεν ήταν εφικτή.

90. Το Σύνταγμα του 1803 δεν επικυρώθηκε από την Ρωσική Αυλή. Ωστόσο, σύμφωνα με το ακροτελεύτιο "πρόσθετο άρθρο" (addi detto) του Συντάγματος αυτού (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Γ', σ. 708· Βενιέρη, Κατάστασις, σ. 76-77), η αναθεώρησή του δεν ήταν επιτρεπτή πριν από τον Απρίλιο του έτους 1806, θα αφορούσε δε μόνον τις μη θεμελιώδεις διατάξεις του και θα ακολουθούσε την αυστηρή διαδικασία που καθόριζε το συγκεκριμένο άρθρο (παρ. 2). Συνεπώς το Σύνταγμα του 1803 εφαρμόσθηκε στα Επτάνησα από τον Νοέμβριο του 1803 μέχρι την 15η Δεκεμβρίου του έτους 1806, οπότε το νομοθετικό Σώμα ψήφισε νέο σχέδιο Συντάγματος που μεταρρύθμισε το προηγούμενο στα σημεία εκείνα που καθόριζαν το πλαίσιο εξουσίας της Ρωσίας, ως προστάτιδας δυνάμεως της Ιονίου Πολιτείας. Το Σύνταγμα ωστόσο του 1806 δεν εφαρμόσθηκε δεδομένου ότι στις 8/7/1807 η Επτάνησος Πολιτεία παραχωρήθηκε στη Γαλλία υπό προσωρινό Πολιτικό Οργανισμό που ίσχυσε μέχρι την πτώση και αιχμαλωσία του Μ. Ναπολέοντα (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, σ. 663).

τεροβαθμίων ("Δικαστήρια τῆς Ἐκκλητίου/Tribunali di Appellazione") δικαστηρίων⁹¹. Το σύστημα της τοπικής δικαστηριακής οργάνωσης των νήσων είχε ωστόσο ήδη υιοθετηθεί και από το σχέδιο Συντάγματος του 1800 σύμφωνα με το οποίο το Μέγα ή Γενικό Συμβούλιο κάθε νησιού εξέλεγε τους πολιτικούς και οικονομικούς δικαστές του νησιού αυτού και προσδιόριζε τον αριθμό των αστικών και ποινικών

91. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Γ' (Σύνταγμα 1803), Tit. VI, άρθρα 153, 154, 155. Το Σύνταγμα του 1803 παρείχε εξουσιοδότηση για την έκδοση ειδικού νόμου που θα καθόριζε λεπτομερώς τις αρμοδιότητες των δικαστηρίων και τη διαδικασία που θα ακολουθείτο ενώπιον των αστικών δικαστηρίων. Με βάση την επιταγή του Συντάγματος του 1803 εκδόθηκε το έτος 1804 ο νέος "Οργανισμός των Ιονίων δικαστηρίων και Πολιτική Δικονομία της Επτανήσου Πολιτείας" (CPC 1804) που υποδιαιρείτο σε 14 τίτλους και περιελάμβανε 494 άρθρα. Ο νέος Κώδικας επέφερε αρκετές τροποποιήσεις σε διατάξεις προγενεστέρων νομοθετημάτων δικονομικού δικαίου (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. 1, άρθρο 226, για τη διαδικασία ενώπιον των πρωτοδικείων· πρβλ. Σύνταγμα 1803, άρθρο 153/CPC 1804, Tit. X, Sez. 1, άρθρο 380 για τη διαδικασία ενώπιον των εφεσίων· πρβλ. Σύνταγμα 1803, άρθρο 154) για τούτο δε, κατά τον Θ. Φραγκόπουλο, αποτελεί το "πρώτο ἰθαγενές νομοθέτημα ἐν ᾧ ὁ Ἰόνιος λαός ἠγωνίσαστο πρὸς κατάλυσιν τῶν ἐπὶ Ἐνετοκρατίας ἰδρυθέντων θεσμῶν τοῦ διαδικαστικοῦ δικαίου" (Φ ρ α γ κ ο π ο ὗ λ ο υ, Αστική Νομοθεσία, σ. 8). Μία από τις βασικές καινοτομίες του CPC 1804 ήταν η τροποποίηση του συστήματος κάθετης οργάνωσης των πολιτικών δικαστηρίων που ίσχυσε στην περιοχή ήδη από τις αρχές του 17ου αιώνα. Σύμφωνα ειδικότερα με το προϊσχύσαν σύστημα, πρωτοβάθμια μεν δικαστήρια λειτουργούσαν ξεχωριστά σε κάθε νησί (Πραιτωριανό, Υπαρχιακό και Δικαστήριο Ενιαυσίων Δικαστών Κερκύρας, Προβλεπτής και Πάρεδροι Ζακύνθου, Προβλεπτής και Πάρεδροι Κεφαλληνίας, Τακτικός και Ἐκτακτος Προβλεπτής Λευκάδας, Κυβερνήτης Πάργας, Καπετάνος Παξών), ως δευτεροβάθμιο όμως δικαστήριο λειτουργούσε –από τα μέσα του 17ου αιώνα και μετά, σε αντικατάσταση του Πραιτωριανού Δικαστηρίου Κερκύρας– το Πρώτιστο Δικαστήριο (Foro Primario), όπου χρέη δικαστή εκτελούσε ο Γενικός Προβλεπτής (Βαΐλος) Κερκύρας και δίκασε τις εφέσεις κατά των αποφάσεων όλων των πρωτοβαθμίων δικαστηρίων όχι μόνον της Κέρκυρας (Πραιτωριανού, Υπαρχιακού και Δικαστηρίου των ενιαυσίων δικαστών) αλλά και των άλλων ενετοκρατουμένων Ιονίων νήσων (δηλαδή των αποφάσεων των Προβλεπτών και Παρέδρων Κεφαλληνίας και Ζακύνθου, του Κυβερνήτη Πάργας και του Καπετάνου Παξών). Ωστόσο και οι αποφάσεις του Πρωτίστου Δικαστηρίου Κερκύρας μπορούσαν να εφεσιβληθούν από τους Ενετούς υπηκόους ενώπιον των δικαστηρίων της Ενετίας (Αστοδικεία), ενώ οι σημαντικότερες δικαστικές υποθέσεις μπορούσαν όχι μόνον να εφεσιβληθούν αλλά και να πρωτοεισαχθούν στα δικαστήρια της Βενετίας (Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, Κεφ. Ε', σ. 137, κεφ. ΙΔ', σ. 228· Χ ι ὡ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 497, 498). Ειδικώς δε οι αποφάσεις του Τακτικού και Ἐκτακτου Προβλεπτή Λευκάδας ο οποίος δίκασε σε πρώτο βαθμό τις αστικές διαφορές των κατοίκων Λευκάδας (αλλά και Πρέβεζας και Βόνιτσας δεδομένου ότι οι πόλεις αυτές υπάγονταν στην ανώτατη πολιτική και στρατιωτική εξουσία του Reggimento Λευκάδας) εκκαλούνταν ενώπιον του Γενικού Προνομητή Θαλάσσης ή Ανατολής ή στα ενετικά δικαστήρια (Ρ ο ν τ ο γ ι ᾶ ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 545 επ.).

δικαστηρίων που θα λειτουργούσαν, τη διαδικασία που θα ακολουθείτο ενώπιον τους καθώς και τα αστυνομικά μέτρα που θα έπρεπε να επιβάλουν⁹².

V. ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΥΤΟΝΟΜΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Η αποκλειστική διαχείριση των ζητημάτων που αφορούσαν στην οργάνωση της τοπικής δικαιοσύνης καθώς και η άσκηση του ελέγχου των δικαστικών οργάνων και της νομιμότητας των δικαστικών αποφάσεων στο εσωτερικό κάθε πόλεως από τα διοικητικά όργανα της πόλεως αυτής και μόνον (Προεδρία διοικήσεως ή "κονκλάβε")⁹³ όχι μόνον καθιστούσε αυτόνομη κάθε πόλη της "συμπολιτείας"⁹⁴ έναντι των

92. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρα τέταρτο, έκτο. Το Σύνταγμα εισήγαγε εξαίρεση μόνον για τα μικρότερα νησιά των Παξών και της Ιθάκης τα οποία, λόγω ελλείψεως Συμβουλίων ευγενών, θα ίδρυναν τα τοπικά δικαστήρια (πολιτικά και ποινικά, πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια) κατά το σύστημα που ίσχυε πριν από τη γαλλική κατάκτηση, ενώ οι κάτοικοί τους είχαν το δικαίωμα να απευθύνονται προς οριστική κρίση των εκκρεμών δικαστικών τους υποθέσεων στα δικαστήρια όποιου ομόσπονδου νησιού επιθυμούσαν (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο δέκατο). Πιο διηρημένη, όσον αφορά στα γεωγραφικά όρια της αρμοδιότητας των δικαστηρίων, εμφανίζεται η δικαστική οργάνωση που επεβλήθηκε στην περιοχή της Επτανήσου από τους δημοκρατικούς Γάλλους (1797-1799) με βάση το Γαλλικό Σύνταγμα της 22/8/1795. Σύμφωνα ειδικότερα με το Σύνταγμα αυτό η διοικητική διοργάνωση των προσωρινών δημαρχείων αντικαταστάθηκε από εκείνη των νομαρχιακών διευθύνσεων οι οποίες συνένωσαν κάτω από μια κεντρική επιχώριο διεύθυνση (του γάλλου νομαρχη) όλα τα νησιά που υπάγονταν στον ίδιο νομό. Για την εκδίκαση των αστικών υποθέσεων ιδρύθηκαν αστοδικεία (ειρηνοδικεία) – κατά τμήματα πόλεων, προάστεια και περίχωρα – και πρωτοδικεία. Τα αστοδικεία δίκαζαν τις υποθέσεις που δεν υπερέβαιναν το ποσόν των 1000 φράγκων και αφορούσαν ιδιοκτησιακές διαφορές ενώ παράλληλα λειτουργούσαν και ως διαιτητικά δικαστήρια, εφ' όσον το επιθυμούσαν οι διάδικοι, οπότε η απόφασή τους ήταν ανέκκλητος. Οι αποφάσεις των αστοδικείων εκκαλούνταν ενώπιον του πρωτοδικείου του πλησιέστερου νησιωτικού νομού (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 635-636). Ειδικότερα δε στο νησί της Κέρκυρας συστάθηκαν, ως πολιτικά δικαστήρια, επτά ειρηνοδικεία –κατά πόλεις, προάστεια και περίχωρα–, δύο τριμελή πρωτοδικεία (ενώπιον των οποίων εφεσιβάλλονταν οι αποφάσεις των ειρηνοδικείων) και ένα δεκαμελές εφετείο (Ν. Μ ο σ χ ο ν ά, "Τα Ιόνια Νησιά κατά την περίοδο 1797-1821. Η κατάλυση της βενετικής κυριαρχίας", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', σ. 384· Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 602· Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Περί της εκλογής δικαστικών και διοικητικών αρχών εις την νήσον Κέρκυραν. Βενετοκρατία-Δημοκρατικοί Γάλλοι (1797-1799)", *ΕΚΕΙΕΔ*, 22 (1975), Αθήναι 1977, σ. 4-5).

93. Για το ζήτημα αυτό βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § VI, Α.

94. Μεταξύ των πόλεων αυτών, όπως τονίζεται σε επιστολή του έτους 1819 του Γενικού Προξένου της Μ. Βρετανίας κατά την περίοδο 1819-1835 W. Meyer προς το Foreign Office και τις Βρετανικές αρχές της Επτανήσου, η Πάργα είχε επιδείξει, –σε όλη τη διάρκεια της

άλλων, αλλά καθιέρωνε και την πλήρη ισοτιμία μεταξύ των τριων πόλεων σε επίπεδο φορέων ασκήσεως της κρατικής εξουσίας. Όσον αφορά ειδικότερα στη δικαιοδοτική λειτουργία η αυτονομία αυτή σήμαινε ότι απαγορευόταν αυστηρά η παρέμβαση των δικαστηρίων ή των διοικήσεων των άλλων πόλεων της "συμπολιτείας" σε υποθέσεις που είχαν κριθεί τελεσιδικώς ή εκκρεμοδικούσαν ενώπιον των δικαστηρίων μιάς πόλεως.

Χαρακτηριστικά για την απαγόρευση αναμίξεως της διοικήσεως και των δικαστηρίων των άλλων πόλεων σε δικαστική υπόθεση που έχει κριθεί από το δικαστήριο μιας πόλεως είναι όσα διαδραματίστηκαν σε υπόθεση που απασχόλησε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πάργας στα 1806⁹⁵. Πρόκειται για αντιδικία μεταξύ του Ιωάννου Δεσίλα Πάντζα, ως επιτρόπου της Ελένης Γιαννίκα, χήρας του Γιαννίκα Γκίκα, κατά του Ανδρέα Δεσίλα Μάστρακα. Στη δίκη ως "διαφεντευτής" (ή "ίντεορβενιέντες")⁹⁶ του Πάντζα παρίσταται ο ευγενής Α. Κόνταρης, ενώ, ως "διαφεντευτής" του Μάστρακα, ο ευγενής Μπ. Γαβαλάς και οι δύο καταγόμενοι από την Αγία Μαύρα (Λευκάδα). Όπως προκύπτει ειδικότερα από τα σχετικά έγγραφα του βιβλίου διοικήσεως Πρεβέζης της 16ης και 17ης/3/1806⁹⁷, το δικαστήριο πρώτης αγωγής Πάργας εξέδωσε στις 1/6/1805 απόφαση με την οποία θεώρησε άκυρη τη νομιμοποίηση στη δίκη του Μπ. Γαβαλά⁹⁸. Ο ηττηθείς διαδίκης, Ανδρέας Δεσίλας Μάστρακας, άσκησε ενώπιον του Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε Πρεβέζης έφεση κατά της αποφάσεως του πρωτοβάθμιου δικαστηρίου Πάργας. Στις 24/2/1806 εκδόθηκε τελεσίδικη απόφαση ("σπάτζο")⁹⁹ του "Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε" Πρεβέζης που

ενετικής κατοχής—, ιδιαίτερη ανεξαρτησία οφειλόμενη εν μέρει στην πολιτική των ενετών *proredito* και εν μέρει στις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες της περιοχής. Όπως ειδικότερα αναφέρει ο Βρετανός Πρόξενος, η περιοχή της Πάργας επροστατεύετο έναντι των από ξηράς επιθέσεων με το φυσικό σύνορο ενός αριθμού μικρών χωριών και τοπικών ομάδων που υποστηρίζονταν από την κεντρική ενετική διοίκηση ("Η Ήπειρος, ο Αλή Πασάς και η Ελληνική Επανάσταση. Προξενικές εκθέσεις του William Meyer από την Πρέβεζα", τ. Α' (1819-1821), επιμέλεια Ε. Π ρ ε β ε λ ά κ η – Κ. Κ α λ λ ι α τ ά κ η - Μ ε ρ τ ι κ ο π ο ύ λ ο υ, *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας-12*, Ακαδημία Αθηνών-ΚΕΙΝΕ, Αθήνα 1996, σ. 22).

95. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, διάφορα έγγραφα της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1806.

96. Βλ. πιο κάτω § IX, Β.

97. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφα της 16ης και 17ης/3/1806, φ. 23v-25v.

98. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 22v, "εδιώρισεν ότι ούσα ή διαφορά άπάνω είς την μεθοδικήν τάξιν..." πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 16/3/1806, φ. 23v, "διά την άσουτζιόν του μάστρακα...".

99. Σύμφωνα με το ενετικό δικονομικό δίκαιο οι τελεσίδικες αποφάσεις των Συλλόγων (δικαστηρίων) καθώς και του Συμβουλίου των 40 αποκαλούνταν στην πρακτική *Sprazzi* και διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες, στα *Sprazzi di taglio*, με τα οποία ακυρώνονταν οι πρωτόδικες αποφάσεις, και στα *Sprazzi di laudo*, με τα οποία επικυρώνονταν οι πρωτόδικες αποφάσεις (Μ.

επίσης θεώρησε άκυρη τη νομιμοποίηση του "διαφεντευτή" του Μάστρακα, Μπ. Γαβαλά¹⁰⁰, ενώ η κρίση του δικαστηρίου για το ουσιώδες ζήτημα παρέμενε εκκρεμής.

Κατόπιν αυτών, ο Μπ. Γαβαλάς, ως πληρεξούσιος του Ανδρέα Δεσίλα Μάστρακα, βασιζόμενος στα δύο ψηφίσματα των γενικών συνελεύσεων της πόλεως Πρεβέζης της 23ης Μαρτίου 1802 και της 1ης Μαρτίου 1803¹⁰¹ με τα οποία ανατίθετο στο κονγκλάβε κάθε πόλεως ο έλεγχος της ορθής τηρήσεως των νόμων από τα δικαστήρια της πόλεως του¹⁰², απευθύνθηκε στο κονγκλάβε Πρεβέζης αιτούμενος την παρέμβασή του στην υπόθεση.

Κατόπιν της αιτήσεως Γαβαλά, το κονγκλάβε Πρεβέζης επελήφθη της υποθέ-

F e r r o, Dizionario del Diritto Comune e Veneto, τ II, Venezia 1847, σ. 736. Στη συνέχεια: Dizionario). Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25/2/1806, φ. 15ν ("και διά τουτο μέ την παῦσιν τῆς ἐνεργίας τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως, καί τῆς ἄλλης κρίσεως ὅπου κρέματα εἰς τὸν ἴδιον σύλλογον, μεταξὺ τῶν αὐτῶν μερῶν..."). Επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 23γ ("νά πείμην ἐπιστολή πρὸς τὸν ἴδιον σύλλογον, διά τὴν παῦσιν τῆς ἐνεργίας τοῦ αὐτοῦ σπάτζου, καί τῆς ἄλλης κρίσεως εἰς τὸ οὐσιώδες τῶν ἰδίων μερῶν ὅπου κρέμεται εἰς τὸ ἴδιον δικαστῦριον").

100. Η προσβαλλόμενη απόφαση θα πρέπει να ήταν απόφαση που είχε αποφανθεί τελεσίδικως ἐπὶ παρεισπτόντος ζητήματος της δικῆς τοπικῆς ἐγκύβη νομιμοποίηση του ενός των διαδίκων), δημοσιεύθηκε δε στο Βιβλίο των αποφάσεων του Κριτηρίου ἀπὸ τὸν "μεινίστρο Καγκελλάριο", παρόντων των διαδίκων· πρβλ. και σχετικό έγγραφο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 16ης Μαρτίου 1806, φ. 23γ) με τὸ ὁποῖο η Προεδρία της Διοικήσεως ζητά ἀπὸ τὸ ἐφετεῖο Πρεβέζης νὰ προσκομίσει στὸ τοπικὸ κονγκλάβε τὸ καθολικὸ βιβλίο των αποφάσεων του δικαστηρίου. Εἶναι πιθανόν ὅτι, κατὰ τὴν τότε ἰσχύουσα δικονομία, και κατ' ἀναλογία με τὰ ἰσχύοντα στὸ Κανονικὸ Δίκαιο, στὴν ἀρχικὴ συνεδρίαση του δικαστηρίου ἢ σε εἰδικὰ ὀριζόμενη ἡμέρα προβάλλονταν ἀπὸ τὸν ἐναγόμενο οἱ δικονομικὲς ἐνστάσεις καθὼς και ἡ ἀρνηση της συνδρομῆς των διαδικαστικῶν προϋποθέσεων της δίκης, διεξήγετο ἰδιαιτέρως συζήτηση ἐπ' αὐτῶν και ἀκολουθοῦσε ἐκδοση ἀποφάσεως με τὴν ὁποία, εἴτε γίνονταν ἀπιδεκτὲς μία ἢ περισσότερες ἀπὸ τὶς προβληθείσες ἐνστάσεις ἢ ἀπορρίπτονταν αὐτὲς και διατασσόταν ἡ πρόοδος της δίκης (Γ. Ρ ά μ μ ο υ, Εγχειρίδιον Αστικού Δικονομικοῦ Δικαίου, τ. 1, Αθήναι 1978, σ. 16. Στη συνέχεια: Αστικό Δικονομικὸ Δίκαιο). Πρβλ. δικαστικὴν ὑπόθεση Ι. Γενοβέλη κατὰ της συζύγου του, Ξ. Βασιλάκη, ἔτους 1802, ὅπου τὸ δικαστήριον του Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης ἀποφαίνεται ἐπὶ του ζητήματος της νομιμοποιήσεως της ἐναγομένης πρὶν νὰ προχωρήσει στὴ συζήτηση ἐπὶ της οὐσίας της διαφορᾶς των διαδίκων μερῶν (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 9/12/1802, φ. 33ν).

101. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 23/3/1802, φ. 4ν και έγγραφο της 1/3/1802 φ. 10γ. Με τὰ ψηφίσματα αὐτά ("θεσπίσματα") ἐγίναν ἀποδεκτὲς οἱ σχετικὲς προτάσεις που ὑπέβαλαν οἱ τρεῖς πρόεδροι της διοικήσεως της πόλεως Πρεβέζης (Πέτρος Βαλεντίνης, Νικόλαος Παπατριαντάφυλος και Μαρίνος Λουρόπουλος) πρὸς τὸ Γενικὸ Συμβούλιο της πόλεως τὴν 23η Μαρτίου 1802 και τὴν 1η Μαρτίου 1803.

102. Για τὰ ψηφίσματα αὐτά βλ. ἐπίσης πιο κάτω § VI, Α.

σεως και έθεσε το ζήτημα σε ψηφοφορία¹⁰³. Με το σχετικό ψήφισμα της 25/2/1806 αποφασίσθηκε να ζητηθεί¹⁰⁴ η γνωμοδότηση ενός νομομαθούς από την Αγία Μαύρα, του Α. Σταύρου, επειδή το τιθέμενο προς επίλυση δικονομικό ζήτημα¹⁰⁵ ξεπερνούσε τις νομικές γνώσεις των μελών του κονκλάβε¹⁰⁶. Συγχρόνως δε απέστειλε δύο οδηγίες περί αναστολής εκτελέσεως των εκδοθεισών δικαστικών αποφάσεων, την πρώτη προς το εφετείο Πρεβέζης, με την οποία ζητούσε την αναστολή εκτελέσεως της από 20-21/2 εκδοθείσας αποφάσεώς του¹⁰⁷, και τη δεύτερη προς το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πάργας, με την υπόδειξη να μην λάβει υπ όψει του οποιαδήποτε επιστολή του εφετείου Πρεβέζης περί εκτελέσεως της αποφάσεώς του¹⁰⁸. Παράλληλα, και με αφορμή κάποια δικαστική ενέργεια του εφετείου, με την οποία προφανώς το δικαστήριο αυτό δεν συμμορφώθηκε προς τη σχετική οδηγία του κονκλάβε, απέστειλε νέα επιστολή υποδεικνύοντας στους δικαστές ότι οι ενέργειές τους θα πρέπει να ευθυγραμμισθούν με τις ενέργειες του κονκλάβε και υπενθυμίζοντάς τους, κατά τρόπο μάλλον έντονο, τη νόμιμη αρμοδιότητά του να ελέγχει τους δημοσίους λειτουργούς¹⁰⁹.

Χωρίς να αναμένει την έκβαση της υποθέσεως, ο Ι. Δ. Πάτζας, δια του "δια-

103. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25/2/1806, φ. 15γ. Θα πρέπει ωστόσο να γινόταν κατάχρηση της δυνατότητας των διαδίκων να ζητούν τη συνδρομή του κονκλάβε επί εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § Χ.

104. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25ης Φεβρουαρίου 1806, φ. 15ν. Οι σχετικές αποφάσεις του κονκλάβε για υποβολή ερωτήματος στον Α. Σταύρου ελήφθησαν στις 25 και 27/2/1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 23ν και έγγραφο της 17/3/1806, φ. 24ν). Η σχετική επιστολή προς τον Α. Σταύρο φέρει την ημερομηνία της 11ης Μαρτίου 1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, φ. 19γ).

105. "ἔδωκ' ὅτι οὐσα ἡ διαφορά ἀπάνω εἰς τὴν μεθοδικὴν τάξιν.....", Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/186, φ. 23γ).

106. Πρόκειται για παγία τακτική των διοικητικών οργάνων των πόλεων της συμπολιτείας του Ακρωτηρίου, οι οποίες, ως "ὑστερημένα ἀπὸ ὑποκείμενα πρακτικὰ καὶ ἀξιόλογα", ανέθεταν συχνά τις γνωμοδοτήσεις για σοβαρά νομικά ζητήματα σε εξέχοντες νομομαθείς ("ῥήτορας ἐπιστήμονας") προερχομένους ἀπὸ την Επτανησιακή Πολιτεία. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25ης Φεβρουαρίου 1806, φ. 15γ.

107. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 23/2/1806, φ. 14ν.

108. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 26/2/1806, φ. 16γ-ν.

109. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 26ης /2/1806, φ. 16ν. Ιδιαίτερα αυστηρό αλλά και ενδεικτικό για τις εξουσίες του κονκλάβε στον τομέα απονομής της δικαιοσύνης, είναι το ύφος της επιστολής αυτής όπου διαβάζουμε σχετικά: "Ο σύλλογός σας χρεωστὰ βέβαια τὸ σέβας, καὶ εὐπείθειαν τῆς ἀνωτέρας ἐξουσίας μας, ὅπου παραβλέποντας διὰ ὑστερη φορὰν εἰς τὰ σημειωθέντα τῆς ἄνωθεν ἐπιστολῆς σας, σᾶς ἐπιτάττομεν ἀπαραιτήτως τὴν παῦσιν ὡς τὴν προλαβούσαν μας ἐπιστολήν, κράζοντάς σας εἰς χρέος, καὶ εἰς ἀπολογίαὶν κάθε συμβεβηκόμενον σφάλμα...".

φεντευτού" του Α. Κόνταρη, υπέβαλε στις 26/2/1806 στη διοίκηση και κονγκλάβε Πάργας έφεση ("άπελατζιόν") κατά της αποφάσεως του κονγκλάβε Πρεβέζης της 25/2 καθώς και κατά της οδηγίας του προς το εφετείο Πρεβέζης περί αναστολής εκτελέσεως της αποφάσεώς του¹¹⁰. Η ενέργειά του αυτή θεωρήθηκε από το κονγκλάβε Πρεβέζης ως πρωτοφανής, παράνομος και αυθάδης, διότι παραβίασε το θεμελιώδες δικαίωμα του κονγκλάβε να ασκεί τον αποκλειστικό έλεγχο των δικαστηρίων της πόλεώς του, όπως αυτό είχε υπαγορευθεί από τις συνθήκες και τα επακολουθήσαντα ψηφίσματα των συνελεύσεων της πόλεως¹¹¹. Για τον λόγο δε αυτό, η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης με σχετική της επιστολή την οποία απηύθυνε στο κονγκλάβε Πάργας στις 14/2/1806, διαμαρτυρήθηκε έντονα για την ενέργεια του Ι. Πάντζα. Στο έγγραφο αυτό η Διοίκηση Πρεβέζης προτρέπει τη Διοίκηση της Πάργας να απορρίψει το αίτημά του Πάντζα (περί επανεξετάσεως της υποθέσεως από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πάργας)¹¹² συμμορφούμενη με το περιεχόμενο των ιδρυτικών της συμπολιτείας συνθηκών που διαφύλασσαν αυστηρά την αυτονομία των πόλεων της "συμπολιτείας". Συγκεκριμένα δε η Διοίκηση Πρεβέζης ζήτησε από το κονγκλάβε και την Προεδρία της Πάργας να μεσολαβήσει προς τον "μινίστρο σεκρετάριο" της Διοικήσεως Πάργας για την απόρριψη της εφέσεως Πάντζα προκειμένου να μην θιγεί η θεμελιώδης αρχή της αυτοδιοικήσεως της καθεμιάς από τις τρεις πόλεις.

Εν τώ μεταξύ, στις 12/3/1806, ο Α. Σταύρου απεστείλε στη διοίκηση Πρεβέζης τη σχετική γνωμοδότησή του με την οποία χαρακτηρίζονται παράνομες, τόσο

110. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 23r. Η έφεση καταχωρήθηκε στις πράξεις του νοταρίου Πέτρου Βαλεντίνη.

111. Για τον λόγο δε αυτό το κονγκλάβε Πρεβέζης εξέδωσε αργότερα την από 11/3/1806 απόφαση με την οποία όπως προκύπτει από μεταγενέστερο έγγραφο που απευθύνει η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον Πρύτανη Λευκάδας Στελιανό Βλασόπουλο, επέβαλε στον Κόνταρη την πειθαρχική ποινή της τριχρονής αποχής, ως συνηγόρου, από τα αστικά δικαστήρια. Αν και η ποινή αυτή μειώθηκε αργότερα σε ένα χρόνο, η Διοίκηση Πρεβέζης παρακαλεί τον Πρύτανη να καλέσει ενώπιον του τον Κόνταρη και να του απευθύνει τις δέουσες συστάσεις (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, έγγραφο της 18/3/1806, φ. 25v). Την ίδια ημέρα, με άλλο έγγραφό της, η Προεδρία της διοικήσεως Πρεβέζης ενημερώνει τον "αβοκάτο" Αγίας Μαύρας Ανδρέα Σταύρο για την απόφαση που έλαβε το κονγκλάβε να εξορίσει τον Κόνταρη (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, έγγραφο της 18ης/3/1806, φ. 26v). Για την επί ενετοκρατίας επιβολή πειθαρχικών αλλά και αυστηρών ποινικών ποινών σε δικηγόρους και υποδικηγόρους εφ' όσον είχαν προβεί σε παράνομες ή στρεψόδικες ενέργειες βλ. Χ ι ώ - τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 511.

112. Συγκεκριμένα υποδεικνύεται στη Διοίκηση της Πάργας να παρέμβει στο "Κριτήριο της πρώτης αγωγής" της πόλεως Πάργας προκειμένου να διαγραφεί η απόφαση του Κριτηρίου του "Συλλόγου των Πέντε" Πρεβέζης που έχει διαβιβαστεί σ' αυτό.

η απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 21ης/2/1806, όσο και η πρωτόδικη απόφαση του Κριτηρίου της Πάργας της 1/6/1805 με τις οποίες είχε θεωρηθεί άκυρη η νομιμοποίηση του Μπ. Γαβαλά¹¹³. Οι Πρόεδροι της διοικήσεως Πρεβέζης, οι οποίοι μετείχαν στη σύνθεση του "κονγκλάβε" της πόλεως Πρεβέζης¹¹⁴, αποδέχονται την γνωμοδότηση Σταύρου και αποφασίζουν, ασκώντας την εξουσία που τους έχει παρασχεθεί, να ακυρώσουν την απόφαση του Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε Πρεβέζης της 21ης/2/1806. Άξιο να σημειωθεί είναι ότι η απόφαση του κονγκλάβε δεν υπεισέρχεται στο πραγματικό μέρος της κρινομένης υποθέσεως ούτε αποφαίνεται επί της ουσίας της υποθέσεως αλλά περιορίζεται μόνον στην κρίση του νομικού μέρους¹¹⁵. Συγχρόνως δε επιτρέπει την επανεξέταση της υποθέσεως από τα δικαστήρια το πιθανότερο εφ' όσον κάποιο από τα διάδικα μέρη υποβάλει σχετική αίτηση¹¹⁶. Κατά συνέπεια το κονγκλάβε Πρεβέζης λειτουργεί στην προκειμένη περίπτωση σε σχέση με τις αποφάσεις των τοπικών δικαστηρίων ως αναιρετικό δικαστήριο, το οποίο εξαφανίζει μεν τις αποφάσεις των κατωτέρων δικαστηρίων εφ' όσον υπάρχει φανερή παράβαση δικονομικού κανόνα, δεν υπεισέρχεται όμως στην εξέταση του πραγματικού μέρους της υποθέσεως αλλά αναπέμπει την δίκη στο αρμόδιο δικαστήριο για να επανεξετάσει την υπόθεση¹¹⁷. Η σχετική από-

113. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 16ης Μαρτίου 1806, φ. 23ν.

114. Βλ. πιο κάτω § VI, Α.

115. Την παραβίαση της δικονομικής διατάξεως που σχετιζόταν με τη νομιμότητα της εντολής προς τον δικαστικό του πληρεξούσιο θα πρέπει να είχε ήδη προβάλει ο εναγόμενος ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης. Προβλ. την απόφαση του δικαστηρίου αυτού που εκδόθηκε στις 21/2/1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17/3/1806, φ. 24γ, "αποφασισμένη ούσα από τόν πολιτικόν τουτον σύλογον τῆς ἐπικλήσεως μέ σπάτζο του 21 φεβρουαρίου ἀπελθόντος ἢ διαφωρὰ μεταξὺ μάστρακα καὶ πάντζα, διὰ τοὺς τίτλους του"). Για τούτο ίσως γίνεται παραδεκτός, ως προτεινόμενος λόγος εξαφανίσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, ενώπιον του τοπικού κονγκλάβε που κρίνει την υπόθεση ως ένα είδος αναιρετικού δικαστηρίου. Προβλ. Β. Ο ι κ ο ν ο μ ί δ ο υ – Μ. Λ ι β α δ ά, Εγχειρίδιον της Πολιτικής Δικονομίας, τ. Γ', έκδ. 6η, Αθήναι 1907, § 247 σημ. 13 (στη συνέχεια: Πολιτική Δικονομία)].

116. Από την απόφαση του κονγκλάβε δεν προκύπτει με σαφήνεια εάν η παραπομπή είναι υποχρεωτική, οπότε η απόφαση απλώς ορίζει τα πρόσωπα που νομιμοποιούνται να τη ζητήσουν, ή η πρωτοβουλία της επανεκδικάσεως της υποθέσεως επαφίεται στους διαδίκους (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 2ας Μαΐου 1806, φ. 28ν, ".... διὰ ἀνομίαν ἠλιώσαμεν τὴν γηνομένην ἀπόφασιν τοῦ συλόγου πλὴν χωρὶς νὰ σφαλῆσομεν τῶν κρησολογουμένων μερῶν τὴν ξανὰ ἀκρόασιν τῆς ἰδίας διαφωράς."). Για τη δυνατότητα επανεξετάσεως των οριστικών ή ακόμα και τελεσιδικίων δικαστικών αποφάσεων βλ. πιο κάτω § XIII, Β.

117. Προβλ. Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος ς', άρθρο ρπς', "Ο Νόμος διορίζει τὰς μεθόδους, δι' ὧν τὸ Δικαστήριον τῆς Ἀποκυρώσεως ἀναπέμπει τὰς πολιτικὰς καὶ ἐγκληματικὰς δίκας πρὸς τὸν ἀνήκοντα Κριτὴν". Με βάση τη συνταγματική αυτή

φαση εγγράφεται στο κάτω μέρος της γνωμοδοτήσεως Σταύρου στις 16/3/1806¹¹⁸.

Παρά ταύτα η διοίκηση και το κονκλάβε Πάργας, καταχρώμενη των προνομίων που είχαν παραχωρηθεί με τη συνθήκη της Πρέβεζας στις διοικήσεις των πόλεων του "Ακρωτηρίου", όχι μόνον αποδέχθηκε το αίτημα του Κόνταρη και επεκύρωσε την απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης της 21ης/2/1806, αλλά παρέπεμψε ξανά την υπόθεση στο Κριτήριο της πρώτης αγωγής Πάργας για να επανεξετάσει την υπόθεση¹¹⁹.

Κατόπιν αυτών στις 2 Μαΐου του 1806 η Προεδρία της διοικήσεως Πρεβέζης απευθύνεται πλέον στον τούρκο Διοικητή του Ακρωτηρίου, Αμπτουλάχ Μπέη, και ζητά την παρέμβασή του στην υπόθεση, υπό την ιδιότητά του ως ρυθμιστού του πολιτειακού καθεστώτος των τριών πόλεων¹²⁰. Στο σχετικό έγγραφο καταγράφεται η επιθυμία της διοικήσεως της Πρέβεζας να διασφαλισθεί με κάθε τρόπο η ισοτιμία στη διαχείριση των πολιτικών υποθέσεων που είχε παρασχεθεί στις τρεις πόλεις της "συμπολιτείας" από τη συνθήκη της Πρέβεζας και παρακαλείται ο βοεβόδας να αποστείλει τον φάκελο της υποθέσεως στην Επτανησιακή Γερουσία για να αποκατασταθεί η διασαλευθείσα έννομη τάξη στην περιοχή¹²¹. Τελικός σκοπός της διοικήσεως της Πρέβεζας είναι, όπως προκύπτει από το ψήφισμα της Προεδρίας της 10/5/1806¹²², να προκαλέσει παρέμβαση της Επτανησιακής Γερουσίας με την οποία αυτή θα αποφαινεται, ως υπέρτατος πλέον κριτής, για τη νομιμότητα των ενεργειών και ψηφισμάτων της διοικήσεως της Πρέβεζας¹²³. Καλείται συνεπώς ένα σαφώς εξω-

εξουσιοδότηση, η διαδικασία που ακολουθείτο μετά την αναίρεση δικαστικής αποφάσεως καθορίσθηκε με τις διατάξεις του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804 (CPC 1804, Tit. XIII, Sez. III, άρθρα 459 επ.). Για το ζήτημα αυτό βλ. και πιο κάτω § VI, Α.

118. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17ης/3/1806, φ. 25r.

119. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 17/3/1806, φ. 22v σε συνδυασμό με έγγραφο της 2/5/1806, φ. 28v.

120. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 2/5/1806, φ. 28r, "ή εξουσία της έκλαμπρωτητό σου έξαπλώνεται όχι μόνον εις την διαυθέντευσιν της ηρήνης τουτων των τρηων ένομένον πόλεων του ακρωτηρίου αλλά και εις την προφύλαξην της ύποταγής της καλής τάξεως της αρμονείας και της αδελφηκής ανταποκρήσεως εις τούτες τες τρεις ήνομένες πολητείες πάργας, βόνητζας και πρεβέζης". Ο ρόλος του βοεβόδα ως επιτετραμμένου με την απαρέγκλιτη εφαρμογή των συνθηκών δεν αναιρείται από τον αποκλεισμό του από την άσκηση της δημόσιας διοίκησης και την ανάθεση της εκτελεστικής εξουσίας στις τοπικές αρχές.

121. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 10ης/5/1806, φ. 30r-30v· πρβλ. και την επιστολή (σε ιταλικό κείμενο) της Προεδρίας της Διοικήσεως Πρεβέζης της 10/5/1806 προς την Επτανησιακή Γερουσία (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, φ. 30v-37r).

122. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 10/5/1806, φ. 30r-30v.

123. Στη διαμάχη Πάργας-Πρέβεζας φαίνεται ότι ενεπλάκη στη συνέχεια και η Βόνιτσα

πολιτειακό όργανο, με αναγνωρισμένη όμως διαχρονικά νομική αυθεντία, όπως είναι η Επτανησιακή Γερουσία¹²⁴, να κρίνει στη συγκεκριμένη περίπτωση εάν και σε ποιο ακριβώς σημείο παραβιάσθηκαν οι διατάξεις της συνθήκης, προβαίνοντας για τον σκοπό αυτό σε ερμηνεία των διατάξεων της που καθορίζουν τις αρμοδιότητες των κρατικών οργάνων και τα όρια της ασκήσεώς τους μέσα στα πλαίσια της συμπολιτείας. Άλλωστε η νομική συνεργασία μεταξύ της Επτανήσου Πολιτείας και της "συμπολιτείας" του Ακρωτηρίου, εδραιωμένη ήδη κατά τη μακρά περίοδο της Ενετοκρατίας, συνεχίζεται και κατά την εξεταζόμενη περίοδο, παρά την πολιτειακή τομή που επήλθε μεταξύ των δύο περιοχών με τη συνθήκη της Κωνσταντινουπόλεως¹²⁵.

Από την υπόθεση που προαναφέρθηκε προκύπτει ότι η εφαρμογή του συστήματος αυτοδιαχειρίσεως των δικαστικών υποθέσεων στο εσωτερικό κάθε πόλεως που επέβαλαν οι συνθήκες προκάλεσε στην πράξη αρκετές τριβές μεταξύ των δικαιοδοτούντων οργάνων των τριών πόλεων κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Έτσι η ανάγκη της καθιερώσεως ενός ενιαίου συστήματος απονομής της δικαιοσύνης δεν άργησε να γίνει αντιληπτή. Στις 19 Μαρτίου 1805¹²⁶ οι Προεδρίες των διοικήσεων Πρέβεζας, Πάργας και Βόνιτσας, με κοινό ψήφισμα, αποφάσισαν να αποστείλουν

υπέρ της Πάργας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 13/5/1806, φ. 38r). Τοίτο συσχέτισε ιδιαίτερος τη θέση της Πρέβεζας, η οποία προσπάθησε με κάθε τρόπο να επιταχύνει τη διαδικασία αποστολής του φακέλου της υποθέσεως μέσω του οθωμανού διοικητή στην Επτανησιακή Γερουσία ενώ παράλληλα επιχείρησε να στρέψει την προσοχή του βοεβόδα στο γεγονός ότι η συγκεκριμένη υπόθεση δεν αφορά πλέον τόσο στα διάδικα μέρη όσο στις πολιτειακές σχέσεις μεταξύ των τριών πόλεων της συμπολιτείας.

124. Η επικοινωνία της διοικήσεως Πρεβέζης με την Επτανησιακή Γερουσία, μέσω της τοπικής κυβέρνησης της Αγ. Μαύρας (Λευκάδας), χρονολογείται ήδη από την εποχή της ενετοκρατίας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 342) εφ' όσον άλλωστε οι κυβερνήτες Πρέβεζας (αλλά και Βόνιτσας) υπάγονταν διοικητικά στον Έκτακτο Προβλεπτή Λευκάδας (Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 497).

125. Η νομική συνεργασία συνίστατο στην παροχή νομικών συμβουλών ή γνωματεύσεων, κυρίως από νομομαθείς που ήσαν μέλη της Επτανησιακής Γερουσίας (βλ. γνωμάτευση Σταύρου ανωτέρω σημ. 106) καθώς επίσης και στη παροχή οποιασδήποτε άλλης νομικής βοήθειας εξητείτο κατά περίπτωση. Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25/5/1806, φ. 38v-39r, όπου αναφέρεται η παρέμβαση του Πρύτανη Κεφαλληνίας σε υπόθεση που εκδικάσθηκε ενώπιον του πρωτοδικείου Πρεβέζης υπέρ του ενός των διαδίκων. Επίσης, έγγραφο της 27/5/1806, φ. 39r, όπου η διοίκηση Πρέβεζας απευθύνεται στον Πρύτανη Λευκάδας ζητώντας του να συλλάβει τον αδελφό του Σπύρου Κουραμπά, Δημήτριο, που κατέφυγε στην Λευκάδα αφού άρπαξε μέρος της οικογενειακής περιουσίας και να τον στείλει πίσω στη Πρέβεζα για να γίνει η διανομή της πατρικής περιουσίας ή να επιστρέψει τα κλοπιμαία.

126. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 20, έγγραφο της 19/3/1805, φ. 54v-55r.

τριμελή αντιπροσωπεία (έναν αντιπρόσωπο από κάθε πόλη) στην Κέρκυρα προκειμένου να καταρτισθεί, σε συνεννόηση με κερκυραίους νομομαθείς¹²⁷, ένας ενιαίος για και τις τρεις πόλεις νόμος ("ὀργανισμός") περί οργανώσεως της διοικήσεως και των δικαστηρίων. Η κοινή αυτή πρωτοβουλία των τριών διοικήσεων αποτέλεσε πιθανόν απόηχο της αντιλήψεως περί καταργήσεως του ομοσπονδιακού ("συμμαχικού") συστήματος της Επτανήσου Πολιτείας, όπως αυτή εκφράσθηκε στην "Αναφορά τοῦ Συνεργαζομένου Συμβλήματος πρὸς τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα τῆς Πολιτείας τῶν Ἑπτὰ Ἠνωμένων Νήσων" το έτος 1803¹²⁸. Ο προτεινόμενος νέος διοικητικός και δικαστικός "οργανισμός" υπαγορεύεται από την ανάγκη να επικρατήσει πλέον η δικαιοσύνη, η ευνομία και η ευταξία στην περιοχή, αρχές οι οποίες προφανώς είχαν διασαλευθεί από την παράλληλη λειτουργία ισοδύναμων διοικητικών και δικαστικών αρχών στα πλαίσια του πολιτειακού καθεστώτος που καθιέρωνε η συνθήκη της Πρέβεζας και οι προνομίες του "φιρμανίου" του 1800 στην περιοχή των τριών πόλεων. Για τούτο και τονίζεται ότι σκοπός του νόμου είναι η ένωση των τριών ξεχωριστών διοικήσεων σε μία ενιαία πλέον διοίκηση η οποία θα επανακαθορίσει την ορ-

127. Το ψήφισμα προβλέπει αμοιβή τόσο για τα μέλη της αντιπροσωπείας (2 γρόσια ημερησίως για έξοδα διαμονής) όσο και για τον μέλλοντα συντάκτη του νέου νόμου (100 γρόσια).

128. Στη συγκεκριμένη "Αναφορά" το "οργανισμὸν" σύστημα επικρίνεται ως "δαιωνίζον τὰς ἀντιζηλίας καὶ ζηλοτυπίας τῶν νησιῶν" και ως πραγματικῶς ανεφάρμοστο λόγω της κακής οικονομικής καταστάσεως των νήσων και του ανυπερβλήτου χάσματος μεταξύ μεγάλων και ισχυρών νήσων, από το ένα μέρος, και μικρῶν και ανισχύρων, από το άλλο (Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 10 υπό α'). Ἐπὶ μετὰ τὸ Σύνταγμα τοῦ 1803 και με βάση την αρχή της διακρίσεως των εξουσιῶν, τὸ βάρος της εκτελεστικῆς εξουσίας μετατοπίζεται από τα Γενικά Συμβούλια των νήσων σε ένα κεντρικό εκτελεστικό ὄργανο τὴ "Γερουσία" που ἐδρεύει στην Κέρκυρα. Τα μέλη της Γερουσίας ἐκλέγονται από τις "Συγκλήτους," τις γενικές δηλαδή συνελεύσεις των ευγενῶν των Επτὰ Ἠνωμένων Νήσων και μετέχουν στη Γερουσία σε ορισμένη αναλογία για κάθε νησί καθοριζόμενη από τὸ Σύνταγμα (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Β', ἄρθρο λβ'· πρὸβλ. και Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα τοῦ 1800), Σύνταγμα "Γενικό"). Ομοίως δε οι νομοθετικές αρμοδιότητες ανατίθενται σε ένα κεντρικό νομοθετικό ὄργανο, τὸ "Νομοθετικὸ Σῶμα", τοῦ οποιῦ τα μέλη ἐκλεγόμενα και αὐτά από τις τοπικές Συγκλήτους, σε καθορισμένη από τὸ Σύνταγμα αναλογία, αντιπροσωπεύουν πλέον τὸ "Γένος" δηλαδή τὴν Επτανήσο Πολιτεία στο σύνολό της, και ὄχι τὴ συγκεκριμένη νήσο από τὴν οποιῶ προέρχονται (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Γ', ἄρθρο μγ'· για τὴν καθιέρωση τοῦ αντιπροσωπευτικοῦ συστήματος από τὸ γαλλικό σύνταγμα τοῦ 1791 (Tit. III, ἄρθρα 2, 7) σε ἀντίθεση με τὸ προϊσχύσαν καθεστῶς της αντιπροσωπείας των νομικῶν τάξεων βλ. Α. Σβώλου, Συνταγματικόν Δίκαιον, τ. 1, Αθήναι 1934 σ. 26. Στη συνέχεια: Συνταγματικόν Δίκαιον). Τὸ Νομοθετικὸ Σῶμα ἐπικουρεῖτο στην ἀσκηση τοῦ ἔργου τοῦ από τὴν Γενική Τιμητεία της Επτανήσου Πολιτείας (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Γ', ἄρθρα π' ἐπ.).

γάνωση των δικαστικών αρχών και τα σχετικά αξιώματα κατά τέτοιο τρόπο όμως ώστε η όλη διάρθρωση της δικαιοσύνης να έχει συνεκτικότητα, αλληλουχία και η μία αρχή να μην επικαλύπτει την άλλη, προκειμένου να αποφευχθούν οι "αυτεξουσιότητες και καταχρήσεις" του παρελθόντος. Κατά την κατάρτιση του νέου "οργανισμού" των πόλεων κρίνεται επίσης απολύτως αναγκαίο να συνεκτιμηθούν οι τοπικές ιδιαιτερότητες της κάθε πόλεως, όπως αυτές έχουν διαμορφωθεί από τη φυσική θέση των πόλεων, την πολιτική τους κατάσταση, τά ήθη των κατοίκων, τις ειδικότερες ανάγκες και τα περιορισμένα γεωγραφικά τους όρια. Το κείμενο δε του νέου οργανισμού θα πρέπει διακρίνεται από σαφήνεια, συνεκτικότητα και λιτότητα στην έκφραση έτσι ώστε και γίνεται εύκολα κατανοητό από κριτές και κρινομένους κατά την απονομή του δικαίου¹²⁹.

VI. ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΟΡΓΑΝΩΝ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Η οριοθέτηση μεταξύ της δικαστικής και της εκτελεστικής λειτουργίας στο εσωτερικό κάθε πόλεως του "Κοντινέντε" κατά την περίοδο των ετών 1800-1805 όχι μόνον δεν είναι ευκρινής αλλά αντιθέτως η πολιτική βούληση στο εσωτερικό των πόλεων, όπως θα δούμε πιο κάτω, εκφράζεται σαφώς υπέρ της επαγρύπνησης (και ενίοτε της επέμβασης) του ανωτάτου εκτελεστικού-διοικητικού οργάνου κάθε πόλεως στο έργο απονομής της δικαιοσύνης από τα τοπικά δικαστήρια. Κατά τούτο οι συσχετισμοί, μεταξύ των οργάνων της εκτελεστικής λειτουργίας αφ' ενός και της δικαστικής λειτουργίας αφ' ετέρου αντιστοιχούν με τα ισχύοντα την ίδια περίοδο στην Επτάνησο Πολιτεία όπου, με βάση το Σύνταγμα του έτους 1803 και κατά το πρότυπο των γαλλικών διακηρύξεων¹³⁰, καθιερώθηκε μεν συνταγματικά η αρχή της διακρίσεως των τριών λειτουργιών¹³¹, υιοθετήθηκε όμως παράλληλα ένα σύστημα επο-

129. "...καταστένεται ἄφευκτος ἓνας ὀργανισμός, σύντομος καὶ καθαρὸς· ὅπου νὰ συμφωνῇ μὲ τὴν φυσικὴν θέσιν τῶν τριῶν πόλεων, καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν τους κατάστασιν, μὲ τὰ ἤθη τῶν κατοίκων, μὲ τὰς χρεῖας τους, καὶ μὲ τὴν στενὴν, καὶ περιορισμένην ἔκτασιν τῆς πραγματείας των, νὰ εἶναι εὐλύπτος καὶ διὰ τὸν κριτὴν, καὶ διὰ τὸν κρινόμενον", Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, 20, έγγραφο της 19/3/1805, φ. 54v-55r.

130. Προβλ. και τη διακήρυξη της κεντρικής διοικήσεως του Τμήματος Ιθάκης της 19ης/4/1798 όπου αναφέρεται ότι η διάκριση των εξουσιών αποτελεί πραγματικό φραγμό στην τυραννία (M o s c h o n a s, Ideologie politique, σ. 130/Πηγή: T.I.A.K., Administration Republicaine, Municipalité Provisoire de Assos, έγγραφο 57).

131. Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, σ. 12, υπό στοιχείο ι', "...ἡ Νομοθετικὴ Δύναμις, ἡ Ἐκτελεστικὴ, καὶ ἡ Δικαστικὴ, ἀκριβῶς ἀπ' ἀλλήλων διακεκριμέναι, καὶ ἀμετατρέπτως περιοριζόμεναι, οὐ μὴν δὲ ἐπαγρυπνοῦσαι ἐπ' ἀλλήλων" και πιο κάτω σ. 17, υπό στοιχείο ιη', "...ἀφαιρεθείσης ἀπὸ τῆς Νομοθετικῆς καὶ Ἐκτελεστικῆς δυνάμεως πάσης ἐπιρροῆς ἐν ταῖς

πτείας των δικαστηρίων¹³², το οποίο ασκούσαν όργανα της δικαστικής ("Δικαστήριο τῆς Ἀποκυρώσεως")¹³³ ή της εκτελεστικής εξουσίας ("Τιμητεία", "Γερουσία")¹³⁴.

Α. Προεδρία διοικήσεως-κονκλάβε

Σύμφωνα ειδικότερα με το πρώτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας τα θέματα που ανάγονται στη διοίκηση της δικαιοσύνης, δηλαδή ο διορισμός των δικαστών¹³⁵,

ὑποθέσει τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἐγκληματικοῦ δικαιώματος". Σύμφωνα δε με το ακροτελεύτιο άρθρο του Συντάγματος του 1803, οι διατάξεις που αφορούσαν τη διαίρεση, τη διάκριση και την αλληλεπαγρύπνηση της Νομοθετικής, Δικαστικής και Εκτελεστικής Λειτουργίας υπάγονταν στις θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος που δεν μπορούσαν να αναθεωρηθούν (Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 76-77 και Σύνταγμα 1803, ακροτελεύτιο άρθρο, σ. 76). Πρβλ. ομοίως Κ υ ρ ι α κ ο π ο ὕ λ ο υ, Συντάγματα, Δ' (Σχέδιο Συντάγματος 1806), Τίτλος Ι, άρθρο 3 § 2 και 3 και Προσθήκη, άρθρο 97.

132. Αλλωστε και κατά το δόγμα της αρχής της διακρίσεως των εξουσιών, όπως αυτή εκφράζεται στη διδασκαλία του Μ ο n t e s q u i e u (Ésprit de lois, Βιβλίο XI, Κεφ. VI), οι εξουσίες δεν πρέπει να είναι εντελώς απομονωμένες και ανεξάρτητες αλλά αντιθέτως πρέπει να υπάρχει σχέση αλληλεξαρτήσεως για να εξουσιάζονται οι τάσεις καταχρήσεως που αναπτύσσει η κάθε μία ξεχωριστά. Για τη "δογματική μετάπλαση" των διδασκαλιών του Montesquieu από τη γαλλική Constituante και τους λόγους που την προκάλεσαν βλ. Σ β ῶ λ ο υ, Συνταγματικόν Δίκαιον, σ. 36-37.

133. Βλ. ανωτέρω σημ. 72.

134. Οι Τοπικοί Τιμητές, ως όργανα εντασσόμενα στην εκτελεστική λειτουργία της Επτανήσου Πολιτείας, ήσαν υπεύθυνοι για τη διαγωγή των μελών των δικαστηρίων, απαγγέλλοντας τη σχετική κατηγορία (για αμέλεια, βλαβήτητα, διαφθορά, ή εκβιασμούς υπουργών κατά την άσκηση των δικαστικών καθηκόντων) προς την Κυβέρνηση (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Ε', άρθρο ρμα'· για τον θεσμό της "Τιμητείας" βλ. αναλυτικότερα Α ν τ. Μ ά - τ ε σ ι, "Περί του Ιονίου πολιτεύματος του 1803 και του θεσμού της Τιμητείας", Πρακτικά του Α' Πανιονίου Συνεδρίου, Αθήναι 1915, σ. 80-86). Μετά την παραλαβή του κατηγορητηρίου εγγράφου των Τιμητών η "Γερουσία" edύνατο πλέον να διατυπώσει κατηγορία καθ' οιουδήποτε κατόχου δημοσίου αξιώματος ενώπιον του "Δικαστηρίου τῆς Ἀποκυρώσεως", που στις περιπτώσεις αυτές δικάζε ως "Υψηλή Αὐλή τῆς Ἐπικρατείας", (Τίτλος ς', άρθρα ρπζ' επ.) ή των άλλων δικαστηρίων (Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος Δ', άρθρο ρζ'). Για τον ελεγκτικό ρόλο της εκτελεστικής εξουσίας επί της δικαστικής πρβλ. επίσης και σχετική διάταξη του Σχεδίου Συντάγματος του έτους 1801 (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ὕ λ ο υ, Συντάγματα, Β' (1801), άρθρο 220).

135. Πρβλ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6ης Ιουλίου 1806, φ. 41v. Στο έγγραφο αυτό και με αφορμή την υπόθεση Α. Δεσίλα-Μάστρακα κατά Ι. Δεσίλα-Πάντζα (για την υπόθεση αυτή βλ. πιο πάνω § V), όπου "δύο ξένες καὶ ἀλλότριες ἐξουσίες", δηλαδή οι διοικήσεις Πάργας, Βόνιτσας, διόρισαν ως δικαστές για να κρίνουν τη μεταξύ τους διαφορά τους ευγενείς κυρίους Μαρίνο Λουρόπουλο, Πέτρο Βαλεντίνη, Νικόλαο Παπατριαντάφυλλο, Ιωάννη Διγώνη και Αναγνώστη Παπακώστα, η διοίκηση Πρεβέζης τονίζει ότι μεταξύ των προνομίων των τριών πόλεων είναι ο διορισμός των δικαστών που θα κρίνουν τις

ο προσδιορισμός των καθηκόντων των δικαστών, των υπηρεσιών των δικαστηρίων κ.λπ.¹³⁶ καθώς και η εποπτεία και η πειθαρχική ευθύνη δικαστικών λειτουργών και

επίδικες διαφορές, που ανακύπτουν μεταξύ των κατοίκων της πόλεως, από το τοπικό συμβούλιο της πόλεως αυτής και όχι από άλλους φορείς. Κατόπιν αυτών, παροτρύνει τους παράνομα διορισμένους δικαστές να απέχουν από την επίδικη υπόθεση διότι η ανάμιξή τους θα συνιστούσε *"φανερά καταπάτηση"* των προνομίων της *"κοινής πατρίδος"*.

136. Η όλη γραμματειακή οργάνωση των δικαστηρίων επαφίετο στη διοίκηση, όπως προκύπτει από το αρχειακό υλικό της περιόδου. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 18ης Μαΐου 1802, φ. 6r [υποβάλλεται στο *"κονκλάβε"* της πόλεως Πρεβέζης πρόταση των Προέδρων της Διοικήσεως για τον καθορισμό των προσόντων και του μισθού των *"σεκρεταρίων"* των δικαστηρίων. Το *"κονκλάβε"* αποφασίζει ότι η μεν υποβολή των υποψηφιοτήτων για το αξίωμα των καγκελαρίων θα γίνεται από τα οικεία δικαστήρια, η δε εκλογή από το *"κονκλάβε"* (εξαιρουμένου του *"Καγκελαρίου της Υγείας"* για τον οποίο προβλέπεται ειδική ρύθμιση)], έγγραφο της 1ης/3/1803, φ. 9v-10v (υποβάλλεται προς το προσωρινό Γενικό Συμβούλιο της πόλεως πρόταση των Προέδρων της Διοικήσεως σύμφωνα με την οποία οι υποψήφιοι καγκελάριοι θα προτείνονται από τα δικαστήρια, η δε αποδοχή ή απόρριψη των υποψηφιοτήτων θα διενεργείται από το *"κονκλάβε"* της πόλεως)· πρβλ. έγγραφο της 5ης/3/1805, φ. 52v (με απόφαση κάποια διένεξη μεταξύ της Προεδρίας και του Εγκληματοδικαστικού Δικαστηρίου Πρεβέζης σχετικά με την εκλογή του καγκελαρίου του, υποβάλλεται και τελικώς ψηφίζεται η πρόταση ορισμένων μελών του *"κονκλάβε"*, σύμφωνα με την οποία οι καγκελάριοι θα εκλέγονται στο εξής από το ίδιο το *"κονκλάβε"* προκειμένου να αποφευχθεί η άσκηση πιέσεων προς το δικαστήριο που προκαλούν την αμερόληπτη επιλογή προσώπου για το αξίωμα αυτό), έγγραφο της 12ης Ιουνίου 1802, φ. 7v και έγγραφο της 15ης Ιουνίου 1803, φ. 7v (επικύρωση διορισμού καγκελλαρίων για το Δικανικό Κριτήριο πρώτης αναφοράς Πρεβέζης και το Εγκληματικό Κριτήριο της πρώτης αναφοράς της ίδιας πόλεως από το *"κονκλάβε"*), έγγραφο της 30ης Μαρτίου 1803, φ. 16r (επικύρωση από το *"κονκλάβε"* της εκλογής του καγκελαρίου για το Δικανικό και Εγκληματικό Δικαστήριο της πρώτης απαιτήσεως. Επίσης έγγραφο της 15ης Απριλίου 1803, φ. 18r (καθορισμός ύψους του μισθού του καγκελαρίου και των μισθών των βοηθών του οι οποίοι θα εβάρυναν τον καγκελάριο, επικύρωση από το *"κονκλάβε"* του διορισμού καγκελαρίου για τον Δικανικό και Εγκληματικό Σύλλογο της επικλήσεως τών πέντε Πρεβέζης, καθορισμός μισθού, απόδοση λογαριασμού στον ταμία της Διοικήσεως και διορισμός αρχειοφύλακα), έγγραφα της 8ης και 10ης Ιανουαρίου 1804, φ. 37r και 37v (αποφασίζεται και τελικώς διενεργείται από το *"κονκλάβε"* η εκμίσθωση του *"οφικίου"* της Εγκληματικής και Δικανικής Καγκελαρίας προς όφελος του δημοσίου ταμείου), έγγραφο της 5ης Μαρτίου 1805, φ. 52v (η Προεδρία επιτιμά τους δικαστές για την ολιγωρία τους στο ζήτημα της εκλογής νέου καγκελαρίου. Τονίζεται ότι το αξίωμα του καγκελαρίου είναι ενιαύσιο προκειμένου να δίδεται στους νέους η δυνατότητα συμμετοχής στα αξιώματα εκμάθησης της πολιτικής τέχνης. Ακολουθεί η εκλογή νέου καγκελαρίου για το Εγκληματικό και Δικανικό Δικαστήριο και η επικύρωση του διορισμού του από την Προεδρία).

δικαστικών υπαλλήλων ανατίθενται στο "σῶμα τῶν ἀρχόντων" ή "ευγενών" της κάθε πόλεως¹³⁷.

Πέραν όμως αυτών, όπως προκύπτει από το αρχειακό υλικό της εξεταζομένης περιόδου, η διοίκηση ήταν αρμόδια για τον έλεγχο της ορθότητας των διαδικαστικών πράξεων σε κάθε στάδιο της δίκης καθώς και των δικονομικών κυρίως παραβάσεων των δικαστικών αποφάσεων που είχαν εκδοθεί σε πρώτο ή και δεύτερο βαθμό¹³⁸. Η σχετική εξουσιοδότηση για τη συγκρότηση ενός οργάνου αποτελούμενου από κατοίκους της περιοχής, το οποίο θα αναλάμβανε τη διαφύλαξη "τῆς ὑπολήψεως τῶν κριτηρίων" με σκοπό "να προλαμβάνουν με τὸ μέσον τους τὰ ἀτοπήματα, ὅπου ἡ στιγμή ἴσχυρε νὰ φέρῃ" είναι πιθανόν ότι είχε ήδη δοθεί με το τρίτο άρθρο της συνθήκης της Πρεβέζας¹³⁹. Με βάση την εξουσιοδότηση αυτή, οι γενικές συνελεύσεις της Πολιτείας Πρεβέζης εξέδωσαν τα τρία ψηφίσματα της 12ης Ιανουαρίου 1802¹⁴⁰, 23ης Μαρτίου 1802 και 1ης Μαρτίου 1803¹⁴¹, με τα οποία ο ανώτατος έλεγ-

137. Βλ. και Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 280-282. Πρβλ. και ανάλογες διατάξεις των Συνταγμάτων των ετών 1800 και 1801 (Κ υ ρ ι α ν ὁ π α ρ ὡ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρα 4ο και 6ο και Β' (Σχέδιο Συντάγματος 1801), άρθρο 18ο.

138. Όπως αναφέρεται σχετικά, "... καὶ εἶναι χρέος τῆς προεδρίας ὅπου εἶναι ἡ ἀνωτέρα ἐξουσία τοῦ τόπου καὶ παρασταίνει τὴν κοινότητα νὰ τὸ ἀναγγέλλῃ τῶν κριτηρίων τῆς διὰ τὰ ἐνεργούν τοὺς νόμους" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο τῆς 28/9/1802, φ. 22r). Ομοίως, "Ἡ Προεδρία ὅπου παραστένει τὴν ἀνωτέραν ἀξίαν τῆς διοικήσεως ... καὶ ἐπαγρυπνεῖ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν νόμων" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 33v).

139. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα, 1, σ. 437. Διαφορετική η διατύπωση του τρίτου άρθρου της συνθήκης, όπως τούτο καταγράφεται στο αντίγραφο του αρχείου Οικονόμων (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439) όπου δεν υπάρχει πρόβλεψη για συγκρότηση ενός ελεγκτικού σώματος των δικαστηρίων αλλά προβλέπεται μόνο η δημιουργία ενός είδους "εθνοφυλακής" για την ασφάλεια κάθε περιοχής (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, σ. 424).

140. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, σ. 826. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο τῆς 12/1/1802, φ.1r-2v.

141. Η πολιτική βούληση για ανάθεση στο "κογκλάβε" του ρόλου του ανωτάτου ελεγκτή της ορθής εφαρμογής των νόμων από τα δικαστήρια της πόλεως καθώς και της άσκησης των καθηκόντων των δημοσίων λειτουργῶν εξειδικεύθηκε πληρέστερα στις προτάσεις ("Περὶ τοῦ προβλήματος τῆς συστήσεως τοῦ κογκλάβε") που υπέβαλαν οι τρεις Πρόεδροι τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως Πρεβέζης (Πέτρος Βαλεντίνης, Νικόλαος Παπατριαντάφυλος και Μαρῖνος Λουρόπουλος) προς το Γενικό Συμβούλιο τῆς πόλεως αρχικά τὴν 23η Μαρτίου 1802 και στη συνέχεια τὴν 1 Μαρτίου 1803 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 5r, "τὸ κογκλάβε θέλει ἔχει πληρεστάτην ἐξουσίαν νὰ κράζῃ καὶ ἐπιτάττῃ τὰ κριτήρια, εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ νόμου, καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἀνάγκης τυχούσης νὰ ἀργεύῃ, καὶ διακόπτῃ κάθε δημόσιον ὑποκείμενον μηδενὸς ἐξαιρουμένου..."). Οι προτάσεις αυτές έγιναν αποδεκτές από τα ἀντίστοιχα ψηφίσματα των γενικῶν συνελεύσεων τῆς πόλεως (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο τῆς 23/3/1802, φ. 4v, έγγραφο τῆς 1/3/1803, φ. 10r).

χος της ορθής εφαρμογής των νόμων από τα δικαστήρια κάθε πόλεως ανατέθηκε στο τοπικό "κονγκλάβε"¹⁴² που στο εξής θα είχε το καθήκον "να ἀγρυπνεῖ εἰς τῶν δικαστηρίων τὴν κανονικὴν λειτουργίαν διὰ νὰ μὴ ἔχη τόπον ἢ κατάχρησις καὶ διατηρῆται ἡ εὐταξία καὶ εὐνομία"¹⁴³. Το "κονγκλάβε", ως διοικητικό ὄργανο των πόλεων της "συμπολιτείας" με αρκετά εκτεταμένες συμβουλευτικές αλλά και αποφασιστικές αρμοδιότητες κατά την εξεταζομένη περίοδο, συνεκροτεῖτο από τρεις Προέδρους της διοικήσεως της πόλεως (οι οποίοι εκλέγονταν από το Γ. Συμβούλιο της πόλεως και προέρχονταν "ἀπὸ τὰς ἐγκρητοτέρας καὶ πλουσιότερας φαμελείας") και άλλα ἑξι μέλη ("κονγκλαβίσται" ἢ "συγκλητικοί") που εκλέγονταν από τους Προέδρους μεταξύ των "πλέον σεβασμίων καὶ κυβερνωμένων πολιτῶν". Υπό μειωμένη σύνθεση (ἑξαμελή) συνεδρίαζε σε τακτικὴ σύνοδο μία φορά τουλάχιστον την εβδομάδα στο "παλάτιον τῆς διοικήσεως" ενώ υπό πλήρη σύνθεση (οπότε μετείχε ἐπὶ πλέον καὶ το "σῶμα τῶν κριτηρίων – 8 – καὶ τῆς ὑγείας ἐκτὸς τῶν ἀναπληρωματικῶν") συνήρχετο σε ἑκτακτὴ σύνοδο ὅταν παρουσιάζετο διχογνωμία ἢ ὅταν ἐκαλεῖτο νὰ αποφασίσῃ για "ὑποθέσεις δυνάς τῆς κοινότητος", δηλαδή για υποθέσεις που αφορούσαν την ασφάλεια της πόλεως¹⁴⁴. Ωστόσο, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὸ ψήφισμα του

142. Κατὰ τον Εμμ. Λούντζη τὸ "κονγκλάβε" (Collegio ἢ Consulta del Conclave) συνεστήθη στίς 10/12/1627, ὡς εἶδος συμβουλευτικῆς Επιτροπῆς τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου, ἡ ὁποία γνωμοδοτοῦσε κατόπιν ἐρωτήματος τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου ἢ ἄλλων πολιτικῶν ἀρχῶν ἢ κατόπιν αἰτήσεως ιδιώτη. Τὸ Γενικὸ Συμβούλιο δὲν μπορούσε νὰ λάβει ἀπόφαση χωρὶς τὴ γνώμη τοῦ "κονγκλάβε", τὸ ὁποῖο ἀπαρτίζετο ἀπὸ 3 γενναύσιους δικαστῆς, 4 συνδίκους καὶ 3 ἀπλοῦς συνέδρους (Λ ο υ ν τ ζ η, Πολιτικὴ Κατάστασις, Κεφ. ΣΤ', σ. 140-141· Χ ρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, "Επτάνησα. Φεουδαρχικὸ σύστημα", *Ιστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*, τ. Ι', σ. 220).

143. Ἀνάλογη διαδικασία ἰσχυσε στὴ Λευκάδα τὸ ἔτος 1805, ὅπου, ὕστερα ἀπὸ πρόταση τοῦ Αυτοκρατορικοῦ Επιτρόπου καὶ προκειμένου νὰ δοθεῖ ἓνα τέλος στὸ φαινόμενο τῆς ἐπεμβάσεως των κυβερνητικῶν ὀργάνων στὸ ἔργο τῆς δικαιοσύνης, ἡ Κυβέρνηση τοῦ νησιοῦ ἀποδέχτηκε τὸν Κανονισμό τοῦ 1805 καὶ ἀνέθεσε σὲ τμήμα τῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐποπτεία τῆς ἀκριβοῦς εφαρμογῆς τῆς δικονομίας ἀπὸ τὰ δικαστήρια καὶ τὸν ἐλεγχὸ τῆς διαγωγῆς των δικαστῶν (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, *Ιστορία Λευκάδος*, τ. Β', σ. 229-230). Ὁ Κανονισμὸς στὸν ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Ροντογιάννης πρέπει νὰ εἶναι ὁ Ὁργανικὸς Νόμος τῆς 20/8/1804 τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας με τὸν ὁποῖο ἀνατέθηκε σὲ τμήμα τοῦ 12μελοῦς Συμβουλίου ἐκάστης νήσου ἡ ἐποπτεία τῆς ἀκριβοῦς εφαρμογῆς τῆς δικονομίας (για τὸ ζήτημα βλ. πιο κάτω σημ. 175).

144. Βλ. σχετικὰ τὸ ψήφισμα τῆς γενικῆς συνελεύσεως των πολιτῶν τῆς πόλεως Πρεβέξης τῆς 12ης Ἰανουαρίου 1802 ἀλλὰ καὶ τὶς προτάσεις που υπέβαλαν οἱ Πρόεδροι Πρεβέξης Πέτρος Βαλεντίνης, Μαρίνος Λουρόπουλος καὶ Νικόλαος Παπατριαντάφυλος πρὸς τὸ Γενικὸ Συμβούλιο τῆς πόλεως τὴν 23η Μαρτίου 1802 καὶ τὴν 1η Μαρτίου 1803 (Σ τ α - μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, ἐγγράφο τῆς 23/3/1802, φ. 4ν, ἐγγράφο τῆς 1/3/1803, φ. 10γ· πρβλ. καὶ Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, σ. 827).

προσωρινού Γενικού Συμβουλίου της πόλεως Πρεβέζης της 1ης Μαρτίου 1803, ο έλεγχος των δικαστηρίων ασκείτο ουσιαστικά, όχι από το σύνολο των κονκλαβιστών, αλλά από τους τρεις Προέδρους της διοικήσεως οι οποίοι υποχρεωτικώς μετείχαν στη σύνθεση του κονκλάβε¹⁴⁵.

Η παρέμβαση της Προεδρίας της Διοικήσεως (κονκλάβε) στο έργο των δικαστηρίων προκαλείται πάντοτε ύστερα από σχετική αναφορά του αδικουμένου από τους διαδίκους¹⁴⁶. Όπως ειδικότερα προκύπτει από το υπό εξέταση πηγαίο υλικό, οι περιπτώσεις παρεμβάσεως της διοικήσεως στο έργο των πολιτικών δικαστηρίων, είτε κατά το στάδιο της ακροαματικής διαδικασίας είτε κατά το στάδιο της αναγκαστικής εκτελέσεως, είναι πολλές και ποικίλες. Ειδικότερα οι παρεμβάσεις που γίνονται κατά το στάδιο της αναγκαστικής εκτελέσεως αποβλέπουν στην αναπομπή της υποθέσεως στο δικάσαν κριτήριο για εκ νέου συζήτηση της υποθέσεως είτε στην επανεξέταση της υποθέσεως από την ίδια τη Διοίκηση. Στις περισσότερες από τις περιπτώσεις όπου η υπόθεση αναπέμπεται προς κρίση στο δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση, η διοίκηση επισημαίνει το συγκεκριμένο σφάλμα της αποφάσεως (π.χ. παράβαση των κανόνων περί καθ' ύλην αρμοδιότητος¹⁴⁷, ταυτόχρονη εκδίκαση μη συναφών υποθέσεων¹⁴⁸) και προβαίνει στις κατάλληλες υποδεί-

145. Πρβλ. σχετικό θεσπισμα των Προέδρων Διοικήσεως Πρεβέζης έτους 1803 που υποβάλλεται προς ψήφιση στο προσωρινό Γενικό Συμβούλιο της πόλεως και όπου προτείνεται να δοθεί στους τρεις Προέδρους της Διοικήσεως η αρμοδιότητα να "ἀγριπνοῦν ὡς ἀρχηγοί τῆς Διοικήσεως εἰς τὴν δίκην τῶν κριτηρίων, δια τὰ ἐπιτάτουν, καὶ κράζουν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν νόμων" σύμφωνα με τα προνόμια που έχουν χορηγηθεί με το "ἱερὸν χάτι χουμαγιούν" του "Μεγαλοπρεπεστάτου Βασιλέως" (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 1/3/1803, φ. 9v-10r).

146. Πρβλ. τις ανάλογες διατάξεις των άρθρων 359-361 του Κώδικα Πολιτικής Διαδικασίας (Δικονομίας) έτους 1830 του νεοσύστατου ελληνικού κράτους, με τις οποίες θεσπίζεται η δυνατότητα του διαδίκου να ζητήσει, με αναφορά του που απευθύνεται στο δικαστήριο που εξέδωσε την οριστική απόφαση, τη "μεταρρύθμιση" της αποφάσεως, η οποία, κατά τους ισχυρισμούς του, περιέχει προφανή παράβαση του νόμου ή αθέτηση των τύπων της διαδικασίας (Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Τα πρώτα εν Ελλάδι Ακυρωτικά Δικαστήρια", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 10-11(1963-1964), Αθήναι 1966, σ. 150).

147. Στην υπόθεση Πάνου Καραβέλα κατά Στάθη Κακουράτου και Καποτά (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 29v) η Διοίκηση Πρεβέζης επικρίνει την απόφαση του εφετείου της πόλεως, με την οποία το δικαστήριο ακύρωσε δικαστική απόφαση της Προεδρίας, παραβαίνοντας κατ' αυτό τον τρόπο τον σχετικό δικονομικό κανόνα που επέβαλε την "εξαιρετική" καθ' ύλην αρμοδιότητα της Προεδρίας επί διαφορών που αφορούσαν διεκδίκηση ακινήτων και αγωγές αποδόσεως μισθίου. Για το ζήτημα βλ. πιο πάνω § IV.

148. Σε υπόθεση του έτους 1802 ο επίτροπος του Ιωάννη Γγενοβέλη, Αποστόλης Χόρτε, προσέφυγε στη διοίκηση Πρεβέζης κατά της προδικαστικής αποφάσεως του Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης με την οποία το δικαστήριο αυτό αποφάσισε να εκδικάσει την ίδια ημέρα

ξεις προς το δικαστήριο¹⁴⁹. Οι υποδείξεις αυτές αφορούν την κατά προτεραιότητα¹⁵⁰ ή την ταχεία εκδίκαση¹⁵¹ της υποθέσεως, την παράταση των κατά νόμον προβλεπο-

τις δύο αγωγές που έχει ασκήσει ο Ι. Γγενοβέλης κατά της συζύγου του Ξακουστής Βασιλάκη (προφανώς για λόγους οικονομίας της δίκης), παρ' ότι, οι δύο υποθέσεις δεν είναι συναφείς, –όπως άλλωστε έχει δεχθεί και το δικαστήριο με την ίδια αυτή απόφασή του,– και συνεπώς θα έπρεπε να εκδικασθούν χωριστά (*"ἀπεφασίσετε εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἐρχομένης πεύτης νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ διαδικασία καὶ τῶν δὺν διαφορῶν τοὺς αἰ τόσον διαφοραὶς μίᾳ τῆς ἄλλης καθὼς σαφέστατα τὰς διαίρεσεν ἡ ὀξύνειά σας μὲ τὴν ἄνωθεν ἀπόφασιν χωρὶς νὰ σαφηνίσετε ἂν χωριστὰ ἔχει νὰ κριθῇ μίᾳ τῆς ἄλλης καθὼς ἐπιζητεῖ ἡ φύσις τοὺς καὶ τὸ δίκαιον"* και πιο κάτω *"ἴκετεύει ὅτι αἱ ἄνωθεν δὺν ὑποθέσεις νὰ κριθοῦν χωριστὰ μίᾳ τῆς ἄλλης καθὼς καὶ ἡ ἀρετήσας τοιαῦτα τῆς ἐξεκαθαρίζει μὲ τὴν ἀπόφασίν της"*, Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 9/12/1802, φ. 33v). Κατόπιν αυτού η Διοίκηση προτρέπει το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να αποσαφηνίσει το νόημα της αντιφατικής αυτής προδικαστικής αποφάσεώς του, πριν να προχωρήσει στην κατ' ουσίαν εξέταση των δύο αυτών υποθέσεων, προκειμένου να αποφευχθούν οι *"ἀταξίες καὶ δυσαρέστηται προσκλαύσεις"*.

149. Σε υπόθεση του έτους 1802 (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 22/8/1802, φ. 17r) η διοικητική παρέμβαση προκύπτει οπότερα από σχετική αναφορά του ενός των διαδίκων (Κιτζίλη), ο οποίος αρνείται να εξοφλήσει το δικαστικώς βεβαιωθέν χρέος του, σε συμμόρφωση με την επιταγή προς εκτέλεση που έχει εκδώσει το Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς. Όπως ειδικότερα ισχυρίζεται ο προσφεύγων, η τελεσίδικη απόφαση του Εφετείου Πρεβέζης που αποτέλεσε τον εκτελεστό τίτλο *"ἔγινε μὲ ἀταξίαν καὶ κατάχρησιν"* ενώ επί πλέον συνέτρεχε λόγος εξαιρέσεως δύο μελών του δικαστηρίου. Κατόπιν αυτών η Διοίκηση Πρεβέζης αποδεχόμενη το αίτημα του οφειλέτη ορίζει την επανεκδίκαση της υποθέσεως από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο και την αναστολή της διαδικασίας αναγκαστικής εκτελέσεως μέχρι την έκδοση της νέας τελεσίδικης αποφάσεως του "Συλλόγου των Πέντε". Σε άλλη υπόθεση του ιδίου έτους που αφορά πλημμελή εκπλήρωση υποχρεώσεως προερχομένης από δανειακή σύμβαση, το δικαστήριο λανθασμένα επεδίκασε το σύνολο του βεβαιωθέντος χρέους σε ένα μόνο πρόσωπο, τον Αντώνιο Βενέτο, ενώ, κατά την κρίση της Διοικήσεως το χρέος αυτό έπρεπε να επιμερισθεί ισομερώς μεταξύ του Βενέτου και του ετέρου των εναγομένων, του Ξάρχη της Αντώναινας (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 17r). Ομοίως δε στην υπόθεση της Πανόριας Δρούπα η Διοίκηση Πρεβέζης ζητά από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο την επανεξέταση της, κατά τους ισχυρισμούς της, λανθασμένης του αποφάσεως δεδομένου ότι αυτή δεν μπόρεσε λόγω της άγνοιάς της (*"ἀπειρίας καὶ ἀδοκιμασίας"*) να υποστηρίξει κατά τη διαδικασία της δίκης τα δικαιώματά της (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 26/8/1802, φ. 18v).

150. Στην υπόθεση Δ. Ζαλογγίτη κατά Π. Αυγερινού η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης υποδεικνύει στο δικαστήριο να προβεί στην κατά προτεραιότητα εκδίκαση της υποθέσεως επειδή το αντικείμενο της επίδικης διαφοράς (κρασί) είναι ευπαθές (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 30/6/1802, φ. 6v. Ομοίως, Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/7/1802, φ. 9r).

151. Στην υπόθεση της Γιαννούλας Πέτζα, πρώην συζύγου Δημήτρη Καραμάνη, κατά του τέως συζύγου της, η Διοίκηση υποδεικνύει στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς την ταχεία εκδίκαση της υποθέσεως προκειμένου να επιστρέψει ο Δ. Καραμάνης

μένων προθεσμιών¹⁵² για προετοιμασία ενός των διαδίκων, τη διενέργεια περαιτέρω διαδικαστικών ενεργειών για την αποκατάσταση της διασαλευθείσης εννόμου τάξεως¹⁵³, την υποκίνηση της διαδικασίας για την υποβολή της επίδικης διαφοράς σε αιρετοκρισία¹⁵⁴ ή ακόμα την προώθηση αιτημάτων των διαδίκων που προφανώς δεν

στον τόπο του (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/11/1802, φ. 30r).

152. Στην υπόθεση Νικολού Παπαδιώτη κατά Αναγνώστη Μιχογγούστη που εκκρεμεί ενώπιον του Δικανικού Κριτηρίου της Πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης η Διοίκηση, με σχετική επιστολή της προς το δικαστήριο, ενεργούσα κατόπιν υποβολής σχετικού αιτήματος από τον Ν. Παπαδιώτη, ζητά την αναβολή εκδικάσεως της υποθέσεως μέχρις ότου ο "διαφεντευτής" του Παπαδιώτη επιστρέψει από την Λευκάδα. Προτείνει δε στο δικαστήριο να του δοθεί προθεσμία είκοσι ημερών προκειμένου αυτός, κάνοντας χρήση των νομικών γνώσεων του "διαφεντευτού" του, να προετοιμάσει τις σχετικές διαδικαστικές πράξεις και να στοιχειοθετήσει επαρκώς τα νομικά επιχειρήματα που θα προβάλει στη δίκη (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 18/2/1803, φ. 35r).

153. Στην υπόθεση Σπαρτιώτη κατά Καραϊωάννη η Διοίκηση Πρεβέζης υποδεικνύει στο Δικανικό Κριτήριο της πρώτης Αναφοράς να κοινοποιήσει στους διαδίκους την απόφαση που έχει εκδοθεί και να την κηρύξει εκτελεστή προκειμένου να αποκατασταθεί η διασαλευθείσα έννομη τάξη στην Πολιτεία Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/12/1802, φ. 33r. Σχετικά και δύο άλλα έγγραφα του επιστολάριου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο 16/3/1802, φ. 16r και έγγραφο της 17/8/1802, φ. 25r)).

154. Το έτος 1802, η Διοίκηση Πρεβέζης, κατόπιν σχετικής αιτήσεως του Προέδρου της Αγίας Μαύρας (Λευκάδας), παρεμβαίνει σε υπόθεση αντιδικίας μεταξύ των Αναστασίου Πολίτη, κατοίκου Αγ. Μαύρας, και Ζαφρού Κονιδάκη, κατοίκου Πρεβέζης, από το ένα μέρος, κατά των Χρήστου Πολίτη, κατοίκου Λευκάδας (και αδελφού του Αναστασίου), και των Νικολάου και Ιωάννη Κιτζίλη, κατοίκων Πρεβέζης, από το άλλο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/8/1802, φ. 14v). Στη συγκεκριμένη υπόθεση ο μεν Χρήστος Πολίτης, αδελφός του Αναστασίου είχε ζητήσει να κριθεί η διαφορά από τα δικαστήρια της Αγίας Μαύρας, ο δε Αναστάσιος Πολίτης, με σχετική αναφορά του προς τον Πρόεδρο της Αγίας Μαύρας, υπέβαλε αίτημα να κριθεί το επίδικο ζήτημα από το Δικανικό Κριτήριο Πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης. Η Διοίκηση Πρεβέζης, θεωρώντας σύννομο το αίτημα του Αν. Πολίτη, υποδεικνύει στον Πρόεδρο της Αγίας Μαύρας να εκδώσει ειδικό θέσπισμα, με το οποίο ο Χρήστος Πολίτης θα υποχρεωθεί να παραιτηθεί από την αγωγή που άσκησε ενώπιον του δικαστηρίου της Αγίας Μαύρας, προκειμένου να αποφευχθεί η παράλληλη κρίση της υποθέσεως από δύο διαφορετικά δικαστήρια και η έκδοση αντιφατικών αποφάσεων επί της ίδιας υποθέσεως. Στη συνέχεια δε προτρέπει τον Πρόεδρο της Αγίας Μαύρας να δώσει εντολή στους Χρήστο Πολίτη και Ιωάννη και Νικόλαο Κιτζίλη να ορίσουν αιρετό κριτή, ο οποίος από κοινού με τον έτερο αιρετό κριτή, που θα ορίσει ο αντίδικος Αναστάσιος Πολίτης θα κρίνει ανεκκλήτως τη διαφορά (δεδομένου ότι η αιρετοκρισιακή απόφαση πρόκειται να επιλύσει διαφορά μεταξύ συγγενών (Αναστασίου και Χρήστου Πολίτη). Εάν πάλι οι Χρήστος Πολίτης και οι Κιτζίληδες αρνηθούν να ορίσουν δικό τους αιρετό κριτή, θα τον διορίσει το δικαστήριο. Η διαφορά θα κριθεί ανεκκλήτως ακόμα και εάν ερημοδικήσει το ένα από τα διάδικα μέρη. Σε περίπτωση πάλι διχογνωμίας μεταξύ των δύο αιρετών κριτών, θα

έγιναν δεκτά κατά την υποβολή τους ενώπιον του δικαστηρίου στο οποίο εκκρεμεί η υπόθεση¹⁵⁵. Δεν λείπουν ακόμα οι περιπτώσεις όπου η διοίκηση προβαίνει σε συστάσεις ή επιτιμιά τους δικαστές για παράτυπες ενέργειες που προκάλεσαν βλάβη στα έννομα συμφέροντα ενός των διαδίκων¹⁵⁶ ή τροποποιεί, εφ' όσον το κρίνει απαραί-

οριστεί από τους διαδίκους και τρίτος αμερόληπτος αιρετός κριτής· για τις ανάλογες ρυθμίσεις του βυζαντινού δικαίου βλ. Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, "Η αιρετοκρασία στα νησιά του Αιγαίου και Ιονίου Πελάγους (17ος-19ος αι.) Επιβιώσεις του δικαίου των Βυζαντινών", *Τιμητικός Τόμος Ομ. Καθηγητού Βασ. Σαρσέντη*, σ. 414 σημ. 11 (στη συνέχεια: Αιρετοκρασία). Παρόμοια είναι και η διευθέτηση άλλης αστικής διαφοράς που απασχόλησε την Διοίκηση Πρεβέζης το έτος 1806. Στην υπόθεση αυτή, ο Ιωάννης Δημουλάς με σχετική αίτησή του προς τη Διοίκηση Πρεβέζης, ζητά τον διορισμό αιρετών κριτών που θα κρίνουν εκκρεμή αστική διαφορά μεταξύ του ιδίου και των αδελφών Αυγερινού. Η Διοίκηση Πρεβέζης, αναγνωρίζοντας ως σύννομη την αίτησή του, διαβιβάζει στο Δικανικό Κριτήριο πρώτης Αγωγής Πρεβέζης το αίτημα του και προσκαλεί το δικαστήριο να ορίσει αιρετούς κριτές (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14 Μαρτίου 1806, φ. 22r· πρβλ. και μεταγενέστερο έγγραφο του ιδίου έτους όπου αναφέρεται το αίτημα του Δημουλά για αντικατάσταση των ορισθέντων αιρετών κριτών από τη Διοίκηση, Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο έτους 1806, φ. 45v).

155. Σε υπόθεση του έτους 1802 (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/12/1802, φ. 34r) η Διοίκηση Πρεβέζης κοινοποιεί στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της πόλεως την υποβληθείσα αναφορά του Χρήστου Κεχρά, με την οποία αυτός περιορίζει τον αριθμό των αιτήσεων που προφανώς έχει προβάλει δια του δικογραφήματος της εφέσεως (από την επιστολή δεν προκύπτει εάν οι αιτήσεις αυτές συμπίπτουν με εκείνες της αγωγής ή εάν πρόκειται για παρεπόμενες οψιγενείς απαιτήσεις ή ακόμα για εντελώς νέες αιτήσεις που μεταβάλλουν την αγωγή) σε δύο, –προκειμένου να ικανοποιηθεί δικαστικά έστω και η μία μόνη από αυτές,– και συμβουλεύει το Δικαστήριο να ικανοποιήσει εκείνη την αξίωση που θα θεωρήσει "συμφερωτέραν με τούς νόμους καί με τὸ δίκαιον νὰ τοῦ στερχθῇ".

156. Σε υπόθεση η οποία εκκρεμεί ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης το έτος 1806 (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 25ης Σεπτεμβρίου 1806, φ. 46r), η διοίκηση Πρεβέζης, κατόπιν "ικεσίας" του ευγενούς Θεοδόση Κονιδάρη, προβαίνει σε συστάσεις προς το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης διότι ο "Υπουργός τῶν πράξεων τοῦ Δικανικοῦ Κριτηρίου" έκλεισε κατά την ημέρα της δικασίμου το κτίριο του δικαστηρίου με αποτέλεσμα να μην εκδικασθεί η υπόθεση Θεοδόση Κονιδάρη (κατοίκου Λευκάδας) κατά κληρονόμων Μεσίνη. Η Διοίκηση επισημαίνει στους δικαστές του Εφετείου ότι δεν θα έπρεπε να αποδέχονται αβασάνιστα το γεγονός της ανεπίτρεπτης ταλαιπωρίας των διαδίκων και μάλιστα όταν πρόκειται για εκδίκαση υποθέσεων ξένων υπηκόων (όπως στην προκειμένη περίπτωση ο Θ. Κονιδάρης) υποδεικνύει δε στο δικαστήριο να προχωρήσει στην εξέταση της υποθέσεως την πρώτη ημέρα δικασίμου που θα οριστεί. Σημειώνεται ότι ο Θεοδόσης Κονιδάρης ήταν πρόκριτος Λευκάδας υπαγόμενος στη τάξη των ευγενών του νησιού. Το έτος 1802, ως Πρόεδρος των Σουδιτών Λευκάδας, έλαβε εντολή από τον Θεοτόκη να κυνηγήσει του κλέφτες που ταλαιπωρούσαν τους κατοίκους του νησιού (Κατσικογιανναίους και άλλους). Υπήρξε επίσης ένας από τους γνωστότερους ενοικιαστές των ιχθυοτροφείων της

τητο, τους ισχύοντες δικονομικούς κανόνες, όπως στην περίπτωση εκδόσεως ψηφίσματος με το οποίο καταργείται η παράσταση των διαδίκων στα δικαστήρια μέσω "ιντερβενιέντηδων"¹⁵⁷. Επί πλέον δε, αρκετά συχνά, η διοίκηση προβαίνει σε άμεση ή έμμεση υπαγόρευση του περιεχομένου της αποφάσεως που η ίδια επιθυμεί να εκδοθεί από το δικαστήριο ενώπιον του οποίου αναπέμπεται η υπόθεση προς επανεξέταση¹⁵⁸.

Οι περιπτώσεις, όπου η διοίκηση κρατά την υπόθεση και προβαίνει σε ουσιαστικό έλεγχο της επίδικης διαφοράς είναι αρκετά συχνές¹⁵⁹, αποτελούν δε έναν πλά-

Πρέβεζας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 311 σημ. 22) και το έτος 1810 διετέλεσε μέλος της προσωρινής διοικήσεως που διόρισε ο Όσβαλντ στη Λευκάδα (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 29, 75, 145, 146, 234).

157. Στα 1802 με ειδική της επιστολή η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης κοινοποιεί στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς της πόλεως την έκδοση ψηφίσματος με βάση το οποίο καταργείται στο εξής η παράσταση των διαδίκων στα δικαστήρια μέσω "ιντερβενιέντηδων" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 18r). Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § IX, Β.

158. Στην υπόθεση Πάνου, Ανδρέα, Κωσταντή και Αποστόλη Κορωνιού κατά Αικατερίνης και Μαρίας Καβαδιά, η Διοίκηση Πρεβέζης, παρεμβαίνοντας υπέρ των Κορωνιών, υπαγορεύει στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης την έκδοση ευνοϊκής υπέρ αυτών αποφάσεως (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 18r). Σε ανάλογη παρέμβαση προβαίνει η Διοίκηση και όταν η υπόθεση εκκρεμεί σε δεύτερο πλέον βαθμό ενώπιον του Συλλόγου των Πέντε Πρεβέζης, οπότε, κατόπιν νέου σχετικού αιτήματος των Κορωνιών, η Διοίκηση Πρεβέζης προτρέπει το δικαστήριο να λάβει υπ' όψει του κατά την εκδίκαση της υποθέσεως τη σχετική "ίχεσία" τους και το ψήφισμα που την συνοδεύει, για να απονεμηθεί κατά τον ορθότερο τρόπο το δίκαιο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 5/3/1803, φ. 35r). Επίσης στην υπόθεση Π. Καραϊωάννη κατά Γεροσπαρτιώτη, η Διοίκηση Πρεβέζης απευθυνόμενη στο Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς της πόλεως προτρέπει τους δικαστές να απορρίψουν τους ισχυρισμούς (κάθε "σοφιστικόν και άπατηλόν δικαιολόγημα") του οφειλέτη (Γεροσπαρτιώτη) προκειμένου να δικαιωθεί ο δανειστής Παναγιωτάκης Καραϊωάννης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 12/11/1802, φ. 27v, 28r).

159. Σε υπόθεση αντιδικίας μεταξύ του Πάνου Κομενιώτη και του Κ. Παπαπολύζου, όπως προκύπτει από το περιεχόμενο του σχετικού εγγράφου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 18/10/1802, φ. 25r), έχουν εκδοθεί από τα δικαστήρια της Κέρκυρας δύο αποφάσεις, μία πρωτόδικη και μία τελεσίδικη (με την οποία έγινε αποδεκτή η πρωτόδικη απόφαση). Κατόπιν αυτών το Επτανησιακό Σενάτο (Γερουσία) απέστειλε στην καγκελαρία του δικανικού κριτηρίου της πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης σχετική παραγγελία εκτελέσεως των εν λόγω αποφάσεων. Ύστερα από την αναφορά Παπαπολύζου, η διοίκηση Πρεβέζης προτρέπει το Δικανικό Κριτήριο πρώτης Αναφοράς να αναστείλει προσωρινά την εκτέλεση των αποφάσεων των δικαστηρίων της Κέρκυρας και να αποστείλει τον φάκελο της υποθέσεως στη διοίκηση για μελέτη παρέχοντας όλες τις απαραίτητες διευκρινήσεις σχετικά με την υπόθεση. Πράγματι, όπως προκύπτει από επόμενη επιστολή, η Διοίκηση, αφού μελέτησε την

γιο τρόπο καταστρατηγήσεως του δικονομικού κανόνα του δεδικασμένου των τελεσιδίκων δικαστικών αποφάσεων όταν η διοίκηση κρίνει ότι η δικαστική απόφαση πάσχει ακυρότητα για δικονομικές ή άλλες παραβάσεις. Έτσι στα 1802 το κονκλάβε Πρεβέζης αναστέλλει, κατόπιν αναφοράς του Αθανασίου Αβασώτη, ως επιτρόπου της αδικηθείσης Τρισεύγενης παπα-Αληθίας, την εκτέλεση της αποφάσεως του Δικανικού κριτηρίου Πρεβέζης που έχει εκδοθεί επί κληρονομικής διαφοράς (εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή). Όπως τονίζεται στη σχετική εντολή που απευθύνει η Διοίκηση προς το Δικαστήριο, η απόφασή του είναι ακυρωτέα διότι προέβη στη διαμόρφωση δικανικής κρίσεως με ιδιαίτερη ταχύτητα και χωρίς να εξετάσει διεξοδικά τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας, παρά το γεγονός ότι πρόκειται για υπόθεση η οποία έχει απασχολήσει για πολλά έτη τα δικαστήρια και επί της οποίας είχε ήδη εκδοθεί παλαιότερα κάποια αιρετοκρισιακή απόφαση¹⁶⁰. Κατόπιν αυτών το κονκλάβε ζητά από το δικαστήριο την παροχή των απαιτούμενων διευκρινήσεων προκειμένου να προβεί σε επανεξέταση της υποθέσεως *"είς αποφυγήν τῶν δυναστήτων κακῶν ὅπου ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τῶν παραπονουμένων ἤμπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ"*.

Χαρακτηριστικός είναι εξ άλλου ο παρεμβατικός ρόλος του κονκλάβε στην ακύρωση παρانونων διαδικαστικών ενεργειῶν τῶν διαδίκων. Έτσι σε υπόθεση του έτους 1806 το κονκλάβε επιλαμβάνεται της υποθέσεως κατόπιν της από 3ης Ιουνίου 1806 αιτήσεως (*"ἰκεσίας"*) του ενός τῶν διαδίκων μετῶν (Αναστάσιος και Γεώργιος Μάλτεζος), με την οποία αυτοὶ ζητοῦν τὴν παρῴυσή τοῦ διοικητικοῦ αὐτοῦ οργάνου προς τὸν σκοπὸ ἀκυρώσεως τῆς ἐφέσεως (*"ἀπελατζίον"*)¹⁶¹ που υπέβαλαν οι

υπόθεση, προέβη σε ἄρση τῆς αναστολῆς και προέβη πλέον το Δικανικό Κριτήριο τῆς πόλεως νὰ προχωρήσει σε ἐκτέλεση τῶν αποφάσεων τῶν κερκυραϊκῶν δικαστηρίων ὄχι μόνον διότι ἔχει ἐκδοθεῖ τελεσιδίκη ἀπόφαση ἐπὶ τῆς υποθέσεως ἀλλὰ και διότι ἡ υπόθεση ἀφορᾷ ξένη περιουσία (*"σοστάνζα"*, ἰταλ. *sostanza*) που θα πρέπει ἰδιαίτερα νὰ προστατευθεῖ (*"ἡ πρότασις εἶναι ὑψηλὴ διατὶ ἀποβλέπει ὑπόθεσιν ξένης σοστάνζας"*). Πρὸβλ. και Σ τ α μ ο ὺ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, ἐγγραφο τῆς 27/10/1802, φ. 25ν και αριθ. 78 τῆς 2/11/1802, φ. 26r.

160. Σ τ α μ ο ὺ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, ἐγγραφο τῆς 6/7/1802, φ. 8ν.

161. Πρὸβλ. και Σ τ α μ ο ὺ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, ἐγγραφο τῆς 8ης Ιουνίου 1806, φ. 40ν. Το ἐγγραφο χρησιμοποιεῖ ἐναλλακτικὰ τοὺς ὅρους *"ἐκκλητος"* και *"ἀπελατζίον"*. Απὸ τὴν ὅλη διατύπωση τοῦ ἐγγράφου προκύπτει ὅτι ἡ οριστικὴ ἀπόφαση ἐπὶ τῆς υποθέσεως δεν ἔχει ἀκόμα ἐκδοθεῖ. Εἶναι ἐπομένως ἐνδεχόμενο ὅτι, σύμφωνα με τὴν ἰσχύουσα τότε δικονομία, μπορούσαν νὰ προσβληθοῦν αὐτοτελῶς με τὸ ἐνδικο μέσο τῆς ἐφέσεως οἱ αποφάσεις τῶν δικαστηρίων που διέτασαν ἀποδείξεις, παρά τὸ γεγονός ὅτι δεν ἦσαν οριστικές, ἀκόμα και πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοση τῆς οριστικῆς αποφάσεως. Για τὸ ζήτημα πρὸβλ. Ο ι κ ο ν ο μ ῖ δ ο υ – Λ ι β α δ ᾶ, Πολιτικὴ Δικονομία, τ. Α', Αθήναι 1905, § 86, σ. 440-441. Τὴν ἀποψη αὐτὴ ἐνισχύει τὸ γεγονός ὅτι, σύμφωνα με τὸν Κώδικα Πολιτικῆς Δικονομίας τῆς Ἑπτανήσου Πολιτείας τοῦ 1804, οἱ παρελπίπτουσες (*"punti interlocutori"*) δικαστικὲς αποφάσεις τοῦ δικαστηρίου τοῦ Ἐμπορίου και τῆς Ναυτιλίας, δηλαδὴ οἱ αποφάσεις με τῆς ὁποῖες τὸ δικαστήριο διέτασε, αὐτεπαγγέλτως ἢ κατόπιν αἰτήσεως τῶν διαδίκων, ἀποδείξεις, μπορούσαν νὰ

αντίδικοι (Γκινάκα)¹⁶². Πράγματι με θέσπισμα που εξέδωσε το κονγκλάβε Πρεβέζης την 8η/6/1806 επενέβη στην υπόθεση και ακύρωσε την ασκηθείσα έφεση των αδελφών Γκινάκα διότι η μη οριστική απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου δεν πρόκειται να επηρεάσει με οποιοδήποτε τρόπο μεροληπτικώς υπέρ του αντιδίκου την οριστική κρίση του δικαστηρίου. Παράλληλα, με σχετική επιστολή, υπέδειξε στο εφετείο Πρεβέζης να προβεί στην διαγραφή της κριθείσης ως απαραδέκτου εφέσεως από τις "φίλτζες"¹⁶³ της καγκελαρίας του¹⁶⁴. Τέλος απέστειλε προς το Δικανικό κριτήριο πρώτης αγωγής Πρεβέζης επιστολή με την οποία αφ' ενός μεν γνωστοποίησε την ακύρωση της "απελατζιόνος" Γκινάκα από το κονγκλάβε, αφ' ετέρου δε έδωσε παραγγελία στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο να προχωρήσει στη διενέργεια της επιτόπιας εξετάσεως που έχει ζητηθεί από τους Μαλτέζους παρούσια και του αντιδίκου μέρους, των αδελφών Γκινάκα¹⁶⁵.

Από όσα εκτέθηκαν προκύπτει ότι το τοπικό κονγκλάβε λειτούργησε ως αποφασιστικό όργανο με αρμοδιότητες ελέγχου των τοπικών δικαστηρίων σαφώς ευρύτερες έναντι εκείνων του "Μικρού Συμβουλίου" (Conclave) του προσωρινού "βυζαντινού πολιτεύματος" που καθιέρωνε το Σύνταγμα της Ιονίου Πολιτείας του 1800. Και τούτο διότι το "Μικρό Συμβούλιο" που προέβλεπε το Σύνταγμα του 1800 είχε ως αρμοδιότητα τη μελέτη των τοπικών υποθέσεων και την κατάρτιση των εισηγήσεων

προσβληθούν αυτοτελώς με το ένδικο μέσο της εφέσεως ενώπιον του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. II, άρθρο 228 παρ. 3). Εξ άλλου, και κατά το Κανονικό Δίκαιο, η άσκηση του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως ήταν επιτρεπτή τόσο κατά των οριστικών όσο και κατά των μη οριστικών περί αυτοδείξεως αποφάσεων (Ρ ά μ μ ο υ, Αστικό Δικονομικό Δίκαιο, τ. Α', § 9).

162. Όπως προκύπτει από το έγγραφο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 40ν), οι αδελφοί και κληρονόμοι του Π. Γκινάκα (Αθανάσιος, Δημήτριος και Αποστόλης Γκινάκας), άσκησαν στις 29/5/1806 (δια του επιτρόπου τους παπα-Δημητρίου Ζαλογγήτη) έφεση κατά της μη οριστικής αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης με την οποία διετάσσετο η διεξαγωγή της αυτοψίας που είχε ζητηθεί πρωτοδίκως από τους αδελφούς Μαλτέζου. Πρόκειται περί μη οριστικής αποφάσεως διότι το δικαστήριο δεν αποφαινεται περί της κυρίας υποθέσεως αλλά διατάσσει, ως προπαρασκευαστικό μέτρο της δίκης, τη διεξαγωγή αυτοψίας ["το ζητούμενον σοπραλουόκο (από το βενετ. *sopraluoco* (ή *accesso del giudice*) που σημαίνει διαβεβαίωση, επί τόπου διαπίστωση. Α. Β λ α ν τ ή – Ι. Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, *Dizionario Technico Legale Italiano Greco* (Ιταλοελληνικών Νομοτεχνικών Λεξικών), Κέρκυρα 1840, σ. 190 (στη συνέχεια: Λεξικόν) *οπού δεν βλάπτη τα δικαιώματα της φαμελείας Γκηνάκα εις την ουσιώδες κρήσιν οπού μέλη να απαντηθή εις το ίδιον κρητίριόν σας*"].

163. Από το βενετ. *filza*, που σημαίνει έγγραφα συνδεδεμένα που φυλάσσονταν όλα μαζί σε ένα αρχείο.

164. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, αριθ. 55 της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 40ν.

165. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, αριθ. 56 της 8ης Ιουνίου 1806, φ. 41r.

επί των διαφόρων θεμάτων που υποβάλλονταν προς το τοπικό Γενικό Συμβούλιο των ευγενών¹⁶⁶, ενώ αντιθέτως το τοπικό κονγκλάβε των πόλεων της "συμπολιτείας" λειτούργησε ως αποφασιστικό όργανο στον βαθμό που edικαιούτο να επικυρώνει ή να απορρίπτει τις προτάσεις της Προεδρίας¹⁶⁷. Είναι δε ενδιαφέρον ότι η διοίκηση Πρεβέζης με έγγραφο το οποίο απευθύνει προς τον διοικητή της περιοχής Αμπτουλάχ Μπέη την 2/5/1806, παραλληλίζει τα δικαιώματα και τις αρμοδιότητες του τοπικού κονγκλάβε με εκείνα της Επτανησιακής Γερουσίας¹⁶⁸. Στο έγγραφο διευκρινίζεται ότι η βασική διαφορά μεταξύ των δύο αυτών διοικητικών οργάνων είναι ότι η μεν Επτανησιακή Γερουσία επαγρυπνεί για τον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης από τα δικαστήρια που λειτουργούν σε όλες τις Ηνωμένες Νήσους ενώ αντιθέτως το κονγκλάβε, σύμφωνα με τη συνθήκη της Πρέβεζας του 1800, ελέγχει μόνον τα δικαστήρια της πόλεώς του¹⁶⁹. Ο παραλληλισμός των δύο αυτών οργάνων είναι περιεργός

166. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο πέμπτο σε συνδυασμό με το ενδέκατο άρθρο του ιδίου κεφαλαίου· πρβλ. και την ανάλογη διάταξη του Σχεδίου Συντάγματος του έτους 1801 (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Β' (1801), άρθρο 25ο). Όπως προβλεπόταν από τις διατάξεις του Συντάγματος της Ιονίου Πολιτείας του 1800, το "Μικρό Συμβούλιο" ή "Επιτροπή" του Γ. Συμβουλίου ήταν ένα ολιγάριθμο αντιπροσωπευτικό σώμα που απαρτιζότο από μέλη του Γενικού Συμβουλίου εκάστης νήσου. Το προοίμιο του "Ιδιαίτερου Συντάγματος εκάστης νήσου" καθώς και το τρίτο άρθρο της "Ανεκκεφάλωσης" (Risapitulazione) του Συντάγματος του 1800, τονίζουν ότι η δομή των Μεγάλων ή Γενικών Συμβουλίων των νησιών παραμένει η αυτή όπως και κατά την πρώην βενετική κυβέρνηση, δηλαδή αριστοκρατική. Το Μικρό Συμβούλιο (κονγκλάβε) αποτελείτο από 40 δικαστές που εκλέγονταν από το αντίστοιχο Γενικό Συμβούλιο, λειτούργησε δε ως συμβουλευτικό όργανο μόνον στα μεγαλύτερα νησιά της Ιονίου Πολιτείας, όπως και κατά το παρελθόν (Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, σ. 66· πρβλ. και Α' (Σύνταγμα 1800), δέκατο άρθρο του "Ιδιαίτερου Συντάγματος εκάστης νήσου"). Για το 70μελές αριστοκρατικής συνθέσεως "Μικρό Συμβούλιο" της Λευκάδας το οποίο συστάθηκε με το διάταγμα Εγγίζο της 20ης Αυγούστου 1687 και αποτελείτο από όσους είχαν προϋπηρετήσει ως Σύνδικοι, Δικαστές, Αντιλέγοντες, Υγεινόμοι, διδάκτορες Ιατρικής και Νομικής και 25 άλλα πρόσωπα βλ. Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Α', σ. 551.

167. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, ψήφισμα της γενικής συνελεύσεως των πολιτών της 12ης Ιανουαρίου 1802, σ. 826· πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, συνεδρίαση της 23ης/3/1802, φ. 5r, "...διά νά στοχάζωνται, καί αποφασίζουν τὰς ἐμπιπτούσας ὑποθέσεις τῆς κοινότητος καί νά τὰς κυρώνουν μὲ τὰ δύο τρίτα τῶν ψήφων εἰς τὸ νέ", επίσης συνεδρίαση της 1ης Μαρτίου 1803, φ.10v, "ἡ Προεδρία εἰς ὅλας ταύτας τὰς προβλέψεις προηγεῖται, καί αὐτῆς συνοικεῖ νά τὰς προβάλλῃ πρώτη, καί τὸ κονγκλάβε, νά τὰς κυρώνῃ, συμμετριάζει, ἢ ἀποκυρώνει"). Αντίθετη άποψη έχει υποστηρίξει ο Βρέκοσης που εμμένει στο συμβουλευτικό ρόλο του "κονγκλάβε" στις ηπειρωτικές πόλεις (Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 281).

168. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 2 /5/1806, φ. 29r.

169. "... τοῦτο τὸ σύστημα εἶναι παρόμοιον ἀπὸ τὰς ἐξουσίας τοῦ ἐξοχωτάτου ἑπτανήσου σενάτου δὲν ἔχει τὴν διαφοράν, πάρεξ ἐκοῖνη ἢ σεβασμία ὁμήγυρης ἀγροηπνὴ ἐπάνο

καθώς η Επτανησιακή Γερουσία που προέβλεπε το Σύνταγμα του 1803 ως ανώτατο εκτελεστικό όργανο, με βάση την αρχή της διακρίσεως των εξουσιών¹⁷⁰, περιοριζόταν στον έλεγχο της ορθής ασκήσεως των καθηκόντων των δικαστικών λειτουργών που στελέχωναν τα δικαστήρια των νήσων καθώς και της πιστής εκτελέσεως των νόμων από τις κατά τόπους κυβερνήσεις, ενώ ο ανώτατος έλεγχος της ορθής εφαρμογής των δικονομικών νόμων από τα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια δικαστήρια επαφίεται, κατά το Σύνταγμα, στο "Δικαστήριο της Αποκυρώσεως", που έχει ως αρμοδιότητα να ακυρώνει τις δικαστικές εκείνες αποφάσεις *"ἃς ἀναγνωρίζει ὅτι ἐξεδόθησαν διὰ βιάσματος τῶν ὑπὸ τοῦ Κώδικος τῆς Πολιτικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς δίκης διαττατομένων τρόπων, καὶ δέονται καταργήσεως"*¹⁷¹. Το πιθανότερο συνεπώς είναι ότι το εν λόγω έγγραφο παραλληλίζει τις αρμοδιότητες του κονκλάβε με τις αντίστοιχες της Επτανησιακής Γερουσίας πριν από την εφαρμογή του Συντάγματος του 1803, οι οποίες προφανώς ήσαν ενισχυμένες στον τομέα του ελέγχου της δικαιοσύνης¹⁷². Η αρμοδιότητα ωστόσο του κονκλάβε των πόλεων της "συμπολιτείας" να επαγρυπνεί επί των δικών που διεξάγονται στα δικαστήρια των πόλεων και να ακυρώνει ή να μεταρρυθμίζει τις δικαστικές αποφάσεις όταν εντοπίζει καταχρήσεις ή παραβάσεις του νόμου (κυρίως δε παραβάσεων των δικονομικών νόμων), όπως αυτή σκιαγραφείται μέσα από τις διαθέσιμες πηγές, προσιδιάζει περισσότερο προς τις αρμοδιότητες ενός ανωτάτου *ακυρωτικού δικαστηρίου* παρόμοιο με εκείνο του "Δικαστηρίου της Αποκυρώσεως" της Επτανήσου Ρεθύμπλitzας το οποίο επίσης δεν μπορούσε να υπεισέλθει στην ουσία των υποθέσεων που είχαν εκδικασθεί¹⁷³. Άλλωστε η παραχώρηση σε διοικητικό όργανο της εποπτικής αρμοδιότητας επί των δικαστηρίων, όσον αφορά στην ακριβή εφαρμογή των δικονομικών κανόνων, καθιερώθηκε το έτος 1804 σε όλα τα Ιόνια Νησιά δεδομένου ότι, σύμφωνα με ειδικό νόμο που ψηφίσθηκε από το Νομοθετικό Σώμα της Επτανήσου Πολιτείας στις 20/3/1804

εἰς ὅλα τὰ ἐνωμένα Νησιά τῆς περιωχῆς του, ἐκείνο ὁποῦ δὲν εἶναι δοσμένο ἐτούτων τῶν κονκλαβῶν πάρεξ εἰς τὴν ἰδίαν πολητείαν τους μόνον".

170. Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 16-17 και Σύνταγμα 1803, Τίτλος Δ' (Δύναμις Εκτελεστική), άρθρο ρζ' υπό στοιχείο γ' (έλεγχος δικαστικών λειτουργών), ρια' (έλεγχος της εφαρμογής των νόμων από τις κυβερνήσεις των νήσων). Βλ. και πιο πάνω σημ. 131.

171. Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, σ. 70 και Σύνταγμα 1803, Τίτλος ζ', άρθρο ρπε'.

172. Πάντως, ακόμα και υπό το κράτος του Συντάγματος του 1803, οι αρμοδιότητες της Γερουσίας, όσον αφορά στον έλεγχο των κρατικών οργάνων (διοικητικών και δικαστικών), θα πρέπει στην πραγματικότητα να ήσαν ευρύτερες από εκείνες που όριζαν οι διατάξεις του Συντάγματος. Για το ζήτημα βλ. και πιο πάνω § V (υπόθεση Μάστρακα κατά Πάντζα έτους 1806).

173. Βενιέρη, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', άρθρο ρπς'.

(Οργανικός Νόμος της Ιδιαιτέρας Κυβερνήσεως εκάστης νήσου /Legge Organica delle amministrazione particolari delle sette isole)¹⁷⁴, Τμήμα του 15μελούς συμβουλίου ("δημοσυμβουλίου")¹⁷⁵, το λεγόμενο "Δικονομικό Τμήμα", επόπτευε για την ακριβή εφαρμογή της δικονομίας από τα δικαστήρια του νησιού.

Β. Βοεβόδας-τουρκικές αρχές

Με το πρώτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας, ο τούρκος βοεβόδας της περιοχής του "Κοντινέντε", περιορίζεται, σε ρόλο απλού εκτελεστικού οργάνου, όσον αφορά στην τήρηση των δικαστικών αποφάσεων των τοπικών κριτηρίων, κατόπιν σχετικής παραγγελίας του δικαστηρίου που εξέδωσε την απόφαση που επρόκειτο να εκτελεσθεί ("και εις αυτά ο Έκλαμπρότατος Βοεβόνδας δέν θέλει ἔχει τόπον, και ἐπιχείρησιν, εἰμὴ νὰ κάμνη νὰ ἐνεργῶνται ὅλα ἐκεῖνα, ὅπου τοῦ ζητοῦνται ἀπὸ τὰ Νόμιμα Κριτήρια διὰ τὴν κοινὴν ἡσυχίαν τῶν τόπων, και διὰ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀποφάσεων γινομένων ἀπὸ τὰ καθήκοντα Δικαστήρια και Κριτήρια")¹⁷⁶.

Παρά την επίσημη αναφορά της συνθήκης στον περιορισμένο δικαιοδοτικό ρόλο του νέου επικυρίαρχου, στη δικαστηριακή πρακτική ο τούρκος βοεβόδας (ή ακόμα και διάφοροι τούρκοι αξιωματούχοι)¹⁷⁷ εμφανίζονται συχνά να ενεργούν ως δια-

¹⁷⁴. Για τον νόμο αυτό βλ. Χιώτο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σ. 852.

¹⁷⁵. Το 15μελές συμβούλιο αποτελούσε μαζί με τὸν Πρωτάνη και δύο Κυβερνήτες ("Παρέδρους") τὴν "Ἰδιαιτέρα Κυβέρνηση" ἢ "Μερισκὸν Κυβέρνημα" που προέβλεπε τὸ Σύνταγμα του 1803 (Βενιέρη, Καταστάσις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Ε', άρθρο ρκα' επ.) διαιρείτο δε στα ἐξῆς τμήματα: Υγιεινομικὸ, Δικονομικὸ, Αγορανομίας, Εμπορίας και Ναυτιλίας, Διακοσμήσεως και Δρόμων (Χιώτο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σ. 852).

¹⁷⁶. Σ τ α μ ο ὑ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 436-437, στιχ. 31-35. Προβλ. και τὴν ἀκριβέστερη διατύπωση τῆς σχετικῆς παραγράφου του πρώτου άρθρου τῆς συνθήκης στο ἀντίγραφό τῆς που προέρχεται ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Οικονόμων σύμφωνα με τὸ ὁποῖο ὁ βοεβόδας ἀσκεῖ τις ἀρμοδιότητές του, ὡς ἐκτελεστικὸ ὄργανο, μέσω τῆς ἐκάστοτε Προεδρίας τῆς Διοικήσεως κάθε πόλεως, ἡ ὁποία προφανῶς καθόριζε κατὰ περίπτωσιν τις λεπτομέρειες τῆς ἐκτελέσεως ("..και εἰς ταῦτα πάντα ὁ Έκλαμπρότατος Βοῖβόντας δέν ἔχει δικαίωμα ἐμβάσεως και μεθέξεως, εἰμὴ μόνον νὰ παραχωρεῖ μίαν Έκτελεστικὴν Δύναμιν πρὸς Έκάστην Προεδρίαν διὰ νὰ τὴν μεταχειρῆζεται ὡςάκις τῆς ζητεῖται ἀπὸ τὰ Δικαστήρια πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν Ἀποφάσεών των...", Σ τ α μ ο ὑ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 438, 421, στιχ. 24-28). Περισσότερα για τὴ διαδικασία ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως βλ. Γεωργίτση, Συμπολιτεία, σ. 829.

¹⁷⁷. Στο ἐξεταζόμενο ἀρχεῖο υλικὸ ἀναφέρονται οἱ: 1) Βελή πασάς, γιὸς του Ἀλή Πασά (Ροντογιάννη, Ἱστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 162, 165, 168. Κατὰ μία πληροφορία, ὁ Βελή πασάς θεωρεῖται υπεύθυνος για τὸν θάνατο ἀπὸ δηλητηρίαση του Ἀβδουλὰχ μπέη, του τοποτηρητῆ τῆς περιοχῆς, κατὰ τὸ ἔτος 1807 (Χιώτο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, τ. Γ', σ. 876), 2) Μεχμέταγας Μουσελίμαγας και Βαλῆς του Κάρελη. Πιθανόν πρόκειται για τὸν Μεχμέτ Εφέντη που ἀναφέρεται ὡς Διοικητῆς τῆς Πρέβεζας σε ἐπιστολὴ

μεσολαβητικά όργανα μεταξύ διαδίκων, διοικήσεως και δικαστηρίων σε εκκρεμείς δικαστικές υποθέσεις. Η παρέμβασή τους προκαλείται κατά κανόνα ύστερα από σχετική προσφυγή του ενός των διαδίκων ή σπανιότερα της Διοικήσεως¹⁷⁸, οι ίδιοι όμως δεν προβαίνουν σε ουσιαστικό έλεγχο ή έλεγχο νομιμότητας της υποθέσεως παρά μόνον διαβιβάζουν τον φάκελο στη Διοίκηση για τις περαιτέρω ενέργειες. Είναι πάντως χαρακτηριστικό ότι η Διοίκηση Πρεβέζας, συμμορφούμενη προς το πνεύμα της διαμεσολαβητικής προσπάθειας της τουρκικής αρχής προβαίνει κατά κανόνα σε ανάλογες υποδείξεις προς το αρμόδιο δικαστήριο για να εκδικασθεί η υπόθεση σύμφωνα με το περιεχόμενο της παρεμβάσεως των τουρκικών αρχών¹⁷⁹.

της Προεδρίας της Αγίας Μαύρας προς τη Γερουσία του έτους 1800 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 330 σημ. 93/Πηγή: ΓΑΚ/Αρχεία Νομού Λευκάδας, ταξιν. Αικατ. Μπαντιά, αριθ. 98, 16/4/1800, φ. 18α)] και 3) Μουχτάρ Πασάς επίσης γιός του Αλή Πασά (Ρ ο ν τ ο - γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 162, 165, 168).

178. Στα 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, αριθ. 58 της 3/9/1802, φ. 19ν) η Διοίκηση Πρεβέζης ζητά από τον Μπέη Εφέντη να μεσολαβήσει προς το "*Μαϊστράτον Υγείας*" (Διοίκηση της Υγείας) της Κέρκυρας προκειμένου να επιστραφεί στον νόμιμο ιδιοκτήτη του ένα καϊκι που κατασχέθηκε από το "*Μουστράτο*" (λόγω της παράνομης αποβίβασης επιβατών στο λιμάνι της Κέρκυρας), διότι εκ παραδρομής θεωρήθηκε ότι ανήκε στον καραβοκύρη του, Παναγή Κορονιό. Για τη διεκδίκηση των "*Προβλεπτών επί του Υγειονομίου*", οι οποίοι δίκάζαν τις παραβάσεις των υγειονομικών κανονισμών επί ενετοκοκρατίας βλ. Λ ο σ ή γ γ ι ή, Πολιτική Κατάστασις, σ. 130, 230. Κατά το Σύνταγμα του 1800, σε κάθε νησό προβλεπόταν η λειτουργία ενός Υπουργείου της Υγείας, τα μέλη του οποίου εξέλεγε το Γενικό Συμβούλιο των Ευγενών (Κ υ ρ ι α χ ο π ο τ ο λ ο υ, Σύντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800), "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου", άρθρο ερδσμο). Κατά το Σύνταγμα του 1803 σε κάθε νησί προβλεπόταν η λειτουργία τριμελών "*Βουλευτηρίων της Υγείας*", τα μέλη των οποίων εκτελούσαν και χρέη "*Αστυνομικών Κριτών*" (Β ε ν ι έ ρ η, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος Ε', άρθρο ρμ' και Τίτλος ζ', άρθρο ρνβ').

179. Σε κληρονομική υπόθεση που εκκρεμεί ενώπιον του Δικανικού Κριτηρίου Πρεβέζης το έτος 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 23/6/1802, φ. 4γ) και κατόπιν προσφυγής του ενός των διαδίκων, του Αναγνώστη Τζιτζόνη, παρεμβαίνει ο Μεχμέταγας Μουσελίμαγας και Βαλής του Κάρελη με σχετική επιστολή που απευθύνει στις 12/4/1802 προς τη Διοίκηση Πρεβέζης. Η διοίκηση Πρεβέζης με το από 23/6/1802 έγγραφό της προς το Δικανικό Κριτήριο Πρεβέζης προτρέπει τους δικαστές να εκδικάσουν κατά προτεραιότητα τη σχετική υπόθεση ("*προκρίνοντάς την και προθέττοντάς την από κάθε άλλην*") για να αποφευχθεί η ενδεχομένως δυσάρεστη επέμβαση του Μεχμέταγα στην υπόθεση ("*διὰ νὰ προλάβωμεν τὰ δυσάρεστα παράπονα τοῦ ῥηθέντος ἔξουσiasτοῦ, ὁποῦ ἐκ τῆς ἀτονίας τῆς δίκης ἤμπορεῖ νὰ ἐκφωνήσῃ*"). Τέλος με το από 27/6/1802 έγγραφό της ενημερώνει τον Μεχμέτ Αγά ότι άσκησε την αναμενόμενη απ' αυτόν παρέμβαση προς το αρμόδιο δικαστήριο ("*καί τοιοῦτο τρόπον νὰ δείξωμεν τὴν ὑψηλὴν ὑπόληψιν ὁποῦ πρεπόντως σᾶς προσφέρωμεν, καθὼς ὁ ἴδιος θέλει σᾶς πληροφορήσῃ τὸν Βαθμὸν τῆς προθυμίας μας*") διαβεβαιώνοντάς τον παράλληλα για την "*ταπεινήν μας δούλευσιν*" και επικαλούμενη την "*ἰσχυράν του προστασίαν καὶ βοήθειαν εἰς τὰς χρείας καὶ ἀνάγκας τῶν δυστυχισμένων τούτων τόπων μας*" (Σ τ α -

Σπανιότερα δε, όταν το αίτημα είναι προδήλως παράνομο, δικαιολογεί με ιδιαίτερα αναλυτικό τρόπο, τους λόγους της μη συμμόρφωσής της προκειμένου να μην εξοργίσει τις τουρκικές αρχές. Τούτο προκύπτει από υπόθεση που απασχόλησε ιδιαίτερα τη διοίκηση και τα δικαστήρια της Πρέβεζας το έτος 1802¹⁸⁰. Στην υπόθεση αυτή ο Βεληπασάς εφέντης, κατόπιν σχετικού αιτήματος του ιερέως Πάνου Τζεφτηλικιώτη, παρενέβη δυναμικά σε εκκρεμή αστική διαφορά μεταξύ αυτού και της αδελφής και της ανηψιάς του και για τον σκοπό αυτό απέστειλε δύο "μπουγιουρντί" προς τη Διοίκηση Πρεβέζης. Με αυτά, επιπλήττοντας αυστηρά τη Διοίκηση για τη μη ικανοποίηση των αξιώσεων του Π. Τζεφτηλικιώτη, διέταξε την ταχεία εξόφληση του χρέους της αδελφής και της ανηψιάς του επί πλέον όμως θεώρησε και την ίδια τη Διοίκηση ως οφειλέτιδα μέρους του χρέους. Η Διοίκηση Πρεβέζης παρακαλεί τον Βελή πασά να μην μεροληπτεί υπέρ του ιερέως, ο οποίος έχει επιδείξει επανειλημμένως απρεπή και άδικη συμπεριφορά τόσο προς τις οφειλέτιδες¹⁸¹, όσο και

μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 27/5/1802, φ. 6r). Σε άλλη υπόθεση του έτους 1802, ο Α. Βενέτος με σχετική προσφυγή προς τον Μπέη Εφέντη και τη Διοίκηση Πρεβέζης, διαμαρτυρήθηκε έντονα διότι με την απόφαση του Κριτηρίου της πρώτης Αναφοράς Πρεβέζης καταδικάστηκε μόνο αυτός σε πληρωμή ολόκληρου του χρέους προς τον Σπύρο Καραβέλα ενώ συνυπόχρεοι για την εξόφληση του χρέους κατά το ήμισυ ήταν δύο συνοφειλέτες, ο ίδιος και ο Ξάφης της Αντώναινας. Η Διοίκηση συμμορφούμενη προς το περιεχόμενο της παρεμβάσεως του Μπέη εφέντη προτείνει το δικαστήριο να προβεί σε διορθωση της αποφάσεώς του (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 17r). Επίσης το ίδιο έτος, όπως προκύπτει από επιστολή της Διοικήσεως Πρεβέζης (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 26/8/1802, φ. 18v) προς τους δικαστές του εφετείου της πόλεως, η Πανόρια Δρούπα προσέφυγε στον Μπέη κατά της αποφάσεως του δικαστηρίου αυτού. Προφανώς κατόπιν παρεμβάσεως του Μπέη προς τη Διοίκηση υπέρ της προσφεύγουσας, η Διοίκηση προέτρεψε το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να επανεξετάσει την διαφορά.

180. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 10v σε συνδυασμό με έγγραφο της 17/7/1802, φ. 12v.

181. Το ιστορικό της διαφοράς μεταξύ του ιερέως Πάνου Τζεφτηλικιώτη και της αδελφής και ανηψιάς του είχε ως εξής: Ο ιερέας είχε δανείσει κατά το παρελθόν κάποιο χρηματικό ποσό στον σύζυγο της ανηψιάς του τον Γεώργιο Λαμπρόπουλο, ο οποίος αποβίωσε στη ξενιτειά χρεωκοπημένος ("μουφλούζης"). Μετά τον θάνατό του ο ιερέας απαιτεί την απόδοση του χρέους από την ανηψιά του και την μητέρα της, ως καθολικούς διαδόχους του αποβιώσαντος οφειλέτη. Κατόπιν των απειλών και των ύβρεων που εκτόξευσε εναντίον των οφειλέτιδων, η Διοίκηση Πρεβέζης αναγκάστηκε να τις καλέσει ενώπιον της και να αποσπάσει από αυτές την υπόσχεση ότι θα καταβάλουν στον ιερέα το ποσόν των 20 γροσίων κατ' έτος μέχρις αποπληρωμής του χρέους. Ο ιερέας ωστόσο δεν ικανοποιήθηκε από τη συμβιβαστική αυτή επίλυση της διαφοράς από τη Διοίκηση (εξύβρισε μάλιστα και απείλησε τη Διοίκηση της Πρέβεζας για τη μεσολάβησή της) και προέβη στη συνομολόγηση δικαστικού συμβιβασμού με τις οφειλέτιδες (το έγγραφο του οποίου η Διοίκηση κοινοποιεί στον Βελή πασά), σύμφωνα με τον οποίο οι αντίδικοι συμφωνούσαν να γίνει εκτίμηση του συνόλου της

προς τη Διοίκηση της πόλεως αλλά να θεωρήσει ότι *"οί προεστῶτες καὶ ἐπίλοιποι κάτοικοι της Πρέβεζας εἶναι ὅλοι πιστοὶ ραγιάδες"* που θέλουν να παραμείνουν *"ὑπὸ τὴν κραταιὰν του προστασίαν"*, καθώς συνέβαινε και επί των προκατόχων του (Βεζήρ εφέντη και Μουχτάρ πασά εφέντη)¹⁸². Εξ άλλου η Διοίκηση Πρέβεζας, με άλλη επιστολή της ίδιας ημέρας, ενημερώνει τον Πανιερότατο Ἀρτῆς¹⁸³ για την εξέλιξη της υποθέσεως και τον παρακαλεί να καλέσει ενώπιον του τον ιερέα και να τον επιτιμήσει για την άδικη και απάνθρωπη συμπεριφορά του προς τις συγγενείς του καθώς και για τα προβλήματα που δημιούργησε στην πόλη της Πρέβεζας λόγω της δυσάρεστης αναμίξεως του Βελή Πασά Εφέντη στην υπόθεση.

VII. ΕΚΔΙΚΑΣΗ ΑΣΤΙΚΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΥΠΗΚΩΝ

Κατά την περίοδο 1800-1804, τα κατά τόπο αρμόδια πρωτοβάθμια πολιτικά δικαστήρια των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" δικάζαν τόσο τις διαφορές μεταξύ

περιουσίας του αποβιώσαντος Γ. Α. από ειδικούς εκτιμητές (τον επίτροπο του αρχιερέα και άλλους ιερείς) και στη συνέχεια, αφού προηγουμένως αποδοθεί στη σύζυγο το ισόποσο της προίκας της, να περιέλθει το υπόλοιπο στον ιερέα προς εξόφληση του χρέους (για το ζήτημα αυτό βλ. εκτενέστερα πιο κάτω § XIV, Β). Το ποσόν αυτός που προήλθε από την εκτίμηση ενός ακινήτου, το οποίο και αποτελούσε το μοναδικό περιουσιακό στοιχείο του Γ. Α. μετά τη χρεωκοπία του, δεν ήταν αρκετό ούτε έπαι για την απόδοση της προίκας της συζύγου του οφειλέτη. Κατόπιν αυτών ο Π. Τζ., αφού προηγουμένως εξύβρισε κατά τρόπο σκαιότατο τους δικαστές και προστῶτες της Πρεβέζης, προσέφυγε στον Βελή πασά διαμαρτυρούμενος για την όλη διευθέτηση του ζητήματος του χρέους από τη Διοίκηση της Πρέβεζας και ζητώντας, παρ'ανόμως, να εκποιηθεί το σπίτι της ανηψιάς του, το οποίο αποτελούσε προικῶα της περιουσία και συνεπώς, ως περιουσία ανήκουσα κατά κυριότητα στη γυναίκα, μετά τον θάνατο του συζύγου απεδίδετο αυτούσια σ' αυτήν μη υποκείμενη στα χρέη του συζύγου (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 30-31). Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r-v.

182. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 12v-13r, *"καθὼς καὶ ὁ υψηλότατος Βεζήρ ἐφέντη μας καὶ ὁ ὑψηλότατος μονχτάρ πασιᾶς ἐφέντη μας πάντοτε μᾶς ἐπαρηγόρησαν μὲ τὴν κραταιὰν τους προστασίαν"*.

183. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 11r-11v. Πρβλ. όμως και προηγούμενη επιστολή της Διοικήσεως Πρέβεζας προς τον Πανιερότατο Ἀρτῆς, που αφορά στην ίδια υπόθεση, με την οποία η Διοίκηση ζητά από τον Πανιερότατο να συγχωρέσει τον ιερέα Π. Τζεφτηλικιώτη διότι προέβη σε απρεπείς ενέργειες όχι από πρόθεση αλλά σε κατάσταση παραφοράς (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 3/7/1802, φ. 7v). Είναι πιθανόν ότι η επιστολή απευθύνεται στον Ιγνάτιο, ο οποίος διετέλεσε Μητροπολίτης Ναυπάκτου και Ἀρτῆς το έτος 1803 και υπέγραψε, τον Νοέμβριο του ιδίου έτους, για λογαριασμό του Αλή Πασά συνθήκη φιλίας με την Επτάνησο Πολιτεία (Ν. Μ ο σ χ ο ν ᾱ, "Η Επτάνησος Πολιτεία (1803-1807)", *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. ΙΑ', σ. 399).

κατοίκων των πόλεων της "συμπολιτείας" όσο και τις διαφορές μεταξύ αυτών και κατοίκων της Επτανήσου Πολιτείας ή άλλων ξένων υπηκόων, εφαρμοζομένης της αρχής της εδαφικότητας¹⁸⁴. Όπως προκύπτει από επιστολή της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1802 που απευθύνεται στο "Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς" της πόλεως¹⁸⁵ στη δεύτερη περίπτωση οι υποθέσεις δικάζονταν με συνοπτική διαδικασία¹⁸⁶, οι δε πρωτόδικες αποφάσεις ήταν ανέκκλητες, με σκοπό την καλύτερη εξυπηρέτηση των ξένων υπηκόων κατά την απονομή δικαίου από τα δικαστήρια της "συμπολιτείας", λόγω της σύντομης διαδικασίας που ακολουθείτο κατά την εκδίκαση των αστικών διαφορών¹⁸⁷. Η πληροφορία ακριβώς αυτή που παρέχει η ανωτέρω επιστολή, – της μη δυνατότητας ασκήσεως του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά αποφάσεων των πρωτοβαθμίων δικαστηρίων του "Κοντινέντε" που αφορούσαν ξένους είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγομένους –, χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή καθώς το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας (σύμφωνα με την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας) όριζε ότι οι αποφάσεις που εκδίδονταν από τα πρωτοβάθμια δικαστήρια επί διαφορών που υπερέβαιναν τα 50 γρόσια και αφορούσαν επτανήσιους υπηκόους και κατοίκους του "Κοντινέντε", μπορούσαν να εφεσιβληθούν σε εφετείο μιας από τις τρεις πόλεις, όχι όμως εκείνης όπου έδρευε το πρωτοβάθμιο δικαστήριο που εξέδωσε την απόφαση¹⁸⁸. Το ίδιο ίσχυε και για τις αστικές διαφορές που προέκυπταν μεταξύ επτανησίων υπηκόων και κατοίκων του "Κοντινέντε" και αφορούσαν ακίνητα για τις οποίες ορίως το 4ο άρθρο

184. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r, έγγραφο της 20/8/1802, φ. 16v.

185. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 20/8/1802, φ. 16v, "νά κράξετε τήν ἄνωθεν γυνή διὰ νά ἀκούσετε τὰς διαφοράς τους, καί νά τὰς ἀπεφασίσετε σήμερον ἀνεπικλήτως, καθὼς ἀπαιτεῖ τὸ δίκιον εἰς ὑποθέσεις ὅπου ἀφοροῦν ξένους διὰ νά μὴ χασομερᾷ".

186. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r, "Ο κύριος Ἰωάννης Ἀσημακόπουλος ἔχει νά λάβῃ ἀπὸ τὸν χρήστον φαγὰ κορφιάτην ἀρκετὴν ποσότητα ἀσπρῶν, αὐτὸς ἔξω ὅπου εἶναι ξένος καὶ πρέπει κατὰ νόμον ὅλη ἡ ταχύτης καὶ δραστηριότης τῆς δικασίας".

187. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r, "διὰ νά μὴν ἀπέλθῃ ὡς ξένος, καὶ ἀποδοθῇ πτέσμα ἀτονίας εἰς τὰ τῆς δίκης ἀποτελέσματα".

188. Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, "μεταξύ υπηκόων τῆς Ἐπτανήσου Ῥεβούβλικας καὶ τῶν κατοίκων τῶν τριῶν τόπων Πρεβέζης, Βονίτσης, καὶ Πάργης", στιχ. 50-51, και πιο κάτω, προκειμένου περί διαφορών που αφορούν ακίνητα, "μεταξύ τῶν Νησιωτῶν καὶ τῆς στερεᾶς", στιχ. 57). Διαφοροποιημένη είναι όμως η εκδοχή του 4ου άρθρου κατά το δεύτερο αντίγραφο της συνθήκης όπου, προκειμένου περί διαφορών που υπερβαίνουν τα 50 γρόσια, αναφέρεται μόνο το δικαίωμα εφέσεως "τῶν ἀντιφερομένων μερῶν", χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις ενώ εξ άλλου παρέχεται δυνατότητα εφέσεως και στα δευτεροβάθμια δικαστήρια της ίδιας πόλεως (Σ τ α μ ο υ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439, στιχ. 40-46). Για το ζήτημα βλ. παρακάτω § VIII, Β.

της συνθήκης (σύμφωνα πάντα με την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας) προέβλεπε την δυνατότητα εφέσεως κατά της αποφάσεως του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου στα εφετεία των δύο άλλων πόλεων από εκείνη όπου ευρισκόταν το επίδικο ακίνητο¹⁸⁹. Από τα στοιχεία συνεπώς που διαθέτω προκύπτει ότι είναι ενδεχόμενο οι συγκεκριμένες αυτές διατάξεις της συνθήκης που αφορούσαν τις διαφορές μεταξύ επτανησίων υπηκόων και κατοίκων της περιοχής των τριών προνομιακών πόλεων να μην εφαρμόστηκαν στη δικανική πρακτική ή ίσως και να τροποποιήθηκαν από κάποιο μεταγενέστερο νομικό κείμενο που περιελάμβανε διατάξεις διαφορετικού περιεχομένου.

Ειδικά για τους ρώσους υπηκόους, όπως τονίζεται σε σχετική επιστολή του "Γενικοῦ Κονσόλου" (Προξένου) της Ρωσίας Καβαλιέρ Μπενάκη¹⁹⁰ προς τον Μπέη Εφέντη, προβλεπόταν ότι, ειδικά όταν εκδικάζονταν υποθέσεις που αφορούσαν σε αντιδικία μεταξύ κατοίκων της "συμπολιτείας" και ρώσων υπηκόων (νομιμοποιημένων είτε ενεργητικώς είτε παθητικώς), κατά την εκδίκαση της υποθέσεως έπρεπε να παρευρίσκεται υποχρεωτικά στο δικαστήριο και ένας αντιπρόσωπος της Ρωσίας ("ἐπιστάτης της Ρωσίας")¹⁹¹.

Η "διεθνής" ωστόσο αυτή δικαιοδοσία των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" φαίνεται πως αποτέλεσε αιτία συχνών προσφυγών "μεταξύ ξένων συνορητών και κατοίκων"¹⁹². Για τον λόγο αυτό, όπως προκύπτει από διάφορα έγγραφα της περιόδου 1802-1803, η Διοίκηση Πρεβέζης άλλοτε μεν συνηθίζει να παραπέμπει πολλές από τις εκκρεμείς δικαστικές διαφορές μεταξύ κατοίκων της "συμπολιτείας" και κατοίκων της Επτανήσου Ρεπουβλικας στις κατά τόπους αρμόδιες αρχές της

189. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437. Είναι όμως πιθανόν ότι επικρατέστερη είναι η εκδοχή του 4ου άρθρου κατά το δεύτερο αντίγραφο της συνθήκης, σύμφωνα με το οποίο εξ ίσου αρμόδιο σε δεύτερο βαθμό ήταν και το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ίδιας πόλεως (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439). Για το ζήτημα βλ. παρακάτω § VIII, Β.

190. Πρόκειται για τον Λιμπέριο Μπενάκη, γιό του πρωταγωνιστή της επανάστασεως στην Πελοπόννησο το 1770 Παναγιώτη Μπενάκη, ο οποίος στα μέσα του 1789, ως διπλωματικός πράκτορας των Ρώσων, είχε αναλάβει να φέρει σε επαφή τον Αλή Πασά με τους Ρώσους (Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία, τ. Α', σ. 352, τ. Β', σ. 20· Α. Β α κ α λ ο π ο ὕ λ ο υ, "Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος του 1787-1792 και οι επιπτώσεις στους Έλληνες. Συγκρούσεις Σουλιωτών-Αλή πασά μεταξύ των ετών 1789-1790", Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. ΙΑ', σ. 91). Από το έτος 1788 διετέλεσε γενικός πρόξενος της Ρωσίας στην Κέρκυρα και από τη θέση αυτή καθοδήγησε ορισμένες από τις ενέργειες των Πρεβεζάνων προσφύγων για την ένωση με τα Ιόνια (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 328, 339, 342, 343).

191. Η Διοίκηση Πρεβέζης κοινοποιεί τη σχετική οδηγία του ρώσου Προξένου στο "Δικανικό Κριτήριο" Πρεβέζης και στον "Σύλλογο των Πέντε" της πόλεως (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/8/1802, φ. 13v).

192. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 15ης Δεκεμβρίου 1804, φ. 49v.

Επτανήσου Πολιτείας (Πρύτανης Κεφαλληνίας, Πρύτανης Λευκάδας, Πρόεδρος Παξών) προς απονομή της δικαιοσύνης¹⁹³ άλλοτε δε παραγγέλλει στο αρμόδιο δικαστήριο Πρεβέζης ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η υπόθεση να επιταχύνει την εκδίκαση της υποθέσεως διότι ο ένας από τους διαδίκους διαθέτει το "προνόμιον τῆς ξενίας"¹⁹⁴. Από το πλήθος των περιπτώσεων παραπομπής δικαστικών υποθέσεων με-

193. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 17/6/1802, φ. 3r-v, υπόθεση Β. Μαστρογιάννη, κατοίκου Λευκάδας, κατά Ι. Χρήστου. Στην υπόθεση αυτή η διοίκηση Πρεβέζας ζητά από τον Πρύτανη Λευκάδας να διατάξει τον Β. Μαστρογιάννη να εξοφλήσει το χρέος του προς τον Ι. Χρήστου, όπως τούτο προκύπτει από ιδιόχειρη χρεωστική ομολογία της 28/5/1799 που θα προσκομίσει ο δανειστής στον Πρύτανη. Επίσης υπόθεση Παναγιώτας συζύγου Γ. Βασιλικού κατά των αδελφών της (και των γυναικών τους, ως καθολικών διαδόχων) Ζαμπέλη (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/7/1802, φ. 6v). Υπόθεση Θεοδώρου Βρυώνη, πρώην κατοίκου Κεφαλληνίας, κατά κατοίκων της Πρεβέζας, η οποία επίσης παραπέμπεται στον Πρύτανη Κεφαλληνίας για να εκδικασθεί στην Κεφαλλονιά ώστε να διευθετηθεί το συντομότερο δυνατόν η υπόθεση (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 13v). Υπόθεση Ζαχάρος, θνητού του αποβιώσαντος Απ. Στρίνια και συζύγου Γ. Θωμά, κατοίκου Παξών, που παραπέμπεται στον Πρόεδρο Παξών για να εκδικασθεί απ' αυτόν, ως "προστάτη τῶν πτωχῶν καὶ ἀδικημένων καὶ ἐξόχως τῶν ξένων" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r). Υπόθεση Πάνου Τζαβίδη, κατοίκου Πρεβέζης, κατά Ευθύμιου Σταύρου, κατοίκου Λευκάδας. Κατόπιν αιτήσεως του οφειλέτη, Ε. Σταύρου, η υπόθεση παραπέμπεται να εκδικασθεί από τα δικαστήρια της Λευκάδας. Η Διοίκηση Πρεβέζης αποστέλλει στον Πρύτανη Λευκάδας τον φάκελο της υποθέσεως από τον οποίο προκύπτει επακριβώς το χρέος του Σταύρου (χρεωστική ομολογία της 5/1/1800 συνολικού ποσού 100 γροσίων πλέον των νομίμων τόκων) και παρακαλεί να επιταχυνθεί η εξόφληση του χρέους (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/9/1802, φ. 20r-v). Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η υπόθεση της Δημήτρωσ Τζιρογιάννη, χήρας Αναγνώστη Προσαλέντη για την οποία βλ. πιο κάτω § XIV, Α, 2 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 26v). Παρόμοια και η υπόθεση που αναφέρεται σε επιστολή της διοικήσεως Πρεβέζης της 11/10/1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 27r-v) με την οποία ζητείται η παρέμβαση του Πρίγκηπος και Προέδρου της Επτανήσου Γερουσίας προκειμένου να εξοφληθεί και να διασφαλισθεί, με οποιοδήποτε τρόπο, το χρέος του Αρσένιου Αγγελικόπουλου, κατοίκου της Επτανησιακής Πολιτείας, προς τον Σπυρίδωνα Ποπολάνη, αντιπροσωπευομένου, λόγω μακροχρονίας απουσίας, από τη σύζυγό του, κάτοικο Πρεβέζης, παρά το γεγονός ότι το έγγραφο της χρεωστικής ομολογίας του Α. Αγγελικόπουλου που φυλασσόταν απ' αυτήν έχει καεί κατά την καταστροφή της Πρεβέζας. Παρεμφερής και η διευθέτηση του ζητήματος στην υπόθεση Γιάννη Σφαλτού και Θεοχάρη Γιαχαλή κατά Νικολάου Κάλια και Ευσταθίου Γαζή, κατοίκων Λευκάδας, η οποία παραπέμπεται στον "Εξουσιαστή" Λευκάδας για να κριθεί από τα εκεί εδρεύοντα δικαστήρια (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 23/11/1802, φ. 29v).

194. Έτσι στην υπόθεση Π. Καραϊωάννη κατά Π. Αυγερινού και Μ. Σπαρτιώτη αποστέλλεται οδηγία προς το "Δικανικό Κριτήριο πρώτης Αναφοράς" Πρεβέζης για να εκδικασθεί η υπόθεση συνοπτικά ("καὶ χωρὶς τάξιν καὶ τρόπον νομικὸν νὰ ἀκούσετε ἀντιλόγως τὰ

ταξύ κατοίκων της Πρέβεζας και κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας σε δικαστήρια των Ιονίων νήσων συνάγεται ότι αναγνωριζόταν στους διαδίκους η δυνατότητα καταργήσεως της "διεθνούς" αυτής δικαιοδοσίας, δεδομένου άλλωστε ότι η παρέμβαση της διοίκησης Πρεβέζης στην υπόθεση γίνεται συνήθως κατόπιν πρωτοβουλίας του ενός των διαδίκων¹⁹⁵. Ωστόσο, η δια παραβάσεως των ισχυόντων δικονομικών κανόνων κατάχρηση του προνομίου της "ξενίας" δεν ήταν επιτρεπτή. Τούτο προκύπτει από υπόθεση του έτους 1802 όπου ο ένας από τους διαδίκους (Σραλέγγος), εκμεταλλευόμενος το προνόμιο της "ξενίας" που διέθετε λόγω της καταγωγής του από την Λευκάδα, υπέβαλε μετά την έκδοση της πρωτοδίκου αποφάσεως, νέες – μη οψιγενείς – αιτήσεις ή νέους – μη οψιγενείς – πραγματικούς ισχυρισμούς¹⁹⁶. Για τούτο η Διοίκηση Πρεβέζης απευθυνόμενη πλέον στις 21/8/1802 στον Πρύτανη της Λευκάδας, κατόπιν και της από 19/8/1802 σχετικής αιτήσεώς του, αναπέμπει την υπόθεση στα δικαστήρια της Λευκάδας προκειμένου να απονεμηθεί πλέον το δίκαιο από τα δικαστήρια αυτά¹⁹⁷.

Σε κάθε περίπτωση η διαφορά παραπέμπεται σε ξένο δικαστήριο για να εκδικασθεί μόνον κατόπιν εκδόσεως σχετικής παραπτεμπτικής αποφάσεως της διοικήσεως η οποία, όπως αναφέρει η ειδική αιτιολογία των αποφάσεων αυτών, αξιολογεί

δικαιολογήματά τους και γὰ γένη ἐν τῷ ἁμα, καὶ ἡ ἀπόφασίς σήμερον ἐξ ἀπάντος καὶ ποιότητι τοῦ τρόπου νὰ δικαιωθῇ ἕνας ξένος δανιστὴς τοσούτον ἀξιόμηθος") προκειμένου να ικανοποιηθεί το συντομότερο δυνατόν ο δανειστής Π. Κεραμιδάκης που είναι ξένος (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/8/1802, φ. 16r σχετικό και άλλο έγγραφο της 17/10/1802 (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 25r) όπου αναφέρεται, "νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἐξόφλησιν τῶν πράξεων, παρατρέχοντας τὴν μέθοδον, καὶ ταῖς καταχρηστικὴν, ὅπου ἄντονίζει τὰ ἀποτελέσματα τῆς δικαιοσύνης, καὶ καιροφορεῖ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς δίκης, καὶ διὰ τὴν ἐπιστάσιαν τῆς, καὶ διὰ τὴν ξενειὰν του, καὶ διὰ τὸν τρόπον καὶ φύσιν". Ομοίως και στις δικαστικές υποθέσεις Κωσταντή Πουλή κατά Σπ. Κεραμιδά, Μ. Ψημένου και καπετάν Τζουάνη Αλεάνδρη (Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 13r).

195. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 17/6/1802, φ. 3v ("ἐπικαλέσθη τὴν μεσολάβησιν τῆς πρεσβείας μας καὶ ἡμεῖς... τὸν συσταίνομεν τῆς εὐγενίας τῆς" (εννοεί τον Πρύτανη Λευκάδας), έγγραφο της 1/7/1802, φ. 6v ("προστρέχει μὲ τὸ μέσον τῆς παρούσης μας εἰς τὴν ἐξοχότητά της" (τον Πρόεδρο Λευκάδας), έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r ("τῆς (ἐννοεῖ τον Πρόεδρο Παξίων) περικλείωμεν ἴσον τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἀδικημένης.."), έγγραφο της 6/9/1802, φ. 20r-v ("ὁ χρεώστης ἀποκρινόμενος ζητεῖ μὲ τὸ κοστιτοῦτον του νὰ τὸν σύρῃ εἰς τὰ αὐτόθη κριτήρια (εννοεῖ τα δικαστήρια της Λευκάδας)").

196. Από την ανωτέρω υπόθεση ενδεχομένως συνάγεται ότι ίσχυε ο δικονομικός κανόνας ότι οι λόγοι και το αίτημα της εφέσεως θα πρέπει να περιορίζονται στα πρωτοδίκως καθοριζόμενα όρια.

197. Σ τ α μ ο υ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 21/8/1802, "ἀνίσως καὶ τὸ προνόμιον τῆς δικαιοδοσίας εἶναι τόσον ἀπόλυτον, καὶ ἀδιόριστον, συνεπόμενον βέβαιον θέλει εἶσθαι ὅπου ἡ δίκη καθεκάστου τόπου πρέπει νὰ περιορίζεται εἰς μόνους τοὺς κατοίκους της".

προηγουμένως τα διάφορα στοιχεία που προκύπτουν από την επίδικη διαφορά, όπως για παράδειγμα την κατάσταση των διαδίκων (π. χ. υπερβολική ένδεια), ή άλλους επιτακτικούς αντικειμενικούς λόγους (π. χ. κατάσταση αναρχίας στην περιοχή του "Κοντινέντε" και των Ιονίων Νήσων) κ.λπ.¹⁹⁸ Το πνεύμα συνεπώς του δικονομικού δικαίου που καθόριζε τα δικαιοδοτικά όρια των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" ήταν προσανατολισμένο στην ισότητα μεταξύ ημεδαπών και ξένων κατά την απονομή της δικαιοσύνης, κυρίως δε μεταξύ ημεδαπών και κατοίκων της Επτανήσου Πολιτείας, στα πλαίσια, –όπως επανειλημμένως τονίζεται–, της γενικότερης πολιτικής επιδιώξεως των πόλεων της συμπολιτείας "νά συντηρηῆται ἡ εὐταξία, καὶ εὐνομία, καὶ νά διόκεται ἡ διαφωνία ὅπου διασχίζει τὴν ἀμοιβαίαν ἀρμονίαν, τοσοῦτον ἀναγκαίαν εἰς τοὺς γειτνιάζοντας"¹⁹⁹. Πρόκειται για μία ακόμα εκδήλωση της εδραιωμένης αντίληψης των κατοίκων της περιοχής ότι, παρά τον επίσημο πολιτειακό διαχωρισμό που επέβαλαν οι συνθήκες, έπρεπε, όπως άλλωστε διακηρύσσεται σε επιστολή της Διοκήσεως Πρεβέξης προς τον Πρόεδρο της Επτανησιακής Γερουσίας της 22ας Ιουνίου 1802²⁰⁰, να συντηρηθεῖ "ἡ παλαιὰ συνένωσις καὶ ἀνταπόκρισις" μεταξύ Ιονίων Νήσων και Αχρῶτητος, ώστε "νά λείψῃ καὶ παύσῃ ἐκεῖνος ὁ φραγμὸς ὅπου ἕως τώρα ἐμπόδισε τὴν γλαυκὰν ταύτην συμπολίτευσίν μας ἐκ τῆς ἀσυνθεσίας καὶ ἐλλείψεως τοῦ συστήματός μας"²⁰¹.

Στα 1804 πλέον προτείνεται από την Προεδρία της Διοκήσεως Πρεβέξης και τελικῶς ψηφίζεται από το Γενικό Συμβούλιο της πόλεως η ίδρυση ενός τριμελούς δικαστηρίου με ενιαύσια θητεία ("Κριτήριον τῶν Ξένων") που θα εκδίκασε αποκλειστικά τις διαφορές των ξένων υπηκόων, παρέχοντας επομένως σε αυτούς το προ-

198. Πρβλ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 17/6/1802, φ. 3ν (περίπτωση αθετήσεως υποχρεώσεων που απορρέουν από δανειακή σύμβαση: "ἀπέρασαν τρεῖς χρόνοι καὶ ἀκόμη δέν τὸν ἐπλήρωσε καὶ ὁ δανειστής ἐκουράσθη ζητῶντάς τα"), έγγραφο της 11/11/1802, φ. 27ν ("εἰς τὴν καταστροφὴν ὁμως τούτης τῆς πολιτείας...ἡ συμβία του μόλις ἐδυνήθη εἰς ἐκείνην τὴν ὁδυνηρὰν καὶ ἀποτρόπαιον περίστασιν νά φυλάξῃ τὸν ἑαυτὸν της καὶ τὰ νυπιώδη τέκνα της...τὰ χαρτὰ μεταξὺ εἰς τὰ ὁποῖα ἦτον καὶ ἡ χρεωστικὴ ὁμολογία....ἐδώθησαν εἰς τὰς φλόγας"), έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r ("τὴν συστήνομεν τῆς φιλοδικαιοσύνης σας διὰ νά τὴν προστατεύσῃ ἡ κραταιὰ της δεξιὰ, ὅπου εἶναι ὁ προστάτης τῶν πτωχῶν καὶ ἀδικημένων καὶ ἐξόχως τῶν ξένων").

199. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 21/8/1802, φ. 17ν, έγγραφο της 30/3/1802, φ. 2r-v, έγγραφο της 22/6/1802, φ. 5r, έγγραφο της 23/7/1802, φ. 13r, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r.

200. Πρόκειται για τον Κόμη Σπυρίδωνα Γεώργιο Θεοτόκη (1722-1803) ο οποίος διετέλεσε Πρόεδρος της Ιονίου Γερουσίας από τις 9/21 Ιουνίου 1799 (οπότε αντικατέστησε στη θέση αυτή τον Άγγελο Όριο) έως τον θάνατό του (12/24 Νοεμβρίου 1803).

201. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 5r. Για το ζήτημα βλ. επίσης Σ τ α μ ο ὕ λ η, Κινητοποιήσεις, σ. 305 επ.

νόμιο της εκδικάσεως των υποθέσεων που τους αφορούν, είτε ως ενάγοντες είτε ως εναγόμενους, από ειδικό δικαστήριο (ειδική δωσιδικία). Καθώς από το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας (κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου) καθορίζεται μεταξύ άλλων η δωσιδικία των τοπικών δικαστηρίων επί αστικών διαφορών εκδικαζομένων σε δεύτερο βαθμό, μεταξύ κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας και κατοίκων μίας από τις τρεις προνομιακές πόλεις της "συμπολιτείας" του Ακρωτηρίου (Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας)²⁰², δεν είναι σαφές εάν με το ψήφισμα αυτό επέρχεται τροποποίηση του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας, όσον αφορά ειδικότερα στις διαφορές κατοίκων της Επτανήσου Πολιτείας με κατοίκους της "συμπολιτείας" ή εάν το ψήφισμα αναφέρεται σε κατοίκους άλλων περιοχών (πλην των Ιονίων Νήσων)²⁰³. Από το αρχειακό υλικό προκύπτει πάντως ότι το "Κριτήριο των Ξένων" ήταν αρμόδιο για την εκδίκαση παντός είδους διαφορών, οι οποίες δικάζονταν με ειδική συνοπτική διαδικασία (*"συντόμως καί συνεκτικώς"*), οι δε αποφάσεις του ήταν ανέκκλητες για λόγους ταχύτερης διεκπεραίωσης των υποθέσεων. Για τη διόρθωση των εσφαλμένων αποφάσεων του δικαστηρίου παρείχετο στους διάδικους, ως έκτακτο ένδικο μέσο, η δυνατότητα να υποβάλουν εγγράφως αίτηση επανεξετάσεως της υποθέσεως ενώπιον της Προεδρίας της Διοικήσεως. Σε περίπτωση υποβολής αιτήσεως επανεξετάσεως της υποθέσεως, ο αντίδικος είχε την υποχρέωση να υποβάλλει και εκείνος στην Προεδρία εγγράφως τις προτάσεις του με τις οποίες θα αντέκρουε τα επιχειρήματα του προσφευγόντος και τότε μόνον (μετά δηλαδή και την υποβολή των προτάσεων του αντιδίκου), η διοίκηση, κατόπιν συνεκτιμήσεως των εγγράφων επιχειρημάτων και των δυο διαδίκων, όριζε την επανεξέταση της υποθέσεως από δύο κριτές²⁰⁴.

VIII. ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ-ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΑ

A. Καθ' ύλην αρμοδιότητα

Το "Δικανικό Κριτήριο της Πρώτης Αναφοράς" που έδρευε σε κάθε μία από

202. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, στιχ. 50-51. Για τη μη πλήρη ταύτιση των δύο αντιγράφων της συνθήκης στο συγκεκριμένο ζήτημα βλ. παρακάτω § VIII, Β.

203. Η διατύπωση του ψηφίσματος δεν είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική καθώς αναφέρει απλώς ότι *"κρίνουν ανεπηκλήτως κάθε είδος διαφοράς, όπου νά προσκρούη εις ξένον, τόσον κατά τόν ενάγων ώσάν και κατά τόν εναγώμενον"*.

204. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 15ης Δεκεμβρίου 1804, φ. 49ν. Όπως αναφέρεται στο τέλος του εγγράφου, μετά την ολοκλήρωση του ψηφίσματος, διενεργήθηκε η εκλογή των δικαστών που θα στελέχωναν το νεοϊδρυθέν δικαστήριο. Ως δικαστές για το πρώτο έτος της λειτουργίας του εξελέγησαν οι Κώστας Παπαπολύζος, Θιοχάρης Γιαχαλής και Ιωάννης Σφαλτός. Ακολούθησε στις 15/12/1804 η εκλογή, στο αξίωμα του "Καγκελαρίου" του δικαστηρίου, του Διαμάντη Κεχρά (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 50r).

τις τρεις προνομιακές πόλεις ήταν καθ' ύλην αρμόδιο για όλες τις διαφορές ιδιωτικού δικαίου, ενοχικές, εμπράγματα, κληρονομικές αλλά και τις οικογενειακές περιουσιακές διαφορές, ανεξαρτήτως ποσού²⁰⁵. Επί πλέον, όπως προκύπτει ειδικότερα από υπόθεση που απασχόλησε το εφετείο Πάργας το έτος 1803²⁰⁶ και αφορά διαφορές από εταιρική σχέση μεταξύ μελών μίας συντεχνίας ("φάμπρικας") σαπουνιού²⁰⁷, το "Δικανικό Κριτήριο της πρώτης Αναφοράς" ήταν αρμόδιο και για τις διαφορές που ανάγονταν στην ύλη του εμπορικού δικαίου, σε αντίθεση με τα ισχύοντα στην Επτάνησο Πολιτεία όπου, με βάση το Σύνταγμα του 1803 και τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1804, οι διαφορές αυτές (ειδικά στις νησιωτικές περιφέρειες της Κέρκυρας, Λευκάδας, Ζακύνθου και Κεφαλληνίας) υπάγονταν στο ειδικό δικαστήριο του Εμπορίου και της Ναυτιλίας²⁰⁸.

Η αρμοδιότητα των εν λόγω δικαστηρίων, όσον αφορά στις κληρονομικές δια-

205. Για την "εξαιρετική" καθ' ύλην αρμοδιότητα της Προεδρίας πριν από το έτος 1802 βλ. πιο πάνω § IV.

206. Καραμπούλα – Παπαρρηγά – Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 5 της 30/10/1803. Αναλυτικότερα για την υπόθεση βλ. Παπαρρηγά – Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 131-134.

207. Κατά το ενετικό δίκαιο, οι "συντεχνίες" (*corporazione delle arti*) αποτελούσαν οργανωμένες εμπορικές εταιρείες οι οποίες είχαν συγκεκριμένο (κοινό) σκοπό, τηρούσαν εμπορικά βιβλία, πιθανότατα διέθεταν εταιρική περιουσία και εταιρικά χρέη, και γενικά η σύστασή τους με εταιρική σύμβαση συνεπαγόταν δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους μετέχοντες εταίρους. Η εγγραφή των βιοτεχνών σε σωματεία ήταν υποχρεωτική, κάθε δε σωματείο διέθετε ειδικό ταμείο στο οποίο κατατίθενταν οι συνεισφορές των μελών, τα έσοδα από τις πωλήσεις, τα κέρδη και τα πρόστιμα που επιβάλλονταν στους παραβάτες (Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 71 επ.· Χιώτου, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 513). Εξ άλλου η μέριμνα της Επτανήσου Πολιτείας για την "έταιρική εὐπραγία" διακηρύσσεται και στην εισηγητική έκθεση του Συντάγματος του 1803 (Βενιέρη, Κατάστασις, Αναφορά, υπό στοιχείο ζ', σ. 11). Για τον τρόπο που λειτούργησε ο θεσμός της "συντροφίας" στην περιοχή της Τρανσυλβανίας κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους, όπως εμφανίζεται μέσα στη νομολογία του Κριτηρίου της Κομπανίας βλ. αναλυτικά Δ. – Ε. Τσουόγκα – Παπαστάθη, Η ελληνική εμπορική Κομπανία του Σίμπιου Τρανσυλβανίας (1636-1848). Οργάνωση και Δίκαιο, *Ιδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου*, 246, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 196-198 (στη συνέχεια: Κομπανία). Επίσης για τις συντεχνίες που λειτούργησαν στις ελληνικές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας βλ. την εκτεταμένη βιβλιογραφία που αναφέρει ο Σπ. Ασδραχάς ["Οι συντεχνίες στην Τουρκοκρατία. Οι οικονομικές λειτουργίες" (Ανακοίνωση στην *Tredicesima Settimana di Studio* του Istituto Internazionale di Storia economica "Francesco Datini", Prato (1981) με θέμα: *Forme et evoluzione del lavoro in Europa*: XIII, XVIII, secc.), στον τόμο *Ζητήματα Ιστορίας*, σ. 113 σημ. 1].

208. Βενιέρη, Κατάστασις, Τίτλος ζ', άρθρο ρνα'· CPC 1804, Tit. VII, άρθρα 186-225.

φορές, προκύπτει από διάφορα έγγραφα της Διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1802²⁰⁹ (από τα περισσότερα όμως από τα οποία όμως δεν προκύπτει εάν πρόκειται για εξ αδιαθέτου ή εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή). Αρκετές είναι επίσης και οι διεκδικητικές αγωγές αποδόσεως ή εξασφαλίσεως προίκας που εκδικάζονται από τα κατά τόπους αρμόδια "Δικανικά Κριτήρια της Πρώτης Αναφοράς"²¹⁰.

Από την καθ' ύλην αρμοδιότητα των τοπικών δικαστηρίων εξαιρούνταν συνεπώς μόνον από εκείνες που υπάγονταν στην αρμοδιότητα του ορθοδόξου κλήρου. Αυτά ήσαν τα θέματα που αφορούσαν τον γάμο και το διαζύγιο (μνηστεία, κωλύματα γάμου, ακύρωση αδείας γάμου, γαμικές διαφορές, ακύρωση γάμου, λύση γάμου, εγκατάλειψη συζυγικής στέγης, διατροφή, θέματα πατρικής εξουσίας)²¹¹ τα οποία, ήδη κατά την περίοδο της ενετοκρατίας²¹² αλλά και μετά την κατάλυσή

209. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 19/5/1802, φ. 2r (υπόθεση Βενεράντας θυγατέρας του αποβιώσαντος Κ. Σπανού και της Κωσταντζας σχετικά με την κληρονομία του αποβιώσαντος Αυρέλιου Παπαδόπουλου), έγγραφο της 23/6/1802, φ. 4r (υπόθεση Α. Τζίτζονη κατά των κληρονόμων του αποβιώσαντος Αναστάση της Αντώναινας), έγγραφο της 6/7/1802, φ. 8v (υπόθεση Ασήμωσ Μπόκου κατά των αδελφών παπα- Γεωργίου Αληθία/εκ διαθήκης κληρονομική διαδοχή).

210. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ η γ α – Α ρ τ ε μ ι α δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, § Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, φ. 7ε-ν, 10ν-12ν. Για τις υποθέσεις αυτές βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIV, Β.). Άλλωστε και επί ενετοκρατίας τα θέματα που είχαν σχέση με την προίκα υπάγονταν στην αρμοδιότητα των ενετικών δικαστηρίων. Πρβλ. Δ. Χ. Κ α π ά δ ο - χ ο υ, Η απονομή της δικαιοσύνης στην Κερκίρα από τους μεγάλους Πρωτοπαλάδες την ενετική περίοδο (1604-1797), Αθήνα 1990, Παράρτημα εγγράφων, αριθ. 88, σ. 290 (στη συνέχεια: Απονομή δικαιοσύνης). Πρόκειται για δικαστική απόφαση του Πρωτοπαλά Κερκύρας Χριστοδούλου της 1/9/1690 η οποία αποφαινεται μεν επί του νομικού ζητήματος που αφορά στις προσωπικές σχέσεις των συζύγων (συγκατοίκηση), παραπέμπει όμως το νομικό ζήτημα της διεκδικήσεως των προικίων στο αρμόδιο αστικό δικαστήριο ("....έχοντας εξουσίαν να αναζητήση τό πριχιόν του με τό μέσον τής κοσμικής δικαιοσύνης από τόν πενθερόν του", στιχ. 31).

211. Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 67.

212. Πρόκειται για δικαιοδοσία η οποία παραχωρήθηκε στην ορθόδοξη Εκκλησία με το όγδοο άρθρο της Βούλας του Πάπα Λέοντος του Ι' (1521) σε επικύρωση της καθιερωμένης εκκλησιαστικής δικαιοδοσίας των βυζαντινών χρόνων· πρβλ. και δουκική διαταγή της 20/8/1578, διάταγμα της 7/8/1765, διάταγμα της 29/8/1797. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 30 επ., 67 επ. Για την αντίστοιχη "αναγκαστική" δικαστική δικαιοδοσία του ορθοδόξου κλήρου σε θέματα που σχετίζονταν με τις προσωπικές σχέσεις των Χριστιανών (σύσταση και λύση του γάμου με διαζύγιο, εκ διαθήκης διαδοχή, "τριμοιρία") στο τουρκοκρατούμενο ελλαδικό χώρο βλ. Γ. Μ ά ο υ ρ ε ρ, Ο Ελληνικός λαός εις τας σχέσεις του δημοσίου, εκκλησιαστικού και ιδιωτικού δικαίου..., τ. Α', Αθήναι 1943, μετ. Καραστάθη, σ. 81=Αθήνα 1976, μετ. Ρομπάκη, σ. 83· Ν. Μ ο σ χ ο β ά κ η, Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας, Αθήναι 1882, σ. 56, 125· Μ. Θ ε ο τ ο κ ά, Νομολογία

της²¹³, υπάγονταν στην δικαστική δικαιοδοσία των Εκκλησιαστικών δικαστηρίων κάθε νησιού και ρυθμιζόνταν κατά το κανονικό δίκαιο της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

Β. Κατά τόπον αρμοδιότητα

1. Γενική δωσιδικία

Κατά τόπον αρμόδιο σε πρώτο βαθμό ήταν το δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου είχε την κατοικία του ο εναγόμενος. Τούτο προκύπτει από επιστολή της Διοκήσεως Πρεβέζης του έτους 1802 που απευθύνεται προς τους Προέδρους της Βόνιτσας. Στην επιστολή αυτή η Διοίκηση Πρεβέζης, με αφορμή κάποια κληρονομική υπόθεση η οποία εκκρεμεί στα δικαστήρια της Βόνιτσας²¹⁴, υπενθυμίζει στη

του Οικουμενικού Πατριαρχείου, ήτοι της Ι. Συνόδου και του Δ.Ε.Μ. συμβουλίου επί του αστικού, κανονικού και δικονομικού δικαίου (...) από του έτους 1800 μέχρι του 1896 μετά σημειώσεων, Κωνσταντινούπολις 1897, σ. 145, 149· Μ. Γ ε δ ε ώ ν, Επίσημα Γράμματα τουρκικά αναφερόμενα εις τα εκκλησιαστικά ημών δίκαια, Κωνσταντινούπολις 1889, σ. 9 επ., 76 επ.· Ι. Α ν κ ο ύ ρ η, Η διοικήσεις και δικαιοσύνη των τουρκοκρατούμενων νήσων..., Αθήναι 1954, σ. 199 επ.· Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ύ λ ο υ, "Εκκλησία και Δίκαιον εις την χερσόνησον του Αίμου επί τουρκοκρατίας", *ΕΕΠΘΕΣ*, τ. ΙΘ' (1986), σ. 192 επ.· Α. Χ ρ ι σ τ ο φ ι - λ ο π ο ύ λ ο υ, "Η δικαιοδοσία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων επί τοις τοπικών διαφορών κατά την βυζαντινήν περίοδον", *Δίκαιον και Επιστήμη. Μικρά Μελετήματα*, Αθήναι 1975, σ. 251· Χ. Π α π α σ τ ά θ η, Οι κανονισμοί των ορθοδόξων ελληνικών κοινοτήτων του οθωμανικού κράτους και της διασποράς, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 11 επ., 123 επ.· Μ. Τ ο υ ρ - τ ό γ λ ο υ, "Απονομή δικαιοσύνης στη Θεσσαλονίκη κατά την Τουρκοκρατία," *Μελετήματα Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, τ. Β' (1993), σ. 237 επ.).

213. Για την εκκλησιαστική δικαιοδοσία της Ορθοδόξου Εκκλησίας των Ιονίων Νήσων στα πλαίσια του υπό αγγλική προστασία πολιτεύματος που καθιέρωσε το Σύνταγμα του 1817 βλ. Κ υ ρ ι α κ ο π ο ύ λ ο υ, Συντάγματα, Ε' (Σύνταγμα του Ηνωμένου κράτους των Ιονίων Νήσων), Κεφ. 5, Τμήμα Β', άρθρα 3, 4 καθώς και τους εν συνεχεία εκδοθέντες σχετικούς νόμους με τους οποίους ορίσθηκε ότι τα θέματα των γάμων και διαζυγίων υπάγονταν αποκλειστικά στη δικαιοδοσία της εκκλησιαστικής ιεραρχίας Ορθοδόξου Εκκλησίας [Φ ρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστική Νομοθεσία, σ. 52 επ. (Νόμος του Α' Κοινοβουλίου του Ιονίου Κράτους της 10/4/182, Νόμος του Β' Κοινοβουλίου της 3/5/1825 (ιδίως άρθρα 51-55), Νόμος του Β' Κοινοβουλίου της 22/3/1827 (ιδίως άρθρα 10-18, 23-90)].

214. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 28/9/1802, φ. 22r. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτοί ήταν οι Παστρικός και Περβολαρέοι (κάτοικοι Βόνιτσας) κατά Ιωάννη Γγενοβέλη (κατοίκου Πρεβέζης). Για τη δράση του Ιωάννη Γγενοβέλη, ο οποίος διετελέσε μέλος της επιτροπής που απέστειλαν το 1799 οι Πρεβεζάνοι πρόσφυγες της Αγίας Μαύρας στην Επτανησιακή Γερουσία για να προωθήσει το ζήτημα της ένωσης της περιοχής του Κοντινέντε με τα Ιόνια Νησιά, ένας από τους συνυπογράψαντες τη συνθήκη της Πρέβεζας του 1800 ως μέλος της πρώτης Προεδρίας του νέου καθεστώτος της Πρέβεζας, γενικός διαχειριστής του Αλή Πασά στην Πρέβεζα και προμηθευτής του στρατού και του στόλου κ.λπ. βλ.

διοίκηση της Βόνιτσας ότι ο οφειλέτης (Ι. Γγενοβέλης) θα πρέπει να κριθεί από τα δικαστήρια του τόπου του, δηλαδή από τα δικαστήρια της Πρέβεζας²¹⁵. Κατά συνέπεια η μεσεγγύηση²¹⁶ που έχει διαταχθεί από τα δικαστήρια της Βόνιτσας, πιθανότατα ως ασφαλιστικό μέτρο, κατόπιν αιτήσεως των αντιδίκων του Ι. Γγενοβέλη (προφανώς διότι αυτός δεν βρισκόταν στη Βόνιτσα κατά τον χρόνο εκδικάσεως της υποθέσεως) είναι άκυρος, πολύ περισσότερο δε εφ' όσον ο οφειλέτης έχει ορίσει στην Πρέβεζα εγγυητές²¹⁷ και συνεπώς έχει διασφαλισθεί η εξόφληση των χρηματικών αξιώσεων των αντιδίκων²¹⁸.

Η κατά τόπον αρμοδιότητα των δικαστηρίων της "συμπολιτείας" σε δεύτερο βαθμό ορίζεται με τη διάταξη του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας, η οποία καθιερώνει τη νόμιμη δωσιδικία σε περίπτωση ασκήσεως του τακτικού ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά των πρωτοδίκων αποφάσεων που αφορούν: 1) διαφορές μεταξύ κατοίκων της Επτανήσου Ρεπούμπλικας και κατοίκων μίας από τις τρεις προνομιακές πόλεις της συμπολιτείας του Ακρωτηρίου (Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας) και 2) διαφορές μεταξύ κατοίκων που υπάγονται σε διαφορετικές πόλεις της "συμπολιτείας". Η έννοια πάντως της κατοικίας ερμηνεύεται κατά διασταλτικό τρόπο, όπως προκύπτει από επιστολή που απειθνή η Διοίκηση Πρεβέζης στον Πρύτανη Κεφαλληνίας την 6/10/1806 με αφορμή αστική διαφορά που εκκρεμοδικεί ενώπιον του εφετείου Πρεβέζης²¹⁹.

Στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπως ειδικότερα προκύπτει από το έγγραφο, ο ένας

Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 322 σημ. 61, 330, 333, 334, 339. Τ η ς ι δ ί α ς, Συνθήκη, σ. 412 σημ. 23 όπου και σχετική βιβλιογραφία.

215. "καί ὅταν πάλιν ἓνας ἔχει νά λάβῃ, πρέπει νά ζητήσῃ τὸν χρεώστην, εἰς τὴν κρήσιν τοῦ τόπου, ὅπου ὁ χρεώστης κατοικεῖ" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 28/9/1802, φ. 22γ).

216. "σεκβέστρο", από το ιταλ. sequestro, που σημαίνει τη μεσεγγύηση των περιουσιακών αγαθών φυγοδίκου Β λ α ν τ ή – Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, Λεξικόν, σ. 187.

217. Πρβλ. ΙΠΚ, Τίτλος ΙΖ', Κεφ. Α' ("Περί εγγυήσεως"), άρθρα 1858-1890.

218. Η μεσεγγύηση που έχει γίνει από τους δανειστές είναι άκυρη και για τον πρόσθετο λόγο ότι, όπως αναφέρεται στο έγγραφο, "κατά νόμον ενός ὅπου ἔχει κτήματα καὶ ὑποστατικά σεκβέστρα δὲν τοῦ γίνονται". Πρόκειται μάλλον για ενετικό νόμο σύμφωνα με τον οποίο η δικαστική μεσεγγύηση δεν διατάσσετο ως ασφαλιστικό μέτρο σε περίπτωση όπου ο οφειλέτης διέθετε ακίνητη περιουσία. Κατά τον Ιόνιο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, η μεσεγγύηση επιβαλλόταν ως ασφαλιστικό μέτρο και δέσμευε τις ποσότητες, πράγματα ή προσόδους του οφειλέτη που βρίσκονταν εις χείρας τρίτου ["Πολιτική Δικονομία του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων", Κέρκυρα 1851, Τίτλος Β', Τμήμα Ε', άρθρα 164 επ. ("Περί τῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως δυναμένων νά ἐκδοθῶσιν ἐξασφαλιστῶν πράξεων μεσεγγυήσεως καὶ σφραγίσεως"). Στη συνέχεια: ΙΚΠολΔ].

219. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, φ. 46ν. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτή ήσαν ο Π. Λεκατζάς κατά του Βρυώνη.

από τους αντιδίκους (Βρυώνης), πρώην κάτοικος Πρεβέζης και πλέον κάτοικος Κεφαλληνίας, ζητά να κριθεί η επίδικη υπόθεση σε δεύτερο βαθμό από δικαστήριο της Κεφαλληνίας και όχι από το αντίστοιχο της πόλεως Πρεβέζης. Προσπαθώντας να αποδυναμώσει τον ισχυρισμό του αυτό, η Διοίκηση Πρεβέζης χρησιμοποιεί το επιχείρημα ότι βαρύνουσα σημασία για τον καθορισμό της δωσιδικίας δεν έχει τόσο η τωρινή του κατοικία όσο το γεγονός ότι διετελέσε για πολλά έτη κάτοικος Πρεβέζης, η σύζυγός του προέρχεται από τις σημαντικότερες οικογένειες του τόπου, επί πλέον δε διατηρεί και αξιόλογη κτηματική περιουσία στην περιοχή της Πρέβεζας²²⁰.

Σύμφωνα με τη διατύπωση του 4ου άρθρου της συνθήκης, όπως αυτό καταγράφεται στο πρώτο αντίγραφο της συνθήκης της Πρέβεζας, αρμόδιο δικαστήριο για την εκδίκαση των εφέσεων ήταν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο (ο "*Σύλλογος της Επικλήσεως των πέντε*") της μιας από τις άλλες δύο πόλεις από εκείνη της οποίας το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έχει εκδώσει την εκκαλουμένη απόφαση ("*.... τὰ μέρη νὰ ἐκκαλοῦν τὰς ἀποφάσεις...εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἄλλων δύο τόπων...*", και πιο κάτω για τις διαφορές που αφορούν ακίνητα, *...ἔχοντας πάντοτε ὁ παραπονούμενος τὸ δικαίωμα νὰ ἐκκαλῇ ὡς ἄνωθεν εἰς τοὺς ἄλλους δύο τόπους*")²²¹. Ωστόσο η διατύπωση των δύο αντιγράφων της συνθήκης δεν ταυτίζεται στο συγκεκριμένο ζήτημα. Σύμφωνα με τη διατύπωση του 4ου άρθρου στο αντίγραφο της συνθήκης που προέρχεται από το Αρχαίο Οικονόμων, "*...δύνονται τ' ἀντιφερόμενα μέρη νὰ τὰς ἐκκαλοῦν εἰς τὰ ἀνωτέρα Τοπικά Δικαστήρια, ἢ εἰς ἐκεῖνα τῶν ἄλλων ἀλληλενδέτοτων πόλεων*"²²². Προς την εκδοχή αυτή, η οποία έχει θεωρηθεί ως επικρατέστερη²²³, φαίνεται να συνηγορούν δύο μόνον δικαστικές αποφάσεις του Βιβλίου των αποφάσεων του Εφετείου Πάργας των ετών 1803 και 1805 όπου οι πρωτόδικες αποφάσεις του "Δικανικού Κριτηρίου α' αγωγής" Πρεβέζης εκδικάζονται κατ' έφεση ενώπιον του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πάργας²²⁴ κα-

220. Πρβλ. ανάλογη διάταξη του μη εφαρμοσθέντος Σχεδίου Συντάγματος του έτους 1806 (Κυριακοπούλου, Συντάγματα, Δ' (Σύνταγμα 1806), Τίτλος II (Statuti Costituzionali, Statuto Primo, Ragione al diritto politico at allà Nobiltà, άρθρο 4) σχετική με την πολιτογράφηση των ξένων όπου, ανάμεσα στις κατά το Σύνταγμα απαιτούμενες προϋποθέσεις για την απόκτηση πολιτικών δικαιωμάτων, αναφέρεται ότι ο γάμος με επτανησία κόρη ή η κτήση τετραπλασίας περιουσίας από τους ντόπιους θεωρείται ισοδύναμη προϋπόθεση με τη μόνιμη πενταετή διαμονή στα Επτάνησα.

221. Σταμούλη, Πηγές, Κείμενα, 1, σ. 437.

222. Σταμούλη, Πηγές, Κείμενα, 2, σ. 439.

223. Για τους λόγους για τους οποίους θεωρείται επικρατέστερη η εκδοχή του πρώτου αντιγράφου βλ. Σταμούλη, Συνθήκη, σ. 425-426. Πρβλ. επίσης ομοίως Ασδραχά, Όψεις, σ. 207.

224. Καραμπούλα - Παπαρρήγα - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 5, 11.

θώς και κάποιο έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης του έτους 1802²²⁵, σύμφωνα με το οποίο οι αποφάσεις της Προεδρίας μιάς πόλεως, όταν δικάζε με βάση την "εξαιρετική" καθ' ύλην αρμοδιότητά της (βλ. πιο πάνω § IV), δεν μπορούσαν να εφεσιβληθούν ενώπιον του "Συλλόγου των πέντε". Στη συγκεκριμένη υπόθεση ο ενάγων (Χριστόδουλος Καραβέλας), ενεργών ως νόμιμος ιδιοκτήτης πατρικής προελεύσεως ακινήτου το οποίο εκμίσθωσε ο αδελφός του κατά τη διάρκεια της απουσίας του από την Πρέβεζα, άσκησε αγωγή αποδόσεως του μισθίου κατά του μισθωτή (Στάθη Κακουράτου) και του υπομισθωτή του εν λόγω ακινήτου (Καποτά). Η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης, ενεργούσα ως πρωτοβάθμιο αστικό δικαστήριο, εξέδωσε στις 21/11/1801 σχετική απόφαση με την οποία δικαίωσε τον ενάγοντα υποχρεώνοντας τους εναγομένους, μισθωτή και υπομισθωτή, σε απόδοση του μισθίου. Από τους εναγομένους ο μεν υπομισθωτής παρέδωσε τα κλειδιά του ακινήτου, ο δε μισθωτής, αρνούμενος να συμμορφωθεί, άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως της Προεδρίας προσδιορίζοντας εντός του δικογράφου της εφέσεως ως αρμόδιο το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης. Πράγματι το δικαστήριο αυτό με την από 11/11/1802 απόφασή του, θεωρώντας προφανώς παραδεκτή την εφεθείσα έφεση, προέβη σε ακύρωση της αποφάσεως της Προεδρίας. Κατόπιν αυτών ο ιδιοκτήτης του ακινήτου προσέφυγε στον "Σύλλογο των Πέντε" Πάργας αιτούμενος την ακύρωση της αποφάσεως του εφετείου Πρεβέζης. Με την από 24/11/1802 απόφασή της η Διοίκηση Πρεβέζης υποδείκνυει στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πάργας, στο οποίο πλέον εκκρεμεί η υπόθεση, να ακυρώσει την απόφαση του εφετείου Πρεβέζης για παράβαση νόμου διότι προέβη σε ουσιαστικό έλεγχο της αποφάσεως που είχε εκδώσει η Προεδρία ενώ έπρεπε να απορρίψει την έφεση ως απαράδεκτη, δεδομένου ότι οι ισχύουσες δικονομικές διατάξεις δεν προέβλεπαν δυνατότητα άσκησεως του ενδίκου μέσου της εφέσεως κατά των αποφάσεων της Προεδρίας²²⁶. Από τη διατύπωση ωστόσο του εγγράφου δεν προκύπτει με σαφήνεια εάν η έφεση ενώπιον του Συλλόγου Πρεβέζης θεωρείται απαράδεκτη, λόγω αναρμοδιότητας του συγκεκριμένου δικαστηρίου ως εφετείου (επειδή η πρωτόδικη απόφαση είχε εκδοθεί από την Προεδρία της ίδιας πόλεως) ή διότι οι αποφάσεις της Προεδρίας ήσαν ανέκκλητες ενώπιον οποιουδήποτε ανωτέρου δικαστηρίου της ίδιας ή άλλης πόλεως.

Παρά ταύτα αρκετές δικαστικές αποφάσεις του εφετείου Πάργας, που έχουν εκδοθεί κατά τα έτη 1803 και 1805, μαρτυρούν τη δυνατότητα άσκήσεως εφέσεως κατά των πρωτοδίκων αποφάσεων των "Δικανικών κριτηρίων α' αγωγής" μιάς πό-

225. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/11/1802, φ. 30r.

226. "χωρίς να έχουν εξουσίαν να ανακρίνουν μίαν απόφασιν της ανωτέρας εξουσίας....χωρίς να έχη μίαν οργανιτζατζιόν όπου να την αξιολογή να θεωρή τας τοιαύτας αποφάσεις, την ανέκρινε και ήλλοίωσεν με έδικήν της απόφασιν 11 του τρέχοντος" (εννοεί την απόφαση του Συλλόγου των πέντε Πρεβέζης).

λεως ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου της ίδιας πόλεως²²⁷. Αρκετές είναι εξ άλλου και οι περιπτώσεις όπου η απόφαση του εφετείου της Πάργας δεν αναφέρει ποιάς πόλεως το δικαστήριο εξέδωσε την εκκαλουμένη απόφαση²²⁸, γεγονός που συνηγορεί μάλλον υπέρ της απόψεως ότι την πρωτόδικη απόφαση είχε εκδώσει στις συγκεκριμένες αυτές υποθέσεις το πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πάργας (της οποίας το δευτεροβάθμιο δικαστήριο εκδικάζει κατ' έφεση την ίδια υπόθεση) και όχι άλλης πόλεως. Για τους λόγους αυτούς θεωρώ ως επικρατέστερη τη διατύπωση του 4ου άρθρου της συνθήκης στο δεύτερο αντίγραφο, σύμφωνα με το οποίο, όπως προανα- ηγήθη, η επιλογή του εφετείου ενώπιον του οποίου εκκαλείτο η προσβαλλόμενη απόφαση επαφίετο στη βούληση του εκκαλούντος, δυναμένου συνεπώς να προσδιο- ρίσει ελευθέρως, δια του δικογράφου της εφέσεως, μεταξύ των δευτεροβαθμίων δι- καστηρίων των τριών πόλεων εκείνο ενώπιον του οποίου επιθυμούσε να εκδικασθεί η ασκηθείσα έφεση.

2. Ειδική δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου

Με τη διάταξη του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρεβέζας ορίζεται ότι οι δίκες περί **ακινήτων πραγμάτων**, που ανακύπτουν μεταξύ κατοίκων της Επτανή- σου Ρεπούμπλικας και κατοίκων μιας των πόλεων της "συμπολιτείας του Ακρω- τηρίου", διεξάγονται στο δικαστήριο εντός της προίφειας του οποίου κείται το ακίνητο ("δηλοποιούντες, ότι εξέπαντοί αι διαφοραί όπου αποβλέπουσιν εις υπο- στατικά μεταξύ των Νησιωτών και της σπερεάς να κρινώνται και να αποφασίζονται εις τόν τόπον όπου Εύρίσκονται τα υποστατικά, έχοντας πάντοτε ό παραπο- νούμενος τό δικαίωμα να έκκαλῃ ως άνωθεν εις τούς άλλους δύο τόπους")²²⁹. Καθιερώνεται συνεπώς ως αποκλειστική ειδική δωσιδικία, όταν το αντικείμενο της

227. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, 4, 9, 12. Στην απόφαση αριθ. 3: Απόφαση του κριτηρίου α' αγωγής Πρεβέζης της 9/7/1803—Απόφαση του Εφετείου Πρεβέζης της 28/7/1803, στιχ. 35-37. Στην απόφαση αριθ. 4: από- φαση του κριτηρίου α' αγωγής Πρεβέζης της 19/7/1802-απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 1/8/1802, στιχ. 7-9. Στην απόφαση αριθ. 9: απόφαση του κριτηρίου α' αγωγής Πρεβέζης της 1/9/1802-απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 8/4/1804, στιχ. 8, 11. Στην απόφαση αριθ. 12: απόφαση του κριτηρίου α' αγωγής Πάργας της 10/7/1805-απόφαση του εφετείου Πάργας της 12/7/1805. Για τις υποθέσεις αυτές βλ. αναλυτικότερα πιο κάτω § XIII και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 128, 130, 135, 139.

228. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 15, 16 ενώ στην απόφαση αριθ. 2 εκδικάζεται ασκηθείσα έφεση κατά δύο αποφάσεων των Προέδρων Πρεβέζης.

229. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 1, σ. 437, φ. 95v, στιχ. 55-60 ("να έκκαλῃ ως άνωθεν (όπως δηλαδή και επί διαφορών που υπερβαίνουν την ποσότητα των 50 γροσίων) εις τούς άλλους δύο τόπους").

δίκης είναι ακίνητο ("ύποστατικό"), η δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου. Δικαιολογητικό λόγο της συγκεκριμένης ρυθμίσεως αποτέλεσε πιθανότατα η προστασία των ιδιοκτησιακών συμφερόντων των επτανησίων υπηκόων στην περιοχή του "Κοντινέντε"²³⁰. Σε περίπτωση ασκήσεως εφέσεως, σύμφωνα με την διατύπωση του 4ου άρθρου κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας, αρμόδιο να εκδικάσει την υπόθεση ήταν όχι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της τοποθεσίας του ακινήτου, αλλά το δευτεροβάθμιο δικαστήριο που ανήκε σε μια από τις άλλες δύο πόλεις της "συμπολιτείας του Ακρωτηρίου". Αντιθέτως, σύμφωνα με τη διατύπωση του 4ου άρθρου κατά την εκδοχή του δεύτερου αντιγράφου της συνθήκης, αρμόδια δικαστήρια σε δεύτερο βαθμό ήταν αδιακρίτως τα δευτεροβάθμια δικαστήρια και των τριών πόλεων²³¹.

Χαρακτηριστική για το εδώ εξεταζόμενο ζήτημα είναι υπόθεση που απασχόλησε το εφετείο Πάργας το έτος 1802 και αφορά στην παραχώρηση δουλείας διόδου επί ιδιωτικού παραλιακού ακινήτου υπέρ της Πολιτείας Πάργας²³². Στην απόφαση του Εφετείου Πάργας δεν αναφέρεται σε ποιά Πολιτεία υπαγόταν το δικαστήριο που εξέδωσε την πρωτόδικη απόφαση επί της συγκεκριμένης υποθέσεως. Σύμφωνα με τον ισχύοντα δικονομικό κανόνα περί ειδικής δωσιδικίας των ακινήτων, αρμόδιο να εκδικάσει την υπόθεση πρωτοδικώς ήταν το "Δικανικό κριτήριο Πρώτης Αγωγής" Πάργας, εφ' όσον από τη φύση της εκδικαζόμενης υποθέσεως (παραχώρηση δουλείας διόδου στην Πολιτεία Πάργας) υπάγεται ότι το ακίνητο βρίσκεται στον αγκυραίο της πόλεως αυτής. Είναι επομένως αξιοσημείωτο ότι η υπόθεση δευτεροβαθμώς εκδικάζεται από το Εφετείο της ίδιας πόλεως, χωρίς κατά την εξέτασή της να τίθεται, είτε από τον εφεσίβλητο, είτε αυτοπαγγέλτως από το δικάζον Κριτήριο, ζήτημα παραβάσεως του δικονομικού κανόνα περί αρμοδιότητας. Είναι λοιπόν πιθανό, είτε ότι εισάγεται εξαίρεση από τον γενικό δικονομικό κανόνα περί δωσιδικίας που ανέφερε το 4ο άρθρο της συνθήκης (κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης) όταν κάποια Πολιτεία (Πάργας, Πρέβεζας ή Βόνιτσας) μετείχε ως διάδικος σε αστική διαφορά²³³, είτε ότι ίσχυε η εκδοχή του 4ου άρθρου του δευτέ-

230. Α σ δ ρ α χ ά, Όψεις, σ. 204, 207. Πρβλ. και Χ ι ώ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, άρθρο 80 της συνθήκης της Κων/πόλεως, σ. 752.

231. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, Κείμενα 2, σ. 439, φ. 24γ, στιχ. 41-42 ("και να εκκαλοῦνται, ως ανωτέρω (δηλαδή, "εἰς τὰ ανωτέρα Τοπικά Δικαστήρια ἢ εἰς ἐκεῖνα τῶν ἄλλων ἀλληλενδότων πόλεων"). Για τους λόγους για τους οποίους θεωρώ επικρατέστερη την εκδοχή του δεύτερου αντιγράφου βλ. πιο πάνω § VIII, Β, 1.

232. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 12 για την οποία βλ. αναλυτικότερα Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 139-141.

233. Για το ζήτημα αυτό βλ. επίσης πιο κάτω § IX, Α, 2.

ρου αντιγράφου της συνθήκης²³⁴, σύμφωνα με την οποία οι αντίδικοι (ακόμα και επί διαφορών που αφορούσαν ακίνητα) μπορούσαν να εκκαλούν τις πρωτόδικες αποφάσεις ακόμα και στα "*άνωτερα Τοπικά Δικαστήρια*" της ίδιας πόλεως.

Στις διαφορές που αφορούσαν ακίνητα και επομένως δωσιδικούσαν στο δικαστήριο της περιφέρειας του ακινήτου υπάγονταν όχι μόνον οι παντός είδους εμπράγματα αγωγές²³⁵, αλλά και οι μικτές περί ακινήτων αγωγές, όπως οι αγωγές διανομής ακινήτου περιουσίας κ.ά.

Η εφαρμογή του τετάρτου άρθρου της συνθήκης της Πρέβεζας, όσον αφορά στη δωσιδικία των ακινήτων σε περιπτώσεις διανομής ακινήτου περιουσίας, προκύπτει από δύο υποθέσεις που εκδικάζονται ενώπιον των δικαστηρίων της Πρέβεζας κατά τα έτη 1802 και 1803. Η πρώτη από αυτές, που αφορά υπόθεση διανομής μητρικής περιουσίας, εισάγεται πρωτοδίκως για να εκδικασθεί σε πρώτο βαθμό δικαιοδοσίας σε δικαστήριο της Πρέβεζας, όπου και βρίσκονται τα αγροτικά ακίνητα της ενάγουσας που πρόκειται να διανεμηθούν²³⁶. Για τον σκοπό άλλωστε αυτό η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης απευθύνει επιστολή στον "*Δελεγάτο*" της Λευκάδας²³⁷ με την οποία τον παρακαλεί να υποχρεώσει τον εναντίονο, κάτοικο Λευκάδας, να μεταβεί ο ίδιος στην Πρέβεζα ή να ορίσει επίτροπο για να τον εκπροσωπήσει ενώπιον του δικαστηρίου Πρεβέζης προκειμένου να κριθεί η διαφορά. Στη δεύτερη υπόθεση, όπου επίδικο είναι επίσης ακίνητο ευρισκόμενο στην Πρέβεζα²³⁸, η Διοίκηση Πρεβέζης απευθυνόμενη με σχετική επιστολή της προς τον "*Δελεγάτο*" της Λευκάδας τονίζει ότι η εκκρεμής αστική διαφορά υπάγεται στην αποκλειστική δωσιδικία της τοπο-

234. Σ τ α μ ο ύ λ η , Συνθήκη, Κείμενα, 2, σ. 439.

235. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 12 της 12/7/1805.

236. Σ τ α μ ο ύ λ η , Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 15/12/1802, φ. 33r (υπόθεση Μαρίας, κόρης της αποβιώσας Αγγελικής Κεραμοπούλας και χήρας συζύγου του Χρήστου Ασίκη κατά του αδελφού της Γιάννη Ασίκη). Επί ενετοκρατίας οι αγωγές διανομής οικογενειακής περιουσίας, η οποία μετά τον θάνατο του γονέα τελούσε σε κατάσταση κοινοκτημοσύνης ή "αδελφικής κοινωνίας" μεταξύ των αδελφών, εισάγονταν πρωτοδίκως σε ειδικό δικαστήριο (Del Proprio· βλ. και F e r r o, Dizionario, λ. Proprio). Για τη διαδικασία που ετηρείτο ενώπιον αυτού βλ. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 66-67 ενώ για την μη ύπαρξη υποχρεώσεως μεταγραφής των διανομών κοινής περιουσίας βλ. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 25.

237. Πιθανώς εννοεί τον Αντιπρόσωπο της Λευκάδας στην Επτανησιακή Γερουσία Ρώκο Δε Τζώρτζη για τον οποίο βλ. πιο κάτω σημ. 381.

238. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/3/1803, φ. 35r-v. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτή είναι ο Αγαπητός Κρητικόπουλος, κάτοικος Πρεβέζης, κατά του Δημητρίου Τζηγαρά, ως εκπροσώπου των κληρονόμων του Ανδρέα Τζηγαρά και του Θεοδώρου Ντεπονέρα, κατοίκων Λευκάδας.

θεσίας του ακινήτου, σύμφωνα με το σχετικό άρθρο της συνθήκης της Πρεβέζας, τη διάταξη του οποίου και του κοινοποιεί προς ενημέρωσή του²³⁹. Η συγκεκριμένη υπόθεση πάντως φαίνεται ότι είχε απασχολήσει στο παρελθόν την Προεδρία Λευκάδας για τούτο και η Διοίκηση Πρεβέζης επισημαίνοντας *"τὴν ἀθῶαν"* πλήν όμως *"κατὰ λάθος παραδρομὴν τῆς Εὐγενεστάτης Προκατόχου της προεδρίας"* παρακαλεί πλέον τον *"Δελεγάτο"* Λευκάδας, να λάβει σοβαρά υπ' όψει του τα έγγραφα που θα προσκομίσει ενώπιόν του ο ενάγων που ζημιώθηκε από την ενέργεια αυτή.

Στη δωσιδικία της τοποθεσίας του ακινήτου θα πρέπει να υπάγονταν και ορισμένες ενοχικές αξιώσεις, όπως εκείνες που προέρχονταν από μίσθωση ακινήτου ή από δικαίωμα συνδεόμενο με την εκμετάλλευσή του. Για τον λόγο αυτό σε υπόθεση που απασχόλησε τη δικαιοσύνη το έτος 1802²⁴⁰ και αφορά στην από δεκαπενταετίας μη πληρωμή της γαιοπροσόδου του *"ήμορου"* (*"γήμουρο"*, *"γεώμορο"*)²⁴¹ που αποδίδουν τα χωράφια του ενάγοντος ευρισκόμενα στο χωριό Βασιλική Λευκάδας, η Διοίκηση Πρεβέζης παραπέμπει την υπόθεση στον Δελεγάτο Λευκάδας και τον παρακαλεί να του παράσχει κάθε δικαστική βοήθεια.

ΙΧ. ΔΙΑΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ – ΔΙΑΔΙΚΟΙ

Α. Ικανότητα του παρίστασθαι επί δικαστηρίου

1. Κατά την εξεταζόμενη περίοδο οι διάδικοι μπορούσαν κατ' αρχήν να παρί-

239. *"...αὐτὴ μὲ τὸ νὰ συνίσταται εἰς ἓνα ὁριστήριον ὁποῦ εὐρίσκεται ἐδῶ, ἔπρεπε καὶ κατὰ δικαιοσύνην καὶ κατὰ τὸ νόημα τῶν ἐν τῷ ἐκτεθέντῳ Ἀρθρῳ παρὰ τοῦ ἐκλαμπρωτάτου πληρεξουσίου μπέη καὶ βοῖβόντα τοῦ Κοντίνε, τοῦ Εὐγενοῦς Ἰνβιάτου τῆς ἐξοχωτάτης ἐπτανήσου ῥεπούμπλικας, καὶ τῶν Προεστῶτων καθεκάστου τόπου, νὰ κριθῇ εἰς τοῦτον τὸν φόρον ἀπὸ τὸ ἴσον τοῦ Κεφαλαίου τοῦ ῥηθέντος Πιάνου..."* (Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 6/3/1803, φ. 35r-v).

240. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 26/2/1803, φ. 35r. Αντίδικοι στην υπόθεση αυτή ήσαν ο Αθανάσιος Γεώργιος Αλογοδόντης, κάτοικος Πρεβέζης, κατά των εξαδέλφων του, Ευσταθίου και Χρήστου Λεοντάκη, κατοίκων Λευκάδας.

241. Το βυζαντινής προελεύσεως *"γεώμορο"* (ταυτιζόμενο με το κερκυραϊκό *"δέκατο"* κατά την περίοδο της ενετοκρατίας) αποτελούσε έγγειο πρόσοδο (που αργότερα ίσως μεταβλήθηκε σε φορολογική) των κτημάτων τα οποία παραχωρούνταν από τους ιδιοκτήτες γης στους καλλιεργητές με συμβάσεις *"σολιάτικου"*, *"κανισκεψιᾶς"* κ.λπ. Οι συμβάσεις αυτές κατά τις αρχές του 19ου αιώνα εξελίχθηκαν στις συμβάσεις εμφυτεύσεως και εδαφονομής που αναφέρει ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδικας (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 65· Σ π. Α σ - δ ρ α χ ᾶ, "Παρατηρήσεις για τη φεουδαλική πρόσοδο: "Οι Βαρονίες (πρόνοιες) της Κέρκυρας", στον τόμο *Ζητήματα Ιστορίας*, Αθήνα 1983, σ. 52· Τ ο υ ι δ ί ο υ, "Φεουδαλική πρόσοδος και γαιοπρόσοδος στην Κέρκυρα την εποχή της βενετικής κυριαρχίας. Οικονομία και Νοοτροπίες", *Νεοελληνικά Μελετήματα* 10, Αθήνα 1988, σ. 66· Γ. Ρ ο δ ο λ ᾶ κ η, "Αγροτικές συμβάσεις στην Κέρκυρα (15ος-16ος αιώνας)", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 33 (1997), Αθήνα 1997, σ. 439, σ. 444 σημ. 36, σ. 448 σημ. 59· ΙΠΚ, Τίτλος ΙΑ', άρθρα 1651-1680).

στανται αυτοπροσώπως²⁴² στο δικαστήριο ή δια νομίμου αντιπροσώπου (π.χ. "ἐπιτρόπου", "ὑποεπιτρόπου"²⁴³, "κυβερνητορίας")²⁴⁴. Η εντολή προς διεξαγωγή των προφορικών και εγγράφων πράξεων της διαδικασίας προς τον νόμιμο αντιπρόσωπο παρείχετο κατ' αρχήν δια συμβολαιογραφικού εγγράφου ("ἐπιτροπικῆς")²⁴⁵.

Σύμφωνα με τις ενετικές διατάξεις, οι υπό επιμέλειαν τελούντες (ανήλικοι)²⁴⁶ καθώς και οι υπό πατρική ή ανδρική εξουσία τυγχάνοντες (π.χ. οι ὑπανδροι γυναίκες) είχαν περιορισμένη ικανότητα του παρίστασθαι αυτοπροσώπως ἐπὶ δικαστηρίου (και του διεξάγειν τη δίκη ιδίῳ ὀνόματι), δυνάμενοι να παρίστανται μόνον δια συγκεκριμένου νομίμου αντιπροσώπου. Ὅπως προκύπτει ειδικότερα ἀπὸ υπόθεση την οποία δίκασε το Εφετείο Πάργας τον Σεπτέμβριο του έτους 1803²⁴⁷ η έγγαμος γυναίκα, ως τελούσα ὑπὸ ανδρική εξουσία, στερείτο της ικανότητος της αυτοπροσώπου παραστάσεως στα δικαστήρια για τις υποθέσεις που αφορούσαν την προικῶα της περιουσία, δυναμένη μόνον να παρίσταται δια του συζύγου της, ως νομίμου αντιπροσώπου. Και τούτο διότι, σύμφωνα με το ενετικό δίκαιο, εάν δεν υπήρχε ρητή δήλωση στο γαμήλιο συμβόλαιο περί μεταβιβάσεως της κυριότητος των ακινήτων προικῶων πραγμάτων στον σύζυγο, τα προικῶα ακίνητα ανήκαν, κατὰ κυριότητα μεν στη γυναίκα, κατ' επικαρπία δε στον άνδρα²⁴⁸. Επομένως κάθε πράξη μεταξύ ζώντων που διενεργείτο κατὰ τη διάκριση του γαμήλιου και με την οποία η γυναίκα διέθετε προικῶα ακίνητα ἦταν άκυρη²⁴⁹. Ως διαχειριστής των προικῶων και νόμιμος αντιπρόσωπος της γυναίκας, ο σύζυγος διεξήγετο τις δίκες που αφορούσαν την περιουσία αυτή²⁵⁰. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπως ειδικότερα αναφέρεται στο

242. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, 8, 14.

243. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 14, 15.

244. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14, στιχ. 25.

245. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, στιχ. 7.

246. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14, στιχ. 25.

247. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1· για την υπόθεση αυτή βλ. και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός σ. 126-127.

248. Πρβλ. επίσης την υπόθεση ιερέως Π. Τζεφτηλικιώτη κατὰ της αδελφής και ανηψιάς του (Σ τ α μ ο ὕ λ η , Πηγές, ΑΜΠ, 19, αριθ. 25, 32, 33, 36· για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο κάτω § XIV, Β, σημ. 378.

249. Με εξαίρεση τη σύσταση κοσμικής ή μοναστικής προίκας ορισμένου ποσού προς τις θυγατέρες (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 28, 33· πρβλ. ΙΠΚ, άρθρο 1335, 1337, 1338).

250. Σύμφωνα με τις ανάλογες διατάξεις των άρθρων 188 και 189 του Κεφ. στ' ("Περί τῶν πρὸς ἀλλήλους δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων τῶν συζύγων"), του Ιονίου Πολιτικού

σκεπτικό της αποφάσεως, συνέτρεχαν όλες οι νόμιμες προϋποθέσεις για εκπροσώπηση της συζύγου από τον σύζυγο διότι: α) ο σύζυγος (Ιωάννης Ζερνιώτης) δεν απουσίαζε από τον τόπο, κατά τον χρόνο εκδικάσεως της υποθέσεως (στιχ. 20), και β) επρόκειτο πράγματι περί προικώας περιουσίας της συζύγου η οποία είχε παραδοθεί από τους γονείς της προικισθείσας στον γαμπρό με νοταριακό συμβόλαιο

Κώδικα (αντίστοιχη η διάταξη του άρθρου 215 του Γαλλικού Κώδικα του 1807) ο άνδρας αντιπροσωπεύει την γυναίκα σε όλες τις πολιτικές πράξεις. Η γυναίκα δεν μπορεί να παρασταθεί στο δικαστήριο χωρίς την άδεια του συζύγου της, η δε άδεια η οποία τυχόν έχει χορηγηθεί από τον σύζυγο στη σύζυγο για αυτοπρόσωπη παράσταση στην πρωτόδικο δίκη δεν έχει ισχύ για την έκκλητο δίκη για την οποία θα πρέπει να χορηγηθεί νέα, ειδική προς τούτο άδεια. Πρβλ. και την ανάλογη διάταξη του άρθρου 1335 του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα (η οποία βασίζεται στην αντίστοιχη διάταξη του άρθρου 1419 του Γαλλικού Code Civil του 1807), σύμφωνα με την οποία ο άνδρας είναι ο διαχειριστής των προικίων κτημάτων κατά τη διάρκεια του γάμου και συνεπώς μόνον αυτός έχει το δικαίωμα να καταδιώκει τους οφειλότες και παρακρατητές των κτημάτων αυτών καθώς και να συλλέγει τους καρπούς και τους τόκους και να απαιτεί την απόδοση των κερφαίων (ΠΚ, Κεφ. Γ', § 1335 εδ. 1· πρβλ. Ο ι - κ ο ν ο μ ί δ ο υ - Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικαιοσύνη, τ. Α', έκδ. 6η, Αθήναι 1905, § 49, σ. 256 σημ. 9). Στο συγκεκριμένο ζήτημα ανάλογες ήταν οι ρυθμίσεις του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου που απηχούν την αρχαία ελληνική και ελληνιστική αντίληψη ότι η γυναίκα διατηρεί την κυριότητα των προικίων κατά τη διάρκεια του γάμου, στερείται όμως της εξουσίας διαθέσεως των δεδομένου ότι ως επικρατούσης και διαχειριστής των προικίων αναγνωρίζεται ο άνδρας (Basilica, έκδ. H. J. Schiltens-N. Van De Wal-D. Holwerda, Basilicorum Libri LX, Series A, τ. I-VIII, Textus. Series B, τ. I-IX, Scholia, Groningen 1955-1988 (στη συνέχεια: B.), XXIX, 1, 98 = Codex Iustinianus, έκδ. F. Krueger, Berolini 1877 (στη συνέχεια: C) V, 12, 11· Constantin Harmenopoulos, Manuale legum sive Hexabiblos cum appendicibus et legibus agrariis, έκδ. G. E. Heimbach, Lipsiae 1851-Aalen 1969 (στη συνέχεια: Εξάβιβλος), IV, X, 7· Νομοκάνων Μανουήλ νοταρίου του Μαλαξού..., κριτική έκδ. Δ. Γκίνη-N. Πανταζόπουλου, ΝΟΜΟΣ, ΕΕΠΘΕΣ, 1(1982), Θεσσαλονίκη 1985 (στη συνέχεια: Μαλαξός), Κεφ. ΦΛΘ', σ. 359· Μολδαβικός Κώδικας, Ζέπων, JGR, τ. VIII, § 1635, 1637, 1639 εδ. ε', 1641· Ουγγροβλαχικός Κώδικας, Ζέπων, JGR, τ. VIII, Αθήναι 1931, Κεφ. ΙΣΤ', § 10, 14-15, 27, 32-35· Ζέ π ο υ, Συνταγμάτιον Νομικόν, σ. 100-101· Α. Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ύ λ ο υ, "Η εκποίηση των προικίων ακινήτων κατά το βυζαντινό δίκαιο", ΑΙΔ, 6 (1939), σ. 194-195· Ν. Μ ά τ σ η, Το οικογενειακόν δίκαιον κατά την νομολογίαν του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως των ετών 1315-1401, Αθήναι 1962, σ. 89-92 (στη συνέχεια: Οικογενειακόν Δίκαιον)· Π. Δ η μ ά κ η, Ο θεσμός της προικός κατά το αρχαίον ελληνικόν δίκαιον, Αθήναι 1959, σ. 189 επ. (στη συνέχεια: Ο θεσμός της προικός)· L. B e a u c h e t, Histoire du droit privé de la Republique athenienne, I, Amsterdam 1969, σ. 302-305· Κ . Π ι τ σ ά κ η, Κωνσταντίνου του Αρμενοπούλου Πρόχειρον Νόμων ή Εξάβιβλος, Αθήνα 1971, σ. 260 σημ. 1· Ε. Π α π α - γ ι ά ν ν η, Η Νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου. II Οικογενειακό δίκαιο, *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte, Athener Reihe*, Αθήνα-Κομοτηνή 1997, σ. 97 επ. (στη συνέχεια: Νομολογία II).

προικοπαραδόσεως που είχε συνταχθεί από τον νοτάριο Θεοδόσιο Πετζάλη²⁵¹. Εφ' όσον λοιπόν επρόκειτο περί προικώας περιουσίας ο σύζυγος εκπροσωπούσε υποχρεωτικώς τη σύζυγό του, ως ενάγων και εναγόμενος, σε όλες τις δίκες που αφορούσαν τα προικώα. Για τον λόγο αυτό, κατά την κρίση τόσο του πρωτοβαθμίου όσο και του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου, η παράσταση της Μαρίας Καλούδης στο δικαστήριο δι' άλλου (εκτός από τον σύζυγο) αντιπροσώπου συνιστούσε λόγο απορρίψεως της αγωγής αλλά και της εφέσεως ως απαραδέκτου. Ωστόσο, το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, επικαλούμενο τον βενετικό νόμο της 4/11/1553 (*"Νόμος του Άνωτάτου Κολλέγιου της (πάλαι) Βενετικής Διοικήσεως 1553 Νοεμβρίου 4"*)²⁵², ο οποίος προφανώς καθόριζε τις προυποθέσεις ασκήσεως διεκδικητικών αγωγών για την απόδοση των προικώων από τις υπανδρες γυναίκες, υπενθύμισε στην εκκαλούσα το νόμιμο δικαίωμά της *"νά συντρέξη εις τὸ κριτήριον τῆς πρώτης ἀγωγῆς με τοὺς μεθοδικοὺς τρόπους διὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς προικὸς τῆς"* (στιχ. 33-37). Ποιοί ἦσαν οι "μεθοδικοί τρόποι" για τη διεκδίκηση των προικώων, κατά τον βενετικό νόμο του έτους 1553, δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω. Σύμφωνα πάντως με την Πολιτική Δικονομία του Ιονίου Κράτους, ο σύζυγος μπορούσε να χορηγήσει στη σύζυγο ειδική άδεια για να παρασταθεί στο δικαστήριο, η οποία έπρεπε να περιβληθεί το κύρος επισήμου πράξεως. Εάν ο σύζυγος αρνιόταν να χορηγήσει την ειδική αυτή άδεια, η

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

251. Η προίκα, σε όλη την περίοδο της ανεξαρτησίας, συνιστάτο κατ' αρχήν με γαμικό συμβόλαιο, το οποίο αποτελούσε απόδειξη για τη σύστασή της, μη επιτρεπομένης ανταποδείξεως (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 27). Σύμφωνα με τον "κοινοτικό" νόμο της 26/4/1690 τα προικώα συμβόλαια έπρεπε να συντάσσονται ενώπιον συμβολαιογράφων ή, εάν συντάσσονταν με ιδιωτικά έγγραφα, να καταχωρούνται εντός έξι μηνών σε συμβολαιογραφικές πράξεις. Η προθεσμία καταχώρισης των ιδιωτικών γαμικών συμβολαίων περιορίσθηκε με τη διάταξη του άρθρου 448 της Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1825 σε έξι ημέρες ενώ με τον κοινοβουλευτικό νόμο της 27/5/1828 επιβάλλετο στους συμβολαιογράφους το καθήκον να εγγράφουν αυτεπάγγελτα τα γαμικά συμβόλαια προκειμένου να λαμβάνει έναρξη η γενική, νόμιμος, προνομιούχος και σιωπηρά υποθήκη της γυναίκας επί των κτημάτων του συζύγου, η οποία, κατά τη νομολογία των δικαστηρίων, ίσχυε από της καταχωρίσεως του γαμικού συμβολαίου σε συμβολαιογραφική πράξη (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 38-39). Ανάλογη και η διάταξη του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα του 1841, η οποία βασίσθηκε στην υπ' αριθ. 1394 διάταξη του γαλλικού Code Civil του έτους 1807, σύμφωνα με την οποία το γαμικό συμβόλαιο, επί ποινή ακυρότητας, πρέπει να συντάσσεται ενώπιον συμβολαιογράφου (ΙΠΚ, Τίτλος Ε', Κεφ. Α', § 1309).

252. Ο συγκεκριμένος νόμος πιθανόν εντάσσεται στις μεταρρυθμίσεις που επέφερε στη συλλογή των Ενετικών Στατούτων ο δούκας Μαρκαντώνιος Τρεβιζάς κατά τη διάρκεια των ετών 1553-1560 (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 9-12) ή των *Correzioni* που επιχειρήθηκαν μεταξύ των ετών 1487-1677 (F l o g a i t i s, *Système Venitien*, σ. 26).

σύζυγος μπορούσε να απευθυνθεί με αναφορά της²⁵³ στο μονομελές πρωτοδικείο προκειμένου να λάβει δικαστική άδεια προς τούτο²⁵⁴.

Στην προαναφερθείσα υπόθεση το γεγονός ότι επρόκειτο περί προικώας περιουσίας της εκκαλούσης τονίζεται ιδιαίτερα στο σκεπτικό της αποφάσεως προφανώς σε αντιδιαστολή με όσα ίσχυαν επί εξωπροίκου περιουσίας των γυναικών ή "παράφερων" (κατά την ελληνική νομική ορολογία), δηλαδή για την περιουσία εκείνη η οποία δεν είχε συσταθεί ως προίκα ή είχε αποκτηθεί από τη γυναίκα κατά τη διάρκεια του γάμου από οποιαδήποτε αιτία²⁵⁵. Και τούτο διότι, σύμφωνα με το ενετικό δίκαιο, η σύζυγος είχε πλήρη ελευθερία διαθέσεως των παραφέρων ή εξωπροίκων που δεν είχαν παραδοθεί στον σύζυγο²⁵⁶ πιθανόν κατόπιν χορηγήσεως ειδικής αδείας απ' αυτόν²⁵⁷. Για τον λόγο άλλωστε αυτό, σε δικαστική υπόθεση η οποία εκδικάσθηκε από το εφετείο Πάργας το έτος 1803²⁵⁸, η εκκαλούσα επικαλείται το γεγονός ότι τα χρήματα με τα οποία προτίθεται να εξαγοράσει εκποιηθέν πατρικό της ακίνητο (ασκώντας δικαίωμα προτιμήσεως) προέρχονται από "*κεράσματα έδικούς εις φιλονάδες κατά την συνήθειαν εκείνης τής πολιτείας*" (στιχ. 17).

Το γενικότερο πάντως ζήτημα της νομίμου αντιπροσωπεύσεως της γυναίκας σε

253. Δηλαδή με αίτησή της που δεν περιείχε τα στοιχεία της αγωγής αλλά αποσκοπούσε μόνο στην παροχή ειδικής δικαστικής αδείας για να εγείρει αγωγή.

254. ΙΚΠΟΛΔ, Κεφ. Θ' "*Περί της διδομένης αδείας εις υπάνδρον γυναίκα*" § 578-581. Πρόκειται για τήρηση διαδικασίας αντίστοιχης με εκείνη που όριζε ο γαλλικός δικονομικός Κώδικας (άρθρα 861-864).

255. Κατά τα ισχύοντα στο ρωμαϊκό δίκαιο τα παράφερνα εισφέρονταν επί ελευθέρου γάμου από τη γυναίκα και τίθενταν κάτω από τη διαχείριση του άνδρα, για τον σκοπό δε αυτό καταγράφονταν και διατιμούνταν (C. 5, 14, 8· C. 5, 14, 11· Νεαρές Ιουστινιανού, έκδ. R. Schoell-G. Kroll, Berolini 1895 (στη συνέχεια: Ν.) 97, 5· πρβλ. Γ. Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου ως εισαγωγή εις το ισχύον εν Ελλάδι Αστικόν Δίκαιον και εις τον Αστικόν Κώδικα, Αθήναι 1944, τ. 2, § 129, IX, σ. 1093-1096 (στη συνέχεια: Εισηγήσεις)· Δ. Γ κ ό φ α, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου, Β/Γ έκδοση, II, Αθήνα-Κομοτηνή 1989, § 57 V, σ. 110.

256. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 28. Ομοίως, και κατά τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα, η γυναίκα, εάν δεν υπάρχει αντίθετη συμφωνία, διαχειριζόταν ελεύθερα και ενέμετο τα "παράφερνα" (ΙΠΚ, άρθρα 1378, 1379, 1380).

257. Σύμφωνα με τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα, η γυναίκα δεν μπορούσε να απαλλοτριώσει τα "παράφερνα" ή να παρασταθεί στο δικαστήριο σε δίκες που τα αφορούσαν χωρίς την άδεια του συζύγου ή, αν αυτός την αρνείτο, χωρίς την άδεια του δικαστηρίου. Επί πλέον δε απαιτείτο η χορήγηση ειδικής αδείας για την παράσταση στην πρωτόδικο, στην έκκλητο δίκη ή στη δίκη ενώπιον του Ανωτάτου Συμβουλίου (ΙΠΚ, άρθρα 189, 1378, 1379, 1380).

258. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3· για την απόφαση αυτή βλ. επίσης §§ XIII, Β και XIV, Α, I και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 128-130.

δίκες που αφορούσαν την οικογενειακή της περιουσία φαίνεται ότι απασχόλησε το δικαστήριο στην υπόθεση αυτή όπου ο εκπρόσωπος των εφεσιβλήτων (Σ. Φιλόπουλος), προκειμένου να επιτύχει την απόρριψη του ασκηθέντος ενδίκου μέσου ως απαραδέκτου λόγω ελλείψεως νομίμου αντιπροσωπεύσεως της αντιδίκου του (στιχ. 60-61, "ἐπειδὴ εἶναι ὑποκείμενη εἰς τὸν ἄνδρα καὶ δὲν ἔχει δημηγορίαν νομοθετισμένη")²⁵⁹, χρησιμοποιεί, μεταξύ άλλων, και το νομικό επιχείρημα ότι δεν έχει επέλθει δικαστική εξασφάλιση της προίκας της δια του αποχωρισμού της περιουσίας από την περιουσία του συζύγου ("ἀσυκουρατζίον τῆς προικός της, ὡς ὁ νόμος διορίζει διὰ ὅλα τὰ ἄδικα καὶ ἄνομα ζητήματα τῆς ἄνωθεν γυναικὸς Μαρίας", στιχ. 61-62). Και τούτο διότι, κατά το ενετικό δίκαιο, η δικαστική εξασφάλιση της προίκας επέτρεπε στη γυναίκα να αναλάβει τη διαχείριση της προικῶας της περιουσίας και κατά συνέπεια να διεξάγει η ίδια τις δίκες που αφορούσαν τα προικῶα χωρίς τη μεσολάβηση του συζύγου ως νομίμου αντιπροσώπου. Σύμφωνα ειδικότερα με τις διατάξεις του ενετικού δικαίου η εξασφάλιση ("ἀσυκουρατζίον") της προίκας επιβάλλετο κατόπιν αιτήσεως της γυναίκας εάν ο άνδρας της την κακομεταχειριζόταν ή έτεινε σε κατάσταση απορίας ή καθίστατο κατὰ χρεως ή φυλακιζόταν λόγω χρεῶν²⁶⁰. Η εξασφάλιση επήρχετο με ανάλογο χρεώσιμό των κτημάτων του συζύγου, κατ' αρχήν των κινητῶν και στη συνέχεια των αγροτικῶν και αστικῶν ακινήτων. Εάν τα ακίνητα αυτά δεν επαρκούσαν μπορούσαν να αποσπασθῶν ακόμα και τα προικῶα ακίνητα που είχαν απαλλοτριωθῇ από τον άνδρα μετά την παραλαβή της προίκας, αρχῆς γενομένης από τις αρχαιότερες απαλλοτριώσεις. Εάν τέλος και αυτά δεν επαρκούσαν μπορούσαν να αποσπασθῶν και καταπιστευματικά κτήματα των ανιόντων του συζύγου. Τα χωρισθέντα κτήματα η γυναίκα κατείχε πλέον, όχι ως κυρία ή επικαρπώτρια, αλλά μόνον για λόγους ασφαλείας της προικῶας της περιουσίας πράγμα που σήμαινε ότι μπορούσε μόνον να λαμβάνει τους καρπούς για να συντηρεῖ τον εαυτό της και την οικογένειά της. Επί των κτημάτων αυτῶν μπορούσαν να εγείρουν δικαίωμα προτιμήσεως όχι μόνον οι πιστωτές του συζύγου αλλά επίσης, προκειμένου περί ακινήτων, οι συγγενεῖς και οι συνορίτες με αντάλλαγμα

259. Πρβλ. ΙΠΚ, άρθρο 188.

260. Η ανάληψη της διοικήσεως και επικαρπίας των προικῶων από τη γυναίκα σε περίπτωση απορίας του συζύγου ίσχυε και στο ρωμαϊκό δίκαιο (Π ε τ ρ ο π ο ὕ λ ο υ, Εισηγήσεις, τ. 2, § 129, σ. 1093). Η δια του χωρισμού της προίκας εξασφάλιση της γυναίκας σε περιπτώσεις εγκαταλείψεως της από τον σύζυγο ή κακῆς οικονομικῆς του καταστάσεως μαρτυρεῖται επίσης και στις βυζαντινές πηγές καθώς και στη νομολογία των εκκλησιαστικῶν δικαστηρίων της μεταβυζαντινῆς περιόδου, αν και η αφαίρεση της διαχειριστικῆς εξουσίας των προικῶων από τον άνδρα στις περιπτώσεις αυτές δεν προκύπτει με σαφήνεια. Για το ζήτημα βλ. Παπαγιάννη, Νομολογία II, σημ. 68-71 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

την καταβολή στη σύζυγο των νομίμων τόκων επί της αξίας των κτημάτων ή όλου του κεφαλαίου σε περίπτωση λύσεως του γάμου καθώς και με παράλληλη εγγραφή υποθήκης επί των κτημάτων του προτιμηθέντος προς εξασφάλιση των αξιώσεων της γυναίκας²⁶¹. Κατά τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα η "εξασφάλιση της προίκας" αποτελούσε επίσης μέσον προστασίας της γυναίκας για τις περιπτώσεις "ἀταξίας τῶν ὑποθέσεων τοῦ ἀνδρός" ή της "πρὸς ἀπορίαν τάσεώς του" και επήρχετο, κατόπιν σχετικής αιτήσεώς της, με τελεσίδικη δικαστική απόφαση²⁶². Η δικαστική εξασφάλιση της προίκας επέτρεπε στην γυναίκα να αναλάβει τη διαχείριση της προικώας περιουσίας της και συνεπώς να διεξάγει η ίδια τις δίκες που αφορούσαν τα προικώα χωρίς πλέον τη μεσολάβηση του συζύγου ως νομίμου αντιπροσώπου²⁶³. Για την έγερση της σχετικής αγωγής προς εξασφάλιση των προικῶν από τη γυναίκα δεν ήταν αναγκαία η άδεια του συζύγου²⁶⁴. Το γεγονός λοιπόν ότι στην εκδικαζόμενη υπόθεση το σχετικό ένδικο μέσο που άσκησε η προσφεύγουσα δεν απέβλεπε στην εξασφάλιση της προίκας αποτέλεσε ένα πρόσθετο επιχείρημα του αντιδίκου της για να αποκλείσει κάθε δυνατότητά της να παρίσταται η ίδια στο δικαστήριο, χωρίς τη νόμιμη αντιπροσώπευση του συζύγου της. Το δεύτεροβάθμιο δικαστήριο αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς του εφεσιβλήτου και απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη, επικυρώνοντας την πρωτόδικη απόφαση.

261. Μανιάν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 29. Για την ύπαρξη ανάλογης διαδικασίας προστασίας των προικῶν (αναγνώριση δικαιώματος προστασίας ακεραίας της προικῶας περιουσίας της γυναίκας καθώς και των δια προικῶν χρημάτων αποκτηθέντων από την περιουσία του άνδρα) στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο, στο τοπικό δίκαιο της Αιγύπτου όπως είχε διαμορφωθεί κατά την ελληνιστική περίοδο, καθώς και στο δίκαιο της Ισαυρικής Εκλογής βλ. Γ. Μαριδάκη, Το Αστικόν Δίκαιον εν ταις Νεαραῖς των Βυζαντινῶν Αυτοκρατόρων, Αθήναι 1922, §§ 31, σ. 167 σημ. 4, σ. 170, 173 (στη συνέχεια: Αστικόν Δίκαιον). Εκλογή των νόμων..., έκδ. H. Von L. Burgmann, Ecloga. Das Gesetzbuch Leons III. und Konstantinos' V., [Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. 10], Frankfurt am Main 1983, 3.2(στη συνέχεια: E.). Πρβλ. ωστόσο και τον σκεπτικισμό για την αναγνώριση του ευεργετήματος χωρισμού της προίκας κατά το αττικό δίκαιο που εκφράζει ο Π. Δημάκης (Δημάκης, Ο θεσμός της προικός, σ. 196-197).

262. ΙΠΚ, Κεφ. Δ', άρθρα 1353-1361.

263. Πρβλ. Μιλτ. Μπατιστάτου, "Ο θεσμός της προίκας στον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα", στο τόμο "Ιόνιο Κράτος (1815-1864)", Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας (Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), Κέντρο Μελετών Ιονίου, Αθήνα 1997, σ. 311 σημ. 1 όπου μεταξύ των σημαντικών διατάξεων για την προίκα που ίσχυσαν πριν από τον ΙΠΚ αναφέρεται και η Organizzazione generale provvisoria di tutte le cotti ossia tribunali superiori ed ordinari di giustizia entro il dominio degli stati uniti delle isole ionie e loro dipendenze του 1819, άρθρα 426-432 ("delle assicurazioni e pagamenti di dote"). Πρβλ. επίσης ΙΚΠολΔ, Τίτλος Δ', Κεφ. Β', άρθρο 488 επ.

264. ΙΠΚ, άρθρο 191 § 2.

2. Η διαμόρφωση της "Πολιτείας" ή του "Κοινού" ως νομικού προσώπου στην περιοχή των Επτανήσων και της "συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" κατά την εξεταζόμενη περίοδο και της συναφούς εκπροσωπήσεώς της, δια των πράξεων και ενεργειών των εκάστοτε αρμοδίων διοικητικών οργάνων, αποτελούν ζητήματα τα οποία θέτει προς διερεύνηση κάποια υπόθεση που εκδικάζεται ενώπιον του Εφετείου Πάργας το έτος 1805²⁶⁵. Στην εκδικαζόμενη υπόθεση, η οποία αφορά αντιδικία μεταξύ της Πολιτείας Πάργας και κατοίκου της πόλεως σχετικά με την παραχώρηση δουλείας διόδου επί παραλιακού του ακινήτου, οι Πρόεδροι της Πολιτείας Πάργας, Α. Βρανάς, Δ. Δεσύλας, Γ. Στανέλος και Γ. Βασιλάς αντιπροσωπεύουν στο δικαστήριο την Πολιτεία η οποία συνεπώς εμφανίζεται ως ολότητα διαθέτουσα νομική προσωπικότητα που ενεργεί προς το συμφέρον του συνόλου των κατοίκων της²⁶⁶. Ανάλογες αντιλήψεις περί του ρόλου της Πολιτείας ως οιονεί "νομικής προσωπικότητας" ενεργούσης συλλογικές πράξεις στο όνομα των κατοίκων αυτής²⁶⁷ μέσω των νομίμως εκλεγέντων ως αντιπροσώπων της, θα πρέπει να ίσχυαν και στη Πολιτεία Πρεβέζης όπου η αντιπροσωπευτική αρμοδιότητα των Προέδρων της Πολιτείας, όσον αφορά ειδικότερα στις νομικές υποθέσεις της πόλεως, προβλέφθηκε ρητά με το ψήφισμα της 23ης Μαρτίου 1802. Στο ψήφισμα ορίζονται συγκεκριμένα τα ακόλουθα: "Νά μὴν ἡμποροῦν καὶ ἔχουν καμμίαν ἐξουσίαν οἱ κατὰ καιρὸν πρόεδροι νὰ ἀπεφασίζουσιν μόνοι τους, καὶ νὰ δίδουν τόσον λεγόντες, ὡσάν καὶ διὰ γράμματος μαρτυροῦσαν ἀποβλέπουσα ὑποθέσειν τῆς πολιτείας, οἷτε νὰ γράφουν εἰς ἐξουσιαστὰς καὶ αἰθεντάδες καὶ νὰ πραγματεύονται ὑποθέσεις τῆς κοινότητος ἔξω ἀπὸ νομικά τακτικά γράμματα τῆς κρήσεως ἐξ ἀναζητήσεως τῶν περὶ τῶν" ²⁶⁸.

265. Καραμούλα – Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 12 της 12/7/1805. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης § VIII, Β καθώς και αναλυτικότερα Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Σχολιασμός, σ. 139-141.

266. Για το ζήτημα της νομικής προσωπικότητας των "κοινών" στην περιοχή του ελλαδικού χώρου κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο βλ. Γ. Πετροπούλου, Νομικά έγγραφα Σίφνου της συλλογής Γ. Μαριδάκη (1684-1835) μετά συμβολών εις την έρευναν του μεταβυζαντινού δικαίου, *Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας*, τ. Γ', τευχ. Ι, Αθήναι 1956, σ. 58 επ. (στη συνέχεια: Σίφνος)· Μ. Τουρτόγλου, "Παρατηρήσεις επί των νομικών εθίμων εξ αφορμής δύο εθίμων της Βυτίνας", *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 29-30 (1982-1983), Αθήναι 1990, σ. 30.

267. Άλλωστε η έννοια των ιταλικών civitates ως νομικών προσώπων, αν και χαλαρή σε σχέση με τα ισχύοντα στο σύγχρονο δίκαιο, δεν ήταν παντελώς άγνωστη στη μεσαιωνική Ιταλία του 11ου αιώνα. Για το ζήτημα βλ. Πετροπούλου, Σίφνος, σ. 56, 57 όπου και σχετική βιβλιογραφία.

268. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 5r.

B. Ικανότητα προς το δικολογείν

Σε όλη τη διάρκεια της ενετικής περιόδου των νησιών, ως πληρεξούσιοι των διαδίκων μπορούσαν να παρίστανται στο δικαστήριο δικηγόροι, οι λεγόμενοι "άβοκάτοι"²⁶⁹, ή "υποδικηγόροι" (intervenienti)²⁷⁰, δηλαδή πρόσωπα τα οποία βοηθούμενα από δικηγόρο αναλάμβαναν επί Ενετικής Δημοκρατίας τη διεκπεραίωση δικαστικών υποθέσεων.

Κατά την εξεταζόμενη περίοδο δεν είναι σαφές εάν οι αποκαλούμενοι ως "διαφεντευτές"²⁷¹, "πρεκουρατόροι", "ἐπίτροποι" ή "υποεπίτροποι" (αντιπροσωπεύοντες τους "γενικούς επιτρόπους" των διαδίκων)²⁷² είναι απλώς νόμιμοι αντιπρόσωποι των διαδίκων ή δικαστικοί πληρεξούσιοι έχοντες την ικανότητα προς το δικολογείν. Ωστόσο στην Πολιτεία Πρεβέζης η παράσταση των "ιντερβενιέντηδων" ως υποδικηγόρων επιχειρήθηκε να καταργηθεί με την από 24/8/1802 οδηγία της Προεδρίας Διοικήσεως Πρεβέζης προς το Δικανικό Κριτήριο της πρώτης αναφοράς Πρεβέζης με το αιτιολογικό ότι "άμαυροῦσι και περιτρέπουσι τὴν ἀλήθειαν με τὴν

269. F e r r o, Dizionario, λ. Avvocato, σ. 107· CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρο 248. Πρβλ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, έγγραφο της 12ης Δεκεμβρίου 1803 περί διορισμού αβοκάτων για να γνωμοδοτήσουν σχετικά με αιρετοκρατία, σ. 36r.

270. F e r r o, Dizionario, λ. Interveniante, σ. 133· CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρο 248. § 2. Ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804 προέβλεπε την κατάρτιση ενός ειδικού καταλόγου Intervenienti από το Δικαστικό Συμβούλιο που θα συγκαλείτο τον Απρίλιο του έτους 1805. Οι αιλλόντες να συμπεριληφθούν στον κατάλογο αυτό ως "ιντερβενιέντηδες" θα έπρεπε να μετέχοντα κατά τον χρόνο καταρτίσεως του καταλόγου, το επάγγελμα αυτό με χρηστότητα, να έχουν επαρκή νομική ικανότητα και να έχουν συμπληρώσει το 21ο έτος της ηλικίας τους. Όσοι πάλι επιθυμούσαν να συμπεριληφθούν στον κατάλογο των Intervenienti που θα καταρτιζόταν κατά τη σύγκληση του Δικαστικού Συμβουλίου του έτους 1807 θα έπρεπε να προσκομίσουν βεβαίωση από την οποία θα έπρεπε να προκύπτει η επαρκής γνώση της θεωρίας του νόμου καθώς και της δικαστηριακής πρακτικής που θα είχε αποκτηθεί κατά την τριετή (τουλάχιστον) πρακτική άσκηση του επαγγέλματος. Οι ενδιαφερόμενοι θα γίνονταν δεκτοί μετά από ειδική εξέταση στην εφαρμογή του Κώδικα της Πολιτικής Δικονομίας (CPC 1804, Tit. XIV, άρθρο 492, 493). Για την εφαρμογή ανάλογης διαδικασίας επί ενετοκρατίας βλ. Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική κατάστασις, σ. 230· Χ ι ώ τ ο υ , Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 511· για τη διατήρηση του θεσμού των υποδικηγόρων στην περιοχή της Επτανήσου με το Νόμο PN' της 20ης/1/1866 μετά την ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα βλ. Ο ι κ ο ν ο μ ί δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Α', §18 σημ. 2.

271. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 9, 11.

272. Παράσταση δι' "επιτρόπων" βλ. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α - Π α π α ρ ρ ή γ α – Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 15, ενώ παράσταση δι' "υποεπιτρόπων" έχουμε στις δικαστικές αποφάσεις του εφετείου Πάργας με αριθ. 4, 14.

των σοφισμάτων τους περίπλεξιν"²⁷³. Η οδηγία ωστόσο αυτή δεν γνωρίζω εάν εφαρμόσθηκε τελικώς στην πόλη της Πρέβεζας ούτε και στις άλλες δύο πόλεις της "συμπολιτείας".

Χ. ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ

Σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας που ακολουθείτο ενώπιον των αστικών δικαστηρίων των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" γινόταν απόλυτα σεβαστό το δικαίωμα της προηγούμενης δικαστικής ακρόασης και προστασίας των ενδιαφερομένων μερών, δηλαδή η δυνατότητά τους να θέσουν υπ' όψει του δικαστηρίου, πριν από οποιαδήποτε δεσμευτική ενέργειά του, τα κρίσιμα πραγματικά γεγονότα και τα αντίστοιχα αποδεικτικά μέσα και να αποκρούσουν τους ισχυρισμούς και τα αποδεικτικά μέσα του αντιδίκου²⁷⁴. Παρατηρείται επίσης ότι το ατομικό δικαίωμα των διαδίκων για δικαστική ακρόαση ενισχύεται ακόμα περισσότερο από τη δυνατότητα που έχουν να προσφύγουν και σε εξω-δικαστικά όργανα, όπως το τοπικό κονκλάβε, οι διοικητικές αρχές των Ιονίων Νήσων (αν είναι κάτοικοι της Επτανήσου Πολιτείας), ο πρόξενος της Ρωσίας (αν είναι Ρώσοι υπήκοοι), ή ακόμα ο βοεβόδας ή διάφοροι άλλοι τούρκοι αξιωματούχοι. Επιπλέον την ευνοϊκή μεσολάβησή τους στην επίδικη διαφορά²⁷⁵. Η κατάχρηση ωστόσο της δυνατότητας προσφυγής στα όργανα αυτά κατά των αποφάσεων των δικαστηρίων θεωρήθηκε άτοπη και για τον λόγο αυτό το έτος 1806 η Προεδρία της Διοικήσεως Πρέβεζας απευθυνόμενη στην ολομέλεια του κονκλάβε²⁷⁶ προτείνει να ψηφισθεί διάταξη με την οποία θα ορισθεί η υποχρεωτική προκαταβολή χρηματικού ποσού (40 ταλαίων) στο δημόσιο ταμείο από κάθε διάδικο που κάνει χρήση της δυνατότητας αυτής²⁷⁷. Παράλληλα, παρείχετο στους

273. Με την οδηγία αυτή ορίσθηκε επίσης ότι στο εξής οι διάδικοι θα παρίστανταν αυτοπροσώπως στα δικαστήρια εκθέτοντας τα νομικά τους επιχειρήματα σε διεξοδικές εκθέσεις ("έστέζες" ή "άλεγατζιόνες"). Για το ζήτημα βλ. επίσης Γ ε ω ρ γ ί τ σ η, Συμπολιτεία, σ. 829· Β ρ έ κ ο σ η, Συνθήκη, σ. 290· Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 18γ.

274. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/5/1802, φ. 1ν όπου σε υπόθεση που αφορά στην επιστροφή των ρούχων που δόθηκαν επ' ευκαιρία αρραβώνος στον δωρητή (πατέρα του μέλλοντος γαμπρού) λόγω θανάτου της μνηστής αναφέρεται ότι: "έκρίναμεν εύλογοφανές διά νά μὴν ἀπεφασισθῇ ἀναπωλόγητος (ο Γιάννης Καντάς, πατέρας του μέλλοντος γαμπρού), νά κραχθῇ αὐτὴ ἡ γυνή (η γυναίκα με την οποία αυτός απέστειλε τα ρούχα στην μέλλουσα μνηστή) κατέμπροσθέν της καὶ νά ὁμολογήσῃ μὲ ὄρκον της".

275. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/8/1802, φ. 13ν κ. ά. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα πιο πάνω § VI.

276. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 27/2/1806, φ. 17γ.

277. Άλλωστε σύμφωνα με το ιταλικό δικονομικό δίκαιο ο εκκαλὼν δικαστική απόφαση ὀφείλε να παρᾶσχει εγγύηση η οποία ανήρχετο στο 1/10 του επιδίκου ποσού, ενώ οι

διαδίκους η δυνατότητα επαναλήψεως της δίκης, κυρίως σε περιπτώσεις προφανών δικονομικών παραβάσεων²⁷⁸.

Όπως προκύπτει από πλήθος εγγράφων, οι δικαστές δεν έκαναν διακρίσεις ανάμεσα στους διαδίκους αλλά εφαρμόζαν εξ ίσου τους δικονομικούς κανόνες²⁷⁹, ανεξάρτητα από την υπηκοότητα ή την κοινωνική τάξη. Στις περιπτώσεις μάλιστα όπου ως διάδικοι παρίστανται υπήκοοι της Επτανήσου Πολιτείας ή άλλοι ξένοι υπήκοοι²⁸⁰, ή όταν ο ένας των διαδίκων σαφώς υπερέχει λόγω του φύλου, της ηλικίας του²⁸¹, της κοινωνικής θέσεως ή της οικονομικής καταστάσεως από τον άλλο (γυναίκες σε κατάσταση χηρείας, ανήλικοι, άποροι)²⁸², τα δικαστικά όργανα μεριμνούν ώστε τα σχετικά διαδικαστικά έγγραφα να διαβιβάζονται εγκαίρως και η όλη διαδικασία να είναι σύντομη και να προσαρμόζεται στις ανάγκες του ασθενεστέρου μέρους²⁸³.

Αντικείμενο της δικαστικής προστασίας ήταν όχι μόνο η διάγνωση, αλλά και η εξασφάλιση και η αναγκαστική εκτέλεση για την ικανοποίηση του κρίσιμου δικαιώματος²⁸⁴, ενώ εξ άλλου απαντώνται και περιπτώσεις όπου το δικαστήριο επιβάλλει

οφειλέτες του δημοσίου, κατά την ενετική δικονομία, δεν μπορούσαν να εφεσιβάλουν την πρωτόδικη απόφαση αν δεν κατέθεταν τα οφειλόμενα. Για το ζήτημα αυτό με αφορμή σχετικό αίτημα των εφεσιβλήτων σε δικαστική υπόθεση που απασχολεί τον Αντέπαρχο Σίφνου και Σερίφου το έτος 1823 βλ. Πετροπούλου, Σίφνος, σ. 161 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές.

278. Βλ. κυρίως Καραμούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 4, στιχ. 11, "ὅσον καὶ ἄττου γενομένου ἀπὸ τὸν ἴδιον Σύλλογον διὰ τὸ ριασκόλτο" και πιο κάτω στιχ. 21 επ., "ἐδεκρετάρισε νὰ τραπαρῶσῃ νεωστὶ ἢ διαφορὰ τῶν μερῶν ἢ κακὰ διακριμένη μὲ τὴν πλέον ἄτακτον, ἄδικον και σουλφούρεα ἀπόφασιν τῶν προκατόχων τους", αριθ. 10, στιχ. 35 επ., "νὰ ξαναγυρίσουν ἰν πρόστινο εἰς τὸν πρῶτον φόρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς πολιτείας εἰς τὸν ὁποῖον νὰ φερθοῦν νομίμως μὲ τὴν τάξιν καὶ ρίγολα..."

279. Για την επίδραση της αρχής της ισότητας των γαλλικών διακηρύξεων στη διαδικασία των δικών βλ. G. Michalides - Nouras, "L' influence des idées de la Révolution Francaise sur le droit privé hellénique", *Centre de Recherches Neohelléniques, Actes du IIIe Colloque d' Histoire (Athènes 14-17 Octobre 1987)*, στον τόμο "La Révolution Francaise et l' Hellénisme moderne", Athènes 1989, σ. 356.

280. Βλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/6/1802, φ. 3r.

281. Βλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 1/7/1802, φ. 6v, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 11r-v, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r, έγγραφο της 11/11/1802, φ. 27r-v.

282. Βλ. Καραμούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 9. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 4/8/1802, φ. 14r και ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 46v.

283. Βλ. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 21/11/1804, φ. 49v, έγγραφο της 5/11/1804, φ. 16r κ. ά.

284. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 22/8/1802, φ. 17r, έγγραφο της 24/8/1802, φ. 17v ("πράξεις ἀμαχεύματος καὶ τῆς πληρωμῆς").

την προσωρινή προστασία των δικαιωμάτων του ενδιαφερομένου με τη μορφή ασφαλιστικών μέτρων²⁸⁵.

Το αντικείμενο της δικαστικής προστασίας προσδιοριζόταν αποκλειστικά από τον ενδιαφερόμενο διάδικο με την υποβολή του ενδίκου μέσου της εφέσεως. Ίσχυε συνεπώς το σύστημα της ελεύθερης διάθεσης του αντικειμένου της δικαστικής προστασίας, σύμφωνα με το οποίο το δευτεροβάθμιο δικαστήριο δεν είχε εξουσία να εξαφανίσει την προσβαλλομένη απόφαση για άλλους λόγους από εκείνους που είχε προβάλει ο εκκαλών ενώ εξ άλλου οι διάδικοι είχαν τη δυνατότητα να συμβιβαστούν ή να ζητήσουν τη διαιτητική επίλυση της διαφοράς τους²⁸⁶. Κατά τα άλλα πάντως εφαρμοζόταν αυστηρά η αρχή του αναφαίρετου νομίμου δικαστή²⁸⁷, ως νόμιμος δε δικαστής θεωρείτο το δικαστήριο που κατά τους ορισμούς της συνθήκης της Πρέβεζας (*"συστατικόν Πιάνο"*) είχε την αρμοδιότητα να δικάσει την υπόθεση. Συνέπεια τούτο ήταν ότι το απαράδεκτο, η έλλειψη δηλαδή διαδικαστικών προϋποθέσεων του ενδίκου μέσου, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η (λειτουργική, υλική και τοπική) αρμοδιότητα του δικαστηρίου, εξεταζόταν αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο²⁸⁸. Όπως επίσης προκύπτει από το προτεινόμενο εγγράφου της Διοικήσεως

285. Βλ. Καραμπούλα-Παπαρθήγα-Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 12, στίχ. 9 επ. *"να ήλληλίσουν την σοσπειζιόν ήτοι κταύροι όπου εξ αναγκησεως των ευγενεστάτων κυρίων προέδρων της κοινοτήτος έγινε την έχθες ημέραν εναντίον του αυτού Δ. ..."*. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r, *"να σοσπενδερεστή έως τόσον κάθε προσεκουντζήν εις τὰ αὐτὰ ἄττα έως να γνωρεστή εἰν νομίμως ἢ ἀνόμως ἔγιναν εἰς προφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐνοῦ καὶ τοῦ ἄλλου μέρους"*. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 14/8/1802, φ. 15v, *"διὰ να προσασφαλῆσῃ τὸ ὅσον κατὰ δικαίωμα φύσεως τοῦ ἀνοίκει, καὶ να ἔχουν ἐπομένως τόπον αἱ πράξεις τῆς δικαιοσύνης, ἔχει χρεια να καταγραφῇ καὶ εἰσέπειτα να σφραγισθῇ τὸ πρᾶγμα τῆς θείας του..."*, έγγραφο της 6/9/1802, φ. 20r (*"τοῦ ἐσεκβεστράρησε μερικὰ δύκτυα καινούρια, εἰς καιρον ὅπου ἐπικαλέσθη τὴν δικαιοσύνην"*), έγγραφο της 28/7/1802, φ. 22r (*"ὅπου ἐνὸς ὅπου ἔχει κτήματα καὶ ὑποστατικά, σεκβέστρα δὲν τοῦ γίνονται"*).

286. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/8/1802, φ. 14v.

287. Η αρχή αυτή διακηρύσσεται επίσης στο Σύνταγμα της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1803 (Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', άρθρο ρμγ') καθώς και στην εισηγητική έκθεση-αναφορά που υπέβαλε ο συντάκτης του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας του έτους 1804 της Επτανήσου Πολιτείας Κόντε Giovanni Sicouro προς την Επτανησιακή Γερουσία (CPC 1804, Αναφορά, σ. IV) καθώς και στις γενικές διατάξεις του εν λόγω Κώδικα (Disposizioni Generali, άρθρο 2). Συνακόλουθη είναι και η απαγόρευση (που καθιέρωνε επίσης το συγκεκριμένο άρθρο) της συστάσεως εκτάκτων δικαστηρίων ή ειδικών επιτροπών, εκτός από τις περιπτώσεις που ορίζει ο νόμος, καθώς και της υπαγωγής υποθέσεων σε αιρετοκρισία χωρίς την αυθόρμητη συγκατάθεση των μερών (εξαιρουμένων των αστικών διαφορών μεταξύ συγγενών που υποχρεωτικά παραπέμπονται σε διαιτησία).

288. Βλ. σχετικά Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 3/2/1805, φ. 1v και έγ-

Πρεβέζης του έτους 1804, ως προς τους δικαστές, ίσχυε η αρχή της αμεροληψίας και συνεπώς αυτοί εξαιρούνταν υποχρεωτικώς από την κρίση υποθέσεως στις περιπτώσεις όπου "μεσολάβιζαν τὰ αἷτια ὅπου διόριζε" ο σχετικός δικονομικός κανόνας²⁸⁹. Κατά την πρόταση μάλιστα που υπέβαλε στις 17/12/1804 στο κονκλάβε Πρε-

γραφο της 4/12/1805, φ. 2ν. Όπως αναφέρουν τα συγκεκριμένα έγγραφα οι Αλεξανδρής Τζαλαμπάς και Διαμαντής Κεχράς άσκησαν έφεση κατά της πράξεως του Γενικού Συμβουλίου Πρεβέζης με την οποία εξελέγησαν ως κονκλαβίστες οι Νικόλαος Ρέτζος, Ιωάννης Βλαχοϊωαννόπουλος και Γεώργιος Ρέτζος. Το δικόγραφο της εφέσεως ανέφερε ως αρμόδιο για να εκδικάσει την υπόθεση το κονκλάβε της Πάργας και κατ' αυτό τον τρόπο παραβίασε τη θεμελιώδη αρχή του πρώτου άρθρου της συνθήκης περί αυτοδιοικήσεως των τριών πόλεων της "συμπολιτείας" με βάση την οποία η εκλογή των τοπικών αρχών αποτελούσε αποκλειστικό δικαίωμα του Συμβουλίου κάθε πόλεως (για το ζήτημα πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 419-420). Καυτηριάζοντας το γεγονός αυτό, ως "σκανταλοποιόν, ὀλέθριον ὄργανον, πρόξενον φθοροποιῶν ἀποτελεσμάτων", η διοίκηση Πρεβέζης θέτει σε ψηφοφορία το ζήτημα εάν η εν λόγω έφεση, η οποία είναι ολωσδιόλου απαράδεκτη διότι "ἀπελάρη ἐκλεγμένον ἀξίωμα εἰς ἄλλην ξένην ἐξουσίαν", θα πρέπει να απορριφθεί ή να εξετασθεί από το κονκλάβε Πρεβέζης και όχι από το κονκλάβε Πάργας ενώπιον του οποίου παρανόμως εκκρεμοδικεί. Κατά τη συνεδρία της 3/12/1805 το κονκλάβε Πρεβέζης αποφάσισε με ψήφους 10 προς 1 να εξετάσει την επομένη ημέρα τη νομική βασιμότητα της εφέσεως. Κατά την εκδίκαση όμως της εφέσεως στις 4/12/1805, οι εκκαλούντες δεν προσπάθησαν ενώπιον του κονκλάβε. Κατόπιν της ερησιότητας αυτής, η οποία μάλιστα θεωρήθηκε ως ενδεικτική των δολίων προθέσεων των εκκαλούντων, το κονκλάβε Πρεβέζης απέρριψε την έφεση και απέστειλε επιστολή προς τον Αμπτουλάχ Μπέη προκειμένου αυτός, ως τοπική αρχή της περιοχής, να επικυρώσει την εκλογή στο αξίωμα του κονκλαβίστα των εφεσθέντων και να κοινοποιήσει την απόφαση του κονκλάβε στη διοίκηση της Πάργας. Βλ. επίσης Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r, όπου αναφέρεται, "διὰ τοῦτο τὸ ἐκλαμπρον κονκλάβε δίδη ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ εὐγενοῦς συλόγου νά γνωρίσῃ ντελμιπερατιβαμένται εάν νομίμως ἢ ἀνόμως ἐγιναν τὰ αὐτὰ ἄττα καὶ μετὴν ἐξουσίαν τοῦ κρητηρίου τους καὶ μετ' ἐκείνην ὅπου τοὺς δίδη τὸ κονκλάβε νά εἰσεέλθουν ἐξ ὀφίτζιο εἰς τὴν ἡλίωσιν ἢ εἰς τὴν κονφερματζὴν τῶν αὐτῶν ἄττων..."

289. Πρβλ. CPC 1804, Tit. II ("Delle Ricuse, ed Eccesioni"), άρθρο 29, όπου απαριθμούνται δώδεκα λόγοι εξαιρέσεως των δικαστών, σύμφωνα με τους οποίους οι δικαστές δεν μπορούσαν να κρίνουν υποθέσεις στις οποίες είχαν οποιαδήποτε ανάμιξη είτε διότι συνήργησαν με οποιαδήποτε ιδιότητα στη σύναψη νομικής πράξεως από την οποία προήλθε η αντιδικία, είτε διότι συνέταξαν το προσβαλλόμενο έγγραφο ή εξέδωσαν την προσβαλλόμενη απόφαση, είτε διότι υπάρχει σχέση συγγενείας ή αγχιστείας, φιλίας, εξαρτήσεως, ιδιαζόντων καθηκόντων με τους διαδίκους κ.λπ. Βλ. σχετικά Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 20/11/1804, φ. 17r, όπου ο ηττηθείς πρωτοδίκως διάδικος (Κιτζίλης) αρνείται να συμμορφωθεί προς την επιταγή εκτελέσεως επικαλούμενος λόγους εξαιρέσεως των κριτών οι οποίοι πρωτοδίκως δίκασαν την υπόθεση ("ἐπρόσφερεν ὅτι ἡ ἀπόφασις ἐγινε μετ' ἀταξιάν, καὶ κατάχρησιν, καὶ μεταξὺ εἰς τὰ ἄλλα, ἐπρόσθεσεν ὅτι ὁ εἷς ἐκ τῶν κριτῶν ἦτον σύντροφος εἰς ἐκείνην τὴν πραγματείαν τοῦ Σωτηράκη καὶ ὁ δεῦτερος ἦτον πρόεδρος καὶ δὲν ἤμποροῦσε νά

βέξης το μέλος αυτού Νικόλαος Ρέντζος, η ίδια αρχή έπρεπε να εφαρμοσθεί αναλογικά και στον "Μινίστρο Καγκελάριο" του δικαστηρίου δεδομένου ότι διέθετε συμβουλευτική ψήφο και συνεπώς συγκαταλέγεται μεταξύ των ουσιωδών δικαστικών προσώπων²⁹⁰.

Η διαδικασία στο ακροατήριο όφειλε να στηρίζεται σε έγγραφη προδικασία²⁹¹ και συνεπώς οποιαδήποτε αίτηση δικαστικής προστασίας εισαγόταν σε δίκη χωρίς προδικασία, χωρίς δηλαδή να έχει κοινοποιηθεί στον αντίδικο πριν από τη συζήτηση, απορρίπτετο ως απαράδεκτη²⁹².

Για τους διαδίκους ίσχυε η αρχή της δημοσιότητας της διαδικασίας²⁹³ και συ-

κρίνη κατά την αναφοράν του").

290. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 8/6/1806, φ. 50ν, "έπρόβαλεν ότι τό άτοπον όπου έπρόβλεψεν ό νόμος νά έμποδίξη τόν κριτήν νά κρίνη όταν μεσιολαβίζουν τά αίτια όπου διορίζει, έπρεπεν νά υπόκειται και ό Καγκελάριος όπου έχει την συμβουλευτικήν ψήφον διά νά ένεργείται ό σκοπός του νόμου έντελέστατα". Η πρόταση του Νικολάου Ρέντζου, από την οποία ωστόσο δεν προκύπτει εάν η επίδικη διαφορά ήταν αστικής ή ποινικής φύσεως, έγινε δεκτή και ψηφίσθηκε από το κοινοβούλιο Πρεβέξης στις 17/12/1804.

291. Πρβλ. CPC 1804, VIII, Sez. IV ("Della procedura nel Dicastero in qualità di primo Foro"), άρθρα 243 επ.

292. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, αριθ. 53, σ. 39ν. Επίσης, Κ α ρ α μ π ο ύ λ α - Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 3, στιχ. 38 επ., "μέ την στερέωσιν της αναφοράς του άνωθεν κυρίου επιτρόπου προσφερόμενη εις τας 20 του τρέχοντος διά όλον και εις όλον και ως εις αυτήν μέ δυνατόν προτέστο εις τας δημόγιους και έκθέσεις του κυρίου Σ. Φ...", και πιο κάτω, "Καί έκ του έτέρου ήκουσαν τον Σ. Φ. ό όποιος προτεστάροντας ισχυρώς την άνωθεν αντίδικον έκθεσιν και δημηγορίαν ζητεί...". Ομοίως στη δικ. αποφ. αριθ. 4, στιχ. 12, 31, αριθ. 5, στιχ. 7-8, "ζητεί διά έργον δικαιοσύνης την στερέωσιν της αναφοράς του παρησιασμένη εις τούτο τό βήμα στάς 28 του τρέχοντος" και πιο κάτω στιχ. 33-34, "μέ την άναίρεσιν της αναφοράς του κυρίου Μ. εις όσον άντιστρόφως ζητεί στάς 8 του τρέχοντος και την αλλοίωσιν των κοστιτούτων του αυτού Μ. διζόρδινα και άδικα παρησιασμένα στάς 11 και 18 Αύγούστου περασμένου...", επίσης οι ισχυρισμοί του αντιδίκου στους στιχ. 58 επ., "ίκετεύει νά μένη αποφασισμένο ή κύρωσις των προτέστων ζητημένων εις τό βήμα του ρηθέντος κριτηρίου πρώτης άγωγής Πρεβέξης", εννοώντας "τά δύο κοστιτούτα προτέστου προσφερόμενα παρά του Μ. εις την καγκελαρίαν της πρώτης άγωγής Πρεβέξης 11 και 18 Αύγούστου ύστερου άπερασμένου" (στιχ. 55-56), δικ. αποφ. αριθ. 8, στιχ. 43, "και μέ την άναίρεσιν της κοιπάρας άβερσάριος προσφερόμενη στάς 20 του τρέχοντος ούτως και μέ προτέστο της άνωθεν έστέζας άβερσάριος ως άνομες και παράστρατες", δικ. αποφ. αριθ. 10, στιχ. 29-30. Βλ. επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 15/12/1804, φ. 49ν, όπου επί υποθέσεων ξένων ορίζεται ότι: "διά νά προλάβη τά κατά λάθος άτοπήματα, όπου ή ωφέλεια της αναπηκλήσεως ήμπορεί νά φέρη, ή διοίκησις διά θεραπείαν των ένδεχομένων έσφαλμένων αποφάσεων άξιολογεί τόν παραπονούμενον νά προστρέχη εις την προεδρίαν μέ έγγραφόν του παράκλησιν, και ό αντίδικός του νά άπολογείται εις αυτό...". Πρβλ. CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρα 253 επ.

293. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α - Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 1.

νεπώς οι διάδικοι, οι νόμιμοι αντιπρόσωποι και οι δικαστικοί πληρεξούσιοί τους είχαν το δικαίωμα να πληροφορηθούν κάθε διαδικαστική πράξη λαμβάνοντας αντίγραφα όλων των εγγράφων της δίκης²⁹⁴.

Για την κύρια δικαδικασία που διεξήγето στο ακροατήριο του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου ίσχυε μικτό σύστημα έγγραφης²⁹⁵ αλλά και προφορικής²⁹⁶ διεξαγωγής της δίκης²⁹⁷. Εξ άλλου από έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1804 προκύπτει ότι ο "Μινίστρος Καγκελάριος" του Δικαστηρίου είχε την υποχρέωση, σε περίπτωση ερημοδικίας, να εκθέτει αναλυτικά στους δικαστές την επίδικη υπόθεση, πριν από την έκδοση της αποφάσεως, ακριβώς διότι δεν παρίστανταν οι διάδικοι για να εκθέσουν προφορικά τους ισχυρισμούς τους²⁹⁸.

ΧΙ. ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

Η επίκληση και απόδειξη των κρίσιμων πραγματικών γεγονότων γινόταν από

Προβλ. Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος σ', άρθρο ρμο, "Αί έφεδρεΐαι τών Δικαστηρίων είσι δημόσιαι, είμή όταν αίτια να είπονται πείθωσι τὰ προσήκοντα αὐτοῖς Δικαστήρια νά έμποδίσωσι τήν δημοσίευσιν αὐτῶν" CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 319.

294. Προβλ. Σταμούλ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 20/3/1802 φ. Η, έγγραφο της 6/12/1802, φ. 33γ (και προτείνει τόν έκον όης νά τήν κοινολογήστε τών μερών και νά τήν βάλλετε εύθύς είς πράξιν και ένέργειαν χωρίς υπογραφήν και χρόνотριβήν ..). Επίσης, Σταμούλ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 3/12/1805, φ. 2α, 2ν (κοινοποίηση της προδικαστικής αποφάσεως του κονκλάβε με την οποία έγινε παραδεκτή η έφεση στους εκκαλούντες). Προβλ. CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρα 253 επ. (κοινοποίηση δικογράφου αγωγής), Sez. V, άρθρο 332 (κοινοποίηση δικογράφου εφέσεως).

295. Προβλ. Καραμούλα - Παπαρρηγα - Αρτεμιάδ η, Αποφάσεις, αριθ. 1 της 14/10/1803, στιχ. 8-14 ("ζητεί τήν κύρωσιν τής κομπάρσας του είς τās ιβ' Σεπτεμβρίου άπερασμένου προξεντάδα είς τό εύγενές κριτήριον τής πρώτης άγωγής...μέ τό λάουδον τής γραφής του ρηθέντος Δεσύλα είς τās 22 τρέχοντος και μέ τήν άναίρεσιν τής άναφοράς του κύρ αντιδίκου του είς τās 5 του νύν και μέ τήν άναίρεσιν τής κάτωθεν αντιδίκου έκθέσεως..), αριθ. 2 της 16/10, στιχ. 5-14, 29, αριθ. 3 της 23/10, στιχ. 38, 40, 43.

296. Προβλ. Καραμούλα - Παπαρρηγα - Αρτεμιάδ η, Αποφάσεις, αριθ. 1, "τά πάντα άκροασάμενοι", αριθ. 2, "καθήμενοι ήκουσαν", "έκ του έτέρου ήκουσαν...ό όποιος προτεστάροντας ίσχυρώς τās δημηγορίας και άνω είρημένας έκθέσεις", αριθ. 3, 5 κ. ά.

297. Το σύστημα της προφορικής διεξαγωγής της δίκης ενώπιον των πρωτοβαθμίων αλλά και των δευτεροβαθμίων δικαστηρίων ίσχυε και κατά τους ενετικούς δικονομικούς νόμους (Μανί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 94-95) αλλά αποτέλεσε και πολιτικό αίτημα στο πλαίσιο των φιλελευθέρων αρχών της γαλλικής επανάστασης διότι κατ' αυτό τον τρόπο εξασφαλιζόταν το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης των διαδίκων και η δημοσιότητα των δικών (Κ. Μπέ η, Εισαγωγή στη δικονομική σκέψη. Γενικές αρχές της Πολιτικής Δικονομίας, Αθήνα 1981, Γ' έκδοση, σ. 91).

298. Σταμούλ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 17/12/1804, φ. 50ν.

τους διαδίκους κατά το συζητητικό σύστημα. Κατά συνέπεια, η διεξαγωγή της δικαστικής έρευνας στηριζόταν αποκλειστικά στα προτεινόμενα από τους διαδίκους αποδεικτικά στοιχεία²⁹⁹.

Τα χρησιμοποιούμενα για τη διαμόρφωση δικανικής πεποιθήσεως αποδεικτικά μέσα ήσαν τα ακόλουθα:

α) τα έγγραφα: Οι συμβολαιογραφικές πράξεις³⁰⁰, οι κλήσεις προς τους διαδίκους και μάρτυρες, τα πρακτικά της δίκης, οι εξώδικες δηλώσεις ενώπιον του καγκελαρίου³⁰¹ καθώς και οι δικαστικές αποφάσεις³⁰² αποτελούσαν δημόσια έγγραφα με πλήρη αποδεικτική ισχύ³⁰³. Ήδη από τον 14ο αιώνα, κατά τη διάρκεια της ενετι-

299. Βλ. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 8, στιχ. 13 επ., "δέν έχει παραμικρότατον δίκαιον έναντίον του ἄνω μελετημένου Δεσύλα ὡς ἀπλοτέρως ἢ δικαιοσύνη σας ἐπληροφορήθη ἀπὸ τὰ ἴδια φονταμέντα του ἄνωθεν Κ. ὅπου δέν έχει καμμιάν παραμικράν ἀτζιόν οὔτε δίκαιον έναντίον του ρηθέντος Α. Δ." και πιο κάτω στιχ. 33 επ., "μέ τήν στερέωσιν τῆς κομπάρσας του ἄνωθεν Α. Δ. μέ ὅλα τὰ θεμελιωμένα δίκαια φονταμέντα ἀποδεικτικά καταλογάδα εἰς τήν αὐτήν κομπάρσα". Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 23/3/1802, φ. 1ν, "και από τὰ ἐπίλοιπα χαρτία και κοντράτα ὁποῦ θέλει σᾶς ἐγχειρίσει", έγγραφο της 14/1803, φ. 4ν, "ἀπὸ τὸ ἴσον τῆς παρακλήσεώς του καὶ ἐνομένων χαρτίων τῆς κρίσεώς του, γνωρίζετε τὴν φύσιν τοῦ χρέους καὶ τῆς ἀπαιτήσεως" και ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 47ν, "να ἐκδοθῇ ἀπὸ Βουώνης διὰ νὰ ἐφωδιάσῃ τὸν ἐδῶ ἐπιστάτην τοῦ ἀπὸ τὰ δίκαια του διὰ νὰ παραβῇ εἰς τὴν δικαιοσύνην πρὸς διαυθέντευσίν του διὰ νὰ μὴν ἀποφασισθῇ χωρὶς νὰ καμῇ χρέος ἀπὸ τὰ δηκεωλογήματά του ταῦτα". Πρβλ. CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, ἀρθρο 244.

300. Από το εξεταζόμενο αρχειακό υλικό νοταριακά έγγραφα που έχουν ισχύ δημοσίων εγγράφων βλ. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 1, στιχ. 22-23, αριθ. 3, στιχ. 6-7 (επιτροπική που έχει συνταχθεί από τον νοτάριο Πρεβέζης Πέτρο Βαλεντίνη στις 6/8/1803), στιχ. 15-16 (συμβόλαιο αγοραπωλησίας που έχει συνταχθεί από τον νοτάριο Πρεβέζης Δημήτριο Λεκατζά στις 11/3/1798). Για το ζήτημα της διασφάλισης της ακριβούς συντάξεως των συμβολαιογραφικών πράξεων με τις κατα καιρούς εκδοθείσες διαταγές των Προβλεπτών Κεφαλληνίας επί ποινή ακυρότητας των σχετικών συμβολαίων βλ. Α. Σιφωνιόυ - Καραπά, Μ. Τουρτόγλου, Σ. Τρωϊάνου, "Το Νοταριακό Αρχείο Κεφαλληνίας", ΕΚΕΙΕΔ, τ. 16-17 (1969-1970), σ. 41-47 (στη συνέχεια: Νοταριακό Αρχείο)· Φ. Μπουμπουλίδου, "Νοτάριοι Ζακύνθου", ΕΚΕΙΕΔ, τ. 8, Αθήναι 1958, σ. 112 επ.· Καπάδοχου, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 88.

301. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 3, στιχ. 23-24, αριθ. 5, στιχ. 55-56 ("ὡς ἀποδείχνεται μέ τὰ δύο κοστιτοῦτα πρετέστου προσφερόμενα παρὰ τοῦ Μ. εἰς τὴν καγκελαρίαν τῆς πρώτης ἀγωγῆς Πρεβέζης 11 καὶ 18 Αὐγούστου ὕστερου ἀπερασμένου").

302. Καραμπούλα - Παπαρρηγά - Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 19-21 ("ἀκουίστάδο μέ τὰ πλέον βάλιδα καὶ νόμιμα ἄττα τῶν ποτὲ βενετικῶν κριτηρίων καὶ συλλόγων").

303. Για την αμφισβήτηση του κύρους των νοταριακών πράξεων κατά την περίοδο της ενετικής κυριαρχίας βλ. Σ. Τρωϊάνου, "Σκέψεις για τα ποινικά αποδεικτικά μέσα στην

κής κυριαρχίας των νησιών, η αποδεικτική ισχύς των νοταριακών εγγράφων, ως δημοσίων εγγράφων, διασφαλιζόταν μέσω της διαδικασίας της "δημοσιοποιήσεως" (stridatio) των νοταριακών πράξεων, η μη τήρηση της οποίας επέφερε την ακυρότητά τους τόσο έναντι των συμβαλλομένων όσο και τρίτων³⁰⁴. Από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό προκύπτει ότι η μέριμνα των αρχών για ακριβή τήρηση των νοταριακών αρχείων παραμένει εναργής και κατά την εξεταζόμενη περίοδο. Έτσι σε απόφαση της Προεδρίας Πρεβέζης της 10/12/1804 αναφέρεται ενετικός νόμος, σύμφωνα με τον οποίο οι δημόσιοι νοτάριοι όφειλαν, εντός 24 ωρών από της καταχωρίσεως διαθήκης στο νοταριακό τους αρχείο, να αποστείλουν επικυρωμένο δια της σφραγίδας τους αντίγραφο ("ἴσον") της σχετικής διαθήκης στην καγκελαρία της διοικήσεως επί ποινή παύσεως τους από της ασκήσεως των καθηκόντων του δημοσίου νοταρίου. Στο σχετικό έγγραφο η Προεδρία διαμαρτύρεται γιατί ο νόμος αυτός δεν τηρείται πλέον με αποτέλεσμα να παραποιείται η βούληση των διαθετών, όπως αυτή έχει εκφρασθεί στις σχετικές διαθήκες. Κατόπιν αυτών, η Προεδρία αποφασίζει ότι οι δημόσιοι νοτάριοι θα είναι υποχρεωμένοι στο εξής να τηρούν πιστά το ειδικό βιβλίο διαθηκών, ενώ οι ποινές που θα επιβάλλονται στους αθετούντες τις υποχρεώσεις τους νοταρίους θα εναπόκεινται πλέον στη διακριτική ευχέρεια της διοικήσεως και θα είναι κατά περίπτωση ανάλογες με την ζημία που προκάλεσε η παράλειψη του νοταρίου στους έχοντες έννομο συμφέρον. Σημειώνεται τέλος ότι η εν λόγω απόφαση της Προεδρίας θα κοινοποιηθεί σε όλους τους δημοσious νοταρίους προκειμένου να μην μπορούν να επικαλεσθούν άγνοια νόμου στο μέλλον³⁰⁵.

Κεφαλονιά του 17ου αιώνα. Μια έκθεση του Προνοστή G. Trivisan (3.10.1613)", *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Αργοστόλι-Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), Εταιρεία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Ερευνών, τ. 3, Αργοστόλι 1991, σ. 310. Για την αποδεικτική ισχύ των δημοσίων και ιδιωτικών εγγράφων κατά τον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα βλ. Σκαλιτσούνη, Μελέται, σ. 108-109. Για την αυξημένη δημόσια πίστη που απολάμβαναν τα έγγραφα που συντάσσονταν ή καταχωρούνταν εκ των υστέρων σε νοταριακούς κώδικες από τους νοταρίους ή τους κατ'εξουσιοδότηση στον τουρκοκρατούμενο ελλαδικό χώρο πρβλ. Ι. Βισβίξη, "Τα έγγραφα δικαιοπραξιών της Μυκόνου του 17ου και 18ου αιώνα", *ΕΚΕΙΕΔ*, 5 (1954), σ. 132· Π. Ζέπου, "Η παράδοση δι' εγγράφου εν τω Βυζαντινῷ και Μεταβυζαντινῷ δικαίῳ", *Τόμος Κωνσταντίνου Αρμενοπούλου επί τη εξακοσιετηρίδι της Εξαβίβλου αυτού (1345-1945), ΕΕΠΘΕΣ, τ. ΣΤ' (1952), σ. 217-229.**

304. Σ. Ασωνίτη, "Τρία Κερκυραϊκά νοταριακά έγγραφα των ετών 1398-1458", *Εῷα και Εσπέρια, τ. 1 (1993), σ. 12-16*· πρβλ. και Λ. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη-Γ. Ε. Ροδόλακη-Δ. Καραμπούλα, "Οι πράξεις του νοταρίου Καρουνσάδων Κερκύρας πρωτοπαπά Φιλίππου Κατωιμέρη, (1503-1507)", *ΕΚΕΙΕΔ* 33 (1997), σ. 16 (στη συνέχεια: Πράξεις Φ. Κατωιμέρη).

305. Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 49r). Πρβλ. επίσης έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης της 121/12/1803 σχετικό με αφιερώματα προς το σχολείο της πόλεως που περιέχονται σε νοταριακές διαθήκες, απ' όπου έμμεσα προκύπτει ότι ήταν υποχρεωτική η σύνταξη

Τα ιδιωτικά έγγραφα γίνονταν δεκτά ως αποδεικτικά μέσα υπό την προϋπόθεση ότι οι διάδικοι αποδείκνυαν τη γνησιότητά τους³⁰⁶.

β) οι μάρτυρες³⁰⁷,

γ) ο όρκος. Συνήθως επιβάλλετο από το δικαστήριο όταν έλλειπαν άλλα αποδεικτικά μέσα³⁰⁸,

της διαθήκης ενώπιον δημοσίου νοταρίου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, φ. 39v).

306. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, αποφάσεις, αριθ. 5, στιχ. 13 επ. ("ὄντας ἀπερασμένοις ὁ διορισμένος καιρὸς τῶν ἑξῆ μηνῶν καὶ τοῦ χρόνου ὅπου εἶναι διορισμένο μὲ τὸ συμφωνικὸ γράμμα τῆς συντροφίας τους, σημειωμένο στὰς 20 Ἀπριλίου 1802..."), αριθ. 8, στιχ. 17 ("ὡς μαρτυρεῖ τὸ χειρόγραφον τοῦ ἀνταδέλφου του..."). Ομοίως, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 25/6/1802, φ. 3r-v (ιδιόχειρη χρεωστική ομολογία), έγγραφο της 6/9/1802, 20r-v.

307. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 17-18 ("ἀγροικοῦν νὰ ἐκδώσουν τὸν ἄνωθεν Δεσύλα μὲ μοναχὲς ψευδομαρτυρίες ὑποκειμένων γνωστῶν τούτης τῆς κοινότητος ἀπὸ τὰ ὑποστατικόν..."), αριθ. 4, στιχ. 26-27 ("ἐπρόσφερε ἀναφορὰν μὲ καπίτολο μαρτύρων").

308. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802 και της 17/7/1802, φ. 10v, φ. 12v. Στην υπόθεση που αναφέρεται στα εν λόγω έγγραφα (για την οποία βλ. αναλυτικότερα παρακάτω § XIV, Α, Β) η εκτίμηση που τοποθέτησε ο συμβιβασμός έγινε από τους ιερωμένους, αφού προηγουμένως οι δικαστές, υπό την απειλή του σπρωτισμού, έδωσαν όρκο ότι δεν θα αποκρύψουν τίποτε από την περίπτωση του αποβιωσαντος για τη χρήση του αφορισμού ως μέσου πίεσης για μαρτυρία βλ. Κ α π ᾶ δ ο χ ο υ , Απονομή δικαιοσύνης, σ. 86-87· Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ , "Η νομολογία των κριτηρίων της Νάξου (17ος-19ος αι.)", *Μνημοσύνη*, τ. 14 (1998-2000), σ. 106 σημ. 23 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές· πρβλ. επίσης Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 16/5/1802, φ. 1v και έγγραφο της 12/6/1802, φ. 3r· Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 11, στιχ. 19 επ. ἀποδείχνοντας αὐτοὺς διὰ ἐπιόρκους...". Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 12/12/1803, φ. 36r. Η υπόθεση που αναφέρεται στο τελευταίο αυτό έγγραφο αφορά κάποια αντιδικία μεταξύ των αδελφών Αυγερινού και του Χρ. Σκισμένου η οποία έχει ήδη κριθεί με αιρετοκρισιακή απόφαση. Ωστόσο οι Αυγερινοί διαμαρτυρήθηκαν στον Υψηλότατο Βεζύρη και τον Βοεβόδα της Άρτας διότι η συγκεκριμένη αιρετοκρισιακή απόφαση στηρίχθηκε στην ορκοδοσία του Χρ. Γιωργαντζή η οποία, κατά τους ισχυρισμούς τους, δεν ανταποκρινόταν στα ζητήματα που όρισαν οι αιρετοί κριτές. Οι τούρκοι αξιωματούχοι εξέδωσαν "μπουγιουρντί" με το οποίο παρότρυναν την Διοίκηση Πρεβέζης να επιλύσει ταχέως τη σχετική διαφορά προκειμένου να εξοφληθεί το χρέος του Σκισμένου προς κάποιον Κων/νο Ντέκο. Κατόπιν της παρεμβάσεως αυτής του Βοεβόδα Άρτας και του Υψ. Βεζύρη, η Διοίκηση της Πρέβεζας ανέθεσε την υπόθεση στους Μαρίνος Λουρόπουλο και Κωνσταντίνο Γκινάκα, μέλη της Συγκλήτου Πρεβέζης, οι οποίοι καλούνται, αφού προηγουμένως ενημερωθούν πλήρως από τους διαδίκους επί του φακέλου της υποθέσεως, να ορίσουν δύο "αβοκάτους" για να ελέγξουν, μεταξύ άλλων ζητημάτων, εάν ο όρκος που έδωσε ο Χριστόδουλος Γιωργαντζής, κατ' επιταγήν της αιρετοκρισιακής αποφάσεως που εκδόθηκε στην υπόθεση των αδελφών Αυγερινού κατά Χρήστου Σκισμένου, αναφέρεται στα ζητήματα

- δ) η αυτοψία³⁰⁹,
ε) η πραγματογνωμοσύνη³¹⁰.

ΧΙΙ. ΔΕΔΙΚΑΣΜΕΝΟ

Οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις παρήγαγαν, κατά κανόνα, δεδικασμένο. Συνεπώς ήταν κατ' αρχήν απαράδεκτη κάθε προσφυγή στο ίδιο ή σε ανώτερο δικαστήριο για την επανεκδίκαση της ίδιας υποθέσεως, εφ' όσον συνέτρεχε ταυτότητα προσώπων και ταυτότητα διαφοράς³¹¹. Την ένσταση του δεδικασμένου φαίνεται ότι προέβαλε ο Θ. Γιαχαλής με σχετικό αίτημά του προς τη Διοίκηση Πρεβέζης τον Μάρτιο του 1806 (*"συνδροφεύωμεν τῆς εὐγενείας σας τὸ προτότητον τῆς ἰκεσίας του Κυρίου Θεοχάρη γιαχαλή, καὶ τὰ εἰς αὐτὴν καταλογάδα χαρτία....τὸ ἀληθινὸν ἀτόπημα των Διαφώρων ἀποφάσαιων τοῦ ἰδίου κρητιρίου σας εἰς μείαν καὶ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν"*). Η ένσταση αυτή έγινε αποδεκτή από τη Διοίκηση, η οποία, παρεμβαίνοντας, ως ανώτατος κριτής της ορθῆς εφαρμογῆς των νόμων από τα δικαστήρια, στην αντιδικία Γιαχαλή-Αλεπάντου, καταδικάζει την έκδοση περισσοτέρων της μιας αποφάσεων από το ίδιο δικαστήριο επί της αὐτῆς υποθέσεως, ακυρώνει όλες τις μεταγενέστερες αποφάσεις του που ἐξεδόθησαν και επιβάλλει στους δικαστές να κηρύξουν εκτελεστή την πρώτη ἐκδοθεῖσα απόφαση (*"εἶναι ἀναντίστοιχον, ὅπου ἕνας κριτὴς δὲν ἤμπορῇ νὰ ἀποφασίσῃ πλέον μίαν διαφορὰν, ὅπου ἄλλος προκάτοχός του ἔχει ἀποφασισμένην", "ἢ ἄλλῃ ὅπου ἐναντιεῖται τὴν πρώτην ὅλες ἐνάντιες εἰς τὸν Νόμον εἰς τὸ δίκειον καὶ εἰς τὴν ορθὴν τάξιν", και παρακάτω "ἢ Διοικήσεις γνωρίζοντας ἀντίνομον κάθε ἀκολουθον ἀπόφασιν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μὲ τὴν ἐξουσίαν της τὰς ἰλιώνη..."*)³¹². Στη δικανικὴ πάντως πρακτικὴ δεν εἶναι σαφές εἰάν η ἰσχὺς του δεδικασμένου ετηρεῖτο πιστὰ ἀπὸ κριτὲς και κρινομένους³¹³ δεδομέ-

που ὅρισε η ἐν λόγῳ ἀπόφαση. Ορίζεται τέλος ὅτι η γνωμοδότηση των "ἀβοκάτων" θα εἶναι σε κάθε περίπτωση υποχρεωτικὴ για τους διαδίκους.

309. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, 21, ἐγγράφο της 8/6/1806, φ. 40ν (βλ. και πιο πάνω § VI, σημ. 162).

310. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, 19, ἐγγράφο της 20/8/1802, φ. 16ν.

311. Πρβλ. και Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, ἐγγράφο της 2/11/1802, φ. 26r (υπόθεση Κομινιώτη κατὰ Παπαπολύζου) *"ὅπου ὄντας δύο ἀποφάσεις ὠφέλιμα μεταξὺ τῶν ἀνωθεν δύο ἀντιφερωμένων μερῶν, τυχαίνει νὰ ἐνεργηθοῦν καὶ οἱ δύο, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ ἐξοχοτάτου Σενάτου, καὶ ἀγγαλά, ἢ μία εἶναι ἀπο ἀνέρετον δικστύριον, καὶ ἢ ἄλλη ἀπὸ κατότερον, εἶναι ὁμως καὶ αὐτὴ εἰς ἰσχὺν τῆς πρώτης, ἐπειδὴ καὶ δὲν ἐπιδέχεται πλέον ἀπελλατζίον κατὰ τὴν διατήρησιν τῶν νόμων"*. Για τὴν υπόθεση αὐτὴ βλ. και πιο πάνω § VI, Α, σημ. 159.

312. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, ἐγγράφο της 30ης Μαΐου 1806, φ. 39ν.

313. Βλ. και ανωτέρω περιπτώσεις καταστρατηγήσεως του δικονομικοῦ κανόνα του δεδικασμένου δια της οδοῦ της προσφυγῆς σε ἐξωδικαστικά ὄργανα προς ἐπίλυση των υπο-

νου ότι στο υπό εξέταση πηγαίο υλικό απαντώνται αρκετές περιπτώσεις επανεκδικάσεως ήδη κριθεσών υποθέσεων από πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια δικαστήρια της "συμπολιτείας". Είναι όμως πιθανόν ότι οι ισχύοντες δικονομικοί κανόνες επέτρεπαν κατ' εξαίρεση την προσβολή ή αναθεώρηση του δεδικασμένου εφ' όσον συνέτρεχαν λόγοι ασκήσεως του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως ή μεταρρυθμίσεως της τελεσιδίκου ή ανεκκλήτου αποφάσεως³¹⁴.

XIII. ΕΝΔΙΚΑΜΕΣΑ

A. Τακτικά ένδικα μέσα

Ως τακτικά ένδικα μέσα κατά των δικαστικών αποφάσεων προβλέπονταν:

1) Το ένδικο μέσο της "ρεαλτιτζιό" (realdizione)³¹⁵ με το οποίο εξητείτο η εκ νέου συζήτηση της ερήμην του προσφεύγοντος εκδοθείσης αποφάσεως (πρωτοδίκου ή τελεσιδίκου), αντίστοιχο με την σήμερα ισχύουσα ανακοπή ερημοδικίας³¹⁶. Τούτο προκύπτει από δύο αποφάσεις του εφετείου Πάργας του έτους 1805³¹⁷, όπου στο αριστερό περιθώριο της αποφάσεως σημειώνεται το αίτημα του ερήμην δικασθέντος διαδίκου³¹⁸ για εκ νέου συζήτηση της υποθέσεως από το ίδιο δικαστήριο. Στις περι-

θέσεων (§ VI, Α, Β). Άλλωστε το δεδικασμένο δεν λαμβανόταν υπ' όψει στο δικονομικό δίκαιο της μεσαιωνικής Ιταλίας καθώς της Ιταλίας των μεταγενεστέρων χρόνων, παρ' όλες προσπάθειες του κανονικού δικαίου (Πιερ-Ουάλερ, Σίφνος, σ. 300 όπου και σχετικές βιβλιογραφικές παραπομπές).

314. Για το ζήτημα βλ. πιο κάτω § XIII Β.

315. Όπως συγκεκριμένα αναφέρεται "ερεαλδιρίστη", από το ιταλ. realdire, επανακροώμαι.

316. Ανάλογες ρυθμίσεις περιελάμβανε ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804, σύμφωνα με τις οποίες, κατά της ερήμην εκδοθείσης πρωτοδίκου αποφάσεως (sentenza per contumacia) δεν μπορούσε να ασκηθεί το ένδικο μέσο της εφέσεως, αλλά μόνο το ένδικο μέσο της realdizione (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV, άρθρο 311). Διαφοροποιημένες ήσαν στο προκείμενο ζήτημα οι ρυθμίσεις του Ιόνιου Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, ο οποίος παρείχε δυνατότητα εκ νέου συζητήσεως των υποθέσεων που είχαν εκδικασθεί ερήμην του εναγομένου σε δεύτερη συνεδρίαση της προσεχούς εβδομάδος. Εάν και τότε ο εναγόμενος δεν εμφανιζόταν, το δικαστήριο, αφού ελάμβανε υπ' όψει τους ισχυρισμούς του αντιδίκου, εξέταζε την υπόθεση και αποφάσιζε ερήμην. Σε περίπτωση ερημοδικίας του ενάγοντος, η δίκη εκηρύσσετο "άνατετραμμένη", οπότε η αγωγή εθεωρείτο ως μη εισαχθείσα (ΙΚΠολΔ, Τίτλος Γ', Κεφ. Γ', Τμήμα Β' ("Περί της κατ' ερήμην συζητήσεως και της άνατροπής"), § β, άρθρα 337-341).

317. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 7 της 31/5/1805, αριθ. 13 της 29/7/1805.

318. Στις αποφάσεις με αριθ. 7, 13 και 15 πρόκειται μάλλον για ερημοδικία του εφεσιβλήτου. Σε όλες τις περιπτώσεις το δικαστήριο αποδέχεται τις υποβληθείσες έγγραφες προ-

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

πτώσεις αυτές η ερήμην εκδοθείσα ("ἀποῦσα") απόφαση του εφετείου αναφέρει ρητώς ότι κλητεύθηκε ρητώς ο απών διάδικος κατά την ακροαματική διαδικασία από τον αρμόδιο δικαστικό υπάλληλο νομίμως και εμπροθέσμως ("κράζοντας μεγαλοφώνως", "πρέπουνσαν κήρυξιν") και μάλιστα τρεις φορές (π.χ. στη αριθ. 16 απόφαση, στιχ. 4, "ὁ ὑπηρέτης τοῦ κριτηρίου ἐστριδόρισε (από το ιταλ. stridore, δηλαδή ανακηρύττω) διὰ τρισὶ φορές")³¹⁹. Αν και η προθεσμία για την άσκηση του ενδίκου αυτού μέσου δεν προκύπτει από τα εξεταζόμενα έγγραφα, γνωρίζουμε ότι η προθεσμία αυτή άρχιζε από την κοινοποίηση της αποφάσεως στον ερήμην δικασθέντα διάδικο³²⁰. Για τον λόγο δε αυτό στο αριστερό περιθώριο της αριθ. 7 αποφάσεως του Εφετείου Πάργας³²¹, αναγράφεται ότι η απόφαση "ἰντιμάρησε"³²², δηλαδή κοινοποιήθηκε στον εναγόμενο με μέριμνα κάποιου δικαστικού υπαλλήλου την ίδια ημέρα της εκδόσεώς της³²³.

τάσεις του παρευρισκομένου κατά την ακροαματική διαδικασία διαδίκου (μάλλον του εκκαλούντος) χωρίς να εξετάσει τη νομική βασιμότητα ή την αλήθεια των πραγματικών ισχυρισμών του δικονομικώς απόντος, ισχύοντος προφανώς του τεκμηρίου σιωπηράς ομολογίας των ισχυρισμών του εκκαλούντος. Στην απόφαση με αριθ. 16 πρόκειται πάντως περί ερημοδικίας του εκκαλούντος δεδομένου ότι το δικαστήριο προβαίνει πάραυτα στην απόρριψη ("δεπενάτζιον", στιχ. 6) της εφέσεως.

319. Π.χ. Καραμπούλα – Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 7 απόφαση, στιχ. 10-14, "καὶ εἰς τὴν ἀπουσίαν καὶ ἄλλειψιν τοῦ ἐγγενοῦς κυρίου Ἰωάννου Μάστρακα Δεσύλα ἐπιτρόπου τοῦ Δήμου τῆς Ἀντώναινας ἐκ πόλεως Πρεβέζης ὁρισμένος διὰ τὴν σήμερον ...καὶ μὴν φαινόμενος, ὁ ἀνωθεν...οὔτε ἄλλος διὰ ὄνομά του τελειωμένη ἡ ὥρα συνηθισμένη ἔπειτα ὅπου ἐκράχη παρὰ τοῦ Θεοδωρῆ Βαγγελινοῦ ὑπηρέτου τοῦ Κριτηρίου", αριθ. 13, στιχ. 7-11 ("κράζοντάς τον ὁ ὑπηρέτης τοῦ Κριτηρίου μεγαλοφώνως διὰ τρεῖς φορές.."). Ανάλογη διάταξη περί τριπλῆς κλητεύσεως του μη εμφανισθέντος εναγομένου περιελάμβανε και το ρωμαϊκό δίκαιο (Ο ι κ ο ν ο μ ί δ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Β', § 113, σ. 102, σημ. 2).

320. Καραμπούλα – Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 7 της 31 Μαΐου 1805 (το αίτημα επανακροάσεως της υποθέσεως σημειώνεται την 1η Ιουνίου 1805, δηλαδή μία ημέρα μετά την κοινοποίηση της αποφάσεως που έγινε την 31η Μαΐου, κατόπιν αιτήσεως του ερήμην δικασθέντος Δήμου της Αντώναινας), αριθ. 13 της 29ης Ιουλίου (το αίτημα επανακροάσεως σημειώνεται την ίδια ημέρα κατόπιν αιτήσεως του ερήμην δικασθέντος Παναγιώτη Ζούλα).

321. Καραμπούλα – Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 7 της 31 Μαΐου 1805. Πρόκειται εδώ για την ίδια υπόθεση η οποία στη συνέχεια εκδικάσθηκε από το Εφετείο της Πάργας την 21η Ιουνίου 1805 (αριθ. 9, αντίδικοι Αναγνώστης Τζιτζόνης κατά Δήμου της Αντώναινας) και για την οποία βλ. αναλυτικότερα Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 135-137.

322. Από το ιταλ. intimare, δηλώ, κοινοποιώ.

323. Σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804, σε περίπτωση πρώτης ερημοδικίας κατά την πρωτόδικο δίκη, ο κατ' ερήμην δικασθείς

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

2) Το τακτικό ένδικο μέσο της εφέσεως ("ἀπελατζίό", από το ιταλ. *appellazione*). Με το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας ως εφέσιμες ορίζονται οι αποφάσεις που αφορούν διαφορές που υπερβαίνουν το ποσόν των 50 γροσίων³²⁴. Για τούτο σε δικαστική υπόθεση που απασχόλησε τα δικαστήρια της Πρέβεζας το έτος 1806 (υπόθεση Γιαχαλή κατά Αλέπαντου) αναφέρεται σχετικά, "...εἰς τὸν πα-
ραπονούμενον κατὰ τῆς αὐτῆς ἀποφάσεως, δὲν μένη ἄλλο ἡμεῖ η ἔκκλητος εἰς ἓνα
ἀνώτερον κρητίριον, ὅταν φθάνη τὴν διωρισμένην ποσότητα, τῶν σολδίων"³²⁵. Εξ

διάδικος μπορούσε να υποβάλει, εντός αποκλειστικής προθεσμίας των 3 ημερῶν από την κοινοποίηση της πρωτόδικης αποφάσεως, αίτημα εκ νέου συζητήσεως της υποθέσεως της υποθέσεως (*realdizione*), υποχρεούμενος στην περίπτωση αυτή να προκαταβάλει τα δικαστικά έξοδα. Μετά την άπρακτη παρέλευση της προθεσμίας των 3 ημερῶν από την κοινοποίηση της αποφάσεως, μπορούσε και πάλι να υποβληθεί αίτημα επανακροάσεως της υποθέσεως, μέσα σε χρονικό διάστημα δύο ετών. Η προθεσμία όμως αυτή δεν ανέστελε την εκτέλεση της πρωτοδίκου αποφάσεως (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. IV ("*Della Procedura nel Dicastero in qualità di primo Foro*"), άρθρα 272, 279, 311-316). Οι ανωτέρω προθεσμίες διαφοροποιούνταν στις περιπτώσεις ερημοδικίας κατά την έκκλητο δίκη ενώπιον του *Tribunali d' appellatione* δικάζοντος σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας, οπότε ίσχυε προθεσμία 8 ημερῶν αδιακρίτως εάν επρόκειτο περί του εκκαλούντος ή του εφεσζήσαντος, ενώ στις περιπτώσεις ερημοδικίας ενώπιον του *Tribunali d' appellatione*, όταν δικάζε σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας, ίσχυε και πάλι η τριήμερος προθεσμία για την ερημοδικία ενώπιον των *Tribunali d' appellatione* όταν δικάζαν σε δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας βλ. CPC 1804, Tit. X, Sez. III, άρθρα 389-390, ενώ όταν δικάζαν σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας βλ. CPC 1804, Tit. X, Sez. IV, άρθρα 406, 408.)

324. Το ανέκκλητο που βασίζεται στον προσδιορισμό της αξίας του αντικειμένου της διαφοράς ήταν άγνωστο στο Ρωμαϊκό δίκαιο (Ο ρ ο μ α ῖ ο υ – Λ ι β α δ ά, Πολιτική Δικονομία, τ. Γ', έκδ. 6η, Αθήναι 1907, § 231 σημ. 8). Σύμφωνα δε με την ενετική δικονομία ακόμα και οι ελάσσονος αξίας διαφορές εφεσιβάλλονταν ενώπιον του αναθεωρητικού δικαστηρίου. Εάν όμως το αναθεωρητικό δικαστήριο δεν μπορούσε να εκδώσει απόφαση λόγω διχογνωμίας, τότε παρέπεμπε την εκδίκαση της υποθέσεως στο δωδεκαμελές εφετείο. Αντιθέτως εάν υπήρχε ομοφωνία, επικύρωνε ή απέρριπτε αναλόγως την εκκαλουμένη απόφαση (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 95). Στην περιοχή ωστόσο των Ιονίων νήσων κατά την περίοδο της ενετοκρατίας, ίσχυε σαφώς το ανέκκλητο για υποθέσεις που δεν υπερέβαιναν ορισμένο ποσό, καθώς, όσο μεν αφορά στην Κέρκυρα, μόνον οι υποθέσεις που υπερέβαιναν τα 50 δυνκάτα εκκαλούνταν ενώπιον του Βαϊλου ή Γενικού Προβλεπτού Θαλάσσης ή Ανατολής (*Proveditore Generale del Levante*), ο οποίος εδίκαζε ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο, καλούμενο *Foro primario* ή Πρώτιστο (Λ ο υ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 227· S a t h a s, Documents, τ. V, Paris, Capitula Corcyrae, σ. 269· Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 23).

325. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 30ης Μαΐου 1806, φ. 39ν. Πρβλ. και Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 6/10/1806, φ. 46ν όπου, με αφορμή τη δικαστική υπόθεση Βρυώνη (κατοίκου Κεφαλληνίας) κατά Π. Λεκατζά (κατοίκου Πρεβέζης), η Διοίκηση Πρεβέζης τονίζει ότι η συγκεκριμένη υπόθεση θα πρέπει να εκδικασθεί σε δεύτερο βαθμό από τον "Σύλλογο της Επικλήσεως των πέντε" Πρεβέζης δεδομένου ότι η διαφορά

άλλου, όπως προκύπτει από το ίδιο έγγραφο, η έφεση έπρεπε να ασκηθεί εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ημερών, η οποία προφανώς άρχιζε από τη δημοσίευση ("κήρυξη") της αποφάσεως³²⁶. Για τον λόγο αυτό, η διοίκηση Πρεβέζης παρεμβαίνοντας κατόπιν αιτήσεως ("ίκεσίας") του ζημιωθέντος διαδίκου (Θεοχάρη Γιαχαλή), κατά τη σχετική προνομία που της έχει παραχωρηθεί από τα ψηφίσματα των γενικών συνελεύσεων της πόλεως Πρεβέζης της 23ης Μαρτίου 1802 και της 1ης Μαρτίου 1803³²⁷, υποδεικνύει στο δικαστήριο (από το έγγραφο δεν προκύπτει για ποιο δικαστήριο πρόκειται) ότι η έφεση που είχε ασκηθεί στη συγκεκριμένη υπόθεση από τον αντίδικο του Θ. Γιαχαλή, Αλέπαντο, θα πρέπει να είχε απορριφθεί ως απαράδεκτη διότι η διαφορά δεν υπερέβαινε το συγκεκριμένο ποσόν των 50 γροσίων και συνεπώς η πρωτόδικη απόφαση ήταν ανέκκλητη. Επί πλέον δε, όπως ισχυρίζεται ο εφεσίβλητος, και αν ακόμα η πρωτόδικη απόφαση δεν ήταν ανέκκλητη, το ένδικο μέσο της εφέσεως δεν θα μπορούσε, στη συγκεκριμένη περίπτωση, να αναστείλει την εκτέλεση της πρωτοδίκου αποφάσεως διότι είχε ασκηθεί μετά την πάροδο της τριήμερης αποκλειστικής προθεσμίας που όριζαν οι δικονομικοί κανόνες ("...δέν ήμποροῦσεν νά σοσπεντέρη τήν ἐνέργειαν τῆς ἀποφάσεως μὴν ὄντας ἀνωτάδα εἰς τὴν τριήμερον διωρίαν"). Κατόπιν αυτών το δικαστήριο αποφασίζει ότι η πρωτόδικη απόφαση που εκδόθηκε τον Μάρτιο του 1806 είναι εκτελεστή και το δικαστήριο που την εξέδωσε θα πρέπει να προχωρήσει σε μεσεγγύηση³²⁸ των πραγμάτων του οφειλέτη ("ἐξεταίτως ἐκείνη τοῦ ἀπερασμένου μηνίου διὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὁποίας δεύει").

υπερβαίνει το ποσόν των 60 τάλαρων. Σύμφωνα με έναν πίνακα ισοτιμίας των νομισμάτων με τα οποία γίνονταν οι λογαριασμοί του Δημοσίου από έτος 1797 έως το έτος 1808, κατά το έτος 1800, το ένα γρόσι ισοδυναμούσε με 10 σολδία (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 88-90).

326. Για την "κήρυξη" της αποφάσεως βλ. Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 122. Και κατά τον Κώδικα της Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας, το τακτικό ένδικο μέσο της εφέσεως είχε ανασταλτική δύναμη εφ' όσον ασκείτο εντός των τριών διαδοχικών ημερών από την "κήρυξη" (prolazione) της πρωτόδικης αποφάσεως. Η άσκηση της εφέσεως μετά την παρέλευση αυτής της προθεσμίας δεν είχε κανένα ανασταλτικό αποτέλεσμα, η δε απόφαση εθεωρείτο τελεσίδικη. Επί πλέον δε το δικόγραφο της εφέσεως έπρεπε να κοινοποιηθεί στον αντίδικο και να καταγραφεί στο ειδικό βιβλίο των εφέσεων (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, άρθρο 331-332). Πρβλ. ανάλογη διαδικασία επί ενετοκρατίας όπου, σε περίπτωση ασκήσεως εφέσεως ενώπιον ενετικών δικαστηρίων, ο Κυβερνήτης όφειλε (επί ποινή πενήντα (ή 500;) υπερπύρων) εντός αποκλειστικής προθεσμίας τριών ημερών να κοινοποιεί στον εφεσίβλητο το σχετικό δικόγραφο (Ρ ο j α g ο, Leggi Municipali, σ. 25 άρθρο 3· Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 68, 227).

327. Βλ. πιο πάνω § VI.

328. Για τη μεσεγγύηση, ως πράξη αναγκαστικής εκτελέσεως, κατά τον Ιόνιο Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας βλ. ΙΚΠολΔ, Τίτλος Ε', Τμήμα Ε', άρθρα 622 επ.

τάρη καὶ σεκβεστράρηἐπιτάτη τὸν ἐπαινετὸν ζήλον σας νὰ δόσεται τὴν πρέπουσαν ἐνέργειαν εἰς διατήρισιν τῶν Νόμων, καὶ τῆς καλῆς τάξεως").

Το δικόγραφο της εφέσεως καταχωρείτο από τον εκκαλούντα στο ειδικό βιβλίο εφέσεων που ετηρείτο από τον καγκελάριο του Δικαστηρίου Πρώτης Αγωγής³²⁹. Όπως προκύπτει όμως από ένα ειδικό ψήφισμα του κονκλάβε Πρεβέζης της 10/8/1803³³⁰, – το οποίο αποφαίνεται επί αναφοράς του Πάνου Κομινιώτη κατά του καγκελαρίου του Δικανικού Κριτηρίου της Πρώτης Αγωγής Αθανασίου Βλάχου διότι αυτός, μεταξύ άλλων παρατυπιών, αρνήθηκε να παραλάβει το δικόγραφο της εφέσεώς του³³¹, – η καταχώριση του δικογράφου της εφέσεως σε νοταριακό πρωτόκολλο

329. Σύμφωνα με τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804, η έφεση καταχωρείτο στο Βιβλίο εφέσεων που ετηρείτο στη γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου, το πρωτότυπό της δε υπέγραφε ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου. Η καταχώριση γινόταν σύμφωνα με τους τύπους που όριζε το άρθρο 334 του Κώδικα. Ο αρχειοφύλακας (Attuario) όφειλε εντός αποκλειστικής προθεσμίας 15 ημερών να διαβιβάσει το αυθεντικό αντίγραφο του δικογράφου της εφέσεως στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο, που αναφερόταν στο δικόγραφο, και να ειδοποιήσει τα διάδικα μέρη για το γεγονός της διαβίβασεως. Ο Αρχαιοφύλακας δεν είχε το δικαίωμα να προηθεί τη διαβίβαση ή να την καθυστερήσει, διωκόμενος σε αντίθετη περίπτωση για παράβαση καθήκοντος (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. V, αριθ. 332-334). Πρβλ. επίσης έγγραφο της διοικήσεως Πρεβέζης του έτους 1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 17/12/1804, φ. 50ν) με το οποίο προτείνεται να ληφθεί και στην πόλη της Πρεβέζας η σχετική "συνετή πρόβλεψη της οργανιτζατζιόνος" που προβλέπει ότι, σε περίπτωση που το αίτημα του διαδίκου για υποβολή διαφοράς στην κρίση της δικαιοσύνης δεν έχει διατυπωθεί εγγράφως, την έλλειψη αυτή θα αναπληρώνει η σύνταξη εγγράφου από τον "Μινίστρο Καγκελάριο" εντός του οποίου εκτίθεται αναλυτικά το αίτημα του προσφεύγοντος και το οποίο καταχωρείται στο ειδικό βιβλίο των "Ορισμών" ("όρισμοί μνηστηριάλη") που τηρείται στην καγκελαρία του δικαστηρίου. Ο όρος "οργανιτζατζιόν" κατά κανόνα, όπως προκύπτει από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό, αναφέρεται στη συνθήκη της Πρεβέζας του 1800 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, σ. 416 σημ. 42 και πιο πάνω σημ. 24). Επειδή όμως το κείμενο της συνθήκης δεν αναφέρει παρόμοια διάταξη, το πιθανότερο είναι ότι η σχετική πρόταση της Προεδρίας Πρεβέζης παραπέμπει σε ενετικό δικονομικό κανόνα, δεδομένου ότι, σύμφωνα με το 2ο άρθρο της συνθήκης, και ως προς τη διαδικασία που ακολουθείτο ενώπιον των πολιτικών δικαστηρίων, εφαρμόζονταν αναλογικά οι νόμοι της Επτανήσου Ρεπούμπλικας. Από το περιεχόμενο πάντως του εγγράφου δεν προκύπτει εάν ο δικονομικός κανόνας που μνημονεύεται αναφέρεται στις αστικές ή τις ποινικές διαφορές.

330. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r-31v. Για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο κάτω § XIV, Β. Πρβλ. επίσης, Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 21, έγγραφο της 14/3/1806, φ. 22v.

331. Φαίνεται ότι κατ' αναλογία με τα ισχύοντα στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804, σχετικά με τα καθήκοντα του Αρχαιοφύλακα στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο (βλ. πιο πάνω σημ. 329), ο καγκελάριος είχε υποχρέωση να καταχωρεί τα δικόγραφα της εφέσεως σε ειδικό βιβλίο και στη συνέχεια να τα διαβιβάζει στο δευτεροβάθμιο

("Νοταριακά ἄττη") είχε ισοδύναμη ισχύ με την κατάθεση στην γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου³³². Αυτός είναι ο ένας από τους δύο λόγους³³³ για τους οποίους το κονκλάβε απορρίπτει ("ῥεγγετάρεται ἐξ ὁλοκλήρου") το αίτημα του Κομινιώτη να διωχθεί ο καγκελάριος για παράβαση καθήκοντος δεδομένου ότι δια της καταχωρίσεως του δικογράφου της εφέσεως σε νοταριακό αρχείο τα δικαιώματα του εκκαλούντος δεν υπέστησαν ουδεμία βλάβη.

Ανέκκλητες ἦσαν επίσης και οι αιρετοκρισιακές αποφάσεις που αφορούσαν διαφορές μεταξύ συγγενών³³⁴. Τούτο προκύπτει από υπόθεση που εκδικάζεται ενώπιον του "Συλλόγου της Επικλήσεως των Πέντε" Πάργας το έτος 1805³³⁵ και αφορά διεκδίκηση προικίων από τους γονείς της συζύγου του εκκαλούντος. Όπως προκύπτει από το ιστορικό της κρινομένης διαφοράς, η υπόθεση αυτή, ως αφορώσα διαφορές μεταξύ συγγενών, έχει ήδη κριθεί με αιρετοκρισιακή ("αἰροτοκριτική") απόφαση με την οποία είχαν δικαιωθεί οι αντίδικοι του εκκαλούντος. Την απόφαση δε αυτή κήρυξε εκτελεστή το Δικανικό Κριτήριο Πρώτης Αγωγής Πρεβέζης με την από 13/8/1803 εκδοθείσα απόφασή του. Το γεγονός αυτό επικαλούνται στο δικαστήριο οι αντίδικοι του εκκαλούντος για να επιτύχουν την απόρριψη της εφέσεώς του ως απαραδέκτου δεδομένου ότι, κατά τους ισχύοντες οικονομικούς κανόνες, οι αιρετοκρισιακές αποφάσεις που αφορούσαν διαφορές μεταξύ συγγενών ἦσαν ανέκκλητες ("εἶκαι διζόρδινε καὶ ἄνομη ὄντας ἀποθιμένη ἡ σεβασμία ἀπόφασις τῆς πρώτης

δικαστήριο. Την παράβαση αυτή καθήκοντος του Αθ. Βλάχου επικαλείται εδώ ο Π. Κομινιώτης με το τρίτο "ἐγγαλεστικό ἄρθρο" της αναφοράς που απηύθυνε στον βοεβόδα της περιοχής Αμπντουλάχ Μπέη.

332. Πρβλ. σχετικές καταχωρήσεις δικογράφων εφέσεων σε νοταριακά αρχεία νοταρίων Παξίων στον Γ. Πετρόπουλο, *Νοταριακαὶ πράξεις Παξίων διαφόρων νοταρίων των ετών 1658-1810, Μνημεία του Μεταβυζαντινού δικαίου*, 2, Αθήναι 1958 αριθ. 471, 476, 478, 524 (στη συνέχεια: Παξοί). Άλλωστε η καταχώριση διαφόρων ειδών δικαστικών πράξεων σε νοταριακά πρωτόκολλα, όπως η παραίτηση από υποβολή μηνύσεως ή ενδίκου μέσου, το δικαστικό πληρεξούσιο, η ένορκη βεβαίωση κ. ά. ήταν ιδιαιτέρως συνήθης. Πρβλ. Πετρόπουλο, Παξοί, αριθ.13, 39, 39, 44, 45, 211, 231, 268, 331, 485 (παραιτήσεις από υποβολή μηνύσεως ή εγκλήσεως), 23, 68, 135 (δικαστικά πληρεξούσια), 504 (παραίτηση από δικαστική προσφυγή), 544 (ένορκος κατάθεση), 473 (αναγνώριση και στερέωση αποφάσεως), 373 (εκτέλεση δικαστικής αποφάσεως κατά οφειλέτου), 321 (όρκος).

333. Ο άλλος συνίσταται στο ότι δεν αναγνωρίζεται παράβαση καθήκοντος του Βλάχου.

334. Για το ζήτημα βλ. επίσης σχετικά Τουρτόγλου, *Αιρετοκρισία*, σ. 414 σημ. 9.

335. Καράμπουλα – Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, *Αποφάσεις*, αριθ. 11 της 12/7/1805. Βλ. επίσης υπόθεση αιρετοκρισίας Χρήστου Πολίτη κατά Αναστασίου και Ζαφείρη Κονιδάρη όπου επίσης αναφέρεται ότι οι αιρετοκριτικές αποφάσεις είναι ανέκκλητες (Σταμούλη, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 8/8/1802, φ. 14ν, "να ἀκούσουν ταῖς αὐταῖς διαφοραῖς τους, καὶ ἀνεπικλήτως νὰ ταῖς ἀποφασίσουν").

ἀγωγῆς Πρεβέξης εἰς αἰρετοκριτικὴν ἀπόφασιν ἵναπελάμπιλε" (στιχ. 30-32)³³⁶. Πράγματι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, αποδεχόμενο την ένσταση απαραδέκτου των εφεσιβλήτων, απέρριψε την έφεση και επεκύρωσε την πρωτόδικη απόφαση.

Β. Ἐκτακτα ένδικα μέσα

Αν και οι τελεσίδικες δικαστικές αποφάσεις παρήγαγαν δεδικασμένο οι διάδικοι και οι διάδοχοί τους διέθεταν πιθανότατα τη δικονομική δυνατότητα να προσβάλουν το δεδικασμένο εφ' όσον συνέτρεχαν οι προϋποθέσεις ασκήσεως του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως ή ακόμα και να ζητήσουν την αναθεώρηση της τελεσίδικης ή ανέκκλητης αποφάσεως λόγω ουσιώδους μεταβολής των συνθηκών μετά την έκδοση της αποφάσεως.

Σε υπόθεση που εκδικάζεται από το εφετείο Πάργας το έτος 1803³³⁷ ο ασκών το ένδικο μέσο ζητά την ακύρωση των δύο αποφάσεων των *"εὐγενῶν Προέδρων"* Πρεβέξης που εξεδόθησαν στις 9/10/1801 και 7/11/1801 και με τις οποίες αποφασίσθηκε η αποβολή του από τη νομή και κατοχή πατρικού του ακινήτου. Σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, οι αποφάσεις αυτές³³⁸ είναι ακυρώσιμες διότι βασίσθηκαν σε ψευδή αποδεικτικά μέσα ενώ εξ άλλου η κυριότητα του πατέρα του επί του επιδίκου ακινήτου, ως βεβαιωθείσα δια δικαστικών αποφάσεων των ενετικών δικαστηρίων, είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση. Το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας, με απόφασή του που εκδόθηκε στις 16/10/1803, αποδέχθηκε την έφεση και ακύρωσε τις αποφάσεις των Προέδρων Πρεβέξης. Συγχρόνως όμως αναγνώρισε το δικαίωμα του ηττηθέντος διαδίκου να επαναπροσφύγει στη δικαιοσύνη, αν και οι προϋποθέσεις προσβολής του δεδικασμένου δεν αναφέρονται επακριβώς (*"ἐπιφαλάγονται ὁμως κάθε ἄλλον δίκαιον τοῦ ἄνωθεν Καλούδη, ἐὰν ἤμπορῇ νὰ ἔχη νομίμως"*, στιχ. 28). Όπως

336. Πρβλ. και τη διάταξη του δευτέρου άρθρου του CPC 1804 (Γενικές Διατάξεις), με την οποία ορίζεται ότι οι αιρετοκρισιακές αποφάσεις επί διαφορών μεταξύ συγγενών (πατέρα και γιού, αδελφών ή συζύγων), οι οποίοι υποχρεωτικώς κατά νόμον παραπέμπονται σε αιρετοκρισία, είναι ανέκκλητες. Επί των λοιπών αιρετοκρισιών ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804 όριζε ότι, εάν τα διάδικα μέρη είχαν ρητώς επιφυλαχθεί για το δικαίωμά τους να ασκήσουν το ένδικο μέσο της εφέσεως, η αιρετοκρισιακή απόφαση μπορούσε νομίμως να εκκληθεί (CPC 1804, Tit. V, Sez. Prima (*"Degli Arbitri"*), άρθρο 66). Πρβλ. Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, Τίτλος ζ', άρθρο ρμζ', *"Οὐδένα ἐνὶ κωλύειν ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τοῦ κρίνεσθαι ὑφ' αἵρετῶν Κριτῶν, ἐκλεγμένων ὑπὸ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τῶν διαφορομένων. ἡ κρίσις αὐτῶν ὑπάρχει ἀνεκκλήτως καὶ ἄνευ ἀναδρομῆς πρὸς τὴν ἀποκύρωσιν, ἂν τὰ μέρη οὐ διεφυλάξαντο τοῦτο ρητῶς"*.

337. Καραμπούλα – Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Αποφάσεις, αριθ. 2 της 1/9/1803. Βλ. και Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 148-149.

338. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι εδώ το γεγονός ότι επί της ίδιας υποθέσεως έχουν εκδοθεί από το ίδιο δικαστήριο όχι μία αλλά δύο πρωτόδικες αποφάσεις.

σημειώνεται άλλωστε στο περιθώριο της αποφάσεως του εφετείου, ο Αν. Καλούδης κάνοντας πράγματι χρήση του δικαιώματος επανεκδικάσεως της υποθέσεως που του αναγνώρισε η απόφαση του εφετείου, προσέφυγε και πάλι την 1η Σεπτεμβρίου του επομένου έτους(;) ασκών το ένδικο μέσο της εφέσεως³³⁹ και αιτούμενος την επικύρωση των δύο αποφάσεων των Προέδρων Πρεβέζης και την ακύρωση της από 16/10/1803 αποφάσεως του εφετείου Πάργας.

Σε άλλη υπόθεση που απασχόλησε το εφετείο της Πάργας το ίδιο έτος³⁴⁰ έχουν ήδη εκδοθεί δύο δικαστικές αποφάσεις, από τις οποίες η μεν πρώτη εκδόθηκε από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο Πρεβέζης τη 19η/7/1802, η δε δεύτερη από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ίδιας πόλεως την 1η/8/1802³⁴¹. Η επανεκδίκαση της υποθέσεως ενώπιον του εφετείου της πόλεως Πάργας διεξάγεται κατόπιν εκδόσεως (στις 27/2/1803) σχετικής πράξεως ("ἄττου")³⁴² του "Συλλόγου τῆς Ἐπικλήσεως τῶν πέντε της πολιτείας Πρεβέζης" το οποίο όρισε την επανεξέταση της υποθέσεως³⁴³ που είχε ήδη κριθεί τελεσιδικῶς από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πρέβεζας. Το εφετείο Πάργας με την από 28/10/1803 εκδοθείσα απόφασή του απέρριψε τους ισχυρισμούς τους εκκαλούντος και επικύρωσε την από 1/8/1802 απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πρεβέζης³⁴⁴.

339. Όπως ειδικότερα αναγράφεται στο περιθώριο της αποφάσεως: "Ἐν τῇ Σεπτεμβρίῳ πρώτη ἐνεφανίσθη εἰς τοῦτο τὸ εὐγενὲς Κριτήριον τοῦ Συλλόγου τῶν πέντε ὁ κύριος Α. Κ. τοῦ (ποτέ) Δημητρίου ὁ ὁποῖος μὲ τὴν παρουσίαν τοῦ εἰς [...] τοῦ νόμου ἀπελλάρει ἀγροικῶνα... νὰ εἶναι ἀπελάδα ἢ ἀντίκρυς ἀποφασίς ὅπου εἰς τοῦτο τὸ εὐγενὲς Κριτήριον ἠκολούθησε εἰς τὰς 16 Ὀκτωμβρίου ἀπερασμένον...".

340. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 4 απόφαση του Εφετείου Πάργας της 28ης/10/1803. Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η , Σχολιασμός, σ. 152-153.

341. Άξιο να επισημανθεί είναι εδώ το γεγονός ότι η απόφαση του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής εκκαλείται ενώπιον του Συλλόγου των Πέντε της ίδιας πόλεως, παρά τα όσα ορίζει το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου. Το ίδιο δε γεγονός παρατηρείται και σε άλλη υπόθεση η οποία εκδικάζεται ενώπιον του Συλλόγου Πάργας το έτος 1805 (Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ῆ γ α - Α ρ τ ε μ ι ᾶ δ η, Αποφάσεις, αριθ. 9), όπου όμως σαφώς προκύπτει ότι η πρώτη απόφαση έχει εκδοθεί ερήμην του εναγομένου. Για την απόφαση αυτή βλ. αναλυτικότερα στη συνέχεια.

342. Από το βενετ. atto, πράξη συμβολαιογραφική, δικαστική ενέργεια, έγγραφο, κατηγορητήριο κ.λπ.

343. "ὅσον καὶ ἄττου γεναμένου ἀπὸ τὸν ἴδιον Σύλλογον διὰ τὸ ριασκόλτο (απο το ιταλ. riascolto, riascoltare: ακροῶμαι εκ νέου) στας 27 Φεβρουαρίου 1803", στιχ. 11 και πιο κάτω, "ἐδεκρετάρισε νὰ τραταριστῇ νεωστὶ ἢ διαφορὰ τῶν μερῶν", στιχ. 21). Πρόκειται για απόφαση που είχε ληφθεί με μικρή πάντως πλειοψηφία ("μισὸ βότο") υπέρ του Σωτηράκη Σολδαδογιάννη.

344. Είναι όμως πιθανόν (βλ. αριστερό περιθώριο της αποφάσεως όπου όμως αρκετές

Σε υπόθεση που εκδικάζεται από τον "Σύλλογο των Πέντε Πάργας" το έτος 1805 και αφορά διακανονισμό εξοφλήσεως χρέους³⁴⁵ ο ασκών το ένδικο μέσο ζητά από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας τη μεταρρύθμιση της από 8/4/1804 αποφάσεως του εφετείου Πρεβέζης (κατά το μέρος που αναφέρεται στο δεύτερο και τρίτο "κεφάλαιο" του διατακτικού της) και την επικύρωση της από 1/9/1802 πρωτόδικης αποφάσεως του Δικανικού κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πρεβέζης η οποία είχε εκδοθεί ερήμην του οφειλέτου ("ἀποῦσα ἀπόφαση", στιχ. 10, 23-24)³⁴⁶.

Τέλος σε υπόθεση που εκδικάζεται από το Εφετείο Πάργας το έτος 1805 εκκαλείται απόφαση του Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής Πάργας που εκδόθηκε την 29/1/1805³⁴⁷ και αφορά παραχώρηση συμβατικής υποθήκης με αντίχρηση. Αξιοσημείωτο είναι ότι το δευτεροβάθμιο δικαστήριο Πάργας με την απόφασή του που εξέδωσε στις 1/7/1805 παρέχει στους διαδίκους τη δυνατότητα να επαναπροσφύγουν στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο της Πολιτείας Πάργας προκειμένου να επαναληφθεί η σχετική διαδικασία³⁴⁸ προφανώς διότι η πρωτόδικη απόφαση θεωρήθηκε, σύμφωνα

λέξεις είναι εντελώς δυσδιάκριτες) ότι κατά της τελευταίας αυτής αποφάσεως ο ηττηθείς διάδικος Ν. Γκιζέλης, δια του νομίμου αντιπροσώπου του Γ. Βασιλά, άσκησε κάποιο ένδικο μέσο.

345. Καραμπούλα – Παπαρρήγα - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 9. Βλ. και Παπαρρήγα - Αρτεμιάδης, Σχολιασμός, σ. 135.

346. Αξίζει να σημειωθεί ότι, όπως ακριβώς και στην προηγούμενη υπόθεση, η απόφαση του "Δικανικού κριτηρίου Πρώτης Αγωγής" έχει εκληθεί ενώπιον του "Συλλόγου των Πέντε" της ίδιας πόλεως (Πρέβεζας) αντίθετα με ό,τι ορίζει το τέταρτο άρθρο της συνθήκης, κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της συνθήκης της Πρέβεζας. Το ενδεχόμενο ότι στη συγκεκριμένη υπόθεση, όπου η πρώτη απόφαση έχει εκδοθεί ερήμην του εναγομένου, είχε ασκηθεί απ' αυτόν ένδικο μέσο με το οποίο ζητήθηκε η επανεξέταση της ερήμην εκδοθείσας αποφάσεως, θα πρέπει μάλλον να απορριφθεί διότι η επανεξέταση της υποθέσεως έγινε από δευτεροβάθμιο δικαστήριο και όχι από το δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση.

347. Καραμπούλα – Παπαρρήγα - Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 10 (για την υπόθεση αυτή βλ. αναλυτικότερα Παπαρρήγα - Αρτεμιάδης, Σχολιασμός, σ. 137-138). Αξιοπροσοχής είναι εδώ το γεγονός ότι η απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Πάργας εκκαλείται ενώπιον του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου της ίδιας πόλεως και όχι άλλης, όπως όριζε το τέταρτο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας κατά την εκδοχή του πρώτου αντιγράφου της. Είναι όμως ενδεχόμενο ότι σε περίπτωση εκδόσεως προδήλως ακύρου αποφάσεως από κάποιο πρωτοβάθμιο δικαστήριο υπήρχε η δυνατότητα εφέσεως στο δευτεροβάθμιο δικαστήριο της ίδιας πόλεως το οποίο δεν υπεισήρχετο στην ουσία της υποθέσεως αλλά παρέπεμπε την υπόθεση για να εκδικαστεί ξανά στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο. Κατά το ρωμαϊκό δίκαιο οι άκυρες αποφάσεις δεν ελάμβαναν ισχύ δεδικασμένου, αλλά μπορούσαν πάντοτε να επαναπροσβληθούν (Οικονομίδου – Λιβαδά, Πολιτική Δικονομία, τ. Γ', § 231 σημ. 2).

348. Όπως αναφέρεται σχετικά: "...διορίζουν την ἐλευθερίαν καὶ τῶν δύο μερῶν νὰ ξα-

και με τους ισχυρισμούς των εκκαλούντων, *"ἄδικη καὶ τερατώδης καὶ παρανομο-
τάτη"* (στιχ. 9).

Από τις υποθέσεις που προαναφέρθηκαν προκύπτει ότι, κατά τους τότε ισχύοντες δικονομικούς κανόνες, ήταν πιθανότατα επιτρεπτή η επανάληψη της διαδικασίας των οριστικών ή ακόμα και των τελεσιδίκων δικαστικών αποφάσεων κατόπιν ασκήσεως σχετικού αιτήματος από τον ηττηθέντα διάδικο. Πρόκειται μάλλον για άσκηση του εκτάκτου ενδίκου μέσου της αναψηλαφήσεως, το οποίο, σύμφωνα με τον Μανίν, ήταν επιτρεπτό, κατά τους ενετικούς δικονομικούς κανόνες, επί τη βάσει νέων, δηλαδή μετά την τελεσιδίκη απόφαση ανευρεθέντων, αποδεικτικών στοιχείων³⁴⁹. Εξ άλλου το συχνό φαινόμενο της αναθεωρήσεως των πρωτοδίκων εκκλησιαστικών αποφάσεων που εκδόθηκαν από τους Πρωτοπαπάδες της Κέρκυρας κατά τα τέλη του 17ου και αρχές του 18ου αιώνα, κυρίως δε των αποφάσεων που επέβαλαν την ποινή της ισόβιας αγαμίας λόγω μοιχείας, επισημαίνει και ο Δ. Καπάδοχος³⁵⁰. Από τα ελλιπή στοιχεία του διαθέσιμου αρχειακού υλικού δεν προκύπτει με σαφήνεια εάν το ένδικο αυτό μέσο με το οποίο εξητείτο η επανάληψη της διαδικασίας απευθυνόταν ενώπιον ομοειδούς και ισόβαθμου δικαστηρίου³⁵¹ ή αναπέμπετο

να γυρίσουν ενώπιον (από το ιταλ. *in proclito* (di essere discussa) που σημαίνει, ότι η υπόθεση είναι ωριμή προς συζήτηση (Β λ α ν τ ή - Ο ε κ ο ν ο μ ί δ η, Λεξικόν, σ. 164) *εἰς τὸν πρῶτον φόρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς πολιτείας εἰς τὸν ὅποιον νὰ φερθοῦν νομίμως μετὰ τὴν τάξιν καὶ τὰ ρέγολα, καθὼς ἀπαιτεῖ καὶ ὁρίζεται μίᾳ τῶν μερῶν"*, στιχ. 35-38.

349. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 96. Πρβλ. όμως και τον Λούντζη σύμφωνα με τον οποίο οι Ενετοί υπήκοοι που κατοικούσαν στα Ιόνια είχαν το δικαίωμα να εκκαλούν τις αποφάσεις του Γενικού Προβλεπτού Κερκύρας, όταν δικάζε ως δευτεροβάθμιο δικαστήριο (Πρώτιστο Δικαστήριο), ενώπιον των ενετικών δικαστηρίων (Αστοδικεῖον, *quarantia Civile*) ακόμα και εάν αυτές ήσαν σύμφωνες με τις πρωτόδικες αποφάσεις (Λ ο ὕ ν τ ζ η, Πολιτική Κατάστασις, σ. 228· πρβλ. Χ ι ὡ τ ο υ, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ. 510). Ως έκτακτο ένδικο μέσον κατά του δεδικασμένου ο Ιόνιος Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας στον Ζ' τίτλο αναφέρει την *"Παλινδικία"* (ΙΚΠολΔ, τίτλος Ζ', Κεφ. Α', § 722-724). Η αίτηση για επανεξέταση των ανεκκλήτων ή τελεσιδίκων αποφάσεων έπρεπε να βασίζεται σε νέα έγγραφα τα οποία οι προσφεύγοντες δεν τα εγνώριζαν ή τα εγνώριζαν μεν αλλά δεν κατέστη δυνατόν να τα λάβουν, ακόμα και με καταβολή της μεγίστης δυνατής επιμέλειας. Η αίτηση "παλινδικίας" εισήγето σε πρωτόδικο δίχη και δεν ανέστελε την εκτέλεση της αποφάσεως.

350. Κ α π ά δ ο χ ο υ, Απονομή δικαιοσύνης, σ. 98-99 όπου και σχετική νομολογία.

351. Π.χ. στην απόφαση αριθ. 2 του εφετείου Πάργας (αριστερό περιθώριο) όπου η απόφαση του εφετείου Πάργας της 16/10/1803 *"ἀπελάρεται"* ενώπιον του εφετείου Πρεβέζης. Επίσης στην υπόθεση που αναφέρεται στην αριθ. 4 απόφαση του εφετείου Πάργας επανεξετάζεται από το εφετείο Πάργας η τελεσιδίκη απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 4/8/1802, ενώ στην υπόθεση που αναφέρεται στην αριθ. 9 απόφαση επανεξετάζεται από το εφετείο Πάργας η τελεσιδίκη απόφαση του εφετείου Πρεβέζης της 8/4/1804.

προς κρίση στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο³⁵² ούτε για ποιούς ακριβώς λόγους ήταν επιτρεπτή η άσκησή του. Το πιθανότερο πάντως είναι ότι επιτρεπόμενοι λόγοι θα ήσαν βασικές παραδρομές ή σφάλματα του δικάσαντος κριτηρίου³⁵³ ή δόλιες ενέργειες των διαδίκων ή των δικαστικών οργάνων³⁵⁴ καθώς και επιγενόμενα ή εκ των υστέρων γενόμενα γνωστά πραγματικά γεγονότα ή αποδεικτικά στοιχεία³⁵⁵.

Παράλληλα όμως δεν θα πρέπει να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο ότι ορισμένες υποθέσεις³⁵⁶ εκδικάζονται σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας κατ' αναλογία με τα ισχύοντα στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του 1804³⁵⁷.

352. Π.χ. στην αριθ. 9 απόφαση του εφετείου Πάργας προβλέπεται ρητώς η δυνατότητα των διαδίκων να επαναπροσφύγουν στο πρωτοβάθμιο δικαστήριο (στιχ. 35-37, "νά ξαναγυρίσουν ἰνπρόσιντο εἰς τὸν πρῶτον φόρον τοῦ ἱεροῦ βήματος τούτης τῆς πολιτείας").

353. Προβλ. Καραμπούλα – Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 4, στιχ. 21-25 ("ἐδεκρετάρισε νά τραταριστῇ νεωστὶ ἡ διαφορὰ τῶν μερῶν ἡ κακὰ διακριμένη μὲ τὴν πλέον ἄτακτον, ἄδικον καὶ σουλφούρεα ἀπόφασιν τῶν προκατόχων τους εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἐφυλάχθη οὔτε πρᾶξις, οὔτε νόμος, οὔτε δικαιοσύνη").

354. Καραμπούλα – Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 15 ("μὲ μοναχὲς ψευδομαρτυρίες ὑποκειμένων γνωστῶν τῆς κοινότητος"). Επίσης αριθ. 4, στιχ. 31 ("μὲ προτέστο εἰς τὰς ψευδεῖς καὶ ἀπατηλὰς δημηγορίας καὶ ἐκθέσεις ἀβερσαρίας").

355. Καραμπούλα – Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 2, στιχ. 48-51 ("ἀκονίσταδο... τώρα 18 χρόνους τζιόκα μὲ τὰ πλέον βάλιδα καὶ νομὶμα ἄττα τῶν ποτέ Βενετικῶν Κριτηρίων καὶ Συλλόγων καταλογάδα μὲ τὴν ἀναφορὰν τῶν ἄνωθεν Κ. προσφευγμένη εἰς τὰς 25 Ἰανουαρίου 1802" (οἱ προσβληκόμενες αποφάσεις ἔχουν εκδοθεῖ στις 9 Οκτωβρίου καὶ 7 Νοεμβρίου 1801)).

356. Βλ. ιδίως Καραμπούλα – Παπαρρηγά – Αρτεμιάδης, Αποφάσεις, αριθ. 2 (αριστερό περιθώριο), όπου την 1/9/1803 ο ηττηθείς κατά την έκκλητο δίκη διάδικος ασκεί έφεση κατά της αποφάσεως του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου Πάργας καὶ απόφαση αριθ. 3, όπου η τελεσίδικη απόφαση του Εφετείου Πρεβέζης της 28ης/7/1803 επανεξετάζεται ενώπιον του Εφετείου Πάργας κατόπιν προσφυγής της ηττηθείσης κατά την έκκλητο δίκη Μ. Γεροσίμου (αναλυτικότερα για την υπόθεση βλ. § IX, Α, 1 καὶ πιο κάτω § XIV, Α, 1)· προβλ. επίσης δικαστικές αποφάσεις αριθ. 4 καὶ αριθ. 9.

357. Κατά τον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας της Επτανήσου Πολιτείας του έτους 1804, σε περίπτωση ασυμφωνίας μεταξύ πρωτοδίκου καὶ τελεσιδίκου αποφάσεως επί της ιδίας υποθέσεως καὶ εφ' όσον οι αποφάσεις αυτές είχαν ληφθεί δια πλειοψηφίας, τα Δικαστήρια της Εκκλήτου (Tribunale d' appellatione) δικάζαν ως "όριστική αύλή" ("Corte definitiva"), δηλαδή σε τρίτο βαθμό δικαιοδοσίας: 1) τις αποφάσεις του Πολιτικού Κριτηρίου της πρώτης ενστάσεως (Dicastero) του ιδίου ή άλλου μικρότερου νησιού (στο οποίο δεν λειτουργούσε Δικαστήριο της Εκκλήτου) όταν τούτο δικάζε ως Δικαστήριο της Εκκλήτου, δηλαδή σε δεύτερο βαθμό, σύμφωνα με το άρθρο 228 του Κώδικα [δηλαδή: α) τις αιρετοκρισιακές αποφάσεις που είχαν εκδοθεί από αιρετούς κριτές του ιδίου ή άλλου νησιού καὶ οι οποίες υπόκεινταν σε έφεση, β) τις αποφάσεις του Tribunale Urbano του ιδίου ή κατώτερου νησιού, δικάζοντος ως Δικαστήριο του Εμπορίου καὶ της Ναυτιλίας (Tribunale di Commercio

XIV. ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Α. Εμπράγματο δίκαιο

1. Δικαίωμα προτιμήσεως

Σε υπόθεση που εκδικάζεται το έτος 1803 από το εφετείο Πάργας³⁵⁸ ο εφεσίβλητος επικαλείται τη διάταξη του 22ου Κεφαλαίου του 3ου Βιβλίου των Ενετικών Στατούτων σύμφωνα με την οποία, τα θήλεα τέκνα έχουν δικαίωμα προτιμήσεως όταν πωλείται πατρική ακίνητος περιουσία όταν δεν υπάρχουν άρρενα τέκνα. Κατά την ενετική νομοθεσία στις απαλλοτριώσεις ακινήτων κτημάτων δικαίωμα προτιμήσεως είχαν κατ' αρχήν οι "εγγύτεροι" συγγενείς και ακολουθούσαν οι "συνορίται", δηλαδή, κατά σειρά προτεραιότητας, οι κοινωνοί ή συγκύριοι του απαλλοτριουμένου κτήματος και οι κάτοχοι ομόρων κτημάτων³⁵⁹. Ως "εγγύτεροι" συγγενείς, στις περιπτώσεις απαλλοτριώσεως πατρικής ακίνητης περιουσίας θεωρούνταν αποκλειστικά οι εξ αρρενογονίας συγγενείς· άλλωστε σύμφωνα με το ενετικό σύστημα της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής, οι προικισθείσες θυγατέρες (*Statuta Veneta*, Βιβλίο 4ο, Κεφ. 25) αποκλείονταν από την κινητή και ακίνητο πατρική περιουσία ενώ επίσης οι μη προικισθείσες θυγατέρες συγκληρονομούσαν με τα άρρενα τέκνα μόνον επί της κινητής πατρικής κληρονομίας, εάν αυτή επαρκούσε για τη σύσταση προίκας³⁶⁰. Κατά την εδώ μνημονευόμενη διάταξη των ενετικών στατούτων δικαίωμα προτιμήσεως μπορούσαν να ενεργούν τα θήλεα τέκνα μόνον στην ειδική εκείνη περίπτωση που δεν υπήρχαν άρρενα τέκνα του εκποιούντος, ετηρείτο δηλαδή κατά την άσκηση των δικαιωμάτων προτιμήσεως η σειρά της εξ αδιαθέτου κληρονομικής διαδοχής³⁶¹.

e Navigazione), οι οποίες υπόκεινταν σε έφεση, γ) τις μη οριστικές αποφάσεις του Tribunale di Commercio e Navigazione που υπόκεινταν σε έφεση, δ) τις αποφάσεις του Πολιτικού Κριτηρίου της πρώτης ενστάσεως που έδρευε στο Ληξούρι, δικάζοντας ως Tribunale di Commercio e Navigazione, και οι οποίες εφεσιβάλλονταν στο Πολιτικό Κριτήριο της πρώτης ενστάσεως του Αργοστολίου και ε) τις αποφάσεις του Πολιτικού κριτηρίου της πρώτης ενστάσεως ενός μικρότερου νησιού, δικάζοντας ως Tribunale di Commercio e Navigazione, οι οποίες εφεσιβάλλονταν ενώπιον του Πολιτικού κριτηρίου πρώτης ενστάσεως ενός άλλου νησιού (CPC 1804, Tit. VIII, Sez. II, άρθρο 228/Tit. VIII, Sez. III, άρθρο 238)] και 2) τις αποφάσεις που είχαν εκδόσει τα Δικαστήρια της Εκκλήτου (Tribunale d' appellatione) άλλων νησιών, σε δεύτερο βαθμό (CPC 1804, Tit. X, Sez. I, άρθρο 381, Sez. II, άρθρο 385)· πρβλ. επίσης Βενιέρη, Κατάστασις, Σύνταγμα 1803, τίτλος ζ', άρθρο ρνε'.

358. Καράμπούλα – Παπαρρήγα, Αποφάσεις, αριθ. 3. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης πιο πάνω § IX, Α και Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Σχολιασμός, σ. 149-151.

359. Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 58.

360. Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 53· Flo g a i t i s , Système Venitien, σ. 48 επ.

361. Πρβλ. ομοίως και κατά τα Έθιμα Θήρας και Ανάφης έτους 1797 και Φολεγάνδρου

Στη συγκεκριμένη υπόθεση η εκκαλούσα προέβαλε ενώπιον του δικαστηρίου δικαίωμα προτιμήσεως επί της εκποιήσεως πατρικής περιουσίας επικαλούμενη το γεγονός ότι ο μοναδικός αδελφός της παραιτήθηκε από την άσκηση του δικαιώματός του, δια της υποβολής σχετικής δηλώσεως ("κοστιτούτου")³⁶² στη γραμματεία του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου. Κατά την άποψη που υποστήριξε η εκκαλούσα, εφ' όσον ο πωλητής (πατέρας) δεν έχει άλλα τέκνα, άρρενα ή θήλεα, ενεργοποιείται το δικαίωμα προτιμήσεως της ίδιας ως πλησιεστέρας συγγενούς του πωλητή εξ αίματος³⁶³. Όπως ωστόσο προκύπτει από το διατακτικό της αποφάσεως, το εφετείο της Πάργας, που δίκασε σε δεύτερο βαθμό την υπόθεση, δεν αποδέχθηκε τους ισχυρισμούς της εκκαλούσης και απέρριψε την έφεση. Παραμένει πάντως ασαφές εάν το

έτους 1808 (Ζέπων, JGR, τ. VIII, Κεφ. Α', σ. 505, 522). Η διάταξη πάντως αυτή αφορά μόνο στις απαλλοτριώσεις πατρικής περιουσίας, διότι εάν επρόκειτο για απαλλοτριώσεις μητρικής περιουσίας δικαίωμα προτιμήσεως είχαν αδιακρίτως τόσο οι εξ αρρενογονίας όσο και οι εκ θηλυγονίας συγγενείς της απαλλοτριώσεως διαισθόμενοι ότι, σύμφωνα πάντα με τα ενετικά στατούτα (Statuta Veneta, Βιβλίο 4ο, Κεφ. 28) τη μητρική αδιάθετο περιουσία κληρονομούσαν άρρενα και θήλεα τέκνα αδιακρίτως (Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 55, 58· Flo gl a i i s, Systeme Venitien, σ. 101 επ.). Η ενετική νομοθεσία περί προτιμήσεως τροποποιήθηκε αργότερα με εθνικούς κοινοβουλευτικούς νόμους που εξεδόθησαν υπό το κράτος του Συντάγματος του 1817 (Νόμος υπ' αριθ. 19 του α' κοινοβουλίου της 11/4/1820, αριθ. 44 του β' κοινοβουλίου της 31/5/1825, αριθ. 66 του β' κοινοβουλίου της 24/3/1827, αριθ. 69 του ε' κοινοβουλίου της 12/24/5/1837· Φρ α γ κ ο π ο ύ λ ο υ, Αστυκή Νομοθεσία, σ. 1). Τελικώς δε το εξ αδιαθέτου κληρονομικό σύστημα των Ενετών υιοθέτησαν και οι διατάξεις του Ιονίου Πολιτικού Κώδικα (ΙΠΚ, άρθρα 615 επ.), με σκοπό την αποφυγή του διαμελισμού των ακινήτων ιδιοκτησιών στα Επτάνησα παρά τις αντιρρήσεις που διατυπώθηκαν κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες από μέλος της επιτροπής (Κόνδαρης) που είχε συγκροτηθεί προς εκπόνησή του. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικότερα Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 65-66). Ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδικας διατήρησε πάντως μόνον το δικαίωμα προτιμήσεως των γειτόνων (ΙΠΚ, άρθρο 1476).

362. Η λέξη προέρχεται από το βενετ. *costituto* που σήμαινε πράξη συμβολαιογραφική, δικόγραφο, ή άλλη επίσημη πράξη την οποία οι διάδικοι συνέτασσαν στις αστικές δίκες και υπέβαλαν στα αρμόδια γραφεία. Στο αρχειακό υλικό απαντώνται τρία είδη κοστιτούτων, το "θεληματικό", το "νοταρικό γράμμα" ή "νοταρικό κοστιτούτο" καθώς και το "κοστιτούτο βουλευτάριο προβάτο" (Π ε τ ρ ο π ο ύ λ ο υ, Παξοί, αριθ. 349, 478, 504, 577, 595).

363. Στο μεταβυζαντινό δίκαιο η υποβολή δηλώσεως παραιτήσεως αποτελούσε λόγο αποσβέσεως του δικαιώματος προτιμήσεως του παραιτουμένου, ενεργοποιούσε δε το δικαίωμα προτιμήσεως του επόμενου στη σειρά των προτιμητέων συγγενών του εκποιήσαντος. Για το ζήτημα προβλ. Λ . Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Η νομική προστασία της γονικής περιουσίας στη Μύκονο (17ος-18ος αι.), *ΕΚΕΙΕΔ*, τ. 34 (1998), Παράρτημα 1, Αθήνα 1999, σ. 80-82.

δικαστήριο υπεισήλθε στην ουσία της υποθέσεως ή εάν απέρριψε την έφεση ως απαράδεκτη λόγω ελλείψεως νομίμου αντιπροσωπεύσεως της εκκαλούσης³⁶⁴.

2. Εμπράγματα ασφάλεια

Την εφαρμογή του συστήματος περί υποθηκών που επέβαλαν οι διατάξεις του ενετικού δικαίου και το οποίο ίσχυσε στα Ιόνια νησιά πριν από το έτος 1841³⁶⁵, μαρτυρεί υπόθεση η οποία απασχόλησε τη διοίκηση Πρεβέζης το έτος 1802³⁶⁶. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, αγοραστής ακινήτου φοβούμενος ότι κάποιος εγχειρόγραφος δανειστής του πωλητή, ο οποίος είχε εγγράψει τον πιστωτικό του τίτλο στο ειδικό βιβλίο "*προτερότητας*", θα διεκδικήσει το εκποιηθέν ακίνητο απ' αυτόν, ως τρίτο κάτοχο, έκλεψε την προικώα κινητή περιουσία της συζύγου του αποβιώσαντος πωλητή. Στη συνέχεια δε παρέδωσε τα κλοπιμαία στον δανειστή προς απόσβεση της νομίμου υποθήκης του επί των κτημάτων του οφειλέτη.

Σύμφωνα ειδικότερα με το ενετικό δίκαιο η κτηματική περιουσία του οφειλέτη ήταν υπέγγυος στον δανειστή ο οποίος για να μετατρέψει την ενοχική σχέση του δανείου σε εμπράγματα αρκούσε μόνον να δημοσιεύσει τον πιστωτικό του τίτλο στο δημόσιο βιβλίο της "*προτερότητας*" (*anzianità*), το οποίο επί ενετοκρατίας ετηρείτο στο επαρχείο κάθε νησιού προκειμένου οι τρίτοι να γνωρίζουν την ύπαρξη χρέους και τα δικαιώματα του δανειστή επί των κτημάτων του οφειλέτη³⁶⁷. Ειδικά δε στην πόλη της Πρεβέζας, όπως προκύπτει από έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης της 30ης/3/1803, από τον Μάρτιο του έτους 1803 και μετά, ετηρείτο ειδικό βιβλίο³⁶⁸ όπου εγγράφονταν οι πιστωτικοί τίτλοι προκειμένου να τηρείται η "*άντζιανητά*"³⁶⁹. Στη συγκεκριμένη πάντως υπόθεση (η οποία διαδραματίζεται το έτος 1802, ένα χρόνο δηλαδή προηγουμένως) το βιβλίο της "*προτερότητας*" ετηρείτο από τους κριτές του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής, για τον λόγο δε αυτό με σχετική ομόφωνη απόφαση της "*Συγκλήτου*" (Γενικού Συμβουλίου της πόλεως) ορίσθηκε ότι οποιαδή-

364. Για το ζήτημα αυτό βλ. πιο πάνω § IX, Α.

365. Πρόκειται πιθανόν για τον ενετικό νόμο της 26/1/1673 με τον οποίο επικυρώθηκαν όλα τα προηγούμενα θεσπίσματα καθώς και η νομολογία που είχε διαμορφωθεί μέχρι τότε επί του θέματος των νομικών συνεπειών της εγγραφής των πιστωτικών τίτλων στα δημόσια βιβλία "*προτερότητας*"· πρβλ. επίσης Θέσπισμα του Προβλεπτού Ανδρέου Κορνέρ του έτους 1677, "*κοινοτικό*" νόμο της 23/2/1677 (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 34-37).

366. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, 19, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης πιο κάτω § XIV, Β.

367. "*καί φοβηθείς ό άλιφουντζάτος μή του ζήτηση τό όσπήτιον ό πάλμος διά την άντζιανητά του κρεδιτού του*".

368. "*Βιβλίον Εξαμναδόρ*", από το ιταλ. esaminare, esmina, esame, εξετάζω, εξέταση.

369. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 30/3/1803, φ. 17r.

ποτε εγγραφή πιστωτικού τίτλου ("άνοτατζιόν") είχε γίνει πριν από τη σύσταση του Δικανικού Κριτηρίου και κατά συνέπεια πριν από την έναρξη τηρήσεως του ειδικού αυτού βιβλίου, θεωρείται απολύτως άκυρη ("νά νομίζοντε όσπερ νά μίν ήτον γινάμενες").

Δια της δημοσιεύσεως το δάνειο διασφαλιζόταν πλέον με γενική υποθήκη επί όλων των παρόντων και μελλόντων κτημάτων του οφειλέτη (νόμιμη γενική υποθήκη). Ο οφειλέτης και ιδιοκτήτης ενυποθήκων κτημάτων δεν εστερείτο βέβαια σε καμία περίπτωση του δικαιώματος απαλλοτριώσεως, ο δανειστής όμως edικαιούτο να ασκήσει αγωγή κατά του τρίτου κατόχου (αγωγή υπεγγυότητος, di obnoxietà) προκειμένου να αναγνωρισθεί ο τίτλος και το δικαίωμά του για αναγκαστική εκποίηση των απαλλοτριωθέντων ακινήτων³⁷⁰. Είναι δε ενδιαφέρον ότι η η υποθήκη που αποκτάτο με αυτό τον τρόπο από τους απλούς εγχειρογράφους δανειστές προτιμάτο και έναντι ακόμη των συμβατικών υποθηκών³⁷¹ εάν αυτές δεν είχαν προηγουμένως εγγραφεί εφ' όσον, –κατ' αναλογία με την αρχή του ρωμαϊκού δικαίου ότι ο πρώτος συνομολογήσας υποθήκη επί ακινήτου προετιμάτο έναντι των μεταγενεστέρων ενυποθήκων δανειστών (prior in tempore potior in jure), – ίσχυε η αρχή ότι ο δανειστής που ενέγραψε πρώτος το δάνειό του στα βιβλία "προτερότητας" προτιμάτο έναντι παντός άλλου δανειστή ακόμα και αν αυτός ήταν μεν προγενέστερος αλλά δεν είχε προβεί σε δημοσίευση του πιστωτικού του τίτλου³⁷². Από το γεγονός όμως ότι, κατά το ενετικό δίκαιο που ίσχυε πριν από το έτος 1841³⁷³, η κυριότητα των ακινήτων μεταβιβαζόταν έναντι των τρίτων μόνον από της δημοσιεύσεως ("ένδηλώσεως"/"notifica") του συμβολαίου της μεταβιβαστικής πράξεως (ιδιωτικού ή συμβολαιογραφικού) σε ορισμένα για τον σκοπό αυτό δημόσια βιβλία³⁷⁴ συμπεραίνεται ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση η εγγραφή του πιστωτικού τίτλου του δανειστή

370. Βλ. Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 49-51.

371. Για τις συμβατικές υποθήκες βλ. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 70· Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 41 επ.

372. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικά Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 31-37 όπου και λεπτομέρειες για τον τρόπο καταχωρίσεως των δανείων στα δημόσια βιβλία της "προτερότητας".

373. Statuta Veneta, Βιβλίο 3, κεφ. 10· Ενετικός Νόμος της 12/5/1522· Κοινοτικός Νόμος Κεφαλληνίας της 2/2/1677 και αργότερα Κοινοβουλευτικός Νόμος της 10/5/1825. Περί αυτών βλ. αναλυτικά Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 12 επ. όπου και σχετική νομολογία.

374. Η "ένδηλωση" αποτελούσε είδος μεταγραφής, σύμφωνα με το οποίο η καταχώριση του αντιγράφου του συμβολαίου ή της περιλήψεώς του γινόταν με απλή σημείωση από τον υποθηκοφύλακα, χωρίς να καταχωρείται το πλήρες αντίγραφο του συμβολαίου ή περιλήψή του (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 27-28).

θα πρέπει να έγινε πριν από την "ένδηλωση" (μεταγραφή) του συμβολαίου μεταβίβασης του ακινήτου από τον αγοραστή του ακινήτου.

B. Οικογενειακό δίκαιο

Περιουσιακές σχέσεις των συζύγων-Εξασφάλιση προικίων

Σύμφωνα με τα ισχύοντα στο ενετικό δίκαιο, μετά τη διάλυση του γάμου λόγω θανάτου του συζύγου, η προίκα απεδίδετο αυτούσια στη γυναίκα και στους κληρονόμους της (πλήν του ποσού που είχε διατεθεί από τον σύζυγο για έκτακτες δαπάνες κατά την διάρκεια του γάμου)³⁷⁵ με αποτέλεσμα υπέγγυος έναντι των δανειστών για τα χρέη του συζύγου να παραμένει μόνον η δική του περιουσία³⁷⁶. Τούτο προκύπτει από υπόθεση που φέρεται προς διευθέτηση ενώπιον της διοικήσεως Πρεβέζης το έτος 1802³⁷⁷ όπου η σύζυγος του αποβιώσαντος οφειλέτη διεκδικεί την προικία της περιουσία που κλάπηκε και στη συνέχεια μεταβιβάσθηκε σε δανειστή του συζύγου της προς απόσβεση της νομίμου υποθήκης του επί των κτημάτων του συζύγου της³⁷⁸.

375. Η χήρα σύζυγος είχε το δικαίωμα, μέχρι την απόδοση της προίκας από τους κληρονόμους του συζύγου της (για την οποία απόδοση παρείχετο προθεσμία ενός μηνός), να παραμείνει στο σπίτι του και να συντηρείται από την περιουσία του. Μετά την απόδοση δε της προίκας της, οφείλε να εγκαταλείψει τον συζυγικό οίκο εντός 2 μηνών (Μαγίτς, Νομοθεσία Ενετών, σ. 31-33 όπου και λεπτομέρειες για τη διαδικασία αποδείξεως (vadimonio) και απόδοσεως της προίκας προεξασφαλισθείσης και μη).

376. Πρβλ. και πιο κάτω υπόθεση Π. Τζεφτηλίκωτη κατά Γ. Λαμπρόπουλου σημ. 378. Για την ανάλογη προστασία που παρείχαν στη γυναίκα οι διατάξεις του βυζαντινού και μεταβυζαντινού δικαίου μέσω του θεσμού της νομίμου σιωπηράς υποθήκης επί του συνόλου της περιουσίας του άνδρα βλ. C. 5, 13· B. 29.1.119· N. 3 Κωνσταντίνου του Δούκα, JGR, III, Coll. IV, σ. 325· Εξάβιβλος, III, V, 41· Μαλαξός, Κεφ. ΦΜ'· Μολδαβικός Κώδικας § 1646. Για το ζήτημα βλ. αναλυτικά Μαριδάκης, Αστικόν Δίκαιον § 31, σ. 172 επ.

377. Σταμούλης, Πηγές, 19, έγγραφο της 3/11/1802, φ. 26r. Για την υπόθεση αυτή βλ. επίσης πιο πάνω § XIV, Α, 2. Πρόκειται για επιστολή που η Διοίκηση Πρεβέζης απευθύνει στον Εκλαμπρότατο Ρώκο Δετζόρτζη ("Δελεγάτο" Λευκάδας, από το βενετ. delegato, εντεταλμένος, εξοχώτατος), ζητώντας τη συνδρομή του στην επίλυση της υποθέσεως προς το συμφέρον της προσφεύγουσας Δημήτρως Τζιρογιάννη. Για το ζήτημα της παραπομπής εκκρεμών δικαστικών υποθέσεων μεταξύ κατοίκων της "συμπολιτείας" και Επτανησίων υπηκόων στις αρμόδιες αρχές της Επτανήσου Πολιτείας βλ. και πιο πάνω § VII.

378. Η υπόθεση έχει αναλυτικότερα ως εξής: Η προσφεύγουσα (Δ. Τζιρογιάννη), κάτοικος Πρεβέζης και χήρα του αποβιώσαντος Αναγνώστη Προσαλέντη που καταγόταν από το χωριό Εξοή της Λευκάδας διεκδικεί την κινητή προικία της περιουσία η οποία, κατά την περίοδο της "αναρχίας", εκλάπη στην Εξοή από τους Γεράσιμο Αλιφουντζάτο Ζισάνο και Αναστάση Πάλμο, κατοίκους του νησιού αυτού. Όπως ειδικότερα εξιστορείται στο έγγραφο, η προσφεύγουσα την εποχή της καταστροφής της Πρέβεζας (κατά πάσα πιθανότητα γίνεται εδώ αναφορά στο ιστορικό γεγονός της καταλήψεως ("χαλασμού") της Πρέβεζας από τα

Την κλαπείσα κινητή προικώα της περιουσία, λόγω της τότε επικρατούσης καταστάσεως αναρχίας³⁷⁹, δεν μπόρεσε αυτή να διεκδικήσει εγκαίρως. Ήδη όμως μετά την αποκατάσταση της νομιμότητας στην περιοχή, προσέφυγε στην διοίκηση Πρεβέζης ζητώντας τη μεσολάβησή της προς τις δικαστικές αρχές του νησιού της Λευκάδας, όπου είχε κλαπεί η περιουσία της, για να απονεμηθεί στην περίπτωση της το δικαιο³⁸⁰. Με τη σειρά της η Διοίκηση Πρεβέζης απευθύνεται πλέον προς τον Ρώκο Δε Τζώρτζη, ως αντιπρόσωπο του νησιού της Λευκάδας στη Επτανησιακή Γερουσία κατά το έτος 1802³⁸¹, και επικαλείται την ισχυρή του προστασία για την επιστροφή των κλοπιμαίων δεδομένου ότι, όπως σχετικά αναφέρεται, *"ἀδίκως καὶ δυναστικῶς τῆς ἡρπαξαν"*.

Ανάλογος με τα ανωτέρω είναι και ο όλος διακανονισμός εξοφλήσεως των χρεών αποβιώσαντος συζύγου προς τον δανειστή του, ο οποίος διενεργείται σε υπόθεση που απασχόλησε την διοίκηση και τα δικαστήρια Πρεβέζης (αλλά και άλλους φορείς, όπως ο βοεβόδας και ο Πανιερότατος Άρτης) κατά το έτος 1802³⁸². Στην

στρατεύματα του Αλή πασά στις 12/10/1798· για την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με το ιστορικό γεγονός του "χαλασμού" της Πρεβέζης βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Κινητοποιήσεις σ. 308 σημ. 11), κατέφυγε στο χωριό του συζύγου της, την Έξοη και παρέδωσε την προίκα της για φύλαξη στο σπίτι κάποιου Αναγνώστη Μηχογκούστη. Ο συζυγός της είχε εκποιήσει στο παρελθόν ένα ακίνητο στον Γ. Αλιφουντζάτο, πλην όμως, όπως συνάγεται εμπέσω από το περιεχόμενο του εγγράφου, πριν από την μεταβίβαση του εκποιηθέντος ακινήτου στον αγοραστή, ένας δανειστής του πωλητή (ο Αναστάσιος Πάλμος) είχε προλάβει να εγγράψει το δάνειό του παρουσιάζοντας τον πιστωτικό του τίτλο στο δημοσίον βιβλίο της "προτερότητας" (για το ζήτημα αυτό βλ. πιο πάνω § XIV Α, 2). Φοβούμενος λοιπόν ο Αλιφουντζάτος ότι ο Πάλμος θα διεκδικούσε απ' αυτόν, ως τρίτο κάτοχο, το ακίνητο, όπως είχε κάθε νόμιμο δικαίωμα, επωφελήθηκε κάποια στιγμή από την απουσία του Μηχογκούστη από το σπίτι του και έκλεψε την προίκα ασκώντας βίας και απειλές στις γυναίκες που βρίσκονταν στο σπίτι. Την περιουσία δε αυτή παρέδωσε στον Πάλμο για την απόσβεση της γενικής, νόμιμης και προτιμωμένης υποθήκης του που βάρυνε το ακίνητο.

379. Ως περίοδος "αναρχίας" μνημονεύεται η περίοδος μεταξύ των ετών 1799 έως 1802, η οποία στιγματίσθηκε από τις έντονες κοινωνικοπολιτικές αναταραχές στην περιοχή. Για το ζήτημα βλ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α, Ποινική δικαιοσύνη, σ. 312-315.

380. Για τη διαδικασία αυτή βλ. πιο πάνω VI.

381. Ο Ρώκος Δε Τζώρτζης αποτέλεσε μέλος της προσωρινής Δημοκρατικής Κυβερνήσεως Λευκάδας της 7ης/18ης-7-1797 και στη συνέχεια μέλος της τριμελούς επιτροπής που ανέλαβε την σύνταξη του Οργανισμού του εν λόγω σώματος. Το έτος 1798 ως αντιπρόσωπος της Λευκάδας στην Κέρκυρα υπέβαλε υπόμνημα στο Νέο Διοικητή των Ιονίων Νήσων Κομεντά για τα ζητήματα της νήσου. Το έτος 1799 εξελέγη από τον Ουσακώφ αντιπρόσωπος της Λευκάδας στην ομοσπονδιακή κυβέρνηση (Γερουσία). Τέλος το έτος 1810 αποτέλεσε μέλος της προσωρινής Κυβέρνησης Λευκάδας (Ρ ο ν τ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία Λευκάδος, τ. Β', σ. 18, 19, 31, 48, 50, 54, 57, 75, 81, 234).

382. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ, 19, έγγραφο της 13/7/1802, φ. 10ν σε συνδυασμό με

υπόθεση αυτή που αφορούσε την εξόφληση των χρεών του αποβιώσαντος συζύγου και πατέρα των δύο εναγομένων προς τον ενάγοντα ιερέα, ο ενάγων προέβη αρχικά στη συνομολόγηση δικαστικού συμβιβασμού με τις αντιδίκους του. Σύμφωνα με τον συμβιβασμό αυτό, η αξία της περιουσίας του αποβιώσαντος οφειλέτη επρόκειτο να εκτιμηθεί με ακρίβεια από ειδικούς εκτιμητές και στη συνέχεια θα περιήρχετο στον ιερέα προς εξόφληση των χρεών, αφού όμως προηγουμένως απεδίδετο στη σύζυγο του οφειλέτη το ισόποσο της προίκας της. Ο όλος διακανονισμός της εξοφλήσεως του χρέους συμφωνεί με τα ισχύοντα στο ενετικό δίκαιο με βάση τις διατάξεις του οποίου (*Statuta Veneta*, Κεφ. 34, Βιβλίο 1), εφ' όσον είχε συνταχθεί γαμικό συμβόλαιο, η γυναίκα είχε νόμιμη, σιωπηρή, γενική και προτιμώμενη υποθήκη επί της περιουσίας του ανδρός για εξασφάλιση της προίκας της και των παραφέρνων η ισχύς και τα αποτελέσματα της οποίας άρχιζαν από την ημέρα του γάμου³⁸³.

Μία υπόθεση αντιδικίας που αφορά στην εγκυρότητα της πράξεως του "βαδιμονίου"³⁸⁴ που εξέδωσε το Δικανικό Κριτήριο Πρώτης Αγωγής απασχόλησε το "κονκλάβε"³⁸⁵ της πόλεως Πρεβέζης το έτος 1803³⁸⁶. Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με τους ενετικούς νόμους³⁸⁷, μετά τον θάνατο του άνδρα ή σε περίπτωση διαλύσεως του γάμου από άλλη αιτία, απεδίδετο στη γυναίκα ή σε αυτούς που την εκπροσωπούσαν η προίκα. Για την απόδοσή της έπρεπε αυτή να αποδειχθεί ενώπιον δικαστηρίου με έναν από τους ακόλουθους τρεις τρόπους, δηλαδή ή α) με γαμικό συμβόλαιο, ή β) με έγγραφη ομολογία του άνδρα που σημειωνόταν στο βιβλίο υποθηκών ή γ) με μαρτυρικές καταθέσεις. Η σχετική πράξη που εξέδιδε το δικαστήριο και με την

έγγραφο της 17/7/1802, φ. 12ν. Αντίδικοι στη συγκεκριμένη υπόθεση ήσαν ο ιερέας Π. Τζεφτηλικιώτης κατά της αδελφής του και της ανηψιάς του, ως καθολικών διαδόχων του αποβιώσαντος σε κατάσταση χρεωκοπίας οφειλέτη του Γ. Λαμπροπούλου. Για την υπόθεση αυτή βλ. και πιο πάνω § VI, Β.

383. *Ferrò*, Dizionario, λ. Ipoteca· *Μανί ν*, Νομοθεσία Ενετών, σ. 28-29· *Σκαλ - τ σ ο ύ ν η*, Μελέται, σ. 22, 38· ΙΠΚ, άρθρο 448· Κοινοβουλευτικός Νόμος της 27/5/1828· για τις ανάλογες ρυθμίσεις του βυζαντινορωμαϊκού και του μεταβυζαντινού δικαίου βλ. *Μαριδάκης*, Αστικόν Δίκαιον, § 31· *Μάτση*, Οικογενειακόν Δίκαιον, σ. 102-106· *Ε. Παπαγιάννη*, Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου, I (Ενοχικό-Εμπράγατο δίκαιο), *Forschungen zur Byzantinischen Rechtsgeschichte-Athener Reihe*, Αθήνα 1992, σ. 197 και *Της ιδίας*, Νομολογία II, σ. 99.

384. "ἄττα βαδιμονιάλ", από το ιταλ. *vadimonio*, πράξη εξασφάλισης της προίκας.

385. Για το διοικητικό αυτό όργανο και τις αρμοδιότητές του στον τομέα απονομής της δικαιοσύνης βλ. παραπάνω § VI, Α.

386. *Σταμούλη*, Πηγές, ΑΜΠ, 20, έγγραφο της 10/8/1803, φ. 31r.

387. *Statuta Veneta*, Βιβλίο Δ', Κεφ. 34.

οποία κηρυσσόταν η προίκα ως αποδεδειγμένη λεγόταν *vadimonio*³⁸⁸. Στη συγκεκριμένη υπόθεση, ο ερήμην δικασθείς κατά την πρωτόδικο δίκη διάδικος³⁸⁹ άσκησε έφεση ενώπιον του "Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πρεβέζης, παράλληλα δε υπέβαλε αναφορά για κακοδικία κατά του καγκελαρίου του δικαστηρίου Αθ. Βλάχου. Στην αναφορά του αυτή που απηύθυνε προς τον βοεβόδα της περιοχής Αμπντουλάχ Μπέη προσέβαλε, μεταξύ άλλων, και την πράξη του "βαδιμονίου" που εξέδωσε ο καγκελάριος του Δικανικού Δικαστηρίου Πρώτης Αγωγής Αθανάσιος Βλάχος. Κατόπιν αυτών το κονκλάβε της πόλεως αποφάσισε ομοφώνως να ανασταλεί ("νά σοςπενδερεστέη"³⁹⁰ έως τόσον κάθε προσεκουτζήν³⁹¹ είς τὰ αὐτὰ ἄττα") η εκτέλεση του "βαδιμονίου" μέχρι να εκδοθεί η τελεσίδικη απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου επί της υποθέσεως με την οποία και επρόκειτο να κριθεί η νομιμότητα της πράξεως αυτής ("νά εισέλθουν ἐξ ὀφίτζιο είς τήν ήλίωσιν ή είς τήν κονφερματζήν τῶν αὐτῶν ἄττων")³⁹².

Γ. Κληρονομικό δίκαιο

Διανομή οικογενειακής περιουσίας

Στις διατάξεις των Ενετικών Σταυρωμάτων που ρυθμίζουν το ζήτημα της διανομής οικογενειακής περιουσίας (της περιουσίας του αποβιώσαντος ιερέως Βασίλη Στανέλου) αναφέρεται μία υπόθεση που εκδικάζεται από το εφετείο Πάργας το έτος 1805³⁹³. Σύμφωνα ειδικότερα με τις διατάξεις του ενετικού δικαίου, στις οποίες προφανώς αναφέρεται ο εκκαλών, μετά τον θάνατο του πατέρα, η πατρική κληρονομία τελούσε σε κατάσταση "αδελφικής κοινωνίας" μεταξύ των αρρένων αδελφών του θανόντος και των γιών των προαποβιωσάντων αρρένων αδελφών του, μέχρις ότου επέλθει η διανομή της περιουσίας³⁹⁴. Την ύπαρξη "αδελφικής κοινωνίας" επί

388. Μανίβ, Νομοθεσία Ενετών, σ. 31 επ. όπου και η διαδικασία πληρωμής της προίκας που ακολουθούσε την πράξη του "βαδιμονίου".

389. Αντίδικοι στην πρωτόδικη δίκη ήσαν ο Πάνος Κομινιώτης κατά της συζύγου του Νικολάου Φώτου. Το πρωτοδικείο εξέδωσε, ερήμην του Κομινιώτη, απόφαση υπέρ της αντιδίκου του.

390. Από το ιταλ. *sospendere*, αναστέλλω.

391. Από το ιταλ. *prosecuzione* (ή *proseguimento*) di atti cauzionali, εξακολούθηση ασφαλιστικών μέτρων (Βλ. α ν τ ή – Ο ι κ ο ν ο μ ί δ η, Λεξικόν, σ. 167).

392. Όπως δε σχετικά αναφέρεται στο έγγραφο, από την απόφαση αυτή του εφετείου θα εξαρτηθεί και το ζήτημα της αποδόσεως ευθυνών στον καγκελάριο του δικαστηρίου ("δίδοντας τήν πρέπουσαν παιδίαν ὅτινος φανιστή πταίστης είς τήν αὐτήν υπόθεσιν").

393. Κ α ρ α μ π ο ὕ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αποφάσεις, αριθ. 14. Βλ. και Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Σχολιασμός, σ. 142-143.

394. Η "αδελφική κοινωνία" ή "κοινότητα" (*fraterna compagna*) αποτέλεσε έναν ιδιαί-

της περιουσίας του θείου του, μετά τον θάνατό του, ρητώς επικαλείται στη συγκεκριμένη υπόθεση ένας ανηψιός του αποβιώσαντος³⁹⁵. Η διανομή της περιουσίας, η οποία έθετε τέλος στην κατάσταση της συγκυριότητας των επικοίνων πραγμάτων μεταξύ των συγγενών του αποβιώσαντος, επήρχετο κατά το ενετικό δίκαιο με δύο τρόπους: είτε α) δι' εκδόσεως δικαστικής αποφάσεως του αρμοδίου ειδικού δικαστηρίου, είτε β) σε περίπτωση διαφωνίας μεταξύ των συγγενών, δια διαιτησίας. Στην προκειμένη περίπτωση, είχε προφανώς υπάρξει διαφωνία μεταξύ των συγγενών του αποβιώσαντος (Βασιλείου Στανέλου) και για τον λόγο αυτό η διανομή της περιουσίας του ανατέθηκε σε αιρετούς κριτές. Με την αιρετοκρισιακή δε απόφαση, η οποία καταχωρήθηκε σε σχετικό συμβολαιογραφικό έγγραφο³⁹⁶, παραχωρήθηκε στον εκκα-

τερο οικογενειακό θεσμό των μεσαιωνικών χρόνων που χαρακτηρίζεται από τη συγκατοίκηση των οικογενειών των αδελφών του θανόντος ή την από κοινού νομή των κληρονομικών ακινήτων και την "εις ολόκληρον" συλλογική ευθύνη των μελών δεδομένου ότι η κληρονομική περιουσία αποτελεί ενιαίο περιουσιακό σύνολο με κοινό οικονομικό σκοπό. Απαντάται σε διάφορες περιοχές της μεσογειακής Ευρώπης (Γαλλία, Φλωρεντία, Κορσική, Βενετία αλλά και Νάξος, Σίφνος, Κέρκυρα του 16ου αιώνα) όπου διακρίνουμε τη σαφή επιρροή του ιταλικού ή βενετικού δικαίου. Για το θέμα αυτό βλ. Μ. Α. Χ. Ν., Νομοθεσία Ενετών, σ. 65-67· Γ. Β. Σ. Β. Ξ., "Ναξιακά νοταριακά έγγραφα των τελευταίων χρόνων του Δουκάτου του Αιγαίου (1538-1577)", *ΕΚΕΙΕΔ* 4, Αθήνα 1951, σ. 146 σημ. 1· Π. Τ. Ρ. Ο. Π. Ο. Υ. Λ. Ο. Υ., Σίφνος, σ. 294· P. L. J. a s l e t t., "La famille et le ménage approches historiques", *Annales, Economies, Sociétés, Civilisations*, 27 (1972), σ. 852· M. M. a t h o p o u Γ o u, "Le droit successoral du Zagori (XVIIIe-XIXe siècles): un exemple d'articulation entre coutume, droit coutumier et pratiques sociales", *Droit et Cultures*, 20 (1990), σ. 59· M. Κ. Α. Θ. Ρ. Ο. Υ. Κ. Λ. Η., "Γενιά, προίκα και κληρονομιά. Η περίπτωση της Επίσκεψης στην Κέρκυρα", στον τόμο *"Οικογένεια και περιουσία στην Ελλάδα και την Κύπρο"*, Αθήνα 1994, σ. 81· Π. Α. Ρ. Ρ. Η. Γ. Α. - Α. Ρ. Τ. Ε. Μ. Ι. Α. Δ. Η. - Ρ. Ο. Δ. Ο. Λ. Α. Κ. Η. - Κ. Α. Ρ. Α. Μ. Π. Ο. Υ. Λ. Α., Πράξεις Φ. Κατωμέρη, αριθ. 21, 79, 83 κ. ά.

395. Στιχ. 8-10, "Έλαβε ...διά ρεφάρισμα τοῦ μεριδίου του ὡς ἀδελφοῦ τῆς ἀδελφότητος εἰς τὴν μοιρασίαν τῶν ἀγαθῶν τοῦ ποτέ παπα-Βασίλη Στανέλου θείου του".

396. Όπως προκύπτει από τις διατάξεις περί *"Καθηκόντων Νοταρίων και Νοταρικών πράξεων"* που κατεγράφησαν το 1748 στο βιβλίο καταχωρίσεως πράξεων του Γ. Ανεμογιάννη, νοταρίου Παξών, τα συνυποσχετικά (*"κομπρομέσα"*), δηλαδή οι συμβάσεις εκλογής αιρετών κριτών, οι οποίες υποχρεωτικά προηγούνταν των αιρετοκρισιακών αποφάσεων, περιβάλλονταν κατά κανόνα τον τύπο της νοταριακής πράξεως (Π. Τ. Ρ. Ο. Π. Ο. Υ. Λ. Ο. Υ., Παξοί, αριθ. 425, σ. 310 υπό στοιχείο ε'· Τ. Ο. Υ. Ρ. Τ. Ο. Γ. Λ. Ο. Υ., Αιρετοκρισία, σ. 414). Το ίδιο ίσχυε και για *"τές ἀρμπιτράριες ἀπόφασεις"* (Π. Τ. Ρ. Ο. Π. Ο. Υ. Λ. Ο. Υ., Παξοί, αριθ. 79, 95, 161, 167, 177, 202, 289, 361, 365, 416, 595), τις *"ἐξετίμωσες"* (Π. Τ. Ρ. Ο. Π. Ο. Υ. Λ. Ο. Υ., Παξοί, αριθ. 114, 116, 142, 148, 149 κ. ά) καθώς και τις *"ἀπομοιρασιές"* (Π. Τ. Ρ. Ο. Π. Ο. Υ. Λ. Ο. Υ., Παξοί, αριθ. 7, 32, 36, 72, 91, 130 κ. ά) όπου μάλιστα τα σχετικά συμβόλαια συντάσσονταν υποχρεωτικώς παρουσία δύο μαρτύρων, προφανώς για λόγους ασφαλείας των ενδιαφερομένων μερών. Δεν γνωρίζω όμως εάν σε περίπτωση διανομής ακίνητης ιδιοκτησίας δια αιρετοκρισιακής αποφάσεως η σύνταξη νοταριακού συμβολαίου αποτελούσε συστατικό τύπο της αποφάσεως, οπότε η μη

λούντα ανηψιό του αποβιώσαντος το επίδικο κτήμα σε αντάλλαγμα για το μερίδιό του ως ανηψιού επί της διανεμηθείσας περιουσίας, η οποία κατά συνέπεια διανεμήθηκε μεταξύ των λοιπών συγγενών³⁹⁷. Ωστόσο η αιρετοκρισιακή αυτή απόφαση δεν θα πρέπει να έγινε αποδεκτή από τους ενδιαφερόμενους, για τον λόγο δε αυτό κάποιοι από τους συγγενείς άσκησαν αγωγή ενώπιον του Δικανικού Κριτηρίου Πρώτης Αγωγής το οποίο τη μεταρρύθμισε εν μέρει, κατά το μέρος που όριζε την ανταλλαγή του μεριδίου του εκκαλούντος με το επίδικο ακίνητο, και διέταξε την έξωση (αποβολή) αυτού από το εν λόγω ακίνητο. Τελικώς δε το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πάργας επικύρωσε την απόφαση του πρωτοβαθμίου δικαστηρίου υπό τον όρο της αποζημιώσεως του εκκαλούντος για την αποβολή του από το επίδικο.

XV. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η διεξοδική έρευνα των περιπτώσεων απονομής αστικού δικαίου καθώς και των επί μέρους δικονομικών ζητημάτων που ανέκυπταν κατά την επίλυση αστικών διαφορών στην περιοχή της "συμπολιτείας" κατά την περίοδο 1800-1806, καταδεικνύει την έντονη νομική συνάφεια μεταξύ της Επτανήσου Πολιτείας και των τριών ηπειρωτικών πόλεων της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας, όσον αφορά τόσο στη οργάνωση και διοίκηση των δικαστηρίων, όσο και στη νομοθεσία καθώς και στο εν γένει σύστημα απονομής της αστικής δικαιοσύνης. Όπως δε ειδικότερα προέκυψε από το διαθέσιμο διοικητικό και δικαστικό αρχείο ελικό των Πολιτειών της Πάργας και Πρέβεζας, ο τομέας απονομής αστικής δικαιοσύνης αν και φέρει ακόμα, κατά τις αρχές του 19ου αιώνα, έντονη τη σφραγίδα της μακρόχρονης ενετικής κυριαρχίας, αρχίζει πλέον σταδιακά να φιλελευθεροποιείται, όσον αφορά ορισμένες επί μέρους ρυθμίσεις, με βάση τις συνταγματικές αρχές που έθεταν οι ισχυρές δυνάμεις της εποχής (Ρωσία, Αγγλία, Γαλλία).

σύνταξή του σήμαινε την ακυρότητά της. Σύμφωνα με τη διαταγή του Προβλέπτου Niccolò Erizzo του έτους 1632, που περιείχε σημαντικότερες διατάξεις σχετικές με το λειτουργήμα του νοταρίου, οι εκποιήσεις ακινήτων έπρεπε, επί ποινή ακυρότητας, να περιβληθούν τον τύπο της νοταριακής πράξεως (Σ ι φ ω ν ι ο ύ – Κ α ρ ά π α, Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Τ ρ ω ῖ ά ν ο υ, Νοταριακό Αρχείο, σ. 44). Κατά μία πάντως άποψη, με τη διανομή δεν γινόταν μεταβίβαση ακίνητης ιδιοκτησίας, αλλά ο καθένας από τους συγκοινωνούς ελάμβανε ελεύθερη την μερίδα που του ανήκε. Για τον λόγο άλλωστε αυτό η διανομή δεν υπέκειτο σε μεταγραφή, όπως οι λοιπές μεταβιβάσεις ακινήτου ιδιοκτησίας (Σ κ α λ τ σ ο ύ ν η, Μελέται, σ. 25).

397. Τα επίκοινα πράγματα ανήκαν στους μεν αδελφούς του αποβιώσαντος, κατά κεφαλάς, στους δε γιούς προαποβιωσάντων αδελφών, κατά ρίζας (Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 66).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΔΗΜΗΤΡΑ ΚΑΡΑΜΠΟΥΛΑ

**Περί της απονομής και οργάνωσης της ποινικής δικαιοσύνης
στις περιοχές της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" και των
Ιονίων Νήσων με αφορμή μια απόφαση του Εφετείου Πάργας
των αρχών του 19ου αιώνα**

I. ΓΕΝΙΚΑ, II. ΕΝΕΤΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (εφαρ-
μοσθέν δίκαιο), III. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ (Α. Περιοχή Επτανήσου,
Β. Περιοχή της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου"), IV. Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ 11/12/1803 ΤΟΥ
ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΠΑΡΓΑΣ ΕΠΙ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑΣ.

I. ΓΕΝΙΚΑ

Η περιοχή της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" ως ηπειρωτικό εξάρτημα των
Ιονίων Νήσων υπήρξε ανέκαθεν μαζί με τα Ιόνια αντικείμενο διαπραγματεύσεων
ανάμεσα στις εκάστοτε κυρίαρχες δυνάμεις λόγω της στρατηγικής τους θέσης στη
Μεσόγειο. Με τη Συνθήκη του Καμποφόρμιο (17 Οκτ. 1797) τόσο τα Ιόνια Νησιά
όσο και οι πόλεις της ηπειρωτικής και ακαρνικής παραλίας παραχωρήθηκαν στον
Μ. Ναπολέοντα μετά από μακρά περίοδο βενετικής κυριαρχίας². Με τη σύντομη

1. Βλ. Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Η Συνθήκη της Πρέβεζας (25 Δεκ. 1800) και η Απήχυσή της
στα 1828, *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά τ. 5ος 1996 (Μνήμη Λεάνδρου Βρανούση)*
(Ανάτυπο), Αθήνα 1996, σ. 403 § 1 (στη συνέχεια: Συνθήκη): "Ο όρος "Ακρωτήριο" απέδιδε
το "Continente", με το οποίο οι Βενετοί χαρακτήριζαν την Ηπειρωτική και στερεοελλαδίτικη
παραλία και κυρίως τις κτήσεις Βουθρωτό, Πάργα, Πρέβεζα και Βόνιτσα σε αντιδιαστολή με
τις νησιώτικές τους κτήσεις στο Ιόνιο. Η μετάφραση του όρου ήπειρος, στεριά δημιουργεί
σύγχυση με τα σημερινά γεωγραφικά διαμερίσματα της Ηπείρου και της Στερεάς ενώ ο όρος
"Continente" περιελάμβανε την παραλιακή λωρίδα και των δύο διαμερισμάτων".

2. Η προσάρτηση των νησιών του Ιονίου στον αποικιακό κορμό της Βενετίας απετέλεσε
στόχο της βενετικής πολιτικής μετά την ήττα της στη Δαλματία και την απώλεια της
Ραγούζας (1538). Η Βενετική κυριαρχία εγκαθιδρύθηκε στα νησιά διαδοχικά, άλλοτε με
συγκατάνευση του πληθυσμού και άλλοτε με πόλεμο. Η Κέρκυρα, μετά την κατοχή των Αν-
δεγαυών της Νεαπόλεως, που κράτησε σχεδόν ένα αιώνα, έγινε με πρωτοβουλία των κατοίκων
της βενετική κτήση το 1386. Η Ζάκυνθος, η Κεφαλλονιά και η Ιθάκη υπήχθησαν οριστικά

εκεί παρουσία τους οι Γάλλοι³, – η οποία παύει με τη Διάσκεψη της Κωνσταντινούπολης (21 Μαρτίου 1800)⁴, όπου Ρώσοι, Τούρκοι και Βρετανοί ορίζουν τα Ιόνια ως "Πολιτεία των Επτά Ηνωμένων Νήσων" κάτω από την επικυριαρχία και προστασία της Πύλης, – έδωσαν μία πνοή ελευθερίας στα νησιά με την κατάλυση του αριστοκρατικού Πολιτεύματος, που είχαν επί αιώνες επιβάλλει οι Βενετοί και την εγκαθίδρυση του πρώτου δημοκρατικού Πολιτεύματος στη περιοχή.

Ηδη με επιστολή που έστειλαν οι αρχηγοί των σύμμαχων στόλων προς τους "εγκατοίκους της Πάργας και των πλησίον εκεί" και πριν ακόμα από την συνομολόγηση των συνθηκών, διαφαίνεται ότι το καθεστώς της Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου θα είναι ανάλογο προς το καθεστώς της Ιονίου Πολιτείας και τα ισχύοντα στα νησιά θα εφαρμόζονταν κατ' αναλογία στις προνομιακές αυτές περιοχές⁵. Σε

στη Βενετία το 1485 η πρώτη, το 1500 η δεύτερη και το 1503 η τρίτη. Στα Κύθηρα οι Βενετοί έλεγχαν την κατάσταση ήδη από το 1364, ενώ αντίθετα στη Λευκάδα (Αγία Μαύρα) η Βενετοκρατία άρχισε ουσιαστικά από το 1699. (Βλ. Χ ρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, Επτάνησα, Ι.Ε.Ε. τ. Ι', Αθήνα 1974 σ. 215-228 [στη συνέχεια: Επτάνησα]).

3. Στο Τίλσιτ (8 Ιουλίου 1807) τα Ιόνια παραχωρούνται ξανά από τους Ρώσους στους Γάλλους και αρχίζει η περίοδος της δεύτερης Γαλλικής Κατοχής, η οποία λήγει με την υπογραφή της ανακωχής (14 Απριλίου 1814) ανάμεσα σε Γάλλους και Βρετανούς και την παράδοση της Κέρκυρας (26 Ιουνίου 1814) στους Βρετανούς.

4. Το κείμενο της Συνθήκης της Κωνσταντινούπολης δημοσίευσε ο Π. Χ ι ώ τ η ς [Σειρά Ιστορικών Απομνημονευμάτων, τ. Γ', Κέρκυρα 1863, σ. 748-753 (στη συνέχεια: Ιστορικά Απομνημονεύματα)] και ο Κ. Μ α χ α ῖ ρ α ς [Πολιτική και Διπλωματική Ιστορία της Λευκάδος (1797-1810), τ. 1 Αθήνα 1954, σ. 227 επ. Το κείμενο σε ιταλική μετάφραση δημοσίευσε αφενός ο Ε. Ζ α μ π έ λ η ς (L' augusta Convezione delli XXI Marzo MDCCC e pezzi autentici ad essa relativi, Traduzione dal Francese. Nella Publica Stamperia di Corfu, L'anno MDCCCI, σ. 3-14), αφετέρου περιλήφθηκε στη συλλογή Le tre Costituzioni (1800, 1803, 1817) delle sette isole Ionie ed i relativi documenti con l' aggiunta dei due progetti di costituzione del 1802 e 1806 e delle modificazioni e riforme alla costituzione del. 1817, Κέρκυρα 1849.

5. Ε. Π ρ ω τ ο ψ ά λ τ η, Συμβολή εις την Ίστορίαν Πρεβέζης και Πάργας (1798-1802), Δελτίο Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας, τ. 11 (1956) σ. 67 Επιστολή 5 (Κ, 8α, 18) της 19ης Νοεμβρίου 1798 (στη συνέχεια: Συμβολή): "Από τόν ἀρχηγόν τῆς ρωσικῆς φλότας ὁμοῦ μέ τόν ἀρχηγόν τοῦ στόλου τῆς ὀθωμανικῆς πόρτας πρὸς τοὺς ἐγκατοίκους τῆς Πάργας καὶ τῶν πλησίον ἐκεῖ ὅπου νὰ λάβετε τὰ ἴδια προνόμια καὶ διοικήσεις καθὼς ὠφελοῦνται ἐλευθέρως καὶ αἱ ἐπίλοιποι νῆσοι ἕως νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ κοινὴ ἀπόφασις ἀπὸ τοὺς συμμάχους βασιλεῖς μας". – Πρβλ. Ρ. Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές της Ιστορίας της Πρέβεζας (υπό εκτύπωση), Αρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης, ΑΜΠ 21 (Βιβλίο Διοικήσεως), έγγραφο της Προεδρίας της Διοικήσεως Πρεβέζης της 2ας Μαΐου 1806 φ. 29ν (στη συνέχεια Πηγές): Κατὰ τὸ σύστημα τῆς Διοικήσεως ἡ δῆκη τῶν κρητιρίων εἶναι ἀνάλογες εἰς τὲς τάξεις, καὶ μέθοδες τῆς ἐπτανήσου ῥεπούμπλικας. – Πρβλ. επίσης Σ τ α μ ο ὕ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19 (Επιστολάριο) επιστολή της Διοικήσεως Πρεβέζης προς τον Πρύτανη της Αγίας Μαύρας της 23ης Ιουλίου 1802 φ. 13γ, όπου τονίζεται η ανάγκη συμπόρευσης της Συμπολιτείας του

αντίθεση με τα Ιόνια νησιά, που θα τελούσαν σύμφωνα με τη συνθήκη της Κωνσταντινούπολης κάτω από την επικυριαρχία και την προστασία της Υψηλής Πύλης, οι περιοχές του Βουθρωτού, της Πάργας, της Πρέβεζας και της Βόνιτσας, οι πόλεις της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" ενσωματώθηκαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία κατόπιν παραχώρησης ειδικών προνομίων στους κατοίκους της περιοχής. Τα προνόμια του πληθυσμού των πρώην Βενετικών κτήσεων της ηπειρωτικής και στερεοελλαδικής παραλίας, η βάση δηλαδή της νομοθεσίας των νέων κτήσεων του σουλτάνου, διατυπώθηκαν στη "Συνθήκη της Πρέβεζας"⁶.

Το δεύτερο άρθρο της συνθήκης της Πρέβεζας (25 Δεκ. 1800)⁷ όριζε, ότι στην

Ακρωτηρίου με την Ιόνιο Πολιτεία, όπως ταιριάζει σε ένα γένος και μία επικράτεια "νά βοηθούμεθα εις ταῖς χρείαις μας, διὰ νά σηντηρηῇται τοιούτω τρόπῳ ἡ ἐπάλληλος συγκινωνία, καὶ συμπολίτευσις, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἐνέργεια τῆς Πραγματείας ὅπου εἶναι ἡ ψυχὴ κάθε γένους, καὶ ἐπικρατείας".

6. Το κείμενο της Συνθήκης της Πρέβεζας δημοσιεύθηκε από την Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη σ. 437.

7. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, άρθρον βον, σ. 437: *Οἱ Νόμοι, καὶ ἡ Δικασία τῆς Δικανικῆς καὶ Ἐγκληματικῆς Διοικήσεως θέλουσιν εἶσθε ἀνάλογοι μὲ ἐκείνους τῆς Ἑπτανήσου Ῥεβούβλικας, ὄντας αὐτοὶ σύμφωνοι μὲ τοὺς βενετικούς, καὶ μὲ τὰ ἤθη, καὶ συνηθείας τῶν ἄνωθεν τόπων.* – Πρβλ. Επιστολή της Διοικήσεως Πρεβέζης 25 Φεβρουαρίου 1806 προς τον προπαιν Κεφαλληνίας (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 21, 25 Φεβρουαρίου 1806): *"οἱ νόμοι τοῦ Κόντινέντε καὶ τῆς Ρεπουμπλικας εἶναι οἱ αὐτοὶ καὶ εἰς ἄλλο δὲν διαφέρουσιν εἰ μὴ εἰς τὴν μέθοδον τῆς δικασίας των, ὅπου τοῦτοι εἰναι σηντομώτεροι καὶ ἀπλώτεροι καὶ δὲν διαιωνίζουσι τὰς διαφοράς".* Ὅσον αφορά τὸ ὄργανο τῆς διαδικασίας, ἡδὴ τὴν περίοδο τῆς Ενετοκρατίας ἡ ενετικὴ κρατικὴ μηχανὴ ἐφίστατο τὴν προσοχὴ τῶν τοπικῶν κυβερνητῶν στὴν γρήγορη ἐκδίκαση τῶν ποινικῶν υποθέσεων (βλ. F. T h i r i e t, *La Romanie Venitienne au Moyen age*, Paris 1959 σ. 235). – Τὸ διαθέσιμο ἀρχεῖακό υλὶκό βρίθεται παραινέσεων που ἀπευθύνονται ἀπὸ τὴν Προεδρία τῆς Διοικήσεως Πρεβέζης πρὸς τὰ Ἐγκληματικά Κριτήρια, ὅσον ἀφορᾷ στὴν γρήγορη καὶ ἀκριβοδίκαη ἐπίλυση τῶν ποινικῶν υποθέσεων με ἀπώτερο σκοπὸ τὸν περιορισμὸ τῶν καταχρήσεων ἐκ μέρους τῶν δικαστικῶν λειτουργῶν καὶ τὴν προστασία τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου. Σε περίπτωσι ἐμπρησμοῦ (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19, 13 Σεπτεμβρίου 1802 φ. 21r.): *Προτρέπομεν λοιπὸν τὸν ζῆλόν σας, νὰ διαλάβῃ τὴναὐτὴν ἐγκληματικὴν ἔρευναν, καὶ νὰ καταβάλλῃ πάντα κόπον καὶ πάσαν φροντίδα διὰ τὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας ἐξετάζοντας μὲ ἀκρίβειαν καὶ φιλοδικιοσύνην τὸ πρᾶγμα· σε υπόθεσι φθοράς παρθένου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19, 9 Ιουλίου 1802 φ. 9v. Μὲ τὸ νὰ ἦναι καὶ αὐτὴ μία ὑπόθεσις ὅπου τῆς πρέπει ὅλη ἡ ταχύτης, καὶ ἐπιμέλεια διὰ τὴν φύσιν τοῦ ἐγκλήματος, προσκαλοῦμεν τὸν ζῆλον σας νὰ παραγγεῖλετε τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Δικαστηρίου σας νὰ ἐνασχοληθῇ εἰς αὐτὴ, καὶ νὰ εἰδῇ ὅσον τὸ σηντομότερον τὴν ἔκβασιν· σε υπόθεσι φόνου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 25 Μαρτίου 1804, φ. 40v. – Πρβλ. ἐπίσης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 25 Μαρτίου 1804 φ. 41r): *χρεῖα εἶναι ὅτι καὶ οἱ τιμοριατοὶ νὰ μὴ μακρένη ἀπὸ τὴν Ἐποχὴν τοῦ πτεσματοῦς του ... με τάχιτα νὰ σχηματίσι προτζέσο, καὶ χορὶς τὰς μεθόδους καὶ Κανόνας ὅπου εἰσινιθίζονταν, ἀλλὰ κατὰ νόμον· ἀλλὰ καὶ ΑΜΠ 21 (21 Νοεμβρίου 1806, φ. 48v.)**

προνομιακή περιφέρεια Πρέβεζα, Βόνιτσα, Πάργα και Βουθρωτό θα ίσχυε η ποινική νομοθεσία της Επτανήσου Πολιτείας, εφόσον αυτή συμφωνούσε με το δίκαιο, που ίσχυε επί Βενετοκρατίας και με τα τοπικά ήθη και έθιμα⁸. Το άρθρο αυτό απέρριξε από την βασική διάταξη του άρθρου 8 της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης (9/21 Μαρτίου 1800), σύμφωνα με την οποία το καθεστώς, που μέχρι τότε ρύθμιζε την ποινική διαδικασία⁹, θα παρέμενε αμετάβλητο στις νέες οθωμανικές κτήσεις. Με τη συνομολόγηση της Συνθήκης της Κωνσταντινουπόλεως μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας στις 21 Μαρτίου 1800 και την Συνθήκη της Πρέβεζας 25 Δεκεμβρίου 1800, η οποία ολοκλήρωνε τη ρύθμιση του προνομιακού καθεστώτος των νέων σουλτανικών κτήσεων¹⁰, η Πρέβεζα, Βόνιτσα, Πάργα και Βουθρωτό αναγνωρίστηκαν ως πο-

8. Αναγνωρίζοντας η Βενετία την περίοδο της κυριαρχίας της στα Επτάνησα παλαιότερα προνόμια, υιοθετώντας θεσμούς και επιτρέποντας την τοπική αυτονομία και τη γένεση της τοπικής αριστοκρατίας, επέδειξε ευελιξία στον τρόπο διακυβέρνησης των εκατέρωθεν του Ιονίου κτήσεων της, με αποτέλεσμα να χαραχθούν πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά πλαίσια ανάλογα με τις συνθήκες, που επικρατούσαν σε κάθε νησί. Έτσι τα Ιόνια νησιά παρά τα κοινά σημεία, που έχουν και λόγω γεωγραφικής θέσης και λόγω κοινής μακρόχρονης ξενικής κατοχής, παρουσιάζουν ανάμεσά τους διαφορές, που αντανακλώνται στα τοπικά ήθη και έθιμα, και οφείλονται σε ιδιόζουσες τοπικές καταστάσεις (βλ. Σ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, Επτάνησα σ. 215).

9. Ρ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Ηγέτες, ΑΜΠ 20 (Βιβλίο Ψηφοφοριών), έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης της 14ης Ιουνίου 1803, φ. 24ν [τα άρθρα 8-9 και 10: της σεβαστής συνθήκης 21: Μαρτίου 1800. εις την οποίαν επισημαίνεται η πολιτική της τύχη και είναι περιγραφόμενος ο τρόπος του κρίνουν, και δικάζειν εγκληματικής και δικανικώς, ... τα διορισμένα δοσίματα εις τόν τρόπον και μέτρα διατηρημένα εις την ξεπεσμένην Βενέτικην αριστοκρατείαν. – Πρβλ. Π. Χ ι ώ τ η ς, "Ιστορικά Απομνημονεύματα", Κέρκυρα 1863 σ. 752 (στη συνέχεια: Ιστορικά Απομνημονεύματα).

10. Η διάταξη της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης επαναλαμβάνεται με την ίδια γενικότητα στο φιρμάνι της 1ης Απριλίου, όπου ως γνώμονας για την απονομή της δικαιοσύνης ανάμεσα σε κατοίκους των νέων περιοχών, χριστιανούς όλους, ορίζεται ο σεβασμός των παλαιών νόμων, ηθών και εθίμων. Το δεύτερο άρθρο της Συνθήκης της Πρέβεζας διασαφηνίζει πάλι την αντίστοιχη βασική διάταξη του 8ου άρθρου της συνθήκης της Κωνσταντινούπολης καθώς και την αναφορική οδηγία του χάτι χουμαγιούν (βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη σ. 423). – Το κείμενο του φιρμανιού δημοσιεύθηκε από τον Σ. Ξ ε ν ό π ο υ λ ο υ του Β υ ζ α ν τ ί ο υ, Δοκίμιον ιστορικής τινός ... περιλήψεως ... Άρτης και Πρεβέζης, Έν Αθήναις 1884 [ανάπτυξη Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου Άρτας "Σκουφάς", Άρτα 1986] σ. 384-389: "Οί κάτοικοι αὐτῶν τῶν τεσσάρων τόπων" "θέλουν ἔχει ἐλευθέραν τὴν ἐνέργειαν" ... "ὁμοίως καὶ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ νόμους καὶ κρίσεις τῶν ὅ,τι λογιῆς ἕως τῶρα ἔφθασαν νὰ ᾖναι συνηθισμένοι, οὕτω καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπαραλλάκτως διὰ νὰ ἐνεργῶνται εἶναι βασιλική μου ἄδεια καὶ θέλησις..., κατὰ τοὺς παλαιούς των καὶ ἀρχαίας συνηθείας των νόμους καὶ ἀπὸ Ε. Π ρ ω τ ο ψ ᾱ λ τ η, Συμβολή εις τὴν Ἱστορίαν Πρεβέζης καὶ Πάργας (1798-1802), Δελτίο Ἱστορικής καὶ Εθνολογικῆς Εταιρείας, τ. 11 (1956), σ. 71-76 (στη συνέχεια: Συμβολή). –

λιτείες δημοκρατικές υπό την προστασία της Πύλης και διετήρησαν κατά την επόμενη οκταετία δικαστήρια, τα οποία λειτούργησαν σύμφωνα με τους ενετικούς νόμους υπό την υψηλή εποπτεία μόνον του Οθωμανού Διοικητού¹¹ σε αντίθεση με τον υπόλοιπο ελλαδικό χώρο, όπου μετά την κατάλυση του βυζαντινού κράτους από τους Τούρκους ίσχυσε στους υπόδουλους Έλληνες το ποινικό δίκαιο τών κατακτητών¹².

Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 1 Μαρτίου 1803 φ. 9ν.: ...είς τὰς ὑπερτάτους φιλανθρωπικούς διαταγὰς τοῦ Μεγαλοπρεπεστάτου Βασιλέως μας, ὅπου θέλει ἀπὸ ἄκραντου εὐμένειαν, ἀδιάσυστα, καὶ τὰ παλαιὰ προνόμοια νόμους, ἔθημα, καὶ συνηθείας μας, καὶ τὰ νέα τὰ τόσον πολῦτιμα, καὶ αξιολογότερα μὲ τὰ ὅποια ἐπροίκισε ... τοὺς Ὑποικόους του, κεκυρομένα μὲ ἱερὸν του χάτι χουμαγιούν. – Πρὸβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 14 Ιουνίου 1803 φ. 25r : Δέν ἤμποροῦμεν ὁμοίως νὰ προσφέρομεν τὸ βασιλικὸν φερμάνη πρώτη ἀπριλλ(ί) ου 1800: καὶ τὸ πάνσεπτον ἱερὸν χάτ σερίφ 14: τοῦ ἀκολουθούντου Μαγ(ί)ου, χωρὶς νὰ ἀνακράξομεν εἰς τὰς ἐνθυμίσεις, τὴν πλέον τερπνὴν καὶ Γλυκίαν ἀγαλλήασιν τῆς ψυχῆς μας. –

11. Με την από 15 Ιουνίου 1802 επιστολή τους προς τον Βοεβόδα Αβδουλάχμπεη (βλ. το κείμενο της επιστολής [έγγραφο 10 (ΓΑΚ, Κ., 8α, 24) Π ο ρ ο ψ ἄ λ τ η, Συμβολή σ. 71], ο οποίος διετέλεσε διοικητής της Συμπελευτείας από το 1800-1807, οι κάτοικοι της Πρέβεζας διαμαρτύρονται για τις κατά των χριστιανών βιαιοπραγίες των υπό τας διαταγὰς του Αβδουλάχμπεη Τούρκων αστυνομικών. Η επιστολή περιγράφει τα ακόλουθα ποινικά φαινόμενα, που διεπράχθησαν σε βάρος χριστιανικής οικογένειας από Τούρκους αστυνομικούς 1) παραβίαση ασύλου, 2) εκφοβισμό και βιαιοπραγίες κατά των μελών της οικογένειας 3) απαγωγή και καταλήγει παρακαλώντας τον Αβδουλάχμπεη "καὶ ἂν τινὰς κατηγορηται ἢ εἶναι ὑποπτος πταίσματος, καὶ ἐγκληματος ἢ ἐκλαμπρότης σου ἃς τὸν λαμβάνη εἰς τὰς χεῖρας της καὶ ἐξουσίαν της διὰ νὰ λαμβάνη καὶ ὑποφέρη τὴν τιμωρία καὶ παιδείαν ἀνταξίαν τῶν πράξεών του." Ο Αβδουλάχ βέης, ως διορισμένος διοικητής από την Υψηλή Πύλη των "ἐλευθερωθέντων ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Φραντζέζων ἐπάνω εἰς τὴν ξηρὰν τεσσάρων μερῶν", καλεῖται να ασκήσει δίωξη και να τιμωρήσει τους ενόχους, δηλαδή να προστατεύσει τους χριστιανούς από την άσκηση βίας των Τούρκων αστυνομικών ως υψηλός προστάτης και εκτελεστής των αποφάσεων, που αποσκοπούσαν στην εξασφάλιση της δημόσιας τάξης, ησυχίας, και ασφάλειας. Ο ρόλος του Βοεβόδα, ως εγγυητὴ πλέον του τοπικὸυ πολιτεύματος και επιστάτη της ευνομίας, προκύπτει επίσης από ανάλογο έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης, όπου η Διοίκηση Πρεβέζης ζητάει την επέμβασή του, ως εκτελεστικὸυ ὀργάνου, σε απόφαση που ἔλαβαν οι νόμιμες τοπικὲς αρχές (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 7 Μαΐου 1803 φ. 23ν.).

12. Στη δικαιοδοσία των τουρκικών δικαστηρίων υπαγόταν η εκδίκαση τῶν ἐγκλημάτων, για τα οποία ενοχοποιούνταν Έλληνες. Αλλά και η εκτέλεση των καταγνωσθεισῶν ποινῶν ἐνέπιπτεν επίσης ἐξ ολοκλήρου στην αποκλειστική ἐξουσία του κυριάρχου (βλ. Μ. Τ ο υ ρ ο γ λ ο υ, Περί της Ποινικῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ Τουρκοκρατίας και μετ' αὐτήν μέχρι και του Καποδιστρίου (Βυζαντιναὶ τινὲς ἐπιδράσεις ἐπὶ το ἐφαρμοσθέν δίκαιον) *Ανάτυπον ἐκ τῆς Επετηρίδος τοῦ Κέντρου Ερεῦνης τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ακαδημίας Αθηνών*, τ. 15 (1968), Αθήνα 1972 σ. 1,2 (στη συνέχεια: Ποινική Δικαιοσύνη).

Η διατήρηση κατά την εδώ εξεταζόμενη περίοδο (1800-1807) του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, όπως αυτό διαμορφώθηκε επί Βενετοκρατίας στα Ιόνια νησιά και στην ευρύτερη περιφέρεια της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου", υπαγορεύθηκε από λόγους πολιτικής σκοπιμότητας, όπως ήταν η διατήρηση της τάξης και της ευνομίας σε περιοχές, που τελούσαν υπό καθεστώς αφενός μεν τουρκικής επικυριαρχίας (Ιόνια), αφετέρου δε τουρκικής κατοχής με ταυτόχρονη παραχώρηση προνομίων ("Συμπολιτεία Ακρωτηρίου")¹³. Γεγονός πάντως αποτελεί, ότι η διατήρηση του καθεστώτος αυτού ερχόταν σε αντίθεση με τα ισχύοντα στον υπόλοιπο ελληνικό χώρο, όπου λόγοι κρατικής επίσης κυριαρχίας, και μάλιστα της τουρκικής, επέβαλαν η απονομή της ποινικής δικαιοσύνης και γενικότερα ο κολασμός του εγκλήματος να αποτελεί έργο των τουρκικών αρχών. Όπως προκύπτει από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό, το επί Ενετοκρατίας διαμορφωθέν δικαστικό σύστημα (status quo) ήταν πράγματι αποτελεσματικότατο και κατά συνέπεια αποδεκτό στη συνείδηση των αρχών¹⁴.

Ο λόγος για τον οποίο ο νέος επικυρίαρχος στην ευρύτερη περιοχή της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" αποκλειόταν από την διαχείριση της τοπικής δικαιοσύνης, υπήρξε το γεγονός ότι η Συνθήκη της Κωνσταντινούπολεως απαγόρευε την εγκατάσταση μουσουλμάνων στην περιοχή (στην του βοεβόδα) καθώς και την απόκτηση από αυτούς ακίνητης περιουσίας στην προνομιακή περιφέρεια¹⁵. Για λόγους καθαρώς σκοπιμότητας, την διατήρηση δηλαδή της εσωτερικής τάξης και ασφάλειας στις

13. Η βενετική εξουσία γενικότερα διευκολύνθηκε από το γεγονός ότι η Ενετική δημοκρατία, την περίοδο της κυριαρχίας της, βάσισε την πολιτική της στις υπερπόντιες θαλάσσιες κτήσεις της σε δύο καταρχήν αντιφατικές αρχές: τον συγκεντρωτισμό και την αναγνώριση της σχετικής αυτονομίας. Και τούτο διότι η Ενετική Δημοκρατία μοιράσθηκε με την αυτόχθονη αριστοκρατία την διαχείριση των νέων της κτήσεων, χωρίς όμως να εγκαταλείψει τελείως τη μέθοδο της συγκεντρωτικής διοικήσεως, η οποία απέβλεπε στην παράλληλη εξασφάλιση οικονομικών απολαβών. Από αυτή την άποψη οι προσδοκίες των κατοίκων των Ιονίων νήσων, τους οποίους ο τουρκικός κίνδυνος τους έσπρωξε να δεχθούν τη βενετική κυριαρχία ως αντάλλαγμα για την στρατιωτική προστασία και αυτονομία, που θα παρείχε η Βενετία έναντι της τουρκικής απειλής, επαληθεύθηκαν και απήλαυσαν κατά την περίοδο της ενετικής κυριαρχίας τα προνόμια ενός ευνοϊκού διοικητικού καθεστώτος.

14. Συγκεκριμένα με την από 26/11/1805 απόφαση της Προεδρίας Διοικήσεως Πρεβέξης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, φ. 59γ) ορίστηκε οι εκλογές των αρχόντων να γίνονται όπως "εις τον καιρόν του Βενετζιάνου ... ο κάθε νέος ἄρχωντας νά μπαλοτάρεται από ὄλο το κοντσέγιο, νά ἔχει τὰ προτερήματα ὅπου θέλει ὁ Νόμος, καί νά δίνη καί τὰ ἑκατὸν φλορία Βενέτικα της Κάσιας, προκειμένου να αποφεύγονται προφανώς οι συχνότατα παρατηρούμενες την περίοδο αυτή ανομίες κατά την εκλογή των αρχόντων.

15. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη 426.

περιοχές αυτές, – οι κάτοικοι των οποίων είχαν διατελέσει για πολλούς αιώνες υπήκοοι μίας ενιαίας επικράτειας, – οι τοπικές αρχές αυτονομήθηκαν¹⁶ από τον επικυρίαρχο στην ρύθμιση των εσωτερικών θεμάτων και στη διαχείριση της δικαιοσύνης¹⁷ και επιβεβαιώθηκε η ισχύς της αστικής και ποινικής νομοθεσίας του παλαιού καθεστώτος¹⁸. Και όσον αφορά όμως ειδικότερα την εκδίκαση αστικών διαφορών, που προέκυπταν μεταξύ χριστιανών κατοίκων της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου" και μουσουλμάνων, – όπως διευκρινίζεται στο φερμάνι της 1 Απριλίου 1800 –, αρμόδιος ήταν ο βοεβόδας¹⁹. Ωστόσο για τις ποινικές υποθέσεις δεν διευκρινίζεται εάν ίσχυαν οι ίδιες ρυθμίσεις. Από το γεγονός πάντως ότι δεν υπάρχουν ειδικότερες διατάξεις, που να αφορούν την επίλυση ποινικών υποθέσεων ανάμεσα σε τούρκους και ραγιάδες, συνάγομε ότι εάν αυτές οι ρυθμίσεις ίσχυσαν για τις αστικές υποθέσεις πολύ περισσότερο ταυτόσημες ρυθμίσεις θα πρέπει να ίσχυσαν για τις ποινικές υποθέσεις, δηλαδή την εκδίκαση της υπόθεσης ανελάμβανε ο βοεβόδας και σε περίπτωση αδυναμίας επιλύσεως της διαφοράς η υπόθεση παρεπέμπετο στο Καδή.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

16. Ήδη από τα μέσα του 17 αιώνα (1665) εστάλησαν από την Κέρκυρα στην Βενετία ως πρεσβευτές κατ' εκλογήν της κοινότητας ο Μιχάλης Δημιώτης και ο Παναγιώτης Ιουστινιανός, οι οποίοι ζήτησαν από την Ενετική Γερουσία να παραδίδεται το βιβλίο των ποινικών αποφάσεων κάθε τετραετία στον Κερκυραίο Προιστάμενο της Κοινότητας καθώς επίσης να επιτραπεί να μετέχει ο "δημοτικός άρχων" τόσο στην ακροαματική διαδικασία ενώπιον του ποινικού δικαστηρίου, όσο και κατά την διεξαγωγή της προανάκρισης κ.λ.π. (βλ. Α. Μά ρ - μ ο ρ α ς Ιστορία της νήσου Κερκύρας, Κέρκυρα 1902, σ. 339). Από την πρόταση δεν συνάγεται με σαφήνεια, εάν ο δημοτικός άρχων θα μετέχει ως μέλος του δικαστηρίου η θα παρευρίσκεται απλώς ως συμβουλευτικό όργανο.

17. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης της 28ης Αυγούστου 1803 φ. 32γ: *Αυτη η θεοσεβεστάτη εὐνοῖα δὲν ἔχει ἀντιλογίαν, διατι λάμπει ἀπὸ τὰ Ἱερὰ φερμάνια, εἰς τὰ ὅποια με ὑπερμετρον ἔλεος, δίδετε τῶν ἐντοπιῶν οἱ Εξουσία, εἰς τὸ νὰ διοικούν, τὰς δικανικὰς καὶ ἐγγλιματικὰς διαφορὰς τὸν συμπολιτὸν τους.*

18. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη σελ 424. – Κατά πόσον βέβαια το ιδιαίτερα αυστηρό Ενετικό Ποινικό Δίκαιο (βλ. υποσ. 27) εφαρμόσθηκε κατά την εξεταζόμενη περίοδο, σαφώς τίθεται υπό αμφισβήτηση.

19. Πιο συγκεκριμένα το συγκεκριμένο φερμάνι ή χάτι χουμαγιούν αναφέρει ότι "*κάθε εἶδους ἀγωγὰ καὶ κληρονομικαὶ διαφοραὶ ὁμοίως καὶ περὶ ὑποστατικῶν νὰ θεωροῦνται δικαίως κατὰ τοὺς παλαιούς τους νόμους καὶ ἀρχαίαις συνηθείαις των καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ διαφορὰ κανενὸς τούρκου μὲ ραγιάν τόπον νὰ τοὺς διακρίνῃ κατὰ τὸ δίκαιον βοεβόντας, καὶ ἂν συμβῇ ὅπου νὰ μὴν ἤμπορέσῃ νὰ τοὺς ξεχωρίσῃ, νὰ τοὺς διορίζῃ εἰς τὸν Καδὴν, ὅπου ἤθελε τύχει πλησιέστερος, καὶ νὰ θεωρῇται ἡ διαφορὰ τους κατὰ τὸ δίκαιο.*"

II. ΕΝΕΤΙΚΟ ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ (ΕΦΑΡΜΟΣΘΕΝ ΔΙΚΑΙΟ)

Η ποινική νομοθεσία της Βενετίας είχε ως βάση την *Promissione del maleficio* του 1181²⁰, που διαδοχικά τροποποιήθηκε και συμπληρώθηκε στους επόμενους αιώνες (1195, 1232, 1346 και περιελήφθη κωδικοποιημένη σε μεταγενέστερες συλλογές. Σύμφωνα με τη νομοθεσία αυτή ενώ στα εγκλήματα κατά της ζωής και στις σωματικές βλάβες η διαδικασία ανάκρισης στηριζόταν σε μαρτυρικές αποδείξεις, ανεξάρτητα από το αν ο κατηγορούμενος ήταν παρών ή δικαζόταν ερήμην, στα εγκλήματα με περιουσιακό αντικείμενο ή κατά των ηθών η διαδικασία ήταν απλούστερη. Μετά την απαγγελία της κατηγορίας ο κατηγορούμενος απολογείτο ενόρκως, και αν η απολογία του παρουσίαζε κενά ή ήταν ανεπαρκής ενόψει των ενδείξεων που υπήρχαν, τότε γινόταν χρήση βασανιστηρίων χωρίς να εξετάζονται μάρτυρες²¹.

20. Ο ποινικός νόμος *Promissione del maleficio* εκδόθηκε από τον διατελέσαντα δούκα της Βενετικής πολιτείας Όριο Μασραπιέρο (1178-1192). Ο ποινικός αυτός νόμος μεταρρυθμίστηκε από τον δούκα Ερρίκο Δανδόλο και δημοσιεύθηκε για δεύτερη φορά το 1195. Το 1232 εξεδόθη εκ νέου από τον δούκα Γκότφρι Θεοπόουλο. Επί των δουκών Λαυρεντίου Θεοπόουλου, Ιωάννη Δανδόλου και Πιέτρο Παρορνάνου ιδίως δε επί Φραγίσκου και Ανδρέα Δανδόλου προστέθηκαν διορθώσεις στους ποινικούς νόμους, που εξεδόθησαν από τον Ανδρέα Δανδόλο στις 26 Νοεμβρίου 1346. Αργότερα δημοσιεύθηκαν δύο ακόμα συλλογές ποινικών νόμων: Οι ποινικοί νόμοι (*Leggi criminali*) και οι ποινικές και αστικές διατάξεις (*Decreti criminali e civili*). Επί τρεις σχεδόν εκατονταετίες τα Στατούτα και οι αστικοί νόμοι εκτυπώνονταν μαζί με τους ποινικούς σε ένα τεύχος. Στις τελευταίες εκδόσεις διαιρέθηκαν σε δύο τόμους ένα των αστικών και ένα των ποινικών νόμων. Ο τόμος των ποινικών περιελάμβανε σε χρονολογική σειρά ταξινομημένους τον ποινικό νόμο (*Promissione del maleficio*), τα επτά κεφάλαια των μεταρρυθμίσεων του από το έκτο βιβλίο του Δανδόλου και πάσης φύσεως ποινικούς νόμους από τις μεταρρυθμίσεις των δουκών και τις διάφορες συλλογές. Τέλος ο Άγγελος Σαβίνης συνέταξε εκλογή των ποινικών νόμων υπό τον τίτλο "Ποινικοί νόμοι της Γαληνοτάτης Ενετικής Πολιτείας", η οποία επικυρώθηκε με το από 18/5/1751 διάταγμα της Γερουσίας και περιελάμβανε εκτός από ορισμένους παλαιότερους όλους τους ποινικούς νόμους, που είχαν εκδοθεί από το 1722 έως το 1751. (Βλ. Δ. Μανίη, *Περί της Αστικής, Εμπορικής και Ποινικής των Ενετών Νομοθεσίας*. Μετάφρασις εκ του Ιταλικού υπό Μιχ. Στεφ. Ιδρωμένου, Κέρκυρα 1889 (στη συνέχεια: *Νομοθεσία Ενετών*) σ. 8-19.

21. Βλ. Σ. Τρωϊάνος, Σκέψεις για τα ποινικά αποδεικτικά μέσα στην Κεφαλονιά του 17ου αιώνα, μιά έκθεση του Προνοητή G. TRIVISAN (3. 10 1613), *Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου τ. 3* (Αργοστόλι-Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), *Ανάτυπο Αργοστόλι 1991* σ. 308 (στη συνέχεια: Ποινικά Αποδεικτικά). Τα στοιχεία, που εκθέτει ο Σ. Τρωϊάνος, προέρχονται από το έργο του P. Molmenti, *La storia di Venezia nella vita privata dalle origini alla caduta della Repubblica II. La grandezza*, 7η έκδ., Bergamo 1927 (ανατύπ. Τεργέστη 1973), σ. 100 επ. (με βιβλιογραφία, ιδίως στη σ. 97 σημ. 1). Ορισμένες πληροφορίες για το ποινικό δίκαιο της Βενετίας παρέχονται και από τον G. Seggelke, *Die Entstehung der Freiheitsstrafe* (ιδ. διατρ.) Breslau 1928, σ. 75-77).

Υποστηρίζεται όμως ότι με την πάροδο του χρόνου οι διατάξεις οι σχετικές με τα βασανιστήρια περιέπεσαν σε αχρηστία²² όπως και ορισμένοι ιδιαίτερα σκληροί ποινικοί νόμοι²³.

22. Βλ. Ε. Λοῦντζης, *Περί της Πολιτικής Καταστάσεως της Επτανήσου επί Ενετών*, Αθήνα 1969 (στη συνέχεια: *Πολιτική Κατάσταση*) σ. 232. - Προβλ. Τρωιάνος, *Ποινικά Αποδεικτικά* σ. 309: "Από την έκθεση του Προνοητή της Κεφαλονιάς Gerolamo Trivisan (1611-1613) με ημερομηνία 3 Οκτ. 1613 συνάγεται ότι κατά τον χρόνο της σύνταξής της οι ανακριτικές αρχές του νησιού δεν είχαν την δυνατότητα να εφαρμόσουν στη διερεύνηση των εγκλημάτων "εκλεπτυσμένες" μεθόδους, πράγμα που κατά την γνώμη του Προβλεπτή αποτελούσε σοβαρό εμπόδιο στη δραστητικότητα της ποινικής καταστολής και με έμμεσο τρόπο προτείνει την καθιέρωσή τους".

23. Κατά την περίοδο της Βενετοκρατίας οι διατάξεις του Ενετικού δικαίου υπήρξαν ιδιαίτερα αυστηρές, όσον αφορά τους εγκληματίες. Στους πολίτες δεν επιτρεπόταν μόνο η αυτοδικία αλλά αμείβονταν κιόλας. Σύμφωνα με νόμο της Βενετίας του 1560 (*Nove leggi*), όποιος σκότωνε φονιά αμείβετο από την πολιτεία, υπό την προϋπόθεση, ότι τον σκότωνε την ώρα, που εκείνος τελούσε το έγκλημα. (Βλ. E. K. Schäfer, "Das Strafrecht der Italienischen Statuten vom 12-16 Jahrhundert", Mannheim 1897 (στη συνέχεια: *Strafrecht*) σ. 58. Παραθέτουμε επιλεκτικά ποινές, που επέβαλλε η Βενετία για διάφορα εγκλήματα από το έργο του Schäfer, *Strafrecht*, σ. 1- 738. Σε περίπτωση κλοπής μέχρι 20 σόλδα: *frustatio* 20-100 σόλδα: *frustatio et bullatio* 5-10 λίβρες: *oculo uno privetur* 10-20 λίβρες: *oculum et manum perdat* 20-20 λίβρες: *oculis ambobus privetur* 30-40 λίβρες: *oculos et manum perdat* 40 λίβρες ή περισσότερο: *suspendatur*. Η επανάληψη ακόμα και ελαφρών εγκλημάτων στη Βενετία τιμωρείτο πιο σκληρά. Ήδη το 1232 σε περίπτωση επαναλαμβανόμενης κλοπής ο δράστης τιμωρείτο με μαστίγωση (η μαστίγωση είθιστο να επιβάλλεται στη Βενετία ως ποινή σε περιπτώσεις κλοπών (*Liber malef.* 1232) και συνιστούσε μάλλον ήπια ποινή) ή αφαίρεση οφθαλμού (*Liber malef.* c. 2, 3, 7 1290· *Lib.* VI 77). Το 1232 ο βιαστής τιμωρείτο με αφαίρεση οφθαλμού (*Liber malef.* c. 28). Η θανατική ποινή επεβάλετο επίσης: Σε περίπτωση ληστείας το 1232 (*Liber malef.* c. 3, 4 ή 9,) όπου το ποσό ήταν άνω των 40 λιβρών ή σε περίπτωση ένοπλης ληστείας, που υπερέβαινε το ποσό των 20 λιβρών. Σε περιπτώσεις ληστειών από τον 13ο αιώνα και έπειτα ο νομοθέτης προβλέπει ποινές ακρωτηριασμού (αποκοπή χεριού (*Liber malef.* c. 3, 7, 9) ή αφαίρεση οφθαλμών (1232 *Liber prom malef.* 2, 3 7, 8,). Οι ποινές που επεβάλοντο σε γυναίκες διαφοροποιούνταν από εκείνες, που επεβάλοντο σε άνδρες. Στη Βενετία σύμφωνα με νόμο του Δανδόλου αφαιρέθηκαν από γυναίκα, που συνελήφθη για κλοπή, όχι χέρια ή μάτια, αλλά μύτη, χείλη, και αυτιά (*Liber VI c.* 79). Η ρίψη στη πυρά ήταν επίσης σύνηθης τιμωρία για διάφορα εγκλήματα, όπως ορίζει νόμος του 1275 σε περίπτωση κιβδηλείας (*Venedig Lib.* VI c. 80). Σε περίπτωση δηλητηρίασης, όταν επακολουθούσε θάνατος ή τρέλλα του θύματος, ο δράστης ερρίπτετο επίσης στην πυρά (*Liber malef.* c. 17). Εάν δεν επακολουθούσε θάνατος του θύματος, απεκόπτετο απλώς το χέρι του δράστη (*Liber malef.* c. 17). (*Volumen Statutorum legum ac jurium D. Venetorum* (Venetiis 1564. Στη συλλογή περιλαμβάνονται: *Liber promissionis maleficii* 1232· *Liber VI* ή *Liber additionum* του Ανδρέα Δανδόλου 1343· *Nove leggi et ordeni di diversii consiglii*).

Μερικές φορές επιτρέπετο η μαστίγωση²⁴ προς τιμωρία ταπεινών ανθρώπων²⁵, δημοσίως όμως και ηπίως ώστε η ποινή να συνίσταται μάλλον εις την αισχύνην παρά εις τον πόνον²⁶.

24. Προβλ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Η Επίδραση της Γαλλικής Επανάστασης στην Ελληνική Ποινική Νομοθεσία κατά την Επανάσταση και την Καποδιστριακή Περίοδο, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου*, Αθήνα 1990, σ. 57 (στη συνέχεια: Επίδραση Γαλλ. Επανάστασης): "Η ποινή της μαστίγωσης εξακολουθούσε να προβλέπεται σε περιπτώσεις ζωοκλοπών ή και κλοπής γεωργικών εργαλείων ακόμα και στο "Απάνθισμα των Εγκληματικών", που απετέλεσε τον πρώτο ποινικό κώδικα του Ελληνικού κράτους (Παραγρ. α' και β' του Παραρτήματος Γ. Δημακόπουλος, ο Κώδιξ των Νόμων της Ελληνικής Επανάστασης 1822-1828, *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* τ. 10-11, Αθήνα 1966, σ. 139-140).

25. Το βυζαντινό δίκαιο, στην εφαρμογή των ποινικών διατάξεών του καθιέρωνε επίσης διακρίσεις. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτές, αντιμετώπιζονταν δυσμενέστερα εκείνοι, που χαρακτηρίζονταν ως "ευτελείς" σε σχέση προς τους "έντιμους" πολίτες και αργότερα οι "άποροι" σε σχέση προς τους "εύπορους". (βλ. Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Οι έχοντες και μη έχοντες από το "Απάνθισμα των Εγκληματικών" μέχρι και το ισχύον ποινικό δίκαιο, *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* τ. 73, Αθήνα 1998. *Ανάπτυξη εκ των Πρακτικών της Ακαδημίας Αθηνών* τ. 73 (1998), τευχ. Α σ. 186 § 3). – Στη Βενετοκρατούμενη Κρήτη, οι διακρίσεις επεξετείνοντο ακόμη και μεταξύ Ελλήνων και Λατίνων. Έτσι οι Έλληνες είχαν δυσμενέστερη ποινή μεταχείριση σε σύγκριση με τους Λατίνους. Το ίδιο π.χ. συνέβαινε στην περίπτωση παροχής βοήθειας σε επαναστάτες. Η προβλεπόμενη ποινή, εφ' όσον ο κρίνόμενος ως ένοχος ήταν Λατίνος ήταν πρόστιμο 200 υπερπύρων, διετής φυλάκιση σε περίπτωση αδυναμίας καταβολής του και εξορία. Αντιθέτως αν ο υπαίτιος ήταν Έλληνας, η οριζόμενη γι' αυτόν κύρωση ήταν η βαρυτάτη ποινή του ακρωτηριασμού. Συγκεκριμένα καταδικαζόταν στην αποκοπή ποδιού και χεριού (βλ. Χ ρ. Μ α λ τ έ ζ ο υ, Καταγγελιοδότες στη βενετοκρατούμενη Κρήτη τον 14 αι., "Ροδωνιά" (Τιμή στον Μ. Ι. Μανούσακα), τ. 2, Ρέθυμνο 1994, σ. 304, §. 25).

26. Βλ. Λούντζης, Πολιτική Κατάσταση σ. 232. – Κατά την διαπραγματευόμενη περίοδο (1800-1806) ο σκοπός της ποινής εκπληρούται και με την γενική και με την ειδική πρόληψη και με την ανταπόδοση. Σε περίπτωση ανθρωποκτονίας (Δ. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, "Το βιβλίο των Αποφάσεων του Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε" Πάργας, [Ιστορικό Αρχείο Κερκύρας Φάκελος 9 (1)] *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* 35 2001 αριθ. 6 (στη συνέχεια: Αποφάσεις) το δικαστήριο επιβάλλοντας σε δεύτερο βαθμό τη ποινή της εξορίας αποσκοπεί στην ικανοποίηση του δημοσίου αισθήματος, αλλά και στην ικανοποίηση του αισθήματος δικαίου των οικείων του θύματος, καθώς το χρονικό διάστημα παραμονής του δράστη στην εξορία εναπόκειται στη βούληση αυτών. Η επιστροφή του δράστη επιτρέπεται μόνον εάν και εφόσον το παραπονούμενο μέρος ήθελε δώσει την τελείαν άφεσιν. Η κύρωση αυτή έχει γενικό χαρακτήρα. – Σε επιστολή της Διοικήσεως Πρεβέζης της 12ης Ιουλίου 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19 φ. 9ν), όπου περιγράφεται υπόθεση κλοπής, η Διοίκηση ζητάει από τον Πρόεδρο της Γερουσίας της Επτανήσου την έκδοση εντάλματος σύλληψης και έκδοσης του δράστη στην Πρέβεζα προκειμένου "τὴν μὲν ἀδικημένην νὰ δικαιώσωμεν, καὶ παρηγορήσωμεν, τὸν δὲ πταίστην, καὶ ἀχάριστον, νὰ παιδεύσωμεν, καὶ νὰ προλάβωμεν μὲ τὴν τιμορίαν

Για την καταστολή των εγκλημάτων κατά της δημοσίας τάξης και ασφάλειας η ενετική κυβέρνηση έστελνε στις κτήσεις της ειδικούς λειτουργούς, ως πληρεξουσίους της Ενετικής Αστυνομίας, οι οποίοι έλεγχαν τόσο τους κυβερνώντες όσο και τους κυβερνωμένους. Στα πλαίσια της ποινικής τους δικαιοδοσίας δικαιούνταν να επιβάλλουν ακόμα και τη θανατική ποινή²⁷ με εξαίρεση τους ευγενείς του Μεγάλου Συμβουλίου της Ενετίας. Οι ποινές αυτές εκτελούνταν χωρίς δημοσιότητα, καθώς οι επιτετραμμένοι της Ενετικής Κυβερνήσεως έδιναν για τις πράξεις τους λόγο

του πρώτου παραπτώματος, τὰ ἐφεξῆς πταίσματα" (ειδική πρόληψη). – Με την από 6/7/1802 επιστολή (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19, φ. 8v) η Προεδρία Διοικήσεως Πρεβέξης τονίζει ότι το αδίκημα της εξύβρισης, που διαπράχθηκε ενώπιον του δικάζοντος κριτηρίου προς ιερωμένο ενέχει περιφρόνηση προς το κύρος και την αυθεντία του ιδίου δικαστηρίου. Κατά συνέπεια η ποινή, που πρέπει να επιβληθεί στον εξυβριστή αποβλέπει στη γενική πρόληψη γιατί με την επιβολή της στη συγκεκριμένη περίπτωση θα καυτηριάσει τις αντικοινωνικές μορφές συμπεριφοράς που πρέπει να αποφεύγονται και θα καλλιεργήσει τις αντίθετες προς το αδίκημα πνευματικές και ψυχικές τάσεις, που είναι ο σεβασμός προς το λειτούργημα του ιερωμένου, προς το θεσμό των δικαστηρίων και γενικότερα προς την έννοια της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. – Τέλος σε έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέξης με ημερομηνία 25 Μαρτίου 1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 25 Μαρτίου 1804, φ. 40v) τονίζεται ότι η αληθινή "φιλανθρωπία" έγκειται στη τιμωρία και όχι στη συγχώρηση του δράστη γιατί οι πολίτες δεν απολαμβάνουν ασφάλεια εάν το έγκλημα δεν τιμωρείται, εάν δηλαδή δεν τηρούνται βασικές αρχές της εννόμου τάξεως. Ωστόσο το σπασί της εκδοκητικής δικαιοσύνης πρέπει να επιμειβάνει εάν και εφ' όσον το έγκλημα έχει πλήρως αποδειχθεί, εάν δηλαδή διαπιστώνεται από το αρμόδιο δικαστήριο ότι έχει διαπραχθεί ποινικά προσδιορισμένη, άδικη πράξη, καταλογιστέα στον δράστη.

27. Το ενετικό δίκαιο, όσον αφορά στα εγκλήματα κατά της δημοσίας τάξης και ασφάλειας, εναρμονιζόταν με το ρωμαϊκό. Το ρωμαϊκό δίκαιο επέβαλλε κάθε είδους θανατική ποινή σε περιπτώσεις υψίστης προδοσίας και οχλογερισμών: fr. 8 § 2, fr. 38 § 1 και 2 de pen., Paulli Sent. V 22 § 1 (in crucem tolluntur aut bestiis obijciuntur) και 29 (humiliores bestiis obijciuntur vel vivi exuruntur, honestiores capite puniuntur)· ή 5 (guisguis) ad leg. Jul. majest., § 3 J. de publ. jud.· Edict. Theod. 107: auctor seditionis ... incendio concremetur (βλ. K o h l e r, Strafrecht σ. 8). Αλλά και γενικότερα το βενετικό δίκαιο συμπορεύετο με το ρωμαϊκό: Σύμφωνα με το βενετικό δίκαιο οι ληστές τιμωρούνταν με την θανατική ποινή fr. 28 § 10 de poenis. Το γεγονός ότι η θανατική ποινή, δηλαδή η ποινή που προέβλεπε το ρωμαϊκό δίκαιο, συνέχιζε να εφαρμόζεται στους ληστές, αποδεικνύεται και από τα Στατούτα του Μιλάνου 1216 § 5, όπου αναγράφεται: secundum autem jus romanum criminaliter accusati et confessi vel quasi, ut dictum est, seu convicti non aliter puniuntur, nisi lege municipali cautum sit, ut debeant secundum legem illam puniri, sicut de publicis latronibus est traditum, qui furca suspendi debent. – Προβλ. επίσης K o h l e r, Strafrecht I, σ. 7. Το βενετικό δίκαιο εφαρμόζε τις διατάξεις του ρωμαϊκού δικαίου και σε περιπτώσεις εμπρηστών (βλ. ρίψη του ενόχου στη φωτιά fr. 28 § 12 de poenis, Paulli sent. V 20, και V 3, 6; Collat. 12, 5 και 6 fr. 10 ad. leg. Corn. de sic (πιό ήπια ποινή προέβλεπε Edict. Theod. 97, όπου στον ingenuus επεβάλετο χρηματική ποινή και ελλείψει χρημάτων μαστίγωση ή η ποινή της relegatio).

μόνο στο θεό²⁸. Παρά το γεγονός ότι οι ποινικές αποφάσεις, που εκδίδονταν από αυτούς, μπορούσαν να εφεσιβληθούν ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων και οι ίδιοι υπόκεινταν στον έλεγχο της Ενετικής Συγκλήτου, είναι σαφές από τα ανωτέρω ότι η άσκηση της ποινικής εξουσίας δεν εγνώριζε ουσιαστικά κανένα φραγμό.

III. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ

A. Περιοχή Επτανήσου

Όσον αφορά την οργάνωση των ποινικών δικαστηρίων στην Ιόνιο Πολιτεία, σύμφωνα με το έκτο άρθρο του Συντάγματος του 1800²⁹ το Μέγα Συμβούλιο των ευγενών, – που θα εκλέγονταν σύμφωνα με τις αρχές της παλαιάς ενετικής διοικήσεως, – θα όριζε τον αριθμό των ποινικών δικαστηρίων καθώς και τις αρμοδιότητες τους, ενώ το άρθρο 8³⁰ διακήρυττε ότι θα μπορούσαν να μετέχουν και ορισμένοι μη

28. Επειδή ως κύριο καθήκον τους είχαν το "ἐξελέγγειν" (sindacare) και "ἐξετάζειν" (inquirere) επωνομάσθησαν "ἐξελεγκταί" (sindaci) και "ἐξετασταί", αποκαλούντο δε και *avogadori* δηλαδή δικαστές ή εισαγγελείς ή "Inquisitori" στα πράγματα του "Λεβάντε". (Βλ. Λοῦντζης, Πολιτική Κατάστασις σ. 106-107). Πβλ. M. Ferro, *Dizionario del diritto Comune e Veneto I, II Venezia 1847* (Inquisitori σ. 120-124).

29. Τα Συντάγματα που εκδόθηκαν κατά την περίοδο αυτή (1800, 1803, 1817) αναδημοσιεύθηκαν από τον Η. Κυριακόπουλο στα "Συντάγματα της Ελλάδος" Αθήνα 1960, (στη συνέχεια: Συντάγματα), όπως είχαν στο ιταλικό πρωτότυπο σύμφωνα με την πρώτη έκδοση το 1849 στη Κέρκυρα υπό τον τίτλο "Le tre Costituzioni (1800, 1803, 1817), delle sette Isole Ionie ed i relativi documenti. [Το κείμενο του Συντάγματος του 1803 δημοσιεύθηκε στα Ελληνικά από τον Δ. Βενιέρη, Κατάστασις της Επτανήσου Πολιτεας, Τριέστη (1804) (στη συνέχεια: Κατάστασις)]. Από τα Συντάγματα αυτά το "βυζαντινό πολίτευμα" (1801) όχι μόνον δεν εφαρμόσθηκε καθόλου, αλλά προκάλεσε και ζωηρότατες αντιδράσεις. Το σχέδιο του Συντάγματος αυτού επαναδημοσιεύει ο Κυριακόπουλος υπό στοιχείο Β', όπως έχει στο ιταλικό πρωτότυπο κατά την συλλογή του "Le tre Costituzioni". Το Σύνταγμα του 1806 επίσης δεν εφαρμόσθηκε. Ο Κυριακόπουλος το επαναδημοσιεύει υπό στοιχείο Δ' πάντα σύμφωνα με το ιταλικό κείμενο. Η ισχύς του Συντάγματος του 1803, του μοναδικού Συντάγματος, που εφαρμόσθηκε και το οποίο δημοσιεύεται από τον Κυριακόπουλο υπό στοιχείο Γ' ανεστάλη, όταν η Επτανήσος παραχωρήθηκε στη Γαλλία ως ιδία κτήση δια της μεταξύ Γαλλίας και Ρωσίας συνομολογηθείσας ειρήνης την 7η Ιουλίου 1807. Το Σύνταγμα του 1800 αποτελείται από τρία τμήματα το "Γενικό Σύνταγμα", το "Ιδιαίτερο Σύνταγμα εκάστης νήσου" και την "Ανακεφαλαίωση" και επαναδημοσιεύεται από τον Κυριακόπουλο, όπως έχει στο Ιταλικό κείμενο υπό στοιχείο Α' (Σύνταγμα 1800) *Costituzione Particolare di cadauna Isola* άρθρο 6ον σ. 668. Υπό το Σύνταγμα του 1817 17/29ην Δεκεμβρίου 1817), (το οποίο δημοσιεύεται από τον Κυριακόπουλο ως στοιχείο Ε'), παρέμειναν τα Ιόνια μέχρι το 1864, όταν ενώθηκαν με την ελεύθερη πλέον Ελλάδα.

30. Κυριακόπουλος, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800) *Costituzione Particolare di cadauna Isola* άρθρο 8ον σ. 668.

ευγενείς, έντιμοι και αποδεδειγμένα ικανοί, αν και η συντριπτική πλειοψηφία της σύστασης κάθε δικαστηρίου (άνω του μισού) θα ήταν ευγενείς. Με το άρθρο 10³¹ οριζόταν ότι, όπου δεν υπήρχε συμβούλιο ευγενών (Ιθάκη, Παξούς), θα εκλέγονταν τα ποινικά και αστικά δικαστήρια³², σύμφωνα με τους τύπους που υπήρχαν επί Ενετοκρατίας³³ διακρινόμενα σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια³⁴, ενώ παράλληλα οι

31. Κ υ ρ ι α κ ό π ο υ λ ο ς, Συντάγματα, Α' (Σύνταγμα 1800) Costituzione Particolare di cadauna Isola άρθρον 10ον σ. 668

32. Οι αλλαγές, που υπέστη η ποινική δικαιοσύνη σε σύντομο χρονικό διάστημα υπήρξαν πολλές. Συγκεκριμένα την περίοδο της πρώτης γαλλικής κατοχής (1797-99) εκτός από τα ειρηνοδικεία στις πόλεις και τα περίχωρα δημιουργήθηκαν και ανώτερα δικαστήρια, ως πρωτοδικεία υπό τριμελή σύνθεση, εφετεία υπό δεκαμελή και τρία ποινικά. Των τελευταίων τα δύο πρώτα δίκασαν πρωτοβαθμώς οι δε αποφάσεις τους εφεσιβάλλονταν στο τρίτο, το οποίο υπό επταμελή σύνθεση δικάζε ως Εφετείο. (Βλ. Χ ι ώ τ η ς, Ιστορικά Απομνημονεύματα σ. 601).

33. Από το έτος 1386 (όταν η Κέρκυρα υπήχθη διοικητικά στην Ενετική Πολιτεία) η ανωτάτη κυριαρχία παραχωρήθηκε στην Ενετική Δημοκρατία, την οποία εκπροσωπούσε Ενετός ευγενής, εκλεγόμενος από το Μεγάλο Ενετικό Συμβούλιο. Ο επονομαζόμενος "Βαΐλος" βάσταζε μόνος του το βάρος της κυβερνήσεως μέχρι το 1420, έτος κατά το οποίο κατόπιν αιτήσεως των Κερκυραίων εντάχθηκαν στην Κυβέρνηση της νήσου άλλοι τρεις Ενετοί Ευγενείς. Οι δύο από αυτούς, οι Σύμβουλοι του Βαΐλου (Camerlinghi), καθήκον είχαν να παρέδρουν μαζί με τον Βαΐλο στην διαδικασία των πολιτικών και ποινικών δικών, επικουρούντων των εγχωρίων, ενιαυσίων δικαστών. Το τρίτο πρόσωπο ήταν ο Προβλεπτής Καπετάνος (Proveditore e Capetano), ο οποίος εκτός από τις δίκες, που αφορούσαν το δημόσιο ταμείο ήταν αρμόδιος για την επιβολή ποινών σε περιπτώσεις κλοπών και αταξιών, που συνέβαιναν κατά την διάρκεια της νύκτας (Βλ. Λ ο ύ ν τ ζ η ς, Πολιτική Κατάστασις, σ. 103 και 226-228).

34. Επί Ενετοκρατίας το δικαστικό σύστημα στην Επτάνησο, όπως τελικά διαμορφώθηκε είχε ως εξής: α) Το λεγόμενο Πραιτωριανό (Foro Pretorio) ή το της Κυβερνήσεως (Reggimento), δικαστήριο, που είχε την έδρα του στην Κέρκυρα. Συγκροτείτο από το Βαΐλο και τους Παρέδρους, οι δε ενιαύσιοι δικαστές συμμετείχαν με συμβουλευτική μόνον ψήφο. Στη Κεφαλλονιά και Ζάκυνθο το δικαστήριο αυτό συνίστατο από τον Προβλεπτή και τους Παρέδρους συμβούλους. Στη Λευκάδα απαρτιζέτο μόνον από τον Προβλεπτή. Στο Πραιτωριανό εισάγονταν και συζητούνταν όλες οι πολιτικές και ποινικές δίκες β) Το ονομαζόμενο "Υπαρχιακό" δικαστήριο (Foro Prefetizio), το οποίο αποτελείτο από τον Βαΐλο, τους Παρέδρους και τον Προβλεπτή Καπετάνο, (ο οποίος και είχε την δικαστική εξουσία για τις αξιόποινες πράξεις, που τελούνταν κατά τη διάρκεια της νύκτας), γ) Το δικαστήριο των "ενιαυσίων δικαστών", όπου σε περίπτωση απουσίας των δύο δικαστών δικάζε ο τρίτος με έναν από τους συνδίκους. δ) το "Πρώτιστο" (Foro Primario), το οποίο αποτελούσε το Εφετείο. Στο μονομελές τούτο δικαστήριο χρέη δικαστού εκτελούσε ο Γενικός Προβλεπτής, ο οποίος δικάζε σε δεύτερο βαθμό όλες τις εφέσεις κατά αποφάσεων και πράξεων των άλλων δικαστηρίων είτε της Κέρκυρας είτε των υπολοίπων νήσων, επί των οποίων εξετείνετο η δικαιοδοσία του (εδίκαζε κατ' έφεση τις εκκαλούμενες αποφάσεις των Προβλεπτών των άλλων νήσων).

διάδικοι θα είχαν το δικαίωμα να απευθυνθούν σε όποιο εφετείο των ομοσπόνδων νησιών ήθελαν αυτοί³⁵.

Η μεγάλη τομή όμως στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης έγινε με το Σύνταγμα του 1803. Με το άρθρο ι' του Συντάγματος του 1803 έγινε διαχωρισμός της Νομοθετικής Εκτελεστικής και Δικαστικής εξουσίας³⁶ και τα ποινικά δικαστήρια

Στην Κεφαλλονιά και Ζάκυνθο την Πολιτική και Ποινική δικαιοσύνη διένεμε ο Προβλεπτής με δύο Παρέδρους. Στην Λευκάδα υπήρχαν δύο δικαστήρια, το μεν ένα αποτελούσε ο τακτικός Προβλεπτής και καλείτο "Πραιτωριανό" δικαστήριο (Fogo Pretori), το δε άλλο ο έκτακτος, το οποίο και καλείτο "Υπαρχιακό" (Prefetizio). Οι αποφάσεις των Προβλεπτών της Κεφαλλονιάς και της Ζακύνθου εφεσιβάλλονταν στο Πραιτωριανό της Κέρκυρας, όπως προκύπτει από τις πράξεις του αυτού δικαστηρίου (1648-1650). Στο δικαστήριο αυτό εισάγονταν σε περίπτωση διχογνωμίας οι δικαστικές υποθέσεις Κεφαλλονιάς και Ζακύνθου, εάν δε η αυτή διχογνωμία ανεφύετο και στο "Πραιτωριανό" της Κέρκυρας, η δίκη εισαγόταν στο Υπαρχιακό. Από τα μισά της ΙΖ' εκατονταετηρίδας το μόνο εφετείο που υπήρχε στα νησιά ήταν αυτό του Γενικού Προβλεπτή. Οι αποφάσεις του ανώτατου αυτού άρχοντα εκκαλούνταν στα δικαστήρια της Ενετίας, ακόμα και σε περιπτώσεις, που ήταν σύμφωνες με τις αποφάσεις, που εκδίδονταν από τα Πρωτοδικεία. Τέλος όλες οι σημαντικές δίκες όχι μόνο εφεσιβάλλονταν αλλά μπορούσαν και να εισαχθούν και στα δικαστήρια της Ενετίας (Βλ. Λ ο υ ν - τ ζ η ς, Πολιτική Κατάστασις, σ. 103 και 226-228).

35. Επί Βενετοκρατίας, εάν η προσφυγή θεωρείτο ως παραδεκτή, η υπόθεση εισαγόταν ενώπιον του παλιού πολιτικού ή του ποινικού δικαστηρίου των τεσσαράκοντα". Σε αυτό το δικαστήριο κατά την αγόρευσή του ο Γενικός Εισαγγελέας πρότεινε ή την αναίρεση της όλης διαδικασίας ή την παραπομπή και διώρθωση των "αμαρτημάτων" της αποφάσεως. Δύο μέλη του δικαστηρίου διορισμένα για αυτό το σκοπό αγόρευαν υπέρ της επικυρώσεως υποστηρίζοντας την απόφαση. Η κατ' έφεση διαδικασία των ποινικών δικών στην Ενετία διέφερε κατά το είδος των υποθέσεων και την αρμοδιότητα των δικαστηρίων. Το Συμβούλιο των δέκα edicasse μόνον στις περιπτώσεις, που ορίζονταν σαφώς από το νόμο ακολουθώντας μυστική διαδικασία. Οι υπέρ του κατηγορούμενου εγγυήσεις δεν έλειπαν τελείως και ο υπόδικος μπορούσε να ζητήσει τον ορισμό δικηγόρου προς υπεράσπιση του, ο δε υποστηρίζων την κατηγορία μπορούσε να εξαιρεθεί εντελώς από την εκδίκαση της υποθέσεως (Βλ. Δ. Μ α ν ί ν, Νομοθεσία Ενετών, σ. 16).

36. Η δικαστική εξουσία και μάλιστα η ποινική *ἥτις αποφασίζει ἐπὶ τῇ τιμῇ καὶ τῇ ζωῇ τῶν Πολιτῶν* (Β ε ν ι έ ρ η ς, Αναφορά υπό στοιχείο ιη' σ. 16) ανεξαρτοποιείτο πλήρως και αποδεσμεύετο από τις επεμβάσεις της Νομοθετικής και Εκτελεστικής εξουσίας. Το Σύνταγμα κατοχύρωνε την αρμοδιότητα της Δικαστικής Εξουσίας να επισημαίνει τα ασαφή, ανακριβή και αμφίβολα σημεία των γραπτών νόμων, τα πιθανά κακά αποτελέσματα της εφαρμογής των ποινικών νόμων και να τα παραπέμπει στην Νομοθετική Συμβουλία, η οποία, στα πλαίσια της δικαιοδοσίας της, τα επανεξέταζε (Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Σ' (Δύναμις Δικαστική) άρθρο ρμε' σ. 63). – Για το Ζήτημα σχέσεων μεταξύ των οργάνων δικαστικής και εκτελεστικής λειτουργίας στη περιοχή της Συμπολιτείας βλ. Λ. Παπαρρήγα – Αρτεμιάδη, Δικονομικές διατάξεις και απονομή αστικής δικαιοσύνης στις περιοχές Πάργας - Πρέβεζας - Βόνιτσας (1800-1806) *Επετηρίς του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελλη-*

διαχωρίσθηκαν από τα πολιτικά³⁷, ενώ όλες οι δίκες διεξάγονταν πλέον δημόσια³⁸. Σε κάθε νησί έδρευε Δικαστήριο Εγκληματικό³⁹, που απαρτιζόταν από τρεις κριτές και δύο Συνέδρους, – οι οποίοι προσλαμβάνονταν από την τάξη των νομικών⁴⁰ –, και θέσπιζε την επακτέα των ποινών "κατά την του νόμου διάθεσιν"⁴¹. Λειτουργήσε επίσης εφεδρικό σώμα, το οποίο απαρτιζόταν από τρία μέλη και έναν σύνεδρο⁴². Σε

νικού Δικαίου τ. 35 2001), § VI (στη συνέχεια: Αστική δικαιοσύνη).

37. *ὥστε ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη, ἣτις ἀποφαίνεται ἐπὶ τοῖς κτήμασι μόνον, ἢ ἀκριβῶς διακεκριμένη ἀπὸ τῆς Ἐγκληματικῆς δικαιοσύνης, ἣτις ἀποφασίζει ἐπὶ τῇ τιμῇ καὶ ζωῇ τῶν Πολιτῶν* (Δ. Βενιέρης, Κατάστασις της Επτανήσου Πολιτείας, Τριέστη 1804 (στη συνέχεια: Κατάστασις) Αναφορά υπό στοιχείο ιη' σ. 16).

38. *ὥστε αἱ κρίσεις νὰ γίνωνται δημόσιαι καὶ αἰτιολογούμεναι.* (Βενιέρης, Κατάστασις, Αναφορά υπό στοιχείο ιη' σ. 16). – Το Σύνταγμα του 1830 περιέλαβε τη διάταξη αυτή, που είχε καθιερωθεί από τη Γαλλική Επανάσταση (Κ. Ν. Κωστή, εγχειρίδιο της Ποινικής δικονομίας (έκδ. δεύτερα Αθήνα 1883 σ. 95), σύμφωνα με την οποία οι συνεδριάσεις των ποινικών δικαστηρίων έπρεπε να είναι δημόσιες. – Πρβλ. Τουρτόγλου, Επίδραση Γαλλικής Επαν. σ. 53: Το Προσωπικό Πόλιτευμα της Ελλάδος, που εξεδόθη τον Απρίλιο του 1803 περιέλαβε την ίδια διάταξη (Ανδρ. Μάμουκας, Τα κατά την Αναγέννησιν της Ελλάδος, τ. Β; εν Πειραιεί 1839 σ. 143: "αἱ ἐγκληματικαὶ διαδικασίαι γίνονται παρρησία, καὶ ἀκωλύτως καθένας παρίσταται"). – Την περίοδο της Ενετοκρατίας συζητούνταν δημοσίως και διά ζώσης μόνον οι απλές ποινικές δίκες προς "τὸν μόνον τῶν ἐνόχων", όπως αναφέρει νόμος της 21 Σεπτεμβρίου 1524, "παράδειγματισμὸν τοῦ κοινοῦ καὶ ἱκανοποίησιν τῶν ἀγαθῶν, ὅπως γινώσκουσιν οὗτοι τὴν εὐθείαν καὶ εἰς ἅπαντας ἀδιακρίτως διανεμομένην δικαιοσύνην" (βλ. Λούντζης, Πολιτική Κατάστασις σ. 232).

39. *Ἐν ἐκάστη Νήσῳ ὑπάρχει Δικαστήριον Ἐγκληματικόν συντιθέμενον ὑπὸ τριῶν κριτῶν, καὶ δύο Συνέδρων, ληφθέντων ἀπὸ τῆς τάξεως τῶν νομικῶν* (Βενιέρης, Κατάστασις, (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός της Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρος σ. 68). – Πρβλ. Η. Κυριακόπουλος, Συντάγματα, Ε' (Σύνταγμα 1817) Τμήμα Α' άρθρο 1 σ. 752, όπου πλέον σε κάθε νησί του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων έδρευε Κακουργιοδικεῖο: *Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία τοῦ Ἡνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων σύγκειται ἐκ τριῶν Δικαστηρίων ἐν ἐκάστη νήσῳ τοῦ Πρωτοδικείου, Κακουργιοδικείου καὶ τοῦ Ἐμποροδικείου.*

40. Όχι μόνον τα μέλη των πολιτικών αλλά και των εγκληματικών δικαστηρίων εκλέγονται από τη Σύγκλητο (Βενιέρης, Κατάστασις, (Σύνταγμα 1803) τίτλος Β', άρθρο λβ' θ' σ. 30).

41. Βενιέρης, Κατάστασις, (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός της Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης), άρθρο ροδ' σ. 68.

42. Σε περίπτωση που από το εγκληματικό δικαστήριο απουσίαζε λόγω νομίμου εξαιρέσεως ή κωλύματος ενός ή περισσότερων μελών, τα μέλη αυτά αναπληρώνονταν από οποιονδήποτε πολιτικό κριτή (Βενιέρης τίτλος ζ' (Οργανισμός της Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρπ' σ. 69. – Πρβλ. Βενιέρης, Κατάστασις, (Σύνταγμα 1803) (Οργανισμός της Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) τίτλος ζ' άρθρο ρος' σ. 68: *Οἱ δὲ ἄλλοι ἀναπληροῦσι τὸν ὑπὸ τοῦ νόμου ἀποβληθέντα.*

κάθε εγκληματικό δικαστήριο παρευρίσκετο και ένας "Δημοτικός Δημηγόρος"⁴³, ως εισαγγελική αρχή, ο οποίος διηύθυνε την δίκη, υποστήριζε το ψήφισμα της κατηγορίας και αιτιολογούσε την από τον νόμο ορισμένη ποινή⁴⁴. Τα εγκλήματα, που απαιτούσαν "ποινήν τιμωρητική"⁴⁵ ή δύσφημο⁴⁶ "κρίνονταν από τους "Ενωμότας"⁴⁷.

43. Βενιέρης, Κατάστασις, (Σύνταγμα 1803) τίτλος ς' (Οργανισμός της Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ροη' σ. 69. – Ο "Γενικός Δημηγόρος" ειδικότερα στο Δικαστήριο της Αποκυρώσεως, όταν αυτό δηλαδή περιβάλλεται τον χαρακτήρα της Υψηλής Αυλής της Επικρατείας, (όταν πρόκειται για εγκλήματα κατά της επικρατείας ή μεγίστης προδοσίας), διευθύνει επίσης την δίκη, υποστηρίζει την κατηγορία και αιτιολογεί την επιβαλλόμενη ποινή (Προβλ. Βενιέρης τίτλος ς' (Υψηλή Αυλή της Επικρατείας) άρθρο ρψα' σ. 71).

44. Η Βενετία για τα μη εκ νόμου καθορισμένα αδικήματα (*maleficia non specificata: Statuta Veneta Prologo Primo* σ. 2 Venet. MDCLXV [Λούντζης, Πολιτική Κατάστασις 226 § 94) όριζε ότι ο προσδιορισμός της ποινής υπαγόταν στη διακριτική ευχέρεια του δικαστή (Kohler, *Strafgesetz* σ. 13 Liber malefit. c. 29). Στον πρώτο πρόλογο της Ενετικής νομοθεσίας (*Statuta Veneta*) του έτους 1242 προτρέπονταν οι δικαστές σε περίπτωση κενού γραπτού νόμου ή ανυπαρξίας έθνους να δικάζουν, όπως σε αυτούς φαίνεται δίκαιο και επιεικές αναβλέποντας προς τον θεό. Τα τόσο βολικά αυτά κριτήρια μπορούσαν να γίνουν από κακούς νομικούς κανόνες. – Προβλ. Μάουρερ, ο Ελληνικός Λαός, Αθήνα 1976 σ. 367: Το διάταγμα της 15/27 Αυγούστου 1830 περί δικαστικού οργανισμού άρθρο 148 καθιέρωσε μια πολύ αμφίβολη πληγή δικαίου για τα ποινικά αδικήματα τον ορθό λόγο και την επιείκεια]. Σε γενικές γραμμές πάντως ίσχυε η αρχή ότι, όπου τα Στατούτα δεν ήσαν σαφή έπρεπε η εκδίκαση των υποθέσεων να γίνεται κατ' αναλογία (*de simili ad simile*).

45. Η εγκληματική ποινή επιβαλλόταν επί αδικημάτων, που έθεταν σε κίνδυνο την εσωτερική και εξωτερική ασφάλεια του κράτους, επί εκουσίας ανθρωποκτονίας, βίαιης απαγωγής ή βιασμού, επί βαρυτάτων σωματικών βλαβών, επί προσβολής των δημοσίων ηθών, επί εκουσίων εμπρησμών, επί κιβδηλείας νομισμάτων, επί νοθεύσεως τύπων ή σφραγίδων, επί πλαστογραφίας, ψευδομαρτυρίας, ψευδορκίας και πειρατείας (Προβλ. Ποινική Δικονομία του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων, Κέρκυρα 1851, η οποία εξεδόθη δυνάμει του Συντάγματος του 1817, όπου για τα εγκλήματα αυτά δεν επιτρέπεται η δι' εγγυήσεως προσωρινή απόλυση).

46. Ως δύσφημες ποινές κύριες η παρεπόμενες, που επιβάλλονται επί ορισμένων αδικημάτων χαρακτηρίζονται εκείνες, οι οποίες επισύρουν δυσφήμιση ή ατίμωση του ατόμου (Βλ. M. F e r r o, *Dizionario del diritto Comune e Veneto*, Venezia 1847 τ. 2 σ. 103: *L' Infamia e' la perdita dell' onore, edella riputazione*). – Προβλ. K o h l e r, *Strafrecht* σ. 159: Απαγόρευση κατοχής δημοσίου αξιώματος σε κρατικούς λειτουργούς, που υπέπεσαν σε σφάλματα, απαγόρευση του δικαιώματος υποβολής εγκλήσεως σε άτομο, που αθέτησε ένορκη υπόσχεση, αποβολή από σωματείο, αφαίρεση νοταριακής αδείας κ.λ.π. Δύσφημος ποινή επιβάλλετο επίσης σε περιπτώσεις προαγωγής γυναικών, διγαμίας παραποίησης δημοσίων εγγράφων κ.λ.π.

47. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ς' (Οργανισμός της Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρογ' σ. 68. – Τα εγκληματικά δικαστήρια έκριναν διά των "Ενωμότων" επίσης εγκλήματα των "υπαλλήλων αξιωματικών", εγκλήματα,

Πρόκειται για ανακριτικά όργανα, που διενεργούσαν την προκαταρκτική εξέταση⁴⁸. Ο πρώτος "σύλλογος των Ενωμότων"⁴⁹ διενεργούσε τον έλεγχο των πληροφοριών περί της τελέσεως αξιοποιήσιμης πράξεως, προκειμένου να διαπιστωθεί, κατά πόσον οι υφιστάμενες υπόνοιες εμφανίζουν κάποια βασιμότητα, εν όψει της οποίας καθίστατο επιβεβλημένη η κίνηση της ποινικής διώξεως⁵⁰. Ο δεύτερος "Σύλλογος των Ενωμότων" ήταν επιφορτισμένος με το έργο της αξιοποιήσεως των πορισμάτων και αποφάσιζε την παραπομπή του ενόχου στο εγκληματικό δικαστήριο⁵¹. Οι ενωμότες ορίζονταν επ' αόριστον και μπορούσαν να ανακληθούν από τον Σύλλογο των Τιμητών⁵².

Ταυτοχρόνως με το Εγκληματικό δικαστήριο λειτουργούσε σε κάθε νησί το Διορθωτικό Δικαστήριο⁵³, το οποίο ήταν επιφορτισμένο με την εκδίκαση εγκλημάτων, τα οποία δεν απαιτούσαν "δύσφημο ποινή". Οι αποφάσεις του Διορθωτικού

που αφορούσαν διαφθορά, απάτη, καταδυνάστευση, αρπαγή, δωροληψία, καπήλευση και άλλα παρόμοια (Πρβλ. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Δικαστήριο της Αποκυρώσεως) άρθρο ρθ' σ. 71).

48. Επί Ενετοκρατίας ο Γραμματέας του Προβλεπτή ήταν υπεύθυνος για την ανακριτική διαδικασία και εξέταζε τους μάρτυρες ιδιαίτερα στο γραφείο του. Προς αποτροπή καταχρηστικής συμπεριφοράς κατά την ανακριτική διαδικασία από τον ανακριτή έναντι των μαρτύρων με την από 10/11/1505 πράξη των εξεταστών ψηφισθηκε να παρευρίσκεται στην εξέταση των μαρτύρων και ένας των ενιαυτών δικαστών στις τελειώσεις που ο "Βαίλος" ή ο "Προβλεπτής Καπετάνος" αδυνατούσε να παρευρεθεί. (Βλ. Λούντζης, Πολιτική Κατάστασις, σ 233).

49. Σε κάθε νησί υπάρχει Κυβερνήτης του Συλλόγου των Ενωμότων εκλεγμένος από τη Σύγκλητο, του οποίου οι αρμοδιότητες είναι σαφώς ορισμένες από τον νόμο (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρξθ' σ. 67).

50. *Πρώτος τις σύλλογος Ενωμότων αναγνωρίζει, ει έστιν ως δεῖ ή κατηγορία* (Βενιέρης, Κατάστασις, (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης), άρθρο ροδ' σ. 68).

51. *δεύτερος δέ Σύλλογος Ένωμότων αναγνωρίζει τὸ γενόμενον καί την ένοχὴν* (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ροδ' σ. 68)

52. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ροε' σ. 68.

53. Ειδικότερα στην πόλη της Κεφαλλονιάς υπήρχαν δύο διορθωτικά δικαστήρια. Το ένα είχε την έδρα του στο Ληξούρι και το άλλο στο Αργοστόλι (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρξη' σ. 67). – Πρβλ. Κυριακόπουλος, Συντάγματα, Ε' (Σύνταγμα 1817) Κεφάλαιο 6ο, τμήμα Α', άρθρο 4 σ. 752: ... *έσονται έν έκάστη νήσῳ καί Δικαστήρια κρίνοντα τά έλαφρά άδικήματα καί τας μικράς πολιτικάς διενέξεις· οί δέ έν τούτοις έδρεύοντες καλούνται Είρηνοδίκαι.*

Δικαστηρίου, – στις περιπτώσεις που όριζε ο νόμος, – εφεσιβάλλονταν στο Εγκληματικό Δικαστήριο⁵⁴, το οποίο λειτουργούσε ως Εφετείο με απαρτία των μελών αυτού⁵⁵. Τέλος υπήρχαν και οι "Αστυνόμοι Κριτές"⁵⁶, οι οποίοι δικάζαν – κατά νόμον και οριστικώς – τα μικρά εγκλήματα⁵⁷ και ήσαν υπόλογοι για τις πράξεις τους στον "Τοποτηρητή", που οι ίδιοι όμως εξέλεγαν⁵⁸.

Οι αστικές υποθέσεις, όπως ρητά προκύπτει από το Σύνταγμα, εκκαλούνταν στα τέσσερα νησιά⁵⁹ της Κερκύρας, Λευκάδας⁶⁰, Κεφαλλονιάς και Ζακύνθου, όπου υπήρχαν "Δικαστήρια της Εκκλήτου"⁶¹. Το "Δικαστήριο της Εκκλήτου" κάθε ενός

54. Το Σύνταγμα διασαφηνίζει ότι οι αποφάσεις του Διορθωτικού Δικαστηρίου εκκαλούνται στις περιπτώσεις, που ορίζει ο νόμος. Από αυτό συνάγομε ότι οι αποφάσεις του Διορθωτικού ήσαν ανέκκλητες, πλην εξαιρέσεων σαφώς προσδιορισμένων (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ροθ' σ. 69).

55. Το Διορθωτικό Δικαστήριο αποτελείται από τον "Αστυνόμο Κριτή" από δύο "Συνέδρους", που λαμβάνονται από τη τάξη των "Ενωμότων" και από ένα "Δημοτικό Δημηγόρο" (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρο' σ. 68).

56. Οπου υπήρχαν περισσότεροι "Αστυνόμοι Κριτές" εκτελούσαν τις εργασίες του Διορθωτικού Δικαστηρίου σε αλληλοδιαδοχή ανά τριμηνία (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ροθ' σ. 68).

57. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρεζ' σ. 67.

58. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Οργανισμός Διορθωτικής και Εγκληματικής Δικαιοσύνης) άρθρο ρεζ' σ. 67.

59. Στα νησιά των Παξών, των Κυθήρων και της Ιθάκης δεν υπήρχαν Εφετεία. Μετά το δέκατο έτος της Καταστάσεως" το Νομοθετικό Σώμα θα αποφάσιζε εάν υπήρχε λόγος δημιουργίας Εφετείου και στα μικρότερα νησιά (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Δύναμις Δικαστική) άρθρο ρνδ' σ. 65).

60. Ειδικότερα στη Λευκάδα από τις 15 Μαΐου 1808 λειτουργούσαν δύο δικαστήρια, που δικάζαν σε πρώτο και δεύτερο βαθμό δικαιοδοσίας. Το Πρωτοβάθμιο (Ειρηνοδικείο) δικάζε πολιτικές διαφορές "ενός ορισμένου ποσού" καθώς και ελαφρύτερα ποινικά αδικήματα και υποθέσεις, που απαιτούσαν συνοπτική διαδικασία. Το Δευτεροβάθμιο δικάζε σε πρώτο βαθμό πολιτικές και ποινικές υποθέσεις, που δεν υπάγονταν στις αρμοδιότητες του Ειρηνοδικείου καθώς και τις εφέσεις κατά των αποφάσεων του Ειρηνοδικείου. Οι αποφάσεις του Πλημμελειοδικείου, Πρωτοδικείου εφεσιβάλλονταν στο Εφετείο Κερκύρας [Βλ. Ροντογιάννης, Ιστορία της Νήσου Λευκάδας, Εταιρεία Λευκαδικών μελετών, τ. Β'. Αθήνα 1982, σ. 229].

61. Τα τέσσερα αυτά Εφετεία, τα οποία λειτουργούσαν αδιαλείπτως στα τέσσερα μεγάλα νησιά, αποφαινονταν επί των αποφάσεων των Πρωτοδικείων. – Πρβλ. Κυριακόπουλος, Συντάγματα Ε' (Σύνταγμα 1816) Κεφάλαιον δον τμήμα Α' άρθρο 6 σ. 752: *ἐν τῇ ἔδρᾳ τῆς Κυβερνήσεως συστηθήσεται Ἀνώτατον Δικαστήριον ἢ Ἐφετεῖον, καλούμενον Ἀνώτατον*

από τα νησιά δικάζε οριστικά και αμετάκλητα, – στις περιπτώσεις που ο νόμος όριζε, – κάθε απόφαση Δικαστηρίου της Εκκλήτου άλλης νήσου. Το Σύνταγμα δεν προβλέπει ρητώς ενώπιον ποίου δικαστηρίου εκκαλούνταν οι αποφάσεις του Εγκληματικού Δικαστηρίου, όταν δικάζε ως πρωτοβάθμιο και κατά συνέπεια δεν είναι σαφές εάν τα δικαστήρια της "Εκκλήτου" δικάζαν δευτεροβαθμίως τις ποινικές αποφάσεις του Εγκληματικού δικαστηρίου. Από τον συσχετισμό των διατάξεων επομένως, δεν μπορεί να προκύψει ότι το Δικαστήριο της Εκκλήτου ήταν ενιαίο.

Τέλος υπήρχε το δικαστήριο της Αποκυρώσεως⁶², το οποίο καταργούσε τις αποφάσεις των Δικαστηρίων, οι οποίες εξεδόθηκαν κατόπιν παραβάσεως ορισμένων τύπων⁶³ και όταν εγίνετο εσφαλμένη εφαρμογή του ποινικού νόμου⁶⁴. Σε καμμία περίπτωση δεν νομιμοποιείτο να υπεισέρχεται εις την "περί της κυρίας υποθέσεως συζήτησιν"⁶⁵. Το Δικαστήριο της Αποκυρώσεως λειτουργούσε ως "Υψηλή Αυλή της Επικρατείας"⁶⁶, με αποστολή την υψηλή επίβλεψη και επιτήρηση των εγκληματικών δικαστηρίων⁶⁷, όταν επρόκειτο για εγκλήματα κατά της επικρατείας ή μεγίστης προδοσίας, όταν νομοθέτης, βουλευφόρος, τιμητής ή μέλος της Κυβέρνησης

Συμβούλιον τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Ἠνωμένου Κράτους τῶν Ἰονίων Νήσων. Ἡ δικαιοδοσία τοῦ Ἀνωτάτου Συμβουλίου τῆς Δικαιοσύνης ὡς Ἀνωτάτου Ἐφετείου ἐκτείνεται ἐφ' ὅλας τῆς Επικρατείας τῶν Ἰονίων Νήσων καὶ τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν. (Βλ. Κυριακόπουλος, Συντάγματα Ε' (Σύνταγμα 1816) Κεφάλαιον 6ον τμήμα Γ' ἄρθρο 7(α) σ. 754.

62. Το ακυρωτικό δικαστήριο, του οποίου τα μέλη διορίζονταν από το Νομοθετικό Σώμα, και το οποίο έδρευε διαδοχικά για μία διετία στα δύο νησιά Κεφαλλονιά και Ζάκυνθο, ήταν επιφορτισμένο με την επαγρύπνηση της ακριβούς εφαρμογής των δικονομικών τύπων [Βλ. Γ. Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η ς, Ιστορία των Ιονίων Νήσων αρχομένη τῷ 1797 καὶ λήγουσα τῷ 1815, Αθήνα 1889 τ. β' σ. 89 (στη συνέχεια: Ιστορία Ιονίων Νήσων)].

63. Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος 5' (Δικαστήριο της Αποκυρώσεως) ἄρθρο ρπε' σ. 70.

64. Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος 5' (Δικαστήριο της Αποκυρώσεως) ἄρθρο ρπς' σ. 70.

65. Διά μεθόδων καθορισμένων από τον νόμο οι εγκληματικές δίκες παραπέμπονταν στον υπεύθυνο "Κριτή" (Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος 5' (Δικαστήριο της Αποκυρώσεως) ἄρθρο ρπς' σ. 70).

66. Πρβλ. Κυριακόπουλος, Συντάγματα Ε' (Σύνταγμα 1816) Κεφάλαιον 7ον τμήμα α' ἄρθρο 16 σ. 757: ... ὅπως τὸ Ἀνωτάτον αὐτὸ τῆς Δικαιοσύνης Συμβούλιον προσηκόντως δικάσῃ ἐπὶ τῶν τοῦ κατὰ τοῦ Κράτους ἐγκλημάτων ἢ τῶν ἄλλων ἀδικημάτων ἐφ' οἷς ἐνάγεται. Ἐξελεγχθείσης δὲ τῆς ἐνοχῆς τοῦ κατηγορουμένου, ἢ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτοῦ ἀποβολὴ οὐδέποτε λογίζεται ὡς αἴτιον πρὸς ἐλαττωσὶν τινα τῆς ποινῆς.

67. Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος 5' (Υψηλή Αυλή της Επικρατείας) ἄρθρο ρψ' σ. 71: ἡ ἐπαγρύπνησις ἐπὶ πάντων τῶν Πολιτικῶν καὶ Ἐγκληματικῶν Δικαστηρίων τῆς Πολιτείας.

κατά την διάρκεια που είχε το αξίωμα⁶⁸, διέπραττε ποινικό αδίκημα και όταν γενικότερα οι διάφοροι αξιωματούχοι κατηγορούνταν για κλοπές αρπαγές, δωρολοψίες καταδυναστεύσεις πολιτών ή συκοφαντικές δυσφημήσεις. Την κατηγορία για τα εγκλήματα κατά της Επικρατείας ή της μεγίστης προδοσίας μπορούσε να εκφέρει είτε το Νομοθετικό σώμα⁶⁹ είτε η Γερουσία⁷⁰ είτε οι Τιμητές της Πολιτείας πάντα κατά τους νόμους⁷¹.

68. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Υψηλή Αυλή της Επικρατείας) άρθρο ρβ' σ. 70. – Ακόμα και κατά του "Ηγεμόνα" μπορούσε να απαγγελθεί κατηγορία, εφόσον οι "Τιμητές της Πολιτείας" είχαν απαγγείλει κατηγορία σε βάρος του με αιτιολογημένη πράξη ενώπιον του Νομοθετικού Σώματος. Το δε Νομοθετικό Σώμα στη συνέχεια κοινοποιούσε στον κατηγορηθέντα Ηγεμόνα το ψήφισμα της κατηγορίας και τις αποδείξεις, που θεμελιώναν τις κατηγορίες και τον καλούσε σε απολογία. Κατά την ανάκριση δεν παρευρίσκετο αυτοπροσώπως ο Ηγεμών αλλά παρίστατο "μέσω δημηγόρου υπ' αὐτοῦ ὀνομασθέντος" (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Δ' (Δύναμις Εκτελεστική) άρθρο ρβ' σ. 51) – Πρβλ. Κυριακόπουλος, Συντάγματα Ε' (Σύνταγμα 1816) Κεφάλαιον 7ον τμήμα α' άρθρο 3 σ. 756: "Απαντες οἱ ἐν τελεί ὑπόκεινται τοῖς νόμοις τοῦ Κράτους κατὰ πᾶσαν πολιτικὴν ἢ ἐγκληματικὴν περίπτωσιν, πλὴν τῶν ἐφ' ἑξῆς ἐπὶ τούτῳ τυχόν ὁρισθησομένων. – Πρβλ. Κυριακόπουλος, Συντάγματα Ε' (Σύνταγμα 1816) Κεφάλαιον 7ον τμήμα α' άρθρο 4 σ. 756: ἕκαστος τῶν δημοσίων ἐν τελεί ὑπόκειται εἰς παῦσιν ἢ ἄλλην ποινὴν ἔνεκα ὑπερβάσεως καθηκόντων, καθ' ἃ ἐπὶ τούτῳ τυχόν ὁρισθησομένων.

69. Οι ευγενεῖς, που συνιστοῦσαν το Νομοθετικό Σώμα, μπορούσαν να συλληφθουν για μεγάλο κακούργημα δυνάμει προσταγμάτων συλλήψεως, αλλά δεν μπορούσε να απαγγελθεί κατά αυτών κατηγορία χωρίς ρητό ψήφισμα του Νομοθετικού Σώματος (Βλ. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Γ' άρθρο ις' σ. 34).

70. Μόνον δια θεσπίσματος της Γερουσίας ή διά ψηφίσματος του Νομοθετικού Σώματος μπορούσε να απαγγελθεί κατηγορία κατά των Βουλευφόρων ή των Μυστικών της Επικρατείας (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Δ' (Δύναμις Εκτελεστική) άρθρο ρη', ριθ' σ. 57). – Η ίδια η Γερουσία μπορούσε να καταγγείλει α) Τα μέλη της (εξαιρουμένου του ηγεμόνα). Την κατηγορία, απήγγειλε ο "Γενικός Δημηγόρος" στην "Υψηλή Αυλή" της Επικρατείας β) Τους "Τιμητές" της Πολιτείας ενώπιον του Νομοθετικού Σώματος (Σε περίπτωση, που το Νομοθετικό Σώμα δεν συγκαλείτο εκκαλούνταν ενώπιον της "Υψηλής Αυλής της Επικρατείας" γ) Οποιονδήποτε δημόσιο αξιωματούχο, ο οποίος επίσης εκκαλείτο ενώπιον της "Υψηλής Αυλής" της Επικρατείας ή ενώπιον των αρμοδίων δικαστηρίων. Καθένας από τους παραπάνω κρατικούς λειτουργούς, παύεται των καθηκόντων του, για όσο διάστημα βρίσκεται υπό κατηγορία και αναλαμβάνει αυτά πάλι, μόλις δικαιωθεί (Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Δ' (Δύναμις Εκτελεστική) άρθρο ρζ' σ. 54)

71. Βενιέρης, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803) τίτλος ζ' (Υψηλή Αυλή της Επικρατείας) άρθρο ρπη' σ. 71. – Συγκεκριμένα μετά από πρόταση των "Τιμητών" το "Νομοθετικό Σώμα" νομιμοποιείται να θέσει σε κρίση μέσω του "Γενικού Δημηγόρου" και ενώπιον της "Υψηλής Αυλής της Επικρατείας" τα μέλη του οικείου σώματος, τα της "Γερουσίας", τα της "Νομοθετικής Συμβουλίας" και τους πρώτους των Κυβερνήσεων για εγκλήματα μεγίστης προδοσίας και καταδυναστείας. Αν οι κατηγορηθέντες αθωνόνοντο από την "Υψηλή Αυλή

Β. Περιοχή της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου"

Σύμφωνα με τα ισχύοντα στην Επτάνησο, με βάση το Σύνταγμα του 1803, τα ποινικά δικαστήρια της περιόδου αυτής της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου"⁷², όπως προκύπτει από το βιβλίο της ψηφοφορίας της Πρέβεζας, διαχωρίστηκαν σαφώς και αυτά από τα αστικά και ήσαν τα ακόλουθα δύο: Το εγκληματικό δικαστήριο της πρώτης αναφοράς, που απαρτιζόταν από τρία μέλη (ευγενείς) και ένα γραμματέα (καγκελάριο)⁷³, που ασκούσε ανακριτικά καθήκοντα και το δικανικό και εγκλημα-

της Επικρατείας" ανελάμβαναν πάλι τα καθήκοντά τους. Οι τιμητές δηλαδή νομιμοποιούνταν να καταγγέλουν στη Γερουσία και στο Νομοθετικό Σώμα τα εγκλήματα μεγίστης προδοσίας, που διαπράττονταν τόσο από τα μέλη της Εκτελεστικής εξουσίας και της Νομικής Συμβουλίας, όσον και από τους Αντιπροσώπους του Γένους και τους αρχηγούς των κυβερνήσεων (Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Γ' (Δύναμις Νομοθετική) άρθρο οε' σ. 45)

72. Οι Πάργιοι τέθηκαν υπό την Ενετική προστασία στις αρχές του ΙΕ' αιώνα. Το 1401 εστάλησαν τέσσερεις πρέσβεις για να διαπραγματευθούν τα της υποταγής τους στην Ενετική πολιτεία, όσα δε η ενετική αρχή προνόμια εχορήγησε τότε εις τους Παργίους, επεκυρώθησαν ακολούθως δια της από 9ης Αυγούστου 1447 ποινικής διαταγής του δόγου Φραγκίσκου Φόσκαρη. Το δικαστικό Σύστημα είχε ως εκκλιούθαι. Το Συμβούλιο της Κέρκυρας εξέλεγε τον Κυβερνήτη της Πάργας, αυτός διατηρούσε το αξίωμα για ένα χρόνο και δεν μπορούσε να αναλάβει την αρχή πάλι πριν να παρέλθουν 10 χρόνια. Ο Κυβερνήτης δίκασε τις υποθέσεις εκείνες, που δεν υπερέβαιναν τα 28 δουκάτα και τις ελαφρές ποινικές υποθέσεις, τις δε βαρύτερες τις παρέλεμπε στον "Προβλεπτή Καπετάνο" της Κέρκυρας (Βλ. Λ ο ύ ν τ ζ η ς, Πολιτική Κατάσταση σ. 136-137).

73. Ο μισθός του καγκελαρίου προείρχετο από τα πρόστιμα, που επιβάλλονταν στους ενόχους, ελλείψει δε τούτων από το ταμείο της Διοικήσεως [Βλ. Ν. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η ς, Η Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου, *Ηπειρωτική Εστία, Ιστορικές Σελίδες, έτος στ', Ιωάννινα 1957* (στη συνέχεια: Συμπολιτεία Του Ακρωτηρίου) σ. 826. Πρβλ. Πηγές ΑΜΠ 20, 30 Μαρτίου 1803, φ. 16ν]. – Τα εισοδήματα της καγκελαρίας κατά την ταρίφα (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 1 Μαρτίου 1803 φ. 10ν. για τον *σχηματισμό ταρύφας* αρμόδιο ήταν το Κονκλάβε) έπρεπε να τα συγκεντρώνει ο καγκελάριος και μία φορά την εβδομάδα να δίνει λογαριασμό στην Προεδρία καταχωρώντας τις καταθέσεις στο δημόσιο ταμείο. Η Προεδρία με την από 15/4/1803 απόφασή της (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 15 Απριλίου 1803, φ. 18ν.) όρισε επίσης ότι ο μισθός του καγκελαρίου θα συνίσταται από πληρωμές για την έκδοση αντιγράφων των δικαστικών πράξεων κατόπιν αιτήσεων των διαδίκων, χωρίς όμως το δημόσιο ταμείο να επιβαρύνεται με την αξία του χαρτιού. Ωστόσο ο καγκελάριος και σε αυτή τη περίπτωση όφειλε να αποδίδει λογαριασμό στους Προέδρους της Διοικήσεως δηλώνοντας το εισόδημα, που συγκέντρωνε από τις διάφορες πράξεις, δικόγραφα της γραμματείας (τα άττα του οφφικίου του) στον ταμία του δικαστηρίου.

Σε άλλο σχετικό έγγραφό της η Προεδρία Πρεβέζης τονίζει (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 5 Μαρτίου 1805, φ. 54γ.) *την κακήν χορήσιν όπου οί κατά καιρόν καγγελλάριοι κάμνουσιν εις τα καταθέματα ήτοι δελόζητα όπου γίνονται εις το Κρητήριον από τοίς κρισολο-*

τικό δικαστήριο ή δικαστήριο της Επικλήσεως⁷⁴, το οποίο εδίκαζε κατ' έγκληση τις αποφάσεις, τις οποίες εκκαλούμενες απέστελλε στο Εφετείο η Διοίκηση⁷⁵. Τα δικαστήρια αυτά πρότειναν αντιστοίχως τους καγκελάριους τους, τον διορισμό των οποίων επεκύρωνε το "Κονκλάβε"⁷⁶. Οι γραμματείς αυτοί όφειλαν να μὴν εἶναι ξένοι, εκτός και αν η ανάγκη υπαγόρευε κάτι τέτοιο⁷⁷, να έχουν κάποια εκπαιδευ-

γουμενους. Από το συγκεκριμένο έγγραφο προκύπτει ότι οι καγκελάριοι καταχρώνταν των χρημάτων των κατηγορουμένων. Φαίνεται ότι από τις αναβολές και επαναλήψεις των δικών επωφελούνταν και οι "Δημηγόροι" (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 25 Μαρτίου 1804, φ. 41r.), που κέρδιζαν από τα δικαστικά έξοδα αλλά και οι ένοχοι, στους οποίους δεν ανακοινωνόταν η ποινή. Αυτό προκύπτει από έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης της 21ης Νοεμβρίου 1806 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 21, 21 Νοεμβρίου 1806 φ. 48v.), όπου αναφέρεται ότι ο φονέας, στον οποίο έχει επιβληθεί η ποινή της εξορίας, επωφελούμενος από την καθυστέρηση της υπογραφής των πρακτικών της δίκης και της καταδικαστικής απόφασης, βρήκε την ευκαιρία να πάρει μαζί του και την κινητή περιουσία του, από την οποία θα πληρωνόταν ο καγκελάριος. Αξιοσημείωτο είναι, πώς ο καταδικασθείς σε εξορία έφυγε, πριν ολοκληρωθούν οι διαδικασίες και υπογραφεί η σχετική καταδικαστική απόφαση.

74. Αξιοσημείωτο είναι ότι το οφείλιο της Εγκληματοδικανικής Καγκελαρίας, το οποίο μέχρι πρότινος έδουλεύετο από ξένον υποκείμενον με μιστόν, καὶ χωρίς κανένα οφελος τις Κάσας, με θέσπισμα της 8ης Ιανουαρίου 1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 10 Ιανουαρίου 1804, φ. 36r-36v) κρίνεται σκόπιμο να πουληθεί για ένα χρόνο δια μέσον προγγέ- του, δηλαδή με απόφαση νόμου, σε εκείνον που θα πρόσφερε την υψηλότερη τιμή. Κατά συνέ- πεια το Εγκληματοδικανικό Δικαστήριο από το 1804 και εντεύθεν εκμισθώνετο με τη μέ-θοδο της πλειοδοσίας, με αποτέλεσμα να απελευθεί η δημόσια κάσα (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 8 Ιανουαρίου 1804, φ. 37r).

75. Επί Βενετοκρατίας ακόμα και οι αποφάσεις των πρωτοβάθμιων τοπικών δικαστη- ρίων εφεσιβάλλονταν ενώπιον του Βενετού Τακτικού Προβλεπτή, στον οποίο ανατίθεντο και οι ποινικές υποθέσεις (Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη σ. 426).

76. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 15 Ιουνίου 1803, φ. 7v: *Ἡ εὐγενεστάτη Προεδρία Πρεβέζης ἐκρότησε συνέλευσιν πληρεστάτου Κονκλάβε συνθεμένου παρ' εἴκοσι ψηφοφό- ρων, διὰ τὴν κύρωσιν ἑνός ἐκ τῶν τριῶν Καγγελαρίων ὅπου ἐπρόβαλλε τὸ ἐγκληματικόν Δικαστῦριον τῆς Πρώτης ἀναφορᾶς.*

77. Στην από 15/6/1802 επιστολή της προς τον ευγενέστατο Μοντεσάντο η Διοίκησης Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19) υπογραμίζει την ανάγκη όχι μονον πρόσληψης σεκρεταρίου του Εγκληματικού Δικαστηρίου της Α' Αναφοράς και της Επικλήσεως αλλά και πρόσληψης *συμβοηθού και συμβούλου εἰς τας υποθέσεις της Πατρίδος*. Προφανώς η προεδρία Πρεβέζης απευθύνεται σε ευγενή κάτοικο της Ιονίου Πολιτείας και απαιτεί απ' αυ-τόν όχι μόνον την πρόσληψή του ως γραμματέα του εγκληματοδικανικού δικαστηρίου αλλά και την παροχή της βοήθειας του σε υποθέσεις της Διοικήσεως Πρεβέζης. Η Προεδρία της Διοικήσεως τονίζει ότι πρόκειται γιὰ *νεογενή Πολιτεία*, η οποία έχει ανάγκη από ικανούς λειτουργούς της διοικήσεώς της, και με αυτό το σκεπτικό παραχωρεί στο Μοντεσάντο έγγειο ιδιοκτησία γιὰ την εγκατάστασή του εκεί ώστε, αφενός η πολιτεία να επωφελεῖται από την παρουσία του αφετέρου και αυτός να χαίρεται, όπως κάθε κάτοικος γιὰ τα κτήματα, που

ση, όσον αφορά το επάγγελμά τους και να είναι τιμίων ηθών και εντίμου πολιτείας.

Το Εγκληματοδικανικό δικαστήριο απαρτιζέτο από πέντε ευγενείς και δύο αναπληρωτές, οι οποίοι με τη λήξη της θητείας τους μπορούσαν να προβούν σε "θεληματική παραίτηση" επικαλούμενοι άλλες εργασίες τους⁷⁸. Το εφετείο έφερε και το όνομα Σύλλογος της Εκκλήσεως, ή Επικλήσεως και Σύλλογος των πέντε, τα δε δύο τμήματα, το δικανικό και το εγκληματικό ήσαν ενωμένα σε ένα εξ αιτίας της έλλειψης δικαστών⁷⁹. – "*Κυριάρχης των κριτηρίων και διεκδικητής των δημοσίων σφαλμάτων*"⁸⁰ ήταν το Κονκλάβε⁸¹ "παράστασις της ανωτέρας αξίας της κοινότητος" το οποίο edικαιούτο "να επιτάττει και κρατεί τα κριτήρια και δικαστήρια εις την

εξουσιάζει. Στην Επιστολή φαίνεται η ανάγκη οργάνωσης του δικαστικού συστήματος της μετά τον "χαλασμό" νεοσύστατης Πολιτείας και για τον σκοπό αυτό η Διοίκηση Πρεβέζης απευθύνεται σε ευγενείς της Ιονίου Πολιτείας, οι οποίοι θα αναλάβουν χρέη δημοσίων λειτουργιών.

78. Σε περίπτωση παραιτήσεως των "Κριτών" ψηφίζοντο προσωρινά άλλοι έως ότου συγκληθεί το "Κοινό Συμβούλιο" και ορισθεί το καινούριο δικαστήριο, σύμφωνα με τις αυτοκρατορικές διαταγές (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 10 Μαΐου 1804, φ. 42γ). Όπως προκύπτει και από έγγραφο της Διοικήσεως Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 21, 21 Νοεμβρίου 1806, φ. 48ν.) ο Καγκελάριος του Εγκληματοδικανικού Κριτηρίου Α' Αγωγής προκειμένου να ασκήσει το καθήκον του, δηλαδή την εγκληματική έρευνα σε υπόθεση ανθρωποκτονίας, παραιτήθηκε από τις επαγγελματικές του ασχολίες για να αφοσιωθεί στην διερεύνηση του φονικού. Η Διοίκηση αποφασίζει να του δοθούν γρόσια ογδόντα από την Κάσα της Πολιτείας για κόπους και δικαστικά έξοδα, αφού ο φονέας εξορίστηκε και πήρε μαζί του την κινητή του περιουσία, από την οποία σε διαφορετική περίπτωση θα πληρωνόταν ο Καγκελάριος. Κατά την διάρκεια επομένως της άσκησης των καθηκόντων τους οι λειτουργοί της Γραμματείας των Δικαστηρίων δεν ασκούσαν το επάγγελμά τους και αφοσιώνονταν ολοκληρωτικά στη διερεύνηση των υποθέσεων. Όπως προκύπτει και από το συγκεκριμένο έγγραφο οι δικαστικοί λειτουργοί δεν ήταν έμμισθοι αλλά αιρετοί, εκλέγονταν δε από το Γενικό Συμβούλιο της Πόλεως της Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 12 Ιανουαρίου 1802 φ. 1ν) και διατηρούσαν το αξίωμα για ένα χρόνο (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 9 Μαρτίου 1803, φ. 11ν).

79. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 12 Ιανουαρίου 1802, φ. 1ν, 2γ.: *Το κριτήριο δικανικόν και εγκληματικόν τῆς ἐπικλήσεως, ἐνομένον εἰς ἓν, ἐξ αἰτίας τῆς ἐλλείψεως τῶν ὑποκειμένων, συνθεμένον ἀπὸ πέντε.*

80. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 1 Μαρτίου 1803, φ. 10γ: *κυριάρχης της Διοικήσεως*

81. Από το γενικό συμβούλιο των 42 προέρχονταν τα μέλη του "Κονκλάβε", το οποίο απαρτιζέτο από τρεις Προέδρους και "ἐξ ἔγκριτα ὑποκείμενα", τα οποία εξέλεξαν οι ίδιοι από το Σώμα τους και έξω από το Σώμα τους και συνέρχονταν τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα. – Γιά "*τάς δυνάς καὶ ἐκτάκτους ὑποθέσεις*" αποφάσιζε το πλήρες κονκλάβε με την συμμετοχή όλων των Κριτηρίων εκτός των Αναπληρωτών (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, φ. 5γ., 5ν).

εκπλήρωση του νόμου και της δικαιοσύνης" έχοντας "πληρεστάτην εξουσία". Πρόκειται για συμβουλευτικό όργανο, που ασκούσε έλεγχο στην εύρυθμη λειτουργία των δικαστηρίων, επεκύρωνε την εκλογή των υπουργών, καγκελαρίων και νοταρίων και έπαινε κάθε δημόσιο λειτουργό⁸² συγκροτώντας συμβούλιο για την εκλογή άλλου.

Σύμφωνα με τη Συνθήκη της Πρέβεζας 25 Δεκεμβρίου 1800, η γενική συνέλευση των αρχόντων κάθε τόπου εξέλεγε τους Κριτές, που συνέθεταν τα κριτήριά τους⁸³. Εξ αυτού συνάγεται, αφενός μεν ότι ή κάθε πόλη διέθετε πρωτοδικεία και εφετεία για την επίλυση των διαφορών των κατοίκων των αντίστοιχων περιοχών, αφετέρου δε ότι οι τοπικές αρχές αυτονομούνταν από τον επικυρίαρχο στην ρύθμιση των εσωτερικών θεμάτων και ειδικότερα την διαχείριση της δικαιοσύνης⁸⁴. Στο σώμα των ευγενών⁸⁵ επεφυλάσσετο το δικαίωμα μέσα στα πλαίσια της αυτονομίας της τοπικής δικαιοσύνης, να προβαίνει σε τροποποιήσεις, όσον αφορά την οργάνωση των δικαστηρίων⁸⁶.

82. Οι ευγενείς Πρόεδροι Πρεβέζης, αφού ενώθησαν με το περίβλεπτο πλήρες Κονγκλάβε, αποφάσισαν να παύσουν τον Μόσχο Κοντρά (Προβλεπτή Υγείας) του αξιώματος, να του επιβάλλουν πειθαρχική ποινή φυλάκισης 8 ημερών και στην θέση του να εκλέξουν άλλο "Προβλεπτή Υγείας" επειδή και αυτός υπερηφάνοντας τα προεωδη όρια της τάξεως και της σεμνότητος, και εκείνης της εύλαβείας, και υπολείμενος όπου χρεοστείται παρά πάντων της Προεδρίας, άσχημόνησε με λόγους ύβριστικούς εναντίον του εις υπήκοον πολλών περιεστώτων (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 3 Οκτωβρίου 1802, φ. 8f, v).

83. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 12 Ιανουαρίου 1802, φ. 1v: *έκρότησαν την σύναξιν του γενικού συμβουλίου ... περι της εκλογής των νέων Προέδρων, κριτών, αξιωμάτων και όφικίων, ... εύρέθη ο αριθμός των ψηφοφορούντων τεσσαράκοντα όκτώ.* – Πρβλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη, άρθρο α', σ. 436: *Το μόνον σώμα των αρχόντων καθεκάστου τόπου θέλει εκλέγει τους Συνδίκους ή Προέδρους και όλους τους Κριτάς, διά να κρίνουν κάθε είδος διαφοράς Δικανικής και Εγκληματικής και να συνθέσουν τα κριτήριά των, αξιώματα και οφφίκια με τις συνηθισμένες μεθόδους.* – Με απόφασή τους οι ευγενείς Πρόεδροι προς το Έκλαμπρον Σώμα της Εκτάκτου Συγκλήτου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 21 Ιουλίου 1803 φ. 29r.) τονίζουν την ανάγκη να γίνονται σεβαστές οι αποφάσεις τους, καθώς τα δικαστήρια υπόκεινται στη Σύγκλητο. – Στα Ιόνια νησιά τα μέλη των Εγκληματικών Κριτηρίων εκλέγονταν επίσης από τη συνέλευση των ευγενών, από τη Σύγκλητο (Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Β' άρθρο λβ' σ. 29).

84. Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη σ. 427: Σε σχέση με το καθεστώς της Βενετοκρατίας η Συνθήκη της Πρέβεζας ενίσχυε τα τοπικά συμβούλια και τα διοικητικά όργανα που εκλέγονται από αυτά.

85. Γ ε ω ρ γ ί τ σ η ς, Συμπολιτεία Ακρωτηρίου, σ. 826. – Κατά την εκλογή των μελών του Συλλόγου της Εκκλήσεως στην συνέλευση των αρχόντων δεν ελάμβαναν μέρος εκείνοι, που μόλις είχαν εκλεγεί, όπως και οι συγγενείς τους (Β ε ν ι έ ρ η ς, Κατάστασις (Σύνταγμα 1803), τίτλος Β' άρθρο λσ' σ. 31).

86. Σ τ α μ ο ύ λ η, Συνθήκη άρθρο β', σ. 437. – Σε έγγραφο της Προεδρίας Πρεβέζης (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 19 Μαρτίου 1805, φ. 55r.) αναφέρεται η ανάγκη ενιαίας

IV. Η ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΗΣ 11/12/ 1803 ΤΟΥ ΕΦΕΤΕΙΟΥ ΠΑΡΓΑΣ ΕΠΙ ΥΠΟΘΕΣΕΩΣ ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑΣ⁸⁷

Ιστορικό

Η υπόθεση αφορά την δολοφονία του Γιαννούτζου Πλασκασοβέτη από τον Γεώργιο Καλούλη. Στην κατ' έφεση ακροαματική διαδικασία δεν παρίσταται ο φυλακισμένος κατηγορούμενος. Αντ' αυτού παρίσταται ο πατέρας του, παπα - Ιωάννης Καλούλης, ο οποίος και ασκεί την έφεση ενώπιον του Σεβασμίου Συλλόγου της Επικλήσεως των πέντε της Δικανικής και Εγκληματικής Διοικήσεως Πάργας⁸⁸. Ομοίως στη δίκη, ως πολιτικός ενάγων, σύμφωνα με την σημερινή ορολογία, παρίσταται ο πατέρας του φονευθέντος Αναστάσης Πλασκασοβέτης. Το δικαστήριο της Πάργας καλείται σε δεύτερο βαθμό να εκδικάσει την υπόθεση, αφού ακούσει τις κατηγορίες του ενός και τις απολογίες του άλλου και λάβει υπ' όψη του το φάκελο της υποθέσεως. Εκκαλούμενη είναι η πρωτόδικη δικαστική απόφαση του Ευγενούς Κριτηρίου της Α' Δικανικής και Εγκληματικής αγωγής⁸⁹. Ο πατέρας του φονευθέν-

δομής των Δικαστηρίων των τριών πόλεων της Συμπολιτείας για την γρήγορη και δίκαιη επίλυση των διαφορών των κατοίκων. Για το λόγο αυτό από παλάτι της Προεδρίας Πρεβέζης κηρύσσεται η έναρξη των εργασιών της συνέλευσης, που απαρτίζεται από τις Προεδρίες των Διοικήσεων Πρεβέζης, Πάργας και Βουθραίου και την Συνέλευτο κάθε Διοικήσεως για να ενωθούν οι τρεις διοικήσεις εις ένα σώμα, και εις μίαν διοίκειν να βάνη οροθεσία εις τα δικαστήρια και αξιώματα όπου να συνεχώνται ένα του άλλου, και ως εις αλησίδα δεδεμένα να εμποδίζονται αι ένδεχόμεναι άντεξουσιοτήται και καταχρήσεις κάθε αρχής και εξουσίας.

87. Κ α ρ α μ π ο ύ λ α – Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, "Αποφάσεις" σ. 6.

88. Το δικαστήριο απαρτίζεται από τους ευγενέστατους και σεβασμίους κριτάς κυρίους Νικόλαο Δεσύλα (Πρόεδρο), Πανταζή Μπογδάνο, Ιωάννη Μοναστηριώτη, Αναστάσιο Δημουλίτζα (τακτικά μέλη) και Γιαννάκη Πετζάλη (αναπληρωματικό μέλος). Την δικαστική απόφαση υπογράφουν οι κ. Νικόλαος Δεσύλας (Πρόεδρος), Ιωάννης Μοναστηριώτης Κριτής και ο Ιωάννης Μαυρογιάννης Καγκελάριος – Ανακριτής, του οποίου η θητεία λήγει το 1804.

89. Η έδρα του του Εγκληματοδικανικού Δικαστηρίου Α' Αγωγής, που εξέδωσε τη πρωτόδικη απόφαση, βάσει της οποίας φυλακίσθηκε ο κατηγορούμενος, δεν προκύπτει από την δικαστική απόφαση του Εφετείου Πάργας. Ενω η Συνθήκη της Πρέβεζας ρυθμίζει λεπτομερώς με το άρθρο 4 το ζήτημα των εφέσεων επί αστικών διαφορών, – βάσει της οποίας οι αστικές υποθέσεις εκκαλούνταν σε οποιαδήποτε πόλη της Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου, πλην εκείνης που είχε εκδώσει την πρωτόδικη απόφαση –, δεν αναφέρεται καθόλου στο ζήτημα της διαδικασίας εφέσεων κατά των πρωτοδίκων ποινικών αποφάσεων. (Για το ζήτημα της αρμοδιότητας των δικαστηρίων κατά δεύτερο βαθμό βλ. Λ. Π α π α ρ ρ ή γ α - Α ρ τ ε μ ι ά δ η, Αστική Δικαιοσύνη § VIII). Επομένως δεν μπορούμε μετά βεβαιότητας να πούμε ούτε εάν ο φόνος διεπράχθη στον τόπο, που εγκαλείται ο κατηγορούμενος, ούτε εάν διεπράχθη σε κάποια άλλη πόλη ή στην ευρύτερη περιοχή της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου". Το πιθανότερο πάντως είναι, ότι υπεύθυνο για την εκδίκαση των ποινικών υποθέσεων ήταν το δικαστήριο του τόπου, όπου τελέσθηκε το έγκλημα .

ντος παραιτούμενος από οποιαδήποτε οικονομική απαίτηση - αποζημίωση ζητάει να εξορισθεί ο φονέας του υιού του για όλη του τη ζωή.

Το δικαστήριο αφού έλαβε υπόψη ότι: 1) ο φόνος έγινε χωρίς να προμελετηθεί σε περίοδο πολιτικών αναταραχών, 2) ότι και ο πατέρας του δράστη φυλακίσθηκε "αναιτίως" για 8 μήνες κατόπιν εφαρμογής συλλογικής ευθύνης από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο⁹⁰, 3) ότι δόθηκε αμνηστία από τον βασιλέα για όλα τα εγκλήματα εκείνου του καιρού, αποφασίζει σε δεύτερο βαθμό για την αποτροπή περισσοτέρων "σκανδάλων" και για "κοινό παράδειγμα", να παραμείνει ο φονέας εξόριστος από τις πόλεις της "Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου", το "Κοντινέντε", έως ότου ο πατέρας του παθόντος συγχωρήσει τον φονέα του υιού τους και οι δύο πλευρές εγγυηθούν την πλήρη αποκατάσταση της μεταξύ των ειρήνης.

Δίωξη κατ' έγκληση

Η δίωξη του συγκεκριμένου εγκλήματος, όπως προκύπτει από την υπόθεση αυτή, είναι κατά βάση υπόθεση της οικογένειας του παθόντος⁹¹. Αποτελεί ένα είδος

Έτσι στα 1802 σε υπόθεση ληστείας κατόπιν αιτήματος του αδελφού του θύματος η Προεδρία Πρεβέζης με την από 14/12/1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 19 φ. 34γ) επιστολή της απευθύνεται στον Αντιπρόσωπο της Ιονίου Πολιτείας στη Λευκάδα για να αναλάβει την έρευνα της ληστείας και να μεριμνήσει για την απονομή της δικαιοσύνης. Από το περιεχόμενο του ανωτέρω εγγράφου προκύπτει επίσης ότι υπεύθυνο για την εκδίκαση της υποθέσεως είναι το δικαστήριο του τόπου, όπου έγινε το έγκλημα. – Προβλ. επίσης Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές ΑΜΠ 19, 13 Σεπτεμβρίου 1802 φ. 20ν, όπου και σε αυτή την υπόθεση (εμπρησμός) κατά νόμο αρμόδιο, για την επίλυση της ποινικής υποθέσεως, είναι το Εγκληματικό Δικαστήριο Α' Αναφοράς Πρεβέζης, διότι τόπος τελέσεως του εγκλήματος είναι η ευρύτερη περιοχή Πρεβέζης, όπου βρίσκονται τα ελαιοστάσια, που κάηκαν.

90. Το πρωτοβάθμιο δικαστήριο απέδωσε "διπλάσια τιμωρία" τιμωρώντας μαζί με τον υιό και τον πατέρα στ. 35.

91. Με το Σύνταγμα του 1803 απαγορεύτηκαν, όπως αναφέρθηκε, οι ανώνυμες καταγγελίες, που ήταν δεκτές στα δικαστήρια καθ' όλη τη περίοδο ισχύος του Ενετικού δικαίου. Καθιερώθηκε πλέον το ορκωτικό σύστημα (Η προέλευση του συστήματος των ορκωτών δικαστηρίων οφείλεται σε νομοθετικά κείμενα της Γαλλικής Επανάστασεως), οι καταγγελίες ήταν επώνυμες και κατατίθονταν ενόρκως (Β ε ν ι έ ρ η ς, Αναφορά (Σύνταγμα 1803), υπό στοιχείο ιη' σ. 17: *ὥστε αἱ κατηγορίαι νὰ μὴ ἐπιρρίπτονται ποτε ὑπὸ κατηγορῶν ἀνωνύμων, ὡς τῶ ὄντι ἐσυνειθίζετο μετὰ κοινοῦ τοῦ κινδύνου ἐν καιρῷ τῆς Ἑνετικῆς Νομοθεσίας*). Το γεγονός πάντως ότι την περίοδο της Ενετοκρατίας τα εγκλήματα δεν διώκοντο αυτεπαγγέλτως εν ονόματι της πολιτείας και το ότι οι ποινικές δίκες ακολουθούσαν τους κανόνες των πολιτικών δικών στηριζόμενες επί των κατηγοριών του προσβεβλημένου ή κάποιου μηνυτού έθεταν τα πλαίσια εκείνα, όπου η άσκηση της ποινικής εξουσίας δεν γνώριζε πρακτικά κανένα φραγμό (Βλ. Λ ο ύ ν τ ζ η ς, Πολιτική Κατάσταση σ. 109)

ιδιωτικής διαφοράς μεταξύ των οικογενειών του δράστου και του θύματος. Η οικογένεια του θύματος αξιώνει από την πολιτεία την κατάγνωση και εκτέλεση της ποινής⁹². Πρόκειται για δίωξη εγκλήματος κατ' έγκληση.

Αίτημα Εφέσεως

Ο πατέρας του θύματος *προσάιτει παρά της δικαιοσύνης*, δηλαδή από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο της Πάργας να παραμείνει ο φονέας του γιού του εξόριστος και από τα τρία μέρη του "Κοντινέντε", για όσο διάστημα είναι ο ίδιος εν ζωή⁹³. Καθώς ο πατέρας του φονευθέντος, με έγγραφο δήλωσή του (*θεληματικό κοστιτούτο*), *αφίσταται από κάθε εκδικητική αίτηση ή πρετέζα*, από την έγερση δηλαδή χρηματικών αξιώσεων έναντι της οικογένειας του δράστη, είναι φανερό ότι οι οικείοι του φονευθέντος παραιτούνται από τις οικονομικές αξιώσεις. Στη συγκεκριμένη απόφαση ο πατέρας του θύματος ζητάει τελικώς μόνον την επιβολή της ποινής

92. Σε ανάλογη περίπτωση (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές ΑΜΠ 19, 9 Ιουλίου 1802, φ. 9r, 9v), όπου την "κατηγορητικήν αναφοράν κατά του ἀνάστασι Καμένου ἐπαρρησίασεν εἰς τὸ Δικαστυριὸν ἡ τρισαθλία γυνὴ σωφία ντάρα", την πρωτοβουλία έχει και πάλι η παθούσα. Η ποινική αυτή υπόθεση, αφορά φθορά παρθένου υπό το πρόσχημα του γάμου (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές ΑΜΠ 19, 14 Ιουλίου 1802, φ. 12r). Και το συγκεκριμένο έγκλημα διώκεται κατ' έγκληση της παθούσης. – Την πρωτοβουλία της ποινικής δίωξης έχει ο παθών (ιερωμένος) και σε υπόθεση εξύβρισης, η οποία απασχόλησε την Προεδρία Πρεβέζης το έτος 1802 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές ΑΜΠ 19, 6 Ιουλίου 1802, φ. 8v). Το δικαστήριο επιδεικνύοντας αδιαφορία *δέν ἔκαμε τὴν πρεπουμένην ἐκδίκησιν εἰς τοιοῦτον βαρὺ καὶ ἀπαίσιον τόλμημα* δηλαδή δεν κίνησε αυτεπαγγέλτως, όπως όφειλε, την δικαστική διαδικασία κατά του υπαιτίου. Στις 6/7/1802 η Προεδρία της Διοικήσεως Πρεβέζης, με επιστολή της, που απευθύνεται προς το Εγκληματικό δικαστήριο της πόλεως, κατόπιν αιτήσεως του παθόντος και αφού προηγουμένως ο ιερέας εξέφρασε προς αυτή τα παράπονά του, ζητάει να επιληφθεί η δικαιοσύνη του θέματος και να αποδοθούν οι ευθύνες στον δράστη τονίζοντας τις επιβλαβείς συνέπειες, που θα μπορούσε να έχει η ατιμωρησία του για το κοινωνικό σύνολο.

93. Θ. Δ. Φ ρ α γ κ ό π ο υ λ ο ς, Ἡ ἐν τοῖς Ἰονίοις Νήσοις Ἀστυκὴ Νομοθεσία κατὰ τοὺς Ἑνετικούς Νόμους καὶ τὰς ἐν ἰσχύι διατάξεις τοῦ Ἰονίου Πολιτικοῦ Κώδικος, Μέρος Α' Αθήνα 1886 σ. 61: "Ἡ ισόβια ἐξορία, ποινὴ γιὰ τοὺς Ἑνετοὺς οἰονεὶ κεφαλικὴ, ἦταν ἀνάλογη πρὸς τὶς ρωμαϊκὲς ποινές, πού συνεπάγονταν γιὰ τὸν καταδικασθέντα σὲ ισόβια ἐξορία ἀπώλεια πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ κατὰ συνέπεια υποβάθμιση τοῦ "status" τοῦ Ρωμαίου πολίτη. Ὁ καταδικασθεὶς σὲ ισόβια ἐξορία, ἀφοῦ πλέον δὲν συναριθμεῖτο στὴν τάξη τῶν πολιτῶν στεροῦνταν καὶ κάθε δικαιώματος, πού ἐχάιραν οἱ υπήκοοι τῆς Ἑνετικῆς Δημοκρατίας". – Με βάση το νόμο του 1503 και 1561 (Nove leggi 49, 50) ο ένοχος σε περίπτωση αυθαίρετης διακοπής της εξορίας όταν ξανασυλλαμβάνετο για δεύτερη φορά εξορίζετο από όλη τη βενετική επικράτεια ή διπλασιάζετο το χρονικό διάστημα της εξορίας του ή τιμωρείτο με καταναγκαστικά έργα σε γαλέρα (1561 Nove leggi 50) (Βλ. K o h l e r, Strafrecht, Verbannung)

της εξορίας⁹⁴, για όσο διάστημα θα είναι ο ίδιος εν ζωή. Εξ' άλλου, αφού ο φόνος θεωρείται ακούσιος δεν τίθεται ζήτημα δήμευσης⁹⁵ της περιουσίας του ενόχου. Πρέπει να επισημανθεί ότι και κατά την περίοδο της Ενετοκρατίας η ποινή της δημεύσεως, αν και δεν ήταν σε αχρηστία, εφαρμοζόταν σπάνια και μόνο επί σοβαρών αδικημάτων, είχε δε ως αντικείμενο εκείνα τα περιουσιακά αγαθά, των οποίων ο κατηγορούμενος είχε ελευθερία διαθέσεως με πράξεις εν ζωή ή αιτία θανάτου. Συνεπώς δια της δημεύσεως δεν θα επήρχετο βλάβη των πιστωτών ή των νομίμων κληρονόμων του⁹⁶. Οι περιπτώσεις επιβολής της δημεύσεως σύμφωνα με το Ενετικό δίκαιο προβλέπονταν περιοριστικά από τον νόμο εν αντιθέσει με τα ισχύοντα στο

94. Στο κλασσικό ρωμαϊκό δίκαιο ίσχυαν δύο μορφές εξορίας α) η *relegatio*, που συνίστατο στη κράτηση του ενόχου σε συγκεκριμένο χώρο και β) η *deportatio*, που περιελάμβανε ταυτόχρονη δήμευση της περιουσίας του ενόχου και απώλεια του δικαιώματος του πολίτη. Στο βυζαντινό δίκαιο εφαρμόζετο σε ελαφρύτερα ποινικά αδικήματα, όπως σε περιπτώσεις αμβλώσεων ή ακουσίων φόνων. C. 11, 8, 16, Nov. 120. 11 (ισόβια εξορία); Nov. 8.8, Nov. 124, 2, Nov. 134, 1 Nov. 144.2 (εξορία και δήμευση) [Βλ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ Die Strafen im byzantinischen Recht in La Peine [*Recueils de la Societe Jean Bodin* I V Bruxelles 1991.]

95. Με έγγραφό της όμως η Προεδρία Πρεβέζης με ημερομηνία 12 Ιουνίου 1804 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 12 Ιουνίου 1804, φ. 43ν.) προβλέπει τη δήμευση ακινήτου περιουσίας και εξάμηνο φυλάκιση, εάν και εφόσον αρματωλοί και μακαροπώται Άνδρότοποι προβαίνουν στην κτήση νομής επί αγαθών και υποστατικών, υπό την προφραση αγοράς, εξαγοράς και υποθήκης μέσα στη πόλη και στην γύρω περιοχή. Αποφασίζει δε ότι οι τυχόν παραβάτες θα τιμωρούνται παραδειγματικά και όχι μόνον με δήμευση της νεοαποκτηθείσας ακινήτου περιουσίας τους, (η οποία περιέρχεται στο δημόσιο), αλλά και με εξάμηνο φυλάκιση και χρηματική ποινή διακοσίων γροσίων, η οποία θα επιβάλλεται και σε όποιον συνήργησε στην παράνομη αγορά. Η Προεδρία της Διοικήσεως επισημαίνει τα ολέθρια αποτελέσματα για την περιοχή της Πρεβέζης, που είχε προκαλέσει παλαιότερα η συνύπαρξη με τέτοιους ανθρώπους, με κίνδυνο την διατάραξη της έννομης κατάστασης στη περιοχή και λαμβάνει τα μέτρα της για τη διασφάλιση της ησυχίας των κατοίκων. Υποθέτουμε ότι το έγγραφο ομιλεί για ληστές, πιθανόν δε και για ανεπιθύμητους αρματωλούς, οι οποίοι με την αγορά ακινήτου απέβλεπαν στην εξαγορά κοινωνικής θέσης στη πόλη. – Σύμφωνα με το βυζαντινό δίκαιο οι ακούσιοι φονείς τιμωρούνταν με την ποινή της εξορίας [Βλ. Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Το Φονικό και η Αποζημίωσις του Παθόντος (Βυζάντιον-Τουρκοκρατία-Μετεπαναστατικοί χρόνοι μέχρι και του Καποδιστρίου), Αθήνα 1960 σ. 33 (στη συνέχεια: Φονικό)].

96. Βλ. Λ ο ύ ν τ ζ η ς, Πολιτική Κατάστασις 232. – Επικεικότερες μεταρρυθμίσεις των περιουσιακών ποινών στο βυζαντινό δίκαιο επέφερε η Νεαρά 134 του Ιουστινιανού: *ἐφ' ὧν οἱ νόμοι δήμευσιν ἢ θάνατον ὀρίζουσιν, ἐὰν ἐλεγχθῶσιν ἢ κατακριθῶσι, τὰς αὐτῶν περιουσίας μὴ γίνεσθαι κέρδος τοῖς ἄρχουσιν ἢ ταῖς αὐτῶν τάξεσιν, ἀλλὰ μηδὲ κατὰ τοὺς παλαιούς νόμους τῷ δημοσίῳ αὐτὰς προσκυροῦσθαι· ἀλλ' εἰ μὲν ἔχοιεν κατιόντας, αὐτοὺς ἔχειν τὴν οὐσίαν, χωρὶς τῶν διὰ τοῦ τοιούτου ἁμαρτήματος αὐτοῖς προσγενομένων, εἰ δὲ μὴ ὑπείσι κατιόντες, ἀλλ' ἀνιόντες ἄχρι τρίτου βαθμοῦ αὐτοὺς ἔχειν.* (βλ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Φονικό σ. 24-25).

Ρωμαϊκό δίκαιο, όπου η επιβολή της θανατικής ποινής συνεπαγόταν υποχρεωτικά και την δήμευση της περιουσίας του φονέα ⁹⁷.

Κρίση του δικαστηρίου

1. Φόνος χωρίς προμελέτη

Όπως ειδικότερα αναφέρεται, ο συγκεκριμένος φόνος διεπράχθη *διὰ μέσου δουφεκιᾶς με σκάγια εἰς ὥραν ἔριδος χωρίς προμελέτησιν ἢ προδοσίαν*. Η ποινική αντιμετώπιση της ανθρωποκτονίας, με βάση το δίκαιο που εφαρμοζόταν στην Ιόνιο Πολιτεία και κατά συνέπεια στη "Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου", δεν παρουσιάζει ουσιώδεις διαφορές σε σχέση με τις βυζαντινές ποινικές διατάξεις, όσον αφορά τις έννοιες του δόλου⁹⁸, της αμελείας αλλά και γενικότερα του καταλογισμού της πράξης ακόμα δε και του "τυχηροῦ"⁹⁹, οι οποίες λαμβάνονταν υπ' όψη από το δικαστή για τον καθορισμό της ποινικής ευθύνης του δράστη¹⁰⁰. Για τον καταλογισμό της

97. Σύμφωνα με την Ιουστινιάνεια νομοθεσία για τον φόνο εκ δολίας προθέσεως εφαρμογή είχε ο "περὶ φονευτῶν" Κορνήλιος νόμος, με βάση τον οποίο οι μεν φονεῖς, που ανήκαν στην τάξη των "εντίμων" εξορίζονταν σε νησί δήμευόμενης συγχρόνως και της περιουσίας τους, οι δε "ευτελείς" σταυρώνονταν ή εφίπτονταν στα βάρια (Dig. 48. 8. 3. § 5). Εξυπακούεται ότι και των "ευτελῶν" δήμευόταν η τυχόν περιουσία τους, δεδομένου ότι σύμφωνα με άλλη διάταξη των Πανδεκτών (48. 20. 1) προβλεπόταν αὐτοδικαίως δήμευσις της περιουσίας των καταδικαζομένων σε θάνατο (Βλ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Φονικό σ. 23 § 1).

98. *ὅτι ὁ τοιοῦτος φόνος ἐστάθη ἀπεργασμένος ... χωρίς προμελέτησιν ἢ προδοσίαν*

99. *ὅτι ὁ τοιοῦτος φόνος ἐστάθη ἀπεργασμένος διὰ μέσου δουφεκιᾶς με σκάγια εἰς ὥραν ἔριδος*. – Πρβλ. Γ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, Νοταριακαὶ Πράξεις Παξῶν διαφόρων Νοταρίων των ετῶν 1658-1810 (Μνημεῖα του Μεταβυζαντινοῦ Δικαίου) Αθήνα 1958: Συγγνώμη της 25 Απριλίου 1663 (Βιβλ. 1. σ. 122): ... οἱ παρόντες ... κύρ χριστόφορος μπόϊκος καὶ κύρ πιέρος μπόϊκος καὶ ἀπὸ ἄλλο μέρος κύρ παγουλῆς γκίκας, ἐπειδὴ καὶ νὰ ἤληθαν εἰς μαλώματα καὶ ὁ διάβολος ἐσυνέργησε καὶ ἐγινε φόνος ... καὶ τὴν σήμερον θέλουν τὰ ἄνωθεν καὶ κάνουν ἀγάπη στέρα. (Εγγραφο 33 σ. 21)· Συγγνώμη τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1659 (Βιβλ. 1 σ. 43): ... ἐγὼ ἡβρισκόμενος λαβωμένος εἰς τὸν θάνατον ἀπὸ ἑνα ἀτζεδέντε ὅπου ἐγινε περφάλος ἀπὸ ... εἰς σὲ μία συντροφία καὶ ἐλαβώθηκα με τὰ σκάγια ... καὶ ὡς ἐκεῖνο ἐγινε πέρ φάλος, συμπαθῶ τὸν ἄνωθεν ... καὶ παρακαλῶ καὶ τὴν δικαιοσύνη νὰ τὸν ἐσυμπαθήσῃ ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀτζεδέντε ὅπου ἐγινε πέρ φάλος.

100. Βασ. 60, 51. 5 = Dig. 48. 19. 5 2: *ἐν πᾶσι τοῖς ἐγλήμασι δεῖ ζητεῖν, ἐκ προνοίας τις ἢ κατὰ τύχην ἡμαρτε, καὶ οὕτως ἢ πρὸς τὸν νόμον, ἢ προαυτέραν ἐπιφέρει τιμωρίαν*. – Βλ. ἐπίσης Synopsis Minor, Lit. Ec. 62, J.G.R., τ. 6, σ. 397-398. – Πόνημα Ἀτταλειώτου ρῆς, J.G.R. τ. 7, σελ. 482. – Νομοκάνων Φωτίου Γ. Α. Ρ ά λ λ η καὶ Μ. Π ο τ λ ῆ, Σύνταγμα των θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἐν Ἀθήναις 1859, τ. Α', σ. 200-201). – Βασ. 60.51. 11 = Dig. 48.19. 11 § 2: *Ἡ ἀπὸ προνοίας ἁμαρτάνει τις ὡς συνιστῶν φατρίαν ἢ ἐξ ὀρμῆς, ὡς θυμούμενος, ἢ κατὰ τύχην, ὡς ὁ ἐν θήρα ρίψας κατὰ θηρίου καὶ ρίψας καὶ φονεύσας ἄνθρωπον* (Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Φονικόν σ. 21).

συγκεκριμένης πράξης οι κριτές του Εφετείου Πάργας λαμβάνουν υπ' όψη τους την έλλειψη δολίας προθέσεως του δράστη, καθώς *ὁ τοιοῦτος φόνος ἐστάθη ἀπεργασμένος εἰς ὥραν ἔριδος χωρὶς προμελέτησιν ἢ προδοσίαν καὶ ὅτι ἐσυνέβη εἰς καιρὸν ἀναρχίας*. Το δικαστήριο συμπεραίνει επομένως την ανυπαρξία δολίας προαιρέσεως¹⁰¹ από τις αντικειμενικές συνθήκες τελέσεως του εγκλήματος.

2. Συνθήκες τελέσεως

Η περίοδος αναρχίας και πολιτικών αναστατώσεων¹⁰², κατά την διάρκεια της οποίας τελέσθηκε το έγκλημα, αφορά στην περίοδο από το 1797-1802¹⁰³, περίοδο κατά την οποία, φόννοι, αρπαγές, και λεηλασίες περιουσιών αποτελούσαν συχνό φαινόμενο τόσο στα Ιόνια Νησιά όσο και στη "Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου"¹⁰⁴ εξαι-

101. Το Βενετικό δίκαιο έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην πρόθεση κατά την τέλεση του εγκλήματος (*praemeditate et ex proposito*) (Βενετία 1232 *Liber prom. mal. c. 11*).

102. Ήδη, από την περίοδο της πρώτης Γαλλικής Κατοχής (1797-99), η απογοήτευση και η δυσαρέσκεια των κατοίκων υπήρξε μεγάλη όχι μόνον για τα αυστηρά δημοσιονομικά μέτρα και τη βαριά φορολογία, που τους είχε επιβληθεί αλλά και για την επιδεικτικά περιφρονητική στάση των Γάλλων απέναντι στη θρησκεία, στις παραδόσεις και τα ήθη των Ελλήνων. Η ληστροική συμπεριφορά των Γάλλων στρατιωτών προκάλεσε την αντιπάθεια των κατοίκων και συνέτελεσε στην δημιουργία αντιγαλλικού ρεύματος. Την αντίδραση κατά των Γάλλων καλλιευούσαν και οι ευγενείς, που δεν διατάζαν να έρθουν σε συννενοήσεις και με τους Αυστριακούς. Η ρωσοτουρκική συνεργασία στη συνέχεια και η κάθοδος του συμμαχικού στόλου έδωσε την ευκαιρία στα αντιδημοκρατικά στοιχεία να αναπτύξουν αντιγαλλική δραστηριότητα. Το γενικότερο κλίμα δυσαρέσκειας, που είχε διαμορφωθεί στα νησιά από την προκλητική στάση των Γάλλων και η συμμαχική προπαγάνδα διευκόλυναν τις ενέργειες αυτές. Το αποτέλεσμα ήταν η διαίρεση των πολιτών σε δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα, το των φιλογάλλων δημοκρατικών και το των φιλορωσών αριστοκρατικών [Βλ. Ν. Μ ο σ χ ο ν ά ς, Τα Ιόνια Νησιά κατά την περίοδο 1797-1821, ΙΕΕ ΙΑ', Αθήνα 1975 σ. 387-390 (στη συνέχεια: Ιόνια Νησιά)]. – Πρβλ. Χ ι ώ τ η ς, Ιστορικά Απομνημονεύματα σ. 674.

103. Σε γενικές γραμμές η απόφαση αναφέρεται στην έκρυθμη κατάσταση, στην οποία είχαν περιπέσει τα νησιά την περίοδο πριν το 1803 εξαιτίας των πολιτικών, κοινωνικών και τοπικιστικών αντιθέσεων. Η απόφασις του Εφετείου Πάργας, η οποία εκδίδεται στις 11 Δεκεμβρίου του 1803, αναφέρεται στην περίοδο της αναρχίας σαν μία περίοδο, που έχει ήδη παρέλθει οριστικά. Σε έγγραφο εξάλλου της Προεδρίας Πρέβεζης, που φέρει την ημερομηνία 14 Ιουνίου 1803 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 14 Ιουνίου 1803, φ. 24v), τονίζεται ότι η περίοδος της αναρχίας θα πρέπει να είχε περατωθεί οριστικά ήδη από τόν Μάρτιο του 1803: *ὁ ἐνδόξωτατος Βοιβόντας μας ἀμπτουλάχ μπέη ἐφέντης...μᾶς προστάζει με πανέκλαιμπρον Γράματου 7; Μαγίου ... τὴν ἐκλογὴν ...ἐνὸς ἢ δύο ὑποκειμένων τὰ ὁποῖα μὲ πληρεξουσιότητα νὰ παρασταθοῦν εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς λαμπρᾶς πόρτας διὰ νὰ συνομιλήσουν μὲ τὸ ὕψος τοῦ μεγάλου Βεζήρη ἐπάνω εἰς τὴν εὐταξία καὶ εὐνομία ἐκάστου τόπου, τότε ὁποῦ ἐτελείωσεν ἡ ἐπωχὴ τῆς ἀσυδωσίας ἀπὸ τὸν παρελθόντα Μάρτιον*.

104. Ειδικότερα, όσον αφορά τη "Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου", η περίοδος αυτή χα-

τίας της πολιτικής αστάθειας της περιόδου αυτής¹⁰⁵. Οι αυθαιρεσίες των ευγενών, που επί σειρά ετών καταδυνάστευσαν τον πληθυσμό και ο αποκλεισμός των άλλων τάξεων από τα πολιτικά δικαιώματα, είχαν προκαλέσει μεγάλες κοινωνικές αναταραχές στα νησιά και τα ηπειρωτικά τους εξαρτήματα¹⁰⁶. Το Σύνταγμα, το επονομα-

ρακτηρίζεται από την ήττα των δημοκρατικών Γάλλων στη Νικόπολη και την επακόλουθη καταστροφική κατάληψη (χαλασμό) της Πρέβεζας από τα στρατεύματα του Αλή (12 Οκτ. 1798). Προσχωρώντας ο Αλή Πασάς στον αντίπαλο του Ναπολέοντα ευρωπαϊκό συνασπισμό κατέλαβε το Βουθρωτό, την Ηγουμενίτσα και τη Βόνιτσα, κατέσφαξε την Πρέβεζα και αναπλήρωσε το πληθυσμιακό κενό με μουσουλμάνους Αλβανούς. Οι κάτοικοι, όσοι γλύτωσαν από τις σφαγές, κατέφυγαν στα γειτονικά νησιά και κυρίως στη Λευκάδα και πολύ διστακτικά άρχισαν να επαναπατρίζονται μετά την άφιξη του βοεβόδα Αβδουλάχ στην Πρέβεζα, η οποία χρονολογείται περί τα τέλη Ιουλίου ή αρχές Αυγούστου 1800 (Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πολιτικές Κινητοποιήσεις των Πρεβεζάνων μετά τον "Χαλασμό" (1798-1801) *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* τ. 6ος 2000 (Ανάτυπο), Αθήνα 2000 σ. 307 (στη συνέχεια: Χαλασμός). – Στη Πάργα συγκεκριμένα, απ' όπου προέρχεται και η δικαστική απόφαση για τον φόνο εμφανίσθηκε ο ρωσικός στόλος υπό τον Ουσακώφ, ο οποίος ανέστειλε την ορμή του Αλή Πασά και απολύτρωσε τους κατοίκους από τον κίνδυνο (Βλ. Α. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο ς, Επαναστατικές Κινήσεις και Ζυμώσεις, ΙΕΕ ΙΑ', Αθήνα 1975 σ. 405-406).

105. Ακόμα και μετά τη λήξη της περιόδου αυτής (1799-1802) μέλημα της Διοικήσεως Πρέβεζης συνέχιζε να αποτελεί η διασφάλιση της νομίμου τάξης και πολιτικής σταθερότητας. Όπως αναφέρεται σε έγγραφο της διοικήσεως Πρέβεζης με ημερομηνία 28 Αυγούστου 1803 (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 28 Αυγούστου 1803, φ. 31v, 32r), η αποτροπή των διχονοιών, πολιτικών αναβρασμών και ερίδων, οι οποίες "ήδη άρχισαν να έμφωλεύουν εις την πατρίδα μας" λόγω της κακοδιοίκησης αποτελούν τον βασικό λόγο για τον οποίο εκλέγεται πρέσβυς για να μεταβεί στην Υψηλή Πύλη με σκοπό να ζητήσει (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 28 Αυγούστου 1803, φ. 32v) την τροποποίηση του διοικητικού συστήματος της περιοχής, με βάση το αντίστοιχο της Επτανήσου Πολιτείας, ώστε να επικρατήσει ευνομία στην πολιτεία της Πρέβεζας. Το έγγραφο επισημαίνει ειδικότερα τις "άνομαλίας του παρελθόντος καιρού" και τον " όλεθρο και κινδύνους", στους οποίους είχε υποπέσει η Επτάνησος Πολιτεία κατά την περίοδο των πολιτικών προστριβών και της αναρχίας, περίοδος που έληξε με μίαν συνετήν διορθοσιν εις την Διοίκισί τους, με τη συναίνεση της Υψηλής Πύλης. Ειδικότερα η Διοίκηση Πρεβέζης, ενθυμούμενη τα δεινά της Ιονίου Πολιτείας, σπεύδει να προλάβει τις πολιτικές αναταραχές, που θα μπορούσαν να προκληθούν από την έλλειψη οργανωμένου διοικητικού συστήματος στην περιοχή.

106. Τα πολιτικά γεγονότα στα Ιόνια, που έμελαν να επηρεάσουν και τη "Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου" είχαν την ακόλουθη εξέλιξη: Στις αρχές Μαρτίου 1802 βρετανικό πολεμικό αποβίβασε στην Κέρκυρα στρατιωτική δύναμη, που ενώθηκε με τις δυνάμεις της Πολιτείας και ανέλαβε την περιφρούρηση της τάξης. Η Πύλη, παρ' όλο που δεχόταν την ανάγκη μεταρρύθμισης του Συντάγματος του 1800, ακύρωσε το νέο Σύνταγμα (1801) και ζήτησε από τον Θεοτόκη να επαναφέρει το προηγούμενο καθεστώς, ώσπου να εξετασθεί από τους συμμάχους τὸ ζήτημα και να υποβάλλει το σχέδιο του προτεινομένου συντάγματος μαζί με τις δικές του παρατηρήσεις στους συμμάχους, αφού πάρει και την γνώμη των αυτοκρατορικών

ζόμενο "Βυζαντινό", που θεσπίσθηκε το 1800 με την αποχώρηση των Γάλλων δεν εφαρμόσθηκε καθόλου, καθώς δεν έτυχε γενικότερης αποδοχής. Η εφαρμογή του εξ' άλλου θα ήταν εξαιρετικά προβληματική κατά τη διάρκεια μιας ήδη ευαίσθητης περιόδου κοινωνικών ανακατατάξεων και αναταραχών γιατί αποτελούσε επιστροφή σε μορφές αριστοκρατικού πολιτεύματος. Η λαϊκή αντίδραση στην αριστοκρατική παλινδρόμηση καθιστούσε σαφές, ότι δεν ήταν δυνατόν να καταργηθούν όλες εκείνες οι πολιτικές και κοινωνικές κατακτήσεις¹⁰⁷, που είχαν πραγματοποιηθεί στη διάρκεια της γαλλικής κυριαρχίας¹⁰⁸. Καθολικό και συγκεκριμένο παρέμενε το αίτημα του λαού να αποκτήσει πολιτικά δικαιώματα χωρίς όμως να αποβλέπει στην ριζική ανατροπή του αριστοκρατικού καθεστώτος¹⁰⁹. Η ενότητα του λαού έπρεπε να επιτευ-

επιτρόπων (πρόκειται για το Σύνταγμα του 1803). Οι σύμμαχοι αποφασίζουν να σταλεί στα νησιά ένας πληρεξούσιος του Τσάρου (η εντολή αυτή ανατίθεται από τον Αλέξανδρο Α' στον κόμη Γεώργιο Μοσενίγο) για να αποκατασταθεί η νομιμότητα. Τελικά τις 23 Μαΐου 1802, με την υπογραφή της ειρήνης της Αμιένης, η Επτανησος Πολιτεία αναγνωρίσθηκε από τη Γαλλία, τον βασιλιά της Αγγλίας, τον βασιλιά της Ισπανίας και τη Βατανική Δημοκρατία κατά τους όρους της Συμβάσεως της Κωνσταντινούπολης και με την πράξη αυτή όχι μόνον κατοχυρώνονταν το καθεστώς προστασίας των συμμάχων δυνάμεων, αλλά και άρχισε η περίοδος αναδιοργάνωσης της Παλιγγενίας.

107. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της σύντομης μεταβατικής περιόδου της Γαλλοκρατίας υπήρξε ότι κανείς δεν τιμωρείτο χωρίς μαρτυρίες και αναπολογήτως και κανείς δεν υποβάλλετο σε ποινή, εάν προηγουμένως δεν είχε οριστικώς αποδειχθεί η υπαιτιότητά του και δεν είχε καταλογισθεί η ευθύνη του (Χ ι ώ τ η ς, Ιστορικά Απομνημονεύματα σ. 6010. – Όσον αφορά τον τομέα της δικαιοσύνης, είχαν δημιουργηθεί στις πόλεις και τα περίχωρα ειρηνοδικεία, τα οποία είχαν ως πρώτιστο καθήκον την προτροπή των διαδίκων προς την συμβιβαστική επίλυση των διαφορών τους, ενώ παράλληλα θεσπίστηκε η αιρετοκρισία. Το "Προσωρινό Δημαρχείο" δε κατά την περίοδο της πρώτης Γαλλικής Κατοχής, το οποίο αποτελούσε την ανώτατη εξουσία, δεν αποτελείτο μόνο από ευγενείς αλλά συμμετείχαν σε αυτό όλες οι τάξεις (Μ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Περί της Εκλογής Δικαστικών και Διοικητικών αρχών εις την Νήσον Κέρκυραν (Βενετοκρατία - Δημοκρατικοί Γάλλοι) *Ανάτυπον εκ του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου* τ. 22 (1975), Αθήνα 1977 σ. 4 (στη συνέχεια: Εκλογή Δικαστικών) – Πρβλ. Χ ι ώ τ η ς, Ιστορικά Απομνημονεύματα σ. 601)

108. Ν. Μ ο σ χ ο ν ά ς, Ιόνια Νησιά, σ. 394. – Όταν τον Ιούνιο του 1797 τα στρατεύματα των δημοκρατικών Γάλλων αποβιβάσθηκαν στην Κέρκυρα η Βενετική κυριαρχία ουσιαστικά καταλύθηκε, η "Χρυσή Βίβλος" και οι τίτλοι ευγενείας κάηκαν, και κατά το πρότυπο της Βενετίας ιδρύθηκε Προσωρινό Δημαρχείο στην Κέρκυρα (πρβλ. Τ ο υ ρ τ ό γ λ ο υ, Εκλογή Δικαστικών σελ. 4).

109. Τα Συντάγματα της Ιονίου Πολιτείας (1800, 1801, 1803, 1806) εμμένουν στη διατήρηση του αριστοκρατικού καθεστώτος δεδομένου ότι τα αξιώματα παραχωρούνται μόνο σε πρόσωπα ανήκοντα στην τάξη των ευγενών.

χθεί με την κατάργηση των προνομίων της μειονότητας, την αμφισβήτηση της ταξικής διάκρισης και την αναγνώριση της ισότητας όλων των πολιτών¹¹⁰.

3. Συλλογική ευθύνη

Όπως επισημαίνεται στην απόφαση του δευτεροβαθμίου δικαστηρίου *"διὰ καταδρομῆς τῶν παραπονουμένων ἀναιτίως"*¹¹¹ φυλακίσθηκε για οκτώ μήνες και ο

110. Πρέπει να τονισθεί ότι η περίοδος της αναρχίας είχε ως αποτέλεσμα, όσον αφορά στη ποινική δικαιοσύνη, την συσσώρευση στα γραφεία των δικαστηρίων πλήθους καταγγελιών αλλά λόγω της έλλειψης προσωπικού και της βραδύτητας, με την οποία τηρούνταν οι δικονομικοί τύποι, η δικαιοσύνη να μένει αργή. Το άρθρο 15 του Συντάγματος του 1800 έδινε το δικαίωμα στον καθένα, που ζημιώθηκε κατά οποιοδήποτε τρόπο να προσφεύγει στην δικαιοσύνη και να απαιτεί την αποκατάσταση των ζημιών. Η κατ' αναλογία εφαρμογή των διαδικασιών, που ίσχυσαν στην Επτάνησο Πολιτεία και την περιοχή της Συμπολιτείας θα πρέπει να θεωρηθεί δεδομένη, λόγω της νομικής εξαρτήσεως των πόλεων του Ακρωτηρίου από την Επτάνησο Πολιτεία. Από το αρχειακό υλικό προκύπτει ότι στις πόλεις του Ακρωτηρίου δεν υπήρχαν νομομαθείς αρμόδιοι για την επίλυση σοβαρών νομικών ζητημάτων. Ως εκ τούτου οι τοπικές αρχές απευθύνονταν είτε σε επτανήσιους νομομαθείς είτε προσέτρεχαν στην ίδια την Επτανησιακή Γερουσία, για να λάβουν επίσημη γνωμοδότηση επί θεμάτων δικαίου, που ανέκυπταν στη *"Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου"* [Βλ. Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές ΑΜΠ 19, 13 Σεπτεμβρίου 1802 φ. 20ν, όπου αποδεικνύεται όχι μόνον η ενεργός νομική εξουσία της *"Συμπολιτείας του Ακρωτηρίου"* από την Ιονία Πολιτεία αλλά και ο γνωμοδοτικός ρόλος του Πρίγκηπα της Γερουσίας της Ιονίου Πολιτείας και ο επεμβατικός ρόλος της Γερουσίας σε υποθέσεις, που είχαν διεξαχθεί ενώπιον Δικαστηρίων της Συμπολιτείας]. – Πρβλ. Πηγή Αρχείο Μητροπόλεως Πρεβέζης αρχ. 20, 19 Μαρτίου 1805, φ. 55γ και την διαμαρτυρία ενός Παργινού, (Σ π. Α σ δ ρ α χ ά ς, Όψεις από το προνομιακό Καθεστώς της Πάργας, Πρέβεζας και Βόνιτσας, Ελληνική Κοινωνία και Οικονομία. ΙΗ' και ΙΘ' αιώνες σ. 203, Αθήνα 1982) : στα δικαστήρια της Πρέβεζας και της Πάργας *συνκάθονται ύποκειμενα όπου ολίγον ἐγνωρίζουν τοὺς νόμους*]. – Για τους λόγους αυτούς θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί η υπόθεση, ότι το διάταγμα που εξέδωσε ο Πρόεδρος στις 9 Σεπτεμβρίου 1802, με το οποίο εξουσιοδότησε τα ποινικά δικαστήρια να συζητούν και να δικάζουν συνοπτικά όλες τις υποθέσεις, που υπάγονταν στη δικαιοσύνη (Γ. Μ α υ ρ ο γ ι ά ν ν η, Ιστορία των Ηνωμένων Νήσων, σ. 24), ίσχυσε αναλογικά και στη Συμπολιτεία του Ακρωτηρίου προκειμένου να λήξει η περίοδος της αναρχίας, κατασιγασθούν τα παράπονα και καταστεί η δικαιοσύνη αποτελεσματική στην εκτέλεση των δυσχερών καθηκόντων της.

111. Όπως προκύπτει από το διαθέσιμο αρχειακό υλικό της εξεταζομένης περιόδου, η μή τήρηση βασικών ποινικών αρχών της Ενετικής Ποινικής Δικονομίας είναι φαινόμενο αρκετά σύνηθες. Έτσι σε ανάλογη περίπτωση με την από 9/3/1803 απόφασή της η Προεδρία της Πρεβέζης ναι μεν δεν δικαιώνει τον ένοχο (*"διότι δύναται καὶ αὐτὸς ἀκουσίως να ἐσφαλεν"*) *"πλὴν ἐκεῖνο ὅπου βλέπει, εἶναι ὅπου αὐτὸς ἐτιμωρήθη χωρὶς σχηματισμὸν προτζέσου, καὶ χωρὶς καμμίαν μέθοδον νόμου"* (Σ τ α μ ο ύ λ η, Πηγές, ΑΜΠ 20, 9 Μαρτίου 1803, φ. 12ν). Στην από 18/6/1802 επιστολή της πάλι η Προεδρία Πρεβέζης προς τους Ευγενεστάτους Προέδρους της Βόνιτζας, επισημαίνει το γεγονός ότι η γυναίκα *Πανάγω σύζυγος του*

πατέρας του κατηγορουμένου. Συνεπώς από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο έγινε εφαρμογή συλλογικής ευθύνης. Κατόπιν αυτού το δικαστήριο επιβάλλει την ποινή της εξορίας θέτοντας ως όρο άρσης της ποινής της εξορίας την συγχώρηση εκ μέρους του πατέρα του παθόντος, όταν δηλαδή το παραπονούμενο μέρος ήθελε δώσει την τελείαν άφεση και αμφότερα τα μέρη ήθελαν προσφέρει τές πλέον ασφαλείς πιεντζαρίας δια τήν αμοιβαίαν ειρήνην και ησυχίαν.

4. Γενική αμνηστία

Η γενική αμνηστία, στην οποία αναφέρεται η απόφαση του Εφετείου Πάργας, παραχωρήθηκε από τον Ρώσο αυτοκράτορα (αντιπροσωπευομένου από τον Αμιράλιο και Καβαλιέρο Ουσακώφ) και τον Σουλτάνο της Υψηλής Πύλης (αντιπροσωπευομένου από τον Καπιτάνιο Μπέη Κατήρ) στις 9/20 Ιουλίου 1799. Η σχετική προκήρυξη αναγράφει τα ακόλουθα: *ἐπειδή δὲ εἰς τὴν καπιτουλατζιόνε ταύτης τῆς χώρας ἐκρίναμε εὐλογο νὰ ἐπιβεβαιώσωμεν ὅτι ὅλα τὰ ἀπερασμένα σφάλματα μένουσιν ἀλησμονημένα, ὅθεν τώρα ἐπιθυμοῦμεν καὶ προστάζωμεν ὅπου ὅλα τὰ πρῶτα ἀμαρτήματα νὰ ἀλησμονηθῶσιν, ἐάν ἀκολούθησαν πρότερον ἀπὸ τὴν ὑπογραφή τῆς καπιτουλατζιόνος καὶ ἔξω ἂν δὲν ἤθελον φανερωθεῖ φονικά ὅπου τὰ ἐπεχειρίσθησαν τολμηρῶς καὶ μὲ κακοποιαν¹¹²*. Η δημόσια αυτή γενική αμνηστία αφορούσε όλα τα εγκλήματα, που διενεργήθηκαν πριν από την συνθηκολόγηση¹¹³ εκτός από τους προμελετημένους φόνους. Κατά συνέπεια το συγκεκριμένο έγκλημα, το οποίο διαπράχθηκε εξ αμελείας θα έπρεπε να θεωρηθεί ως αμνηστευθέν¹¹⁴. Για τον λόγο αυτό η απόφασή αναφέρει ότι *"ἐνθυμηθέντες τὴν διαπανταχοῦ κηρυχθεῖσαν ἀμνηστίαν παρὰ τοῦ αἰδίου ἡμῶν βασιλέως"*, στοιχείο που υποδηλώνει, ότι η αμνηστία εκάλυψε όλες τις προ αυτής τελεσθείσας εγκληματικές πράξεις. Είναι ωστόσο αξιοσημείωτο ότι, ενώ το δικαστήριο έπρεπε να είχε κηρύξει αθώο το κατηγορούμενο, εφόσον είχε χορηγηθεί αμνηστία για όλα τα εγκλήματα που διεπράχθησαν χωρίς προμελέτη, γεγονός που λαμβάνει υπόψην του, παρά ταύτα δέχεται τα αιτήματα του κατηγορούμενου και επιβάλλει την ποινή της εξορίας.

Χρήστου Μπουρλιακάκη παραπονῆται ὅπου διὰ διαφορὰν κατὰ πάντα δικανικὴν, ἐφυλακώθη τὴν ἀπερασμένην δευτέραν ὁ ἄνδρας τῆς, εὐρίσκεται ἔτι ἐν φυλακῇ καὶ τονίζει ὅτι μία ἄκρα προσωχὴ πρέπει νὰ σπληνηρεῖται διὰ νὰ ἐνεργῶνται οἱ νόμοι, καὶ νὰ ᾔναι αὐτοὶ οἱ ὀδιγοὶ τῶν πράξεων μας, καὶ ὄχι ἡ θέλησίς μας. Στα έγγραφα της Προεδρίας Πρεβέζης επισημαίνεται ιδιαίτερα το γεγονός ότι τα δικαστήρια οφείλουν να μεριμνούν κατά τρόπο, ώστε η ενεργός καταπολέμηση της εγκληματικότητας να συνδυασθεί με την εξασφάλιση του ατόμου από τις αυθαίρετες ή επιπόλαιες ενέργειες των δικαιοδοτικών ή εκτελεστικών οργάνων.

112. Βλ. Χ ρ ι ώ τ η ς, Ιστορικά Απομνημονεύματα, σ.738.

113. Πρόκειται για την συνθηκολόγηση την "Καπιτουλατζιόν της Χώρας των Κορυφών", που υπέγραψαν στις 20 Φεβρουαρίου /4 Μαρτίου 1799 οι Γάλλοι και οι Σύμμαχοι στη ρωσική ναυαρχίδα "Αγιος Παύλος" (Βλ. Ν. Μ ο σ χ ο ν ά ς, Ιόνια Νησιά, σ. 392)

114. Προφανώς το έγκλημα διεπράχθηκε πριν τον Φεβρουάριο/ Μάρτιο 1799.

ΗΛΙΑΣ Ν. ΑΡΝΑΟΥΤΟΓΛΟΥ

Η Ρωμαϊκή νομοθεσία περί σωματείων και η εφαρμογή της στην Μικρά Ασία*

Στον συλλογικό τόμο των S.G. Wilson και J.S. Kloppenborg με τίτλο *Εθελούσιες συσσωματώσεις στον ελληνορωμαϊκό κόσμο* (*Voluntary associations in the Graeco-Roman world*), που εκδόθηκε το 1996, η Wendy Cotter αφιερώνει ένα κεφάλαιο στην παρουσίαση της ρωμαϊκής νομοθεσίας για τα σωματεία και στον έλεγχο τους από την ρωμαϊκή διοίκηση.¹ Η συγγραφέας ξεκινά από την διαπίστωση ότι ο αριθμός των εγγράφων που αφορούν *collegia* τόσο στις δυτικές όσο και στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας είναι μικρός. Εν συνεχεία αναρωτιέται εάν οι συσσωματώσεις των ανατολικών επαρχιών διαλύθηκαν ή απετέλεσαν τμήματα ρωμαϊκών *collegia* ή μετέβαλαν την υπόστασή τους για να αποφύγουν την διάλυση. Η συγγραφέας φαίνεται να βασίζει την έρευνά της στο υλικό που συνέλεξε ο Waltzing (1895-1900) και στην ερμηνεία του.² Και τα δύο μοιάζουν να είναι απελπιστικά εκτός εποχής...

Πολύ πιο ουσιαστική είναι η κατά 20 έτη προγενέστερη ενασχόληση της Cracco-Ruggini (1976). Είναι από τους λίγους ιστορικούς ερευνητές που επεσήμαναν την

* Το παρόν κείμενο παρουσιάστηκε σε μια πρώτη μορφή στην Δ' Συνάντηση Ιστορίας του Δικαίου, Κομοτηνή, 20 και 21 Οκτωβρίου 2000.

1. Η κυρίαρχη άποψη για την στάση των Ρωμαίων έναντι των σωματείων εκφράζεται από τον Randazzo (1991-2: 49): "l'atteggiamento politico nei confronti della liberta di associazione in generale e dei collegia in particolare divenne sempre piu rapidamente caratterizzato da un netto giro di vite che si tradusse in una severa normativa repressiva."

2. Θα πρέπει βέβαια να αναγνωρίσουμε ως ελαφρυντικό την ανυπαρξία κάποιας συλλογής του υλικού, εκτός από τους καταλόγους A, B, E, Z στο τέλος της μονογραφίας του Poland (1909), την σύντομη αναφορά στον Schnorr v. Carolsfeld (1933: 266-312) με ιδιαίτερη βαρύτητα στα ρωμαϊκά σωματεία, όπως και τον κατάλογο που παραθέτει ο Broughton (1938: 841-44) για τα επαγγελματικά σωματεία της Μικράς Ασίας. Το άρθρο της Cotter περιέχει μερικές ανακρίβειες, όπως η χρονολογία έκδοσης των Πανδεκτών που λανθασμένα χρονολογείται στο 550 μ.Χ. ενώ εκδόθηκε το 533 μ.Χ. και η λανθασμένη παραπομπή στην σελίδα 86 στον πάπυρο BGU 1074 αντί του ορθού PLond 1178.

προφανή αναντιστοιχία μεταξύ αφενός της ρωμαϊκής καχυποψίας για τα σωματεία και αφετέρου της πλήρους σιωπής των πηγών αναφορικά με την εφαρμογή της *Lex Iulia* στην ρωμαϊκή Ανατολή.³ Η αναντιστοιχία αυτή επιτείνεται διότι κατά την τελευταία εικοσαετία κανένα στοιχείο του δημοσιευθέντος επιγραφικού υλικού από την Μικρά Ασία δεν αναφέρεται σε νομοθετικούς περιορισμούς.⁴ Κάποιοι ιστορικοί του ρωμαϊκού δικαίου, στην προσπάθεια τους να γεφυρώσουν την διάσταση μεταξύ του νομικού κανόνα και της πραγματικότητας προσέφυγαν στην κατασκευή των *collegia tolerati*, σωματείων ανεκτών από την ρωμαϊκή διοίκηση. Ο Robertis (1971) απέκρουσε με πειστικότητα την παραπάνω θεωρία, υποστηρίζοντας ότι δεν υπάρχει καμιά νομική κατηγορία *collegia tolerati*· υπήρχαν μόνο σωματεία νομίμως συνεστημένα και σωματεία παράνομα. Παραπληρωματική με την παραπάνω ερμηνεία είναι η θέση της Gracco-Ruggini (1976: 470), η οποία εστιάζεται στον “επίσημο” χαρακτήρα των επαγγελματικών σωματείων στην ρωμαϊκή Ανατολή. Τα επαγγελματικά σωματεία ενσωματώνουν στο λόγο τους και στην πρακτική τους αξίες και στάσεις που δεν εγείρουν υποψίες και συμβαδίζουν με την ρωμαϊκή αντίληψη περί ευταξίας.⁵

Θέση του γράφοντος είναι ότι η σωματεϊκή ζωή στην Μικρά Ασία δεν περιορίζεται σε θύλακες, όπως υποστήριξε ο Waßmang (1895-1900), ούτε πολύ περισσότερο εξαφανίζεται από τον χάρτη με την ρωμαϊκή κατάκτηση.⁶ Το υλικό που έχει δημοσιευθεί ή έχει γίνει αντικείμενο περαιτέρω επεξεργασίας στο ενθουματεύ αποδεικνύει ότι αυτοί οι θύλακες έχουν πολλαπλασιαστεί. Μια σύντομη απαρίθμηση είναι άκρως κατατοπιστική: Από την ευρύτερη περιοχή της Λυδίας είναι γνωστές 89 επι-

3. Cracco-Ruggini (1976: 470): “Ed e possibile che cio spieghi anche l'apparente contraddizione fra l'estremo sospetto con cui, ancora nella prima meta del II s. d. C. lo stato romano osteggiava la costituzione di collegia professionali di tipo romano nelle citta greco-asiatiche ... e d'altro lato il totale silenzio delle fonti circa un'eventuale applicazione della lex Iulia de collegiis nelle province”. Για την Αίγυπτο βλ. San Nicolo (1913-15: i 11). Βλ. επίσης τις παρατηρήσεις του MacMullen (1974: 76).

4. Κάποιος θα μπορούσε να αντιτείνει ότι η φύση του υλικού που έχει διατηρηθεί και που αποτελείται κυρίως από τιμητικές επιγραφές, επιτάφια μνημεία και αφιερώσεις δεν ευνοεί την διατήρηση απαγορευτικών διατάξεων.

5. Cracco-Ruggini (1976: 471): “Eppure, le innumerevoli associazioni greche di mestiere, che nelle iscrizioni appaiono ricevere legati, apporre dediche agli imperatori, inviare ambascerie a Roma, trattare con i proconsoli, non dovevano essere, evidentemente, illegali.” και παρακάτω “Ma il carattere saltuario e variabile di queste attestazioni - anche all'interno di una stessa citta, e in momenti cronologicamente ravvicinati - esclude, mi pare, che si possa parlare di un controllo sistematico delle associazioni professionali da parte di poleis gelose dei propri diritti.” Βλ. επίσης Cracco-Ruggini (1973: 280) και Roueche (1993: 127).

6. Βλ. Sartre (1991: 177-78).

γραφικές μαρτυρίες σωματείων που εκτείνονται από το τέλος του 1^{ου} έως και τον 3^ο αιώνα μ.Χ. Στα Θυάτεια εμφανίζονται 27 επαγγελματικά και θρησκευτικά σωματεία, με πιο πρώιμο (των αρχών του 1^{ου} αιώνα μ.Χ.) τους βαφείς της επιγραφής TAM v (2) 978 που τιμούν τον Τι. Κλ. Σωκράτη, ενώ στις επίσης λυδικές Σαΐτται έχουμε 52 αναφορές σε επαγγελματικά σωματεία, όλες χρονολογημένες με ακρίβεια λίγο πριν από τα μέσα του 2^{ου} μέχρι τα τέλη του 3^{ου} αιώνα μ.Χ. (Η πιο πρώιμη [TAM v (1) 85] είναι του έτους 145/6 μ.Χ. και η πιο ύστερη [SEG xxxi 1016] του 293/4 μ.Χ.). Στις μητροπόλεις της Μικράς Ασίας η κατάσταση είναι παρόμοια, στην Εφεσο εντοπίζονται 78 αναφορές, στη Σμύρνη 29, στην Μίλητο 24, στην Κύζικο 12 και στην Πέργαμο 16, ενώ στην ενδοχώρα, στην Φρυγία μαρτυρούνται 79 σωματεία, από τον 1^ο αιώνα π.Χ. έως τον 3^ο αιώνα μ.Χ.

Η παρουσίαση κάποιων πρώτων σκέψεων οργανώνεται σε δύο ενότητες: Α. προτάσσεται μια αντιπαραβολή νομοθετικών ρυθμίσεων με επιγραφικά στοιχεία και Β. ακολουθεί η συζήτηση συγκεκριμένων παρεμβάσεων.

Α. Χρονολογικά η πρώτη παρέμβαση είναι το γνωστό συγκλητικό διάταγμα απαγόρευσης των Βακχαναλίων που εκδόθηκε το 186 π.Χ. (*SC de Bacchanalibus*, ILS 18 = *FIRA* I² 30) με το οποίο απαγορευόταν η συνάθροιση για Διονυσιακή λατρεία.⁷ Όμως η πρώτη απαγόρευση γενικού χαρακτήρα εισηγήθηκε περίπου 120 χρόνια αργότερα, το 64 π.Χ., όταν με απόφαση της συγκλήτου διαλύθηκαν τα σωματεία που ήταν εχθρικά προς την ρωμαϊκή πολιτεία.⁸ Μερικά χρόνια αργότερα, και μετά την συνωμωσία του Κατιλίνα,⁹ γύρω στο 56 π.Χ., ένα νέο σενατορικό διάταγμα εμφανίζεται να περιορίζει την σωματειακή δραστηριότητα (*Cic. ad Quint. Fratr.* 2. 3. 2; 2. 3. 4-5).¹⁰ Περίπου μετά μια δεκαετία ο Ιούλιος Καίσαρας (49-44 π.Χ.), σύμφωνα με την αφήγηση του Σουητώνιου, διέλυσε τα σωματεία, εκτός από εκείνα που ήταν αρχαία (*Suetonius, Divus Julius* 42.3: *cuncta collegia praeter antiquitus constituta distraxit*).¹¹

7. Βλ. Pailler, J.-M. (1988) *Bacchanales. La répression de 186 av. J.-C. à Rome et en Italie*, Rome (BEFAR 270). Για τα *collegia* της εποχής του Νούμα, βλ. Gabba, E. (1984) "The collegia of Numa: Problems of method and political ideas" *JRS* 74, 81-86.

8. Asconius in Cicero, *in senatu contra L. Pisonem* 7; in *Cic. Cornel.* 67: *senatus consulto collegia sublata sunt, quae adversus rem publicam videbantur esse*. Βλ. Robertis (1971: 83-108) και Salerno, F. (1984) "Collegia adversus rem publicam?" στο *Sodalitas. Scritti in onore di A. Guarino*, vol. 2, 615-31, Napoli. (και στο *Index* 13 (1985) 541-56)

9. Βλ. Flambar, J.-M. (1977) "Clodius, les collèges, la plèbe et les esclaves. Recherches sur la politique populaire au milieu du Ier siècle" *MEFRA* 89, 115-56 και Tatum, W.J. (1990) "Cicero's opposition to the lex Clodia de collegiis" *CQ* 40, 187-94.

10. Βλ. Linderski, J. (1961) "Ciceros Rede Pro Caelio und die Ambitus- und Vereinsgesetzgebung der ausgehenden Republik" *Hermes* 89, 106-19 και Robertis (1971: 129-48).

11. Linderski, J. (1962) "Suetons Bericht über die Vereinsgesetzgebung unter Caesar und

Την ώρα όμως που η ρωμαϊκή δημοκρατία δοκιμαζόταν από εμφύλιες συγκρούσεις και απαγόρευε τα σωματεία ως φορείς πολιτικών φιλοδοξιών, στις ανατολικές επαρχίες αυτά ευδοκιμούσαν. Στην φρυγική πόλη Αντίκυρα Σιδηρά υπάρχει το επιτάφιο μνημείο του Διογένη, γιού του Ρούφου (*MAMA* x 137), χρονολογημένο το 58 π.Χ., όπου αναφέρονται συνήθεις φίλοι. Ο όρος συνήθεια δήλωνε μια αρκετά διαδεδομένη μορφή σωματείου. Δέκα χρόνια αργότερα, ιδιαίτερα δραστήρια είναι στην Μίλητο σωματεία Τεμενιτών. Σώζονται δυο κατάλογοι με ονόματα λατρευτών από την δεκαετία του 40 π.Χ. (*SEG* xxx 1341 (47/6 π.Χ.) και 1343 (49/8 π.Χ.)). Στα Νίσυρα της Λυδίας το 48/7 π.Χ. οί σημεαφόροι και οί φράτορες αναρτούν αφιέρωση στον Απόλλωνα και στην Αρτέμιδα (*Malay, Researches* 136).

Η εγκαθίδρυση της Ηγεμονίας από τον Οκτάβιο είχε ως αποτέλεσμα την επέκταση της ισχύος του ρωμαϊκού δικαίου σ' όλη την αυτοκρατορία. Ο Οκτάβιος (27 π.Χ.-14 μ.Χ.) με την *lex Iulia de collegiis*, η οποία χρονολογείται γύρω στο 7 μ.Χ., όριζε την διάλυση των σωματείων στην Ρώμη πλην εκείνων που ήταν αρχαία και νόμιμα, είχαν δηλαδή ιδρυθεί με διάταξη του Ιουλ. Καίσαρα (*Suetonius, Augustus* 32.1: *collegio praeter antiqua et legitima dissoluit*). Κάθε καινούργιο σωματείο θα έπρεπε να ζητήσει την άδεια της συγκλήτου (στις συγκλητικές επαρχίες) ή του αυτοκράτορα (στις αυτοκρατορικές επαρχίες).¹²

Όμως κατά τον 1^ο αιώνα π.Χ. χρονολογούνται και κάποια θρησκευτικά σωματεία στην εσθιακή Περαία (*IrhodPer* 12: 52; 471: 604) ενώ στην Μίλητο τα σωματεία Τεμενιτών παραμένουν ενεργά (*SEG* xxx 1339, 1340 και 1342 (22/21 π.Χ.)). Επιπλέον, στην Τέω της Ιωνίας στα τέλη του 1^{ου} αιώνα π.Χ. μαρτυρείται ένας θίασος Διονυσιαστών. Στις Σάρδεις της Λυδίας μαρτυρούνται οί μύσται του Ἀπόλλωνος Πλευρηνοῦ (*SEG* xlvii 1520). Στην Κιλικία υπάρχει ή εταιρήα τῶν Σαμβατιστῶν από όπου σώζεται και ο νόμος τους (*LSAM* 80; *JHS* 12 (1891) 236 no 17).

Augustus" *ZRG* 79, 322-28. Η στάση των Ρωμαίων της ύστερης δημοκρατίας δεν είναι χωρίς ιστορικό παράλληλο. Οι Αθηναίοι μετά την τραυματική περιπέτεια του τέλους του 5^{ου} αιώνα πήραν ανάλογα μέτρα και ψήφισαν τον *εισαγγελικό νόμο*, σύμφωνα με τον οποίο οποιοσδήποτε επιβουλευόταν το πολίτευμα, ή συνομωτούσε για την κατάλυση του μπορούσε να μηνυθεί με *εισαγγελία*, ενώπιον της Εκκλησίας του Δήμου.

12. Βλ. Waltzing (1895-1900: i 123), San Nicolo (1913-15: i 10) και Πετρόπουλος (1944: 426). Να σημειωθεί όμως ότι ο Οκτάβιος Αύγουστος ήταν εκείνος που, σύμφωνα με τον Σουητώνιο, υποστήριξε και ενεθάρρυνε την αναγέννηση των σωματείων που συνδέονται με τα *compitalia* (*Suetonius, Augustus* 31). Βλ. επίσης, Crook, *CAH*² τομ. 10, 143 και Cotter (1996: 79) "It is fair to say, even with such little evidence as this, that scrutiny of voluntary associations extended well beyond Rome's gates during Augustus' administration". Η άποψη αυτή βασίζεται στην επιγραφή *CIL* vi 2193 (*ILS* 4966; *FIRA* iii 38): *Dis Manibus. Collegio symphonicorum qui sacris publicis praestu sunt, quibus senatus c(oire) c(onvocari) permisit e lege Iulia ex auctoritate Aug(usti) ludorum causa.*

Στην περίοδο βασιλείας του Τιβερίου (14-37 μ.Χ.) η υπόθεση της απαγόρευσης σωματείων στηρίζεται στην απαγόρευση που εξέδωσε ο ρωμαίος διοικητής της Αιγύπτου Flaccus.¹³ Όμως για την ίδια περίοδο στην Μικρά Ασία έχουμε ένα τιμητικό ψήφισμα των πρό πόλεως Δημητριαστών από την Έφεσο (*IEph* 4337, 19-23 μ.Χ.) και την αφιέρωση στην Υγεία από την νεώτερη φράτρα του Ἀσκληπιού στην περιοχή Ayazniran της Λυδίας (*TAM* v (1) 451, 28/9 μ.Χ.).

Ο Κλαύδιος (41-54 μ.Χ.) επανέφερε σε ισχύ περιορισμούς και απαγορεύσεις που είχαν ατονήσει επί Καλιγούλα (37-41 μ.Χ.),¹⁴ ενώ ο Νέρων (54-68 μ.Χ.) διέλυσε τα σωματεία που υπήρχαν στην περιοχή της Πομπηίας, έπειτα από ταραχές στον ιππόδρομο (Tacitus, *Annales* 14.17). Τα διαθέσιμα επιγραφικά στοιχεία για την περίοδο του Νέρωνος αναιρούν την παραπάνω εντύπωση. Στα χρόνια του στην Έφεσο οί ἄλιεῖς καὶ ὀψαριοπῶλαι (*IEph* 20, 54-59 μ.Χ.) οικοδομούν το τελωνῖον τῆς ἰχθυϊκῆς καὶ το αφιερώνουν στον αυτοκράτορα, την μητέρα του, τη σύζυγο του, στον δήμο των Ρωμαίων και των Εφεσίων.¹⁵ Στο πρώτο μισό του 1^{ου} αιώνα μ.Χ. χρονολογούνται οί φράτορες της επιγραφῆς *TAM* v (1) 762 από την Λυδία. Στα μέσα του ίδιου αιώνα μαρτυρείτε ένα σωματείο βαφείων στα Θυάτεια της Λυδίας (*TAM* v (2) 972). Γενικότερα στον πρώτο μεταχριστιανικό αιώνα χρονολογούνται επίσης και οι παρακάτω επιγραφές: i) *IMM* 215 με αναφορά σε θιάσους από την Μαγνησία επί του Μαιάνδρου, ii) *Ilznik* 197 με αναφορά σε χιττοῦ τέχνη από την Νίκαια της Βιθυνίας, iii) *IPrusa* a.O. 24 με αναφορά σε χιττοῦ κοινόν που αποτελείται από

13. Φίλων, *Εἰς Φλάκκον* 4: “τάς τε ἐταιρείας καὶ συνέδους, αἱ ἄεὶ ἐπὶ προφάσει θυσιῶν εἰσιτιῶντο τοῖς πράγμασιν ἐμπαροινούσαι, διέλυε τοῖς ἀφηνιάζουσιν ἐμβριθῶς καὶ εὐτόνως προσφερόμενος” και 136. Βλ. επίσης Sly, D.I. (1996) *Philo's Alexandria*, London και Seland, T. (1996) “Philo and the clubs and associations of Alexandria” στους Kloppenborg, J.S. & S.G. Wilson (eds) *Voluntary associations in the Greco-Roman world*, 110-27, London. Η Cotter (1996: 79-80) θεωρεί πολύ περιοριστικό να θεωρήσουμε ότι μόνο η Αίγυπτος ἡγεῖρε υποψίες στην ρωμαϊκή διοίκηση. Υπάρχει όμως μια αντίφαση στο παραπάνω επιχείρημα. Το διάταγμα του Ρωμαίου διοικητή (32-37 μ.Χ.) αφορά την διάλυση υπάρχοντων σωματείων και όχι την απαγόρευση ίδρυσης νέων. Παρά τις απαγορεύσεις όμως, στην Αλεξάνδρεια εμφανίζονται σύνοδοι σε επιγραφές των ετών 20/21 μ.Χ. (*SB* 8775), 24 μ.Χ. (*SB* 8791, 8838), 25 μ.Χ. (*SB* 8790), 27/8 μ.Χ. (*A/P* 1 (1901) 209 no. 27), 31 μ.Χ. (*SB* 8841) και 39/40 μ.Χ. (*SB* 978). Ίσως, λοιπόν, η απαγόρευση του Φλάκκου να είχε τοπικό χαρακτήρα και περιορισμένη χρονική ισχύ. Βλ. επίσης Buraselis, K. (1995) “Zu Caracallas Strafmassnahmen in Alexandrien (215/6). Die Frage der Leinenweberin PGiss 40 II und der syssitia in Cass.Dio 77 (78) 23. 3” *ZPE* 108, 166-88.

14. Dio Cassius 60.6: τάς τε ἐταιρείας ἐπαναχθείσας ὑπὸ τοῦ Γαῖου διέλυσε. Για τις απαγορεύσεις την περίοδο του Νέρωνα βλ. Cotter (1996: 81) και το αποσπασματικό διάταγμα του Π. Φ. Περσικού για το Αρτεμίσιο (*IEph* 17, 44 μ.Χ.) που ίσως περιλαμβάνει αναφορά σε ένα σύστημα.

15. Βλ. Horsley, G.H.R. (1989) *New documents illustrating early Christianity* 5, 95-114, Toronto.

εταίρους και συνήθεις φίλους, από την Προύσα επί του Ολύμπου, iv) *ISmyrna* 721 με αναφορά σε μια συνεργασία αργυροκόπων και χρυσοχόων, από την Σμύρνη, v) *ILeiden* 4 με αναφορά σε μια φράτρα από την περιοχή της Βορείου Τροάδος και τέλος vi) στη Μόστενα της Λυδίας μαρτυρείτε μια λατρευτική ομάδα με την επωνυμία οί Καισαριασταί (*IGR* iv 1348).

Από την εποχή του Βεσπασιανού (69-79 μ.Χ.) σώζεται μια αποσπασματική αυτοκρατορική παροχή προνομίων σε συσσωμάτωση ιατρών, προερχόμενη από την Πέργαμο. Στους στίχους 13-15 ορίζεται “ἐξόν δέ αὐτοῖς */[ἔστω καὶ συνόδου]ς ἐν τοῖς τεμένεσι καὶ ἱεροῖς καὶ /[ναοῖς συνάγειν ὃ/ που ἂν αἰρῶνται ὡς ἀσύλους*” το οποίο ο πρώτος εκδότης θεώρησε ως άδεια για τον σχηματισμό σωματείου.¹⁶ Ο Oliver (1989: no. 38) σωστά επισήμανε ότι ο όρος σύννοδος δεν σημαίνει το σωματείο αλλά τη συγκέντρωση, την συνέλευση. Το 70/71 μ.Χ. στην Νικομήδεια της Βιθυνίας γίνεται αναφορά σ’ έναν οἶκο ναυκληρικό (*TAM* iv (1) 22).

Κατά την περίοδο βασιλείας του Δομιτιανού (81-96 μ.Χ.) υπάρχει μια αφιέρωση στον αυτοκράτορα και τη σύζυγο του από ένα κοινό στον Θύσσανο της Καρίας (*Syll*³ 819), το επιτάφιο μνημείο του Τρούφονος, γιού του Ωρου που περιέχει και κατάλογο μελών μιας συνβιώσεως από την Λυδία (Buresch, *Aus Lydien* no 31, σύγχρονο Borlu, 96 μ.Χ.) και δύο τιμητικά ψηφίσματα των μυστῶν τοῦ Διονύσου Κάλλωνος από το γειτονικό Βυζάντιο (*IByz* 30-31 = *SEG* xviii 279-80). Στην Λυδία μαρτυρείται η δραστηριότητα τριῶν θρησκευτικῶν σωματείων: α) μια συνβίωση από τις Οδηναί, η οποία δημοσιεύει κατάλογο των μελών του (*TAM* v (i) 187, 95/6 μ.Χ.), β) ένας ἱερός δοῦμος καὶ ἡ φράτρα αὐτοῦ, ο οποίος συμμετέχει στην απόδοση νεκρικών τιμῶν στον Απολλώνιο (*TAM* v (1) 470a, σύγχρονο Ayazviran, 96/7 μ.Χ.), και γ) σε επιγραφή ο αποθανὼν Ἀνδρόνεικος Παπίου περιγράφεται ως φράτωρ (*IManisa* 244, 96/7 μ.Χ.).

Αισίως έτσι φτάνουμε στην περίοδο του Τραϊανού (98-117 μ.Χ.). Η πολιτική του έναντι των πάσης φύσεως συσσωματώσεων, σε σύγκριση με προηγούμενους αυτοκράτορες, τεκμηριώνεται εκτεταμένα με επιγραφικές μαρτυρίες αλλά και σε κείμενα της λατινικής γραμματείας. Η αλληλογραφία του Πλινίου του νεωτέρου μας παρέχει δύο χαρακτηριστικές περιπτώσεις. Ενώ ο Τραϊανός παραγγέλλει στον Πλίνιο να μην προχωρήσει στην σύσταση σωματείου με πυροσβεστικά καθήκοντα στην Νικομήδεια της Βιθυνίας υπάρχουν οι παρακάτω μαρτυρίες σωματειακής δραστηριότητας, α) σε τιμητική επιγραφή για τον Δημοσθένη, γιού του Λουκίου, από την γειτοσύνη Τοτταϊανηνῶν από την Βιθυνία (*IHznik* 1202, 102-114 μ.Χ.), β) σε τιμητική επιγραφή από το γειτονικό Βυζάντιο των μυστῶν Διονύσου Κάλλωνος για τους ευεργέτες Διόδωρον Κοῖντου και Σταλλία Πρεῖμα (*IByz* 35 = *SEG* xviii 281,

16. Βλ. και *BE* 1938, no 332.

102-116 μ.Χ.), γ) ο νόμος των ύμνωδων του Σεβαστού από την Πέργαμο (*IGR* iv 353, 98-117 μ.Χ.) και δ) σε μια αφιέρωση βωμού από την Φρυγία, από τον Μηνοφάνη, γιό του Τειμολάου, στον Δία Βέννιο και στο βέννος (*SEG* xl 1229, 102-117 μ.Χ.). Επίσης από τα τέλη του 1^{ου} ή τις αρχές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. χρονολογούνται δύο επιγραφές της Περγάμου με αναφορές σε βουκόλους (*InPergamon* 487 & 488) και μια τιμητική επιγραφή από τις Σάρδεις των του Διός μυστών και θεραπευτών για τον Τ. Φλάβιο (*SEG* xlvii 1529). Επομένως το συμπέρασμα της Cotter (1996: 84) ότι τα σωζόμενα στοιχεία από τις επαρχίες Βιθυνίας, Πόντου και Αιγύπτου δείχνουν ότι η απαγόρευση του Τραϊανού αποτελούσε μια πολιτική που εφαρμόστηκε σ' όλη την αυτοκρατορία αποτελεί μια αβάσιμη και μεθοδολογικά ανεπίτρεπτη γενίκευση.¹⁷

Κατά την διάρκεια της αυτοκρατορίας του Αδριανού (117-138 μ.Χ.) τέσσερεις τουλάχιστον επιγραφές αποδεικνύουν την συνέχεια και το σφρίγος της σωματειακής ζωής στην Μικρά Ασία. Ειδικότερα, η τιμητική επιγραφή *IGR* iv 790 από την Απάμεια της Φρυγίας του έτους 128 μ.Χ., όπου οι τεχνίται που συχνάζουν στην σκυτική πλατεία τιμούν τον Τι. Κλ. Πείσαννα Μιθριδατιανό, η αφιέρωση ενός βωμού (*IEph* 275) από την Έφεσο των ετών 119-129 μ.Χ., από μια ομάδα μυστών η τιμητική επιγραφή *Iznik* 1206 για τον Οκταίω, γιο του Οκταίου από τα περίχωρα της Νίκαιας της Βιθυνίας του έτους 131/2 μ.Χ. από έναν τοπικό βέννο, και τέλος η αφιέρωση στον αυτοκράτορα από μια συντεχνία λιγουργών (*IAPaz* 3 = *IGR* iii 896) από τον Αναξαρό της Κιλικίας του έτους 136 μ.Χ.

Η παραπάνω επισκόπηση νομίζω ότι αναδεικνύει την απρόσκοπτη λειτουργία θρησκευτικών και επαγγελματικών συσσωματώσεων στην Μικρά Ασία κατά τους δύο πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. Δεν μας παρέχει καμιά πληροφορία όμως για την εφαρμογή νομοθετικών παρεμβάσεων σ' αυτήν την επικράτεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.

Β. Τυχόν ρωμαϊκές παρεμβάσεις θα μπορούσαν να πάρουν τον χαρακτήρα είτε της παροχής άδειας για την σύσταση κάποιου σωματείου, είτε της απαγόρευσης λειτουργίας κάποιου σωματείου. Η αλληλογραφία του Πλινίου με τον Τραϊανό παρέχει στοιχεία για κάθε μία από τις δυο περιπτώσεις. Πρώτα όμως θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι επιστολές του Πλινίου θα πρέπει να εξετασθούν όχι στο πλαίσιο μιας, κάποιας γενικής (και ίσως αμφισβητούμενης) απαγόρευσης, αλλά αντίθετα υπό το πρίσμα μιας *ad hoc* αυτοκρατορικής παρέμβασης. Ο Πλίνιος είχε σταλεί ως

17. Cotter (1996: 84) "The evidence that survives from the provinces of Bithynia, Pontus and Egypt suggests that Trajan's prohibition of voluntary societies was a policy he enacted throughout the empire".

legatus από τον Τραϊανό στην Βιθυνία, ανάμεσα στα έτη 109-111 μ.Χ. Στόχος του ήταν η οικονομική ανασύνταξη της επαρχίας.¹⁸

Στην επιστολή 33¹⁹ ο Πλίνιος παρουσιάζει ως δική του την ιδέα οργάνωσης σωματείου με πυροσβεστικά καθήκοντα στην Νικομήδεια.²⁰ Τέτοια σωματεία είχαν δημόσιο χαρακτήρα και ενδιέφεραν άμεσα την ρωμαϊκή διοίκηση. Ο Πλίνιος υποστηρίζει ότι μπορεί να εγγυηθεί τον περιορισμένο αριθμό των μελών και την νομιμοφροσύνη τους. Οι διαβεβαιώσεις όμως αυτές δεν είναι ικανές να καθησυχάσουν τον Τραϊανό. Κατά τη γνώμη μου, η εξήγηση δεν πρέπει να αναζητείται σε κάποια προϋπάρχουσα γενική απαγόρευση,²¹ αλλά κατά κύριο λόγο στον πρόσφατο πολυτάραχο πολιτικό βίο της επαρχίας Βιθυνίας-Πόντου. Λίγα χρόνια πριν είχαν ξεσπάσει ταραχές και δυο Ρωμαίοι διοικητές της επαρχίας αυτής είχαν διωχθεί ενώπιον του αυτοκράτορα για διαφθορά (Bassus (102/3 μ.Χ.) και Varenus (106/7 μ.Χ.).²²

Η προκατάληψη του Τραϊανού για τις υποθέσεις της επαρχίας φαίνεται και από την διστακτική έγκριση που παρέχει στον Πλίνιο για την δημιουργία *εράνου*

18. Sherwin-White (1966: 81) "Pliny combines the role of curator for all the cities of Bithynia-Pontus with the duty of overhauling the public life of the area as its regular governor, under the authority of the Princeps instead of the Senate" και "In addition to his special tasks Pliny is found in the letters carrying out the ordinary duties of a Roman governor in civil and criminal jurisdiction and in the maintenance of order" (82). Για τον λόγο διορισμού του Πλίνιου, βλ. Sherwin-White (1966: 527) "The determining factor in the dispatch of Pliny was Trajan's dislike of the waste of money by the cities". Για την χρονολογία, βλ. επίσης Alföldy, G. (1999) "Die Inschriften des Jüngeren Plinius und seine Mission in der Provinz Pontus et Bithynia" *Acta Antiqua ASH* 39, 21-44.

19. Pl. *Epist.* 33: ... tu domine, dispice an instituendum putes collegium fabrorum dumtaxat hominum CL. Ego attendam, ne quis nisi faber recipiatur neve iure concesso in aliud utantur; nec erit difficile custodire tam paucos (...και εσύ κύριε, σκέψου κατά πόσο θα ήταν φρόνιμο να ιδρυθεί ένα σωματείο πυροσβεστών με τουλάχιστον 150 άνδρες. Εγώ θα φροντίσω να μην γίνει οποιοσδήποτε δεκτός ως πυροσβέστης, ούτε να καταχραστούν τα προνόμια· δεν θα είναι δύσκολο να επιβλέπονται τόσοι λίγοι).

και η απάντηση του Τραϊανού, Pl. *Epist.* 34: ... Sed meminerimus provinciam istam et prae-cipue eas civitates eius modi factionibus vexatas. Quodcumque nomen ex quacumque causa dederimus iis, qui in idem contracti fuerint, hetaeriae eaeque brevi fient (Αλλά θα πρέπει να θυμόμαστε ότι σωματεία σαν και αυτά είναι υπεύθυνα για τις ταραχές στην επαρχία σου. Εάν άνθρωποι συγκεντρώνονται για κάποιο κοινό σκοπό, οποιοδήποτε όνομα και αν πάρουν και για οποιοδήποτε λόγο, σύντομα το μετατρέπουν σε εταιρία).

20. Είναι λανθασμένη η ερμηνεία της Cotter (1996: 82) "The first (Epistulae 10.33, 34) addresses the petition for a fireman's guild by the people of Nicaea". Στην απάντηση του Τραϊανού (Επιστολή 34) αναφέρεται ευκρινώς: Tibi quidem secundum exempla complurium in mentem venit posse collegium fabrorum apud Nicomedenses constitui.

21. Ετσι Cotter (1996: 82).

22. Βλ. Sherwin-White (1966: 609) και Nörr (1969: 19-22).

στην Αμισό του Πόντου.²³ Δύο παράγοντες φαίνεται να βαρύνουν στην απόφαση του Τραϊανού: ο χαρακτήρας της σχέσης Ρώμης – Αμισού και ο σκοπός του σωματείου.²⁴ Η απορία που δημιουργεί η επιστολή 92 του Πλινίου αφορά το κατά πόσον οι άνθρωποι που προσέγγισαν τον Πλίνιο με την αίτηση, γνώριζαν ότι έπρεπε να ζητήσουν την έγκριση ή το έκαναν για να εξασφαλίσουν την υποστήριξη του. Ο Oliver (1954) έχει πειστικά απαντήσει στο θέμα αυτό (άλλωστε η Αμισός ήταν αυτόνομος, σύμμαχος πόλη) ότι δεν πρόκειται για έγκριση αλλά για υποστήριξη.²⁵

Ενώ η παρέμβαση του Τραϊανού στοχεύει σ' έναν προληπτικό έλεγχο νομιμότητας των σωματείων, τα διαθέσιμα στοιχεία ομιλούν για πράξεις καταστολής. Η μοναδική επιγραφική μαρτυρία για ρωμαϊκή παρέμβαση στην σωματειακή ζωή αφορά τους βιαιοπραγούντες και απεργούντες άρτοκόπους της Εφέσου.²⁶ Αν και το κείμενο

23. Βλ. Robertis (1971: 370-71). Παρά την απαγορευτική διάθεση του Τραϊανού, ο Αυρ. Βίκτωρ αναφέρει ότι ο ίδιος αυτοκράτορας συναίνεσε στην ίδρυση ενός *collegium pistorum* στην Ρώμη: “Adhuc Romae a Domitiano coepta forum atque alia multa plusquam magnifice coluit ornavitque, et annonae perpetuae mire consultum repperit. Itaque pistorum collegio” (*Liber de Caesar*. 13. 5, ed. Pichlmayr).

24. Pl. *Epist.* 92: Amisenorum civitas libera et foederata beneficio indulgentiae tuae legibus suis utitur. In hac datum mihi libellum ad erānους pertinentem his litteris subieci, ut tu, domine, dispiceres quid et quatenus aut permittendum aut prohibendum putares. (Η πολιτεία των Αμισσηνών είναι ελεύθερη και σύμμαχος, επ' αρελεία της ευγενείας σάς χρησιμοποιούν τους νόμους τους. Στέλνω μ' αυτό το γράμμα μια αίτηση που μου υπεβλήθη και αφορά εράνους και συ κύριε αποφάσισε εάν και σε ποιά βαθμό τέτοια σωματεία επιτρέπονται ή απαγορεύονται),

και η απάντηση του Τραϊανού, Pl. *Epist.* 93: Amisenos, quorum libellum epistulae tuae iunxeras, si legibus istorum, quibus beneficio foederis utuntur, concessum est erānum habere, possumus quo minus habeant non impedire, eo facilius si tali collatione non ad turbas et ad illicitos coetus, sed ad sustinendam tenuiorum inopiam utuntur. In ceteris civitatibus, quae nostro iure obstrictae sunt, res huius modi prohibenda est. (Εάν οι Αμισσηνοί, των οποίων την αίτηση έστειλες με το γράμμα σου, επιτρέπεται με βάση τους νόμους τους, βάσει συμφωνίας συμμαχίας, να ιδρύουν εράνους, δεν υπάρχει λόγος να τους εμποδίσουμε, ιδιαίτερα εάν οι συνδρομές δεν χρησιμοποιούνται σε βίαιες και παράνομες συνάξεις, αλλά στην ανακούφιση των πτωχών. Στις υπόλοιπες πολιτείες, που υπάγονται στο δίκαιο μας, τέτοιου είδους πράγματα απαγορεύονται).

25. Oliver (1954: 167) “The free cities (civitates liberae) were not bound to consult the governor as frequently as the other cities, but though they did not ask his permission for their enactments, they may have been just as eager as any other polis to enlist supporting action from the Roman governor”. Βλ. όμως και Nörr (1969: 36 σημ. 140).

26. Άλλες συσσωματώσεις στην Έφεσο του τέλους του 2^{ου}-αρχές 3^{ου} αιώνα: *IEph* 444 ασκόμισθοι; 454 τραπεζείται, κανναβάριοι, έριοπῶλαι, αστιοπῶλαι, λεντυφανταί; 455 ασκανίται; 728 οί επί τό γεῦμα πραγματευόμενοι; 2076 συνεργασία ιεροῦ γεύματος; 2078 συνεργασία βαλανέων πρεβάτων; 2079 συνεργασία πυρηνάδων; 2080 συνεργασία πλήθους ταυρινάδων; 2081 ταυρεινάδαι; 3063 εἰματιοπῶλαι οί ἐν τῇ ἀγορᾷ πραγματευόμενοι; *SEG*

της επιγραφής *IEph* 215 που χρονολογείται στον ύστερο 2^ο αιώνα μ.Χ., έχει μελετηθεί σε σχέση με την απεργία στην αρχαιότητα, η ερμηνεία της επιβαλλόμενης απαγόρευσης λανθάνει.²⁷ Οι άρτοκόποι κατηγορούνται “[ώστε συμ/βαί]νειν ἐνίοτε τὸν δῆμον ἰς ταραχὴν καὶ θορύβους ἐνπίπτειν διὰ τὴν σ[ύλ]λογον καὶ ἄθρασίαν τῶν ἄρτοκόπων ἐπὶ τῇ ἀγορᾷ”.

Η κατηγορία αφορά την αναταραχή και φασαρία που προκαλούν οι άρτοκόποι στην αγορά με τις συγκεντρώσεις τους και την έλλειψη σεβασμού προς τις αρχές της πόλης και πιθανώς τις διαδικασίες διεκδίκησης κάποιων αιτημάτων. Ο Ρωμαίος διοικητής ενώ απέχει από την τιμωρία των πρωταιτίων (ἐπεὶ δέ τό τῇ πόλει συμφέ[ρον χρῆ]/ τῆς τούτων τιμωρίας μᾶλλον προτιμᾶν) επιβάλλει την παρακάτω απαγόρευση “ὅθεν ἀπαγορεύω μῆτε συνέρχεσθαι τοὺς ἄρτοκόπους κατ’ ἐταιρίαν μῆτε προεστηκότας θρασύνεσθαι” και παρακάτω “ὥς ἂν ἀλῶ τι[ς αὐ]/τῶν τό ἀπό τοῦδε ἢ συνιῶν παρά τὰ διηγορευμένα ἢ θορύβου τινός [καὶ στά]/σεως ἐξάρχων”, η οποία περιορίζεται αυστηρά και μόνο στους άρτοκόπους. Κατ’ αρχήν πρέπει να σημειώσουμε την αναλογία των χρησιμοποιούμενων όρων σύλλογος (ή μήπως θα πρέπει να εννοήσουμε σύλλογῃ;) και συνέρχεσθαι... κατ’ ἐταιρίαν και ἄθρασίαν και θρασύνεσθαι. Ο Ρωμαίος αξιωματούχος χρησιμοποιεί τον πολιτικά φορτισμένο όρο ἐταιρία (όπως και ο Τραϊανός) και όχι κατεῖον ἄλλον παρόμοιο όπως, τέχνη, σύστημα, συνεργασία, σύνδοξ, συνήθη αυτήν την περίοδο στην Μικρά Ασία. Η χρήση του όρου ἐταιρία παραπέμπει στον φόβο κοινωνικών αναταραχών που τόσο απασχολούσε τους Ρωμαίους. Το σημαντικότερο όμως ερμηνευτικό πρόβλημα αφορά το status των αρτοκόπων. Ήταν οργανωμένοι σε σωματείο ή απλώς αναφέρονται ως επαγγελματική κατηγορία; Από το κείμενο της επιγραφής δεν είναι ξεκάθαρο εάν οι άρτοκόποι ήταν ήδη οργανωμένοι σε σωματείο. Η ορολογική ασάφεια παρουσιάζεται συχνά στον κόσμο των αρχαίων συσσωματώσεων. Οι επαγγελματικές κατηγο-

xxxv 1110 συνεργασία οἰνηρῶ ἱερῶ γεύματι. Άλλες μαρτυρίες άρτοκόπων στην Μικρά Ασία: *IDidyma* 522 (άρτοκόποι Μιλήσιοι, 3^{ος} αι. μ.Χ.), *IManisa* 431 (Σάρδεις, μνήμα άρτοποιῶν, 4^{ος} αι. μ.Χ.), *TAM* v (2) 966 (Θυάτειρα, άρτοκόποι, τέλος 2^{ου} αι. μ.Χ.).

27. Βλ. Buckler (1923); Schnorr v. Carolsfeld (1933: 242) ο οποίος σε αντίθεση με τον Buckler υποστηρίζει ότι η απαγόρευση αφορά την λειτουργία σωματείου και όχι συγκεντρώσεις, ακολουθούμενος από τον Robertis (1971: 389); MacMullen (1963); Merkelbach (1978: 165); Finley (1985: 226 ftn 57) “This isolated, incomplete and far from lucid text [*IEph* 215] gives no clue to the reasons for the bakers’ “seditiousness”, no basis for assuming collective economic grievances or demands of a guild character”. Ο Ste. Croix (1981: 273) αποδέχεται την παραδοσιακή ερμηνεία της επιγραφής, ότι δηλαδή οι αρτοποιοί έπαιρναν μέρος σε σωματειακές συνελεύσεις. Ο Rogers (1991: 71-72) ομιλεί για απεργία αλλά και απαγόρευση συγκεντρώσεων. Στην ελληνόφωνη βιβλιογραφία, ο Θωμαΐδης (1988) ευθυγραμμίζεται με την παραδοσιακή ερμηνεία, χωρίς όμως ν’ αποφεύγει παρερμηνείες.

ρίες δεν διακρίνονται πάντοτε και με σαφήνεια από τα επαγγελματικά σωματεία.²⁸ Η ερμηνεία που θεωρεί την απαγόρευση του ρωμαίου διοικητή ως απαγόρευση λειτουργίας του σωματείου δεν λαμβάνει υπόψη της την παραπάνω αιτιολογία, αλλά και την φράση *κατ' εταιρίαν*. Εάν οι άρτοκόποι ήταν όντως οργανωμένοι σε σωματείο τότε ο διοικητής δεν θα απαγόρευε την σύναξη των άρτοκόπων σαν να ήταν εταιρία, αλλά απλά θα διέλυνε αυτό το σωματείο. Με σύγχρονους νομικούς όρους, έχω την εντύπωση ότι η απαγόρευση (ίσως προσωρινή) αφορά το δικαίωμα του συνέρχεσθαι και όχι το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι. Το κατά πόσον η πρώτη απαγόρευση επηρεάζει το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι αποτελεί μια άλλη διάσταση του όλου ζητήματος. Η κατάσταση μπορεί να συγκριθεί με αυτήν που περιγράφει ο απόστολος Παύλος, όταν κατά την επίσκεψη του στην Έφεσο, κάποιος Δημήτριος άρτυροκόπος και οι τεχνίται ξεσηκώθηκαν εναντίον του απ. Παύλου και των συντρόφων του.²⁹ Οι άρχοντες της πόλης προσπαθούν να κατευνάσουν τα πνεύματα επισημώντας τον κίνδυνο ρωμαϊκής επέμβασης για την καταστολή της στάσης.³⁰ Η περίπτωση των άρτοκόπων, αν και 150 χρόνια αργότερα, αποτελεί την υλοποίηση αυτού του φόβου. Και στην περίπτωση της Εφέσου, κίνητρο του ανθυπάτου είναι η αποκατάσταση της διασαλευθείσας κοινωνικής ειρήνης και όχι φυσικά η καταπίεση της σωματειακής ελευθερίας. Ο περιορισμός της εν σωματι δραστηριότητας των άρτοκόπων νομίζω ότι δεν εντανακλά κάποια ειρηνική πολιτική απαγορεύσεων, έχει καθαρά ενοχλητικό χαρακτήρα. Εάν οι άρτοκόποι είχαν πραγματικά επιβλαβήσει ή σταματήσει την τροφοδοσία της πόλης, τότε ο κίνδυνος ελλείψεων θα ήταν μεγάλος

28. Βλ. Cracco-Ruggini (1976: 469) και Velizariou (1980: 100).

29. Πράξεις 19. 23-32: Ἐγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ταραχὸς οὐκ ὀλίγος περὶ τῆς ὁδοῦ. Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἀργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἀργυρῶν Ἀρτέμιδος παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην, οὓς συναθροίσας καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας εἶπεν (23-25), ... καὶ ἐπλήσθη ἡ πόλις ὅλη τῆς συγκύσεως, ὥρμησάν τε ὁμοθυμαδὸν εἰς τὸ θέατρον συναρπάσαντες Γάϊον καὶ Ἀρίσταρχον Μακεδόνας συνεκδήμους Παύλου (29) ... Ἄλλοι μὲν οὖν τι ἔκραζον, ἦν γὰρ ἡ ἐκκλησία συγκεχυμένη, καὶ πλείους οὐκ ᾔδεισαν τίνος ἕνεκεν συνεληλύθεισαν (32).

30. Πράξεις 19. 35-41: Καταστείλας δὲ ὁ γραμματεὺς τὸν ὄχλον φησὶν (35) ... Ἀναντιρρήτων οὖν ὄντων τούτων δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσταλμένους ὑπάρχειν καὶ μηδὲν προπετές πράσσειν (36) ... Εἰ μὲν οὖν Δημήτριος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τεχνῖται ἔχουσι πρὸς τινα λόγον, ἀγοραῖοι ἄγονται καὶ ἀνθύπατοί εἰσιν, ἐγκαλείτωσαν ἀλλήλοις. Εἰ δὲ τι περὶ ἐτέρων ἐπιζητεῖτε, ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ ἐπιλυθήσεται (38-39) καὶ ἰδιαίτερα 40: καὶ γὰρ κινδυνεύομεν ἐγκαλεῖσθαι στάσεως περὶ τῆς σήμερον, μηδενὸς αἰτίου ὑπάρχοντος. *Περὶ οὗ δυνασόμεθα ἀποδοῦναι λόγον τῆς συστροφῆς ταύτης.* (οἱ υπογραμμίσεις δικές μου). Βλ. Sherwin-White, A.N. (1963) *Roman society and Roman Law in the New Testament. The Sarum Lectures 1960-1961*, Oxford καὶ Eck, W. (2000) "Provincial administration and finance" στο Bowman, A.K., P. Garnsey & D. Rathbone (eds) *Cambridge Ancient History*, 11. The High Empire, A.D. 70-192, 273-75, Cambridge.

και θα μπορούσε να προκαλέσει εκτεταμένη κοινωνική αναταραχή, την οποία οι Ρωμαίοι διοικητές απεύχονταν.³¹ Ίσως γι' αυτό ο ρωμαίος ανθύπατος επεμβαίνει εσπευσμένα και αποφεύγει να τιμωρήσει τους πρωταίτιους της αναταραχής. Κοινό χαρακτηριστικό τόσο των αναταραχών κατά την επίσκεψη του Παύλου όσο και της αναταραχής που προκάλεσαν οι ἄρτοκόποι είναι ότι προκαλούνται από ομάδες με εμβρυώδη, αν όχι ανύπαρκτη, εσωτερική οργάνωση. Και ίσως αυτός είναι ο λόγος που θεωρούνται πιο απειλητικές για την κοινωνική ειρήνη από την ρωμαϊκή διοίκηση.

Από τα παραπάνω προκύπτει αβίαστα, κατά τη γνώμη μου, το συμπέρασμα ότι για την Μικρά Ασία, όπως ενδεχομένως και γι' άλλες περιοχές, δεν εφαρμοζόταν οποιαδήποτε γενική απαγόρευση της σωματειακής δραστηριότητας. Ήδη ο San Nicolo το 1913 είχε καταλήξει στο ίδιο συμπέρασμα για την Αίγυπτο.³² Η εφαρμογή της όποιας κατασταλτικής πολιτικής στις ανατολικές επαρχίες της αυτοκρατορίας σε καθημερινή βάση ήταν πολύ αποσπασματική. Όμως και η πολιτική των Ρωμαίων έναντι των σωματείων δεν ήταν μονολιθική. Η περίπτωση της Αμισού που αναφέραμε παραπάνω παρέχει τα πρώτα στοιχεία διαπλοκοποίησης. Σε πόλεις με αυτονομία, ήταν μικρά τα περιθώρια επιβολής μιας τέτοιας απαγόρευσης.

Εναν από τους μηχανισμούς διατήρησης της κοινωνικής ειρήνης στο πλαίσιο της σωματειακής ζωής αποτελούν και οι διατάξεις περί κόσμιας συμπεριφοράς των μελών που εμφανίζονται σε επιγραφές του 2^{ου} αιώνα μ.Χ. Και αυτές οι διατάξεις θα πρέπει να είναι ρωμαϊκής έμπνευσης. Τέτοια μέτρα εμφανίζονται σε τρία αθηναϊκά κείμενα, όλα του 2^{ου} αιώνα μ.Χ.: *IG ii² 1368. 72-102*: “μάχης δέ ἔάν τις ἄρξῃται ἢ εὐρεθῇ τις ἄκοσμων ἢ ἐπ' ἄλλοτ' αἰώνων κλισίαν ἐρχόμενος ἢ ὑβρίζων ἢ λοιδορῶν τινά” (πριν το 178 μ.Χ.), *ii² 1369*: “εἰ δέ τις μάχας ἢ θορύβου κεινῶν φαίνοιτο ἐκβαλλέσθω τοῦ ἐράνου” (2^ο μισό του 2^{ου} αιώνα μ.Χ.): *SEG xxxi 122.5-9*: “ἔάν τις ἐν τῇ συνόδῳ μάχην ποιήσῃ, τῇ ἐχομένη ἡμέρᾳ ἀποτινέτω παραχρῆμα” (121/22 μ.Χ.) και σε μια επιγραφή από τον Φύσκο της Λοκρίδας, *IG ix (1)² 690.7-13*: “μενάδα μαινάδι μὴ ἐπεγερεθῆναι μηδέ λοιδορῆσε ὁσαύτως μήτε βουκόλον ἐπεγερεθῆναι μήτε λοιδορῆσαι, ἔάν τις δώσι τῷ κοινῷ καθ' ἓν ρῆμα προστίμου” (2^{ος} αἰώνας μ.Χ.). Παρόμοια διάταξη υπάρχει και στην επιγραφή από το Lanuvium του 136 μ.Χ. (*CIL xiv 2112 II, 23 (ILS 7212 και FIRA iii 35)*: *Item placuit, si quis quid queri aut referre volet, in conventu referat, ut quieti et hilares diebus sollemnibus epulemur*) του *collegium salutare di Dianae et di Antinoi*.³³ Παρόμοιες διατάξεις απο-

31. Βλ. Garnsey (1988: 259).

32. Βλ. San Nicolo (1913-15: i 11-14), Carcopino, J. (1922) “Le Gnomon de l'Idiologue et son importance historique” *REA* 24, 212, Robertis (1971: 396) και Cracco-Ruggini (1976: 471).

33. Βλ. Patterson, J.R. (1992) “Patronage, *collegia* and burial in Imperial Rome” στον Bassett,

σκοπούν στην ελαχιστοποίηση ή τουλάχιστον τον περιορισμό γενικευμένων αναταραχών εξαιτίας κάποιας σωματειακής δραστηριότητας, χωρίς κανένα κόστος για την ρωμαϊκή διοίκηση.

Εκείνο όμως που ξεπροβάλλει πεντακάθαρα μέσα από τα κείμενα είναι ο φόβος των Ρωμαίων, αυτοκρατόρων και διοικητών, για κοινωνικές αναταραχές που θα μπορούσαν να πάρουν αντι-ρωμαϊκό χαρακτήρα. Και σε μια τέτοια περίπτωση, σωματεία και κυρίως επαγγελματικά σωματεία ήταν ο πρωταρχικά ύποπτος χώρος γένεσης τέτοιων τάσεων και στάσεων. Αν η επώδυνη εμπειρία της ύστερης δημοκρατίας στην Ρώμη δικαιολογεί την έξαρση των απαγορεύσεων, ο απόηχος της και η διατήρηση της συνοχής της αυτοκρατορίας διατηρούν τους Ρωμαίους αξιωματούχους σε εγρήγορση.³⁴

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

St. (ed) *Death in Towns. Urban responses to the Dying and the Dead, 100-1600*, 20-21, Leicester. Παρόμοιες διατάξεις εντοπίζονται και σε πράξεις θρησκευτικών σωματείων από την ύστερη μεσαιωνική Αγγλία, για τα οποία βλ. McRee, B.M. (1987) "Religious guilds and regulation of behaviour in late medieval towns" στον Rosenthal, J. & C. Richmond (eds) *People, Politics, and Community in later Middle Ages*, 108-22, Gloucester.

34. Βλ. επίσης MacMullen (1967: 175), Randazzo (1991-2: 51-52). Πάντως ο Randazzo (1991-2: 78) αποκλείει την έκδοση ιδιαίτερου συγκλητικού δόγματος για τα σωματεία, για την περίοδο από τον Καίσαρα έως και τον Σεβήρο. Οι περιορισμοί εφαρμόζονταν με βάση αυτοκρατορικές αποφάσεις.

Βιβλιογραφία

1. Andreau, J. (1989-90) "Les financiers et commerçants constituaient-ils, à Rome, des groupes de pression économique?" *Sacris Erudiri* 31, 9-22.
2. Baldwin, B. (1964) "Strikes in the Roman Empire" *CJ* 59, 75-76.
3. Broughton, T.R.S. (1938) "Roman Asia" στου Frank, T. (ed) *An economic survey of ancient Rome*, vol. 4, 499-919, Baltimore.
4. Buckler, W.H. (1923) "Labour disputes in the province of Asia" στους Buckler, W.H. & W.M. Calder (eds) *Anatolian Studies presented to Sir W. M. Ramsay*, 27-50, London.
5. Γκόφας, Δ.Χ. (1989) 'Ιστορία και εισηγήσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου II, 2^α/3^η έκδ., Ἀθήνα-Κομοτηνή.
6. Cotter, W. (1996) "The collegia and Roman law. State restrictions on voluntary associations, 64 BCE-200 CE" στους Kloppenborg, J.S. & S.G. Wilson (eds) *Voluntary associations in the Greco-Roman world*, 74-89, London.
7. Cracco-Ruggini, L. (1973) "Stato e associazioni professionali nell'età imperiale romana" in *Akten des VI. Internationalen Kongress für griechische und lateinische Epigraphik*, 371-411, München.
8. Cracco-Ruggini, L. (1976) "La vita associativa nelle città dell'Oriente greco: tradizioni locali e influenze romane" στου D.M. Pippidi (ed) *Assimilation et résistance à la culture gréco-romaine dans le monde ancien* (Travaux du VIe Congrès International d'Études classiques, Madrid, Septembre 1974), Bucaresti-Paris.
9. Burford-Cooper, A. (1997) „Berufsvereine“ στο *Der kleine Pauly* 2, cols. 581-83.
10. Finley, M.I. (1985) *The ancient economy*, 2nd edition, London.
11. Garnsey, P. (1988) *Famine and food supply in the Graeco-Roman world. Responses to risk and crisis*, Cambridge.
12. Giardina, A. (1982) "Lavoro e storia sociale: Antagonismi e alleanze dall'ellenismo al tardoantico" *Opus* 1, 115-46.
13. Guerber, E. (1995) "Cité libre ou stipendiaire? À propos du statut juridique d'Ephèse à l'époque du Haut-empire romain" *REG* 108, 388-402.
14. Harris, B.F. (1980) "Bithynia. Roman sovereignty and the survival of Hellenism" *ANRW* 17.2, 857-901 ιδιαίτ. 883-93.
15. Herrmann, P. (1978) „Genossenschaft. A. Griechisch“ *RAC* 10, 83-98.

16. Magie, D. (1950) *Roman rule in Asia Minor to the end of the 3rd century AD*, Princeton.
17. MacLean Rogers, G. (1991) *The sacred identity of Ephesos. Foundation myths of a Roman city*, London.
18. MacMullen, R. (1962-3) "A note on Roman strikes" *CJ* 58, 269-71.
19. MacMullen, R. (1967) *Enemies of the Roman Order. Treason, Unrest, and Alienation in the Empire*, Cambridge, Mass.
20. MacMullen, R. (1974) *Roman social relations, 50 B.C. to A.D. 284*, New Haven & London.
21. Merkelbach, R. (1978) "Ephesische Parerga (18). Der Bäckerstreik" *ZPE* 30, 146-65.
22. Nijf, O.M. van (1997) *The civic world of professional associations in the Roman East*, Amsterdam.
23. Nörr, D. (1969) *Imperium und Polis in der höher Prinzipatszeit*, 2nd edition, München (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 50).
24. Oliver, J.H. (1954) "The Roman governor's permission for a decree of the polis" *Hesperia* 23, 163-67.
25. Oliver, J.H. (1989) *Greek constitutions of early Roman emperors from inscriptions and papyri*, Philadelphia (Memoirs of the American Philosophical Society 178).
26. Πετρόπουλος, Γ.Α. (1944) 'Ιστορία και εισαγήσεις τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου ὡς εἰσαγωγή εἰς τὸ ἰσχύον ἐν Ἑλλάδι ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰς τὸν ἀστικὸν κώδικα, Ἀθῆναι.
27. Randazzo, S. (1991-92) "'Senatus consultum quo illicita collegia arcentur' (D. 47, 22, 1, 1)" *BIDR* 33-34, 49-88.
28. Robertis, F. de (1971) *Storia delle corporazioni e del regime associativo nel mondo romano*, Bari.
29. Roueche, Cl. (1993) *Performers and partisans at Aphrodisias in the Roman and late Roman periods*, London (JRS Monographs 6).
30. San Nicolo, M. (1913-15) *Ägyptisches Vereinswesens zur Zeit der Ptolemäer und Römer*, München (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antiken Rechtsgeschichte 2).
31. Sartre, M. (1991) *L'Orient Romain. Provinces et sociétés provinciales en Méditerranée orientale d'Auguste aux Sévères (31 avant J.-C.-235 après J.-C.)*, Paris.
32. Schnorr v. Carolsfeld, L. (1933) *Geschichte der juristischen Person*, München.
33. Sherwin-White, A.N. (1966) *The letters of Pliny*, Oxford.

34. Ste Croix, G.E.M. de (1981) *The class struggle in the ancient Greek world from the archaic age to the Arab conquest*, London.
35. Stockle, (1924) "Berufsvereine (griechische)" *RE Supplbd* 4, cols 155-211.
36. Θωμαΐδης, Χ. (1988) "Η απεργία στην ελληνική αρχαιότητα υπό το φώς επιγραφών και παπύρων" στου Μανδηλαρά, Β.Ι. (ed) *Πρακτικά 18^{ου} Διεθνούς Παπυρολογικού Συνεδρίου* (Αθήνα, 25-31 Μαΐου 1986) τομ. 2, 363-75, Αθήνα.
37. Velissaropoulos, J. (1980) *Les naoclères grecs. Recherches sur les institutions maritimes en Grèce et dans l'Orient hellénisé*, Genève-Paris (Hautes Études du monde greco-romain 9).
38. Waltzing, J.P. (1895-1900) *Étude historique sur les corporations professionnelles chez les Romains depuis les origines jusqu'à la chute de l'Empire d'Occident*, 4 vols, Louvain.
39. Waszink, J.H. (1978) "Genossenschaft. B. Romisch" *RAC* 10, 99-116.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΜΑΡΙΑΝΟΣ Δ. ΚΑΡΑΣΗΣ

Περί της φύσεως της δικαστικής αποφάσεως στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο

ή

Από τον άλογο στον έλλογο χαρακτήρα του δικαίου

I. Προοίμιο. II. Από τον Μύθο στον Λόγο του δικαίου. Α. Το έθιμο ως πηγή του δικαίου. 1. Κατά την πρώτη περίοδο (έως το 800 π.Χ.). 2. Κατά την δεύτερη περίοδο (έως το 650 π.Χ.). 3. Κατά την τρίτη περίοδο (έως το 508 π.Χ.). Β. Ο νόμος ως πηγή του δικαίου-Κατά την τέταρτη περίοδο (έως το 146 π.Χ.). III. Σχέση Μύθου και Λόγου, αλόγου και έλλογου. Α. Λόγος και Μύθος. Β. Μύθος και Λόγος. IV. Από τον άλογο στον έλλογο χαρακτήρα της δικαστικής αποφάσεως. Α. Η δικαστική απόφαση ως έκφραση ποιητικής και δικαιοκτικής συνειδήσεως. Β. Η δικαστική απόφαση ως πράξη εφαρμογής του δικαίου. 1. Ο άλογος χαρακτήρας κατά τις τρεις πρώτες περιόδους. 2. Ο έλλογος χαρακτήρας κατά την τελευταία περίοδο.

I. Στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο αναπάντητο είναι ακόμη το ερώτημα για την φύση της δικαστικής αποφάσεως. Έχει η δικαστική απόφαση άλογο, ή μήπως έλλογο χαρακτήρα, με ποια έννοια και σε ποιες χρονικές περιόδους; Δεδομένου ότι άμεσες διαγνωστικές πηγές για το ζήτημα αυτό δεν υπάρχουν, η απάντηση μπορεί να συναχθεί μόνον έμμεσα από βοηθητικές πηγές σε συνδυασμό προς τις ιστορικές συνθήκες και το πολιτιστικό κλίμα της εποχής. Υπό το πνεύμα αυτό, η απάντηση στο ερώτημα μπορεί να σκιαγραφηθεί ως εξής: Ο χαρακτήρας της δικαστικής αποφάσεως καθ' όλη την μακρά περίοδο του αρχαίου ελληνικού δικαίου (από τους μυθικούς χρόνους έως την υποταγή στους Ρωμαίους, 146 π.Χ.)¹ δεν είναι σταθερός και μόνιμος, αλλά υφίσταται τις επιδράσεις της εξελίξεως του δικαίου. Η εξέλιξη αυτή χαρακτηρίζεται από την αργή και σταδιακή μετάβαση από τις άλογες πηγές του δικαίου, που είναι το έθιμο, στις έλλογες πηγές, που είναι ο νόμος· αντίθετα προς τον νόμο, το έθιμο είναι πηγή του δικαίου άλογη, γιατί προσδιορίζεται κυρίως από τις άλογες δυνάμεις της ψυχής (την εμπειρία, τον βούληση, την φαντασία, το συναίσθημα) που δεν έχουν την καθαρότητα του λόγου, η οποία χαρακτηρίζει τον νόμο (ο νόμος σχηματίζεται με έννοιες, ενώ το έθιμο επιβάλλεται από τα πράγματα). Η μετάβαση αυτή από το άλογο έθιμο στον έλλογο νόμο αντιστοιχεί προς το

"πέραςμα από τον Μύθο στον Λόγο"². Το "πέραςμα" αυτό συντελείται όχι μόνο στο πεδίο της φιλοσοφικής διανοήσεως αλλά και στο πεδίο της κοινωνικής πράξεως και του δικαίου³. Στο πεδίο του δικαίου εκδηλώνεται με την μετάβαση από το άλογο έθιμο στον έλλογο νόμο. Η εξέλιξη αυτή επηρεάζει αποφασιστικά και την φύση της δικαστικής αποφάσεως. Ενόσω πηγή του δικαίου είναι το έθιμο, η δικαστική απόφαση έχει άλογο χαρακτήρα. Έλλογο χαρακτήρα προσλαμβάνει σε μεταγενέστερη φάση, όταν πηγή του δικαίου γίνεται ο νόμος. Αλλά άλογο και έλλογο, Μύθος και Λόγος, δεν αποτελούν στεγανές μορφές κοσμοθεωρήσεως· το άλογο –με μια ορισμένη έννοια– μετέχει του ελλόγου, όπως και το έλλογο του αλόγου. Έτσι και η δικαστική απόφαση δεν είναι ποτέ αποκλειστικά άλογη ή έλλογη. Μύθος και Λόγος, σαν ένα αρχαίο ζεύγος παλαιστών, συμπλέκονται και αναμετρούνται διαρκώς, και στις μεν αρχαιότερες περιόδους αναδεικνύεται νικητής ο Μύθος, στην δε τελευταία περίοδο ο Λόγος, χωρίς όμως ούτε στην μία ούτε στην άλλη περίπτωση να εξαφανίζεται το αντίθετο στοιχείο. Έλλογα στοιχεία εμφανίζει η δικαστική απόφαση και κατά τις αρχαιότερες περιόδους, όπως άλογα και κατά την τελευταία περίοδο, όπου κυρίαρχη πηγή δικαίου είναι ο νόμος.

II. Α. 1. Κατά την πρώτη περίοδο του αρχαίου ελληνικού δικαίου, που περιλαμβάνει κυρίως την μυκηναϊκή εποχή⁴, πηγή του δικαίου –όπως προκύπτει από τα κείμενα της αποκουπτογραφημένης γραμμικής γραφής Β⁵, από τα κείμενα του ορφικού και του επικού κειμένου⁶ και ιδίως από τα ομηρικά έπη⁷– είναι το έθιμο⁸, πηγή δε του εθίμου η *Θέμις* και η *Δίκη*. Αλλά ποια *Θέμις* και ποια *Δίκη*; Οι έννοιες είναι αμφιλεγόμενες και κυρίως αμφιλεγόμενη η διακρίση της *Δίκης* από τη *Θέμιδα*⁹. Η *Θέμις*¹⁰ είναι προσωποποιημένη¹¹· είναι η πιστή σύντροφος του Δία, που εκφράζει την υπέρτατη δικαιοσύνη, που δεν είναι άλλη από την θεϊκή και εγκόσμια τάξη¹². Η τάξη αυτή –δεδομένων των θρησκευτικών ιδίως αντιλήψεων¹³, αλλά και της πολιτικοκοινωνικής οργανώσεως και των πολιτισμικών εν γένει συνθηκών¹⁴– εξασφαλίζεται από τον άνακτα ή τον βασιλέα¹⁵, ο οποίος έχει θεϊκή καταγωγή¹⁶· κρατά το σκήπτρο¹⁷, καλούμενο "θεμιστείον", που έχει κληρονομήσει από τον Δία, σύμβολο της ισχύος¹⁸ (όταν πρόκειται να αγορεύσει προς τον λαό¹⁹) και της σοφίας (όταν πρόκειται να ασκήσει δικαστική εξουσία, ως δικασπόλος²⁰), δηλαδή σύμβολο του "θεμιστεύειν": του κυβερνάν και δικάζειν με βάση τις "θέμιστες". *Θέμιστες* είναι ο ιερός κώδικας που περιέχει τους θεμελιακούς κανόνες της κοινωνικής ζωής (σε όλες τις εκφάνσεις της: θρησκευτική, πολιτική, νομική), όπως αποκρυσταλλώνονται με την μορφή εθίμων στους κόλπους αρχικά του οίκου και της κώμης και αργότερα της πόλεως²¹. Ο βασιλεύς με την ευρύτατη εξουσία του²² επιβάλλει τις θέμιστες ως τάξη του βίου στα μέλη της ομάδας του, αφού όμως προηγουμένως βουλευθεί με τους γέροντες (βουλή των γερόντων), που είναι οι σύμβουλοί του (βουλευφόροι)²³. Πώς τώρα από την *Θέμιδα* διακρίνεται η *Δίκη*²⁴; Αυτή –αντίθετα προς την *Θέμιδα*– πριν από

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

τον *Ησίοδο* δεν είχε θεοποιηθεί²⁵. Αντιπροσωπεύει μάλλον την εφαρμοσμένη ιδέα του δικαίου²⁶. Είναι η πράξη απονομής της δικαιοσύνης από τον βασιλέα (θεσιμολό, δικασπόλο²⁷) με βάση τις θέμιστες²⁸. Οι δικαστικές αποφάσεις, που άρχιζαν πιθανώς με την λέξη θέμις, ονομάζονταν και αυτές θέμιστες²⁹ και είχαν μάλλον χαρακτήρα προσταγής με την έννοια ότι εκδήλωναν την βασιλική βούληση που ταυτιζόταν με την βούληση του θεού³⁰. Αργότερα η Δίκη αποκτά την μορφή της διαιτησίας³¹, όταν τα μέλη διαφορετικών γενών, για διενέξεις που αναφύονται μεταξύ τους, απευθύνονται με κοινή τους απόφαση σε διαιτητές, που είναι οι βουλευφόροι άρχοντες³². Αυτοί έχουν ως αποστολή να κατευνάζουν τα πάθη και να αποκαθιστούν την ειρήνη.

2. Κατά την δεύτερη περίοδο του αρχαίου ελληνικού δικαίου (από το έτος 800 μέχρι το 650 π.Χ., περίοδος της αριστοκρατίας) πηγές του δικαίου εξακολουθούν να είναι τυπικά η Θέμις και η Δίκη, αλλά με διαφορετικό περιεχόμενο³³. Η Θέμις χάνει την αρχέγονη λειτουργία της και προοδευτικά υποχωρεί για να πάρει την θέση της η Δίκη, η οποία –κατά τον *Ησίοδο*, που είναι ο εκφραστής της νέας εποχής³⁴– είναι (μαζί με την Εunoμία και την Ειρήνη) κόρη της Θέμιδος³⁵. Η δικαιοσύνη τρέπεται τώρα από την οντολογική³⁶ προς την ηθική της φάση³⁷. Με τον *Ησίοδο* το έθιμο, που απετέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί την βάση της δικαιοσύνης, μπορεί τώρα και να μην είναι σύμφωνο με την ηθική τάξη³⁸. Η έννοια του δικαίου διευρύνεται, εκδιπλώνεται από την αντικειμενική στην υποκειμενική της πλευρά· η δικαιοσύνη γίνεται και υποκειμενική. Η εξέλιξη αυτή παρακολουθείται και από ανάλογες μεταβολές στο πεδίο της εφαρμογής του δικαίου, δηλαδή στο εννοιολογικό περιεχόμενο της Δίκης. Δίκη δεν είναι πλέον η ελεύθερη απόφαση του βασιλέως ή η εκούσια διαιτησία· είναι η δικαστική απόφαση που εκδίδεται από δημόσια αρχή, τους άρχοντες³⁹ (δηλαδή την νέα τάξη της αριστοκρατίας του γένους που αντικατέστησε τον βασιλέα και την βουλή των γερόντων⁴⁰) και γίνεται εξαναγκαστή με πολιτειακή δύναμη⁴¹. Η διαιτητική δικαιοσύνη αρχίζει δειλά να μεταβάλλεται σε υποχρεωτική⁴²· η ιδιωτική δικαιοσύνη σε κρατική⁴³. Λέγεται ότι η λέξη δικαιοσύνη (που δεν απαντάται στον *Όμηρο*⁴⁴) καθώς και τα παράγωγα της Δίκης, όπως δίκαιος, δικαιότερος⁴⁵, φαίνεται ότι γεννήθηκαν εντελώς φυσικά από αυτή την εννοιολογική διεύρυνση⁴⁶.

3. Η ιστορία προχωρεί αργά προς την επόμενη τρίτη ιστορική περίοδο, που είναι η περίοδος των "θεσμοθετών", από το έτος 600 περίπου μέχρι το 508 π.Χ. Το εθιμικό δίκαιο υποχωρεί σταδιακά υπέρ των κωδικοποιήσεων⁴⁷. Πρόκειται για κωδικοποιήσεις του άγραφου εθιμικού δικαίου και συγκεκριμένα για καταγραφή (και ταξινόμηση⁴⁸) των "θεσμών", στους οποίους είχαν εξελιχθεί σταδιακά οι αρχαϊκές θέμιστες⁴⁹. Πηγή του δικαίου γίνεται τώρα το κωδικοποιημένο έθιμο, οι "θεσμοί". Αυτή η πρόοδος πραγματοποιήθηκε πρώτα στις αποικίες της Μεγάλης Ελλάδας⁵⁰. Σε αυτές τις καινούργιες χώρες η ανάγκη για κωδικοποίηση ήταν πιο επείγουσα και η

διαδικασία πιο εύκολη από ό,τι στην παλαιά Ελλάδα, γιατί τα έθιμα ήταν περιορισμένα αριθμητικά και δεν κάλυπταν το σύνολο των διαφορών και ακόμη δεν είχαν το κύρος του καθαγιασμού από κάποιο απώτερο παρελθόν⁵¹. Ο Ζάλευκος έδωσε έναν κώδικα στους Λοκρούς κατά το 663/2⁵². Κάπου τριάντα χρόνια αργότερα ο Χαρώνδας έδωσε έναν άλλο στην Κατάνη⁵³. Το έργο αυτών των νομοθετών είχε μεγάλη επιτυχία, κυρίως του Χαρώνδα⁵⁴. Δεν θεωρείται απίθανο η επίδραση των σικελικών αποικιών να έφθασε έως την Κόρινθο και την Θήβα, όταν η πρώτη απέκτησε μια νομοθεσία, του Περιάνδρου⁵⁵ και του Φείδωνα, και η δεύτερη, του Βακχιάδη Φιλολάου⁵⁶. Στην Κρήτη από τον 7^ο αι. χρονολογούνται μερικοί νομικοί κανόνες που είναι ενσωματωμένοι στον περίφημο κώδικα της Γόρτυνος⁵⁷. Στο τέλος η παλαιά Ελλάδα δεν άργησε να αποκτήσει κώδικες με τα δικά της μέσα. Τους πιο γνωστούς από αυτούς έδωσαν στην Αθήνα ο Δράκων το 621/20⁵⁸ και ο Σόλων το 594/3^{59,60}.

Β. Το μεγάλο άλμα επιτελέσθηκε κατά την τέταρτη και τελευταία περίοδο του αρχαίου ελληνικού δικαίου (από το έτος 508 μέχρι το 146 π.Χ.), οπότε σημειώνεται μετάβαση από το δίκαιο των θεσμών στο δίκαιο του νόμου⁶¹. Ο παλαιός θεσμός μεταβάλλεται σε ένα νέο θεσμό, που έχει ως πηγή του όχι πλέον το (άγραφο ή κωδικοποιημένο) έθιμο αλλά έναν άλλο προηγούμενο κανόνα δικαίου, τον νόμο⁶², ο οποίος προβλέπει και ρυθμίζει με σαφήνεια την οργάνωση και λειτουργία του νέου θεσμού. Η λέξη νόμος (που προέρχεται από το νόμος⁶³) υπήρχε ήδη με διαφορετικές χρήσεις⁶⁴, αλλά με την έννοια του κανόνα δικαίου⁶⁵ χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στο σύνταγμα του Κλεισθένη (507/506)⁶⁶. Πρόκειται για πραγματική "ανακάλυψη" (επινόηση)⁶⁷, ή μήπως για απόληξη μιας μακράς και πολύπλοκης εξέλιξεως⁶⁸; Όπως και να έχει το πράγμα, η μετάβαση από την μια δικαιική φάση στην άλλη είναι ποιοτική⁶⁹. Ο νόμος "θρονιάζεται" τώρα στη θέση του βασιλιά στο κέντρο της πόλης!"⁷⁰. Είναι ο νόμος της κλασικής Πόλεως και ιδιαίτερα⁷¹ της δημοκρατικής πόλεως των Αθηνών⁷², που σημάδεψε την αρχή μιας νέας εποχής στην ιστορία του δικαίου και χαρακτηρίζει την κατοπινή ιστορική εξέλιξη μέχρι σήμερα. Τα βασικά του χαρακτηριστικά συμπίπτουν σχεδόν με εκείνα του σύγχρονου νόμου, και είναι τα εξής: Ο νόμος⁷³ είναι γραπτός⁷⁴, αν και στην αρχή δήλωνε χωρίς διάκριση τόσο το γραπτό-νομοθετημένο δίκαιο (νόμος γεγραμμένος) όσο και το άγραφο-εθιμικό δίκαιο (νόμος άγραφος)^{75,76}. Αποκτά γενική και αφηρημένη διατύπωση, ώστε να καταλαμβάνει περισσότερες ατομικές περιπτώσεις⁷⁷, αλλά οι διάφοροι νόμοι δεν εμφανίζουν συνοχή και ενότητα⁷⁸. Είναι όχι αριστοκρατικός αλλά δημοκρατικός, διότι δεν είναι γνωστός μόνον στους άρχοντες που τον κληρονόμησαν από τους θεούς, αλλά σε όλους, ανήκει σε όλους, και για να ισχύσει πρέπει να ψηφισθεί με μια ορισμένη διαδικασία από τον λαό⁷⁹. Είναι "πολιτικός" ("νόμος της πόλεως"), διότι ισχύει μόνον για τους πολίτες της πόλεως και όχι για όλους τους κατοίκους της, όχι

για τους ξένους και τους δούλους⁸⁰ Είναι ο μέσος όρος, το κοινό μέτρο⁸¹, που εξυπηρετεί καλύτερα το γενικό (κοινό) συμφέρον⁸², παρέχει τον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό ισότητας⁸³, εξασφαλίζει την ελευθερία του πολίτη⁸⁴, αλλά και αντιτίθεται στις υπερβολές της και συγκρατεί τα ατομικά και συλλογικά πάθη. Αλλά ως ανθρώπινο έργο δεν είναι αιώνιος και απαραβίαστος⁸⁵. Παρά ταύτα όμως είναι δεσμευτικός ως έκφραση της θελήσεως της δημοκρατικής πόλεως⁸⁶. Ανοίγει στην δημοκρατία τις πύλες της, αλλά και συγχρόνως την ρίχνει στα δεσμά της. Είναι "πανίσχυρος"⁸⁷, που μπορεί να τον καταλύσει ο λαός, αλλά ποτέ να παραβιάσει ο μεμονωμένος πολίτης. Την πόλη κυβερνούν όχι "νόμοι" αλλά ο Νόμος, δηλαδή η πολιτειακή σκέψη, ο "νους" (*Αναξαγόρας*), ως η έκφραση της ιδέας του δικαίου⁸⁸. Ο πινδαρικός λόγος γίνεται αλήθεια με ένα βαθύτερο νόημα από εκείνο που το επινόησε ο ίδιος ο ποιητής: "Νόμος ο πάντων βασιλεύς"⁸⁹.

III. Α. Σε ποιο όμως βαθμός αυτή η "εκλογίκευση" των πηγών του δικαίου επέδρασε στον χαρακτήρα της νομικής σκέψεως και στον τρόπο απονομής της δικαιοσύνης; Έως ποιο σημείο ο "νόμος" μετέβαλε την νομική σκέψη και την δικαστική απόφαση από άλογη σε έλλογη; Είναι η νομική σκέψη πλέον απαλλαγμένη εντελώς από τα μυθικά στοιχεία, ή φέρει το βάρος της μυθικής παραδόσεως, και σε ποια έκταση; Το ερώτημα είναι γενικό και έχει τεθεί ήδη ως προς τον χαρακτήρα που έχει η μετάβαση από τον Μύθο στον Λόγο στο πεδίο της θεωρητικής διανοήσεως. Είναι η μετάβαση αυτή απλώς και μόνο ένα στάδιο – σημαντικό ασφαλώς στην αδιάκοπη προοδευτική πορεία της ιστορικής εξέλιξεως (μια ομαλή διαδρομή στην εξελικτική πορεία προς την λογική σκέψη), ή είναι μήπως μια "ανακάλυψη" ("διανοητική επανάσταση") τόσο ξαφνική και ραβδία που συνιστά ρήξη προς την μυθική παράδοση και είναι αδύνατο να εξηγηθεί με όρους ιστορικής αιτιότητας ("ελληνικό θαύμα")⁹⁰; Το ερώτημα διατυπώνεται με την μορφή διλήμματος. Όμως το δίλημμα αυτό χάνει τουλάχιστον την έντασή του, αν (οντολογικά σκεπτόμενος) δεχθεί κανείς ότι "μύθος" και "λόγος" είναι μόνιμα στοιχεία της ανθρώπινης συνειδήσεως, συνυφασμένα με την ιστορική υπόσταση του ανθρώπου. Κανένα από αυτά δεν βγήκε έτοιμο από το "κεφάλι του άλλου", κανένα δεν προϋπήρξε του άλλου, και τα δύο γεννήθηκαν μαζί με τον ίδιο τον άνθρωπο. Απλώς σε κάποια ιστορική περίοδο το ένα κυριάρχησε του άλλου, χωρίς όμως να το εξαφανίσει. Γέννηση του μύθου και γέννηση του λόγου δεν σημαίνει "παρθενογέννηση" αλλά επικράτηση τους ενός και περιέλευση του άλλου σε δεύτερη μοίρα. Στην γη της Ιωνίας, ο λόγος, πριν σαλέψει στα φτερά του, πρέπει να άκουσε τους τόνους κάποιων λυρικών ποιητών που προανήγγειλαν την απελευθέρωση του πνεύματος ή κάποιων –όπως τους ονομάζει ο *Αριστοτέλης* – "θεολόγων", όπως ο Μουσαίος και ο Επιμενίδης και προ πάντων ο Φερεκύδης ο Σύριος, που πρόβαλαν μέσα σε ένα παράδοξο σούρουπο θρησκείας και φιλοσοφίας⁹¹, ενώ δεν μπορεί "ξαφνικά να απαλλάχθηκε από τον μύθο, όπως τα

λέπια πέφτουν από τα μάτια του τυφλού"⁹². Ο μύθος δεν εξαφανίσθηκε, αλλά –με κάποια έννοια- "εκλογικεύθηκε". Ο λόγος, θέλοντας να βάλει νέα τάξη στον κόσμο, προσπάθησε να υποτάξει τον μύθο με διάφορους τρόπους, αμφισβητώντας τα μυθολογικά φαινόμενα ή ερμηνεύοντάς τα με τρόπο λογικό, ή αξιοποιώντας τα ποικιλοτρόπως στον πρακτικό βίο (θρησκευτικές τελετές), στον φιλοσοφικό (φιλοσοφικός μύθος⁹³) ή στον έντεχνο ποιητικό λόγο (δράμα)⁹⁴. Στο πεδίο του δικαίου –που εδώ ενδιαφέρει- η σχέση του λόγου με τον μύθο εμφανίζεται ως σχέση του νόμου με το έθιμο. Ο νόμος είναι έκφραση της λογικής σκέψεως, το έθιμο έκφραση της μυθικής σκέψεως. Με την εμφάνιση και κυριαρχία του νόμου και της νομικής σκέψεως δεν εξαφανίσθηκε το έθιμο και η μυθική σκέψη. Το έθιμο εξακολούθησε να υπάρχει⁹⁵, αλλά πλέον ως δευτερεύουσα πηγή του δικαίου. Η μυθική σκέψη "επιβίωσε" όμως και στην αντίληψη ότι ο ίδιος ο νόμος έχει ιερό χαρακτήρα· ο νόμος είναι μεν έργο ανθρώπινο, αλλά –από το άλλο μέρος- είναι κάτι το ιερό⁹⁶ και το αμετακίνητο⁹⁷. Σε αυτά τα δύο στοιχεία, το έθιμο ως δευτερεύουσα πηγή του δικαίου και στον ιερό χαρακτήρα του νόμου, επιβίωσε η μυθική σκέψη στο αρχαίο ελληνικό δίκαιο κατά την τελευταία περίοδο της εξελίξεώς του. Υπό αυτή την έννοια ο χαρακτήρας του δικαίου κατά την εν λόγω περίοδο είναι μόνο κατά βάσιν έλλογος (έλλογος και όχι "ορθολογικός"⁹⁸, γιατί ο "ορθολογισμός" –όπως τον γνώρισε πολύ αργότερα η ευρωπαϊκή διανόηση- είναι η ακραία εκδήλωση του έλλογου, που παραγνωρίζει τα όρια της έλλογης σκέψεως).

Β. Μήπως μπορούμε να πούμε το ίδιο, και' αντιστρόφως ανάλογο τρόπο, και για τις προηγούμενες τρεις περιόδους του αρχαίου ελληνικού δικαίου; Μήπως και εδώ υπάρχει κάποια σχέση του Μύθου με τον Λόγο; Η απάντηση έχει δοθεί από τον Νέστλε⁹⁹: "Ηδη "και η μυθική σκέψη δεν μπορεί να αποφύγει εντελώς την αιτιότητα· αλλά χρησιμοποιεί εντελώς αυθαίρετα και άκριτα την έννοια της αιτίας"¹⁰⁰. Η έννοια αυτή εμφανίζεται εδώ για πρώτη φορά σπερματικά, περιβεβλημένη ακόμη από ένα παχύ στρώμα δεισιδαιμονικών παραστάσεων, τις οποίες αποτινάσσει και απορρίπτει μόνο μέσα από πολλές εμπειρίες. Παρ' όλα αυτά, ακριβώς τούτο το εγγενές στις μυθικές παραστάσεις και στην πρακτική τους επίδραση αιτιακό στοιχείο συνδέει τη μυθική με τη λογική σκέψη". "Η μυθική σκέψη, επειδή ακριβώς δεν είναι μόνο εποπτεία, αλλά και σκέψη, εμπεριέχει ένα στοιχείο αιτιότητας και συνεπώς μια λειτουργία του Λόγου Τον Λόγο μέσα στον Μύθο τον βλέπουμε ήδη κατά τη διαμόρφωση των ευκρινώς εποπτευομένων, αδρά περιγεγραμμένων θεϊκών μορφών, τις οποίες συναντάμε στον Όμηρο και οι οποίες αποβαίνουν σταθεροί τύποι¹⁰¹, όπου οι μεταγενέστερες εποχές δεν αλλάζουν πια πολλά πράγματα Επίσης διαπιστώνουμε την ύπαρξη του Λόγου στην προσωποποίηση πολυάριθμων αφηρημένων εννοιών, ιδιαίτερα των αναφερομένων στην ανθρώπινη συμβίωση· αυτό συμβαίνει, όταν συντροφεύει τον Δία ως σύζυγος, εκτός από την Μήτιν, την ευφυνία¹⁰²,

και η Θέμις, ο νόμος, τα παιδιά της οποίας ονομάζονται Ευνομία, Δίκη και Ειρήνη. Αναγνωρίζουμε επίσης την ύπαρξη του Λόγου στους βαθυστόχαστους θρύλους για τον αιρόμενο με σκληρούς αγώνες στο ύψος των θεών Ηρακλή¹⁰³, τον ανθιστάμενο στον Δία Προμηθέα, τις φοβερές τύχες των Τανταλιδών και Λαβδακιδών ή για τον ιδρυτή κρατών Θησέα, στους οποίους ήδη κοινοποιούνται ιδέες για την ανθρώπινη μοίρα και ενοχή, για τη δράση και τα πάθη των ηρώων, καθώς και ηθικοπολιτικοί στοχασμοί¹⁰⁴. Επομένως και εδώ οι δύο μορφές κοσμοαντίληψης, η άλογη και η έλλογη, βαίνουν παράλληλα, και διαρκώς αναμετριοούνται μεταξύ τους, αλλά το ειδικό βάρος πέφτει σταθερά, αν και με διαρκώς φθίνουσα φορά, στον Μύθο. Τούτο επιδρά άμεσα και στην φύση της δικαιοσύνης σκέψης, όπως ετούτη εκδηλώνεται στην πιο συμπυκνωμένη μορφή της, την δικαστική απόφαση¹⁰⁵.

IV. Δεν μπορούμε να αναφερθούμε λεπτομερώς στα άλογα και στα έλλογα στοιχεία της δικαστικής αποφάσεως κατά τις διαφόρους φάσεις εξέλιξής του ελληνικού δικαίου. Θα αρκεσθούμε στο να εξάρουμε απλώς τα σημεία που προσδιορίζουν τον άλογο κατά τις τρεις πρώτες περιόδους και τον έλλογο κατά την τελευταία περίοδο χαρακτήρα της δικαστικής αποφάσεως.

A. Προηγουμένως όμως πρέπει να επισημάνουμε την υπερχρονική παρουσία του αλόγου στοιχείου –υπό την μορφή του υπερλόγου– στην αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων για την δικαστική απόφαση¹⁰⁶. Εμφανίζονται οι λόγοι του P. Calamandrei¹⁰⁷: "Στην Ελλάδα αρχή και οι νομικοί θεσμοί εξειδικεύονται μέσα σε μια ατμόσφαιρα ποίησης· βρίσκουν στην ιστορία περιπτώσεις που μετατρέπουν το όποιο δικαστηριακό γίνεσθαι σε υψηλής ποιότητας ανθρώπινα δράματα. Δεν μπορούμε να λησμονούμε ότι τις μυθικές απαρχές του Δρείου Πάγου ο Αισχύλος τις θεώρησε άξιες να υμνηθούν και ότι στο επίκεντρο της ελληνικής ιστορίας βρίσκεται μια δίκη στην οποία ένας αθώος ορθώνει το ανάστημά του για να υπερασπίσει την αγιότητα μιας αποφάσεως –αυτής ακριβώς η οποία τον οδήγησε αδικώς στο θάνατο"¹⁰⁸. Αυτή η ποιητική αίσθηση της δικαστικής αποφάσεως και γενικότερα του δικαίου¹⁰⁹ ανταποκρίνεται προς την άλογη δικαιοσύνη συνείδηση (άλογη, γιατί διαμορφώνεται υπό την επίδραση δυνάμεων κυρίως εξωλογικών, όπως η φαντασία και το συναίσθημα), την οποία οι Έλληνες καλλιέργησαν περισσότερο από την έλλογη δικαιοσύνη σκέψη. Η άλογη δικαιοσύνη συνείδηση έχει μάλλον "κοσμοθεωρικό" παρά "ορθολογικό" χαρακτήρα και διατρέχει όλες τις περιόδους του ελληνικού δικαίου, αφού αναφέρεται όχι μόνο στον νόμο αλλά και στο έθιμο¹¹⁰, όχι μόνο στο θετικό αλλά και στο φυσικό δίκαιο και στην ιδέα της δικαιοσύνης¹¹¹.

B. 1. Αλλά η δικαστική απόφαση ενδιαφέρει εδώ όχι ως έκφραση ποιητικής ή δικαιοσύνης συνειδήσεως¹¹² αλλά ως πράξη εφαρμογής του δικαίου. Από την άποψη αυτή, έχει διαφορετικό χαρακτήρα κατά τις τρεις πρώτες και διαφορετικό κατά την τελευταία δικαιοσύνη περίοδο. Κατά τις τρεις πρώτες περιόδους η δικαστική απόφαση

αποτελεί πράξη άλογης εφαρμογής του δικαίου, και μάλιστα τόσο από τυπική όσο και από ουσιαστική άποψη¹¹³. Από τυπική άποψη, διότι στηρίζεται σε άλογη πηγή δικαίου, που είναι η Θέμιδα και η Δίκη, δηλαδή το καθαγιασμένο έθιμο, που διασφάλιζε την διατήρηση αρχικά της οντολογικής και αργότερα της ηθικής τάξεως μέσα στο γένος ή ανάμεσα σε διαφορετικά γένη. Από ουσιαστική άποψη, διότι δεν στηρίζεται σε γενικούς κανόνες, αλλά αντιμετωπίζει χωριστά κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, όμως όχι υποκειμενικά με βάση την αυθαίρετη βούληση του δικαστή αλλά αντικειμενικά με βάση το έθιμο¹¹⁴. Αλλά ο βαθμός "ανορθολογικότητας" δεν είναι, σε όλο αυτό το πλάτος του χρόνου, ο ίδιος. Η δικαστική απόφαση δεν πρέπει να θεωρείται σε κατάσταση ακινησίας αλλά εν κινήσει, ακολουθώντας την αργόσυρτη πορεία από τον Μύθο στον Λόγο, από την ανηλικιότητα στην ενηλικίωση του πνεύματος. Στην πρώιμη περίοδο της μοναρχίας η δικαστική απόφαση έχει μάλλον καθαρά θεοκρατικό χαρακτήρα. Ο άναξ ή βασιλεύς ως φορέας της δικαστικής εξουσίας εμφανίζεται να αποδίδει δίκαιο αναγόμενο σε θεία επιταγή, θεωρείται προφήτης που επικοινωνεί με τον θεό και ενεργεί ως απεσταλμένος και όργανό του¹¹⁵. Εξεύρισκε και ερμήνευε το έθιμο με "θεία έμπνευση"¹¹⁶ ή με την επίκληση χρησμών¹¹⁷ και των υποκαταστάτων τους¹¹⁸. Η δικαστική βούληση ταυτίζεται με την θεϊκή βούληση. Κατά την μεταγενέστερη περίοδο της αριστοκρατίας, που τον βασιλέα αντικατέστησαν οι "άρχοντες" στην εκδίκαση διαφορών σε διάφορα θέματα, ο θεοκρατικός χαρακτήρας της απόφασης είναι λιγότερο έντονος, αλλά πάντως και τώρα το δίκαιο αποδίδεται με βάση το καθαγιασμένο έθιμο και τους ρευστούς άγραφους θεσμούς. Η ίδια τάση συνεχίζεται και κατά την τελευταία τρίτη περίοδο των θεσμοθετών, οι οποίοι απονέμουν το δίκαιο με βάση τώρα λιγότερο ρευστά κριτήρια, το κωδικοποιημένο έθιμο.

Διαφορετικός απ' αρχής ήταν ο χαρακτήρας της διαιτητικής απόφασης, όπως προκύπτει από την δίκη που εικονίζεται στην ασπίδα του Αχιλλέα¹¹⁹: η δίκη αυτή —όπως γίνεται δεκτό¹²⁰— δεν αποτελεί δημιούργημα της φαντασίας του ποιητή αλλά ιστορική μαρτυρία του ελληνικού δικαίου, που ανάγεται στην μυκηναϊκή εποχή. Εδώ το σκηνικό είναι καθαρά ανθρώπινο. Οι διάδικοι φιλονεικούν για το αν πράγματι καταβλήθηκαν τα "υποφόνια" (χρηματική αποζημίωση), προκειμένου να αποτραπεί η αυτοδικία, για τον φόνο ανδρός και συμφωνούν να προσέλθουν ενώπιον του "ίστορος" για να τους λύσει την διαφορά. Αυτός καλεί τους γέροντες, οι οποίοι συνεδριάζουν κυκλικά επάνω σε λίθινα εδώλια. Στο μέσον του "ιερού κύκλου" οι διάδικοι αποθέτουν δύο χρυσά τάλαντα, που θα λάβει ως αμοιβή εκείνος από τους γέροντες του οποίου η "κρίση" θα λύσει την διαφορά. Οι γέροντες, αφού ακούσουν τους ισχυρισμούς των διαδίκων με τις επευφημίες του πλήθους υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς, εγείρονται κατά σειράν και εκφέρουν ο καθένας χωριστά την "κρίση" του, επικρατεί δε ως ορθότερη η "κρίση" εκείνη που θα επισύρει τις πε-

ρισσότερες επευφημίες. Η ισχύς της αποφάσεως δεν είναι για τους διαδίκους υποχρεωτική, αλλά εξαρτάται απολύτως από την συγκατάθεσή τους. Εδώ, λοιπόν, η θεϊκή βούληση είναι εντελώς απύσχα και τα κριτήρια καθαρά ανθρώπινα, μάλιστα στην διαδικασία υπεισέρχονται και κάποια έλλογα στοιχεία: η δημοσιότητα, η εκτέρωθεν ακρόαση, η "αιτιολογία" της αποφάσεως¹²¹. Εν τούτοις ο χαρακτήρας της αποφάσεως αυτής παραμένει άλογος. Απλώς το άλογο μετατοπίζεται εδώ στο επίπεδο του "κοσμικού".

Άλογο χαρακτήρα έχει λοιπόν, όχι μόνον η καθαρά δικαστική αλλά –από μια διαφορετική άποψη– και η διαιτητική απόφαση. Αυτός ο άλογος χαρακτήρας οδηγεί τώρα όχι σπάνια σε άδικες αποφάσεις, οι οποίες μάλιστα συχνά κρύβουν πέρα από τα κοινά και πολιτικά αίτια και σκοπιμότητες. Τούτο συμβαίνει π.χ. στην "δίκη των όπλων", όπως ιστορείται στην ραψωδία Λ της Οδύσσειας (543-567), η οποία μάλιστα αποτελεί και κλασική περίπτωση δικαστικής απάτης και καταχρήσεως του θεσμού της δίκης, επειδή –σύμφωνα με την κατηγορία που προσάπτει στον Οδυσσέα ο Τεύκρος στην τραγωδία του Σοφοκλέους "Αίας"– στηρίζεται σε "καλπονοθεία": οι κριτές βασιλείς μέτρησαν τους κλήρους δολιώς υπέρ του Οδυσσέα και εις βάρος του Αίαντα¹²². Για "σκολιάς δίκας" κατηγορεί τους δικαστές ο *Ησίοδος* και τους αποκαλεί -κινούμενος πάντως και από προσωπικά αίτια– "δωροφάγους"¹²³.

2. Και ερχόμαστε στην τελευταία περίοδο του αρχαίου ελληνικού δικαίου. Κατά τους χρόνους της κλασικής Αθηναϊκής Δημοκρατίας η δικαστική απόφαση αλλάζει μορφή: μεταβάλλεται σε πράξη έλλογης εφαρμογής του δικαίου και μάλιστα τόσο από τυπική όσο και από ουσιαστική άποψη. Από τυπική άποψη, γιατί θεμελιώνεται σε έλλογη πηγή δικαίου, που είναι ο "νόμος" με τα χαρακτηριστικά που αναφέρθηκαν παραπάνω. Από ουσιαστική άποψη, διότι θεμελιώνεται λογικά σε γενικούς κανόνες, "νομικές προτάσεις", οι οποίες όμως δεν εξάγονται από κάποιο συγκροτημένο σύστημα νομικών αρχών (ένα τέτοιο σύστημα, που προϋποθέτει την συνθετική εργασία της νομικής κατασκευής, δεν ανέπτυξαν ούτε οι Ρωμαίοι¹²⁴) αλλά από το περιεχόμενο των διατάξεων του νόμου με την βοήθεια της λογικής. Ο βαθμός εκλογικεύσεως της δικαστικής αποφάσεως είναι άρα ουσιαστικά χαμηλότερος από εκείνον της σημερινής ηπειρωτικής Ευρώπης. Στην σημερινή Ευρώπη η δικαστική απόφαση έφθασε στο ύψιστο σημείο εκλογικεύσεως χάρη στην νομική επιστήμη. Στην Ελλάδα η νομική σκέψη, που γεννήθηκε με την εμφάνιση του νόμου, δεν οδήγησε στην δημιουργία νομικής επιστήμης¹²⁵. Νομική επιστήμη θα μπορούσε να γεννηθεί μόνο μέσα από έναν ειδικό κλάδο σπουδών, μια "νομική σχολή", όπου νομοδιδάσκαλοι θα δίδασκαν συστηματικά την θεωρία του δικαίου. Η νομοθεσία που βρισκόταν στην ακμή της κατά τον 5^{ον} και 4^{ον} αι., δεν συνέβαλε όμως στην ανάπτυξη ενός τέτοιου κλάδου. Η ανάπτυξη των νομικών σπουδών είναι κυρίως έργο των Ρωμαίων, οι οποίοι όμως στόχο τους δεν είχαν την θεωρία αλλά την πρα-

κτική εκμάθηση πολλών κλάδων του δικαίου, που ήταν τότε σε ισχύ¹²⁶, η σπουδή του δικαίου στην Ρώμη ήταν *notitia*, δηλαδή γνώση των κανόνων και των πηγών του *ius* και τέχνη της ερμηνείας τους και τίποτε περισσότερο¹²⁷. Στην Ελλάδα δεν υπήρχαν νομικές αλλά ρητορικές σχολές, όπου ασκούνταν και¹²⁸ ο δικανικός ρητορικός λόγος. Ο λόγος αυτός αφ' ενός και το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης αφ' ετέρου δίνουν ακριβώς το μέτρο εκλογικεύσεως της δικαστικής αποφάσεως. Ο δικανικός ρητορικός λόγος είχε τα εξής χαρακτηριστικά. Πρώτον, τα χαρακτηριστικά του λόγου. Ο λόγος μέσα στο καθεστώς της πόλεως δεν είναι πλέον, όπως παλαιότερα, η τελετουργική λέξη, το σωστό τυπικό, αλλά η αντιθετική αμφισβήτηση, η συζήτηση και η επιχειρηματολογία¹²⁹. Δεύτερον, τα χαρακτηριστικά του ρητορικού λόγου: Την λογική και ψυχολογική ευστοχία, που προϋποθέτουν ότι ο ρήτωρ κυριαρχεί τα λογικά σχήματα της διάνοιας και τα αισθητικά σχήματα των λέξεων¹³⁰, ώστε να πετύχει τον στόχο του, την Πειθώ, κερδίζοντας με την λογική την σκέψη και με την συγκίνηση την ψυχή των ακροατών του¹³¹. Και τρίτον, τα χαρακτηριστικά του δικανικού ρητορικού λόγου, ενός ιδιαιτέρου είδους ρητορικού λόγου που ασκείται από τους επαγγελματίες λογογράφους¹³², οι οποίοι ετοίμαζαν τους λόγους για να απαγγελθούν ενώπιον του δικαστηρίου από τους πελάτες τους. Οι λόγοι αυτοί, επειδή γράφονταν για να υποστηρίξουν τα συμφέροντα ενός μόνον από τους διαδίκους, είναι εξ ορισμού μεροληπτικοί και, αν και προδίδουν τις μεγάλες όχι μόνο πρακτικές αλλά και θεωρητικές γνώσεις των λογογράφων, δεν αποδίδουν πάντοτε και το αυθεντικό περιεχόμενο της νομοθεσίας, αφού, προκειμένου να πείσουν, έπρεπε να θυσιάσουν την νομική επιχειρηματολογία χρησιμοποιώντας φανταχτερά και εξεζητημένα λογικά και ηχητικά σχήματα και αναπτύσσοντας με υπέρτατη δεξιοτεχνία την *ηθοποιΐα*, δηλαδή την τέχνη να σκιαγραφηθεί ο χαρακτήρας του ξένου ομιλητή μέσα από τα λόγια που του δάνειζαν να πει¹³³. Ο ρητορικός αυτός λόγος αναπτύχθηκε, τώρα, μέσα σε ένα σύστημα απονομής της δικαιοσύνης, το οποίο στην κλασική Αθήνα ήταν έλλογο και μάλιστα οργανωμένο κατά το πρότυπο της άμεσης Δημοκρατίας¹³⁴. Κατ' αρχήν, το δίκαιο ήταν κοινό κτήμα πάντων¹³⁵. Ο Αθηναίος πολίτης γνώριζε τους νόμους –ήταν σε θέση να τους γνωρίζει, γιατί οι νόμοι ήταν λίγοι και απλά διατυπωμένοι– αλλά και όφειλε να τους γνωρίζει¹³⁶, αφού ο ίδιος ήταν και εφαρμοστής της νομοθεσίας. Η άμεση δημοκρατία απαιτούσε άμεση (δηλαδή χωρίς ενδιάμεσο πληρεξούσιο) συμμετοχή του κάθε πολίτη στα κοινά¹³⁷, στην άσκηση όλων των εξουσιών: της νομοθετικής, της διοικητικής, της δικαστικής, όπως θα λέγαμε σήμερα¹³⁸. Η άσκηση των εξουσιών αυτών γινόταν από τους ίδιους τους πολίτες συγκεντρωμένους σε πολυάριθμα σώματα και εναλλασσόμενους σε πυκνά χρονικά διαστήματα. Για κάθε λειτουργία οι πολίτες κατά κανόνα κληρώνονταν, δεν εκλέγονταν. Ο ίδιος πολίτης μπορούσε να είναι συγχρόνως όργανο και της νομοθετικής και της εκτελεστικής και της δικαστικής εξουσίας¹³⁹. Ειδικότερα η δικαστική εξουσία

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ασκούνταν από την εκκλησία του δήμου, από την βουλή και από ορισμένους άρχοντες, κυρίως όμως από το σώμα της Ηλιαίας, το δικαστήριο, που καθ' όλες τις ποικίλες συνθέσεις του, ήταν αυτό που σήμερα θα ονομάζαμε λαϊκό δικαστήριο¹⁴⁰. Στην Αθήνα αλλά και στην Ελλάδα γενικά δεν υπήρχε όπως στην Ρώμη ο πραίτωρ και οι βοηθοί του (assessores) μόνοι αυτοί εντεταλμένοι την απονομή της δικαιοσύνης· αν οι πραίτωρες, κατ' εξαίρεση, δεν είχαν ειδική νομική κατάρτιση, την έλλειψη κάλυπταν οι assessores¹⁴¹. Τα πολυμελέστατα όμως ελληνικά δικαστήρια δεν ήταν δυνατόν να αποτελούνται από νομικούς. Μέλη τους αποτελούσαν απλοί πολίτες, οι οποίοι με γνώμονα την γνώση και την πείρα, που είχαν αποκτήσει στις συνελεύσεις του λαού και στην μακρά δικαστηριακή υπηρεσία, απένεμαν την δικαιοσύνη κατά το ορθόν και το ίσον¹⁴². Αυτοί οι δυο παράγοντες –η σύνθεση του δικαστικού σώματος και ο δικανικός λόγος– προσδιόρισαν και το μέτρο της εκλογικεύσεως της δικαστικής αποφάσεως. Η δικαστική απόφαση εκφέρεται (αφού προηγουμένως ακουσθούν και οι δύο διάδικοι¹⁴³) με βάση τον κοινό νου (sensus communis) και άρα στηρίζεται σε λογικό συλλογισμό στοιχειώδους μορφής, υπαγωγικό άμεσο (όπου αρκεί και μία προκειμένη να επιφέρει το συμπέρασμα) και απλό (όπου το συμπέρασμα συνάγεται μόνο από δύο προκειμένες, την μείζονα και την ελάσσονα¹⁴⁴) και όχι σε σωρεία (που αποτελείται από σειρά αλληλοσυνδεόμενων απλών) στον βαθμό τουλάχιστον που αυτός προϋποθέτει εξειδικασμένη νομική λογική και την ύπαρξη και γνώση ενός λογικού συστήματος, το οποίο δεν υπήρχε¹⁴⁵. Σε περίπτωση νομοθετικού κενού οι δικαστές ώφειλαν, να αποφασίσουν, σύμφωνα με τον όρκο των Ηλιαστών, "γνώμη δικαιοτάτη"¹⁴⁶. Όμως συχνά ο έλλογος αυτός χαρακτήρας της αποφάσεως νοθεύεται από την επίδραση των λόγων των ρητόρων, οι οποίοι¹⁴⁷, αδιαφορώντας για το ηθικώς ορθό¹⁴⁸ και αποβλέποντας στο "εικός", στο πιθανό, δηλαδή στην επίφαση του λογικού, δεν έθεταν τους λόγους τους στην υπηρεσία της αλήθειας αλλά στην υπηρεσία των σκοπιμοτήτων της περιπτώσεως¹⁴⁹. Η τεχνική της ρητορικής διαμορφώνεται σαν μια "άλγεβρα του πνεύματος"¹⁵⁰. Οι ρήτορες σοφιστές, εφαρμόζοντας στην πράξη τις θεωρίες περί υποκειμενικότητας και σχετικότητας του κορυφαίου σοφιστή Πρωταγόρα, επινόησαν και καλλιέργησαν στο πεδίο των αποδεικτικών μέσων τις λεγόμενες "έντεχνες αποδείξεις"¹⁵¹, που βασιζόνταν κυρίως στο "ενθύμημα"¹⁵², δηλαδή σε έναν ατελή επαγωγικό συλλογισμό, στον οποίο μία από τις προκειμένες, η μείζων ή η ελάσσων, λείπει¹⁵³. Το ενθύμημα, ως είδος συλλογισμού, δυνατόν να είναι πραγματικό ή φαινομενικό. Οι σοφιστές ανέπτυξαν το φαινομενικό ενθύμημα, όπου το συμπέρασμα εξάγεται από προτάσεις που αναφέρονται είτε σε αληθοφανή γεγονότα ("εικότα")¹⁵⁴ απλώς αληθοφανή ή "υπό όρους" αληθοφανή¹⁵⁵ είτε σε "παράδειγμα" (συμπέρασμα από το μερικό στο μερικό ή από το όμοιο στο όμοιο)¹⁵⁶ είτε σε "τεκμήρια" (ενδείξεις μη αναγκαίες, που βασιζονται δηλαδή σε αληθοφανή περιστατικά) είτε σε ενδείξεις αναγκαίες ("σημεία"), ικανές να καταρτίσουν πλήρη

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

συλλογισμό (από το μερικό στο γενικό ή από το γενικό στο μερικό), που όμως δεν αποτελούν αποδείξεις, αλλά δίνουν αφορμή γι' αυτές¹⁵⁷. Με αυτούς τους συλλογισμούς που προβάλλονται "καθ' υπερβολήν"¹⁵⁸ ως επιχειρήματα και ειδικότερα ως "τόποι"¹⁵⁹, θεμελιώνεται ο δικανικός ρητορικός λόγος. Ο λόγος αυτός ως όργανο επιθέσεως αντικρούεται είτε με την διατύπωση αντίθετων συλλογισμών είτε με την διατύπωση ενστάσεων¹⁶⁰. Οι αντίθετοι συλλογισμοί έχουν την μορφή ενθυμήματος, η ένσταση¹⁶¹ δεν είναι ενθύμημα αλλά αποτελεί έκφραση μιας γνώμης από την οποία καθίσταται φανερό ότι ο αντίπαλος δεν διατύπωσε συλλογισμό ή ότι ο συλλογισμός του βασίζεται σε κάποια ψευδή πρόταση¹⁶². Απόκειται στο δικαστήριο ο "έλεγχος" αν το προβαλλόμενο επιχείρημα είναι πραγματικό ή φαινομενικό· "έλεγχος μὲν γάρ ἐστιν ἀντίφασις τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνός, μὴ ὀνόματος ἀλλὰ πράγματος, καὶ ὀνόματος μὴ συνωνύμου ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τῶν δοθέντων ἐξ ἀνάγκης (μὴ συναριθμουμένου τοῦ ἐν ἀρχῇ) κατὰ ταῦτό καὶ πρὸς ταῦτό καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ"¹⁶³. Από την ορθότητα του ελέγχου αυτού κρίνεται και η λογική ποιότητα της δικαστικής αποφάσεως. Αν το δικαστήριο διαγνώσει ότι το προβαλλόμενο επιχείρημα δεν είναι πραγματικό αλλά φαινομενικό και για τον λόγο αυτό το απορρίψει, η απόφαση θα είναι κατ' ἐξοχὴν ἔλλογη¹⁶⁴. Αν, ἀντιθέτως, παρομοιωθεῖ από την αληθοφάνεια του σοφιστικού λόγου και στηρίξει την απόφασή του στο φαινομενικό επιχείρημα, η απόφαση θα είναι οριακά ἄλογη· το επιχείρημα καθ' ἑαυτό είναι μὲν ἔλλογον¹⁶⁵, ἀλλὰ ἡ ἀδυναμία του δικαστηρίου να ασκήσει πραγματικό έλεγχο στην δομή του επιχειρήματος προδίδει, αν όχι ἔλλειψη, πάντως μειωμένη δύναμη λογικής κρίσεως. Πέραν των ανωτέρω, σαφώς ἄλογη είναι η δικαστική απόφαση όταν λαμβάνεται υπό την επίδραση παραγόντων καθαρά ἄλογων, ὅπως της ἐπιεικείας¹⁶⁶ ή πολιτικών κινήτρων¹⁶⁷ ή της εμφανίσεως ενώπιον των δικαστῶν των επονομαζόμενων "παράκλητων", δακρύβρεκτων ικετῶν (μικρῶν παιδιῶν, γυναικῶν και ἄλλων συγγενῶν ή φίλων), τους οποίους (ὅπως μαρτυρεῖ ο *Πλάτων*¹⁶⁸) συνήθιζαν να χρησιμοποιούν οι διάδικοι για να αποσπάσουν ευνοϊκή απόφαση· ο *Σωκράτης* (ὅπως διηγείται πάλι ο *Πλάτων*¹⁶⁹) αρνήθηκε να μετέλθει τέτοιες μεθόδους¹⁷⁰.

Η δικαστική απόφαση είχε, λοιπόν, κατά βάσιν, ἔλλογο χαρακτήρα, διότι στηριζόταν στον νόμο, ἄσχετα από τις ὅποιες υπερβάσεις ή καταχρήσεις του ή ὅποιες ἄλλες υπερβολές ή ἀδυναμίες¹⁷¹. Τούτο προκύπτει και από την αντιδιαστολή της κρατικής προς την ιδιωτική διαιτητική δικαιοσύνη, την οποία ο *Αριστοτέλης* επιχειρεί στη *Ρητορική*, 1374b 19 εε.: "ὁ μὲν διαιτητής τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ, ὁ δὲ δικαστής τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητής εὐρέθης, ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύη". Οι μὲν, λοιπόν, διαιτητές ἔχουν προ οφθαλμῶν την ἐπιείκεια, ενώ οι δικαστές τον νόμο. Και γι' αυτό ἐπινοήθηκε η διαιτησία¹⁷², για να εφαρμόζεται η ἐπιείκεια. Πῶς ὅμως εφαρμοζόταν η ἐπιείκεια στην ιδιωτική¹⁷³ διαιτησία; Ο *Αριστοτέλης* δεν λέει τίποτε γι' αυτό¹⁷⁴. Από την σύνθεση ὅμως του διαιτητικού δικαστηρίου (τους ιδιωτικούς

διαιτητές διάλεγαν οι αντίδικοι από ανθρώπους της εμπιστοσύνης τους, π.χ. συγγενείς ή φίλους¹⁷⁵) μπορεί να συναχθεί ότι η απόφαση έπρεπε να είναι αντικειμενικά δίκαιη, δηλαδή να λαμβάνει υπ' όψιν τα συμφέροντα και των δύο μερών¹⁷⁶. Προ πάντων –όπως προκύπτει από τον *Αριστοτέλη*, Πολιτ. 1268b 6 εε.- μπορούσαν και να αποκλίνουν από το τίμημα που είχαν καθορίσει τα μέρη επί ανταλλακτικών συμβάσεων¹⁷⁷ και να προτείνουν εξ ιδίων λύσεις και συμβιβασμούς¹⁷⁸. Αλλά οι ιδιωτικοί διαιτητές έκριναν πάντοτε κατά "το επιεικές", ή μπορούσαν –ενδεχομένως και ώφειλαν- να κρίνουν πρωτίστως κατά "τον νόμον", και μόνον εξαιρετικώς κατά "το επιεικές"; Διδακτικό είναι το εξής χωρίο του *Ισαίου*, Περί του Μνησικλέους κλήρου, 30: "Ἐκεῖνοι δ' εἶπον ἡμῖν, εἰ μὲν ἐπιτρέπομεν αὐτοῖς ὥστε τὰ δίκαια διαγνῶναι, οὐκ ἂν ἔφασαν διαιτῆσαι· οὐδὲν γὰρ δεῖσθαι ἀπέχθεσθαι οὐδετέροις ἡμῶν· εἰ δ' ἐάσομεν αὐτοὺς γνῶναι τὰ συμφέροντα πᾶσιν, ἔφασαν διαιτῆσειν". Το νόημα του χωρίου αυτού μπορεί να είναι το εξής: Πριν αναλάβουν την υπόθεση, οι διαιτητές ρωτούσαν τα μέρη, αν ήθελαν να εκφέρουν την κρίση με βάση "το δίκαιον". Στην περίπτωση αυτή μπορούσαν να αρνηθούν να γίνουν διαιτητές, για να μην δυσαρεστήσουν καμία πλευρά (όπως συνέβη πραγματικά στην συγκεκριμένη περίπτωση). Εάν όμως αφήνονταν "ελεύθεροι να αποφασίσουν για τα συμφέροντα όλων", συμφωνούσαν να αναλάβουν την υπόθεση. Από το κείμενο αυτό φαίνεται να προκύπτει¹⁷⁹ ότι οι ιδιωτικοί διαιτητές καλούνταν να αποφασίσουν κατά πρώτο μεν λόγο σύμφωνα με το ανιστηρό δίκαιο της πόλεως (πρωτίστως τον νόμο και κατόπιν το έθιμο), και μόνον επικουρικώς, μετά από ρητό αίτημα των μερών, κατά "το επιεικές", δηλαδή με ελεύθερη κρίση που θα λαμβάνει υπ' όψιν τα συμφέροντα των διαδίκων. Επομένως και η ιδιωτική¹⁸⁰ διαιτητική απόφαση είχε κατά βάσιν έλλογο χαρακτήρα.

Αντιθέτως, άλογος ήταν ο χαρακτήρας των δικαστικών αποφάσεων που αναφέρονται σε θρησκευτικά αδικήματα (όπως η ανθρωποκτονία, η οποία πιστευόταν ότι προκαλούσε θρησκευτική μόλυνση-"μίασμα", η καταστροφή των ιερών ελαιοδένδρων, η κλοπή από ναό, οι παραβάσεις κατά την εκτέλεση θρησκευτικών τελετών, η ασέβεια κλπ.¹⁸¹) λόγω του αλόγου χαρακτήρα του "ιερού δικαίου"¹⁸², με το οποίο κρίνονταν τα αδικήματα αυτά. Οι κανόνες του ιερού δικαίου –άγραφοι και ίσως μέχρι το 401 π.Χ., οπότε απαγορεύθηκε η εφαρμογή των άγραφων νόμων, καταγεγραμμένοι¹⁸³- ήταν θεόπνευστοι και πλήρη γνώση τους είχαν μόνον οι ιερείς: οι Ευμολπίδες, που ερμήνευσαν αυθεντικά τους κανόνες της λατρείας των Ελευσινίων Μυστηρίων¹⁸⁴, και οι "εξηγηταί"¹⁸⁵- μάντεις¹⁸⁶ (μέλη της αριστοκρατίας, είτε τους εξέλεγε ο λαός είτε –αυτή ήταν η σπουδαιότερη κατηγορία- τους υποδείκνυαν οι Δελφοί, οπότε τελούσαν υπό την προστασία του Απόλλωνα¹⁸⁷), οι οποίοι εκτός από την ερμηνεία όλων των ιερών κανόνων ήσαν αρμόδιοι και να καθορίσουν την σωστή θρησκευτική διαδικασία σε κάποια ασυνήθιστη περίπτωση που αφορούσε θάνατο ή εξαγνισμό¹⁸⁸. Οι Ευμολπίδες και οι "εξηγηταί" δεν ήσαν παράγοντες της δίκης·

αυτή διευθυνόταν από κοσμικούς άρχοντες, συνήθως τον "βασιλέα" με λαϊκούς ενόρκους, οι οποίοι δίκαζαν με βάση τον ιερό νόμο που ερμήνευαν οι ιερομνήμονες¹⁸⁹.

Υποσημειώσεις

1. Είθισται (βλ. Γ. Πετροπούλου, Ιστορική εισαγωγή εις τας πηγάς του Ελληνικού Δικαίου, 1961, σ. 3/4· του ιδίου, Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού Δικαίου², 1963, σ. 11· Ν. Πανταζοπούλου, Ιστορική εισαγωγή εις τας πηγάς του Ελληνικού Δικαίου, χ.χρ., σ. 4· Γ. Νάκου, Ιστορία του Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου, 1991, σ. 47-49· πρβλ. ήδη Δ. Παπούλια, Το Ελληνικόν Αστικόν Δίκαιον εν τη ιστορική αυτού εξελίξει, Εισιτήριοις καθηγητικός λόγος, 1912, και του αὐτοῦ, Griechisches Recht und griechische Rechtsgeschichte, 1912) το αρχαίο ελληνικό δίκαιο να διακρίνεται σε τέσσερις περιόδους: α) Την περίοδο των πρωτόγονων μοναρχιών έως το έτος 800 π.Χ.· β) την περίοδο της αριστοκρατίας, δηλαδή από το 800 έως το 650 π.Χ.· γ) την περίοδο των "θεσμοθετών", από το έτος 600 περίπου έως το έτος 508 π.Χ. και δ) την περίοδο της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, από το έτος 508 μέχρι το 146 π.Χ. Πάντως η όποια χρονική διαίρεση του Ελληνικού Δικαίου έχει σχετική μόνο αξία, εφ' όσον δεν μπορούμε -λόγω ελλείψεως επαρκών ιστορικών πηγών- να παρακολουθήσουμε την συνεχή πορεία του· πρβλ. Ι. Τρια-
 ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
 υταφυλλοπούλου, Ελληνικά δίκαια (Ι, 1948, σ. 4 εε.· επίσης Τροφιάνου/Βελισσαρόπουλου-Καράκωστα, Ιστορία Δικαίου (από την αρχαία στη νεώτερη Ελλάδα)², 1997, σ. 25 εε.· Π. Δημάκη, Αρχαίο ελληνικό δίκαιο, εις Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Γ₂, σ. 538.

2. Β. Νέστλε, Από τον Μύθο στον Λόγο (Η εξέλιξη της ελληνικής σκέψης από τον Όμηρο ως τη σοφιστική και των Σωκράτη), μετάφρ. Α. Γεωργίου, τομ. Α-Β, 1999 και από την λοιπή βιβλιογραφία π.χ. J. V e r n a n t, Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα (μετάφρ. Στ. Γεωργούδη), χ.χρ., 7^ο Κεφ.

3. "Με την αφύπνιση του Λόγου υπό την έννοια της κριτικής σκέψης, σε αντίθεση με την αρχικά απόλυτη μυθοποίηση του κοσμικού γίγνεσθαι, αρχίζει το σταδιακό "ξεμάγεμα" ή "ο αφαγιασμός" του κόσμου και εξαγγέλλεται η αυξανόμενη κυριαρχησή του από τη στάθμιση, λαμπρότητα της αυτοσυνειδητοποιούμενης ζωής Αυτή η διορθωτική ή, αν θέλετε, διαλυτική δραστηριότητα του Λόγου εκτείνεται όχι μόνο στις μυθικές παραστάσεις, αλλά έλκει στην περιοχή της και τους θεσμούς, οι οποίοι βασίζονται σε αυτές (Νέστλε, ό.π., τομ. Α', σ. 17). "... Έτσι, και σ' αυτούς τους πρακτικούς τομείς, προπάντων στην ζωή του δικαίου, θα αρχίσει ο αφαγιασμός και η εγκοσμοποίηση" (ό.π., σ. 18). "Ο λόγος ρυθμίζει και την πράξη· γιατί για τον Έλληνα σκέψη και πράξη συνδέονται άρρηκτα, και μάλιστα κατά τρόπον ώστε η πράξη να καθορίζεται από τη σκέψη" (ό.π., σ. 30).

4. Της μυκηναϊκής εποχής (1600-1200 π.Χ.) προηγήθηκε η μινωική εποχή (2000-1500 π.Χ.), αλλά οι γνώσεις μας για το δίκαιο της εποχής εκείνης είναι πενιχρές, αφού δεν έχει ακόμα επιτευχθεί η αποκρυπτογράφηση της κρητικής γραμμικής γραφής Α (βλ. Ν. Πλάτωνος, Η μινωική γραμμική γραφή, εις Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Α', σ. 209-

210· Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, Ιστορία και Εισηγήσεις, σ. 12). Ο θρύλος αναφέρει τον βασιλιά Μίνωα ως σοφό νομοθέτη (Π λ ά τ., Νόμ. 624b, 630c· Α ρ ι σ τ., Πολιτ. 1271 b, 30· Στράβ., XVI 2, 38, 762c) αλλά και δικαστή των νεκρών στο δικαστήριο του κάτω κόσμου είτε μόνο του (Οδυσ. Λ 568-571: "χρύσειον σκήπτρον ἔχοντα θεμιστεύοντα νέκυσιν") είτε μαζί με τον αδελφό του (Ιλ. Ξ, 321-2) Ραδάμανθυ (Α π ο λ λ., Βιβλ. 3, 5, 7: "ἐν Ἄϊδου μετὰ Μίνωος δικάζει") ή και με άλλους δύο δικαστές, τον Αιακό και τον Τριπτόλεμο· βλ. Α π ο σ τ ο λ ά κ η, Η Δικαιοσύνη στη Μυκηναϊκή Εποχή, 1990, σ. 48 και γενικότερα 42-50. Της μυκηναϊκής εποχής (βλ. Γ. Μ υ λ ω ν ά, Η εποχή των πολυχρύσων Μυκηναίων, εις Ιστορία του ελληνικού έθνους, Α, σ. 234 εε· του ι δ ί ο υ, Αι Μυκήναι του Αγαμέμνωνος, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τ. 48, 1973. Σ. 80*-94*· του ι δ ί ο υ, Mycenae and the Mycenaean Age 1966) ακολούθησαν οι λεγόμενοι "σκοτεινοί αιώνες", κατά τους οποίους η Ελλάδα και η Κρήτη περιέπεσαν για διάστημα μεγαλύτερο των 400 χρόνων και πάλι σε κατάσταση ελλείψεως γραφής, εξ αιτίας της οποίας δεν έχουμε αρκετές πληροφορίες για όσα διαδραματίστηκαν τότε στον χώρο του Αιγαίου (βλ. R . V . d ' A . D e s b o r g h, Οι ελληνικοί σκοτεινοί αιώνες, μετάφρ. Στ. Κόρτη-Κόντη, 1997· C I. M o s s é, Η αρχαϊκή Ελλάδα, μετάφρ. Πασχάλη, 1991, σ. 36 εε· J.-C I. P o u r s a t, Η προκλασική Ελλάδα, μετάφρ. Γ. Δρόσου, 1998, σ. 98 εε· R. O s b o r n e, Η γένεση της Ελλάδας, 1200-479 π.Χ., μετάφρ. Τ. Σιέτη, 2000, σ. 52 εε· W. B u r k e r t, Αρχαία ελληνική θρησκεία, αρχαϊκή και κλασική εποχή, μετάφρ. Μπεζαντάκου/Αβαγιανού 1993, σ. 119 εε· A. A n d r e w e s, Αρχαία ελληνική κοινωνία, μετάφρ. Α. Παναγοπούλου, 1983, σ. 59 εε· Γ. Β λ ά χ ο υ, Πολιτικές κοινωνίες στον Όμηρο, μετάφρ. Μ. Παϊτή-Αποστολοπούλου/Δ. Αποστολοπούλου, 1981, σ. 19-20· A. S h o d g t a s s, The Dark Age of Greece, Edinburgh 1971· A. S c h n a p p, Les siècles obscurs de la Grèce, Annals 29, 1974, σ. 1465-1474)· οι "σκοτεινοί αιώνες" τελειώνουν τον 8^ο αι., όταν επανεμφανίζεται (με την μορφή του φοινικικού αλφάβητου) η γραφή στην Ελλάδα (βλ. R. T h o m a s, Γραπτός και προφορικός λόγος στην Αρχαία Ελλάδα, μετάφρ. Δ. Κυρτάτα, 1997, Κεφ. Δ'· A n d r e w e s, ό.π., σ. 83 εε.). Η ιστορική μνήμη διατήρησε την ανάμνηση και της απολίτιστης συμβιώσεως των ανθρώπων, όπως της κοινωνίας των Κυκλώπων (που περιγράφεται από τον Ό μ η ρ ο, Οδυσ. Ι, 112-115: "Αυτοί δεν ξέρουν και δεν έχουν αγορές, να παίρνουν αποφάσεις/και να βγάζουν νόμους· ζούνε σ' απότομες κορφές,/ επάνω σε ψηλά βουνά, μέσα σε θολωτές σπηλιές/ ορίζοντας καθένας μόνος του παιδιά, γυναίκες-καμιά δεν έχουν/ φροντίδα για τους άλλους", μετάφρ. Δ.Ν. Μαρωνίτη· προβλ. και Π λ ά τ., Νόμ. 680 B· Α ρ ι σ τ., Πολιτ. 1252b· σχετ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 34 εε.) ή αναλόγως του βίου των μνηστήρων (Οδυσ. Β' 282) ή του βίου κάποιων από τους Αχαϊκούς ήρωες (Οδυσ. Γ' 133) ή του γένους των "ανδροφάγων" (που "ούτε δίκην νομίζοντες ούτε νόμω οὐδενὶ χρεώμενοι", ούτε ξέρουν τι θα πει δικαιοσύνη, ούτε νόμο έχουν κανένα, Η ρ ό δ ο τ ο ς IV, 106) ή των κατοίκων των Κυρνών ("Κύρνε, πόλις μὲν ἦδε πόλις, λαοὶ δὲ δὴ ἄλλοι/ οἱ πρόσθ' οὔτε δίκας ἦδεσαν οὔτε νόμους", Κύρνε, η μεν πόλη είναι ακόμη η ίδια, οι κάτοικοι όμως είναι άλλοι, αφού προγενέστερα ούτε την δικαιοσύνη γνώριζαν ούτε τους νόμους, Θ έ ο γ ν ι ς, εις D i e h l s, Anthologia Lyrica Graeca II, Ελεγ. 53-55· βλ. Σ τ. Κ ο ρ ρ έ, Αρχαίοι Έλληνες λυρικοί Α', 1949, σ. 100. Ο Κ ρ ι τ ί α ς, Αθηναίος πολιτικός του 5^{ου} π.Χ. αι., στο σατυρικό του δράμα "Σίσυφος" αναφέρει (βλ. D i e l s - K r a n z II, σ. 382, 2 εε.): "Ἦν χρόνος ὅτ' ἦν ἄτακτος ὁ τῶν

ἀνθρώπων βίος καὶ θηριώδης ἰσχύος θ' ὑπέρετης, ὅτ' οὐδὲν ἄθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγίγνετο" (υπήρξε εποχή κατά την οποία ο βίος των ανθρώπων ήταν άτακτος και θηριώδης, υπέρετης δε της δυνάμεως· κατά την περίοδο εκείνη ούτε έπαθλα δίδονταν στους καλούς ούτε τιμωρίες επιβάλλονταν στους κακούς)· βλ. Α λ ε ξ ι ά δ η, Αρχαῖον Ἑλληνικόν Δίκαιον, 1989, σ. 60.

5. Με την αποκρυπτογράφηση (από M. V e n t r i s και C h a r d w i c k, Evidence for Greek dialekt in the Mycenaen archives, εις Journal of Hellenic Studies, 73, 1953, σ. 84-103· Documents in Mycenaen, 1956· J. C h a r d w i c k, Γραμμική Β, Η πρώτη ελληνική γραφή, μετάφρ. Δ. Τζωρτζίδη, χ.χρ.· τον ί δ ι ο ν, Η γέννησις της ελληνικής γλώσσης, Επετηρίς της Φιλολ. Σχολής Αθηνών 12, 1961-1962, σ. 531-534) της γραφής των πήλινων πινακίδων, που ανασύρθηκαν από τα ερείπια των ανακτόρων της Κνωσού, των Θηβών, των Μυκηνών και της Πύλου, ανακαλύφθηκε ότι η γραφή αυτή, που ονομάσθηκε Γραμμική Β, είχε χρησιμοποιηθεί για να αποδώσει μία γλώσσα ελληνική, κάτι που ενίσχυσε την γνώμη όσων πίστευαν ότι οι βασιλείς των Μυκηνών εξουσίαζαν όχι μόνο την Πελοπόννησο αλλά και ολόκληρο τον κόσμο του Αιγαίου· η Γραμμική Β ήταν η γλώσσα του μυκηναϊκού πολιτισμού (για τη σημασία της αποκρυπτογραφήσεώς της και για την έρευνα της έννομης τάξεως στην μυκηναϊκή εποχή βλ. Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 102-115· Α λ ε ξ ι ά δ η, ό.π., σ. 39-41· προβλ. και Π. Δ η μ ά κ η, Λίγα για την Γραμμική γραφή Β, ΝΔικ 33, 1978, 426 έε.).

6. Βλ. Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 19 έε. (για τον ορφικό κύκλο) και 35 έε. (για τον επικό κύκλο). Προβλ. τις ωραίες μεταφράσεις τόσο των Ορφικών όσο και των Ομηρικών Ύμνων των Δ. Παπαδίτσα και Ελ. Λαδία (εκδ. "Εστιας").

7. Τα ομηρικά έπη—σύμφωνα με την κρατούσα άποψη (π.χ. Ε. Β λ ά χ ο ς, ό.π., σ. 19)—αναφέρονται σε γεγονότα της μυκηναϊκής ιστορίας, ωστόσο σε μία πολύ σύντομη ιστορική περίοδο, αυτή που συνδέεται στενά με τον Τρωικό πόλεμο (που τοποθετείται γύρω στα 1200 π.Χ.· για το υπαρκτό πάντως, όπως φαίνεται, πρόβλημα ιστορικότητας του πολέμου αυτού βλ. Μ ο s s έ, ό.π., σ. 9 έε.) και με τα δύσκολα χρόνια που τον ακολούθησαν. Επειδή όμως ο Ό μ η ρ ο ς έζησε αρκετά μεταγενέστερα (μάλλον το δεύτερο ήμισυ του 8^{ου} αι.· π.χ. W. S c h a d e w a l d t, Από τον κόσμο και το έργο του Ομήρου, μετάφρ. Φ.Ι. Κακριδή, Α', 1980, σ. 121· για τις διάφορες άλλες εκδοχές βλ. Κ. Τ ρ υ π ά ν η, Τα Ομηρικά έπη, μετάφρ. Έλλης Παππά, 1975, σ. 11-12 με σημ. 1), είναι φυσικό μέσα στα ποιήματά του να ενσωματώνει και στοιχεία της μεταμυκηναϊκής εποχής καθώς και της πρώιμης γεωμετρικής, με την οποία θα ήταν σύγχρονος· Α γ. Τ σ ο μ π α ν ά κ η ς, Εισαγωγή στον Όμηρο ⁴(1984) σ. 7. Αλλιώς Μ. F i n l e y, Ο κόσμος του Οδυσσέα (μετάφρ. Σ. Μαρκιανού), χ.χρ. (επίσης ο ί δ ι ο ς, Οικονομία και κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα Β', μετάφρ. Μ. Καρδαμίτσα, 1991, σ. 190-220), ο οποίος προσπάθησε εντυπωσιακά να αποδείξει ότι η κοινωνία που περιγράφει ο Όμηρος δεν έχει καμία σχέση ούτε με την κοινωνία των μυκηναϊκών ανακτόρων ούτε με εκείνη της ελληνικής πόλεως των ιστορικών χρόνων, αλλά αντιστοιχεί στους "σκοτεινούς αιώνες", περίοδο ενδιάμεση που χωρίζει αυτές τις δύο κοινωνίες. Η άποψη όμως αυτή δεν επεκράτησε.

8. Ως εθιμικό δίκαιο νοείται το άγραφο δίκαιο των παραδόσεων και των καθιερωμένων ηθών και συνηθειών σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής, θρησκευτικής, πολιτικής, κοινωνικής, νομικής (Π λ ά τ., Νόμ. 680α· Α ρ ι σ τ., Αθην.Πολιτ. 56), που όμως αντλεί την δεσμευτικό-

τητά του όχι από τις ίδιες τις βαθειά ριζωμένες στην συνείδηση του λαού συνήθειες αλλά στην αναγνώριση της θεϊκής ή μυθικής προελεύσεώς τους (H.J. Wolff, "Normenkontrolle" und Gesetzesbegriff in der attischen Demokratie, 1970, σ. 70, με περαιτέρω παραπομπές). Γι' αυτό το έθιμο δεν έχει την ίδια έννοια με το σημερινό έθιμο ως πηγή δικαίου (ΑΚ Ι' βλ. αντί άλλων Κ. Τσάτσου, Το πρόβλημα των πηγών του δικαίου Α', 1941/1993, Κεφ. Δ §§ 8 εε., όπου και για την λεγόμενη λογικότητα, Rationabilität, ως στοιχείο της σύγχρονης έννοιας του εθίμου· επίσης τον ίδιο, Μελέται, 1960, σ. 133 εε.· προβλ. και G e r n e t, Einführung in das Studium des alten griechischen Rechts, εις B e r n e k e r, Hrsg., Zur griechischen Rechtsgeschichte 1968, σ. 4, 32). –Υπέρ του εθίμου (με την παραπάνω έννοια) ως πηγής του δικαίου κατά την εν λόγω πρώτη (αλλά και την επόμενη δεύτερη) περίοδο του αρχαίου ελληνικού δικαίου η κρατ. γν.· π.χ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, Ιστορική εισαγωγή, σ. 10· ο ίδιος, Πνεύμα και εξέλιξις του αρχαίου ελληνικού δικαίου, ΑΙΔ Β' (1935) σ. 62, 66 και αλλού· J. de R o m i l l y, Ο νόμος στην ελληνική σκέψη (μετάφρ. Αθανασίου/Μηλιαρέση), 1995, σ. 57 εε.· W e i s s, Griechisches Privatrecht, 1924, σ. 25 εε.· H. J. W o l f f, Gewohnheitsrecht und Gesetzesrecht in der griechischen Rechtsauffassung, εις B e r n e k e r (Hrsg.), ό.π., σ. 99 εε. Η αντίθετη άποψη, ότι το αρχαίο ελληνικό δίκαιο εκείνων των περιόδων ήταν μεν άγραφο αλλά όχι εθιμικό (που ανάγεται στον E d. M e y e r, Geschichte des Altertums III, σ. 528: "ein Gewohnheitsrecht kennt das griechische Recht nirgends") έχει αντικρουσθεί ήδη από τον H i r z e l, Themis, Dike und Verwandtes, 1907, σ. 359 εε., και δεν υποστηρίζεται σήμερα παρά μόνο μεμονωμένα, σ' εμάς από τον Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο υ, ό.π., σ. 20, 24· τον ίδιο, Das Rechtsdenken der Griechen, 1985, σ. 3-5· σύμφ. και Μ π έ η ς, Το πρόβλημα του δικαίου και των ηθικών αξιών, 1977, σ. 110· βλ. όμως Α λ ε ξιάδ η, ό.π., σ. 64 εε.· Γ. Α π ο σ τ ο λ α κ η, ό.π., σ. 63 σημ. 7· Μ. Τ σ ι τ σ ι κ λ ή, Αρχαία ελληνική νομική σκέψη (βιβλιοκρισία), Αρμ – Επιστ. Επετ. 6 (1985) σ. 233, 239. Ο Γ. Β λ ά χ ο ς, ό.π., σ. 195-196 (και Θέμις και νόμος, εις Δίκαιο και πολιτική στην Αρχαία Ελλάδα και το σύγχρονο κόσμο, Μελέτες II, 1989, σ. 167, 171 σημ. 14) υποστηρίζει ότι τουλάχιστον ένα μέρος του μυκηναϊκού δικαίου ήταν γραπτό, του οποίου τα ίχνη έχουν χαθεί. Αλλά και υπό την εκδοχή αυτή (προβλ. όμως H. E r b s e, Scholia Graeca in Homeri Iliadem II, σ. 418, 99 α: "Σκῆπτρον [τ'] ἡδέ θέμιστας: σκῆπτρον διὰ τὸ κράτος, θέμιστας διὰ τὸ δίκαιον· οὐπω γάρ εἶχεν γραπτὸς νόμος, ἀλλὰ τὸ πᾶν ἦν ἐν τοῖς κρατοῦσιν") το "γραπτό δίκαιο" της περιόδου αυτής (υπό την έννοια μάλλον της γραπτής καταγραφής συνθηθειών και εθίμων) πρέπει να διακριθεί φυσικά από τον πολύ μεταγενέστερο "γραπτό νόμο".

9. Από την εκτενέστατη βιβλιογραφία βλ. H i r z e l, ό.π.· W e n i g e r, Themis, εις Ausführliches Lexicon der griechischen und römischen Mythologie V (1916-24) 570 εε.· S y b e l, Dike, εις ό.π., τόμ. I (1884-90) 1018 εε.· K r e t s c h m e r, Zum Namen der Themis, Glotta 4 (1913) σ. 50 εε.· E h r e n b e r g, Die Rechtsidee im frühen Griechentum, 1921, σ. 3 εε. 54 εε.· L a t t e, Themis, εις RE VA (1934-36) 1626 εε.· του ίδιου, Der Rechtsgedanke im archaischen Griechentum, εις B e r n e k e r, Hrsg., ό.π., σ. 77 εε.· W a s e r, Dike, εις RE V (1903-05) 574 εε.· T h a l h e i m, Dike, εις RE V (1903-05) 578 εε.· G e r n e r, Zum Begriff δίχνη im attischen Recht, εις FS Wenger II, σ. 242 εε.· V o s, Θέμις, 1956, σ. 3 εε.· K ö s t l e r, Die homerische Rechts- und Staatsauffassung, εις του ίδιου, Homerisches Recht (Gesammelte Aufsätze), 1979, και εις B e r n e k e r, Hrsg., ό.π., σ. 172 εε.· R u i p é r e z, Historia de Θέμις en Homeri,

Emerita 7 (1956) σ. 99 εε.· *M u n d i n g*, Die Bewertung der Rechtsidee in der Ilias, *Philologus* 105 (1961) σ. 161 εε. και 106 (1962) σ. 60 εε.· *H a n n s l i k*, Themis und Dike, *Opuscula Philologica*, 1929, σ. 5 εε.· *G i o f f r e d i*, Sui concetti di θέμις e δίκη in Omero, *Belletino dell Istituto di diritto romano* 65 (1962) σ. 69-78· *H.J. W o l l f*, ό.π., σ. 104 εε.· του ι δ ί ο υ, Der Ursprung des gerichtlichen Rechtsstreits bei den Griechen, εις του ι δ ί ο υ, Beiträge zur Rechtsgeschichte Altgriechenlands und des hellenistisch-römischen Agypten, 1961, σ. 1 εε.· *A. V e r d r o s s - D r o s s b e r g*, Grundlinien der antiken Rechts -und Staatsphilosophie² (1948), σ. 15 εε.· του ι δ ί ο υ, Abendländische Rechtsphilosophie² (1963) σ. 1 εε.· *E r i k W o l f*, Griechisches Rechtsdenken I, 1950, σ. 22 εε.· *I. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο*, ό.π., σ. 21 εε.· *I. Ζ έ π ο υ*, Το δίκαιον κατά τους ομηρικούς χρόνους, *ΑΙΔ* 1943, 231, 236 εε.· *Δ ε λ η κ ω σ τ ο - π ο ύ λ ο υ*, Γένεση του δικαίου και αρχαιοελληνική ποίηση, 1996, § 2 III· *Μ π έ η*, ό.π., σ. 108-112, 130 εε.· *Γ. Β λ ά χ ο*, ό.π., σ. 191 εε.· *Α π ο σ τ ο λ ά κ η*, ό.π., σ. 5 εε.· *Τ ρ ω ι ά ν ο υ / Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α*, ό.π., *S i n c l a i r*, Ιστορία της ελληνικής πολιτικής σκέψεως Α', 1969, σ. 23 ε. Πρωτότυπη οντολογική ερμηνεία των εννοιών αυτών δίδει η *N. T s o u y o p o u l o s*, Strafe im frühgriechischen Denken, 1966, σ. 13 εε., 17 εε., 26 εε. και σχετ. επίσης *K.I. Δ ε σ π ο τ ό π ο υ λ ο ς*, Έννοιες δικαίου στην αρχαϊκή Ελλάδα, εις Μελετήματα Φιλοσοφίας του Δικαίου, 1980, σ. 145 εε. Προβλ. και *N. Γ ε ω ρ γ ο π ο ύ λ ο υ - Ν ι κ ο λ α κ α κ ο υ*, Το Φυσικόν Δίκαιον – Ιστορική και κριτική θεώρησις του προβλήματος 2 (1985) σ. 19 εε.· *Δ η μ ά ζ η*, Αρχαίο ελληνικό δίκαιο, ό.π., σ. 538· *Σ π η λ ι ά κ ο*, Η αρχή της νομιμότητας των ποινών (ελληνικά σπέρματα και στοιχεία), *Χαροτήτιο-Επών* I, Δελφινίανη 4 (1992), σ. 309, 311, 313. Για την Θέμιδα και την Δίκη (ως μυθολογικές μορφές βλ. *K e r é n y i*, Η μυθολογία των Ελλήνων (μετάφρ. Δημ. Σταθόπουλου), 1974, ιδίως σ. 104 αλλά και 33, 44, 66, 74, 79, 132, 148, 210, 213, 217 (θέμις) και 105, 116, 470 (δίκη)· *J. R i c h e r i n*, Ελληνική Μυθολογία (μετάφρ. Ν. Τετενέ), 1953, τομ. Α, σ. 53, 351, 383, 507, 517 (θέτις) και τομ. Β, σ. 83 (δίκη)· *J.E. H a r r i s o n*, Themis. A Study of the Social Origins of Greek Religion² (1927).

10. Ίσως από την ρίζα θέ-, τι θ έ ν α ι· *H. F r i s k*, Griechisches etymologisches Wörterbuch I, 1960, σ. 660 ε. (θέμις)· ο ί δ ι ο ς, Die Stammbildung von "ΘΕΜΙΣ", *Eranos* 48 (1950) σ. 1 εε.· προβλ. όμως και *E h r e n b e r g*, ό.π., σ. 42 ε.

11. Για το φαινόμενο της "προσωποποίησης" αφηρημένων εννοιών βλ. *B u r k e r t*, ό.π., σ. 389 εε., με την εκεί ενδιαφέρουσα βιβλιογραφία.

12. Δικαιοσύνη είναι ακριβώς η (θεϊκή και εγκόσμια) τάξη, η τάξη αυτή καθ' εαυτή ως οντολογική έννοια, ανεξάρτητα από την ηθική της ποιότητα· η δικαιοσύνη ως ηθική ιδέα (ηθικό περιεχόμενο) είναι ακόμη άγνωστη. Τον οντολογικό αυτόν χαρακτήρα της Θέμιδος εξαίρει η *N. T s o u y o p o u l o s*, ό.π., με την οποία σύμφωνος και ο *K. Δ ε σ π ο τ ό - π ο υ λ ο ς*, ό.π., Για το πρόβλημα της ηθικότητας των ομηρικών θεών και ηρώων βλ. *A. L e s k y*, Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας (μετάφρ. Αγ. Τσομπανάκη)⁵, 1983, σ. 119 εε.· προβλ. και *D o d d s*, Οι Έλληνες και το παράλογο (μετάφρ. και εισαγ. Γ. Γιατρομανωλάκη)², χ.χρ., σ. 41 εε.· *B u r k e r t*, ό.π., σ. 504 εε.· *J. de R o m i l l y*, Γιατί η Ελλάδα; (μετάφρ. Αθ.-Μπ. Αθανασίου/Κ.Μηλιαρέση), 1996, σ. 47 εε.· *Δ ε λ η κ ω σ τ ό π ο υ λ ο*,

ό.π., σ. 40-41· Th. V. Scheffer, Die homerische Philosophie, 1921, σ. 93-132. Την ηθική αδικία των θεών θα αποκαλύψουν και θα στιγματίσουν αργότερα ιδίως οι τραγικοί, στο έργο των οποίων η θεογονία μετατρέπεται σε θεοδικία· βλ. Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 118-129.

13. "Η θρησκεία ενός λαού είναι το κλειδί για την ουσία του", R. Harder, Eigenart der Griechen - Einführung in die griechische Kultur, 1962, κατά παραπομπή Δ. Σταθοπούλου, Προλεγόμενα στο έργο του M. Nilsson, Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας (μετάφρ. Α. Παπαθωμοπούλου), 1984. Βλ. επίσης του ιδίου (Nilsson), Ελληνική λαϊκή θρησκεία (μετάφρ. Ι.Θ. Κακριδή), 1953, και τα κλασικά έργα των E. Rohde, Psyche⁴ 1907 (σχετ. και O. Regenbogen, Δαιμόνιον ψυχής φως, E. Rohdes Psyche und die neue Kritik, Festgabe für A. Weber, 1948, σ. 361 εε· του ιδίου, Die Religion der Griechen, Kleine Schriften B¹, 1901· V. von Wilamowitz-Moellendorf, Der Glaube der Hellenen I, έκδ. Darmstadt 1984· Του ιδίου, Geschichte der griechischen Religion, 1913· K. Latte, Heiliges Recht, 1920· ακόμη R. Reitzenstein, Altgriechische Theologie und ihre Quellen, 1929· Th. Zielinski, La Religion de la Grèce ancienne, 1926· L. Gernet και A. Boulanger, La Génie grec dans la religion, 1932· Γ. Μυλωνά, Η μυκηναϊκή θρησκεία, εις Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. 1, 1970, σ. 298-301· του ιδίου, Το θρησκευτικό κέντρο των Μυκηνών, 1972· Burkert, ό.π.

14. Βλ. Χρ. Τσούντα, Μυκήναι και μυκηναϊκός πολιτισμός 1893· J. Chadwick, Ο μυκηναϊκός κόσμος (μετάφρ.-επιμ. Κ. Ν. Πετροπούλου), 1997· Γ. Βλάχο, ό.π., passim· L. Page, Η Ιλιάς και η ιστορία (μετάφρ. Κρ. Παναγιώτη), 1988· M.S. Rieu, L. Mearns, Οι μυκηναϊκοί Έλληνες (μετάφρ. Μ. Παναγιώτου), 1996· M. Finley, Οικονομία και κοινωνία στην Αρχαία Ελλάδα I-II (μετάφρ. Μ. Καρολαίτσα), 1991, ιδίως II 3 (σ. 169 εε·)· Andrewes, ό.π., σ. 37-57· G. Glotz, Η αρχαϊκή "πόλις" (μετάφρ. Α. Σακελλαρίου), 1981, σ. 11 εε., 45 εε· Br. Snell, Η ανακάλυψη του πνεύματος (μετάφρ. Δ.Ι. Ιακώβ), 1981, Κεφ. Α' και Β'· Mossé, ό.π., σ. 25 εε· W. Jaeger, Παιδεία (μετάφρ. Γ. Βερροίου) Α', 1968, σ. 36 εε· J.-P. Vernant, Η καταγωγή της ελληνικής σκέψεως (μετάφρ. Στ. Στανίτσα), 1965, σ. 10-39· Α. Μπονάρ, Ο αρχαίος ελληνικός πολιτισμός τ. 1 (μετάφρ. Δ. Θιβιδόπουλου), 1983· H. Kittro, Οι Έλληνες (μετάφρ. Ι. Λάμψα), 1968, σ. 15-80· G. Forrest, Η ιστορία της αρχαϊκής εποχής εις J. Boardman / J. Griffin / O. Murray (επιμ.), Η Ελλάδα και ο ελληνικός κόσμος (μετάφρ. Α. Τσοτσορού-Μύστακα), 1996, σ. 27 εε· W. Rouse, Όμηρος (μετάφρ. Α. Σιδέρη-Σακελλαρίου), 1949, σ. 30 εε· G. Thompson, Η αρχαία ελληνική κοινωνία. Το προϊστορικό Αιγαίο (μετάφρ. Γ. Βιστάκη), χ.χρ· του ιδίου, Αισχύλος και Αθήναι (μετάφρ. Γ. Βιστάκη-Φ. Αποστολοπούλου), 1954, Μέρος πρώτο (φυλετική κοινωνία), σ. 11 εε.. Α. Μιρώ, Η καθημερινή ζωή στην εποχή του Ομήρου (μετάφρ. Κ. Παναγιώτου), 1987· J. Burckardt, Griechische Kulturgeschichte 1959, σ. 51 εε· W. Kranz, Griechentum (Eine Geschichte der griechischen Kultur und Literatur), 1952, σ. 1 εε., 24 εε· E. Friedell, Kulturgeschichte Griechenlands, 1949, σ. 51 εε., 76 εε., 88 εε· J. Forsdyke, Greece before Homer, 1957· Vl. Georgief / J. Irmischer, Minoica und Homer, 1961.

15. Για την σχέση των δύο αυτών όρων ("άναξ" – "βασιλεύς") στην μυκηναϊκή και στην ομηρική εποχή βλ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 55 εε. Για τον θεσμό της βασιλείας στην μυκηναϊκή και ομηρική εποχή βλ. επίσης G l o t z, ό.π., σ. 51 εε., 57 εε., 61 εε.· M o s s é, ό.π., σ. 87 εε.· A n d r e w e s, ό.π., σ. 50 εε., 74 εε.· V e r n a n t, Η καταγωγή, ό.π., σ. 17 εε.· Ι.Δ. Ζ έ π ο , ό.π., σ. 237 εε.

16. Οι βασιλείς προσαγορεύονταν θείοι ή διογενείς (Οδυσ. Β 352· Ιλ. Α 337) ή διατρεφείς (Ιλ. Β 196· Οδυσ. Ε 378) και γι' αυτό, αν από ορισμένα στοιχεία των αστερισμών προέκυπτε ότι εξαμάρταναν προς το θεϊόν, παραμερίζονταν από την αρχή μέχρις ότου αποφανθεί το μαντεϊόν (Ι.Δ. Ζ έ π ο ς, ό.π., σ. 237)· πρβλ. και G l o t z, ό.π., σ. 51 εε.· v o n M i l a m o w i t z – M o e l l e n d o r f f, ό.π., Ι, σ. 20 εε.· J. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 5 (με τις πλούσιες παραπομπές στην σημ. 22).

17. "Σκηπτροῦχοι βασιλῆες"· βλ. και για την διάκριση από τους "βασιλείς" χωρίς σκήπτρο Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 71 εε.

18. Οδυσ. Γ 410 και Ιλ. Α 234· Οδυσ. Ι 38 και Ιλ. Β 206, Ζ 159 κλπ.

19. Οδυσ. Β 37 κλπ.

20. Οπότε η ελαφρά ανακίνηση αυτού ισοδυναμούσε με όρκο· Ιλ. Η 412· Ιλ. Κ 321.

21. "Οίκος", "κώμη" και "πόλις" αποτελούν κατά τον Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η (Πολιτ. 1252 b 10 εε.) αλλά και κατά τον Π λ ά τ ω ν α (Νομ., 627 α) τις τρεις βαθμίδες εξέλιξεως της ελλαδικής κοινωνίας. Για τον "οίκο" στα Ομηρικά έπη βλ. M o s s é, ό.π., σ. 65-86. Για την γέννηση της "πόλεως" (-κράτους) βλ. Μ ι χ. Σ α κ ε λ λ ο υ, Η πόλις-Κράτος: παράγωγο και παράγων της Αρχαίας ελληνικής Ιστορίας, Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, 1984, σ. 99 εε.· τον Ι. Δ. Ι. ο υ, Πόλις, ένας τύπος του αρχαίου ελληνικού κράτους, 1999, σ. 211 εε., 240 εε.· E h r e n b e r g, Der Staat der Griechen, σ. 10 εε.· M o s s é, ό.π., σ. 87-106· G l o t z, ό.π., σ. 45 εε.· Πρβλ. και Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 61 εε. και 107/108 με σημ. 29· Α λ ε ξ ι ά δ η, ό.π., σ. 73 εε.· Ι. Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, ό.π., σ. 36 εε.· Σ π. Τ ρ ω ι ά ν ο υ / Ι. Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, ό.π., σ. 36 εε.

22. Ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς (Πολιτ. 1285 ε 5-14), αναφερόμενος στην βασιλική εξουσία των "ηρωικών χρόνων" (σχετικά με το ποια ακριβώς εποχή εννοεί ο Α. βλ. τις διάφορες απόψεις στον Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 124 εε.) λέει ότι αυτή κάλυπτε τρεις αρμοδιότητες: την στρατιωτική, την θρησκευτική και την δικαστική.

23. Βλ. Ι. Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, ό.π., σ. 151 εε.· G l o t z, ό.π., σ. 57 εε.· Άρα ο βασιλεύς στα ελληνικά κράτη της μυκηναϊκής εποχής δεν ήταν απόλυτος μονάρχης, όπως στις ασιατικές θεοκρατικές κοινωνίες (βλ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 76 εε.). Η μοναρχία δεν ήταν απόλυτη αλλά περιορισμένη. Παράδειγμα αμφισβήτησεως της βασιλικής εξουσίας περιέχεται στην Ιλιάδα (Β 225, 234), όπου ο Θεοσίτης επιτίθεται στον Αρχιστράτηγο των Ελλήνων Αγαμέμνονα και καλεί τον στρατό σε ανυπακοή (Ν. Α ν τ ω ν ο - π ο ύ λ ο υ, Η Δημοκρατία στην Αρχαία Ελλάδα, 1993, σ. 9). Συνέβαινε και στην ανθρώπινη κοινωνία ό,τι και στην κοινωνία των θεών: ουσιαστική άρνηση κάθε παντοδυναμίας. Ακόμη και ο τρομακτικός σε δύναμη Δίας υποχρεώνεται και αυτός στα Ομηρικά έπη να υποστεί το πένθος της απώλειας του γιού του, του Σαρπηδόνα. Οδυνάται για την απώλεια αυτή και αφήνει σταγόνες αίματος να το μαρτυρήσουν (Δ ε λ η κ ω σ τ ό π ο υ λ ο ς, ό.π., σ. 10).

24. Ετυμολογικώς, από το δ ε ί κ ν υ μ ι· F r i s k, ό.π., σ. 355 (δείκνυμι), 393 (δίκη).

Βλ. και Αποστολάκη, ό.π., σ. 95-96 με σημ. 48· Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 82 σημ. 77· Αλεξιάδη, ό.π., σ. 59 εε.

25. Sinclair, ό.π., σ. 24.

26. Προβλ. και Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 79 εε.

27. Βλ. Γ. Βλάχο, ό.π., σ. 200/201 και 306 σημ. 114.

28. 'Αρα η Δίκη προϋποθέτει τις θέμιστες, δηλαδή τους εθιμικούς κανόνες ως κανόνες (όπως θα έλεγε κανείς σήμερα) ουσιαστικού δικαίου. Με αυτή την έννοια η Δίκη συνδέεται και με το πανάρχαιο έθιμο της αποπομπής του ενόχου από την κοινότητα ή της διώξεώς του από το γένος του παθόντος. Από την αρχαία αυτή σχέση οι Ερινύες, που διώκουν το έγκλημα, παραμένουν επίκουροι της Δίκης (Ηράκλειτος γ. 94: "Ἥλιος γάρ οὐχ ὑπερβήσεται μέτρα· εἰ δὲ μὴ Ἑρινύες μιν, Δίκης ἐπίκουροι ἐξευρήσουσιν")· Αλεξιάδης, ό.π., σ. 59.

29. Π.χ. Πετρόπουλος, Ιστορική εισαγωγή, σ. 12.

30. Π.χ. Ehrenzberg, Die Rechtsidee im frühen Griechentum, 1921, σ. 7.

31. Κατά την ομηρική περίοδο η έννοια της δίκης ταυτίζεται προς εκείνη της διαιτησίας (Πανταζόπουλος, Ιστορική εισαγωγή, σ. 55· Τσιτσικλής, ό.π., σ. 764, με παραπομπές στην σημ. 8), η οποία είχε αντικαταστήσει την αυτοδικία και την αντεκδίκηση ως τρόπο ικανοποίησης του δικαίου (Πετρόπουλος, ό.π.). Βλ. γενικά N.J. Pantazopoulos, Ein Beitrag zur Entwicklung der Dialektik im altgriechischen Recht, FS für Koschaker, 1939 (ανάτυπο, σ. 2 με παραπομπές στην σημ. 4).

32. Glotz, ό.π., σ. 59 ε.

33. Πετρόπουλος, ό.π., σ. 12-13.

34. Βλ. Lesky (Α. Τσομπανάκη), Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας (1983) σ. 148 εε. Πανταζόπουλος, ό.π., σ. 55-57.

35. Θεογ. 901-902. Βλ. Kerenyi, ό.π., σ. 105· Richter, ό.π., σ. 83-84· προβλ. και Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 79 με σημ. 71.

36. Ο οντολογικός χαρακτήρας της δίκης προκύπτει από τον σκοπό της που –κατά τον H.J. Wolff, Ursprung des gerichtlichen Rechtsstreits bei den Griechen, εις Beiträge zur Rechtsgeschichte, 1961, σ. 1 εε., 30 – ήταν η εσωτερική τάξη της κοινότητας με την δημιουργία ενός κάποιου δημόσιου ελέγχου ως προς την εφαρμογή της αυτοδικίας που ήταν ακόμη το μοναδικό μέσο πραγματώσεως μιας αξιώσεως.

37. Βλ. N. Tsouyopoulos, ό.π., σ. 22· Κ.Ι. Δεσποτόπουλο, ό.π., σ. 148 – 149.

38. Η σίο δ., Έργ. και Ημ. 9-10: "δίκη δ' ἴθυνε θέμιστας". Η εξέλιξη αυτή –σύμφωνα με την κρατούσα αντίληψη– συμπίπτει με το πέρασμα από την φυλετική κοινωνία στην αριστοκρατική πόλη· προβλ. Γ. Βλάχο, ό.π., σ. 305 σημ. 101.

39. Βλ. Ι. Βελισσαροπούλου - Καράκωστα, ό.π., σ. 170 εε., 186 εε., 191 εε.

40. Glotz, ό.π., σ. 103.

41. Πετρόπουλος, ό.π., σ. 13.

42. Glotz, ό.π., σ. 103· L. Gernet, Über den Begriff des Urteils im griechischen Recht, εις Bernegger (Hrsg.), Zur griechischen Rechtsgeschichte, 1968, σ. 374, 382-383.

43. Η διαδικασία αυτή θα ολοκληρωθεί κατά την επόμενη ιστορική φάση των κωδικοποιήσεων· προβλ. Glotz, ό.π., σ. 117· Pantazopoulos, ό.π., σ. 2 εε. Υπέρ της οργανι-

κής εξελικτικής πορείας της δικαιοσύνης (από την "ιδιωτική δικαιοσύνη", δηλ. την αυτοδικία στην εκούσια διαιτησία, κατόπιν την υποχρεωτική διαιτησία και ακολούθως στην κρατική δικαιοσύνη) είναι η κρατ. γν. (που ανάγεται στον J h e r i n g): π.χ. S t e i n w e n t e r, Die Streitbeendigung durch Urteil, 1925, σ. 3 εε., 29 εε.: K o s c h a k e r, SZ 47 (1927) 508: S a n N i c o l ó, Zeitschr. f. Vergl. Rechtsw. 43 (1928) 294: L i p s i u s, Das attische Recht und Rechtsverfahren (1905-1915) σ. 6: L a t t e, Heiligh Recht, 1920, σ. 2 εε.: D ü l l, Der Gütegedantae im römischen Zivilprozessrecht, 1931, σ. 112 εε.: B o n n e r - S m i t h, The Administration of Justice from Homer to Aristotle I, 1930, σ. 29 ε., 42 ε. Αντίθ. H.J. W o l f f, Der Ursprung des gerichtlichen Rechtsstreits bei den Griechen, εις του ι δ ί ο υ, Beiträge zur Rechtsgeschichte, 1931, σ. 1-90, ο οποίος υποστηρίζει ότι ιδιωτική διαιτησία και κρατική δικαστική (δίκη) δεν είναι δυο φάσεις μιας ενιαίας εξελίξεως, αλλά παράλληλα και βασικώς διαφορετικά φαινόμενα. (Στα πλαίσια της απόψεως αυτής υποστηρίζεται ότι η ελεύθερη διαιτησία ίσχυε ήδη και κατά τους μυκηναϊκούς χρόνους, παράλληλα προς την κρατική δικαιοσύνη: πρβλ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 307/308). Πρβλ. και Ι. Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, ό.π., σ. 181 επ.: Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 96 σημ. 48.

44. Βλ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 201. Η έννοια της δικαιοσύνης (:ως οντολογική έννοια) εκφράζεται εδώ με τους όρους θ έ μ ι ς ή δίκη (Γ. Β λ ά χ ο ς, ό.π.).

45. Για τις λέξεις αυτές στον Όμηρο βλ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π., σ. 200.

46. Γ. Β λ ά χ ο ς, ό.π., σ. 307 σημ. 123.

47. Βλ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 13-14.

48. Η ταξινόμηση γινόταν πάντοτε, ακόμη και από τους μεγάλους "θεσμοθέτες", όχι σύμφωνα με μία λογική σκέψη, αλλά με σκοπό την πρακτική χρήση: G l o t z, ό.π., σ. 149.

49. G l o t z, ό.π., σ. 147: πρβλ. και S i n c l a i r, ό.π., σ. 26.

50. Βλ. και για τα επόμενα G l o t z, ό.π., σ. 146.

51. Ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς (Πολιτ. 1264 α - 1274 β) απαριθμεί πολλούς από τους "θεσμοθέτες" (Ζάλευκος, Χαρώνδας κ.ά.), τους οποίους όμως (σύμφωνα ίσως με ορολογία της εποχής) ονομάζει "νομοθέτας", εννοώντας προφανώς τους συντάκτες των κωδικοποιήσεων (αντίστοιχος είναι ο όρος "αισυμνήται" που χρησιμοποιούνταν για τους συντάκτες των κωδικοποιήσεων στις πόλεις της Ιωνίας και της Αιολίας: βλ. W e i s s, Griechisches Privatrecht I, 1923, σ. 82/83). Οι κωδικοποιήσεις αυτές είχαν, κατά περίπτωση, εν μέρει και μεταρρυθμιστικό χαρακτήρα, αλλά οι μεταρρυθμιστικές αυτές διατάξεις δεν είχαν τον χαρακτήρα του "νόμου" της μεταγενέστερης (κλασικής) εποχής.

52. Βλ. Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 34 ε.: Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 72 εε.: Ν ά κ ο, ό.π., σ. 77 εε.: Α λ ε ξ ι ά δ η, ό.π., σ. 89 εε.: Δ η μ ά κ η, Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο, εις Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ', σ. 540/541: Τ ρ ω ι ά ν ο ς / Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, Ιστορία Δικαίου² (1997) σ. 41-42: Μ. Μ ü h l, Die Gesetze des Zaleukos und Charondas, 1964.

53. Ι.Δ. Ζ έ π ο υ, Ζαλεύκου και Χαρώνδα ... διασωθέντα αποσπάσματα γραπτών νομων, ΑΙΔ 12 (1945) 1: βλ. και Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 41 εε.: Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 80 εε.: Ν ά κ ο, ό.π., σ. 81 εε.: Α λ ε ξ ι ά δ η, 101 εε.: Ο Δ ι ό δ ω ρ ο ς (XX, 17) λέγει ότι ο Χαρώνδας, προκειμένου να συντάξει την "νομοθεσία" της Κατάνης, περιήλθε πολλές πόλεις και μελέτησε "τας προϋπαρχούσας νομοθεσίας".

54. Οι άλλες χαλκιδικές πόλεις της Δύσεως το αντέγραψαν, και πιθανότατα ο Ανδροδάμας από το Ρήγιον εμπνεύσθηκε από αυτό, όταν έκανε νόμους για την Χαλκιδική· G l o t z, ό.π., σ. 116.

55. Βλ. I. Τριανταφυλλόπουλο, ό.π., σ. 50· Πανταζόπουλο, ό.π., σ. 90 εε.

56. G l o t z, ό.π.

57. Βλ. Αντ. Μομφερράτου, Το δίκαιον της Γόρτυνος, 1922· Δημάκη, Πρόσωπα και θεσμοί της αρχαίας Ελλάδας, 1994, σ. 171 εε· Νάκο, ό.π., σ. 145-179· Αλεξιάδη, ό.π., σ. 109 εε· W e i s s, Die grosse Inschrift von Gortyn und ihre Bestimmungen über Selbsthilfe und Prozess, 1948, εις E. B e r n e k e r (Hrsg.), Zur griechischen Rechtsgeschichte, 1968, σ. 315 εε.

58. I.Δ. Ζέπου, Οι διασωθέντες θεσμοί του Δράκοντος, ΑΙΔ 11 (1944) 7· βλ. και Πανταζόπουλο, ό.π., σ. 75 εε· Νάκο, ό.π., σ. 116 εε· Μοσσέ, Η αρχαϊκή Ελλάδα (μετάφρ. Στρ. Πασχάλη), 1991, σ. 117-118· E. B u s c h e n b u s c h, Φόνος. Zum Recht Drakons und seiner Bedeutung für das Werden des Athenischen Staats, εις "Historia" IX (1960) σ. 129-154.

59. I.Δ. Ζέπου, Νομοθεσία Σόλωνος, Κέντρο Ερευνας της ιστορίας του ελληνικού δικαίου της Ακαδημίας Αθηνών, τόμ. 18 (1971), Ακαδημία Αθηνών, 1973· Β. Λαούρδα, Σόλων ο νομοθέτης, 1946· Πανταζόπουλο, ό.π., σ. 93 εε· Νάκο, ό.π., σ. 119 εε· Αλεξιάδη, ό.π., σ. 123· Κανταρέ, Η νομοθεσία και Σόλωνος, Εγκυκλ. Λεξικόν "Ηλίου", τ. Ελλάς-Δίκαιον, σ. 909 εε· Δεληκωστής, ό.π., σ. 321 εε· G l o t z, ό.π., σ. 132 εε· Μοσσέ, ό.π., σ. 174-185· A n d r e w e s, ό.π., σ. 101-103, 162-163, 254-256, 264-267. Βλ. και τους ωραίους στοχασμούς Παν. Κανταζούπουλου, Επιστολές στους προγόνους μου, 190, σ. 16 εε.

60. Στην Σπάρτη οι λεγόμενοι "νόμοι του Λυκούργου" (ο ίδιος ο Λυκούργος παραμένει εντελώς άγνωστο το πότε έζησε, βλ. Πλουτ., Λυκ. Α.1· υποστηρίζεται μάλιστα ότι ήταν μυθική μορφή και όχι ιστορικό πρόσωπο) έχουν αβέβαιη χρονολόγηση, που κυμαίνεται από τον 9^ο ως τον 6^ο αι· D.M. M a c D o w e l l, Σπαρτιατικό δίκαιο (μετάφρ. Ν. Κονομή), 1988, σ. 19· βλ. γενικά και Αλεξιάδη, ό.π., σ. 137 εε· τον ίδιο, Το δίκαιον της αρχαίας Σπάρτης, 1987· Νάκο, ό.π., σ. 93-113· Ν. Αντωνόπουλο, Η δημοκρατία στην Αρχαία Ελλάδα, 1993, σ. 10 εε. (με την εκεί περαιτέρω βιβλιογραφία)· Μοσσέ, ό.π., σ. 165 εε.

61. Βλ. την ανάπτυξη E h r e n b e r g, ό.π., σ. 103-125· επίσης H i r z e l, ό.π., σ. 356 εε., 373 εε· F. H e i n i m a n n, Nomos und Physis, 1945/1965, σ. 72· Πετροόπουλο, Πνεύμα και εξέλιξις, σ. 72.

62. J. de R o m i l l y, Ο νόμος στην ελληνική σκέψη (μετάφρ. Μπ. Αθανασίου και Κ. Μηλιαρέση), 1995, ιδίως Κεφ. 1 (Η ανακάλυψη του νόμου)· H e i n i m a n n, ό.π· O. S c h r o e d e r, Νόμος ο πάντων βασιλεύς, Philologus 74 (1917) σ. 195-204· E. W e i s s, Griechisches Privatrecht I, 1923, σ. 68 εε· H. S t i e r, Nomos Basileus, Philologus 83 (1928) σ. 225-258· M. P o h l e n z, Nomos, Philologus 97 (1948) σ. 135-142· Nomos und Physis Hermes 81 (1953) σ. 418-438· C. A n d r e s e n, Logos und Nomos, 1955· W. T h e i l e r, Nomos ο πάντων

βασιλεύς, *Museum Helveticum* 22 (1965) σ. 69-80· V. E h r e n b e r g, *Der Staat der Griechen*² (1965) σ. 119 εε· A. L e s k y, *Der Kampf um die Rechtsidee im griechischen Denken*, 1968, ιδίως σ. 11 εε· H.J. W o l f f, "Normenkontrolle" und Gesetzesbegriff in der attischen Demokratie, 1970, ιδίως σ. 68 εε· E d e P l a c e s, *Nature et Loi, L' Antiquité classique*, VI, 1947, σ. 329-336· M. G i g a n t e, *Νόμος Βασιλεύς*, 1956· J. G a u d e m e t, *Institutions de l' Antiquité*, 1967, σ. 185 εε· P. V i n o g r a d o f f, *Outlines of Historical Jurisprudence*, II: *The Jurisprudence of the Greek City*, 1922, σ. 18 εε· M. O s w a l d, *Nomos and the beginnings of the Athenian Democracy*, Oxford, 1969.

63. Βλ. Δ η μ η τ ρ ά κ ο υ, *Μέγα λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, λ. νόμος· Σ τ α μ α τ ά κ ο υ, *Λεξικόν της αρχαίας ελληνικής γλώσσης*, λ. νόμος· Β υ ζ α ν τ ί ο υ, *Λεξικόν της ελληνικής γλώσσης*, λ. νόμος. Σύμφωνα με την ετυμολογία αυτή, ν ό μ ο ς είναι το νενεμημένον, το κατεχόμενον υπό τινος, ου ποιείται τις χρήσιν,επομένως το έθος, το έθιμον, ο σημερινός νόμος (Σ τ α μ α τ ά κ ο υ, ό.π., λ. νέμω). Για την σχέση του ν ό μ ο ς με το ν ο μ ί ζ ε ι ν βλ. H e i n i m a n n, ό.π., σ. 73 εε.

64. Ήδη στην εποχή του Ο μ ή ρ ο υ η λέξη νόμος χρησιμοποιείται στην μουσική (πρβλ. H. G r i e s e r, *Nomos. Ein Beitrag zur griechischen Musikgeschichte*, 1937) και φανερώνει τον κανόνα ή την καθιερωμένη χρήση (Ύμνος στον Απόλλωνα 20: "νόμος βεβλήσεται ὠδῆς"). Στην Οδύσ. (I 336) έχει εντοπισθεί η χρήση του ρήματος ν ο μ ε ύ ε ι ν, με την σημασία του οδηγώ ή κυβερνώ ένα κοπάδι ("μῆλα νομεύων"), καθώς και της λέξεως ε ν ν ο μ ί η (Οδυσ. P 485 εε.), που προέρχεται από το ρήμα ε ν ν ε μ ε θ ῆ σ α ι, με την ευρύτερη έννοια, που σημαίνει να διοικείται καλά. Στον Η σ ί ο δ ο η λέξη νόμος χρησιμοποιείται με την σημασία της συνέπειας ή του κατεστημένου (Θέογ. 66: "[Μοῦσαι] μέλπονται πάντων τε νόμους καὶ ἤθεα κεδνά"· έτσι και Θέογ. 221: "νόμος ἀρχαῖος ἀριστός")· ή με την σημασία της εντολής, της θείας, ηθικής ή φυσικής επιταγής που έχει καθολικό κύρος (Έργ. και Ημ. 276: "τὸν δὲ γὰρ ἄνθρωποισι νόμον διέταξε Κρονίων ... θηροὶ ... εὐθέμεν ἀλλήλους")· Για την έννοια του νόμου στον Η σ ί ο δ ο, βλ. E h r e n b e r g, *Die Rechtsidee im frühen Griechentum*, 1921, σ. 114 εε· H e i n i m a n n, ό.π., σ. 61 εε· Με περισσότερες σημασίες εξακολουθεί να χρησιμοποιείται η λέξη νόμος και καθ' όλη την μεταγενέστερη εξέλιξη· βλ. Hepp, *Νόμος*, εις J. R i t t e r / K. G r ü n d e r (Hrsg.), *Historisches Wörterbuch der Philosophie* τ. 6, σ. 894.

65. Και η ίδια η λέξη "κανών" —όπως έδειξε ο Γ. Μ η τ σ ό π ο υ λ ο ς (Το πρόβλημα της εννοίας του δικαίου πλάσματος, 1998, σ. 2-3 σημ. 9) αντικρούοντας σχετικώς τόν I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s (*Das Rechtsdenken der Griechen*, 1985, σ. 47) —δεν είναι άγνωστη στους Έλληνες και μάλιστα όχι μόνον υπό την γενική έννοια του κριτηρίου ορθής γνώσεως ή συμπεριφοράς (Αριστ., Ηθ. Νικομ. 1113 α 31-33· βλ. C. D e s p o t o p o u l o s, *Les concepts de juste et de justice selon Aristote*, *Arch. de Philos. Du Droit*, 1969, σ. 283 εε. E. Μ ι χ ε λ ά κ η, *Η θεωρία του Αριστοτέλους περί των πρακτικών αρχών* 1961, σ. 16 εε., 23, 36· πρβλ. και Κ α ρ ά σ η, *Γενικές Αρχές του Αστικού Δικαίου*, *Δικαιοπραξία I*, 1996, Β 11 με σημ. 5) αλλά και υπό ειδικότερη δικαιοκή έννοια (Α ρ ι σ τ., Ηθ. Νικομ. 1137 b 26-32· βλ. Μ α ρ ι δ ά κ η, *Σκέψεις επί της θεωρίας του Αριστοτέλους περί επιεικείας*, *Μελέται*, 1979, σ. 413, 430-433· C. D e s p o t o p o u l o s, *Les raisonnements juridiques d' après Aristote*, *Arch. de Philos. du Droit*, 1972, σ. 89 εε.).

66. Η υπόθεση αυτή ανάγεται στον Η i r z e l, ό.π., σ. 373 εε· Ή Αγραφος νόμος, 1900, σ.

49 ε., και είναι έκτοτε η κρατούσα: E h r e n b e r g, ό.π., σ. 123 ε.: S c h r o e d e r, ό.π.: H e i n i m a n n, ό.π., σ. 72: O s w a l d, ό.π.: R o m i l l y, ό.π., σ. 24, 27. Ενώ η λέξη θεσμός – υποθέτει η J. de R o m i l l y, ό.π., σ. 27 σημ. 3- χάνεται κάπου στο έτος 450. Η ίδια η R o m i l l y, ό.π., σ. 27/28, λέγει σχετικώς: "Είναι αξιοσημείωτη η διαπίστωση ότι αυτή η λεκτική αλλαγή ["θεσμός" σε "νόμος"] εκφράζεται περίλαμπρα στους ίδιους όρους που υποδηλώνουν ορισμένους δικαστικούς άρχοντες. Από τα μέσα του 7^{ου} αιώνα υπήρχε στην Αθήνα το συμβούλιο των έξι "θεσμοθετών", επιφορτισμένων να μεταγράψουν τα "θέσμια" και να τα διατηρήσουν για την εκδίκαση των διαφορών. Το συμβούλιο αυτό επέζησε και ο Αριστοτέλης περιγράφει τον ρόλο του κατά τον 4^ο αιώνα. Όταν όμως προς το τέλος του 5^{ου} αι. οι μετριοπαθείς πήραν την εξουσία στην Αθήνα και αποφάσισαν να προβούν σε αναθεώρηση των νόμων, συγκρότησαν ένα καινούργιο συμβούλιο, το συμβούλιο των "νομοθετών". Η αντίθεση αντανακλά την ανανέωση του λεξιλογίου που εκείνη την εποχή ήταν ριζωμένο στα ήθη". Πρβλ. γενικά P. L é v ê q u e – P. V. N a q u e t, Κλεισθένης ο Αθηναίος (μετάφρ. Στ. Γεωργόπουλου), 1989.

67. Έτσι J. d e R o m i l l y, ό.π., σ. 21 εε. Πρβλ. και S n e l l, Η ανακάλυψη του πνεύματος (μετάφρ. Δ. Ιακώβ), 1981.

68. Έτσι Γ. Β λ ά χ ο ς, ό.π., σ. 202.

69. Πρβλ. Δ η μ ο σ θ., Κατά Τιμοκρ., 359 α. "ονομάσαι το υπό του νόμου επίτευγμα νόμιμόν τε και δίκαιον".

70. V e r n a n t, Η καταγωγή, ό.π., σ. 71.

71. Κάθε πόλη (-κράτος) είχε δική της πολιτική οργάνωση και δική της έννομη τάξη, εν τούτοις οι νομοθεσίες ήταν περίπου όμοιες μεταξύ τους, επειδή είχαν ένα κοινό πολιτιστικό υπόστρωμα και εμπνεύονταν από τις αυτές δικαστικές αντιλήψεις και αρχές κρατ. γν., που θεμελιώθηκε από τον L. M i t t e i s, Reichsrecht und Volksrecht in der östlichen Provinzen des römischen Kaiserrechts, 1891, σ. 61 εε.: έτσι π.χ. και Π α π ο ύ λ ι α ς, Το Ελληνικόν αστικόν δίκαιον εν τη ιστορική αυτού εξέλιξει, 1912: Περὶ της αποστολής των ελλήνων νομικῶν εν τη ερευνῇ της ιστορίας του Ελληνικού δικαίου, 1928, σ. 7 εε., και από τους νεώτερους Α. B i s c a r d i, Αρχαίο ελληνικό δίκαιο (μετάφρ. Παν. Δημάκη), 1991, σ. 31 εε.: Α λ ε ξ ι ά δ η, ό.π., σ. 29-30. Αντίθ. Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο ς, Εισαγωγή εις το μάθημα της ιστορίας του δικαίου κλπ., EEN 28 (1961) 261 εε.: Αρχαία ελληνικά δίκαια, 1968, σ. 1 εε.: Das Rechtsdenken der Griechen, 1985, σ. 1 σημ. 1.

72. Στην δημοκρατική πόλη (βλ. Κ. Τ σ ά τ σ ο υ, Δημοσθένης², 1983, σ. 69 εε.: Ι. Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, ό.π., σ. 78 ε., με την εκεί βιβλιογραφία: Glotz, ό.π., σ. 127 εε.: Α. Z i m m e r n, Αι πολιτείαι της αρχαίας Ελλάδος, μετάφρ. Μιχ. Τσαμαδού, 1930: E h r e n b e r g, Der griechische und der hellenistische Staat, εις Einleitung in die Altertumswissenschaft III, 3, 1932, 1, 11 εε.) κυρίαρχος είναι ο νόμος ("ἄρχειν δὲ τὸν νόμον"): Η ρ ό δ ο τ ο ς VII 104: "ἐλεύθεροι γὰρ ἔόντες οὐ πάντα ἐλεύθεροί εἰσι· ἔπεστι γὰρ σφι δεσπότης νόμος".

73. Για το πρόβλημα της διακρίσεως του νόμου από το ψήφισμα βλ. Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο ς, ό.π., σ. 5-7 (με τις πλούσιες παραπομπές): επίσης λεπτ. Α ν. Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ύ λ ο υ, Η νομοθετική λειτουργία εις τας ελληνικάς πόλεις, "Αθηνά" ΞΘ' (1967), 17, 30 εε.: Α λ ε ξ ι ά δ η, ό.π., σ. 67: B i s c a r d i, ό.π., σ. 117 σημ. 59.

74. Π λ ά τ., Νόμ. 9, 858 c: "γράμματα δέ καί τὰ τοῦ νομοθέτου καί λόγοι". Προβλ. και Α ι σ χ. Ικέτ. 946: "ταῦτα [η απόφαση του δήμου των Αργείων] οὐ πίναξιν ἐστὶν ἐγεγραμμένα οὐδ' ἐν πτυχαῖς βίβλων κατεσφραγισμένα". Ο Π λ ά τ ω ν, Νόμ. 680 α, υπαινισσόμενος τον ρόλο που έπαιξε σχετικῶς η γραφή, μαρτυρεῖ για μια εποχή όπου οι άνθρωποι δεν είχαν διόλου νόμους: "Δε μπορούμε άραγε να συμπεράνουμε ότι ούτε εκείνοι είχαν ανάγκη από νομοθέτες, ούτε ότι ήταν ακόμη ευχάριστο εκείνη την εποχή να γίνεται κάτι τέτοιο; Γιατί βέβαια ούτε η γραφή ήταν ακόμη γνωστή σ' εκείνους που έζησαν στο διάστημα αυτό της χρονικής περιόδου, αλλά ζούσαν σύμφωνα με τα έθιμα και τους λεγόμενους πατροπαράδοτους νόμους ("πατρίους νόμους"), μετάφρ. Βασ. Μοσκόβη (βλ. Κ.Ι. Δ ε σ π ο τ ο π ο ὕ λ ο υ, Ο γραπτός λόγος κατά Πλάτωνα, εις Μελετήματα Φιλοσοφίας ΙΙΙ, 1982, σ. 48-68 και γενικότερα Ι.Ν. Θ ε ο δ ω ρ α κ ο π ο ὕ λ ο υ, Εισαγωγή στον Πλάτωνα⁵, 1970, σ. 97 εε., 183 εε., 252 εε., 312 εε.· Πλάτωνος Φαίδρος³, 1971, σ. 364 εε.). Για τις κοινωνικές συνθήκες που εξέθρεψαν την ανάγκη της γραπτής νομοθεσίας και για τις συνέπειες της δημοσιεύσεως των νόμων βλ. G l o t z, ό.π., σ. 116 εε.· Σ π η λ ι ά κ ο, ό.π., σ. 309 εε.· R. T h o m a s, Γραπτός και προφορικός λόγος στην Αρχαία Ελλάδα (μετάφρ. Δ. Κυρτάτα), 1998, σ. 174 εε. Για τους τρόπους δημοσιότητας βλ. D.M. M a c D o w e l l, Το δίκαιο στην Αθήνα των κλασικών χρόνων (μετάφρ. Γ. Μαθιουδάκη), 1986, σ. 73 ε.· Σ π η λ ι ά κ ο, ό.π., σ. 117 εε.- Για την Σπάρτη λέγεται πως η έννομη τάξη της στηριζόταν στην παλαιά παράδοση· οι λεγόμενοι "νόμοι του Λυκούργου", τουλάχιστον στην πλειοψηφία τους, πήρουν την άγραφη μορφή· Π λ ο υ τ., Λυκ. 13, 4: "μία μὲν οὖν τῶν ρητρῶν ἦν ... μὴ χρῆσθαι νόμοις ἐγγράφοις"· βλ. και Α ρ ι σ τ., Πολιτ. 1272 α. Προβλ. σχετ. και D.M. M a c D o w e l l, ό.π., σ. 20 εε.· B. W. L e i s t, Greco-italienische Rechtsgeschichte, 1884, σ. 545 εε.· W e i s s, Griechisches Privatrecht I, σ. 26.

75. Ο "άγραφος νόμος" ως εθιμικό δίκαιο (= δίκαιο των πατρογονικών παραδόσεων και ηθών· βλ. E r i k W o l f, Griechisches Rechtsdenken I, σ. 169) είναι άρα έννοια θετικού και όχι φυσικού δικαίου (προβλ. και I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 16 μετά την σημ. 115· όμως και Δ. Κ ό ρ σ ο υ, Η περί αγράφου νόμου αρχαία αντίληψις και η νεωτέρα νομική σκέψις, Επιθ. Δημοσ. Δ. και Διοικ. Δ. 24, 1980, 5 σημ. 1). Με το φυσικό δίκαιο συνδέεται εν τούτοις μέσω της ουσιαστικής θεμελιώσεώς του, η οποία επιδρά και στο ειδικότερο περιεχόμενο του "αγράφου νόμου" (των παραδόσεων και ηθών) καθώς και στην κύρωση από την παράβασή του. Η αντιδιαστολή μεταξύ "γεγραμμένου" και "αγράφου νόμου" αρχίζει να γίνεται αντικείμενο συζητήσεως στο δεύτερο ήμισυ του 5^{ου} αι., στο πλαίσιο των σοφιστικών αντιπαραθέσεων. Η συζήτηση αυτή αποτυπώθηκε με ενάργεια στην "Αντιγόνη" του Σοφοκλέους, που διδάχθηκε το 441 π.Χ. Η διάκριση γραπτού και αγράφου νόμου προβλημάτισε επίσης τον Πλάτωνα (Πολιτεία Η 563 d 8· Πολιτικός 295 α 7, 295 ε 5, 298 ε 2 και Νόμοι Ζ 593 α 10, Η 838 b 1 και Η 841 b 4), ο οποίος υποδιαιρεί ειδικότερα τον άγραφο νόμο στο εθιμικό δίκαιο ("άγραφα πάτρια έθνη") και στο φυσικό δίκαιο ("άγραφα νόμιμα"), και ιδιαίτερα τον Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η (Ρητορ. 1368 b 6-10, 1373 b 2-6, 1374 a 18-36, 1375 b 14-18, 1374 a 25-1375 b 25· Ηθικ. Νικομ. 1162 b 21-23, 1179 b 74-1180a 1· Πολιτ. 1319 b 40), ο οποίος σε μία πρώτη κατάταξη αποκαλεί "ίδιον" τον γραπτό νόμο και "κοινόν" τον άγραφο ("νόμος δ' ἐστὶν ὁ μὲν ἴδιος ὁ δὲ κοινός· λέγω δὲ ἴδιον μὲν καθ' ὃν γεγραμμένον πολιτεύονται, κοινόν δὲ ὅσα ἄγραφα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖσθαι δοκεῖ", Ρητορ. 1368b), στην συνέχεια όμως θεωρεῖ ότι ο νόμος που αποκαλεί "ίδιον" είναι και άγραφος και γραπτός, "κατά φύσιν" δε ο νόμος που

ορίζει ως "κοινόν" ("λέγω δὲ νόμον τὸν μὲν ἴδιον τὸν δὲ κοινόν, ἴδιον μὲν τὸν ἐκάστοις ὠριμένον πρὸς αὐτοὺς, καὶ τοῦτον τὸν μὲν ἄγραφον τὸν δὲ γεγραμμένον, κοινόν δὲ τὸν κατὰ φύσιν", Ρητορ. 1373b). Από τους συγχρόνους η J. d e R o m i l l y, ό.π., σ. 39 εε., διακρίνει τρεις μορφές αγράφου νόμου (μεταλλαγές του αγράφου νόμου μέσα στον χρόνο) : α) Το άγραφο δίκαιο που έχει θεϊκή προέλευση και περιεχόμενο θρησκευτικό (δηλ. εφαρμόζεται σε παραδόσεις τελετουργικού χαρακτήρα)· κύρωση θρησκευτική (θεία τιμωρία)· πρβλ. και I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 14 με σημ. 103. β) Το άγραφο δίκαιο που έχει θεϊκή καταγωγή αλλά περιεχόμενο ηθικό και εφαρμόζεται στις ανθρώπινες σχέσεις (π.χ. η Αντιγόνη γνωρίζει ότι πράττει σύμφωνα με την ηθική τάξη, η απόφασή της όμως οφείλεται στην ηθική της συνείδηση και όχι στο φόβο της θείας τιμωρίας)· κύρωση είναι εδώ η ηθική τιμωρία (ηθική καταδίκη)· πρβλ. και I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., με σημ. 104. Και γ) το άγραφο δίκαιο που έχει ανθρώπινη προέλευση και ανθρώπινο περιεχόμενο· στηρίζεται στην ανθρώπινη συναίνεση και η παράβασή του εδρεύει στην κοινή γνώμη. Πρβλ. επίσης J. d e R o m i l l y, Η αρχαία Ελλάδα σε αναζήτηση της ελευθερίας (μετάφρ. Κ. Μηλιαρέση), 1992, Κεφ. V. Κλασική παραμένει η μονογραφία του H i r z e l, 'Αγραφος νόμος, 1909.

76. Γ. Β λ ά χ ο ς, ό.π., σ. 302 σημ. 90. Την εφαρμογή των "αγράφων νόμων" είχε απαγορεύσει η κωδικοποίηση των νόμων του 401 π.Χ. στην Αθήνα (προκειμένου να λείψουν οι καταχρήσεις διαβρωμένων διαιτητών κατά την απόφαση της δικαιοσύνης και να προστατευθούν οι αδύνατοι από τους αριστοκράτες), όπως μαρτυρεί ο ρήτορας Α ν δ ρ ο κ ί δ η ς στον "Περί μυστηρίων" λόγο του ("Αγράφων δε νόμων τας αρχάς μή χρῆσθαι. Ψήφισμα δὲ μηδὲν οὔτε βουλῆς οὔτε δήμου νόμου κυριώτερον εἶναι", Α ν δ ρ. Ι. 87)· βλ. Κ. Γ ε ω ρ γ ο ύ λ η, Πρόλογος στους Νόμους του Πλάτωνος, έκδ. Παπύρου 1963, σ. 142, 143 (H.J. W o l l f, ό.π., σ. 70 και με σημ. 185.

77. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, Πνεύμα και πράξεις, σ. 78. Π.χ. ο τριηραρχικός νόμος, ο εισαγγελικός νόμος, ο μεταλλικός νόμος, οι τελωνιακοί νόμοι, οι εμπορικοί νόμοι, οι βουλευτικοί νόμοι κλπ.· βλ. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, ό.π.· G l o t z, ό.π., σ. 150· U.E. P a o l i, Το εμπορικόν ναυτικόν δίκαιον ως αυτοτελής κλάδος του δικαίου εις την κλασσικήν Ελλάδα, ΑΙΔ 1935, 1-25· D.M. M a c D o w e l l, Το δίκαιο στην Αθήνα των κλασικών χρόνων (μετάφρ. Γ. Μαθιουδάκη), 1986, passim· L i p s i u s, Das Attische Recht und Rechtsverfahren, 1905, passim. Συστηματική (κατά την σύγχρονη αντίληψη) κατάταξη των νόμων αυτών παρέχει ο I. Λ ι α κ ό π ο υ λ ο ς, Η νομοθεσία της αρχαίας Αθηναϊκής Πολιτείας, 1999. Γραπτοί ή άγραφοι, οι νόμοι ήταν λακωνικοί, πολύ λιτοί με την μορφή που έχουν οι εντολές του Μωυσή ή τα αποφθέγματα στο βιβλίο του Μανού. Είναι μάλιστα πολύ πιθανό τα λόγια να ακολουθούσαν κάποιο ρυθμό. Ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς (Προβλ. ΧΙΧ, 28) λέει ότι πριν από την εποχή, όπου οι νόμοι έγιναν γραπτοί, τους απήγγειλαν (βλ. Π λ ο ύ τ., Περί μουσ., 1133)· C o u l a n g e s, Η αρχαία πόλη (μετάφρ. Λ. Σταματιάδη), 1991, σ. 294.

78. Βλ. A n d r e w e s, ό.π., σ. 271. Διάκριση των νόμων σε κλάδους (ιδιωτικό και δημόσιο δίκαιο) δεν υπήρχε (βλ. I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 13· επίσης Γ. Κ ο ρ δ ά τ ο, Εισαγωγή εις την νομικήν επιστήμην, έκδ. 1977, σ. 105· K. L a t t e, Heiliges Recht, 1920, σ. 4), όπως ούτε διάκριση μεταξύ απλού νόμου και καταστατικού χάρτη της πολιτείας (συντάγματος) με την σημερινή έννοια (βλ. I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 8). Διαδικαστικώς, οι σχέσεις που αφορούσαν ιδιωτικά έννομα συμφέροντα αποτελούσαν

αντικείμενο δίκης (π.χ. δίκαι εμπορικά), ενώ οι σχέσεις που αφορούσαν συμφέροντα της πόλεως αποτελούσαν αντικείμενο γραφής (π.χ. γραφή παρανόμων· H.J. Wolff, "Normenkontrolle" und Gesetzesbegriff in der attischen Demokratie, Untersuchungen zur γραφή παρανόμων, 1970).

79. Βλ. Κ. Τσάτσος, ό.π., σ. 77-78.

80. Coulanges, ό.π., σ. 297. "Πολίτης" ήταν μάλλον μόνον ο άνδρας (όχι και η γυναίκα, που λεγόταν αττική, δηλ. "αστή", απλή κάτοικος των Αθηνών) που είχε πλήρη πολιτικά δικαιώματα ("άφ' ἡβης", δηλ. από 18 ετών) και συνάμα ήταν ικανός να φέρει όπλα για να υπερασπίζεται την πόλη· άρα όχι και ο ανήλικος ή ο καταδικασμένος σε ατιμία (που εξακολουθεί μεν να παραμένει "αστός", αλλά δεν είναι πλέον "πολίτης")· Paoi, Αττικόν και ελληνικόν δίκαιον (μετάφρ. Παν. Δημάκη), 1959, σ. 8· Παν. Δημάκης, Αττικό δίκαιο I, 1986, σ. 32/33. Για τους μη –"πολίτες" κατοίκους της πόλεως και ειδικότερα για τα πρόσωπα που ζούσαν μέσα στον "οίκο" (γυναίκες, παιδιά, ανίκανοι άνδρες) αλλά και για τους δούλους ίσχυε· όπως υποστηρίζει ο Paoi, ό.π., σ. 8-10· έτσι και Παν. Δημάκης, ό.π., σ. 33 – το οικιακό δίκαιο. Επρόκειτο για ένα σύνολο εθιμικών κανόνων πανάρχαιης προελεύσεως, που η "πόλις" δεν είχε μεν η ίδια δημιουργήσει, αλλά το αποδεχόταν και το εφήρμοζε, παράλληλα με το (γραπτό) δίκαιο της πόλεως. Για την νομική κατάσταση των δούλων ειδικότερα βλ. Μιχ. Σακελλάριου, Η αθηναϊκή Δημοκρατία, 1999, σ. 142 εε· προβλ. και Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 311-312.

81. Προβλ. Γ. Κουσουλάκος, Μεσότης και μέτρον εν τη ελληνική διανοήσει, εις Ξένιον Α', 1973, σ. 203 εε· Verna, Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα (μετάφρ. Στ. Γεωργίου), 1970, σ. 655.

82. Προβλ. γενικότερα Γ. Μιχαηλίδη - Νουάρου, Ζωντανό δίκαιο και φυσικό δίκαιο, 1982, σ. 322-344 (ιστορικά), 364-408 (η έννοια στην σύγχρονη εποχή)· Περιφανάκη, Το κοινόν συμφέρον εν τω δικαίω, 1942.

83. Η ισότητα (εκτενώς Zimmern, ό.π., σ. 129-144: "Ο Νόμος ή ο κανών της ισότητος"· επίσης Jaeger, Παιδεία I, σ. 140, 362, 364, 445· J. de Romilly, Γιατί η Ελλάδα; μετάφρ. Αθανασίου/Μηλιαρέση, 1996, σ. 110 εε.) με την μορφή π.χ. της ισονομίας (: ισότητας ενώπιον του νομου· Ηρ. οδ. III, 80· V, 37· Θουκ. III 82 και IV, 78· Πλάτ., Πολιτ. VIII, 563 b· Δημόσθ., Κατά Τιμοκρ. 18· προβλ. Hirzel, Themis, Dike und Verwandtes, σ. 242 εε· Ehrenberg, ό.π., σ. 124-125· ο ίδιος, Ισονομία, RE Supp. VII 293-301· Heinemann, Nomos und Physis, 1945/1980, σ. 64, 174 εε· Glotz, ό.π., σ. 141· Jaeger, ό.π., I 143, 328, 444· II 20, 44· Erik Wolf, ό.π., I 210· I. Triantaphyllooulos, ό.π., σ. 8· Πετροπούλου, Πνεύμα και εξέλιξις, σ. 65 σημ. 9· Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 344-346· Αντωνόπουλο, ό.π., σ. 25 σημ. 14· από την αρχή της ισονομίας πηγάζει και η απαγόρευση προσωπικών νόμων και νόμων με αναδρομική ενέργεια· βλ. I. Triantaphyllooulos, ό.π.) ή της ισηγορίας (:δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου· Ηρ. οδ. V, 78· Δημόσθ., Κατά Μειδ. 124· Ευριπ., Ικέτ., 436 εε· Φοίν., 391 ε· Glotz, ό.π· Δεληκωστόπουλο, ό.π., σ. 346) συνδέεται με την κατάκτηση των γραπτών νόμων (Ευριπ., Ικέτ. 432: "γεγραμμένων δέ τῶν νόμων, ὅ τ' ἀσθενὴς ὁ πλούσιός τε τὴν δίκην ἴσῃν ἔχει", "ὅταν ὁμῶς οἱ νόμοι εἶναι γραμμένοι, φτωχὸς καὶ πλούσιος στέκουν πάντοτε

ίσοι!" μετάφρ. Τάσου Ρούσσου), αλλά και με την γενική και αφηρημένη διατύπωσή τους.

84. Για τον γραπτό νόμο ως εγγύηση της ελευθερίας ιδίως κατά τον Δημοσθένη βλ. Γ. Β λ ά χ ο υ, Η ιδέα του ελευθέρου ανθρώπου στη Δημοκρατία των Αθηναίων. Η μαρτυρία του Δημοσθένη, 1992, σ. 54-82. Η ελευθερία του πολίτη συνέχεται με τα πολιτικά του δικαιώματα, τα οποία αναφέρονται α) στην άσκηση του δικαιώματος συμμετοχής του στις λαϊκές συνελεύσεις ("αρχάς", "βουλή")· β) στην άσκηση του δικαιώματος προσβάσεως στην "αγορά", όπου διαδραματίζεται ολόκληρη η ιδιωτική και δημόσια ζωή και πάλλεται η καρδιά της πόλεως και γ) στην άσκηση του δικαιώματος του "δικάζειν" (στην ελληνική αρχαιότητα δεν υπάρχουν επαγγελματίες δικαστές αλλά μόνον λαϊκοί δικαστές· βλ. κατωτέρω)· I. T r i - a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 8-9.

85. Ο G l o t z, ό.π., σ. 148, λέγει: "Ακόμη και εξιδανικευμένοι, οι νόμοι δεν μπορούν να πάρουν από τον άνθρωπο παρά ό,τι καλύτερο έχει. Αλλά στην πραγματικότητα είναι καλοί ή κακοί ανάλογα με το σύνταγμα, ανάλογα με την πόλη (Α ρ ι σ τ., Πολιτ. III 6, 13) και παραμένουν αναγκαστικά ελλιπείς, πάντοτε ατελείς σε κάποιο σημείο (Α ρ ι σ τ., ό.π., 11, 8). Δεν έχουν καθόλου απόλυτη αξία. Ήδη ο Σόλων απάντησε, όπως λένε, σε κάποιον που τον ρώτησε εάν νόμιζε πως έδωσε στους Αθηναίους τους καλύτερους νόμους: "Όχι, αλλά αυτούς που τους ταιριάζουν καλύτερα". Για την σχετικότητα των νόμων βλ. και J. d e R o m i l l y, Ο νόμος στην ελληνική σκέψη, σ. 62 εε.

86. Βλ. και για τα επόμενα E h r e n b e r g, ό.π., σ. 124.

87. Γίνεται λόγος για "δεσποτεία του νόμου" (βλ. Σ π η λ ι ά κ ο, ό.π., σ. 309) ή –με σύγχρονη ορολογία– για "νομοκρατία" (Legalismus)· I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 3 με σημ. 13· Προβλ. και Π. Δ η μ ά κ η, Ατεκό δικαιο, 1986, σ. 35. Παρά την "δεσποτεία του νόμου" ή την "νομοκρατία" που επικρατούσε στην Αθήνα των κλασικών χρόνων οι νόμοι της πόλεως ήταν ελάχιστοι. Οι Αθηναίοι δεν αντιμετώπιζαν με συμπάθεια την πολυνομία, την οποία θεωρούσαν ως κάτι αντιδημοκρατικό· Δ η μ ά κ η, ό.π., σ. 36, 37. Έτσι και η διάρκεια της ισχύος των νόμων ήταν μακρά (οι νόμοι ήταν κατ' αρχήν αμετάβλητοι βλ. παρακ. σημ. 97) και η διαδικασία προτάσεως νέων νόμων δυσχερής· Βλ. λεπτ. Σ π η λ ι ά κ ο, ό.π., σ. 320 εε., 322 εε.· Δ η μ ά κ η, ό.π., σ. 37 εε. Παράλληλα ίσχυε πάντως και το εθιμικό δίκαιο (βλ. παρακ. σημ. 95).

88. Ο Νόμος (:γραπτός και άγραφος) ταυτίζεται συχνά με το ίδιο το δίκαιο· π.χ. Π λ ά τ., Πολιτ. 359 α: "καὶ ὀνομάσαι τὸ ὑπὸ τοῦ νόμου ἐπίτευγμα νόμιμόν τε καὶ δίκαιον"· Α ρ ι σ τ., Μεγ. Ηθ. 1193 b 1-3: "ἔστι δὲ διττὸν τὸ δίκαιον, ὧν τὸ μὲν ἔστι κατὰ νόμον. δίκαια γὰρ φασὶν εἶναι ἃ ὁ νόμος προστάζει"· Ηθ. Νικ. 1129 b 12: "ἐπειδὴ δ' ὁ παράνομος ἄδικος ἦν, ὁ δὲ νόμιμος δίκαιος, δῆλον ὅτι πάντα τὰ νόμιμα ἐστὶν πῶς δίκαια, τὰ τὲ γὰρ ὠρισμένα ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς νόμιμά ἐστιν, καὶ ἕκαστον τούτων δίκαιον εἶναι φάμεν"· Ξ ε ν ο φ., Απομν. Δ IV 12-13: "φημὶ γὰρ ἐγὼ τὸ νόμιμον δίκαιον εἶναι ...". Για την περίφημη σοφιστική αντίθεση "νόμου" και "φύσεως" βλ. το κλασικό έργο του F. H e i n i m a n n, Nomos u. Physis, 1945/1980, και από την λοιπή πλούσια βιβλιογραφία ενδεικτικά E. W o l f, Rechtsphilosophie u. Rechtsdichtung im Zeitalter der Sophistik, 1952· W. G u t h r i e, Οι σοφιστές (μετάφρ. Δ. Τσεκουράκη), 1989, Κεφ. Δ'· J. F r é r e, Νόμος και νομοθέτης κατά την πρώτη σοφιστική (Πρωταγόρας, Γοργίας, Ιππίας), εις "ΣΥΜΒΟΛΕΣ ..." (Κέντρον μελέτης αρχαίου ελληνικού και ελληνιστικού δικαίου), Πάντειο Παν/μιο, τόμ. 2, 1994, σ. 177 εε.· G. K e r f e r d, Η σοφι-

στική κίνηση (μετάφρ. Π. Φαναρά), 1996, σ. 172 εε.· Θ. Βέϊκοβ, Φύση και κοινωνία, 1991, σ. 74 εε.· Β. Κύρκοβ, Αρχαίος ελληνικός διαφωτισμός και σοφιστική, 1986, σ. 197 εε.

89. Πίνδαρος, frg. 169 (κατά τον Γοργία του Πλάτωνος 484 Β). Για την ερμηνεία της περίφημης αυτής ρήσεως βλ. H e i n i m a n n, ό.π., σ. 67 εε. Για τον νόμο ως ελληνική ιδέα και ως αρχή του πνεύματος με τις ιδιαίτερες εκφάνσεις της στην πολιτεία, στην φύση και στην συνείδηση βλ. την έξοχη μελέτη του Π. Α. Παπαληγόρου, Το Ελληνικό πνεύμα και ο νόμος, περιοδ. "Προπύλαια" 1938, σ. 4-22.

90. Προβλ. V e r n a n t, Η καταγωγή, ό.π., σ. 87 εε.

91. Τσέλλερ - Νέστλε, Ιστορία της ελληνικής φιλοσοφίας (μετάφρ. Χ. Θεοδωρίδη), 1942, σ. 23.

92. V e r n a n t, ό.π., σ. 87.

93. Ειδικότερα για τον πλατωνικό μύθο βλ. I.N. Θεοδωρακοπούλου, Εισαγωγή στον Πλάτωνα⁵ (1970) 310-363.

94. Μετάβαση από τον μύθο στον λόγο δεν σημαίνει άρα εξαφάνιση του μύθου αλλά – όπως εύστοχα επισημαίνει ο Κ. Τσάτσος, Το μεσουράνημα του ελληνικού πνεύματος, εις Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Γ₂, σ. 244, 245-247- σύνθεση του άλογου και του έλλογου στοιχείου, όπου όμως το σημείο συναντήσεως των αντιθέτων δεν βρίσκεται στην μέση, αλλά προς το μέρος του λόγου. Ο λόγος έχει το προτεραι. Διατάζει τα άλογα στοιχεία, αλλά και τα διατηρεί· και ακόμη τα διασώζει και τα εξαίρει. Άλογος και άλογο υποτάσσονται σε μία κατά λόγον ανώτατη ενότητα. "Αυτή είναι η έξοχη μίξη, που απαντά σε τέτοια ευτυχισμένη έκφανση και με τόσο κυρίαρχη θέση της μορφής" (Κ. Τσάτσος, ό.π., σ. 247). Αυτή η "ανώτατη ενότητα" η "έξοχη μίξη" είναι το ελληνικό μέτρο. "Το ελληνικό μέτρο", λέει ο Π. Α. Παπαληγόρου, ό.π., "δεν αποκλείει το διονυσιακό από τη ζωή και το πνεύμα, ξέρει όμως να το εκφράσει α ν τ ι κ ε ι μ ε ν ι κ ά και καθολικά, δεν είναι κάτι το στατικό, όπως δεν είναι κάτι στατικό οι πιο ακίνητοι κορφοί του Ηνίοχου".

95. Βλ. και Δ η μ ά κ η, Αρχαίο ελληνικό δίκαιο, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Γ₂, σ. 536/537, 539/540.

96. Η διαφορά από την ιερή προέλευση του δικαίου είναι –κατά τον H.J. W o l f f, Gewohnheitsrecht und Gesetzesrecht in der griechischen Rechtsauffassung, εις E. B e r n e k e r (Hrsg.), Zur griechischen Rechtsgeschichte, 1968, σ. 99, 118- η εξής: Στην αρχαϊκή περίοδο, που χαρακτηρίζεται από τα ομηρικά έπη και ακόμη από τον Ησίοδο, πίστευε κανείς στην θεότητα, η οποία αποκάλυπτε την απόφασή της στην κάθε συγκεκριμένη περίπτωση μέσω θεοδικίας ή μέσω εμπνεύσεως μιας χαρισματικής προσωπικότητας. Στην κλασική πόλη-κράτος ήταν η ίδια η πόλις, που είχε την δύναμη μέσω εκλεγμένων για τον σκοπό αυτόν οργάνων να θέτει νόμους, στους οποίους δεν αποδιδόταν μία άμεση θεϊκή προέλευση. Αλλά και τώρα ακόμη στηριζόταν η αυθεντία αυτών των νόμων τελικά στην ιδέα του συνδέσμου της με την θεότητα: "πᾶς ἔστι νόμος εὖρημα καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δ' ἀνθρώπων φρονίμων, ... πόλεως δὲ συνθήκη κοινή" (Δ η μ ο σ θ., Κατ' Αριστ. 25, 16). Προβλ. και I. T r i a n t a p h y l - l o p o u l o s, ό.π., σ. 10 και 91· B i s c a r d i, Αρχαίο Ελληνικό Δίκαιο (μετάφρ. Π. Δημάκη), 1991, σ. 118 ε.· C o u l a n g e s, ό.π., σ. 292 εε.· J. d e R o m i l l y, ό.π., 37· W e i s s, ό.π., σ. 77. Ο G l o t z, ό.π., σ. 146/147, βρίσκει στην διαπίστωση αυτή μία "παράξενη αντίφαση": "Όταν επιχειρεί κανείς να αντιληφθεί πώς ήταν (η ιδέα για τον νόμο) την κλασική εποχή, μένει έκπληκτος με την παράξενη αντίφαση που συναντά. Ο νόμος παρουσιάζεται με διπλή όψη:

από τη μια μεριά είναι κάτι το ιερό και αμετακίνητο· από την άλλη είναι έργο ανθρώπινο –κοσμικό θα λέγαμε-, και επομένως υπόκειται σε αλλαγές. Με την ανάλυση μπορεί κανείς να διακρίνει αυτές τις δύο αντιλήψεις, και τότε φαίνονται ασυμβίβαστες· στην πραγματικότητα συγχέονται λίγο πολύ στην καθημερινή εφαρμογή". Η αντίληψη για την ιερότητα του νόμου εξηγεί και τον έπαινο και τις τιμές στους νόμους (W e i s s, ό.π., σ. 78, με παραπομπές), καθώς και τον σεβασμό και τον φόβο του νόμου (Π λ α τ. Νόμ. Β 671 d: "ὄν αἰδῶ τε καὶ αἰσχύνην θεῖον φόβον ὠνομάκαμεν")· βλ. Κ. Β ο υ ρ β έ ρ η, Θεῖος φόβος, εις του ι δ ί ο υ, Κλασσική παιδεία και ζωή, 1969, σ. 1-10· προβλ. και Ι. Τ r i a n τ a ρ h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 10. Η ανυπακοή ήταν ιεροσυλία. Η ύστερη αρχαιότητα (π.χ. ο Ποσειδώνιος) εξηγεί την ίδια αντίληψη ορθολογικά από την ανάγκη να εξασφαλισθεί η υπακοή στους νόμους (Σ τ ρ ά - β ω ν 16, 38 c. 762: "καὶ οἱ γε ἀρχαῖοι τὸ παρὰ τῶν θεῶν ἐπρέσβευον μᾶλλον καὶ ἐσέμνυνον ...")· W e i s s, ό.π. Η αντιφατικότητα μεταξύ ανορθολογικής και ορθολογικής αντιλήψεως του νόμου εκφράζεται γλαφυρά στους λόγους του Δ η μ ο σ θ., Κατ' Αριστογ. 25. 16: "πᾶς ἐστὶ νόμος εὖρημα καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δ' ἀνθρώπων φρονίμων, ... πόλεως δὲ συνθήκη κοινή".

97. Στην ιερότητα του νόμου αποδίδεται και το ότι αυτός ήταν κατ' αρχήν αμετάβλητος (προβλ. και Αριστ. Πολιτ. 1269 α 13-14). Ο C o m p a n g e s, ό.π., σ. 293, λέγει χαρακτηριστικά: "Εἶναι αξιοσημείωτο ὅτι δεν καταργήσαν ποτέ τοὺς νόμους. Μπορούσαν βέβαια να θεσπίσουν καινούργιους, αλλά οι παλαιότεροι νόμοι ἐξακολουθοῦσαν να ἰσχύουν, ὅσο αντιφατικοὶ και ἂν ἦσαν μεταξύ τους. Η νομοθεσία τοῦ Δράκοντα δεν καταργήθηκε ἀπὸ τοὺς νόμους τοῦ Σόλωνα... Η πέτρα, πάνω στην οποία εἶχε χαραγθεῖ ὁ νόμος, ἦταν ἀπαράβιαστη· ὡστόσο κάποιοι λιγότερο ευλαβεῖς θεώρησαν καλὸ νὰ τὴν ἀναποδογυρίσουν. Αὐτὴ ἡ θεωρία ἦταν καὶ ἡ πρωταρχικὴ αἰτία τῆς μεγάλης συγχύσεως ποὺ παρατηρεῖται στο ἀρχαῖο δίκαιο. Αντικρουόμενοι νόμοι καὶ ἀπὸ διάφορες ἐποχὲς βούλκονταν χαραγμένοι ὅλοι μαζί· καὶ ὅλοι εἶχαν δικαίωμα νὰ γίνουν σεβαστοί. Σε ἀγορεύσει τοῦ Ἰσραίου βλέπουμε δύο ἀνθρώπους νὰ διεκδικοῦν μια κληρονομιά· ὁ καθένας επικαλεῖται ἀπὸ ἕναν νόμο υπέρ αὐτοῦ· οἱ δύο νόμοι εἶναι ἐντελῶς ἀντίθετοι καὶ τὸ ἴδιο ἱεροί". Βλ. και B i s c a r d i, ό.π., σ. 118-119· P r i n g s h e i m, Geltungsbereich und Wirkung des altgriechischen Rechts, ΑΙΔ 15, 65, 67.

98. Προβλ. Ν έ σ τ λ ε, ό.π., σ. 15/16.

99. Ό.π., σ. 14/15.

100. Ο Ν έ σ τ λ ε, ό.π., σ. 14 σημ. 4, παραπέμπει στον W. W u n d, Elemente der Völkerpsychologie² (1913), σ. 93, ο οποίος παραδέχεται ότι "η δική μας αιτιότητα των φυσικών νόμων δύσκολα θα είχε δημιουργηθεί, αν δεν είχε προετοιμασθεί από την μαγική αιτιότητα". Για την αιτιότητα ως λ ο γ ι κ ή κατηγορία στην αρχαία ελληνική σκέψη γενικά βλ. Δ η μ. Α ν δ ι ο π ο ὕ λ ο υ, Αιτιότητα (Η θεμελιώδης έννοια της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας), 1991 (σχετ. βιβλιοκρισίες Κ.Ι. Δ ε σ π ο τ ο π ο ὕ λ ο υ, "Το Βήμα" 25.9.1988, και Γ.Ι. Μ ο υ ρ έ λ ο υ, "Το Βήμα" 5.6.1988).

101. Έτσι μόνο μπορεί να νοηθεί η επισήμανση του B. S n e l l, Η ανακάλυψη του πνεύματος (μετάφρ. Δ. Ιακώβ), 1981, σ. 42, ότι "οι ήρωες της Ιλιάδας δεν αισθάνονται πια εκτεθειμένοι σε άλογες δυνάμεις, αλλά έχουν τους ολύμπιους θεούς που αποτελούν έναν καλά ταξινομημένο και έλλογο κόσμο".

102. Ο Η σ ί ο δ ο ς στην "Θεογονία" 886 εε.: απαριθμεί επτά γυναίκες, με πρώτη την "Μήτιδα", που ενσαρκώνει τον στοχασμό, την φρόνηση, την ευφυΐα (βλ. J.P. V e r n a n t - M.

D e t i e n n e, Μήτις-Η πολύτροπη νόηση στην αρχαία Ελλάδα, μετάφρ. Ι. Παπαδοπούλου, 1993).

103. Βλ. Σ π. Κ υ ρ ι α ζ ο π ο ύ λ ο υ, Ηρακλής, ο θεμελιωτής της δημοκρατίας, εις Λόγος και ήθος, 1976, σ. 33.

104. Ν έ σ τ λ ε, ό.π., σ. 35-36.

105. Για την δικαστική απόφαση ως αυθεντική έκφραση της δικαιοσύνης σκέψεως και την θέση της δίκης στο σύστημα του δικαίου βλ. Κ.Ι. Δ ε σ π ο τ ο π ο ύ λ ο υ, Φιλοσοφία του δικαίου, 1954, §§ 131 εε.· του ι δ ί ο υ, Η δικαιοσύνη και το σύστημα του δικαίου, εις Επίμαχοι θεσμοί και άλλα θέματα, 1987, σ. 129, 145 εε. Σε ελάχιστες περιπτώσεις μπορούσε η δικαστική απόφαση να παρακαμφθεί, ιδίως στις συμβάσεις που περιείχαν την λεγόμενη "ρήτρα εκτελέσεως", δυνάμει της οποίας ο οφειλέτης που δεν είχε εξοφλήσει υπέκειτο σε αναγκαστική εκτέλεση "καθάπερ εκ δίκης", δηλαδή ωσάν η άρνησή του να καταβάλει να είχε βεβαιωθεί με δικαστική απόφαση· η σύμβαση αποτελούσε –τουλάχιστον κατά την κρατ. γν.- τίτλο εκτελεστό που επέιχε κατά πλάσμα δικαίου θέση δικαστικής αποφάσεως· βλ. Γ. Μ η τ σ ο π ο ύ λ ο υ, Το πρόβλημα της εννοιας του δικαιοκού πλάσματος, 1998, σ. 2 με σημ. 5 (παραπομπές).

106. Τούτο δεν είναι παρά συνέπεια της διαρκούς παρουσίας του Μύθου ακόμη και κατά τους κλασικούς χρόνους, παρουσίας τόσο ισχυρής που δύο από τους αισθαντικότερους δέκτες του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, ο Β u r e k a r d t και ο N i e t z s c h e, φαίνεται να υπερτιμούν. Ο πρώτος λέει ότι το αληθινό, ανέκδοτο μεγαλείο του Έλληνα είναι ο μύθος του και όχι ο λόγος (Griechische Kulturgeschichte, Kröner Verlag, 1952, III, σ. 163 εε. και αλλού). Ο δεύτερος διακρίνει εντός του Μύθου το απολλωνικό από το διονυσιακό στοιχείο και εκτάσσει στο πρώτο τους ολυμπίους θεούς του έτους και στο δεύτερο την τραγωδία. Από την φιλοσοφία όμως συγκαταλέγει τους προσωκρατικούς στον πολιτισμό της τραγικής εποχής· φιλοσοφία και τραγωδία είναι δύο κλώνοι αδελφοί, που φύτρωσαν ταυτόχρονα από τον ίδιο κορμό του ελληνικού πνεύματος και μάλιστα της προκλασικής εποχής (βλ. το έργο του, "Η γέννηση της φιλοσοφίας στα χρόνια της ελληνικής τραγωδίας", μετάφρ. Αικ. Χουρμούζιου, χ.χρ., Σημείωμα του εκδότη). Μόνο με τον Σωκράτη εμφανίζεται ο "θεωρητικός άνθρωπος", αυτός που ξεπερνά τα ένστικτα, ο καταστροφέας του μύθου, ο μυσταγωγός της επιστήμης, ο αντίποδας της διονυσιακής κοσμοθεωρίας και της τραγικής διαθέσεως, ο οποίος τόλμησε ως άτομο να "απαρνηθεί την ελληνική οντότητα" (βλ. το έργο του, "Η γέννηση της τραγωδίας από το πνεύμα της μουσικής", μετάφρ. Κ. Μεραναίου, 1954). Εναντίον των ακραίων αυτών θέσεων ο Ν έ σ τ λ ε, ό.π., σ.21 ε., 23 εε.

107. Στην Εισαγωγή του έργου του P a o l i, Studi sul processo attico, σ. XXVII (όπως αποδίδεται από τον Παν. Δημάκη στην ελληνική μετάφραση του έργου του B i s c a r d i, Αρχαίο ελληνικό δίκαιο, 1991, σ. 42).

108. Και συνεχίζει ο C a l a m a n d r e i: "Οι ωραιότεροι λόγοι που ειπώθηκαν ποτέ για το απαραβίαστο του δεδικασμένου, η πιο πειστική υπεράσπιση που έγινε ποτέ της ανάγκης που επιβάλλει το σεβασμό της οποίας αποφάσεως ακόμα και των αδίκων, μας έρχεται από τη φυλακή εκείνη όπου ο Σωκράτης, αρνούμενος να σωθεί αποφεύγοντας την ποινή του θανάτου που επρόκειτο να του επιβληθεί, μίλησε κατά θείο τρόπο (και αυτά που είπε τα επικύρωσε με τον ίδιο του το θάνατο) για την αρχή εκείνη που μετασχηματισμένη σε δόγμα, χρησιμεύει ακόμα στους δικονομολόγους που προσπαθούν να λύσουν το αγωνιώδες πρόβλημα της καλύψεως από το δεδικασμένο και των αδίκων ακόμα αποφάσεων".

109. Πρβλ. το εκτενές μελέτημα του Σ τ. Δ ε λ η κ ω σ τ ο π ο ύ λ ο υ, Γένεση του δικαίου και αρχαιοελληνική ποίηση, 1996.

110. Χωρίς μάλιστα να διακρίνεται σαφώς από την θρησκευτική και την ηθικοπολιτική συνείδηση (διάκριση που αποτελεί κατάκτηση των Ρωμαίων).

111. Η ιδέα της δικαιοσύνης υπήρξε το σημείο αναφοράς τόσο της έλλογης φιλοσοφικής σκέψεως όσο και της άλογης ποιητικής φαντασίας ιδίως αργότερα, την εποχή των κλασικών χρόνων. Τον 5^{ον} αι. η Αθήνα ήταν το καμίνι από όπου έβγαιναν κάθε μέρα οι ιδέες, τις οποίες σφυρηλατούσαν και μορφοποιούσαν οι ποιητές και οι φιλόσοφοι (G l o t z, ό.π., σ. 262). Οι ιδέες αυτές οδήγησαν στην ανάπτυξη της πολυσήμαντης φιλοσοφικής έννοιας της δικαιοσύνης με το έργο των σοφιστών, του Πλάτωνος και του Αριστοτέλους, αλλά και της ποιητικής έννοιας της δικαιοσύνης με το έργο των τραγικών ποιητών (για την έννοια της ποιητικής-τραγικής δικαιοσύνης βλ. Μ. Κ α ρ ά σ η, Η φιλοσοφία των αξιών του Μ. S c h e l e r και το φαινόμενο του τραγικού στο δίκαιο – Μία φαινομενολογική προσέγγιση των αντινομιών του δικαίου, 1988, σ. 72-75), που θα άνοιγε νέους ορίζοντες στην ιστορία του πολιτισμού.

112. Έκφραση δικαιοσύνης συνειδήσεως αποτελούν και οι δίκες στον χώρο της Μυθολογίας είτε μεταξύ θεών, όπως του Ερμή για την κλοπή του κοπαδιού του πρεσβύτερου αδελφού του Απόλλωνα, που περιγράφεται στον τέταρτο Ύμνο στον Ερμή των "Ομηρικών Ύμνων" (βλ. Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 39 εε.), ή του Άρη για τον φόνο του Αλιρρόσθεου, γιου του Ποσειδώνα (βλ. Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 87-88), είτε μεταξύ ανθρώπων, όπως του Ορέστη ενώπιον του Αρείου Πάγου, που περιγράφεται στις "Ευμενίδες" του Αισχύλου, ή οι δίκες του Κάτω Κόσμου, όπου – σύμφωνα με την Νίκαια του Ομήρου (Οδυσ. Γ 178) – δικαστής των νεκρών φέρεται ο Μίνως, ή – σύμφωνα με άλλες παραδόσεις (Π λ α τ., Μένως 320 ε) – κατά παραχώρηση του Μίνωα ο Ροδάμανθος στην Κνωσό και ο γίγαντας Τάλος στην υπόλοιπη Μεγαλόνησο.

113. Για τις πράξεις άλογης και έλλογης εφαρμογής του δικαίου, από τυπική και ουσιαστική άποψη αντίστοιχα, ως μεθοδολογικές κατηγορίες βλ. M a x W e b e r, Wirtschaft u. Gesellschaft, 7^ο Κεφ. (Rechtssoziologie), και την ελλην. μετάφρ. (με εισαγωγή και σχόλια) Μ ι χ. Κ υ π ρ α ί ο υ, Max Weber, Οικονομία και Δίκαιο – Κοινωνιολογία του Δικαίου, 1979, σ. XIII, 21 εε., 35 εε., 197 εε., 207 εε. Πρβλ. και Κ α ρ ά σ η, Έννοια και χαρακτήρας του υπαγωγικού συλλογισμού ως τρόπου εφαρμογής του δικαίου, ΕλλΔνη 32 (1991) 499, 465 εε.

114. Έτσι Γ. Β λ ά χ ο ς, Πολιτικές κοινωνίες, ό.π., σ. 198, 201. Αντίθ. Ν. Π α ν τ α - ζ ό π ο υ λ ο ς, Ρωμαϊκόν δίκαιον εν διαλεκτική συναρτήσει προς το ελληνικόν, Α', 1974, σ. 8 (ο όρος "θέμις" ταυτίζεται προς κανόνα δικαίου, τεθέντα συμφώνως προς την περί δικαίου αυθαίρετον αντίληψιν του θεσπίζοντος" "... σημαίνει υποκειμενικόν κανόνα δικαίου, τιθέμενον υπό του αρχηγού, ταυτιζόμενον προς την αυθαιρεσίαν"), με τον οποίο συμφωνος και Δ ε λ η κ ω σ τ ο π ο ύ λ ο ς, ό.π., σ. 101· πρβλ. και Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ο π ο ύ λ ο υ, Ελληνικά δίκαια Ι, 1978, 24.

115. Ιλ. Α 237-239, Β 205-206, Ι 98-99. Πρβλ. Μπέη, Αναζητώντας την ουσία της δικαιοσύνης Α', εις Δικαστικοί διάλογοι Ι, 1994, σ. 12 εε.

116. Πρβλ. Γ. Β λ ά χ ο, ό.π.

117. Οδ. Π 403: "Διός μεγάλοιο θέμιστες"· Π ι ν δ. Ολυμπ. 10, 24: "ἀγῶνα δ' ἐξαίρετον ἀείσαι θέμιστες ὥρσαν Διός"· Π ι ν δ. Πυθ.: "Φοῖβος ἀμνάσει θέμισσιν". Ο Η. J. W o l f f,

Gewohnheitsrecht u. Gesetzesrecht, ό.π., σ. 108 εε.: Opuscula dispersa, 1974, σ. 86, δέχεται τον "μαντικό" χαρακτήρα της αποφάσεως ("μαντική αποκάλυψη του δικαίου", divinatorische Rechtsfindung").

118. Ο Ε. W o l f, Griech. Rechtsdenken I, 1950, σ.75, 95, χαρακτηρίζει την δικαστική απόφαση ως "νομική προφητεία" ("Rechtsweisung"), ο δε H i r z e l, Themis, Dike u. Vermandes, 1907, σ. 21 εε., 22 σημ. 1, 35, ως "(νομική) συμβουλή" (Ratschlag").

119. Ιλ. Σ 497-508. Για τα ερμηνευτικά προβλήματα βλ. ενδεικτικά Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 71εε., 96 εε.: Μ ι χ. Τ σ ι τ σ ε κ λ ή, 'Ιστορ-Συμβολή εις την έρευναν της προϊστορίας του ελληνικού ποινικού δικαίου, Χαρμόσυνον Δ. Καρανίκας, 1969,σ. 753 εε. Για το ότι η περιγραφή της ασπίδας ανταποκρίνεται στην διαιτητική και όχι στην γνήσια δικαστική μορφή απονομής της δικαιοσύνης η κρατ. γν.: ενδεικτικά Π α ν τ α ζ ό π ο υ λ ο ς, Ιστορική Εισαγωγή, ό.π., σ. 55· αντίθ. H.J. W o l f, Ursprung des griechischen Rechtstreits, εις Beiträg zur Rechtsgeschichte, 1961, σ. 6 εε.

120. H.J. W o l f, ό.π., σ. 8-9.

121. Βλ. Δ ε λ η κ ω σ τ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 98 εε.

122. Βλ. Α π ο σ τ ο λ ά κ η, ό.π., σ. 78 εε.: Δ ε λ η κ ω σ τ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 357 εε.

123. Έργα και Ημέραι, 264. Βλ. Δ ε λ η κ ω σ τ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 379-380· Μ π έ η, ό.π., σ. 15-16· του ι δ ί ο υ, Το πρόβλημα του δικαίου και των ηθικών αξιών, 1997, σ. 130 εε. Γενικότερα για την δωροδοκία στην αρχαία Ελλάδα βλ. Τ. Φ ι λ ι π π ί δ η / Μ. Τ σ ά ν τ ε - Φ ι λ ι π π ί δ ο υ, Η δίκη "περί όνου στίας", 1996, σ. 145 εε.

124. Η συμβολή των Ρωμαίων συνίσταται στην επινόηση της τεχνικής και όχι της επιστήμης του δικαίου. Η συστηματική νομική επιστήμη, που στηρίζεται στην νομική κατασκευή, είναι δημιούργημα μόλις του ΙΙ^{ου} αι., όταν με την ανακάλυψη του Πανδέκτη χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά μια συστηματική μέθοδος κατανόησης της ιουστινιάνειας νομοθεσίας ως ratio scripta· Μ α ρ ι δ ά κ η ς, Ο Αρμενόπουλος και η τεχνική του δικαίου, Μελέται, 1979, σ. 134· βλ. και P r i n g s c h e i n, Η ελληνική επίδρασις επί του Ρωμαϊκού δικαίου, EEN 26, 601, 609· W i e a c k e r, Privatrechtsgeschichte der Neuzeit² (1967) σ. 41 εε.

125. Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο ς, Ελληνικά δίκαια I, 1978, σ. 8· EEN 28 (1961) 257, 260 εε.: Das Rechtsdenken, ό.π., σ. 31 εε.: Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, Πνεύμα και εξέλιξις του αρχαίου ελληνικού δικαίου, ΑΙΔ 2 (1935) 62, 81-82· Π. Ζ έ π ο ς, Η νομική επιστήμη παρ' Έλλησιν, 1934, σ. 60 εε. (ανάτυπο από την Μεγάλη Ελλην. Εγκυκλ. Πυρσού)· B i s c a r d i, ό.π., σ. 40 εε.: G l o t z, ό.π., σ. 262· P a o l i, Die Wissenschaft vom Attischen Recht u. ihre Möglichkeiten, εις B e r n e k e r (Hrsg), ό.π., σ. 39 εε.: H.J. W o l f, Rechtsexperten in der griech. Antike, εις Opuscula dispensa, 1974, σ. 81 εε.: S t r ö m h o l m, Kurze Geschichte der adendl. Rechtspilos., 1991, σ. 23 εε. Αλλιώς Μ i c h e l a k i s, Platons Lehre von der Anwendung des Gesetzes u. der Begriff der Billigkeit bei Aristoteles, 1953, σ.47, κατά τον οποίο ο Πλάτων ήταν ο πρώτος στην ιστορία, που διέγινωσε ότι το δίκαιο έχει λογική υφή και ότι υπάρχει μια λογική του δικαίου, που θεμελιώνει την τελολογική ενότητα σε μια ιδέα και εξευρίσκει το νόημα του κανόνα δικαίου σύμφωνα με μια τελολογική μέθοδο (αντίθ. Ι. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ό π ο υ λ ο ς, ό.π., σ. 239 σημ. 232).

126. Στις ρητορικές σχολές διδασκόταν όχι μόνο ο δικανικός αλλά ο ρητορικός λόγος

γενικά, αφού ο ρητορικός λόγος ασκούνταν όχι μόνο στο δικαστήριο αλλά και στο βουλευτήριο και την εκκλησία του δήμου και σε οποιαδήποτε συνέλευση (Π λ ά τ., Γοργ. 452 Ε: "ἐν δικαστηρίῳ ... καὶ ἐν βουλευτηρίῳ ... καὶ ἐν ἐκκλησίᾳ ... καὶ ἐν ἄλλῳ συλλόγῳ παντί"· πρβλ. και 461 Ε, όπου η Αθήνα χαρακτηρίζεται ως η κατ' ἐξοχήν πόλη της ελευθερίας του λόγου: " ... οὗ τῆς Ἑλλάδος πλείστη ἐστὶν ἐξουσία τοῦ λέγειν").

127. W. J a e g e r, Δημοσθένης (μετάφρ. Δ. Καρπούζα-Καρασάββα), 1979, σ. 44.

128. Γ. Κ ο ρ δ ά τ ο υ, Εισαγωγή εις την νομικήν επιστήμην, 1939/1977, σ. 108. Από την μακρινή μας σκοπιά –λέει ο J a e g e r, ό.π., σ.44/45· πρβλ. και H.J. W o l f f, ό.π.- φαίνεται σχεδόν παράδοξο ότι ένας λαός προικισμένος με υψηλότατο θεωρητικό πνεύμα, όπως οι Έλληνες, δεν θα πλησίαζε αυτή την περιοχή της ζωής με επιστημονικό τρόπο. Και την απάντηση δίδει ο ίδιος: Αυτό που οι αρχαίοι Έλληνες ονόμαζαν θ ε ω ρ ί α ήταν αρχικά κάτι βαθύτερο και περιεκτικότερο από την δική μας "ισχνή" θεωρία. Είναι μια θεωρητική εν-ατένιση του κόσμου στην καθολική αλληλοσυνάρτηση των μερών του ως τα έσχατα αίτια της ύπαρξής του. Πράγματι. Οι Έλληνες άσκησαν την νομική σκέψη με έναν τρόπο που προσι-δίαζε στο πνεύμα και την ιδιοσυγκρασία τους αλλά και τις συνθήκες της εποχής τους. Το πνεύμα τους στρεφόταν όχι προς το μερικό και το ειδικό αλλά προς το γενικό και το καθο-λικό, προς το όλον, στρεφόταν προς την θεωρία (πρβλ. και H.J. W o l f f, ό.π., σ. 94). Οι Έλληνες δεν αντιμετώπισαν ποτέ τον νόμο ως μεμονωμένο φαινόμενο αλλά ως μέρος της γε-νικότερης αντιλήψεώς τους για τον κόσμο (πρβλ. P a s s i, ό.π., σ. 40/41). Ο Π λ ά τ ω ν στην "Πολιτεία" και τους "Νόμους" δεν ήταν νομικός αλλά νομοθέτης –όπως νομοθέτες ήταν και οι επτά σοφοί, χωρίς να είναι νομικοί (πρβλ. M o s s e, Η αρχαϊκή Ελλάδα, μετάφρ. Στ. Πασχάλη, 1991, σ. 165). Η μη αυτονόμηση του νόμου ως αντικείμενου μιας ιδιαίτερης σπου-δής οφείλεται παράλληλα και στο ότι η εξέλιξη ανάμεσα στην μυθική και στην λογική σκέψη δεν υπήρξε αυτοσκοπός, αλλά οι Έλληνες εξασχολούθησαν να θεωρούν ως γενεσιουργό στοιχείο του νόμου το θείο· η διάκριση του δικαίου από την θρησκεία (όπως και από την φι-λοσοφία, την ηθική, την πολιτική, αλλά και την ποίηση) δεν ήταν σαφής. Μόνο σιγά-σιγά αποχωρίζεται από την ενιαία κοσμοαντίληψη η ειδική γνώση επιμέρους περιοχών, όπως η κάποια εμπειρική μετεωρολογία ή γεωγραφία, τα πρώτα μαθηματικά, η ιατρική (J a e g e r, ό.π., σ. 45). Στον χώρο του δικαίου, το πρώτο ίσως ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θετικό δίκαιο άρχισε να εκδηλώνεται στους κύκλους των σοφιστών (αυτοί, παράλληλα με τις γενικές τους θεωρίες περί κράτους και δικαίου, έδιναν στους μαθητές τους και πρακτικές ασκήσεις ερμη-νείας νομικών κειμένων και οι νέοι ήταν τώρα υποχρεωμένοι να μαθαίνουν, αντί για σπάνιες ομηρικές λέξεις, το αρχαϊκό λεξιλόγιο των νόμων του Σόλωνος· J a e g e r, ό.π.) και αργότερα στο πεδίο της συγκριτικής μελέτης του δικαίου στους κύκλους της Ακαδημίας (όπως δεί-χνουν οι "Νόμοι" του Π λ ά τ ω ν ο ς· J a e g e r, ό.π., σ. 248 σημ. 14) και του Λυκείου, όπως προκύπτει από το "πολιτειακό δίκαιο" του Αριστοτέλους ("Αθηναίων Πολιτεία", "Πολιτι-κά")· ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς εισήγαγε την συγκριτική των δικαίων ως μέθοδο έρευνας του ορθού θετέου δικαίου. Την μέθοδο δε αυτή που ήταν γνωστή και στον Δ η μ ο σ θ έ ν η (βλ. Γ. Μ α ρ ι δ ά κ η, Μελέται, 128 με σημ. 80, όπου και οι πηγές), ανέπτυξε αργότερα ο μα-θητής του Θ ε ό φ ρ α σ τ ο ς, όπως προκύπτει από το διασωθέν απόσπασμα "Περί συμβο-λαίων" στο "Ανθολόγιον" (44, 22) του Σ τ ο β α ί ο υ. Η συγκριτική των δικαίων είναι όμως κατ' ἐξοχήν εμπειρική έρευνα και παρατήρηση και βρήκε εξέχουσα θέση στην αριστοτελική φιλοσοφία, από την στιγμή που ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς έδωσε στον εμπειρικό παράγοντα

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ιδιάζουσα σημασία (Μιχελάκης, Η θεωρία του Αριστοτέλους περί των πρακτικών αρχών, 1961, σ. 122).

129. Vernant, Η καταγωγή, ό.π., σ. 39. Εκείνο που συνεπάγεται το σύστημα της πόλεως είναι η εξαιρετική υπεροχή του λόγου πάνω σε όλα τα άλλα όργανα της εξουσίας· Vernant, ό.π.

130. Ο ρητορικός λόγος είναι έντεχνος (έρρυθμος) λόγος· όχι απλώς πεζός λόγος αλλά κάτι ενδιαμέσο μεταξύ πεζού και ποιητικού λόγου· Κ. Τσάτσος, Δημοσθένης, 1971, σ. 342· εκτενώς ο ίδιος, Ρητορική, εις Θεωρία της τέχνης² (1981) 158-204.

131. Προβλ. Κ. Τσάτσος, Δημοσθένης, σ. 341 εε· Jaeger, ό.π., σ. 46 ε· G. Kennedy, Ιστορία της κλασικής ρητορικής (μετάφρ. Ν. Νικολούδης), 2000, σ. 21 εε. Ο Γοργίας στον ομώνυμο διάλογο του Πλάτωνος (452 Ε, 455 Α) ορίζει την ρητορική ως την τέχνη της πειθούς και διακηρύσσει (όπως λέει ο Πλάτ., Φίληβ. 58 a-b) ότι η τέχνη αυτή "ξεπερνά όλες τις άλλες και είναι ασύγκριτα καλύτερη, επειδή όλα τα κάνει δούλους της με εκούσια υποταγή και όχι με βία", χάρη στις κρυμμένες και μεγάλες δυνατότητες του λόγου ("λόγος δυνάστης μέγας ἐστίν, ὃς σμικροτάτῳ σώματι καὶ ἀφανεστάτῳ θεϊότατα ἔργα ἀποτελεῖ" (Γοργ., Ελ. Εγκ· προβλ. Πλάτ. Φαίδρ. 261 b-c).

132. Βλ. Πετρόπουλο, Ιστορική εισαγωγή, ό.π., σ. 17-18· Π. Δημάκη, Αττικό δίκαιο Ι, 1986, σ. 25, 41· I. Triantaphyllopoulos, ό.π., σ. 32· Jaeger, ό.π., σ. 45-47, 53-55· Biscardi, ό.π., σ. 35 εε· Ν. Πανταζόπουλος, Η τέχνη του δικανικού λόγου και ο Αριστοτέλης, Αρμ. (Επιστημ. Επετηρ. 2), 1981, σ. 9, 42 εε., 44 (όλοι σχεδόν οι δικανικοί λόγοι που εφθάσαν έως εμάς έχουν γραφεί από τους λογογράφους, αλλά ελάχιστοι έχουν απομεινεί από αυτούς).

133. Προβλ. Jaeger, ό.π., σ. 53.

134. Για την οργάνωση της δικαιοσύνης στο αθηναϊκό πολίτευμα της άμεσης Δημοκρατίας βλ. λεπτ. πρόσφατα Μιχ. Σακελλάρειο, Η αθηναϊκή Δημοκρατία, 1999, σ. 289-320· επίσης Νάκο, ό.π., σ. 122 εε· Ι. Βελισσαροπούλου - Καράκωστα, Θεσμοί της αρχαιότητας Ι Η πόλις, 1987, σ. 181 εε· Κ. Τσάτσος, ό.π., σ. 73 εε.

135. Πετρόπουλος, ό.π., σ. 16.

136. Αριστ., Ηθικ. Νικ. 1113b 38 – 1114 a 1-4: "Καὶ τοὺς ἀγνοοῦντας τι τῶν ἐν τοῖς νόμοις, ἃ δεῖ ἐπίστασθαι καὶ μὴ χαλεπὰ ἐστίν, κολάζουσιν, ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις, ὅσα δι' ἀμέλειαν ἀγνοεῖν δοκοῦσιν, ὡς ἐπ' αὐτοῖς ὄν τὸ μὴ ἀγνοεῖν· τοῦ γὰρ ἐπιμεληθῆναι κύριοι". Η μελέτη των νόμων ήταν το τελευταίο στάδιο στην εκπαίδευση ενός μέσου πολίτη (βλ. Πλάτ., Πρωταγ. 326 Δ).

137. Πάντα ίσχυε ο σολώνειος νόμος: "ὃς ἂν στασιαζούσης τῆς πόλεως μὴ θῆται τὰ ὄπλα μηδὲ μεθ' ἑτέρων, ἄτιμον εἶναι καὶ τῆς πόλεως μὴ μετέχειν" (Αριστ., Αθην. Πολιτ. VIII, 5). Φυσικά η πόλις είναι το μόνο πλαίσιο όπου μπορεί να λειτουργήσει το πολίτευμα της άμεσης δημοκρατίας· Κ. Τσάτσος, ό.π., σ. 72.

138. Αριστ., Πολιτ. 1297 b 41 – 1298 a 1-3: "Ἔστι δὲ τριῶν τούτων ἐν μὲν τι τὸ βουλόμενον περὶ τῶν κοινῶν, δεύτερον δὲ τὸ περὶ τὰς ἀρχάς, ... τρίτον δὲ τὸ δικάζον". Για τις τρεις αυτές λειτουργίες της πολιτείας, ως εκδηλώσεις της άμεσης Δημοκρατίας, βλ. Σακελλάρειο, ό.π., σ. 237-320. Ειδικότερα για την νομοθετική λειτουργία βλ. Α ν.

Χ ρ ι σ τ ο φ ι λ ο π ο ύ λ ο υ, Η νομοθετική λειτουργία εις τας ελληνικάς πόλεις, 1967 (ανάτ. από το περιοδ. "Αθηνά" ΞΘ').

139. Ενώ οι λειτουργίες της πολιτείας ήταν διακεκριμένες (βλ. προηγ. υποσημ.), δεν υπήρχε ιδιαίτερη τάξη ούτε νομοθετών ούτε "διοικητικών υπαλλήλων" ούτε δικαστών.

140. Βλ. Α ρ ι σ τ., Αθην. Πολιτ. LXVIII. Λεπτ. βλ. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 309 εε. Ν ά κ ο, ό.π., σ. 139 ε. (με την βιβλιογραφία στην υποσημ. 107)· I. T r i a n t a p h y l l o - p o u l o s, ό.π., σ. 34 (με την πλούσια βιβλιογραφία στην υποσημ. 235)· ειδικότερα για την διαδικασία, βλ. ιδίως Π ε λ. Γ έ σ ι ο υ - Φ α λ τ σ ή, Η δίκη στο λαϊκό δικαστήριο της αρχαίας Ηλιαίας: η γένεση δικονομικών αρχών με σύγχρονη σημασία, Δ 25 (1994) 475 εε. Για τον 'Αρειο Πάγο, ως δικαστήριο με μέλη ειδικής κατηγορίας και ισόβια, βλ. π.χ. Σ α κ ε λ - λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 316 εε., ήδη και την μονογραφία Κ. Παπαμιχαλοπούλου, Ο 'Αρειος Πάγος εν ταις αρχαίαις Αθήναις, 1881. Για την έννοια της δίκης γενικά βλ. G e r - n e t, Zum Begriff δίκη im Attischen Recht, FS für L. Wegner II, 1945, 242 εε. Για την ιδιαίτερα αμφισβητούμενη καταγωγή, σύνθεση και λειτουργία του δικαστηρίου των "εφετών" βλ. Μ ι χ. Τ σ ι τ σ ε κ λ ή, Μνήμη Γ. Πετροπούλου, 1984, σ. 369 εε.

141. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, Ιστορική εισαγωγή, ό.π., σ. 17.

142. Π ε τ ρ ό π ο υ λ ο ς, ό.π.

143. Π λ ά τ., Δημόδ. 383 ή: "Μηδενί δίκην δικάσεις τῶν ἀμφοῖν μῦθον ἀκούσεις".

144. Με την ιδιορρυθμία εν σχέσει προς το σημερινό δικαιο ότι –εκτός από την ελάσσονα, που είχε ως περιεχόμενο την ατομική περίπτωση– ο διαδικος ὡφειλε να θέτει και την μείζονα, δηλαδή να επικαλείται και να αποδείκνυει την ισταρξή και το περιεχόμενο του νόμου, του οποίου την εφαρμογή ζητά στην συγκεκριμένη περίπτωση (L i p s i a s, ό.π., σ. 1905· W e t s, Griechisches Privatrecht I, 1923, σ. 33 με σημ. 12, όπου και οι πηγές)· τούτο διότι δεν ίσχυε η αρχή *iura novit curia*, ως επακόλουθο της ανυπαρξίας επαγγελματιών δικαστών (οι λαϊκοί δικαστές είχαν κοινή αλλά όχι εξειδικευμένη γνώση των νόμων)· π.χ. Biscardi, ό.π., σ. 46-47. Στον δικαστή απέκειτο να εκφέρει την κρίση περί καταγωγής, η οποία αναφερόταν χωρίς προηγούμενο διάλογο με τα διάδικα μέρη και χωρίς διάσκεψη (Α ρ ι σ τ. Πολιτ. 1268 b 10-11: "τῶν νομοθετῶν οἱ πολλοὶ παρασκευάζουσιν ὅπως οἱ δικασταὶ μὴ κοινολογῶνται πρὸς ἀλλήλους", ... ὅπως μὴ κοινολογούν πρὸς ἀλλήλους τις κρίσεις τους)· βλ. I. T r i a n t a - p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 245 (σημ. 238). Η γνωστοποίηση της αποφάσεως περιείχε μόνο το διατακτικό, όχι και την αιτιολογία (βλ. I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 20, 34 σημ. 236, 238).

145. Σύνθετοι νομικοί συλλογισμοί προϋποθέτουν και ανεπτυγμένη τέχνη ερμηνείας. Περιθώριο όμως ερμηνείας των νόμων δεν φαίνεται να υπήρχε. Ο νόμος ενέπνεε ιερό σεβασμό και γι' αυτό η ερμηνεία εθεωρείτο ασέβεια· ήταν σαν να βίαζε κανείς τον νόμο, για να τον εξαναγκάσει να πει κάτι που ο ίδιος δεν ήθελε. Ο νόμος εφαρμόζοταν "κατά γράμμα" ("νόμου ακρίβεια"), αλλά –τουλάχιστον κατ' Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η (βλ. επόμενη υποσημ.- "γνώμη δικαιολογία", δηλαδή με πνεύμα "επιείκειας". Αντίθετα δυνατή και συνήθης ήταν η ερμηνεία των υπό κρίση νομικών πράξεων των διαδίκων (θέμα με το οποίο ασχολείται ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς στο πρώτο βιβλίο της Ρητορικής του)· I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 26-27. Η ερμηνεία αυτή ασκούσαν με περισσή δεξιότητα από τους ρήτορες σοφιστές. Για τους ρήτορες μη σοφιστές όμως βλ. παρακ. σημ. 164.

146. Δ η μ ο σ θ., Προς Λεπτ. 118: "ὁμωμοκότες κατὰ τοὺς νόμους δικάσειν καὶ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

περὶ ὧν ἂν νόμοι μὴ ᾧσι, γνώμη τῇ δικαιοτάτῃ κρινεῖν". Προς Βοιωτὸν 1, 40: "ἀλλὰ μὴν ὧν γ' ἂν μὴ ᾧσι νόμοι, γνώμη τῇ δικαιοτάτῃ ὁμωμόκατε". Η "δικαιοτάτη γνώμη" ἦταν το επιβληθ-
 τικό μέσο" (H.J. W o l f f, Gewohnheitsrecht, ὁ.π., σ. 18· σύμφ. M e y e r - L a u r i n, Gesetz u.
 Billigkeit im Attischen Prozess, 1965, σ. 29) ευρέσεως του δικαίου για τις περιπτώσεις κενών
 του νόμου (βλ. γενικότερα I. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ο π ο ὕ λ ο υ, Τα κενά του νόμου εν τω αρ-
 χαίῳ ἐλληνικῷ δικαίῳ, EEN 30 (1963) 753 εε· Das Rechtsdenken, σ. 27-28· M e y e r -
 L a u r i n, ὁ.π., σ. 28 εε· E. R u s c h e n b u c h, Δικαστήριον πάντων κύριον, εἰς E.
 B e r n e k e r (Hrsg., Zur griechischen Rechtsgeschichte, 1968, σ. 350, 359 εε.). Κενά του νόμου
 (βλ. γενικά Κ.Ι. Δ ε σ π ο τ ο π ο ὕ λ ο υ, Περί των κενών του δικαίου, εἰς Μελετήματα φι-
 λосоφίας του δικαίου, 1980, σ. 29 εε.) εμφανίζονταν ἐπὶ ἐλλείψεως μαρτύρων. Επειδὴ δεν
 ἴσχυε ἡ ἀρχὴ iura novit curia, ἀλλὰ οἱ διάδικοι ὠφείλαν νὰ ἀποδείξουν τὸ ἐφαρμοστέο δίκαιο
 με μάρτυρες, δίκη χωρὶς μάρτυρες δεν ἔδινε τὴν δυνατότητα ἐφαρμογῆς του νόμου (I.
 Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ λ ο π ο ὕ λ ο υ, ὁ.π., σ. 754). Στις περιπτώσεις αὐτές, κατὰ τις ὁποῖες δεν
 ἴσχυε ὁ κανόνας τῆς τυπικῆς ἀποδείξεως ἀλλὰ ἡ ἐλεύθερη ἀπόδειξη (M a y e r - L a u r i n,
 ὁ.π., σ. 29-30) κριτήριον πληρώσεως των κενών του νόμου ἦταν ἡ "δικαιοτάτη γνώμη", δηλαδή
 ἡ ἐλεύθερη κρίση κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὴν ἀ κ ρ ι β ο δ ί κ α ι ἡ κ ρ ί σ η σ τ ις δ ί κ ε ς
 π ο υ ἴ σ χ υ ε ὁ κ α ν ὄ ν α ς τ ῆ ς τ υ π ι κ ῆ ς ἀ π ο δ ε ῖ ξ ε ω ς. Ὅ μ ω ς ἐ λ ε ὕ θ ε ρ ῆ κ ρ ί σ η δ ε ν σ η μ α ῖ ν ε ι α υ θ α ῖ ρ ε τ ῆ
 (παράλογη) κρίση ἀλλὰ κρίση "ἀποδεσμευμένη" (ἐλεύθερη) ἀπὸ τὸν νόμο καὶ προσανατολι-
 σμένη πρὸς τὴν ἄλλη, τὴν "ἐπικουρικὴν" πρὸς τὸ δίκαιον, τὸ ἔθιμον· πρβλ. I. Τ ρ ι α ν τ α φ υ λ -
 λ ο π ο ὕ λ ο υ, ὁ.π., σ. 28 με σημ. 200, ὁ ὁποῖος ὥστόσο δεν δέχεται τὴν μόλις διατυπωθεῖσα
 ἀποψη. Κατὰ τὸν συγγραφέα αὐτὸν (ὁ.π. καὶ EEN 1963, 753, 755) "δικαιοτάτη γνώμη" ἦταν
 ἐκείνη πὺν ἐκφερόταν με βάση μιὰ νέα διατάξιν νόμου πλασματικὴν, τὴν ὁποία ὁ δικαστὴς
 ὠφείλε νὰ κατασκευάσῃ ἐν τῇ συγκεκριμένῃ περιπτώσει μεταφερόμενος ἐν τῇ θέσῃ τοῦ
 νομοθέτη, ἀκολουθώντας τὴν "κατευθυντήριον γραμμὴν" (ὁ.π., σ. 755) τοῦ Ἀ ρ ι σ τ ο τ έ -
 λ ο υ π ρ ο ς τ ο ν δ ι κ α σ τ ῆ: "ὅ τ α ν ο ὗ ν λ έ γ η μ ε ν ὁ ν ὁ μ ο ς κ α θ ὅ λ ο υ, σ υ μ β ῆ δ ἐ π ῖ τ ο ὔ τ ο υ π α ρ ᾱ τ ὸ
 κ α θ ὅ λ ο υ, τ ὸ τ ε ὀ ρ θ ὼ ς ἔ χ ε ι, ἥ π α ρ α λ ε ῖ π ε ι ὁ ν ο μ ο θ έ τ η ς κ α ῖ ἡ μ α ρ τ α ν ἁ π λ ὼ ς ε ἰ π ὼ ν, ἐ π α ν ο ρ θ ο ὗ ν
 τ ὸ ἐ λ λ ε ι φ θ έ ν, ὁ κ ᾶ ν ὁ ν ο μ ο θ έ τ η ς α ὗ τ ὸ ς ἂ ν ε ἰ π ε ν ἐ κ ε ῖ π α ρ ὼ ν, κ α ῖ ε ἰ ἥ δ ε ι, ἐ ν ο μ ο θ έ τ η σ ε ν (ᾗ ν)"
 (Hθ. Νικομ. 1137b 19-24). Η ἀποψη αὕτῃ στηρίζεται ἐν τῇ ἐσφαλμένῃ (ἐτσι πειστικὰ
 Μ η τ σ ὀ π ο ὕ λ ο υ, ὁ.π., σ. 2) προϋπόθεσιν ὅτι ἡ ἀνωτέρω ρήσις τοῦ Ἀ ρ ι σ τ ο τ έ λ ο υ ς
 καθιερῶνει πλάσμα δικαίου. Στὸν βαθμὸ λοιπὸν πὺν ἡ "δικαιοτάτη γνώμη", ὡς κριτήριον
 πληρώσεως των κενών του νόμου, στηρίζεται ἐν τῇ ἔθιμον, ἦταν ὅχι ἐλλογὴ ἀλλὰ ἀλογὴ. Ἀλλὰ
 ἡ ἐννοία αὕτῃ "δικαιοτάτη γνώμη") φαίνεται ὅτι ἦταν κριτήριον ὅχι μόνον πληρώσεως των
 κενών του νόμου ἀλλὰ –σύμφωνα τουλάχιστον με τὴν διδασκαλίαν περὶ των πρακτικῶν ἀρχῶν
 τοῦ Ἀ ρ ι σ τ ο τ έ λ ο υ ς, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιλαμβάνεται καὶ ἡ ἐιδικότερη ἀνάλυσις των προ-
 βλημάτων του κανὸνα δικαίου καὶ τοῦ τρόπου ἐφαρμογῆς του (βλ. Γ. Μ η τ σ ο π ο ὕ λ ο υ,
 Μελέται γενικῆς θεωρίας δικαίου καὶ ἀστικού δικονομικού δικαίου I, 1983, σ. 232/233)– καὶ
 ἐφαρμογῆς του νόμου. Αὕτῃ ἡ "δικαιοτάτη γνώμη" στηριζόταν ὅχι ἐν τῇ ἔθιμον ἀλλὰ ἐν τῇ νόμον,
 καὶ ἦταν ἐπομένως ὅχι ἀλογὴ ἀλλὰ ἐλλογὴ. Ἐκφερόταν ὅταν –σύμφωνα με τὴν προανα-
 φερθεῖσα ρήσις τοῦ Ἀ ρ ι σ τ ο τ έ λ ο υ ς (Hθ. Νικομ. 1137 b 19-24· πρβλ. καὶ Πολιτικά III
 1287 a 24-27: "ἀλλὰ μὴν ὅσα γε μὴ δοκεῖ δύνασθαι διορίζειν ὁ νόμος, οὐδ' ἄνθρωπος ἂν
 δύναιτο γνωρίζειν. Ἄλλ' ἐπίτηδες παιδεύσας ὁ νόμος ἐφίστησι τὰ λοιπὰ "τῇ δικαιοτάτῃ
 γνώμη" κρίνειν καὶ διοικεῖν τοὺς ἄρχοντας") –ὁ δικαστὴς καλοῦνταν νὰ ἐξειδικεύσει
 (Μ η τ σ ὀ π ο ὕ λ ο υ, Το πρόβλημα τῆς ἐννοίας του δικαίου πλάσματος, 1998, σ. 2)

υπαρκτό γεγραμμένο νόμο, ο οποίος εκφραζόμενος απλώς περί του "καθόλου" κατ' ανάγκην έχει "ελλείμματα". Το "ελλειφθέν" του γεγραμμένου νόμου επανορθώνεται "ορθώς", εάν ο δικαστής πει "ἐπὶ τοῦ καθ' ἕκαστον ὃ καὶ ὁ νομοθέτης αὐτὸς ἂν εἶπεν ἐκεῖ παρῶν, καὶ εἰ ἦδει ἐνομοθέτησεν ἂν". Ο δικαστής, κρίνοντας για "τὸ καθ' ἕκαστον", επανορθώνει το ἔλλειμα του γεγραμμένου νόμου και αποφαινεται έτσι "γνώμη δικαιοτάτη", εάν γι' αὐτό "τὸ καθ' ἕκαστον" πει εκείνο που θα ἔλεγε και ο νομοθέτης υποτιθέμενος "ἐκεῖ παρῶν" (κατά την δίκη), αὐτό δε τούτο και θα νομοθετοῦσε, εάν ἦταν δυνατόν να εἶχε προβλέψει αὐτή την ειδική "καθ' ἕκαστον" περίπτωση. Τούτο εἶναι κατά τον Α ρ ι σ τ ο τ ῆ λ η, το "ἐπιεικὲς δίκαιον", το οποίο αὐτὸς εντάσσει στα ἀγγραφα δίκαια ως ιδιαίτερο εἶδος (βλ. ἀντὶ ἄλλων Γ. Μ α - ρ ι δ ᾱ κ η, Σκέψεις ἐπὶ της θεωρίας του Αριστοτέλους περί ἐπιεικείας, Μελέται, 1979, σ. 413 εε.). Αὐτή η "δικαιοτάτη γνώμη", ως κριτήριο ὄχι πληρώσεως των κενῶν του νόμου ἀλλὰ εφαρμογῆς του νόμου με βάση το "ἐπιεικὲς δίκαιο", εἶναι ὄχι ἀλογη ἀλλὰ ἔλλογη, γιατί –κατά την αριστοτελική διδασκαλία– εἶναι κρίση ἀγαθοῦ (σπουδαίου, φρονίμου) ἀνδρός, στον οποίο (ἐν ὅψει της ἀδυναμίας του γενικοῦ και ἀφηρημένου κανόνα να συλλάβει το ατομικό και συγκεκριμένο της πράξεως) καταλείπεται η εὕρεση του πρακτέου στην συγκεκριμένη περίπτωση. Η κρίση αὐτή στηρίζεται κατ' ἐξοχὴν στον λόγο και εἶναι μέρος της λειτουργίας του λόγου, που ἀρχίζει ἀπὸ την εὕρεση των πρακτικῶν ἀρχῶν και μέσω των πρακτικῶν συλλογισμῶν που ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτὲς καταλήγει στὸ τελικό συμπέρασμα που δηλώνει το ἀμέσως πρακτό (βλ. Ε. Μ ι χ ε λ ᾱ λ η, Η θεωρία του Αριστοτέλους περί των πρακτικῶν ἀρχῶν, 1961, σ. 23/24, 35/36, 89 εε., 99 εε.).

147. Οι πιο πολλοὶ ἀπὸ τους ρήτορες ἀνήκουν στους κύκλους των σοφιστῶν (τον κύκλο του Πρωταγόρα, τον κύκλο του Γοργία, βλ. ἀπὸ J. d e R o m i l l y, Οι μεγάλοι σοφιστές στην Αθήνα του Περικλή, μεταφρ. Φ.Ι. Καραϊδῆ, 1994, σ. 99-146, και ἀπὸ Κ.Ι. Δ ε σ π ᾱ - τ ὀ π ὀ ῦ λ ο υ, Περί σοφιστῶν, εἰς Μελέτηματα φιλολογίας και φιλοσοφίας, 1998, σ. 157, 160 εε.), ἄλλοι ὅμως ὄχι, ὅπως οι αττικοὶ ρήτορες του "Κανόνοιο": Ἀντιφῶν ο Ραμνούσιος, Λυσίας, Αἰσχίνης, Δημοσθένης κ.ά. Η ρητορική, ἀπὸν βαθμό που ἔχει ως φιλοσοφικό υπόβαθρο την σοφιστική (βλ. Η. C o m p e r z, Sophistik u. Rhetorik, 1912· L. S i c h i r o l l o, Διαλέγεσθαι-Dialektik, Vom Homer bis Aristoteles, 1966, σ. 34 εε.· ἐντελῶς διαφορετική εἶναι η ρητορική που συνδέεται με την διαλεκτική εἴτε με την σωκρατική-πλατωνική ἐννοια ως μαγευτική εἴτε με την αριστοτελική ἐννοια ως τοπική) στηρίζεται στην επιστημολογική ἀρχή ὅτι τα πράγματα δεν ἔχουν μια καθαυτὸ ἀντικειμενική ποιότητα, ἀλλὰ εἶναι ὅπως μας φαίνονται. "Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος" (Π ρ ω τ α γ.: πρβλ. Π λ ᾱ τ., Θεαίτ. 152 α). Ἀντικειμενική ἀλήθεια και γνώση δεν ὑπάρχει, και για κάθε θέμα μποροῦν να υποστηριχθῶν ἀντίθετες ἀπόψεις που ἔχουν την ἴδια ἰσχὺ (η λογική ἀρχή της ἀντιφάσεως δεν ἰσχύει). Μάλιστα ο Γ ο ρ γ ῖ α ς δίδασκε ὅτι το ον δεν ὑπάρχει και ὅτι, ἀν υποθέσουμε ὅτι ὑπάρχει, δεν μπορεῖ να γνωσθεῖ, ἀν δε πάλι υποθέσουμε ὅτι μπορεῖ να γνωσθεῖ, δεν μπορεῖ να μεταδοθεῖ η γνώση αὐτή σε ἄλλον (για την συλλογιστική του Γοργία βλ. πρόσφατα Τ. Π ε ν τ ζ ο π ο ῦ λ ο υ - Β α λ α λ ᾱ, Γοργίας, 1999, passim· L o n g, Methods of argument in Gorgias, Palamedes, και Α ν α σ τ α σ ῖ ο υ, Η πιθανολόγηση ως μέθοδος ἀπόδειξης στο Γοργία, εἰς "Η ἀρχαία σοφιστική", εκδ. Ἑλλήν. Φιλosoph. Εταιρείας, 1984, σ.233 εε. και 242 εε.). Το πρόβλημα ἐπομένως δεν εἶναι να βρούμε την ἀλήθεια, για να την μεταδώσουμε, ἀλλὰ διὰ της ρητορικής να καταστήσουμε ἓνα ἀσθενέστερο ἐπιχείρημα ἰσχυρότερο, "τόν ἦττω λόγον κρείττω ποιεῖν", Π ρ ω τ α γ. (πρβλ. Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1402 α 24-29· Π λ ᾱ τ., Θεαίτ. 166 D),

ένα πιθανό επιχείρημα, βέβαιον· ένα φαινομενικό, πραγματικό· ένα αδύνατο, δυνατό. Αυτός ο σχετικισμός επεκτανόταν από τον χώρο της γνώσεως και στον χώρο της πράξεως, τον τομέα της ηθικής (βλ. W. G u t h i e, Οι σοφιστές, μετάφρ. Δ. Τσεκουράκη, 1989, σ. 233-234).

148. Για την έννοια του "ήθους" στην ρητορική βλ. W. S ü s s, Ethos, Studien zur älteren griech. Rhetorik, 1910, passim· προβλ. και τις αναπτύξεις J. d e R o m i l l y, ό.π., σ. 201-239· Γ. Φ α ρ ά ν τ ο υ, Η θεωρία της απάτης και το πρόβλημα της ιδεολογίας, 1981, ιδίως σ. 104 εε., 118 εε.

149. Κ. Τ σ ά τ σ ο ς, Ρητορική, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους Γ₂, 1972, σ. 549.

150. J. d e R o m i l l y, Γιατί η Ελλάδα; (μετάφρ. Α.-Μ. Αθανασίου/Κ.Μηλιαρέση), 1996, σ. 133.

151. "Ατεχνες αποδείξεις" ήταν οι μάρτυρες, ο όρκος, τα έγγραφα, η απόδειξη με βασανιστήρια, η ομολογία.

152. Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1357 a 16-17· 1394 a 25-26 και 22· 1395 ε 21· Αναλ. Πρότ. Β, 27. Το ενθύμημα είναι η κύρια μέθοδος επιχειρηματολογίας στην ρητορική βλ. λεπτ. Η. Μ a i e r, Die Syllogistik des Aristoteles II, 1, 1900-1970, σ. 474-501· επίσης Α. Η e l l w i g, Untersuchungen zur Theorie der Rhetorik bei Platon u. Aristoteles, 1973, σ. 107 ε., 121 ε., 160, 166, 168, 271 σημ. 45, 337 σημ. 33· C. P r a n d l, Geschichte der Logik im Abendlande, I, 1855/1997, σ. 103, 320· J. M a r t i n, Antike Rhetorik, 1974, σ. 102-106, 153, 208, 317· Ο. Β a u m h a u e r, Die sophistische Rhetorik - Eine Theorie der sprachlicher Kommunikation, 1986, σ. 144 εε., 147 εε· Ε. Ν o r d e n, Die antike Kunstprosa, 1958, σ. 63 εε· Β ο ρ έ α, Λογική, 1932, σ. 136 εε· Τ α - τ ά κ η, Λογική, 1966, σ. 222 εε.

153. Προβλ. για τα επόμενα λεπτ. Ν. Π α ν τ α ζ ο π ο ύ λ ο υ, Η τέχνη του δικανικού λόγου και ο Αριστοτέλης, Αρμ ("Επιστ. Επετηρ." 2), 1981, σ. 9, 38 εε· του ι δ ί ο υ, Ο Αριστοτέλης και οι σοφιστές² (1980) σ. 46 εε.

154. Οι σοφιστές, γενικεύοντας το "έθος" (Α ρ ι σ τ. Αναλ. Πρότ. Β 27 αρχή), αποκλείουν απόδειξη του γεγονότος με άλλα μέσα.

155. Ο Γ ο ρ γ ί α ς στον περίφημο δικανικό λόγο του "Παλαμήδους απολογία" αναπτύσσει κάτω από ποιες προϋποθέσεις είναι δυνατό το μη αληθοφανές (μη πιθανό) να είναι αληθοφανές (πιθανό). Αυτό επιτυγχάνεται όταν στον ατελή συλλογισμό (δηλ. στο επιχείρημα για το μη πιθανό: αδύνατος δέρνει δυνατό -δυνατός αρνείται ότι έδειρε αδύνατο) προστεθεί το γιατί, τότε και πώς (δηλ. τα τρία κριτήρια του "συμβεβηκότος": "κατά τι, πρὸς τι και πῶς"). Το συμπέρασμα όμως αυτό είναι ψευδές, γιατί το πιθανό (αληθοφανές) δεν είναι απολύτως πιθανό (απολύτως αληθοφανές) παρά μόνον εν μέρει· Αριστ. Ρητορ. 1402 a, 15.

156. Έχουμε παράδειγμα όταν και οι δύο προτάσεις είναι μέρη του αυτού γένους, αλλά η μία είναι γνωστότερη από την άλλη· "ἐκ γάρ τῶν προγεγονότων τὰ μέλλοντα καταμαντευόμενοι κρίνομεν", Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1367 a 32-33). Έτσι για να αποδείξουμε ότι ο Διονύσιος, αφού ζητεί σωματοφυλακή, επιδιώκει να γίνει τύραννος, αναφέρουμε ότι και ο Πεισίστρατος προηγουμένως, όταν επιδίωκε να γίνει τύραννος, ζήτησε να του δοθεί σωματοφυλακή και, όταν του δόθηκε, έγινε τύραννος, όπως ο Θεαγένης στα Μέγαρα· Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1357 b 26-34.

157. Α ρ ι σ τ. Ρητορ. 1357 b 1 εε.

158. Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1401 b 3-4. Η υπερβολή (ή "αύξεις") είναι ένας από τους πιο

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

σπουδαίους κανόνες της ρητορικής και θεωρείται το βάθρο της ρητορικής τέχνης· B i s c a r d i, ό.π., σ. 61 (και με πολλά παραδείγματα ρητορικών συλλογισμών, σ. 58 εε.).

159. Ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς, Ρητορ. 3, 17-19, 1417 b 21-1420 α, παραθέτει είκοσι περιπτώσεις "τόπους", μέσω των οποίων θα μπορούσε να κατορθώσει κανείς να εμφανίσει βαρύτερη την σημασία μιας εγκληματικής πράξεως. Ο μαθητής του Θ ε ό φ ρ α σ τ ο ς (βλ. Λ ο γ - γ ί ν ο υ, Fr. 11, σελ. 326, έκδ. Hammer) τους συνόψισε στα εξής έξι "κεφάλαια": εκ των "πραγμάτων" (εξ αυτών τούτων των γεγονότων), εκ των "αποβαινόντων" (εκ των συνεπειών), εκ της "αντιπαραβολής" (εκ της αντιθέσεως), εκ της "συγκρίσεως" (εκ της παραβολής), "εκ των καιρών" και, τέλος, "εκ του πάθους"· βλ. B i s c a r d i, ό.π., σ. 62, και με παραδείγματα.

160. Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1402 α 29 εε.

161. "Ένστασις δ' έστί πρότασις προτάσει έναντία"· Α ρ ι σ τ. Αναλ. Πρώτ. Β 26 αρχή.

162. Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1403 α 30. Οι ενστάσεις λέει ο Α ρ ι σ τ., Ρητορ. 1402 α 35 εε., έχουν τέσσερις μορφές· δηλαδή η ένσταση διατυπώνεται είτε με βάση αυτό το ίδιο το πράγμα στο οποίο αναφέρεται και η αντίθετη πρόταση είτε με βάση το όμοιο είτε το αντίθετο είτε εκείνο που έχει ήδη κριθεί. Ως παράδειγμα ενστάσεως της πρώτης μορφής ο Α. αναφέρει το εξής: Αν θέλουμε να ανασκευάσουμε ένα ενθύμημα περί έρωτος, ότι τάχα είναι σπουδαίος, μπορούμε με δύο τρόπους να φέρουμε την ένσταση: Ή με τρόπο γενικό, υποστηρίζοντας ότι κάθε έλλειψη είναι κακό πράγμα, ή με τρόπο μερικό λέγοντας ότι δεν θα υπήρχε η παροιμία "καύνιος έρως" (πρόκειται για τον έρωτα της Ευβλίδος από την Καρία με τον δίδυμο αδελφό της Καύνιο· τον αναφέρει ο Οβίδιος στις "Μεταμορφώσεις" του Ι Χ, 453), αν δεν υπήρχαν και κακοί έρωτες. Για την ένσταση της δεύτερης μορφής (με βάση "το όμοιον") ο Α. λέει: Στο ενθύμημα ότι εκείνοι που εβλάβησαν από κάποιον τον μισούν πάντοτε, αντιτάσσουμε την ένσταση ότι ούτε εκείνοι που ευεργετήθηκαν από κάποιον τον αγαπούν σε όλη τους την ζωή. Για την ένσταση της τρίτης μορφής (με βάση το "αντίθετον"): Αν το ενθύμημα είναι ότι ο καλός άνθρωπος ευεργετεί όλους τους φίλους του, η ένσταση θα είναι ότι και ο κακός δεν βλάπτει όλους τους δικούς του φίλους. Και ως παράδειγμα ενστάσεως που βασίζεται επάνω σε "πράγμα που εκρίθη ήδη" αναφέρει: Εάν κανείς διατύπωσε το ενθύμημα ότι οι μεθυσμένοι πρέπει να συγχωρούνται, διότι δεν έχουν συναίσθηση του κακού που έκαναν, μπορούμε να φέρουμε την ένσταση, ότι τότε δεν πρέπει να επαινείται ο Πιττακός που νομοθέτησε βαρύτερες ποινές για όσα αδικήματα διαπράττονται σε κατάσταση μέθης.

163. Α ρ ι σ τ., Σοφ. ελέγχ. 167 α, 23-27.

164. Εννοείται ότι εν πάση περιπτώσει έλλογη είναι η απόφαση που στηρίζεται σε ρητορικό μεν, αλλά όχι σοφιστικό συλλογισμό, δηλαδή σε συλλογισμό προερχόμενο από ρήτορες που δεν είναι σοφιστές (βλ. παραπ. σημ. 147). Μάλιστα εδώ η απόφαση προσλαμβάνει και τελολογικό χαρακτήρα στις περιπτώσεις που ο ρητορικός (μη σοφιστικός) συλλογισμός στον οποίο στηρίζεται περιλαμβάνει ως μείζονα προκειμένη νόμο, τον οποίο οι ρήτορες (μη σοφιστές) —όπως έδειξε ο Γ. Μ α ρ ι δ ά κ η ς, Μελέται, 1979, σ. 125 και 310 εε., για τον Δημοσθένη και τον Υπερείδη— ερμήνευαν, ίσως από διαίσθηση, όχι κατά το "γράμμα" αλλά κατά το "πνεύμα", δηλαδή ως σύνολο και ως τμήμα της όλης έννομης τάξεως (πρβλ. την σύγχρονη "αναλογία δικαίου", Rechtsanalogie).

165. Ο σοφιστικός συλλογισμός απορρέει όχι από το συγκινησιακό αλλά από το διανοητικό μέρος της ψυχής και ανήκει όχι στην Ψυχολογία αλλά στην Λογική στο κεφάλαιο των ψευδώνυμων συλλογισμών (βλ. Β ο ρ έ α, ό.π, σ. 204 εε.). Οι σοφιστές, ως οι πρώτοι δια-

φωτιστές, είναι και οι πρώτοι διδάσκαλοι της λογικής. Επειδή όμως σκοπό τους θέτουν την επιτυχία μέσω της λογικής πειθούς, για τούτο η λογική τους έχει τόνο εριστικό και για τούτο ανέπτυξαν περισσότερο τα σοφίσματα. Τατάκης, ό.π., σ. 16' λεπτ. P r a n d l, ό.π.: W i e l a n d, Zur Problemgeschichte der formalen Logik, εις C.J. C l a s s e n (Hrsg.), Sophistik, 1976, WBGD, σ. 248 ε.' προβλ. και E. K a p p, Der Ursprung der Logik bei den Griechen, 1965, σ. 63-71.

166. Η επιείκεια στους ρήτορες σοφιστές είναι μόνο κατά φαινόμενον, δεν είναι αποτέλεσμα της δικαιοσύνης (όπως π.χ. στον Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η, Ηθικ. Νικομ. 1138 α 2 ε., 1137 b 26 ε.: "καὶ ἔστιν αὕτη ἡ φύσις ἡ τοῦ ἐπεικοῦς, ἐπανόρθωμα νόμου, ἢ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου") αλλά μέθοδος της ρητορικής πειθούς, στόχος και αυτοσκοπός του επιτυχημένου ρήτορα. Με την ρητορική επιδεξιότητα επιδιώκεται να παραμερισθεί η σταθερή ισχύς των νόμων, η "νόμου ακρίβεια". Ο σοφιστής (π.χ. ο Γοργίας) επιτυγχάνει τον σκοπό αυτόν μέσω των "λόγων ορθότητα". Μέσω της πειθούς εκ μέρους του επιδέξιου ρήτορα έπρεπε τα μέρη, που αρχικά επέμεναν ανυποχώρητα στο δίκαιο που τους ανήκει κατά την "νόμου ακρίβεια", να υποβληθούν στην ιδέα ότι βρίσκονται σε άδικο. Έτσι θα ήσαν πρόθυμα, να προχωρήσουν σε συνεννόηση και συμβιβασμό. Με τον τρόπο αυτόν, μέσω της τέχνης του ρήτορα, πραγματοποιούνταν η επιείκεια. Βλ. E. W o l f, Griech. Rechtsdenken II, σ. 62, 67 ε.: M e y e r - L a u g i n, ό.π., σ. 47-48. Η επιείκεια ως κριτήριο (αλληγορικής) δικαιοσύνης από φιλοσοφική άποψη, δεν φαίνεται να αποτέλεσε — όπως έδειξε ο M a y e r - L a u g i n, ό.π., σ. 1 εε., 3 εε., 15 εε., 24 εε., 28 εε., 45 εε. — στοιχείο κρίσεως της δικαστικής αποφάσεως ούτε καν στις περιπτώσεις κενών του νόμου υπό την έννοια της "δικαιοτάτης γνώμης" (προβλ. σημ. 146).

167. Βλ. M e y e r - L a u g i n, ό.π., σ. 32 εε., όπου όμως και παραδείγματα εντιμότητας της προσέλωσε στην πιστή τήρηση του νόμου. Για την πολιτικής σκοπιμότητας δίκη του ρήτορα Αντιφώντος από τον Ραμνούντα βλ. A ρ γ υ ρ ο υ, Η πρώτη απόφασις αρχαίου ποινικού δικαστηρίου (411 π.Χ.). Η δίκη και καταδίκη του Αντιφώντος κλπ., EEN 26 (1959) 844-845.

168. Απολ. του Σωκρ. XXIII: "Αγωνιζόμενος έδεήθη τε καὶ ικέτευσε τοὺς δικαστάς μετὰ πολλῶν δακρύων, παιδία τε αὐτοῦ ἀναβιβασάμενος, ἵνα ὅτι μάλιστα ἐλεηθεῖη, καὶ ἄλλους τῶν οἰκείων καὶ φίλους πολλούς".

169. "Πρὸς δ οὖν δόξαν καὶ ἐμοὶ καὶ ὑμῖν καὶ ὅλῃ τῇ πόλει οὐ μὴ δοκεῖ καλὸν εἶναι ἐμὲ τούτων οὐδὲν ποιεῖν καὶ τηλικόνδε ὄντα καὶ τοῦτο τοῦνομα ἔχοντα", ό.π.

170. Αμείλικτη κριτική — από "ορθολογική" σκοπιά — εναντίον των δικαστών για μεροληψία κάθε μορφής, αλλά και εναντίον του δικαστικού συστήματος για ελαττώματά του, ασκεί ο Α ρ ι σ τ ο φ ά ν η ς ιδίως στις "Σφήκες" (βλ. Δ ε λ η κ ω σ τ ό π ο υ λ ο, ό.π., σ. 382 εε.). Η άσκηση της δικαστικής εξουσίας συχνά χαρακτηρίζεται στις πηγές ως αυθαίρετη και απρόβλεπτη. Π λ ά τ., Γοργ. 515 Ε' Απολ. 28 Α' Κρίτ. 46-46 c' Νόμ. IX, 876 b-e' Ξ ε ν ο φ. Απολ. 4' Α ρ ι σ τ ο φ. Αχαν. 375 ε., 686' Ιπ. 1356 εε.' Σφήκ. 550 εε., 579 εε. Για να αντιμετωπίσουν απόπειρες διαφθοράς και επηρεασμού των δικαστών οι Αθηναίοι μετά τον 5^ο αι.π.Χ. (κατά την διάρκεια του 5^{ου} αι. χρησιμοποιούσαν προς τούτο τα ειδικά δικαστήρια. Π λ ο υ τ., Περικλ. 32, 4) είχαν επινοήσει ένα "κληρωτήριο" (Ι σ ο κ ρ. VII 54) μπροστά στον χώρο του δικαστηρίου για τους δικαστές της ημέρας (I. T r i a n t a p h y l - I o p o u l o s, ό.π., σ. 246). Προβλ. και Δ η μ ο σ θ. Κατά Στεφ. II, 26, όπου αναφέρεται νόμος που προβλέπει άσκηση διώξεως ενώπιον των θεσμοθετών εναντίον εκείνου του μέλους

δικαστηρίου που θα επιχειρήσει πράξεις συμπαιγνίας ή δωροδοκίας. Για την δίκη του Σωκράτη βλ. π.χ. Δ η μ ά κ η, Πρόσωπα και θεσμοί της αρχαίας Ελλάδας, 1994, σ. 224 εε.

171. Διαφορετικό είναι το ζήτημα των εγγενών ορίων του έλλογου χαρακτήρα της δικαστικής αποφάσεως. Το ζήτημα τούτο, που ανεκίνησε μόλις η σύγχρονη έρευνα (βλ. Κ. Τ σ ά τ σ ο υ, Η νομική ως τεχνική και ως επιστήμη, Μελέται, 1960, σ. 201, 234-235) συνδέεται με το γνωσιολογικό πρόβλημα της σχέσεως ατομικού και γενικού κατά τον σχηματισμό του υπαγωγικού δικανικού συλλογισμού, εν όψει του ότι μεταξύ του απολύτως ατομικού της ελάσσονος και του κανόνα της μείζονος "υφίσταται χάος ανεπικάλυπτον", δεδομένου ότι το απολύτως ατομικόν της ιστορικής πραγματικότητας είναι αυτό καθ' εαυτό άλογον, ενώ ο κανόνας της νοητής πραγματικότητας έχει κατ' εξοχήν έλλογο χαρακτήρα (πρβλ. Μ. Κ α ρ ά σ η, Το γνωσιολογικό πρόβλημα κλπ. "Φιλοσοφία", 1995-96, σ. 58).

172. Όπως έδειξε ο S t e i n w e n t e r, ό.π., σ. 106 (σύμφ. και M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 41/42), ο Α ρ ι σ τ ο τ έ λ η ς εννοεί την ιδιωτική διαιτησία και όχι την δημόσια (ο θεσμός της δημόσιας διαιτησίας εισήχθη στο τέλος του 5^{ου} αι.: M a c D o w e l l, ό.π., σ. 321· κατά τον P a n t a z o p o u l o s, ό.π., σ. 4, ήδη από τον Σόλωνα, και ίσχυε παράλληλα με τον θεσμό της ιδιωτικής), η οποία είχε επινοηθεί για να ελαφρύνει τον φόρτο των δικαστηρίων (S t e i n w e n t e r, ό.π., σ. 60 εε.: H. J. W o l f f, Der Ursprung, ό.π., σ. 62), ήδη διότι η απόφαση ενός ιδιωτικού διαιτητή δεν ήταν σε θέση να περιλαμβάνει την διαδικασία ενώπιον των δικαστών, αφού μπορούσε να προσβληθεί με έφεση ενώπιον ενός δικαστηρίου (M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 42), ενώ στην ιδιωτική διαιτησία, επίσημοι διάδικοι συμφωνούσαν εθελοντικά να υποβάλουν την διαφορά τους στην κρίση ενός διαιτητή που επιλεγόταν από τους ίδιους, υποχρεώνονταν από τον νόμο να αποδέχονται την απόφασή του ως τελεσίδικη και ισοτίμη με απόφαση δικαστηρίου (M a c D o w e l l, ό.π., σ. 324· Σ α χ ε κ λ α ρ ι ά θ ο υ, Η διαιτησία εν τω αρχαίω ελληνικώ δικαίω, ΑΙΔ 6, 1939, 497, 499).

173. Στην δημόσια διαιτησία, αν αποτυγχανε ο συμβιβασμός (τον οποίο ώφειλε στην αρχή να προτείνει στα μέρη ο διαιτητής· M a c D o w e l l, ό.π., σ. 323), ίσχυε όχι η αρχή της επιείκειας αλλά η αρχή του νόμου· αντίθ. H i r z e l, Agr. Nom., σ. 58 ε., ο οποίος (όχι ορθώς· M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 42 σημ. 144) αντιλαμβάνεται την δημόσια διαιτησία ως όργανο της επιείκειας.

174. Στην Αθην. Πολιτ., LIII, αναφέρεται γενικά στον τρόπο οργάνωσεως της δημόσιας διαιτησίας.

175. M a c D o w e l l, ό.π., σ. 320.

176. M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 42. Αυτή την έννοια πρέπει να έχει και ο όρκος των διαιτητών (επί διαιτησίας της Κνίδου σε διαφορά μεταξύ Κω και Καλύμνου) ότι θα κρίνουν "κατά γνώμαν δικαιοτάταν" (βλ. το κείμενο του όρου εις I. Β ε λ ι σ σ α ρ ο π ο ύ λ ο υ - Κ α ρ ά κ ω σ τ α, Θεσμοί της αρχαιότητας, I. Η πόλις, 1987, σ. 203-204).

177. Για το πρόβλημα του "δικαίου τιμήματος" βλ. λεπτ. M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 39 εε.

178. M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 42. Αντίθετα προς την δικαστική, η διαιτητική απόφαση, αν οι διαιτητές ήσαν περισσότεροι, έβγαινε μετά από διάσκεψη (Α ρ ι σ τ., Πολιτ. 1268 b 9: "κοινολογούνται γάρ άλλήλοις περί τής κρίσεως").

179. Βλ. M e y e r - L a u r i n, ό.π., σ. 42 εε.: πρβλ. και P a n t a z o p o u l o s, ό.π., σ. 20.

180. Φυσικά και η δημόσια· Βλ. παραπ. σημ. 173.
 181. Mac D o w e l l, ό.π., σ. 299.
 182. Βλ. ιδίως L a t t e, Heiliges Recht, 1920.
 183. Mac D o w e l l, ό.π., σ. 298/299.
 184. Mac D o w e l l, ό.π., σ. 297, 298.
 185. Βλ. Mac D o w e l l, ό.π., σ. 297 εε· I. T r i a n t a p h y l l o p o u l o s, ό.π., σ. 32 με σημ. 214· N i l s s o n, Ιστορία, ό.π., σ. 137, 203, 257· H.J. W o l f f, Rechtsexperten, ό.π., σ. 88· G e r n e t, Einführung, ό.π., σ. 30 σημ. 56.
 186. N i l s s o n, ό.π., σ. 203.
 187. Ο Π λ ά τ ω ν στους "Νόμους" αναφέρει τον Απόλλωνα ως "πατρογονικό εξηγητή".
 188. Π λ ά τ., Ευθύφρ. 4 c· Ι σ α ί ο ς, Περί του Κίρων. κλήρου, 30· Δ η μ ο σ θ., Κατά Ευέργ. και Μνησ., 69-70· Θ ε ό φ ρ., Χαρακτ. 16.6.
 189. Ο Λ υ σ ί α ς, Κατά Ανδοκ. ασεβείας 10, αναφέρει ότι ο Περικλής είπε σε κάποιο σώμα ενόρκων πως θα έπρεπε να εφαρμόσουν τους άγραφους νόμους, τους οποίους ερμήνευαν οι Ευμολπίδες.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΗΛΙΑΣ Ν. ΑΡΝΑΟΥΤΟΓΛΟΥ - ΓΙΩΡΓΟΣ Ε. ΡΟΔΟΛΑΚΗΣ

Βιβλιογραφία Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου 1990-2000*

Η παρούσα βιβλιογραφία σκοπεύει να καλύψει ένα από τα βιβλιογραφικά κενά της Ιστορίας του ελληνικού Δικαίου. Αν και για ειδικότερες ιστορικές περιόδους υπάρχουν εξαντλητικές βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις, εντούτοις απουσιάζει μία παρουσίαση του συνόλου της παραγωγής των μελετητών της Ιστορίας του ελληνικού Δικαίου.

Εστιάσαμε το ενδιαφέρον μας στους θεσμούς ιδιωτικού δικαίου, όπου προσπαθήσαμε να είμαστε εξαντλητικοί· δεν δώσαμε όμως την ίδια βαρύτητα σε ζητήματα συνταγματικής ιστορίας, διεθνούς και δημοσίου δικαίου. Όσον αφορά το ρωμαϊκό δίκαιο επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε άρθρα που αφορούν τις ελληνόφωνες επαρχίες της αυτοκρατορίας και όχι όλη την πληθυσμιακή βιβλιοπαραγωγή. Ιδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε στην κάλυψη της περιόδου από τις Νεαρές του Ιουστινιανού και μετέπειτα. Επίσης, υπήρξαμε επιλεκτικοί σχετικά με την βιβλιογραφία του εκκλησιαστικού δικαίου· συμπεριλάβαμε άρθρα και βιβλία που αφορούν γενικότερα ζητήματα αλληλεπίδρασης εκκλησιαστικού και κοσμικού δικαίου.

Το πεδίο που καλύπτει η παρούσα συλλογή είναι σαφώς στενότερο, αφού εστιάζεται στην Ιστορία του ελληνικού δικαίου, γι' αυτό οι χρήστες της βιβλιογραφίας δεν θα πρέπει να παραλείπουν να συμβουλευούνται τις καθιερωμένες περιοδικές εκδόσεις.

* Στην αλφαβητική παράθεση των ονομάτων των συγγραφέων και των έργων τηρείται η ακολουθία του ελληνικού αλφαβήτου, στο οποίο έχει ενσωματωθεί κατά το δυνατόν το λατινικό και έχουν ανάλογα προσαρμοστεί τα ξενόγλωσσα έργα ως εξής:

Α	Ζ + Ζ (λατ)	Λ - L	Ρ - R	Υ
Β	Γ	Μ	Σ - S	[Ζ (λατ.) στο Ζ]
Γ	Η	Ν	Τ	Φ
Δ + D	Θ	Ξ + Χ (λατ.)	Υ	Χ (ελλ.)
Ε	Ι	Ο	Ψ	Ψ
Ε	Ι	Π - P	Ω	Ω
Ε	Ι	Q	[Χ (λατ.) στο Ξ]	
Ε	Ι			

Προτάσσονται οι Συντομογραφίες, όπου περιέχονται πρακτικά συνεδρίων, συμποσίων, τιμητικοί τόμοι, συλλογές μελετών, κλπ. Για τις ενότητες I-V χρησιμοποιήθηκαν οι συντομογραφίες του *L'Année Philologique*. Για την βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο χρησιμοποιούνται ιδίως οι παρακάτω συντομογραφίες:

B = Byzantinische Forschungen

BZ = Byzantinische Zeitschrift

DOP = Dumbarton Oaks Papers

EKEIEΔ = Επετηρίδα Κέντρου Ερεύνης Ιστορίας Ελληνικού Δικαίου

FM = Fontes Minores

REB = Revue des Études Byzantines

Για πρακτικούς λόγους η όλη βιβλιογραφία κατανέμεται στις εξής ενότητες:

Η υπ' αριθμόν I ενότητα καλύπτει γενικά έργα μεθοδολογίας της ιστορίας του δικαίου, συλλογές μελετών διακεκριμένων μελετητών, έργα σύνθεσης που καλύπτουν περισσότερες από δύο περιόδους καθώς και διδακτικά εγχειρίδια.

Ακολουθούν οι ενότητες II-VII, που καλύπτουν αντίστοιχα τις περιόδους αρχαϊκή, κλασική, ελληνιστική, ρωμαιοκρατία, βυζαντινή και μεταβυζαντινή.

Για την συλλογή του βιβλιογραφικού υλικού συμβουλευτήκαμε τις παρακάτω περιοδικές εκδόσεις: α) για την ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα, *L'Année Philologique*, *Bulletin Epigraphique (Institutions)*, *Gnomon (Recht)*, *SEG (Varia)*, *Kernos*, *Revue Historique du Droit Français et Étranger (monde Grec, monde Hellénistique)*, τη Βιβλιογραφία του *Centre de Documentation des Droits antiques*, *Archiv für Papyrusforschung*, *The Journal of Juristic Papyrology*, β) για την βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, *Byzantinische Zeitschrift (Recht)*, *Revue Historique du Droit Français et Étranger (monde Byzantin)*, *Βυζαντινά*. Συμβουλευτήκαμε επίσης και ηλεκτρονικές βάσεις δεδομένων.

Η διαμόρφωση των ενότητων που αφορούν τις περιόδους των αρχαίων ελληνικών και των ελληνιστικών δικαίων καθώς και το δίκαιο της ρωμαιοκρατίας έγινε από τον ερευνητή Ηλία Ν. Αρναούτογλου ενώ οι υπόλοιπες δύο ενότητες, του βυζαντινού και του μεταβυζαντινού δικαίου συνδιαμορφώθηκαν από τους ερευνητές Ηλία Ν. Αρναούτογλου και Γιώργο Ε. Ροδολάκη.

Ελπίζουμε ότι σύντομα η παρούσα βιβλιογραφία, σε πληρέστερη μορφή και με θεματική διάρθρωση θα είναι προσβάσιμη μέσω του Διαδικτύου στην παρακάτω διεύθυνση: www.academyofathens.gr

Συντομογραφίες

1. *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses* = Krämer, B., Luppe, W., Maehler, H. & Poethke, G. (eds) (1996) *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses* (Berlin, 13.-18.9.1995), 2 vols, Berlin.
2. *Alexios I Komnenos* = Mullett, M. & Smythe, D. (eds) (1996) *Alexios I Komnenos* (Papers of the second Belfast Byzantine International Colloquium, 14-16 April 1989), Belfast. (Belfast Byzantine texts and translations 4.1).
3. *Analecta Atheniensia* = Troianos, S. (ed) (1997) *Analecta Atheniensia ad ius Byzantinum spectantia I*, Athen-Komotini. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe 10)
4. *Antichità e rivoluzioni* = Catalano, P. & Lebrano, G. (eds) (1998) *Antichità e rivoluzioni da Roma a Constantinopoli a Mosca* (Rendiconti del XIII Seminario "Da Roma alla terza Roma", Campidoglio, 21-23 aprile 1993), Roma.
5. *Athenian identity* = Boegehold, A.L. & Scaluro, A. (eds) (1995) *Athenian identity and civic ideology*, Baltimore.
6. *Βυζάντιο και Σερβία* = *Βυζάντιο και Σερβία κατά τον ΙΔ' αιώνα*, Αθήνα 1996. (IBE/EIE Διεθνή Συμπόσια 3).
7. *Byzantium in the Twelfth century* = Oikonomides, N. (ed) (1991) *Byzantium in the Twelfth Century. Canon Law, State and Society*, Athens.
8. Γκόφας, *Μελέτες* = Γκόφας, Δ.Χ. (1993) *Μελέτες Ιστορίας του Ελληνικού δικαίου των συναλλαγών, αρχαίου, Βυζαντινού, μεταβυζαντινού*, Αθήνα. (Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 133)
9. *Carcer* = Bertrand-Dagenbach, C., Chauvot, A., Matter, M. & Salamito, J.-M. (eds) (1999) *Carcer. Prison et privation de liberté dans l'Antiquité (Actes du colloque de Strasbourg, 5-6 decembre 1997)*, Paris.
10. *Collatio Iuris Romani* = Feenstra, R., Hartkamp, A.S., Spruit, J.E., Sijpesteijn, P.J. & Winkel, L.C. (eds) (1995) *Collatio Iuris Romani. Études dédiées à Hans Ankum à l'occasion de son 65e anniversaire*, Amsterdam. (Studia Amstelodamensia 25).
11. *Δίκαιο, Ιστορία και Θεσμοί* = Πετρίδης, Π. & Πρόντζας, Ευ. (επιμ.) (2000) *Δίκαιο Ιστορία και Θεσμοί. Τιμητικό αφιέρωμα στο Νικόλαο Πανταζόπουλο* (Επιστημονικό Συμπόσιο, 22-24 Μαΐου 1998, Δημαρχείο Βόλου), Θεσσαλονίκη.
12. *Die athenische Demokratie* = Eder, W. (ed) (1995) *Die athenische Demokratie*

- im 4. Jahrhundert v.Chr. Vollendung oder Verfall einer Verfassungsform?* (Akten eines Symposiums 3.-7. August 1992, Bellagio), Stuttgart.
13. *Εγκλημα και τιμωρία* = Τρωϊάνος, Σπ.Ν. (επιμ) (1997) *Εγκλημα και τιμωρία στο Βυζάντιο*, Αθήνα.
 14. *Ενας νέος κόσμος γεννιέται* = Χρυσός, Ευ. (επιμ) (1996) *Ενας νέος κόσμος γεννιέται: η εικόνα του ελληνικού πολιτισμού κατά τον 19^ο αιώνα*. Συλλογικός τόμος, Αθήνα.
 15. *Eherecht und Familiengut* = Simon, D. (ed) (1992) *Eherecht und Familiengut in Antike und Mittelalter*, München.
 16. *Fest und Alltag* = Prinzing, G. & Simon, S. (eds) (1990) *Fest und Alltag in Byzanz*, München.
 17. *Geschichte und Kultur der Palaiologenzeit* = Seibt, W. (ed) (1996) *Geschichte und Kultur der Palaiologenzeit* (Referate des Internationalen Symposiums zu Ehren von Herbert Hunger, Wien, 30. November bis 3. Dezember 1994), Wien. (Veröffentlichungen der Kommission für Byzantinistik 8; Österreichische Akademie der Wissenschaften, philos.-hist. Klasse. Denkschriften 241)
 18. *Griechenland und das Meer = Griechenland und das Meer* (Beiträge eines Symposiums in Frankfurt im Dezember 1996), Mannheim und Möckenesee 1999. (Peleus, Studien zur Archäologie und Geschichte Griechenlands und Zyperns, Bd 4)
 19. *Grund und Boden* = Allam, S. (ed) (1994) *Grund und Boden im Alt-ägypten (Rechtliche und sozio-ökonomische Verhältnisse)* (Akten des internationalen Symposiums, Tübingen 18.-20. Juni 1990), 327-40, Tübingen.
 20. *Η διαχρονική πορεία = Η διαχρονική πορεία του κοινοτισμού στη Μακεδονία* (Συμπόσιο, 9-11 Δεκεμβρίου 1988), Θεσσαλονίκη.
 21. *Η επικοινωνία στο Βυζάντιο = Η επικοινωνία στο Βυζάντιο* (Πρακτικά του Β' Διεθνούς Συμποσίου), Αθήνα 1993. (ΚΒΕ/ΕΙΕ)
 22. *Η Νάξος = Η Νάξος διά μέσου των αιώνων* (Πρακτικά του Α' Πανελλήνιου Συνεδρίου, Φιλώτι, 3-6 Σεπτεμβρίου 1992), Αθήνα 1994.
 23. *Historie* = Alessandri, S. (ed) (1994) *Historie. Studi offerti dagli allievi a Giuseppe Nenci in occasione del suo settantessimo compleanno*, Galatina.
 24. *Homo byzantinus* = Cutter, A.R. Franklin, S. (eds) (1992) *Homo byzantinus: Papers in honor of Alexander Kazhdan*, Washington, D.C. (DOP 46).
 25. *I Greci* = Settis, S. (ed) (1997) *I Greci. Storia-Cultura-Arte-Società*, 2 in 4 vols, Torino.
 26. *Il diritto romano canonico = Il diritto romano canonico quale diritto proprio delle comunità cristiane dell'Oriente mediterraneo* (IX Colloquio internazionale romanistico canonistico), Vaticano 1994. (Collectio Pontificiae Universitatis Lateranensis "Utrumque Ius" 26)
 27. *Kosmos* = Cartledge, P., Millett, P. & von Reden, S. (eds) (1998) *Kosmos. Essays in order, conflict, and community in classical Athens*, Cambridge.

28. *L'étranger* = Lonis, R. (ed) (1992) *L'étranger dans le monde grec II*, Nancy.
29. *La codification* = Levy, Ed. (ed) (2000) *La codification des lois dans l'Antiquité* (Actes du colloque de Strasbourg, 27-29 novembre 1997), Paris (Université Marc Bloch de Strasbourg. Travaux du Centre de Recherches sur le Proche-Orient et la Grèce antiques 16).
30. *La transmission du patrimoine* = Beaucamp, J. & Dagron, G. (eds) (1998) *La transmission du patrimoine: Byzance et l'aire méditerranéenne* (Contributions présentées à un colloque, Paris, Collège de France, les 24 et 25 novembre 1995), Paris. (Travaux et mémoires du Centre de recherche d'histoire et civilisation de Byzance. Monographies 11)
31. *Law, politics and society* = Halpern, D. & Hobson, D.W. (eds) (1993) *Law, politics and society in the ancient Mediterranean world*, Sheffield.
32. *Law and social status* = Hunter, V. & Edmondson, J. (eds) (2000) *Law and social status in classical Athens*, Oxford.
33. *Law and society in Byzantium* = Laiou, A.E. & Simon, D. (eds) (1994) *Law and society in Byzantium, Ninth-Twelfth Centuries*, Washington.
34. *Law in its political setting* = Foxhall, L. & Lewis, A.D.E. (eds) (1998) *Law in its political setting. Justifications not justice*, Oxford.
35. *Le droit de la famille* = Ganghoffer, R. (ed) (1992) *Le droit de la famille en Europe. Son évolution depuis l'antiquité jusqu'à nos jours* (Actes des journées internationales d'histoire du droit), Strasbourg. (Publications de la Maison des Sciences de l'Homme de Strasbourg 7)
36. *Le monde antique* = Jones, H. (ed) (1998) *Le monde antique et les droits de l'homme: actes de la 50e session de la société internationale Fernand de Visscher pour l'histoire des droits de l'Antiquité*, (Bruxelles, 16-19 septembre 1996), Bruxelles.
37. *Le serment* = Verdier, R. (ed) (1991) *Le serment I: Signes et fonctions*, Paris.
38. *Legal documents* = Geller, M.J. & Maehler, H. (eds) (1995) *Legal documents of the Hellenistic world. Papers from a seminar*, London.
39. *Mélanges Gallo* = Nozione, *formazione e interpretazione del diritto dall'età romana alle esperienze moderne. Ricerche dedicate al professor Filippo Gallo*, tom. 3, Napoli.
40. *Mélanges Leveque 7* = Mactoux, M.-M. & Geny, E. (eds) (1993) *Mélanges Pierre Leveque 7*, Paris.
41. *Μνήμη Ζακυθινού* = Μοσχονάς, Ν.Γ. (επιμ.) (1994) *Μνήμη Δ.Α. Ζακυθινού*, 2 том., Αθήνα. (ΚΒΕ/ΕΙΕ - Σύμμεικτα 9)
42. *Νεοελληνική παιδεία* = Αποστολόπουλος, Δ.Γ. (επιμ.) (1995) *Νεοελληνική παιδεία και κοινωνία. Διεθνές Συνέδριο αφιερωμένο στη μνήμη Κ.Θ. Δημαρά*, Αθήνα.
43. *Nomodeiktes* = Rosen, R.M. & Farell, J. (eds) (1993) *Nomodeiktes. Greek studies in honor of Martin Ostwald*, Ann Arbor.

44. *Nomos* = Cartledge, P., Millett, P. & Todd, St. (eds) (1990) *Nomos. Essays in Athenian law, politics and society*, Cambridge.
45. *Nomos und Gesetz* = Behrends, O. & Sellert, W. (eds) (1995) *Nomos und Gesetz. Ursprunge und Wirkungen des griechischen Gesetzdenkens* (6. Symposium der Kommission "Die Funktion des Gesetzes in Geschichte und Gegenwart"), Göttingen. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, philologisch-historische Klasse 209)
46. *Novella Constitutio = Novella Constitutio. Studies in Honour of Nicolaas van der Wal*, Groningen 1990. (Subseciva groningana, IV)
47. *Οικογένεια και περιουσία = Οικογένεια και περιουσία στην Ελλάδα και την Κύπρο*, μετ. Μ. Μαροπούλου – Λ. Ιστικοπούλου, Αθήνα 1994. (πρώτη έκδοση: Piault, C. (ed) (1985) *Familles et biens en Grèce et à Chypre*, Paris. (Histoire et perspectives méditerranéennes))
48. *Πλούσιοι και πτωχοί* = Maltezou, Chr. (ed) (1998) *Πλούσιοι και πτωχοί στην κοινωνία της ελληνολατινικής Ανατολής*, Venezia. (Bibliothèque de l'Institut grec d'études byzantines et postbyzantines de Venise 19)
49. *Πολύπλευρος Νούς* = Scholz, C. & Makris, G. (eds) (2000) *Πολύπλευρος Νούς. Miscellanea für Peter Schreiner zu seinem 60. Geburtstag*, München-Leipzig. (Byzantinisches Archiv 19)
50. *Πρόσωπα και θεσμοί* = Δημάκης, Π. Δ. (1994) *Πρόσωπα και θεσμοί της αρχαίας Ελλάδας*, Αθήνα.
51. *Polis and Politics* = Kiensted-Jansen, P., Heine-Nielsen, Th. & Rubinstein, L. (eds) (2000) *Polis and Politics. Studies in ancient Greek History presented to Mogens Herman Hansen on his sixtieth birthday*, August 20, 2000, Copenhagen.
52. *Rape in antiquity* = Deacey, S. & Peirce, K. F. (eds) (1997) *Rape in antiquity: sexual violence in the Greek and Roman worlds*, London.
53. *Rechtskodifizierung* = Gehrke, H.-J. (ed) (1994) *Rechtskodifizierung und soziale Normen im interkulturellen Vergleich*, Tübingen. (Scripta Oralia 66)
54. *Règle et pratique* = Piro, I. (ed) (1999) *Règle et pratique du droit dans les réalités juridiques de l'Antiquité* (Atti della 51a sessione, Société internationale Fernand de Visscher pour l'Histoire des Droits de l'Antiquité, Crotone-Messina, 16-20 settembre 1997), Catanzaro.
55. *Ritual, Finance, Politics* = Osborne, R. & Hornblower, S. (eds) (1994) *Ritual, Finance, Politics. Athenian democratic accounts presented to David Lewis*, Oxford.
56. *Στέφανος* = Dostalova, R., Konzal, V. & Havlikova, L. (eds) (1995) *Στέφανος. Studia byzantina ac slavica Vladimiro Vavrinek ad annum sexagesimum quintum dedicata*. (Byzantinoslavica 56)
57. *Συμβολές 1992* = Αδάμ, Σ. (επιμ) (1992) *Συμβολές στην έρευνα του αρχαίου ελληνικού και ελληνιστικού δικαίου*, Αθήνα. (Κέντρον Μελέτης αρχαίου Ελληνικού και Ελληνιστικού Δικαίου 1)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

58. *Συμβολές 1994* = Αδάμ, Σ. (επιμ) (1994) *Συμβολές στην έρευνα του αρχαίου ελληνικού και ελληνιστικού δικαίου*, Αθήνα. (Κέντρον Μελέτης αρχαίου Ελληνικού και Ελληνιστικού Δικαίου 2)
59. *Symposion 1990* = Gagarin, M. (ed) (1991) *Symposion 1990. Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte* (Pacific Grove, California, 24.-26. September 1990), Köln. (Akten der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte 8)
60. *Symposion 1993* = Thür, G. (ed) (1994) *Symposion 1993. Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte* (Graz-Andritz, 12.-16. September 1993), Köln. (Akten der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte 10)
61. *Symposion 1995* = Thür, G. & Vélissaropoulos-Karakostas, J. (eds) (1997) *Symposion 1995. Vorträge zur griechischen und hellenistischen Rechtsgeschichte* (Korfu, 1.-5. September 1995), Köln. (Akten der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte 11)
62. *Τιμαί Τριανταφυλλοπούλου* = *Τιμαί Ιωάννου Τριανταφυλλοπούλου*, Αθήνα-Κομοτηνή 2000.
63. Τουρτόγλου, *Μελετήματα II* = Τουρτόγλου, Μ.Α. (1993) *Μελετήματα ιστορίας του Ελληνικού δικαίου*, τομ. 2, Αθήνα.
64. Τουρτόγλου, *Μελετήματα III* = Τουρτόγλου, Μ.Α. (2000) *Μελετήματα ιστορίας του Ελληνικού δικαίου*, τομ. 3, Αθήνα.
65. *Ι.Τ. Τριανταφυλλού* = *Τόμος τιμητικός Κ.Ν. Τριανταφυλλού*, 2 τόμοι, Παύσα 1990-1993.
66. *The development of the polis* = Mitchell, L.G. & Rhodes, P.J. (eds) (1997) *The development of the polis in archaic Greece*, London
67. *Theodosian Code* = Harries, J. & Wood, I. (eds) (1993) *The Theodosian Code. Studies in the imperial law of late antiquity*, London.
68. *Το Ιόνιο Κράτος* = Μοσχονά, Π. (επιμ) *Το Ιόνιο Κράτος. 1815-1864* (Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας, Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), Αθήνα.
69. *Χριστιανική Θεσσαλονίκη 2* = *Χριστιανική Θεσσαλονίκη: Από του Αποστόλου Παύλου μέχρι και της Κωνσταντίνου εποχής* (Β' Επιστημονικό Συμπόσιο, Ιερά μονή Βλατάδων, 31 Οκτωβρίου – 2 Νοεμβρίου 1988), Θεσσαλονίκη 1990.
70. *Χριστιανική Θεσσαλονίκη 4* = *Χριστιανική Θεσσαλονίκη: από της εποχής των Κομνηνών μέχρι και της αλώσεως της Θεσσαλονίκης υπό των Οθωμανών (1430): (11^{ος}-15^{ος} αι. μ.Χ.)* (4^ο επιστημονικό συμπόσιο), Θεσσαλονίκη 1990.
71. *Χριστιανική Θεσσαλονίκη 5* = *Χριστιανική Θεσσαλονίκη: Οθωμανική περίοδος 1430-1912, Α* (5^ο επιστημονικό συμπόσιο, Ιερά μονή Βλατάδων, 1991), Θεσσαλονίκη 1993.
72. *Χριστιανική Θεσσαλονίκη 6* = *Χριστιανική Θεσσαλονίκη: Οθωμανική περίοδος 1430-1912, Β* (6^ο επιστημονικό συμπόσιο, Ιερά μονή Βλατάδων, 9-11 Νοεμβρίου 1992), Θεσσαλονίκη 1994.

73. *Χριστιανική Θεσσαλονίκη 7 = Χριστιανική Θεσσαλονίκη: σταυροπηγιακές και ενοριακές μονές* (7^ο επιστημονικό συμπόσιο, Ιερά μονή Βλατάδων, 18-20 Οκτωβρίου 1993), Θεσσαλονίκη 1995.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

I. Γενικά έργα

1. Arnaoutoglou, I. (1998) *Ancient Greek laws. A sourcebook*, London.
2. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, Ι. βλ. Τρωϊάνος, Σπ. & Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, Ι. (1997)
3. Behrend, D. (1994) "Repertorium der griechischen Rechtsinschriften" *ZPE* 101, 107-108.
4. Bertrand, J.-M. (1992) *Cités et royaumes du monde grec: espace et politique*, Paris.
5. Bielman, A. (1994) *Retour à la liberté. Libération et sauvetage des prisonniers en Grèce ancienne. Recueil d'inscriptions honorant des sauveteurs et analyse critique*, Paris. (Études Epigraphiques I)
6. Biscardi, A. (1981) *Αρχαίο ελληνικό δίκαιο*, μετ. Π.Δ. Δημάκης, Αθήνα 1991.
7. Brunet, M., Rougemont, G. & Rousset, D. (1998) "Les contrats agraires dans la Grèce antique" *Histoire et sociétés rurales* 9, 211-245.
8. Bruun, Chr. (2000) „Water legislation in the Ancient World (c. 2200 BC – c. A.D. 500): The Greek world" στο Wikander, O. (ed) *Handbook of Ancient Water Technology*, vol. 2, 557-573, Leiden. (Technology and change in History 2)
9. Burckhardt, L. & von Ungern-Sternberg, J. (eds) (2000) *Große Prozesse im antiken Athen*, München.
10. Burgmann, L., Fögen, M.Th., Schminck, A. & Simon D., (1995) *Repertorium der Handschriften des byzantinischen Rechts*, Teil I: Die Handschriften des weltlichen Rechts (Nr. 1-327), Frankfurt a.M. (Forschungen zur byzantinischer Rechtsgeschichte 20)
11. Γερούκη, Α. (1995) "Ιστορία δικαίου και επιστήμες του ανθρώπου. Συνάντηση τυχαία ή αναγκαία;" *Ελληνική Δικαιοσύνη* 36, 1496-1507.
12. ----- (1996) "Ιστορία και ανθρωπολογία του Δικαίου: μερικά ζητήματα θεωρίας και μεθόδου" στα *Πρακτικά του ΙΣΤ' Πανελληνίου Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 26-28 Μαΐου 1995), 235-253, Θεσσαλονίκη.
13. Γκόφας, Δ.Χ. (1990) *Ιστορία και Εισηγήσεις του Ρωμαϊκού δικαίου*, τόμ. V³, Αθήνα.

14. ----- (1994) *Θάλασσα και συναλλαγές στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα-Κομοτηνή. (Ελληνική Ένωση Ναυτικού Δικαίου. Δημοσιεύματα)
15. Cantarella, E. (1995) "Filiazione legittima e cittadinanza" στο *Symposion 1995*, 97-111.
16. Cantarella, E. & Maffi, A. (eds) (1999) *A. Biscardi. Scritti di diritto greco*, Milano.
17. Costabile, F. (1995) "Constitutions de Poleis Italiotes et Siceliotes" στο *Symposion 1995*, 211-219.
18. Δεσποτόπουλος, Κ. (1992) "Εισαγωγικά στην Ιστορία του Ελληνικού Δικαίου" στο *Συμβολές 1992*, 15-24.
19. Δημοπούλου, Α. (2000) "Μαίες και τροφοί στην ελληνορωμαϊκή αρχαιότητα: γυναικεία επαγγέλματα και σχέσεις δικαίου" *Digesta* 3, 55-63.
20. Darbo-Peschanski, C. (1992) "Questions de temps: entre historiographie et droit grec" *Annales (ESC)* 47, 1097-1112.
21. Decker, W. (1997) "Zum Gymnasiarchengesetz im antiken Griechenland" στο Yaldai, S. et al. (eds) *Menschen im Sport. Festschrift zur Emeritierung von Heinz-Egon Rosch*, 12-19, Köln. (επίσης: "Ο νόμος των γυμνασιαρχών στην αρχαία Ελλάδα" *Πανδέκτης* 1 (1992-3), 519-526)
22. Ducrey, P. (1999) *Le traitement des prisonniers de guerre dans la Grèce antique des origines à la conquête romaine*, Paris.
23. Ebel, F. & Thielmann, G. (1998) *Rechtsgeschichte: ein Lehrbuch 1. Antike und Mittelalter*, 2nd ed., Heidelberg.
24. Effenterre, H. van (1993) "Modernité du droit grec: un patrimoine" *Cahiers Glotz* 4, 1-11.
25. Engels, J. (1998) *Funerum sepulcrorumque magnificentia Begräbnis- und Grabluxusgesetze in der griechisch-römischen Welt mit einigen Ausblicken auf Einschränkungen des funeralen und sepulkralen Luxus im Mittelalter und in der Neuzeit*, Stuttgart. (Hermes Einzelschriften 78)
- 26.
27. Fabre, P. (1998) "Droits de l'homme et respect de la dignité humaine en Grèce antique" στο *Le monde antique*, 155-168.
28. Frisone, F. (1994) "Tra linguaggio rituale e vita materiale: le leggi sul rituale funerario nel mondo greco" στο *Historie*, 183-210.
29. Zyl, D.H. van (1991) *Justice and equity in Greek and Roman legal thought*, Pretoria.
30. Gallo, L. (1993) "Le leggi suntuarie greche e l'alimentazione" *Annali Ist.univ.orientale Napoli. Sez. Di archeologia e storia antica* 15, 173-203.

31. Gardies, J.-L. (1995) „Ce que la raison doit au procès“ *APhD* 39, 39-45.
32. Gaudemet, J. (1994) „Antike Rechtsgeschichte ou antike Rechte“ *RHDFE* 72, 569-574.
33. ----- (1995) „De “droits de l’homme” dans l’antiquité” στο *Collatio Iuris Romani*, 105-115.
34. ----- (1996a) „L’arbitrage dans les conflits territoriaux entre cités dans l’Antiquité gréco-romaine. Le principe du status quo et l’uti possidetis” *Recueils de la société Jean Bodin* 63 (*L’assistance dans la resolution des conflits*), 37-46.
35. ----- (1997) *Les naissances du droit. Le temps, le pouvoir, et la science au service du droit*, Paris.
36. Gehrke, H.-J. (1997) „La stasis“ στο *I Greci* 2.ii 453-480.
37. Gernet, L. (a cura di A. Taddei) (2000) „Le droit” *Dike* 3.
38. Gergen, Th. (1995) *Die Ehe in der Antike: eine historische Rechtsvergleichung zu Ehe- und Ehegüterrecht bei den Ägypten, Griechen und Römern*, Marburg.
39. Gorla, F. (1992) „Zur ehelichen Gütergemeinschaft im philosophischen Denken der Griechen von Xenophon bis Ioannes Stobaios“ στο *Eherecht und Familiengut*, 99-119.
40. Gschnitzer, F. (1997) „Abittanti senza diritto di cittadinanza: non liberi e stranieri“ στο *I Greci* 2.ii, 403-423.
41. Gschnitzer, F., Selb, W. & Thür, G. (eds) (1993) *Griechische Rechtsinschriften: Reihe A-Repertorium der griechischen Rechtsinschriften 1. Proas, Mysien*, München.
42. Hanson, A.E. (ed) (1995) *On Government and law in Roman Egypt. Collected papers of Naphtali Lewis*, Alpharetta.
43. Humphreys, S.C. (1997) „Leggi, tribunali, processi“ στο *I Greci* 2.ii, 541-566.
44. Jakab, E. (1997) *Praedicere und cavere beim Marktkauf. Sachmangel im griechischen und römischen Recht*, München. (Münchener Beiträge zur Papyrusforschung und antike Rechtsgeschichte 87)
45. Κατζούρος, Φ. (1991) „Η έννοια της κυρώσεως και Ιστορία” στου Στράγγας, Ι. (επιμ) *Είδη κυρώσεων και δικαιοί κλάδοι. Εισηγήσεις εις το ανώτερο φροντιστήριο Φιλοσοφίας του Δικαίου*, 39-51, Αθήνα.
46. King, H.T. & LeForestier, M.A. (1994) „Arbitration in ancient Greece” *Dispute Resolution Journal* 49, 38ff.
47. Kloppenborg, J.S. & Wilson, S.G. (eds) (1996) *Voluntary associations in the Graeco-Roman world*, London.
48. Konstan, D. (2000) „Pity and the law in Greek theory and practice” *Dike* 3.
49. Leduc, Cl. (1991) „Comment la donner en mariage? La mariée en pays grec

- (IXe-IVe s. av. J.-C.)” στο Schmitt-Pantel, P. (ed) *Histoire des femmes en Occident, 1. L’Antiquité*, 259-318, Paris.
50. Lefevre, F. (1998) *L’amphictionie pyleo-delphique: histoire et institutions*, Rome. (BEFAR 298)
 51. LeForestier, M.A. βλ. King, H.T. & LeForestier, M.A. (1994)
 52. Lonis, R. (1993) “La condition de refugies politiques en Grèce: statut et privilèges” στο *Mélanges Leveque* 7, 209-225.
 53. Μικρογιαννάκης, Εμ. (1990) *Παθολογία πολιτευμάτων στην αρχαιότητα*, Αθήνα.
 54. Maffi, A. (1992) “Leggi scritte e pensiero giuridico” στο Cambiano, G., Canfora, L. & Lanza, D. (eds) *Lo spazio letterario della Grecia antica: I. La produzione e la circolazione del testo 1. La polis*, 419-432, Roma.
 55. ----- (1997) “Forme della proprietà” στο *I Greci* 2.ii, 345-368.
 56. ----- (1999) „Emprisonment pour dettes dans le monde grec“ στο *Carcer*, 7-18.
 57. Maffi, A. βλ. Cantarella, E. & Maffi, A. (eds) (1999)
 58. Μανιάτης, Α. (2000) *Η νομοφυλακία*, Αθήνα-Κομοτηνή.
 59. Martini, R. (1991) “Il mito del consenso nella dottrina del contratto” *Iura* 42, 97-109.
 60. ----- (1999) “XII Tavole e diritto greco” *Labeo* 45, 20-37.
 61. ----- (2000) “Diritto greco e common law” *Index* 28, 41-46.
 62. Martino, F. de, Talamanca, M., Castrola, F.P., & Gigante, M. (1996) “Nomos basileus” *Index* 24, 355-375.
 63. Méléze-Modrzejewski, J. (1990) *Droit imperial et traditions locales dans l’Égypte romaine*, Leyden (Variorum)
 64. ----- (1993) *Statut personnel et liens de famille dans les droits de l’Antiquité*, Leyden. (Variorum)
 65. Migliardi Zingale, L. (ed) (1996) *M.Amelotti. Scritti giuridici*, Torino.
 66. Moutsopoulos, E.A. (1994) “Le droit de cité de la culture grecque dans l’Univers culturel européen: perennité ou survie?” *Platon* 46, 184-190.
 67. Νάκος, Γ.Π. (1991) *Ιστορία Ελληνικού και Ρωμαϊκού Δικαίου*, Θεσσαλονίκη.
 68. Natallichio, A. (1997) ““Μη μνησικακείν” l’amnistia” στο *I Greci* 2.ii, 1305-1322.
 69. Nippel, W. (1996) “Recht und Gesetz. Bemerkungen zur Funktion rechtstheoretischer Reflexion in Athen und Rom“ στο Schmidt, E.G. (ed) *Griechenland und Rom. Vergleichende Untersuchungen zu Entwicklungstendenzen und Höhepunkten der antiken Geschichte, Kunst und Literatur*, 152-159, Erlangen.
 70. Ostwald, M. (2000) *Oligarchia. The development of a constitutional form in ancient Greece*, Stuttgart.

71. Παναγιωτόπουλος, Δ.Π. (1991) *Δίκαιο των Ολυμπιακών Αγώνων: θεσμικό πλαίσιο στην αρχαία και στη σύγχρονη εποχή*, Αθήνα.
72. Παναγόπουλος, Α. (1995) *Αρχαία Σπάρτη: κοινωνία και δίκαιο*, Πάτρα.
73. Pappakonstantinou, Z. (1996) "The Cretan apokosmos" *ZPE* 111, 93-96.
74. Patterson, C.B. (1998) *The family in Greek history*, Cambridge, Mass.
75. Pieler, P. (1994) "Η αποκήρυξη του γιού στο αρχαίο Ελληνικό και Ρωμαϊκό δίκαιο" στο *Συμβολές 1994*, 87-104.
76. Rhodes, P.J. (with the late D.M. Lewis) (1997) *The decrees of the Greek states*, Oxford.
77. Robinson, D.N. (1996) *Wild beasts, idle humour: the insanity defense from antiquity to the present*, Cambridge, Mass.
78. Rougemont, G. (1991) "Statuts juridiques de la femme dans les cités grecques" στο *La femme dans l'Antiquité* (actes du colloque de la M.A.F.P.E.N., 12 et 13 mars), 1-27, Dijon.
79. Rubin, L.G. (ed) (1997) *Justice v. Law in Greek political thought*.
80. Ruzi, F. (1997) *Délibération et pouvoir dans la cité grecque de Nestor à Socrate*, Paris.
81. Σοῦλεντάκης, Ν.Π. (1991) "Η φιλοσοφική και ιστορική θεμελίωση της διοικητικής δικαιοσύνης" *Επιθεώρηση Δημοσίου Διοικητικού Δικαίου* 1991, 28επ. (επίσης στο Σοῦλεντάκης, Ν.Π. (1992) *Ιστορία και Δικονομία*, 13-25, Αθήνα)
82. Schieman, G. (ed) (1990) *J. Herrmann. Kleine Schriften zur Rechtsgeschichte*, München (Münchener Beiträge zur Papyrussforschung und antike Rechtsgeschichte 83).
83. Schmitt, H.H. (1993) "Überlegungen zur Sympolitie" στο *Symposion 1993*, 35-44.
84. Sealey, R. (1994) *The justice of the Greeks*, Ann Arbor.
85. Selb, W. (1993) *Antikes Recht im Mittelmeerraum. Röm, Griechenland, Ägypten und der Orient*, Wien.
86. Selb, W. βλ. Gschnitzer, F., Selb, W. & Thür, G. (eds) (1993)
87. Specht, E. (1994) "Frauenreichtum, Mitgift und Aussteuer" στο Specht, E. (ed) *Frauenreichtum. Frauen als Wirtschaftsfaktor im Altertum*, 275-290, Wien.
88. Sturm, Fr. (1991) "Le contrat d'apprentissage dans l'Antiquité" στο Jayme, E. et al. (eds) *Festschrift für H. Niederlander zum siebzigsten Geburtstag am 10. Februar 1991*, 127-139, Heidelberg. (Heidelberger rechtsvergleichende und wirtschaftsrechtliche Studien 20)
89. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. (1999) *Οι πηγές του Βυζαντινού Δικαίου*, 2^η εκδ., Αθήνα-Κομοτηνή.

90. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. (2000) *Η ελληνική νομική γλώσσα. Γένεση και μορφολογική εξέλιξη της νομικής ορολογίας στη ρωμαϊκή Ανατολή*, Αθήνα.
91. Τρωϊάνος, Σπ. & Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, Ι. (1997) *Ιστορία Δικαίου. Από την αρχαία στην νεώτερη Ελλάδα*, 2^η έκδ., Αθήνα.
92. Takabatake, S. (1992) „Funerary laws and Athens“ *Kodai* 3, 1-13.
93. Talamanca, M. (1999) “Diritto e prassi nel mondo antico” στο *Règle et pratique*, 105-211.
94. Taueber, H. βλ. Thür, G. & Taueber, H. (eds) (1994)
95. Tenekides, G.C. (1993) *Les relations internationales dans la Grèce antique*, Athènes.
96. Thielmann, G. βλ. Ebel, F. & Thielmann, G. (1998)
97. Thür, G. (1992) „Armut. Gedanken zu Ehegüterrecht und Familienvermögen in der griechischen Polis“ στο *Eherecht und Familiengut*, 121-132.
98. ----- (2000) “Arnaldo Biscardi e il diritto greco” *Dike* 3.
99. Thür, G. & Taueber, H. (eds) (1994) *Prozessrechtliche Inschriften der griechischen Poleis: Arkadien (IPArk)*, Wien. (SB Wien 607)
100. Thür, G. βλ. Gschnitzer, F., Selb, W. & Thür, G. (eds) (1993)
101. Tzitzis, St. (1991-2) “Le droit grec, précurseur des droits de l’homme?” *Philosophia* 21-22, 468-479.
102. Velissaropoulos-Karakostas, I. (1998) “Remarques sur la responsabilité civile en Grèce” *Cahiers Glotz* 9, 71-82.
103. Vial, Cl. (1992) “Mariages mixtes et statut des enfants. Trois exemples en Egée orientale” στο *L'étranger*, 287-296.
104. Volterra, E. (1991) *Scritti giuridici. I-II. Famiglia e successioni. Con una note di M. Talamanca*, Napoli-Paris. (Antiqua 57-59)
105. Wilson, S.G. βλ. Kloppenborg, J.S. & Wilson, S.G. (eds) (1996)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

II. Αρχαϊκή περίοδος (έως και τον 6^ο αιώνα π.Χ.)

1. Αποστολάκης, Ι.Μ. (1990) *Η δικαιοσύνη στη Μυκηναϊκή εποχή. Λειτουργία και απονομή*, Αθήνα-Κομοτηνή. (Δικαιοφιλοσοφικά και δικαιοϊστορικά μελετήματα 5)
2. Beck, H. (1999) "Östlokris und die "Tausend Opuntier". Neue Überlegungen zum Siedlergesetz für Naupaktos" *ZPE* 124, 53-62.
3. Brugnone, A. (1992) "Le leggi suntuarie di Siracusa" *PdP* 47, 5-24.
4. ----- (1997) "Legge di Himera sulla redistribuzione della terra" *PdP* 52, 262-305.
5. Burchfiel, K.J. (1993) "The myth of "prelaw" in early Greece" στο *Symposium 1993*, 79-104.
6. Γιούνη, Μ. (2000) "Επειροίαι. Η ενσωμάτωση των γένων πολιτών στην αρχαϊκή Κρήτη" *Digesta* 3, 45-54.
7. Camassa, G. (1994) "Verschriftung und Veränderung der Gesetze" στο *Rechtskodifizierung*, 97-112.
8. ----- (1996) "Leggi orali e leggi scritte. I legislatori" στο *I Greci*, 2.ι, 561-576.
9. Cantarella, E. (1994) "Ο Όδυσσέας τιμωρός. Οι απαρχές των θανατικών εκτελέσεων στην Ελλάδα (Οδ. 22, 1739 και 22, 465-473)" στο *Συμβολές 1994*, 187-203.
10. Capdeville, G. (1997) "Le droit international dans la Crète antique, 7e/6e-2e/1er s. av. J.-C." *CRAI* 1997, 274-308.
11. Δεληκωστόπουλος, Σ. (1996) *Η γένεση του δικαίου και αρχαιοελληνική ποίηση*, Αθήνα-Κομοτηνή.
12. Daverio Rocchi, G. (1993) *Città-stato e stati federali della Grecia classica. Lineamenti di storia delle istituzioni politiche*, Milano.
13. Duran, M. (1999) "Oaths and settlement of disputes in Hesiod *Op.* 27-41" *ZRG* 116, 25-48.
14. Effenterre, H. van & Ruzé, F. (eds) (1994) *Nomima. Recueil d'inscriptions poli-*

- tiques et juridiques de l'archaïsme grec*, 2 vols, Roma. (Collection de l'École Française de Rome 188)
15. Effenterre, H. van (1990) "Criminal law in archaic Crete" στο *Symposion 1990*, 83-86.
 16. ----- (2000) "Sanction contre un juge" στο *Τιμαί Τριανταφυλλόπουλου*, 69-76.
 17. Effenterre, H. et M. van (1993) "Arbitrages homériques" στο *Symposion 1993*, 3-10.
 18. ----- (1994) "Écrire sur les murs" στο *Rechtskodifizierung*, 87-96.
 19. Erbse, H. (1993) "Die Funktion des Rechtsgedankens in Hesiods "Erga"" *Hermes* 121, 12-28.
 20. Fell, M. (1997) "Konkordanz zu den frühen griechischen Gesetzestexten" *ZPE* 118, 183-196.
 21. Zunino, M.L. (1998) "Scrivere la legge orale, interpretare la legge scritta. I nomoi di Zaleuco" *Quaderni di Storia* 47, 151-59.
 22. Gagarin, M. (1992) "The poetry of justice: Hesiod and the origins of Greek law" *Ramus* 21, 61-78.
 23. Gehrke, H.-J. (1993) "Konflikt und Gesetz: Überlegungen zur frühen Polis" στο Bleicken, J. (ed) *Colloquium aus Anlass des 80. Geburtstages von Alfred Heuss*, 49-67, Kallmunz.
 24. ----- (1997) „Gewalt und Gesetz: Die soziale und politische Ordnung Kretas in der archaischen und klassischen Zeit“ *Klio* 79, 23-68.
 25. ----- (1998) „Verschriftung und Verschriftlichung im sozialen und politischen Kontext. Das archaische und klassische Griechenland“ στο Ehler, Chr. & Schäfer, U. (eds) *Verschriftung und Verschriftlichung. Aspekte des Medienwechsels in verschiedenen Kulturen und Epochen*, 40-56, Tübingen.
 26. ----- (2000) „Verschriftung und Verschriftlichung sozialer Normen im archaischen und klassischen Griechenland“ στο *La codification*, 141-159.
 27. Gschnitzer, F. (1991) "Zum Vorstoß von Äcker-und Gartenbau in die Wildnis: Das "Westlokrische Siedlungsgesetz" (IG, IX, 1², 609) in seinem agrargeschichtlichen Zusammenhang" *Ktèma* 16, 81-91.
 28. ----- (1995) „Zur Terminologie von „Gesetz“ und „Recht“ im frühen Griechisch“ στο *Symposion 1995*, 3-10.
 29. Harter-Uibopuu, K. (1998) *Das zwischenstaatliche Schiedsverfahren im archaischen koinon. Zur friedlichen Streitbeilegung nach den epigraphischen Quellen*, Köln. (Akten der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte 12)

30. Hölkeskamp, K.-J. (1992) „Written law in archaic Greece“ *PCPS* 38, 87-117.
31. ----- (1994) „Tempel, Agora und Alphabet. Die Entstehungsbedingungen von Gesetzgebung in der archaischen Polis“ στο *Rechtskodifizierung*, 135-164.
32. ----- (1999) *Schiedsrichter, Gesetzgeber und Gesetzgebung im archaischen Griechenland*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 131)
33. ----- (2000a) „Agon und Argumentation. Rede und Redner in der archaischen Polis“ στο Raeck, W. & Neumeister, C. (eds) *Rede und Redner. Bewertung und Darstellung in den antiken Kulturen*, 17-43, Möhnsee.
34. ----- (2000b) „(In-)Schriften und Monument. Zum Begriff des Gesetzes im archaischen und klassischen Griechenland“ *ZPE* 132, 73-96.
35. Holz, H.H. (1992) „Die solonische Gesetzgebung: Politik und Rechtsphilosophie bei der Formung der athenischen Demokratie“ στο Schöneburg, V. (ed) *Philosophie des Rechts und das Recht der Philosophie. Festschrift für Hermann Klenner*, 103-136, Frankfurt. (Philosophie und Geschichte der Wissenschaften 16)
36. Judet de la Combre, P. (1995) “Sur les critères du jugement - droit dans les Travaux et les Jours d’Hésiode” *Droit et Cultures* 19, 159-175.
37. Körner, R. (ed) (1993) *Inscriptische Gesetzestexte der frühen griechischen Polis*, Köln. (Akten der Gesellschaft für griechische und hellenistische Rechtsgeschichte 9)
38. Levy, Ed. (1998) “Diké chez Homère: entre privé et public” *Ktéma* 23, 71-79.
39. Levy, J.-Ph. (1992) *Autour de la preuve dans les droits de l’Antiquité*, Napoli.
40. ----- (1996) “L’apport de l’Antiquité au droit de la preuve” *Droits* 23, 3-11.
41. Linden, D. (1992) “Ehe und Ehre: Handlung und Gerechtigkeit in „Ilias“ und „Odyssee“” *Hermes* 120, 110ff.
42. Link, St. (1991a) *Landverteilung und sozialer Frieden im archaischen Griechenland*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 69)
43. ----- (1991b) „Das Siedlungsgesetz aus Westlokris (Bronze Pappadakis; IG IX.1 Fasc 3, Nr. 609 = Meiggs-Lewis 13“ *ZPE* 87, 65-77.
44. ----- (1992) „Die Gesetzgebung des Zaleukos im epizephyrischen Lokroi“ *Klio* 74, 11-24.
45. ----- (1994) „Zur archaischen Gesetzgebung in Katane und im epizephyrischen Lokroi“ στο *Rechtskodifizierung*, 165-177.
46. Maffi, A. (1997) “Nomima: droit et épigraphie dans la Grèce archaïque. (à propos d’un ouvrage récent)” *RHDFE* 75, 435-446.
47. Murray, O. (1990) “The Solonian law of hubris” στο *Nomos*, 139-146.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

48. Musso, O. (1996) "Sul testo della legge di Licurgo e sulla nascita del suggeritore" *SIFC* 3rd ser. 14, 49-52.
49. Nagy, G. (1995) "Images of justice in early Greek poetry" στο Irani, K.D. & Silver, M. (eds) *Social justice in the ancient world*, 61-100, London.
50. Ogden, D. (1994) "Crooked speech: the genesis of the Spartan rhetra" *JHS* 114, 85-102.
51. Osborne, R. (1997) "Law and laws. How do we join up the dots?" στο *The development of the polis*, 74-82.
52. Pavese, C.O. (1992) "La rhetra di Licurgo" *RFIC* 120, 260-285.
53. Pieri, G. (1998) "Mythes grecs et origine du droit" στο *Pensée politique et droit* (Actes du colloque de Strasbourg, 11-12 septembre 1997), 61-85, Aix-en-Provence. (Collection d'histoire des idées politiques).
54. Roselli della Rovere, M.E. (1999) "L'Areopago prima di Solone" *Patavium* 13, 145-152.
55. Ruzé, F. (1991) „Le Conseil et l'Assemblée dans la Grande Rhètra de Sparte" *REG* 104, 15-30.
56. Ruzé, F., Effenterre, H. van & Ruzé, F. (eds) (1994)
57. Schmitz, W. (1999) „Nachbarschaft und Dorfgemeinschaft im archaischen und klassischen Griechenland" *Historische Zeitschrift* 268, 561-597.
58. Siewert, P. (1993) "Eine archaische Rechtsaufzeichnung aus der antiken Stadt Elis" στο *Symposion 1993*, 17-32.
59. ----- (2000) "Due iscrizioni giuridiche della citta di Elide" στο Costabile, F. (ed) *Minima Epigraphica et Papyrologica* III.
60. Stoddart, R. (1990) *Pindar and Greek family law*, New York.
61. Tausend, Kl. (1992) *Amphiktyonie und Symmachie. Formen zwischenstaatlicher Beziehungen im archaischen Griechenland*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 73)
62. Thomas, R. (1998) "Written in stone? Liberty, Equality, Orality and the codification of law" στο *Law in its political setting*, 9-32. (επίσης στο *BICS* 40 (1995) 59-74)
63. Thür, G. (1998) „Oaths and dispute settlement in ancient Greek law" στο *Law in its political setting*, 57-72.
64. Valdes, M. (1998) "Las restricciones funerarios en la legislacion ateniense del siglo VI: El papel de la mujer" *Arys* 1, 51-62.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

65. Vedoya de Guillen, C. (1999) "De "Themis" a "Dike". Solon" *Noein* 4, 55-61.
66. Vélissaropoulos-Karakostas, I. (2000) "L'arbitrage dans la Grèce antique. Époque archaïque et classique" *Revue de l'arbitrage* 46, 3-26.
67. Vérilhac, A.M. & Vial, C. (1998) *Le mariage grec, du VIème siècle av. J.-C. à l'époque d'Auguste*, Paris. (BCH Suppl. 32)
68. Walter, U. (1993) *An der Polis teilhaben: Bürgerstaat und Zugehörigkeit im archaischen Griechenland*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 82)
69. Westbrook, R. (1992) „The trial scene in the Iliad“ *HSCP* 94, 53-76.
70. Whitley, J. (1997) „Cretan laws and Cretan literacy“ *AJA* 101, 633-661. (επίσης συντομευμένο "Literacy and law-making. The case of archaic Crete" στο Fisher, N.R.E. & van Wees, H. (eds) *Archaic Greece. New approaches and new evidence*, 311-332, London)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

III. Κλασική περίοδος (5^{ος}-4^{ος} αιώνας π.Χ.)

1. Αδάμ-Μαγνήσαλη, Σ. (1998) *Ηλικία και δίκαιο: οι έννομες συνέπειες της ηλικίας στην κλασική Αθήνα*, αδημ. διδ. διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
2. Ανδρουλάκης, Α.Ε. (1999-2000) "Η κληρονομική διαδοχή στη δωδεκάδεκτη επιγραφή της Γόρτυνας" *Κρητολογικά γράμματα* 15-16, 9-22.
3. Αρναούτογλου, Η. (1993) "Μίasma και ανθρωποκτονία στην κλασική Αθήνα" στο *ΙΓ' Πανελλήνιο Ιστορικό Συνέδριο* (Θεσσαλονίκη, 29-31 Μαΐου 1992), 11-18, Θεσσαλονίκη.
4. Allen, D.S. (1997) "Imprisonment in classical Athens" *CQ* 47, 121-135.
5. ----- (2000) *The world of Prometheus. The politics of punishing in democratic Athens*, Princeton.
6. Ankum, H. (2000) "Some aspects of maritime loans in old-Greek and in Roman law" στο *Τιμαί Τριανταφυλλόπουλου*, 293-306.
7. Αρναούτογλου, Η. (1993) "Pollution in the Athenian homicide law" *RIDA* 40, 109-137.
8. Avramovic, S. (1990) „Die Epiballontes als Erben im Gesetz von Gortyn“ *ZRG* 107, 362-370.
9. ----- (1997) *Iseo e il diritto Attico*, Napoli.
10. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, Ι. (1993) *Λόγοι ευθύνης. Ιστορική γένεση και σύγχρονη αμφισβήτηση των πηγών της ενοχικής δεσμεύσεως*, Αθήνα-Κομοτηνή.
11. Βρύζας, Ι. (1999) "Τα υπερασπιστικά επιχειρήματα του Γοργία (Μελέτη ιστορίας και φιλοσοφίας του δικαίου)" *Υπεράσπιση* 2, 279-311.
12. Bacchielli, L. (1994) "L'ostracismo a Cirene" *RivFil* 122, 257-270.
13. Baltrusch, E. (1994) *Symmachie und Spondai. Untersuchungen zum griechischen Völkerrecht der archaischen und klassischen Zeit (8.-5. Jahrhundert v. Chr.)*, Berlin. (Untersuchungen zur antiken Literatur und Geschichte 43)
14. Barcelo, P. (1993) *Basileia, Monarchia, Tyrannis. Untersuchungen zu Entwicklung und Beurteilung von Alleinherrschaft im vorhellenistischen Griechenland*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 79)
15. Baulslaugh, R.A. (1991) *The concept of neutrality in classical Greece*, Berkeley.
16. Bauman, R.A. (1990) *Political trials in ancient Greece*, London.
17. Beck, H. (1997) *Polis und Koinon. Untersuchungen zur Geschichte und Struktur*

- der griechischen Bundesstaaten im 4. Jahrhundert v. Chr.*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 114)
18. Bers, V. (2000) „Just rituals. Why the Rigmarole of fourth-century Athenian lawcourts?” στο *Polis and Politics*, 553-562.
 19. Bertrand, J.-M. (1996) “Langage juridique et discours politique dans les cités grecques de l’Antiquité. Réflexions sur les lois de Platon” *Langage et société* 77, 55-81.
 20. ----- (1999) *De l’écriture à l’oralité. Lectures des “Lois” de Platon*, Paris.
 21. Bile, M. (1993) “Une relecture des Lois de Gortyne d’après M. Mauss et Cl. Levi-Strauss” στο Crespo, E., Garcia-Ramon, J.L. & Strinao, Ar. (eds) *Dialectologia Graeca* (Actas del II Coloquio Internacional de Dialectologia Griega, Miraflores de la Sierra, Madrid, 19-21 de junio de 1991), 23-28, Madrid.
 22. ----- (1995) “Les lois de Gortyne: nécessité d’une approche pluridisciplinaire?” στο Brixhe, Cl. (ed) *Hellenika Symmikta. Histoire, Linguistique, Epigraphie*, 7-22, Nancy-Paris. (Études d’archeologie classique 8)
 23. Bobonich, C. (1991) “Persuasion, compulsion and freedom in Plato’s Laws” *CQ* 41, 365-388.
 24. Boegehold, A.L. (1990a) “Three court days” στο *Symposion 1990*, 165-182.
 25. ----- (1990b) “Andocides and the decree of Patrokleides” *Historia* 39, 149-162.
 26. ----- (1994) “Perikles’ citizenship law of 451/0 BC” στο *Athenian identity*, 57-66.
 27. ----- (1995) *The lawcourts at Athens: sites, buildings, equipment, procedure and testimonia*, Princeton (The Athenian Agora 28).
 28. ----- (2000) “At Home. Lysias 1.23” στο *Polis and Politics*, 597-600.
 29. Brixhe, C. & Bile, M. (1999) “La circulation des biens dans les Lois de Gortyne” στο Dobias-Lalou, C. (ed) *Des dialectes grecs aux Lois de Gortyne*, 75-116, Nancy-Rome. (Études anciennes 21)
 30. Brule, P. (1994) *La cité grecque à l’époque classique*, Paris.
 31. Bruyn, O. de (1995) *La compétence de l’Areopage en matière de procès public: dès origines de la polis athénienne à la conquête romaine de la Grèce (vers 700-146 avant J.-C.)*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 90)
 32. Burckhardt, L. (1997) “Das Volk als Richter: politische Prozesse in Athen im 4. Jahrhundert v. Chr.” στο Manthe, U. & von Ungern-Sternberg, J. (eds) *Große Prozesse der römischen Antike*, 161-175, München.
 33. Γέσιου-Φαλτσή, Πελ. (1994) “Η δίκη στο λαϊκό δικαστήριο της αρχαίας Ηλιαίας: η γένεση δικονομικών αρχών με σύγχρονη σημασία” *Δ* 25, 475επ.
 34. Γιούνη, Μ.Σ. (1991) “Ωναί Μακεδονίας Ι. (Αγοραπωλησίες ακινήτων σε μακε-

- δονικές επιγραφές του 4^{ου} και 3^{ου} π.Χ. αιώνα), *Επιστημονική Επετηρίς Δικηγορικού Συλλόγου Θεσσαλονίκης* 12, 25-50.
35. ----- (1995-96) "Η εμπράγματη ασφάλεια σε ολυνθιακές επιγραφές του 4^{ου} αι. π.Χ." *Μακεδονικά* 30, 67-80.
36. ----- (1998) *Μορφές ποινών στο Αττικό Δίκαιο: Άτιμος έστω – άτιμος τεθνάτω (νηποινεί τεθνάτω). Συμβολή στη μελέτη της ποινής της ατιμίας και της θέσης εκτός νόμου στο αττικό δίκαιο*, Θεσσαλονίκη.
37. Γκόφας, Δ.Χ. (1992) "Το Εμπορικό δίκαιο της Αθηναϊκής αγοράς κατά τον Δ' αιώνα π.Χ." στο *Συμβολές 1992*, 79-126.
38. Cabrero, M. del Carmen (1999) "El derecho de sucesion en la Electra de Sofocles" *Emerita* 67, 341-354.
39. Cairns, F. (1991) "The laws of Eretria (IG XII.9 1273 and 1274): Epigraphic, legal, historical, and political aspects" *Phoenix* 45, 297-313.
40. ----- (1996) "Hybris, dishonour and thinking big" *JHS* 116, 1-32.
41. Cantarella, E. (1990a) "Moicheia. Reconsidering a problem" στο *Symposion 1990*, 289-96.
42. ----- (1990b) "'Neaniskoi'. Classi di età e passaggi di status nel diritto ateniese" *MEFRA* 102, 37-51.
43. ----- (1991) *I supplizi capitali in Grecia e a Roma. Origini e funzioni della pena di morte nell'antichità classica*, Milano.
44. Carawan, E. (1990) "Trial of exiled homicides and the court at Phreatto" *RIDA* 37, 47-67.
45. ----- (1991) "'Εφέται and Athenian courts for homicide in the age of the orators" *CPh* 86, 1-16.
46. ----- (1993a) "The Tetralogies and Athenian homicide trials" *AJPh* 114, 235-270.
47. ----- (1993b) "Tyranny and outlawry: AthPol 16.10" στο *Nomodeiktes*, 305-319.
48. ----- (1998) *Rhetoric and the law of Draco*, Oxford.
49. Carey, C. (1993) "Return of the radish or just when you thought it was safe to go back into the kitchen" *LCM* 18, 53-55.
50. ----- (1994a) "Legal space in classical Athens" *Greece & Rome* 51, 172-186.
51. ----- (1994b) "'Artless' proofs in Aristotle and the orators" *BICS* 39, 95-106.
52. ----- (1995a) "The witness's exomosia in the Athenian courts" *CQ* 45, 114-119.
53. ----- (1995b) "Rape and adultery in Athenian law" *CQ* 45, 407-417.
54. ----- (1996) "Nomos in Attic rhetoric and oratory" *JHS* 116, 33-46.
55. ----- (1997) *Trials from classical Athens*, London.
56. ----- (1998) "The shape of Athenian laws" *CQ* 48, 93-109.
57. Carmignato, A. (1998) "Demostene e la parrhesia: diritto di critica e rifondazione dei valori democratici" *Invigilata Lucernis* 20, 33-57.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

58. Cartledge, P. (1990) "Fowl play: a curious lawsuit in classical Athens" στο *Nomos*, 41-62.
59. ----- (2000) "Spartan Justice? or "the state of the Ephors"? " *Dike* 3.
60. Christ, M.R. (1992) "Ostracism, sykophancy, and deception of the Demos: [Arist.] Ath.Pol. 43.5" *CQ* 42, 336-346.
61. ----- (1998a) *The litigious Athenian*, Baltimore.
62. ----- (1998b) "Legal self-help on private property in classical Athens" *AJPh* 119, 521-545.
63. Cobetto Ghiggia, P. (1999) *L'adozione ad Atene in epoca classica*, Alessandria. (Fonti e studi di storia antica 4)
64. Cohen, D. (1990a) "The social context of adultery at Athens" στο *Nomos*, 147-166.
65. ----- (1990b) "Demosthenes' Against Meidias and Athenian litigation" στο *Symposion 1990*, 155-164.
66. ----- (1991a) *Law, sexuality and society. The enforcement of morals in classical Athens*, Cambridge. (ελληνική μετάφραση, *Νόμος, σεξουαλικότητα και κοινωνία. Η επιβολή της ηθικής στην κλασική Αθήνα*, μετ. Π. Πασχίδης, Αθήνα 1999)
67. ----- (1991b) "Sexuality, violence and the Athenian law of hybris" *Greece & Rome* 38, 171-188.
68. ----- (1991c) "Debate (with Clifford Handley): Law, society and homosexuality in classical Athens" *Past and Present* 133, 167-194.
69. ----- (1992) "Honor, Feud, and Litigation in classical Athens" *ZRG* 109, 100-115.
70. ----- (1993a) "Law, autonomy and political community in Plato's Laws" *CPh* 88, 301-317.
71. ----- (1993b) "Rhetoric, morals, and the rule of law in classical Athens" *ZRG* 110, 1ff.
72. ----- (1995a) "The rule of law and democratic ideology in classical Athens" στο *Die athenische Demokratie*, 227-248.
73. ----- (1995b) *Law, violence and community in classical Athens*, Cambridge.
74. ----- (1997) "Democracy and individual rights in Athens" *ZRG* 114, 27-44.
75. Cohen, E.E. (1990) "Banking as a "family business": legal adaptations affecting wives and slaves" στο *Symposion 1990*, 239-263.
76. ----- (1994) "Τράπεζες και τραπεζικές εργασίες στην κλασική Αθήνα – Η νομική θέση των γυναικών και δούλων" στο *Συμβολές 1994*, 149-176.
77. ----- (1995) "The Astoi of Attika: nationality and citizenship at Athens" στο *Symposion 1995*, 57-95.
78. ----- (1998) "The wealthy slaves of Athens: legal rights, economic obligations" στο *Le monde antique*, 105-129.
79. ----- (2000a) *The Athenian nation*, Princeton.

80. ----- (2000b) "“Whoring under contract”. The legal context of prostitution in fourth-century Athens” στο *Law and social status*, 113-147.
81. ----- (2000c) “Written contracts of prostitution in fourth-century Athens” *Τιμαί Τριανταφυλλόπουλου*, 109-122.
82. Cohn-Haft, L. (1995) “Divorce in classical Athens” *JHS* 115, 1-14.
83. Colubi Falco, J.M. (1991) “Comentarios al registro de constituciones de dote di Micono” στο Ferreres, J. (ed) *Actes del IXe simposi de la Seccio Catalana de la SEEC* (St. Feliu de Guixols, 13-16 d’abril de 1988: treballs en honor de Virgilio Bejarano), 841-847, Barcelona.
84. ----- (1992) “Epiclero attica y patrooco gortinia: consideraciones juridicas” στο Zaragoza, J. & Gonzalez Senmarti, A. (eds) *Homenatge a Josep Alsina: actes del Xe simposi de la Seccio catalana de la SEEC* (Tarragona, 28 a 30 de novembre de 1990), I, 385-392, Tarragona.
85. Connor, W.E. (1991) “The other 399: Religion and the trial of Socrates” στο Flower, M.A. & Toher, M. (eds) *Georgica. Greek studies in honour of George Cawkwell*, 49-56, London (BICS Suppl. 58)
86. Craik, E.M. (1993) “Unwritten laws” *LCM* 18, 123-125.
87. Δημάκης, Π.Δ. (1994α) “Μια ποικίλη περίπτωση σύμβαση εργασίας στην Αθήνα των κλασικών χρόνων” στο *Πρόσωπα και θεσμοί*, 157-166.
88. ----- (1994β) “Δικαστηρία και δικάζομενοι στην κλασική Σπάρτη” στο *Πρόσωπα και θεσμοί*, 178-201.
89. ----- (1995) “Εκδηλώσεις δημοκρατικού πνεύματος στους θεσμούς του Αττικού ιδιωτικού δικαίου” στο *Η Αθηναϊκή δημοκρατία. Μελέτες για το πολίτευμα και την ιδεολογία των Αθηναίων*, 115-149, Αθήνα.
90. ----- (1996) *Αττικό Δίκαιο I: Το οικογενειακό δίκαιο της Αθήνας κατά τους κλασικούς χρόνους*, 2^η έκδ., Αθήνα.
91. Davies, J.K. (1998) “Deconstructing Gortyn: When is a Code a Code?” στο *Law in its political setting*, 33-56.
92. Debrunner Hall, M. (1998) „Even dogs have Erinyes: Sanctions in Athenian practice and thinking“ στο *Law in its political setting*, 73-90.
93. Dihle, A. (1995) “Der Begriff des Nomos in der griechischen Philosophie ” στο *Nomos und Gesetz*, 117-134.
94. Dimakis, P. (1998) „Indices du pouvoir des femmes dans l’Athènes classique“ στο *Le monde antique*, 147-154.
95. Dimopoulou, A. (1998) “Institutions politiques et administration financière à Locres Epizéphyrienne” *RHDFE* 76, 67-73.
96. Eder, W. & Hölkeskamp, K.-J. (eds) (1997) *Volk und Verfassung im vorhellenistischen Griechenland. Beiträge auf dem Symposium zu Ehren von Karl-Wilhelm Welwei in Bochum, 1.-2. März 1996*, Stuttgart.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

97. Effenterre, H. et M. van (1995) "Du nouveau sur le Code de Gortyne" στο *Symposion 1995*, 11-15.
98. ----- (2000) "La codification gortynienne, mythe ou réalité?" στο *La codification*, 175-184.
99. Engels, J. (2000) „Das athenische Getreidesteuer-Gesetz des Agyrrhios und angebliche „sozialstaatliche“ Ziele in den Massnahmen zur Getreideversorgung spätklassischer und hellenistischer Poleis“ *ZPE* 132, 97-124.
100. Faraguna, M. (1999) "Intorno alla nuova legge ateniese sulla tassazione del grano" *Dike* 2, 63-97.
101. Faraone, C.A. (1999) "Curses and social control in the lawcourts of classical Athens" *Dike* 2, 99-122.
102. Fisher, N.R.E. (1990) „The law of hybris in Athens“ στο *Nomos*, 123-138.
103. ----- (1992) *Hybris. A study in the values of honour and shame in ancient Greece*, Warminster.
104. ----- (1999) "Violence, masculinity and the law in classical Athens" στο Foxhall, L. & Salmon, J. (eds) *When Men were Men: Masculinity, Power and Identity in classical Antiquity*, 68-97, London.
105. Foxhall, L. (1998) "The law and the lady: Women and legal proceedings in classical Athens" στο *Law in its political setting*, 133-152.
106. French, A. (1994) "Pericles' citizenship law" *AHB* 8, 71-75.
107. Frede, J. (1994) "Νόμος και Νομοθέτης κατά την πρώτη Σοφιστική" στο *Συμβολές 1994*, 177-186.
108. Fuchs, E. (1998) "Vorteil und Recht in den Reden bei Thukydides" *Lexis* 16, 87-112.
109. Furley, D. (1998) "Religiöse Schuld in attischen Gerichtsverfahren" στο Assmann, J. et al. (eds) *Schuld, Gewissen und Person: Studien zur Geschichte des inneren Menschen*, 64-82, Gütersloh. (Studien zum Verstehen fremder Religionen 9)
110. Gagarin, M. (1990) "The nature of proofs in Antiphon" *CPh* 85, 22-32.
111. ----- (1993) "The economic status of women in the Gortyn code: retroactivity and change" στο *Symposion 1993*, 61-72.
112. ----- (1995a) "Oath and oath-challenges in Greek law" στο *Symposion 1995*, 125-134.
113. ----- (1995b) "The first law of the Gortyn code revisited" *GRBS* 36, 7-15.
114. ----- (1996) "The torture of slaves in Athenian law" *CPh* 91, 1-18.
115. ----- (1998) "Women in Athenian courts" *Dike* 1, 39-52.
116. ----- (2000a) „Le code de Platon et le droit grec“ στο *La codification*, 215-227.
117. ----- (2000b) "The legislation of Demetrius of Phalerum and the trasfor-

- mation of Athenian law" στο Fortenbaugh, W.W. & Schutrumpf, E. (eds) *Demetrius of Phalerum. Text, translation and discussion*, 347-365, New Brunswick-London (Rutgers University Studies in classical Humanities 9).
118. ----- (2000c) "The basileus in athenian homicide law" στο *Polis and Politics*, 569-580.
119. Gallo, L. (1994) "Un'ipotesi sul nomos arghias" στο *Historie*, 211-224.
120. Galloway, C. (1993) "Perjury and the unsworn oath" *TAPA* 123, 15-25.
121. Garcia Quintela, M.V. (1990) "Familia y loeura en el derecho ateniense" *Galloecia* 12, 293-315.
122. Gehrke, H.-J. (1995) „Der Nomosbegriff der Polis“ στο *Nomos und Gesetz*, 13-35.
123. Hallof, K. (1990) „Der Verkauf konfiszierten Vermögens von den Poleten in Athen“ *Klio* 72, 402-426.
124. ----- (1996) „Das Bürgerrecht der aus dem Exil heimkehrenden Samier“ *Klio* 78, 337-346.
125. Hansen, H. (1990) *Aspects of the Athenian law code of 410/9-400/399 B.C.*, New York.
126. Hansen, M.H. (1990) "Diokles' law (Dem. xiv 42) and the revision of the Athenian corpus of laws in the archonship of Eukleides" *ClassMed* 41, 63-71.
127. ----- (1995) *The trial of Socrates from the Athenian point of view*, Copenhagen. (Det kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filosofiske Meddel. 71)
128. ----- (1997) "One hundred and sixty theses about Athenian democracy" *ClassMed* 48, 205-265.
129. ----- (1999) *The Athenian democracy in the age of Demosthenes*, 2nd ed., London.
130. Harris, E.M. (1990) "Did the Athenians regard seduction as a worse crime than rape?" *CQ* 40, 370-377.
131. ----- (1992) "Women and lending in Athenian society. A Horos re-examined" *Phoenix* 46, 309-321.
132. ----- (1993a) ""In the act" or "red-handed"? Apagoge to the Eleven and furtum manifestum" στο *Symposion 1993*, 169-184.
133. ----- (1993b) "Apotimema: Athenian terminology for real security in leases and dowry agreement" *CQ* 43, 73-95.
134. ----- (1993c) "Law and oratory" στο Worthington, I. (ed) *Persuasion: Greek Rhetoric in action*, 130-152, London.
135. ----- (1997) "A new solution to the riddle of the seisachtheia" στο *The development of the polis*, 103-112.
136. ----- (1999) "The penalty for frivolous prosecutions in Athenian law" *Dike* 2, 123-142.

137. ----- (2000) "Open texture in Athenian law" *Dike* 3.
138. Harvey, D. (1990) "The sykophant and sykophancy: vexatious redefinition?" στο *Nomos*, 103-122.
139. Hatzopoulos, M.B. (1991) *Actes de vente d'Amphipolis*, Athènes (Meletemata 14).
140. ----- (1996) *Macedonian institutions under the kings*, 2 vols, Athens. (Meletemata 22)
141. Hedrick, C.W. Jr (1990) *The decrees of the Demotionidai*, Atlanta. (American Classical Studies 22)
142. Helly, B. (1995) *L'État thessalien. Aleuas le Roux, les tetrades et les tagoi*, Lyon. (Collection de la Maison d'Orient 25; serie epigraphique 2)
143. Hennig, D. (1994) „Immobilienwerb durch Nichtbürger in der klassischen und hellenistischen Polis“ *Chiron* 24, 305-344.
144. ----- (1995) „Staatliche Ansprüche an privaten Immobilienbesitz in der klassischen und hellenistischen Polis“ *Chiron* 25, 235-282.
145. Hoffmann, G. (1990) *Le chatiment des assassins dans la Grèce classique*, Paris.
146. Hoffmann, K.F. (1997) *Das Recht im Denken der Sophistik*, Stuttgart-Leipzig. (Beiträge zur Altertumskunde 104)
147. Humphreys, S. (1990) "A historical approach to Drakon's law on homicide" στο *Symposium 1990*, 17-45.
148. Hunter, V.I. (1992) "Constructing the body of the citizen: Corporal punishment in classical Athens" *EMC/CV* 36, 271-291.
149. ----- (1993) "Agnatic kinship in Athenian law and Athenian family practice: ist implications for women" στο *Law, politics and society*, 100-121.
150. ----- (1994) *Policing Athens: Social control in the Attic lawsuits, 420-330 BC*, Princeton.
151. ----- (1997) "The prison of Athens: a comparative approach" *Phoenix* 51, 296-326.
152. ----- (2000) "Introduction: Status distinctions in Athenian law" στο *Law and social status*, 1-29.
153. Johnstone, S. (1998) "Cracking the code of silence: Athenian legal oratory and the history of slaves and women" στο Joshel, S.R. & Murnaghan, S. (eds) *Women and slaves in Greco-Roman culture: Differential equations*, 221-235, London.
154. ----- (1999) *Disputes and democracy. The consequences of litigation in ancient Athens*, Austin, Texas.
155. Jones, N.F. (1999) *The associations of classical Athens. A response to democracy*, New York.

156. Καρατζάς, Θ. (1996) *Η χρηματοδότηση του θαλασσίου εμπορίου στον Δημοσθένη*, Αθήνα-Κομοτηνή.
157. Κελεσίδου, Α. (1991) "Υπομνήσεις-Αφορισμοί από την πλατωνική και αριστοτελική φιλοσοφία του δικαίου" *Ευδικία* 1, 47-56.
158. Kapparis, K. (1995) "When were the Athenian adultery laws introduced?" *RIDA* 42, 97-122.
159. ----- (1996) "Humiliating the adulterer: the law and the practice in classical Athens" *RIDA* 43, 63-77.
160. ----- (1998a) "Assessors of magistrates (paredroi) in classical Athens" *Historia* 47, 383-393. (with *BE* 1999, no 187)
161. ----- (1998b) "The law on the age of the speakers in the Athenian assembly" *RhM* 141, 255-259.
162. Karabélias, E. (1990) "La succession ab intestat en droit attique" *JJP* 20, 55-76.
163. ----- (1991) „La peine dans Athènes classique" *Recueils de la société Jean Bodin* 63 (*La peine*), 77-132.
164. ----- (1992) "L'acte à cause de mort (diathèke) dans le droit attique" *Recueils de la société Jean Bodin* 59 (*Actes à cause de mort*), 47-121.
165. ----- (1995) "L'arbitrage privé dans l'Athènes classique" στο *Symposion 1995*, 135-149. (επίσης στο *Recueils de la société Jean Bodin* 63 (*L'assistance dans la résolution des conflits*), 9-35).
166. Karvounis, Chr. (1999) "Die Dauer der gesetzlichen Befreiung von der Trierarchie" *ClassMed* 50, 61-66.
167. Katz, M.A. (1993) "Buphonia and Gorg Ox: Homicide, Animal sacrifice and judicial process" στο *Nomodeiktes*, 155-178.
168. Kidd, I. (1990) "The case of homicide in Plato's Euthyphro" στο Craik, E.M. (ed) *Owls to Athens. Essays on classical subjects presented to sir Kenneth Dover*, 213-222, Oxford.
169. Koch, Chr. (1991) *Volksbeschlüsse in Seebundangelegenheiten. Das Verfahrensrecht Athens im ersten attischen Seebund*, Frankfurt a.M. (Europäische Hochschulschriften 3: Geschichte und ihre Hilfswissenschaften 466)
170. ----- (1993) "Die Herrschaft Athens im ersten athenischen Seebund: Rechtsvereinheitlichung im Verwaltungsverfahren" *RIDA* 40, 139-182.
171. ----- (1996) "Die Wiederherstellung der Demokratie in Ilion. Zum Wandel der Gesetzgebung gegen die Tyrannis in der griechischen-makedonischen Welt" *ZRG* 113, 32-63.
172. ----- (1999) "The Athenian syngrapheis in the fifth century B.C.: ad hoc drafting committees or elements of an integrative approach?" *RIDA* 46, 13-42.
173. Kristensen, K.R. (1994) "Men, women and property in Gortyn: The karteros of the law code" *ClassMed* 45, 5-26.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

174. Λιακόπουλος, Ι.Γ. (1999) *Η νομοθεσία της αρχαίας Αθηναϊκής πολιτείας*, Θεσσαλονίκη.
175. Laani, A.M. (1997) "Spectator sports or serious politics? Οι περιεστηκότες and the Athenian lawcourts" *JHS* 117, 183-189.
176. Lambert, S.D. (1993) *The phratries of Attica*, Ann Arbor, Michigan. (Michigan monographs in classical antiquity)
177. ----- (1997) *Rationes Centesimarum. Sales of public land in Lykourgan Athens*, Amsterdam. (Archaia Ellas. Monographs on ancient Greek history and archaeology 3)
178. Langdon, M. (1994) "Public auctions in ancient Athens" στο *Ritual, Finance, Politics*, 253-265.
179. Leduc, Cl. (1998) "L'adoption dans la cité des Athéniens, VI-IVe siècle av. J.-C." *Pallas* 48, 175-202.
180. Lello-Finnoli, A.L. di (1991) "Transmissione della proprietà per successione ereditaria femminile e sistema di parentela nel Codice di Gortina" στο Musti, D. et al. (eds) *La transizione dal Miceneo all'alto archaismo: dal palazzo alla città* (Atti del convegno internazionale, Roma 14-19 marzo 1988), 215-230, Roma.
181. Levy, Ed. (1997) "Libres et non-libres dans le Code de Gortyne" στο Brule, P. & Oulhen, J. (eds) *Esclavage, guerre, économie en Grèce ancienne. Hommages à Y. Garlan*, 25-41, Rennes.
182. ----- (2000) "La cohérence du code de Gortyn" στο *La codification*, 185-214.
183. Libera, M. Della (1997) „Αντίδοτος" *Patavium* 10, 17-47.
184. Lima, P.F. Butti de (1996) *L'inchiesta e la prova: immagine storiografica, pratica giuridica e retorica nella Grecia classica*, Torino.
185. ----- (1997) „La delimitazione della parola nei tribunali ateniesi" *Rhetorica* 15, 159-176.
186. Link, Chr. (1994a) *Der Kosmos Sparta. Recht und Sitte in klassischer Zeit*, Darmstadt.
187. ----- (1994b) "Die Ehefrau als Erbtochter im Recht von Gortyn" *ZRG* 111, 414-420.
188. ----- (1997) „Versprochene Töchter? Noch einmal zur Ehefrau als Erbtochter im Gesetz von Gortyn" *ZRG* 114, 378-391.
189. ----- (1998) „Die vermögensrechtliche Stellung der Frau nach dem großen Gesetz von Gortyn" *ZRG* 115, 214-234.
190. Loraux, N. (1995) "Le procès athénien et la justice comme division" *AphD* 39, 25-39.
191. Μαραβέλιας, Χ.Ε. (1998) *Φόνος. Τα αττικά φονικά δικαστήρια και ιδίως το εν Φρεαττοί του Πειραιώς δικαστήριο*, Πειραιάς.

192. Μασούρης, Δ.Σ. (2000) "Η ποινή της βιωτικής δίκης κοφίνου στο Μνήσαρχο, πατέρα του Ευριπίδη" *Επετηρίς Εταιρείας Βοιωτικών Μελετών* 3, 196-202.
193. Μικρογιαννάκης, Εμ. (1994) "Ο περί των ταμιών νόμος. Ισχύει τον 4^ο αι. π.Χ. ή όχι;" *Παρουσία* 10, 85-91.
194. MacDowell, D.M. (1990) "The Athenian procedure of phasis" στο *Symposion* 1990, 187-198.
195. ----- (1992) "Ο Ἀριστοφάνης και τα Ἀθηναϊκά δικαστήρια" στο *Συμβολές* 1992, 137-158.
196. ----- (1993) "The case of the Rude Soldier (Lysias 9)" στο *Symposion* 1993, 153-164.
197. ----- (2000) "The length of trials for public offences in Athens" στο *Polis and Politics*, 563-568.
198. Maffi, A. (1989-90) "Sulla patroioikos "data" nel codice di Gortina" *BIDR* 92-93, 667-670.
199. ----- (1990a) "La consuetudine nella Grecia arcaica e classica" *Recueils de la société Jean Bodin* 52 (*La coutume*), 61-70, Bruxelles.
200. ----- (1990b) "Adozione e strategie successorie a Gortina e ad Atene" στο *Symposion* 1990, 205-231.
201. ----- (1994) "Regole matrimoniali e successorie nell'iscrizione di Tegea sul rientro degli esuli" στο *Rechtskodifizierung*, 113-134.
202. ----- (1995a) "Processo di libertà e rivendicazione in proprietà dello schiavo a Gortina e ad Atene" στο *Symposion* 1995, 17-25.
203. ----- (1995b) "Encore une fois le mariage de la patrooque donnée dans la Code de Gortyne" *RHDFE* 73, 221-226.
204. ----- (1995c) "Legislazione e retorica della Grecia classica" στο Mattioli, U. (ed) *Senectus. La vecchiaia nel mondo classico*, 265-275, Bologna.
205. ----- (1997) *Il diritto di famiglia nel codice di Gortina*, Milano.
206. Magnelli, A. (1999) „Disposizioni legislative riguardanti il regime della terra in tre inediti frammenti da Gortyna (Creta)“ *Dike* 2, 143-160.
207. Manuwald, B. (1995) "Zur rechtlichen Problematik von Antiphon, or.5" *RhM* 138, 41-59.
208. Markle, M.M. (1990) "Participation of farmers in Athenian juries and assemblies" *AncSoc* 21, 149-165.
209. Martin, T.R. (1991) "Silver coins and public slaves in the Athenian law of 375/4 BC" στο Metcalf, D.M. (ed) *Mnemata. Papers in memory of Nancy M. Waggoner*, 21-47, New York.
210. Martini, R. (1995) "Sul contratto d'opera nell'Atene classica" στο *Symposion* 1995, 49-55.
211. ----- (2000) "Il decreto d'investitura dei nomoteti" *Dike* 3.
212. Miller, F.D. (1995) *Nature, justice and rights in Aristotle's Politics*, Oxford.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

213. Millett, P. (1990) "Sale, credit and exchange in Athenian law and society" στο *Nomos*, 167-194.
214. ----- (1991) *Lending and borrowing in classical Athens*, Cambridge.
215. Millett, P. βλ. Todd, St. & Millett, P. (1990)
216. Mirhady, D.C. (1990) "Aristotle on the Rhetoric of Law" *GRBS* 31, 393-440.
217. ----- (1991a) "The oath-challenge in Athens" *CQ* 41, 78-83.
218. ----- (1991b) "Non-technical pisteis in Aristotle and Anaximenes" *AJPh* 112, 5-28.
219. ----- (1996) "Torture and rhetoric in Athens" *JHS* 116, 119-131 (and the reply of G. Thór, 132-134).
220. ----- (2000) "The Athenian rationale for torture" στο *Law and social status*, 53-74.
221. Monetti, I. (1991) "La graphe klopes nel diritto attico" *CivCICr* 12, 7-10.
222. Morris, I. (1990) "The Gortyn code and Greek kinship" *GRBS* 31, 233-254.
223. ----- (1992-3) "Law, culture and funerary art in Athens: 600-300 B.C." *Hephaistos* 11-12, 35-50.
224. Mossè, Cl. (1990) "La place de la pallaké dans la famille athenienne" στο *Symposion 1990*, 273-279.
225. ----- (1991) "Le serment des hellastes" στο *Le serment*, 395-400.
226. ----- (1998) "Le procès de Phocion" *Dike* 1, 79-86.
227. Nakategawa, Y. (1994) "Forms of interstate justice in the late fifth century" *Klio* 76, 135-154.
228. ----- (1995) "Athenian democracy and the concept of justice in pseudo—Xenophon's *Athenaion Politeia*" *Hermes* 123, 28-46.
229. Natalicchio, A. (1990) "Sulla cosiddetta revisione legislativa in Atene alla fine del V secolo" *Quaderni di Storia* 32, 61-90.
230. Nightingale, A.W. (1999) "Plato's lawcode in context: rule by written law in Athens and Magnesia" *CQ* 49, 100-122.
231. O'Sullivan, L.-L. (1997) "Athenian impiety trials in the late fourth century BC" *CQ* 47, 136-152.
232. Ober, J. (2000) "Living freely as a slave of the law. Notes on why Sokrates lives in Athens" στο *Polis and Politics*, 541-552.
233. Ogden, D. (1995) "Women and bastardy in ancient Greece and the Hellenistic world" στο Powell, A. (ed) *The Greek world*, 219-244, London.
234. ----- (1996) *Greek bastardy in the classical and the Hellenistic periods*, Oxford.
235. ----- (1997) "Rape, adultery and the protection of bloodlines in classical Athens" στο *Rape in antiquity*, 25-41.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

236. Omitowoju, R. (1997) "Regulating rape: soap operas and self-interest in the Athenian courts" στο *Rape in antiquity*, 1-24.
237. Osborne, R. (1990) "Vexatious litigation in classical Athens: sykophancy and the sykophant" στο *Nomos*, 83-102.
238. ----- (1997) "Law, the democratic citizen and the representation of women in classical Athens" *Past and Present* 155, 3-33.
239. ----- (2000) "Religion, Empire and freedom for slaves" στο *Law and social status*, 75-92.
240. Ottone, G. (1992) "Tre note sulle defixiones iudiciariae greche di età arcaica e classica" *Sandalion* 15, 39-51.
241. Patterson, C.B. (1991) "Marriage and the married woman in Athenian law" στο Pomeroy, S.B. (ed) *Women's history and ancient history*, 48-72, Chapel Hill.
242. ----- (1994) "The case against Neaera and the public ideology of the Athenian family" στο *Athenian identity*, 199-216.
243. ----- (2000) "The hospitality of Athenian justice: the Metic in court" στο *Law and social status*, 93-112.
244. Piccirilli, L. (1996) "La confisca dei beni nel diritto attico del IV secolo a.C.: una pena aggiuntiva?" *SIFC* 3rd ser. 14, 53-55.
245. Piérart, M. (1995) "Du règne des philosophes à la souveraineté des lois" στο *Die athenische Demokratie*, 249-269.
246. ----- (2000) "Qui étaient les nomothètes à Athènes à l'époque de Demosthène?" στο *La codification*, 229-256.
247. Poddighe, E. (1993) "La condition juridique des citoyens Athéniens frappés par le décret du 322: ἄτιμοι ou φυγάδες?" *Mètis* 8, 271-283.
248. Porter, J.R. (1997) "Adultery by the book: Lysias I (On the murder of Eratosthenes) and comic diegesis" *EMC/CV* 41, 421-454.
249. Ροδολάκης, Γ.Ε. (1994) "'Η Θέμις και η Πανδώρα. Το δίκαιο, οι θεές του και η θέση της γυναίκας" στο *Αι αρχαίαι ημών πρόγονοι. Ένα αφιέρωμα στις άγνωστες αρχαίες Ελληνίδες γυναίκες μητέρες όλων μας* (Ημερίδα, Αθήνα, 18 Απριλίου 1994), Αθήνα.
250. Rabaglietti, M.F. (2000) *Diritto e legge nell'intramontabile mito di Antigone e Creonte*, Torino.
251. Reden, S. von (1997) "Money, law, and exchange: coinage in the Greek polis" *JHS* 117, 154-175.
252. Rhodes, P.J. (1991) "The Athenian code of laws, 410-399 BC" *JHS* 111, 87-100.
253. ----- (1995) "Judicial procedures in fourth-century Athens: improvement or simply change?" στο *Die athenische Demokratie*, 303-320.
254. Richardson, M.B. (2000) "The location of inscribed laws in fourth-century

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- Athens. IG II² 244, on rebuilding the walls of Peiraeus (337/6 BC)" στο *Polis and Politics*, 601-616.
255. Robertson, B. (2000) "The scrutiny of new citizens at Court" στο *Law and social status*, 149-174.
256. Robertson, N. (1990) "The laws of Athens, 410-399 BC: the evidence for review and publication" *JHS* 110, 43-75.
257. Romilly, J. de (1971) *Ο νόμος στην ελληνική σκέψη: από τις απαρχές στον Αριστοτέλη*, μετ. Μπ. Αθανασίου – Κ. Μηλιαρέση, Αθήνα 1997.
258. Roselli della Rovere, M.E. (1999) "L'Areopago nella riforma di Solone" *Patavium* 14, 21-32.
259. Rossner, Chr. (1998) *Recht und Moral bei den griechischen Sophisten*, München. (Rechtswissenschaftliche Forschung und Entwicklung 595)
260. Rubinstein, L. (1993) *Adoption in IVth century Athens*, Copenhagen. (Opuscula GraecoLatina 34)
261. Ruschenbusch, E. (1990) „Die Grenze im athenischen Recht“ στο Olshausen, E. & Sonnabend, H. (eds) *Stuttgarter Kolloquium zur historischen Geographie des Altertums* 4, 303-308, Amsterdam.
262. ----- (1991) "Die verheiratete Frau als Erbtöchter im Recht von Gortyn" *ZRG* 108, 287-289.
263. ----- (1995) "Drei Beiträge zum Strafrecht Athens" στο *Symposion 1995*, 167-171.
264. Ryan, F.X. (1999) "Die areopagitische Herrschaft und die Areopagiten" *RIDA* 46, 43-52.
265. Ryzman, M. (1992) „Theseus' obedience to the directives of natural law in Sophocles' Oedipus Coloneus" *RBPh* 70, 5ff.
266. Σακελλαρίου, Μ.Β. (1999) *Η Αθηναϊκή δημοκρατία*, Ηράκλειο.
267. Σοϊλεντάκης, Ν.Π. (1990) "Τα περί φυσικού δικαίου χωρία στις τραγωδίες του Σοφοκλέους" *Επιθεώρηση Δημοσίου Διοικητικού Δικαίου* 1990, 504επ. (επίσης Σοϊλεντάκης, Ν.Π. (1992) *Ιστορικά και Δικονομικά*, 26-31, Αθήνα)
268. Sanchez de la Torre, A. (1999) "Como contempla la ley a la sociedad, segun Platon?" *RIDA* 46, 53-80.
269. Saunders, T.J. (1990a) "Plato and the Athenian law of theft" στο *Nomos*, 63-82.
270. ----- (1990b) "Penal law and family law in Plato's Magnesia" στο *Symposion 1990*, 115-132.
271. ----- (1991) *Plato's penal code. Tradition, controversy and reform in Greek penology*, Oxford.
272. ----- (1998) "Plato on the treatment of heretics" στο *Law in its political setting*, 91-100.
273. Scafuro, A. (1994) "Witnessing and false witnessing: Proving citizenship and kin identity in fourth-century Athens" στο *Athenian identity*, 156-198.

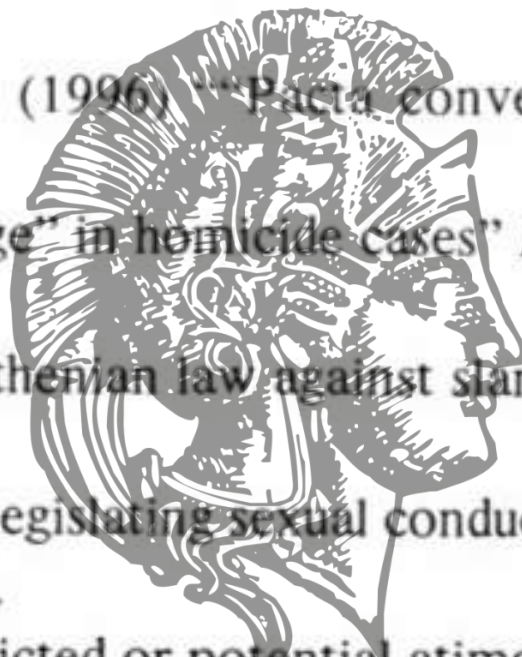
274. ----- (1997) *The forensic stage: settling disputes in Graeco-Roman new comedy*, Cambridge.
275. Scanlon, T.F. (1994) "Echoes of Herodotus in Thucydides: Self-sufficiency, admiration and the law" *Historia* 43, 143ff.
276. Schmitz, W. (1997) „Der nomos moicheias – Das athenische Gesetz über den Ehebruch“ *ZRG* 114, 45-140.
277. Sealey, R. (1990) *Women and law in classical Greece*, Princeton.
278. ----- (1991) "Ath.Pol 25.2 and Lys. fr. 178: additional functions of the Areopagite Council" *JHS* 111, 210.
279. Sheets, G.A. (1994) "Conceptualising international law in Thucydides" *AJPh* 115, 51-73.
280. Stein, M. (1998) "Anmerkungen zur Überlieferung des attischen Eisingeliegesetztes" *ZPE* 120, 19-22.
281. Stroud, R.S. (1993) "Aristotle and the athenian homicide" στο Piérart, M. (ed) *Aristote et Athènes* (Actes de la Table Ronde centenaire de l'Athinaion Politeia, Fribourg-Suisse, 23-25 mai 1991), 203-221, Fribourg-Paris.
282. ----- (1998) *The Athenian grain-tax law of 374/3 B.C.*, Princeton. (Hesperia Supplement 29)
283. Taddei, A. (1998) "Diritto e prediritto in cas del trierarca [Dem] xlvii 68-73" *Studi classici e orientali* 46 (3), 833-844.
284. Thomas, R. (1994) "Law and lawgiver in the Athenian democracy" στο *Ritual, Finance, Politics*, 119-134.
285. Thommen, L. (1996) *Lakedaimonion Politeia. Die Entstehung der spartanischen Verfassung*, Stuttgart. (Historia Einzelschriften 103)
286. Thür, G. (1990a) „The jurisdiction of the Areopagos in homicide cases“ στο *Symposion 1990*, 53-72.
287. ----- (1990b) „Die Todesstrafe im Blutprozess Athens (Zum δικάζειν in IG i3 104.11-13; Dem. 23. 22; Aristot. AP 57.4)“ *JJP* 20, 143-156.
288. ----- (1995) „Die athenischen Geschworengerichte – eine Sackgasse?“ στο *Die athenische Demokratie*, 321-336.
289. ----- (2000) "Rechtsvorschriften und Rechtsanwendung in Athen (5./4. Jh. v. Chr.)" στο *Τιμαί Τριανταφυλλοπούλου*, 89-100.
290. Todd, St. (1990a) "The purpose of evidence in Athenian courts" στο *Nomos*, 19-40.
291. ----- (1990b) "Lady Chatterley's lover and the Attic orators: the social composition of the Athenian jury" *JHS* 110, 146-173.
292. ----- (1993a) *The shape of Athenian law*, Oxford.
293. ----- (1993b) "Status and contract in fourth-century Athens" στο *Symposion 1993*, 125-140.
294. ----- (1998) "Lysias against Nikomachos: The fate of the expert in Athenian law" στο *Law in its political setting*, 101-132.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

295. ----- (2000) "How to execute people in fourth-century Athens" στο *Law and social status*, 31-51.
296. Todd, St. & Millett, P. (1990) "Law, society and Athens" στο *Nomos*, 1-18.
297. Toogood, N. (1997) "'Athens aids Eretria': a state's jurisdiction over its citizens' actions" *CQ* 47, 295-297.
298. Tracy, S.V. (1991) "To me dis archein" *CPh* 86, 210-204.
299. Triantaphyllopoulos, J. (1990) "Méthodologie juridique d'Aristote et méthodologie historique de Thucydide" *SO* 65, 19-29.
300. Tulin, A. (1996) *Dike phonou: the right of prosecution and Attic homicide procedure*, Stuttgart-Leipzig.
301. Vegh, Z. (1993) "Ex pacto ius. Studien zum Vertrag als Rechtsquelle bei den Rhetoren" *ZRG* 110, 184ff.
302. Vélissaropoulos-Karakostas, I. (1990) "Νηποινεί τεθνάναι" στο *Symposion 1990*, 93-105.
303. ----- (1993) "Altgriechische πίστις und Vertrauenshaftung" in *Symposion 1993*, 185-190.
304. ----- (1996) "'Pacta conventa servabo" et Aristote" *RHDFE* 74, 185-194.
305. Volonaki, E. (2000) "'Apagoge" in homicide cases" *Dike* 3.
306. Wallace, R.W. (1993) "The Athenian law against slander" στο *Symposion 1993*, 109-124.
307. ----- (1995) "On not legislating sexual conduct in fourth-century Athens" στο *Symposion 1995*, 151-166.
308. ----- (1998) "Unconvicted or potential atimoi in ancient Attica" *Dike* 1, 63-78.
309. ----- (1998) "Personal conduct and legal sanction in the democracy of classical Athens" στο *Questions de responsabilité*, 397-413.
310. ----- (2000) „Investigations and Reports` by the Areopagos Council and Demosthenes' Areopagos decree" στο *Polis and Politics*, 581-96.
311. Wankel, H. (1994) "Zur Datierung des Eisangeliegesetzes. Aristophanes, Frosche 362 und 367" *ZPE* 101, 19-23.
312. Welwei, K.-W. (1998) *Die griechische Polis: Verfassung und Gesellschaft in archaischer und klassischer Zeit*, Stuttgart.
313. Winkler, J.J. (1990) "Laying down the law: The oversight of men's sexual behavior in classical Athens" στο Halperin, D.M., Winkler, J.J. & Zeitlin, F.I. (eds) *Before sexuality: The construction of erotic experience in the ancient Greek world*, 171-209, Princeton.
314. Youni, M.S. (1996) "À propos de quatre inscriptions olynthiennes. Quelques remarques sur la surété réelle au 4eme siècle av. J.-C." *Tekmeria* 2, 135-153.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

IV. Ελληνιστική περίοδος (3^{ος}-1^{ος} αιώνας π.Χ.)

1. Ager, S.L. (1994) "Hellenistic Crete and κοινοδικίον" *JHS* 114, 1-18.
2. ----- (1997) "Foreign judges and δικαιοδοσία: a Rhodian fragment" *ZPE* 117, 123-125.
3. ----- (1998) *Interstate arbitration in the Greek world, 337-90 BC*, Berkeley & Los Angeles. (Hellenistic Culture and Society 18)
4. Allam, S. (1990) "Note sur le mariage par deux contrats dans l'Égypte gréco-romaine" *CdE* 65, 323-333.
5. Arnaoutoglou, I. (1998) "Between koinon and idion: legal and social dimensions of religious associations in ancient Athens" στο *Kosmos*, 68-83.
6. Bjertrup, L. βλ. Rubinstein, L., Bjertrup, L., Hansen, M.H., Nielsen, Th.H. & Vestergaard, T. (1991)
7. Bringmann, K. & Steuben, H. von (eds) (1995) *Schenkungen hellenistischer Herrscher an griechische Städte und Heiligtümer. Teil I: Zeugnisse und Kommentare*, Berlin.
8. Cataldi, S. (1992) "Statuto e capacità giuridica dello straniero nella stele di Stinfalo" στο *L'étranger*, 127-146.
9. Chaniotis, A. (1994) "Die συλαν Klausel im Vertrag zwischen Lyttos und Malla (Staatsverträge III 511)" *ZRG* 111, 421-424.
10. ----- (1996a) *Die Verträge zwischen kretischen Poleis in der hellenistischen Zeit*, Stuttgart. (Heidelberger Althistorische Beiträge und Epigraphische Studien 24)
11. ----- (1996b) "Conflicting authorities. Asyilia between secular and divine law in the classical and hellenistic poleis" *Kernos* 9, 65-86.
12. Chretien-Vernicos, G. (1997) "Le contrat de nourrice en droit hellénistique: une *misthosis* bien particulière" *RHDFE* 75, 587-615.
13. Clarysse, W. (1995) "Ptolemaic wills" στο *Legal documents*, 88-105.
14. Darmezin, L. (1999) *Les affranchissements par consécration en Béotie et dans le monde Grec hellénistique*, Paris. (Études anciennes 22)
15. Dignas, B. (2000) „The leases of sacred property at Mylasa. An alimentary scheme for the gods" *Kernos* 13, 117-126.

16. Fernandez Nieto, F.J. (1995) "Los reglamentos militares griegos y la justicia castrense en epoca hellenistica" στο *Symposion 1995*, 221-244.
17. Gauthier, Ph. (1994) "Les rois hellénistiques et les juges étrangers: à propos de décret de Kimolos et de Laodicée du Lykos" *Journal des Savants*, 165-195.
18. ----- (1999) "Symbola atheniens et tribunaux étrangers à l'époque hellénistique" *BCH* 123, 157-174.
19. ----- (2000a) "Les institutions politiques de Delphes au IIe siècle a.C." στο Jacquemin, A. (ed) *Delphes, cent ans apres la grande fouille. Essai de bilan* (Actes du colloque international organisé par l'École Française d'Athènes, Athènes-Delphes, 17-20 septembre 1992), 109-139, Athènes. (BCH Suppl. 36)
20. ----- (2000b) "Juges des mains` dans les cités hellénistiques" στο *Polis and Politics*, 421-430.
21. Gauthier, Ph. & Hatzopoulos, M. (1993) *La loi gymnasiarchique de Beroia*, Athènes. (Meletemata 16)
22. Guizzi, F. (1997) „Conquista, occupazione del suolo e titoli che danno diritto alla proprietà: l'esempio di una controversia interstatale cretese" *Athenaeum* 85, 33-52.
23. Hansen, M.H. βλ. Rubinstein, L., Bjørnup, L., Hansen, M.H., Nielsen, Th.H. & Westergaard, T. (1991)
24. Hatzopoulos, M. βλ. Gauthier, Ph. & Hatzopoulos, M. (1993)
25. Helmis, A. (1991) "Serment et pouvoir dans l'Égypte ptolémaïque" στο *Le serment*, 137-153.
26. ----- (1994) "La terre, les hommes et les dieux: un differend de bornage dans l'Égypte ptolémaïque" στο *Grund und Boden*, 327-340.
27. Hengstl, J. (1994) "Rechtsprobleme in neueren papyrologischen Arbeiten" *AfP* 40, 87-94.
28. Hengstl, J. (1995) „Petita in Petitionen grakoägyptischer Papyri" στο *Symposion 1995*, 265-289.
29. ----- (1998) „Individuelle Rechte im hellenistischen Ägypten" στο *Le monde antique*, 215-233.
30. Hübner, U. (1997) „Bemerkungen zum Pfandrecht: das judäische Ostrakon von Mesad Hasavyahu, alttestamentliches und griechisches Pfandrecht sowie ein Graffito aus Marissa" *UF* 29, 215-225.
31. Jahne, A. (1997) „Immobiles Eigentum und Bürgerrecht im ptolemäischen Alexandria" στο *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*, II, 504-510.
32. Κόλλια, Ε. (1995-96) "Ο θεσμός των ξένων δικαστών στις ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας" *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών* 11, 45-83.

33. Katzoff, R. (1995) "Hellenistic marriage contracts" στο *Legal documents*, 37-45.
34. Kränzlein, A. (1995) "Überlegungen zu den Freilassunginschriften von Bouthrotos" στο *Symposion 1995*, 205-210.
35. Legras, B. (1999) "Le corps violent des femmes dans l'Égypte ptolémaïque d'après la documentation papyrologique" *Cahiers Glotz* 10, 225-234.
36. Lewis, N. (1993) "Εμφωλεύειν as a punishable offence" στο *Symposion 1993*, 219-224.
37. Maffi, A. (1998) "L'accordo di synoikia fra Orcomeno ed Euaimon (IPArk 15)" *ZRG* 115, 394-403.
38. Magnetto, A. (1997) *Gli arbitrati interstatali Greci dal 337 al 196 a.C.*, 2 vols, Pisa.
39. Méléze-Modrzejewski, J. (1990) "Le sanction de l'homicide en droit grec et hellénistique" στο *Symposion 1990*, 3-16. (επίσης στο *Mélanges Leveque* 7, 244-259)
40. ----- (1993) "Στέρησις θήκης. À propos du délit religieux dans l'Égypte grecque et romaine" στο *Symposion 1993*, 201-214.
41. ----- (1994) "Πρόσταγμα περί της γεωργίας: droit grec et réalités égyptiennes en matière de bail forcé" στο *Grund und Boden*, 199-226. (επίσης "Πρόσταγμα περί της γεωργίας: Ελληνικό δίκαιο και Αιγυπτιακή πραγματικότητα στο θέμα της αναγκαστικής μισθώσεως" στο *Συμβολαί* 1992, 47-78)
42. ----- (1995a) "Law and justice in Ptolemaic Egypt" στο *Legal Documents*, 1-19.
43. ----- (1995b) "Jewish law and Hellenistic legal practice in the light of Greek papyri from Egypt" στο *Collatio Iuris Romani*, 299-315.
44. ----- (1995c) "'Paroles néfastes" et "vers obscènes". À propos de l'injure verbale en droit grec et hellénistique" στο *Symposion 1995*, 247-48. (επίσης στο *Dike* 1 (1998) 151-70 and στο Hoareau-Dodinau, J. & Texier, P. (eds) (1998) *Anthropologies juridiques. Mélanges Braun*, 569-585, Limoges)
45. ----- (1996) "Le forme del diritto hellenistico" στο *I Greci* 2.iii, 635-664.
46. Migliardi Zingale, L. (1995) "Dal testamento ellenistico al testamento romano nella prassi documentale egiziana: cesura o continuità?" στο *Symposion 1995*, 303-312.
47. Montevicchi, O. (1990) "Achreios-achrestos-akyrosimos" *JJP* 20, 113-118.
48. Morel, P.-M. (2000) "Épicure, l'histoire et le droit" *REA* 102, 393-411.
49. Νίγδελης, Π.Μ. (1990) *Πολίτευμα και κοινωνία των πόλεων των Κυκλάδων κατά την ελληνιστική και αυτοκρατορική εποχή*, Θεσσαλονίκη.
50. Nielsen, Th.H. βλ. Rubinstein, L., Bjertrup, L., Hansen, M.H., Nielsen, Th.H. & Vestergaard, T. (1991)

51. O'Neil, J.L. (1999) „Political trials under Alexander the Great and his successors“ *Antichthon* 33, 28-47.
52. Rainer, J.M. (1994) „Das Stockwerkseigentum im Recht der Papyri“ *RIDA* 41, 369-378.
53. Reger, G. (1992) „Private property and private loans on independent Delos“ *Phoenix* 46, 322-341.
54. Rigsby, K.J. (1996) *Asyilia: territorial inviolability in the Hellenistic world*, Berkeley. (Hellenistic Culture and Society 22)
55. Rosseti Favento, S. (1994) „Un testamento greco del Mar Egeo“ *Labeo* 40, 272-274.
56. Rubinstein, L., Bjertrup, L., Hansen, M.H., Nielsen, Th.H. & Vestergaard, T. (1991) „Adoption in Hellenistic and Roman Athens“ *ClassMed* 42, 139-151.
57. Rufner, Th. (1997) „Eine nicht alltägliche Freilassung. Bemerkungen zur Inschrift FD III“ *ZRG* 114, 369-377.
58. Rupprecht, H.-A. (1990a) „Die Beendigung von Vertragsverhältnissen. Überlegungen zur Rechtswirklichkeit anhand der Pacht“ *JJP* 20, 119-128.
59. ----- (1990b) „Straftaten und Rechtsschutz nach den griechischen Papyri der ptolemäischen Zeit“ στο *Symposion 1990*, 139-148.
60. ----- (1993) „Die Vererblichkeit von Grund und Boden im ptolemäischen Ägypten“ στο *Symposion 1993*, 225-238.
61. ----- (1994) „Hybris. Anmerkungen zu einem Delikt in den Papyri der ptolemäischen und römischen Zeit“ στο Buchholz, S., Mikat, P., & Werkmüller, D. (eds) *Überlieferung, Bewahrung und Gestaltung in der rechtsgeschichtlichen Forschung*, 269-275, Paderborn.
62. ----- (1995a) „Die dinglichen Sicherungsrechte nach der Praxis der Papyri. Eine Übersicht nach dem urkundlichen Befund“ στο *Collatio Iuris Romani*, 425-436.
63. ----- (1995b) „Zwangsvollstreckung und dingliche Sicherung in den Papyri der ptolemäischen und römischen Zeit“ στο *Symposion 1995*, 291-302.
64. ----- (1997) „Veräußerungsverbot und Gewährleistung in pfandrechtlichen Geschäften“ στο *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*, II, 870-880.
65. ----- (1998) „Marriage contract regulations and documentary practice in the Greek papyri“ *Scripta Classica Israelica* 17, 60-76.
66. ----- (2000) „Rechtsalltag im Spiegel der griechischen Papyri Ägyptens“ στο *Τιμαί Τριανταφυλλόπουλου*, 209-222. (επίσης στο Costabile, F. (ed) *Minima Epigraphica et Papyrologica* III)
67. Saprykin, S.U. (1991) „Eupator's law on inheritance and its role in the history of the Pontic kingdom“ *VDI* 197, 181-197.

68. Scholl, R. (1995) "Zum ptolemäischen Sklavenrecht" στο *Legal Documents*, 149-172.
69. Stavrianopoulos, E. (1993) "Die Frauenadoption auf Rhodos" *Tyche* 8, 177-188.
70. Thompson, D.J. (1997) "Policing the Ptolemaic countryside" στο *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*, II, 961-966.
71. Thür, G. (1995a) „Zu den Hintergründen des Rechtsgewährungsvertrag zwischen Stymphalos und Demetrias (IPArk 17)“ στο Schubert, Ch. & Brodersen, K. (eds) *Rom und der griechische Osten. Festschrift für H.H. Schmitt zum 65. Geburtstag*, 262-272, Stuttgart.
72. ----- (1995b) „Der Rechtsgewährungsvertrag aus Stymphalos (IPArk 17; IG V₂, 357)“ στο *Symposion 1995*, 173-178.
73. ----- (1997) "Rechtsfragen des Weinkaufs" στο *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*, II, 967-975.
74. Vestergaard, T. βλ. Rubinstein, L., Bjertrup, L., Hansen, M.H., Nielsen, Th.H. & Vestergaard, T. (1991)
75. Vilatte, S. (1999) "Etre privé de liberté dans une ile aux époques hellénistique et romaine: aspects individuels et collectifs, réalité, sentiment et imaginaire" στο *Carcer*, 129-147.
76. Wittenburg, A. (1990) *Il testamento di Epikteta*. Trieste.
77. Wolff, H.J. (1998) *Vorlesungen über juristische Papyruskunde: gehalten an der Rechtswissenschaftlichen Fakultät der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg im Wintersemester 1967/68 und Sommersemester 1968*, edited by J.G. Wolf, Berlin. (Freiburger rechtsgeschichtliche Abhandlungen, N.F. 30)
78. Yiftach, U. (1997) "The role of the syngraphe "compiled through the Hierothytai"" *ZPE* 115, 178-182.
79. ----- (1999) "Συγγραφή ομολογίας-συγγραφή συνοικισίου: a problem reconsidered" *JJP* 29, 137-150.
80. Χρυσοστόμου, Π. (1997) "Βασιλικοί δικασταί και ταγοί σε μια νέα επιγραφή με ωνές από την Κεντρική Μακεδονία" *Τεκμήρια* 3, 23-45.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

V. Ρωμαιοκρατία (1^{ος} αι. π.Χ. - 6^{ος} αι. μ.Χ.)

1. Anagnostou-Canas, B. (1991) *Juge et sentence dans l'Égypte romaine*, Paris. (Étude de philosophie et d'histoire du droit)
2. ----- (1994) "Les differends concernant l'eau dans l'Égypte romaine" στο Menu, B. (ed) *Les problèmes institutionnelles de l'eau en Égypte ancienne et dans l'Antiquité méditerranéenne. Colloque Aidea Vogue*, 15-28, (Institut Français d'Archeologie Orientale. Bibliothèque d'Étude 110).
3. ----- (1996) "L'assistance judiciaire dans l'Égypte hellénistique et romaine" *Recueils de la Société Jean Bodin* 63 (*L'assistance dans la resolution des conflits*), 61-90.
4. ----- (1998) "La justice oraculaire dans l'Égypte grecque et romaine" *RHDFE* 76, 1-16.
5. Arjava, A. (1996) *Women and law in late antiquity*, Oxford.
6. ----- (1997) "The guardianship of women in Roman Egypt" στο *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*, I, 25-30.
7. ----- (1998a) „Ein verschollenes Gesetz des Codex Theodosianus über uneheliche Kinder (CTh 4,6,7a)" *ZRG* 115, 414-418.
8. ----- (1998b) „Paternal power in late antiquity" *JRS* 88, 147-165.
9. Arnaoutoglou, I. (1995) "Marital disputes in Graeco-Roman Egypt" *JJP* 25, 11-28.
10. Astolfi, R. (1994) "Costantino e la legittimazione dei figli naturali mediante matrimonio" στο *Il diritto romano canonico*, 227-265.
11. Atkinson, J.E. (1992) „Out of order: the circumcellions and Codex Theodosianus 16, 5, 52" *Historia* 41, 488-499.
12. Βελισσαροπούλου-Καράκωστα, I. (2000) "Ο Αδριανός και η διαδοχή του Επικούρου" στο *Τιμαί Τριανταφυλλοπούλου*, 317-333.
13. Barker, D.C. (1997) „The place of residence of the divorced wife in Roman Egypt" στο *Akten des 21. Internationalen Papyrologenkongresses*, I, 59-66.
14. Bauman, R.A. (1996) „The interface of Greek and Roman law" *RIDA* 43, 39-62.
15. Belayche, N. (1991) „Serment et acculturation dans l'Orient romain au travers de quelques temoignages epigraphiques" στο *Le serment*, 159-168.
16. Bonfils, G. de (1996) "La legislazione di Valentiniano et Valente" *Index* 24, 393-406.

17. Bradbury, S. (1994) "Constantine and the problem of antipagan legislation in the fourth century" *CPh* 89, 120-139.
18. Bruun, Chr. (2000) „Water legislation in the Ancient World (c. 2200 BC – c. A.D. 500): The Roman world" στο Wikander, O. (ed) *Handbook of Ancient Water Technology*, vol. 2, 575-604, Leiden. (Technology and change in History 2)
19. Bucci, O. (1994) "I diritti locali delle regioni dell'Oriente Mediterraneo prima della conquista Roman ed il cosiddetto diritto provinciale Romano" στο *Il diritto romano canonico*, 73-103.
20. Γιούνη, Μ.Σ. (2000) *Provincia Macedonia. Θεσμοί ιδιωτικού δικαίου στη Μακεδονία επί Ρωμαιοκρατίας*, Αθήνα-Κομοτηνή. (Μελέτες Ιστορίας Ευρωπαϊκών Δικαίων 3)
21. Casson, L. (1990) "New light on maritime loans: PVindob.G 40882" *ZPE* 84, 195-206.
22. Chaniotis, A. (1995) ""Tempeljustiz" im kaiserzeitlichen Kleinasien. Rechtliche Aspekte der Söhneinschriften Lydiens und Phrygiens" στο *Symposion 1995*, 353-384.
23. Corcoran, S. (1993) "Hidden from History: The legislation of Licinius" στο *Theodosian Code*, 97-119.
24. ----- (1996) *The empire of the Tetrarchs. Imperial Pronouncements and Government, AD 284-324*, Oxford.
25. Delia, D. (1991) *Alexandrian citizenship during the Roman Principate*, Atlanta.
26. Dmitriev, S.V. (1996) „Προβολή and αντιπροβολή in electoral procedure in Oinoanda" *Latomus* 55, 112-126.
27. Dovere, El. (1997) „Ermogeniano e la nozione di consuetudo" στο *Mélanges Gallo* I, 229-246.
28. Dreher, M. (1996) "Die lex portorii Asiae und der Zollbezirk Asia" *Anatolica* 26, 111-128.
29. Errington, R.M. (1997) "Christian accounts of the religious legislation of Theodosius I" *Klio* 79, 398-443.
30. Evans-Grubbs, J. (1993a) "Constantine and imperial legislation on the family" στο *Theodosian Code*, 120-142.
31. ----- (1993b) "Marriages more shameful than adultery: Slave-mistress relationships, mixed marriages and late Roman law" *Phoenix* 47, 125-154.
32. ----- (1995) *Law and family in late antiquity. The emperor Constantine's marriage legislation*, Oxford.
33. Eugenia, F. (1998) *Riforme istituzionali e funzioni giurisdizionali nelle novelle Giustiniano*, Milano.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΑΝ

34. Ferrary, J.-L. & Rousset, D. (1998) "Un lotissement de terres à Delphes au IIe s. ap. J.-C." *BCH* 122, 277-342.
35. Falchi, G.L. (1993) „Studi sulle relazioni tra legislazione di Giustiniano (528-534) e la codificazione di *Leges et Iura*" *SDHI* 59, 1-172.
36. Gagos, T. & Minnen, P. van (1995) *Settling a dispute: Toward a legal anthropology of late antique Egypt*, Ann Arbor.
37. Gaudemet, J. (1996b) "Legislazione religiosa del IV secolo" *Index* 24, 383-391.
38. Gorla, F. (1994) "Azioni reali per la restituzione della dote in età giustiniana: profili processuali e sostanziali" στο *Diritto e processo nella esperienza romana* (Atti del seminario torinese (4-5 dicembre 1991) in memoria di Giuseppe Provera), 203-301, Napoli. (Universita di Torino. Miscellanea dell'Istituto giuridico. Serie III, Miscellanea 1)
39. ----- (1995a) "La giustizia nell'impero romano d'Oriente: organizzazione giudiziaria" στο *La giustizia nell'Alto Medioevo (secoli V-VIII)* (Spoleto, 7-13 aprile 1994), 259-336, Spoleto. (Settimane di studio del centro italiano di studi sull'alto Medioevo XLII)
40. ----- (1995b) "Giudici civili e giudici militari nell'età giustiniana" *SDHI* 61, 447-461.
41. Gounaropoulou, L. βλ. Petsas, Ph.M., Hatzopoulos, M.B., Gounaropoulou, L. & Paschidis, P. (eds) (2000)
42. Harries, J.D. (1998) "How to make a law code" στο Austin, M., Harries, J.D. & Smith, Chr. (eds) *Modus Operandi. Essays in honour of Geoffrey Rickman*, 63-78, London. (BICS Suppl. 71)
43. ----- (1999) *Law and empire in late antiquity*, Cambridge.
44. Hatzopoulos, M.B. βλ. Petsas, Ph.M., Hatzopoulos, M.B., Gounaropoulou, L. & Paschidis, P. (eds) (2000)
45. Hengstl, J. (2000) "Ex oriente lux in der Rechtsgeschichte?" στο *Τιμαί Τριανταφυλλόπουλου*, 39-57.
46. Hobson, D.W. (1993) "The impact of law in village life in Roman Egypt" στο *Law, politics and society*, 193-219.
47. Honoré, T. (1998) *The law in the crisis of the empire 379-455 AD. The Theodosian dynasty and its quaestors. With a palingenesia of laws of the dynasty*, Oxford.
48. Jakab, E. (1995) „Gaius kommentiert die Papyri? Vertragsklauseln im Weinkauf" στο *Symposion 1995*, 313-324.
49. Καμάρα, Α. (2000) (επιμ.-μετ.) *Η αντιπαγανιστική νομοθεσία της Υστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέσα από τους Κώδικες*, Αθήνα.

50. Keenan, J.G. (1995) "The Aphrodito murder mystery: A return to the scene of the crime" *BASP* 32, 57-63.
51. Kehoe, D. (1995) "Legal institutions and the bargaining power of the tenant in Roman Egypt" *AfP* 41, 232-262.
52. Kennel, S.A.H. (1991) "Women's hair and the law: Two cases from late antiquity" *Klio* 73, 526-536.
53. Krumpholz, H. (1992) *Über sozialstaatliche Aspekte in der Novellengesetzgebung Justinians*, Bonn.
54. Luchetti, G. (1991-2) "Banche, banchieri e contratti bancari nella legislazione giustiniana" *BIDR* 33-34, 449-472.
55. MacCall, L.S.B. (1990) "The Aphrodito murder mystery" *JJP* 20, 103-107.
56. Maganzani, L. (2000) "I poteri di autotutela dei publicani nel Monumentum Ephensum (Lex portus Asiae)" στο Costabile, F. (ed) *Minima Epigraphica et Papyrologica* III.
57. Manfredini, A.D. (1995) "Giustiniano e la mutilazione delle mani e dei piedi" *SDHI* 61, 463-469.
58. Marcone, A. (1999) "La privation de liberte dans l'Égypte gréco-romaine" στο *Carcer*, 89-104.
59. Martini, R. (1998) "Diritto romano e diritti stranieri" *Index* 26, 409-416.
60. ----- (2000) "Diritto greco e common law" *Index* 28, 41-45.
61. Matthews, J. (1993) "The making of the text" στο *Theodosian Code*, 19-44.
62. Mauro Todini, A. di (1990) *Aspetti della legislazione religiosa del IV secolo*, Roma. (Università di Roma. Pubblicazioni dell'Istituto di diritto romano e dei diritti dell'Oriente Mediterraneo 67)
63. Melluso, M. (2000) *La schiavitù nell'età giustiniana. Disciplina giuridica e rilevanza sociale*, Paris.
64. Migliardi Zingale, L. (1990) "Rileggendo PMed. inv. 41: legislazione giustiniana e prassi in tema di dote e donazione nuziale" *JJP* 20, 109-112.
65. Millar, F. (1999) "The Greek East and Roman law: the dossier of M. Cn. Licinius Rufinus" *JRS* 89, 90-108.
66. Νικόπουλος, Β. (1992) *Η νομική σκέψη του απ. Παύλου (Συμβολή στην ιστορική έρευνα του Δικαίου των πρώτων χριστιανικών χρόνων)*, Θεσσαλονίκη.
67. Nörr, D. (1998) "'Richter aus der Fremde" und römische Provinzialgerichtsbarkeit. Bemerkungen zu IG. XII 5. 722 (IG. XII Suppl. p. 127)" *Index* 26, 71-88.
68. O'Roark, D. (1996) "Close-kin marriage in late antiquity: the evidence of Chrysostome" *GRBS* 37, 399-411.
69. Ombretta Cuneo, P. (ed) (1997) *La legislazione di Constantino, Costanzo II e*

Constante (337-361), Milano (Accademia romanistica Costantiniana. Materiali per una palingenesi delle costituzioni tardoimperiali. Serie seconda 2)

70. Paschidis, P. βλ. Petsas, Ph.M., Hatzopoulos, M.B., Gounaropoulou, L. & Paschidis, P. (eds) (2000)
71. Perentidis, S. (1993) "Dévoilement rituel et cadeau nuptial en Grèce et à Byzance: continuité ou rupture?" *RHDFE* 71, 1-18.
72. ----- (1995) "Apaulia - Epaulia - Anakalypteria: Définition et fonction des rites et des dons nuptiaux" στο *Symposion 1995*, 179-204.
73. Pergami, F. (ed) (1993) *La legislazione di Valentiniano e Valente (364-375)*, Milano. (Accademia romanistica costantiniana. Materiali per una palingenesia delle costituzioni tardo-imperiali. Serie seconda 4)
74. Petsas, Ph.M., Hatzopoulos, M.B., Gounaropoulou, L. & Paschidis, P. (eds) (2000) *Inscriptions du sanctuaire de la Mère des Dieux Autochtone de Leukopetra (Macédoine)*, Athènes. (Meletemata 28)
75. Plescia, J. (1992) "Conflict of laws in the Roman Empire" *Labeo* 38, 30-54.
76. Pugsley, D. (1995) *Justinian's Digest and the Compilers*, Exeter.
77. Rennpferdt, M. (1991) *Lex Anastasiana. Schuldnerschutz im Wandel der Zeiten*, Göttingen. (Göttinger Studien zur Rechtsgeschichte 19)
78. Rousset, D. βλ. Ferraty, J.-L. & Rousset, D. (1998)
79. Saliou, C. (1994) *Les lois de bâtiments. Voisinage et habitat urbain dans l'empire romain. Recherches sur les rapports entre le droit et la construction privée du siècle d'Auguste au siècle de Justinien*, Beyrouth. (Bibliothèque archéologique et historique 116)
80. Saliou, C. (1996) *Le traité d'urbanisme de Julien d'Ascalon. Droit et architecture en Palestine au VIe siècle*, Paris. (Travaux et Mémoires du Centre de Recherche d' Histoire et Civilisation de Byzance. Collège de France. Monographies 8)
81. ----- (2000) "Le traité de droit urbain de Julien d'Ascalon. Coutumier et codification" στο *La codification*, 293-313.
82. Salvo, L. de (1995) "Le disposizioni sui navicularii nella compilazione del Codex Theodosianus" στο Moreschini, Cl. (ed) *Esegesi, parafrasi e compilazione in età tardoantica: atti del terzo convegno dell'Associazione di studi tardoantichi*, 93-106, Napoli. (Collectanea 9)
83. Sargenti, M. (1992) "Costantino nella storia del diritto" στο Bonamente, G. & Fusco, Fr. (eds) *Costantino il Grande dall' Antiquità all' Umanesimo* (Colloquio sul Cristianesimo nel mondo antico, Macerata, 18-20 dicembre 1990), 865-881, Macerata. (Atti 21, I-II. Università di Studi di Macerata. Pubblicazioni della Facoltà di lettere e filosofia 67)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

84. Sartre, M. (1991) *L'Orient romain. Provinces et sociétés provinciales en Méditerranée orientale d'Auguste aux Sévères (31 avant J.-C.-235 après J.-C.)*, Paris.
85. Selb, W. (1992) „Zur Christianisierung des Eherechts“ στο *Eherecht und Familiengut*, 1-14.
86. Stoffel, P. (1994) *Über die Staatspost, die Ochsenspanne und die requirierten Ochsen gespanne. Eine Darstellung des römischen Postwesens auf Grund der Gesetz des Codex Theodosianus*, Bern.
87. Sturm, F. (2000) “Droit supplétif en cas d'éviction de la règle normalement applicable. Nouvelle analyse du P.Oxy. 706” στο *Τιμαί Τριανταφυλλόπουλου*, 307-315.
88. Tenger, B. (1993) *Die Verschuldung im römischen Ägypten (1.-2. Jh. n. Chr.)*, St. Katharinen.
89. Testiore, F. (2000) “Diritto romano e diritti orientali. Teoria e metodologia della storia” *Index* 28, 39-40.
90. Tort-Martorell Llabres, C. (1996) “Le testament d'une femme: à propos de D. 5,2,19” *RIDA* 43, 315-342.
91. Triantaphyllopoulos, J. (1991) “Le droit romain dans le monde grec” *JJP* 21, 75-85.
92. ----- (1994) „Greek laws in Cicero“ *Index* 22, 409-418.
93. Vincenti, U. (1996) “Codice Teodosiano e interpretazione sistematica” *Index* 24, 111-131.
94. Wacke, A. (1998) “Ein Sohnesteil für Jesus Christus: Zum Einfluss des Christentums auf das spätantike Erbrecht” *Orbis iuris romani* 4, 99-115.
95. Winkel, L.C. (1995) “La vente entre les droits grec et romain: Quelques observations à propos de C. 4, 19, 21” στο *Collatio Iuris Romani*, 633-642.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

VI. Βυζαντινή περίοδος (6^{ος} αιώνας έως 1453)

1. Alexakis, A. (1995) "A ninth-century attestation of the neighbors' right of pre-emption in Byzantine Bithynia" *Erytheia* 16, 73-79.
2. Allam, S. (1992) "Observations on civil jurisdiction in late byzantine and early arabic Egypt" στο Johnson, J.H. (ed) *Life in a multi-cultural society: Egypt from Cambyes to Constantine and beyond*, 1-8, Chicago. (SAOC 51)
3. Amelotti, M. (1997) „Giustiniano interprete del diritto“ στο *Mélanges Gallo* 1, 3-9.
4. Avotins, I. (1992) *On the Greek of the Novels of Justinian: a supplement to Lidell-Scott-Jones together with observations on the influence of Latin on legal Greek*, Hildesheim. (Altertumswissenschaftliche Texte und Studien 21)
5. Badenas de la Pena, P. βλ. Perez-Martin, J. & Badenas de la Pena, P. (1998)
6. Balzarini, M. (1999) "Giustiniano e lo stato di diritto. Mito e realtà nella legislazione e nella prassi" στο *Corruzione, repressione e rivolta morale nella Tarda Antichità* (Catania, 11-13 dicembre 1995), 53-66. Catania.
7. Beaucamp, J. (1990-92) *Le statut de la femme à Byzance (4eme-7eme siècle)*, 2 vols, Paris. (Travaux et mémoires du Centre de Recherche d'Histoire et Civilisation de Byzance, 5-6) (with *BASP* 32 (1995) 65-86)
8. ----- (1992) "L'Égypte byzantine: biens des parents, biens du couple?" στο *Eherecht und Familiengut*, 61-76.
9. ----- (1994) "Το Βυζάντιο κατά τον 11^ο αιώνα. Το παιχνίδι των κανόνων και της συμπεριφοράς" στο *Οικογένεια και περιουσία*, 221-238.
10. ----- (1998a) "Le testament de Gregoire de Nazianze" *FM* 10, 1-100.
11. ----- (1998b) "Les femmes et l'espace public à Byzance: Le cas des tribunaux " *DOP* 52, 129-145.
12. ----- (1998c) "Byzance et l'héritage latin: le discours juridique du VIe au Xe siècle" *Ktèma* 23, 475-484.
13. ----- (1998d) "Tester à Byzance" στο *Eupsychia. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler*, 97-107, Paris. (Publications de la Sorbonne. Université de Paris I-Panthéon-Sorbonne. Byzantina Sorbonensia 16)
14. ----- (1998e) "Les filles et la transmission du patrimoine à Byzance: Dot et part successorale" στο *La transmission du patrimoine*, 11-34.
15. ----- (1999) "Incapacité féminine et role public à Byzance" στο Lebecq,

- St., Dierkens, Al., LeJan, R. & Sansterre, J.-M. (eds) *Femmes et pouvoirs des femmes à Byzance et en Occident (VIe – XIe siècles)* (Colloque international organisé les 28, 29 et 30 mars 1996 à Bruxelles et Villeneuve d'Ascq), 23-36, Villeneuve d'Ascq.
16. Benon, L. (1998) *Le Codex B du monastère Saint-Jean-Prodrome (Serres). A. (XIIIe -XVe siècles)*, Paris. (Textes. Documents. Études sur le monde byzantin, neohellénique et balcanique 2)
 17. Beul, C.R. (1998) *Si mensum falsum modum dixerit. Untersuchungen zu D. 11,6, zu den Artes liberales und zum Dolus Malus*, Darmstadt.
 18. Bochove, Th. E. van (1995) "Codificatie in Byzantium? Enige opmerkingen over de betekenis van de Novellen keizer Leo de Wijze" *Groninger opmerkingen en mededelingen* 12, 22-37.
 19. ----- (1996) *To Date and not To Date. On the Date and Status of Byzantine Law Books*, Groningen.
 20. ----- (1997) "Ου κελεύομεν συνεκεφαλαιώσαμεν και ραδίαν έντευξιν παρέσχομεν. Some remarks with respect to the nature of the preface to the Basilica" στο *Analecta Atheniensia*, 155-168.
 21. ----- (1999a) "Index titulorum. Merely table of contents or 'Αρχή σύν Θεώ των Βασιλικών" *Subseciva Groningana* 6, 1-58.
 22. ----- (1999b) "Επιτομή. Zur Entstehung der Titelnubriken der Basiliken" *Subseciva Groningana* 6, 59-75.
 23. Brand, Ch.M. (1996) "Slave women in the legislation of Alexius I" *BF* 23, 19-24.
 24. Brandes, W. (1998) "'Juristische' Krisenbewältigung im 7. Jahrhundert? Die Prozesse gegen Martin I. und Maximos Homologetes" *FM* 10, 141-212.
 25. Brandsma, F. (1996) *Dorotheus and his Digest translation*, Groningen.
 26. ----- (1999) "Some Basilica Scholia on Digest texts that are not interpolated" in *Règle et pratique*, 261-271.
 27. Burgmann, L. (1991) "Λέξεις ρωμαϊκαί, lateinische Wörter in byzantinischen Rechtstexten" στο *Lexicographica byzantina*, 61-79, Wien. (Byzantina Vindobonensia 20)
 28. ----- (1992) "Reformation oder Restoration? Zum Ehegüterrecht der Ecloga" στο *Eherecht und Familiengut*, 29-42.
 29. ----- (1993) "Tractatus de creditis et de teste uno" *FM* 9, 35-80.
 30. ----- (1994a) "A law for emperors: observations on a chrysobull of Nicephorus III. Botaneiates" του Magdalino, P. (ed) *New Constantines: the Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium, 4th-13th Centuries* (Papers from the Twenty-sixth spring Symposium of Byzantine Studies, St. Andrews, March 1992), 247-257, London.
 31. ----- (1994b) "Editio per testamentum" *Rechtshistorische Journal* 13, 455-479.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

32. ----- (1996a) "Lawyers and legislators: aspects of law making in the time of Alexios I" στο *Alexios I Komnenos*, 185-198.
33. ----- (1996b) "Das byzantinische Recht und seine Einwirkung auf die Rechtsvorstellung der Nachbarvölker" στο Hohlweg, A. (ed) *Byzanz und seine Nachbarn*, 277-295, München. (Südosteuropa-Handbuch 26)
34. ----- (1997) „Zur Organisation der Rechtsprechung in Byzanz (mittelbyzantinische Epoche)“ στο *La giustizia nell'alto medioevo* (11-17 aprile 1996), 905-930, Spoleto. (Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'alto medioevo 44)
35. ----- (1998) "Zur Entstehung des Prochiron auctum I. Das „Prochiron Stephani““ *FM* 10, 387-444.
36. ----- (1999) "Die Gegenwart der Vergangenheit im byzantinischen Recht" στο *Ideologie e pratiche del reimpiego nell'altro medioevo* (16-21 Aprile 1998), 591-612, Spoleto. (Settimane di Studio del Centro italiano di studi sull'alto Medioevo)
37. Γάσπαρης, Χ. (1997) *Η γή και οι αγρότες στη μεσαιωνική Κρήτη, 13^{ος} – 14^{ος} αι.*, Αθήνα. (IBE/EIE Μονογραφίες 4)
38. Γκόφας, Δ.Χ. (1990α) "Εμπορικές επιχειρήσεις Ελλήνων της Κρήτης, γύρω στο 1300" *Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου* 41, 1-34. (επίσης Γκόφας, *Μελέτες*, 255-79)
39. ----- (1990β) "Ένας πρόδρομος της συναλλαγματικής εκδομένης από Έλληνα έμπορο το 1300" στο *Τραπεζικός τομός Κ.Ν. Τριανταφύλλου*, 209-219. (επίσης Γκόφας, *Μελέτες*, 281-88)
40. ----- (1994) "Επιβιώσεις του αρχαίου ελληνικού δικαίου στο βυζαντινό δίκαιο – Η περίπτωση της ομολογίας χρέους" στο *Συμβολές 1994*, 115-148.
41. Γουναρίδης, Π. (1997) "Σημείωμα για ένα(;) έγγραφο της Λεμβιώτισσας" *Σύμμεικτα* 11, 83-95.
42. ----- (1999) "Για μίαν αγοραπωλησία στη Σμύρνη" *Σύμμεικτα* 13, 167-176.
43. Γρηγορίου-Ιωαννίδου, Μ. (1993) "Μία παρατήρηση στο Επαρχικό Βιβλίο για τους βεστιοπράτες" *Βυζαντιακά* 13, 25-35.
44. Caron, P.G. (1998) "I tribunali della Chiesa nel diritto del Tardo Impero" στο *Atti dell'Accademia Romanistica Costantiniana* 11, 245-263.
45. Cheynet, J.-Cl. (1998) "Aristocratie et héritage (XIe-XIIIe siècles)" στο *La transmission du patrimoine*, 53-80.
46. Constantelos, D.J. (1995) "Mixed marriage in historical perspective" *Greek Orthodox Theology Review* 40, 277-85.
47. Dagron, G. (1994) "Lawful society and legitimate power: έννομος πολιτεία, έννομος αρχή" στο *Law and society in Byzantium*, 27-51.

48. ----- (1998) "Hériter de soi-meme" στο *La transmission du patrimoine*, 81-99.
49. Dennis, G.T. (1994) "A rhetorician practices law: Michael Psellos" στο *Law and society in Byzantium*, 187-197.
50. Dittrich, J. (1993) "Die Scholien des Cod. Taur. B. I. 20 zum Erbrecht der Basiliken" *FM* 9, 181-298.
51. Dmitriev, Sv. (1999) „Melioration (*beltiosis*) in Byzantine documents (10th – 15th Centuries)" *JÖB* 49, 61-88.
52. Erdo, P. (1994) ""Ius Graeco-Romanum" and Canon law" στο Coppola, R. (ed) *Incontro fra canonici d'Oriente e d'Occidente I* (Atti del congresso internazionale), 223-244, Bari.
53. Fögen, M.Th. (1990a) „Das Lexicon zur Hexabiblos aucta" *FM* 8, 153-214.
54. ----- (1990b) „Byzantinische Kommentare zu römischen Aktionen" *FM* 8, 215-248.
55. ----- (1992) „Muttergut und Kindervermögen bei Konstantin d. Gr., Justinian und Eustathios Rhomaioi" στο *Eherecht und Familiengut*, 15-27.
56. ----- (1993) "Brussel, Beirut und Byzanz. Viele Sprachen, ein Recht?" *Rechtshistorische Journal* 12, 349-365.
57. ----- (1995a) "Diritto bizantino in lingua latino" *Index* 23, 251-259 (επίσης *BZ* 88 (1995) 326)
58. ----- (1995b) "Rebellion und exkommunikation in Byzanz" στο Fögen, M.Th. (ed) *Ordnung und Aufruhr im Mittelalter*, 43-80, Frankfurt a.M. (Ius Commune Sonderhefte 70)
59. ----- (1995c) "Balsamon on Magic: From Roman secular law to Byzantine canon law" στο Maguire, H. (ed) *Byzantine Magic*, 99-115, Washington D.C.
60. ----- (1997) „Kaiser unter Kirchenbann im östlichen und westlichen Mittelalter" *Rechtshistorisches Journal* 16, 527-549.
61. ----- (1998) „Reanimation of Roman law in the ninth century: remarks on reasons and results" στο Brubaker, L. (ed) *Byzantium in the Ninth Century: Dead or Alive?* (Papers from the Thirtieth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham 1996), 11-22, Birmingham. (Society for the promotion of Byzantine Studies 6)
62. Fögen, M.Th. & Simon, D. (1998) „Tractatus de peculiis" *FM* 10, 261-318.
63. Fögen, M.Th. βλ. ENOTHTA. I: Burgmann, L., Fögen, M.Th., Schminck, A. & D. Simon (1995)
64. Zinojinovic, M., Kravari, V. & Giros, Chr. (eds) (1998) *Actes de Chilandar. I: Dès origines à 1319. Texte, édition diplomatique*, Paris.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

65. Gaeron, A. (1998) "La percée du testament byzantin dans l'Occident medieval" στο *La transmission du patrimoine*, 111-128.
66. Gallina, M. (1998) "Diversi livelli di ricchezza e di penuria negli atti matrimoniali rogati a Candia nel corso del secolo XIV" στο *Πλούσιοι και πτωχοί*, 263-292.
67. Gallo, F. (1991-2) "La sovranità popolare quale fondamento della produzione del diritto in D. 1,3,32: teoria giulianea o manipolazione postclassica?" *BIDR* 33-34, 1-40.
68. Giros, Chr. βλ. Zinojinovic, M., Kravari, V. & Giros, Chr. (eds) (1998)
69. Gorecki, D.M. (1997) "Prescription in the Macedonian novels on preemption: a linguistic, legal and political inquiry" *Byzantinoslavica* 58, 113-130.
70. Gorla, F. (1997) "La teoria della consuetudine nell'Ecloga Basilicorum (sec. XII)" στο *Milanges Gallo* III, 159-193.
71. Guillou, A. (1994) "Gerontes et Bonshommes d'Orient et d'Occident. Reflexions d'anthropologie juridique" *JÖB* 44, 124-134.
72. Haldon, J.F. (1997) *Byzantium in the seventh century. The transformation of a culture*, Cambridge.
73. Hamza, G (1992) "Les motifs de la prohibition de la donation entre époux en droit romain et l'hypothèse sur son origine" στο *Le droit de la famille*, 481-490.
74. Herrin, J. (2000) "Blinding in Byzantium" στο *Πολιτισμός Νοός*, 56-68.
75. Intzessiloglou, N. (1992) "Un essai d'approche socio-historique de quelques aspects du droit byzantin" στους Witte, Br. de & Forder, C. (eds) *The common law of Europe and the future of legal education*, 567-591, Deventer.
76. Καραγιαννόπουλος, Ι. (1990) "Βυζαντινά Σύμμεικτα Β', 1. Η διάκριση των νομοθετημάτων κατά τον Δημήτριον Χωματηνόν" *Βυζαντιακά* 10, 247-254.
77. Κοζύρης, Θ. (1990) "Η Νεαρά του αυτοκράτορος Μανουήλ Α' Κομνηνού του έτους 1166 περί δικονομικών και άλλων θεμάτων" *Βυζαντιναί Μελέται* 2, 189-199.
78. ----- (1991) "Αι περί προτιμήσεως νεαράι του αυτοκράτορος Ρωμανού του Λεκαπηνού" *Βυζαντιναί Μελέται* 3, 288-298.
79. ----- (1992) "Το μετόχιον εις το Βυζαντινόν δίκαιον" *Βυζαντιναί Μελέται* 4, 255-262.
80. Κόλιας, Τ.Γ. (1997) "Τα στρατιωτικά εγκλήματα κατά τους βυζαντινούς χρόνους" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 295-316.
81. Κονιδάκης, Ι.Μ. (1990) *Ζητήματα βυζαντινού και εκκλησιαστικού δικαίου Ι*, Αθήνα.
82. ----- (1991) "Η θέση της χήρας στη βυζαντινή κοινωνία. Από τους πατέρες στους κανονολόγους του 12^{ου} αιώνα" *Βυζαντινά* 16, 35-42.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

83. Kalavrezou, I. (1994) "Irregular marriages in the eleventh century and the Zoe and Constantine mosaic in Hagia Sophia" στο *Law and society in Byzantium*, 241-259.
84. Karabélias, E. (1992) "Le concubinat à Byzance: discipline ecclésiastique et droit impérial" στο *Le droit de la famille*, 739-748.
85. ----- (1994) "L'apostasie à Byzance selon le droit impérial du VIe siècle et la discipline ecclésiastique" στο *Il diritto romano canonico*, 483-524.
86. Karamboula, D. (1993a) *Staatsbegriffe in der frühbyzantinischen Zeit*, Wien. (Dissertationen aus Universität Wien 237)
87. ----- (1993b) „Τά κοινά, das "Gemeinwesen" der Römer, in spätantiker und frühbyzantinischer Zeit“ *Tyche* 8, 41-62,
88. ----- (1996) "Soma basileias. Zur Staatsidee im spätantiken Byzanz" *JÖB* 46, 1-24.
89. ----- (2000) „Der byzantinische Kaiser als Politiker, Philosoph und Gesetzgeber (Politikos - Philosophos – Nomothetes)“ *JÖB* 50, 4-50.
90. Karlin-Hayter, P. (1990) „Indissolubility and the „Greater Evil“. Three Thiteenth-Century Byzantine Divorce Cases” στο Morris, R. (ed) *Church and People in Byzantium*, 89-105, Birmingham.
91. ----- (1992) „Notes on Byzantine marriage: Raptus-harpage ou mne-steiai?“ στο *Homo byzantinus*, 133-154.
92. Katerelos, E. (1992) *Die Auflösung der Ehe bei Demetrios Chomatianos und Johannes Apokaukos. Ein Beitrag zur byzantinischen Rechtsgeschichte der 13. Jahrhunderts*, Frankfurt a.M. (Europäische Hochschulschriften. Reihe XXIII: Theologie 450)
93. Κατερέλος, Κ. (1996) "Η επαφή πυρακτωμένου σιδήρου ως αποδεικτικό μέσο στην εκκλησιαστική διαδικασία του 13^{ου} αιώνα" *Γρηγόριος Παλαμάς* 79, 1047-1065.
94. Katsaros, B. (1990) „Documents relatifs à la métropole de Thessalonique datant de la fin du XIIIe s.-début du XIVe s.” *RHDFE* 68, 401-421.
95. Kazhdan, A. (1994) "Some observations on the Byzantine concept of law: Three authors of the ninth through the twelfth centuries" στο *Law and society in Byzantium*, 199-216.
96. Kennel, S.A.H. (1991) "Women's Hair and the Law: Two case-studies from late antiquity" *Klio* 73, 526-536.
97. Khalilieh, H.S. (2000) "Salvage in the Eleventh and Twelfth-Century Mediterranean: Geniza evidence and its legal implications" *Mediterranean Historical Review* 15, 47-55.
98. Κιουσοπούλου, Α. (1990) *Ο θεσμός της οικογένειας στην Ηπειρο κατά τον 13^ο αιώνα*, Αθήνα. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe 4)

99. Koder, J. (1991) *Das Eparchenbuch Leons des Weisen*, Wien. (Corpus Fontium Historiae Byzantinae. Series Vindobonensis 33)
100. Kolias, T.G. (1995) "Kriegsgefangene, Sklavenhandel und die Privilegien der Soldaten. Die Aussage der Novellen des Ioannes Tzimiskes" στο *Στέφανος*, 129-135.
101. Konidares, I.M. (1990) "Die Novelle 123 Justinians und das Problem der Doppelklöster" στο *Novella Constitutio*, 105-106.
102. Köpstein, H. (1995) "Thessaloniki-Wiege des nomos Georgikos?" στο *Βυζαντινή Μακεδονία, 324-1430 μ.Χ.* (Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη, 29-31 Οκτωβρίου 1992), 157-164, Θεσσαλονίκη. (Μακεδονική Βιβλιοθήκη 82)
103. Kravari, V. (1992) „Les actes privés des monastères d’Athos et l’unité du patrimoine familial“ στο *Eherecht und Familiengut*, 77-88.
104. Kravari, V. βλ. Zinojinovic, M., Kravari, V. & Giros, Chr. (eds) (1998) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., Kravari, V. & Metreveli, H. (eds) (1990) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1994) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1995)
105. Kresten, O. (1993) "Ein Indizienprozeß gegen die von Kaiser Andronikos III. Palaiologos eingesetzten καθολικοί κριταί" *FM 9*, 299-338.
106. Kuttner, St. (1994) "On the medieval tradition of Justinian Novellae: An Index Titulorum Authentici in Novem Collationes digesti" *ZSS, KA 80*, 81-98.
107. Λασκαράτος, Λ. & Σ. Μαρκέτος (1990) "Η ποινή της τυφλώσεως στο Βυζάντιο. Ιατρικές παρατηρήσεις" *Βυζαντινὰ Μελέται* 2, 165-189. (επίσης ως "The penalty of blinding during Byzantine times. Medical remarks" *Documenta Ophthalmologica* 81 (1992) 133-44)
108. Λεονταρίτου, Β. (1997α) "Πληροφορίες εκκλησιαστικού δικαίου στις αγιολογικές πηγές του 4ου αιώνα" στο *Analecta Atheniensia*, 1-65.
109. ----- (1997β) "Η διαχείριση της περιουσίας των κοινωφελών ιδρυμάτων στο πρώιμο βυζαντινό δίκαιο" στο *Analecta Atheniensia*, 65-79. (επίσης *BZ* 82 (1989) 324)
110. ----- (1997γ) "“Εκ γυναικός ερρῦη τα φαύλα”: Η γυναικεία εγκληματικότητα στο Βυζάντιο" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 202-33.
111. Λέτσιος, Δ.Γ. (1995) "Νόμος Ροδίων ναυτικός. Εισαγωγικά στο βυζαντινό και δυτικοευρωπαϊκό μεσαιωνικό ναυτικό δίκαιο" *Ναυτική Επιθεώρησης* τόμ. 141, τευχ. 493, 303-308.
112. Laiou, A.E. (1992) *Mariage, amour et parenté à Byzance aux XIe –XIIIe siècles*, Paris. (Travaux et memoires du Centre de Recherche d’Histoire et Civilisation de Byzance. Collège de France. Monographies 7)
113. ----- (1993) "Sex, consent, and coercion in Byzantium" στο Laiou, A. (ed)

- Consent and coercion to sex and marriage in ancient and medieval society*, 109-221, Washington D.C.
114. ----- (1994) "Law, justice, and the Byzantine historians: ninth to twelfth centuries" στο *Law and society in Byzantium*, 151-185.
 115. ----- (1998a) "Institutional mechanisms of integration" στο Ahrweiler, H. & Laiou, A.E. (eds) *Studies on the internal Diaspora of the Byzantine empire*, 161-181, Washington D.C. (Dumbarton Oaks Research & Collection 9)
 116. ----- (1998b) "Marriage prohibitions, marriage strategies and the dowry in thirteenth century Byzantium" στο *La transmission du patrimoine*, 129-160.
 117. ----- (2000) "Le débat sur les droits du fisc et les droits régaliens au début du 14e siècle" *REB* 58, 97-122.
 118. Laniado, A. (1997) „Un fragment peu connu de Pierre le Patrice“ *BZ* 90, 405-412.
 119. Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., Kravari, V. & Metreveli, H. (eds) (1990) *Actes d'Iviron. II : Du milieu du XIe s. à 1204. Édition diplomatique. Texte*, Paris. (Archives du mont Athos 16)
 120. Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1994) *Actes d'Iviron. III: De 1204 à 1328. Texte*, Paris.
 121. Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1995) *Actes d'Iviron. IV: De 1328 au début du XVIe siècle. Édition diplomatique. Texte*, Paris.
 122. Lefort, J. (1998) "La transmission des biens en milieu paysan dans la première moitié du XIVe siècle en Macédoine" στο *La transmission du patrimoine*, 161-177.
 123. Letsios, D.G. (1995) "Sea trade as illustrated in the "Rhodian sea law" with special reference to the reception of its norms in the Arabic Ecloga" *Graeco-Arabica* 6, 209-225.
 124. ----- (1996) *Νόμος Ροδίων Ναυτικός. Das Seegesetz der Rhodier. Untersuchungen zu Seerecht und Handelschiffahrt in Byzanz, Rhodes*.
 125. Leven, K.-H. (1998) "Reputation and liability of the physician in ancient and Byzantine times" στο Otsuka, Y. & Sakai, S. (eds) *Medicine and the law* (Proceedings of the 19th International Symposium on the comparative history of medicine – East and West, September 1994, Susono-shi, Japan), 1-34, Tokyo.
 126. Lokin, J.H.A. (1992) "Wills in Byzantine law" *Recueils de la société Jean Bodin* 59 (Actes à cause de mort), 163-177.
 127. ----- (1994) "The significance of law and legislation in the law books of the ninth to eleventh centuries" στο *Law and society in Byzantium*, 71-91.
 128. ----- (1995) "Codificatie in Conastntinopel? Einige opmerkingen over de wetgevingstechniek van Theodosius II en Justinianus I" *Groninger opmerkingen en mededelingen* 12, 38-53.

129. ----- (1997) "The novels of Leo and the decisions of Justinian" στο *Analecta Atheniensia*, 131-140.
130. ----- (1999) "Reading Basilica cum Scholiis: 11.2.4 and 5" στο *Regle et pratique*, 397-406.
131. Luchetti, G. (1998) "L'usus iudiciorum presso i tribunali costantinopolitani: "Legalizzazione" di una prassi" στο *Milanges Gallo* 1, 523-538.
132. Lucks, K.-M. (1991) *Aestimatio possessionis in Justinians Novellen 4.3 und 120.6.2*, Trier. (Bochumer Altertumswissenschaftliches Colloquium 4)
133. Μανιάτη-Κοκκίνη, Τ. (1991) "Μαρτυρία Ιωάννου Ναυπάκτου του Αποκαύκου για την κοινωνία του 17^{ου} αιώνα. Δύο υποθέσεις φόνου" στα *Πρακτικά του Α' Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας* (Αγρίνιο, 21-23 Οκτωβρίου 1988), 297-306, Αγρίνιο.
134. Μαροπούλου, Μ. (1993) "Γύρω από μερικά παράδοξα της βυζαντινής, μεταβυζαντινής και ισλαμικής δίκης" στο *Η επικοινωνία στο Βυζάντιο*, 275-89.
135. Μαροπούλου, Μ. βλ. Τρωϊάνος, Σ.Ν. & Μαροπούλου, Μ. (1997)
136. Μπαρμπούνης, Μ.Γ. (1999) "Ο Μιχαήλ Η' Παλαιολόγος και μια περίπτωση βυζαντινής θεοκρισίας" *Ελληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός* 1, 77-80.
137. Μπατιστάτος, Μ. (1993) "Από τη νομολογία του Πατριαρχείου Κωνσταντινούπολης στο αστικό δίκαιο κατά τον 18^ο αιώνα" *Χριστιανός* 32, 11-16.
138. Μπούμπης, Π. (1997) "Αντιδιαστολή εννόμου πολιτικού γάμου και πορνείας" στο *Τιμητικόν αφιέρωμα εις Ευάγγ. Δ. Θεοδώρου*, 219-228, Αθήνα. (Επιστημονική Επετηρίς Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών 32)
139. Μπουρδάρα, Κ.Α. (1997) "Οι βυζαντινές φυλακές" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 317-336.
140. ----- (2000) "Το έγκλημα καθοσιώσεως κατά την περίοδο της βασιλείας των Αγγέλων (1185-1204)" στο *Τιμαί Τριανταφυλλοπούλου*, 437-464.
141. Macrides, R.J. (1990) "Kinship by arrangement: The case of adoption" *DOP* 44, 109-118.
142. ----- (1992a) "Bad Historian or Good Lawyer? Demetrios Chomatenos and Novel 131" στο *Homo byzantinus*, 187-196.
143. ----- (1992b) "Dowry and Inheritance in the Late Period: Some cases from the Patriarchal Register" στο *Eherecht und Familiengut*, 89-98.
144. ----- (1994) "The competent court" στο *Law and society in Byzantium*, 117-129.
145. ----- (1998) "The transmission of property in the Patriarchal Register" στο *La transmission du patrimoine*, 179-188.
146. ----- (1999) *Kinship and justice in Byzantium, 11th-15th centuries*, Leyden. (Variorum collected studies 642)
147. Magdalino, P. (1994) "Justice and finance in the Byzantine state, ninth to twelfth centuries" στο *Law and society in Byzantium*, 93-115.

148. ----- (1996) "The reform edict of 1107" στο *Alexios I Komnenos*, 199-218.
149. ----- (1997) "The non-juridical legislation of Leo VI" στο *Analecta Atheniensia*, 169-182.
150. Maguire, H. (1994) "From the Evil Eye to the Eye of Justice: the Saints, Art, and justice in Byzantium" στο *Law and society in Byzantium*, 217-239.
151. Maltezou, Chr. (1996) "Portrait of the notary in the Latin-ruled Greek regions of the 14th century" στο *Geschichte und Kultur der Palaiologenzeit*, 121-131.
152. ----- (2000) "Contribution à l'étude de la société gréco-vénitienne: le cas des enfants trouvés" στο *Πολύπλευρος Νούς*, 193-199.
153. Martin, J.-M. (1998) "Pratiques successorales en Italie méridionale (Xe-XIIe siècle): Romains, Grecs et Lombards" στο *La transmission du patrimoine*, 189-210.
154. McGeer, E. (1995) "The legal decree of Nikephoros II Phokas concerning Armenian stratiotai" στο Miller, T.S. & Nesbitt, J. (eds) *Peace and war in Byzantium. Essays in honor of George T. Dennis S.J.*, 123-37, Washington.
155. Medvedev, I.P. (1990) "Une espèce mal étudiée du bail à long terme byzantin: ανάκαμψις" *Βυζαντικά* 10, 103-114.
156. ----- (1991) "Η υπόθεση του αποστάτη Ιουβενάλιου από την άποψη του δικαίου" *Βυζαντιναί Μελέται* 3, 152-173.
157. ----- (1994) "L'égalité comme principe de justice sociale chez les Byzantins" στο *Μνήμη Ζακυνθινού*, τ. 2, 124-136.
158. ----- (1995) "Le pouvoir, la loi et le jus resistendi à Byzance. Quelques considérations" στο *Στέφανος*, 75-81.
159. Meijering, R. (1990) "Ρωμαϊκαί αγωγαί. Two byzantine Treatises on Legal Actions" *FM* 8, 1-152.
160. Metreveli, H. βλ. Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., Kravari, V. & Metreveli, H. (eds) (1990)
161. Möller, R.C. (1998) "Greeks in Venice and Venetians in Greece. Notes on citizenship and Immigration in the Late Middle Ages" στο *Πλούσιοι και πτωχοί*, 167-180.
162. Νάκος, Γ.Π. (1990) "Προβλήματα βυζαντινού κληρονομικού δικαίου επί Παλαιολόγων. Η λειτουργική ισχύς της Ν. 26 Ανδρονίκου Β' Παλαιολόγου" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 2, 259-337.
163. ----- (1991) "Η λειτουργική διατήρηση του Βυζαντινού δικαίου στη Μακεδονία, διαμορφωτικό στοιχείο των ευρωπαϊκών δικαίων" *Βυζαντινά* 16, 173-196.
164. ----- (1997) "Ζωοκλέφτες και καταπατητές στο Βυζάντιο" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 141-156.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

165. Νεράντζη-Βαρμάζη, Β. (1997) "Συντεχνίες και κράτος στο Βυζάντιο το 10^ο αιώνα" *Βυζαντιακά* 17, 351-363.
166. Nathan, G.S. (2000) *The Family in Late Antiquity. The Rise of Christianity and the Endurance of Tradition*, London.
167. Οικονομίδης, Ν. (1997) "Το δικαστικό προνόμιο της Νέας Μονής Χίου" *Σύμμεικτα* 11, 49-62.
168. Oikonomides, N. βλ. Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., Kravari, V. & Metreveli, H. (eds) (1990) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1994) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1995)
169. Πανταζόπουλος, Ν. (1995) "Μηχανισμοί συγκαλύψεως των πηγών του δικαίου" *Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης* 2, 13-41.
170. Παπαγιάννη, Ε. (1990α) "Ο όρος "ανακοίνωση" στο εμπράγματο δίκαιο της βυζαντινής περιόδου" *Βυζαντιακά* 10, 213-226.
171. ----- (1990β) "Le versement des charges fiscales et la propriété aux derniers siècles byzantins. Trois actes des autorités ecclésiastiques" στο *ΣΤ' Διεθνές Συνέδριο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης. Ελληνικές Ανακοινώσεις*, 127-132, Αθήνα.
172. ----- (1991α) "Το πρόβλημα των όρκων στο έργο των κανονολόγων του 12^{ου} αιώνα" στο *Byzantium in the Twelfth century*, 405-445, Αθήνα.
173. ----- (1991β) "Μια απόφαση του Αποκαυκού και ο εκκλησιαστικός βίος στο 13^ο αιώνα" στα *Πρακτικά του Α' Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας* (Αγρίνιο, 21-23 Οκτωβρίου 1988), 291-296, Αγρίνιο.
174. ----- (1992) *Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου, τομ. Ι: Ενοχικό δίκαιο – Εμπράγματο δίκαιο*, Αθήνα. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener reihe 6)
175. ----- (1994α) "«Πρόστιμον» και καθαίρεση κληρικού ή αστικού και εκκλησιαστικό δίκαιο σε ένα χωρίο της Πείρας" στο *Συμβολές 1994*, 73-85.
176. ----- (1994β) "Περί της μοιχείας της πρεσβυτέρας. Ο καν. 8 Νεοκαισαρείας και η εφαρμογή του το 18^ο αιώνα" *Βυζαντιακά* 14, 309-328.
177. ----- (1995α) "Εμπορικές επιχειρήσεις Κωνσταντινοπολιτών κατά τα έτη 1399-1401. Ο όρος συντροφία στα *Acta Patriarcatus Constantinopolitani*" στο *Ενθύμημα Αλκη Αργυριάδη*, τομ. 2, 735-745, Αθήνα.
178. ----- (1995β) *Μορφές οικοδομών κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο. Πληροφορίες από νομικά έγγραφα*, Αθήνα. (Υλικό, φυσικό και πνευματικό περιβάλλον στο βυζαντινό και μεταβυζαντινό κόσμο 9)

179. ----- (1995γ) "Η μονή Ακαπνίου και η εφορεία του ναού των Αγίων Ασωμάτων" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 7, 125-138.
180. ----- (1996) "Εκκλησιαστική διοίκηση και χρησικτησία. Πορίσματα από μια διένεξη μεταξύ μητροπόλεων κατά το έτος 1428" στο *Αφιέρωμα στον Νικόλαο Σ. Παπαντωνίου*, 567-580, Θεσσαλονίκη. (Νόμος. Επιστημονική επιτηρίδα του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, Α.Π.Θ. 4)
181. ----- (1997α) *Η νομολογία των εκκλησιαστικών δικαστηρίων της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου σε θέματα περιουσιακού δικαίου, τομ. II: Οικογενειακό δίκαιο*, Αθήνα. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener reihe 11)
182. ----- (1997β) "«Αγοραία» παραστρατήματα των βυζαντινών εμπορών" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 236-255.
183. ----- (1999) "Formes d' entreprises maritimes des Constantinopolitains à la fin du XIVe siècle" στο *Griechenland und das Meer*, 179-184.
184. ----- (2000) "Ο υπολογισμός της αξίας των ακινήτων στην Κωνσταντινούπολη κατά τα τέλη του 14^{ου} αιώνα" *Digesta* 3, 34-44.
185. Παπαγιάννη, Ε. & Τρωϊάνος, Σ.Ν. (1990) "Μια νομική βιβλιοθήκη στη Μονεμβασία τον 15^ο αιώνα" *Βυζαντινά Μελέται* 2, 19-34.
186. Παπαδάτου, Δ. (1994) "Ο θεσμός της αιρετοκρασίας στην βυζαντινορωμαϊκή έννομη τάξη και πρακτική" *Βυζαντινά* 14, 11-28.
187. ----- (1995) *Η συμβιβαστική επίλυση ιδιωτικών διαφορών κατά τη μέση και ύστερη βυζαντινή εποχή*, Αθήνα-Κομοτηνή. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe 9)
188. Παπαθανασίου, Α. (1994) *Οι "νόμοι των Ομηριτών". Ιεραποστολική προσέγγιση και ιστορική-νομική συμβολή*, Αθήνα-Κομοτηνή. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athener Reihe 7)
189. Παπαστάθης, Χ. Κ. (1991) "Περί των "Νόμων" των Ομηριτών του Αγίου Γρηγορίου" *Β' και Γ' διεθνές Συνέδριο Ελληνοαραβικών Σπουδών*, 4, 115-126, Αθήνα.
190. Περεντίδης, Στ. (1990) "Σχετικά με τη λειτουργία της δικαιοσύνης στο Δεσποτάτο του Μωρέως (Κριτική των ερμηνειών και της προσωπογραφίας)" *Βυζαντινά Μελέται* 2, 134-145.
191. Πιτσάκης, Κ.Γ. (1992) "Ζήτημα κωλυμάτων γάμου από την νομολογία και την πρακτική του "δεσποτάτου" της Ηπείρου" στα *Πρακτικά συμποσίου για την ιστορία του Δεσποτάτου της Ηπείρου*, 355-374, Αρτα.
192. ----- (1994) "Varia byzantina, iuridica et philologica" *Βυζαντινά* 14, 285-306.
193. ----- (1996α) "Μορφές "δρωμένων" σε βυζαντινές νομικές πηγές" στο *Λαϊκά δρώμενα: Παλιές μορφές και σύγχρονες εκφράσεις* (Πρακτικά Α' συνεδρίου, Κομοτηνή, 25-27 Νοεμβρίου 1994), 152-171, Αθήνα.

194. ----- (1996β) “Δίκαιο και ιδεολογία της ταφής στο Βυζάντιο” στο *Δέκατο Έκτο Συμπόσιο Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας και Τέχνης* (Αθήνα, 17-19 Μαΐου 1996) Περιλήψεις, 68-69, Αθήνα.
195. ----- (1997) “Εγκλημα χωρίς τιμωρία; Τα πλαστά στη βυζαντινή ιστορία” στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 337-381.
196. ----- (2000) “Η ιστορία της Ρώμης και του ρωμαϊκού δικαίου στα βυζαντινά και μεταβυζαντινά νομικά εγχειρίδια” στο *Τιμαί Τριανταφυλλοπούλου*, 399-436.
197. Πιτσάκης, Κ.Γ. βλ. Τρωϊάνος, Σ.Ν. & Πιτσάκης, Κ.Γ. (1998)
198. Papachryssanthou, D. βλ. Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., Kravari, V. & Metreveli, H. (eds) (1990) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1994) και Lefort, J., Oikonomides, N., Papachryssanthou, D., & Kravari, V. (eds) (1995)
199. Papadatou, D. (1997) “Divorce by mutual consent and its customary application in Byzantium” *Byzantinoslavica* 58, 269-273.
200. Papagianni, E. (1992) “Vorkaufsrecht und Verwandtschaft” στο *Eherecht und Familiengut*, 147-160.
201. ----- (1998) “Andronic Ier Comnène et Jean VI Cantacuzene. Deux exemples d’usurpation de pouvoir ou deux aspects de résistance” στο *Antichità e rivoluzioni*, 225-235.
202. Papagianni, E. & Troianos, S.N. (1998) “Ein Patriarchalakt über die dritte Ehe” *FM* 10, 509-516.
203. Papathanassiou, A. (1996) “„Homeritarum Leges“. An interpretation” *Proche-Orient Chretien* 46, 27-71.
204. Pavkovic, N. (1997) ““Protimesis” byzantine et le droit de préemption chez les Slaves du Sud” *Balkanica* 28, 165-180.
205. Pavlov, P. (1995) “Les lois agraires de la dynastie Macédoine et la politique sociale du tsar bulgare Pierre (927-969) selon le traité contre les Bogomiles du pretre Cosmas et quelques autres sources” στο *Στέφανος*, 103-105.
206. Perentidis, St. (1990) “Le terme “neara” sous les premiers Paleologues” στο *Novella Constitutio*, 163-176.
207. ----- (1991) “Un canon peut-il etre perimé? Mentalités et autorité du texte canonique au XIIe siècle” στο *Byzantium in the Twelfth century*, 141-147.
208. Perez-Martin, I. & Badenas de la Pena, P. (1998) “Un gramma inedito relativo a algunas propiedades en Calcidica (ca 1342-46?)” *Byzantion* 68, 183-193.
209. Pieler, P. (1996) “Das Testament des Theodoros Kerameas” στο *Geschichte und Kultur der Palaiologenzeit*, 177-181.
210. Pitsakis, K.G. (1998α) “Δια την ανάγκην της πενίας ... τολμάν απόλμητα: Violation de sepulture, sensibilité sociale et dignité humaine dans une législation “marginale” d’époque byzantine” στο *Le monde antique*, 317-323.
211. ----- (1998β) “L’adoption dans le droit byzantin” *Mediévales* 35, 19-32.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

212. ----- (1998γ) "Questions "albanaises" de droit matrimonial dans les sources juridiques byzantines" στο *Οι Άλβανοί στο Μεσαίωνα*, 177-194, Αθήνα. (IBE/EIE Διεθνή Συμπόσια 5)
213. ----- (1999) "À propos des monastères-armateurs à Byzance: les origines athonites" στο *Griechenland und das Meer*, 151-164.
214. ----- (2000) "Législation et stratégies matrimoniales. Parenté et empêchements de mariage dans le droit byzantin" *L' Homme* 154-155, 677-696.
215. Puchner, W. (1994) "Griechisches zur "adoptio in fratrem" *Südostforschungen* 53, 187-224.
216. Puliatti, S. (1991) *Ricerche sulle Novelle di Giustino II. La legislazione imperiale da Giustiniano I a Giustino II. II: Problemi di diritto privato e di legislazione e politica religiosa*, Milano. (Pubblicazione degle Istituti di Scienze Giuridiche, Economiche, Politiche e Sociali della Facoltà di Giurisprudenza della Università di Messina 168)
217. ----- (1994) "Tra diritto romano e diritto bizantino. Profilo legislativo di Tiberio II" στο *Il diritto romano canonico*, 317-351.
218. Rapp, Cl. (1997) "Ritual brotherhood in Byzantium" *Traditio* 52, 285-326.
219. Σοφιανός, Δ.Ζ. (1994) "Le testament inédit de Manuel Ioannakes (milieu du XIVe s.) et autres documents sur le monastère de la Vierge à Stylos de Stagor" στο *Μνήμη Ζακυθινού*, τόμ. 2, 279-294.
220. Στασινόπουλος, Ν.Χ. (1999) *Ο συμβολαιογράφος στο Βυζάντιο*, Αθήνα.
221. Σταυρίδου-Ζαφρακά, Α. (1994) "Στοιχεία του Διεθνούς Εμπορικού και Ναυτικού Δικαίου σε συμφωνίες του 13^{ου} αι." *Βυζαντιακά* 14, 375-92.
222. Saradi, H. (1990α) "A contribution to the study of the byzantine noratial form-ulars: The infirmitas sexus of women and the sc. Velleianum" *BZ* 83, 72-90.
223. ----- (1990β) "Ο όρκος στα βυζαντινά συμβόλαια (9^{ος}-15^{ος} αι.)" στον *τ.τ. Τριανταφύλλου*, I, 385-397.
224. ----- (1992) *Le Notariat byzantin du IXe au XVe siècles*, Αθήνα.
225. ----- (1994) "Cursing in the Byzantine notarial acts: A form of warranty" *Βυζαντινά* 17, 441-533.
226. ----- (1994-5) "The neighbor's pre-emption right. Note on the byzantine documents of transactions" *Δίπτυχα* 6, 267-289.
227. ----- (1995) „The Byzantine Tribunals: Problems in the Application of Justice and State Policy (9th-12th c.)" *REB* 53, 165-204.
228. ----- (1998) "The alienation of the dowry in the Acts of Byzantine notaries" *VV* 55, 72-77.
229. Sargenti, M. (1994) "Gratitudine e diritto" στο Galli, G. (ed) *Interpretazione e gratitudine* (XIII colloquio sulla interpretazione, Macerata 30-31 marzo 1992), 173-208, Pisa.

230. Sarkic, S. (1996) "Nomos et "zakon" dans les textes juridique du XIIe siècle" στο *Βυζάντιο και Σερβία*, 257-266.
231. Sarkic, S. βλ. Τρωϊάνος, Σ.Ν. & Sarkic, S. (1996)
232. Scarcella, A.S. (1997) *La legislazione di Leone I*, Milano. (Pubblicazioni della Facolta di Giurisprudenza della Universita di Messina 190)
233. Schilbach, E. (1999) „Rechtes Maß von Gott gesetzt“ Zur Legitimierung von Maßen in Antike und frühem Mittelalter“ στο Witthöft, H. (ed) *Acta Metrologiae Historicae V* (Siebter internationaler Kongreß des Internationaler Komitees für historische Metrologie, September 1997, Siegen), 17-31, St. Katharinen. (Sachüberlieferung und Geschichte: Siegener Abhandlungen zur Entwicklung der materiellen Kultur 28)
234. Schmink, A. (1992) "Zum 19. Titel der Eisagoge („Über die Eheschenkung“)" στο *Eherecht und Familiengut*, 43-59.
235. ----- (1993) "Ein rechtshistorischer "Traktat" im Cod. Mosq. Gr. 445" *FM* 9, 81-96.
236. ----- (1994) "Από τον "νόμο" στον "νόμο". Ο Φώτιος και η έννοια του νόμου στην αρχαιότητα" στο *Συμβολές 1994*, 61-72.
237. ----- (1998) "Das Prooimion der Bearbeitung des Nomokanons in 14 Titeln durch Michael und Theodoros" *FM* 10, 357-386.
238. ----- (1999) "Probleme des sog. "Νόμος Ροδίων Ναυτικός"" στο *Griechenland und das Meer*, 171-178.
239. Schmink, A. βλ. ΕΝΟΤΗΤΑ I: Burgmann, L., Fögen, M.Th., Schminck, A. & Simon, D. (1995)
240. Simon, D. (1990) "Vom Wert des byzantinischen Rechts" *Βυζαντιακά* 10, 23-38.
241. ----- (1994a) *Lobpreis des Eunuchen*, München. (Schriften des Historischen Kollegs. Vorträge 24)
242. ----- (1994b) "Legislation as both a World order and a Legal Order" στο *Law and society in Byzantium*, 1-25.
243. ----- (1995) "Gesetzgebung als Weltordnung und Rechtsordnung. Die Auffassungen der byzantinischen Kaiser von Justinian I. bis zu Leon VI. Vom Zweck der Gesetze" *EKEIEΔ* 31, 23-50.
244. Simon, D. βλ. ΕΝΟΤΗΤΑ I: Burgmann, L., Fögen, M.Th., Schminck, A. & Simon, D. (1995) και Fögen, M.Th. & D. Simon (1998)
245. Sirks, B. (1998) "Ein byzantinisches Musterbuch und die Justizverwaltung im byzantinischen Italien" στο *Atti dell'Accademia Romanistica Costantiniana* 11, 671-677.
246. Sirks, A.B.J. & Worp, K.A. (1994) "Tres faciunt collegium" *ZPE* 104, 256-260.
247. Sitzia, F. (1998) "Novella 19: Fra problemi di tecnica legislativa e cavilli della prassi" στο *Milanges Gallo* II, 319-336.
248. Speck, P. (1992) "Eine Quelle zum Tod an der furca" *JΦB* 42, 83-85.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

249. Spruit, J.E. (1996) "Codificatie in Conastantinopel" *Hermeneus* 68, 94-103.
250. Stein-Wilckshuis, M. (1991) "A Viking age treaty between Constantinople and northern merchants, with its provisions on theft and robbery" *Scando-slavica* 37, 35-47.
251. Stolte, B.H. (1991a) "Civil Law in Canon Law: A note on method of interpreting the canons in the twelfth century" στο *Byzantium in the Twelfth Century*, 543-554.
252. ----- (1991b) "The past in legal argument in the Byzantine canonists of the twelfth century" στο *Byzantium in the Twelfth Century*, 199-210.
253. ----- (1998) "Not new but novel. Notes on the historiography of Byzantine Law" *Byzantine and Modern Greek Studies* 22, 264-279.
254. ----- (1999a) "Of nomoi and kanones. Notes on codex Vaticanus Graecus 2645" *Subseciva Groningana* 6, 103-119.
255. ----- (1999b) "Legal practice in Justinian's time: the Scholia on the Basilica" στο *Règle et pratique*, 525-535.
256. ----- (1999c) "Desires denied: Marriage, Adultery and divorce in early Byzantine law" στο James, L. (ed) *Desire and denial in Byzantium* (Papers from the thirty-first Spring Symposium of Byzantine Studies, University of Sussex, Brighton, March 1997), 77-86. Aldershot. (Society for the promotion of Byzantine Studies)
257. Stolte, B.H. & Wal, N. van der & Stolte, B.H. (eds) (1994)
258. Sturm, Fr. (1992) "Conubium. Ius migrandi, conventio in manum" στο *Le droit de la famille*, 717-728.
259. Svoronos, N. (1994) *Les Nouvelles des empereurs Macédoniens concernant la terre et les stratiotes. Introduction – Édition – Commentaires* (Édition posthume et index établis par P. Gounaridis), Αθήνα.
260. Synek, E.M. (1997) "Dieses Gesetz ist gut, heilig, es zwingt nicht..." *Zum Gesetzesbegriff der Apostolischen Konstitutionen*, Wien. (Kirche und Recht 21)
261. ----- (1999) *Oikos. Zum Ehe- und Familienrecht der Apostolischen Konstitutionen*, Wien. (Kirche und Recht 22)
262. Takizawa, E. (1993) "Die actio utilis institoria in der byzantinischen Rechtsquellen" στο Nörr, D. & Nishimura, S. (eds) *Mandatum und Verwandtes. Beiträge zum römischen und modernen Recht*, 111-116, Berlin-Heidelberg.
263. Τουρπτσόγλου-Στεφανίδου, Β. (1998) *Περίγραμμα βυζαντινών οικοδομικών περιορισμών. Από τον Ιουστινιανό στον Αρμενόπουλο και η προβολή τους στη νομοθεσία του νεοελληνικού κράτους*, Θεσσαλονίκη. (Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών. Επιστημονικά Πραγματαίαι. Σειρά Νομική και Οικονομική 6)
264. Τουρτόγλου, Μ.Α. (1990) "Ποινικές αντιλήψεις του Πλήθωνος στους "Νόμους" του" στο *Από την φωτεινή κληρονομιά του Μυστρά στην Τουρκοκρατία*

- (Πρακτικά του εκτάκτου πνευματικού συμποσίου, Σπάρτη-Μυστράς, 27-29 Μαΐου 1988), 45-53, Αθήναι. (Πελοποννησιακά.Παράρτημα 16)
265. ----- (1995α) “Το ποινικό δίκαιο των Βυζαντινών πρότυπο των “περί φόνου” διατάξεων του “Απανθίσματος των Εγκληματικών”” στο *Τιμή Γεωργίου Κ. Βλάχου*, 635-643, Αθήνα. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 231-239)
266. ----- (1995β) “Παρατηρήσεις επί της φερομένης ως “Νεαράς 26” του Ανδρονίκου Β΄ Παλαιολόγου” *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 70, 65επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 9-31)
267. ----- (1996α) “Τα “τυχηρά παίγνια” στα βυζαντινά νομικά κείμενα” *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 5, 97-100. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 207-210)
268. ----- (1996β) “Το δίκαιο της ασυλίας στα βυζαντινά νομικά κείμενα” *ΕΚΕΙΕΔ* 32, 341-348. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 199-206)
269. ----- (1996γ) “Η εξασφάλιση των δικαιωμάτων στα βυζαντινά δικαιοπρακτικά έγγραφα. Επιβιώσεις αρχαίων ελληνικών δικαίων” *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 71, 115επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 33-55)
270. ----- (1997) “Παρανομίες “δυνατών” και οργάνων του Δημοσίου σε βυζαντινά νομικά κείμενα και η συμβολή της εκκλησίας στην εξυγίανση της δικαιοσύνης και στην πάταξη της διαφθοράς” *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 72, 99επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 57-80)
271. ----- (1999) “Παροχή κινήτρων στους “μηνύοντες” στο βυζαντινό δίκαιο. Επιβιώσεις σε μεταβυζαντινά και νεότερα νομοθετικά κείμενα” *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 74, 86επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 91-98)
272. ----- (2000) “Διορθωτικές παρατηρήσεις σε βυζαντινές νομικές πηγές” στο Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 277-279.
273. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. (1989-1991) “Ο μέγας Φώτιος και οι διατάξεις της “Εισαγωγής”. Μερικές παρατηρήσεις ως προς τις σχέσεις Εκκλησίας και Πολιτείας” *Εκκλησία και Θεολογία* 10, 489-504.
274. ----- (1990α) “Het Koninkrijk Griekenland op zoek naar een Burgerlijk Wetboek. Van de Hexabibblos naar Basilica” *Groninger Opmerkingen en Mededelingen* 7, 63-77.
275. ----- (1990β) “Από την “Εξάβιβλο” στα Βασιλικά” *Ελληνική Δικαιοσύνη* 31, 697-706.
276. ----- (1990γ) “Η Νεαρά 54 Λέοντος του Σοφού για την αργία της Κυριακής και οι πηγές τηςκ?” στον *τ. τ. Τριανταφύλλου*, 119-127.
277. ----- (1991α) “Το έμβρυο στο βυζαντινό κανονικό δίκαιο” *Βυζαντιναί Μελέται* 3, 21-48.
278. ----- (1991β) “Οι λόγοι διαζυγίου στο νομολογιακό έργο του Ιωάννου

- Αποκαύκου" στα *Πρακτικά Α' Αρχαιολογικού και Ιστορικού Συνεδρίου Αιτωλοακαρνανίας* (Αγρίνιο, 21-23 Οκτωβρίου 1988), 273-290, Αγρίνιο. (επίσης και στα *Βυζαντινά* 16 (1991), 283-289)
279. ----- (1991γ) "Ένα λησμονημένο ευρετήριο κανόνων του έκτου (;) αιώνα" στο *Τιμητικό αφιέρωμα εις τον Αρχιεπίσκοπον πρ. Αθηνών κυρόν Ιάκωβον Βαβανάτσον*, 433-448, Μέγαρο.
280. ----- (1991δ) "Συστηματική κατάταξη και "ευρετηρίαση" νομικού υλικού στην πρώιμη και μέση βυζαντινή περίοδο" στο *Χαριστήρια στον Ιωάννη Δεληγιάννη*, II, 203-223, Θεσσαλονίκη. (Νόμος. Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών ΑΠΘ 3)
281. ----- (1992α) "Δημήτριος ο Χωματιανός κατά Θεοδώρου του Βαλαμών: Είναι γνήσια τα τέκνα από ιερολογημένη μνηστεία;" στο Χρυσός, Ευ. (επιμ) *Πρακτικά Διεθνούς Συμποσίου για το Δεσποτάτο της Ηπείρου* (Άρτα, 27-31 Μαΐου 1990), 345-353, Άρτα.
282. ----- (1992β) "Τα ναυάγια, η νεαρά 64 Λέοντος του Σοφού και το κείμενο των Βασιλικών" *Πειραική Νομολογία* 14, 488-495. (επίσης και στο *Vizantijskij Vremennik* 55 (1998) 54-60)
283. ----- (1993α) *Η θέση του νομικού δικαστή στη βυζαντινή κοινωνία*, Αθήνα. (Οψεις της βυζαντινής κοινωνίας)
284. ----- (1993β) "Τύποι ερωτικής "επικοινωνίας" στις βυζαντινές νομικές πηγές" στο *Η επικοινωνία στο Βυζάντιο*, 237-273.
285. ----- (1994α) "'Τό παρὰ κανόνας εισαγόμενον" Η ... "σημαντική" περιπέτεια ενός όρου" στο *Συμβολές* 1994, 45-60.
286. ----- (1994β) "Η μη αναδρομικότητα ποινικών διατάξεων στους κανόνες της Πενθέκτης Συνόδου" *Βυζαντινά* 14, 81-93.
287. ----- (1995α) "Η προστασία του περιβάλλοντος στο Βυζάντιο" *Νόμος και Φύση* 2, 349-371.
288. ----- (1995β) "Τα κανονικά δικαιώματα επί των πατριαρχικών Σταυροπηγιακών μονών" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 7, 113-124.
289. ----- (1995γ) "Οινοποσία και ανθρωποκτονία στο Βυζάντιο" *Βυζαντιναί Μελέται* 6 (1995) 26-35. (επίσης στο *Αντιχάρισμα στη μνήμη του καθηγητού Ιωάννου Κ. Παπαζαχαρίου*, 947-954, Αθήνα 1997)
290. ----- (1996α) *Κεφάλαια βυζαντινού ποινικού δικαίου*, Αθήνα-Κομοτηνή.
291. ----- (1996β) "Η περιπέτεια του βυζαντινού δικαίου στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα: Η περίπτωση των τόκων" στα *Πρακτικά ΙΣΤ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 26-28 Μαΐου 1995), 219-223, Θεσσαλονίκη.
292. ----- (1996γ) "Μαγεία και ιατρική στο Βυζάντιο" *Βυζαντιναί Μελέται* 7, 20-52.

293. ----- (1997α) "Οι ποινές στο βυζαντινό δίκαιο" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 13-65.
294. ----- (1997β) "Έρως και νόμος στο Βυζάντιο" στο *Εγκλημα και τιμωρία*, 173-201.
295. ----- (1997γ) *Μαγεία και δίκαιο στο Βυζάντιο*, Αθήνα.
296. ----- (1999α) "Λέων ΣΤ' ο Σοφός, ο συνετός νομοθέτης" *Ελληνορθόδοξος Βυζαντινός Πολιτισμός* 1, 22-27. (επίσης στο *Digesta* 3 (2000) 1-33)
297. ----- (1999β) "Καταλογισμός και ελαφρυντικές περιστάσεις στη νομοθεσία του Λέοντος του Σοφού. Η νεαρά 96 κατά των τυμβωρύχων" *Βυζαντιακά* 19, 185-194.
298. ----- (1999γ) "Μαγεία και Διάβολος από την Παλαιά στη Νέα Ρώμη" *Αρχαιολογία και Τέχνες* 71, 9-16.
299. ----- (1999δ) "Ο ιδιωτικός χώρος στη βυζαντινή νομική σκέψη" στο *Α' Συνάντηση των βυζαντινολόγων της Ελλάδος και της Κύπρου. Εισηγήσεις, περιλήψεις ανακοινώσεων* (25-27 Σεπτεμβρίου 1998, Φιλοσοφική Σχολή Ιωαννίνων), 53-69, Ιωάννινα.
300. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. & Sarkic, S. (1996) "Ο κώδικας του Στεφάνου Δουσάν και το βυζαντινό δίκαιο" στο *Βυζάντιο και Σερβία*, 248-256.
301. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. & Μαροπούλου, Μ. (1997) "Περί βισέξτου" *Βυζαντιακά* 17, 79-98.
302. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. & Πιτσάκης, Κ.Ι. (1998) *Φυσικό και δομημένο περιβάλλον στις βυζαντινές νομικές πηγές*, Αθήνα. (Υλικό, φυσικό και πνευματικό περιβάλλον στον βυζαντινό και μεταβυζαντινό κόσμο 12)
303. Talbot, A.M. (1996) „Affirmative action in the 13th century. An act of John Apokaukos concerning the Blachernitissa monastery in Arta" στο *Φιλέλλην. Studies in honour of Robert Browning*, 399-409, Venice. (Bibliothèque de l'Institut hellénique d'études byzantines et post-byzantines de Venice 17)
304. Tiftixoglou, V. & Troianos, S.N. (1993) "Unbekannte Kaiserurkunden und Basilikentestimonia aus dem Sinaiticus 1117" *FM* 9, 137-179.
305. Trofimoff, H. (1992) "Les arrhes en droit syro-romain arabe" *RIDA* 39, 259-326.
306. Troianos, S.N. (1990a) „Zauberei und Giftmischerei in mittelbyzantinischer Zeit" στο *Fest und Alltag in Byzanz*, 37-51, 184-188.
307. ----- (1990b) "Die Kirchenrechtlichen Novellen Leons VI. und ihre Quellen" στο *Novella Constitutio*, 233-247.
308. ----- (1991a) "Die Strafen im byzantinischen Recht" *Recueil de la société Jean Bodin* 65 (La peine), 184-199. (επίσης στο *JÖB* 42 (1992) 55-74)
309. ----- (1991b) "Nomos und Kanon in Byzanz" *Kanon* 10, 37-51.
310. ----- (1992α) "Das Gesetz in der griechischen Patristik" του Sellert, W (ed) *Das Gesetz in Spätantike und frühen Mittelalter* (4. Symposium der Kommission "Die Funktion des Gesetzes in Geschichte und Gegenwart), 47-62,

- Gottingen. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Gottingen, phil.-hist. Klasse 3 F. 196) (επίσης “Έννοια και περιεχόμενο του Νόμου στους Έλληνες Πατέρες” *Θεολογία* 68 (1998) 660-680)
311. ----- (1992b) “Die Wirkungsgeschichte des Trullanum (Quinisextum) in der byzantinischen Gesetzgebung” *Annuario Historiae Conciliorum* 24, 95-111.
312. ----- (1992c) „Die Strafen im byzantinischen Recht. Eine Übersicht“ *JÖB* 42, 55-74.
313. ----- (1995a) “La paix commune comme bien legal protégé à Byzance” στο *Προσφορά στον Ηλία Κρίσπη*, 603-609, Αθήνα-Κομοτηνή.
314. ----- (1995b) “The canons of the Trullan Council in the Novels of Leo VI” στο Nedungatt & Featherstone, M. (eds) *The Council in Trullo revisited*, 189-198, Roma. (Kanonika 6) (επίσης *Δίπτυχα* 6 (1994/5) 399-409)
315. ----- (1996a) “Die Wirkungsgeschichte der Novellen Leons VI. im 14. Jh.” στο *Geschichte und Kultur der Palaiologenzeit*, 235-244.
316. ----- (1996b) “Ostkirche und profanes Recht” στο Taft, R.F. (ed) *The Christian East, its institutions and its thought. A critical reflection* (Papers of the International Scholarly Congress for the 75th anniversary of the Pontifical Oriental Institute, Rome, 30 May-5 June 1993), 465-484, Roma. (Orientalia Christiana Analecta 251)
317. ----- (1997) “Die Novellen Leons VI.” στο *Analecta Atheniensia*, 141-154.
318. ----- (1999) “Die Novellen Leons VI. über die εποχαί und ihre Nachwirkung” στο *Griechenland und das Meer*, 165-69. (επίσης στο *Τιμαί Τριανταφυλλοπούλου*, 389-397)
319. Troianos, S.N. βλ. Tiftixoglou, V. & Troianos, S.N. (1993) και Papagianni, E. & Troianos, S.N. (1998) και Παπαγιάννη, Ε. & Τρωϊάνος, Σ.Ν. (1990)
320. Tsourka-Papastathi, D. (1994) „La réception du droit musulman par le système de l’Europe byzantine“ στο Douchet, M. & Vanderlinden, J. (eds) *La réception des systèmes juridiques: implantation et destin* (Textes présentés au premier colloque international du Centre international de la common law en français (CICLEF)), 607-632, Bruxelles.
321. Vigneron, R. (1992) “La Novelle 74,5 de Justinien et le régime juridique du concubinat romain” στο *Le droit de la famille*, 729-737.
322. ----- (1995) “Le politique moralisatrice de Justinien à l’égard des seducteurs (plus spécialement au vu de la Nov. 74,5)” στο *Collatio Iuris Romani*, 582-592.
323. Vin, Ju.Ja. (1996) “Pravo predpo tenij v osbe eini Dimitrii Chomatiana (XIII v)” (Right of preference in the interpretation of Demetrios Chomatianos) στο *Pravo v srednevekovom mire*, 85-125, Moskva.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

324. Viscuso, P. (1999) "Late Byzantine canonical views on the dissolution of marriage" *The Greek Orthodox Theological Review* 44, 273-290.
325. Vismara, G. (1995) *La giurisdizione civile dei vescovi (secoli I-IX)*, 2nd ed., Milano. (Pubblicazioni dell'Istituto di Storia del diritto italiano 18)
326. Vlyssidou, V.N. (1998) "Quelques remarques sur l'apparition des juges (première moitié du Xe siècle)" στο *Η βυζαντινή Μικρά Ασία (6^{ος} – 12^{ος} αι.)*, 56-66, Αθήνα.
327. Vryonis, S. (1998) "The maritime statutes of Dubrovnik and the Rhodian sea law" *Vizantijski Vremennik* 55, 61-71.
328. Wacke, A. (1995) "Pönalisierung des untauglichen Versuchs?" στο *Collatio Iuris Romani*, 593-602.
329. Wagner, H. (1997) „Die „Lex Rhodia de iactu““ *RIDA* 44, 357-380.
330. Wal, N. van der & Stolte, B.H. (eds) (1994) *Collectio Tripartita. Justinian on religious and ecclesiastical affairs*, Groningen.
331. Wal, N. van der (1999a) "Les termes techniques grecs dans la langue des juristes byzantins" *Subseciva Groningana* 6, 127-141.
332. ----- (1999b) "Opuscula varii argumenti: 1. Die spätromischen Gesetzesreformen nochmals betrachtet, 2. Nur im Griechischen verwendete lateinische Fachworte?, 3. Nov. Just. 159 ausgelegt von Theodorus Hermopolites; 4. Les hypothèques tacites aux temps de Justinien" *Subseciva Groningana* 6, 143-158.
333. Wiel, C. van de (1992) "Les différentes formes de cohabitation hors justes nocces et les dénominations diverses des enfants qui en sont nés dans le droit romain, canonique, civil et byzantin jusqu'au treizième siècle" *RIDA* 39, 327-358.
334. Wieling, H. (1998) "Rechtsstudium in der Spätantike" στο Peter, O.M. & Szabo, B. (eds) *A bonis bona discere. Festgabe für Janos Zlinsky zum 70. Geburtstag*, 513-531, Miskolc. (Unnepi Tanulmányok 5)
335. Φειδάς, Βλ. (1997) "Η αρχή της ανεξιθρησκείας και της ελευθερίας της συνειδήσεως στο Βυζάντιο" στο Μπέης, Κ.Ε. (επιμ) *Η θρησκευτική ελευθερία. Θεωρία και πράξη στην ελληνική κοινωνία και έννομη τάξη*, 383-397, Αθήνα. (Κέντρο Δικανικών Μελετών. Δικανικοί διάλογοι 4) (επίσης στο *Επτάκνκλος* 1 (1995) 29-38)
336. Χρυσός, Ευ. (1997) "Νόμος πολέμου" στο Τσικνάκης, Κ. (επιμ) *Το εμπόλεμο Βυζάντιο*, 201-211, Αθήνα. (IBE/EIE Διεθνή συμπόσια 4)

VII. Μεταβυζαντινή περίοδος (1453 έως και 19^{ος} αιώνας)

1. Αθανασόπουλος, Ι.Φ. (1992-1993) “Κληρονομικές διαφορές μελών της οικογένειας Περούκα Πατρών (1798) αποκαλυπτόμενες από έγγραφα της Ολλανδικής πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως” στα *Πρακτικά του Δ΄ διεθνούς συνεδρίου Πελοποννησιακών Σπουδών* (Κόρινθος, 9-16 Σεπτεμβρίου 1990), τομ. 3, 177-196, Αθήναι. (Πελοποννησιακά Παράρτημα 19)
2. Αλεξάκης, Ε.Π. (1993) “Οικογένεια και μεταβίβαση της περιουσίας στους Αλβανόφωνους της ΝΑ. Αττικής και Λαυρεωτικής” στα *Πρακτικά Δ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής* (Καλύβια Αττικής, 30 Νοεμβρίου-3 Δεκεμβρίου 1989), 569-642, Καλύβια.
3. ----- (1998α) “Εργάτες-Αγρότες και προϊόντα στην Λαυρεωτική, 1870-1940” στα *Πρακτικά Ζ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, 331-356, Κορωπί.
4. ----- (1998β) “Εξαγορά της νύμφης, προίκα και κοινωνική διαστρωμάτωση στη Μέσα Μάνη (1840-1950). Η διαπραγμάτευση της κοινωνικής θέσης” *Εθνογραφικά* 11, 57-68.
5. Αναγνωστοπούλου, Μ. (1996) “Ρυθμιστικές αποφάσεις για τα έθιμα του γάμου στη μητροπολιτική επαρχία Μυτιλήνης κατά τον 18ο αιώνα” *Λεσβιακά* 16, 5-16.
6. Ανδρεάδης, Ματ. Χ. (1999) “Πρωτοδικείο Κόρινθου. Το χρονικό ιδρύσεως και λειτουργίας του” στα *Πρακτικά Γ΄ τοπικού συνεδρίου Κορινθιακών ερευνών* (Κόρινθος, 28-30 Νοεμβρίου 1997), 362-380, Αθήναι. (Πελοποννησιακά Παράρτημα 23)
7. Αντωνιάδης, Ξ.Α. (1982-1990) “Το ιδιοκτησιακό καθεστώς και η αγοραπωλησία ακινήτων στην Τουρκοκρατούμενη Σκύρο (Συμβολή στην έρευνα του μεταβυζαντινού ελληνικού δικαίου)” *ΕΚΕΙΕΔ* 29-30, 61-122.
8. ----- (1990) *Αρχείο Εγγράφων Σκύρου*, Αθήνα.
9. ----- (1995) “Προίκα και προικοσύμφωνα στη Σκύρο επί τουρκοκρατίας” *ΕΚΕΙΕΔ* 31, 151-248.
10. ----- (1998) “Οι πρώτες μετεπαναστατικές αποφάσεις του Ειρηνοδικείου Σκύρου” *ΕΚΕΙΕΔ* 34, 179-235.
11. Αποστολόπουλος, Δ.Γ. (1992) *Ο “Ιερός Κώδιξ” του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως στο β΄ μισό του ΙΕ΄ αιώνα: Τα μόνα γνωστά σπαράγματα*, Αθήνα. (ΕΙΕ/ΚΝΕ 43)

12. ----- (1993) "Τα Βασιλικά (εκδ. Fabrotus) στην Κωνσταντινούπολη" *Ο Ερανιστής* 19, 330-332.
13. ----- (1994) "Ένα "ίσον" "εκβληθέν από του Μεγάλου Νομίμου" στο Ροδωνία. Τιμή στον Μ.Ι. Μανούσακα, τομ. Α, 25-35, Ρέθυμνο.
14. ----- (1995) "Η πολιτική και το δίκαιο "μεσ' από τα ερείπια"" στο *Νεοελληνική παιδεία*, 29-40.
15. ----- (1996) "Το "Μέγα Νόμιμον" και ο Δοσίθεος Ιεροσολύμων" *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 5, 283-293.
16. ----- (1998) "Νομικά βοηθήματα στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως τον πρώτο αιώνα μετά την άλωση και η χειρόγραφη νομική συναγωγή του 1564" *Τα Ιστορικά* 28-29, 67-80.
17. ----- (1999) *Ανάγλυφα μιας τέχνης νομικής. Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή "νομοθεσία"*, Αθήνα. (ΕΙΕ/ΚΝΕ 69)
18. Αποστολόπουλος, Δ., Μιχαηλάρης, Π. & Παΐζη, Μ. (1995) "Ένα περιώνυμο νομικό χειρόγραφο που ελάνθανε: Το "Χειρόγραφον Γ, του Γερασίμου Αργολίδος". Ένας άγνωστος κώδικας του Νικολάου Καρατζά" *Ελληνικά* 45, 85-109.
19. Αρναούτογλου, Η. (1993) "Ο θεσμός της προίκισης του άρρενος τέκνου στις Κυκλάδες (16ος-19ος αιώνας). Μια πρώτη προσέγγιση" στα *Πρακτικά του ΙΓ' Πανελλήνιου Ιστορικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 29-31 Μαΐου 1992), 247-261, Θεσσαλονίκη.
20. Αρτεμιάδη, Α. βλ. Σαφωνίου-Καράπα, Α., Ροδόλαχης, Γ.Ε., & Αρτεμιάδη, Α. (1982-1990) και Παπαρρήγα - Αρτεμιάδη, Α.
21. Ασωνίτης, Σ.Ν. (1993) "Τρία κερκυραία νοταριακά έγγραφα των ετών 1398-1458" *Εώα και Εσπέρια* 1, 9-44.
22. ----- (1997) "Οι χρονικοί κριταί στην Κέρκυρα κατά τον ύστερα Μεσαίωνα" *Βυζαντιακά* 17, 465-478.
23. Arguriades, Chr. (1994) *Staatsbilder und Rechtspraktiken. Das juristisch-politische Profil der Entstehung des neugriechischen Staates (1821-1827)*, Frankfurt a.M. (Studien zur Geschichte Südosteuropas 12)
24. ----- (1996) "Die tradierung byzantinischer Rechtstexte während der Turkokratie in Griechenland" στο *Die Kultur Griechenlands in Mittelalter und Neuzeit* (Bericht über das Kolloquium der Südosteuropa-Kommission, 28.-31. Oktober 1992), 374-386, Göttingen. (Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen, philolog.-hist. 3rd ser. 212)
25. ----- (1998) „Byzantine Law as Practice and as History in the Nineteenth Century“ στο Ricks, D. & Magdalino, P. (eds) *Byzantium and the modern Greek identity* (Papers of a colloquium in May 1996), 35-47, Aldershot. (Centre for Hellenic Studies. Publications 4)
26. Βαγιακάκος, Δ.Β. (1990) *Συμβολή εις την μελέτην των ναυτικών, εμπορικών*

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- και οικονομικών όρων του ελληνικού χώρου (16^{ος}-19^{ος} αι.). Γλωσσικόν σχεδίασμα, Αθήναι.
27. Βαλμά-Παυλώφ, Ε. (1997) *Ανέκδοτα Ανδριακά έγγραφα της εποχής του Καποδίστρια (1828-1832)*, Άνδρος. (Ανδριακά Χρονικά 28)
 28. Βεργωτής, Γ.Θ. (1991α) "Πληροφορίες για τα πνευματικά δικαστήρια Ρόδου" *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 14, 133-136.
 29. ----- (1991β) "Ένας άγνωστος κανονισμός λειτουργίας των ιερών ναών της πόλεως Ρόδου κατά την Τουρκοκρατία" *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 14, 268-72.
 30. Βλάχος, Π. (1993) "Ιστορικά έγγραφα και στοιχεία. Αρχείο Ιωάννου Παρασκευά (Κλειού Λέσβου)" *Λεσβιακά* 14, 301-321.
 31. Γαλάνη-Μουτάφη, Β. (1992) "Προίκα και κοινωνική οργάνωση στη Σάμο στα μέσα του 19^{ου} αιώνα" στο *Αντιπελάργηση. Τιμητικός τόμος για τον Νικόλαο Α. Δημητρίου*, 59-85, Αθήνα.
 32. Γαρμπής, Διον. Γ. (1999) "Νέες ειδήσεις για τη μονή των Αγίων Φανέντων στην Κεφαλονιά και ένα ανέκδοτο έγγραφο" *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 8, 407-414.
 33. Γερούκη, Α. (1992) "Συλλογικές νοοτροπίες και ιστορία του Δικαίου. Οι αφορισμοί στην βενετοκρατούμενη Κέρκυρα (1675-1797). Μεθοδολογικές προσεγγίσεις" στα *Πρακτικά ΙΒ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, Μάιος 1991), 167-176, Θεσσαλονίκη.
 34. ----- (1993) "Από τον νομοκάνονα του Μαλαξού: Αδικήματα, νοοτροπίες και κοινωνική ιστορία" στα *Πρακτικά ΙΓ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 29-31 Μαΐου 1992), 231-246, Θεσσαλονίκη.
 35. ----- (1997) "Από τις επιστολές του Ευγενίου Γιαννούλη του Αιτωλού. Στοιχεία για τη λειτουργία του κοινοτισμού και για την πολιτική αυτογνωσία των Ορθοδόξων υποτελών επί Τουρκοκρατίας" στο *Πρακτικά του ΙΖ΄ Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου* (Θεσσαλονίκη, 31 Μαΐου-Ιουνίου 1996), 73-83, Θεσσαλονίκη.
 36. Γιάγκος, Θ. (1993) "Τα έργα του Συμεών Θεσσαλονίκης ως πηγή των Νομοκανονικών συλλογών της Τουρκοκρατίας" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 5, 81-112.
 37. Γιαννακοπούλου, Ελ. (1995-97) "Δραστηριότητες Αθηναίων εμπόρων (τέλη 18^{ου} αι.) – Ανέκδοτα δικαιοπρακτικά έγγραφα από τα αγγλικά αρχεία" *Μνημοσύνη* 13, 235-246.
 38. Γκαβαρδίνας, Γ. (1994) "Έξι αφορισμοί του επισκόπου Καμπανίας Θεοφίλου Παπαφιλή" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 6, 277-298.
 39. Γκλάβα, Δ. βλ. Τσελίκας, Αγ. & Γκλάβα, Δ. (1993)
 40. Γκόφας, Δ.Χ. (1991) "Ένα ναυτοδάνειο του 1802 από την Ύδρα" *Ναυτικό Μουσείο Αιγαίου-Μύκονος* 5, 3-4. (επίσης Γκόφας, *Μελέτες*, 393-94)

41. ----- (1992-1994) "Συναλλαγματική του 1705 από το τοπικό Ιστορικό Αρχείο Κεφαλληνίας" *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 6, 243-255.
42. ----- (1996) "Μαρτυρίες για τη χρήση συναλλαγματικών από Έλληνες στο 16^ο και 17^ο αιώνα" στο *Αφιέρωμα στον Νικόλαο Σ. Παπαντωνίου*, 207-221, Θεσσαλονίκη. (Νόμος. Επιστημονική επετηρίδα του Τμήματος Νομικής της Σχολής Νομικών και Οικονομικών Επιστημών, Α.Π.Θ. 4)
43. Γκρινιάτσος, Γ.Ι. βλ. Ροδολάκης, Γ.Ε. & Γκρινιάτσος, Γ.Ι. (1996)
44. Γριτσόπουλος, Τ.Α. (1994) "Έγγραφα ΙΖ' και ΙΗ' αιώνων από τη Νάξο. Εκκλησιαστικές και άλλες ειδήσεις" *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 15, 333-411.
45. ----- (1996-1997) "Διαθήκη Καλαματιανής το 1824" *Πελοποννησιακά* 22, 359-365.
46. Δεμπόνος, Α-Δ. (1992-94) "Η πρωτοβάθμια τοπική αυτοδιοίκηση επί Αγγλοκρατίας στα Επτάνησα. Ο θεσμός των περιοχικών συμβουλίων (Στοιχεία από κεφαλληνιακά έγγραφα)" *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 6, 307-344.
47. Δημακόπουλος, Γ.Δ. (1991-93) "Η νομοθετική επιτροπή του 1835" *Μνημοσύνη* 12, 125-144.
48. ----- (1995) "Η συλλογή των τοπικών νομικών εθίμων και ο Λεωνίδας Χρυσανθακόπουλος" στο *Νεοελληνική παιδεία* 315-332.
49. ----- (1995-97) "Ατελέσφορος πρόταση εκδόσεως συλλογής Διοικητικής νομοθεσίας (1840)" *Μνημοσύνη* 13, 223-234.
50. Δημητρακόπουλος, Σπ. (1989-1990) "Νομικά έγγραφα Τουρκοκρατίας από την Αλωνίσταινα" *Πελοποννησιακά* 18, 281-303.
51. Δημητρόπουλος, Δ. (1994) "Ελαιοτριβεία, μύλοι, φούρνοι, εκκλησίες στο νησιωτικό χώρο τον 17ο αιώνα. Προσέγγιση στο ζήτημα της συνιδιοκτησίας με βάση το παράδειγμα της Μυκόνου" *Μνήμων* 16, 37-70.
52. ----- (2000) "Το δικαίωμα προτίμησης στα νησιά του Αιγαίου: επιπτώσεις και προσαρμογές κατά τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου" *Τα Ιστορικά* 33, 205-228.
53. Δούγα-Παπαδοπούλου, Ευ. (1995-96) "Νομικοί και κοινωνικοί όροι της Θάσου από την εποχή της Τουρκοκρατίας" *Μακεδονικά* 30, 229-262.
54. Ζαπαντή, Στ.Σ. (1993) "Ο Θεσμός των πρωτονοτάριων ως επικεφαλής των Δημόσιων νοτάριων στην Κεφαλονιά επί βενετοκρατίας" *Επετηρίδα των Γενικών Αρχείων του Κράτους των ετών 1991-1992*, 13-32.
55. ----- (1999) *Κεφαλονιά 1500-1571. Συγκρότηση του κοινωνικού χώρου*, Θεσσαλονίκη.
56. Ζέη, Ε. (1994) "Ο γάμος, ο θάνατος και η ακίνητη ιδιοκτησία στην Πάρο τον 18^ο αιώνα: πρώτες προσεγγίσεις" *Τα Ιστορικά* 20, 53-70.

57. ----- (1996) "Το ακίνητο και το χρέος στην Πάρο, 18^{ος}-19^{ος} αι.: ανάμεσα στο Κοινό και το ιδιωτικό" *Τα Ιστορικά* 24-25, 67-84.
58. Geib, G. (1835) *Παρουσίαση της κατάστασης του δικαίου στην Ελλάδα στη διάρκεια της τουρκοκρατίας και ως τον ερχομό του βασιλιά Οθωνα του Α΄*, μετάφραση Ι.Αυδή-Καλκάνη, Αθήνα, χ.χ.
59. Gerouki, A. (1998) *Les excommunications à Corfou, XVIIe et XVIIIe siècles: criminalité et attitudes mentales*, Αθήνα-Κομοτηνή. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athenener Reihe 12)
60. Getov, D, Katsaros, B., & Papastathis, Ch. (1994) Κατάλογος των ελληνικών νομικών χειρογράφων των αποκειμένων στο Κέντρο Σλαβο-βυζαντινών Σπουδών "Ivan Dujcev" του Πανεπιστημίου "Sv. Kliment Ohridski" της Σόφιας, Θεσσαλονίκη.
61. Ημελλος, Στ.Δ.. (1985-1990) "Παρατηρήσεις σε ανέκδοτο έγγραφο της Τουρκοκρατίας από τη Μήλο" *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 13, 329-337.
62. Θωμάς, Γ. (1999) "Το πανωπρόει στη Μαγνησία" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 36, 132-138.
63. ----- (2000) "Ένας σουλτανικός κανονισμός για θέματα βοσκής στην περιοχή του Πηλίου" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 38, 129-136.
64. Καλλιάνος, Κ.Ν. (1993) "Το βιβλίο των πωλητηρίων του 1830 του δημοσίου μνήμονα της Σκοπέλου" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 23, 233-246.
65. ----- (1998α) "Η συντεχνία των σκυτοτόμων (υποδηματοποιών) της Σκοπέλου το 1835 και άλλα έγγραφα" *Δελτίο της Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού "Οθρυς"* περ. Β΄, 2, 161-168.
66. ----- (1998β) "Αρχείο εγγράφων της ν. Σκοπέλου. Ι. Τα δικαιοπρακτικά έγγραφα της συλλογής της Αντιγόνης Στ. Βακρατσά" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 33, 315-336.
67. ----- (1999) "Αρχείον εγγράφων της νήσου Σκοπέλου" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 36, 326-336.
68. Καλλιγά, Ε. (1991) "Το Σύνταγμα του Maitland για τα Επτάνησα (1817). Ιόνιες καταβολές και βρετανικοί στόχοι" *Ιστωρ* 3, 93-120.
69. Καλπουριτζή, Ε. (1998) "Κοντετζιόνες και τεφερέντζιες: Παρατηρήσεις για τις συγγενικές σχέσεις στη Μύκονο κατά τους 17ο και 18ο αιώνες" *Ελληνική Κοινωνία* 4, 112-174.
70. Καπάδοχος, Δ.Χ. (1990) *Η απονομή της Δικαιοσύνης στην Κέρκυρα από τους Μεγάλους Πρωτοπαπάδες την ενετική περίοδο (1604-1797)*, Αθήνα.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

71. ----- (1992) *Ο Σολωμός δέσμιος του νομικού καθεστώτος της εποχής του*, Αθήνα.
72. ----- (1995) “Στοιχεία δικαίου στις παροιμίες και τα δημοτικά τραγούδια της Κέρκυρας (μιά πρώτη προσέγγιση)” *Ιστορία Εικονογραφημένη του Παπύρου* 327, 118-123.
73. Καπνούλλας, Ι. (1991) “Τα όργανα εξουσίας στη Δημογεροντία της Σύμης κατά την ξενική κυριαρχία (Τουρκική – Ιταλική)” *Δωδεκανησιακά Χρονικά* 14, 221-235.
74. Καραμανώλης, Εμ. (1994) “Ένα λαρισαϊκό προικοσύμφωνο του 1900” *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 26, 61-64.
75. Καραμπούλα, Δ.Π. & Λ. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη (1998) “Οι πράξεις του νοταρίου Δουκάδων Κέρκυρας Αρσενίου Αλεξάκη (1513-1616)” *ΕΚΕΙΕΔ* 34, 9-126.
76. Καραμπούλα, Δ.Π. βλ. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ., Ροδολάκης, Γ.Ε. & Καραμπούλα, Δ.Π. (1997)
77. Καρύδης, Σπ.Χρ. (1994) “Σκλάβοι στη βενετοκρατούμενη Κέρκυρα” *Ιστωρ* 7, 93-108.
78. ----- (1999) “Αντίγραφα νοταριαίων πράξεων του 15^{ου} αι. στα κατάστιχα του κερκυραίου νοταρίου ιερέα Σταματίου Κοντομάρη” *Παρνασσός* 41, 157-71.
79. Καρύδης, Σπ.Χρ. βλ. Τζιβάρα, Π. & Καρύδης, Σπ.Χρ. (1993)
80. Καρύδης, Σπ.Χρ. & Τζιβάρα, Π. (1994-1996) “Ο ναός του Αγίου Λαζάρου πόλεως Κέρκυρας και η κοινότητα των “αδυνάτων”” *Εῶα και Εσπερία* 2, 83-109.
81. Κασαπίδης, Δ.Ν. (1991) “Ο θεσμός του πατρίμοιου μέσα από τέσσερις παροχές πατρίμοιου της Καθολικής Επισκοπής Θήρας των ετών 1631, 1636 και 1652” *Ιστωρ* 3, 53-64.
82. Κάσδαγλη, Α. (1996) “Γαμήλιες παροχές στη βενετοκρατούμενη Κρήτη και αλλού: μια πρώτη ανάγνωση των δημοσιευμένων κρητικών προικοσυμφώνων του 16^{ου} αιώνα” στο *Η΄ Διεθνές Κρητολογικό Συνέδριο. Περιλήψεις*, 195, Ηράκλειο.
83. Κεφαλληνιάδης, Ν. (1995) “Τέσσερα ανέκδοτα Ναξιακά έγγραφα” *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 12, 163-175.
84. Κονιδάρης, Ι.Μ. (1994α) “Ο “Θάνος Βλέκας” του Παύλου Καλλιγά. Μια ιστορικονομική θεώρηση” στο *Αφιέρωμα στον Ανδρέα Α. Γαζή*, 291-312, Αθήνα-Κομοτηνή.
85. ----- (1994β) “Κανονισμός της Ορθοδόξου Ελληνικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης των ετών 1886 και 1904” στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 6, 249-258.
86. ----- (1997) “Οργάνωση ναών και μονών στο Ιόνιο κράτος. Η περίπτωση της Κεφαλονιάς” στο *Το Ιόνιο κράτος*, 169-175.
87. Κονιδάρης, Ι.Μ. & Ροδολάκης, Γ.Ε. (1996) “Οι πράξεις του νοταρίου Κέρκυρας Ιωάννου Χοντρομάτη (1472-1473)” *ΕΚΕΙΕΔ* 32, 139-205.

88. Κούκου, Ε.Ε. (1997) "Το υπόμνημα του Καποδίστρια του 1815 για την οργάνωση της παιδείας και της δικαιοσύνης στα Επτάνησα" στο *Το Ιόνιο Κράτος*, 195-205.
89. Κουρουκλή, Μ. (1994) "Γενιά, προίκα και κληρονομιά. Η περίπτωση της επίσκεψης στην Κέρκυρα" στο *Οικογένεια και περιουσία*, 77-111.
90. Κραβαρτόγιαννος, Δρ. (1998-1999) "Ένα προικοσύμφωνο του 1864" *Φωκικά Χρονικά* 7-8, 104-106.
91. Katsaros, B. βλ. Getov, D, Katsaros, B., & Papastathis, Ch. (1994)
92. Λούκος, Χρ. (2000) *Πεθαίνοντας στη Σύρο τον 19^ο αιώνα. Οι μαρτυρίες των διαθηκών*, Ηράκλειο.
93. Μανούσακας, Μ.Ι. (1992) "Το μοναδικό ελληνικό προικοσύμφωνο (1548) από τα Χανιά" *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 4, 7-21.
94. Μαντός, Δ.Γ. (1993) "Η προίκα και ο αρραβώνας στη Λέσβο τον 19ο αιώνα. Ο τοπικός νόμος της Στύψης" *Λεσβιακά* 14, 96-115.
95. Μαρκάκη, Τ. (1998) "Συμφωνητικά γάμια και προικώες δικαιопραξίες ως πηγές έρευνας της κοινωνικής ιστορίας και ανθρωπολογίας στη βενετοκρατούμενη Κρήτη (1600-1648)" *Cretan Studies* 6, 71-87.
96. Μαρμαράς, Εμμ.Β. (1995) "Εθιμικό δίκαιο και δομημένο περιβάλλον στις Κυκλάδες" *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 12, 246-268.
97. Μαροπούλου, Μ. (1994) "Η πολιτική των εκκλησιαστικών και κοινοτικών αρχών στο ζήτημα της αύξησης του ποσού της προίκας. Η περίπτωση των Ζαγοροχωρίων στην Ηπειρο (18^{ος}-19^{ος} αι.)" στο *Οικογένεια και περιουσία*, 111-129.
98. Μαυρής, Μ. (1997) "Το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα" *Τα Ιστορικά* 26, 53-76.
99. Μαυρομάτης, Γ.Κ. (1994) *Ιωάννης Ολόκαλος Νοτάριος Ιεράπετρας. Κατάστιχο (1496-1543)*, Βενετία. (Ελληνικό Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών της Βενετίας-Βικελαία Δημοτική Βιβλιοθήκη Ηρακλείου)
100. Μηλιώνης, Αθ. (1998) "Ένδεκα πωλητήρια έγγραφα από την Ανάβρα του Αλμυρού, 1761-1805" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 33, 33-48.
101. Μιχαηλάρης, Π.Δ. (1997) *Αφορισμός. Η προσαρμογή μιάς ποινής στις αναγκαιότητες της τουρκοκρατίας*, Αθήνα. (ΚΝΕ/ΕΙΕ 60)
102. Μιχαηλάρης, Π.Δ. βλ. Αποστολόπουλος, Δ., Μιχαηλάρης, Π.Δ., & Παϊζη, Μ. (1995).
103. Μιχαηλίδης-Νουάρος, Γ. (1982-1990) "Οι λόγοι διαζυγίου κατά την νομολογία του εκκλησιαστικού δικαστηρίου της Κώ (του 18ου αιώνα)" *ΕΚΕΙΕΔ* 29-30, 7-22.
104. ----- (1995) "Επιβιώσεις μητριαρχικών θεσμών στα οικογε-

- νειακά και κληρονομικά έθιμα της Καρπάθου και άλλων νησιών” *ΕΚΕΙΕΔ* 31, 1-22.
105. Μουτζούρης, Ι. (1996) “Ένας ανεψιός του Ιγνατίου Ουγγροβλαχίας προβάλλει κληρονομικά δικαιώματα (ανέκδοτα έγγραφα)” *Λεσβιακά* 16, 347-349.
106. Μπακαδήμα-Ξουργιά, Μ. & Τσατσά, Σ. (1992) *Συμβολαιογραφικές πράξεις Μεσολλογίου έτους 1835. Περιλήψεις-Ευρετήρια*, Μεσολόγγι. (Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Ν. Αιτωλοακαρνανίας 1)
107. ----- (1993) *Συμβολαιογραφικές πράξεις Ναυπάκτου ετών 1835-1839. Περιλήψεις-Ευρετήρια*, Μεσολόγγι. (Γενικά Αρχεία του Κράτους – Αρχεία Ν. Αιτωλοακαρνανίας 2)
108. Μπάλλας, Γερ. Σπ. (1999) “Συμφωνίες για σκλάβους στο Αργοστόλι (ΙΖ΄ αιώνας)” *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 8, 275-284.
109. Μπαλτά, Ευ. (1993) “Οι κανουνναμέδες του Μοριά” *Ιστορ* 6, 29-70.
110. Μπαλτά, Ευ. & Μ. Oguz (1996-97) “Ο κανουνναμές του σαντζακίου του Ευρίπου (μέσα του 16^{ου} αι.)” *Αρχείον Ευβοϊκών Μελετών* 32, 231-263.
111. Μπαμπούνης, Χ. (1998) “Νομοθετικές ρυθμίσεις θεμάτων παιδείας στη ΝΑ. Αττική κατά τον 19^ο αιώνα” στα *Πρακτικά Ζ΄ Επιστημονικής Συνάντησης ΝΑ. Αττικής*, 470επ, Κορωπί.
112. Μπαντιά, Κ.Π. (1989-1991) “Συμφωνητικά γάμου και προικοσύμφωνα στη βενετοκρατούμενη Κρήτη” *Κρητική Εστία* 4, 139-159.
113. Μπαρούτσος, Φ. (1998) “Ο δημόσιος παιστήριασμός των φόρων του 1578 στον Χάνδακα της Κρήτης. Η αποχή των φοροενοικιαστών” *Θησαυρίσματα* 28, 175-195.
114. Μπατιστάτος, Μ.Δ. (1997) “Ο θεσμός της προίκας στον Ιόνιο Πολιτικό Κώδικα” στο *Το Ιόνιο Κράτος*, 311-318.
115. Μπελίτσιος, Θεοδ. (1993) “Παρατηρήσεις σχετικά με το βιβλίο πωλητηρίων του 1830 του δημοσίου μνήμονα της Σκοπέλου” *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 24, 183-184.
116. Μπόμπου-Σταμάτη, Βασ. (1999) “Δύο χειρόγραφοι κώδικες της οικογένειας Τσιτσέλη από την Κεφαλονιά (18^{ος}-19^{ος} αι.)” *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 8, 73-84.
117. Μοσχόπουλος, Γ.Ν. (1997) “Ο θεσμός της αστυνομίας των “Ηνωμένων Κρατών των Ιονίων Νήσων” και τα αρχεία της” στο *Το Ιόνιο Κράτος*, 301-309.
118. Maltezu, Chr. (1996) “Byzantine “consuetudines” in Venetian Crete” *DOP* 49, 269-280.
119. Maropoulou, M. (1990) “Le droit successoral du Zagori (XVIIIe-XIXe siècles): un exemple d'articulation entre coutume, droit coutumier et pratiques sociales” *Droit et Cultures* 20, 55-72.
120. Νάκος, Γ.Π. (1992) “Το πρόβλημα της λειτουργικής εφαρμογής της

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- Οθωμανικής γαιοκτητικής νομοθεσίας στα πλαίσια του ισχύοντος Ελληνικού δικαίου” *Αρμενόπουλος* 36, 415.
121. ----- (1994) “Ενδεικτικά στοιχεία από τη λειτουργία του Δικαίου στη Θεσσαλονίκη κατά την τουρκοκρατία” στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 6, 221-248.
122. Νικολακάκης, Δ. (1998) “Η τοπική αυτοδιοίκηση μέσα από το νομοθετικό έργο της Αντιβασιλείας” *Επιστημονική Επετηρίδα Δ.Σ.Θ.* 19, 15-22.
123. Νικολόπουλος, Η.Ι. (1996) “Τα Αμπελάκια και οι Συντροφίες τους: προσέγγιση στο χαρακτήρα τους” *Τα Ιστορικά* 24-25, 85-104.
124. Νίκου, Ο. (1995) “Ποινικό δίκαιο και ελληνική λαογραφία” *Επτάκυκλος* 1, 65-76.
125. Oguz, M. και Μπαλτά, Ευ. & M. Oguz (1996-97)
126. Πανίτσας, Κ.Γ. (1999) “Μοναστηριακά δικαιοπρακτικά έγγραφα Πατρών της οικογενείας Ράης (Ράϊς)” *Πελοποννησιακά* 24, 336-346.
127. Πανταζόπουλος, Ν.Ι. (1993) *Ο ελληνικός κοινοτισμός και η νεοελληνική κοινωνική παράδοση*, Αθήνα.
128. ----- (1997) “Εθνικό φρόνημα, γλώσσα και δίκαιο στο Ιόνιο κράτος πριν την ενσωμάτωση” στο *Το Ιόνιο Κράτος*, 359-383.
129. Παντελία-Γουτσοπούλου, Δ. (1995-97) “Δέκα προικοσύμφωνα από την Νάξο” *Μνημοσύνη* 13, 199-222.
130. Παπάζογλου, Ιγν. (1991) “Κοινοτικά θέματα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας στην Ερεσό της Λέσβου” *Λεσβιακά* 13, 256-261.
131. ----- (1996) “Συμφωνητικό μνηστευσης στα χρόνια της Τουρκοκρατίας” *Λεσβιακά* 16, 350-362.
132. Παπαθωμά-Μαστοροπούλου, Αικ. (1995) “Ανέκδοτο επίσημο τουρκικό έγγραφο για αστική υπόθεση της Νάξου” *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών* 12, 440-446.
133. Παπαλάς, Πρ.Ι. (2000) “Εκκλησιαστικές απαγορευτικές διατάξεις του 19^{ου} αιώνα στη Λέσβο” *Αιολικά Χρονικά* 2, 73-77.
134. Παπαμανουσάκης, Στρ. (επιμ) (1990) “Επιτομή Κρητικής Νομολογίας” *Ταλώς* 2, 25-315.
135. ----- (1991-1993) “Κρητικός Κώδιξ Ι. Περίοδος Α. Τουρκοκρατία (1669-1868)” *Ταλώς* 3.
136. ----- (1994) “Κρητικός Κώδιξ ΙΙ. Περίοδος Β. Η Ημιαυτονομία (1868-1898)” *Ταλώς* 4 (1-2).
137. ----- (1995) “Κρητικός Κώδιξ ΙΙΙ. Περίοδος Γ. Κρητική Πολιτεία (1898-1912). Μέρος πρώτο” *Ταλώς* 5 (1-3).
138. ----- (1996) “Κρητικός Κώδιξ ΙΙΙ. Περίοδος Γ. Κρητική Πολιτεία (1898-1912). Μέρος δεύτερο” *Ταλώς* 6 (1-4).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

139. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ., Ροδολάκης, Γ.Ε. & Καραμπούλα, Δ.Π. (1997) "Οι πράξεις του νοτάριου Καρουσάδων Κέρκυρας πρωτο-παπά Φιλίππου Κατωϊμέρη (1503-1507)" *ΕΚΕΙΕΔ* 33, 9-436.
140. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. (1998) "Η αναγκαστική εκτέλεση για την ικανοποίηση ιδιωτικών χρηματικών απαιτήσεων. Περιπτώσεις από τα μεταβυζαντινά έγγραφα του νησιωτικού χώρου του Αιγαίου (1600-1821)" *ΕΚΕΙΕΔ* 34, 127-178.
141. ----- (1999) *Η νομική προστασία της γονικής περιουσίας στη Μύκονο (17^{ος}-18^{ος} αι.)*, Αθήνα. (Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού δικαίου. Παράρτημα)
142. Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. βλ. Ροδολάκης, Γ.Ε. & Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. (1996) και Καραμπούλα, Δ.Π. & Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. (1998)
143. Παπαστάθης, Χ.Κ. (1991) "Ο Κοινοτισμός στη Μακεδονία υπό το καθεστώς των "Εθνικών Κανονισμών"" στο *Η διαχρονική πορεία*, 138-155.
144. Παρασκευαΐδης, Π.Σ. (1991) "Λεσβιακό χειρόγραφο κανονικού δικαίου 18^{ου} αιώνα" *Λεσβιακά* 13, 268-285.
145. Πατραμάνη, Μ.Γ. (1994) "Ένας φάκελλος δικογραφίας για τη δράση Σκλαβούνων πειρατών στη Σίφνο και στα Κύθηρα (1770)" *Σιφνιακά* 4, 5-24.
146. Παυλοπούλου-Φραγκουλοπούλου, Β. βλ. Φραγκουλόπουλος, Β. & Παυλοπούλου-Φραγκουλοπούλου, Β. (1994)
147. Περεντίδης, Σ. (1990) "Sur les terminologies du féodalisme en grec moderne" *Βυζαντινά* 10, 179-188.
148. Πέτρος, Ν.Δ. (1989-1990) "Προεπαναστατικά δικαιοπρακτικά έγγραφα εκ Κάτω Ποταμιάς Κραθίδος (1740-1792)" *Πελοποννησιακά* 18, 241-254.
149. Πιτσάκης, Κ.Γ. (1995) "Από του Αρμενόπουλου εις τον Μοντεχρίστον: Ο Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος στη νεοελληνική παιδεία" στο *Νεοελληνική παιδεία*, 333-362.
150. ----- (1997α) "Μία νεοελληνική Epitome canonum aucta. Ιωάννου ή Παρθενίου Ισπαναίου, "Σύνοψις νέου βιβλίου νομικού και περί εξομολογήσεως" (1753)" στο *Analecta Atheniensia*, 183-226.
151. ----- (1997β) "Καλλιγάς και Αρμενόπουλος: μια ιστορία έρωτος και μίσους" *Τα Ιστορικά* 27, 259-296.
152. ----- (2000α) "Ο Κωνσταντίνος Αρμενόπουλος του Ν.Ι. Πανταζόπουλου: 45 χρόνια μετά" στο *Δίκαιο, Ιστορία και Θεσμοί*, 125-150.
153. ----- (2000β) "Νομικά ζητήματα από τον βίο και την άθληση των νεομαρτύρων" στο *Ο νεομάρτυς Θεόδωρος ο Βυζάντιος πολιούχος Μυτιλήνης* (Πρακτικά επιστημονικού συνεδρίου, 17-19 Φεβρουαρίου 1998), 91-118, Μυτιλήνη.
154. ----- (2000γ) "...πολιτικόν νόμον αίφνης προκύπτοντα εις φώς εξ αρχαιολογικής ανασκαφής εν τοις βυζαντινοίς χειρογράφοις. Μνήμη Αναστασίου Π. Χριστοφιλοπούλου (1912-1998)" *Digesta* 3, 64-102.

155. Πλουμίδης, Γ. (1998) "Ναύλωση πλοίου στη Ζάκυνθο" *Κεφαλληνιακά Χρονικά* 7, 85-88.
156. Πολέμης, Δ.Ι. (1995) *Οι αφεντότοποι της Άνδρου*, Άνδρος.
157. ----- (1999) *Ανέκδοτα ανδριακά έγγραφα του δεκάτου έκτου αιώνας*, Άνδρος. (Ανδριακά Χρονικά 30)
158. Πουλής, Γ. (1990) "Νομοκανονικά προβλήματα των έργων του Αγίου Συμεών Θεσσαλονίκης" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 4, 143-157.
159. ----- (1993) *Ο ακούσιος φόνος κατά το εκκλησιαστικό δίκαιο*, Θεσσαλονίκη.
160. Papastathis, Ch. βλ. Getov, D, Katsaros, B., & Papastathis, Ch. (1994)
161. Papataxiarches, E. (1993) "La valeur du ménage. Classes sociales, stratégies matrimoniales et lois ecclésiastiques à Lesbos au XIXe siècle" στο *Espaces et familles dans l'Europe du Sud à l'age moderne*, 109-140, Paris.
162. Perentidis, St. (1994a) *Theodore Zygomalas et sa Paraphrase de la Synopsis minor*, Αθήνα. (Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte. Athenener Reihe 5)
163. ----- (1994b) "Ortodossia e Stato laico. Tradizione, dottrina, ideologia" στο Riccardi, A. (ed) *Il Mediterraneo nel novecento. Religioni e Stati*, 231-46, San Paolo.
164. Popescu-Mihut, E. (1991) "Remarques sur la place des textes de droit criminel byzantin dans la pratique judiciaire roumaine du XVIIIe siècle" στο Popescu, E. et al. (eds) *Etudes byzantines et post-byzantines II*, 181-192, Bucarest.
165. Ροδολάκης, Γ. (1982-1990) "Η αποδοχή του Γαλλικού Εμπορικού Κώδικα" *EKEIEΔ* 29-30, 37-48.
166. ----- (1994) "Συντροφίες στη Νάξο (τέλη του 17ου αιώνα)" στο *Η Νάξος*, 569-587.
167. ----- (1997α) "Αγροτικές συμβάσεις στην Κέρκυρα (15ος-16ος αιώνας)" *EKEIEΔ* 33, 437-455.
168. ----- (1997β) "Το βλησίδι και η σερμαγιά στο εμπόριο κατά τους μεταβυζαντινούς χρόνους" *EKEIEΔ* 33, 457-472.
169. Ροδολάκης, Γ.Ε. & Γκρινιάτσος, Γ.Ι. (1996) "Το νοταριακό Αρχείο της Κέρκυρας" *EKEIEΔ* 32, 9-137.
170. Ροδολάκης, Γ.Ε. & Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ. (1996) "Οι πράξεις του νοτάριου Αγ. Ματθαίου Κέρκυρας Πέτρου Βαραγκά (1541-1545)" *EKEIEΔ* 32, 207-339.
171. Ροδολάκης, Γ.Ε. βλ. Σιφωνιού-Καράπα, Α., Ροδολάκης, Γ.Ε., & Αρτεμιάδη, Λ. (1982-1990) και Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λ., Ροδολάκης, Γ.Ε. & Καραμπούλα, Δ.Π. (1997) και Κονιδάρης, Ι.Μ. & Ροδολάκης, Γ.Ε. (1996)
172. Σεβαστάκης, Α. (1994) "Ποινική εξουσία των Μεγάλων Προεστών στην προεπαναστατική Σάμο" *Τα Ιστορικά* 21, 289-310.

173. Σιάτρας, Δ. (1992) *Οι αγοραπωλησίες ακινήτων στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα*, Αθήνα.
174. ----- (1997) *Ελληνικά δικαστήρια στην Τουρκοκρατία*, Βόλος.
175. Σιφωνιού-Καράπα, Α., Ροδολάκης, Γ.Ε., & Αρτεμιάδη, Λ. (1982-1990) "Ο κώδικας του νοτάριου Νάξου Ιωάννου Μηνιάτη 1680-1689 (χφ. Γ.Α.Κ. 86)" *ΕΚΕΙΕΔ* 29-30, 125-1311.
176. Σκλεπάρης, Δ.Γ. (1991) "Έγγραφα Αγιάσου" *Λεσβιακά* 13, 302-327.
177. ----- (1993) "Τρία δικαιοπρακτικά έγγραφα Αγιάσου (Λέσβου)" *Λεσβιακά* 14, 199-205.
178. Σπανός, Βασ. (1993) "Μια υπόθεση κληρονομιάς στον Τύρναβο του 1784" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 24, 93-96.
179. ----- (1994) "Ένα έγγραφο του 1791 για το κρασομοίρι στον Τύρναβο" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 25, 120-122.
180. Σπανός, Κ. (1998) "Ένα πωλητήριο του 1761 από την Ανάβρα του Αλμυρού" *Δελτίο της Φιλαρχαίου Εταιρείας Αλμυρού "Οθρυς"* περ. Β', 2, 169-170.
181. Σπηλιωτοπούλου, Μ. (1992) "Στη Σαντορίνη του 17ου και 18ου αιώνα: αγοραπωλησίες ακινήτων" *Τα Ιστορικά* 17, 243-274.
182. Στάθη Π. (2000) "Χρυσάνθου Νοταρά Προβουσία εις τους Νόμους" *Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 6, 181-278.
183. Σταματογιαννοπούλου, Μ. (1994) "Μαζραν κοίτης και τραπέζης. Οι συζυγικές συγκρούσεις στη Λέσβο του 1900" *Μνήμων* 16, 107-138.
184. Στεφάνη, Α. (1998) *Τα λυτά έγγραφα του αρχείου της Χώρας Πλωμάρι*, τ.1, Αθήνα.
185. Συμεωνίδης, Σ.Δ. (1991α) "Δεκαπέντε προίκια έγγραφα Σίφνου" *Σιφνιακά* 1, 80-109.
186. ----- (1991β) "Ένα έγγραφο εκμεταλλεύσεως σκλάβου" *Σιφνιακά* 1, 113-116.
187. ----- (1992-1993) "Ανέκδοτα νομικά έγγραφα Σίφνου" *Σιφνιακά* 2, 103-140.
188. ----- (1993) "Πωλήσεις ακινήτων υπερχρέων οφειλετών" *Σιφνιακά* 3, 126-135.
189. ----- (1999) "Οι καντζηλλιέρηδες της Σίφνου" *Σιφνιακά* 7, 5-60.
190. Sant-Cassia, P. & Bada, C. (1992) *The making of the modern Greek family. Marriage and exchange in nineteenth-century Athens*, Cambridge.
191. Saulnier-Thiercelin, F. (1994) "Αρχές και πρακτικές της διανομής των αγαθών. Το παράδειγμα της Κρήτης" στο *Οικογένεια και περιουσία*, 55-76.
192. Schmink, A. (1995) "Περί του δικαίου των μονών κατά το Σύνταγμα κατά στοιχείον του Ματθαίου Βλάσταρη" στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 7, 139-150.
193. ----- (1996) "“Αυτό που ονομάζετε εσείς το πνεύμα των καιρών” Η έρευνα του βυζαντινού δικαίου από γερμανούς επιστήμονες τον 19^ο αιώνα" στο *Ένας νέος κόσμος γεννιέται*, 143-166.

194. Τζιβάρα, Π. & Καρύδης, Σπ.Χρ. (1993) ““Εγώ Γεώργιος ο Μόσχος δημόσιος νοτάριος των Κορυφών έγραψα”” *Ίστωρ* 6, 20-27.
195. Τζιβάρα, Π. βλ. Καρύδης, Σπ.Χρ. & Τζιβάρα, Π. (1994-1996)
196. Τζωρτζακάκη-Τσαρίδη, Σ. (1990) “Στοιχεία δικαιώματος διαθέσεως των πρώιμων τιμαρίων στην περιοχή Θεσσαλονίκης (14ος-15ος αι.)” στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 4, 159-169.
197. ----- (1994) “Προβλήματα εφαρμογής του Οθωμανικού γαιοκτητικού συστήματος στη Θεσσαλονίκη” στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 6, 259-275.
198. Τουρτόγλου, Μ.Α. (1982-1990α) “Παρατηρήσεις επί των νομικών εθίμων εξ αφορμής δύο εθίμων της Βυτίνας” *ΕΚΕΙΕΔ* 29-30, 23-35. (επίσης στα *Πρακτικά του Β΄ τοπικού συνεδρίου Αρκαδικών Σπουδών* (Τεγέα-Τρίπολις, 11-14 Νοεμβρίου 1988), 97-110, Αθήναι 1990. (Πελοποννησιακά. Παράρτημα 17) και Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 79-92)
199. ----- (1982-1990) “Η επίδραση της Γαλλικής επανάστασεως στην Ελληνική ποινική νομοθεσία κατά την Επανάσταση και την Καποδιστριακή περίοδο” *ΕΚΕΙΕΔ* 29-30, 49-59. (επίσης στο Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 67-77)
200. ----- (1985-1990) “Συμβολή στη μελέτη του μεταβυζαντινού εθιμικού δικαίου των Κυκλάδων” *Επετηρίς Εταιρίας Κυκλαδικών Μελετών* 13, 245-256. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 171-182)
201. ----- (1990α) “Η “επιείκεια” κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης επί Καποδίστρια. Η απόφαση του πρωτοκλήτου Κάτω Μεσσηνίας” *Λακωνικά Σπουδαί* 10, 251-258. (επίσης και στα *Πρακτικά του Γ΄ τοπικού συνεδρίου Μεσσηνιακών Σπουδών* (Φιλιατρά-Γαργαλιάνοι, 24-26 Νοεμβρίου 1989), 25-32, Αθήναι 1991. (Πελοποννησιακά. Παράρτημα 18))
202. ----- (1990β) “Temoins et “temoins instrumentaires” dans le droit post-byzantin. (Influence du droit de l’Attique)” *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 65, 130επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 161-170)
203. ----- (1991-1993) “Φορολογικές διενέξεις “Φράγκων” και “Ρωμαίων” στη Νάξο κατά την Τουρκοκρατία” *Επετηρίς Εταιρίας Κυκλαδικών Μελετών* 14, 37επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 225-236)
204. ----- (1991) “Η “επιείκεια” κατά την απονομή ποινικής δικαιοσύνης επί Καποδίστρια. Η απόφαση του πρωτοκλήτου Κατω Μεσσηνίας” *Πελοποννησιακά* 18, 25επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 153-160)
205. ----- (1994) “Απονομή δικαιοσύνης στη Θεσσαλονίκη κατά την Τουρκοκρατία. (Συμβολή στη μελέτη του μεταβυζαντινού δικαίου)” στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 6, 203-219. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* II, 237-250)
206. ----- (1995α) “Καλλιεργητικές συμβάσεις στην Απείρανθο της

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

- Νάξου κατά την Τουρκοκρατία” *Επετηρίς Εταιρίας Κυκλαδικών Μελετών* 12, 507επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 251-257)
207. ----- (1995β) “Δύο “αβαντάρια” του 19^{ου} αιώνα από την Σίφνο” *Μνημοσύνη* 12, 113επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 259-268)
208. ----- (1995γ) “Παρατηρήσεις επί της απονομής δικαιοσύνης κατά τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια. Το παράδειγμα της διαφοράς μεταξύ Μοσχούς συζ. Αποστ. Γρυπάρη και Αικατερίνης Ι. Μπάου” *ΕΚΕΙΕΔ* 31, 51-149. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 99-197)
209. ----- (1998α) “Τα σχέδια του “Διοργανισμού των Δικαστηρίων” και της “Πολιτικής και Εγκληματικής διαδικασίας” του 1830. Παρατηρήσεις και εισηγήσεις των δικαστικών αρχών” *Δελτίο ΚΕΙΝΕ* 1, 81επ. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 211-230)
210. ----- (1998β) “Η αιρετοκρισία στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου Πελάγους (17^{ος}-19^{ος} αι.). Επιβιώσεις του δικαίου των Βυζαντινών” στον *Τιμητικό τόμο καθηγητή Βασ. Σαρσέντη*, 413επ., Πειραιάς. (επίσης Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 241-250)
211. ----- (1998-2000) “Η νομολογία των κριτηρίων της Νάξου (17^{ος}-19^{ος} αι.)” *Μνημοσύνη* 14, 7-184.
212. ----- (2000) “Η προσωπική κράτηση σε δύο Ναξιακά πωλητήρια έγγραφα του 17^{ου} αιώνα” στο Τουρτόγλου, *Μελετήματα* III, 269-276.
213. Τρωϊάνος, Σπ.Ν. (1990) “Η μεταβολή λόγω κληρονομικής διαδοχής δικαιωμάτων επί κτητορικού ναού στην Κέρκυρα. Μερικές παρατηρήσεις” στο *Το Ιόνιο: Οικολογία - Οικονομία - Ρεύματα Ιδεών* (Πρακτικά Συμπόσιου, Ζάκυνθος, 24-27 Οκτωβρίου 1985), 315-322, Αθήνα.
214. ----- (1991) “Σκέψεις για τα ποινικά αποδεικτικά μέσα στην Κεφαλονιά του 17^{ου} αιώνα. Μία έκθεση του προνοητή G. Trivisan (3.10.1613)” στα *Πρακτικά του Ε’ Διεθνούς Πανιόνιου Συνέδριου* (Αργοστόλι-Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986), III, 303-310, Αργοστόλι.
215. ----- (1993) “Θαύμα – Μαγεία – Εγκλημα. Ένα σημειωτικό τρίγωνο” *Υπεράσπιση* 4, 847-856. (επίσης στο Κουράκης, Ν. (επιμ) *Μνήμη Π. Ι. Δασκαλοπούλου*, Κ. Σταμάτη, Χρ. Μπάκα III, 1139-1150, Αθήνα 1996)
216. ----- (1995) “Περί το “Σύνταγμα” του ιερομονάχου Μακαρίου” *Βυζαντιακά* 15, 47-56. (επίσης στο *Τιμητικόν αφιέρωμα εις τον Μητροπολίτην Καισαριανής, Βύρωνος και Υμηττού Γεώργιον επί τη πεντηκονταετηρίδι της ιερωσύνης αυτού*, 269-279, Αθήνα 1996)
217. ----- (1996) “Η έρευνα και η εφαρμογή του βυζαντινού δικαίου από την ελληνική επιστήμη κατά τον 19^ο αιώνα” στο *Ένας νέος κόσμος γεννιέται*, 167-189 και 348-354.
218. ----- (1997) “Ο Ιόνιος Πολιτικός Κώδικας στην ελληνική νομική φιλολογία κατά τις πρώτες δεκαετίες μετά την ένωση” στο *Το Ιόνιο Κράτος*, 505-514.

219. ----- (1998) "Και πάλι οι περιπέτειες του βυζαντινού δικαίου στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα: Ο χώρος του δημοσίου δικαίου" *Βυζαντιακά* 18, 55-72.
220. Τσάτσας, Σωτ. (1992-1993) "Η αξία των συμβολαιογραφικών αρχείων στη μελέτη μιας εποχής.-Συμβολαιογραφικές πράξεις Ναυπάκτου των ετών 1835-1885" *Ναυπακτικά* 6, 625-648.
221. Τσατσάς, Σ. βλ. Μπακαδήμα-Ξουργιά, Μ. & Τσατσάς, Σ. (1992) και Μπακαδήμα-Ξουργιά, Μ. & Τσατσάς, Σ. (1993)
222. Τσελίκας, Αγ. (2000α) *Ικαριακά έγγραφα του 16ου και 17ου αιώνα, από το αρχείο της Πανικαριακής Αδελφότητας Αθηνών*, Αθήνα.
223. ----- (2000β) *Τα δικαιοπρακτικά έγγραφα των μοναστηρίων Ομπλού, Χρυσοποδαριτίσσης, Αγίων Πάντων και Γηροκομείου Πατρών (1712-1885)*, Αθήνα.
224. Τσελίκας, Αγ. & Γκλάβα, Δ. (1993) "Ένας νέος αυτόγραφος κώδικας του νομοκάνονα του Μανουήλ Μαλαξού και η συντήρηση του" στα *Πρακτικά του Α΄ Κυκλαδολογικού Συνεδρίου. Τα περί Ανδρου* (Ανδρος, 5-9 Σεπτεμβρίου 1991), 257-274, Ανδρος. (Ανδριακά Χρονικά 21)
225. Τσιαμαντάς, Αθ. (1994) "Ένα σουλτανικό φερμάνι του 1719 για τις συνοριακές διαφορές της Φυλακτής με την Πεζούλα" *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 26, 223-231.
226. Τσιρίκος, Μ. (1998) "Τα αποτελέσματα της νομοθεσίας. Συνοπτική επισκόπηση της νομοθεσίας (1835-1996)" *Επιστημονική Επετηρίδα Δ.Σ.Θ.* 19, 23-38.
227. Τσοῦρκα-Παπαστάθη, Δ.-Ε. (1991) "Επιστημονικές στο διοικητικό σύστημα των ελληνικών κοινοτήτων της Μακεδονίας (1705-1905 αι.)" στο *Η διαχρονική πορεία* 275-282.
228. ----- (1994) *Η ελληνική εμπορική κομπανία του Σίμπιου Τρανσυλβανίας (1636-1848). Οργάνωση και Δίκαιο*, Θεσσαλονίκη. (ΙΜΧΑ 246)
229. ----- (1999) "Κοινωνική διαστρωμάτωση και διοικητική οργάνωση της Μοσχόπολεως (17ος-19ος αι.)" στο *Μοσχόπολις* (Διεθνές Συμπόσιο, Θεσσαλονίκη 31 Οκτωβρίου - 1 Νοεμβρίου 1996), 273-286, Θεσσαλονίκη.
230. Troianos, S.N. (1998) "À la recherche d'un code Civil: la revolution grecque (1821) et le droit romain" στο *Antichità e rivoluzioni*, 287-303.
231. Vryonis, S. (1991) "Η βυζαντινή κληρονομιά στον επίσημο και έντεχνο πολιτισμό των βαλκανικών λαών" επιμ. John J. Yiannias, I.I., *Η βυζαντινή παράδοση μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης*, 35-68, Αθήνα 1994.
232. Φραγκουλόπουλος, Β. & Παυλοπούλου-Φραγκουλοπούλου, Β. (1994) "Η προϊκα στην ορεινή Νάξο κατά τον 17ο αιώνα" στο *Η Νάξος*, 541-552.

233. Χεκίμογλου, Ε. (1993) “Χριστιανικές συντεχνίες της Θεσσαλονίκης στα τέλη του 18ου αιώνα” στο *Χριστιανική Θεσσαλονίκη* 5, 113-136.
234. Ψαράς, Ι.Δ. (1991) “Ένα περιστατικό στην Πρέβεζα του 1787” *Θησαυρίσματα* 21, 400-411.
235. Ψαράς, Σ. (1994) “Σπαράγματα από ένα ναξιακό συμβολαιογραφικό αρχείο” στο *Η Νάξος*, 627-639.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

